This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

75294

Občanská Beseda v Jičíně.

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

C 320.

ČESKÝ LID

SBORNÍK

VĚNOVANÝ STUDIU LIDU ČESKÉHO V ČECHÁCH,
NA MORAVĚ,
VE SLEZSKU A NA SLOVENSKU.

REDAKTOŘI:

Části kulturně-historické a ethnografické:
Dr. ČENĚK ZÍBRT,
docent kult. historie

Části anthropologické a archaeologické:
Dr. LUBOR NIEDERLE,
docent anthropologie

na české universitě.

III.

V PRAZE.
KNIHTISKÁRNA F. ŠIMÁČEK, NAKLADATELÉ
1894.

Uvolněno k prodeji
SVK Hradec Králové

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
MAY 31 1977

[illegible] Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění v Praze [illegible] podpora 450 zl. (první, třetí a [illegible] nakladatelství poloviny této [illegible] rozpočet Českého Lidu; druhé [illegible] zvýšení honorářů spisovatelských.

— Veškerá práva vyhrazena —

Malované modlitební knížky z XVIII. a ze začátku XIX. století.

Popisuje Dr. J. Matějka. Obrázky kreslila M. Matějková.

Není naděje, že v Čechách sneseme sbírku kancionalů národním způsobem okrášlených, jakou se mohou Moravané chlubiti,[1] ačkoliv v poslední době i u nás byl položen dobrý základ pro takovou sbírku (viz Č. L. I. str. 579). Tím více dbejme památek podobného druhu — třeba méně cenných — t. j. modlitebních knížek podobně vyzdobených, a to tím pilněji, poněvadž i tyto u nás v posledních dobách rychle se tratí. Podávajíce v následujícím několik ukázek tohoto druhu národního umění popisem i obrazem, přejeme si hojných následníků, by z nahromaděného materialu závěrky, pokud se týče typu české lidové drobnomalby, učiněny býti mohly.

Kromě ukázek ze dvou českých modlitebních knih podáme jindy též podobné z německých, ale v Čechách psaných knížek, aby se ukázalo, pokud v Čechách v tomto odboru jedna národnost na druhou vliv měla, a dále, by z různosti těchto památek tím spíše česká národní povaha vysvítala.

Laskavým prostřednictvím pana ředitele Čermáka v Mělníce bylo nám možno prohlédnouti modlitební knížky v mělnickém museu chované; pocházejí patrně z XVIII. století, byly v Citově u Mělníka nalezeny a od pí. E. Stadníkové museu darovány. Zachováno jest 73 listů; několik (2.—6., mezi nimi též titulní list) schází.

---

[1] Souvisí to hlavně s tím, že v oněch krajinách, z kterých tyto památky moravské národní drobnomalby pocházejí, prostonárodní život vůbec i do našich dob se lépe a čistěji zachoval než u nás.

I. [illegible]

[illegible]

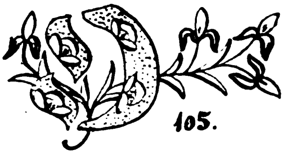

105.

II.

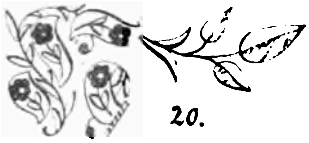

20.

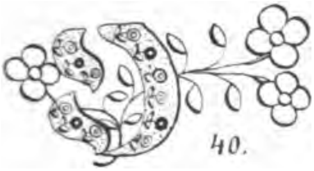

40.

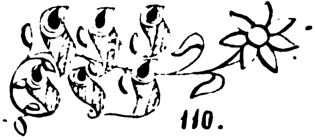

110.

16.

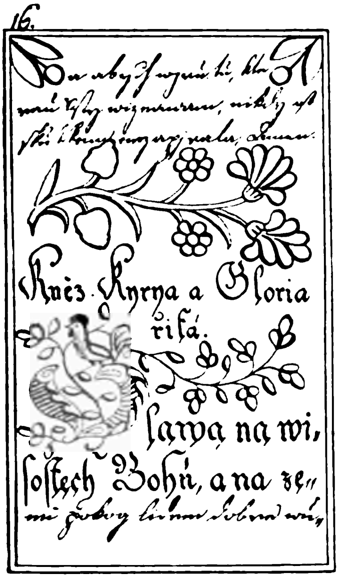

Kněz Kyrya a Gloria
řiſá.
ſawa na wi,
ſoſtech Bohu, a na ze„

102.

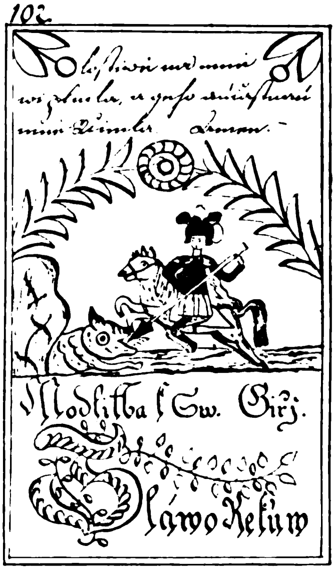

Modlitba ſ Sw. Girj.
ſáwo Kelům

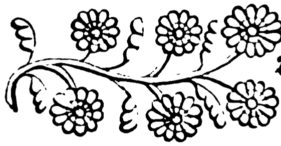

20

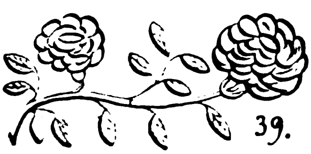

39.

27.

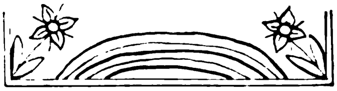

23.

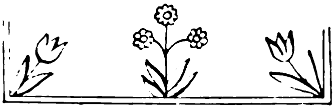

109.

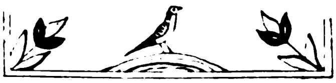

Ozdoba knížek (viz tab. I.) pořízena — kromě toho, že nápis a první nebo první 2—3 řádky červeným inkoustem psány jsou — okrášlením začátečního písmene vždy dle téže zásady, nikdy však stejně provedené.

Písmeno to — fraktura — jest na stinné stránce růžově proužkováno a vykazuje obyčejně na světlé stránce silnější tmavozelený zlacený obrys; 2) po obou stranách pak se nalézají světlozelené, zřídka červené nebo žluté lístečky a někdy nějaká poupátka nebo květy (tab. I. 1, 2, 9, 10, 11). Sem tam vyrůstá z písmene celá větvička s květy (viz tab. I. 2); častěji však leží tato o sobě zvlášť nad písmenem (viz tab. I. 9, 10 a 11; jiné větvičky 3—8). Takto bohatěji ozdobených inicialek napočítáme v celku 23, jednodušších 18. Kromě toho jest jednou nad nápisem s inicialkou *J* celá kytice, upravená skoro ze všech druhů poupat a květů, jaké v knížce roztroušeny nalézáme (tab. I. 1). Mezi nimi nacházejí se růže, zvonky, slzičky, fialky atd. Květy jsou naturalisticky podány, ale někdy již více stilisovány.

K provedení okras bylo použito následujících barev v různých odstínech: žlutá, růžová, červená a zelená. Modrá schází úplně. Některé květy jsou bledší barvou malovány a obrys pak tmavší, třeba jinou přetažen. Vše bylo inkoustem předkresleno. Motivů zvířecích a geometrických v této knize není.

Velmi bohatě ozdobeny jsou modlitební knížky, majetek musea třebenického, které nám laskavě byly od p. Dra. Paříka ku vypsání zapůjčeny. Obsahovaly původně 138 stránek, tedy 69 listů, chybí však a chybělo patrně již před vazbou knížek dle červeně naznačených čísel 8 listů kromě titulního. Není nikdež známky, kdy a kým knížky ty sepsány byly; že se v nich nalézá ještě „Píseň chvály k sv. panně Rozalii, patronce proti ráně morní“ (str. 118, jediná to píseň), svědčí snad, že sepsány byly dle staré předlohy.

Ozdobení stalo se několika způsoby, nikdy však stejně, vždy jinou ornamentikou, jinými barvami. Plný obraz, t. j. obraz celou stránku vyplňující, nalézáme pouze jeden, a to na stránce 10., představující Krista Pána na kříži pod obloukem krajkami a střapci obroubeným.

Druhou okrasou, v celku 20kráte provedenou, 3) jsou obrázky před nápisem 4) některých modliteb, představující svaté a světice s příslušnými příznaky (Josefa, Jana Nep. na mostě, Alžbětu almužny rozdávající, Annu, Barboru, Kateřinu, Jiřího, Antonína z Padovy, Václava, Rozalii, Michala) nebo sv. Trojici, Pannu Marii, Anděla strážce, na nebe vstoupení, Ježíše umučeného a konečně insignie smrti, lebku

---

2) Zlato jest větším dílem setřeno.

3) Nalézáme ji na první stránce a pak teprv od 40. stránky dále.

4) Nad tímto, nebo zbylo-li na předešlé stránce místo, ještě na této stránce.

a kost s tabulkou: „Pamatuj, člověče, na smrt“, vždy pod obloukem, který jest tvořen dvěma větvičkami listí, spojenými uprostřed květem. Po stranách osob vyobrazených bývají často květiny malovány (tab. II. 102). Jako třetí způsob okrašlování nalézají se 12kráte[5]) na začátku nebo konci modlitby, častěji tam, kde vyobrazení před tím popsané schází, větvičky s více méně stilisovanými listy, květy a poupátky (tab. II. 20 a 39).

Nápis jednotlivých modliteb jest jednoduše zelenou barvou bez dalších okras psán; první nebo první dvě řádky modlitby nebo písně vždy jsou pak červeným inkoustem provedeny a první písmeno — toť čtvrtý způsob okrášlení — jest vždy různými barvami pravidelně pestře ozdobeno: písmeno (fraktura) jest buďto nejrůznějšími geometrickými vzorky (kruhy, polokruhy, čárkami, proužkováním, tečkami, křížky atd., tab. II. 16 a 102, 110) anebo jednotlivými květy nebo poupátky (tab. II. 40 a 105), ba větvičkami (tab. II. 20) ozdobeno; kromě toho vychází z každého písmenka větvička s lístečky a květy naturalisticky provedenými nebo stilisovanými; nalézáme zde růže, pomněnky, zvonečky, slunečnice, hrozny a celou řadu květů stilisovaných, neurčitelných. Na písmeně *S* na stránce 16. (tab. II. 16) nalézáme kromě toho pěkně provedeného kohoutka.

Za pátý způsob okrášlení lze uvésti, že na všech stranách v obou hořejších rozích se nacházejí větvičky — jablíčko s dvěma lístečky (viz tab. II. 16 a 102) — vždy a všude stejně provedené. Toť jediná okrasa, která se opakuje.

Konečně jsou pětkrát — tam kde modlitba či píseň končí a místo k této okrase zbývá — též dolejší rohy listů podobnými, vždy však jinými větvičkami (tulipány, pomněnkami atd.) ozdobeny; mezi nimi (tedy v prostředku dolejšího okraje) se pak nalézá buďto jiná květinka (tab. II. 23) anebo několik paralelně vedených různobarevných oblouků jako duha (tab. II. 27), na nichž dvakrát (str. 2 a 109) sedí pestrý ptáček (tab. II. 109).

Barvy všech okras jsou: zelená, žlutá, červená, růžová, hnědá, šedomodrá a černá.

---

[5]) A to pouze na prvních 39 stránkách, dále jen ještě jednou na str. 73.

◆

Šat smutku a smrti u starých Čechův.

Zprávy ze XVI. stol. Podává Dr. Zikmund Winter.

Barva smutku byla u nás již po několik století černá. Ale do šatu černého strojili se druhdy jen o pohřbu ti, jichž se dotýkalo. Od roku 1547 dle zprávy Sixta z Ottersdorfa od Veleslavína v kalendáři uvedené začali naši po vzoru cizím smutek „nositi", to jest oblékali se v černé dlouhé šaty na delší dobu po smutné události. V Němcích to začali obecněji po smrti Fridricha III. r. 1493; [1]) u nás, jak dí Veleslavín, r. 1547, nebo jakož vypravuje se v Dačického Pamětech r. 1558 po smrti císaře Karla v Hispanii. Tenkráte prý „císař Ferdinand se všemi dvořany svými do šatů černých dlouhých se odíli na znamení zármutku, kterýžto kšitalt tu tehdáž v Čechách se začal, čehož přednější po smrti přátel svých následují a dušičku čistě zapíjejí." [2])

Z těch dokladů světle patrno, že móda (kštalt) černých šatů smutkových vznikla u nás v polou století ať r. 1547 ať 1558. Tehda už ten zvyk byl leckde obecným, dít Aubanus Mirotický, [3]) že „mrtvejm se všudy jednostejní pohřebové vypravují: nebo někteří za celých sedm dní, někteří za devět, někteří za sto, jiní přes celý rok v černý oblek více obaleni nežli oblečeni jsouce smutek nesou a na každý den za ně službu činí." Že tyto zprávy pravdivy, postřehujeme i v inventářích. Praví-li Dačický, že smutek nosí „přednější" lidé, tedy urození, vidíme brzičko v letech napotomních i v měšťanských a zemanských popisech „šaty k smutku nosení". Šmukýři mají r. 1575 na krámech „klobouky k smutku z sukna a mochejru" po kopě; [4]) „pláště smutkové" soukenné s kloboukem k smutku má pan Hrobčický z Hrobčic rovně jako sladovník Jiřík Studnička († 1583 [5]). Na těch dvou kusech, na plášti a klobouce, smutek obyčejně přestával, jakkoli jsme nalezli tu a tam v inventáři i „fěrtoch černý smutkový soukenný". [6]) Smutkový klobouk míval na sobě „flor nebo tykytu obdélnou". Víme to z morového řádu města Příbrami roku 1649 vydaného; [7]) tu se praví, aby muži i ženy obcházejíce nemocné a nosíce mrtvé, „mívali na kloboucích znamení flor nebo tykytu obdýlné dolů svěšené, jako při smutcích se nosívá, aby se jich lidé šetřiti mohli." Zvláště vdovy bývaly povinny šatem svým zármutek dávati na jevo. Chválí tou příčinou Jan Kherner Plzeňský r. 1595 [8]) naše vdovy rytířské a panské, že „velmi poctivý oděv smutkový nesou a to netoliko za některý týden, anebo za rok, jak některé vejskočné vdovy činí, ale až do skonání života svého." Poctivé roucho vdoví bylo podle obrázku Paprockého r. 1558 husté hlavy zavití a dlouhý tmavý plášť do země.

---

[1]) Kriegk: Bürgerth. I. 361.
[2]) Dačický Paměti I. 32.
[3]) Obyčeje národů 1579.
[4]) Kn. č. 1142, 157.
[5]) Kn. č. 1172, 234.
[6]) Arch. pr. 1174, 429.
[7]) Arch. musejní. Listina z Příbr.

Ba i když vdova proměniti chtějíc stav svůj k novému manželskému snětí před oltář vstupovala, i tu jakožto nevěsta měla na svém šatě dáti poznati, že do té chvíle vdovila. Víměť o paní Dorotě, vdově, když si brala r. 1570 Matiaše Orniusa z Paumberka, jenž jí potom nový stav hojným bitím oslazoval, že v kostele u sv. Jiljí v Praze „stála v svém kuním kožiše černým damaškem pošitém, v páse stříbrném pozlaceném a byla připravena, jako na vdovu náleží." [9])

O „šatě umrlčím" podávají archivní zápisy toto svědectví.

Kněz kladen býval do rakve v sukni své nebo v ornátě. V knize kostelníků sv. Mikuláše na Starém městě zapsáno r. 1553 o jednom ornátě aksamítovém hladkém, že „v něm pochován dobré paměti pan mistr Jan Kolínský, farář zdejší"; o jiném damaškovém hřebíčkovém ornátě stojí psáno, že v něm pochován farář kojetický Mikuláš. [10]) Urození lidé oblékáni byli leckdy v ten šat, v němž chodívali, tedy tak jako po ten čas vidíme na tabulích náhrobních. Nápodobně i malý městský člověk byl do hrobu oděn. I roušky dávány paním do hrobu. [11])

To by tedy nebyly umrlčí šaty zvláštní. Ale přemnohý člověk uchystal si dávno před svou smrtí zvláštní šat do hrobu, a tím byl „čechel k smrti". Tedy rubáš jakýs košilový. Na př. Ondřej Husár připraviv si čechel k smrti poručil, aby mu jej švadlí okolo hrdla dvakrát prošila. [12])

Druhý šat k smrti byla „hazuka". Ta byla po předu otevřena. Čteme v knize mělnické r. 1582, že pan Posádovej dal dělati Lidušce „sukni bílou, barchanovou k smrti, jinak hazuku." [13]) V Berouně jsme roku 1567 našli harasovou hazuku černou k smrti v garderobě živoucího člověka už napřed uchystanou. [14]) V Praze koupili jakémus mládenci Damianovi r. 1580 deset loket harasu, aby mu krejčí udělal k smrti hazuku a punčochy. [15])

---

[8]) Vdova křesťanská desid. Erasma Rotterdam. Překlad.

[9]) Kn. arch. pr. č. 1050, 103.

[10]) Kn. kost. z r. 1497 v arch. praž. fol. 60.

[11]) Kn. arch. pr. č. 1055. 143. R. 1591.

[12]) Kn. arch. pr. č. 1120, 15.

[13]) Kn. arch. měln. č. 28, 85.

[14]) Kn. berounská r. 1567.

[15]) Arch. pr. č. 1056. 187.

◆

Skotácké halekání na Náchodsku.

Podává Alois Jirásek.

Stádo poněkud větší, krávy, „lysky, červy, švejdy, srny, štrýmy“, jalůvčata, pase se volně. Jen chalupník, jenž má pouze jednu krávu, pase ji na provaze uvázanou. Často ji však jeho synek přižene do většího, selského stáda. To hlídá buď synek sedlákův nebo zvláštní „skoták“, chudý chlapec, jenž jest nejnižší v selské službě. Vyhání stádo od jara do pozdního podzimu každý den ráno časně a pase je do deváté, desáté dopoledne, odpoledne pak od čtvrté do pozdního soumraku. Pasák je chudě oblečen, bos anebo v škrpálech; pro chlad mívá pytel, jejž za deště dává přes hlavu a přes ramena. Kravský roh, na který troubívá, visí mu na provázku přes plece. Zakládá si na biči, na násadce, na silném práskání i troubení. V tom skotáci závodívají. Bič má buď pěkně pletený nebo kožený, šňůrky k němu si obyčejně plete sám. Skotáci jsou družní, často na zlost hospodářů. Slízají se vespolek a s kozáky, chlapci to, kteří pasou kozy chalupníkův a podruhův, krátí si chvíli všelijak: zpíváním, topením ohňů, vybíráním čmeláků, vyžehováním vosích hnízd, zápasy a pod.

* * *

První závodění je hned na jaře, kdy se dobytek poprvé vyhání na pastvu. To bývá o svatodušní neděli. Každý skoták se snaží, aby co nejdříve byl na poli, proto mnohý vyžene dobytek, jenž má červené stužky nebo ostřížky na ocasech, třeba hned po půlnoci.

Kdo přižene první, je králem, kdo poslední, je h.....árem. Také to o něm zpěvavým pokřikováním hlasno po polích ohlašují!

H.....áre, požeň dále,
sehráme si na tři krále.
Kdo je králem?
Já jsem králem!
Ty jseš h.....árem.

Jsou-li skotáci daleko od sebe, „halekají“ na sebe:

Je-hoj! Aleba je-hoj!
Honzo Lokvenců,
jak pak se ti krávy dobře pasou?

A Honza odpovídá:

Je-hoj! Mně chvála Bohu
se krávy dobře pasou. Je-hoj!

Nebo haleká skoták:

Je hoj! Co pak ty se na mě, Jozko,
hněváš,
že ty na mě nehalekáš? Je-hoj!

Odpověď:

Je-hoj! Já jsem na tě halekal
a ty ses mně neozval, je-hoj!

První pasák volá:

Požeň ke mně mezičkou
a já k tobě stezičkou, je-hoj!

Jde-li některému skotáku dobytek „do škody“, haleká jiný skoták:

Plevou, plevou plevata
ty Martincovy telata
dole na dole
na ty Havlově stodole.
Budou-li dlouho plevati,
Havel se bude hněvati.

Nebo je-li dobytek něčí dlouho ve škodě, haleká jiný pasák:

Skoták leží pod břehem,
kozel ho píchá vožehem,
píchej, píchej, až vstane,
ať si ty telata zažene.

Někdy si zazpíval skoták posměšně o sedlákovi:

Poslouchej sedláka,
jak on tam huláká!
Místo biče koně
otkou šňapá (bije).
Pro čtyry měřice
orá tři měsíce,
já bych to zoral dopoledne.

Nebo s humorem o selce a jejím „churém“ (špatném) dobytku:

Selka svoje krávy
na pole vyhání,
jsou všecky zmačkány
od zdvihání.

Když se den nachyloval, dotazoval se halekavě skoták skotáka:

Je-hoj! Aleba, je-hoj!
Honzo Lokvenců, brzo-li poženeš
do chlíva?

Odpověď: Já ještě nepoženu, až pro mě přijedou čtyry vrané koně s kočárem, a v tom kočáře pacholátko, který časně ráno vstává, seno koníčku a nápoj dává, zelenou travičku, studenou rosičku. Je-hoj! Aleba, je-hoj!

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

* * *

[illegible]

[illegible]

Jan F. Hruška

[illegible]

[illegible]

L[illegible]

[illegible]

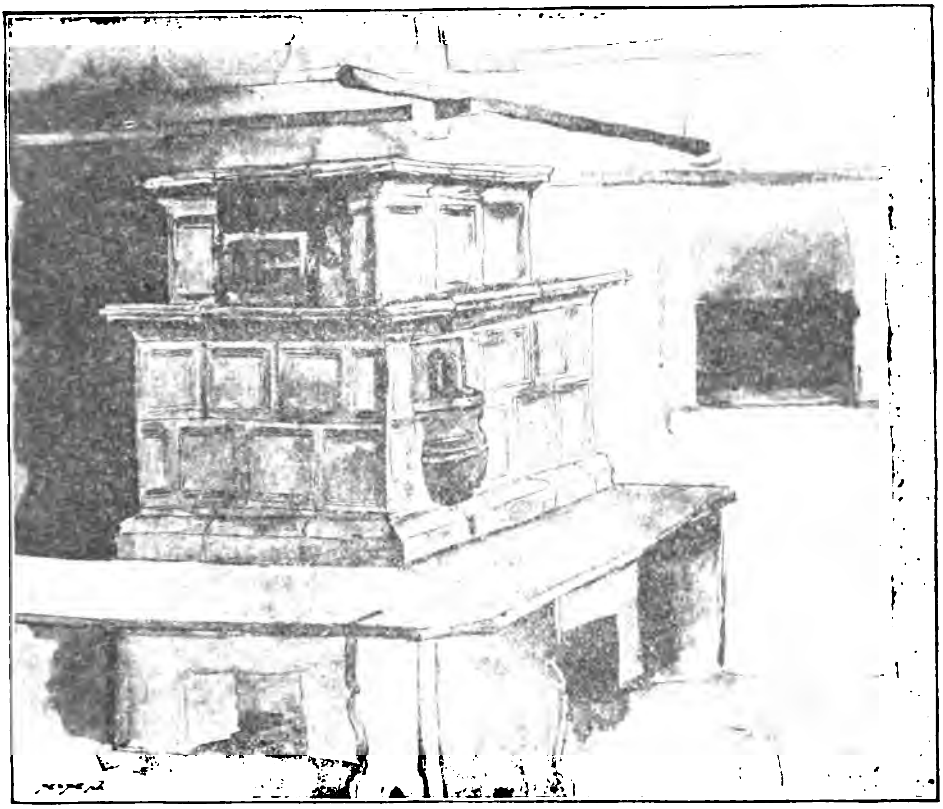

Čís. 1. Sence. Pohled na roh s kamny a krbem.
Kresba akad. malíře Ferd. Velce.

vysoká, u nohou 60 *cm*. Postranice jest 40 *cm* vysoká u hlav, 25 *cm* v nohách. Sloupky jsou vysoké 77 *cm* u hlav, 70 *cm* u nohou. Vystlání lože a zvláště důkladné „nasypání“ — spíše bychom mohli říci přecpání — peřin bývalo a jest dosud skoro všude přední péčí, ano chloubou hospodyně chodské.

Vystlání znázorněné obrázkem páně Velcovým — podle podoby žertem „tratar“ zvané — pokládati slušno za obyčejné a spíše chudší! Dobře vystlaná postel mívá na „poslamce“ (prostěradlu; toto přikrývá slamník, za stara přikrývalo jen slámu, slamníků nemívali) především spodnici „šestiloketní“, v půl třetí poli, čili hledíc k obsahu peřinu

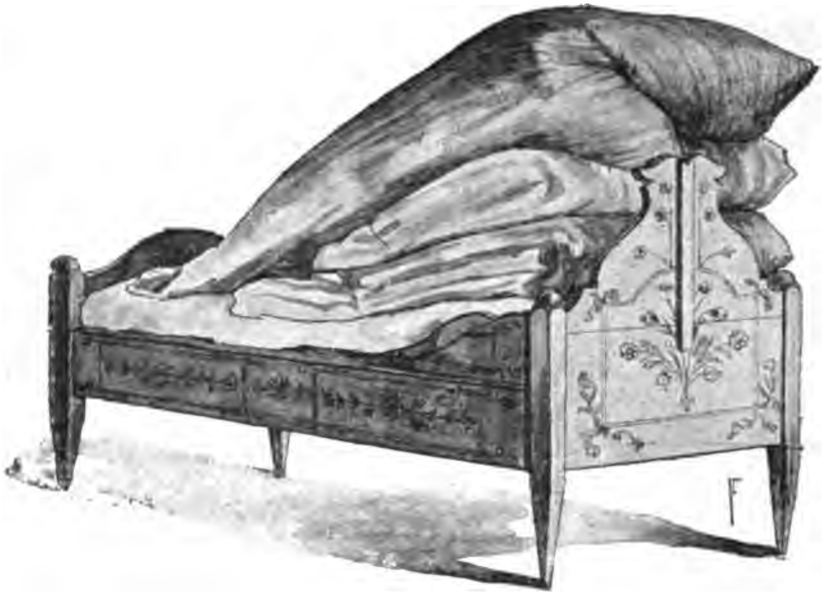

Čís. 2. Sence. Lože vystlané na „tratar“.
Kresba akad. malíře F. Velce.

se sedmi librami peří. Na této peřině bývá delší „osmiloketní“ (za stara bývala kratší „pětiloketní“). Pak jsou dva polštáře „třiloketní“ (za stara jediný „čtyřloketní“) a na tom na všem „svrchnice“, velikán osmiloketní i větší, s osmnácti, dvaceti i čtyřiadvaceti starými librami prachu! Svrchnici hleděli míti vždy prachovou, péří se něco přidává, jen aby pouhý prach „nezpuckovatěl“.

Připomenouti však sluší, že se takovým velikánem zřídka kde a zřídka kdy přikrývali; ležíváť na loži jen za dne, pro parádu, vyvyšuje zjev postele skoro až do stropu. Na přikrývání brávali dávno jednu, obyčejně delší ze spodních. V chalupách neměli sice a nemohli míti vystlání tak bohatého, ale také dělali, „co mohli“.

Povlečení bývalo a většinou podnes bývá z pestrého domácího kanafasu, napřed jen „štráfovaného“, nyní také čtverečkovaného.

Lože ostatních členů rodiny nejsou než vyjímkou (stůně-li snad kdo) v senci; stávají ve sklepě, v komoře, je-li jaká, a na půdě. Lože tato jsou nepoměrně chudší jak stavbou tak vystláním; nebývají ani vyřezávaná, ani malovaná, ba ani natíraná, a v peřinách mají junáci a dcerky dosti příležitosti tužiti se na tvrdu i proti zimě.

Ale jsou v senci, rozumí se, lože maličkých, jež jsou na Chodsku trojího tvaru: obyčejná kolébka, plátěné hejšedlo a dřevěné necky.

O kolébce netřeba šířiti slov; jedni mají pěkně vyřezávanou a malovanou, druzí všelijak rukou samouka táty sbitou a nenatřenou — jak to bývá všude jinde; kolíbka jako kolíbka. Jen v tom je rozdíl, že kladou matky chodské do kolébky dítě zavinuté v peřince ne jako jinde od rohu k rohu, v úhlopříčně, nýbrž přes peřinku podél, takže vyčnívají maličkému po obou stranách hlavičky rohy peřinky. Tak zavinovali na Chodsku vůbec.

Hejčedlo dělají si hospodyně samy z kusu domácího plátna asi 1 m^2 plochy, k jehož rohům přišijí 4 „kucle“, t. j. šle z téhož plátna ušité, též asi s metr dlouhé. Kucle přivážou se po dvou za bidlo nebo zvláštní železné kroužky ve stropě, do plátna se vloží peřinky a do nich maličký, a už se může hejšeti. Aby bylo hejšení pohodlnější, přišit ještě k obrubě hejšedla s jedné strany pátý kucel o něco delší, za nějž se při hejšení tahá. Umístěno bývá hejšedlo vždy blízko lože, obyčejně bývá při samém loži, rovnoběžně s ním a něco nad ním, aby při hejšení nechytalo hejšedlo o peřinu.

Hejšedlo může se pohodlně bráti též do pole: zarazí se do země dvě hole nebo postaví se prostě dva páry holí skřížených, přes ně přiváže se vodorovně příční hůl a na to se hejšedlo přiváže.

Necky objevují se — ale teď už po řídku — hlavně v rodinách dřevorubeckých. Dělají je z tvrdé „půlky“, t. j. z kusu kmene na půl rozeklaného. Ve straně ploché vyseká se dolík tak hluboký a prostranný, aby v něm mohlo dítě i s peřinkámi ležeti, po straně oblé, dobře ostrouhané a ohlazené se necky prostě kolíbají.

Od lože přistupujeme k předmětu v senci nejdůležitějšímu, ke stolu.

Stůl jest v senci chodské vskutku „jako oltář“. Těmi slovy učí matky děti své uctivé šetrnosti vůči stolu. Na stole má své místo Boží dar, chlebíček, na stůl nemá žádná matka ani nevinné nemluvně posadit, na stůl nemá se klásti žádný hrubý předmět, vůbec stůl nesmí nikdo nijak zneuctít! Tato všeobecná úcta jest ještě přísnější, jakmile bylo jednou na stůl položeno Tělo Páně (při posluhování).

Také hosta vedou nejdříve ke stolu.

Stůl nebýval nikdy malován, ani natírán, za to však byl tím bedlivěji myt a drhnut. Aby vypadal co nejvíce čistě, dělávali desku na něm nejraději z krásného dřeva javorového; nohy s „podstolím“ mohly býti ze dřeva, jaké bylo. Pokud se velikosti stolu týče, zajímavo jest, že Chodům se líbily více stoly menší než větší; v nejčetnějších rodinách stlačovali se ke stolu, jehož plocha desky sotva se blížila rozměru 1 m^2. Bývala pak tato deska buď skutečný čtverec, nebo byla jen o málo delší. To mělo svou příčinu! Byl a jest dosud na Chodsku zvyk, že rodina i s čeledí a v čas větších prací i se zjednaným lidem sedíce u stolu čerpají jídla z jediné společné mísy uprostřed stolu.

U starých stolů spočívala deska stolní obyčejně na dvou párech skřížených trnožů, často ozdobně zařezávaných, jež byly pro větší stálost v místech, kde se křížily, spojeny příčným dřevem, utahovaným na obou koncích dřevěnými klíny. Dole objímalo nohy podstolí, rám z úzkých silnějších prkének, jenž brání aby se tak snadno nohy „nerozviklaly“. Jedinec takového tvaru, jenž nepřízeň doby přečkal v Postřekově, znázorněn jest na věrném obrázku páně Velcově č. 3. Stůl tento má desku 72 *cm* širokou, 92 *cm* dlouhou a jest 74 *cm* vysoký. Sem tam se ještě najde takový stůl, ale je už bílou vranou po celém Chodsku. V nové době ustoupily trnože docela obyčejným čtyřem nohám, ale podstolí 1) zůstalo. Nikdy nescházel u stolu „**stolík**“ (zásuvka), ale u stolíku vždy scházel zámek, ač se dávaly do stolíku různé cenné drobotiny, druhdy i peníze.

V rohu za stolem stávala ve mnohých statcích na lajci velmi úhledná **halmárka na písma**, také **rychtářská** jmenovaná. Pěkný a zachovalý vzor zachycený panem Velcem zachoval se na dvoře v Újezdě. Halmárka tato jest 115 *cm* vysoká, základna jest pětiúhelník, jehož strana přední jest 46 *cm* široká, strany přilehlé jsou shodné, 13 *cm* široké, zadní, též shodné, 38 *cm* široké. Dvířka jsou 72 *cm* vysoká, 30 *cm* široká. Nahoře jest halmárka vroubena úhlednou římsou, nad římsou průčelní sedí štítek podoby rovnoramenného trojúhelníku. Dvířka jsou opatřena zámkem! Z toho lze souditi, že se staří o písma bávali více než o peníze!

Uvnitř jest halmárka napříč rozdělena na tři stejné přihrádky, nad nimi nahoře jest maličká čtvrtá, na níž prý mělo stálé místo psací náčiní. Na jedné z přihrádek visí malý stolíček. Mladí Chodové vystěhovali halmárky tyto ze svých sencí do poslední.

Vážný význam stolu zvyšovalo bohaté vyzdobení stěn nade stolem obrazy. Do nedávna mívali na Chodsku, jak na statku, tak v chalupách obrazy vesměs na skle malované, jen tu a tam objevil se nějaký dědičný papírový neb i na plátně. V přítomné době jest už obrázků na skle tuze málo. Mezi nimi nejoblíbenější bývaly obrazy Pána Ježíše, Panny Marie, Nejsv. Trojice, Večeře Páně, Sv. Vacslava a patronů členů rodiny.

Zavěšujíce obrazy přibíjeli Chodové na stěnu lištu, na níž obrazy s dolejšky rámů stavěli těsně jeden vedle druhého, hořejšky pak poněkud nachýlené přivazovali teprve ke hřebům ve stěně u samého stropu. Sahaly pak obrázky asi do polovice nebo něco málo přes polovici obou stěn; dále obrazků nebývalo, leda někde nad postelí nějaký osamělý.

---

1) Kdo má jíti za kmotra, chválí mu, že bude „míti nohy na podstolí“, to jest nebude seděti leckde, nýbrž u stolu.

V koutku za stolem visíval vždy dřevěný krucifix s hořejškem též skloněným. Kde neměli halmárku, je krucifix větší, nad halmárkou mohl býti ovšem jen poněkud menší. Za kříž zastrkují o květnou neděli ratolest jívovou („kočičkovou“), o Božím Těle přidávají k ní ratolest jívovou nebo březovou z májí oltářních. Na prodlouženém dřevě kříže bývala upevněna soška Rodičky Boží. Kromě této sošky mívají a mívali už dávno[3]) v senci chodské sošku Panny Marie nebo řidčeji některého svatého, obyčejně pod skleněnou bání nebo v zasklené skřínce. Soška tato byla nádherně a pestře oděna a korálky i penízky bohatě vyzdobena. I tato soška bývala vždy někde blízko stolu a visela na př. na stěně poněkud pod obrazy. V senci obkreslené v Újezdě (obr. 3.) mají takovou sošku jednoduchou na poličce nad oknem.

Vedle hlavního krucifixu nad stolem mívali v některých starých světnicích malý křížek asi 3 *dm* vysoký s obrazem Ukřižovaného, z téhož dřeva řezaným. Delší dřevo kříže jest vzadu vyhlodáno a v něm vložena po celé délce jednoduchá zásuvka, která kryje dutinu, do níž prý ukládali staří relikvie, po případě proužky papírové s různými biblickými průpověďmi o spáse. Na zásuvce jsou vyřezány některé známky umučení Páně (řebřík, kohout, třtina s houbou, kopí atd.) Křížek tento byl starým asi tím, čím se stala později tak zvaná „Boží požehnání“. Býval prý obyčejně zavěšen nade dveřmi.

Čas od času věšívají v některých sencích nad stůl též známou holubičku z „vejfuku“ či „pouku“ vaječného s papírovými varhánkovými křídly a ocasem, obyčejně pestře malovanou.

Pokud se týče sedání u stolu, šetří a šetřívalo se v chodské senci jistého řádu. S jedné strany, a to tváří ke krucifixu, sedá hospodář. Hospodář sedí na židli, jež bývá v staré senci jediná; teprve nově objevují se židle 2—3. Stará židle bývala obyčejně těžká, tvrdá, s nohami přímo rozkročenými, s křídlem prkenným a souměrně vyřezávaným, tak jako viděti na obrázku.

Přichází-li host, ustupuje hospodář a podává židli hosti.

S druhé strany stolu, v úhlu, stojí stolice. Takto jest něco přes metr dlouhá, obyčejně z javorového prkna dělaná, bez lenochu i beze všech ozdob. Nohy jsou jako na židli hůlkovité — tím právě se liší od lajce. S ostatních stran protějších dosahují za stůl lajce, které se táhnou podél obou stěn přes celou senci. Lajce nemají hůlkových noh, nýbrž jsou podepřeny prkennými, obyčejně ozdobně zařezávanými „podnožkami“.

Pod lají, která se táhne směrem ke dveřím, bývá v čas studeného jara nasazována rannější „lichva“, zejména husy. Nějaký díl prostoru pod touto lají bývá prkny zapěněn a v prknech těch pro-

---

[3]) Myslím, že tento zvyk počal na poutích svatohorských.

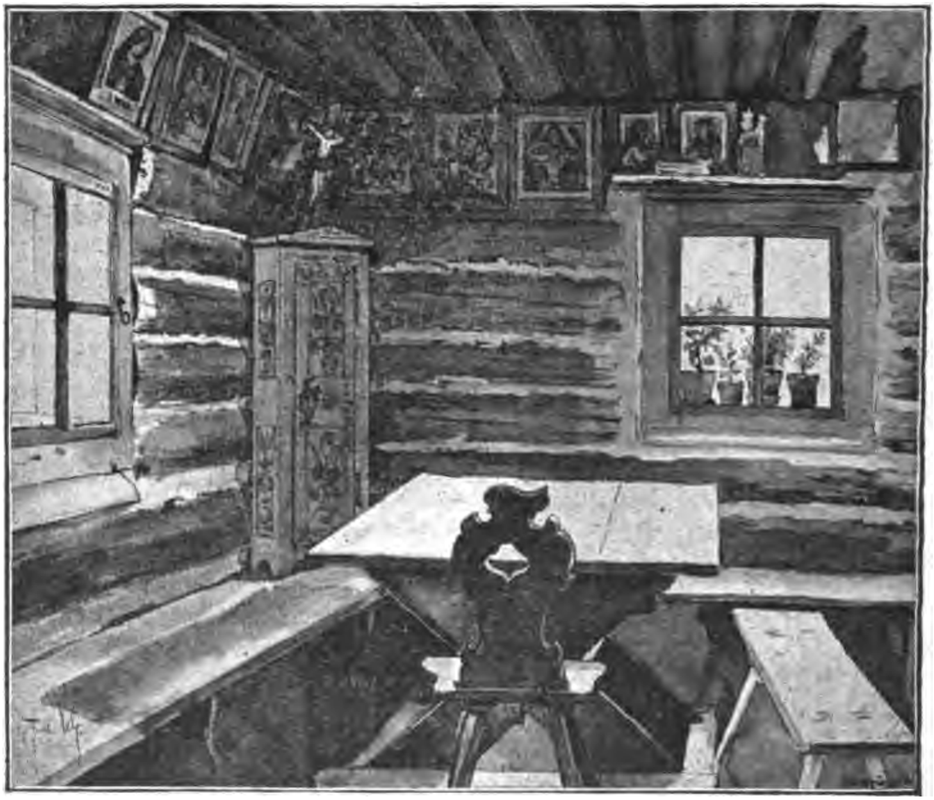

Čís. 3. Sence vylištovaná. Pohled na roh ke stolu.
Kresba akad. malíře Ferd. Velce.

řezány obloukové otvory, kudy se kvočny do hnízd kladou a kudy mohou ku potravě.

Když jest všecko vylíhnuto, vyhodí se jen sláma z hnízd, prkénka zůstanou pevně přidělána zas „napřesrok“.

S lajcí touto stýká se v pravém úhlu u stěny při dveřích postavená třetí, poněkud kratší. Ta totiž sahá ode zdi ke dveřím, jen malý kousek stěny při samých dveřích mijíc. Na lajci této má stálé místo „suden“ (též „sudno“, „mísník“), u sudnu pak na straně ke dveřím necháván na lajci malý prostor, kam se staví nádoby s vodou k pití.

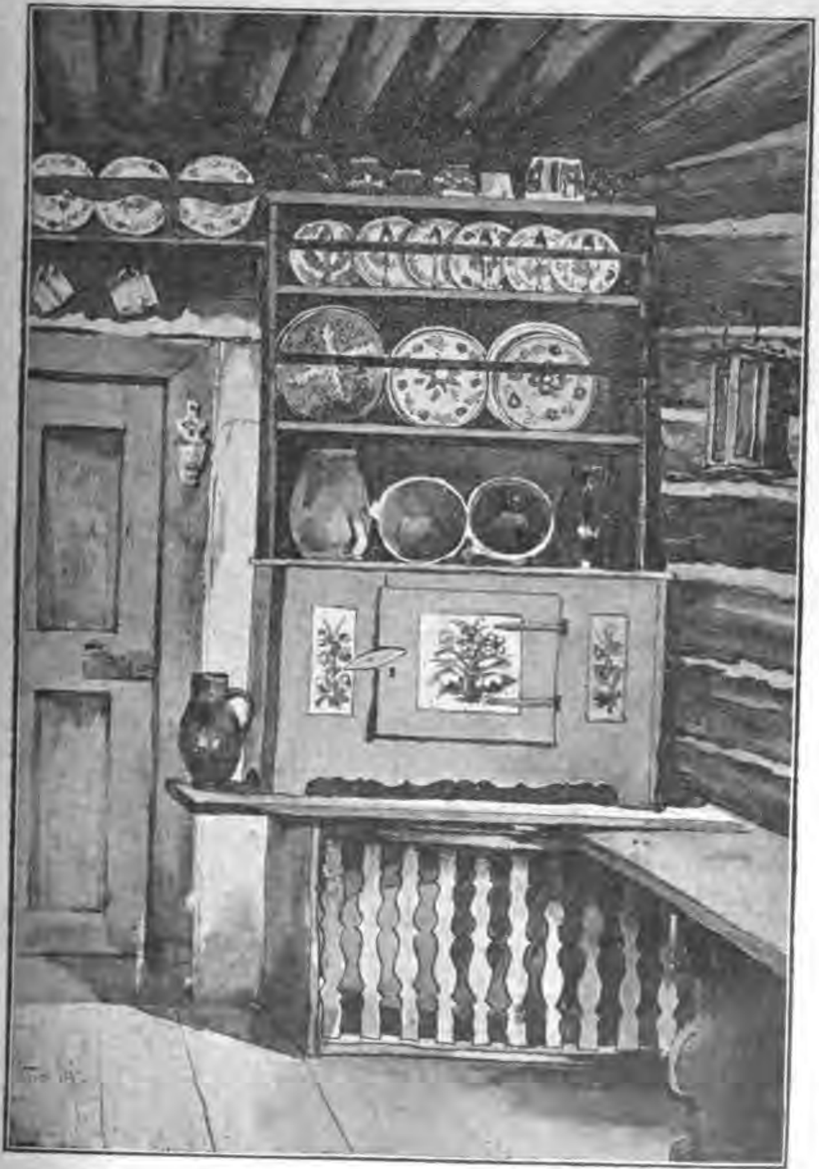

Čís. 4. Sence vylištovaná. Pohled na roh se sudnem.
Kresba akad. malíře Ferd. Velce.

Čtvrtá lajce bývá, jak už praveno, při kamnech; někde si tu spojili nebybně dvě v jednu, v pravém úhlu, tak že obstupují kamna s obou stran. Však dosti o lajcích!

Dostali jsme se k sudnu a toho jest si všimnouti zase trochu podrobněji.

V sudnu má se směstnati největší díl nádobí kuchyňského, jinak: suden pěkně vyplněn a vyparáděn ukazuje celý jeden díl výbavy chodské nevěsty. Nové časy změnily stav i tohoto dílu nevěstina vybytí a tím měněna v různých dobách i tvářnost mísníku.

Za starých časů, jichž pamětníci ještě žijí, jídali všecko ze společných mis a všecko lžicí; nepotřebovali talířů, nepotřebovali vidliček. Knedlík a maso krájel ovšem každý na svém talíři, aby však nezkazil ostří, krájel to na dřevěném. Talíř hliněný byl v domácnosti tu a tam nějaký, hlavně pro děti, když se učily samy jísti. Některé nevěsty měly po několika talířích cínových, ale ty byly uloženy a kladly se na stůl jednou za milostivé léto, když snad nějaký vzácný host přišel do stavení. Když začínaly vidličky, nebylo viděti dlouho jiných, než kované dvojzubé, a to nikomu ani nepřipadlo, aby se to kupovalo a počítalo do tuctů.[4]

Když nastal úhledný a pěkný porculán a majolik a při tom tuctové počítání stolních nožův a vidliček, propustily mamičky chodské i tyto věci hojně do výbav svých dcerušek a tak starý jednoduchý ráz sudnu celý přetvořen, třeba veliká většina těch věcí, jelikož u stolu nepřestaly staré zvyky docela, visí za ním marně, jen pro parádu.

Vypadával pak a vypadá suden i se svým zařízením takto. Suden sám sestává ze dvou částí: z uzavřené halmárky — dolejšek — a z otevřených 2—3 polic na talíře a mísy — hořejšek. (Viz obraz p. Velce čís. 4.) Police zapuštěny jsou do velikého prkenného rámu, vzadu vybedněného, z předu ozdobně zařezávaného. Dolejšek téhož rámu jest asi o polovici původní šířky rozšířen a tak jest v celosti s hořejškem udělána halmárka hlubší než police. V halmárce bývá jediná polička nahoře. Před každou policí jest do okraje zapuštěna vodorovná tyč, o niž se mísy a talíře obrubami na polici stojící a s hořejšky nakloněnými opírají. Měření ukazuje na př. tyto rozměry: Výška celého sudnu 150 *cm*, šířka 112 *cm*; výška halmárky 50 *cm*, hloubka 45 *cm*, výška poličky v halmárce ode dna 40 *cm*; hloubka polic 25 *cm*, výška první police od vrchní plochy halmárky 35 *cm*, vzdálenost druhé police od první 40 *cm*. Někdy — ale zřídka — dávali si dělati též suden bez halmárky.

Ve vystrojení sudnu stopovati lze asi tuto pravidelnost. V přítomné době na nejvyšší ploše sudnu (rámu) „klopí“ [5]) řada pestrých hrnkův, obyčejně porculánových, ale také majolikových i hliněných. Za stara mohli tu ovšem míti jen hrnky hliněné, nebo tu bývalo prázdno. Tak právě bývá to podnes v sencích, kde mají, jako na našem obrázku, vedle sudnu ještě zvláštní polici na hrnky nebo talíře. V první polici stojí talíře, též pestré, hořejšky nakloněné a k sobě tak narovnané, že přes obrubu následujícího položen za kousek okraj předcházejícího. Pod každý talíř stavívají lžíci „jáhlem“ dolů, někde přidávají ke lžíci i vidličku a nůž. V této přihradě stávaly za stara buď mělké dřevěné talíře „dranžíry“, nebo kde měli cínové, cínové, po případě také menší mísy.

---

[4]) Mezi zachovanými nalezli jsme nanejvýše po páru téhož tvaru a téže úpravy.

[5]) Klopiti má též význam nepřechodný, po-klopiti vždy přechodný.

V dolejší jsou a byly vždy mísy, a to, aby se jich sem vešlo více, kladou hospodyně menší do větší, třeba i tři na sebe, a tak je na sebe soustředně staví. Když husy začínají nésti, dávají sem též vejce, jedno vedle druhého.

V prostoru nad halmárkou, jenž už není zahrazen příční tyčí mají své místo hrnce; ty se kladou obyčejně jeden vedle druhého, po případě i jeden do druhého, menší do většího, a třeba-li, i do dvou řad nad sebe. Hrnce leží otvorem z mísníku. Do halmárky sklízejí na poličku slánku se solí, dolů nádoby s moukou potřebnou k jednotlivému vaření, „vokřiny“ na zadělávání atd.

Pestré vystrojení sudnu doplňuje i pestré malování. V době nejnovější hospodyně a hlavně novotami naćichlé dcerky chodské zděděné sudny ze sencí vystrkují a nových už si žádná dělati nedává. Zalíbily se jim místo nich zasklené skříně, nejen všelijak nemotorně sdělané, nýbrž i obyčejně velmi nevkusně dvojí i trojí barvou natřené a místo pěkného domácího malování často bídně lakované a fládrované. Pod sudnem mívají někde posadu na slepice, do níž se však zavírají slepice jen v tuhých mrazech.

Ve mnohých sencích starých mívali kromě sudna jednoduchou polici na talíře a hrnečky. Na obrázku čís. 4. jest jí viděti skoro polovici. Tato sestává z prkna as 1$^1/_2$ *m* dlouhého, k němuž jest shora v pravém úhlu přiděláno prkénko druhé, užší. Do prkénka tohoto zaděláno jest na kraji pěkně vyřezávané a malované zábradlíčko. Dole jest do prkna prvního natlučena řada dřevěných hřebů. Police visí tak, že prkno širší dotýká se po celé šířce stěny. Na příčním prkénku stojí o zábradlí opřeny talíře, na hřebích visí za ouška hrnky. Nejobyčejnější místo police bývalo nade dveřmi.

Mezi sudnem a dveřmi povýš má stálé místo „kropáček“ se svěcenou vodou, nejoblíbenější cínový, ale také plechový, porculánový, hliněný a skleněný — všecky podoby rozličné.

V některých světnicích také blízko v těch místech nebo na druhé straně dveří nebo i blízko u kamen visívá zvláštní nádoba dřevěná, slaník, do něhož ukládali původně menší zásobu soli, později i mouky. Slaník je důmyslně dělán; jest záhodno o tom se zmíniti. Dřevorubec pořídí si na slaník kus dřeva, obyčejně osykového, asi 3 *dm* dlouhého a 2 *dm* silného, jež za syrova úplně vydlabe jako rouru, nechávaje okolo dřeva sotva na 1 *cm*. Rouru dobře vyhladí a vyčistí a dole „bantorníkem“ (strouháčkem, jímž bednář „bantor“, dráhu na dno zařezává) zařeže asi ve výši 1 *cm* od kraje bantor jako bednář dráhu na sudě. Do dráhy této zapustí se dolem dno co nejlépe vyschlé, ostatní pak se už pořídí samo: syrové dřevo slaníku se seschne a dolehne na dno se všech stran tak, že je vícekráte nikdo ze slaníku zdravě nedostane. Zadní strana slaníku bývá plochá a prodloužená a v prodloužené části otvorem opatřena, aby se mohl slaník na stěnu za hřeb věšeti; předek je obyčejně oválný a někdy i uměle rýsovaný. Nahoře přiděláno jest víko, tenké prkénko, jež jest vzadu čípky opatřeno a těmi ve stěnách slaníku zasazeno, takže se může pohodlně odklopovati a zaklopovati.

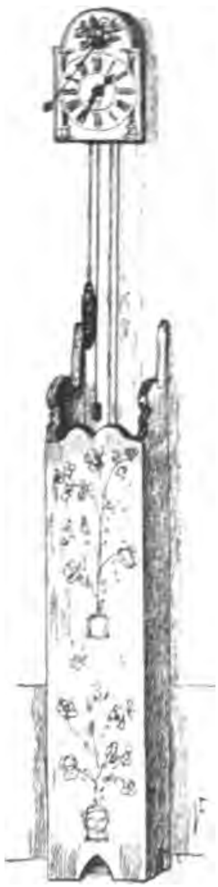

Čís. 5. Starodávné hodiny s truhlíkem.

Kresba akad. malíře F. Velce.

Mezi ložem a kamny, obyčejně blízko nad nohama postele, bývají nejčastěji hodiny. Staré hodiny mívaly krátké kyvadlo a to kývalo rychle, mocně tikajíc, nad číselníkem. Stroj byl ovšem dřevěný a místo nových řetízků visela závaží na provázcích, k jichž ochraně před dětmi a před kočkou i psem byl před hodinami pevně ke zdi přisazen hezky vysoký (na 1 metr i vyšší) truhlík, pěkně malovaný a nahoře ozdobně vyřezávaný. (Viz obr. č. 5.) Vzorek p. Velcem zobrazený (č. 5.) má z předu 115 *cm*, vzadu 130 *cm*, široký jest 20 *cm*.

V některých starodávných světnicích padá do oka zvláštní předmět, v němž se učí děti choditi. Říkají mu běhadlo. Podstatou běhadla jest tyč dřevěná, sahající od země až do stropu. V zemi je zasazena ve zvláštním důlku volně, tak aby se mohla otáčeti, a u stropu bývá přitažena k trámu též volně, koženým nebo železným uchem. Ve výšce, co by dosahovalo ročnímu dítěti po páždí, jest do tyče zapuštěno dřevěné, as $^3/_4$ *m* dlouhé raménko, v němž jest na konci zasazen dřevěný oblouček látkou obalený nebo slamou pečlivě opletený. Do obloučku tohoto vsadí se dítě a toto držíc se rukama ramínka přendavá prostě ohy, při čemž je běhadlo samo vodí, jenže pohříchu pouze do kolečka.

V témž trámu uprostřed světnice zadlabána jest štěrbina asi 1 *dm* široká a 2 *cm* vysoká, v níž jest zasazeno hebadlo, nástroj na pletení provázků pro domácnost. Nástroj tento skládá se ze dvou desk, mezi nimiž jest kolmo zasazeno jedno ozubené kolečko, klikou opatřené a v sousedství tohoto 3—4 hřídelíky cévkami opatřené, do nichž zasahují zuby kolečka. Točí-li se klikou kolečko uprostřed, musí se otáčeti i všecky sousední hřídelíky. Na jich prodloužené čápky uvazují se jednotlivé pramínky a tak se splítají v provázek.

Před příčním trámem uprostřed světnice a málo pod ním bývá v některých sencích veliké bidlo, silný poval, ve stěnách hned při stavbě dobře zapuštěný. Na bidlo toto zavěšovala se především v noci těžká „svrchnice“ s postele. Na druhém konci visívaly též šaty, předánka („pozvazky“) a jiné věci podobné, uprostřed bývalo prázdno, aby byl rozhled na stůl a na obrazy. Někde na ně věšeli i hejšedlo. V přástkách sloužilo toto bidlo chase za hrazdu: chlapci dělávali na na něm všelijaký originelní tělocvik, děvčata vázala si na ně „hejšečky“ (houpačky) atd. Když prý to opravdu při bidle obživlo, bývalo na něm všelijakých „kozelců“, kotrmelců a štulců a pod ním smíchu a výsměchu až Boží dopuštění.

Kromě tohoto bidla táhla se dvě slabší v úhlu nad kamny, ke stropu zvláštními dřevěnými uchy připevněná. (Viz obr. č. 1.)

V trámu a za trámem uprostřed světnice míval hospodář chodský skladiště svého nemnohého náčiní řemeslného. Bývalo tam několik nebozízkův a vrtátek mezi půválky za trámem zastrčených, při těch strouhač, kleště, kladivo „s babkou“, v trámu zapíchána šídla a „špíse“ na sešívání cepů atd.

Dřevorubec má to skladiště hojnější. Strouháčů je několik, mezi nimi některé jako podkova ohnuté — těm říká se „skoblíky“ — „koplice“, rovná i oblá, na vysekávání „vokřinů“ (dřevěných mis na těsto), „náseč“ na dělání dřevěných korýtek atd.

Často však býval pro věci tyto, zejména pro větší kusy, zvláštní „šrák“, prostá tyč, někde za hlavami postele na stěně přibitá, ale ke stěně jen na koncích přiléhající, za níž vše to bezpečněji viselo a stálo.

Zhusta zastrkují za trám také břitvu, aby na ni děti nedosáhly, a také brejle, ba i písma z téže příčiny.

Na zdi nad postelí nebo nad lajcí mezi okny visívají pilky, v chalupách dřevorubeckých též velké pily dřevařské.

V zimě stává v senci také špalek (v senci dřevorubecké po celý rok), na němž robí hospodář nejdůležitější práce řemestné pro domácnost, jako jsou: hrábě, cepy, čela do tahu atd. Čas od času přináší se sem též strouhací stolice.

Dřevorubec seká a strouhá v senci, když nemůže do lesa, vokříny, lopaty, topůrka do seker, války na cepy, lopaty chlební atd., po případě lepí s rodinou škatulky na sirky za 40—50 krejc. tisíc! Věcí těch a odpadků z nich bývá v ten čas opravdu „plná sence“. Tak vypadá sence, duše statku i chalupy. (Pokračování.)

* * *

Dětské hry tělocvičné na Moravě.

Podává Lucie Bakešová.

V našich dědinkách již naše havěť malá všímá si a pozoruje, diví se nejsilnějším a nejmrštnějším klukům a každý vynasnažuje se, aby kousky mrštné, silácké a rychlé dobře provedl, ano většina chce předstihnouti svého kamaráda. Pozorovala jsem, že kluci dobře cítíce, který mezi nimi nejlépe umí ten neb onen kousek, s jakousi úctou a pýchou pohlížejí na něho. Který kluk jest tlustý, nemotorný, bázlivý, ten mezi veselou hbitou společnost na „věhon“ nesmí jít a přijde-li přece, tu strčí do něho jeden a volá uštěpačně: „O te bochto, hodělé kolesa,“ druhý křičí s úsměvem: „Poď do křížko,“ a třetí po té volá: „Podivéte se, jak hnedla poletí!“ a rozběhna se opře se o tlustého a přeskočí ho, kdežto tento za smíchu všech válí se na trávníčku a obyčejně pláče. Všichni poskakují kolem něho, tleskají a křičí: „Be, be, bacoch leží, bé!“

Pozorovala jsem často dětské reje, prováděné kolem zvoničky, a dovolím si je věrně podle skutečnosti vylíčiti. Na př. dva 12—13letí počali „lámat kropy“, což sílí kříž a kyčle, a houpali se i obýbali stejnoměrně až skoro k zemi. Dva kluci stoupli si totiž zády těsně k sobě, ruce zaháčkovali a počali se houpati, při čemž všichni křičeli:

Lámem, lámem krópe,
pěkně nám to krope.“[1]

Konečně se jim zachtělo „lámání“, a tu počali všichni za sebou o jedné noze skákat kolem zvoničky, druhou však ohnuli jako hák a křičeli: „Kdo [illegible] nedá čongať?“ Jest ku podivu, jak kluci snaží se co nejdéle „čongat,“ a tím svaly na noze tuží. Napřed čongají pravou nohou, pak levou „na háček“, potom nohou v před a zase nataženou v zad. —

---

[1] Viz Bartoš „Naše děti“ str. [illegible]

Pružnosti nabývá tělo malým a velkým „šrófkem“. Kluk se při prvém na patě do kolečka velmi rychle otočí, při druhém, aniž by nohama hnul, při vyskočení ve vzduchu se otočí kolem sebe.

Nejlépe se mi líbilo, když kluci prováděli či „lámali kolesa“. Nedovede to každý; ale některý dovedl napodobit pohyb kola tak pěkně, švižně, elasticky, že se zdá, jakoby se země ani nedotýkal. Vyzvedne obě ruce, opíše bokem malý oblouk, a již dopadnouti musí jedna ruka na zem, hned druhá, tělo se hbitě otočí, dopadne jedna pak druhá noha, což se opakuje a kluk letí jako velocipéd pořád bokem v před.[2])

Jest to tělocvik velmi prospěšný tělu, než však se tomu naučí a uvykne, velmi obtížný. Znám kluky, kteří „kolesa“ lámati dovedou několik metrů daleko, aniž by si tím uškodili, ano i celou dědinu dovede kluk „kolesama“ přeměřiti a jiný čtvrt hodiny cesty i více lámal kolesa švižně a rychle.

Také „suchó vrbo“ stavět není snadno, a jen častým cvikem dovedou to kluci. Musí rukama se opříti o zem, postaviti se na hlavu a nohy zpřímiti do výše. Na trávníku postaví-li kluk vrbu, jest často tak vycvičen, že si založí ruce a stojí na hlavě jako svíce. Tím zajisté sílí svaly krční a kříž. Směšná jest podívaná na „staró vrbu“. Kluk lehna si na záda zdvihá pomalounku nohy přímo do výše, podepíraje kyčle rukama, až ohne tělo tak, že leží celá tíže jeho na týle. Po chvilce volá, velmi úsečně nohama sekaje, že „seká staró vrbo“. Cvik to výtečný pro svalstvo noh a zvláště kloubů.

Po rukách chodit jest velmi nesnadné a dovedou to pouze švižnější kluci. Nohy natáhnou do výše a po rukách jdou po zemi. Rádi dělají velkého skukana, což daří se jen hochům větším. Několik klukův ohne se, stoupnou krok za sebou a podeprou se rukama o kolena. Hoch „skukan“ rozběhne se a dotkna se lehounce rukama zad kamaráda přeskočí prvého, druhého, třetího atd. Pak skáče druhý přes třetího, čtvrtého atd., zase třetí přes čtvrtého atd.

Malý skukan jest snadnější. Kluci skrčí se k zemi a ohnou se; ten, kdo přeskakuje, musí rovnýma nohama svého soudruha přeskočit, tak druhého, třetího a celé kolo. Přeskočený pak přeskakuje dále, tak že se všichni vystřídají a velmi směšný obrázek skytají.

Největší radost a smích vyvolává obyčejně napodobování žab. Kluci čapnou k zemi a s pekelným křehotem: „kuňk, kuňk, kuňk“ skáčou za sebou v kole až do únavy.

Na „skákala“ hrají si jen větší kluci. Jeden postaví se k vrbě nebo ke zdi, svěsí ruce rovno ke kolenům. Druhý chytne ho za ruce a opře se hlavou do jeho těla. Třetí chopí se boků svého soudruha, opře se hlavou do něho, snad i čtvrtý atd., jak který chce, a skákal jedním rázem musí skočiti na záda prvého hocha, po něm druhý, třetí atd., až jest řada [illegible]. [illegible] se z místa, jdouce kus cesty, a jeden po druhém [illegible].

---

[2]) Viz Bartoš „Naše děti“ „Kolesa lámat“ str. 193.

Malým válcem [illegible] kluka, který natáhne se na zem jako šňůra, ruce přiloží k [illegible] a valí se [illegible] před sebou. Při velkém válci lehnou si dva kluci za sebe, hlavou k nohám kamaráda, drže se jich pevně rukama a po[illegible] se valejí nejen po travnatém kopci, nýbrž často [illegible] se i na návsi po kopečku dolů, bláto nebláto.

Kotrmelců v um. [illegible] několik druhů. Rovné, zpáteční, za palce a zkřižného panáka (viz Bartoš „Naše děti“ str. 193.). Rovným kotrmelcem jmenují onen pohyb, kterým kluk hlavou o zem zavadí a nohy přemykna přes hlavu k zemi nimi dopadne. Zpáteční kotrmelec[3]) vyžaduje sílu v kříži a pružnost svalstva; jest to výkon nesnadný a většina kluků ho neprovede. Kotrmelec za palce jest cvičení dosti obtížné, ale některý kluk kotrlec ten velmi hbitě provede. Chce-li se vyznamenat, překutáluje se jako klubko několik metrů před sebou. Kluk sedna na zem, zkřižuje nohy chytna se palců u těchto a rychle se převrací. Když kluk chce provést zkřižného panáka, sedne na zem, zkříží nohy a ruce složí jako k modlitbě. Tak složené je před sebe natáhne a rychle dělá kotrmelce před sebou. Jest to výkon dosti nesnadný, vyžadující švižnosti těla.

Při „ručkování“ cvičí kluci taktéž svou sílu a mrštnost. (Viz Bartoš „Naše děti“ str. 195. — Hazeti drva do peci.) Někteří hře té říkají „holuby tlouct“. Jeden kluk lehne na znak, rozepře ruce a vztyčí nohy. Druhý kluk postaví se na dlaně ležícího hocha, chytne se za vztyčené nohy a skočí, při čemž hoch ležící mu pomáhá, takřka ho přehazuje.

Neumí-li kluk dobře vyhazovat, může býti sebe lepší skákal, nepodaří se skok dobře. Také „kolotoč“ nebo „točkolo“ jest dobrý tělocvik, který provádí kluci, když jest jim zima. Sestoupnou se do řady, kus od sebe nebo za sebe a počnou točiti: napřed pravou, pak levou nohou pomalu; pak vždy rychleji a rychleji, až do únavy. Naposled točí oběma rukama, tak se zahřívajíce.

Také „řetaz“ jest dobrým cvikem pro děti. Sedm[4]) kluků postaví se do řady, podají si ruce a natáhnou hodně „řetěz“. Náčelník (hoch I.) čítá zvolna jedna, dvě, tři, jedna, dvě, tři atd., při čemž začne „řetěz“ zmotavat, který jest pořád natažen. Hoch náčelník vede celý tentu řetěz pod spojené ruce předposledního a posledního hocha (tedy pod ruce šestého a sedmého), proplete ho klidně a utvoří důmyslný suk či článek, t. j. pátý kluk proplete se kolem předposledního, kluka nehýbajícího se z místa (šestý kluk) a omotá své levé rámě kolem jeho těla, drže pevně pravici jeho, tak že stojí pátý kluk za druhým od kraje (šestým), pravou svou rukou drže čtvrtého kamaráda pořád pevně. Nyní náčelník zaplétá druhý článek, veda celý řetěz pod ruce pátého i čtvrtého hocha, který z místa se nehýbe; pátý kluk proplete se a omotá své levé rámě kolem těla čtvrtého, jehož pravou ruku pevně drží, i zůstane státi za hochem čtvrtým v pravo. Náčelník probíhá tak všechny páry, až zaplete všechny články uvedeným způsobem. Nyní přeměří celou řadu bystrým okem (jsouť kluci seřaděni dle velikosti) a počne velmi rychle počítati: jedna, dvě, tři atd., i rozplétá řetěz takou rychlostí, že než poslední článek se rozplete, lítají přednější kluci v pravém slova smyslu, ale nesmí se roztrhnouti řetěz — pustiti se, byla by zmařena hra. Stane-li se tak přece, bývá „nešika“ z řady vyloučen. Řetěz zaplétá se pomalu, ale co nejrychleji se rozplétá, což stává se následujícím způsobem: Náčelník (první hoch), stoje s pravé strany za hochem druhým, omotánu má svou levou ruku, držící pravicí soudruha svého, kolem těla jeho. (Tvoří tak s ním I. článek řetězu.) Nyní čítá velmi rychle: jedna, dvě, tři, jedna, dvě, tři atd., a počne se rozplétati pod rukama druhého a třetího hocha ze zadu, kolem svého kamaráda (II. hocha) v pravo. Nyní proplete se třetí kluk zadem kolem čtvrtého hocha v pravo. a za ním utíká druhý i prvý hoch. Řada došla na pátého kluka, jenž rozplete suk či článek řetězu týmž způsobem jako ti ostatní, kteří utíkají nyní za ním; tak to může jít do nekonečna.

---

[3]) U Bartoše „Naše děti“ zove se kotrlcem německým.

[4]) Může jich býti však dle libosti.

Na „kozla“ hrají si kluci takto: Jeden chytne svislé ruce druhého, opře se mu hlavou do zad a třetí skočí na záda sehnutého kluka, jenž co nejrychleji počne utíkati. Kozel však začne skákati a hoch musí hledět seskočiti, nechce-li býti shozen, čímž cvičí se v mrštném skoku. Dobře musí kluk umět skákat, který chce jezdit na koni. Soudruh jeho skloní šíji, on se rozběhne (dovednější však těsně při něm stojí) a jedním rázem vyhoupne se mu na ramena, kdežto kluk koně představující rychle s ním ubíhá; v běhu pak jezdec seskočí, daje koni znamení, při čemž tento hlavu skloní.

Také vrata při stodole, voj při voze jsou našim klukům rozpustilcům dobrým nářadím tělocvičným. Již i malincí 5 až 6letí si vylézají na voj, větší zase na vrata, skříží nohy a spustí se hlavou dolů, držíce se pouze nohama nebo i „za hák“, totiž za jednu nohu. Chodí po vojích, po trámech a rahnách ve stodole odvážlivci, majíce v rukou hůl, jak to vidí při komediantech.

Stojí všichni kolem vrat, a hluku i smíchu není konce; o vrata opírá se hoch a snaží se za hlavu, jak jest vysoký, do prkna zaraziti svou žlutou kudlu. Konečně se mu to podaří, kluk učiní velký krok v před, otočí se, měří okem a jedním rázem shodí kudlu nohou dolů. Jeden za druhým „shazuje“, až konečně je to omrzí, i navrhne jeden „dělat nůžky“, a již přinese se lavice, kluk si na ni sedne, jak na koně, chopí se jí rukama, a než napočítáš jedna, otočil se ve vzduchu a sedı na lavici opačně. Všichni se vystřídali, i navrhne se jiná hra. „Pajzák bráti". Přinesli legátku, zabodli „pajzák" (nůž) do zadní části židle (pod lenoch). Kluk sedl na ni, jako na koně, chytil se předních noh židle a počal ohýbati hlavu pod židli, aniž by ji zavadil o zem, vytáhl nůž ústy a drže ho mezi zuby vrátil se do své prvé polohy. Zavadí-li hlavou o zem, prohrá.

Nesnadno jest „natahovat vobruč". Zarazí se na píď od země do dveří nebo prkna nůž; hoch stoupne si zády proti němu, opíraje se rukama o prkno, a pomalu ohýbá tělo stoje pevně na nohou, až může ústy nůž chopiti. Nyní se opět pomalounku narovnává.

„Obruč", jak jsem doslechla, dělají i dorostlí chasníci v hostinci, jak vůbec měří vespolek sílu a cvičí prý svaly. Vymýšlí nesnadné kousky, které mnohý buď z nedovednosti nebo nedostatkem síly provésti ani nemůže. Tak vyprávěli mi mladíci, že „lézti na lavicu" se země z předu jest velmi obtížné a nesnadné. Lehne si chasník na zem, opře se rukama o tuto a nohama se šprlí na lavici uprostřed světnice stojící, na níž musí pak usednouti. Když spadne, musí platiti.

Také legátku zdvíhat vyžaduje silné svaly. Chasník chytne legátku za lenoch a nataženýma rukama ji pozdvihna dá ji k ústům, jak by ji políbiti chtěl, a opět nataženýma rukama židli postaví. Až krev teče mladému hochu z palce a ukazováku, když zdvihá ve dvou třech prstech za jednu nohu židli do výše. Jen málo kterým se podaří třemi prsty vyzvednouti čtvrtku piva ze země a postaviti ji rázem na stůl. Stane-li se tak někdy, bývá podivu a někdy i závisti dost. Některý mrštný chasník rychle a lehce přeskočí legátku nebo i ve skoku sedne na ni, chytna se za lenoch. Velmi obtížno a těžké jest prý vylézti se země na ležatý soudek a usednouti, tak jak pravila jsem výše o lezení na lavici.

Oblíbenou jest zábava mezi chasníky, kteří podávají si přes hlavy čtvrtku piva. Jsouce zády do sebe opřeni. Jeden druhému ji podává, sklání až k zemi a zvedá nad hlavu. Někdy uvážou chasníka za nohy k háku ve stropě hlavou dolů, zabodnou nůž do země a on musí po rukách doraziti k noži, vzíti ho ústy a couvati zase nazpět.

Pořádnější hoši, kteří neholdují ani záhubné často hře v karty, ani nemilují těžký puch ve světnici hostinské, ani netouží příliš po opojném moku piva, vína nebo kořalky, ti za letní doby, po službách Božích ve svátek vyjdou si na „věhon", cvičí svalstvo, jak to činívali za let klukovských, vyzývají se vzájemně „za pas" nebo „do křížku", skáčou přes příkop nebo rabna a nepovrhnou i hrou v pobodku — pucku — pótku a nejraději u nás hrají „na cél" (viz Bartoš „Naše dětí" str. 196.). Také na dudka či šťálika (viz Bartoš „Naše děti" Kamprlu, blechu str. 201.) si hraje nejen drobotina ale i dorostlá chasa obojího pohlaví. Zvláštního obdivu požívá mladík, který jest silný, nejdále skáče (2½, 3 i 4 metry) a jest obratný. Obyčejně měří hoši délku skoku dvěma dlouhými kroky, a skočí prý tak daleko každý hoch, jak dlouhé má dva své kroky, některý však i dále.

Říkává se: „Není-li kluk šelma, není nic po něm,“ a skutečně jen zdravý, chytrý kluk provádí krkolomné kousky, umí nejlépe lézt po stromech, vylézati o hodech skoro do polovičky máje, napalovat hloupější kluky a vymýšlet žerty. Tak na př. vymýšlí rozličné tresty za některá provinění ve hře. Provinilec někdy musí „vrány chytat“, to jest: kluk musí omotat nohy kolem stromu nebo tyče, levou šlapku zaklesne za pravou nohu, pravou šlapku za levou a šprliti se musí do výše. Vysoko tak nevyleze, smekne se dolů, a nepomůže li hochovi soudruh nohy rozplésti, nemožno samotnému z tyče se osvoboditi. Někdy rozhodne vůdce hrajících se kluků, že svázán má být trestanec do „kozlíku“. Za velikého smíchu a křiku zapnou provinilci kabát, když byl tento ruce své skřížil na prsou, nohy mu též skříží a prostrčí nyní asi metr dlouhou tlustou hůl pod koleno, pod rukou jednou, pak druhou i druhé koleno — slovem, sešpejlují hocha jako kuchařka kapouna. Kluk sebou kolíbá a hází a jen pomocí druhého vyprostiti se může z nepříjemného postavení. Někdy zase uloží se klukovi sednout vodorovně na válek a navléci nit do jehly. Ztrácí ustavičně rovnováhu, neboť nenabude ani na okamžik klidu a nenavlekne jehlu, čímž vydán posměchu.

Často napadne kluky, když soumrak se blíží, udělati „mořskou pannu“. Dělají ji dvojím způsobem: jedna jest němá a odpovídá rozličným kýváním hlavou nebo vrchním tělem, druhá mluvívá tenounkým hláskem. Obě však, jsou-li podrážděny, bývají zlé.

Strojívá se obyčejně na „véhoně“ na trávníčku. Kluk sedne na zem, druhý lehne si mu do klína a vztýčí nohy. Nyní pokryje třetí kluk sukní nebo šátkem sedícího kluka a bosé nohy druhého přistrojí šatem a uváže z předu zástěru. Pata představuje nos, kdežto noha omotaná šátkem jest hlavou. Ze vzdálí v soumraku činí toto neforemné těleso na děti mladší a nováčky strašný dojem, a bojácně se blíží k mořské panně, s níž počnou mluviti brzy hrozivě, zase vlídně, vadivě, žertovně, až konečné „panna“ ztratí trpělivost, začne sebou házet a mrskat, až šat daleko odletí. Děti utíkají domů a šprýmaři se těší, že postrašili nováčky. Kluci mi pannu vystrojili na ukázku.

Mluvívá se „s pannou“ způsobem nezvyklým, na př.: „Vítám vás, neznám vás! Kde ste bele, nebele, babičko? Jíte ráda koláče nebo škvarke?“ Když panna přikývla, odpovídal kluk posměšně: „Háno! a kde be ste je vzale? v mořu? Rebe jíte neradu?“ — Panna mlčí. „Slešele ste, kmotřenko?“ Panna kývá, že neslyší, dává tudíž na jevo, že nechce slyšeti. Tu rozpřáhl se kluk 5letý, čiperný Ludvíček a vyťal panně notný políček po holé patě, až to lusklo. Panna zuřivé začala kopat a shodila šat. — I ptala jsem se hošíka: „Což se nebojíš té zlé, mořské panny?“ Se smíchem odpovídal mi klučík: „Deť otočil se ve vzduchu a sedí na lavici opačně. Všichni se vystřídali, i navrhne se jiná hra, „pajzák bráti“. Přinesli legátku, zabodli „pajzák“ (nůž) do zadní části židle (pod lenoch). Kluk sedl na ni, jako na koně, chytil se předních noh židle a počal ohýbati hlavu pod židli, aniž by jí zavadil o zem, vytáhl nůž ústy a drže ho mezi zuby vrátil se do své prvé polohy. Zavadí-li hlavou o zem, prohrá.

Nesnadné jest „natahovat vobruč“. Zarazí se na píď od země do dveří nebo prkna nůž; hoch stoupne si zády proti němu, opíraje se rukama o prkno, a pomalu ohýbá tělo stoje pevně na nohou, až může ústy nůž chopiti. Nyní se opět pomalounku narovnává.

„Obruč“, jak jsem doslechla, dělají i dorostlí chasníci v hostinci, jak vůbec měří vespolek sílu a cvičí prý svaly. Vymýšlí nesnadné kousky, které mnohý buď z nedovednosti nebo nedostatkem síly provésti ani nemůže. Tak vyprávěli mi mladíci, že „lézti na lavicu“ se země z předu jest velmi obtížné a nesnadné. Lehne si chasník na zem, opře se rukama o tuto a nohama se šprlí na lavici uprostřed světnice stojící, na níž musí pak usednouti. Když spadne, musí platiti.

Také legátku zdvihat vyžaduje silné svaly. Chasník chytne legátku za lenoch a nataženýma rukama ji pozdvihna dá ji k ústům, jak by ji políbiti chtěl, a opět nataženýma rukama židli postaví. Až krev teče mnohému hochu z palce a ukazováku, když zdvihá ve dvou těch prstech za jednu nohu židli do výše. Jen málo kterému se podaří třemi prsty vyzvednouti čtvrtku piva se země a postaviti ji rázem na stůl. Stane-li se tak někdy, bývá jásotu a někdy i závisti dost. Některý mrštný chasník rychle a lehce přeskočí legátku nebo i ve skoku sedne na ni, chytna se za lenoch. Velmi obtížné a těžké jest prý vylézti se země na ležatý soudek a naň si sednouti, tak jak pravila jsem výše o lezení na lavici.

Nemnoho jest siláků mezi chasníky, kteří podávají si přes hlavy plnou čtvrtku piva, jsouce zády do sebe opřeni. Jeden druhému ji podává, sklání až k zemi a zvedá nad hlavu. Někdy uvážou chasníka za nohy k háku ve stropě hlavou dolů, zabodnou nůž do země a on musí po rukách doraziti k noži, vzíti ho ústy a couvati zase nazpět.

Pořádnější hoši, kteří neholdují ani záhubné často hře v karty, ani nemilují těžký puch ve světnici hostinské, ani netouží příliš po opojném moku piva, vína nebo kořalky, ti za letní doby, po službách Božích ve svátek vyjdou si na „věhon“, cvičí svalstvo, jak to činívali za let klukovských, vyzývají se vzájemně „za pas“ nebo „do křížku“, skáčou přes příkop nebo rahna a nepovrhnou i hrou v pobodku — pucku — pótku a nejraději u nás hrají „na cél“ (viz Bartoš „Naše děti“ str. 196.). Také na dudka či štálika (viz Bartoš „Naše děti“ čamprlu, blechu str. 201.) si hraje nejen drobotina ale i dorostlá chasa obojího pohlaví. Zvláštního obdivu požívá mladík, který jest silný, nejdále skáče ($2^1/_2$, 3 i 4 metry) a jest obratný. Obyčejně měří hoši délku skoku dvěma dlouhými kroky, a skočí prý tak daleko každý hoch, jak dlouhé má dva své kroky, některý však i dále.

Říkává se: „Není-li kluk šelma, není nic po něm,“ a skutečně jen zdravý, chytrý kluk provádí krkolomné kousky, umí nejlépe lézt po stromech, vylézati o hodech skoro do polovičky máje, napalovat hloupější kluky a vymýšlet žerty. Tak na př. vymýšlí rozličné tresty za některá provinění ve hře. Provinilec někdy musí „vrány chytat“, to jest: kluk musí omotat nohy kolem stromu nebo tyče, levou šlapku zaklesne za pravou nohu, pravou šlapku za levou a šprliti se musí do výše. Vysoko tak nevyleze, smekne se dolů, a nepomůže li hochovi soudruh nohy rozplésti, nemožno samotnému z tyče se osvoboditi. Někdy rozhodne vůdce hrajících se kluků, že svázán má být trestanec do „kozlíku“. Za velikého smíchu a křiku zapnou provinilci kabát, když byl tento ruce své skřížil na prsou, nohy mu též skříží a prostrčí nyní asi metr dlouhou tlustou hůl pod koleno, pod rukou jednou, pak druhou i druhé koleno — slovem, sešpejlují hocha jako kuchařka kapouna. Kluk sebou kolíbá a hází a jen pomocí druhého vyprostiti se může z nepříjemného postavení. Někdy zase uloží se klukovi sednout vodorovně na válek a navléci nit do jehly. Ztrácí ustavičně rovnováhu, neboť nenabude ani na okamžik klidu a nenavlekne jehlu, čímž vydán posměchu.

Často napadne kluky, když soumrak se blíží, udělati „mořskou pannu“. Dělají ji dvojím způsobem: jedna jest němá a odpovídá rozličným kýváním hlavou nebo vrchním tělem, druhá mluvívá tenounkým hláskem. Obě však, jsou-li podrážděny, bývají zlé.

Strojívá se obyčejně na „véhoně“ na trávníčku. Kluk sedne na zem, druhý lehne si mu do klína a vztýčí nohy. Nyní pokryje třetí kluk sukní nebo šátkem sedícího kluka a bosé nohy druhého přistrojí šatem a uváže z předu zástěru. Pata představuje nos, kdežto noha omotaná šátkem jest hlavou. Ze vzdálí v soumraku činí toto neforemné těleso na děti mladší a nováčky strašný dojem, a bojácně se blíží k mořské panně, s níž počnou mluviti brzy hrozivě, zase vlídně, vadivě, žertovně, až konečně „panna“ ztratí trpělivost, začne sebou házet a mrskat, až šat daleko odletí. Děti utíkají domů a šprýmaři se těší, že postrašili nováčky. Kluci mi pannu vystrojili na ukázku.

Mluvívá se „s pannou“ způsobem nezvyklým, na př.: „Vítám vás, neznám vás! Kde ste bele, nebele, babičko? Jíte ráda koláče nebo škvarke?“ Když panna přikývla, odpovídal kluk posměšně: „Háno! a kde be ste je vzale? v mořu? Rebe jíte neradu?“ — Panna mlčí. „Slešele ste, kmotřenko?“ Panna kývá, že neslyší, dává tudíž na jevo, že nechce slyšeti. Tu rozpřáhl se kluk 5letý, čiperný Ludvíček a vyťal panně notný políček po holé patě, až to lusklo. Panna zuřivě začala kopat a shodila šat. — I ptala jsem se hošíka: „Což se nebojíš té zlé, mořské panny?“ Se smíchem odpovídal mi klučík: „Deť je to vestrašené náš Francek! Co bech se ho bál? Zastraší se hadrama a je z něho mořská panna.“

Sesbírala jsem v naší dědince, co odpozorovati jsem mohla klukům-rozverům, a zbývá zajisté ještě mnohé, co ušlo mé pozornosti.

Snad časem doplní mě ještě jiní sběratelé nově objevenými tělocvičnými výjevy a hrami ze svého okolí. Připočteme-li, co umí naše mládež při řekách, rybnících a potoku, jak umí ve sněhu a na ledě se pohybovati, na př. na koštěnicích,[5]) saňkách či samotiškách, jak tuží tělo a cvičí hbitost na pastviskách a na koních, pokud počítáme ke gymnastice i tance, jichž pěkná řada jest objevena, připočteme-li vše to, co již sesbíral slovutný náš Bartoš, tu bude možná sestaviti tělocvik lidový dosti rozmanitý.

Lidové zkazky o rýhách na zdech kostelních.

Podává A. Šolta.

V Časopise musejního spolku olomouckého (R. I. str. 127) podal pan Dr. Jindřich Wankel zprávu o důlkách a rýhách vyrytých v kamenech kvádrových některých kostelů moravských, zejména na kostele sv. Mauricia v Olomouci, a připojuje zároveň i výkresy dvou kvádrů s důlky tohoto kostela. Podávám tuto výkres podobných důlkův a rýh na jednom z kvádrů sloupu nesoucího klenbu malého loubí před severním portálem hlavního kostela „Na nebevzetí P. Marie“ v Chrudimi.

Důlky jsou okrouhlé, nehluboké a na první pohled zdají se býti do zdi vtlačeny, dokud ještě omítka byla měkká. Zejména důlky v pravo ode dvou rýh podélných vypadají tak, jakoby byl někdo konce prstů pravé ruky málo od sebe roztažených do mokré

---

[5]) Koštěnice skládají se z deštice, na jejíž spodní ploše připevněny jsou buď dva hnáty ovčí, kozí nebo hovězí. Kluk sedne si na deštici jako Turek, často se na ní skrčí „na bobek“, a v každé ruce drže dřevěný krátký kolíček se železným hrotem, ujíždí po ledě jako šíp. Ještě před 40—50 lety jezdívali na koštěnicích kluci v Šaraticích u Brna. — Pan učitel J. Knies zmiňuje se v Čas musej. spol. olomuckého z r. 1892 v č. 33. na str. 10. v čl. „Předhist. nálezy bořitovské“ o hnátě z krávy, jehož klouby po obou stranách jsou nekovány, prostora mezi nimi leskle uhlazena. Znamenati na kosti i otvory. Mnozí domnívají se prý v nástroji viděti brusle (a to ne bez příčiny, any se našly kostěné brusle u Nakla, Loštic a j.); pan učitel však soudí a zajisté dobře, že jsou to sanice, podkládané pod prkénko, o nichž se výše zmiňuji, a jež sluly „koštěnice“.

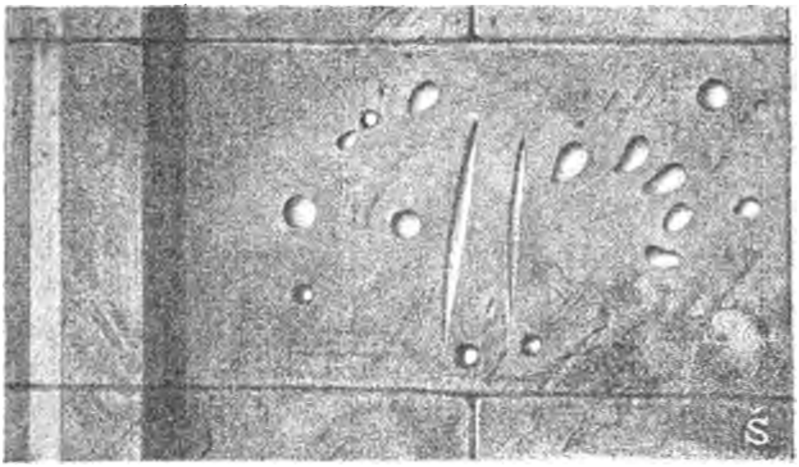

Zeď s důlky a rýhami.

malty vmačkl. Při bližším prohlédnutí důlků těch však shledáme, že jsou vykrouženy do tvrdého kvádru pískovcového; konce prstů pravé ruky dospělého člověka úplně do důlků těch se hodí.

Znamení tato spatřují se od nepaměti na tomto sloupu. Od prvého stupně ke dveřím chrámovým jsou tak vysoko, co by dospělý člověk střední výšky pohodlně mohl dosáhnouti.

Lid v Chrudimi i v okolí zná důlky ty velmi dobře a vypravuje o nich, že jsou to ještě „památky ze starodávných časů“ po padlých ženách. Zapomněla-li se prý buď dívka buď žena nad svou ctí, bylo jí za pokutu státi před dveřmi chrámovými [1]) jako kajicnici, jíž bylo snášeti pohrdání a hanlivá slova kolemjdoucích, zejména z kostela jdoucích žen. Žena takto trestaná přivázána byla provazy za ruce ku předu vztažené ke sloupu chrámové podsíňky, a tu prý takováto nešťastnice třela konce prstů pravé ruky své o tvrdý kámen až do krve, tak že po letech řada důlků oněch vznikla.

Uváděje pověst tuto beze všech poznámek, podotýkám, že jest všeobecně rozšířena.

Patrno, že podélné rýhy povstaly broušením špičatých nástrojů, okrouhlé důlky však byly vykrouženy a obojí dálo se zajisté z pověry, a to — jak Dr. Wankel ve své zprávě uvádí — buď aby lidé prášku z oněch důlků vykrouženého užívali jako léku proti neduhům,

---

[1]) Známý trest středověký.

buď aby do důlků těch vtlačovali tuk, jehož pak jako o posvátný
předmět „dotýkaného“ užívali za masť na rány.

Známo, že lid dotýkaným věcem o předm [illegible]
jsou: reliquie, obrazy zázračné a nářadí bohos
čnou moc ochrannou proti nemocem a jiným s
moc nádobám bohoslužebným a náčiní oltářním

Zjevná znamení náboženství vůbec, zvlá
služebné k obřadům užívané pokládá lid za ča
jsou i zdi chrámové denní bohoslužbou za dlou

Proč?

Zkazky lidu slovenského. Sebral **Jos**

Jak lid slovenský všelikých zjevů přírodníc
všímá a také svým starým — pověrečným
si umí, pověděl nám již J. L. Holuby v znam
gické rastliny“. 1) Zapsal jsem si také některé
Lieskovém a podávám zkazky ty v tamějším
mně byly vykládány.

Prečo má vrbina listy kropenaté
lapatifolium) mala do smrci Krista Pána listy
Kristus Pán na kríži visél, spally niektoré kv
na vrbinu a vrbina nám od tých čias umučenie K

Prečo koza chvostu nemá? Keď Bó
řeňá stvoroval, čert se závisťú na to sa dzíval,
mat?“ Teda si ušúlal z hliny kozu s dluhým
jej: „Staň ve jméno moje!“ Ale koza sa nehýb
tak povedal, ale koza ništ. Andel s neba očúval
že koza stane, len čo jéj povie: „Staň ve jmé
čert tak urobil, koza poráď sa schycila na no
najvác mohla. A čert za ňú, až kozu za ch
precca sa mu vytrhla, len chvost mu v ruce ost
kozy nemal, za to, že jéj povedal: „Staň ve jn

Prečo má obilie krátké klasy?
(obilí) od saméj zeme. Preto ho bola taká sila,
nevážili. Raz, keď pékla jistá gazdzina chliel

---

1) Slovenské Pohl'ady. R. 1886.

2) S dlouhým ocasem.

(osúcha) na zemi. Gazdzina ho zala a svoje zanešvarené dzieťa s ním očiscila. Na to nebeský Bóh tak sa nahneval, že šecko obilie scel zkynožit (zničiti). Už scel zdrhnút šecko zrno z klasu. Ale Panna Márija zavčas chycila s hora klas a uprosila Pána Boha, aby nechal „aspoň pre psa a pre kočku“. [3]

Prečo má kôň na nohách flaky a kedy začali ludé fajčit? Raz oral jeden gazda a velice ho kone odbiehali. Kristus Pán choďa s andelom po svete, vidzel to a bolo mu selláka lúto. Tak sa radzil s andelom, čo by tým koňom spravili, aby pomaliej chodzily. Uradzili sa, aby sa koňom narezaly žily. Preto po dnes každý kôň „flaky“ na kolenách má. No kone chodzily zas pomály a sellák jich preto velice bil. Zas sa radzil andel Pána Krista, jak by to spravili, aby sellák ty kone tak velice nehonil. Kristus Pán mu poradzil, aby urobil fajku, napchal do néj tabáku a naučil selláka fajčit. A sellákovi tak fajčenie chutnalo, že si na každých úvraťách znova zapaloval a za ten čas kone si ždy oddechli. Od tých čias ludé fajčá.

Pověsti ze Železnobrodska.

Napsal **Albert Hrádek**.

Po večeři, když se stmívalo, počínala naše beseda. Scházeli se sousedé, kteří přišli „pobejt“, o žních sešli se ženci a žnečky „na podsení“, usedli na „lajce“ a začali „poudat“; nejdříve o tom, kde kdo za dne pracoval, jaké bude počasí, kolik na kterém poli se sklidí mandelů a pod. Konečně došlo na rozmanité „poudačky“, na duchy a strašidla, jichž dříve — dle vypravování povídkářů — bylo všude plno.

Vyprávěli na př. dětem, které se chtěly vydati poprvé na pouť do Hejnic (Heindorf) nebo na horu Tábor (u Lomnice blíže Jičína), že tam straší, chtíce je tím od pouti odvrátiti. Na cestě k těmto poutním místům na „Honsparku“ (Johannesberg) stojí prý vysoký smrk. Pod ním sedí stará bába divé tváře, uhrančivých očí, která drží v rukou dřevěné nůžky. Ty půjčí každému, kdo koná první pouť, aby ostříhal jimi konce větví zmíněného smrku. Kdo to nevykoná, tomu udělá na očích vlčí mhu, takže nevidí na další cestu.

---

[3] Variaci této zkazky podal J. L. Holuby v Slov. Pohľadech. R. 1886 Magické rastliny.

buď aby do důlků těch vtlačovali tuk, jehož pak jako o posvátný předmět „dotýkaného“ užívali za mast na rány.

Známo, že lid dotýkaným věcem o předměty posvátné, jako jsou: reliquie, obrazy zázračné a nářadí bohoslužebné, přikládá značnou moc ochrannou proti nemocem a jiným svízelům, ano i léčivou moc nádobám bohoslužebným a náčiní oltářnímu vůbec připisuje.

Zjevná znamení náboženství vůbec, zvláště však náčiní bohoslužebné k obřadům užívané pokládá lid za čaromocné a posvátnými jsou i zdi chrámové denní bohoslužbou za dlouhé věky posvěcené.

◆

Proč?

Zkazky lidu slovenského. Sebral **Josef Čižmář.**

Jak lid slovenský všelikých zjevů přírodních, zvláště u rostlin si všímá a také svým starým — pověrečným — způsobem vysvětliti si umí, pověděl nám již J. L. Holuby v znamenité své práci: „Magické rastliny“. [1]) Zapsal jsem si také některé toho doklady v Mor. Lieskovém a podávám zkazky ty v tamějším nářečí věrně tak, jak mně byly vykládány.

Prečo má vrbina listy kropenaté? Vrbina (Polygonum lapatifolium) mala do smrci Krista Pána listy čisté, zelené. Až keď Kristus Pán na kríži visél, spally niektoré kvapky krvi s tela Jeho na vrbinu a vrbina nám od tých čias umučenie Krista Pána pripomíná.

Prečo koza chvostu nemá? Keď Bóh nebeský šecky stvořeňá stvoroval, čert se závisťú na to sa dzíval, že „čo já ništ nebudu mat?“ Teda si ušúlal z hliny kozu s dlubým chvostom [2]) a hovoril jej: „Staň ve jméno moje!“ Ale koza sa nehýbala. Ešče jéj dva razy tak povedal, ale koza ništ. Anděl s neba očúval ho a povedal čertovi, že koza stane, len čo jéj povie: „Staň ve jméno Božie!“ Keď ale čert tak urobil, koza poráď sa schycila na nohy a utekala, jak len najvác mohla. A čert za ňú, až kozu za chvost chycil. No koza precca sa mu vytrhla, len chvost mu v ruce ostal. A čert precca ani kozy nemal, za to, že jéj povedal: „Staň ve jméno Božie!“

Prečo má obilie krátké klasy? Zrno bolo na zboží (obilí) od samej zeme. Preto ho bola taká sila, že si ho ludé za ništ nevážili. Raz, keď pékla jistá gazdzina chlieb, ostalo kus báleša

---

[1]) Slovenské Pohľady. R. 1886.

[2]) S dlouhým ocasem.

(osúcha) na zemi. Gazdzina ho zala a svoje zanešvarené dzieťa s ním očiscila. Na to nebeský Bóh tak sa nahneval, že šecko obilie scel zkynožit (zničiti). Už scel zdrhnút šecko zrno z klasu. Ale Panna Márija zavčas chycila s hora klas a uprosila Pána Boha, aby nechal „aspoň pre psa a pre kočku“.[3]

Prečo má kôň na nohách flaky a kedy začali ludé fajčit? Raz oral jeden gazda a velice ho kone odbiehali. Kristus Pán choďa s andelom po svete, vidzel to a bolo mu selláka lúto. Tak sa radzil s andelom, čo by tým koňom spravili, aby pomaliej chodzily. Uradzili sa, aby sa koňom narezaly žily. Preto po dnes každý kôň „flaky“ na kolenách má. No kone chodzily zas pomály a sellák jich preto velice bil. Zas sa radzil andel Pána Krista, jak by to spravili, aby sellák ty kone tak velice nehonil. Kristus Pán mu poradzil, aby urobil fajku, napchal do néj tabáku a naučil selláka fajčit. A sellákovi tak fajčenie chutnalo, že si na každých úvraťách znova zapaloval a za ten čas kone si ždy oddechli. Od tých čias ludé fajčá.

* * *

Pověsti ze Železnobrodska.

Napsal **Albert Hrádek**.

Po večeři, když se stmívalo, počínala naše beseda. Scházeli se sousedé, kteří přišli „pobejt“, o žních sešli se ženci a žnečky „na podsení“, usedli na „lajce“ a začali „poudať“; nejdříve o tom, kde kdo za dne pracoval, jaké bude počasí, kolik na kterém poli se sklidí mandelů a pod. Konečně došlo na rozmanité „poudačky“, na duchy a strašidla, jichž dříve — dle vypravování povídkářů — bylo všude plno.

Vyprávěli na př. dětem, které se chtěly vydati poprvé na pouť do Hejnic (Heindorf) nebo na horu Tábor (u Lomnice blíže Jičína), že tam straší, chtíce je tím od pouti odvrátiti. Na cestě k těmto poutním místům na „Honsparku“ (Johannesberg) stojí prý vysoký smrk. Pod ním sedí stará bába divé tváře, uhrančivých očí, která drží v rukou dřevěné nůžky. Ty půjčí každému, kdo koná první pouť, aby ostříhal jimi konce větvi zmíněného smrku. Kdo to nevykoná, tomu udělá na očích vlčí mhu, takže nevidí na další cestu.

---

[3] Variaci této zkazky podal J. L. Holuby v Slov. Pohl'adech. R. 1886 Magické rastliny.

Děti strašívají v okolí železnobrodském „koňskou nohou“. Jest to zvíře asi jako kočka veliké, jež má jednu nohu asi téže velikosti a podoby jakou má noha koně. Dovádějí-li děti v nepřítomnosti domácích, otevře se za šramotu velikého strop, otvorem pak sestoupí koňská noha do sednice a řádí v ní tak dlouho, dokud nepřijdou domácí. Po jejich příchodu opět zmizí otvorem ve stropě, který se tiše za ní zavře. Neposlušné děti sbírá do pytle a zanáší na skleněný kopec do Krkonoš „horský dědek“ s dlouhými bílými vousy. V této bytosti nejspíše se tají Krakonoš.

Ve stodolách zdržuje se „stodolník“, muž, který má kosti železné, maso lidské, celý pak jest oděn v železnou zbroj. Chrání doly a sýpky, někdy však bývá velmi popudlivý; jsa popuzen, mstí se velmi krutě. — Jeden čeledín, jda večer kolem stodoly, jež stála na konci vesnice, si popěvoval: „Stodolníčku, ty mužíčku železnej! Pojď sem ke mně a zjev se mně! Hej, hej, hej!“ Stodolník se však popěvkem tím popudil, vyběhl ze stodoly, pustil se do čeledína a zardousil jej. Ráno našli čeledína za stodolou mrtvého a v obličeji zčernalého.

Za soumraku okolo lesa v podobě velkého černého psa běhá „lesní muž“, který by se vlastně skalní muž měl jmenovati. Jestiť ve skále stále zavřen, jen na večer vychází. Tomu, kdo na sv. Petra a Pavla v pravé poledne zaťuká třikrát na skálu, otevře; otvorem ve skále jest viděti, kterak se svou ženou oběduje ve velké sluji. Požívá prostou stravu a — což zajisté podivno — žádného bohatství nemá.

Nejčastěji, zvláště v adventě, straší bludičky, světýlka, v okolí železnobrodském též cvendy zvané. Jsou to duše dítek, jež zemřely přede křtem a jsou odsouzeny blouditi a hledati svatého křtu. Proto na venkově křtí dítky novorozené nejdéle do tří dnů po narození Nebezpečny jsou bludičky tím, že brzo tu, brzo onde se objevujíce na večer zavádějí lidi do polí nebo do bařin, načež zmizejí. Truhlář jeden, jenž nesl do Olešnice necky, šel přes louku, na které se právě před ním objevily bludičky. Chtěl se jim vyhnouti, dal se stezkou v jinou stranu, ale světýlka pořáde kolem něho. Tu, chtě se jich konečně zbaviti, lehl si na zem a poklopil na sebe necky. Málo si však pomohl! Bludičky vskočily na necky, prováděly na nich své reje a dupaly při tom až hrůza; za dlouhou chvíli teprve ustaly a odhopkovaly. Truhlář zvedl se s hrůzou a dívá se, kam se cvendy poděly. Ty už byly daleko v polích. Tu se vzpamatoval a pustil se do vesnice, kam necky nesl. Bludičky však znova se objevily před ním. I vrátil se zpátky domů. — Nebožtík truhlář — vyprávěla mi babička — šel k večerou do Bolechovic. Kdes na křížové cestě chytily ho světýlka a dovedly až do Loužnice, kde se octnul na splavu, s něhož sklouzl do vody. Tu se teprv vzpamatoval a celý mokrý, celý udýchaný přišel k nám do mlejna asi ve tři hodiny z rána. — Z Bratříkova šel čeledín do Loužnice. Na cestě objevily se před ním

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

* * *

S[illegible]

[illegible]

S[illegible]

[illegible]

[illegible]

Také Komenský přisvědčuje: „Šprýmy, ostrými připovídkami a pohádkami se potýkati vtipná věc jest.“

Oblíbenosti hádanek nasvědčují zvláštní sbírky hádanek, vydávané často počínajíc věkem XVI. Rád bych laskavé čtenáře v tomto článku seznámil s obsahem jejich. Bude odtud patrno, že leckteré hádanky, jež podnes kolují v lidovém podání českém, jsou původu starého a že již pradědové naši jimi se bavívali. Hádanky některé jsou prostinké, oplývajíce jadrným humorem lidovým; jiné jsou patrně původu umělého, zdá se, cizího. Není potřeba připomínati, že do sbírky přibrány byly také hádanky s vtipy trochu mdlými i někdy nejapně sosnované, a že tam zabloudily hádanky neslušné, proti kterým již Hus brojil. Starý původ prozrazují mnohé tyto hádanky, jejichž vtip a říznost, jimiž si tropil skladatel smíšky z rozmanitých zjevů, nešvarů a křehkostí své doby, přirozeně za několik století pobledly, zvetšely a čtoucímu na konci věku XIX., zejména, když nezná podrobně života staročeského, není vše jasno, nejsou narážky a žertíky často také přihrublé srozumitelny.

I.

Sbírka hádanek staročeských byla tištěna již před rokem 1567. Téhož roku totiž dovoluje biskup v Olomouci prodávati „Pohádky velmi kratochvilné“ (Jungmann, Hist. lit. IV. 203). Sbírka asi byla pak doslovně přetiskována. Jungmann zná vydání v Litomyšli roku 1626, v Olomouci 1668, 1783 a jiné. Mám tu před sebou vydání této sbírky, jak se zdá podle tisku, z věku XVII. pod tímto názvem: „Velmi kratochvilné pohádky o rozličných věcech pro ukrácení chvíle a obveselení lidské z mnohých smyslů sebrané a tuto znovu vydané. Vytištěna v Holomouci roku tohoto“. Knížka má 16 stránek. Vysvítá z četných chyb, že opisovač nebo ten, kdo přetiskoval starou sbírku, nerozuměl již všemu a překrucoval smysl. Podávám výběr hádanek staročeských z této sbírky:

Hádejte všichni vespolek: Jest jedna věc ušlechtilá, pěkná a čistá, mladá a neskrytá a ta veliké věci přikrývá, nemá ruky ani žádné nohy, činí ve všech zemích divy mnohé, pravdu množí, lež a klam zahání, ranění a bodení brání, žádného slova říci neumí, jedině znamením svým pomáhá zemím a lidem mnohým. Odpověz a rci: že jest pečeť. — Hádej: Jest jedna věc neznámá, jsouc živá, byla mladá a po smrti teprv sílu má, mnohé trhy a koupě činívá, hotová k zlému i dobrému, někomu činí radost, jinému žalost? Odpověz a rci, že jest péro, kterým se píše; když bylo v huse, bylo mdlé a měkké a po smrti husy bylo tvrdé a silné; užíváme ho k zlému i dobrému, jak potřebí jest komu.

Hádej: Uzřím-li, nezdvihnu; neuzřím-li, zdvihnu, a leč by se styděl, tedy minu? Odpověz: Jest díra v ořechu, kterému říkají ‚Pískej‘ (?). — Hádej: Byl muž a nebyl muž, šel cestou a nebyla cesta, našel něco a nevěděl co, dal to někomu a nevěděl komu? Odpověď: Byl kněz, jenž není žádný muž, šel po ledě, neb není obyčejná cesta, našel ořech, nevěděl, je-li dobrý neb zlý, dal jej zakuklené osobě, nevěděl, je-li žena nebo panna. — Hádej: Který jest les bez listu, silnice bez prachu, dům bez dýmu, země bez zlodějů, bez lásky bratrské plémě? Odpověď: Jedlový les jest bez listu, lodí bez prachu anebo voda plavná, ráj bez domu, nebe bez zlodějů, k tomu bratrství bez lásky jsou ti v pekle bez božské milosti a nebeské částky. — Hádej: Má plná ňadra kamení a nikda bez bratrův není, má sukničku červenou, velmi pěkně změřenou? Odpověď: Jest šípek.

Hádej: Nemá krve ani masa a nese maso a krev, a mnohé jest tak silné jako lev a umí tou cestou chodit, kterouž žádný nemůž šlakovati? Odpověď: Je loď. — Proč sejr strouhají? Odpověď: Proč peří nemá; museli by jej sic škubati. — Hádej: Jakého hlasu na trhu nejvíc jest? Odpověď: Zač to? — Hádej: Který jest nejlepší kámen? Odpověď: Mlejnský, neb nám mouku dává. — Hádej: Které jest nejlepší koření? Odpověď: Sůl. — Hádej: Co jest bělejšího nad mléko? Odpověď: Den. — Hádej: Chodí po mnohých krajinách sem i tam, jako by byl každému znám, a vždy na jednom místě stojí? Odpověď: Voplen v kole, nebo šína. — Hádej: Ujímám-li, přibývá; neujímám-li, menší bývá? Odpověď: Že jest díra, kterouž vrtáš nebozezem; ujímáš-li více drtin, tím díry přibývá, pakli míň, tím menší bývá. — Otázka: Kterak by chtěl na strom vlézti, kdyby byl nití obvázán, aby ani pod nit, ani přes nit nelezl, ani trhajíc nit nahoru lezl? Odpověď: Musil by nit roztočit, a tak skrze nit na strom vlézti, vleza hrušek načesati. — Otázka: Když jeden do apatyky vejde, co nejprv čije? Odpověď: Nos toho člověka, který tam vešel, ten nejprv kořen čije a vůni. — Hádej: Proč ženy brady neholí? Odpověď: Neb mlčeti nemohou; kdyby mluvily tehdáž, když by je holil, zřezal by je bradýř. — Hádej: Co jest v noci prázdné a ve dne plné? Odpověď: Hrnce, kotlíky a jiné nádobí, kteréhož ve dne potřebujem, též také i střevíce.

Hádej: Jede přes vodu a neomočí se? Odpověď: Slunce, které všemu světu svítí. — Hádej: Chodí v prostředku slámy i svrchu a nečiní chřestu ani křiku? Odpověď: Slunce. — Hádej: Co jest to? Chodí do vody na hlavě a neutopí se? Odpověď: Jsou hřeby, kterými šíny přibíjejí se na kolách. — Hádej: Čtyři bratři dobře známí honí se s křikem bez lání, však kdyby se měli spřížiti, jeden druhého nemůž uhoniti? Odpověď: Že jsou čtyry kola u vozu, ta vrzají a nelají, jedno druhé neuhoní nikterakž. — Hádej: Jest velký a silný, chodí skrz mnohé krajiny cizí, má na sobě duši a tělo, tak buď žena neb člověk jaký za [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a za sebě živé také vodí. [illegible] na [illegible] [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible]? Odpověď: Loď jde na [illegible] a [illegible] [illegible]. — Hádej: Které [illegible] jest nejtravíš a [illegible] [illegible] [illegible]? Odpověď: Časy dlouhých sukeň ženských, [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible], a za [illegible] [illegible] nezdraví ještě pásků, ježto by [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mohl užívati a na svém životě [illegible]. — Hádej: Kde [illegible] vyrážejí živé? Odpověď: Česaje hlavu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vyhání z vlasů. — Hádej: Jest [illegible] [illegible] a [illegible] [illegible], na [illegible] dřevěné, zahání mnohé zarmoucení? Odpověď: Štětka, kterou člověk hlavu čistí a zlé páry z hlavy vyvozuje, ježto člověka zarmucují. — Otázka: Která rána nebo udeření jest měkčí [illegible]? Odpověď: Veslem na lodi, nebo v to místo hned zase třetí [illegible].

O řemeslnících. Hádej: Které jest řemeslo nejhodnější a Bohu nejlibější? Odpověď: Tesařstvo aneb kteří zemi dělají, neb Pán Kristus praví: Otec můj tesař jest. — Hádej: Které řemeslo jest nejsilnější? Odpověď: Bradýřské, neb bradýř smí každýmu v ústa sáhnouti, ješto by jinýmu nijak trpíno nebylo. — Hádej: Které řemeslo nejvíc bez ženského pohlaví nemůž býti? Odpověď: Malíři, řezbáři, krumplíři, ačkoliv žen nemají, proto však je svýma rukama formují. — Hádej: Které jest nejlepší nádobí v ševcovském řemesle? Odpověď: Jejich zuby, neb nimi kůži natahují. — Hádej, milý brachu, neuhodneš-li, nedámť týden jísti brachu: které řemeslo přirozením dostatečně není spokojené, abys pověděl? Odpověď: Krejčířské, neb mu se oka nedostává, a kdyby na dvou dosti měli jako jiní lidé, nepotřebovali by třetího pod lavicí, do kteréhož sukna ukradená mecí, a praví, že nezůstalo ledva to, co by mohl do oka vjíti, ba já tomu nevěřím, mohl by místo oka veliký pytel míti. — Hádej: Kteří lidé z šibenice se radují a rádi ji vidí? Odpověď: Ti, kteří cestou jdou, neb již vědí, že město daleko není. — Hádej: Čím jest mlejn přikrytý? Odpověď: Není přikrytý, nebo kdyby byl přikrytý, neviděli bychom ho. — Hádej: Proč se čápi na mlejně nehnízdí? Odpověď: Neb se bojí, aby jim mlynář vajec nestřásl. — Hádej: Bez čeho pytel nemůž býti? Bez provázku. — Hádej: Kde se pytle scházejí? U provázku, když jej zavazují. — Co jest nejlepšího ve mlejně? Odp.: To, že pytlové nemluví, nebo kdyby mluviti uměli, zradili by mlynáře. — Hádej: Kolik je palců v mlejnském kole? Odpověď: Že tolik je jich, kolik je děr. — Hádej, čím mlynář práší? Cizím. — Hádej: Někdy jsem byla zavržená, již jsem městům i všem v službě oznámená, byla jsem rozpjatá, roztažená, ode mně jest mnohá osoba oklamaná, velmi odporně mne užívají, že se živí i mrtví radují? Odp.: Struna, kteréž užívají k tomu a k jinému světskému veselí, tak i v kostelích. — Hádej: S velmi velikou prací z země přišlo, v ohni velmi sousené bylo, to každý vidí nahé a holé, trpí mnohé štosy a strkání, volá a křičí bez přestání, žádný nemá nad ním smilování? Odpověď:

Zvon, ten s velikou prací bývá z země vyzdvižen a s velkým usilováním zavěšen a potom v něj zvoní. — Hádej: Jeden mne nese, dva mne vedou, tři táhnou, čtyři glejtují, pět jich mne oblupují, tak mne o živnost připravuji? Odpověď: Že jest předeno, to nese špalek, na kterémž jest vijadlo, dvě dřeva na příč položená je vedou, pět prstův na ruce klubko vijí. — Hádej: Všemu, což na světě máš, to dávám na krátký čas, cožkoliv žádá podle své spůsobnosti, život, smrt, tělo, krásu, mladost, velikost, malost, škaredost, hubenost, starost, všeho dosti; ale sobě toho nemohu dáti, abych mohl to do sebe míti? Odpověď: Jest zrcadlo.

Hádej: Který den sváteční jest nejpříjemnější a nejstrašlivější? Odp.: Sv. Martina a jiných, na které platové přicházejí; těm, kteříž je berou, jsou příjemní, ale těm, kteříž dáti mají, jsou strašliví! — Hádej: Co oblak proráží? Modlitba sirých. — Hádej: Co jest prostřed v páteři (růženci)? Šňůra aneb struna, na které jsou navlečené. — Hádej: Zač sedláci nejvíc Pána Boha prosí? Odpověď: Za jízdné koně, neb kdyby těch nebylo, jezdili by páni na sedlácích. — Hádej: Proč v Holomouci kostel ustavěli? Odpověď: Proto, že nemohli Holomouce v kostele stavěti.

O vodě. Hádej: Běžící stojí, měkký jest tvrdý, mdlý jest silný a málo jest mnoho? Odp.: Tekoucí voda, když zmrzne, stojí, a pak bude silná a tvrdá; bylo prve mnoho krůpějí, když zmrzne, bude jich málo. — Hádej: Která voda jest nejzdravější, aby se mnohé nemoci uvaroval a zvláště těm jest zdráva, kteří jí užívají? Odp.: Že ta, kterou půdy a paláce kropí, když tancují, aby jim ten prach v hrdlo neb do nosu nepřišel, neb z toho veliké nemoci pocházejí, a to jeden sám udělá, že pokropí bez pomoci těch, kteří tancují. — Hádej: Kde nejdráž vodu kupují? Odpověď: U hospodských šenkýřův a šenkýřek, kteří ji mezi víno a pivo míšejí, a u apatykářů, když sprostou vodu mezi druhé míchají. — Otázka: Jaká voda nejvíc oklamává? Odpověď: Která z očí pláče ženského teče. — Hádej: Která voda člověka zarmucuje? Odpověď: Která do střevíc teče, neb ho stárá a k tomu má, aby sobě jiné střevíce koupil anebo staré flekovati dal. — Hádej: Kolik jest džberů plných vody v moři? Odpověď: Kdyby na jednom dosti bylo, nebylo by potřeba žádného víc.

O ptácích. Hádej: Jest domek velmi malý, nemá vrat ani dveří, ani oken k tomu, avšak roste maso v tom domu, také má mnohé kosti a z toho zisku dosti? Odpověď: Že jest vejce, z kteréhož se kuře vylíhá. — Hádej: Soudek dobře stažený, bez rukou a obručí dobře sražený? Odpověď: Vejce. — Hádej: Co jest prve bylo, slepice-li či vejce? Odpověď: Slepice, neb jest ptactvo prve stvořeno, nežli vejce sneseno. — Hádej: Jeden pták v povětří se vyzdvihá, jemu podobný na zemi bytu nemá, křídla v hezkosti jsou zrostlý; kdyby měl jísti, tehdy by mu nestačilo osm volův? Odpověď: Že jest kohout na kostele a k němu podobný nemá života na zemi, a jeho křídla jsou v ohni udělaný a k tomu také nikdá lačný není. — **Otázka**: Proč kohouty na kostele stavějí a slepice ne? Odpověď: Kdyby slepice nahoře byla a vejce nesla, tehdy by dolů spadly a se rozbily. — **Hádej**: Bylo stádo husí a přiletěla k nim jedna husa, řekla: „Zdař Bůh. sto husí.“ Odpověděly ty husy: „Není nás sto. Kdyby nás bylo ještě jednou tolik, potom polovice tolik a pak čtvrtina tolik a ty, ještě jedna k tomu, tedy by nás bylo sto zouplna. Nu hádej, kolik jich v tom stálě muselo být? Odpověď: Třidceti a šest.

O rybách. **Hádej**: Jakých jest ryb nejvíce ve vodě? Odpověď: Mokrých, neb se vodou smáčejí. — **Hádej**: Která jest ryba nejlepší? Odpověď: Herink, neb krmí všeliké krajiny, chudé i bohaté lidi. — **Hádej**: Přišel jeden host do jednoho hospodáře domu a vypadl dům oknem ven, tak že zůstal hospodář v hosti skoro celý den? Odpověď: Že ten host nebo síť anebo nevod, to bývá puštěno do vody, totiž do hospody rybní, a ta vypadne oknem, totiž děrami ven a hospodář, totiž ryba, vostane v sátce aneb v síti jako v hosti. — **Otázka**: Kterak by chtěl ryby neb maso nasoliti, aby se od roku do roku nemohla zkaziti? Odpověď: Nasolil by je ten den před Novým létem. — **Hádej**: Proč ryby strouhají aneb loupají? Odpověď: Kdyby měly peří, škubali by je.

Hádej: Čtyrnohý popad jednu nohu, pak vzal dvounohý třínohou maje hněv a zlost, čtyrnohý tu jednu nohu upustil, neb naň prudce třínohou mrštil, pak vzal dvounohý tu jednu nohu, sedl na třínohýho a tu jednu nohu snědl? Odpověď: Pes vzal ševci paznoht (který jedl), na kteréhož hodil švec svou třínohou stolici, až musel paznoht pustiti. Pak jej švec vzal a snědl. — **Hádej**: Který živočich jest k vlku nejpodobnější? Odpověď: Vlčice. — **Hádej**: Dobrý kůň má míti deset povah, dvě od zajíce, dvě od lišky, dvě od vlka, dvě od osla, dvě od pěkné ušlechtilé panny. Tu jest otázka, jaké jsou ty povahy? Odpověď: První od zajíce, aby byl rychlý a chutně běžel. Druhou, aby byl k běhu lepý a způsobný. Od lišky tyto: první, aby měl čisté světlé oči, druhá, aby měl pěkný tlustý ocas. Od vlka tyto: první, aby dobře jedl, druhou, aby lehce klusal. Od osla: první, aby měl dobré a tvrdé kopyto neb roh, druhá, aby srsť velmi nepouštěl. Od panny: první povahu, aby pyšný a hrdý byl, druhou povahu, aby byl poslušný.

Hádej: V které krajině jest nebe tři lokte dlouhé? V jámě, kteráž není než loket zšíří, když jeden tam stojí, nemůže šíře nebe viděti. — **Hádej**: Který jest den v roce nejdelší? Který má noc nejkratší. — **Hádej**: Kolik jest dní od začátku světa? Sedm, neb jich více v týhodni není, když ty minou, začínají jiní. — **Hádej**: Co jest to: Všechen svět lýky svázaný? Cesty.

O človĕku. **Hádej**: Kdo jest se nenarodil a umřel? Adam a Eva, kteří v ráji byli. — **Hádej**: Kdo jest sekal dříví na své mateři? Adam na zemi, z které jest učiněn; ta jest jeho matkou byla.

— Hádej: Kdo jest narozen a neumřel? Enoch a Eliáš; ti jsou podnes v ráji. — Hádej: Kdo jest umřel a neshnil ani shnije? Manželka Lotova, neb jest obrácena v solný sloup. — Hádej: Co jest nejrychlejšího v moci člověka? Mysl aneb jeho pomyšlení. — Hádej: Všichni toho žádáme, a když přijde, neradi to máme? Starost. — Hádej: Žádal jeden jedné k manželstvu, ona dajíc mu tu pohádku: Po horách sníh, v dolinách voda, v rukou les, uhodneš-li mně to, budu tvá ještě dnes. Odpověď: Přišel k ní starec, majíc šedivou hlavu, plačící oči a hůl v rukou, na ni se podpírajíc. — Hádej: Dva otcové a dva synové lapili tři zajíce, a nebyli líní, tak že každý z nich po zajíci měl a nic víc? Odpověď: Byl jest otec a jeho syn, ten měl také syna jednoho, tak jsou jen tři osoby byly, kteří tři zajíce lapili.

Hádej: Poslal jeden rytíř své manželce dobrého vína v milosti a v lásce, ne v sklenici ani v flašce, ani v jakém jiném nádobí; nu, v čem to víno bylo, hádej a pověz krátce. Odpověď: Poslal jí víno v hrožních. — Hádej: Letěl pták bez peří na jeden strom bez listí, přišla paní bezústá i snědla toho ptáka bez peří jak chrousta? Odpověď: Upadl sníh na strom bez listí. Ten strávilo slunce světlý a čistý. — Hádej: Nese maso, tlačí maso, a samo není krev ani maso? Odpověď: Že jest sedlo. — Hádej: V lese chodí a nazpátek hledí? Odpověď: Sekera na rameně nesená. — Hádej: Šel jsem do lesa, našel jsem dřevo menší než palec, udělal jsem z něho dvě trubky, dva šroky a ještě mi zůstal korec? Odpověď: Že jest to žalud, když jej rozloupíš, budou z šupiny dvoje trubky a z jádra dva šroky a z šupiny žaludkové korec, na které můž blechy měřiti.

(Dokončení.)

* * *

Trouba proti mračnům.

Z Kučeře, okres milevský. Podává **František Racek**.

V Kučeři od dob nepamětných troubívají „proti mračnům“ anebo „na mračna“. Obecní hlídač polní nosí v mošně plátěné nástroj výše řečený, aby v případě, že „bouřka hrozí“, ihned jej měl po ruce a v zárodku jejím zkázu odvrátil, prve než „bude pozdě“. Celá trouba na mračna jest mušle z rodu Fusus medius, asi 31 *cm* dl., 15 *cm* poloviční objem (tedy 31 *cm* v nejširším objemu), lesklá, bílá se světlohnědými skvrnami. Do špice zasazena jest mosazná plechová roura s otvorem miskovitým, asi jako u obyčejné trubky. Aby tato

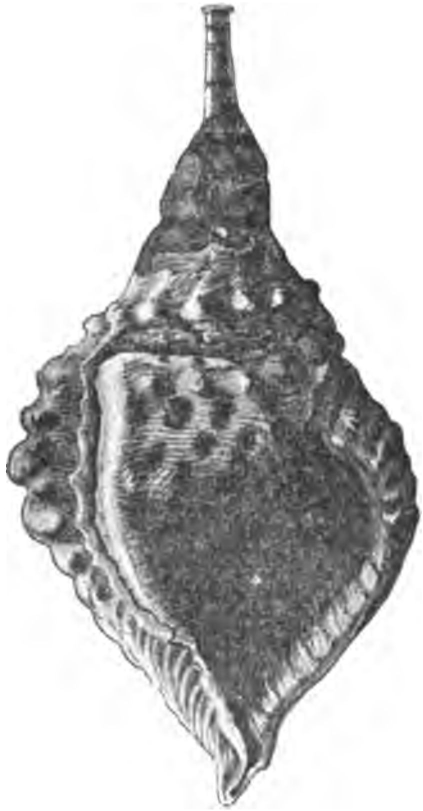

Trouba proti mračnům z Kučeře u Milevska.
Nakreslil Fr. Racek.

plechová roura lépe držela, oblita jest na dolením konci olovem, které objímajíc záhyby a bradavice mušle, takto lépe přidržuje mosaznou nátrubku. Nástroj tento vydává, fouká-li se silně do něho, hluboký dunivý hlas, daleko slyšitelný a dosti příšerný — zvláště času nočního.

Trubač, kdekoliv pozná „zlé“ mračno, postaví se přímo proti němu, roh zvedne do výše a nepřestane troubiti, dokud mračno nerozežene, byť okolo něj hrom bil a on sám zmokl do kůže. Musí míti již toho znalost; nebo běda mu, kdyby přece potlouklo. Nesmí začíti příliš časně ani zase pozdě. Začal-li časně, zahnal vůbec úrodný déšť, a pozdní troubení „prý už je nezadrží“. Než začne z jara prvně troubiti, musí troubu svěcenou vodou vypláchnouti a svěcenou solí vytříti. Takto troubívá, až se začne žeň, a za to má právo vzíti si u každého hospodáře snop pšenice (jindy dostával snop každé jaře). O původu trouby této nelze nic určitého říci, jak a kdy se do vesnice dostala, ale lid o ní vypráví, že je od papeže svěcená a k sv. věcem dotýkaná a chová k ní posvátnou úctu, přes to, že kolikráte zde potloukly kroupy. I okolní vesnice přikládají zázračnou moc troubě proti mračnům. Podivno jest, že i lidé zdejší jinak pokročilí v moc troubení takového věří a nijak o bezúčelnosti toho poučiti se nedají. Času zimního schována jest u starosty obce.

◆

Růže z Jericha v staročeském zvykosloví štědrovečerním.

Napsal Dr. V. J. Nováček.

Choulivka či růže jerišská (Anastatica hierochuntica L.), bylina z řádu křížatých (o níž více v Ottově Slovníku naučném, II. 255, pod heslem Anastatica), roste v suchých písčinách v Egyptě, Palestině, Syrii a Arabii. Její větve v čase zralosti uschnou, stvrdnou a schoulí se dohromady v kulaté klubko, které bouřemi ze země vyrváno a větrem daleko zanášeno bývá. Zvlhne-li rostlina v tom stavu, opět se na plocho rozloží, neboť je u vysokém stupni hygroskopická. Tato vlastnost choulivky zavdala příčinu ke jménu jejímu (*ἀνάστασις* — oživení) a k četným pověrám a upoutala na ni pozornost poutníků, kteří od doby válek křižáckých přinášeli ji zhusta do Evropy jako památku z Orientu.

Že u nás v Čechách ještě ve věku XVI. byla dosti vzácna a vřaděna mezi rostliny, jichž užíváno při pověrách štědrovečerních, soudíme dle záznamu Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovsi (blíže Klatov), který vydluživ se „růže z Jericha“ od souseda Zikmunda Měsíčka z Vejškova a na Dolanech, po několik let na štědrý den pokoušel se ji oživiti. Pozorování svá zaznamenal ve svých zajímavých a důležitých pamětech, o nichž pojednáváme na jiném místě, kladouce tuto doslovně, co napsal o růži jerišské:

„Item anno 1547 na štědrý den puojčil mi pan Zigmund Měsíček ruože de Jerycho, ale pozdě mi přinesena a již tuším počela se byla odvierati, neb nebyla tak velmi zavřena jako letos, malý prst sem byl do nie již vstrčil, tak vodevřena byla. I vstavil jsem ji do skleničky vína ve 24 hodin na štědrý den. Počela se lep odvierati a do puol noci se všecka odevřela a tak odevřena stála až na Božie narození do 20 hodin. Potom se počela zavierati a zavřela se do 24 hodin všecka. I nechal sem ji tak státi přes noc v té skleničce vína, vždy v své míře stála zavřena.

Druhý rok vzíti od nešporuov na štědrý den a vstaviti bez vína do skleničky, kterak se odevře a dokud a dokad tak odevřena stane a kdy se počne zavierati a dokud se zavře a tak-li velmi jako letos zavřena bude.

Potom anno 1548 tak sem udělal a od nešporuov na štědrý den vstavil sem ji bez vína do skleničky a nechal sem jie tak státi celú noc a na Božie narozenie celý den a druhú celú noc: nic nejméně se neodevřela, než vždycky zavřena stála, jak se byla první rok zavřela, a tak sem ji zase do krabice schoval.

Potom anno 1549 ve čtvrtek po svaté Dorotě (7. února) mezi 14. a 15. hodinú vstavil sem tu ruoži do skleničky vína a nechal sem jie státi tak ten celý den v té skleničce a u víně a tu celú noc a nazejtří, v pátek, až do 21 hodin, a nic nejméně nebylo znáti, aby se co chtěla odevříti, než vždy tak v své mieře zavřena stála, jak se byla první rok zavřela. I vyndal sem ji z toho vína a z té skleničky zase a schoval jsem ji do krabice zase.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

* * *

Prosba „rolníků“ bzeneckých r. 1777, aby lány jim udělené zase jim odňaty byly.

Z archivu bzeneckého vypsal J. Cvrček.

R[illegible] které jim [illegible] by snášeli [illegible][1]

„[illegible] právo [illegible] Bzenci [illegible] tzv. „rolníkům“ [illegible] z těch [illegible] taky [illegible] veliký [illegible] celé [illegible] odporování [illegible] proti nám pomlouvání, kdežto zvláštně vážení páni společně sami uznati mohou, kterak my nyní nesnesitedlnými foršponama jsme trápeni, my tedy takové rola srdečně rádi hned po letošním užitku nebo po žních, jak jsme takové přijali, zase odevzdati chceme, snížené žádajíce, abychom my, jak se říditi, věděli, by nám téhož písebnou resoluci udělati neobtížně sobě oblíbili, čehož defferirovaní býti se těšíme a ve všechnej poukazující povinnované vážnosti zůstáváme povinnovaně poslušní společní měštští Bzenečtí rolníci a spoluměšťané.“

---

[1] [illegible]

„Rolníků“ těchto bylo celkem 13, z nichž každý držel jeden lán po 60 měřicích. Byl to majetek městský. Když však dotčení „rolníci“ nemohli vykonávati veliká břemena lpící na lánech, žádali o rozdělení, k čemuž také přišlo. Dva lány ponechány nadále při faře, ostatních pak jedenáct rozděleno bylo mezi 184 obyvatelů bzeneckých, kteréžto rozdělení se stalo r. 1781—82. Aby zřejmo bylo, jaké byly povinnosti „rolníků“, uvedu zde, kolik platil takový „possessor“ č. 260, k němuž patřilo 64 měřic, a jaké jiné povinnosti měl v roku 1775.

Possessor robotovati musil s párem koní na jaře 3 dni, v čas žní 3 dni, při sklízení obilí 3 dni a při oráčkách 3 dni. Stavěl-li by sé nový dvůr nebo zámek, musil dovézti z lesů bzeneckých nebo vracovských týdně jednu fůru. Při stěhování „milostivé vrchnosti“ musil poskytnouti vůz s párem koní. Při honech byl povinován zavézti s párem koní léčky a tenata. Z vinohradů kromě desátku platil ještě z každého „achtela“ 7 mázů a 2 žejdlíky vína. Zasel-li vinohrad ten obilím, platil z něho $9\frac{1}{2}$ groše. Jiných peněžitých poplatků měl 20 zl. 21 kr. Daně domovní platil 1 zl. 15 kr. Jinak mohl s loukami a vinohrady nakládati svobodně „dle privilegií městských“.

* * *

Paběrky o kroji plzeňském.

Z pamětní knihy školy chrástecké vypisuje **M. Kozák.**

Kniha tato byla psána r. 1830. Pamětník píše doslovně o kroji lidovém v Plzeňsku: Ještě r. 1797 nosilo ženské pohlaví černé kabátky s dlouhými faldy, jak ještě v r. 1830 na mnohých místech spatřiti lze bylo; pak také, když svatba byla, šly nevěsta i družička v černých pláštích do kostela na kopulaci. Když žena k ouvodu do kostela šla, podobný černý plášť bez rukávů na sobě měla; moda ta však počala pomíjeti rok od roku, až již roku 1800 žádné pláště více nebraly. Nosily se pak takto: Svobodná děvčata měla zapletené vlasy ve mnohé copy a místo čepečků svobodné na hlavách černé vlasy měly, totiž zámožnější měly černým hedvábím a chudší černým harasem vyšité; pak vzadu vrkoče se točily kol hlavy a jednou mosaznou jehlicou se připjaly, která čtvrt lokte dlouhá byla.

Nosily také některé černé kabátky, ale s menšími faldy, některé, a to větší počet, nosily kabátky bělavé, a nyní (r. 1830) již nic nenosí; nosily je bez kráků až do r. 1812, kdy krákle nastaly; sukně měly vesměs barvy bělavé, mezulánky řečené, a dole na nich pentle byly. Sukně byly velmi krátké, ale nyní nosí se o něco delší a pak rozličné materie, cajky, hedvábky a modré (myškové) barvy, pentle na nich, tak že mnohá má dražší pentle na sukni, než celá sukně stojí.

Punčochy vesměs mají červené a střevíce telecí, na nártech veliké mašle, nyní mají však panské šněry, sotva že je tak drobet drží. Šněrovačky mají rozličné barvy, soukenné, hedvábné a rozličně vyšívané; některé jich i kapsičky mají.

Ženy provdané nosily ještě r. 1820 místo čepců taková břemíčka na hlavě, která se přivazovala na hlavu, aby nespadla.

Nyní však již se to změnilo; svobodná děvčata nosí čepečky, jedna pěknější než druhá, tak veliké, že se jí sotva na hlavě drží, než jest tak veliký jako pěkný bochník, při něm ale jsou krajky krásné a drahé, že by šest čepečků koupil za jedny krajky; vzadu pak při těch čepečkách mají veliké mašle z dlouhého kamrtachu, rozličnými barvami vyšité.

Ženy nosí čepce veliké k sedla podobné, dlouhými kalouny přivázané, vzadu mašle z těch kalounů, a mají pořásky na ňadry.

Mužské pohlaví se mnoho nezměnilo v kroji; nosí i klobouky na tři šňůry, to jest klobouky široké, pod nimi na hlavách čepičku, nyní nosí klobouky rozličné a též pod nimi čepičku; kabáty nosili modrosoukenné, jaké až posavad nosí, bez kapes, knoflíky od hora až dolů; nosívali střevíce a modré punčochy, nyní však nosí všichni boty, ale bídně, jaká móda jest. Bývali svorni mezi sebou, nyní, žel bohu, tak není; nosili copy jakož i vojáci, však to pominulo; též v hlavách hřebeny zpevněný mívali,[1] nyní jim je ženy převzaly.

Také počalo nosit mužské pohlaví pláště, takové jako měšťané a vrchnosti, s velmi velikým krajlem, tak že až přes zadnici přesahovaly. Měšťané, řemeslníci vyšší a nižší nosívali v zimě boty a krátké spodky, v létě střevíce a punčochy; nyní nosí vesměs spodky a boty, pantalon pak jako pánové.

Nosívali až do r. 1820 klobouky a čepice, však od toho roku počali klobouky zahazovat a rozličné čepičky jako maškary na sebe brát. Když bývaly roboty na panství předešlém, hořekovali sedláci, že jest zle a také opravdu zle bylo; když přestaly roboty, nastaly lepší časy; obilí se rodilo a také dost draho se prodávalo, ale nebylo šerku na plzeňském panství viděti na oděvech, jako nyní, když se jim zdá dobře býti. Obilí platí. Jeden strych žita za 50 fl., jeden strych pšenice za 60 zl., a přece se obojí pohlaví do šerky obláčí. Sedlák dává svó dceři 3—4 tisíce, když ji vdává, to ale vše jen písemně. — —

---

[1] O této módě vypravoval mi stařičký, skoro [illegible] strýc **Kašpar** v [illegible], že za jeho [illegible] „[illegible]“ od **Nepomuka**, [illegible] hřebeny [illegible] ve vlasech. *Zác.*

V pozdějším čase (jak mi sdělili pamětníci těch dob) nosily ženské na hlavách čepce bílé se širokými bohatě vyštepovanými křídly. Na čepce připevňovala se, jmenovitě o dnech svátečních, hojným štepováním vyzdobená plena, a to tím způsobem, by se křídel nedotýkala. U čepců byly bílé stužky, které se pod bradu uvazovaly. Panny nosily čepce kulaté, provdané pak čepce s čepením Na plenách si dívky obzvláště záležeti dávaly. Štepování na nich bylo s nevšední péčí provedeno, a děvče, chtějíc mít plenu pěkně vypravenu, celou zimu na ní pracovati muselo. Kabátky oblékaly ženské v zimě v létě. Barvy byly bílé; přes ně od předu do zadu přišit byl hedvábím vyšitý „krágl“, k jehož dolejší straně dražil se „králík“; též konce rukávů vroubil králík. Z počátku byly králíky uzounké, pak širší. V zimě nosívaly starší ženštiny kožichy, které bílým suknem pošity byly. Pod kabátky braly se živůtky; na svatbu nebo k taneční zábavě, kdy se nebral kabátek, přizdobovaly se průramky pentlemi a vzadu široké mašle se připínaly. K větší ozdobě dával se na krk vyšívaný „kreizl“ s barevnými pentlemi. Přes kabátek přehazoval se někdy šátek hedvábný, barvy červené, po většině růžové. Na nohy obouvala děvčata i vdané ženy střevíce na špalíčkách se zelenými pentlemi. Později zaměněny střevíce v sametové „bůtky“.

Sukně nosívaly se krátké, jen pod kolena sahající; byly z rozličné látky a podle toho sluly mezulánky, šerky, hedvínky. Na sukních přišity byly široké pentle s „restami“. Z předu nosily se restové fěrtochy, „baboráky“ řečené. Šly-li ženské do kostela, měly na sobě 15 až 20 sukní, pod paždí nesly knížky modlitební obtočené bílým šátkem a v ruce nesly klokočový růženec s pestrou mašlí.

Ve všední dny nosívaly ženské bílé kazajky se širokými rukávy, sukně mezulánky nebo šerky, červené punčochy, střevíce, později bůtky a ještě později pantofle; hlavy pokrývaly si pestrými šátky nebo čepci.

Vylíčené platí o ženách a dcerách selských. Kroj vesnických dívek a žen řemeslníků poněkud se lišil od kroje selského. Ty nosívaly na hlavách kulaté čepce, ale bez křídel, s barevnými mašlemi, jež sahaly až po kraj sukeň. Kabátky oblékaly černé soukenné; na místě králíků, jimiž vyšnořeny byly kabátky selské, přiozdobovaly si ženštiny řemeslnické kabátky své hvězdami a t. p. okrasami vystřihovanými z plátna a jiných látek. Červené punčochy byly zvykem u všech.

Mužští, jinoši i ženatí, vsazovali zprvu na hlavy čepice vydrovky, na něž posadili černý kulatý tvrdý klobouk se širokou střechou.[2]) Na klobouku byla stužka, jíž hospánek říkali, a nad touto nacházela se výzdoba z pestrých barev, housenka řečená. Na obou stranách klobouku — na pravé i levé — byly černé mašle. Klobouk uvazovali černými hedvábnými stužkami pod krk. Ve všední dny nosili vydry čepice nebo pletené čepičky s třapcem, jimž říkali čupajdy. Dále odívali krátké kožené kalhoty, barvy žluté, obouvali boty vysoké s „kolenama“. Obyčejně boty šly z předu do špice a měly vysoké hojně naběrané holinky, jež šly až přes kolena.

Jiné části mužského oděvu byly: lajbl, kazajka, kabát a plášť. Lajbl byl z modrého sukna, na něm blýštila se řada mosazných knoflíků, z pod něho viděti bylo červenosoukenný okraj podšívky, výložky řečené. Lajblu podobna byla vesta — ovšem bez rukávů.

Kabát byl z téhož sukna jako lajbl, dosahoval až po kotníky, a na něm také dlouhá řada mosazných knoflíků, jeden vedle druhého. Měl červenou soukennou podšívku na okraji — vyložení. Kazajka byla z podobného sukna, také byla řadou žlutých knoflíků posázena a vzadu upravena byla v šosy.

V zimě nebo v čas nepohody přehazovali přes sebe dlouhé pláště s velikým „kráglem“. U plášťů byly knoflíky černé a to jen po málo. O větších svátcích anebo když šli na veselku, nosili mužští dva stejné kabáty (ať v letě, ať v zimě).

◆

Modlitby našeho lidu.

V Jičínsku sebral Václav Vaněk.

Šel Pán Ježíš do zahrádky, položil tam svou svatou hlavičku na zelenou travičku. Přišel k němu svatý Petr, ptal se ho: „Co ty tady, můj Pane Ježíši Kriste, [illegible]?“ „Počítám já své svaté rány, co mi židé dali: ruce, nohy z [illegible]. Napřed nohy, druhé ruce, třetí rameno, čtvrté srdce, pátou hlavu, šestý bok. Jdi ty, svatý Petře, po všem světě, oznamuj to všem lidem, jak mladému, tak starému: „Kdo to v [illegible] [illegible] [illegible], tři dušičky z očistce vysvobodí: jednu tatíčkovu, druhou maminčinu, třetí [illegible] nejmilejší dušičku.“

Kvete kvítek v prostředí moře, to je má nejmilejší růže. To děťátko, slovo Boží, na oltáři [illegible], třemi slovy [illegible]. Přišli tam dva andílkové, vzali to děťátko [illegible] [illegible] nebesa se otevřely, dušičky se radovaly, [illegible] se radovala. Proč se [illegible] a na stranu odstupuješ? Já [illegible] se [illegible]. Která jsem [illegible] mečem, ani bičem, jen [illegible]. Podej [illegible] pravé ruky, povedu tě skrze muky do očistce, budeš vidět své rodiče, jak tam pláčou, naříkají, že své dítky netrestali.

---

[2]) Později nosily se pouze vydrovky nebo pouze klobouky.

Svatá Máří Majdalena Pánu Kristu nohy myla. Velký pátek odpoledne netřaste se, kořenové, v zemi, aby ti škaredí ďáblové moci ke mně neměli. Já se modlím ráno, večír, myji ruce z Panny Marie studnice.

Sluníčko vychází — Matička Boží s hory jde, potkala svého synáčka: „Co to neseš, můj nejmilejší synáčku?“ „Já to nesu takový kříž, na kterém já umřít mám.“ Želel Petr, želel Jan. „Neželte mých drahých ran, jděte tam, řekněte tam: Kdo tu modlitbičku modlit se bude, než kus chleba do úst vezme, Pán Ježíš ho pekla zbaví, Matička Boží se přimluví.“

Kříž Boží nade mnou, Pán Bůh se mnou, Matička Boží v hlavách, andílkové po stranách. Všickni svatí při mně stůjte, mou dušičku ochraňujte. Ježíš, Maria, Josef, Jáchym, svatá Anna, celé přátelstvo Kristovo, přimlouvejte se za nás u Boha všemohoucího.

Pán Ježíš kříž nese, až se pod ním třese. Potkal ho svatý Petr: „Co to neseš, Pane Ježíši Kriste? Neseš to ňákou zimnici nebo psotnici?“ „Nenesu to žádnou zimnici ani psotnici, já to nesu takový kříž, kdo na ten kříž pamatovati bude, ten do slávy věčné přivedený bude.“

Pálení ohňů v Pošumaví v září a na letnice.

Popisuje **J. V. Želízko.**

Ve Volyni pálí se ohně v předvečer svátku Andělů strážných v měsíci září. Hoši sbírají již na dlouhý čas před tím po městě košťata a shánějí též i sudy od kolomazi, by lépe jim košťata hořela. Na večer pak rozestoupnou se po kopcích podél sebe a zapálenými košťaty kolem sebe mávají. Dohořívající zbytek do výše vyhazují. Pálení toto vždy opakuje se po tři večery.

V některých pak vesnicích Pošumaví pálí hoši hromady na večer na Boží hod svatodušní. Ve starobylé vesnici Dobrši, původním to sídle proslavených pánů Koců z Dobrše, vzdálené as dvě a půl hod. od Volyně, pálí hoši ohně způsobem následovním. Hoši shánějí na hromadu chvůj, dříví a j., též i prkna ze starých shnilých rakví. V předvečer Hodu Božího práskají biči, by jim čarodějnice hromady neuhranuly. Po té na druhý den na večer při zvonění klekání se seřadí na návsi a majíce košťata přes ramena kráčejí k hromadě za sebou, modlíce se Anděl Páně. Přijdou ke hromadě, zapalují ji a prkny umrlčími ji obkládají. Od hořící pak sobě vesele košťata zapalují. S nimi tu hromadu třikráte obejdou, při čemž se zase pětkrát Otčenáš pomodlí. Po té pak s hořícími košťaty se zase do vsi za sebou navracují. To jest zvykem hochů zvaných obecních. Hoši z panského dvora (kteří bydlí ve starém hradě, jenž k obývání teď jest upraven), tedy dvoršti, pořizují sobě hromadu pouze ze dříví a chvůje a ne z prken hřbitovních jako předešlí a pálívají podobně košťata jako ve Volyni.

Který chasník či děva v den pálení ohňů uvidí devět podobných ohňů z okolních vesnic, tedy prý se do roka ožení nebo vdá.

Konopická.

Lidová zábava po žních. Podává Vojta Štein-Táborský.

V některých vesnicích kolem Horažďovic mají místo dožinek tak zvanou „konopickou“. Sotva dovezou poslední mandele s pole domů, již rozprchnou se děvčata a jdou v obci i do okolních vesnic zvát hochy na „konopickou“. A „konopická“ patří děvčatům! V neděli odpoledne sejdou se tato sváteční oblečena a vystrojena v hospodě, kde má býti „konopická“, muzika.

Sem přijdou také hoši jakož i hudebníci, jež byla tentokráte děvčata sama zjednala. Když se všecky holky sejdou, vezmou se za ruce a utvořivše veliké kolo, tančí do kola a zpívají: „Mládenci, prosíme vás, muziku zapůjčte nám, zapůjčte nám ji na chvilku, my si dojdem pro konopku.“

Samo sebou se rozumí, že hoši přisvědčí a pustí hudbu v před jež počne hrát a vede děvčata, jež i hoši a jiní následují, na náves. Jdou hledat „konopičáka“. Hledají, jdouce od stavení ke stavení, hledají, až jej naleznou buď v chlívě ležet líně na „palandě“, nebo v kůlně na dříví, nebo v sýpce na obilí, nebo na seníku v seně zahrabaného, nebo ve stodole na mlatě líně nataženého.

A jak jest směšně přistrojen! Zamazaný obličej s padělaným ošklivým vousem, na hlavě roztrhaný klobouk nebo huňatou beranici, na krku strakatý, na jeden uzel sdrhnutý šátek, obrácený na rub kabát nebo kožich, strakaté, roztrhané spodky, jednu nohavici delší, druhou kratší, na jedné noze střevíc nebo „mejšle“ (pantofle), na druhé botu.

Všichni se dají ovšem zevlujícímu na ně „konopičáku“ — ženě to za muže přistrojené — do smíchu, zdvihnou ho a za veselého zpěvu a hlučné hudby naloží na vůz, v němž zapřaženi jsou voli, a jdou hledat pro „konopičáka“ nevěstu — „konopičku“. Hledají zase, až ji najdou, ana buď v chlívě dojí krávy nebo v stodole či pod kůlnou „mědluje“ len, neb „ohledává“ v kurníku slepice.

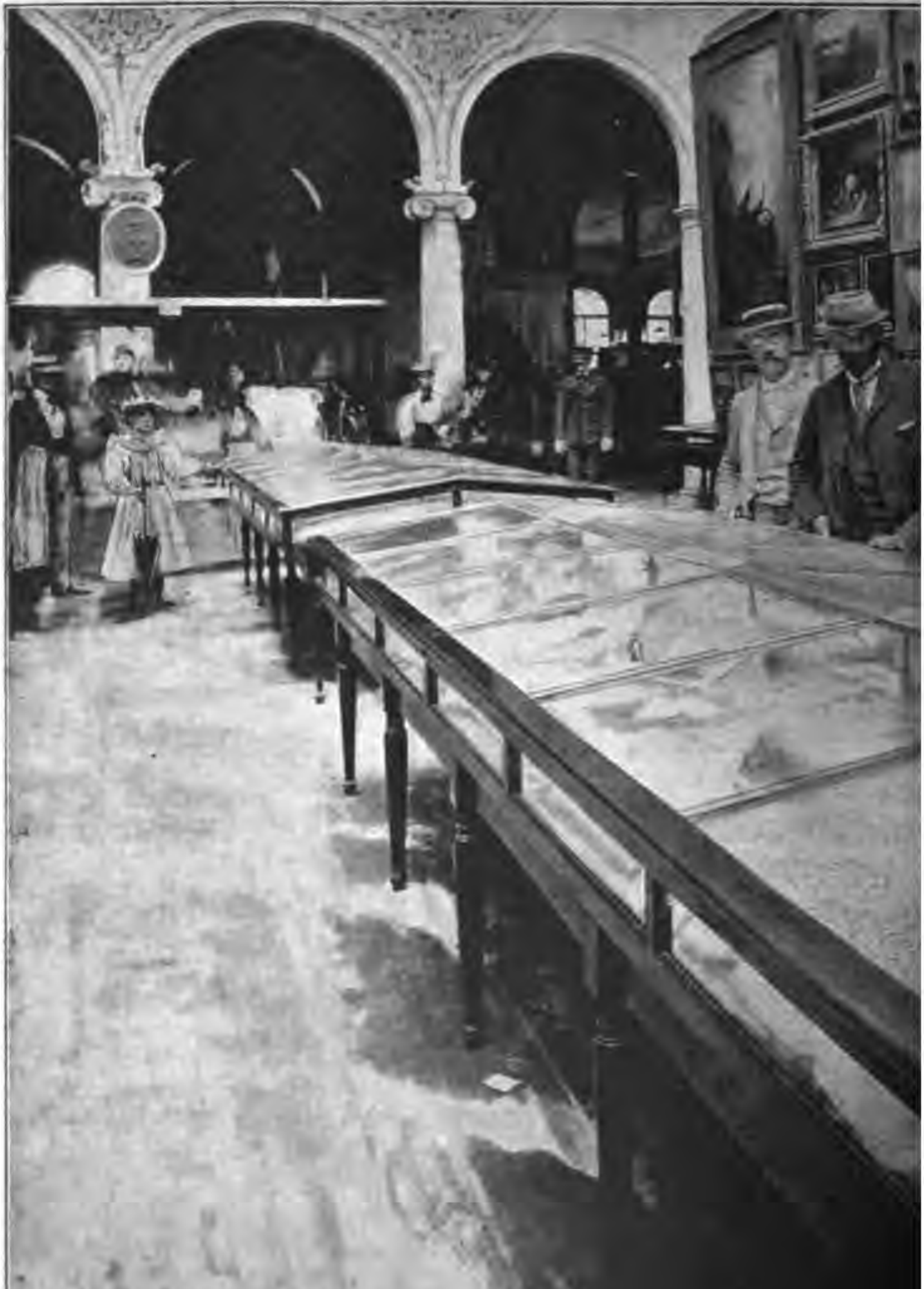

Českoslovanské národní vyšívání z Průmyslového muse

Choix de broderies populaires tchèques du Mus

Také „konopička“-nevěsta je směšně přistrojena. Široké krátké suknice, samá stuha, samý fábor, bohatý čepeček, bělostné krátké, hodně široké rukávky. Sotva že byla shlédla „konopičáka“, dá se do pláče, že ho nechce, že se nebude vdávat, že je ošklivej, a počne utíkat. Až ji ostatní chytí, přemluví, dá si přece říci, sedne na vůz ke „konopičákovi“, děvčata ostatní vylezou též na vůz žebřiňák a hudba jde v před a hraje, doprovázejíc zpívající děvčata: „Konopičko, nevdávej se, jsi mlaďounká, polámeš se. Nepolámu, já jsem zvyklá, jen se na mně sukně hýčká; proč pak bych se polámala, vždyť jsem včera podávala zedníkovi na lešení, to je moje potěšení.“

Tak přijdou i s hochy za veselého zpěvu a hudby až do hospody. „Konopičák“ s „konopičkou“ zahájí první kolo, majíce „sólo“. Po té jdou si ostatní děvčata pro hochy a tancují s nimi. Dnes mají vůbec všecka práva jako jindy hoši. Sama si berou hochy k tanci, sama dávají těmto připíjet, prozpěvují různé národní písně, „dávajíce si zahrat“ a podobně. K večeru vytratí se děvčata domů, ale brzičko už jsou zde zase. Vždyť je každé chvílenky škoda! Každá z nich přinese s sebou „vočepáka“, to jest veliký koláč, pomazaný povidly, posypaný mákem a vykládaný mandlemi a hrozinkami.

Z tohoto „vočepáku“ dá po té každé děvče hochům krájet. Když si byli všickni hoši z každého ukrojili, rozdají se zbytky „vočepáků“ mužům starším, ženám i dětem a muzikantům. A hned zase si poskočí, zatlesknou a už víří s hochy do kola, až ztratí o půlnoci všecka práva, jež převezmou opět jako obyčejně hoši. A tito statečně splatí děvčatům tanec, aby každá s blažeností vzpomínala na „konopickou“, o kteréž mi J. Škarka ml. vyprávěl tyto zprávy, které jsem tu podal.

Zpráva o Krakonošovi (Rýbrcolovi) z r. 1618.

Podává Dr. Čeněk Zíbrt.

K starým zprávám o Krakonošovi, které jsem uveřejnil v polemické stati „Němci o Krakonošovi“ ve feuilletonu Národních Listů 1889, č. 28, přidávám další doklad staročeský, že byl Rýbrcol znám Čechům již na začátku věku XVII. Není pochyby, že pověst vznikla v dobách ještě starších, že se nemohla rázem teprve tehda snad rozšířiti v lidovém podání. Zapsán je doklad tento od kněze Havla Žalanského v knize „O zlých anjelích neb ďáblích“, vydané v Praze r. 1618. Žalanskému vyklouzla z péra řada zajímavých zpráv o lidovém podání staročeském, na př. o skřítku, o černém muži, jenž děti bere do pytle [1] a pod. Většinu svých výpisků z tohoto spisu otiskl jsem ve svých pracích. Tuto podávám zprávu Žalanského o Rýbrcolovi (str. 156): „Na horách českých krkonošských začasté se ukazuje mnich, kterýž Rubical sluje, ten se k lidem přes hory tu jdoucím přitovaryšuje, k nim se vlídně má, aby dobré mysli byli, napomíná, že jim přes ty hory cestu ukázati a je sprovoditi chce. Potom když je na místa nepřístupná, mezi doly a skály přivede, že nevědí, kam se obrátiti, tuť on na dřevo nebo strom ňáký vskočí a jim se tak jasně a nemotorně směje, že se po všem lese rozléhá.“

Referáty o spisech.

Lud. Domečka, **Osídlení krajiny jindřicho-hradecké a novobystřické**, v Jindř. Hradci, 1893, str. 154. Spis Domečkův je pěkná monografie o staré i nové kolonisaci asi nynějšího okresu jindřichohradeckého. Spisovatel osvědčuje tu znalost příslušných pramenů historických i zkušenosti, kterých sám nabyl zevrubným studiem kraje i lidu tamějšího. Obojího bylo potřeba pro sestavení zajímavé studie. Domečka vykládá nejdříve o pohraničním hvozdu, kterým byla porostlá krajina jindřichohradecká, o strážích na zemských stezkách, popisuje podrobně, jak a kde stráž byla konána. Vhodně při tom vplétá do pásma líčení nynější lidové zkazky. Soudí dále, že kmen Doudlebanů obýval nejen župu po něm nazývanou doudlebskou, nýbrž i vitorazskou. Na Bystřicku mluvilo se asi dialektem doudlebským, ale zdá se, že vnikl ze sousedního Vitorazska a Doudlebska s některými osadníky odtud přišlými také do Stráže a okolí a odtud na sever až k Hradci. Ale poněvadž prý osadníci z kmene českého byli tu již četněji zastoupeni, splynuli Doudlebané asi s nimi a pozbyli svých odlišných zvyků, nářečí a kroje až na malé výjimky. Vedle slovanského obyvatelstva usazovali se tu Němci počínajíc XII. stol., jak Domečka šíře dovozuje. Dále se snaží vylíčiti život obyvatelstva tamějšího za starých dob, kulturní poměry. Kde se nedostávalo pramenův, usuzuje spisovatel analogicky, dává se na dohady, které (jak sám přiznává) bude dlužno teprva ještě dále zkoumati. Přes to je studie Domečkova pokus vážný, založený na opravdovém studiu, na široké podstati skutečného všestranného vzdělání historického. *Z.*

V. Prasek, **K dějinám řemesel ve Slezsku** (Z programu českého gymnasia v Opavě), 1893. Neunavný pracovník v oboru vlastivědy slezské řed. V. Prasek podává v letošní zprávě gymnasia v Opavě důležitý příspěvek k českým dějinám kulturním, zprávy o cechovnictví ve Slezsku za starých časů. Líčí dějiny cechu pekařského (zajímavá zpráva o stávce pekařské roku 1574 — srv. dra. Wintra zprávu podobnou v Kult. obrazu měst českých II. 267), cechu masařského, krejčířského, ševců „německých“ a „moravských“, kupců, zámečníků, cichnařů, soukeníků, koželuhů, kovářů, solníků, puškařů, mlynářů, kominíků, pernikářů, lazebníků, zlatníků, zvonařů, hodinářů v Opavě. Pak se obírá řemeslnictvem v Krnově, na Hradci, v Hrabyni, v Klimkovicích, v Bílovci, v Odrách, v enklavách, ve Frýdku, v Těšíně atd. Prasek snesl ve studii mnoho materialu poutavého a nového, nesnadno posud přístupného. *Zbt.*

---

[1] Na str. 186: „Děti malé na to snadně navésti můžeme, že přijde aneb že za dveřmi stojí muž veliký černý, kterýž děti, když pláčí, do pytle schovává, ale když vyrostou, již se víc takových řečí a strašidel nebojí.“

L. Krzywicki, **Ludy**, Warszawa, 1893. Nemohouce při skrovnosti místa rozhovořiti se o znamenité knize Krzywického tak, jak by důležitost její vědecká plně vyžadovala, podáváme stručně postup výkladu jejího: Starožitnost pokolení lidského. Typy anthropologické. Rozdíly plemenné existují v nejdávnější době. Jednolitost rozvoje kulturního u různých kmenů lidského pokolení. Ethnografie a ethnologie. (Spisovatel snaží se ostře kritisovati posavadní směry při studiu ethnografickém a ethnologickém) Typy: Australci, Černoši, Papuané. Obyvatelé, řeč, kastovnictví a kultura Indie i Černé Afriky. Žlutí krátkolebci a oasy typů nemongolských ve východní a jihovýchodní Asii. Obyvatelstvo v Americe po stránce anthropologické, linguistické, polisyntetizm jazykový, vzdělanost před Kolumbem. Kultura indonesijská. Charakteristika bělochů (typy, Semité, obyvatelstvo při moři Středozemním, jazyky arijské, kultura a sídlo Praarijců). Zanikání lidí primitivních při styku s civilisací. Akklimatisace. Obšírný výklad o studiu anthropologickém. V knize snesena je spousta materialu a učiněn tu pokus o přesné meze při studiu lidstva, pokus, jehož výrody jsou zosnovány na základě bádání pilného, soustavného, jenž však asi vyvolá vedle souhlasu také námitky pro přeceňování anthropologie proti ethnografii (srv. str. 55). *Zbt.*

The International Folk-lore Congress 1891, Papers and Transactions, edited by J. J. and Alfred Nutt, London, 1892. Po roce konečně byla vydána úplná zpráva o folkloristickém sjezdu r. 1891 v Londýně. Sjezd byl rozdělen na čtyři odbory: 1. pohádky, 2. pověry, 3. obyčeje, 4. theorie a třídění. Předseda kongressu Lang vyložil svoje názory o vzniku mythu. Nazval svou theorii „anthropologickou“. Tato prý nepřipouští žádného výkladu a přestává na tom, že přisuzuje vznik mythu národům necivilisovaným. Mac Ritchie hájil stanovisko, že zkazka vzniká na základě faktů skutečných, více nebo méně pozměněných lidovým podáním. O věci rozpředla se živá debata, při níž Nutt vykládá na příkladech, jak tradice zároveň založena je na faktech skutečných i na podkladě vybájeném. Ploix ukazoval, že nalezl schema Odyssey v lidových pověstech arijských, a že v Odyssei osoby, místa, příhody, vše je vybájeno. Rhys probíral dále otázku, připojuje nové doklady, jak nesnadno ve zkazce z dávných dob rozlišiti pravdu od báje. Stuart Glennie dokazoval souvislost této otázky se studiem vzniku lidské vzdělanosti. Cosquin hájil theorie svojí o pohádkách, jak ve svých studiích srovnavací methodou postupuje. Pak rozhovořili se o šíření pohádek Sidney Hartland, Newell (ukazoval, jak pohádky zanášeny jsou od vzdělaných kmenů k nevzdělaným) a Jacobs. Zastanci různých mínění neusnesli se o konečném, jednotném stanovisku. — Leland vyprávěl o posavadním významu čarodějství u lidu italského. Groome ukazoval vliv pověr cikánských na lidové podání anglické. Tylor věnoval sjezdu sbírku amuletů a fetišů. Crombie vykládal pověry o slinách. Winternitz podal studii srovnavací o arijských svatebních obyčejích. Stuart Glennie, Vznik rodiny. Rupper, Zřízení v Indii a system feudalní v Anglii. Gomme dokazoval, že anglické obyčeje hospodářské liší se od arijských. Jevons, O původu arijců. Rozpravy drobné o lidovém zpěvu finském (Krohn) a pod. Patrno, že nejdůležitější částí rozprav na sjezdu byla uvedená debata o pohádkách. *Zbt.*

Harou A. **Mélanges de traditionnisme de la Belgique** (Collection internationale de la Tradition X.), Paris, 1893. Spisovatel, o němž jsme již (v Č. L. II., 720) referovali, sebral další řadu lidovědného materialu z Belgie a seřadil v stati o lidové metereologii; názory o lidském těle; lidové léčení; podání o zvířatech, o bylinách; slavnosti a zábavy; smrt, hřbitovy; lidoví světci; potrava; úcta k pramenům, k vodě; zaříkadla; pověsti a pohádky a pod. Pro studium české lidovědy jsou tu zajímavé drobnosti pro přirovnání. Popisuje na př. nádobu, potaženou koží, z níž vyčnívá žíně. Děti chodívají s touto nádobou, nazývanou Rommelpot o vánocích a na Tři krále. Obchůzky tyto shodují se na vlas s obchůzkami českými s bukačem. Srv. Č. Lid I. str. 411 a Hlas Národa 1892, 25. prosince, kdež jsem v studii o vánočních obyčejích upozornil již na tuto shodu, uvozuje další ještě obdoby z podání evropského. Cena úhledné knížky 3 fr. 50. *Zbt.*

Referáty o časopisech.

Věstník národopisné výstavy českoslovanské v Praze, Redaktor dr. E. Kovář, v Praze, 1893, 1—6. Srv. Č. Lid II. str. 732. Vedle četných zpráv o činnosti výboru hlavního i odborů venkovských, o pěkných výstavkách národopisných krajinských upozorňujeme na články dra. J. Matějky, Z odboru pro anthropologii českého lidu; prof. V. J. Duška, Vzorné věty k dialektickému studiu českého jazyka; Vlad. Hradečného, Lékařství prostonárodní na národop. výstavě českoslovanské; Z oddělení zeměpisného; L. Kuby článek Za písní českou; prof. V. J. Duška návod „O sbírání plodů slovesných“; F. A. Šubert, Modely venkovských stavení. *R.*

Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze, Redaktor Jan Soukup, Praha, 1893, tiskem Fr. Šimáčka, č. 1. Snaživá Společnost starožitnická vydala pro své členy 1. číslo svého časopisu, jehož obsah je: Zpráva zemského výboru o petici Společnosti v příčině zákonité ochrany starožitností a památek českých. K. Čermák, Důležitost místních výzkumů archaeologických. F. S. Hulicius, O stínání kohouta.*) J. K. Hraše, Hrad Rýzemburk nad Úpou a jeho panství r. 1600. J. Šimák, Další příspěvky ke zvonařství na Boleslavsku. Drobné zprávy a referáty. *R.*

Časopis Maćicy Serbskeje, 1893, red. M. Hórnik, XLVI, 1. Budyšin. Upozorňujíce znova na podnik Matice Srbské v Lužici, doporučujeme čtenářstvu českému, aby podporovalo záslužné snahy vlastenců lužických. Obsah nově vydaného sešitu je zajímavý: Radyserb, Dodatky k slovníku srbskému. Hórnikova poučná zpráva o rukopisech obsahu lexikalného. Radyserb, Naše ptactvo. Grammatická studie Hórnikova o přítomnosti a minulosti slovesa srbského. Radyserb, Dodatek hornosrbských příjmení. Černý pokračuje v pěkné studii o bájeslovných bytostech lužických Srbů (Błudnički). Hórnik, Dr. J. Petr Jordan a jeho řeči r. 1842. Zpráva o činnosti Matice. Předplatné na ročník 4 marky. Adressa: M. Mörbe, Bautzen (Sachsen). *Z.*

Wisła, Miesięcznik gieograficzno-etnograficzny, red. dr. J. Karłowicz wyd. M. Arct, Warszawa, 1893, VII. 1. Obsah sešitu nově vydaného opět bohatý a zajímavý. E. Piltzówna dokončuje překlad Toeppenovy práce „Aberglauben aus Masuren“. Olechnowicz pokračuje ve své studii již oznámené. W. Siarkowski popisuje lidovou kuchyni polskou v krajině Kielské, Pińczowské a Jędrzejowské. Mnoho tu obdobného s lidovou kuchyní českou (srv. wyskrobek, podpłomyk, zaduszki na Dušičky a pod.). Z. Wasilewski podává zajímavé zprávy o tkalcovství v Jahodném. J. Franko dodává další zprávy ke studii „Wojna żydowska“. J. Sembrzycki líčí svatební veselí mazurské podle rukopisu, nalezeného v literární pozůstalosti H. Frischbiera. K. Mátyás pod názvem „Nasze Sioło“ snesl řadu pěkných zpráv o životě vesnického lidu polského do skupin „Sioło, jako zaczarowana krajna“ (pověsti místní, zkazky o bájeslovných bytostech a nadpřirozených zjevech), „Pieśń a życie w siole“ (písně, způsob života, pověry a čáry, věštby a pod.). J. Kibort, Żmujdzské podání o květinách. Z. A. K. Bajka o králeviči, zakletém v žábu. R. Lubicz dodává k článku Sumcova „Boginki-Mamunki“ příbuzné zprávy o płaczkach. B. Dzierżawski, Lidové podání z Kaliska o střepích z popelnic a nástrojích křemenných. Hojná směs: Lidové léčebnictví, Udzielova studie o chatách (s názornými obrázky, důležitými pro srovnání při studiu českých staveb lidových), o kraslicích, pověsti a j. v. V referátech všímá si redakce pilně a soustavně také českých knih. Při netečnosti skoro všech ostatních slovanských časopisů k české literatuře potřeba to konstatovati zvláště a s povděkem. Horlivým pracovníkem na tomto poli vzájemnosti českopolské je známý u nás Bronisław Grabowski. Do textu připojen pěkný obrázek chlapce přestrojeného za „sv. Josefa“ při obchůzce s Turoněm od M. Wawrzinieckého. Na konci podává S. Jastrzębowski zprávu o výstavě ethnografické ve Varšavě. Předplatné na „Wisłu“ ročně 7 rublů přijímá M. Arct, Warszawa, Nowy-Swiat, 53. *Zbt.*

---

*) Srv. o témž Zíbrt, Listy z českých dějin kulturních, v Praze, 1891, článek „Stínání kohouta“, str. 24—39.

Kwartalnik historyczny, Organ Towarzystwa historycznego, założony przez X. Liskiego, red. prof. dr. O. Balzer, we Lwowie, 1893, VII. 3. Z. Hordyński, Obraz písemnictví polského XV.--XIX. věku. A. Jabłonowski, Etniczna postać Ukrainy w epoce zjednoczenia jej z koroną. A. Prochaska, Protest kupců vileňských z 1621 r. Směs: A. Lewicki, Nápis na palin z XI. věku. W. Abraham doplňuje Regesta slezská z l. 1301—1315. A. Borzemski a A. Lewicki disputují o výpravě krále Jana Olbrachta. Hojné referáty. z nichž upozorňujeme na spisy: L. Malinowski, O niektórych wyrazach ludowych polskich, w Krakowie, 1892; A. Janowicz, Historya prawa niemieckiego, Lwów, I. 1893; Fr. Eulenburg, Über Innungen der Stadt Breslau vom XIII. bis XV. Jahrht., Berlin, 1892; Morgenbesser-Schubert, Geschichte von Schlesien, Breslau, 1892; Вилчинскій, Начало Руси, С. Пб. 1892; W. Kętrzyński, Granice Polski w X. wieku (z mapą), Kraków, 1892. Spis tento je důležitý pro dějiny české a zasluhoval by, aby o sporném stanovisku Kętrzyńského byla u nás rozprava zahájena. L. Finkel v Přehledu literatury zahraničné referuje o nejnovějších spisech, týkajících se Napolcona Bonaparta, Prus 1807—1813, roku 1809, Rakouska (arcikníže Karel a Jan) r. 1815. St. Hierzyk a K. Wojciechowski podávají přehled časopisů za první čtvrtletí r. 1893. Předplatné na pěkný tento časopis ročně 6 zł. na adressu dr. O. Balzer, Lwów, ul. Zimorowicza 7. *Zbt.*

Историческое обозрѣніе. Сборникъ Истор. Общества при имп. С. Пб. унив., red. prof. Karějev. С. Пб., 1893. Т. VI. Тураевъ, Очеркъ исторіи изученія финикійской древности. Щепкинъ, Максимальная схема средневѣкой и новой исторіи Англіи въ курсѣ среднихъ учебныхъ заведеній. Любовичъ, Донесенія папскихъ нунціевъ изъ Германіи въ XVI. в. Дурье, Къ исторіи эллиноіудейскаго просвѣщенія въ Александріи. Водовозовъ, Культъ Разума и Верхевнаго Существа. Vedle těchto statí, vzdálených od programu Č. Lidu, plné pozornosti zasluhuje důkladný článek od Ptašického, Středověké západoevropské pověsti v ruské a v slovanských literaturách. Spisovatel obírá se nejdříve Gesty Romanorum. Na základě neobyčejné sečetlosti literatury západoevropské o Gestech vykládá o jejich původu, rozšíření a přechází k literaturám slovanským, ukazuje vliv Gest Romanorum a všímá si pilně také českých zpracování, vyčítaje zevrubně příslušné udaje literárně-historické. *Zbt.*

Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, wydawany staraniem komisyi antropologicznej Akademii umiejętności w Krakowie, Tom XVI, Kraków, 1892. V oddílu ethnografickém pokračuje J. Udziela ve studii Lud Polski w powiecie Ropczyckim w Galicyi (Pověsti a bajky). Z. Wierzchowski, Basni i powieści z puszczy sandomierskiej. S. Ulanowska pokračuje v oznámené již studii „Lotysze inflant polskich“, podávajíc tu ukázku písní, přísloví a hádanek lotyšských. Dr. J. Baudouin de Courtenay počíná písně bělorusko-polské z gubernie Grodzenské; Biruta, Pieśni białoruskie z powiatu Lidzkiego; R. Zawiliński pěknou sbírku pověr a čar z úst lidu polského (Demonologia, Uroki, czary, czarownice, Człowiek i jego sprawy, Różne). **Zbt.**

Этнографическое Обозрѣніе. Изд. Этн. Отд. Имп. Общ. Люб. Ест., Антроп. и Этн. при Московскомъ Университетѣ, red. N. A. Jančuk, Москва 1893 kn. XVII. L. Šternberg, Сахалинскіе гиляки. Pokračování studie o běloruské svatbě od Dovnara-Zapolského. Pokračování studie Millerovy XIII. Добрыня-сватъ) P. J., Majerovské zkazky o osobách a zjevech starozákonných potopa, Abraham a Lot, Mojžíš, David). Nikiforovský pokračuje ve své studii o Bělorussii III Пособники знахаря. Chachanov, Ze života Armenů novobajazetskéno ujezda v Erivansku. Potanin, Повѣсть о Басаргѣ. Sumcov, Zkazky o včelách. Směs (Neúroda, cholera, válka v podání lidovém. Písně o smrti vojína, doplněk studie od Sumcova). Nekrolog J. K. Grota. Kritika a bohatá bibliografie. Adresa: Н. А. Янчукъ, Москва, Политехн. Музей, на Любянской площади. Cena 6 rublů ročně za čtyři knihy. **Z.**

Revue des traditions populaires, Vyd. Société des traditions populaires au Musée d'ethnographie du Trocadero, red. P. Sébillot, Paris, 1893, Nro. 2—9. Rammelmeyer, Lidové malby ruské (s obrázky). De La S. a Tausserat-Radel, Nápisy na knihách školních. Basset, Doly a horníci. Foujou a Haron, Volkov a Viré, Pověsti předhistorické. Desrousseaux, Masopustní obyčeje. Launay, Zvykosloví v krajině Anjou. P. Sébillot, Lidové podání a franc. spisovatelé. Certeux a Paul-Yves Sébillot, Drobnosti z pařížské lidovědy („Les chiffonniers“). Wissendorf-de Wissukuok, Pověsti a bájesloví litevské. Haurigot, Lidové podání z franc. Guyany. P. S., Sebe sama viděti a strašidla. Ploix, Pověst o kosti, která zpívá. Basset, Zpěv vinařský. P. Sébillot a A. Certeux, Lidové náčiní a hračky (s obr.). Zvykosloví a pověry námořnické od E. Maisona, Lavenota a Harona. Basset, Otisky v kamenech. Carlo, Pověst o sv. Anně. Volkov, Pověst o cholere na Rusi. Lecocquova, Úcta před ohněm. Morin, Začátky, vložky a konce lidových pohádek. Basset, Pověsti o zazdívání lidí do staveb. Millieu, Sébillot a Morel-Retz, Pověsti o tvrdošíjnosti žen. Heineckeova, Velikonoční obyčeje v Anglii. Basset, Pověsti orientalské. Vingtrinier, Žebráci. Carlo, Pověsti o kříži v Haute-Bretagne. Sébillot, Obyčeje a pověry rybářské. Hamy, Popěvek o bramborách. Lavenot, Pohádky o ďáblu. Bogišić, Hádanky chorvátské. Sichler, Hádanky ruské. Bayon, Pověsti o zvonech. P. Sébillot, Talismany. Crawley, Heinecke, Marillierova, Názvy prstů na ruce a na noze. Augier, Souché a Fertiault, Obyčeje pohřební. Foujou a Coloon, Obyčeje svatební. Haron, O původu hor. De Charencey, Djemschid et Quetzalcoatl. Basset, O svěcení soboty. Znamenitý je článek P. Sébillota o tabáku v lidovém podání (původ tabáku, názvy, dýmka, doutník, tabatěrka). Douma, Lidové podání křesťanů macedonských. Beauregard, Egyptská karikatura (s obr.). Georgeakis a Pineau, Zvykosloví lesbické. Basset, Očisty (ordalie). Desaivre, Pověrečné léky. Dido, Bibliografie lidovědy estonské. Certeux, Proč? (Proč je sv. Anna patronkou truhlářů? a pod.). Dynnes, Pohádky a pověry z krajiny Dol. Basset, Podání o nehtech. Volkov, Pověsti o Napoleonovi. De Colleville a de Zepelin, Pohádky dánské. Dumoutier, Lidové podání anamitské. Chossat a Basset, Pověsti a pověry o mostech a silnicích. Luzel, O skřítcích. Basset, O povětronich, Písně v Tisíci a jedné noci. Bohatá směs a literární novinky. **Z.**

Mélusine, Recueil de mythologie, littérature populaire, traditiones et usages, dir. H. Gaidoz, Paris, 1893, VI, 7—9. Gaidoz vykládá o podání o ďáblu, patronovi peněz za dob starých i nových. Týž podává obsah knihy Cox, Cinderella, 1893 (srv. Č. Lid III. str. 58 v Literatuře). Do textu vloženy jsou obrázky ďábla s váčkem peněz, jak se ho lidé přidržují a po penězích dychtí. Nigra, Loquin a Doucieux, O dívce, která se usmrtila, aby zachránila čest. Perdrizet a Gaidoz, Léčení měřením. Tuchmann, Pokračování studia o kouzelnictví a zaklínání. E. R., O červené karkulce. Bibliografie. Adressa: E. Rolland, 2 rue des Chantiers, Paris. Předplatné 12 fr. 50. *Z.*

LITERATURA.

Simmel G. Die Probleme der Geschichtsphilosophie. Leipzig, 1893.

С. Д. Гальпаринъ. Очерки первобытнаго права. С. Пб 1893.

Amélineau E. La morale egyptienne quinze siècles avant notre ère. Paris, 1892.

Strack H. L. Das Blutaberglaube in der Menschheit, Blutmorde und Blutritus. 4. vyd. München, 1892.

Chanoine-Davranches L. Histoire du jeu des cartes en Normandie. Rouen, 1893.

Bünte K. Beiträge zur Sittengeschichte aus Tandareis und Flordibel. Kiel, 1893.

Russell Emerson Ellen. Masks, heads and faces. Boston and New-York, 1893.

Heim R. Incantamenta magica, graeca, latina. Lipsiae, 1892.

Symons B. De ontwikkelingsgang der Germaansche Mythologie. Groningen, 1892.

Graf. Mitti, leggende e superstizioni del medio evo. Torino, I. 1893.

Weiss B. Volkssitten und religiöse Gebräuche. Eine kulturgesch. Studie. Bremen, 1893.

Чечулинъ Н. Д. Русскія деревянныя жилыя постройки въ XVI. в. С. Пб. 1893.

Stanisław z Warszawy. Dzwony i dzwonki. Znaczenie ich w użytku kościelnym i świeckim. Warszawa. 1892, str. 76.

Korbut G. Wyrazy niemieckie w języku polskim, pod względem językowym i cywilizacyjnym. Warszawa, 1893, str. 216.

Серединскій Т. Обозрѣніе религій, существовавшихъ и существующихъ въ родѣ человѣческомъ отъ начала міра до настоящихъ дней. Рига, 1893.

Мукаловъ Н. Народна школьа въ юго-зап. краѣ. Истор.-стат. очеркъ. Кіевъ, 1892.

Владимирскій-Будановъ М. Крестьянское землевладѣніе въ зап. Россіи до пол. XVI. в. Кіевъ, 1892.

Сапуновъ А. Рѣка Западная Двина. Ист.-археол. обзоръ. Витебскъ, 1893.

Lènthéric C. Le Rhône. Histoire d'un fleuve. Paris, 1893.

Mayer M Bayerns Handel im Mittelalter und in der Neuzeit. München, 1893.

Freytag. Historische Volkslieder des sächs. Heeres. Dresden, 1893.

Rapp L. Kulturgeschichtliche Bilder aus Tirol. Brixen, 1892.

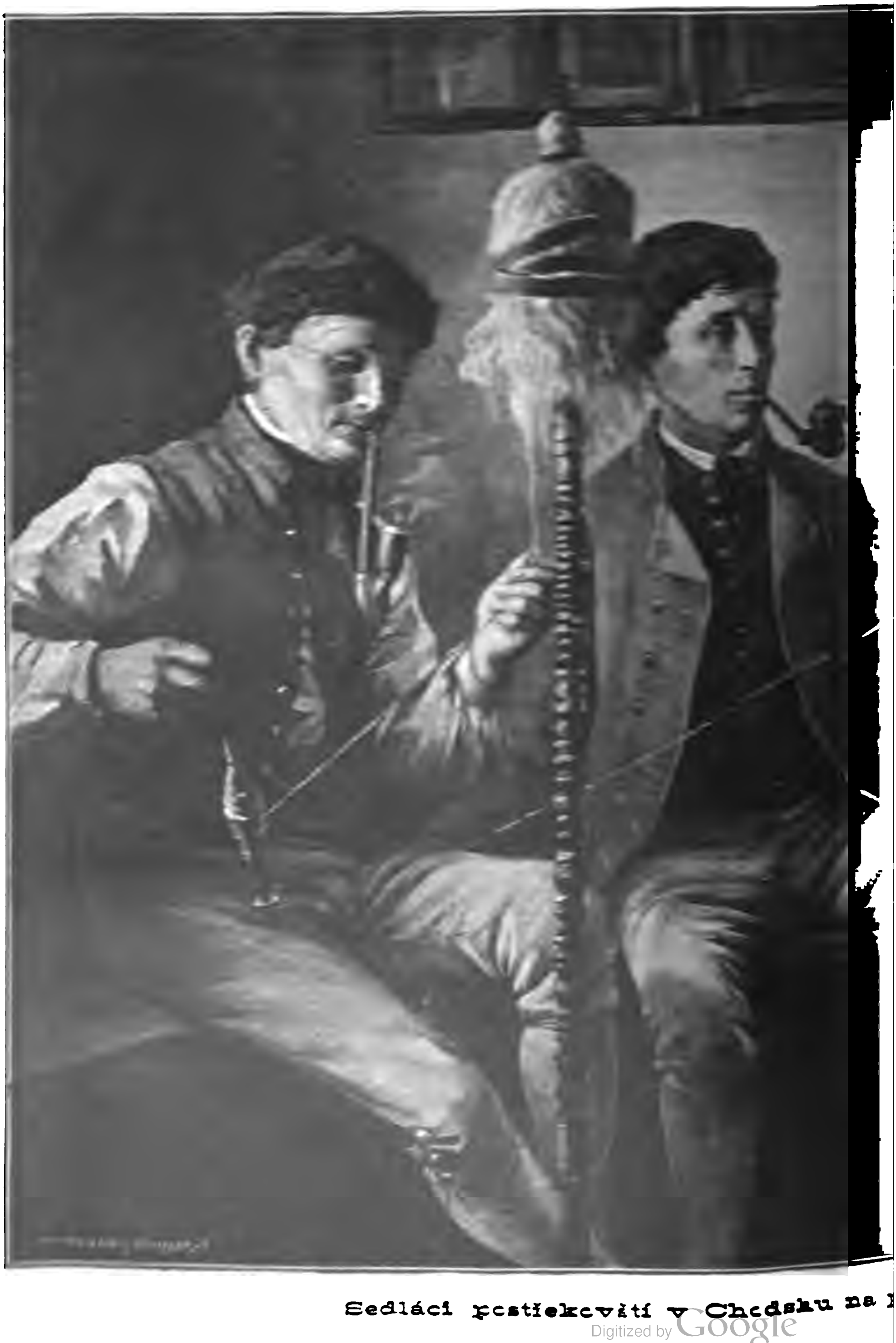

Sedláci postřekovátí v Chodsku na

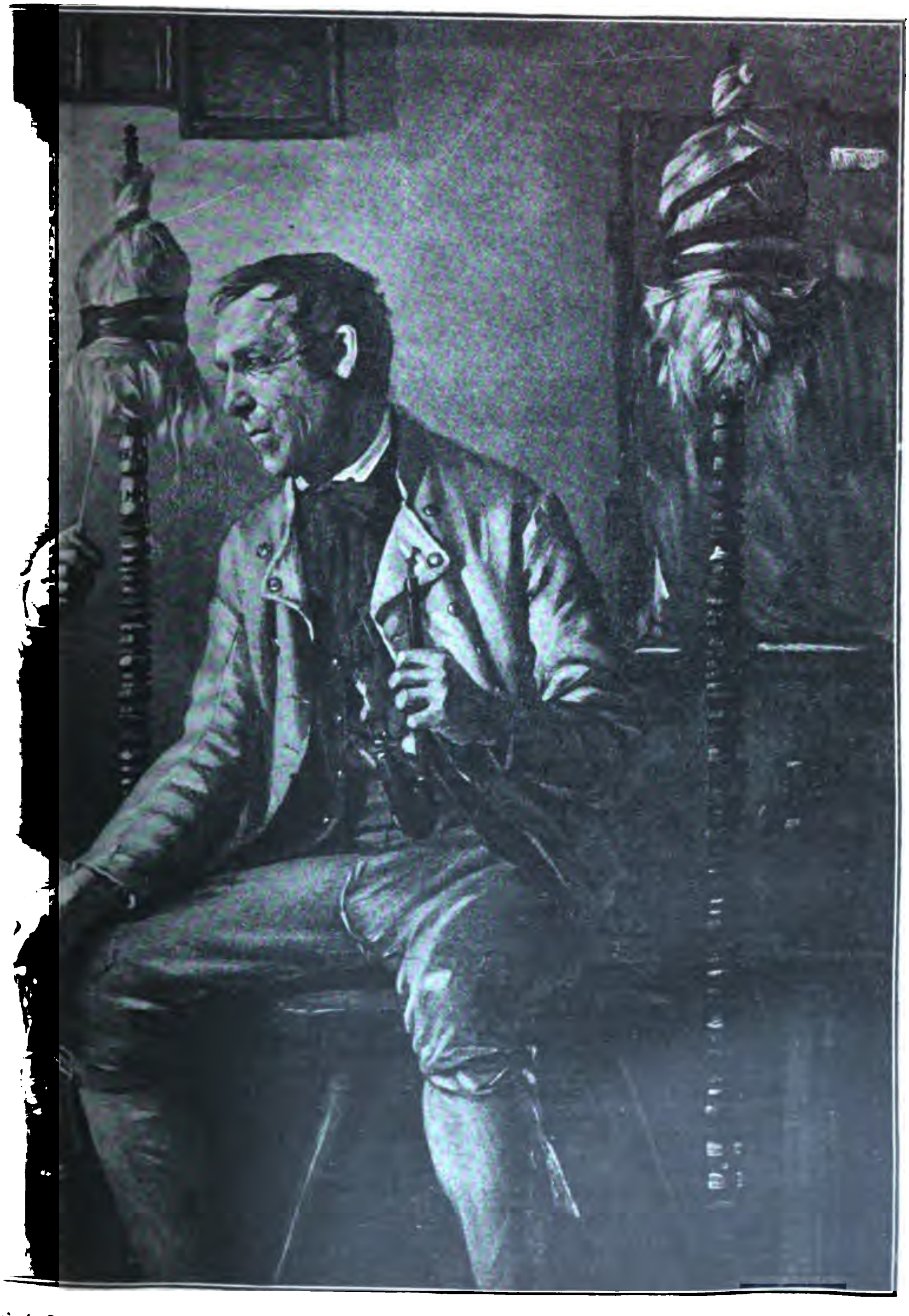

zéch. Dle skutečnosti nakreslil Jaroslav Špillar.

Bełza St. W górach olbrzymich. Warszawa, 1893. Lidové podání z Krkonoš o Krakonošovi a pod.

Pleszczyński Ad. Bojarzy Międzyrzeccy. Studjum etnograficzne. (T. XI Bibljoteki Wisły). Warszawa, 1893.

Czermiński M. Albanja. Zarysy etnograficzne, kulturalne i religijne. Kraków, 1893.

Zawiliński R. Przyczynek do etnografii Górali polskich na Węgrzech. Kraków, 1893.

Джуринскій В. Болгарскія пѣсни о Дойчинѣ и Момчилѣ. Кіевъ. 1893.

Мизеровъ М. и Скалозубовъ. Къ вопросу о народной медицинѣ въ красноуфимскомъ уѣздѣ. Пермь. 1893.

Talko-Hryncewicz Jul. Zarysy lecznictwa ludowego na Rusi południowej. Kraków, nakł. Akademii. 1893.

Рева П. М. Кіевскій крестьянинъ и его хозяйство. Кіевъ, 1893.

Житецкій. Мысли о нар. малорусскихъ думахъ. Кіевъ, 1893.

Сенниговъ J. Народное воззрѣніе на дѣятельность Іоанна Грознаго. С. Пб. 1892.

Рыловъ. Народная этимологія въ области сѣв. великор. губ. Казань, 1892.

Желобовскій А. Семья по воззрѣніямъ русскаго народа. Воронежъ, 1892.

Фабейскій П. Случай колтуна. С. Пб. 1893.

Günther. Aus dem Sagenschatz der Harzlande. Hannover, 1892.

Marsik. Liebeszauber. Ein Beitrag zum deutschen Volksglauben. Halle, 1893.

Hörman. Haussprüche aus den Alpen. Leipzig, 1892.

Merkens K. Was sich das Volk erzählt. Deutscher Volkshumor. Jena, 1892.

Leeb W. Sagen Niederösterreichs. Wien, 1892.

Lacuve R. M. La Gronde et Belle Histouère de la Meurlusine toute en bea lingage potevin, assarée et mise eu livre par… Lacuve, 1893. IV—105.

Le Braz A. La légende de la mort en Basse-Bretagne. Croyances, traditions et usages des Bretons Armoricains. Paris. 1893.

Sébilot Paul. Les Incidents de contes populaires de la Haute-Bretagne. Paris, 1893, str. 39.

Macritchie D. The Underground life. Edinburg, 1893. Pověsti o bytostech podzemních.

Daleau Fr. Chandeliers et mortiers en terre cuite. Bordeaux, 1893. 11 tabulek lidových svícnů a moždířů.

Roalfe Cox Marian. Cinderella. Three Hundred and Forty-five Variants of Cinderella, Catskin and Capo'Rushes, abstracted and tabulated, with a discussion of Mediaeval analogues, with an introduction by A. Lang. London, 1893. LXXX—535.

Gigli G. Superstizioni pregiudici e tradizioni in terra d'Otranto, con un aggiunta dicanti i fiabe popolari. Florencia. 1893.

Bird Grinell George. Blackfoot Lodge Tales. The story of a Prairie people. New-York, 1892.

Haurigot G. Contes Nègres. Souvenirs de la Guyane française. Charavay, 1893.

Георгіевскій С. Миѳическія воззрѣнія и миѳы китайцевъ. С. Пб. 1892.

Nicolson W. Myth and religion, or an enquiry into their nature and relations. Helsingfors. 1892.

Pitré G. Bibliografia ragionata delle tradizioni popolari d'Italia. Palermo—Torino, 1893.

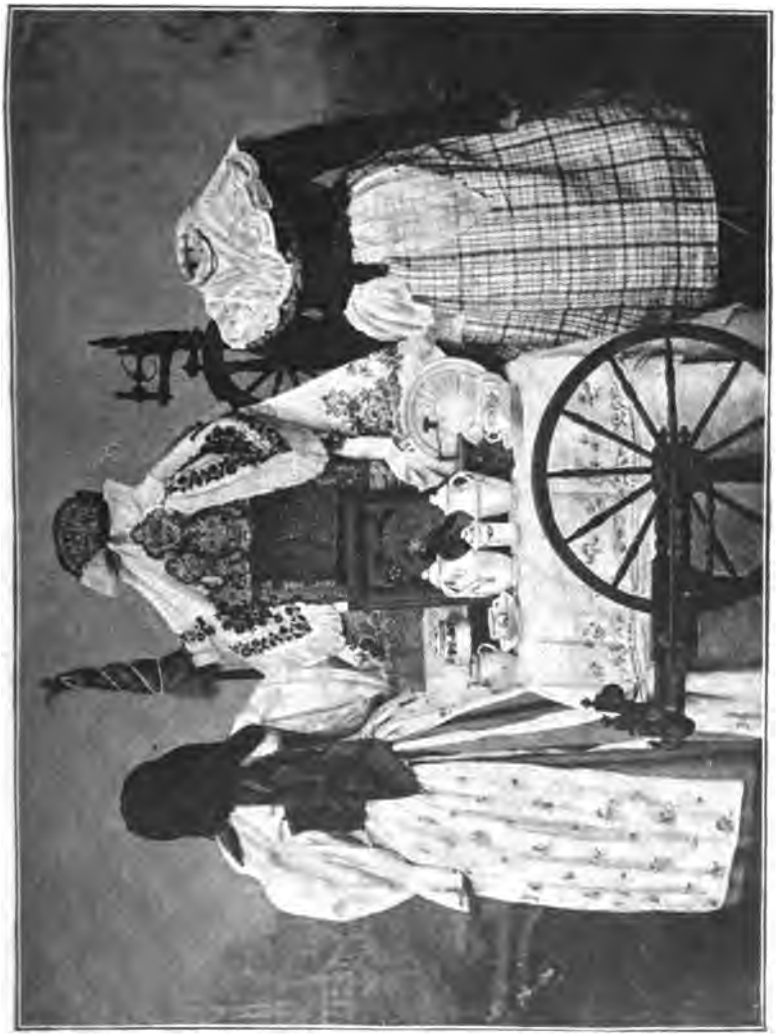

Skupina předmětů z národopisné výstavy v Josefově. (Dle fotografie K. Zeleného v Josefově.)

Kálmány L. Világunk alakulásai nyelohagyományainkban, Mythologiai tanulmány. Szeged, 1893. Vznik světa v tradici lidové.

Kálmány L. A csillagok nyelohagyományainkban. Néprajzi tanulmány. Szeged, 1893. Hvězda v tradici lidové.

v. **Wlislocki H.** Volksglaube und relig. Brauch der Magyaren. Münster i. W., 1893.

Lespy V. Dictions et proverbes du Béarn, paroemiologie comparée. Pau, 1892.

Stancescu D. Basme. Culese din gura poporului. Bukurešt, 1893.

Gheorghiu Const. D. Calendarul femeilor superstitioase, Credinte, superstitii si obiceiuri din tara. Piatra, 1893.

Rosenkranz C. Anklänge an die deutsche Mythologie in unserem Volksleben. Neuwied, 1893.

Časové zprávy.

OSOBNÍ ZPRÁVY.

* **Michał Hórnik**, vůdce lužických Srbů, rozněcovatel tamějšího ruchu literárního i společenského, slavil dne 1. září t. r. svoje šedesáté narozeniny. Tuto v listě odborném vedle všech jiných zásluh o literaturu lužickou, vedle vřelých jeho sympatií pro Čechy budiž čestně vzpomenuto činnosti Hórnikovy v oboru lidovědy lužické, kterouž se horlivý nadšenec pilně obíral a mnoho tu vykonal. Srv. stať Černého v Česk. Lidu I. 79 a d. Družíme se k těm, kdož zasloužilému oslavenci přejí upřímně mnoho ještě let zdraví pevného na prospěch lužických Srbů!

* Na památku ke dni 8. srpna, kdy před 50 lety zemřel G. F. **Kvitka** (G. Osnovjaněnko), vydala redakce časopisu »Кіевская Старина« (V. Naumenko) 1893, číslo 8., kde jest oceněna jeho záslužná činnost spisovatelská. Prof. **Sumcov** vykládá na str. 190 až 214 o zásluhách Kvitkových v oboru maloruské ethnografie.

* **Machado y Alvarez**, redaktor španělského časopisu folkloristického Boletino del Folklore espanol a publikace Biblioteca de las tradiciones espanolas, zemřel právě v Madridě ve věku 46 let. Machado povznesl činnost v oboru lidovědného studia ve Španělsku; stal se zakladatelem lidovědy španělské.

VÝSTAVY.

* **Národopisná výstava československá v Praze roku 1895.** V tomto období přeloženy jsou přípravné práce z Prahy na venek, kdež jsou pořádány přednášky a výstavy. Neúnavně seznamují širší vrstvy obecenstva s myšlénkou výstavy národopisné vedle jednatele p. Dra. E. **Kováře** pp. prof. V. **Dušek**, Dr. J. **Haasz** a prof. V. **Kurz**, Dr. K. **Plischke**, řed. F. A. **Šubert**. V září jsou výstavky v Přerově, v Trhových Svinech, ve Velkém Meziříčí, v Opavě, v Loučce u Nov. Jičína, na Smíchově, v Lužci, v Strakonicích, v Mor. Budějovicích, v Ruzyně, v Brandýse na Labi, v Litomyšli, v Sedlci.

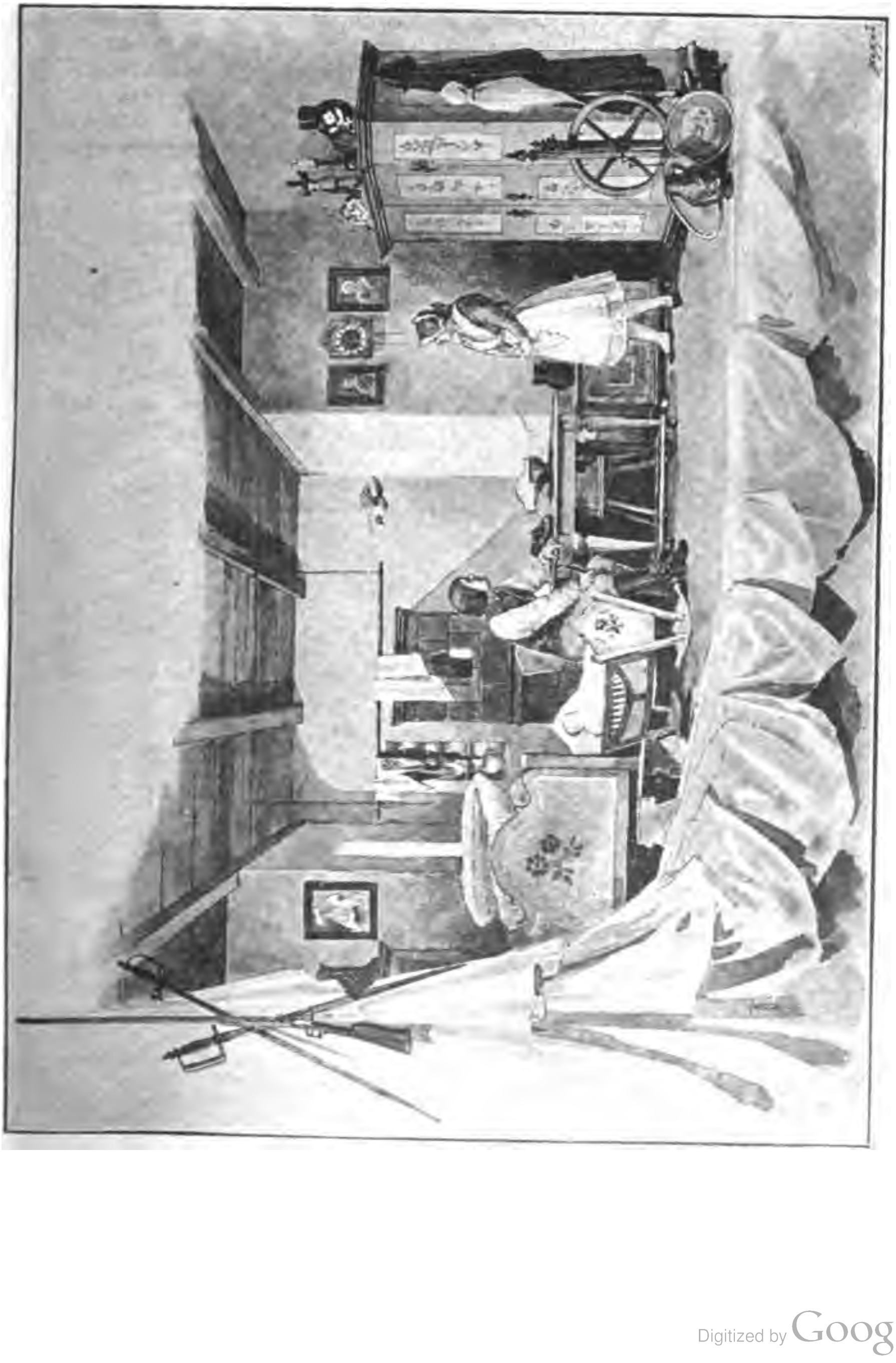

Národopisná výstava na Zbraslavi: Vnitřek světnice z jižního cípu okresu zbraslavského.

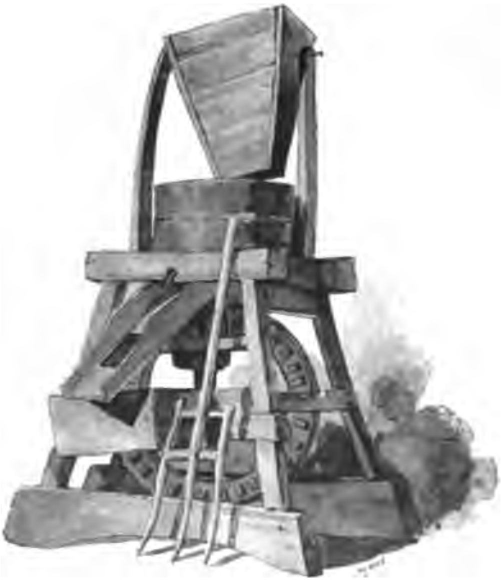

Národopisná výstava na Zbraslavi:
Ruční mlýn.

Vyložili jsme již (Č. Lid II. 732), že přestaneme na pouhém registrování výstavek krajinských beze všech dlouhých popisů, poněvadž podrobně referuje o nich Věstník výstavní. Za to budeme přinášeti vyobrazení skupin i předmětů. V tomto čísle podáváme výběr obrázků ze zdařilé výstavky na Zbraslavi (viz str. 61, 62, 63, 64) a z Josefova (str. 59). Studii ze života chodského v Domažlicku, kde je pořádána právě výstava národopisná, spatřuje čtoucí na pěkném obrázku J. Špillara (str. 56—57), jak sedláci v Postřekově na přástkách předou a rozprávějí. *R.*

SPOLEČNOSTI.

* **Československá národopisná společnost.** O sv. Václavě, dne 28. září t. r. konati se bude v Praze sjezd odborů národopisné výstavy a zároveň podle návrhu JUC K. V. Adámka na sjezdu ve Hlinsku bude uskutečněna myšlénka zorganisovati velikou národopisnou společnost československou, o níž jsme již zprávy podali. Srv. Č. Lid I. str. 104, 216. Vítajíce zařízení nové společnosti, těšíme se na zdárné její působení na poli národopisu československého.

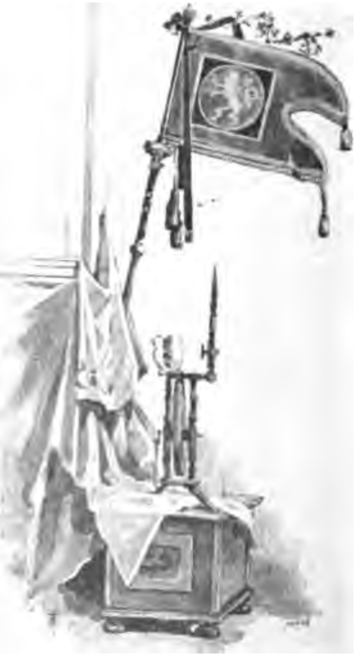

Národopisná výstava na Zbraslavi:
Malebná ozdoba pilíře.

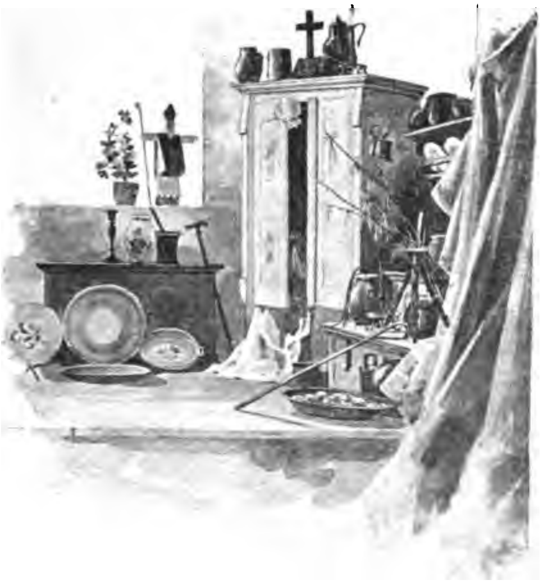

* Národopisná výstava na Zbraslavi: Vnitřek čeledníku.

* **„Gypsy-Lore Society“**, společnost pro studium cikánů, jak jsme oznámili (Č. Lid I. 623), se rozešla. Nedávno stal se pokus, aby opět obživla. Vedle cikánů bude si společnost všímati i vagantů všeho druhu. Organem společnosti budou Herrmannovy Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn. Předsedou společnosti bude Charles G. Leland, sekretářem čestným D. Mac Ritchie, jednatelem A. Herrmann.

NOVÉ ČASOPISY.

* V Jasích vydává Elena D. Sevastos časopis Rindunica, jenž má vedle jiného, jak v programu naznačeno, za účel všímati si lidovědy.

SMĚS.

* **Staročeské pověsti o čaroději Žitovi** ze zač. XVII věku byly přibrány do nejstaršího vydání české „Historie o životu dra. Jana Fausta, znamenitého čarodějníka, též zápisích ďábelských i čářích a hrozné smrti jeho“, vydané r. 1611 v Praze od M. Karchesia. Podepsaný napsal o tom článek do Květů, 1893, str. 340. *Zbt.*

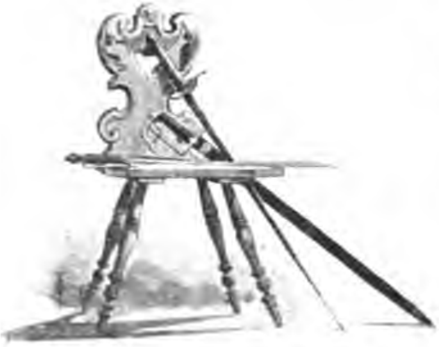

Národopisná výstava na Zbraslavi:
Židle ze zařízení kanceláře z doby robotní.

*** Z prechádzky po Minčově** a jeho okolí v Trenčiansku podává J. L. Holuby zajímavou studii (otisk ze Slov. Pohl'adů), kdež si všímá života lidového, pověstí o Janošíkovi, o pokladech, o čarování, písní, legend a pod. —

*** Sbírka lidových písní z Uher.** Uherské ministerstvo osvěty a vyučování hodlá vydati sbírku lidových nápěvů z Uher, aby prý byla uspořádána sudička lidových tvoreb hudebních a tradic historických za podklad k tvorbě umělé. Úkol byl svěřen společnosti pro lidovědu uherskou. Program vypracovali S. Bartalus, J. Káldy a B. Sztankó. Z něho, jak jej to mám před sebou, vysvítá, že si sběratelé chtí vésti prakticky a soustavně. Vzniká tu jen obava na základě zkušeností o vyšívání a lidovém umění slovenském, které bývá šmahem prohlašováno za maďarské, aby opět písně slovenské nebyly bez poznámky přibrány do chystané sbírky jako původní hudba lidová — maďarská.

*** Právni obyčeje lidu ruského.** Podle návrhu V. P. Piemjannikova usnesl se Ethnografický oddíl Anthropologické a ethnografické společnosti při universitě v Moskvě vydati spis o právních obyčejích. Zvolena byla z členů právnické komisse

* * *

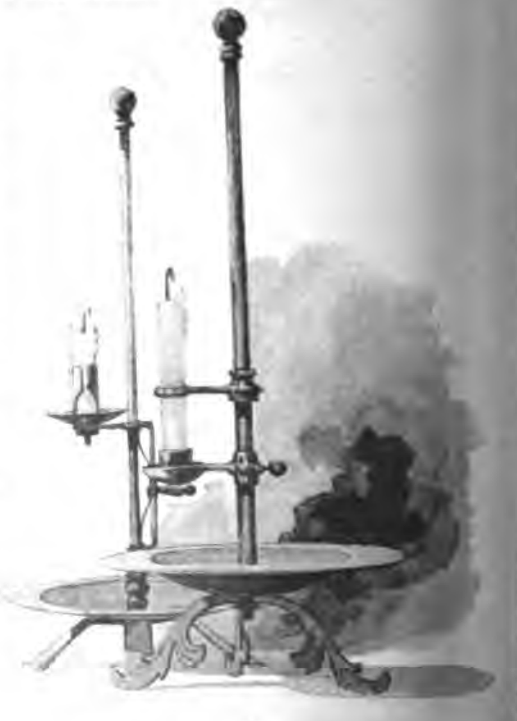

Národopisná výstava na Zbraslavi:
Kované svícny.

gii zemí českých.

nos		Indexy						
22. výška	23. šířka	24. délka : šířka	25. délka : výška	26. šířka : výška	27. obličeje	28. svrchní části obl.	29. očnic	30. nosní
48	26	90·36?	—		79·71	47·10	87·50	54·16
50	23	80·42	65.08	80 92	80 95?	48·98	86·48	46·00
42	25	89·93?	—	—	77·20?	44·12	88·23	59·52
47	24	76 31	74·73	97·93	—	48·15	89·47	51·06
—	—	77·90	—	—	—	—	77·78	—
48	26	76·37	63·18?	82·73	100·00?	62·28	81·07	54·16
46	23	75·97	—	—	85 60?	51·20	94·44	50·00
—	—	72·36	73·87	102·28	—	—	91·43	—
48	25	74·43	77·27	103·81	81·97?	51·63	81·07	52 08
37	20	84 66	77·91	92·02	—	46·55	87·50	54·05
44	27	68·68	68·68	100·00	76·80	45·60	75·00	61·36
45	26	72·37	72·92	100·76	—	50·00	85·00	57·78
45	24	78·49	68·02	86·66	—	51·66	85·71	53·33
34	17	87·50	—	—	—	69·23	100·00	50 00
45	24	74·86	75·95	101·46	91·20	52·80	94·12	53·33
53	23?	79·57	66·66	83·78	86 76?	52·21	86·48	43·39
45	25	76·30	76·30?	100·00	88 80	51·20	83·33	55·55
48	24	81·80- 82·25	75·27	91·50 -92·71	86·52	48·94	88·89	50 00
—	—	72·97	—	—	—	—	—	—
50	25	71·82- 74·03	75·13	101·49 104·61	—	58·40	91·89	50·00
50	24	72·82	76·08	104·47	—	52·31	88·89	48·00
—	—	75·27	75·27	100 00	—	—	—	—
—	—	76·14	71·57	93 99	—	—	—	—
—	—	75·66	—	—	—	—	—	—
—	—	71·94	75·00	104·25	—	—	81·58?	—
48	24	72·28	65·76	90·97	—	54·84	66·66?	51·06
—	—	75·53	76·06	100·70	—	—	—	—
58	27	74·73	70·96	94·96	—	58·33	97·37	46·55
48	25	77·60	73·96	95·30	—	46·15	80·00	52·08
—	—	69·43	—	—	—	—	—	—
43	24	70·78	71·35	100·79	—	50·83	91·18	55·81

Zvláštní příloha k 1. číslu III. ročníku Českého Lidu.

Sbírka materialů k předhistorické anthropologii zemí českých.

III. Další lebky z doby pozdní.

Popisuje Dr. J. Matiegka.

Levý Hradec. Laskavostí p. Ryznera v Roztokách poštěstilo se mi prozkoumati dalších 10 lebek z pohřebiště na Levém Hradci. (Srv. Crania bohemica I. str. 48.)

Č. 41. Lebka muže středního stáří se stopami anglické nemoci, typu libčanského; obličej orthognathní, 5 zubů vypadlo za živa; výčnělky silné.

Č. 42. Lebka staršího muže téhož typu se silně vyvinutými výčnělky; obličej jest orthognathní. Nosní kosti jsou úzké, dlouhé; očnice čtyrhranné.

Č. 43. Lebka ženy 30—40leté s otřenými zuby (1 vyžraný). Typ libčanský.

Č. 44. Lebka muže (asi 40letého) téhož typu, však obrys v normě par. jest více stejnoměrně oválný; obličej jest orthognathní, očnice jsou zakulacené, nosní kosti hluboce zasazené, dlouhé a úzké; v šípovém a lambdovém švu nacházejí se vsutiny.

Č. 45. Lebka dorostlého muže postmortalně asymetrická, v typu podobná předešlým. Jest podlouhlá s kulatým čelem a týlem. Obličej jest alveoprognathní; očnice jsou nízké; 3 zuby vyžrané.

Č. 46. Lebka ženy dorostlé; zuby jsou silně otřené, několik chybí, jeden jest vyžraný, a pravý hořejší špičák leží šikmo v dásni. Šev čelní jest zachován. Obrys v normě par. podobá se dlouhému vejčitému oválu s vytáhlým týlem. Obličej jest vysoký, očnice jsou nízké, stojí šikmo Nos jest nízký, široký; hluboké přednosní jamky. V celku jeví lebka typ lebek řadových hrobů germanských (žalovských), ačkoliv index š : d jest 76·37.

Č. 47. Lebka mladé ženy se zachovalými zuby. Obrys v normě par. jest vejčitě oválný s kulatým čelem a týlem. Obličej jest orthognathní, alveoorthognathní, nízký; očnice jsou vysoké, zakulacené, nos střední. Úzké nosní kosti leží ploše. Čelo jest vysoké, klenuté.

Č. 48. Lebka staršího muže se srostlými švy a otřenými zuby; upomíná na typ lebek žalovských, jak v dlouhém vejčitě-oválním obrysu v normě par, tak v domkovitém tvaru v normě occipitální.

Č. 49. Lebka ženy (?) se silně otřenými zuby (několik chybí). V normě par. jeví se nám obrys v podobě vejčitého oválu s poněkud delším avšak kulatým týlem. Čelo jest nízké, klenuté. Obličej jest orthognathní, alveoprognathní, nízký s nízkými očnicemi. Nosní kosti jsou ploché, široké, vyvstávají.

Č. 50. Zadní část lbi ženské s vytáhlým týlem, připomínající typ lebek žalovských. Soudím na index 74·0 (?).

Stenokrotafie nebyla u žádné z lebek zjištěna, přednosní jamky jsou však u č. 48 silně vyvinuty, u č. 44 a 49 naznačeny; č. 41 a 43 mají tupý dolejší okraj nosní. U č. 42, 45 a 49 jsou švy složitější, u ostatních jednoduché. U č. 43, 47 a 50 svědčí zelené zbarvení nad uchem o tom, že byly lebky okrášleny záušnicemi.

Přehled: Střední index š : d těchto lebek jest 78·80, v : d = 70·82, v : š = 93·49, ind. obličeje = 84·24, ind. svrchní části obličeje = 48·04, ind. očnic = 86·38, nosní = 52·42.

Z lebek přináleží 30—40% krátkolebcům, 30—40% středolebcům a 30% dlouholebcům. Krátkolebé zachovaly ještě nejvíce čisté typy. Některé z nich, ještě více však ostatní lebky, vykazují mísení charakterů různých typů, jaké již při prvně popsaných lebkách z téhož naleziště bylo nápadné. (Crania boh. I. str. 87.)

Libochovany. Koncem května 1892 byla nalezena v Libochovanech u hraběcí sušárny (na pokraji vesnice proti Hrádku, kde se silnice křižuje s drahou) v písku kostra dívčí, pokrytá jen několika kameny a ozdobená 7 bronzovými záušnicemi S-ovitě zakončenými.[1] Lebka vykazuje zelené zbarvení na obou kostech spánkových, švy jsou jednoduché, jen v lambdovém švu je několik vsutin. Symphysa kosti basilární jest zachována, ze zubů vylézá teprv první trvalý třenovní (stáří 10—11 let). Lebka jest krátká, vykazuje typ libčanský se silněji vystupujícími hrboly čelními a temenními a s krátkým týlem. Obličej jest nízký, očnice čtyrhranné, vodorovné, nosní kosti dosti ploché, široké; dolejší okraj nosní jest tupý.

Litoměřice. Ve své práci „Crania bohemica“ I. str. 124 popsajsem lebku z jednoho pohřebiště poblíže Litoměřic. Zde následuje popis čtyř lebek, které se chovají v průmyslovém museu v Litoměřicích a pocházejí ze dvou jiných pohřebišť (*A*, *B*).

A. Při rozšíření nádraží v jižním konci města nalezena byla kostra, mající u nohou nádobku typu pozdního, t. j. hrnec se širokým otvorem a s vlnicí mezi dvěma vodorovnými čárami kolem břicha, na kruhu hrnčířském robený, bez znamení na dně (v = 12·4, průměr okraje 15·5, dna 7·2 *ctm*, největší obvod 47·8 *ctm*). Lebka pochází od starší ženy; švy větším dílem srostlé, jinak jednoduché; zuby ubroušeny (3 chybí, 1 vyžraný), výčnělky malé. Lebka vykazuje skoro čistě typ nejstarších, extremně dlouhých lebek; obrys její podobá se v normě par. dlouhému vejčitému oválu s vytaženým týlem Čelo jest nízké, klenuté. temeno ploché. Obrys v pohledu ze zadu pentagonální. Obličej jest orthognathní, nízký, s nízkými, šikmooválními očnicemi a s nízkým, širokým nosem; nosní kosti ploché, nahoře úzké. Dolejší čelist nízká, široká, její úhly odstávají. Spodina dlouhá, týlní otvor podélní.

---

[1] Na nich je opět znatelno, že byly poblíž zatočenému konci připevněny (srv. Crania bohem. I., tab. IX., obr. 8., a Český Lid II. str. 706).

B. Ostatní tři lebky byly nalezeny při kopání základů nynější spořitelny na náměstí se střepinami staršími i novějšími (až i z XVII. století?), s kostmi, podkovami atd. Z toho, že naleziště leží poblíž farního kostela, a že zelené zbarvení na jedné lebce (I.) svědčí pravděpodobně na slovanskou bronzovou záušnici, soudím, že se zde jedná o pohřebiště z X.—XII. století, snad o první křesťanský hřbitov v Litoměřicích. Tomu nasvědčuje i tvar lebek.

B. I. Lebka asi 30leté ženy, výčnělky malé, švy zachovalé, zuby ubroušené. Obrys v normě par. podobá se vejčitému oválu; čelo jest klenuté, temeno krátké, týl krátký; obličej prognathní; očnice jsou vysoké zakulacené, nosní kosti široké, ploché. Lebka jest dlouhá (ind. = 72·37) a přibližuje se v typu lebkám žalovským (řadových hrobů germánských).

B. II. Lebka mladší ženy, zuby neubroušené (3 vyžrané), švy jednoduché, v levém spánku vsutina. V normě par. jeví se obrys vejčitě ovální. Známky anglické nemoci; čelo jest klenuté, týl krátký. Obličej jest prognathní, alveoprognathní, nízký s nízkým nosem a zakulacenými očnicemi. Nosní kosti jsou ploché. Index š : d lebky jest 78·49.

B. III. Lebka asi dvouletého děcka: čelní šev pouze v prostředku srostlý; druhé stoličky teprve se prolomují. V lambdovitém švu vsutiny. Obrys v normě par. podobá se krátkému vejčitému oválu. Týl jest kulatý, obličej slabě prognathní s vysokými kulatými očnicemi. Index š : d lebky = 87·50. Střední index pro I. a II. jest 75·43, pro všechny 79·45.

Lovosice. Ve spise Crania bohem. I. str. 115 popsal jsem několik lebek z pohřebiště z pozdní doby, ležícího poblíž Lovosic, na levé straně k Šiřejovicům. Při stavbě stoky z knížecího cukrovaru (na podzim 1892), která křižuje toto pole, byly odkryty další hroby.[2]) V následujícím podávám popis lebek při té příležitosti zachráněných:

Lebka z hrobu č. IX. přináleží staršímu muži; švy jsou složitější a větším dílem srostlé; chrup jest chatrný. Lebka jeví typ lebek řadových hrobů germanských, poněkud smísený s typem libčan-

---

[2]) Srv. popis i plán pohřebiště v Českém Lidu II. str. 706.

[illegible] v temné occip. [illegible] jsou [illegible] po- [illegible] se [illegible].

[illegible] se španým [illegible] Lebka jest [illegible] typ lebek [illegible]

[illegible] zbar- [illegible] krátkým, tedy [illegible].

[illegible] Lebka jest [illegible] 83—85 [illegible] byl prognathní. [illegible]

[illegible] s krátkým týlem a [illegible] Lebka při- [illegible]

[illegible] a zuby na- [illegible] s krátkým [illegible] nebo vysoký [illegible].

[illegible] -moravských; [illegible] v temné [illegible] podobá se [illegible] Čelo jest [illegible] obličej [illegible] jest [illegible] střední, [illegible] široké a [illegible]

[illegible] Lebka [illegible] šev a všechny [illegible] jen [illegible] klenutím a [illegible] Čelo jest [illegible] alveo- [illegible] jsou [illegible] pod [illegible] vyhraněna. — [illegible] a [illegible]

[illegible] pro- [illegible] za index [illegible] a [illegible]

[illegible] Ze 14 lebek [illegible] které též v celku po- [illegible] 4 [illegible] 85% [illegible] extrémně [illegible]. Střední [illegible] a [illegible] přináleží [illegible] germánských [illegible]

Konečně jsem zjistil délku některých dlouhých kostí; měřil

		humerus	radius	ulna	femur	tibia	fibula
u č.	X.	326	—	270	—	—	—
„ „	XII.	326	248	266	451	378	371
„ „	XIII.	—	—	—	přes 440?	371	—
„ „	XV.	313	226	241	422	346	341
„ „	XVIII.	332	—	272	450?	372	—
„ „	XX.	325?	239	262	—	—	— *mm.*

Z těchto čísel lze dle tabulek Manouvrierových souditi na celkovou délku 155—160 *cm* u č. XV., 160—170 *cm* u č. XX., 165 až 168 *cm* u č. XIII., 165—170 *cm* u č. X., XII. a XVIII. V hrobě samém měřil jsem přímo kostru č. XV. (158 *cm*), č. XVIII. (169 *cm*) a č. IX. (165 *cm*).

Lukavec. Leb (♂?) chovaná v zemském museu pražském a nalezená v Lukavci s železnými obručemi dřevěného vědérka pochází od starší osoby; švy začínají srůstat; v švu lambdovitém jsou 3 malé vsutiny. V normě par. jeví se obrys v tvaru vejčitého, skoro stejnoměrného oválu; týl jest kulatý.

Ouholičky. Pan Rýzner v Roztokách chová ve svých sbírkách lebku pocházející z řadových hrobů u Ouholiček, nalezenou s nádobkou zhotovenou na kruhu hrnčířském a vlnicí okrášlenou. Nádobka obsahovala vejčí skořápky. — Lebka náleží muži staršímu, neboť šev šípový a obzvláště šev lambdovitý jest částečně srostlý, švy jsou jednoduché. Zuby zachované, ale valně ubroušené. Nadoboční oblouky jsou dosti dobře vyvinuty, méně proc. mast. a ostatní výčnělky. Obrys v normě par. podobá se slabé vejčitému oválu; týl jest zakulacen; čelo ploché. Obličej jest prognathní, alveoprognathní, dosti vysoký a úzký. Očnice vysoké, kulaté; nosní kosti jsou dlouhé, úzké, v ostrém úhlu spojené; přední strana alveolarního výčnělku jest plochá, jamky lícní velmi hluboké. V pohledu ze zadu jeví se nám vysoký, jednoduchý oblouk s vysokým klenutím a s rovně spadajícími stranami. Lebka spojuje příznaky typů nejstarších a typu dlouhého (germanských řadových hrobů).

Řepov. Následující zprávu, jakož i několik lebek děkuji panu Jos. Repšovi, uvědomělému starostovi v Řepově, začež mu zde povinné díky vzdávám. Na pohřebišti poblíže Řepova bylo již od r. 1869 kopáno a mnoho koster a starožitností vydobyto; všechno se však zničilo nebo ztratilo. Od r. 1886 věnuje se nalezišti větší pozornost: Kostry leží obyčejně v pouhé hlíně písčité, v řadách vedle sebe a hlavami k západu; buďto byly okrášleny esovitě zakončenými náušnicemi různé velikosti, nebo jantarovými koraly; také byly u nich nalezeny železné kruhy (kování z dřevěných nádob?), nože, jeden denár (Boleslav II.), jednou i zlomek kamenného klínku, velmi často pak nádoby různé velikosti a rozmanitých tvarů dílem bez ouška, dílem s oušky (?); nádoby se nacházely obyčejně u nohou, ale též u hlavy kostry [3]. Lebky, které jsem do rukou dostal, jsou následující:

Č. 1. Lebka muže středních let; ze složitých švů začíná šev šípový srůstati; skoro celá pravá polovice švu lambdovitého jest zaujata velkou vsutou kůstkou; zuby jsou silně otřené. — Výčnělky slabé. — Obrys v normě par. jest vejčitý; — týl jest poněkud vypouklý. Obličej jest orthognathní, vysoký, nos vysoký, úzký s ostrým hřbetem; nosní kosti jsou dlouhé, úzké; dolejší okraj otvoru tupý. Lebka zdá se obzvláště v normě occip. vysokou (tvar domkovitý).

Č. 2. Lebka staršího muže se z větší části srostlými švy; výčnělky jsou silnější. V tvarech jeví velkou podobnost s předešlou, jen týl jest silněji vypouklý.

Č. 3. Silná leb muže středních let. Švy složité, v spánku srostlé, v lambdovitém švu malé vsutiny. Lebka jeví tytéž tvary jako předešlé ale více hranaté, čelní a temenní hrbole, jakož i týl vystupují silněji (rhachitis?).

Č. 4. Leb staršího muže (švy složité, skoro úplně srostlé), vysoká, dlouhá, v tvarech podobná předešlým.

Dále jsem obdržel jednu hořejší alveoprognathní čelist s dlouhým patrem a silně vyvinutými přednosními jamkami, a 2 úzké dolejší čelisti se špičatou bradou. Veškeré čelisti zdají se pocházeti od vysokých obličejů.

V mladoboleslavském museu se nacházejí tři lebky z téhož pohřebiště, o nichž mi Dr. Niederle laskavě zaopatřil následující zprávu [4]:

M. Bl. č. 35. jest lebka muže s dosti mohutnými nadobočnými oblouky a s nápadně vypouklým týlem, č. 36. lebka ženská se slabými nadobočnými oblouky, se zachovalými švy, též s nápadně vypouklým týlem a s prognathním obličejem bez přednosních jamek, konečně č. 37. lebka muže se švy částečně srostlými a s týmže tvarem týlu. Rozměry jsou připojeny v tabulce měrám ostatních lebek řepovských.

Vidíme, že všechny lebky ve svých tvarech i rozměrech mezi sebou souhlasí; přináležejí patrně typu řadových hrobů germanských (žalovskému); střední index š : d jest 74·23 (71·94—76·14); — dolichocefalní (ind. 70—74·9) jsou 3 = 43%, mesocefalní (75—79·9) čtyři = 57%, brachycefalní žádná.[5]

---

[3] Kamenný klín byl asi jen náhodou sem zanešen.

[4] Měřil je r. 1890 p. MUC. Rud. Kämpf.

[5] Pan prof. Píč (Památky archaeol. XV. str. 710) vykopal na témže pohřebišti několik lebek, jež sám na rychlo a velmi nedokonalým nástrojem změřil. Proto uvedených jím měr (indexy délkové 75·67, 75·5, 90·4, 87·77, 93·65, 91·71, 74·63) nelze užiti, dokud nebudou pověřeny.

Roudnice. Lebka mužská z řadových hrobů v Roudnici (Pam. arch. XII. 427), nacházející se v zemském museu, vykazuje obrys v normě par. vejčitý. Čelo poněkud silněji na zad ustupuje, týl jest kulatý. Obličej je orthognathní, alveoorthognathní, nos a očnice jsou vysoké, nosní kosti úzké, hřbet nosní ostrý.

Vřetovice u Zakolan. Ochotě p. říd. učitele A. Teplého děkuji také zprávu o pohřebišti v cihelně p. Kohlíka u Vřetovic, kde byly u lidských koster nalezeny popelnice a „jakési háčky“. Lebka odtud pocházející a ve škole zakolanské chovaná náležela muži asi 45—50letému; švy jsou pokročile srostlé, jinak jednoduché; v lambdě se nacházejí 2, ve švu lambdovitém 3 malé vsutiny. Nadoboční oblouky a výčnělky soscovité jsou silně vyvinuty. Obrys lebeční podobá se v normě par. vejčitému oválu; týl jest kulatý, obličej široký, přímolícní, slabě alveoprognathní. Nosní kosti jsou hluboce pod nadobočními oblouky zasazeny. Jamky přednosní jsou slabě naznačeny. Očnice jsou čtyřhranné, šikmo postavené, nízké.

Čelo jest vysoké, ploché. Spodina jest krátká, otvor týlní kulatý. Lebka jeví typ lebek libčanských.

Zakolany. Laskavostí pana J. Hellera v Zakolanech bylo mi možno prozkoumati lebku,[6]) která byla nalezena při stavbě vápenné peci v tamějším cukrovaru; kostra se nacházela, jak se mnou pan Heller sdělil, ve hloubce 1 *m* pod niveau továrního dvora v cihlové žluté hlíně . . . Dle tvrzení více spolehlivých lidí byla tato kostra nalezena „v sedě“. Mezi nohama nacházela se nádoba na kruhu hrnčířském robená, 16·7 *cm* vysoká, s ohnutým krajem (průměr 12·8 *cm*) bez ouška a bez znamení na dně (průměr dna 7·7 *cm*). Kolem břicha běží ve 3 řadách okrasa skládající se z šesti šikmo pod sebou ležících teček, které šestizubým nástrojem těsně vedle sebe kolkolem byly vtlačeny.

Leb (obličej a spodina chybí) jest bleděžlutá, na povrchu drsná, zvápnělá; nadoboční oblouky naznačené. Soudím na ženské pohlaví. Přiložený třecí zub jest silně ubroušen. Šev čelní skoro úplně zachován, šev šípový začíná srůstat; švy ostatní jsou jednoduché. V normě parietalní objevuje se dlouhý, stejnoměrný ovál s širokým čelem; týl jest vytáhlý; nosní kosti jsou hluboko pod nadobočními oblouky zasazeny; čelo rovně stoupá, temeno jest dlouhé, ploché. Lebka jeví v celku tvar, který jest pravidelný u lebek neolithických a z bronzové doby.

Lebka B. v zakolanské škole chovaná a p. říd. učitelem A. Teplým laskavě mi zapůjčená pochází dle všeho z téhož pohřebiště jako předešlá, neboť byla nalezena r. 1884 při stavbě komína v cukrovaru; náležela ženě asi 30—35leté (zuby dosti otřené, švy zachovalé, složitější). V bregmě se nachází vsutá kůstka (2·2 *cm* : 1·1 *cm*), menší v lambdě; dále jedna v pravém spánku. V normě par. jeví se v obrysu dlouhý vejčitý ovál s úzkým, kulatým čelem a vytáhlým týlem. Obličej jest málo šikmolící, ale silné alveoprognathní; nosní kosti vyvstávají, jsou dlouhé, nahoře užší. Dásně mezi oběma špičáky tvoří šikmou plochu, jak to u lebek z dob nejstarších nalézáme. Očnice jsou vysoké, zakulacené. Čelo nízké. V celku vykazuje tato lebka též typ z hrobů starších dob.

---

[6]) Nyní majetkem Společnosti přátel arch. č. v Praze.

Dodatkem uvádím ještě několik měr lebek z pozdních, slovanských pohřebišť, které uvádí prof. Píč ve svém „Archaeologickém výzkumu v středních Čechách“:

Libice. Zachováno 14 lebek, na nichž změřil p. dr. J. Hellich následujících 13 indexů délkových: 76·75, 78·69, 73·12, 77·35, 81·74, 68·65, 73·44, 76·30, 75·43, 71·99, 74·78, 74·40, 70·49. Tedy 54% dolichocefalů, 38% mesocefalů a jen 8% brachycefalů.

Velim. Lebky měřil prof. Píč: ind. 82·56, 78, 81·9, 77·3, 76·5.

Kluky u Poděbrad. Lebka s indexem 78·8 (Píč).

Památky slovanského pravěku v místních názvech se zvláštním ohledem na Čechy.

Pro Český Lid napsal c. k. konservator **Břetislav Jelínek.**

Neníť téměř země v Evropě, aby v tom aneb onom místním názvu jejím, buď hor a celého pohoří, buď lesův a řek, buď nějaké osady zase nebo polohy, neozýval se hlahol slova slovanského, jenž pro ně charakteristickým býti se jeví nebo v dotud slovanských zemích za obyčejný panuje. Nechci tuto uváděti příkladův, abych se příliš nerozšiřoval, a proto odkazuji čtenáře na Alojse Vojt. Šemberův spis „Západní Slované v pravěku“ (ve Vídni 1868) a na mé „Schutz- und Wehrbauten“ (Prag 1885), kde na rozličných místech o tomže lze se dočísti. V tomto článku míním pouze vzpomenouti některých místních názvů z Čech, kde na místě po vykonaném bádání památky se objevily, které skutečně z pravěku pocházejí.

Jeť zajisté divná věc, že za čilého ruchu, který v anthropologii panuje, a v málo minulých letech tak bohatý a významný material pravěkému národopisu se odkryl, právě Slované nejméně si ho všímají, kdežto jiní národové a hlavně Němci všechno sobě osvojují; vnucujíť do konce za obvyklý název všeho, co doposavad „indoevropským“

nazýváme, název „indo-germanské“, tak jako by se rozuměti mělo „indo-německé“!

Nezáleželo by na tom jinak, neboť za jménem „Germani“ vyrozumívali klasikové, jak Strabo[1]) říká: příbuzný Celtům národ v někdejší Germanii, která po Germanech (příbuzných) také nazvána byla; že to však v tomble smyslu němečtí badatelé nemyslí, stává se věc nevědeckou, protože do politiky zapadá. A to se pro vědu nesluší.

Že v klassické Germanii kromě Němcův a Prusův (čeledi letolitevské, příbuzné Gothům) převážně Slované sídleli, vysvítá na př. hned z názvu Vendův, Vinidův, Vandalův, Venetův a p., jak až na naše dni Slované Němcům „Wenden“ slovou. Památky těchto, nyní z větší části již poněmčilých Vendův, zachovaly se z pravěku v tak zvaných „Wendenfriedhöfe“ (t. j. vendická pohřebiště), jak je německý lid venkovský vůbec nazývá, pak v rozličných místních názvech, bájích, pověstech, obyčejích, pověrách atd., které se slovanskými jednostejny jsou.

Toho však se zhusta i od samých slovanských badatelův nedbá, kteří jen prosté německé učence napodobují.

A přece je pravěk slovanský v Evropě sám s sebou snadno průvodný, musí se však na opravdovém vlastním studiu zakládati. Pomůcky k tomu poskytují jednak písemné památky, jednak ústní podání, jako báje, pověsti, pověry, obyčeje atd., pak výkopy, na př. z pohřebišť, svatyň, ze zaniklých hradův a osad, místní názvy a jednak také panující za pravěku kultury, z nichž pořadný vývin postupné vzdělanosti člověka lze vystopovati. Tak následuje po neolithické čili kamenné době doba bronzův, již Hochstetter „starou středoevropskou kulturou“ nazval, zahrnující v sobě bronzové nástroje, zbraně a šperky, a jejímž hlavním odznakem jsou spirály, ořechové, oříškové, perlové, miskovité a šnekovité okrasy na rozličných výrobkách (jako na příkl. na náramcích, kroužcích, fibulích atd.), pak fibule s odstávající čili otevřenou patkou (jako jsou duchcovské) atd. Tato kultura, která na keramických výrobcích z neolitické doby kromě pokročilejší techniky nic nemění, a v střední Evropě asi 1000 let př. Kr. se počíná, utrpěla asi po 600—700letém svém trvání jinou, vlivem římským nově povstalou kulturou a již věda „latènskou“ nazvala, veliké obmezení, neboť nová tato kultura zavedla kromě železa také ráz kultury římské z níž původ svůj vzala. Následky jejího objevení jsou velmi nápadny, neboť hrubé nástroje a zbraně bronzové, jako jsou sekery (palstaby a celty), srpy, dláta, meče a j. v. mizejí vůčihledě z užívání a nahrazují se železnými.

Tato nová „la Tène“ čili „tènská kultura“, která za nějaký čas (asi z IV. stol. př. Kr. do IV. stol. po Kr.) vedle staré středoevropejské kultury trvá. mísí se valně s rázem této staré kultury, mnoho na ní buď měníc, mnoho však zase také od ní přijímajíc; jak vůbec u stýkajících se rozličných kultur také ve středověku u tak řečených slohův znamenati lze.[2] Jesti to věc sama sebou srozumitelná, která širšího výkladu nepotřebuje.

---

[1]) Geograph. Lib. VII c. 1. p. 190

Za současného trvání s tènskou obmezuje se stará středoevropská kultura více jen na šperky, jako jsou náramky, kruhy, kroužky, prsténky, jehly, fibule. plechy, závitky atd., zachovávajíc při tom pořád původní svůj ráz, totiž okrasy a ozdoby ořechové, perlové, zdrobnělé šneky, spirály a p., a hlavně tvar fibule své s otevřenou patkou naproti tènské fibuli, jejímž příznakem je patka zavřená.[3] Předměty staré středoevrop. kultury zůstávají pořád převážně bronzové a zlaté, a zřídka jen objevují se ze železa napodobené, kdežto na tènských předmětech železo a stříbro daleko převládá. Tuto po staré středoevropejské pozůstalou kulturu nazval jsem k vůli určitějšímu vyznačení „posloupnou starou středoevropskou kulturou“, a to hlavně na rozdíl od skutečné latènské, která kromě současnost v jisté době a něco vzájemného vlivu nic společného s ní nemá.[4]

Tènská kultura, která, jak řečeno bylo. asi ve IV. stol. př. Kr. počíná a asi ve IV. st. po Kr. zase zaniká, vytiskla ponenáhlu za dobu svého trvání posloupnou starou středoevropskou kulturu téměř docela z obyčeje, aniž by ji však byla dlouho přetrvala; neboť časem a vlivem místních poměrův přizpůsobili ji sobě národové, k nimž byla zanešena, buď podle vkusu svého, buď podle dovednosti a umění a p., z kteréhož přetvoření nová „pozdní čili nejmladší kultura“, jinak řečená „kultura pozdní doby“ (Burgwalltypus-Periode) povstala a která po nenáhlém obratu do historické doby přechází. Virchow přiřknul sice tuto pozdní, nejmladší kulturu Slovanům; ale tomu je již dávno, kdy důmysl a autorita mocnější byly než skutečnosť a přesvědčení, zakládající se na zkušenosti. Kultura této pozdní doby není původu slovanského, nýbrž je točasový a místní přetvor kultury tènské, která, jak jsem řekl, původ svůj z římské kultury vzala.[5]

---

[2] Na př. sloh byzantinský s orientálním v Rusku, románský s gothickým, gothický s renaissancí atd.

[3] Viz Kellerův VI. Pfahlbautenbericht „Marin“ v Mittheil. d. antiquar. Gesellsch. in Zürich 1866, Bd. XV. p. 293.

[4] Srv. obšírněji o tom v mých „Funde zu Slup in Prag“ v Mittheil. d. anthrop. Gesellsch. Wien Bd. XX. p. 141 a sl., a „Aus den Gräberstätten der liegenden Hocker“ ib. Bd. XIV. p. 188 sl.

[5] Srv. v mých „Funde zu Slup“ p. 146 a též von Osbornovo pojednání o téže věci v „Jahresschrift der Gesellsch. für Anthropologie und Urgeschichte der Oberlausitz“ 1891, Heft 1. a v „Praehistor. Blätter“ München 1891, p. 3. Částečně srv. i Niederlův článek v Časopise musejního spolku olomouckého 1891, p. 101.

Do samého sklonu tènské čili na počátky nejmladší kultury (Burgwalltypu), tedy asi, jak dalece potud souditi lze z III. do poč. V. stol. mísí se ještě zášleh jiné, tak řečené „merovejské kultury“, jejíž původ nikoli, jak se doposud za to mělo, na západě, nýbrž na východě hledati sluší. Tato kultura neopanovala se u nás v Čechách nikterak, neboť po objevení se několika jen stanic (naleziště na př. v Podbabě, Libni, Dobřichově, Úherci, Vinařicích a jinde) mizí zase v celistvosti své; že však na vývin pozdní kultury vlivem svým působila, lze z mnoha pozdějších nálezů souditi. Jak mocný však vliv její na nově tvořící se pozdní kulturu byl, nelze na ty časy ještě určiti; o tom nás teprve další bádání poučí.

Věc sama, jak jsem ji tuto stručně vylíčil, jest velmi jednoduchá a snadno lze průběh její z tolika nálezův, na něž se den co den díváme, pochopiti; ale nedívá se a nechápe vždy tak snadno ani stejně. Jsouť také badatelé, kteří buď dívajíce se, nevidí nebo vidíce viděti nechtí a čtouce, nerozumí nebo rozuměti také nechtí. Tak na př. co se staré středoevropské kultury a posloupnosti její naproti La-Tènu dotýče, nevidí rozdílu mezi fibulemi jejich: že prvnější má veskrze fibule s otevřenou patkou a převážně bronzové, druhá však fibule se zavřenou patkou a železné, že posloupná kultura zachovává své ořechové a spirálové okrasy, čeho tènská původně postrádá, a že objeví-li se i tam něco podobného, je to jen následek vlivu stýkající se s ní staré kultury a zase naopak. Podobně má se věc také s pozdní kulturou (Burgwalltypem) atd. Ale o tom všem se zhusta ani nepřemýšlí, a co jednou někdo řekl anebo napsal, předává se mnohdy za drahný čas, za desíti- půl sta i staletí, a není také ve vědě nic těžšího, než zápasiti se zarytým předsudkem, který pravdou a skutečností přesvědčiti se nedá, nebo bojovati proti nevědomosti, již vůbec ani poučiti nelze. A v tom spočívá právě pomalý pokrok ve vědě, any mnohé náhledy buď podceňovány nebo neodůvodněným odporem stíhány bývají, obyčejně však nepovšimnuty zůstávají.

Toto všechno uvedl jsem k vůli jasnějšímu porozumění níže následujícího článku, věnovaného toliko naší vlasti, z něhož bez všelikého obšírného mluvení soudný čtenář snadněji památky slovanského pravěku v Čechách pochopí. Dotýče se to nálezův učiněných na místech, jejichž názvy samy sebou nás do pravěku zavádějí a v nichž všechny svrchu vyčtené kultury buď samostatně nebo za jistých poměrův společně se nalézají.

Každá ústní paměť je pro minulost každého národa veledůležitá, neboť jest to ohlas dějin jeho, upomínka dědičná s prapraděda na prapravnuka přecházející. Jak pak teprve místní názvy co zřejmý svědek někdejších sídel jeho!

Každý národ, ať již vyhynulý nebo odnárodněný, zůstavuje — jak nás zeměpis poučuje — v těch aneb oněch krajinách, kde bydlel, památky někdejšího pobytu svého v místních názvech. Ohlédněme se na př. jen na soustátí severoamerické, kde někdy Indiani byli. Památky jejich zachovaly se přece vzdor děsnému jejich vyhubení v názvech hor, řek i míst, jako jsou na př. hory Apalačské (Apallaches) a Aleghami, řeky Mohok, Kéha-Paha, jezero Mičigan a místa Čikago, Omaha, Kenoča (Kenosha) a j. v. ano i kraje slovou po usedlých v nich někdy kmenech indianských, jako stát Delavare po Delavarech, Kansas po Kančech atd. atd. Ovšem že však zhusta původní názvy tyto zkomoleny bývají tak jako jinde přizpůsobování cizích slov vlastní řeči se děje. Na příkl. z Čelokezi utvořeno Chirokesas, z Čipeveji — Cheppeveiense atd. Jest to pendant k někdejším a nynějším ještě zkomoleninám našich slovanských jmen, jako na př. Kalisia za Kalíš, Kachodunum — Krakóv, Semnones — Zeměné atd. a Radisken za Hradiště, Radelstein — Hradešín, ř. Modelbach — Modelka, Nudelbaum — Modliboh atd. atd.

Obraťme se nyní do Čech k místním památkám.

Ze všech názvů někdejší svůj účel naznačujících nejhustější jsou prozvání upevněných míst, ať si již z kamenných nebo ze spečených nebo ze země nasypaných valů zbudovaných; všechny jsou bez rozdílu způsobu upevnění jejich buď ze starších anebo z mladších dob. Zhusta přiházívá se však také, že nepřetržitě užívány byly, any se na nich předměty ze všech kulturních dob pocházející nalézají. Jednotlivě o nich mluviti bylo by příliš rozvláčné, dostačiť právě učiněná vzpomínka na dobu trvání jejich, a proto připomenu jen rozličné názvy a počet jejich, jak se na dni, co mně povědomo, v ústní paměti zachovalo.

Název „hradiště“ sečetl jsem na 5 ohradách kamenných, na 4 se spečenými valy a na 29 s náspy ze země. Názvy „hrad“, „na hradě“, „u hradu“, „hrada“, „hrady“, a „na hradech“ na 6 kamenných obvaleních, na 2 s valy spečenými a na 7 obvaleních ze země. Název „hradec“ na 6 kamenných, 1 spečeném a na 7 hradištích s náspy ze země. Dále při kamenných ohradách: „na hradbách“ a „Hradešín“ 2, při náspech ze země „na hradišťatech“ 3 a „Hradětín“ 1. Úhrnem tedy u kamenných 19 na spečených 7 a s náspy 55; činí dohromady 81. K tomu dále ještě 5 „hradištěk“ a 3 „hradiska“, je 89. Kromě těchto známo je ještě 28 prozvaných „hrádků“, „hrádečkův“ a „hradsk“, 10 „zámků“, „na zámkách“ a p., úhrnem 38, a jiných názvů, jako „na valech“, „ve valech“, „vala“, „v šancích“, „na šancích“, „na vohrádkách“ atd., které rovněž paměť účelu svého zachovaly, 25. Úhrnem tedy všech dosud známých prozvání upevněných míst 152. Kromě těchto je v Čechách ještě mnoho hradišť, která buď vlastní svá jmena mají, jako na př. Vladař, Dřevíč, Libušín atd., buď dosud obydlena jsou, jako Tetin, Hradec (Králové), Hradiště (Hory Tábor) atd., aneb o nichž pověsti jako o někdejších hradech vypravují: tu o původu, onde o trvání a jinde zase o vyvrácení neb o zkáze jejich, při čemž, když na nálezy na nich učiněné popatříme, uznati musíme, že ústní paměti o nich daleko do pravěku zapadají.

Význam hradišť nabývá ještě většího dosahu, když rozličné názvy, které se na mnohých z nich zachovaly a určitý účel svůj vyznačují, uvážíme. Tak na př. slovou staré vjezdy do nich zhusta „vrata“.

Na plešiveckém Hradě (okres hořovický) vedou do kamenné ohrady jeho troje tak zvaná vrata, z nichž jedny nazývají se „stará vrata“, druhá „malá vrata“ a třetí „nová vrata“. U starých a u malých vrat nalezeny byly záložné bronzy: palstáby, srpy, hroty z oštěpův a j. v.[6]) — Na Hradě u Komořan (okres smích.) vedou „vrata“ skrze vysoké náspy do hradiště[7]) a rovněž tak na Dřevíči (u Loun), kde „železná brána“ slovou.[8]) — Na kodýském hradišti (okres berounský), z něhož nálezy starší době pozdní kultury náležejí, slove skalní přírodní prolom rovněž „vrata“,[9]) a podobný skalní prolom „ženská vrata“ nazvaný spatřuje se na Hradech na Mužském (u Mnich. Hradiště[10]). — Na Bílohradě u Vadkova (u Netolic), kde se kamenné valy vedle náspův ze země nacházejí, slove starý vchod do hradiště rovněž „vrata“[11]) atd. Hlavní opevnění na Hradě plešiveckém slove podnes ještě „Zahrada“, a na Kodýsi dvoje zavalení na nepřístupnějším k hradišti místě „hrada“.[12])

Na Hradě plešiveckém, na Hradě lochovickém a v jeskyních na Mužském nacházíme také názvy „na sklepech“ a „sklepy“.[13]) Názvy tyto poukazují na někdejší obydlí. neboť staročesky slove přízemní nebo podzemní obydlí „sklep“ (cella, casa), co také na dotčených místech učiněné nálezy dotvrzují.

Jiné památky po dávno zaniklých již sídlech a místech někdy obydlených zachovaly se také v místních názvech rozličných poloh, o nichž buď pověsti vypravují, a zase, kde nálezy učiněné skutečný někdy pobyt člověka na nich dokazují; jako na příklad „Na pusté vsi“ slove hradiště Bukovické u Plzně, kde se spečené valy spatřují a předměty tam nalezené starší pozdní době čili mladé kultuře náležejí.[14]) — „Stará ves“ slove poloha u Chotěšova (u Jesenic), kde se rozličné předměty ze starší doby pravěké nacházejí.[15] — „Na vescích“ slove poloha pod hradištěm Kodýským u Tmaně (okr. berounský), o níž pověsť dí, že tam původní Tmaň stála. Nálezy tam učiněné zapadají do pravěku.[16] — „V starých městech“ slove poloha polní u Hostomic (na Hořovicku), kde dle panující pověsti rovněž původní Hostomnice státi měly,[17] a „Sedliště“ či „v Sedlištích“ slove poloha pod hradištěm na Otmičské hoře (okr. hořovický), kde kamenné, bronzové a železné předměty nalezeny byly.[18] — „Na Budách“ či „na Budíně“ slove malé obvalení u Dřevíče (okr. lounský[19]) a „Budeč“ slove veliké hradiště u Kovar (okr. smíchovský), kde rozličné předměty jak ze staré tak i z mladé kultury byly nalezeny[20]), atd.

---

[6]) Jelínek v Mittheil. d. anthr. Gesellsch. in Wien. Bd. XII. S. 145 a sl.

[7]) Popis následovati bude v III. díle mých „Materialien zur Vorgeschichte und Volkskunde Böhmens“.

[8]) Vocelův Pravěk, str. 430.

[9]) Jelínek v Pam. archaeol. D. XI. str. 654.

[10]) Píč, ib. XIV. 330.

[11]) Woldřich v Mittheil. d. anthr. Gesellsch. XIV. 218.

[12]) Oboje tolik co munitio, munimentum. Viz výše pozn. 6. a 9.

[13]) Viz pozn. 6. — Jelínek, Pam. arch. XII. 144 a Píč, ib. XIV. 341.

[14]) Preusker, Blicke in die vaterländ. Vorzeit. Th. I S. 93. Anm. VII. Strnad v Mittheil. d. k. k. Central Commission Wien, XVI. 233.

Neméně závažny jsou také názvy míst a poloh, tak řečené Ráj, v Ráji a pod. „Rájem“ slul pohanům posvátný háj, v němž bohům pobožnosti se vykonávaly; než zhusta připomíná se však také jen „háj“. Názvy Rájův zachovaly se v Čechách u mnoha místních jmen, jako na př. Ráj, Ráje, Rajov, Rajice, Rajsko, Rajský, Rajské atd. Kromě toho nacházíme název ten buď v lesních ještě nebo již jen na polních polohách a na výšinách. Místa ta jsou na dni pustá; kdekoli však na nich kopáno bylo, uhodilo se na popel, střepy, kosti a vůbec na památky nějakého výkonu lidského. Svatyň takových vyšetřeno bylo doposud málo; možná, že se jich však více shledá, když se po nich pátrati bude. Dvě takové svatyně odkryl dr. Jan N. Woldřich, a to: jednu na „Hájku“ u Budkova (u Volyně) a druhou v „Háji“ u Žarovny (u Prachatic). Obě pocházejí z pozdější doby pohanské.[21] Jinou svatyni, krásně kamením obvalenou, odkryl jsem já v l. 1881 na Plešivci.[22] Něco podobného zdá se také zvláštní obvalení na vrchu Modlibohu (u Čes. Dubu) okružovati[23]) a spatřuje se také na Hradě u Podčap (u Březnice[24]). Kromě toho zpravují o takových svatyních také K. J. z Bienenbergů,[25]) Dr. Math. Kalina z Jäthenstejna,[26]) Jan Er. Wocel[27]) a j. v. ve svých spisech na rozličných místech. Než tuto míním povšimnouti sobě jen oněch míst, která „Ráje“ slovou.

---

[15] Pam. arch. XII. 236 a srv. zdejší pohřebiště v Mitth. d. k. k. Central-Comm. XIII, p. XVII a v Pam. arch. VII. 322.

[16] Jelínek v Pam. arch. XI. 657.

[17] Jelínek, Schutz- u. Wehrbauten, Prag, 1885, p. 5. Anm. 4.

[18] Jelínek v Pam. arch. XI. 658. XII. 144 a Zprávy ib. XI. 135 a XIII. 88. Srv. též pohřebiště zdejší z pozdní doby Mužík, ib. XII. 18.

[19] Beneš, zpráva v Pam. arch. VII. 604.

[20] Vocel, Pravěk 407. Pam. arch. I. 45. II. 189. XI. 554 a j. v.

[21] Mitth. d. anthr. Ges. Wien. V. 341 a XXIII. 11.

[22] ib. XII. 147 a „Ruch“ v Praze, 1882. Roč. IV. č. 9. s vyobrazením.

[23] Beneš v Pam. arch. VII. 317.

[24] Jelínek v Mitth. d. anthr. Ges. XIII. 121.

[25] Böhmens Alterthümer. Königgrätz, 1779.

[26] Böhmens heidn. Opferplätze, Gräber u. Alterthümer. Prag, 1836.

[27] Pravěk země české v Praze.

„V Ráji“, U třech kamenů, na Petříně v Praze, nalezeny byly rozličné kamenné nástroje, zvířecí kosti, mnoho střepův z nádob a přesleny ze staré i mladší doby předhistorické.[28]) — „V Ráji“, U zkamenělé panny, u Berouna, nalezeny byly nádoby.[29]) — V Ráji u Kočvar (okr. hořovický), kde dle pověsti bezhlavý muž straší, vykopána byla na žarovišti lidská lebka. — „V Ráji“ v Jaroměři vykopány byly lidské kosti[30]) atd. Kromě toho nalézají se u Prahy „Rajská zahrada“ a „v Ráji“ slove druhé nádvoří na pražském hradě, o němž se již také Dalimil zmiňuje,[31]) atd. Ovšem že kromě těchto Rájů také jiné místní názvy, jako: Svatá, Svaté pole, Svatá hora, Vyšeboha, Nižebohy, Bohárna, Božná, Zbožná, Zbožnice, Světice, Svatobor, Modlany, Modlenice, Modlice, Věštice a j. v., jež rovněž na někdejší svatyně poukazují, povšimnuti zasluhují; ale o všech rozepisovati se bylo by příliš obšírné. Dostačiž zatím pouhé připomenutí. —

Ohlédněme se nyní na pravěká pohřebiště a obsah jejich.

Z poloh, které po někdejších pravěkých pohřebištích názvy zachovaly, zjištěny jsou dotud:

„Na hřbitůvku“ slove poloha u Dobříče (okres smíchovský), kde veliké popelnice a bronzové předměty (hrot z oštěpu) se nalézají.[32]) — „Na hrobech“ slovou mohyly s žarovým pohřbem u Bechyně.[33]) — „Pohanské hroby“ slovou mohyly s žarovým pohřbem a s předměty staré středoevrop. kultury, v lese Švařeckém u Žakavy (okr. rokycanský[34]). — „Hroby“ slove les u Křtěnova (u Týna n. Vltavou) s mohylami rovněž ze starší doby bronzové[35]) — a „Hroby“ sluje poloha s mohylami u Hosína (Hluboká[36]). — „V hrobech“ jmenuje se polní poloha, dosahující od panského dvora přes farní zahradu do městečka Lochovic (okr. hořovický) s žarovými kotlovými hroby z mladší doby.[37]) — „U hrobů“ říká se mohylám u Čichtic (okres vodňanský), jenž obsahují žarový pohřeb s předměty ze staré středoevrop. kultury (bronzové jehly, hrot z oštěpu, náramky atd.[38] — „**Hrobce**“ slove pohřebiště s kostrami a žárovým pohřbem v popelnicích u Židovic (okr. roudnický). Předměty zde nalezené patří do mladší doby (železné šipky, nůžky, nože, bronzové přazky atd.[39] — „**V hrábcích**“ říká se na hoře Bohuslavci u Vrcovic (u Písku), a tu nalezají se bronzové předměty, jako: nože, kroužky, plechové mističky, hrůtky atd. ze staré kultury.[40] — „**V hrobcích**“ a „**na hrobce**“ slovou polohy u Butovic (blíže Smíchova). Na prvnějších mají dle pověsti za dobývání zdejších Hradišťat (hradiště) padlí bojovníci pohřbeni býti, a na Hrobce je pohřebiště.[41] — „**V Hrobcích**“ slove pohřebiště na Tetíně (u Berouna) z mladší doby, a „**na hrobce**“ čili „**hrobka**“ slove dům „u pěti králů“ pod Vyšehradem v Praze k Morani. Dle pověsti mají zde česká pohanská knížata pohřbena býti. Atd.

---

[28]) Jelínek, Materialien v Mitth. d. anthr. Ges. XXI. 26.

[29]) Poznámka v Pam. arch. II. 235.

[30]) Petera v Pam. arch. III 778, pozn. 1.

[31]) Kronika česká z l. 1282—1314. Kap. 20.

[32]) Sbírky Městského musea pražského a dr. Štěpána Bergra v Praze.

[33]) Richlý v Mittheil. d. anthr. Ges. XXIII. Sitzungsber. S. 55.

[34]) Woldřich, ib. XVI. 93.

[35]) Zpráva v Pam. arch. IX. 657. Richlý, ib. XII. 160. Woldřich v Mittheil. d. anthr. Ges. XIV. 214.

[36]) Woldřich v Mitth. d. anthr. Ges. XIV. 213.

[37]) Jelínek, ib. XVI. Sitzungsber. S. 34.

Mořiny a Morané. Název z mříti, mor (mori, mors) odvozený, tolik co pohřebiště (sepulcrum, Todtenstätte), místo smrti (srv. Mořena = smrt).

Názvy tyto přicházejí v Čechách zhusta, a ne pouze na polohách lesních a polních, nýbrž také jako jména osad, na něž patrně v pozdější době přešla. Tak na př. **Mořina**, **Mořiny**, **Mořany**, **Morany**, **Moráň**, **na Morani**, **Mory**, **Mořice**, **Podmoráň** atd. K nim sluší také přičísti **Modřany**, **Modřice**, **Modřovice**, **Modřec**[42] a pod., a **Komořany**, **Komorsko**, **Komořice**, **Komorovice**, **Komorno** atd.[43] — Co jsem dosud vyzkoumati uspěl, shledal jsem, že názvy tyto obyčejně jen na žárových pohřebištích panují, jako na př. „**Mořina**“ slove pohřebiště s **homolemi** čili mohylami s žarovým pohřbem z pozdní doby pohanské, pod hradištěm plešiveckým u Běštína (okr. hořovický[44]). — „Mořina“ u Karlštejna (okr. berounský) slove obec, u níž se žarové pohřebiště nachází, a „na Moříně“ u Hrachovišť (okr. hořovický) nachází se popel, v němž se kamenné klíny a střepy našly.[45] — Pohřebiště: „na Morani“ u Darova (okr. rokycanský), „na Morani u Řeží (okr. karlínský) a „na Morani“ u Vraního (okr. slanský) připomíná Krolmus,[46] a jiná ještě „Moráň“ nachází se u Strašic (okr. zbirohský). — „Na Morani“ slove okolní poloha na Slovanském vrchu (Emaus) v Praze, o níž pověst jako o někdejším pohřebišti vypravuje a k níž bezpochyby také slupská pohřebiště (u sv. Bartoloměje a na Hrádku) patřila.[47] — U Modřan (okr. zbraslavský) nalézá se veliké pohřebiště s popelnicemi z doby počátku bronzů,[48] a na Komorsku (okr. hořovický) zase mohyly s žarovým pohřbem a předměty z pozdní doby pohanské.[49] Atd.

---

[38] Národní Listy z 1. srpna 1882, zpráva

[39] Zpráva v Pam. arch. VII 577. IX. 431. 961.

[40] Kolář, zpráva tb. VIII. 154.

[41] **Jelínek** v Pam arch. XII. 126 a Mittheil. d. anthr. Ges. XX. 136 i s nálezy zde učiněnými. — **Krolmus**, Staroč. pověsti atd. v Praze, 1843. Díl II str. 341.

[42] Vsouvání a vysouvání souhlásek ze slov a zase do nich je v slov. jazycích obyčejné. U západních Slovanů panuje nejvíce vsouvání zubních *d* a *t* a jazyčných *l* a *r*. Z těch vážím pro náš příklad jen *d*. Tak vsouvá se do slov mylo — **mýdlo**, semъ — **sedm**, salo — **sádlo**, selo — **sedlo**, mučenník — **mučedník** a dialektivní **zdřetel** (za zřetel), **pondrava** (ponrava), **paždí** (paží), **škudlina** (škulina) atd. a rovněž tak u místních jmen, jako: **Jezdná** (Jezná), **Nazdice** (Nazice), **Podlabce** (Polabce), **Zdáboř** (Záboř) atd.

[43] Předsuvka *kъ*, *ko*, povstalá z *kŭ*, jest tvar ukazovací k ustálení pojmu určitého konání a u místních jmen určité polohy, jak zhusta u názvův míst, poloh, řek a p. se naskytá. Na př. **Kluky** (Luky), **Kokořín** (Okořín), **Kokašice** (Kašice), **Kovary** (Vary), **Kúpa** (Úpa) **Kunčice** (Unčice), **Kúnětice** (Únětice), **Kunějovice** (Unějovice), **Kuňatka** (Uňatka) a **Klabava** (Labava) atd. a při ustálení pojmu na př. **koryto** (z rýti), **kotouč** (z točiti), **konejšiť** (z nýšiti), **klopota** (z lopotiti), **kostrbatý** (ze strboul = suk), **kaluže** (z lúže), **kosten** (z osten) atd.

K Mořinám sluší také názvy Hladomoří přičísti. „Hladomoř“ slove poloha s mohylami u Blovic, které žarový pohřeb obsahují. Předměty v nich nalezené, jako bronzový meč, dýka, palstáby, jehly a pod. náležejí staré středoevrop. kultuře.[50] — „Pod Hladomoří“ u Braníka (u Prahy) slove pohřebiště se skrčenci a žarovými pohřby v popelnicích z téže doby.[51] — (Dokončení.)

Zprávy archaeologické.

*** Hrob se dvěma kostrami ve Mcelích.** Roku 1888 dobýván na poli p. M. ze Mcel poblíže šutráku obecního oblázkový štěrk. Při tom byly objeveny od dělníků ve hloubi asi jednoho metru dvě kostry, vedle sebe ležící; položeny byly na oblázku, hlavou k západu, nohama k východu, obličejem vzhůru. Těla byla natažena, ruce spočívaly podle těla. Obě kostry ležely těsně vedle sebe a za hlavou měla každá hrníček asi 13 *cm* vysoký, s okrajem ven vyhnutým a ouškem; vyrobeny byly z hlíny jemněji vypracované, dobře pálené na kole hrnčířském. Na baňaté části ozdobeny byly rýsováním ve 4 řadách, jemuž lid říká rozmarinka. Hrníčky byly obdivovány tak dlouho, až se rozbily. U koster jiného nalezeno nebylo. Z nálezu toho nepodařilo se mi ničeho zachovati, neboť mě zpráva o něm došla pozdě.

---

[44] Jelínek v Mitth. d. anthr. Ges. XII. 148.

[45] Dle sdělení p. Bartol. Hlavína, akad. malíře z Běštína.

[46] Téhož Staročeské pověsti, zpěvy atd. D. II. 2, 87.

[47] Srv. Jelínek „Funde zu Slup in Prag“ v Mitth. d. anthr. Ges. Bd XX, p. 136.

[48] Zprávy v Pam. arch. XI. 470, 554. XIII. 39 a XIV. 660. Národní Listy z 26. září 1882 a 9. května 1883. Jelínek v Mittheil. d. anthr. Ges. XX. 136.

[49] Jelínek v Mitth. d. anthr. Ges. XII. 149.

[50] Smolík, Pam. arch. XII. 7.

[51] Jelínek, „Aus den Gräberstätten der liegenden Hocker“ v Mitth. d. anthr. Ges. XIV. 175.

* **Jednotlivý hrob s kostrou v Jeseníku.** Roku lonského (1892) lámán byl kámen na štěrk nové silnice na poli pana Ř. v Jeseníku. Dělníci při odkrývce kamene zaměstnaní nalezli ve hloubi asi jednoho lokte kostru velice setlelou (ležela ť v jílovité zemi), rovně nataženou, hlavou k jihu, nohama k severu, obličejem vzhůru položenou; ruce její spočívaly rovně vedle těla. U hlav kostry stály tři nádoby, z nichž první, nad hlavou stojící, dělníci při kopání úplně roztříštili a střepy rozmetali, tak že ani tvar její zjistiti nebylo možno. Po straně pravé byla nádoba 9·5 *cm* vysoká, 16 *cm* nahoře v kraji v průměru chovající, tvaru zvonkovitého, z jemné hlíny v ruce volně dělaná, stěn tenkých, s okrajem ven vyhnutým a v popředí části baňaté se dvěma pupíky, z nichž každý zase skládá se ze dvou vyvýšenin. Stěny jsou jinak úplně hladké. Zvláštností je to, že pupíky jsou tak roztříděny na objemu nádoby, že by se daly očekávati pupíky tři. Skutečně však třetí pupík schází. Po straně levé byla druhá menší nádobka umístěna; ta jest tvaru lepějšího, poněkud džbánkovitého, na kole z jemné hlíny dělaná, barvy šedé, a i na ní nalézají se jen dva pupíky, zde však jen v podobě jednoduché vyvýšeniny, třetí na objemu nádoby schází též, jako u prvější. Vedle hlavy nalezena náušnička bronzová stočená z drátu připloštělého. Více u kostry nebylo. Kosti velmi vetché dělníci rozebrali, a když jsem na místo nálezu se dostavil, ačkoliv jsem velmi spěchal, již jsem je nezachránil, ba ani lebku ne, kterou dle výroku jednoho z dělníků na kraj pole vyhodili, načež v ta místa druzí vyhazujíce kámen, ji roztříštili. Více koster v místech těch nalezeno nebylo, jestiť to pohřeb osamotnělý z doby snad přechodní, z neolithu do doby bronzové.

* **Nový žárový hrob v Sovenicích.** Roku loňského v měsíci říjnu dobýván byl v obecním šutráku sovenickém písek, při čemž podebrali dělníci zbývající část u okresní silnice ke Mcelům vedoucí. Po čase utrhla se však tato podkopaná část až k samé silnici a s ní i polovice žárového hrobu tam uloženého. Náhodou šel jsem krátce po té v těch místech do Sovenic a tu jsem uzřel na sesuté části střepiny nádoby. Sešed dolů, nalezl jsem ve stěně odtržením se utvořivší polovici žárového hrobu. Vydobyl jsem ihned nožem opatrně zbylé střepy dvou nádob, popelnice a malého osudí, a opatrně nožem dloubaje, hledal jsem dále. Tak objevil jsem ještě nádobu třetí, pěkného tvaru se dvěma oušky, úplně zachovalou. Popelnice baňatá,

hladkých silnějších stěn, vyrobena je z hrubší hlíny, poměrně dobře vypálena; byla barvy šedočerné a stála něco málo k jedné straně nahnuta. Tlakem vrchní země a snad i následkem tohoto naklonění byla rozpukána a rozdrcena. Ve spodu naplněna byla zbytky kalcinovaných kostí člověka mladšího, snad dospělejšího dítěte, na vrchu popelem. Přes bedlivé pátrání nenalezl jsem ani uvnitř, ani pod ní, ani okolo milodarů. Od popelnice v levo (východně) stálo malé osudí baňaté, stěn hladkých, tenkých, a pokud z nepatrných zbytků zřejmo bylo, na povrchu tuhovaných. Za popelnicí as 9 *cm* vzdálena (jižně) stála třetí uvedená nádobka obětní se dvěma oušky, stěn hladkých, barvy žlutohnědé a dobře vypálená. Obsah její byla hlína velmi jemná a u dna několik křemínků. Nádoba ta jest zvýší 12 *cm* a chová v průměru u otvoru 8 *cm*. Hrob byl kotlina něco přes 60 *cm* hluboká a asi $^3/_4$ metru v průměru chovající. V šutráku tom před mnoha lety, jak lidé vypravují, často na takové hrnce prý se přicházelo, ale nedbalo se tehdy toho. A. *Stifter*, lékárník v Křinci.

*** Nález kamenné sochy v Lomech u Jindřichova Hradce.** Zavděčíme se zajisté čtenářům Č. Lidu uveřejněním obrázku zvláštního nálezu učiněného loňského roku p. konservatorem Dr. Karlem Jičínským v jedné parcelle lesní na vyvýšenině v německé obci Lomech (něm. Tieberschlag), $1^1/_2$ hodiny na východ od Jindř. Hradce. Přestáváme prozatím na krátké zprávě, předkládajíce zajímavý tento nález širši úvaze. Představuje hrubě zhotovenou sochu sedícího člověka bez hlavy výše 1·6 *m*. Nálezce postavil sochu, jež ležela na zemi, a dal pod ní kopati, při čemž se přišlo dle listu nám zaslaného na střepy tuhované nádobky a na uhlí. Bližší výklad předmětu i jeho datování dosud schází a nelze také nic určitějšího říci bez důkladného ohledání na místě. Dosud pronesené úsudky se rozcházejí hlavně v tom, máme-li před sebou kus staré slovanské skulptury, či je-li to nějaká nedokončená práce novější. ¹) Nutno ovšem míti na paměti, že

---

¹) Centralní komise videňská, kam pp. konservatoři Dr. K. Jičínský a J. Richlý podali zprávu o nálezu, otiskla o tom ve své poslední zprávě následujíci noticku: „Die Conservatoren Dr. Jičínský und Richlý berichteten über ein Steinbild, das sich im Walde bei Neuhaus befindet, und sprach sich ersterer dahin aus, dass der sogenannte „steinerne Mann“ von Neuhaus der Zeit des absterbenden Heidenthums in Böhmen angehöre, mindestens 600 Jahre alt und ein heidnisches Götzenbild gewesen sei. Die Central-Commission hält dieses Gebilde für viel jünger. Dr. Much setzt dasselbe nicht in das prähistorische Zeitalter zurück; Professor Luntz vermuthet in dieser Sculptur einen misglückten Versuch der Herstellung irgend einer Statue aus historischer Zeit, der aber wegen des spröden Granitmaterials nicht weiter verfolgt wurde. Bei Aufnahme in ein Museum, meint die Central-Commission, könnte dieser Gegenstand nur als Rarität, aber weder von Kunst-, noch culturhistorischem Interesse betrachtet werden.“ (Bericht der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und hist Denkmale. Wien, 1893, str. 61.)

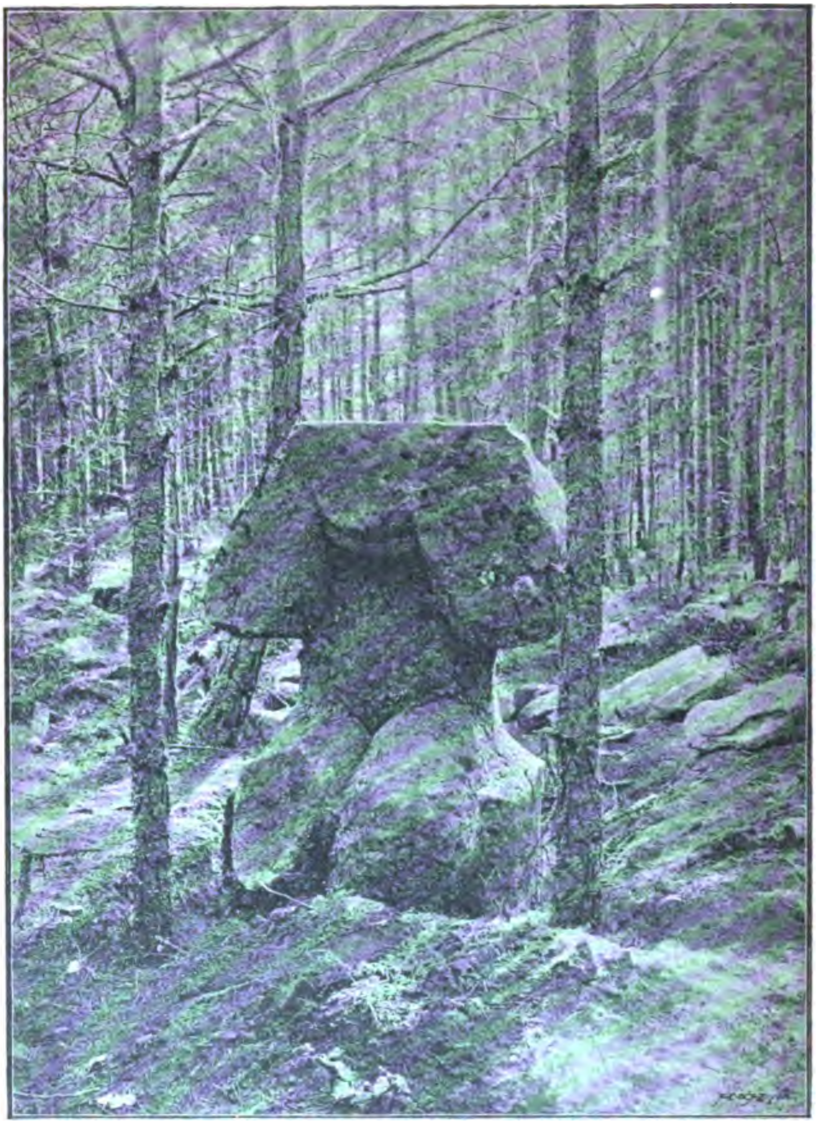

Kamenná socha v lese u vsi Lomů blíže Jindřichova Hradce.

celá krajina, zejména okolí Lomů, byla křesťany kolonisována teprve během XII. století.

* Drobné zprávy z denních listů.[1]

Hostomice v Čechách. V Hostomicích 24. dubna 1892 našel se hrob 2 *m* dlouhý, 1 *m* široký a 1·5 *m* hluboký, v něm 7 kusů hliněných závaží, velká nádoba a střepy jiné menší ornamentované.
(Bohemia ze dne 28. dubna 1892.)

Chvalkovice na Moravě. Při kopání hráze na severní dráze u Chvalkovic, okres vyškovský, přišli dělníci v hloubce 2 stop na dvě lidské kostry (muže a chlapce). Větší měřila dobrých 6 stop. Ležely těsně vedle sebe na boku hlavami v nohách. Uprostřed nalézaly se dvě nádoby nízké na způsob hlubokých mis, bez uch, tloušťky na silný prst. Z neopatrnosti se nádoby rozbily. Čelist větší kostry, která byla nápadně veliká, vzal si sebou dozorce dráhy do Nezamyslic. Zdá se zde býti pohanské pohřebiště. — Před 4 roky nalezeny byly při kopání pařezů v lese u Šelešovic 3 kostry s rozličnými nádobami. — Obě pohřebiště nacházela se na kopci na západním svahu.
(Olomoucký Pozor č. 88, ze dne 3. srpna 1893.)

Horní Moštěnice na Moravě. I. Při stavbě silnice od Horní Moštěnice k Beňovu odkryli dělníci dne 18. července předhistorický hrob. Kostra ležela hlavou k východu a při lebce nalezena byla bronzová náušnice. K nálezu povolán byl známý odborník nadučitel z Domaželic p. Pek. Dne 20. t. m. odkryt druhý hrob, poblíž prvého, směrem k poli. Zde nalezena kostra ženská, značné výše, zachovalejší prvé, s kterou má být učiněn pokus k zachování pro výstavu přerovskou. Přišlo se tu i na zajímavé zbytky starých obydlí. K nálezu se dostavili také pan učitel Telička z Citova a MUDr. Stránský, předseda archaeologického odboru národopisné výstavy a hojně interesentů. Kostry jakož i místo byly fotografovány. Můžeme se tu dočkati mnohých zajímavých nálezů.
(Pozor, č. 86, ze dne 29. července 1893.)

II. Jak jsme již sdělili, byly u Horní Moštěnice nalezeny dvě kostry, muže a ženy, pocházející z doby bronzové, tedy přes 2000 let staré. U hlavy kostry muže nalezena byla bronzová náušnice a u kostry ženské nalezeny byly hliněné korálky. Pravděpodobno jest, že v těchto místech jest asi celé pohřebiště předhistorické. Už i jméno polí těch „na mrtvých“ poukazuje na to. Pozoruhodno jest také, že na nedalekém kopci od místa tohoto „na Krnovech“ stávala osada Krnov, o kteréž se ještě v patnáctém století děje zmínka. I starší lidé v Moštěnici, Dobrčicích a Kostelci vypravují, že „na Krnovech“ bývalo kdysi velké město. — Rovněž bylo by záhodno prozkoumati tak zvané „švédské šance“ u Moštěnice, kteréž zdají se býti starým hradiskem. Dne 22. července objevil p. Vojtěch Dvořák v Oujezdci v zahradě p. Kozáka předhistorické pohřebiště, a zbytky starých obydlí. Dle výpovědí majitele zahrady, nalezli již před 3 roky při kopání hlíny v zemi neobyčejné množství střepů (popelnic), jichž původ si vysvětliti nedovedli. Bohužel, zachovala se jen jedna popelnice (a ta neúplně), do které bylo dáváno kočkám mléko.

---

[1] V této rubrice chceme občas otiskovati původní zprávy o nálezech po naší vlasti učiněných, uveřejněné v listech denních a krajinských, pokud nás dojdou. Přesvědčili jsme se vícekráte, že nález, jenž byl podobnou zprávou ohlášen, zapadl úplně v zapomenutí, neboť po letech nikdo se již nemůže probírat spoustou novin, aby tam pátral po archaeologických zprávách. Proto budeme hleděti zprávy podobné, byť i kusé a nevědecké, v této rubrice stahovati, vymiňujíce ovšem těch, o nichž se dovíme, že vzbudily dostatečné kroky k dalšímu vědeckému spracování. Ct. redakce venkovských listů prosíme pak za zasílání čísel, v nichž jsou obsaženy.

(Pozor, č. 88. ze dne 3. srpna 1893.)

Šišma u Dřevohostic na Moravě. Mezi Šišmou, Kladníky, Hlinskem a Pavlovicemi na výšině, ovládající okolní kraj, zjištěno během posledních několika roků pravěké hradisko, t. j. hrazená rozsáhlá osada z mladší doby kamenné. Lid tomu říká „Obránsko“. Při pěstování lesa a na polích nalezeno hojně kamenných zbraní. Nad Šišmou v lese „Pálenina“ prozkoumáno několik mohyl žárových s hrnci a nádobami většinou ruční práce. Osadě vévodí návrší obstavené se dvou stran chaloupkami a u gruntu p. Hradila spatřiti lze kopeček, 18 *m* v průměru, obtočený umělým příkopem 5 *m* širokým. Jevil se jakožto malé opevnění svou podobou ke zbytkům tvrzí záhorských, které jsou též příkopem obehnány. Kopečky mají v průměru 80—160 *m*. Od nepamětí jmenuje lid kopeček v Šišmě Talířný kopec. Roku 1885 objeven vedle na poli závod pravěkého hrnčířství, vrchovatý klobouk pazourkův a nedávno nalezen poblíž obsidianový nožík. Je to tedy pravdojatně zde zbytek malého osídlení průmyslu pravěkého. Talířný kopec se rozebírá a rovná se jím nová silnice dědinou. Pod Talířným kopcem objevila se 4 *m* hluboká a 1 *m* široká prohlubeň naplněná truskami, škváry a rudou železnou a dřevěným uhlím. V pravo vedle příkopu objevilo se jakési dvoje malé klenutí. Stěny dolu pod Talířným kopcem i klenutí bylo vypáleno na červeno 13 *dm*, a pod průsekem příkopu spatřiti lze množství rudy, škvárův a dřevěného uhlí. Všude jeví se spousty popelu ve hlíně tohoto kopce, který je uměle zbudován na šedožluté naplavenině, a 2 *m* pod ní je pískovcová, užívaná k dlažbě silnic. Lom lupenatý má jádro stříbrobílé barvy. Na skále nalezli skalaři železný nástroj jako silný hřeb v průřezu čtverce 3 *dm* širokého. Nástroj má délku 13 *dm* a silně roztepanou hlavu. Snad užíván byl při kovadlině Talířný kopec v Šišmě je dle toho památka předhistorického železářství. Zjištění tohoto nálezu odborníky má význam dalekosáhlý pro dějiny vzdělanosti národa našeho. Bude to znázorněno na výstavce v Dřevohosticích 13. t. m.

(Našinec, č. 82. ze dne 19. července 1893.)

Dodatek. Při návštěvě výstavy přerovské měl jsem příležitost shlédnouti v průvodu pp. Dra Stranského, uč. Teličky a P. Přikryla toto dosti záhadné naleziště. Přišedše na místo nenalezli jsme vlastně nic z toho, o čem hoření zpráva vypráví. Byl jsem tudíž poukázán jen na kontrolu zpráv těch u obyvatelstva obce a na ohledání nepatrných zbytků. Dle všech vypovědí velmi určitých našla se vskutku v Talířném kopci při odkopávání jeho hluboká jáma se stěnami do červena vypálenými, plná prý strusek. A od té jámy vedla prý ze spodu chodba, co by jí člověk prolezl, ven z kopce k silnici, opět naplněná struskami. Popis tento, je-li správný a věrohodný, ukazoval by skutečně, že se zde jednalo o hlubokou pec, s dolením komínem pro tah a udržování ohně. Věrohodnosti však velmi je na újmu jedna věc. Ústní zprávy neustále mluví o množství strusek kovových — ale nemohl jsem se dopíditi žádného kousku, o němž bych byl mohl, při své povrchní znalosti mineralogie, říci určitě, že to je struska železná.

Také „strusky železné“ ze Šišmy, které byly původně poslány pro výstavu dřevohostickou a přerovskou, nebyly strusky, ale jen kusy vypálené hlíny ze stěny jámy ve středu kopce se nacházející. Typické železné strusky jsme vůbec neviděli, jen strusky podobné těm, jaké při přepálení cihly povstávají. Také jsem marně pátral v hromadě kamení dole po zbytcích tyglíků se stopami kovu, ač jsem našel kusy stěn tlusté nádoby, jež by se za podobný tyglík dobře byla silou svojí hodila. Na vedlejším poli je naleziště střepů staršího rázu.

Dokud tedy nebude nález doložen určitým prohlášením znalce, že několik sklovitých kousků tam nalezených jsou skutečné šlaky rudy železné, nelze s určitostí jen na základě ústních zpráv prostého lidu prohlásiti, že Talířný kopec byl kdysi jakási vysoká pec na tavení železa.

Ať se věc rozhodne jakkoliv, nemění dále nic na tom, že v době středověké mohl býti opevněn valem a na něm postavena malá tvrz, po níž ostatně také není určitějších sledů. — Zajímavo však je, že na vrcholu zbylé stěny při ohledávání přišli jsme v hloubi menší než 1 *m* na zbytky dvou dětských koster, jejichž stáří nebylo možno tak na rychlo určiti. Záhodno však bude prokopati znova i zbytek kopce i val jej okružující. Pak se budeme moci snad určitěji rozhodnouti o pravém významu tohoto zajímavého, ale dosud záhadného naleziště.

L. Niederle.

Kritiky, referáty a literatura.

Н. Зографъ. **Антропометрическія изслѣдованія мужскаго великорусскаго населенія Владимирской, Ярославской и Костромской губерній** (Moskva 1892). Se 34 tabulemi, 16 kartami a 63 illustracemi v textu. V kraniologii předhistorické bylo u Rusů již mnoho pracováno, hlavně A. P. Bogdanovem. Mnohem méně a teprve v nejnovější době obrátili anthropologové ruští zřetel i k ruskému obyvatelstvu nynějšímu, zkoumali i kostru jeho (Baer, Tareneckij) i tělo živé (Anučin, Jančuk, Ikov, Emme). K nim se přidružil nyní velikou, ba dosud největší prací Nikolaj Zograf, professor zoologie na polytechnickém ústavu v Moskvě, již dřívějšími svými pracemi výborně známý. Roku 1886 svěřila mu anthropologická sekce moskevské společnosti přátel věd přírodních, anthropologie a ethnografie prozkoumati anthropologicky centrální kraje velkoruské. Zograf vybral si k tomu gubernii vladimirskou, jaroslavskou a kostromskou, zkoumal a měřil jednak sám, jednak pomocí žáka svého N. Lygina, a použiv ještě dat sebraných odvodními komissemi vojenskými, dodělal se velkého množství materialu — 28 793 individuí — a tím i neobyčejně určitých a věrohodných výsledků. Nemůžeme zde reprodukovati postup jeho práce a výsledků detaillně a přeplňovati skromné našemu referátu vyměřené místo číslicemi. Omezíme se proto jen na stručný výklad výsledků neobyčejné zajímavých. Všechny moderní ruské práce zdají se čím dále tím určitěji konstatovati, že slovanské obyvatelstvo ruské, specialně Velkorusové, jsou smíšeninou dvou různých původních plemen. Na většině individuí jsou znaky obou plemen pomíseny — tak i Zograf konstatoval. Ale nacházejí se přece místa a kraje, kde původní charakter jednoho nebo druhého plemena přichází k jasnému výrazu. Tak našel Zograf, že v severovýchodních okresích gubernie kostromské snadno lze stopovati typ s nevysokým vzrůstem, širokým obličejem a krátkou hlavou, týž, s kterýmž se shledáváme dosti často i v kraji suzdalském a jurjevském v gubernii vladimirské. Za to na západě gubernie jaroslavské vystupuje typ jiný, vyšší taille, světlých očí i vlasů, s užším obličejem a delší hlavou. Existenci těchto dvou typů konstatoval Zograf nejen v celkové povaze těla ale i v detaillech. Totéž mu ukázalo speciální zkoumání vzrůstu (linie diagramová ukazuje tři body kulminatní, krajní dva náležející relativně čistým typům, střední nejvyšší typu z obou smíšenému), délka trupu a údů, barva očí a vlasů, výška a šířka hlavy v poměru k délce, indexy lícní, nosní atd. Všechna obdržená data shodla se v tom, že nynější Velkorusové skládají se z dvou různých plemen. První plémě mělo původně znaky následující: Vysoký vzrůst (kolem 1690 *mm*), vlasy světlohnědé nebo docela světlé, dlouhé dolení údy, podlouhlou hlavu (index je nyní subbrachycefalní s náklonem k mesocefalii), úzký obličej (leptoprosopní dle Kollmanna) a úzký nos (leptorhinní dle francouzské nomenklatury). Typ se nejlépe zachoval a dosud udržel v západních krajích gubernie jaroslavské a v gub. novgorodské. — Druhé plémě mělo následující znaky: tailli nevysokou (kolem 1610 *mm*), vlasy kaštanové nebo temnohnědé, krátké nohy, hlavu zcela krátkou, tvář nízkou (chamaeprosopní dle Kollmanna), nos mesorhinní nebo i platyrhinní. Typ zachoval se na východě gub. kostromské, pak i hojně v okolí Suzdalu a Jurjeva, tedy v kraji, který byl kdysi obydlen Merjany (původu snad finského) a Muromci. Zdánlivé výjimky, kde se objevují, vyloží se pomocí jiných dat. Tak v kraji romanovsko-borisoglebském v gub jaroslavské je zastoupen hojně typ první, ale s některými znaky rázu čisté mongolského. To ovšem na prvý pohled zaráží. Porozumíme však tomu hned, čteme-li v historii, že kraj tento byl v polovině XVI. století osídlen kazaňskými Tatary. Jinou zdánlivou výjimku tvoří město Rostov s okolím. Ale uvážíme-li, že bylo to město kdysi bohaté, plné kolonistů, a že po zpustošeních, jichž se dožilo za vpádů polských a za bojů Lžidimitra, bylo město i kraj znova osazeno kolonisty ze všech končin říše ruské, — pak se nedivíme oné zvláštní směsi, jež se nám tam v typu obyvatelstva ukazuje. Důležitý je ještě závěr Zografův, v němž odpovídá na otázku, kteří z nynějších kmenů žijících v Rusku jsou příbuzni oněm dvěma původním plemenům. A tu v souhlase s bádáním Ikova, Jančuka, Diebolda, Talko-Hryncewicze, Emmeho, Bogdanova a i v plném souhlase s názory, k nimž došel a jež hájil referent, prohlašuje Zograf první typ, za typ pošlý od dolichocefalního plemene ruských kurhanů, totiž za původní typ litevsko-slovanský. Druhý typ tmavé komplexa, menšího vzrůstu a silně brachycefalní, je v patrném lokálním i genetickém svazu s kmeny uraloaltajskými nebo-li finskými, s Voťaky, Mordviny, Karelci atd. Totéž potvrzuje i archaeologie, linguistika a historie. Velkorusové jsou tedy, jak již vícekráte bylo proneseno, míšenci dvou národů, nebo lépe řečeno, dvou skupin národů původu litevskoslovanského a uraloaltajského. Referent nepotřebuje, tuším, blíže vykládati, že tyto konečné výsledky překrásné práce prof. Zografa pokládá za úplně správné a spolehlivé, byť by se i v jednotlivostech, ve výpočtech měr a pod. našly omyly. Kniha tato pojistí zajisté spisovateli nejen v Rusku samém ale i za hranicemi jeho jméno jednoho z prvních současných anthropologů. *N.*

M. Much. **Die Kupferzeit in Europa und ihr Verhältniss zur Kultur der Indogermanen.** Zweite, vollständig umgearbeitete und bedeutend vermehrte Auflage. Mit 112 Abbildungen im Text. Jena (H. Costenoble) 1892. 876 stran. Jest to nové, úplně přepracované vydání známé práce Muchovy, jež vyšla původně ve zprávách centrální komise vídeňské r. 1835 a 1886, pak i v knize samostatné. Much první vystoupil jako rozhodný zastance toho, že před dobou bronzovou v celé Evropě existovala doba, v níž se užívalo mědi k hotovení zbraní a nástrojů. Náhled ten pomalu všude vítězí, ač dosud má ještě mnoho protivníků (G. de Mortilleta, M. Hoernesa, Szombathyho a jiné.) V práci své, s jejíž methodou však všude nesouhlasíme, snesl Much všechny mu známé doklady nálezů měděných nástrojů, k čemuž v novém vydání připojil i důkladný rozbor keramiky a ornamentiky doby měděné. Dle spisovatele lze datovati dobu měděnou v Orientě (v Aegyptě a Assyrii) do IV. tisíciletí př. Kr., počátek doby bronzové pak do poloviny tisíciletí II. př. Kr. V této chronologisaci jsou však mnozí jiného mínění. Jak již z titulu knihy zřejmo, dotýká se spisovatel též otázky o původu a pravlasti „Indogermanů“. Pravlast arijskou hledá rozhodně v Evropě, jak učí nová škola, zejména Penkova. *N.*

W. Müller. **Beiträge zur Volkskunde der Deutschen in Mähren.** Ges. u. hrsg. Wien u. Olmütz. Graeser 1893 V předmluvě této sbírky, kterou posoudil již Český Lid po stránce lidovědecké v posledním čísle předešlého ročníku, dotýká se autor též moravské praehistorie. O tom několik slov: Kniha má tendenci z předu vytčenou: dokázati, že Němci moravští jsou na Moravě praobyvatelé a že od nepaměti jsou dětmi společné matky Germanie. Před počátím našeho letopočtu osazeny Čechy Markomany pod vedením Marobudovým. Z 1. stol. po Kr. máme zprávy o Quadech na Moravě (Vannius), že sídlili tam v 2. stol. po Kr., dokládají zprávy o markomanské válce Marka Aurelia. Ve 4. stol. jsou ještě dosti bojovní, aby zničili pomezní tvrz římskou Carnuntum; pak ztrácí se jich jméno, ale v 6. stol. vyskytá se ještě v Čechách jméno longobardského knížete. Do té periody spadá prý vpád Slovanů do Čech a Moravy. O bojích s Němci není zpráv, zdá se tudíž, že země osazena bez boje. Autor domnívá se, že část Němců opustila sice tyto země před příchodem Slovanů, část však „jistě“ zůstala. Slované osídlili úrodné roviny a říčná údolí, Němci stáhli se do hor, dříve již částečně obydlených, a udrželi tam kmenové své zvláštnosti a národní charakter. Svědectvím velmi silným jest pro to autorovi (p. 13.) rozdělení půdy na jednotlivé majetníky, které dosud trvá. Celé rozdělení horské vesnice ukazuje na německý vzor. Kde, které vesnice to jsou a čím jest charakterisován německý vzor, autor nepraví; spokojuje se téměř všude jen apodiktickým apriorným tvrzením toho, co se hodí jeho předpokladům. Tvrdí pak hned dále, že Slované nikdy neobývali v horách. Důvodů neuvádí žádných, ale dedukuje z toho: kdyby německé horské vesnice byly povstaly v 13. stol., musily býti hory do té doby nepřístupnou divočinou. Tomu odporuje však geografický charakter země, která k osídlení velice jest příhodná, a dále to, že známy jsou tam stopy staré jantarové cesty obchodní k Baltickému moři, jež vedla pahorkatinou. Tedy i když vysočiny zůstaly do 13. stol. pusty, hodila se asi pahorkatina velmi dobře německým kmenům. Proč právě jen německým, těžko říci. Kdyby měl autor toto tvrzení doložiti fakty, myslím, že by mu to dalo dosti práce. Mimo pohoří, zbyli prý též Němci v osadách, jež změnily se později v města (12). Důvodem pro to jest autorovi ta okolnost, že němectví Přemyslovci do Moravy uvedené nápadně rychle rozkvetlo a zapustilo pevné kořeny. Autor domnívá se, že osady, jako Hodonín, Uherský Brod, Bzenec a j. jsou původem německé a vznikly za Přemysla Otakara II. O starobylosti německých sídel v Čechách a na Moravě a o souvislosti Němců ze zemí českých s ostatními svědčí autorovi jich jednotný jihoněmecký, tedy bavorsko-tyrolský charakter. Autor souhlasí s Zeussem, Quitzmannem a Kirchmayrem, že část Quadů v 6. stol. vystěhovala se do Bavor. Druhá menši část uchýlila se do Sudet a tvořila v 13. stol. základ ke germanisaci provedené Přemyslovci. To jest asi vše, co autor z praehistorie a historie uvedl na doklad své theorie a na posilenou lidovědeckým důkazům, které tvoří vlastní jádro jeho knížky. Archaeologii, nálezům, vůbec faktům vyhnul se kde mohl, za to však nešetří na konec vyzýváním německých srdcí na Moravě k pilné práci a k organisaci německé národopisné výstavy v Brně. Naše hledisko na bývalé osazení Čech a Moravy je zcela jiné. Slovanské osídlení událo se jistě mnohem dříve, ačkoliv nemyslíme, že by Markomané byli Slovany. Jinak za větší rozbor a polemiku úvod p. Müllerův nestojí.

V. T.

Václav Kotyška. **Úplný místopisný slovník království Českého.** Sešit 1.—7. V Praze, nákladem Bursíka a Kohouta. Sešit po 30 kr. Slovník skládati se bude ze dvou dílův oddělených. V prvém díle budou v abecedním pořadí uvedena *jména veškerých měst, městeček, míst, vesnic i samot*, u měst s překlady odchylnými i překlad německý. Při nich podrobně a přesně bude uveden *počet obyvatelstva dle národnosti, počet škol a tříd obecných, měšťanských, středních a odborné průmyslových*, pak *rozdělení a příslušnost každého místa dle okresů, hejtmanství, úřadů soudních*. Rovněž vyznačeny budou *úřady finanční, celní, vojenské i bezpečnostní*, místní neb nejbližší *pošta, telegrafní, telefonní, železniční i paroplavební stanice*, udáno bude *rozdělení církevní*, *popsány fary i kláštery*. Dále se připojí data *o veškerém místním průmyslu jak továrním tak i zemědělském*, o zaměstnání i živnostech obyvatelstva, *o výměře, příslušnosti velkostatkův*, a na konec se připojí podrobná *místopisná mapa*. V druhém díle bude následovati místopis historicko-topografický. Vítáme tento podnik s velikou radostí. Kniha tato jest nezbytná každému, kdo v jakémkoli oboru zabývá se studiem země české. Není hned knihy potřebnější a tak dlouho postrádané, jako je řádný místopis. Přestáváme zatím na tomto doporučení. Ocenění knihy přineseme po jejím ukončení. Doufáme však již napřed, že se podnik zdaří, a že po místopisu Čech dočkáme se brzy i řádného místopisu Moravy a Slezska.

Laing S. **Human Origins.** Whit ill. New edit. London (Chapman & Hall), 1892.

Nichols T. L. **Esoteric Anthropology.** (Mysteries of Man.) London, 1893. 12°, str. 332.

Blumenfeld A. **Die Lendenkrümmung der Wirbelsäule bei versch. Menschenrassen.** Berlin, 1892. (Dissertation.)

L. de Hoyos Sainz et Telesphoro de Aranzadi. **Un avance a la antropologia de España.** Madrid, 1892.

de Hasio A. **Crania campana hodierna.** Napoli, 1892.

Diamandy G. **Dépopulation et repeuplement de la France.** Paris, 1891.

Marquis de Nadaillac. La dépopulation de la France. Paris, 1892.

Bahnson Kr. Etnografien. Kjöbenhavn. 1893.

Schurtz Dr. H. Katechismus der Völkerkunde. Leipzig, 1893. M. 4.

Wright G. F. Man and the Glacial Period. With an Appendix on Tertiary Man by prof Henry W. Haynes. (Illustr. and Map.) 8°, str. 396. London (Trübner), 1893.

Brunnhofer Hermann Dr. Die Urgeschichte der Arier im Vorder- und Centralasien III Bände. 8°. Leipzig (W. Friedrich), 1892. Cena 16 M. Skládá se ze 3 dílů, z nichž první „Iran und Turan“ vyšel r. 1889, druhý „Vom Pontus bis zum Hindus“ roku 1890 a třetí „Vom Aral bis zur Gangâ“ r. 1892. Spis jest důležitý pro nejstarší dějiny Arijů. V prvém dílu dokazuje spisovatel, že zeměpisný obzor Rigvedy neobmezuje se jen na Pendžab ale i část Iranu, v druhém rozšiřuje to i na Pontus a Hellespont, v třetím pak ukazuje, že větší část Rigvedy nebyla vůbec básněna v Indii. Dle spis. seděli arijští Indové kolem r. 2000 př. Kr. ještě na jižním břehu Kaspického moře, odkud přišli teprve později po mnohých bojích do Sedžustanu a Pendžabu.

Reinach Salomon. L'Origine des Aryens. 18°. Paris (Léroux), 1893. Tome 68. de la Bibliothèque orientale elzévirienne.

Picard Charles. Sémites et Aryens. Paris (Alcan), 1898.

Freeman Edward A. Sicily: Phoenician, Greek and Roman. With Map and Ill. XVI + 378. London, 1893.

Zannoni A. Arcaiche abitazioni di Bologna. Bologna, 1893, 112 pag. in-4° gr. con Atlante di 25 tavole.

Miller K. Die römische Castelle in Würtemberg. Stuttgart, 1892.

Barthelémy F. Camps vitrifiés et Camps calcinés. 8°. 40 stran. Nancy, 1892.

de Baye J. Le trésor de Szilagy Somlyó (Transylvanie). 4°. Paris (Nilsson), 1893. 4 tabulky barevné.

de Baye J. Le ciméterie wisigothique d'Herpes. (Chareuto.) 4°. 26 pl. chromolith. Paris (Nilsson), 1892.

Martin F. R. L'âge du bronze au Musée de Minoussinsk. Stockholm, 1893 (Samson et Wallin). S překrásným atlasem fotografovaných tabulí. Důležitý doplněk prací Klemencových.

Různé zprávy.

*** Sjezd musejních spolků, odborů národopisné výstavy českoslovanské a přátel vlastivědy české v Hlinsku dne 15. srpna 1893.** Jednání sjezdu tohoto, připraveného mnohem pečlivěji než jak bylo u dosavadních národopisných sjezdů, pohybovalo se z větší části v oboru archaeologie. Šlo zde zejména o otázku, jakým způsobem by mělo býti u nás postaráno o záchranu starožitných památek, specialně pak se jednalo o návrzích na organisaci krajinských musejí a zvláštního zemského konservatorského sboru.

Nemůžeme jinak než co nejsympatičtěji uvítati tyto snahy, o něž se pp. Adámkové, otec a syn, tak horlivě zasazují, a zásadně souhlasiti s návrhy a resolucí na sjezdu přijatou.

Resoluce tato zní doslovně:

„Zástupcové musejních spolků, odborů národopisné výstavy českoslovanské a přátelé vlastivědy českoslovanské dne 15. srpna 1893 ve Hlinsku na sjezdu shromáždění, oceňujíce plnou měrou důležitost a význam záchrany starodávných a uměleckých památek, pokládají za velice žádoucno a nezbytně nutno, aby v brzku provedena byla zdárně úprava zákonné záchrany památek:

1. vydáním zemského zákona o komisi na ochranu památek dle návrhu učiněného dne 15. března 1892 poslancem p. Karlem Adámkem a soudruhy, a to komise zemské, jež řídíc veškeru odbornou činnost v království českém, vyřizovala by záležitosti celého království se týkající, byla by poradným orgánem zemského výboru a dohlížela k činnosti komisí okresních a místních;

2. aby bylo co nejdříve zahájeno jednání o vydání zákona proti vývozu starodávných a uměleckých památek;

3. aby se stalo opatření, aby živnostenká koupě a prodej památek starodávných a uměleckých byly závislými učiněny na propůjčení koncese;

4. aby doplněny byly musejní spolky české a zreorganisovány na stejných základech, jakož i aby byl vytknut poměr mezi museem království českého a musejními spolky krajinskými na základě dělby práce, kotvící ve vzájemné součinnosti a podpoře;

5. aby bylo upraveno zákonnou cestou spolupůsobení samosprávných orgánů v království českém při záchraně starodávných památek;

6. aby upraveno bylo přispívání země a j. k těmto účelům;

7. aby přiměřeně byla zrevidována a doplněna ustanovení soukromoprávní, zvláště pokud se týče nabytí vlastnictví nálezu a vyvlastnění;

8. aby byly pořádány občasné sjezdy musejí českých a přátel vlastivědy českoslovanské, při nichž by se rokovalo o časových otázkách musejních

Jsouce přesvědčeni, že naše musejní spolky a příbuzné jim korporace horlivě působiti budou, ustanovujeme k provedení usnesení těchto šestičlenný výbor, aby příslušné petice a vzorný řád pro musea česká vypracoval a ve vhodné době opět sjezd musejní svolal a další společnou akci řídil.“

Resoluce byla jednohlasně přijata i uloženo hlavnímu výboru národopisné výstavy českoslovanské, aby skonstituoval tento šestičlenný výbor co nejdříve.

My jsme se před nedávnou dobou účastnili také několika uveřejněnými statěmi tohoto hnutí a postavili se zprvu v jedné věci na odchylné stanovisko. V článku „Několik slov o pěstování archaeologie české“ (Český Lid I. str. 317) vyslovili jsme se totiž proti krajinským musejím, proti jejich zřizování. Návrhy p. Adámka, přijaté v resoluci, žádají opak. Již tehdy měl náš článek v zápětí řadu polemik soukromých i veřejných, z nichž jsme však poznali, že nám z větší části nebylo dobře porozuměno; přičítalo se nám leccos, co jsme netvrdili a nechtěli. Nicméně hledíme na to dnes poněkud jinak a neváháme vyznati, že k tomu přispěl leckterý důvod, hájený v táboře protivníků. Věc se má, soudíme, takto.

Jest zde spor dvou základních stanovisek. Hledíme-li na krajinská musea s širšího, abych tak řekl s národního stanoviska, vidíme-li v nich předem jen ústavy širší národ vzdělávající, pak ovšem důvod pro zařizování jich převažuje daleko důvody protivné. My jsme tehdáž uznávali sice tuto vzdělávací stránku krajinských musejí, ale hleděli jsme na ně se stanoviska jiného, se stanoviska práce vědecké, a pak se věc obrátí. Kdo chce vědecky pracovat, bude si vždy přáti rozumnou koncentraci materialu, ponévadž ví ze zkušenosti, že vedle stížení práce roztříštění jeho po řadě malých středisk nese s sebou z největší části ztrátu jeho pro vědu. To nám, tušíme, každý věci znalý připustí. Nyní je ovšem otázka, které stanovisko je lepší, správnější? Přiznávám se, že kdyby nebylo jiného východiska, stál bych opět na druhém; ale zatím se hlubším probíráním věci přišlo na nápravu, jež došla výrazu právě v hlinecké resoluci.

My bychom ovšem věděli o způsobu, jímž by obě stanoviska se dala krásně spojiti, ale provedení jeho je za nynějších poměrů nemožné a tudy idealní. Ideal naší organisace nevymýťoval by krajinských musejí, ale organisovali bychom sbírky tak, aby úkol svůj „vzdělávací“ řádně plnily. Toho se však nedokáže jen sbírkou náhodnými nálezy z kraje sestavenou, s velkými mezerami, množstvím kuriosit promíchanou atd., nýbrž soubornými, typickými, systematickými kollekcemi. A tyto by mohly míti svůj pramen v museu centrálním.

V centrálních musejích větších zemí, jak je již každému zřejmo, počínají se určité typické skupiny starožitnin přílišně hromaditi. Tu leží sto kamenných mlatů, tu leží řada výkopů ze stejných hrobů nebo ze stejných pohřebišť, řada stejných nádob, střepů a p. A tyto věci při intensivní archaeologické práci, jak se nyní provádí, budou se stále ještě více hromadit. Jak daleko však má se toto hromadění vésti? Je mylné stanovisko mnohých našich archaeologů, že kamenný mlat má takovou cenu, že čím více jich mají ve své sbírce, tím je sbírka bohatší a na ceně nabývá. Kdo trochu uváží, bude souhlasiti, že takovéto hromadění bronzů a střepů musí jednou vésti ad absurdum. Prosíme jen, aby si někdo představil větší museum za 50, 100 let, které by stále jen přijímalo nově nalezené věci a při tom nevybíralo, neodkládalo stejných a zbytečných! Jednou se zde k nápravě přikročiti musí, a náprava ta mohla by se počíti dobře tím způsobem, že by se z centrálního musea počaly zakládati a živiti sbírky menší krajinské, nevelké, ale v systematickém přehledu podávající celý obraz, řekněme na př. předhistorické archaeologie země české.

Kdyby tedy šlo provésti takovou organisaci, aby vše se scházelo do musea centrálního a aby odtud rozumně a spravedlivě podělovala se krajinská musea podle potřeby obecné i místní, tak aby v každém krajinském museu povstala pomalu systematická a názorná kollekce, jež by každého návštěvníka z širšího obecenstva dovedla poučit nejen o několika kuriositách a nahodných nálezech místních, ale o celku české archaeologie, jež by ukázala, byť v malém, celek její a nejen fragmenty, jako se dosud děje — pak by to byla po našem soudu nejlepší organisace a otázka vhodnosti krajinských museji byla by snad nejlépe rozřešena. Organisace ta vyhověla by i stanovisku vědeckému — pracovník by našel v centrálním museu všechen důležitý material — i stanovisku národnímu. Lid i venkovský, který do centralního musea buď vůbec nepřijde, nebo jednou za dlouhý čas, měl by doma příležitost vidět dosti k svému vzdělání.

Organisace taková je však ideálem za našich časů neproveditelným. Myslíme však, že i při jiné organisaci svobodnější pro musea krajinská aspoň částečně by se mohla aplikovati. Aby totiž, ne-li systematicky, aspoň čas od času dle potřeby a za výměnu z musea pražského doplňovaly se sbírky krajinské ve sbírky co možná úplné. Aby na př. museum mělnické pořídilo si během doby ukázky všech různých typických nalezišť a archaeologických dob země české, právě jako museum v Plzni nebo v Budějovicích.

Úplná organisace podle myšlénky nahoře pověděné není možna, a proto nezbývá než sympaticky přivítati návrh v resoluci podaný. Návrh ten vyrovnává spor existující mezi potřebou vědeckou a národní tím, že žádá sice neodvislá krajinská musea se svobodným vývojem, ale chce, aby byla řádně organisována a řízena. S tím návrhem rádi se spřátelujeme. Vždyť ostatně někdejší náš odpor proti krajinským musejím směřoval proti musejím, jakými dosud byla. Budou-li nyní řádně organisována a v čele míti může věci znalé — netajíme se však obtížemi s provedením tím spojenými — pak se onen zásadní spor velice zmírní. Pak člověk vědecky pracující nebude míti starosti, že veliká část materialu po venkově roztroušeného je pro vědu ztracena.

Ale tato organisace nová žádá nezbytně s sebou jednu věc: totiž založení zvláštního orgánu, v němž by se vše, co musea získají, řádně publikovalo a všeobecné úvaze předkládalo. Orgán takový je nutný, ale po našem soudu nejlépe by bylo nevydávati orgán nový, ale po provedení organisace proměniti v něj stávající Památky archaeologické. Jsou bez toho již orgánem největšího českého musea a k tomu jaksi sankcionovány.

Tolik jsme měli za vhodné připomenouti k resoluci přijaté na sjezdu hlineckém. Měli bychom ještě několik námitek k jednotlivostem dalších k ní se pojících výkladů — nezdá se nám být vhodný návrh na sestavení zemské komise konservatorské, pojmu „okresních“ a

„místních“ musejí se bojíme pro upřílišnělé roztříštění, rozřešení národnostních poměrů v zemské komisi bude velmi těžko uvésti v souhlas s jednotlivými body návrhů, atd. — ale o tom snad později se rozhovoříme. Český Lid nepřestane si otázek těchto pilně všímati.

Lubor Niederle

*** Oddělení praehistorické archaeologie v pražské národopisné výstavě.** Podle zpráv dosud došlých lze souditi, že bude i oddělení věnované na výstavě praehistorické archaeologii bohatě zastoupeno. Původně převládal úmysl, vypraviti jen obraz archaeologie moravské, poněvadž česká byla na zemské jubilejní výstavě velmi pěkně zastoupena. Když se však začali znova i majetníci sbírek českých hojně přihlašovati a i centrální ústavy slíbily své zastoupení, rozšířen jest program znova i na Čechy. Kde se bude výstava nacházeti, není dosud ustanoveno, nejspíše však opět v budově bývalé výstavy retrospektivní. S organisací práce začne se nyní na podzim co nejúsilovněji. Majetníci sbírek soukromých i krajinské ústavy veřejné žádají se prozatím o předběžný a stručný seznam věcí a nálezů, které by si přáli vystaviti. Všechny dotazy a dopisy buďtež adressovány redaktoru Dru. L. Niederlovi buď do kanceláře výstavní nebo do jeho bytu v Ječné ulici č. 29. Dosud slíbili súčastnění následující ústavy a majetníci sbírek soukromých: Zemské museum království českého a městské museum v Praze, vlastenecké museum v Olomouci, řada krajinských musejí českých, pp. konservator L. Šnajdr, Dr. Wankel, Dr. J. Matiegka, kustos Bř. Jelínek, architekt J. Zeyer, p. Přibík v Chuchli, red. J. Palliardi, učitel Jan Knies, A. Telička, Dr. M. Kříž a prof. J. Woldřich. Na dotazy, týkající se velikosti a barvy kartonů, na něž se vystavené předměty připevní, usneseno bylo použiti za normál kartony velikosti té, jaké bylo použito při výstavě jubilejní. Při tom se však doporučuje užívati i kartonů polovičních, čtvrťových, neboť jde o to, aby vždy celý určitý nález byl na zvláštním kartonu pohromadě. Menší podobné kartony snadno se pak složí v normální velikost a mají tu výhodu, že se nálezy stejného rázu z různých sbírek pohodlně k sobě sestaví. Barva kartonu doporučuje se jednotná, temnočervená; karton nejlépe se polepí t. zv. soukenným papírem (k dostání v papírnickém obchodě H. Fuchse v Sirkové ulici v šířce metr po 35 kr.).

Vzorky barvy pošle na požádání kancelář národopisné výstavy. Na barvě té vyjímají se dobře věci kamenné, kostěné i bronzové, méně železné. Pro tyto hodila by se půda žlutavá, jaká také v některých musejích je zavedena. Někteří obesilatelé na Moravě vyslovili přání užiti kartonů této barvy. Jsme sice zásadně pro jednobarevnost kartonů, kdyby však šlo provésti za souhlasu všech vystavovatelů territorialní rozdělení předmětů vystavených dle barvy kartonů — tak aby věci z Čech ležely na podkladu červeném, věci z Moravy, Slezska a Slovenska na podkladu žlutavém — neměli bychom proti tomu praničeho. Je však nutno uvésti vše v podobný soulad, a proto se prosí všichni pp. přihlášení vystavovatelé, kteří by v té věci měli nějaká přání nebo námitky, aby to co nejdříve do kanceláře výstavní oznámili. Jinak se bude počítati se souhlasem a dle toho zařídí definitivní rozhodnutí. Nový program archaeologické výstavy bude co nejdříve uveřejněn ve Věstníku národopisné výstavy českoslovanské.

* **O gubernialních a krajských musejích v Rusku.** V době, kdy se u nás jedná o nové organisaci krajinských museí, nebude snad nezajímavo poukázati na to, jaká jsou menší musea v Rusku a jaké snahy se tam objevují k jejich organisaci. V Rusku povstalo brzy velké množství museí soukromých i veřejných, která lze rozděliti na následující kategorie: na musea universitní, sbírky učených společností, sbírky při gymnasiích, realkách a školách podobných (s čistě pedagogickým cílem), sbírky církevně archaeologické, založené při duchovních seminařích, akademiích a pravoslavných bratrstvech (древнехранилища), sbírky zakládané v posledním čase archivnými komisemi, sbírky různých učených spolků a ústavů, státní musea gubernialní (na př. vilenské, taškentské, sevastopolské, tiflisské atd.), musea zakládaná statistickými komitety, jichž je v Rusku asi 80, sbírky soukromé, a konečně na gubernialní, krajská a zemská musea, nezaložená státem, ale pravidlem soukromníky, a převzatá pak ve správu gubernie, kraje nebo města. A o organisaci těchto museí jde předem. Jak již z předešlého zřejmo, nebyla archaeologie v Rusku lépe na tom, než kde jinde. Začalo hroziti úplné roztříštění starožitných památek. Proto povstávaly časem různé varovné hlasy, různé návrhy na odpomoc. Nejurčitěji chopeno bylo věci na VII. archaeologickém sjezdu v Jaroslavě r. 1887, kde hraběnka P. Uvarova přednesla obsáhlou stať o ruských musejích a podala i určitý návrh na novou organisaci gubernialních a krajských museí. Projekt tento, o jehož osudu nám není více známo, vytištěn jest v brožurce vydané moskevským archaeol. spolkem r. 1887. Jiný materiál k organisaci museí viz v článcích I. F. Lichačeva »Замѣчанія, вызванныя докладомъ гр. Уваровой« a »Объ устройствѣ провинціальныхъ Музеевъ и основаніи Общества охраны національныхъ памятниковъ« (Obě v Trudech jaroslavského sjezdu II. str. 329, 337.*)

* **Chemicko-fysikalní ústav pro ohledávaní starožitností.** Konservator Dr. Much učinil v centrální komisi vídeňské návrh na zřízení státního úřadu pro chemicko-fysikální ohledávání starožitností. V centrální komisi bylo pak po dobrozdání professora chemie dvorního rady Dra Al. Bauera usneseno, podati v tom směru žádost k ministerstvu kultu a vyučování. Navrhuje se, aby byly ustanoveny osoby, které po dokonalém vzdělání se ve vědě chemické, zejména v chemické analyse potřebné práce by prováděly. K tomu cíli mají se udělovati státní stipendia, za něž by ten, kdo je požívá, byl povinen 1. prostudovati důkladně sem spadající literaturu archeologickou a výsledků k svým pracím použíti a 2. zabývati se hledáním snadných a přiměřených method ku konservování starožitností v musejích.

---

* Starší literaturu ruskou o různých návrzích k ochraně starožitností viz u Mežova »Русская историческая библіографія«, T. V., str. 244 a nsl., pak v »[illegible] о [illegible] Моск. археол. общества, Москва, 188[illegible] [illegible] 1 str. 1—8. Srv. též Правила для руководства археологическихъ [illegible], Petrohrad. 1887 a j.

◆

Svatební praporce z okolí Počátek.

Popisuje a kresbou provází Fr. Lego.

V krajině kolem Počátek, se strany české i moravské, bylo obyčejem o svatebním veselí nositi praporce k účelu tomu zvláště zhotovené a ozdobené. Obyčej ten zachoval se až do doby nedávné, nyní pak již zcela pohynul, jako mnohé jiné pěkné obyčeje lidu našeho. Praporce svatební byly pořízeny nákladem obce a proto byly vždy uloženy u obecního úřadu.

Z příčiny té byly na nich vyšity případné nápisy, jako na př.: „Ten praporec patří do Klátovce“. „Tento prapor jest počestné obce Horní Dubenky“ atd.

V které obci svatebního praporu neměli, vypůjčovali si ho z obce sousední za nějaký poplatek. Praporec ten v svatebním průvodu nésti bylo výhradním právem žen. Obyčejně právo to náleželo starosvatce, v jižních Čechách na Doudlebsku také „svaté“ zvané. Kolem starosvatky v průvodu svatebním skupily se ženy ostatní, tvoříce takto čestnou její stráž.

Úkolem starosvatky o svatebním veselí bylo vykonávati rozličné funkce, jako na př. strojení, zavíjení (čepení) a prodávání nevěsty, začež se jí vždy hojné odměny dostalo; v této krajině připadl pak jí kromě toho i čestný úkol praporkyně v průvodu svatebním. A nebyl to věru úkol tak snadný, jak by se na pohled zdálo.

Přijala prapor svatební od obecního starosty. Bylo čestnou povinností její praporu toho hájiti, by nebyl zneuctěn a nedostal se snad naposledy do rukou nepovolaných. Ačkoliv starosvatka taková neobyčejnou výmluvností a břitkostí jazyka vynikala, nebylo by se jí přece vždy podařilo praporce svatebního uhájiti, kdyby nebyla mívala k ochraně jeho po ruce čestné stráže. Svádělit zajisté o něj mužové mnohé půtky se ženami a hleděli se ho vždy lstí i mocí zmocniti, což by pro ženy pokušením, neetí a hanbou bylo.

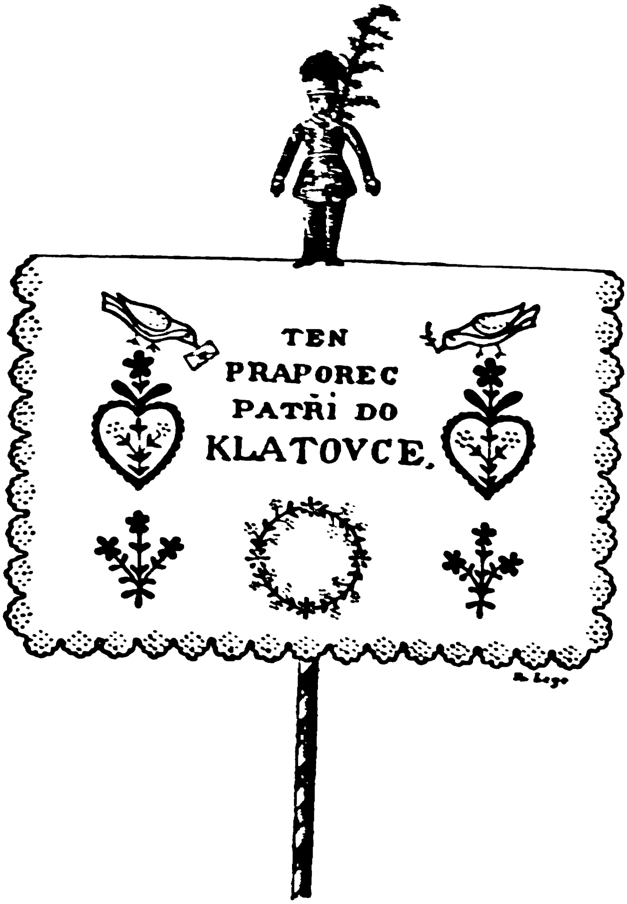

Čís. 1. Svatební prapor z Klátovce (líc).

Jak patrno, měl původně praporec ten význam vážnější a důstojnější; sloužil zajisté k větší cti a oslavě svatebního veselí. Tomu nasvědčuje nápis na praporci obce Jihlavky: „Sláva panu ženichovi a panně nevěstě i celé společnosti! Ať žije obec Jihlavecká!“ Později arciť pozbyl svatební praporec významu toho a sloužil pak zejména k obecnému obveselení, neboť se jím svatebčané, mužští z jedné, ženské pak z druhé strany, škádlívali. Z příčiny té připevněn byl k hrotu žerdi malý panáček, představující nějakého vojáčka, obyčejně husara. Šašek ten ověšen byl rolničkami a byla k němu větvička jalovce místo prutu rozmarinu upevněna. K této větvičce, praporem potřásajíc, dávala starosvatka mužům a kolem stojícím divákům přivoněti, což ovšem vzbuzovalo vždy všeobecnou veselost. Praporec držela starosvatka v průvodu obyčejně v ruce levé majíc žerď jeho o levé rámě opřenu.

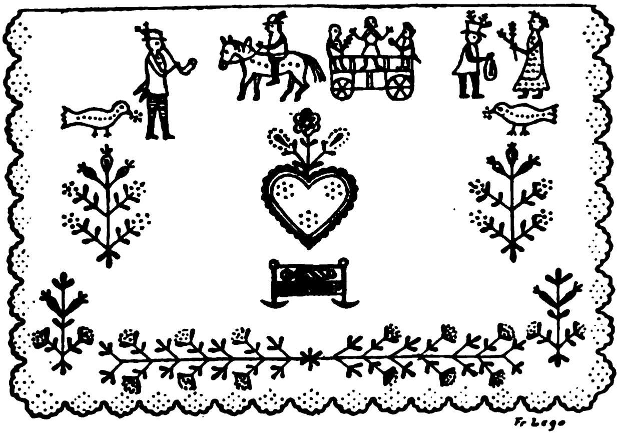

Čís. 2. Svatební prapor z Klátovce (rub).

Praporec svatební zhotoven byl z plátna bílého tvaru obdélného. Plocha jeho vyzdobena byla ornamenty lidovými, symbolickými a výjevy představujícími průvod svatební a život rodinný.

K žerdi přivázán byl buď jedním nebo dvěma cípy a měl pak podobu našich obyčejných praporů. Jiné praporce měly tvar korouhví kostelních; v případě tom byla plocha plátna přeložena ve dvě půle, v přehybu k příčnímu bidélku přišita a k žerdi pak korouhev tato připevněna. V tomto čísle přinášíme vyobrazení obou těchto tvarů, kteréž obrazy svými se doplňují jaksi navzájem. Prvý pochází z obce Klátovce, druhý z Horních Dubenek.

Praporec z Klátovce jest po obou stranách barevnou vlnou a přízí pestře vyšit. Červená a modrá barva na něm převládá. Na přední straně, nesoucí v středu nápis: „Ten praporec patří do Klátovce", jsou s obou stran symbolicky označeny námluvy milenců. Jsou to dvě srdéčka, ornamentem lidovým ozdobená. Levé značí ženicha, pravé nevěstu. Ze srdéček těch vyletují holoubkové, poslíčkové to lásky. Holoubek ženichův nese v zobáčku psaní — vzkaz milené dívce. Holubice nevěstina přináší ženichovi příznivou odpověď, držíc v zobáčku ratolest. Ostatní plocha vyplněna jest známým ornamentem lidovým — květy a věnečkem.

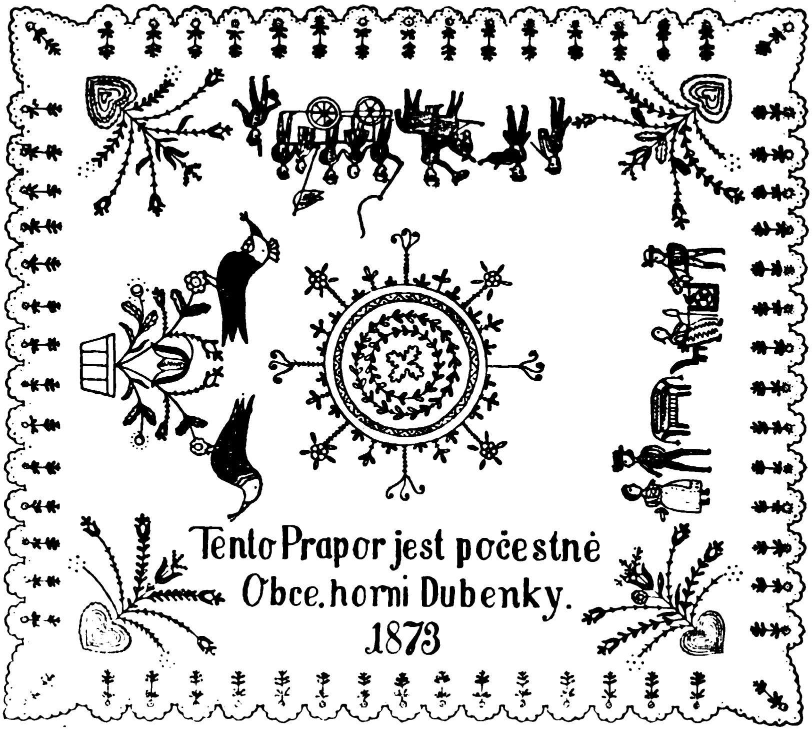

Čís. 8. Svatební prapor z Horních Dubenek.

Strana druhá vyzdobena jest v středu jedním srdéčkem, anať nyní obě srdéčka milenců patrně již v jedno splynula. Ze srdéčka toho vyrůstá květ lásky.

V části hořejší v levo vykračuje si ženich statečně si pokuřuje, za kloboukem maje bohatou kytku. V pravo vyobrazen jest družba, nesoucí nevěstě v uzlíku dary od ženicha. V středu mezi oběma skupinami jest svatební družina na řebřinovém voze sedící, dole pak pod srdéčkem jest kolébka s robátkem. Ostatní plocha vyplněna jest opět ornamenty. Praporec ten jest nyní majetkem musea jindřicho-hrad.

Praporec z Horních Dubenek jest mnohem bohatěji vyzdoben předešlého. Vyšívání provedeno jest barevnou přízí oranžově, modře a červeně. Střed vyplněn jest složitější ozdobou středovou. Pod ní dole jest nápis s letopočtem. V rozích jsou rohové výplňové květy ze srdéček vyrůstající s motivy zvonečku. Po levé straně jest květ okrajový, vyrůstající z květináče. Na květu tom sedí kohoutek a slepička, symbolické to zobrazení ženicha a nevěsty.

Podél hořejšího okraje zobrazen průvod svatební. V čele průvodu hraje dudák s huslákem. Svatební družina usedla na vůz. Na koni sedí starší mládenec zavdávaje z plecháče hudebníkům. Mládenec povoz řídící vesele bičem práská. Na voze v popředí sedí nevěsta se ženichem za ruce se držíce, vedle nich starosvatka pevně třímá v ruce svatební praporec, jí pak po boku jest družba. Za vozem jde pěšky mládenec držící v ruce láhev rosolky.

Na pravé straně zobrazena jest domácnost novomanželů. Vidíme tu, jak žena sedí u přeslice s kuželem, pilně předouc, manžel pak se zájmem práci její sleduje. Celý okraj jest jako u praporu předešlého vyzoubkován a ze zoubků těch vyrůstají kvítky směrem k středu plochy. Praporec tento, velice pěkně zachovalý, získal jsem prostřednictvím p. far. Pavla Laustiaka pro jihočeskou vitrinu v selské síni musea zemského v Praze.

Dopis selky od Ronova nad D. z r. 1620.

Sděluje Kliment Čermák.

K důkazům o vzdělanosti selského lidu máme velmi málo zachovaných pramenů, proto tím vítanější, cokoli se objeví. Při rozlepování purkrechtních zápisů dvora suchotleského u Ronova podařilo se mi nalézti dopisy a cvičení ve psaní z počátku XVII. stol. a mezi těmi zvláštní cenu má dopis kmotry Anny řezníkům a kmotrům jejím. Možná, že je psal některý písař aneb učitel, ale slohem svým jsou prostonárodní a dnes by ještě slušel i statkářce takový dopis, kdyby tak způsobně dovedla pěkně po česku upomínati své dlužníky.

Dopisu později upotřebeno na nepopsané vnější straně ke cvičení ve psaní jakýchsi náboženských úvah. Je psán na čtvrtce a zachován pouze v konceptu se dvěma opravami, které + a ♀ také poznamenáme.

Písmo jest stojaté, dobře čitelné a list při zalepování v makulaturu desek ostřižen, že i poslední číslice vročení 162* odstřižena. Přepisujeme prvé dva řádky diplomaticky, ostatní novým pravopisem.

„Slowutny Pane Ondrzegj Balane a P. Jene Sepačku Pani kmotrowe mogi zwlasstie milj na Panu Bohu y s Pani manželkami Vašimi i s dítkami zdraví i ochrany svaté upřímně vinšuji.

Schválně k Vám posílám z příčiny té, jakož jsem na onen čas dobytek Vám prodala i s vámi se smluvila a za týž dobytek sečkání do jistého času učinila. Již pak poněvadž tento i minul a Vy mi až posavad za takový dobytek dle Vaší zámluvy (že tehdy a tehdy takový peníze mi přinesete) nic přece neodvozujete. Vás velice obou, páni kmotrové moji milí, šetrně prosím, vidouce mý nynější pohostinství a považíce mého dobrodiní Vám učiněného, že mi také mé peníze zcela a zouplna, jichžto nevyhnutelně a nakvap potřebuji. ♀ a kdybych v budoucím čase měla od dobytka co na prodaj žádnému jinému mimo Vás bych neprodala, a s Vámi se ráda smluviti, když Vy sami, pane kmotře mladší, podlé Vaší zámluvy ke mně se vypraviti + s takovými penězi nechcete, po tomto vyslaným takové peníze na dobré minci*) odešlete; bych sic byla tomu vděčnější, kdybyste mohli sami s takovými penězi se vypraviti, a tu by jste k své potřebě mohli sobě něco koupiti i toho dostati. S tím Vás mocné ochraně Boží poroučím. Dattum v místě Vám povědomýho v pondělí po neděli druhé postní, léta 162*. Anna, kmotra Vaše. (Svrchu) Slovutnymu Panu Ondřejovi Balanovi a P. Janovi Špačkovi, řemesla řeznického, p. kmotrům ke mně upřímným k dodání.“

◆

Staročeské lidové názvy koní v XVI. stol.

Podává Dr. K. Chytil.

Jako v starých jménech rodinných a přezdívkách osobních zračí se i v pojmenování koní, dobytka, psů, ba i drůbeže mnoho lidového humoru a pozorovacího talentu. Zevnějšek, nápadná známka, povaha, vada zavdávaly podnět k označení slovnému, kteréž zajisté voleno vždy trefně. Průběhem doby ustalují se názviska a v novějších časech udílejí se často na zdařbůh, ať se hodí či nic; jméno nemá pak jiného významu, než jaký má označení číslem. Venkovský lid „křtí“ dosud na př. koně velmi trefně, ale u hospodářů městských, povozníků, v konírnách panských zřídka se již setkáme s případnými názvy koní. Většinou označují se jen dle barvy, a to ještě německými názvy: fuks, braun, šiml, rotšiml, šek, nebo volí se jména historická a fantastická, jež nejčastěji se ovšem objevují v cirkusech a při závodech.

---

*) Patrně již psáno v době zlopověstné „dlouhé mince“ r. 1620—1623

Dostala se mi náhodou do ruky „registra koňská“ z Kutné Hory ze XVI. století. Koně se uvádějí jmény; jsou to samá případná jména česká, která mohou přispěti i k charakteristice hynoucí nebo snad již vyhynulé čisté domácí race. Některé názvy by stály za to, aby se znova zavedly. Uvádím zde některé výňatky:

„Anno 1532 . . Severa přistoupil k těmto koním a jména jich tato: Hnědý kárník, koza, mladý hlaváč, holubec, kolínský (patrně byl koupen v Kolíně), valach, lysý, Sanctus, ryzka, kadeřávek, vraný, starý hlaváč, pochop, fousek, pšenička, bělík, holej, flíček, podsební, vrana, paták, sova, konopáč, Žižka (nejspíš byl jednooký), smolka, popílek, hřivnáč, provázek, srnka, lanka. Summa 30 koní.“

„Anno virginej partus 1532; koupení koní. Sabbato an. Magdalene koupil Severa pergmistr VI koní od Jiříka Voboleckého za 30 k. 30 gr. Jména těch koní: Šlojíř, bílá huba, šrámek, nedvídek, hermulík, šafránek.“

Později přikoupeni kromě jiných ještě: bradáč, šváb, mlynářek, kolečko, řebínek, zoufalý vlček. Někteří z koní byli opět prodáni, někteří — umřeli. „Anno 1533: Umřel kůň, jméno jeho Šváb;“ téhož roku „umřeli“ ještě: šrámek, siruček, ryzka, kolečko a nedvěd.

Názvy tyto voleny jsou vhodně dle barvy, podoby, povahy; z koňského „povolání“ odvozena jsou jen kárník, valach a podsební. Uvážiti sluší, že to ovšem nebyli koně ušlechtilého chovu, pro zábavu, nýbrž vesměs do tahu, pro těžkou práci v horách stříbrných.

Svatba v okolí Chrasti (na Chrudimsku*).

Dle vypravování své milé matky (r. 1807 narozené) a jiných starších osob napsal Vinc. Paulus.

Když si dva svobodní lidé, muž a žena, manželství slíbili a svolení rodičů nebo jich zástupců k tomu dosáhli, byli v domě nevěstině při námluvách za snoubence, za ženicha a nevěstu, prohlášeni.

Námluvy odbývaly se v neděli nebo ve svátek odpoledne u přítomnosti rodičů s obou stran a některých důvěrných sousedů.

---

[1] Významy a fráze, u lidu v okolí Chrasti obvyklé, jsou na příhodných místech (pokud se hodily) uvedeny a označeny proloženým tiskem.

Rozhodné slovo měl při tom *námluvčí*, který arci mluvil vždy ve prospěch té strany, od které se větší odměny nadál. On popisoval *grunt* ženichův a jej samého, jakoby měl vše napsáno, vyjednával *přínos nevěstin* jak s *pantátou* na penězích, na nábytku a dobytku, tak s *paňmámou* na všech domácích potřebách.

Po ustanovení dne *svarby*[2] určen byl den *k zadání ohlášek*, což se obyčejně v první dny týhodne stávalo[3].

Za *katezismus* koupila nevěsta velebnému pánu šátek anebo přinesla *obláčlnu*, panu faráři donesla do kuchyně kohouta.

Na své ohlášky, které při bohatých hlučnými intrádami provázeny byly, nikdo ze snoubenců jíti se neodvážil, aby manželství bylo svorné.

Nevěsta od ženicha modliteb nevzala, aby se svatba *nezvrátila*; kdyby jí daroval křížek měla by v manželství *kříže* k očekávání; špendlíkem pak by si lásku k ní rozpíchal.

Na svatbu zvala vzácnější hosty nevěsta osobně, někdy také se ženichem. Před lety nosívala nevěsta pozvaným (obyčejně po třetí ohlášce) koláče, které aspoň z větší části sama dělala.

Dělala-li nevěsta první koláč sama, byla naděje, že se všecky povedou; dříve však musela také vyváleti aspoň jeden bochník chleba. Na *Božím daru* dávaly si domácnosti snoubenců zvláště záležeti; povedl-li se, byly ujištěny, že se také novomanželům dobře povede.

Pozvaní dávali do domu nevěsty všeliké svatební dary, záležející po většině v potravinách; ti, kteří tak neučinili, dávali nevěstě při přinesení koláčů dar peněžitý: památní stříbrné peníze, tolary, také dukáty.

Aby se nenahromadilo stejných darů, vyzvídala hospodyně dovedným způsobem, *co by as paňmámě bylo nejvíce vhod*, nebo co ta neb ona sousedka již udělati slíbila.

Nejdůležitějším darem býval věnec z pšeničné *fajnové*, mnohdy až z věrtele mouky, pro nějž měli již zvláštní *stoleček* v domácnosti. Věnec se na způsob vánočky splítal a na okrouhlý plech stočil. Po vrchu pokladl se ozdobami z tužšího těsta, všelijak vykrajovanými a zoubkovanými. Aby se věnec uvnitř nespekl, obětoval se na to již nějaký hrnek, který se do něho před vykynutím vložil a s tím do pekárny — arci jen v některých domácnostech k tomu způsobilé — vsadil. Když věnec vychladl, hrnek se rozrazil; takový věnec vypadal *jako vysoustruhovaný*. Vychladlý věnec se pomazal medem a ustrouhaným perníkem hustě se posypal. V pozdější době sypali místo perníku pestrobarevný cukrový máček.

---

[2] Den svatby ustanoven býval z pravidla na úterek, při čemž však *staří* (rodiče a sousedé) nahlédli do kalendáře, bude-li toho dne nějaká *příznivá planeta panující*. Nejraději viděli blížence, nejvíce obávali se štíra. Nepříznivá planeta na úterek připadající svatbu buď *popohnala* nebo ji pozdržela.

[3] Věcí zcela známých se nedotýkám.

Věnec se ozdoboval smaženými drobnostmi, které na dřevěných špejlích navlíknuté do něj souměrně zapichovány byly. Smaženičky ty (koblížky) měly podobu holubiček, panáčků, věnečků, srdéček a j. Také věci z perníku, pozlátkem potažená jablka, sušené hrušky a švestky, ořechy (dle roční doby) se připojovaly.

Později nastoupil arci bělounčký cukr, a paňmáma hořela radostí, když do domů nevěstina se služkou vstupujíc, vítána byla slovy: „Že pak jste za takové nepohody na cestu se vydávaly, všecko máte zachumelené; tož musíme s tím někam do komory, aby se to nerozhřálo.“

A což teprve byla-li v ďouře ve věnci láhev, obyčejně mázová, s nějakou kořalkou nebo s vínem postavena, a kromě toho snad ještě v košíku něco od drůbeže, tu teprve nemělo s jedné strany obdivování, s druhé strany pak ujišťování o vzetí s málem za vděk konce.

Jiná sousedka napekla koláčů také z fajnové, jež se na tokách (řešetech) anebo v putně na zádech, čistým prostěradlem ovázané, ještě teplé na místo určené dodávaly.

Některá sousedka obstarala plné necky koblih, které byly povidly, mákem nebo perníkem medem promíchaným nadívané; nasmažila věnečků s hrozinkami nebo několik mis Božích milostí.

Sousedka A. poslala množství všeliké drůbeže, soused N. dal celé tele, C. koupil celou čtvrť hovězího, D. poslal korec i více pšenice, M. vědro nebo i dvě piva. K. dal půl krmníka atd. Když pak se všechny ty dary snesly v domě, v němž se svatební hody slaviti měly, byla to hotová výstava kuchařská.

Kromě toho vypomáhaly pozvané hospodyně, jejich dcerky neb i služky při upravování všeho, čeho k svatební hostině potřeba.

Vedle zvaní nevěstou bylo však zvlášť okázalé zvaní družbou s mládenci. Při bohatších svatbách zvalo se dvakrát, při obyčejných jen jednou. Po dohodnutí rodičů s obou stran, větším pak dílem se strany ženicha, zjednán byl družba, který od začátku až ke konci vše řídil; jemu k ruce zjednal ženich mládence, nevěsta pak zvolila si družičky. Družba i mládenci měli na kabátě vedle knoflíků na levé straně připevněný prut rozmariny s dlouhým červeným fáborem.[4]) Rozmarina se každodenně obnovovala; pro družbu obstarala ji nevěsta, pro mládence družičky. Také fábory byly jejich darem.

---

[4]) Na začátku tohoto století oblek ženichův a mládenců nelišil se od toho, jaký se tehdáž vůbec na venkově v dny sváteční nosíval. Později měl ženich i mládenec celý oděv z černého sukna. Nemohl-li si jej jeden nebo druhý sám pořiditi, vypůjčil si ho, aby svému stavu (rozuměj mládeneckému) neďál hambu.

Nezbytným odznakem hodnosti družbovské byla silná rákosová hůl s hákem, spaňhelka; mládenci měli rákosové pruty v kotouč nahoře stočené a po celé délce červenou pentličkou otočené.

Hned při první ohlášce přišel družba s dvěma i třemi mládenci do domu nevěsty se vzkazem od rodičů ženicha a od něho samého. Bývalo tu dlouhého říkání, při němž obyčejně všickni k slzám byli pohnuti, zvlášť uměl-li družba svou roli dobře podati.

Od nevěsty šlo se zase k ženichovi, kde se slova dle osob zaměnila. Po té následovalo zvaní osob v domech družiček a ostatních hostů se slovem pánů rodičů s obou stran, pak počestného pana ženicha a poctivé panny nevěsty. Zvalo-li se přes pole, konala se cesta koňmo. Koně měli ve hřívě a v ocasech vpletené červené hedvábné stužky.[5])

Mnozí z mládenců oznamovali příchod svůj do vesnice střelbou z malé pistolky. Strojila-li se svatba zvlášť okázale, byli zváči provázeni hudbou.

Lahvičky s dobrou, které se na poctu potkávajícím podávaly, u nejbližšího obchodníka opět se naplnily. Druhé zvaní konalo se týmž způsobem v neděli po třetí ohlášce. Byli-li snoubenci z jedné osady, šli v pondělí ráno před svatbou do farního kostela ke správě Boží, od které se již neviděli až před jízdou do kostela.

V pondělí, někdy teprve časně ráno v úterý, posílali si snoubenci dary: nevěsta ženichovi košile, šátek na krk a kapesníky vlastní rukou šité a vyšívané (aspoň tak každá tvrdila), ženich pak nevěstě botky, punčochy a podvazky, někdy též šátek k čepení.

V Chrasti ten večer před kopulací sešly se kamarádky nevěstiny u jejích rodičů na malou večeři, kam přišel též ženich s mládencem (byli-li v místě), a tu se pak zpíváním rozličných mládeneckých písní (Loučení, loučení, což jest to těžká věc a p.) bavili. Při této schůzce upletly se věnečky, které se při oddavkách na hlavy snoubenců kladou; večer ten nazvýval se vitím věnečků.

V úterý časně ráno, v den oddavek, přišli hudebníci, ženichem placení, k bytu nevěsty, kde zastaveníčko, „dobrýtro“ nazývané, zahráli.

Současně však rozptýlili se družba a mládenci po osadě, vybízeli pozvané, aby se již připravovali a do domu pánů rodičů panny nevěsty dostaviti se neobtěžovali si. Dalo-li se to jen poněkud uspořádati, byli hosté svážení a hudbou doprovázeni.

Mezi tím, co se hosté scházeli nebo sjížděli, připravovaly některé důvěrné sousedky nevěstu do kostela, upravujíce jí šat, vlasy a svatební věneček. (Svatební šat ponechávají si některé nevěsty do hrobu.[6]) Paní Ročková, nyní již přes 60 roků stará, slýchala od své matky, že za jejího mládí svatební šat pro nevěstu uložen býval na děkanství v Chrasti, kde si jej ta, jež si vlastního šatu svatebního opatřiti nemohla, za mírný poplatek vypůjčila. Na vesnicích v okolí vypůjčovaly si chudší nevěsty svatební roucho od bohatších, mladších sousedek. Vypravuje se o D... ové z Podhory, že v její kanafasce 99 rozličných nevěst bylo oddáno.

---

[5]) Herbábné pentličky.

Svatebním rouchem nevěsty býval druhdy zelený hedvábný kabátek s varhánkama a širokými rukávy, široká, obyčejně zelená sukně se sbíranými faldy a žlutý hedvábný, široký, boky zakrývající fěrtoch, od něhož vzadu dlouhé, široké stuhy visely. Později zaměněn hedvábný kabátek za soukenný, nejvíce barvy černé, hedvábná sukně za kanafasku a pouze hedvábný fěrtoch se nejdéle udržel; býval však barvy rozličné.

Strojení nevěsty do svatebních šatů dělo se obyčejně ve zvláštní místnosti (v komoře, na špejchárku) a jen od některých důvěrnic. Nevěsta bývala postavena do díže, což působiti mělo, aby šťastnou matkou velikého potomstva se stala. Pozorovalo-li se, že si rodiče přejí míti „mňoučka“ dal se nevěstě za ňadra krajíc chleba, měla-li býti „mňučka“, dala se jí skýva (stílka).

Když měl ženich přijíti, dívala se nevěsta klíčovou „ďovírkou“ nebo škulinou v okenici, aby jej dříve zahlídla, než on ji; jestli si při tom dupla, nabyla moci nad ním.

Po vstoupení do „sekníce“ byla nevěsta z úkrytu vyvedena, ženichovi a hostům představena.[7]) Po uctění hostů krátkou snídaní požádal družba rodiče za požehnání pro snoubence.

V té chvíli byli však zde nejen všichni pozvaní, nýbrž i nezvaní z celé osady, aby slyšeli vinš žehnací, jejž družba dle okolností i po celou čtvrt hodiny (jako malé kázání) přednášel. Býval to okamžik nejdojemnější, při němž všechen lomoz a hovor utichl, a netrvalo dlouho, ozýval se se všech stran přitlumený vzlykot. Po té snoubenci, klečíce na prostřeném na zemi ubrousku, přijali od otce i matky, po případě od babičky a dědečka, požehnání, po němž nevěsta rodičům nejen ruce, ale i nohy líbala. Osiřelé nevěstě požehnal poručník.

Svatebníci s proutkem rozmariny v dirce u kabátu, za kloboukem anebo čepicí, svatebnice[8]) pak rozmarinu při šátku s modlitbami v rukou držíce, opatřili si na cestu lahvičky sladké lihoviny, kapsy a šátky naplnili koláči. Pro nevěstu vyhledal družba nejlepší povoz, k ní přisedla stará svatbí a starší družička.

---

[6]) Jako nevěsta tak i družičky měly vlasy v široké copy (culíky, rulíky) spletené, od zadu ke středu hlavy v kotouč složené a jehlicemi připevněné. Kolem tohoto kotouče vlasů upevněn byl věneček z rozmariny, později věneček z dělaných (umělých) květin.

[7]) Ženich obdržel od nevěsty kytku, t. j. prut rozmariny se širokou červenou stuhou.

[8]) Svarebníci, svarebnice.

Pozvaní starali se vždy o to, aby do povozu přišli vždy stejné koně; neměl-li takových jednotlivec, spřáhli je dva sousedé. Aby koně na sebe zvykli, dělaly se se spřežením před svatbou zkoušky. Všecky koně měli žíně v ocasech i ve hřívě spletené a hedvábnými červenými stužkami ozdobené, v ocase při mašličce i kousek rozmariny. Do povozu ženichova přisedl družba a některý blízký příbuzný ženichův (svědkové). O pohodlí družiček starali se mládenci. Samo sebou se rozumí, že družba, který ustanovoval pořádek, v jakém povozy následovati mají a o pohodlí všechněch svatebníků, zvláště sousedek a jich dcerek byl pečliv, poslední do vozu vstoupil.

Někdy družba i mládenci jeli vedle vozů svatebních na koních. Který ženich si vedl vysoko, jel do kostela také na koni; z kostela však seděl již při nevěstě.

Na dané znamení povozy se hnuly; vznešenější v popředí, povoz s nevěstou býval vždy první. Nerozumný zvyk střílení z pistolek mezi jízdou mnohé neštěstí způsobil. O chudé svatbě místo střelby bouchalo se před svatebníky velikými hrnci (střepy) do cesty, do plotu. O bohatší svatbě jeli také hudebníci ve zvláštním povoze neb aspoň několik trubačů se na jednotlivé vozy zachytilo, aby veselými fanfárami průvod provázeli. Zpěv a vřískavý výskot svatebníků zazníval ještě, když průvod již daleko za vesnici se dostal.

Mezi skupiny diváků, zvláště mezi děti, které na svatební průvod podívat se vyběhly, metali svatebníci koláče, jimž metynky nebo metáčky říkali. Koláčů těch chápal se rád každý, poněvadž prý nebolejí záda toho, kdo je jí.

Byli-li svatebníci hudebníky doprovázeni, tito při příjezdu do farní osady vystoupili, v předu průvodu kráčeli a veselý pochod až k samému kostelu hráli.

Při jízdě do kostela vyzvídají svatebníci, nepotkali-li povoz se šimly, znamenalo by to neštěstí pro snoubence. Povoz hnojem naložený, jedoucí proti svatebnímu průvodu, přináší smrt tomu ze snoubenců, po jehož straně se vyhýbal. Je-li současně se svatbou pohřeb v osadě, očekává se, že jeden z novomanželů brzy zemře.

Zaznívá-li ke průvodu svatebnímu odněkud hlas umíráčku, zlé to znamení, neboť zvoní-li se muži, nebude míti dlouhého věku ženich, zvoní-li se ženě, zemře brzy nevěsta. Z deště nebo sněhu svatebníci si mnoho nedělají; vždyť to padá štěstí novomanželům. Zapotili-li se koně u povozu, v němž jela nevěsta, bývalo o její poctivosti pochybováno. Když se kolo vyvlíklo nebo náprava zlomila u vozu nevěstina, znamenalo to pro snoubence veliké neštěstí.

O nevěstě, která nebyla věnečkem ozdobena, říkali, že jí ho koza sežrala. Při ženichovi sváděno to na kozla. Vidouce diváci na nevěstě šaty modré, předpovídali jí, že bude od muže modřena; šaty bílé nebo šaty perlami ozdobené znamenaly pro nevěstu slzy. Plačící nevěstě předpovídalo se radostné manželství. Běda té, která se před oddavkami zasmála, hned ozývaly se hlasy: „Ta jistě brzy po svatbě bude plakat.“

Vdává-li se mladší dcera z rodiny dříve než starší, říká se, že nevěsta hodila sestře do trní groš.

Při příchodu neb příjezdu ke kostelu seřadil družba průvod: napřed kráčel ženich se svědky, za ním vedl družba nevěstu, pak následovaly družičky s mládenci, za těmi stará svatbí a ostatní hosté dle hodností.

Přijdouce před oltář hledí snoubenci, aby při příchodu kněze na stupeň oltáře současně doklekli, poněvadž ten, kdo to dříve učiní, dříve musí zemříti.

Přišedšímu knězi podala družička prut rozmariny červenou stužkou ozdobený a snoubencům klade na hlavu malounké věnečky z rozmariny, jež pak po ukončení obřadu opět odebere a nevěstě odevzdá.

(V pozdější době bývají někdy svatební věnečky spojeny dlouhou hedvábnou stuhou bílé barvy, jejíž konce drží družičky.)

Jde-li se okolo oltáře na oféru, stane se to teprv až po té. Věnečky ty se svážou a uschovají, aby se manželé nikdy nerozešli. Jsou prý také dobrým kouřidlem proti psotníku.

Některá nevěsta věnečky svatební vkládá si za oltářem za ňadra a doma je uschová, aby, až jí budou v manželství boleti zuby, z dýmky mohla je kouřiti a tím bolesti se zbaviti.

Jestliže mezi svatebním obřadem zahřmí, bude mezi novomanžely častěji váda. Spadl-li věneček mezi obřadem neb při oféře některému ze snoubenců s hlavy, jistě že ho hoden nebyl. Aby nespadl, dávaly do prostřed každého květ lopuchu (babák). Také svíce na oltáři hořící bedlivě se pozorují: komu ze snoubenců svíce vzplane neb prskne (t. j. na jeho straně hořící), ten dříve zemře. Plamen rovný a jasný předpovídá jim dlouhý věk. Při oféře hledí si nevěsta od ženicha k tomu potřebný peníz opatřiti (také jí k tomu její příznivkyně dopomáhají), tím nabývá vlády nad majetkem ženichovým. Nestalo-li se tak, tu si při oféře aspoň peníz se ženichem vyměňuje, aby v peněžních záležitostech mužových mohla míti také slovo.

Po vyrovnání účtu na faře, s kostelníkem a ministranty, po případě s varhaníkem a zpěváky, odebírají se svatebníci ke svým povozům, nyní však novomanželé již spolu, jsouce provázeni starou svatbí a družbou.[*])

---

[*]) Když se po oddavkách svatební průvod hnul, vykřikovaly jednotlivé svatebnice: „Už, už, už, František (jméno ženicha) je muž a Kačenka (jméno nevěsty) jeho žena už, už, už!“

Při jízdě z kostela hleděl každý povoz, aby ku předu se dostal. Předjížděním však mnohý místo v předu po straně v příkopě dosti dlouho vězel; někdy i povážlivých následků pro něho to mělo. V zimě ovšem leckterý vozka se saněmi schválně tak zahýbal, aby svatebníky vyklopil; aspoň jim strachu nahnati hleděl.

V místech, kde svatební průvod vyhnouti se nemůže, býval zatahován. Dlouhý provaz otočil se chvojí a propletl se stužkami, nebo vzala se dlouhá, červená, hedvábná stuha. (V Chrasti spojovali k tomu cíli několik ručníkův a na ně červené mašličky připjali.)

Dvě osoby, muži neb ženy, při nichž někdy i více maškar bylo, natáhly přes cestu některou z jmenovaných zahrážek, držíce ji ve výši takové, aby již z dálky byla pozorována. Třetí osoba, majíc na talíři láhev s nějakou kořalkou a při tom kalíšek, stála uprostřed a očekávala příjezd svatebníkův. Chytrý zatahovač dovedl si již pomoci, aby první povoz ze svatebního průvodu zastavil; ostatním povozům nebylo pak vyhnutí. Hbitě přistoupil přední ze zatahovačů k novomanželům, odříkal jim vinš, podal jim poctu a žádal na ženichovi výkupné za propuštění, které bylo větší, byl-li ženich cizopanský. Někdy šli zatahovači od povozu k povozu podávajíce poctu, která jim štědře bývala splacena. O svatbě se na ten nějaký groš nehledělo, zvlášť uměl-li gratulant něco kloudného pro zasmání pověděti. (V dřívějších dobách súčastnili se zatahování svatby vážení sousedé, což svatebníci za vyznamenání pokládali.)

Celý svatební průvod za výskotu a zpěvu ubíral se rovnou cestou do hospody, kam domácnost nevěstina věnec, putnu koláčů neb koblih dodala.

Z toho však svatebníci sami málo požili; podělujíce u hospody shluklé diváky, na sebe zapomínali.

Aby mužským pivo chutnalo, poslala matka nevěstina pro ně do hospody mísu sýra, z něhož obyčejně také muzikantům se dostalo.

Svatebníci, nalezše sousedský stůl obyčejně již obsazený, vyjednávali ústy družbovými o postoupení, což se stalo tehdy, když ženich na stole zaznamenané řady mázův a holeb aneb aspoň část toho k placení na sebe převzal.

Když svatebníci hospodu opanovali, spustili hudebníci skočnou, při které první v kolo ženich s nevěstou nastoupil, za nimi družba se starou svatby, mládenci se svými družičkami a pak ostatní svatebníci, pokud místnost stačila.

Přetancovavše několikrát odcházely svatebnice jednotlivě domů, aby oděv, větším dílem hedvábný, za jiný vyměnily a zlaté neb stříbrné čepce odložily.

Bývalo pokládáno za dobrý vkus, když se družičky a mladé ženy vícekráte přestrojiti mohly.

V domácnosti nevěstině dávali bedlivě pozor, aby až novomanželé domů přestrojovati se půjdou, nikdo pro vodu nevycházel; přineslo by to nevěstě slzy.

Také toho dbali, aby novomanželé nenašli dvířka zavřená (což se z opatrnosti proti vetřelcům stávalo); měli by pokoj a svornost uzavřenu.

Tančení svatebníků trvalo tak dlouho, dokud nebylo oznámeno, že oběd jest připraven.

Nádoby, jak plechové mázy a dvoumázy, tak i hliněné džbánky (smoláčky) a také nějaká skleněná holba, do nichž se svatebníkům nalévalo, označeny byly mašličkami s rozmarinou. Co se vypilo, znamenalo se na stole křídou řadou čárek: zahnuté značily mázy, přímé holby; jiná útrata zapisována ciframi neb převedena byla na mázy (t. j. na cenu mázu piva).

Když se mělo jíti z hospody, zavolal družba hospodského, spočítal s ním „řad“, rozpočítal outratu na všecky mužské účastníky, připojiv k nim družičky a otce nevěstina (ten se musel k placení „řadu“ do hospody dostavit), stejným dílem a vyzval svatebníky k obědu, ač to někdy teprve pozdě večer začínalo. Družba a mládenci na řad neplatili.

Za zpěvu a výskotu, hudbou doprovázeni, ubírali se svatebníci do domu nevěsty, ktorý v pravém smyslu slova byl ve stavu obležení: na dvoře, záhrobni, pod okny, v síni, na schodech, v létě i na plotě a blízkých stromech dětí a výrostků se jen hemžilo, domácí žebravé báby i do hodovní síně vrážely.

Svatebníci zaujali svá místa takto: nevěsta za stolem do rohu světnice, kde se dvě lavice spojovaly, jí na pravo ženich, na levo družička a ostatní svobodné dívky, vedle ženicha stará svatbí; ostatní místa u tohoto stolu, u stolu nevěstina, vyplnili vzácnější hosté.

U ostatních stolů se obyčejně známější hosté k sobě sesedli, hledělo se však, aby u každého byl někdo, kdo dobře pečeně krájeti dovede, poněvadž mládenci nebývali v tom ještě dosti honěni.

(Dokončení.)

* * *

Malby domků v nejjižnější Moravě.

Líčí popisem i obrázky Jan Koula.

Velice rád zajíždím si na jižní Moravu. Není tu sice ani krajinářských krás v obvyklém slova smyslu, ani příjemného lahodného vzduchu, neboť písčitá, vápenitá rovina častuje jen prachem anebo blátem, avšak lid zasluhuje nejpodrobnějšího studia. Že Slováci jihomoravští jsou národem hospodářským, dlouho tu usídleným, nepopírá nikdo. Dokazuje to nikoli na posledním místě ve všem úhledná a ladná úprava bydlišť. Poukazuje-li se častěji k některým krajinám německým pro příklad největší úhlednosti a čistoty, pak děje se to z neznalosti prostých slováckých chýží, které z daleka čistotou jen září. Slovák moravský a z části i uherský má domek jako klícku. Je to téměř výlučně dílo žen, hlavně hospodyně, která nesnese ni nejmenší poskvrny a nemá pokojné chvíle, pokud vše není v nejlepším ladu a skladu. Jako zedník přistavuje leccos ze sušených cihel (z části si je i sama uhnětla a usušila), zamazuje veškeré spáry hlinou a maltou a dílo své korunuje líčením a malbou. To se děje několikráte do roka, hlavně před hody ať Božími ať posvícenskými. V té době je na vsi pěkné podívání na tyto nevšedně zručné selské umělkyně a samouky ve všem všudy. V posledních dobách upadá však i toto umění, jako všelicos jiného ze samorostlého života lidového. Malby umělejší jsou již vzácností a jen plošné nátěry se ještě v celé pestrosti udržují. Z okrsků moravských, které malbou vynikají, jmenuji skupinu vsí mezi Hodonínem a Kyjovem a druhou, a to rázovitější, která se udržela v posledních zbytcích v několika dědinách kolem Břeclavě. Patří sem: Tvrdonice, Týnec, Kostice a s druhé strany Nová ves v Rakousích (Ober-Themenau), patřil sem před krátkou dobou též Lanžhot, Stará Břeclav a Unter-Themenau taktéž v Rakousích při hranici samé u Břeclavi, a snad i více vsí, které v kroji mužském vyznačují se nošením červených gatí. Touto skupinou chci se blíže obírati. Než mohu přistoupiti k vypsání a posouzení maleb, rád bych seznámil čtenáře aspoň přehledem s tvarem a roztříděním usedlosti slovácké. Na jižní Moravě není velikých statků. Jsou zde jen menší živnosti, velkou většinou čtvrtláníci (mající asi tuším 15 korců) a jen tu a tam půlláníci; proto také převládají tu malé domky z převalné části zděné a to opět většinou z vepřovic. Domky stojí v řadě ve velkých obcích po obou stranách hlavní cesty; málo kdy nalézá se tu šířeji rozvětvený rozvrh staveb. Usedlosti ústí obyčejně úzkou stranou parcely k silnici. Domek má tedy jen čelo na venek obráceno. Před ním na jižní Moravě vídáme téměř vždy

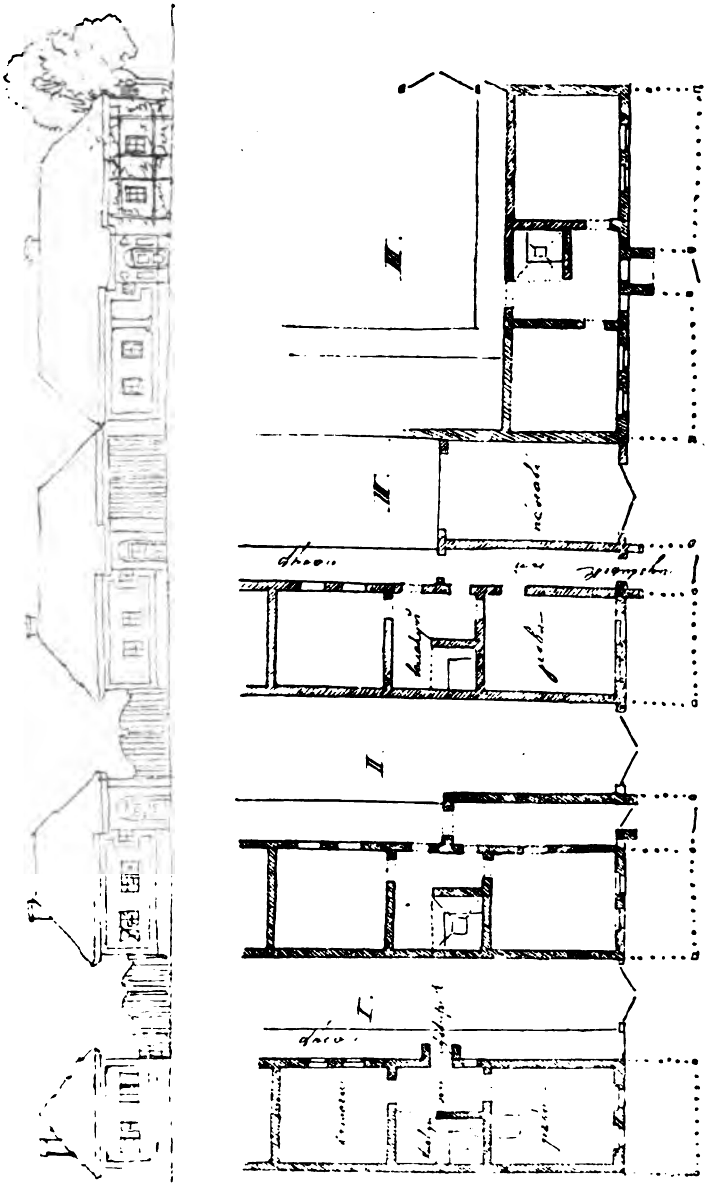
I.
II.
III.
IV.
dvor
dvor

Čís. 1. Tvary domků jihomoravských.

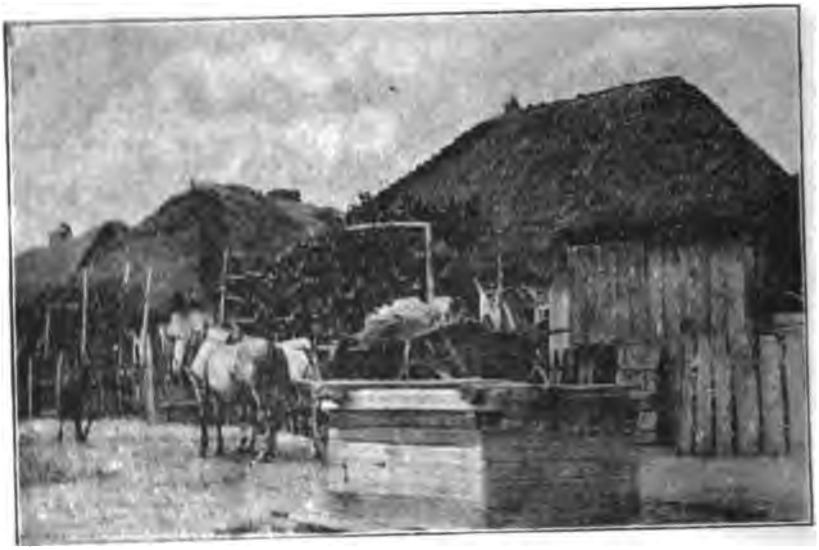

Čís 2. Domek z Tvrdonic.

zahrádku s nějakým stromem a květinami, hlavně pak s bohatě rozvětvenou révou.

Všimnu si bydliště vlastního, nepouštěje se do popisování dalších budov hospodářských. Domky jsou zdánlivě různého tvaru. Možno je však svésti snadno v jeden základní typ. Naznačil jsem jej na obr. pod č. 1, I. Vpředu nachází se jizba, v středu síň s kuchyní a za ní komora. Vstupuje se do domku malými dvířky mezi domkem a vjezdem umístěnými a jde se po násypu do síně, před níž vystavěn je výstupek, nazývaný jinde též žudro nebo žebračka

Kuchyň souvisí s předsíní, jsouc jen oddělena asi sáh či něco méně dlouhou a asi střevíc širokou příčkou. Kuchyň tato, vlastně veliké ohniště, asi sáh široké a dlouhé, má nad celou výměrou vystavěný sopouch úžící se ponenáhla vzhůru v komín. Veškeré ostatní detaily příbytku netřeba tu vypisovati.

Popsané jednoduché rozdělení domku s žudrem ve dvoře vyskytuje se na jižní Moravě jen zřídka, za to je velmi často v přiléhajících částech uherskoslovenských a až k Prešpurku.

Z domku takového se vyvinula přeměnou části násypu či nápraží [illegible] s výstupkem [illegible] v čele vedle jizby a s [illegible] [illegible] obr. č. 1, II.

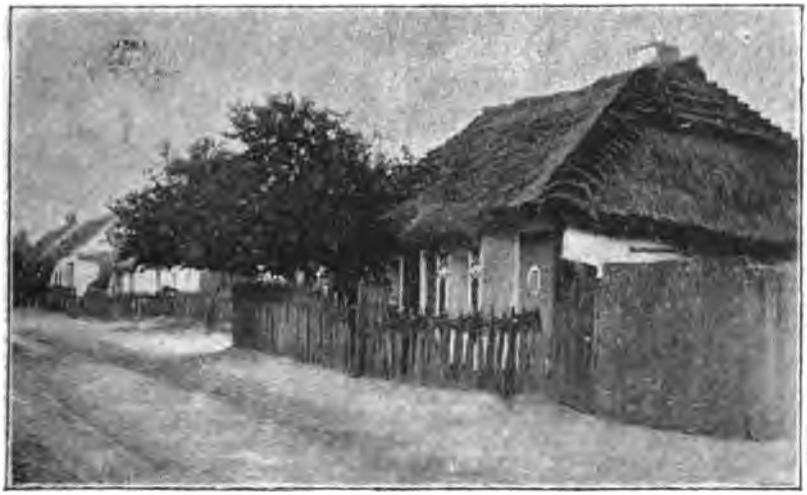

Čís 3. Domek z Tvrdonic.

Změna další povstala přikrytím vjezdu, tak že domek zdánlivě přijal podobu stavení podélného, povstalo tím návratí; krytý vjezd bývá ochranou naložených nákladů, s nimiž hospodář nemůže vjeti v čas žní do stodoly a p. (Viz obr. č. 1., III. Srv. obr. č. 2.) Kde podoba parcele tomu dovolila, tam změnila se též někdy celá disposice a domek postavil se k silnici vůbec na příč. Nic se při tom neměnilo. (Viz obr. 1., III. Srv. obr. č. 3.) Podotýkám, že je vůbec dosti menších variantů půdorysných, neboť se nikdo neřídil pevně ustáleným rozvrhem, maje dosti pružnosti říditi se přirozenou potřebou nebo jsa nucen polohou, kde stavěl.

Malba domků, o níž chci v stati této zde jednati, je celkem pestrá, živá. Domek celý má temnější nebo i barevnější podnož, asi 70 *cm* vysoký, a nad ním celá plocha rozvržena je ve veliká pole, podmíněná stavebnými částěmi, náležitě a správně obroubená. Plochy jsou nejvíce bílé, žluté, červené, málo modré nebo zelené, nyní uzříme již i hnědé, temnočervené atd., vůbec v odvozených barvách, což velmi nehezky vypadá. Ozdoba nejbohatší soustředěna na výstupek, na chodbu, síň a kuchyň. V jizbě není mnoho volného místa. Tam pro množství peřin na postelích a ještě větší množství talířů, obrazů a jiných ozdob na stěnách se k bohatému malování nepřibližovalo, jen mezi okny, kde bylo vhodné místo k umělecké výzdobě malířské.

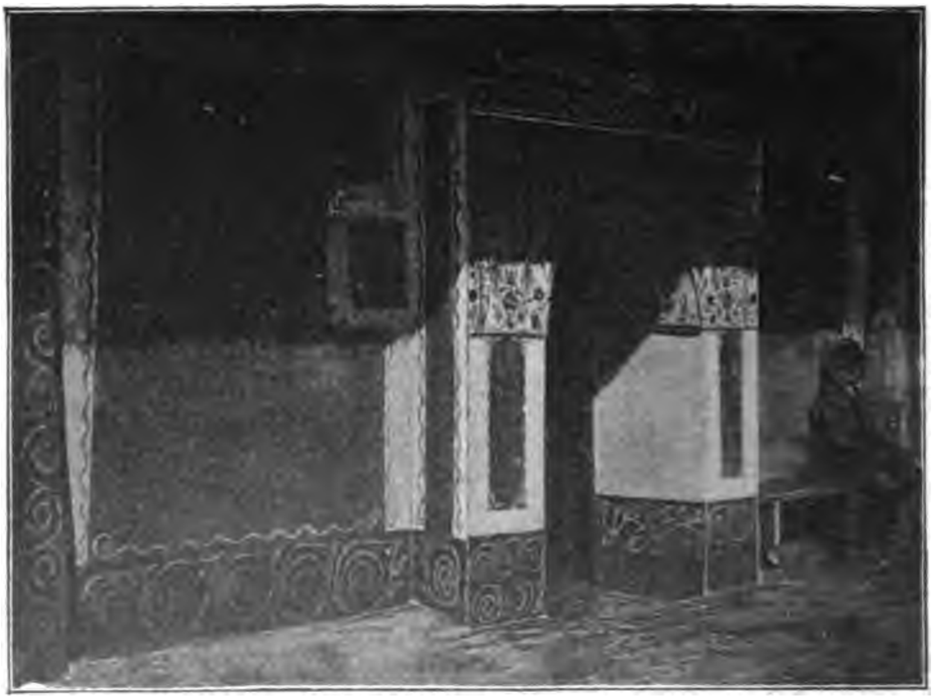

Čís. 4. Žudro čili výstupek čísla 181 v Tvrdonicích.

O celkové povaze takových maleb („obrovnávek") poučí nás nejlépe připojené obrázky, které jsem si pořídil. Na výstupku či žudru lze rozeznati podnož jednobarevně líčenou, plochy pilířků s náplní, pásky a květy obroubené a zakončené ornamentální kytkou, a plochu obloukovou s bohatým, často květovým vyzdobením oblouku. Na této ploše nejrázovitější je ozdoba čtvercové formy, ke které na všech čtyřech stranách připojují se jinobarevné oblouky. Ozdoba ta vyskytuje se porůznu snad na celém Slovensku.

V šířce výstupku, kterou architekti sufitou zovou, nalézají se taktéž různé motivy ozdob. Jsou zde buď zvláště bohatě vyvinuté kytky, rozvinuté s obou stran k temenu klenbičky anebo po obou stranách řada květů na kratších stoncích (viz obr. č. 4., 5., 6.). V těchže formách vyzdobeny jsou i chodby a síně. Je tu takové bohatství a taková umělecká svoboda s používáním motivů, že se znalci jen srdce směje. Nejlepším případem byla by síňka domku Anny Baťkové

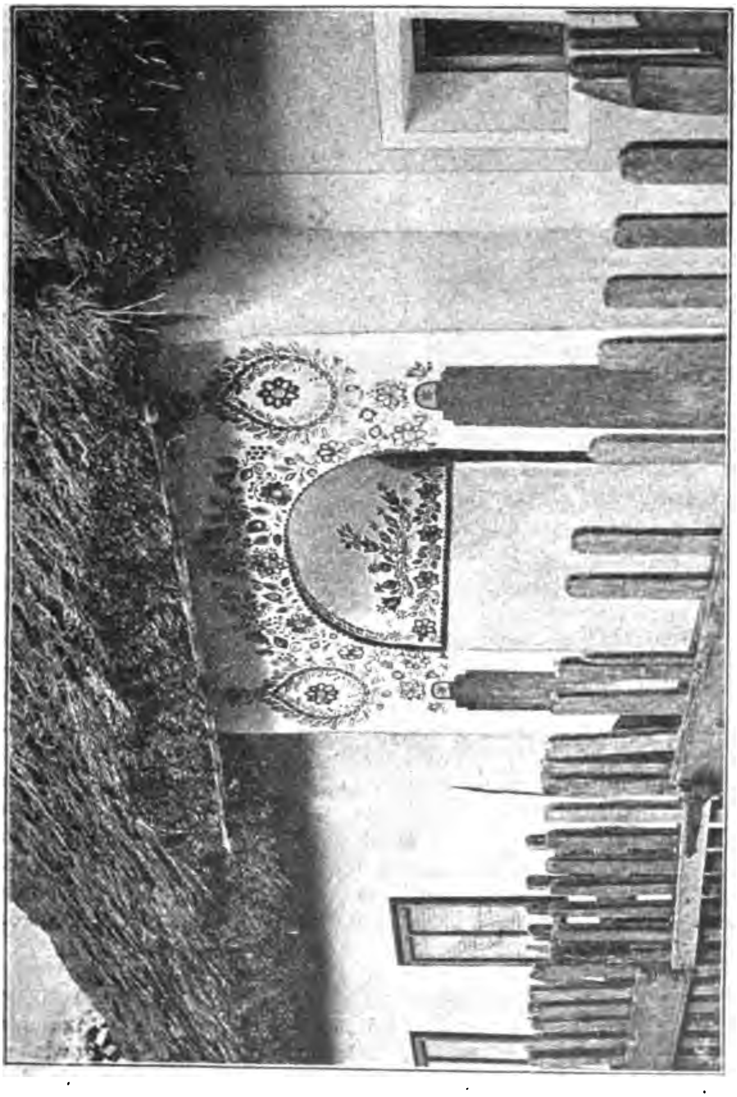

Čís. 5. Malovaný výstupek domku v Týnci u Břeclavi. (Fotografie prof. Jos. Klvaně.)

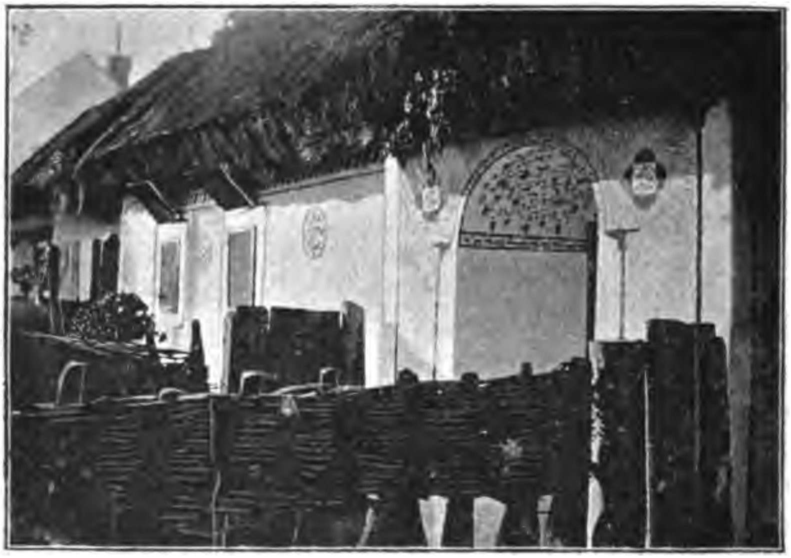

Čís. 6. Domek z Nové Vsi (Ober-Themenau) v Dolních Rakousích.

v Tvrdonicích, kterou však jsem si neofotografoval. Podávám za to obraz příčné stěny mezi síní a kuchyní z čísla 184 též v Tvrdonicích (obr. č. 7.). Soudím, že není v celé Evropě takového příkladu znamenitě vyvinuté ornamentiky lidové jako je tuto. Plochu téměř 4 čtver. metrů pokryla nyní již mrtvá Marie Bartoňková úponky, květy a ovocem ornamentálně co nejrázovitěji vyvinutým v tak dokonalém vystižení zákonů uměleckoprůmyslové tvorby, že potřeba bezpečného opravdu svědectví, aby o věci nebylo z nedůvěřivosti od odborníků pochybováno. Marie Bartoňková, v okolí malířka zvaná, je již dvě léta mrtva a i její dílo bylo letos z jara zabíleno. Věčná škoda! I ostatní malířky jsou staré, a brzo nebude po tomto lidovém umění nijaké památky.

Na zmíněné stěně vidíme tři pole spodní, podnož, plochu vlastní a vrchní pás, tak skoro jak každý odborník by věc rozvrhl. Spodní byla cinobrově červená a na ní namalovány květy bílou konturou asi 1·5 cm. širokou, do které v celé délce nasázeny tečky červené, žluté a černé, tak že celek působí z jisté vzdálenosti velmi klidně. Hlavní plocha zůstala bílá. Ornament má za základ vlnovku vedenou několikráte vedle sebe hlavními barvami maleb (černá, červená, žlutá,

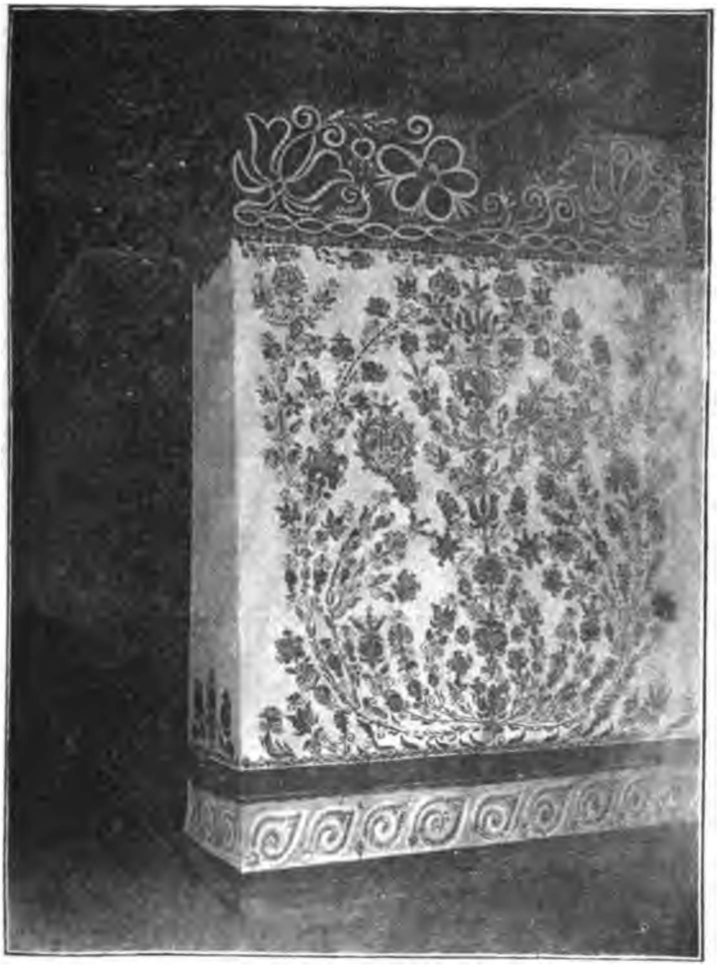

Čís. 7. Příčná stěna z čísla 181 v Tvrdonicích.

zelená, bílá, málokdy modrá) a ukončenou spirálami oboustranně. Ze středu pak vyrůstají úponky plné poupat, květů a ovoce na všechny strany, plníce stejnoměrně a úměrně celou plochu. Malířka nejprve nakreslila si konturu, černou, lemující čáru. Květy a ovoce mají celkem asi výměru 6—8 cm., černá kontura asi 3—4 mm. šířky.

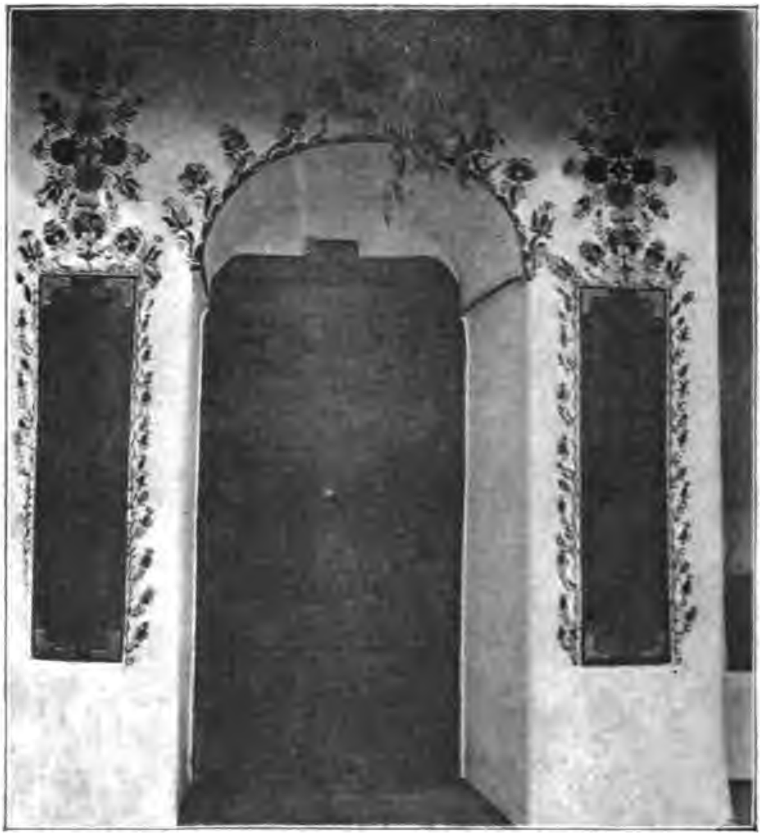

Čís. 8. Výstupok domku Baťkových v Tvrdonicích.

Barvy ostatní plní, různě se střídajíce, tyto ohraničené tvary. Umělecký klid v komposici nastal převahou černé barvy nad ostatními. Vrchní lemovací plocha je žlutě podložena a květy jsou na ní docela týmže způsobem provedeny, jak při podnoži uvedeno. Avšak i z takové ukázky může si málo kdo představiti účinek celé místnosti, totiž síně a kuchyně. Plochy ostatních stěn ovšem byly jen jednobarevné nebo naznačeným kvádrováním a malými květovými motivy přizdobené, ale oba pasy, vrchní a spodní, vroubí celou místnost, jdou i do komína. a pohne Vás to až k smíchu, když uzříte i veškeré plochy v komíně a ohniště, ba někdy i ohniště samo plné květů a rozvilin. To ovšem dá se vysvětliti jen tím, že v létě vaří hospodyně jinde.

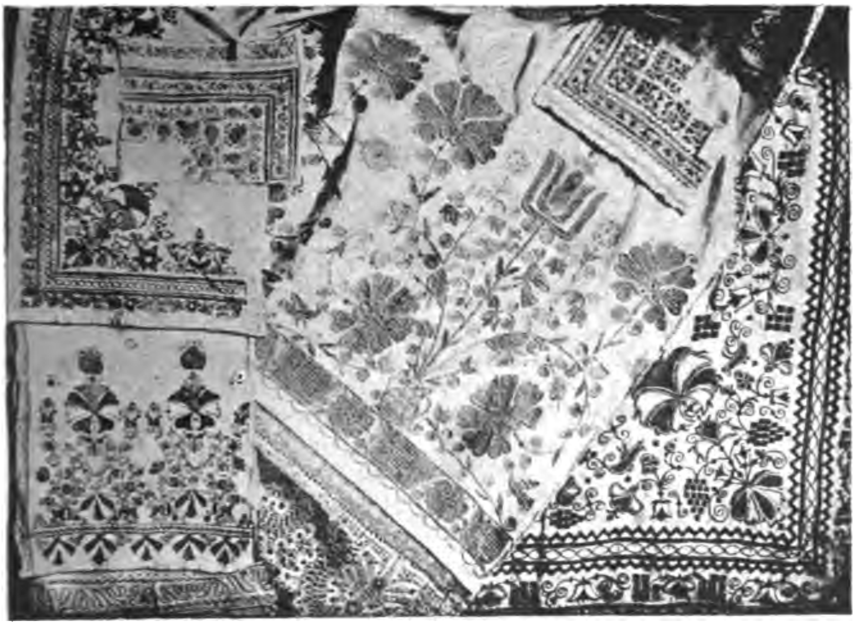

Čís. 9. Ukázky starých výšivek z Břeclavska na Moravě.
(Fotografie prof. J. Klvaně.)

V meziokní nalezneme nejčastěji různě rozložené květy. Bývají to opět úponky na příč vedené, tak že činí z dálky dojem gothických závěsů nebo spojek mezi zevnějším a vnitřním oknem.

Ozdoby i nejsložitější malují selky od ruky bez šablon (v jiných místech na Slovensku však s různými šablonami) a štětičky často směšné primitivní připraví si většinou sami.

Jak již podotknuto, mají veškeré ozdoby uvedených vesnic jednotný ráz; jen malby týnecké jsou naturalističtější a jinaké, formy jejich nejsou tu osamotnělé, nýbrž přiléhají přímo k tvarům vyšitých ozdob na límcích ženských rukávců a šatek. Tak často jsme se veřejně i v hovoru soukromém přeli o to, zda je správné či nevhodné přenášení forem s jednoho materialu na druhý, zda smí se formy s vyšívání přenésti na malbu stěn či na dřevo, majoliku atd.; a hle — tu lid věc rozhodl, řekl bych, jako nejvyšší instance. Ovšem pomáhal tu dlouho cvičený cit pro formy zděděné, a nemůže tu býti o nějakém kopírování řeči. Zajímavé je podrobně přirovnávati na př. motivy a [illegible] na malbě číslo 7. a 8. k svérázné ornamentice starých výšivek z téže obce (viz obraz číslo 9.). Malířky použily tedy skorem týchže forem vždycky, ať malovaly na stěny, ať zdobily velikonoční vajíčka, ať kropily práh či sypaly písek, ať vyšívaly je podle techniky a povahy materiálu. Vždyť nejinak počínali si i Řekové. Vidíme anthemiony, meandry a jiné ozdoby i na stěnách i na řezbách, na nářadí jak hliněném tak bronzovém, a přece všude docílili klassického slohu. (Dokončení.)

* * *

O naší světské písni lidové.

Další příspěvky podává O. Hostinský.

I.

Hned v prvních článcích svých, které jsem o předmětu tom uveřejnil v prvním ročníku Českého Lidu, zaznamenal jsem některé stesky na ubývání zpěvu mezi lidem a hrozící tím nezáhle vymření pravé, ryzí písně lidové. Ale nepřidal jsem se k pessimistům a již z toho, že na Moravě podařilo se p. Bartošovi za našich dnů obohatiti poklad známých nápěvů lidových písněmi novými tou měrou, že počet jejich od dob Sušilových se více než ztrojnásobil, směl jsem zajisté souditi, že také v Čechách podobným snahám zbývá ještě dosti práce. Věděl jsem sice dobře ze zkušenosti vlastní (starší vykala se hlavně Čech východních, novější pak jižních), že český lid všude ještě nepřestal zpívati, a že ozývají se mezi tím mnohé nápěvy, jež v Erbenově sbírce bychom marně hledali, avšak byly to většinou jen vzpomínky a hojný porušeniny. A doklady tyto byly pro mne samého alespoň přesvědčivé, určitých zápisů však měl jsem příliš poskrovnu, než aby ve své osamocenosti mohly býti důkazem dostatečným.

Mezi těmi, kdož zřekli se již naprosto vší naděje, že by se v Čechách po sbírce Erbenově mohlo nasbírati ještě něco nového, byl též p. Ludvík Kuba, neúnavný vydavatel „Slovanstva ve svých zpěvech“. V předmluvě k prvnímu dílu (1884) praví: „Ale v Čechách totiž již zmlkl národní zpěv. Dnes uslyšíme již jen ojediněle odrhovačku nebo školskou píseň, jež odříkávají [illegible] v hlavě zvaná, a pohrdnou, pro [illegible] bezvýznamné zpěvy.“ Možná, že v některých krajinách, kde jedním [illegible] staré prosté mravy a obyčeje rolnický [illegible] zůstaly již poměry takové — ale známe z krajin těch sotva [illegible] na jichž [illegible], zejména na kraje [illegible] a [illegible] moderní [illegible] vzdělanost. A proto p. Kuba byl osudem k tomu povolán, aby dal na otázku tu odpověď, která každého přítelé lidového umění českého potěší. Když totiž hudební odbor národopisné výstavy československé započal své práce, hleděl vyplniti mezeru velmi citelnou sbíráním materialu, který by učinil možným, poznati a po případě i uveřejniti zbytky naší lidové hudby instrumentální, i vyzval p. Kubu, aby se v práci tu, při níž snad i leccos z neznámých dosud zpěvů lidových nalézti by se dalo, uvázal, a hlavně do končin šumavských, především do Domažlicka, se obrátil. Výkonný výbor národopisné výstavy snaze té přišel vstříc s největší ochotou, a učinil výpravu tu teprve možnou. P. Kuba sice rád přijal úkol na něho vznesený, ač netajil se s tím že kromě hudby dudácké nějaký značný výtěžek z cesty své ani neočekává. Nastoupil pouť svou 6. května t. r., ale již po několika dnech mohl se s upřímnou radostí přiznati, že se svou někdejší skepsí „nadobro propadl“: zapsalť během čtyř dnů 150 písní, buď docela nových nebo alespoň důležitých variantů nápěvů již známých. Horlivě pak v sbírání pokračoval až do 6. června — s jakým výsledkem, posoudiž čtenářstvo Českého Lidu ze zprávy jeho vlastní, mně k tomuto účelu poskytnuté zároveň s některými ukázkami zpěvu i hry nástrojové.[1])

* * *

Zpráva p. Kubova zní takto:

„Výsledky mé činnosti sběratelské, trvající od 6. května do 6. června 1893 včetně, jsou tyto: Sebral a zapsal jsem:

a) 502 nápěvy, v Erbenovi se nenalézající, s texty, jichž počet je mnohem vyšší, jelikož se k jednomu nápěvu používá více textů; a

b) 60 ukázek nástrojové hudby lidové, a to 8 variací na klarinet, 16 na housle, 6 her dudáckých a 30 partitur tak zvané „selské muziky“ čili „malé muziky“, t. j. třicet partitur, obsahujících zpěv, klarinet, housle a dudy.

Látka pod *a*) uvedená, pokud se nápěvů týče, neobsahuje nic, co by podstatou svojí lišilo se od písně české, jak nám ji Erben představil. Mnohé věci jsou pouhé varianty známých melodií (č. 1.). Jinde uprostřed nápěvu jinak neznámého nalezneme článek z několika taktů

---

[1]) P. Kuba podal také již stručný referát o své výpravě na Domažlicko ve Věstníku národopisné výstavy československé, č. 4.—6., ale referát ten je více náčrtek rázu povšechnějšího, pro širší kruhy určený, takže časopisu odbornému lépe sluší, když přináší novou původní zprávu sběratelovu, která hudební stránce předmětu věnuje větší pozornost. Ukázky uveřejňují se zde s ochotně poskytnutým svolením Výkonného výboru národopisné výstavy československé, jenž do jisté doby má první právo na publikaci originálů. Připomínám, že žádná z písní zde otištěných není obsažena v onom referátu ve Věstníku, jenž přináší veskrze ukázky jiné.

se skládající, jenž nám je povědomý z písně jiné (č. 2.). A opět jindy nalezneme píseň, jako by ze zlomků různých nápěvů nám známých složenou (č. 3.).

Čís. 1.[2]

Svatební

Stráž.

Vesele.

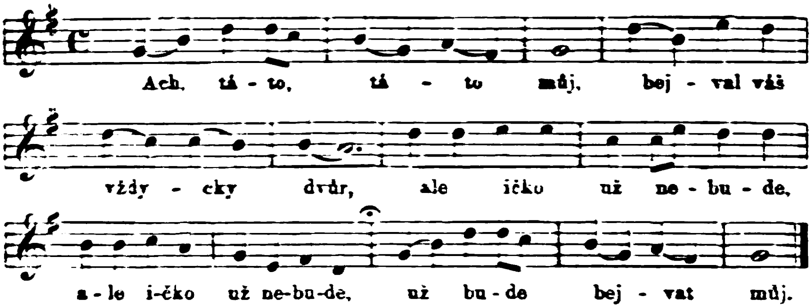
Ach, tá - to, tá - to můj, bej - val váš
vždy - cky dvůr, ale ičko už ne - bu - de,
a - le i-čko už ne-bu-de, už bu - de bej - vat můj.

Ach, táto, tatičku,
míval ste sadničku,
ale ičko už nemáte,
máte malou komůrku.

Ta každá slepice
pod lajcí[3] místa má,
vy mně všady překážíte,
všady, i pod lajcema

Čís. 2.[4]

Tlumačov.

Vesele.

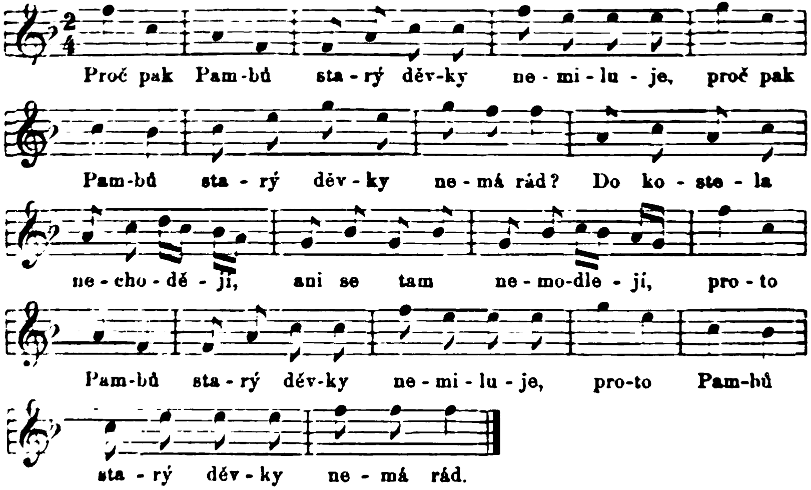
Proč pak Pam-bů sta - rý děv-ky ne - mi - lu - je, proč pak
Pam-bů sta - rý děv - ky ne - má rád? Do ko - ste - la
ne - cho - dě - ji, ani se tam ne - mo-dle - ji, pro - to
Pam-bů sta - rý děv-ky ne - mi - lu - je, pro-to Pam-bů
sta - rý děv - ky ne - má rád.

---

[2] Nápěv je variací známé písně „Loučení, loučeni, což jest to těžká věc“.

[3] lavicí.

[4] V písni této takty 9.—12. jsou úplně stejny s takty 7.—10. v písni „Počkej, povím na tě“, E. Nápěvy č. 525. Mimochodem řečeno jsou to tytéž takty, jež slyšíme v Mozartově „Donu Juanu“ (v Leporellově arii „rojstříkové“).

Čís. 3.[5] Chodov.

Zdrželivě.

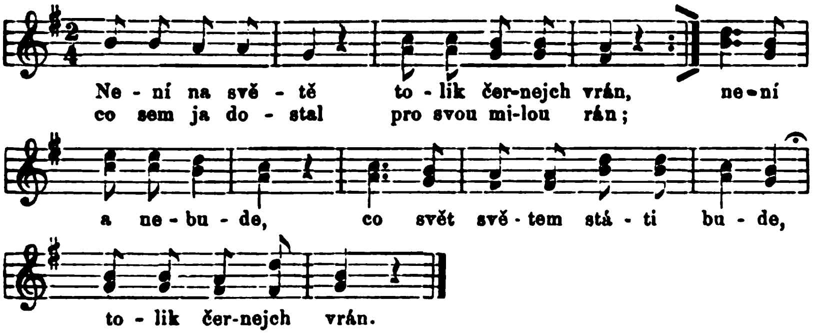
Ne - ní na svě - tě to - lik čer-nejch vrán, ne-ní
co sem ja do - stal pro svou mi-lou rán;
a ne - bu - de, co svět svě - tem stá - ti bu - de,
to - lik čer-nejch vrán.

Není na nebi tolik vězdiček,
co sem já dostal vod ní hubiček.
Není a nebude,
co svět světem státi bude,
tolik vězdiček.

Není na světě tolik klášterů,
co sem já vod ní dostal noclehů.
Není a nebude,
co svět světem státi bude,
tolik klášterů.

Takové příklady, ač věcně samy sebou nejsou obohacením pokladu naší písně národní, jsem přece jen rád zapisoval, poněvadž zase s druhé strany slouží jako doklady o způsobu, jakým někdy národní píseň vzniká a žije. Otevírá se nám tím poněkud pohled do duševní dílny našeho lidu.

Většinou však je látka *a*) nová ovšem jen v tom smyslu, že tam nalézáme písně v Erbenovi dosud netisknuté. Nových typů zde nenalézáme, nýbrž jen další příklady vzorů nám již povědomých. Nápadné je při tom jen to, že ani jediné písně jsem nenašel, jež by byla v moll-tonině. Vůči době Erbenově to značí ochuzení hudebního fondu, s nímž národ dříve pracoval. Toto smutné znamení doby jen málo je vyvážcno potěšitelným skutkem, že v některých místech žije dosud lidový sbor, chor, dle okolností buď jen ženský, buď jen mužský nebo smíšený. A takových několik příkladů jsem také zapsal a přinesl (č. 4.).

Čís. 4. Pec.

Vesele.

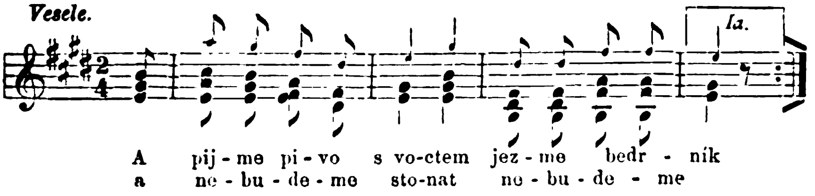
la.
A pij - me pi - vo s vo-ctem jez - me bedr - ník
a ne - bu - de - me sto-nat ne - bu - de - me

---

[5] První polovina je shodna s písní „Když jsem plela len“, takty 5.—10. jsou skoro stejny s dotyčným místem podobné známé písně „Jedna hodina s půl noci bila“, E. Nápěvy, č. 197. A poslední dva takty jsou opět „vzaty“ (až na notu *d*) z prvější písně „Když jsem plela len“.

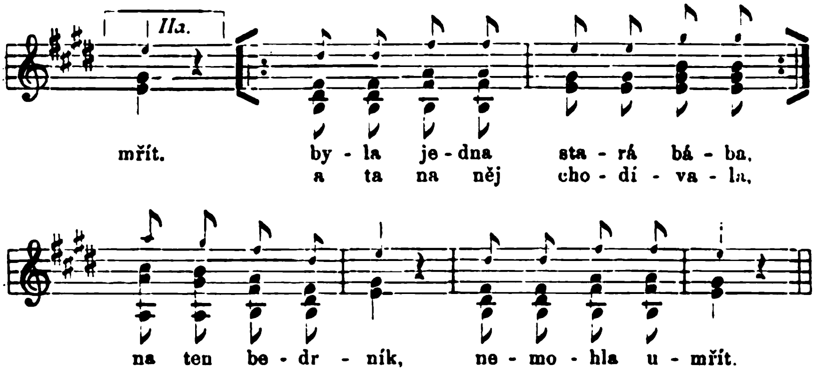
IIa.
mřít.
by - la je - dna sta - rá bá - ba,
a ta na něj cho - dí - va - la,
na ten be - dr - ník, ne - mo - hla u - mřít.

(Malé svrchní noty značí soprán mladého děvčete. Sbor byl smíšený a hlasy byly oktávou zdvojeny, poněvadž dívky pěly s chlapci stejně.)

Nejvíce však se zpívá dvojhlasně (č. 5.). Kdybych byl **nemusil** často zapisovati písně od osamělých jedinců, obsahovala by moje sbírka skoro jenom dvojzpěvy (vedené téměř napořád v samých terciích nebo sextách). Často však mi kázaly okolnosti spokojiti se zpěvákem jediným. Tu pak se mi často přihodilo, že dostal jsem **spodní** toliko hlas, a teprve jindy k němu svrchní (č. 6.).

Čís. 5. **„Do kolečka“.** Mrákov.

Ruchle.

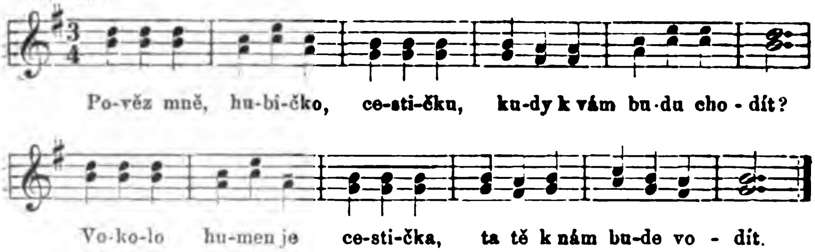
Po-věz mně, hu-bi-čko, ce-sti-čku, ku-dy k vám bu-du cho - dít?
Vo-ko-lo hu-men je ce-sti-čka, ta tě k nám bu-de vo - dít.

Vokolo humen je cestička,
je pěkná, drnovitá,
až ty k nám, můj chlápče, přijedeš,
sedni pod náše vrata.

Po ty náše vrata, vrátečka,
na ten náš kameníček,
voni lide budou myslívat,
že si náš pacholíček.

Pře ty náše vrata, vrátečka,
na ten náš bílej kámen,
voni lide budou myslívat,
že už je lásky ámen.

Čís. 6. **„Do kolečka“.** Chodov.

Rychle.

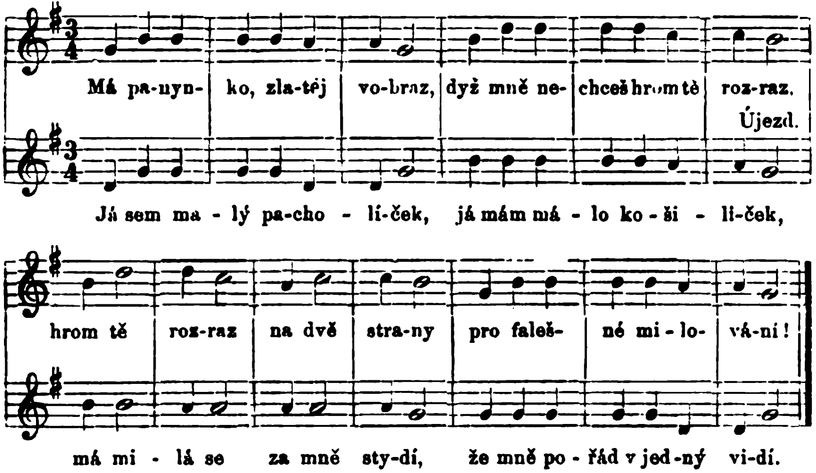
Má pa-nyn- ko, zla-tej vo-braz, dyž mně ne- chceš hrom tě roz-raz.
Újezd.
Já sem ma - lý pa-cho - lí-ček, já mám má - lo ko - ši - li-ček,
hrom tě roz-raz na dvě stra-ny pro faleš- né mi - lo- vá-ní!
má mi - lá se za mně sty-dí, že mně po - řád v jed-ný vi-dí.

Když byli zpěváci nadanější, byli i volnější a smělejší u vedení hlasů a nepoutali se na pouhé tercie či sexty. Nicméně shledal jsem, že dvojhlasně prozpěvovány jsou jen ty nápěvy, jež jsou náchylny k průvodu terciovému nebo sextovému (čís. 7.). Záhadnější nápěvy zpívají se jednohlasně. V některých případech jsem vrchní hlas „konstruoval“ sám, když jsem byl poznal, že zpěvák pěje druhý hlas v rozhodně rovnoběžných terciích (č. 8.).

Čís. 7. Chodov.

Mírně.

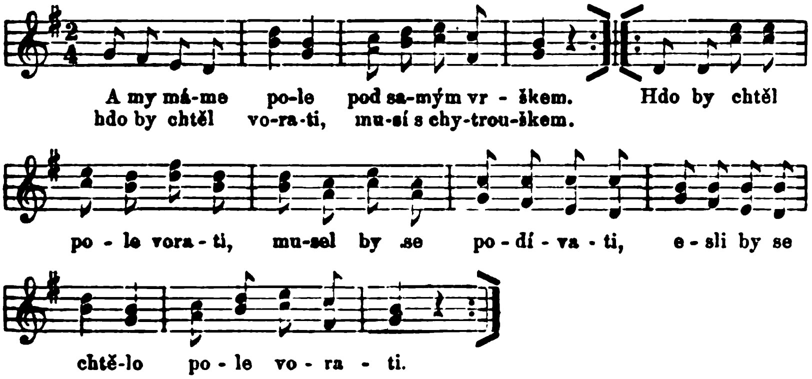
A my má-me po-le pod sa-mým vr - škem. Hdo by chtěl
hdo by chtěl vo-ra-ti, mu-sí s chy-trou-škem.
po - le vora - ti, mu-sel by se po - dí - va - ti, e - sli by se
chtě-lo po - le vo - ra - ti.

Dyž sem pole zvoral,
teky budu sít,

dyž sem pole zasel,
teky budu žít.

Dyž sem požal,
teky svážu,
mej panence
ještě zkážu,
má-li ňákej huvar,[6]
že jí ho zvořu.

Čís. 8.[7]
Klidné.
St. Postřekov.

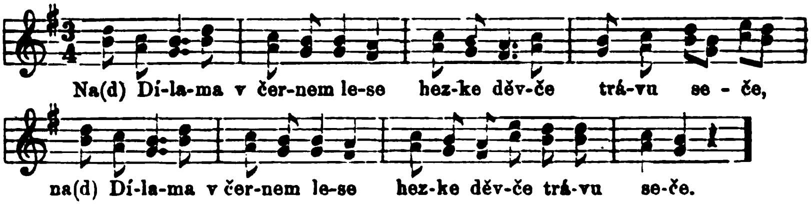
Na(d) Dí-la-ma v čer-nem le-se hez-ke děv-če trá-vu se - če,
na(d) Dí-la-ma v čer-nem le-se hez-ke děv-če trá-vu se-če.

A dyž trávu nasekala,
za putnu se posadila,
přišel jest k ní mysliveček,
polesnýho mládeneček.

Krásný děvče, co tu děláš,
ty tu dneska zahynout máš.
Než bych já tu zahynula,
rač bych třikrát zavolala.

Zavolej si třeba pěkrát,
ty tu dneska zahynout máš.
Mlačí bratr to uslyšel,
staršímu to povědět šel.

Zle je, bratře, zle je s námi,
náše sestra leží v háji.
Dyž do háječku přijeli,
myslivečka natrefili.

Co tu děláš, myslivečku,
kam si dal náši sestřičku?
Skoval sem ji do háječku.

Na kolik se týče slovní stránky písní, nemohu s takovou určitostí o ní se pronášeti jako o nápěvech, poněvadž celého Erbena na paměť neznám. Zásadou mi bylo psáti vše, co lid ví a zná, to proto, že 1. o některých písních, mnou sebraných, jsem se hned přesvědčil, že v Erbenovi vůbec nejsou, nebo 2. že jsou to odchylná, zápisu hodná znění; a konečně 3. proto, že sám jsem některou píseň v několika různých změnách slyšel a zapsal. Lépe je psáti píseň dvakrát, než ji ztratiti. Mám tedy za to, že z těch šesti asi set mých textů dobrá polovina marně psána nebyla. —

Novou je v zápisech mých však látka pod *b*) uvedená.

Nástroj nikdy nepodává píseň v té jednoduché způsobě, ve které ji slyšíme zpívati, nýbrž v bohaté variaci (č. 9. a 10.).

Čís. 9.
Pohyb sousedské.
Na Dílech. Jakub Záhoř.

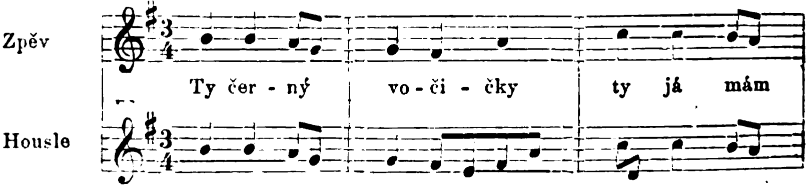

---

[6] Ouhor.

[7] Zde právě byl mi zpíván pouze druhý hlas a vrchní v terciích dovolil jsem si připsati.

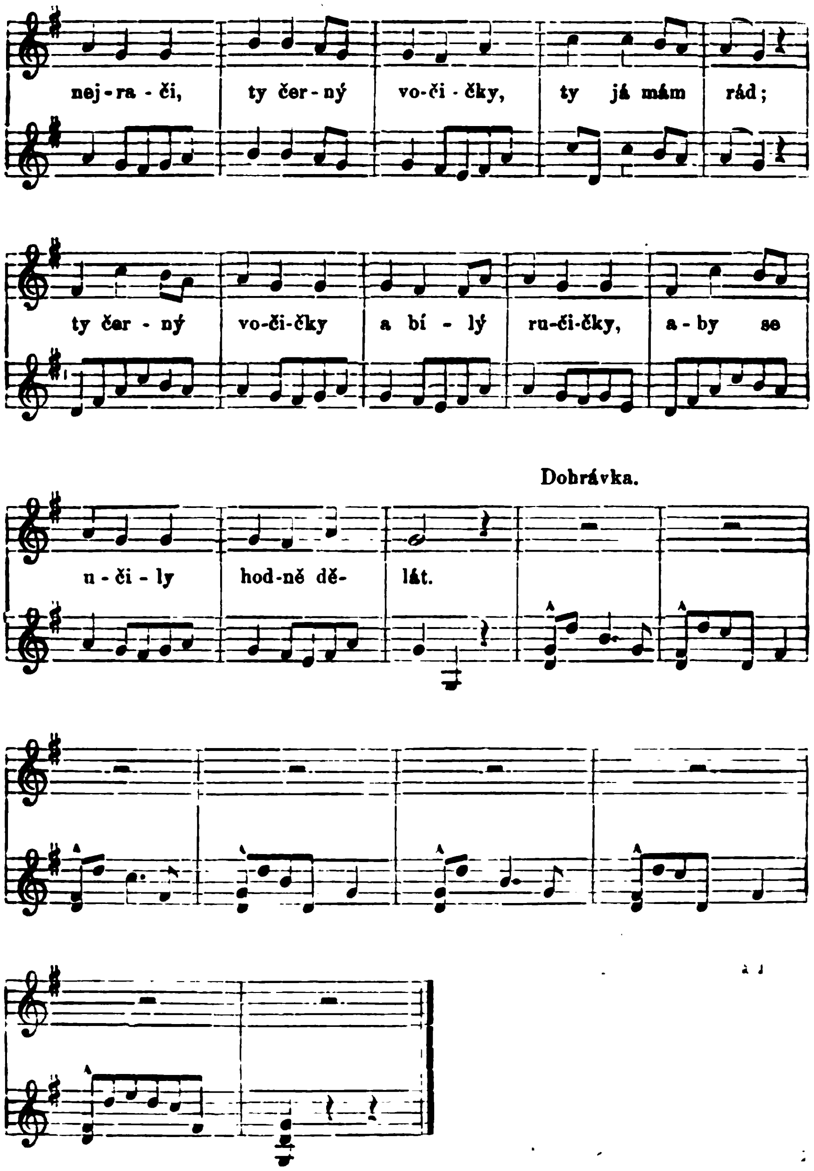
nej-ra-či, ty čer-ný vo-či-čky, ty já mám rád;
ty čer-ný vo-či-čky a bí-lý ru-či-čky, a-by se
u-či-ly hod-ně dě-lát.
Dobrávka.

Čís. 10.

„Do kolečka".

Oujezd. Jos. Kukol.

Rychle.

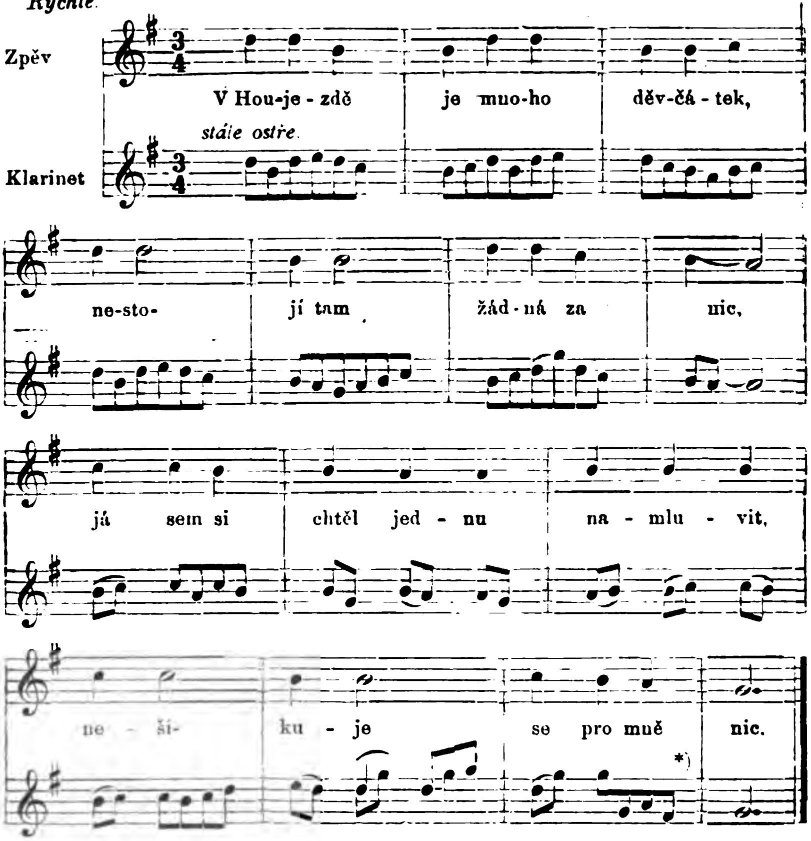
Zpěv
Klarinet
stále ostře.
V Hou-je-zdě je muo-ho děv-čá-tek,
ne-sto-jí tam žád-ná za nic,
já sem si chtěl jed-nu na-mlu-vit,
ne-ši-ku-je se pro mně nic.
*)

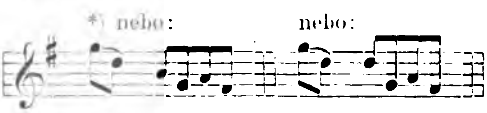

A při „selské muzice", kde jsou z pravidla zaměstnány tři nástroje: klarinet, housle a dudy, děje se rovněž tak: nástroje hudou variace na melodii, kterou rozjařený národ prozpěvuje. A to figuraci v rychlých notách provedenou. Poněvadž pak celá produkce neškolených muzikantů, not neznajících, honosí se okrouhlou plností harmonickou, je patrno, že to jsou výkony, jež zasluhují bližšího povšimnutí (č. 11.).

Čís. 11. **Tuř (durst = žízeň).** **V. Lužnice.**

Polka.

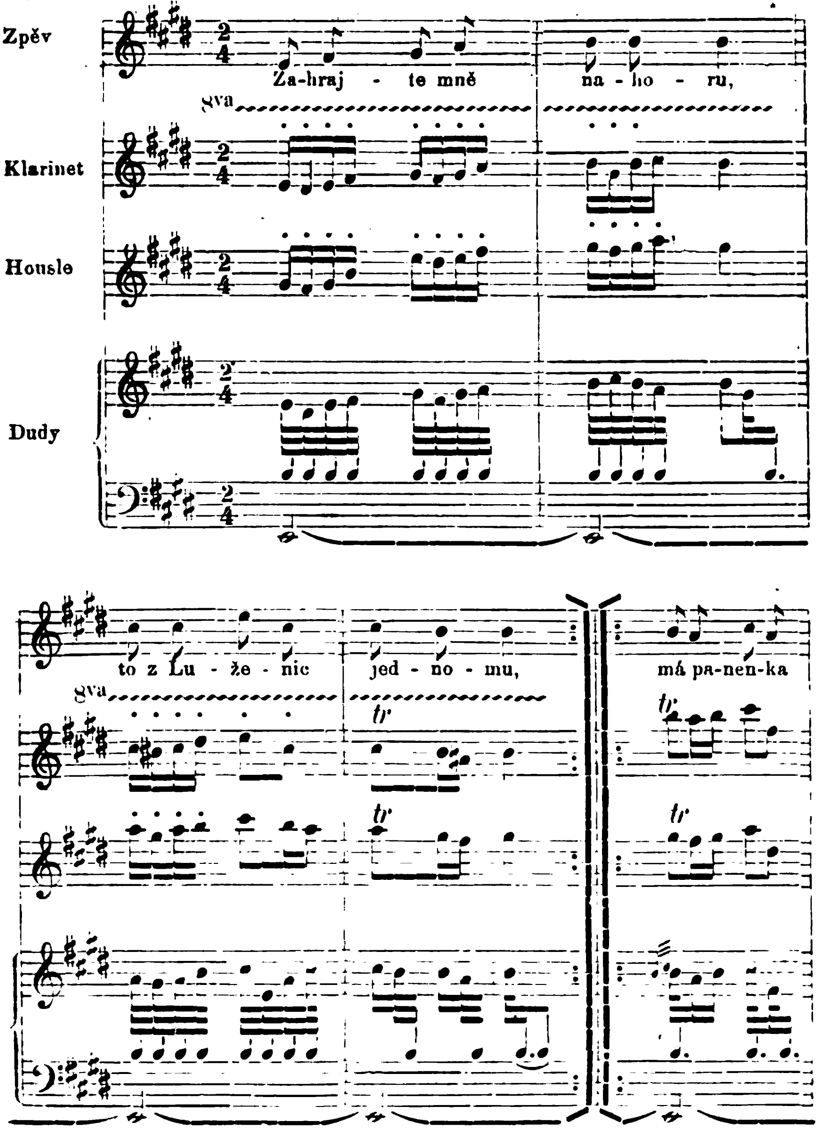
Zpěv
Klarinet
Housle
Dudy
Za-hraj - te mně na - ho - ru,
to z Lu - že - nic jed - no - mu,
má pa-nen-ka
8va
tr

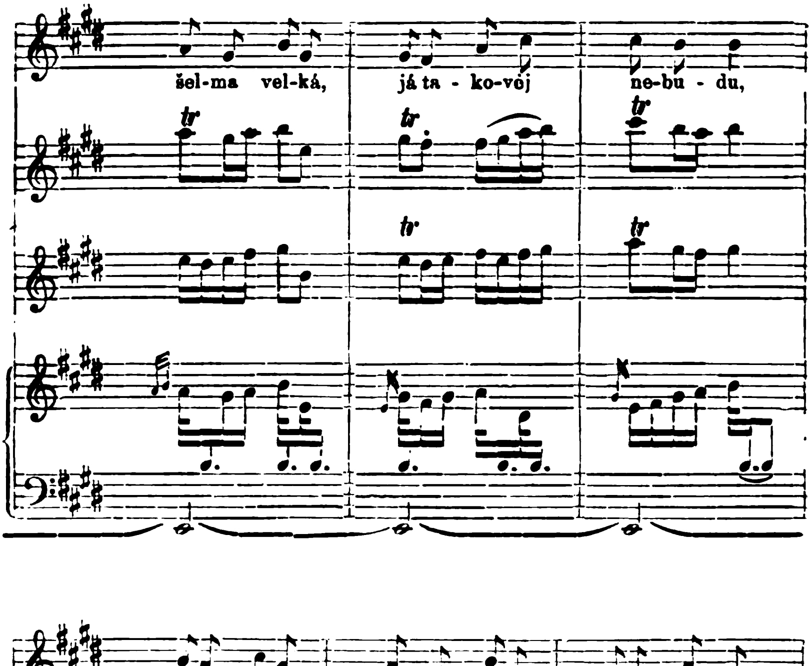
šel-ma vel-ká,
já ta - ko-véj
ne-bu - du,
tr
má pa-nén-ka
šel - ma vel-ká,
já ta - ko - véj

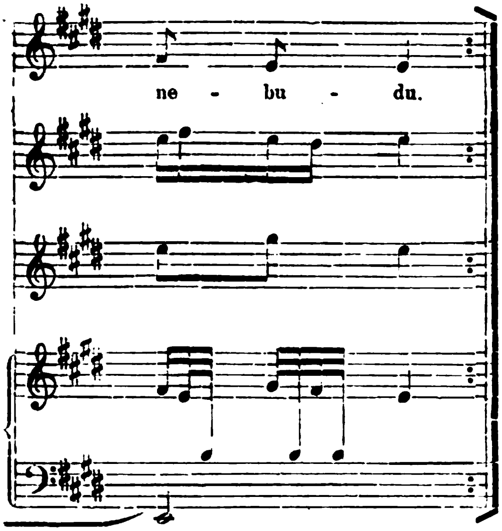

Proto jsem se snažil co nejvíce takových ukázek přinésti. Přináším celkem 30 partitur těchto. Zapisování jejich jest předně namáhavé, po druhé drahé a po třetí — jen zřídka kdy možné. Všecky hudebníky totiž nikdy nenalezneme v jedné vsi, nebo aspoň nenalezneme v jednom místě ty, již tvoří „partu“, kteří jsou totiž sehráni. Jsou z různých vsí, dohodují se navzájem jen ve svátek a v neděli dopoledne v Domažlicích, a slíbí-li nám jeden z nich, že na ten který den do té které vesnice ostatní muzikanty určitě pozve, nemáme ještě žádné záruky, že se hudci vskutku sejdou. Mně se podařilo za celou tu dobu toliko dvakrát dostati je dohromady, dvakrát pak dostavil jsem se na místo nadarmo.

Partitury zapsány jsou v té výšce, v jaké bylo hráno. Hrálo se stále v E -dur. Jinou toninu nepřipouštějí dudy, jež mají stále jedno a totéž ladění, a to zadní píšťala čili huk 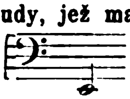 a přednice

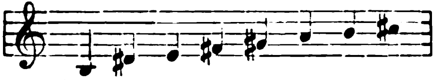

Sestrojení celé hudby této poskytuje v základě své jednoduché schema, ale dostatečné, aby celek tvořil dojem okrouhlé, plné harmonie.

Klarinet hraje nejvýše; úlohou jeho jest podávati melodii, kterou ovšem předvádí v bohaté variaci.

Housle doprovázejí — nebo aspoň takový úmysl chovají — v tercích nebo sextách melodii, ob čas plnými souzvuky některá místa, zvláště závěry a polozávěry vyrážejíce. Poněvadž však houdek stejně jako klarinetista provádí svoji úlohu v bohaté, na pohled svobodné variaci, vyskytují se kromě tercií a sext ty nejrozmanitější intervally, někdy i dissonující.

Dudy mají trojí úkol: 1. opakují melodii (o oktávu níže než klarinet), 2. častým přibíráním ramenářské dominanty h způsobují hudbu plnější, a 3. stále znějícím velkým E (ze zadní píšťaly čili huku) obstarávají bas, čehož následkem celá skladba jest prodlevou na tonice. Partiturové schema „selské muziky“ se dá naznačiti stručně takto:

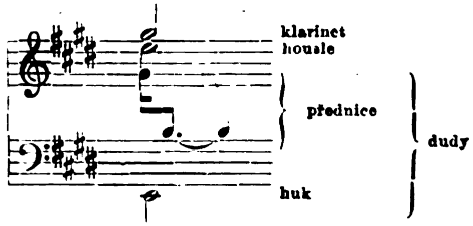

Je třeba ještě vyznačiti poměr zpěvu k tomuto triu a spolu poměr lidského hlasu k němu. Není to jedno a totéž.

První poměr vytknu, řeknu-li, že lid — někdy mužští, jindy ženské, a opět jindy všichni dohromady — pějí slohu stojíce proti hudcům. Chlapci při tom drží v rukou naplněné nádoby, děvčata vlající šátečky. Houpají se sem tam vlnami tempa. Když dopěli slohu, hudci to opakují a lid tančí. Aby se tančilo déle, přidá se nějaký „přídavek“, t. j. dobrávka. Pak opět postaví se lid před hudce, pěje další slohu (nebo snad jinou píseň náležející k onomu nápěvu) a vše se opakuje dle vůle a přání tanečního sboru.

Druhý poměr, poměr lidského hlasu k nástrojům, dotýká se celé věci hlouběji. Všimněmež si příkladu uvedeného a představme si, že má muž pěti melodii s hudci, a shledáme, že je to těžko: buď musí zpívati příliš vysoko nebo nízko. Tonina E-dur ukazuje se všady býti při všech písních naprosto nepříznivou. Aspoň vůči mužským hlasům. Ženským hlasům pěje se nápěv pohodlně.

Mužští rozhodli se vždy zpívati raději vysoko než nízko. Jsou rozjařeni, chtějí projeviti sílu, mohutnost, ráznost — nízká poloha jim tedy nevyhovuje. Volí raději námahu, přepínání svých sil. Má to následky, jeden šeredný, druhý zajímavý. Šeredný toho následek je, že následkem nadlidského napjetí nebývá to zpěv, co lid za zpěv pokládá, nýbrž řev. A druhý následek: že zpěvák, nemoha při některých písních vůbec vyšvihnouti hlas do náležité výše, poněvadž se naň kladou požadavky vysokého tenoristy, uspokojuje se — z pravidla ovšem nevědomky, bezděčně — s doprovázejícím druhým hlasem čili sekundem.

Proto při některých písních kolují druhé provázející hlasy stejně samostatně jako prvé hlasy, neboť častým, trvalým a vždy stejným užíváním vryly se do sluchové paměti lidu. Vysvětlují se nám zde případy vytknuté pod čísly 6. a 8.

Nejzajímavějším pak dokladem tu je příklad následující, jenž podává toliko zpěv a hru dudákovu. Zapsal jsem to od záhořanského dudáka, zvaného Haněl, jenž je dobrým zpěvákem a jen málo kdy dudá „mlčky“ (č. 12.).

Čís. 12. Oujezd.

Mírně. Zpívał a hrál Haněl ze Zahořan.

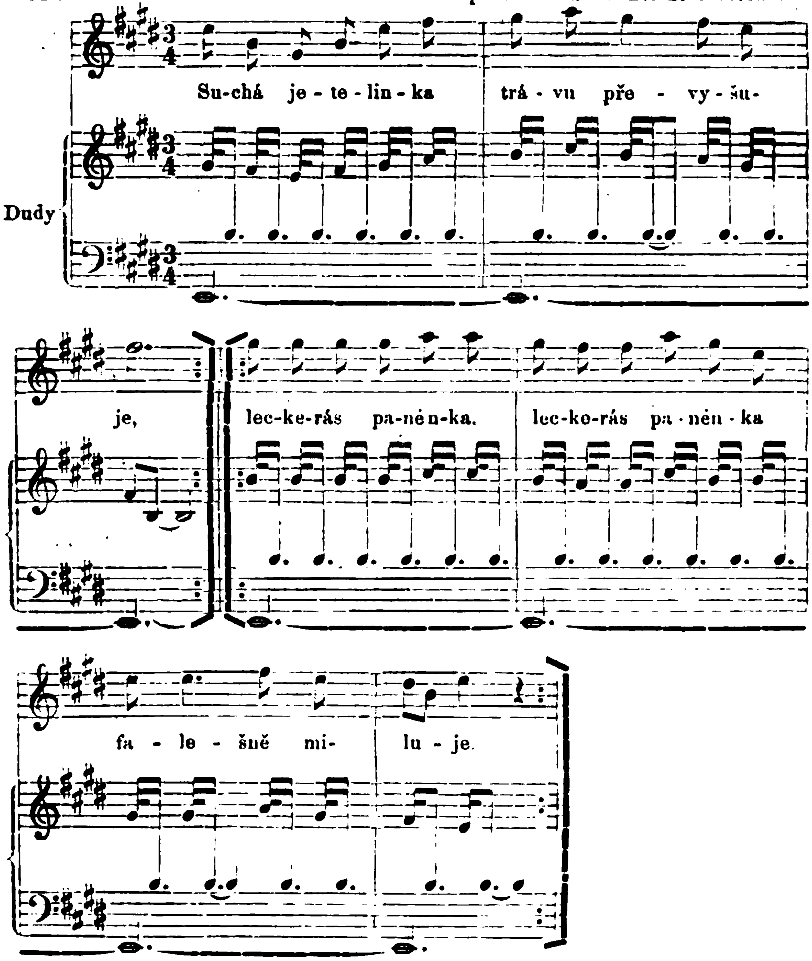

Su-chá je-te-lin-ka trá-vu pře-vy-šu-je,
lec-ke-rás pa-nén-ka, lec-ko-rás pa-nén-ka
fa-le-šně mi-lu-je.
Dudy

Zmýlil by se, kdo by zpěv pokládal za nápěv a hru na dudy za průvod. Naopak, zpěv je toliko průvodem a nápěv vyznívá z přednice jakožto křivka, jíž tvoří vrchní tony té zvukové dudácké peřeje. Nápěv sám vypadá tedy takto (č. 13):

Čís. 13. Oujezd. Haněl.

Mírně.

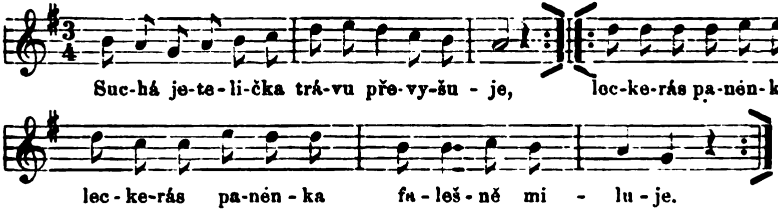
Suc-há je-te-li-čka trá-vu pře-vy-šu - je,
loc-ke-rás pa-nén-ka,
lec - ke-rás pa-nén - ka fa - leš - ně mi - lu - je.

Leckerás falešně,
leckerás zas nesmí, :]
[:počkejte, rodiče,
počkejte, rodice,
Bůh vás trestat musí.:]

Sami ste si vzali,
co se vám líbilo, :]
[:a mně zbraňujete,
milovat nedáte,
co by mně těšilo.:]

Těšívala by mně
má zlatá Hanička, :]
[: teď mně bude těšit,
mý srdečko těšit
po straně šavlička.:]

Po straně šavlička,
pěkná ukovaná, :]
[: ta mně bude hájit,
mý srdečko chránit,
až bude potřeba.:]

Tolik slov ve stručnosti o tom, co jsem zapsal ve 14 místech okresu domažlického, totiž v Oujezdě, Luženicích, Draženově, Postřekově, na Dílech, Klenči, Chodové, Peci, ve Stráži, v Pařežnici, Tlumačově, Mrákově, Klíčově, Záhořanech, a konečně na jednom místě okresu kdyňského: ve Staré Kdýni.

Ale to jsem nevzal nejzastrčenější kouty a místa mimo komunikaci ležící, jako Petrovice (kde není ani hospody), Spáňov, Bořice atd. To jsem nevyslechl všech starých dobrých zpěváků, již mně svých služeb nabízeli a již mi byli doporoučeni. To jsem přišel v době pilných polních prací a nikoli v zimě, kdy se po celou dobu jen chodí „hejtú" (návštěvou) nebo na přástky, kdy se stále zpívá ve sborech, kdy je svatba za svatbou, muzika za muzikou, kdy dudáci chodí statek za statkem po obilí a za udělený dárek vděčně naplňují chatu svojí samorostlou hudbou atd. To jsem nenavštívil ještě pravý dudácký kraj (kolem Stankova), ba nestačil jsem ani vyzkoušeti všech dudáků a houdků okolí domažlického!

Je důvodná naděje, že by se dalo na Chodsku ještě mnoho nalézti a proto se v lednu bohdá do zapomenutého kraje opět podívám. A teprve potom pustím se níže ke Klatovům, Strakonicům, Zlaté Koruně." —

* * *

Tolik p. Kuba. Doufejme, že poslední slova jeho se splní; neboť prozatím věru netřeba pražádných dalších výkladů, aby čtenář poznal nejenom velikou důležitost toho, co neunavnou horlivostí sběratele zvláště způsobilého a zkušeného za dobu poměrně krátkou bylo dokázáno, nýbrž zároveň i naléhavou potřebu dalšího a to co možná brzkého pokračování v činnosti tak šťastně zahájené. Přímluvu svou vřelou nemohu zakončiti lépe, než uvedu-li několik slov ze závěrku referátu, jejž p. Kuba o své výpravě na Domažlicko s názvem „Za písní českou“ napsal do Věstníku národopisné výstavy českoslovanské: „Nejcennějších věcí našel jsem jen u starých lidí, sedmdesátníků a osmdesátníků, kdežto mladší znají texty už jenom velmi kuse a s novějšími nápěvy.... Bolestně se mne dotýkalo, když mi říkali: „Loni kdybyste byl prišel, mohl jste slyšeti, jak se má na dudy hrát! Ten to znal, a co písní! Letos v zimě skonal.“ Nebo šli jsme za starou známou zpěvačkou — a našli jsme ji na smrtelné posteli; zánět plic atd.!....... Jeť už nyní každá chvilka drahá. Zde musí být heslem naším „Hoří!“ A kdo může — musí pomoci při pracích zachraňovacích.“

O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku.

Podává **Otakar G Paroubek.**

> Ti tu pracují svobodně na svém pro sebe a sotva vědí, co předkové tu se nastenali. Vnuk zapomíná na útrapy dědovy.
>
> Al. Jirásek: Skaláci.

„Zlatý prut“ království českého za XVIII. věku byl v držení českého krále a ve správě královské komory české téměř veškerý; byla to panství: brandýské s přerovským, poděbradské, kolínské a pardubické. Uprostřed rozsáhlých statků královských panství poděbradského, které se délívalo v díl zálabský (východní či poděbradský) a v díl zápražský (západní či sadský), bylo komorní město Poděbrady se zámkem, v němž ještě v polovici XVIII. věku nalézáme „mezi jinšími pokoji v tom štoku, kde kaple jest, pokoj, kde někdy Jiří Poděbradský, následovně král český, se narodil, kterýžto pokoj starodávním malováním obkrášlený, tak jak tehdáž byl v své podstati pro památku se zachovává“. (Urbář 1748.)

Patentem ze dne 1. března 1777 zaveden byl (od 1. ledna) na poděbradském panství tak zvaný „rábovský systém o svodu robotním“ či krátce „emfyteut rábovský“, dle něhož zákupný majitel půdy, složiv najednou nebo po letech tržní cenu, ročně jen peněžitý plat měl odváděti a vrchnost sama státní daně pozemkové platit. Ale poddaní v královských komorních Poděbradech (městem od r. 1472) a v Sadsku (městečkem trvale od r. 1562 a městem od 27. února 1784) řídili se dle práva městského (magdeburského), majíce trh svobodný se svými výsadami zvláštními, které se nerovnaly právům královských měst, i mohli půdu svých usedlostí libovolně děliti, prodej však mohl se státi jen na souseda (měšťana), kdežto neměšťan nabyv gruntu v městě, musel se do 14 dnů přihlásiti k „habitilirování“ nebo práva městského sobě dobývati, jinak byl pozemek na měšťana odprodán. Jednalo-li se však o prodej pozemku obecního, mohli sousedé jej prodati buď jakožto svobodný nebo jakožto purkrechtní; později také dle soustavy rábovské.

Držitelé panství tohoto, jmenovitě čeští králové, udělovali některá zboží poděbradského panství manům, kteří náleželi z pravidla k nižší šlechtě či k stavu zemanskému (rytířskému) nebo docházeli dvorů manských úředníci sami. Roku 1553 bylo na Poděbradsku pět dvorů manských, a to ve Chvalovicích (poděbradských), v Chotěticích (nyní Choťánky), v Libici, Pňové a Velenicích (tu fišmistr Valentin), kdežto krátce před tím byl manský dvůr „Mladotovský“ v Koutech a do roku 1552 v Sadsku, někdy dvůr knížat a králů českých z rodu Přemyslova. V pol. XVII. věku nevedou se již dvory manské, nýbrž některé z nich, jako jsou panské dvory poplužní (pňovský, chvalovický a od r. 1677 i velenický), nebo byly rozděleny (dvůr v Koutech), dvůr pak sadský až do r. 1552 manský se 3 lány dědin s lukami od mana „pana Kordule skoupen k ruce králi Jeho Mti., v kterémž se klisny a hříbata jeho Mti. arciknížecí chovají“ (Urb. 1553) a zřízen v poplužní dvůr, ale „z poručení J. M. pánův Cameratův prodán léta 1594 Bart. Rynšovi“. Držení dvorů manských zakládalo se na vzájemných úmluvách, a z nich vyplývající práva a povinnosti byly zaznamenány ve zvláštních knihách při zámeckém úřadu poděbradském. Ač pak není naším úkolem psát o poměrech manů poděbradských, nicméně musíme se zmíniti, že při všem rozsahu statku svého neměli na růžích ustláno, tak že držitelé dvorů manských rychle za sebou se střídají, nemohouce závazkům dostáti. Tak na př. na dvoře sadském během 9 let (1543—1552) vystřídalo se 5 manův.

Vedle manů v XVI. stol. byli na panství poděbradském držitelé domů nebo dvorů, kteří byli od bývalých platův osvobozeni zvláštními majestáty. Tak připomíná se na př. (Urb. 1553): Jindřich z Velechova má dům svobodný (v Poděbradech), z něhož nic neplatí dle majestátu Vladislava II., nebo Jan Baptista Vlach (stavitel) držel od

r. 1553 dvůr o $1^1/_2$ lánu, však dle majestátu ve čtvrtek po sv. Lucii 1558 nic neplatí.

Veškeré tu nastíněné rozdíly, pokud se ještě v XVIII. věku zachovávaly, přestaly dle usnešení sněmu českého cís. patentem Ferdinanda V. Dobrotivého ze dne 7. září 1848 (pak 4./III. a 27./VI. 1849) a veškerá půda stala se svobodnou — lid z poddanství vymaněn.

O žádném snad panství v Čechách nelze dáti zpráv o lidu poddaném tak spolehlivých, jako o poděbradském, počínajíc od polovice XVI. věku. Bezpečnými prameny jsou nám především tak zvané „urbáře“, z nichžto nejstarší sestaven byl z nařízení krále Ferdinanda I. r. 1553 v úterý po sv. Antonínu „dle přiznání skrze Krištofa Skuhrovského ze Skuhrova na Popovicích a Baltazara Češvice z Geersdorfu, Jeho M. rad“.[1] Dá se mysliti, že již v době starší — kunštátské — bývaly urbáře, které se na nás nedochovaly; pořízení však nového urbáře bylo tím žádoucnější, že bylo r. 1547 panství poděbradské velice rozšířeno zbožím skonfiskovaným královskému městu Nymburku, statkem radovesnickým panu Diviši Slavatovi z Chlumu a některou částí Starému městu pražskému. Urbář tento zůstal v platnosti, až byl založen nový: „L. P. 1590 v pátek po památce Všech svatých (9. listop.) skrze Hartvika Zeydlicze z Schenffeldu na Zvoleniovsi a Chotzni, J. M. C. rady a všech panství J. M. C. v království českém vrchního hejtmana“ (Listů A—T a 1—215). Ale již po 50 letech (r. 1642) setkáváme se s popisem panství poděbradského od Jiříka Refigia z Kleefeldu, hejtmana poděbradského, sestaveným snad jen pro potřebu soukromou; neboť již po 9 letech byl založen „Registřík urburní panství poděbradského v pondělí po Všech svatých (6. list.) od Daniele Ferd. Rabsteinského z Guttenthalu, cís. nad počty rady“ (listů 613). Potřeba nového urbáře byla na bíledni, neboť visitační kommisse (p. Kryštof sv. p. ze Studenice a Max Lorenc Košín, rada nad počty) r. 1650 vyslaná za vyšetřením škod po 30leté válce, shledala „vypálené a spustošené vesnice s malou výjimkou téměř všecky“. Nový tento urbář trval v právní platnosti až do roku 1777, kdy byl nový zřízen od dvorního rady z Raabu. Ačkoliv urbář složený v l. 1651—55 stal se základním kamenem pro právní poměry lidu poddaného na Poděbradsku i za XVIII. věku, nicméně nedá se mysliti, že by během tak dlouhé doby nebyly nastaly změny. Doklady pro toto tvrzení nacházíme v urbáři zmíněném, ale hlavně v rukopise dle něho učiněném: „Urbur panství Poděbradského, sestavený pro Jiřího Paroubka, primatora Sadského“ (před r. 1715 s opravami a doplňky až do roku 1748.[2]) Kniha tato bude nám vedle urbáře právě uvedeného znamenitým pramenem k sestrojení obrazu o lidu poddaném za XVIII. věku, ježto majíc oporu v urbáři, všude přičiňuje změny nastalé a urburní záznamy opravuje dle stavu přítomného.[3])

---

[1] Výpisy z Urbáře r. 1553, jenž byl roku 1855 založen v archivu, učinil jsem si z opisu pana J. Hellicha v Poděbradech, jenž mi jej před lety laskavě byl zapůjčil a jemuž tu i za jiné zprávy historické díky činím.

Ale svrchu uvedené urbáře, jakkoli sestaveny na základě smluv mezi vrchností a poddanými i na základě dobrovolného přiznání se poddaných, dávají nám obraz velice nesprávný — ježto jednostranný. Jsou to rysy, ze kterých se nedá sestaviti pravý obraz o lidu poddaném, ježto provádění pravoplatných závazků s obou stran nebylo takové, jak urbáře předpisují. A proto neocenitelným pramenem pro poznání pravého stavu lidu poddaného v Čechách jsou bez odporu tři veršované skladby o robotě:

I. Píseň historická z roku 1789, II. Radostný hlas z r. 1777 a III. Radostný zvuk z roku 1789, z nichžto hlavně píseň první jasným světlem ozařuje smutné poměry lidu poddaného v Čechách slovy očitého a věrohodného skladatele Fraňka Jana Vaváka,[4]) tehdy rychtáře milčického, jemuž, i když zvolil sobě formu básnickou, nešlo o nic jiného, než aby pravdu psal o tom, čeho svědkem byl po celý svůj věk.

---

[2]) Na předním listě nacházíme dvě poznámky, které nejsou bez zajímavostí lidově pravopisných: „Przynaleži tato Knižka Mnie Waclawowi Paraubkowi (žil 1710—73) Pomem Milym Panu Otcy Jyržym Paraubkowi (1678—1715) Miesstieninu J: Mil. Cz: Komeral Miestecka Sadsky. A. 1730.“ — „Ninj Mnie Giržimu Paraubkowi (1744—1824) Miesstaninu G: Cz: M: Komorneo Swobodneho Miest. Sadsky Pomem Milim P. Oczy Waczslawowi Paraubkowj.“

[3]) Kromě uvedených spisů máme hojné zprávy z díla rukop. „Dějinopis města Sadska“ do roku 1884 od Fr. Ad. Paroubka; dále čerpáno z jeho četných přepisů archivů poděbradských, sadského, z pamětních knih farních, z Pamětí F. J. Vaváka atd. — Z tištěných prací odkazuji čtenáře k dvěma pracím Zoubkovým (Čas. Mus. kr. Č. a Sborník hist. 1883—1884). Kde při citátu není pramen uveden, je vzato ze spisů otcových.

[4]) Nebude zbytečno, uvedeme-li zde několik dat o vynikajícím tomto muži. Rodina Fr. J. Vaváka dostala se z Peček r. 1676 Jiřím a manželkou jeho Ludmilou na dvůr svobodný (o $4^{5}/_{4}$ lánu svob. a $2^{1}/_{4}$ lánu poplatných) v Milčicích (nyní č. 4.); od r. 1721—1753 držel dvůr syn Jan s manželkou Barborou, ale od toho roku až do r. 1761 spatřujeme jej na gruntě jiném (č. 13), který po něm ujal syn jeho třetirozený František Jan (nar. 1741), náš spisovatel-samouk, i byl v držení č. 13. až do r. 1793 a zároveň č. 24 od r. 1778-1806; v letech 1779—1807 byl rychtářem a nabyv dne 30. května městského práva v Plzni, byl t. r. 1794 v sobotu dne 6 září u přítomnosti 57 rychtářů panství poděbradského z poddanství propuštěn. Po celý svůj život byl neunavným čtenářem českých knih a již v letech jinošských před r. 1760 pilným zapisovatelem pamětí, spisovatelem a opisovatelem knih a předním skladatelem histor. písní duchovních i světských. Zemřel dne 15. listopadu 1816 a pochován do Škramníka. Ať o jiném pomlčíme, v příčině lidovědy již v prostřed XVIII. věku má zásluhu přední vydav po dvakráte knížku o svatebních obyčejích a zachovav v přepise některé písně lidové a staré. Podrobné vylíčení života i literární činnosti jeho ponechávám sobě k době příhodnější.

Význačné jeho skladby o robotě, právě uvedené, byly mi mocnou pobídkou, bych otisknje verše českého sedláka v časopise Český Lid, uvedl je ve spojení s prameny jinými a za XVIII. věku platnými, a tak přispěl skrovným tímto pokusem, abych život lidu českého, jak před sto lety byl, poněkud odhalil. Všecky tři písně co do obsahu i co do jazyka přepisuji — ovšem pravopisem nynějším — tak, aby to, co na nich jest lidového a skladateli osobitého, věrně bylo zachováno; neměním tedy pravopisných a tvaroslovných zvláštností, kterými se liší od běžného tehdy způsobu, nikde.[5] Při každé písni, pokud třeba, uvedeme si stručný obsah a nejnutnější výklady a doklady historické i věcné, ano při první písni, anať delší jest, rozdělíme si výklad s doklady dle jednotlivých oddílů; že pak sám skladatel první dvě písně opatřil některými poznámkami, ponecháme označení jeho poznámek tak, jak sám byl učinil, a co přičiníme k nim nového, vloženo bude v závorky hranaté. Poznámky v opise otcem mým učiněné označeny jsou NB, což podržuji; poznámky pak mnou přičiněné pod čarou budou čísly běžnými opatřeny. Posléze dle let složení měla by píseň „Radostný hlas“ uvedena býti na místě prvním, ale že „Píseň historická“ látkou svou sahá ještě před r. 1777, klademe ji na místě prvním.

Píseň I. složena jest r. 1789, jak svědčí hned úvodní chronostich, dle melodie církevní písně, jež nacházíme v „Kancionale českém, tak zv. Svatováclavském“ (M. Steyra, 1683, str. 873), který v různých vydáních byl v XVIII. věku velice rozšířen. Hlavní tendencí, že nevinný trpívá, hodí se píseň k poměrům tehdejšího lidu poddaného. Co do formy zevnější jedná se skladateli pouze o náležitý počet slabik, ale místy, ač zřídka píseň ani toho pravidla nešetří. Sloka 6veršová (slabiky a rýmy: 8a, 6b, 8a, 6b, 8c, 8c) rýmuje se časem velmi chybně, nejen že nedbá stejné přízvučnosti srýmovaných slabik, ale i že se spokojuje pouhou assonancí, majíc ovšem vzor v poesii lidové i v písních kancionálných; na svou dobu však vyniká nad míru i formou verše, ale ještě více správností jazykovou, úkazem vzácným v té době, zač děkuje skladatel pilnému čtení spisů starých, jak toho i v písni samé jsou doklady. Jak počátek, tak i první čtyři řádky první strofy z chronosticha dávají letočet 1789, kdežto chronostich strofy 224. tak, jak je vyznačen, činí 1779. Počáteční písmena prvních pěti strof, tu tučným tiskem vyznačená, označují jméno skladatelovo: WAWAK, což mu bylo i při jiných písních obyčejem.

---

[5] Netřeba tu snad ani podotýkati, že všude otiskujeme *ou* místo *au*, že rozlišujeme *u*—*ů*, *e*—*é*—*ě*, *i*—*í*, *y*—*ý* a pod., čehož Vavák dle věrně napodobeného přepisu, mým otcem učiněného, nečiní; též podstatná jména píše místy velkým písmenem a vlastní někdy malým.

Obsah písně skládají: Vstup (až do sloky 10.); o robotě pěší a jízdecké (až 19.); o robotě ženní (až 43.); o trestech a stížnostech (až 53. a až 60); pak následuje přechod (až 64.); dál o krutých pánech (až 77.); o škodách z roboty (až 88.); o vzdělání a chování se úředníků s příklady trestů na ně (až 149.), o myslivosti (až 177.), o robotě rybničné (až 191.); o mletí a pivě (až 195.); o panských drábech (až 207.) a o židech (až 213); posléze závěr až do konce (až 224).

Jak sám skladatel uvádí, čerpal látku jen z nejbližší své přítomnosti (strofa 216.) a z nejbližšího okolí (str. 217.) či jak sám praví, z patera panství (str. 149.), totiž z poděbradského, černokosteleckého a konárovického, jak bezpečně z písně samé vysvítá, a bezpochyby z radimského, které patřilo asi do r. 1782 Josefu hrab. Kinskému a pak Aloisu Josefu knížeti z Lichtensteina, a z panství brandýského s přerovským, s jichžto poddanými byl Vavák v nejbližším styku. Většinu však látky čerpal Vavák pro svou píseň z panství poděbradského, jehož poddaným byl.

Vrchními správci na panství poděbradském za XVIII. stol. byli: Jan Ant. Těšovský z Tröstenberku, spolu hejtman panství kolínského (od r. 1696), od r. 1718 Fr. Vil. Lodgmann z Auen. od r. 1735 Jan Jiří Aschenbrenner (jako administrátor), od r. 1736 Karel Max. Clanner, ryt. z Engelshofenu, kr. podkomoří a hejtman, od r. 1752 Jan Mich. Oppelt z Verthenfeldu, kr. vrchní a podkomoří, od r. 1756 Hynek Bedř. Oppelt z V., od r. 1762 Michal Hroznata Bricktius, od r. 1772 Ondřej Bart. Grimm, kr. vrchnoředitel, od r. 1775 Jan Jos. Beierweck („pán velmi přísný“), od r. 1797 Jak. Ferd. Schmiedt až do r. 1806.[6]) Vedle vrchního správce, obyč. hejtmana, jmenují se (Urb. 1748) níž uvedení úředníci, služebníci atd., kteří mívali vedle platu také deputát, nižší i stravu z důchodu panství poděbradského, ale „L. 1693 při Velkonoci takový deputát[7]) jest zdvižen a na peníze uveden.“ Za příčinou později často jmenovaných úředníkův a zřízenců vrchnostenských přikládáme zde jich seznam. Při správě ústřední: hejtman, purkrabí, důchodní, obroční, písař obilní, písař kancelářský, písař cestovní a pojezdný; při lesnictví (jägerpartaji): forstmistr, polesný, hofjäger, besuchtknecht, Gehegbereiter, forstknecht (lesní), polní myslivec, jungjäger či mladší jäger, bažantník či cís. ptáčník a hajný, kdežto r. 1553 zmínění „sokolníci“ a r. 1630 a 1651 „sokoláři“ ku cvičení lovčích sokolů, v XVIII. věku se nepřipomínají,[8]) při správě rybničné: fišmistr, podfišmistr, starší holomek, mladší holomek (fišknecht), haltýřník, domecký (u rybníků) a hlídač; při dvorech poplužních: šafář, šafářka, nádvorník, pacholek, pohunek, děvečky, hříbek, skoták, sviňák a polní hlídač; při ovčínech, ovčák, hammelknecht a pacholek: při pivováře: sládek starší, podstarší, mládek, chmelař a bednář; při vinicích: vinař, písař viničný a hlídač; při vodárně: vodař; při dřevnici: dřevnický; při zámku: ponocný, vrátný, hradník, starší i mladší holomek a jiná čeleď, kromě toho „dvorští řemeslníci“: zahradník, kovář, kolář s tovaryšem a zámečník; vedle nich však pracovali pro vrchnost i řemeslníci mimodvorští, kterým se platilo buď denně neb od kusu, jak se praví, „když se oukolem dělá.“ Kromě toho měli z důchodu panství našeho platy i dávky naturální: děkan, škola (kantoru i žákům), špitál, poustevník při havířském kostele,[9]) některé kláštery, probošt boleslavský, a z městských zřízenců: servus, kostelník, zvoník, hrobník, posel práva rychtářského a pohodný.

---

[6]) Seznam vzat z Dějin m. Sadska, II. str. 467.

[7]) Kromě toho šel z panství hojný deputát četným úředníkům král české komory, jichž jména v Urburu (1748) jsou všecka latinská a německá (buchhalter, jägermister, verwalter, bauschreiber ect.), a česká jen: radda a vrátný.

[8]) Dle urb. poznámky „Od L. 1681 nadepsané jägerpartaji se platí z J. M. C. Rendt Ambtu Prazského.“

Dle urburu (1748) „Místa a věci platný na témž Panství J. Mti Cy. Poděbradským se vynacházející“ uvedeme si za příčinou přehledu a k objasnění tehdejších poměrů: „Zámek a residenci J. M. Cy. 1, pivovár podzámecký (panský) 1 a pivovár v městě (měšťanský) 1, špejchar 1, dřevnice 1, pazderna 1, lomy kamene 2, cihelna 1, lesův a luhův podle vyměření z r. 1593 mimo revíru radovesnického 398 lánů (tento sám asi 35 lánů) anebo podle vyměření Léta 1613 i s revírem radovesnickým 51389 provazců (zde 42 × 42 lokty[10]), kůlny neb

---

[9]) Totiž kostel P. Marie za mostem vystavěný původně r. 1516 na památku nevinně tu sťatých havířů z Hor. Kuten r. 1496, o kteréž události kromě dvou rukopisů máme tři písně historické.

[10]) O míře v XVIII. stol. máme několik nařízení (z l. 1702, 1726), aby se užívalo míry pražské rovné a patentem z 30. čce. 1764 jen míry a váhy rakouské, která se ovšem hned nevžila, takže i potom zůstává v platnosti téměř všeobecné stará míra česká. Její nejvyšší jednotkou míry běžné čili délkové byla míle = 70 honům = 140 záhonům = 242 provazcům = 2520 prutům = 3150 látrům = 4200 sáhům = 8400 krokům = 12600 loktům = 25200 stopám, jedna stopa = 1½ pídi = 4 dlaním čili pěstem = 12 palcům = 16 prstům = 64 ječným zrnům; největší pak jedničkou plošnou byl lán (královský 12, kněžský 11, panský 10 kop záhonů) selský = 4 čtvrtím = 8 kopám záhonů = 64 jitrům českým čili strychům rovným = 192 provazcům = 288 honům = 576 záhonům = 57685 čtver. sáhům = 519168 čtver. loktům pražským (= 50718 čtver. sáhům rak. = 1824·4 aru). Ale v lidu selském vešel v užívání lán po 60 korcích (jitrech českých), korec po 8 záhonech, záhon po 100 čtver. sázích, což v XVII. věku dostalo se i do Urburu panství poděbradského a došlo až na naše časy nebyvši vytlačeno ani rakouskou mírou, kdy (r. 1785) vzala se 2 jitra česká (1584□°) za 1 jitro rakouské = 1600□° = 2 strychům = 3 rak. měřicím rovným, ani mírou metrickou. Od r. 1674 za příčinou rozdělení berně počítalo se na usedlost 1½ lánu (90 strychů), a podle toho nacházíme, že vyvinuly se a v XVIII stol. byly v platnosti následující poměry a názvy na Poděbradsku: Nad 3 lány byl panský dvůr poplužní: dvorec kmetcí

z vinic za 80 věder po 5—6 kopách	480 „	—	—	pen.	míš.[14])
příze od sedláků, chalupníkův a podruhův okolo 900 štuk	—	—	—	„	„
roboty ženní $236\frac{3}{8}$ dne po 6 gr. míš. (7 kr. rýn.) činí (27 zl. 34 kr. 3 den. rýn.)	23 „	38 „	2	„	„
roboty viničné 86 dní	—	—	—	„	„
peněz ženních o sv. Jakubě	12 „	20 „	—	„	„
ze zdvižení některých robot	65 „	40 „	—	„	„
slepic ouročních 1389 kusů po 6 gr.	138 „	54 „	—	„	„
kapounů „ 7 „ „ 15 „	1 „	45 „	—	„	„
kuřat „ 95 „ „ 3 „	4 „	45 „	—	„	„
vajec „ 15 kop	—	—	—	„	„
povozů k svážení sena $28\frac{1}{2}$ potahu	—	—	—	„	„ [15])

Kromě toho byli poddaní povinni platem, dávkami a robotou *k farním obročím*, která tehdy byla velice rozsáhlá v rukou jednotlivého faráře, ježto pro nedostatek duchovních pozemky filiálních kostelů byly přiděleny k faře knězem opatřené, ten pak z pravidla vzdálené pozemky pronajímal tamním osadníkům na tak zv. *třetinu*, t. j. že se z úrody polní třetina faráři odváděla. Zřídka bývaly pozemky vůbec i farní zvlášť najímány za plat, tu pak platívalo se ze záhonu nebo z korce; tak na př. r. 1772 platilo se ze záhonu 22·5 kr. čili z korce 1 zl. 80 kr. a r. 1796 45 kr. čili 3 zl. 60 kr., a to z pole nyní třídy II. a III., z něhož se r. 1814 platilo 56 kr., r. 1857 2 zl. 18 kr. a nyní (r. 1893) 2 zl. 50 kr. až 3 zl. ze záhonu, čili z korce až 24 zl. r. m.

Desátku zádušního scházelo se na panství poděbradském:

V penězích	58 kop	1 gr.	10 pen.	
desátku sutého žita	475 str.	3 věrt.	2 čtvr.	
„ „ ovsa	468 „	—	1 „	
krav železných na gruntech	279 kusů [16])			

---

[14] Veškeré víno ze 2 vinic (od r. 1747 z jedné) museli odebírati šenkýři sadští, což bylo značné břemeno, takže r. 1730 žádali, „aby tolik vína bráti nemuseli.“ 80 věder bylo 20 sudů míry české, 1 sud = 128 pintám = 512 žejdlíkům = 4·32 vědra rak. = 244·51 litru.

[15] Úhrnný popis panství poděbradského dle kteréhokoliv urbáře není úplný a správný, ba ani summáře jednotlivých urbářů neshodují se s podrobnými, v nich uvedenými daty, o čemž se snadno lze přesvědčiti srovnáváním, a v Urburu (1748) také tím, že pisatel tu i tam sám se přiznává k těm a podobným nedostatkům, když na př. je nucen psáti: „Louky, které se v Urburu jmenují, kde by byly, vynalézti a uptati se nemohou.“

[16] Z jedné krávy železné na gruntě pojištěné platívalo se ročně 1 libra vosku nebo 15—39 gr. míš.; vedle krav byly i železné jalovice, jichžto cena se udává 5 kop gr. míš., a úrok z nich činil 20 gr. míš. Při některých farách byli osadníci povinni každý po 1 „sejru“ ročně faráři dávati.

ovcí záduščních (železných)	35	kusů
slepic „	40	„
roboty ženní	38	„ [17]
sena z luk	17	kop

Placení desátku ohlašovalo se s kazatelny v říjnu nebo listopadu tu neděli (22. po sv. Duchu), když se čte evangelium sv. Matouše „O placení daní“, načež rychtář nařídil, aby se desátek odváděl a odvádění se mělo díti (dle zprávy z r. 1782) vždy během čtyř neděl adventních.

(Pokračování.)

* * *

Vánoční chození s bukálem (bukačem) v Berouně roku 1777.

Podává prof. Josef Vávra.

O vánocích chodívá mládež posud s bukálem, nádobou, potaženou kozí, z níž vyčnívá žíně, kterou hoch jeden tře rukou smočenou a vyluzuje bručivé zvuky. Popis obšírný i s písněmi příslušnými viz v Č. Lidu I., str. 411, srv. též III. 52 a Zíbrtovu srovnávací studii o tomto obyčeji západoevropském v Hlasu Národa 1892, 25. prosince. Pokud mi známo, nebyl ještě nikde uveden historický doklad o tomto obyčeji. Pročítaje městské knihy berounské, dočetl jsem se, kterak o novém roce 1778 podal Jan Jakub Wildner, adjunkt císařského rychtáře v Berouně, relaci do Prahy ke krajskému úřadu, kterak mládež městská o minulých vánocích chodila po městě s koledou na velikou potíž všeho měšťanstva, působíc s bukálkami (mit denen Buckalecken) nesnesitelný povyk; zároveň podal stížnost na pana Jana Františka Presla, primatora a poštmistra berounského, majetníka hostinského domu č. 86 (nyní „u českého dvora“), kterak jeho nájemný hostinský Hikisch vyběhl na koledníky a jednoho z nich, Františka Růžičku, sepral do krve a úrazu, a když městská rada onoho Hikische brala do své kázně, pan primator se ho nenáležitě zastával a propuštění jeho vynutil. K tomu odpověděl krajský úřad 19. ledna

---

[17] Pozemky farního obročí vzdělával farář svou čeledí, tu a tam (na př. v Čiňovsi) čtome (Urb. 1748) o farské roli orné, že „sedláci ji z lásky dělávají“. Ale takových dokladů písemných máme poskrovnu, spíše nacházíme, že dávky k farnímu obročí byli lidu poddanému velice neoblíbeny a často musely býti žalářem a exekucí vymáhány.

1778 rozkazem, aby příště ono hlučné koledování bylo mládeži zakázáno, Hikisch aby byl potrestán a pan primator napomenut, by se neprotivoval usnesení městské rady. Tak se i stalo; Hikisch pohnán byl na radnici, tam v přítomnosti primatora a radních městský rychtář Jiří Jodl mu ustřihl vrkoč (kornzopf), pak odvedl jej do šatlavy, a o hromnicích ráno, když lidé šli do kostela, dostal Hikisch před radnicí 15krát karabáčem.

Dušičky nosívají šedivá mračna.

Podává Frant. Košák.

Ukryl jsem se nedávno ve Vinoři v hostinci před lijákem. Stařenka nějaká vyprávěla mi o šedivých mračnech, z nichž právě lila se spousta vody, asi takto: „Duše utopenců, oběšených, zastřelených a vůbec těch, kteří se sami života zbavili, odsouzeny jsou za trest, že věčně vznášejí se nad zemí a drží mračna šedivá. Když v mračnech veliké množství vody se nahromadí a duše tíhy té již udržeti nemohou, umdlené povolují a na krajinu padá prudký liják. — Jednou když blížily se k naší vesnici mraky, omdlel jeden sedlák. Po dlouhou dobu jej křísili; když se probral, vypravoval, že na nebi je veliký hluk, že tam dušičky nešťastníků, které nesou mračna, pokřikují jedna na druhou: „Drž!“ „Nepouštěj!“ a druhé že zoufale odpovídají: „Už nemohu.“ — Byl u nás také ve vsi starý Horák, ten měl všelijaké staré knihy, v nichž bylo mnoho všelijakých modliteb a zaříkávání nemocí různých a všelikých pohrom. Jednou, když blížily se mraky ke vsi (bylo to přede žněmi), vyšel Horák za ves a zažehnával ze své knihy kvapem blížící se neštěstí. Mezi zažehnáváním pohlédl na oblohu a tu ke svému leknutí spatřil tam svou nebohou dceru, která se nedávno utopila. V tom také tři kapky krve ukáply na knihu. Ihned odešel Horák domů, vzal všecky knihy a hodil je do ohně, aby už žádný nemohl jich používati, ubohým duším muka a trápení prodlužovati, nutě je zaříkáváním svým, aby ještě dále nosily těžké břemeno vody. Co všechno ještě na nebi viděl, nechtěl říci, ale nepřeje prý toho pohledu nikomu do nejdelší smrti.“

Staré pověsti o zlatě v Krkonoších.

Podává A. Šolta.

Při stěhování knihovny městského musea chrudimského o minulých prázdninách z budovy gymnasia do místností vykázaných museu v nové budově obchodní akademie chrudimské, byly sepsány knihy z knihovny po zvěčnělém Josefu Liboslavu Zieglerovi, děkanu chrudimském a proslulém spisovateli. Mezi knihami náboženského obsahu nalezl jsem při této příležitosti osmerkový sešitek se zápisky, vybledlým již inkoustem napsanými. Písmo pochází z počátku 18. století. Zápisky ty obsahují — jak nadpis svědčí — „Vědomost o horách Krkonošských“ a „Zaklínání zbraně střelné nebo sečné“.

Známo, že lid ve východních Čechách o horách krkonošských různé bajky vypravuje a tu a tam posud věří, že v horách těch skryto jest množství pokladů, zvláště zlata, které třeba jen v bludných těch místech uměti nalézti. Podobné zkazky i o uherských Tatrách v některých krajinách Čech kolují, a ještě asi před padesáti roky žili lidé přesvědčení, že v Tatrách nalézti lze v skalních slujích — zlatá vejce. V Labském Týnci na př. před několika desítiletími odhodlali se dva lidé na pouť po Tatrách, aby tu zlatá ona vejce nalezli, po několika měsíčním marném putování a bloudění skalnatými horami tiše — nepozorovaně se však vrátili, ovšem že bez zlata, a když přece se odvážili mezi lidi vejíti, byli všude vysmíváni a pokřikováno na ně.

Víra v poklady ukryté v horských slujích byla před lety pevná, a bylo-li k nalezení zlata zapotřebí především bezpečné známosti stezek a pěšinek, což divu, že pokyny, kudy choditi a putovati hledajícímu jest, byly zapisovány dychtivými po zlatě, a to i s návodem přesným, jaké „charaktery“ (jak doslovně v rukopise výše uvedeném podotknuto) má míti s.sebou napsané.

„Vědomost o horách krkonošských“ dává následující poučení: „Nejprve jdi na Krkonoš, pod kterýmžto jest veliká louka, jdi s té louky proti vejchodu slunce, v polovici té louky (jest) stezník — nalezneš potůček. Jdi před se přímo, nalezneš potůček (druhý). Jdi k druhému potůčku a po tom potůčku nahoru, ohlédni se podle toho, aby mohl dobře vidět rožeň narejsovaný, tu hledíc nalezneš v tom potůčku dobrý zlato, jako vikev neb bob; to musíš však vymejvat. Odtud jdi vzhůru proti západu, přijdeš k dvoum bukům, kteří stojí proti sobě, ohlédni se, nalezneš na jednom dva prsty vyrytý, kde ukazujou, jdi přímo asi za dvoje hony nalezneš na jedli střevíc vyrytý, od té jedle jdi pět kroků proti půlnoci, tu jest jakýs bahno, v něm nalezneš zlato jako hrách a má brunátnou barvu, odtud jdi k jednomu velikýmu kamenu slove Water otec, však nežli k kamenu při-

[illegible]

[illegible] Kdo by [illegible] na hory [illegible] charaktery [illegible] sebou [illegible] vypsal [illegible] k [illegible] Petru a potom za Petřínem na [illegible] zlatých [illegible] když jest [illegible] po druhé straně v [illegible] tu vodu [illegible] — dole v tom [illegible] z vody . . . . musíš se skrz tu vodu [illegible] a aby nezhaslo rozkřesati. Přijdeme do díry nalezneš všelijaké nádobí, hrnce, motyky, svíčky i zlato [illegible] na všecky strany. U toho Krkonoška jest nějaká louže, která není hluboká ani [illegible], tu jest mnoho rubínového zlata.

Tuto zprávu o horách krkonošských od jednoho znamenitého Vlacha (pocházel), který tam znamenité a veliké zboží vynesl a k bohatství přišel. Po sobě tuto zprávu [illegible] také poznamenání činil, vedle kterých by se fedrovati mohl [illegible] by [illegible] dělati — nejlépe na veliký pátek nebo také křížové dni a tak ustane zlý duch (a) veliké poklady se dobývati mohou.“

---

*) [illegible] v dole.

◆

Pověsť o původu koní na Mělnicku.*)

Podává L. Böhm-Romanovský.

Sedlák kopal motykou pole. Tu šel okolo sv. Pavel a zeptal se sedláka, jak se mu to pracuje. Sedlák naříkal, že je to těžká práce než celé pole motykou skopá. Sv. Pavel slitoval se nad sedlákem a dal mu k ulehčení pár volů. Později šel zase kolem toho pole čert a otázal se sedláka, jak se mu práce s voly daří. Sedlák si stýskal, že jsou voli příliš loudaví a že s nimi nemůže mnoho udělati. I dal čert sedlákovi pár koní, ti že mu budou čerstvě choditi. Po nějakém čase šel tudy opět sv. Pavel a ptal se sedláka, jak mu koně při práci pomáhají. Ale sedlák opět naříkal, že koně po poli lítají jako čerti a že jim ani nemůže stačit. Tu vyndal sv. Pavel nůž a přesekal koním nad kopyty žilky. Žilky se jim svalily a proměnily se v bulky. Od té doby mají koně nad kopyty bulky (kotníky) a dají se při práci polní dobře upotřebiti, nebo nejsou již tak bujní, jako když je sedlák dostal od čerta; ale jejich maso se nepožívá, neboť jsou koně zplozeni přece jen od čerta.

Časové zprávy.

VÝSTAVY.

*** Národopisná výstava českoslovanská v Praze r. 1895. Výbor zahájil činnost v tomto období soustavně řízenou agitací, aby zaručena byla výstava po stránce hmotné. Kromě toho s neochabující borlivostí konány jsou přednášky v jednotlivých odborech. Přípravné práce postupují ku předu.**

* K vyobrazení z národopisné výstavy v **Josefově** (viz Č. L. III. str. 59) připojujeme další ukázky: Skupinu čepcův a karkulek (č. 1. na str. 152). Pozornosti zasluhuje vedle výběru čepců zlatých a stříbrných a vedle „svatebního pentlíku“ uprostřed nahoře pod bílým čepcem „ručník mládenecký“, který nosili mládenci o svatbě, na pravé straně. Jak vypadalo děvče, oděné krojem, jehož součásti jsou vybrány v skupině č. 1., poučuje další obrázek z výstavky v Josefově (č. 2., str. 153). Podle popisu p. prof. Šímy ještě nedávno „nosily dívky svobodné šněrovačky buď brokátové neb i stříbrem a zlatem vyšívané,

---

*) Srv. Čižmářovu stať v Č. Lidu III. str. 30.

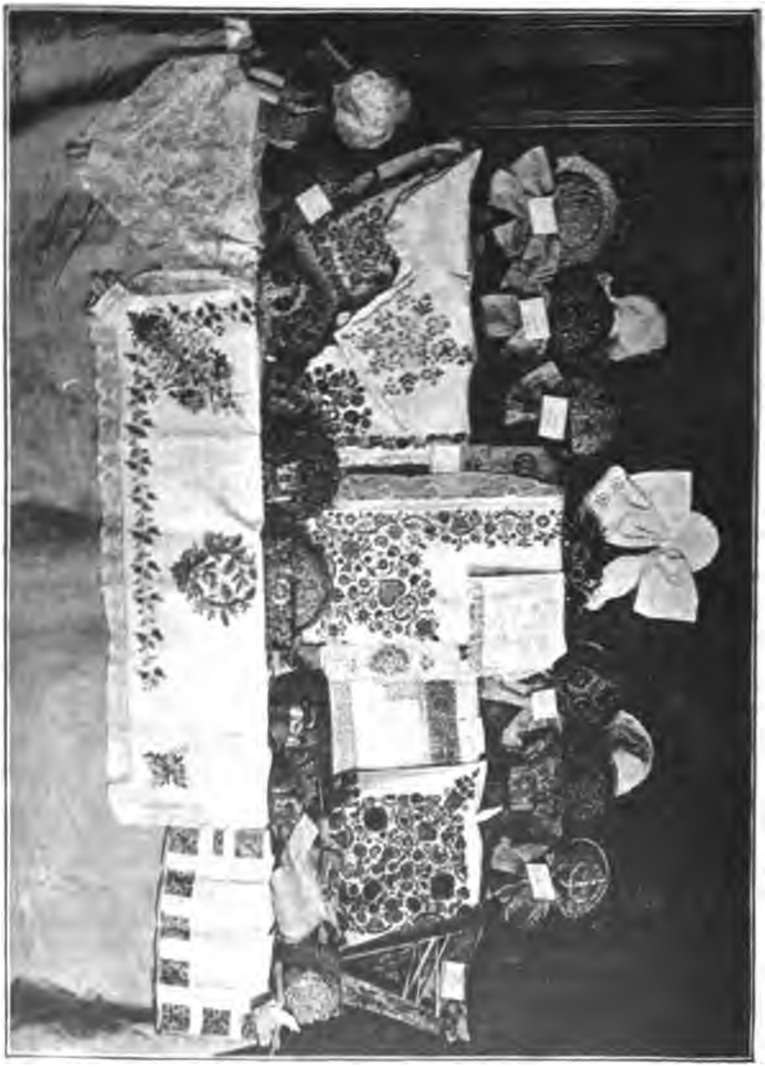

Čís. 1. Z národopisné výstavy v Josefově. Skupina čepců a karkulek. Fot. K. [illegible] v Josefově.

napřed v celosti, vzadu sešněrované, na rozdíl od provdaných žen. které měly „šněrovačky s brankou“, totiž opatřené napřed šněrováním a přeskami, za něž se zadrhoval srdcovitě vykrojený „punt“. Pokryvkou hlavy byl čepeček bílý s holubinkou. Při práci nosily vdané jak svobodné šáteček zavázaný „na výměnek“ či „na pokos“. Košilka bílá nechávala hrdlo nahé, jež ozdobováno bývalo stříbrnými řetízky se zavěšenými stříbrnými penízky i dukátky. Sukně noseny buď z látky květované nebo měnivé, přes ně zástěrka tylová, vyšívaná, punčochy u děvčat vždy bílé a černé střevíčky.“ (Světoz. 1893, 540.)

* Čís. 3. a 4. podávají ukázky z národopisné výstavy v **Netolicích** ve dnech 13. až 22. srpna 1898. K zahájení jejímu dne 13. srpna zavítal z Prahy člen hlavního výboru prof. Dr. Vilém Kurz, jenž vzletně a případně vylíčil účel výstavy národopisné v Praze a povzbudil přítomné k nové práci národní, jíž na jihu koná hlavně Národní jednota pošumavská. Proslov slavnostní, jejž na žádost odboru k zahájení výstavy sepsal zvlášť pan profesor Adolf Heyduk, přednesen po té slečnou Růženou Štegbauerovou s vroucným porozuměním. Byla to výstava jihočeská v pravém slova smyslu; okresy netolický, prachatický, hlubocký, vltavotýnský, česko-budějovický a třeboňský zachovaly si dosud svůj zvláštní ráz národní, jevící se nejskvěleji v bohatosti výšivek, jako jsou koutnice, pleny, zástěrky a j. Zdařilo se získati tolik materialu, že málokterá z dosud konaných výstavek v Čechách se výstavě netolické může rovnati a úsudek hostů Moravanů o síni „práce našich matek“ (č. 3.) zněl velice lichotivě. Po všech čtyřech stěnách rozvěšeny zde byly nejhořeji draperie z bíle vyšívaných zástěrek a z 15 bohatě šmelcem a hedvábím vyšívaných plen z Třeboňska a Budějovicka, jež vystavil p. Dr. František Dlouhý, advokát v Česk. Budějovicích; pod nimi nalézala se, jak z přiložené fotografie vidno, koutna netolická barevně vyšitá a dvojitá řada plen netolických bohatě bíle vyšívaných. Na police, táhnoucí se kolem síně, a na pyramidu uprostřed ní snesen pak ostatní material výšivkový, skládající se opětně z kouten, plen a zástěr a kromě toho ještě z čepců zlatých i zlatem vyšívaných, prefund, náčelniček, pověnek, živůtků, ubrusů, ručníků pro ženicha, čepení a vínků pro nevěstu, vyšívaných košilek a j. Z přespolních vystavovatelů jmenovati dlužno p. Theodora Tušla z Prachatic, jenž chová cennou sbírku výšivek.

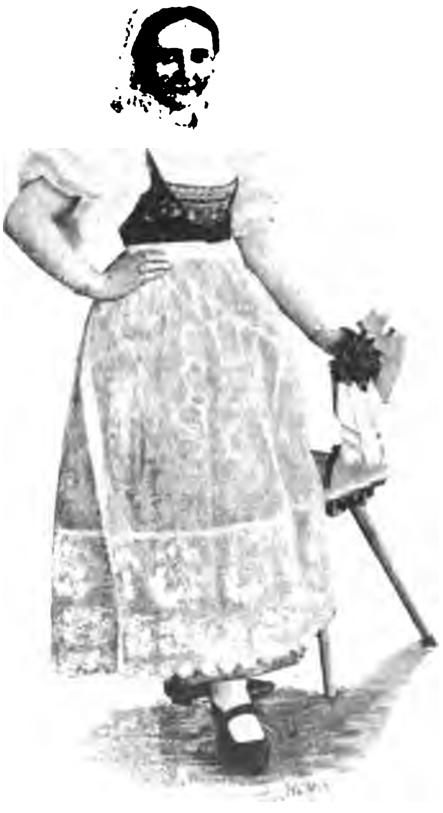

Čís. 2. Z národopisné výstavky v Josefově. Národní kroj dívčí z okolí Jaroměře. (Fotografie prof. J. Šímy v Jaroměři.)

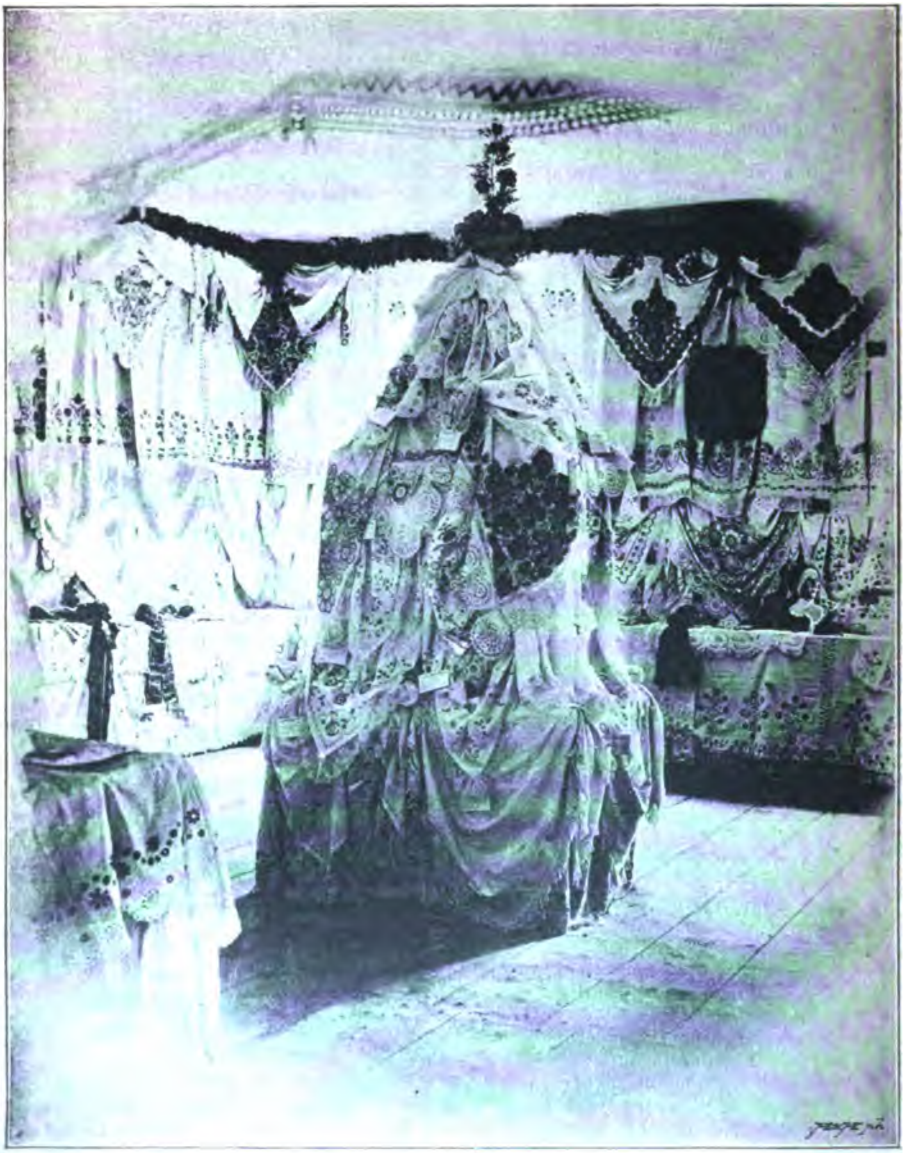

Čís. 3. Národopisná výstava v Netolicích. Oddělení vyšívek.
(Fotografie J. Přibramského v Českých Budějovicích.)

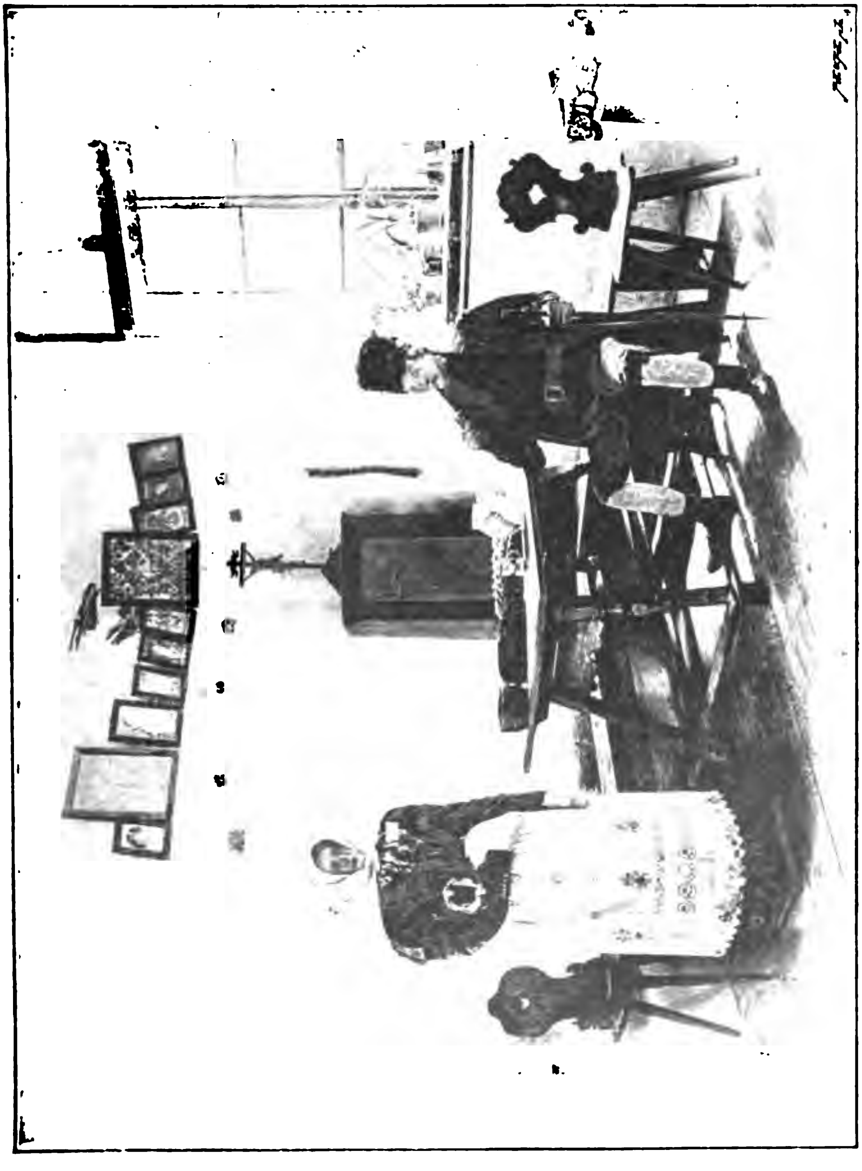

Čís. 4. Národopisná výstava v Netolicích. Kout světnice s figurinami kroje netolického.
(Fotografie J. Přibramského v Českých Budějovicích.)

V „městské síni“ nalézala se souborná výstava cechovní s prapory, ferulemi, skříňkami, listinami a pečetěmi cechovními; byly zde též kusy mistrovské a stoleté nákresy truhlářské ruční k vykládání nábytku. Byla zde sbírka literární s psanými knížkami modlitebními, s knihami hospodářskými a lékařskými a j., k té se řadily pohledy kreslené i fotografované na město a okolí netolické, sbírka holí a dýmek vyřezávaných, sbírka zbraní, sbírka obrazů dracounových, sbírka mincí, starobylých predikátů šlechtických a jinych listin na pergameně, mezi nimi listiny až ze 14. století; sbírka kroje městského ženského s příslušnou figurinou. Dále zde viděti bylo národopisnou mapu okresu netolického, nábytek z předešlého století bohatě vykládaný, starou almaru renaissanční nejméně 250 let starou, figurálně a ornamentálně vykládanou, pravý to skvost. Uprostřed tvořila ladný celok výstava nádobí skleněného, porculánového, majolikového, kameninového, fayancového a cínového. Dále zde vystaveno bylo kožené antipendium, lisy sedlářské s ornamenty, věčná lampa prolamovaná a „panenské housle“, přístroj trestní z předešlého století. Na chodbě vedoucí do „síně selské“ vystaven starobylý rožoň se strojem hodinovým otáčecím a upraven i s příslušenstvím: plotnou, křesadlem, svícnem železným atd.

Zde nacházely se též krásně tepané železné kříže, obrazy na plátně, skle, zrcadle, dřevě a hedvábí, starobylé řezby, lucerny hospodské, rolničky, náčiní hasičské z roku 1768 a ze dřeva vyřezávaný Kristus na oslici o kolečkách, jenž před 100 lety vozen o květnou neděli kolem náměstí.

V „Selské síni“ (č. 4) poutal pozornost hlavně kout od vchodu levý, kdež umístěny byly figurina sedláka s tchořovicí, dlouhým kabátem, červenou vestou a opaskem nejméně 200 let starým; tchořovice sama jest poslední, již podařilo se odboru nalézti v okresu; figurina selky s barevně vyšívanou plenou a zástěrou, chystající se do kostela; na stole dubovém viděli jsme hnízdidlo (koláč svatební), jak si jej dávají dělati venkované u cukráře v městě, a nedaleko na truhle u okna věnec ke křtinám, výrobek to pekaře. Kromě toho nalézaly se v této síni knihy modlitební psané i tištěné, lékařské, hospodářské, kroniky a bible, nalezené vesměs zachovalé na statcích selských; starobylé kastory a klobouky, konfederatky, selské kabátce i koženky, lajblíky soukenné i plátěné, lucipírky, ženské živůtky, sukně, cicové pleny, čepečky a prefundy, starobylá postel a kolíbka vyřezávaná s děťátkem v starém úboru, kolovraty, soukadla, rám na vyšívání plen, stará práva rychtářská, 25 vyřezávaných roubíků, vykládaných cínem, perletí, mosazem a dřevem, troje dudy (jedny 226 let staré), brložské dřeváky, opasky kožené, pavím pérem vyšité, staré cínové a majolikové nádobí, hliněné nádobí s prolamovaným ornamentem národním, repky (kraslice), holubičky dřevěné a j v. Odbor národopisný, v němž vedle pánů pilně se účastnily také dámy netolické, může s uspokojením pohlížeti na vykonané dílo.

MUDr. *Ad. Fidler*.

* Z výstavky **v Slavkově** vybíráme obrázek „stolovníku“, svatebního koláče (č. 5. na str. 158) a pro přirovnání je připojen obrázek svatebního koláče slováckého (č. 6. na str. 159). Je to skupina pečiva rozmanité podoby, jablek, pozlacených ořechů, cukrovinek, marcipánu, obepnutá stužkami postrými na buchtě veliké jako žernov, okrášlená máječkami, praporci. Viz o něm Bartoš, Moravská svatba (Knihovna Č. Lidu II.), v Praze, 1892, str. 38—40; Václavek, Valašská svatba, v Telči, 1892, str. 64 a srv. zprávu Klvaňovu, Světozor, 1893, str. 528. Z výstavky slavkovské vybrán je další obrázek mužského kroje ze Zbejšova u Křenovic (č. 7. na str. 160).

SPOLEČNOSTI.

* **Národopisná společnost československá v Praze** zahájila svou činnost vzletným provoláním, kde ukazuje důležitý význam studia

národopisného, zejména pro nás Čechy. V provolání položen důraz, že založena je společnost, „aby se starala hned nyní o theoretickou či vědeckou stránku výstavy a která byla by dědicem všeho, co výstava v jedno snese.“ Doporučujeme Společnost národopisnou pozornosti všech, kdo oceňují význam studia národopisného pro život národní. Členem Společnosti se stává, kdo zaplatí a) jako zakládající člen 200 zl. najednou nebo v pěti lhůtách ročních; b) jako přispívající ročních 20 zl.; c) jako činný ročních 5 zl. Ve výboru zasedají: MUDr. J. Reinsberg, univ. prof., předseda, P. S. Wurm, kons. rada, místopředseda, Vavř. Jos. Dušek, gymn. prof., jednatel, MUDr. J. Matějka, J. Herain, architekt, PhDr. J. Jakubec, prof. dívčí školy, PhDr. H. Máchal, prof. gymn., pí. Vlasta Havelková, spisovatelka, Cyrill rytíř Purkyně, professor, PhDr. V. Tille, amanuensis studijní knihovny v Olomouci. Výkonný výbor výstavy národopisné zastupují: PhDr. Em. Kovář a PhDr. L. Niederle, univ. docenti. *R.*

* Společnost **„Société des traditions populaires“** v Paříži měla výroční schůzi 31. října, při níž vykládali L. Marillier o totémismu, R. Rosières o středověkých obyčejích, A. Dido o epopei estonské Kalewipoeg, P. Sébillot předložil ukázky lidové malby, A. Beauregard amulety a ozdůbky z Javy, H. Cordier podal bibliografické přehledy.

NOVÉ ČASOPISY.

* Dr. G. Steinhausen vydává počínaje říjnem t. r. nákladem E. Felbera v Berlíně „Zeitschrift für Kulturgeschichte“, Neue (3.) Folge der Zeitschrift für deutsche Kulturgeschichte. Obsah prvního čísla: Úvod redakce; K. Lamprecht, Život duševní u Němců v pozdním středověku; E. Gotthein, T. Campanella, básník-filosof za doby italské renaissance; G. Steinhausen, Šestnáct listů psaných od německých paní na konci středověku; W. Liebenam, Z kult. historie římské. Směs. Referáty.

SMĚS.

* **Obnovení starodávného dívčího kroje v Bošácké Dolině na Slovensku.** Pan J. L. Holuby, známý již čtenářstvu Česk. Lidu, poslal mi ukázky svých studií o kroji v Bošácké Dolině. Chystaje pro další sešity Česk. Lidu obrázky i obšírnější popisy, neváhám tu otisknouti zajímavou zprávu, jak lid tamější uznává vkusnost a prostotu starodávného kroje svého. Děvušky, které se již řídily podle mody městské krojem strakatým, byly přivábeny pochvalou příchozích pánů, že odložily oděv strakatý a vytáhly z truhlic opět kroje svých matek a babiček, šatí se nyní opět švarným krojem starodávným. Pan Holuby píše mně do slova o zajímavém tomto zjevu v lidovém životě, popisuje napřed kroj onen: „V Bošácké Dolině pod Lopeníkem na Slovensku nosí děvčata hlavu do rozličných stužek zavinutou, na to průsvitavou „škrôbku“

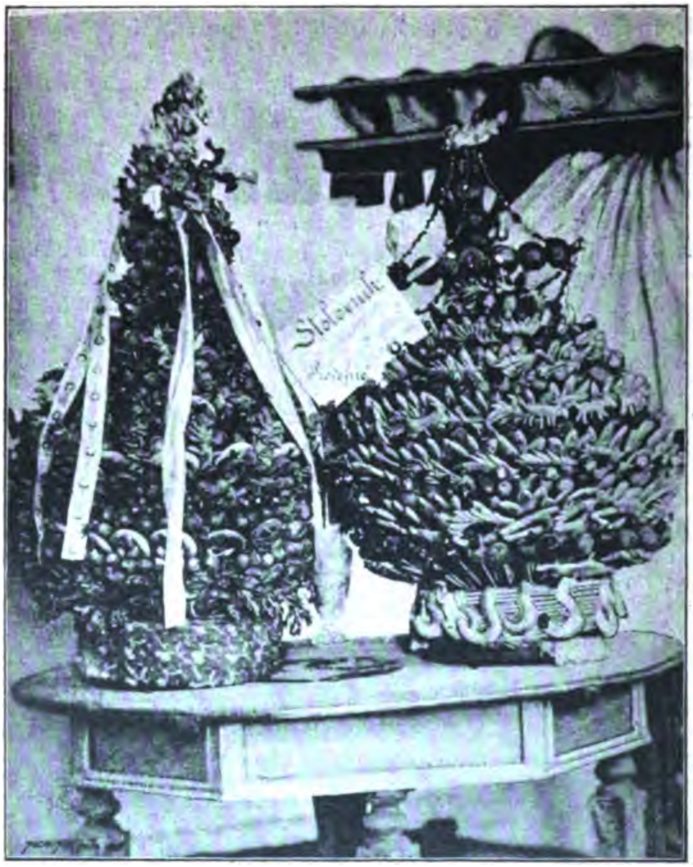

Čís. 5. „Stolovník“ (svatební koláč) z národopisné výstavky v Slavkově. (Fotografie J. Kociana v Slavkově.)

uvázanou, která vzadu visí dolů a končí se vyšívanými „koncami“ („konce“ — nikdy v singuláru „konec“ jsem neslyšel) a pod vyšíváním čípkami. V týle pod „lopatkou škrôbky“ uvázány jsou stužky, 6—8. „Pero“ nebo „voniačku“ má zastrčenou pod závitkem škrôbky na vrchu hlavy, která tam zůstává a do ruky se nebéře k vonění. Okolo hrdla na „rukávcoch“ je vyšívaný obojek, tak i na pleci „proránky“ nebo „prolánky“. Pod rukávcemi vidno na rubáči vytkaný červený pás, „prietka“ zvaný, který nahrazuje dávno už zaniklý, okolo těla uvazovaný pás. (Stará babička mi pravila, že také „pásy“ asi před 70 lety ještě nosívaly.) Spodní částku těla odívá přes „rubáč“ vzad „okolek“ s vyšívaným obojkem, pod „zásterkou“ po obou stranách vyhrnutý. Zásterka má prostředkem stužku nebo mrciku a je na spodku a prostředkem asi do polovice vyšívaná. Rubáč nemá rukávů, sahá jen po paže a je jednou žínkou přes plece

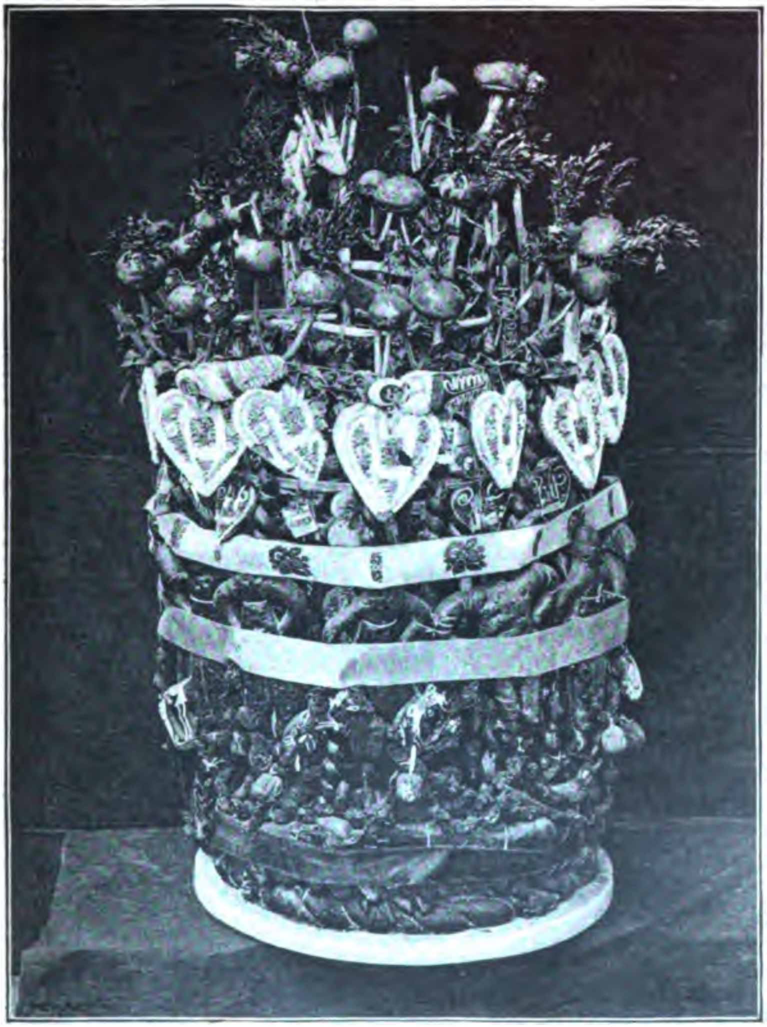

Čís. 6. Svatební koláč slovácký. (Fotografie A. Havlíčka v Kroměříži.)

upevněný. Děvče to má obuté „čižmy". „Krpce" jen podlopeničtí Kopaničáři nosí, ale ženské zde už krpců nenosí. Postaráme se, aby se udržoval tento kroj. Jen aby nebylo pozdě, ač od té doby, co byli navštívili náš kraj pp. Koula, Klvaňa a Šíma a kroj ten pochvalovali, k mé veliké radosti i některá

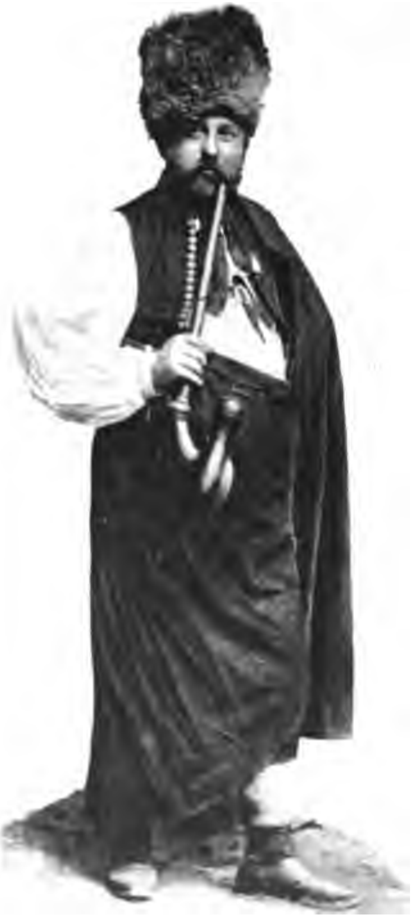

Čís. 7. Z národop. výst. ve Slavkově. Mužský kroj ze Zbejšova u Křenovic. (Fotografie firmy Rafael v Brně.)

děvčata, která již barvité roucho nosila, zaměnila ho **vkusným krojem bošáckým**!"

Zbt.

* Obšírná bibliografie studia lidovědného bude vydána v Paříži pod názvem „Bibliographie générale des traditions populaires". Redakce Č. Lidu byla vyzvána, aby převzala referát o kulturně-historických a ethnografických pracích československých.

◆

Památky slovanského pravěku v místních názvech se zvláštním ohledem na Čechy.

Pro Český Lid napsal c. k. konservator Břetislav Jelínek.

(Dokončení.)

Také paměť homolí čili mohyl zachovala se v původním svém prozvání nakupených hrobův,[52]) a nacházíme je:

„Homola“ slove mohyla v lese Žalkově u Skřivan (okr. bydžovský) s žarovým pohřbem z doby staré středoevropské kultury.[53]) „Homole“ u Podmokel (okr. křivoklátský) byla mohyla s žarovým pohřbem z doby mladší (s železnými předměty[54]), a „Homole“ slovou mohyly z pozdní doby na Mořině u Běštína (okr. hořovický.[55]) — „Homole“ mohyly připomínají se též jedna u Žatce a druhá u Stekníku (u Žatce.[56]) — „Na homolí“ slovou mohyly u Rataj (okr. bechyňský) s žarovým pohřbem a předměty ze staré středoevropské kultury.[57]) — „Homolka“ slula veliká mohyla u Lichucevsi (okr.

---

[52]) Slovo homola, gomila a z toho přemetené mohyla či mogila, je všeslovanské a znamená tolik co samostatný kopec, kopeček nebo nakupenou hromadu. Přemetání slabik a přesouvání hlásek je řeči slovanské vlastní, a proto přiházívá se v rozličných jménech zhusta a spočívá patrné na pohodlnosti vyslovování. Na pr. *čes.* ratolest za letorost, povraz — provaz, křípov — příkop; luž. spót — póst; chorv. arkati — krhati; rus. doloň — ladoň; vjedmjed — medvjed; slovin. medověc — vědomec atd. U místních jmen: Zvoniloves za Zvoleňoves, Třibřichy — Stibřichy, Jarov — Rajov, Šošojvice — Svojšice; luž. Zholerc — Zhorjelc; pol. Inflanty — Liflanty atd.

V slovanských řečech a podřečích slove *starsl.* gomila, mogila (tumulus); *slov.* a *chrv.* gomila, dial. bosenský gromila i mogile; *srb.* gomila, gromila i mogila (hromada); *bulh.* mogila, dial. makedonský moglena; *čes.* homole, homola, homolka, dial. homla, homile, pak mohyla, ale více na Moravě; *luž.* homola, homule; *polab.* myďola (hrob) a *drevan.* mygyla; *pol.* mogyła, *kašub.* modziła; *velrus.* mogiła; *malr.* mohyła, mohyra, mahura a mohyłka (hrob); *bělor.* homel' (ex us.), mogil'nik (pohřebiště) a ze slovanského *alban.* gomila, gamulje, magule; *rumun.* mogile, movilè; *litevsky* zase mogila.

[53]) Kalina, Böhm. Opferplätze p. 103. Vocel, Grundzüge z. böhm. Archaeol. p. 17. Pam. Arch. VIII. 550.

[54]) Kalina 46, 53—60 Krolmus, Staroč. pověsti etc. II. 345, 561. Vocel, Grundzüge z. böhm. Archaeol. S. 16.

[55]) Jelínek, Plešivec i. d. Vorgesch. v Mittheil. d. anthr. G. XII. 146.

[56]) Födisch v Pam. Arch. VII. 64.

[57]) Hráše v Pam. Arch. V. 220 a IX. 140.

smíchovský), v níž byly malované nádoby a bronzový řetěz s přivěšeným na něm vlčím zubem v žárovém pohřbu nalezeny.[58] — „Homole" slove také veliká mohyla u Dušník (okr. smíchovský), o níž se vypravuje, že nějaký znamenitý vojevůdce v ní pohřben jest. — „Na homolce" u [illegible] Brázdima (Brandýs n. L.) je obvalené místo, na němž se předměty staré středoevropské kultury nalézají, a tu nalezeny také lidské kosti.[59] — „Mohylky" slove žárové pohřebiště u Dobré Vody (okr. hořický) s korunovými hroby (popelnice) z doby staré středoevropské kultury (bronz. [illegible], srpy a p.).[60]

Kromě těchto názvů naskytuje se v Čechách ještě mnoho jiných na nejstarší pravěká pohřebiště poukazujících místních názvů, jako na př.:

U Želenic „na [illegible]" (okr. slanský) nacházejí se hroby s kostrami z doby počáteční staré středoevropské kultury[61]) a v „Želenkách" u [illegible] nalezeno v jediné mohyle šest pohřbů, z nichž byly tři žárové a tři kostry, všecky z periody doby pohanské.[62] Památky pohřbů a vykopávek lidských z pravěku odkryty byly též „v Želechách" u Nechanic (žároviště v nich[63]); v „Želevčicích" u Libochovic pohřebiště,[64] v „Želevčicích" (u Slaného) nádoby pravěké,[65] na „Žalem vrchu" u Nov. Strašecí, kde se zároveň s žárovým pohřbem nacházejí,[66] na „Žalově" (okr. smíchovský) pohřebiště s kostrami[67] a v „Želenicích" u Teplic mohyly s žárovým pohřbem, žárové hroby i kostry.[68] Dále: „Želkovice" (okres rokycanský), kde se nalézá pohřebiště a [illegible] bronzy [illegible] [illegible],[69] „Na Železném" u [illegible] (okr. smíchovský), kde staré bronzy,[70] v lese „Žalkově" u Sadské (okr. [illegible]) mohyly,[71] a na poli „Želkin" u Brozánek (u Mělníka), kde žarové pohřby v popelnicích a spolu kostry s předměty ze staré středoevropské kultury odkryty a nalezeny byly,[72]) atd. atd.

---

[58] [illegible] Jelínek v Mitth. d. anthr. G. [illegible] 184. Pam. Arch. I, 183, X, [illegible]

[59] Pam. Arch. XV, 476.

[60] [illegible] v Pam. Arch. XII, 47[illegible]; Katalog národopisné výst. v Praze [illegible] Str. [illegible]

[61] [illegible] v Pam. Arch. II, 283.

[62] [illegible]

[63] [illegible] v Pam. Arch. [illegible]

[64] [illegible] Pam. Arch. X, [illegible]

[65] [illegible] v Mitth. d. anthr. G. [illegible]

[66] Pam. Arch. [illegible]

[67] [illegible]

[68] [illegible] Pam. Arch. [illegible] Jelínek v Pam. Arch. [illegible]

[69] [illegible] v Pam. Arch. X, [illegible]

[70] [illegible] Památky [illegible]

Kromě tuto připomenutých míst jesti v Čechách ještě mnoho jiných všelijak a všelijak prozvaných, která rovněž na pohřebiště poukazují, jako na př. „na Spáleništi“ u Purkarce (okr. Hluboká), kde se žaroviště nachází,[73]) „na Hořánkách“ u Ředic (okr. holický) žarové hroby,[74]) na potoce „Smutném“ u Bechyně,[75]) kde přemnoho homolí jest a rovněž tak „na Smutném“ u Želenic,[76]) u „Kvilic“ (u Slaného[77]) atd. atd. Než o všech rozpisovati se bylo by příliš obšírné, a proto přestávám na uvedených příkladech místních názvův, které nás dostatečně o správnosti prozvání svého přesvědčují. —

Na mnohých pohanských pohřebištích potrval pohřeb i za dob křesťanských pořád dále, jako zjištěno je na př. u Tmaně pod Kodýsem,[78]) u Chřešťovic,[79]) na Tetíně u kostela sv. Michala,[80]) na Letni v Praze u kostela sv. Klimenta[81]) a j. v., aneb založeny tam kaple a kostely křesťanské, jako na př. na Tetíně „v Hrobcích“ (nyní kaple sv. Jana) u sv. Bartoloměje v Slupech v Praze,[82]) na Dušnické mohyle, aneb postaveny na těch místech pouze kříže; jako na Mořině pod Plešivcem u Běštína, „u Křížku“ v Libni,[83]) na Mořině u Karlštejna a j. v. Jinde zase, kde se pravěká pohřebiště nacházejí, panují o nich rozličná ústní podání nebo pověsti. Buď vypravuje se o nedotknutelnosti jejich, jako na př. o Růžovém paloučku u Litomyšle, že se tu orati nesmí, sice že by oráče nějaké neštěstí stihlo, nebo panují z dobré paměti o místech takových pověsti, které o někdejším pohřebišti dobře vědí. Tak na př. v Bránice u Prahy, kde vedle mrtvolích také žarové pohřby v popelnicích se nalézají, má lid za to, že jindy byli lidé, kdož nakažlivou nemocí umřeli, spalováni a popel jejich v nádobách pohřben. Proto také, když někde na takový pohřeb uhodí, aniž by se nádob z něho dotkli, ze zahrad a dvorův je vyhazují. Jinde zase, jako na př. na Mořině u Běštína, kde se pohřebiště nachází, straší atd.

---

[72]) Smolík v Pam. Arch. X. 14.

[73]) Woldřich v Mitth. d. anthr. G. XIII. 23.

[74]) Diviš Čistecký v Pam. Arch. XV. 35. 110.

[75]) Hráše, ib. V. 220 a IX. 140.

[76]) Schmitt, Archaeol. mapa, a Matějka, Crania boh. p. 50.

[77]) Schmitt, Archaeol. mapa, a Městské museum pražské.

[78]) Jelínek v Pam. Arch. XI. 657

[79]) Woldřich v Mitth. d. anthr. G. XIX. 95.

[80]) Zde nacházejí se žarové pohřby vedle koster ze staré a mladší doby předhistorické.

[81]) Kostry z pozdní doby pohanské, odkryté l. 1893.

[82]) Srv. Jelínek, „Funde zu Slup“ v Mitth. d. anthr. G. XX. 136 a 147 na Hrádku.

[83]) Srv. Jelínek v Mitth. d. anthr. G. XXIII. Sitzungsber. S. 57.

Takových a podobných míst a místních názvův je v Čechách mnoho, bohužel však, že přátelé vykopávání starožitností zhusta si jich ani nevšímají, ani pověstí o nich panujících; ba ani určitě polohu vykopalisek svých neudají, tak že taková místa časem docela v zapomenutí utonou. A přece jsou to tak důležité dokumenty, právě na těchže místech datované!

Uvážíme-li souhlas místních názvův s nálezy na místě učiněnými, nelze upříti, že dosah jejich pro pravěký národopis je velmi závažný, neboť odhaluje pravdu, kterou nám historie z nedostatku starých písemných zpráv objasniti nedovede, protože klasikové a jejich následníci o barbarech pro sebe a ne pro ně psali; jim dostačila ledabylá jména a pojmenování cizích národův, zemí a míst pro naznačení jich úplně, a proto také nebavili se s nevyslovitelnými jim jmény písemně, poněvadž písemnictví jejich pro cizí zvuky ani písmen ani známek nemělo.[34]) Tím vzniklo u starých spisovatelův ono strašné a nejednotné cizích slov komolení, protože je každý z nich po svém slechu a zdání jazyku svému, na němž psal, přizpůsoboval. Zrovna tak, jak se až na dni naše zhusta děje. Toho též dopouštěli se ostatně také domácí naši letopiscové, kteří nemajíce ještě pro svůj jazyk nijaké způsobilé abecedy, latinsky psali, a že v této řeči rovněž ani písmen ani známek, jimiž by znění slov jazyka svého vyjádřiti mohli, nebylo, komolili po zdání svém zrovna tak, jak to cizinci dělali. Zmatek v tom dovršili přepisovatelé původních děl, kteří buď nerozuměli aneb čísti nedovedli, a tu jde věc až do nesmyslů, jež zhusta ani opraviti nelze.

Kdo tušil by, neznaje řeči slovanské, na př. v názvech hor: Karpates, *Καρπάτης ὄρος* slovanské „Hrebety“ či rusínské „Horby“ a ruské „Chrebety“ — V Silva Bacenis — „Bučiny“ a naproti nim *Μηλιβόκος ὄρος* (Melibocus) — „Malé Bučiny“ v Germanii atd., ač mnohdy uvedené názvy dosti snadno srozumitelny a docela jasny jsou; jako na př. řeka *Βορυσθένης* (Borysthenes), v dnešním Rusku „Bercsten“ (Dněpr, srv. Berestina a Berezina). — *Βροδέντια* (Brodentia) slov. „Brod“, Baloie (středověk Baloia) dnešní „Bělaj“ v Bosně; ř. Amisia slov. „Miza“, „Mžie“; Sabaria — „Zábor“ v Pannonii, řeky Savus — „Sava“, Dravus — „Drava“, Tsierna, *Δίερνα* — dnešní „Črna“ (Černá) v jižním Uhersku, Pelva — „Pleva“, Bylazora v Paeonii a m. j. v. Ostatně jest takové přizpůsobování cizích slov ve všech řečích obyčejné, a jaké zkomolenice z toho pocházejí, nacházíme všady a pořád ještě za našich dob. Na př. jen v Čechách a na Moravě, kde se místní názvy poněmčují, uděláno: z Ratibor — Rothwurst, z Modliboh — Nudelbaum, Ostromeč — Wassertrompeten, Zahořany — Scherles, Osoblaha — Hotzenplotz, Hustopeč — Auspitz atd., co ostatně také i v jazyce českém spatřujeme. Na př. z původního nazvání kláštera „Porta apostolorum“ uděláno Postoloprty, z „Municipium“ — Muncifay a z německého středověkého „Hasenburg“ — Hanšpurek, z „Sandbach“ — Žampach, z „Laudeskrone“ — Lanškroun atd. — Konečně sluší ještě příklad uvésti, jak sami slovanští spisovatelé, nemajíce vlastní pro jazyk svůj způsobilé abecedy, na základě latiny slovanská jména psali. Užiju k tomu některé z přepisův Kosmasovy kroniky (z Fontes rerum Boemorum). Tak píšou: Crocco — Groh — Grecko (Krok), Tetka — Tetuka — Thechka (Tetka), Vogen — Voyn — Vegin — Moyen (Vojen), Lstimir — Litmiri — Istimir — Lzimir (?), Dragus — Vragus — Oragus (Draguš), Ogra — Odra — Gra (Ohře), Mzye — Mza — Osa (Mže), Bielina — Belena (Bělina), Trytri — Tryn — Trnin (Tatry), Trencin — Trenem — Orenem (?), Trencinopolis — Atrentinopolis — Atrenemopolim (Trenčin), Gapatae — Gapati — Sapacae (?) atd.

---

[34]) Co také sám Plinius ve svých „Historiae naturalis“ Lib. III. c. 25 doznává.

Z takových bludův nás filologie nevyvede, neboť nevím, na jakých zákonech a podle jakých pravidel dovedla by rozluštiti a vyvoditi na př. z názvu Wassertrompeten — Ostromeč, z Scherles — Zahořany, z Zirrau — Dřiteň, z Mossestift — Lhota Mackova, z Perschetitz — Brotice atd. Tedy je patrno, že z jakýchsi pravidel nedají se slovové komoleniny nijak napraviti ani rozluštiti, nýbrž jen po sluchu; na to mají však také rozličné panující dialekty veliký vliv. Tak na př. přezděli Němci rozličným osadám „Světec“ zvaným: Schwitz, Schwetz a Schwaatz, z čeho Slovan snadno porozumí dialektivní: Světec, Świetec, Svetac atd. „Rajov“ přezděli Němci na Rajau, Rail a Raihen; „Suchdol“ jednou na Suchenthal a po druhé na Zauchtel; „Olešnici“ na Oels, Ellexnitz a Giesshübel atd. Všecko rozluštění takových záhadných jmen a názvův spočívá jediné na znalosti ducha řeči a soustavy slov jejich, tak že po zvuku a smyslu slova pravý název z jedné do druhé uhodnouti lze. Všechny původní názvy mají míti za základ buď nějaký významný smysl, jako na př. nacházíme u klasikův řeku „Dravus violenter“ = Drava, ř. „Druentia“ = Dravenca, rovněž dravá, jak ji také *Livius*, *Plinius*, *Strabo* a j. klasikové líčí; [85])

---

[85]) Livius, Histor. Libri 21, 31. Plinius, Histor. Natur. III. 5. Strabo, Geogr. IV. 203. Koncovka *f.* enca = enjca, enice, nice, vlastní je dialektům slovanským a zvláště nejzápadnějším a severním. Na př. Dolenca, Gorenca, Kamjeńca, Vudrjenca, Glupeńca, ř. Drvęca Křimenca (Křemenice), Bludenca, Kosteńca, Brègenca (Břežnice), ř. Radinca (Radnice). Též v Rusku ř. Kubenca atd., jak také v řeči panuje polab. a lužicky: gränca, skleńca, kosćeńca (kostnice), svjatenca (světnice), vudrjenca, voranca (voranice), jablonca atd. Jeć to totéž zkrácení koncovky, jako u jmen mužskebo rodu, na př. Zhorělc (Zhorelec), Kamjeńc (Kamenec), Turovc (Turovec), Grebjnc (Hrebinec),

„Ravenna“ = slovin. ravena (čes. rovina); „lacus Pelso“ = ples; „Ὁμολη“ = Homole vrch; „Alpini montes“ = Planiny,[86] „Oretania jugum — hory atd., nebo musí v té neb oné řeči, jíž náleží, obyčejné znění míti. Co smyslné není nebo cize zní, je cizí, a co se kterým jazykem objasniti dá, nasvědčuje původu z něho vzniklému. Jako na př. ř. Styrus — Štyr, Beloe — Bělá, Astrabo — Ostrov, Tergeste — Tergovišče, Gradus — Grad a zase: Stargard, Zablatten — Záblatí, Tauberwitz — Doubravice, Chumzen — Chumec, Schestan Žestov, Triebsch — Třebsko, Bregenz — Brĕgenca (čes. Břežnice), Bludesch, Bludenz, Biel, Kulm (Chołm), Wörnitz (Vornice = Vranice) atd.

Ale tomu rozuměli mnozí, a zejména dějepiscové, kteří příchod Slovanův do Evropy za mladý mají, zrovna opačně, pokládajíce zkomolená slova za originaly buď keltičtiny nebo německé řeči, a slovanská, jako z nich později utvořená. Na př. Vltava je prý vlastně Fuld-aha (nyní Fulde), Labe je prý Albe, Elbe, Elf, Říp (Ripaci montes) z severského „rip“ anebo „rif“ (t. j. hora . . .?), Jizera u starých Isera, Isara z gallského atd.[87] Také někteří jazykozpytci badání svá s hypothesou o pozdním příchodu Slovanův do Evropy srovnati se vynasnažovali.[88] Ovšem, když se předpokládá, že Slované teprve v V. neb VI. stol. do Evropy přišli, musí všecko, co v pravěké Evropě na slovanštinu ponáší, neslovanské — keltické, sarmatské, thracké, germánské atd. býti, protože se neví, kdo vlastně Celti, Sarmati, Thrakové ano i Germáni byli a kam se děli! . . . .

Památky pravěku utrpěly velice náhlým klesáním Říma a pomalým vyvinováním se domácího dějepisu, ale hlavně obraty politickými,

---

Glinc (Hlinec), Dubc atd. a v řeči ranjenc (raněnec), roženc (růženec), kožanc (koženec), holc (holec), hadžinc (hadinec), bukovc (bukovec), bůvolc, dubovc, dřejanc (dřevenec — dřevák) atd.

[86] Přemetené pla do alp, zrovna tak jako z valina uděláno lavina, z plesa — Pelso, z Plevy — Pelva, z Labe — Albis, z Radgość — Ardagastus atd.

[87] Srv. výklady slov těch v mých Schutz- u Wehrbauten p. 145 Anm. 13 v mé přednášce „O vývinu pravěkého člověka v Čechách“ 1892 a v Šemberových „Západní Slované v pravěku“ str. 122, 123, 204.

[88] Na př. v Miklosichově Etymolog. slovníku, že všeslovanské, litevské i lotyšské „buda“ z německého buode, Baude pochází. Rovněž tak slov. chlêbъ goth. hlaifs, fin. leipä, and. hleifr, z německého Leib? (Srv. Leib Brod — bochník čili pecen chleba). — Staroslov. stъklo, sl. a bulh. steklo, stklo, srb. staklo, čes. stklo atd. a z toho zkrácené srb., čes., rus., pol. sklo, śklo a p. lit. stiklas, goth. stikls, něm. Glas atd., jehož původ z významu teką, tešti, téci (currere, fluxio, liquo, fliessen, laufen) a z toho povstalého tôk, stôk, steklina, stýkati, roztýkati, steklé a p. (liquesco, lique facio, schmelzen, flüssig machen) odvozovati sluší, odvozuje Miklosich z německého „Stëchal“, „Stachel“ (osten, bodec, trn).

jež již za panování Římanův a po pádu Říma nastaly, totiž odnárodňováním praobyvatelův za nadvlády rozličných kolonistův a výbojníkův. Tím přerušila se domácí posloupnosť.

Toto přerušení posloupnosti, ať již jakýmkoliv způsobem zaviněné, jest zajisté příčinou, že památky po praobyvatelích zanikají a docela mizejí; neboť s vymírajícím potomstvem vyhasíná též vzpomínka na jeho předky, na jeho minulost. Čím dále do středověku pohlížíme, tím zřejmější a hustší jsou všady památky po původních obyvatelích; opak jeví se v dobách pozdějších. Tak zachovalo se v krajinách odnárodněných, vyjma něco zkomolených místních názvův, jen málo ústního podání o rozličných místech, kde se pravěké památky objevují. Z porušené kontinuity zachovaly se na př. v krajích Němci opanovaných památky hradišť po nejvíce za prozvání „Schwedenschanzen“, byť by v dotčených těch krajinách Švédové vůbec ani nebyli bývali, a jen tu a tam zachovalo se jim po Slovanoch: Rodischberg, Ratschken, Rodischau, Radelstein, Gradesch, Arzberg atd. Za to spatřujeme název ten hustěji v dotud obydlených místech.89) Kromě toho zachovaly se však přece ještě jiné památky po Slovanech, a sice v severním Německu pohřebiště a mohyly, jež tamní lid „Wendenfriedhöfe“ a „Hünengräber“ nazývá.90)

To všecko jsou památky, jichž by měli sobě zvláště Slované, jako jazyka slovanského znalí, nejvíce dbáti, staré děje a zeměpis,

---

89) Na př. Gräditzberg, Gräditz, Gartz Gratz, Grätz, Gratsch, Gratisch, Gretzingen, Stargard, Belgard, Rodeck atd. Ve Švýcařích: Gradetz, Gradetsch, Gretschins, Ratitsch, Ardetz.

90) Za „Hüne“ mají se obři čili velikáni, patrně proto, že hroby jejich homolovité čili mohyly velikostí svou malé hroby křesťanské znamenitě přehánějí. Slovo „Hüne“ sluší z unů odvozovati: *staroslovanské* unij, unêj = bonus, melior (dobrý, lepší, vznešenější) je příbuzné se *staroindickým* van = cupere (ctíti), a souvisí v dialektivním rozšíření s vend. — *v* a *u* střídají se zhusta ve slovanštině. Na příklad ***slovin.*** vbog (ubohý), ulakno (vlákno), vmor (úmor), *čes.* předsůvka *u* za *v*, uondať (vondať), dial. krkonošský zrouna (zrovna), dúče (děvče) a *hradecké* měkké *v'* co přechod z *u* do *v*: kráv'a, krev', pav', lašťov'ka, pov'dať atd. Zaměněné *u* s *v* přichází také zhusta v jménech osobních i místních; na př. Unislav — Vnislav = Dobroslav, Unimír — Vnimír = Dobromír; Uněklasy — Vonoklasy, Utišov — Votišov, Mitrov', Vonuv'ka, Borov'nice atd. Avšak zhusta, zvláště v západních slovanských řečech, předsouvá se před začátečné samohlásky *h*, jako na př. *horluž.* huzda, hokno, hić (jíť), hobaj (oba), *dolluž.* husta (ústa), huževka (úžovka), herjal (orel), hurkać (vrkať), *čes.* dial. domažlický: hudělať, hutopiť, hupad (upad), dial. hanácký: holeca (ulice), hozké (úzké) atd. a zase v místních jménech: Unčín — Hunčín, Unčice — Hunčice, Uhy — Huhy, Údlice — Hudlice, Lazovice — Hlazovice v Čechách; Uničov — Hunčov, Olomúc — Holomúc na Moravě; Hunjov (Uhna), Hunjava (Uňava — Uhna) v Lužici atd. Totéž zachovalo se po Slovanech

počínaje s klasikův až do našich dob, studovati a bedlivě zkoumati. Třebať většina cizozemských badatelův dotud myšlénce slovanského pravěku přízniva není, nelze pochybovati, že by jinak se k ní měli, kdyby se jednak Slované sami samostatněji a upřímněji o pravěk svůj starali, než jak dotud činili, opisujíce mnohdy prostě a schvalujíce to, co cizinci o pravěku píšou, a jinak, kdyby se věc na vážných, věcných a opravdových základech, s patřičnými důvody a doklady prováděla. Z opravdového studia kyne jediné skutečné pravdy konečné rozluštění.

Ochrana památek a starožitností u nás.

I. Přehled kroků dosavadních.

Podává JUDr. Jaroslav Haasz.

Prvý podnět k všeobecné akci samosprávných orgánů v příčině ochrany památek a starožitností dán byl u nás oběžníkem zemského výboru ze dne 12. června 1868, v němž vřelými slovy vylíčena důležitost památek těchto, ukázáno ke krokům, jež v tom směru podniknuty v cizině i v tuzemsku, a naznačeno, jak by si měly počínati orgány samosprávné při ochraně starožitností a památek uměleckých určitých druhů. Popud k vydání oběžníku toho dán byl již r. 1866 ústřední komisí vídeňskou pro zkoumání a zachování historických památek stavebních, jež uvažujíc, že se poměry politické změnily, a že obce nabyly samostatnosti následkem samosprávy, zvláště že vykonávají také policii stavební, požádala zemský výbor prostřednictvím místodržitelství, aby obce byly upozorněny především na důležitost památek stavebních, a aby se před každou opravou nebo před bořením jejich nebo každou změnou zamýšlenou obracely dříve o radu k c. k. konservatorům, jichž dobrého zdání a pokynů by měly dbáti.

Oběžník vydán všem okresním výborům a byl k němu připojen seznam konservátorů (11) a dopisujících členů (7) ústřední komise vídeňské v Čechách. Osnovu oběžníku vypracoval r. 1868 konservátor

---

v Německu střídavě, na př. Unna (střdvěk. Undaha), Una — Inn, a zase ř. Hune (Una), Hunau (Unava) atd. A tu narážíme na zachovalé dosud „Hüne“ = Hunyj, Unyj = Dobrý. — Rozbor kořene unů je vůbec přerozsáhlý, o čem se mi zde ale šířiti nelze.

hrabě František Thun, původně německy a pořídil český překlad, jenž ovšem v některých podrobnostech nekryje se úplně s originálem. Osnova oběžníku schválena předběžnou poradou konservátorů v Praze, jíž se súčastnili prof. J. E. Vocel a Frant. Beneš a v níž hlavně uváděno, že není u nás ještě dosti smyslu pro památky historické a umělecké. Věc sama protáhla se následkem války a okupace r. 1866 a poměrů, jež potom nastaly.[1]

---

[1] Oběžník tento jest posud základem celé akce samosprávné v příčině ochrany památek a starožitností, stal se však již vzácnou listinou, pročež jej připojujeme v celém znění:

Zajisté málo zemí střední Evropy oplývalo druhdy tolika památkami a uměleckými výtvory všeho druhu jako Čechy.

Všickni národové, již zemi naši za předhistorických i za pozdějších dob obývali, zanechali zde — částečně ovšem jen v mohylách a náspech ze země nasypaných — stopy svého přebývání a umělecké své schopnosti. V 14. století však za panování Karla, otce vlasti, dožila se země česká nejkrásnějšího rozkvětu vzdělanosti, a zvláště umění české nabylo rázu pamětihodného a samostatného, že slušně dobu tu zlatým věkem umění českého nazvati můžeme. Odlesk doby té zjevil se ještě jednou, na počátku 17. století, kdy za Rudolfa, císaře německého a krále českého, Praha sídlem učenosti a umění se stala.

Strašné bouře však zaplavily přečasto naši krásnou zem a zničily mnohý krásný zárodek anebo zastavily jeho vzrůst. Málo která země asi tolik utrpěla pohrom. Loupežné vpády nepřátel přemnoho plodů umělosti dílem odvlekly, dílem zničily, přemnoho vzalo za své truchlivými válkami náboženskými a občanskými a ještě více v niveč přišlo netečností, nevážností a nedbanlivostí, jaká se až do nedávna k památkám starého i středního věku všude jevila. V novějším čase však se stal ve věci té příznivý obrat ve mnoha zemích. Již od prvních desítiletí našeho věku v Anglii, ve Francii, ve Vlaších, v německých státech s vlastí naší sousedících, zkrátka ve všech zemích evropských, které vzdělaností se honosí, obrácena jest všeobecná pozornost víc a více k památkám starožitným, a přesvědčení se ustálilo, že památky ty co trvaliví svědkové zvláštního života, činnosti a velikosti předcházejících pokolení a dob kulturních nejvýš důležity jsou pro čest a dějiny země a národa, jehož majetkem dosud jsou, i pro dějiny vzdělanosti a umění; *že jejich zachování, pečlivé opatrování a kde je potřeba rozumné obnovení čestnou povinností každého národa a každé země jest* a zároveň velmi prospěšno vzletu umění a zušlechtění průmyslu nynější doby, poněvadž tyto, aby pravou cenu a vlastní ráz svůj měly, nutně se držeti musejí starých pozůstatků a vybaviti se z výlučné nadvlády měnivé a bezzásadné mody.

A skutečně se v zemích svrchu uvedených památky někdejší vzdělanosti a vývoje uměleckého, nechť to jsou jen hrubé počátky nebo díla již pokročilá umění stavitelského, sochařského, malířského, výrobky uměleckého průmyslu nebo též psané listiny, již drahnou dobu těší nejlaskavější péči a šetrnosti; skutečně jsou zde již dávno co *důležitá část bohatství národního uznány.* A jaký zisk jejich ošetřování, obnovování, prozkoumávání přináší uměleckému vývoji, jak zušlechťuje vkus a veškeré průmyslové výrobky nynější doby, dosvědčují hlavně Francie, Belgie a v novějším čase i Anglie. V některých zemích zařízeny jsou i zvláštní sbírky starožitnické pouze k tomu účelu, aby od průmyslníků prozpytovány byly!

Zemský výbor byl si ovšem vědom, že oběžník ten o sobě by nestačil, protože se jednalo vlastně přece jen o činnost, která nebyla přesně úřední, a kterou nelze úředně kontrolovati. Proto se obrátil ke spolku architektův a inženýrů v Praze, žádaje, by členové jeho, roztroušení po celém království, podporovali tuto snahu, aby byly obcím radou, kdykoli by se jednalo o památky stavební neb umělecko-historické.

Nám však v této věci ještě přemnohé přání zbývá. Ovšem, jak dosvědčují nařízení dvorské kanceláře, vydaná 6. března 1812, č. 2665-305, dne 18. prosince 1818 a dne 18. června 1846, nemohla ani rakouská vláda si nepovšimnouti dotčeného proudu času a jeho idejí historickým bádáním očištěných, a zvláště vzdělané třídy obyvatelstva naší země mají jasné ponětí o převeliké důležitosti zachovávání památek z pravěku nám zachovaných. Neboť jen spojenému úsilí rozšafných vlastenců děkovati máme za založení a trvání rozmanitých spolků a jednot k účelu tomu směřujících, jako společnosti vlasteneckých přátel umění, společnosti vlastenského musea a jeho sboru archaeologického r. 1845 vzniklého a j. v., nemluvě ani o jednotách o dosažení *zvláštního* účelu usilujících, jako jest jednota pro dostavění chrámu svatovítského v Praze, biskupského chrámu v Králové Hradci a j. v.

J. Veličenstvo, náš nejmilostivější císař a král, uznávaje důležitost svrchu dotčenou, nejvyšším rozhodnutím ze dne 31. prosince 1850 zařídil *zvláštní c. k. ústřední komisi pro zpytování a zachování historických památek stavitelských* pro celý objem mocnářství rakouského a brzo po té pro každé království a pro každou zemi mocnářství toho i pro jednotlivé jich části ještě *zvláštní konservatory* nařiditi ráčil, jichž obor působení v Čechách ještě až podnes vyměřen jest dle starého zeměpisného rozdělení této země v kraje; činnost jejich nikterakž nemá na ujmu býti činnosti zmíněných jednot, nýbrž má ji spíše, kde potřeba jest, zvláště naproti úřadům, co nejusilovněji podporovati a slovem i skutkem jí přispěti.

A přece to všechno ještě nestačí!

Byť i v mnohých krajích vlasti naší památkám starověku zaslouženého uznání a úcty již v plné míře se dostávalo, stává se, bohužel, dosti zhusta v jiných až do nejnovější doby, že starých hradů, zřícenin, kostelů a j. za kamenné lomy se užívá a bez milosti zkáze odevzdává, že městské brány a věže v skrovném počtu ještě zachované, památky někdejší městské moci a samostatnosti bourány bývají; že se románské nebo gotické chrámy opravami, byť i v dobrém úmyslu, ale bez dostatečné známosti slohu podnikanými, též přístavky a přestavováním strašně zohyzďují a často na vždy bývají zkaženy; freskové malby se zabílí nebo docela seškrabují a v ně hřeby zatloukány bývají k zavěšování malicherných ozdůbek; staré náhrobní nebo nápisy opatřené kameny, pro dějiny a rodopis nesmírně důležité, bývají otloukány nebo jich užito bývá na dlažbu a stavivo; křídelní oltáře a jiná kostelní náčiní, staré obrazy, zbroje, zbraně a nářadí domácí, knihy drobnomalbami okrášlené a důležité listiny prodávají se toulavým špekulantům a do ciziny se zavlékají! *Co již zaniklo památných staveb a jiných převzácných děl uměleckých starší doby jen za nynější generace! Takové události však nejsou věru ke cti země naší! I v té věci nesmějí Čechy déle za sousedními zeměmi zůstati, nechtějí-li výčitku vandalismu na sebe uvaliti.* Vždyť se nyní již i v Uhrách historickým památkám a všem starým nálezům největší pozornost věnuje!

Okresní výbory podporovaly skutečně tuto akci, některé vešly za tou příčinou ve spojení zvláště se správami duchovními, aby kostelní památky byly zachovány a obnoveny. Ale během doby snaha ta z veliké části utuchla: kromě některých měst, kde již ode dávna byl smysl pro památky staré doby, kromě obnovování vynikajících chrámů, především z doby gotické, zakládání spolků musejních a musei místních, okresních a krajinských, jež podnikáno obětavými

---

Čím více jsme však ztratili pokladů, jež nám druhdy patřily, pozůstatků vzdělanosti předků našich, památek někdejší velikosti země naší, tím pilnější jest potřeba, aby alespoň o zachování a šetření toho, co nám ovšem již jen v skrovném počtu zbylo, dosud však vysoce důležité jest, s láskou a horlivostí pečováno bylo; *tím pilnější jest potřeba, aby zachovávání a šetření to konečně i pro budoucnost dostatečně bylo pojištěno.*

V plné míře se to teprve tehda stane, až známost ceny předmětů těch nesoucích na sobě ráz památek starověkých, až úcta pro ně *veškeren lid náš* pronikne, *až každá jednotlivá obec království tohoto se stane jejich strážcem,* o zachování jejich se starati a kde vlastní pomoc nestačí, o další pomoc se vší horlivostí se ucházeti bude.

Aby toho dosaženo bylo, budiž snahou každého vlastimila, každého vzdělance.

Jsa však přesvědčen, *že obzvláště jest povinností a povoláním samosprávných orgánů země naší, čest její jako v každé tak i v této věci zachovávati a rozmnožovati, pokládá zemský výbor království Českého za prospěšné, aby se k ochraně památek starověkých především u ctěných okresních výborů a zastupitelstev o vydatné spolupůsobení a podporu ucházel a jim A) předměty,* o nichž se jedná, pak *B) způsob spolupůsobení* naznačil, jaký od nich očekává.

A) Co historické památky jmenovati a všeobecné pozornosti a šetrnosti doporučiti sluší:

I. Všecky nepohyblivé památky starověku, a to:

1. pohanské mohyly a pohřebiště s obsahem jejich, pak náspy nejstarších dob;

2. díla do oboru středověkého stavitelství spadající, jako chrámy románského slohu (s kruhovým obloukem) *a gotického* (s lomeným obloukem), *středověké domy, městské brány, věže a zdi, mosty, fortifikace, studny;*

3. *příslušnosti* takových staveb středověkých, jako *stěnomalby, sochy a ozdoby kamenické i řezbářské, nápisy* a j. v.

II. Pohyblivé starožitnosti, a to:

1. *výrobky pravěku pohanského* čili tak zvané památky kamenné, hliněné, kovové nebo skleněné, zvláště *bůžky*, pak *zbraně, nářadí a šperky*, nalézající se dílem v hrobích pohanských, dílem i jinde;

2 *památky pozdějšího výtvarneho umění*, jako středověké *náhrobní kameny, křtitelnice* a jiné *náčiní kostelní, řezby a litiny, kovové práce* všeho druhu;

3 *výrobky umění malířského, obrazy a kresby všeho druhu,* jako: *stěnomalby, obrazy tabulové a malby na skle, podobizny a obrazy krojů* dřívějších věků, zvláště též drobnomalbami zdobené *breviáře, kancionály a antifonáře;*

4. staré *medaile, mince, pečeti a znaky;*

5. zbraně, odění a válečné nářadí středověké;

odborníky a horlivými ochotníky, nebylo tu jednotné práce, protože nebylo náležité organisace, nebylo středu, který by spojoval práci roztříštěných činitelův a dovedl ji udržovat i doplňovat.

Nový krok v tomto směru byl učiněn na sněmu království českého r. 1886 při vyřizování rozpočtu zemského. Jednalo se tehdáž o opravu, rekonstrukci nebo dokončení několika vynikajících památek stavebních, na něž sněm povolil větší subvence.

---

6. *středověké hudební nástroje, roucha* a *látky, domácí nábytek a cechovní znamení a odznaky*;

7. *listiny* obecních archivů, cechů a bratrstev a všecky *jiné listiny* na papíře a zvláště na pergameně psané.

B) Způsob spolupůsobení a podpory, jakýž zemský výbor od okresních výborů a zastupitelstev pro ochranu historických památek očekává, a úkol, jejž jim ve věci té vyměřuje, jest sice velice důležitý, ale velmi jednoduchý a čistě praktický a proto nikoliv obtížný.

Vůbec se o to jednati bude, aby *pozornost a úcta* obcí i veškerého obyvatelstva k předmětům v odstavci *A*) naznačeným vzbuzena byla, *aby jednotlivé obce samy neb aspoň někteří vzdělaní muži v nich se stali strážci jednotlivých drahocenných památek stavitelských, starožitností uměleckých a listin.* A ve směru tom působiti na obce okresní a jejich obyvatele zajisté není nesnadné okresním výborům a zastupitelstvům, jichž členové důvěrou právě těch obcí zvoleni byli. Obyčejně asi dostačí pouhé povzbuzení, poučení a připomenutí toho, co se v jiných vzdělaných zemích ve věci té činí, zvláště uvedou li se příklady zdařilých oprav anebo chvalné zmínky o úspěchu, jehož ta či ona obec již dosáhla. Kromě toho by velice důležito bylo, *kdyby se obcím usnadnilo dosažení příslušné porady, kdyby se tedy přiměly k tomu, by se ve všech věcech, zachování stavitelských a jiných historických památek se týkajících dorozuměly s orgány, jejichž zvláštní úlohou zachování to jest, zvláště s konservatory pro jednotlivé kraje české* ustanovenými. Instrukce c. k. pp. konservatorů *za povinnost jim výslovně ukládá*, aby netoliko sami o zachování a vhodné šetření památek stavitelských pečovali, ale i každému, *zvláště každé obci* k účelu tomu slovem i skutkem nápomocni byli. Spolupůsobením všech konservatorů v zemi má býti ponenáhlu soustavný seznam všech v království dosud zachovaných pamětných staveb a jiných v historickém aneb uměleckém ohledu vzácných starožitností učiněn, jak takové seznamy již dávno pro jiné země učiněny jsou.

Jest tedy c. k. konservatorům k prospěšnému vyplnění úkolu jejich podpora obcí potřebna, jako s druhé strany sami těmto obcím radou svou užiteční býti mohou. Také čeští dopisovatelé c. k. ústřední komise pro zpytování a zachování historických památek stavitelských jsou obcím blízko sídla jejich ležícím příslušnými a důvěry hodnými rádci ve všech takových věcech.

Zemský výbor připojuje v příloze *seznam všech pro jednotlivé kraje české ustanovených c. k. konservatorů jakož i dotčených pro Čechy ustanovených dopisovatelů*, i bude též vždy pečovati, aby změny, které později snad v osobě jich nastanou, vždy okresním výborům oznámeny byly, *i vyzývají se tedy všecky okresní výbory a zastupitelstva*, **aby hlavně o to pečovaly,**

1. *kdykoli jednati se bude o stavební opravy nebo sbourání staveb středověkých* (kostelů, městských bran, věží, domů atd.), *zkrátka o nějakou změnu předmětů těch a jejich příslušnosti* (na př. o odkrytí

Křížová cesta, kterou konala rekonstrukce gotického chrámu sv. Barbory na Horách Kutných, jejíž podrobná historie, kdyby byla napsána, byla by velice poučnou pro naše poměry veřejné, chýlila se tehdy ke konci. Sněm promluvil rázné slovo v příčině tak zvaného „regulativního upravování“ tohoto chrámu, jež ohrožovalo povážlivě umělecko-historickou cenu památky té, povoliv subvenci 10.000 zl., aby se nebezpečí tomu předešlo, a žádal vládu, by nebezpečí takové odstranila a dotyčná ustanovení dala revidovati znaleckými orgány k tomu povolanými. Právě při této opravě ukazovalo se, že orgány státní a samosprávné nepostupovaly jednotně, nebyloť tu znaleckého sboru, který by stál po boku samosprávným orgánům a ostatním soukromým činitelům, a který by mohl také zasahovati v provádění prací samých.

Druhý veliký podnik, k jehož uskutečnění přikročeno, byla oprava hradu Karlova Týna. Plány, sdělané za tou příčinou vrchním stavebním radou Bedř. Schmidtem, vzal sněm na vědomí již ve schůzi ze dne 14. září 1864, ale teprve r. 1886 povolil příspěvek 150.000 zl. splatný v 10 lhůtách ročních po 15.000 zl. Zbytek nákladu, aspoň v téže částce, měl býti uhrazen z peněz říšských, a zemi měl býti za-

---

stěnomaleb pod obmítkou se nalézajících aneb o zachování a obnovení maleb takových), *aby to konservatorovi kraje napřed oznámeno bylo a on o svůj úsudek požádán byl*, aby se opravy a změny tím spíše vhodným způsobem dály; kde však sbourání takové památky stavitelské naprosto se vyhnouti nelze, aby tato aspoň ve věrném vyobrazení zachována byla;

2 aby oznámení to c. k. konservatorovi kraje i tehda se učinilo, *když některé pohyblivé památce umělecké nebo historické hrozí zavlečení nebo zničení;*

3 posléze aby se c. k. konservatorovi (nebo možno-li to rychleji vyříditi, nejbližšímu dopisovateli c. k. ústřední komise) i každé nové odkrytí, každý nález starožitného zajímavého předmětu (na př. odkrytí dosud neznámých pohanských pohřebišť s kostrami, zbytky kostí neb uhlí atd) *co nejrychleji oznámil*, aby v pravý čas mohl věc ohledati a cenu nálezu toho, jeho stáří a původ ustanoviti a v seznam svůj přijmouti.

Kde by však snad obce nemohly k tomu přivedeny býti, by c. k. konservatorovi svrchu dotčené případy oznámily, **tu nechť to okresní výbor sám ohlásí**.

Pevně jsa o vlasteneckém smýšlení a o vzdělání ctěných okresních výborů a zastupitelstev přesvědčen, očekává zemský výbor v plné důvěře, že mu podpora a spolupůsobení, o něž tuto ve prospěch cti země a národa zde obývajícího žádá, zajisté v celé míře a se vší horlivostí dopřány budou. Tehdáž a jen tehdáž bude země naše a obyvatelstvo její i v této věci proti výčitce vandalismu pojištěno a bude mu pro zachování památek starobylých čestné místo příslušeti mezi vzdělanými státy.

Z výboru zemského království Českého.

V Praze, dne 12. června 1868.

Nejvyšší maršálek: Kníže *Adolf Auersperg.*
Hrabě *Sigmund Thun.*

chován přiměřený vliv na provádění prací opravných a na dohlídku ke stavbě. To provedeno tak, že zřízena smíšená komise, do níž povoláni zástupci zemského výboru a vlády i znalci, a jež měla se raditi o pracích opravných. Konečně povolena r. 1886 podobně jako r. 1885 subvence 50.000 zl. na dokončení stavby chrámu sv. Víta v Praze.

Uvažujíc poměry panující při těchto velikých podnicích rekonstrukčních, usnesla se rozpočtová komise k návrhu referenta, stavebního rady posl. Hlávky, aby učiněny byly kroky v příčině zřízení poradního sboru archaeologického. Sněm dle návrhu jejího uložil v 18. schůzi ze dne 9. ledna 1886 zemskému výboru, „aby uvážil, zdali a jakým způsobem mohl by se zříditi poradní sbor znalecký jako úřad čestný, jemuž by náleželo, aby výboru zemskému ve zvláště k tomu ustanovených schůzích při vyřízení všech archaeologických a uměleckých otázek svým znaleckým úsudkem nápomocen byl.“ (Stenograf. protok. r. 1886, str. 582.)

Zemský výbor skutečně navrhl sněmu r. 1887, aby zřízen byl poradní sbor pro otázky archaeologické a umělecké, podobně jako zřízena byla dříve historická komise zemská pro věci archivní, dále jako zřízena smíšená komise pro opravu hradu Karlova Týna a jako ustanovena zvláštní stavební komise pro monumentální stavbu nové budovy musejní.

V obor působnosti tohoto poradního sboru archaeologického mělo náležeti, by podával:

a) dobrá zdání o historické a archaeologické ceně památek stavebních, maleb a skulptur, jakož i návrhy o nákladu na opravy jich potřebném a o tom, jak by se provésti měly;

b) dobrá zdání o umělecké stránce nových monumentálních staveb a návrhy, jakým způsobem by plány, kartony a modely pro takovéto práce umělecké zjednány a jaké síly ke projektování a provedení jejich přibrány býti by měly;

c) konečně návrhy, jakým způsobem by se mělo zaříditi vedení monumentálních staveb nových a prací opravných a dohlídka k nim.

Poradní sbor ten měl se skládati z referenta zemského výboru jako předsedy a ještě jednoho člena zemského výboru, pak z technického úředníka (inženýra) zemského výboru pro otázky technicko-administrativní a finanční, dále z professorů škol pro architekturu a umění, nalézajících se v Praze, a z jiných vynikajících umělců a archaeologů. Kde by se provádění nových staveb monumentálních a oprav týkalo také místních zájmů, měl býti v jednotlivých případech přibrán do sboru zástupce příslušného spolku neb orgánu samosprávného (starosta města neb okresního zastupitelstva), jejž by povolal zemský výbor nebo předseda komise.

Zemský výbor uváděl, že by se zřízením poradní komise archaeologické dosáhlo žádoucí jednoty v jednání o podobných otázkách.

Tak jako při zřízení ústřední komise vídeňské a jako při vydání oběžníku zemského výboru z r. 1868 daly i v tomto případě podnět k celé akci vlastně opravy stavebních památek, a těch se měla týkati především činnost sboru poradního, nicméně není pochyby, že by byl vzhledem k působnosti své a složení svému brzy zasáhl v příčině ochrany všech památek (nejen staveb, maleb, skulptur), kdyby bylo brzy došlo k jeho uskutečnění.

Bohužel sněm a zvláště rozpočtová komise při krátké lhůtě vyměřené vždy poradám jejich sotva vyřídily rozpočet a nejnutnější věci s tím souvisící nebo již po několik let připravované a nemohly přikročiti k záležitostem novým, které se nezdály ještě dosti naléhavými, a tak se stalo, že zpráva zemského výboru o zřízení poradního sboru archaeologického nebyla přes opětné naléhání vyřízena sněmem ani r. 1887, než ani r. 1888, 1889 i 1890, kdy zemský výbor ji jako nevyřízenou vždy opět sněmu předkládal. Opakovalo se také v této příčině, co u mnohých důležitých osnov a zpráv, že ze sněmu vracely se nevyřízeny k zemskému výboru, jenž je musel opět předložiti sněmu, aby je opět nevyřízené zpět obdržel.

Zatím rozšířila se celá akce vůbec na ochranu památek a starožitností všech druhů.

Společnost přátel starožitností českých v Praze podala totiž dne 14. listopadu 1889 z popudu vyšlého od posl. K. Adámka a jednatele jejího JUC. K. V. Adámka sněmu petici, v níž žádala, aby zemský výbor znova vyhlásil oběžník ze dne 12. června 1868 č. 10.640 a vyzval okresní výbory k uchování památek starožitných a uměleckých, pak aby sbory samosprávné zřídily seznamy jejich a pečovaly o zakládaní musei krajinských, aby byl vydán zákon zakazující vývoz a prodej starožitností za hranice, konečně aby obce byly upozorněny na nařízení z r. 1836 v příčině pamětních knih s návodem, jak by se mělo díti zapisování do těchto knih.

K návrhu rozpočtové komise sněm odkázal petici tu výboru zemskému, aby ji bedlivě uvážil a pak sněmu zprávu a návrh podal. Zároveň vyřizuje rozpočet zemský na rok 1890 uložil zemskému výboru, by vypracoval a sněmu předložil osnovu zákona na ochranu starých písemných památek v království českém a na zamezení vývozu jejich do ciziny (stenografický protokol r. 1889 str. 780).

Při rokování o tom (ve 24. schůzi ze dne 22. listopadu 1889) upozornil poslanec K. Adámek, že by samosprávné sbory za pomoci kněžstva a učitelstva mohly přispěti vydatně k úplnému sepsání starožitných památek v obcích a okresích, a tím by se položil pevný základ k organisaci ochrany těchto památek proti scizování.

Dále upozornil, že by samosprávná zastupitelstva mohla valně přispěti k zachování památek písemných a starých tisků, zvláště kdyby se v obcích zřizovala musea při školách, do nichž by památky ty byly snášeny.

Městská veřejná knihovna v Jičíně

Poslanec Em. Tonner navrhl, aby zemský výbor vzal v úvahu, nebylo li by záhodno, aby utvořil se při výboru zemském sbor poradní na ochranu domácích památek dějepisných a uměleckých. O výsledku porad těch měl zemský výbor podati sněmu zprávu.

Dle řeči páně navrhovatelovy měl sbor ten míti podobný účel jako vídeňská ústřední komise a skládati se z mužů, jižto by se ohlíželi po vlasti a činili pak návrhy na zachování památek historických. Resoluce tato byla podporována a přikázána rozpočtové komisi. Při tom upozornil referent zemského výboru prof. Dr. Kvíčala, že zemský výbor již podal zprávu o zřízení komise archaeologické, která by měla účel navržený posl. Tonnerem.

Tato zpráva zemského výboru nebyla však ani v zasedání roku 1889 komisí rozpočtovou vyřízena a předložena r. 1890 opět sněmu, při čemž uvedeno, že tím vyhověno také resoluci navržené poslancem Tonnerem, protože jde o poradní sbor v příčině otázek archaeologických a uměleckých. Týž osud měla zpráva ta, když podána opět r. 1891; r. 1892 nebyla již obnovena, protože tu podána již sněmu zprávu o petici společnosti přátel starožitností v Praze v příčině ochrany památek vůbec.

Ve zprávě o tom uváděl zemský výbor, že největší překážkou další akce v tomto směru jest, že nemá znaleckého sboru poradního, který by odborně probral otázku v příčině ochrany památek a mohl podati určité a podrobné návrhy. Protože sněm přes opětné zprávy nevyřídil otázku zřízení navrženého sboru poradního, obrátil se zemský výbor k správnímu výboru společnosti musea království českého, aby o petici uvedené podal dobré zdání a určité návrhy.

Výbor musejní však vyslovil pouze, že souhlasí s peticí, že přeje starožitnostem a památkám ochrany nejvydatnější, že oběžník zemského výboru z roku 1868 a nařízení nejvyššího purkrabí Karla hraběte Chotka z Chotkova a Vojnína v příčině pamětních knih by měly býti obnoveny způsobem, jenž by byl přiměřen nynějším poměrům, zvláště že z nařízení toho sluší vypustit ustanovení, by knihy pamětní byly psány pouze jazykem německým (kromě latiny). V příčině obmezení vývozu starožitností za hranice zemské uvedl výbor musejní, že přeje každému přičinění v této příčině úspěchu nejzdárnějšího, nemůže však sobě zatajiti též velikých obtíží, které stojí v cestě úplnému zákazu takovému.

Toto prohlášení neobsahovalo ovšem dostatečného znaleckého výkladu a odborných dat o tom, jak by oběžník a nařízení měly býti doplněny. Když pak zemský výbor marně upozorňoval v rozpočtové komisi, že je zřízení poradního sboru archaeologického nejvýše naléhavým, nezbylo mu, než voliti neobvyklou cestu a požádati petenty samy, totiž Společnost přátel starožitností, by podala bližší návrhy. Hlavně vytkl zemský výbor, že by měla býti blíže naznačena místa, kde starožitnosti bývají obyčejně nalézány a měly by blíže udány býti sbírky obsahující starožitnosti, nad jichž zachováním bylo by dlužno bdíti. Při tom dotknuto se též otázky organisace museí a pamětních knih, o nichž sluší pojednati zvláště a upozorněno, že otázka v příčině zákazu vývozu starožitností spadá vlastně v obor říšského zákonodárství, jemuž náleží usnášeti se o ustanoveních v příčině obchodu a cel, tudíž i o obmezení vývozu nebo obchodu (prodeje) některého předmětu.

Zpráva tato, kterou podal zemský výbor sněmu 10. března 1892, nebyla opět vyřízena.

Tak se stalo také s návrhem poslance Karla Adámka ze dne 15. března 1892, v němž žádáno, by zemský výbor obnovil svůj oběžník z roku 1868, aby v nejblíže příštím zasedání podal sněmu návrh na organisování komisí místních (obecních) a okresních, jakož i ústřední komise ku vyhledávání, prozkoumávání a zachovávání uměleckých a starožitných památek jakož i archivů, konečně aby vyjednával s vládou o vydání zákonů na ochranu domácích památek uměleckých, starožitných a archivních a na zamezení jejich vyvážení z království českého do ciziny.

Odůvodňuje tento návrh v 12. schůzi sněmovní ze dne 1. dubna 1892 ukázal poslanec Adámek hlavně k tomu, že sněm přičiňoval se posud o zachování nejčelnějších historických památek stavebních, jako chrámů sv. Víta, sv. Barbory na Horách Kutných a Karlova Týna, že ústřední komise vídeňská nemůže při nejlepší vůli dostát velikým úkolům svým, nemajíc moci výkonné ani hmotných prostředků dostatečných (na r. 1892 vložena do rozpočtu říšského pro ni pouze dotace 16.775 zl.). Organisace v příčině ochrany památek musí býti všeobecná a provésti se po celé zemi na nejširších základech.

Dále uvedl mnohá smutná fakta v příčině ničení památek stavebních i archivních u nás, jako zboušení Krocínovy kašny v Praze v letech šedesátých, zamýšlené bourání kostelů sv. Karla Boromejského, sv. Václava, sv. Lazara, sv. Kříže, kaple sv. Ludmily v Týně v Praze, truchlivý stav kláštera sv. Anežky, prodej mincmisterského archivu na Horách Kutných i se starožitnými skříněmi jeho kupcům a obchodníkům v potravinách na obálky, zkázu archivu poděbradského, jehož listinami vylepeny sešlé šindelové střechy, prodej archivu královéhradeckého do papírny, prodávání vzácných českých prvotisků z knihovny c. k. něm. gymnasia v Mostě.

Ústřední sbor archaeologický měl by být organisován zemským výborem spolu s Českou akademií, která dle § 2. stanov má chrániti dávnověké památky země, usilujíc o jejich objevování, prozkoumání, oceňování, uveřejňování a zachování.

Místní a okresní sbory konservatorské musely by býti v přímém spojení se zastupitelstvem obecním a okresním již proto, že budou potřebovati hmotných prostředků k zachování a zakupování památek.

[illegible]

* * *

[illegible]

[illegible]

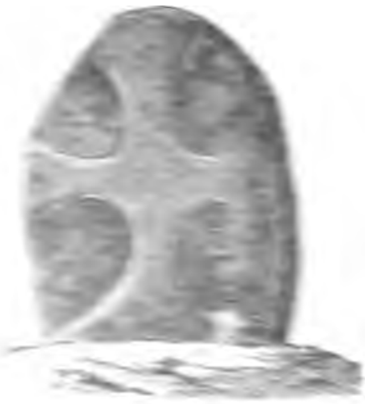

[illegible]

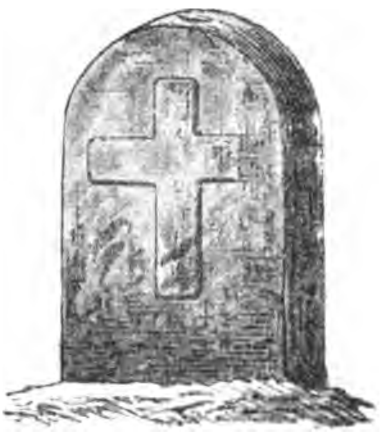

Čís. 2. Kamenný kříž v Lubnicích u Milaveč.

O kameně tomto vypravují v Milavčích, že postaven jest na památku zlé příhody. Jakási žena, nesoucí na zádech těžký koš v loktuši, jejíž cípy byly v předu na uzel svázány, jdouc tudy, zastavila se, aby si odpočinula. Opřela koš o zábradlí z bidel kolem pole sbité (o tak zvané oplocení, zabraňující dobytku cestou hnanému vstup na pole), těžký koš se však převážil, spadl a cípy loktuše zadrhnuvše se nebohé ženě kolem krku, zardousily ji. Na památku tohoto neštěstí postaven tu pak kámen s křížem.

Jiný kříž v okolí Domažlic stával blíže dvora rejkovického při silnici z Draženova do Domažlic. Levé rameno tohoto kříže jest uraženo, ostatní ramena jsou zakulacena v rozích.

O tomto kříži vypravují v Draženově, že postaven byl na památku vraždy. Kdysi — ale už velmi dávno tomu — vehnal ovčák stádo své na rejkovická luka, což když rejkovický pán spatřil, tak se rozlítil, že ovčáka zastřelil. Na památku této vraždy byl tam křížek kamenný postaven.

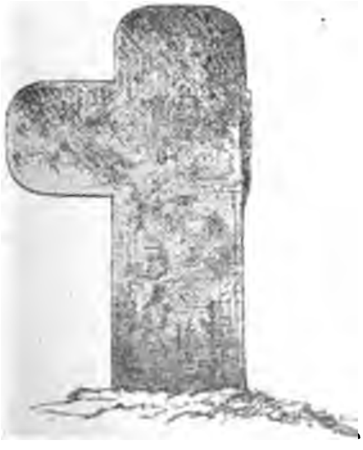

Čís. 3. Kamenný kříž u Rejkovic (blíže Domažlic).

Důst. pan farář Frant. Lang v Milavčích, jemuž za zprávy o křížích v okolí Domažlic děkuji, sdělil se mnou jinou pověst ke kříži tomu se vztahující. Jakýsi voják ustřelil prý levé rameno tohoto kříže, začež krutým byl stižen trestem: bylť splašeným koněm k smrti usmýkán. Z pověsti té jest patrno, že lid kříž na památku vraždy postavený měl v nemalé úctě, když tak hrozný trest přisuzuje tomu, kdo takový památný kříž zúmyslně ohaví.

O starobylých křížích na Táborsku a v okolí Brodu Německého pojednal p. Hanuš Máchal v Zlaté Praze již roku 1885, domnívaje se, že jsou to kříže „cyrillo-methodějské“. Uváděje podobné kříže i v Lužici se vyskytující, též o nich se domnívá, že jsou to památky z prvních dob křesťanství v této zemi slovanské. Zajímavo však jest, že o každém tomto domnělém kříži cyrillo-methodějském uvádí pověst o vraždách a neštěstích, o žádném však nějakou tradici „cyrillo-methodějskou“. Ačkoli pan Máchal napsal, že nalezl kříže rázu cyrillo-methodějského v okolí města Milevska na Táborsku, pak v okolí Německého Brodu, ano i v Lužici poznal některé kříže podobného rázu, výslovně podotýká: „ovšem, tradic cyrillo-methodějských o žádném z nich jsem neslyšel.“

Starobylý nízký kříž kamenný nalézá se u dvora Staňkova, blíže Milevska, v malém příkopě, oddělujícím pole zvané „Brandiburky“ od louky sousední. O kříži tom vypravuje lid, že byl postaven na památku smrti „vůdce“ pruského, který byl na onom poli zabit „naším“ vojákem, a to zastřelen olověným knoflíkem – kulí byl prý nezranitelný. Pověst ta jest v tak živé paměti u lidu, že r. 1866 nastal strach, aby Prusové smrti svého „vůdce“ nemstili. Ačkoli o podobné pověsti ke kříži moravskému u Ohnic postavenému se vztahující p. Máchal se zmiňuje, pokládá přece oba kříže za cyrillo-methodějské. Pravděpodobnosti pověsti o kříži staňkovském nasvědčuje topický název pole „Brandiburky“.

V okolí města Brodu Německého, blíže cesty do Poděbab, stojí v poli nízký kamenný kříž na místě, kde — dle pověsti — byli kdysi dva vojáci zabiti. Kdy, pověst neuvádí. Levé rameno kříže toho jest uraženo, ramena ostatní zakulacena v rozích, čímž kříž tento kříži rejkovickému se podobá. Za touto vesnicí Poděbaby jest ještě jeden starobylý kříž, postavený na památku neštěstí: usmrtil prý tu kdysi splašený kůň nějakou ženu.

V Horní Lužici, severně od města Budyšína, stojí nízký kamenný kříž na památku smrti člověka v těch místech bleskem zabitého.[1] Při silnici z Budyšína do Neswačidla (blíže této osady) stávaly tři kříže kamenné vedle sebe. Dva z nich stojí posud, z kříže po pravé straně stávavšího zbývá pouze pahýl. Lid však posud zde „u tři křížů“ říká. Dle pověsti zavraždil zde kdysi zrazený milenec svou bývalou nevěstu i muže jejího, když z oddavek vraceli se domů. Vrah pak též sama sebe zabil. Na památku této děsné události postaveny tu tři kříže kamenné.

Jako na jiných křížích toho druhu bývá vytesán obraz zbraně vražedné, tak též spatřiti lze i zde vytesaný obraz sekyry, vyční-

---

[1] Tu budiž podotknuto, že i v Čechách místa v polích, kde byl někdo bleskem zabit — „Božím poslem“ zasažen — lid dlouho v paměti chová a jda tudy, křížem se žehná. Po dnes však na místech takových stavěny bývají kříže, jako na př. před málo lety stalo se u silnice z Kolína do Hory Kutné, kde několik lidí najednou bleskem bylo zabito.

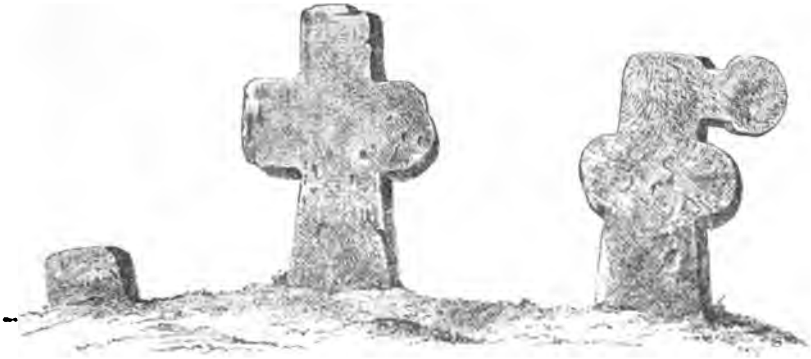

Čís. 4. Kamenné kříže u vsi Neswačidła v Lužici.

vající nad levým ramenem kříže levého, jakoby „na památku“ vražedná zbraň do kříže byla vetknuta.

* * *

Stavění křížů na památku vražd a neštěstí děje se až posud. Křížem, tedy znamením posvátným, označeno bývá místo, kde stala se děsná událost, vzrušující mysl člověka. Děje se to tedy památníkem, jímž by, dle náboženského názoru lidu, smířen byl buď boží hněv (zabil-li někoho blesk — „Boží posel“), buď aby místo, poskvrněné vraždou, skutkem ohavným, bylo postavením kříže posvátného očištěno. Dle přání lidu má kříž kolemjdoucí k zbožnému povzdechu za nebožtíka pohnouti. Z příčin těch buď nápis, buď znamení (obrazy vražedné zbraně) a letopočet na kříže takové vytesány bývají. Ve středověku i za pokutu bylo vrahům kamenné kříže stavěti na místě, kde zločinu se dopustili — jak již v č. 2. II. r. Č. L. podotknuto.

Kříže v odlehlých místech postavené, kde lid obává se vlivu moci kouzelné, mají za účel *zapuditi* a *zažehnati*[2]) zlou moc.

Známo, že posud říká lid o místech, kde nějaká děsná událost, neštěstí, vražda nebo samovražda se stala, kde tedy lidský život zmařen byl, že jest tam smutno, ano i že tam straší, a z večera tudy každý nerad sám chodí, místu takovému raději se vyhne ze strachu před tajemnou mocí kouzelnou, v takových „smutných místech“ řádící.

---

[2]) T. j. učiniti ji navrácení nemožným, zahnati ji navždy z místa toho.

◆

Kritiky, referáty a literatura

[illegible] **Archaeologický výzkum ve středních Čechách.** [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

K této první části připojuje se obsáhlejší část druhá, obsahující podrobný popis nálezů p. spis. a soudruhy jeho učiněných. Některé byly velmi důležité, jako na př. nálezy v Radimi, řada hrobů se skrčenými kostrami, mohyly ve Velké Dobré, žárové hroby u Svijan a na Třebické u Dobřichova, hroby rázu merovejského v Podbabě, pohřebiště slovanská u Libic, Velimi, Řepova atd. Dodatkem připojena obšírná zpráva o bohatém nálezu hrobu v Kolíně z IX. nebo X. století.

Referent hned z předu, aby se další výtky správně pochopovaly, rád doznává, že se spisovatel v prvé části svého díla vyšinul vysoko nad běžný ráz prací v naší archaeologii. Je vidět, že o věci myslil, že má pro české a slovanské věci dostatečně předběžného vzdělání — obé se tak často u nás postrádá — a práce jeho zůstane zajisté na delší dobu jednou ze základních prací české archaeologie, i když na mnoha místech vyzývá k oprávněným polemikám. Jedna vlastnost však, nevíme, jestli říci, rychlost práce čili povrchnost, jest znatelna na všech stranách, i na stránce formální i na řadě nedopatření věcných. S formální stránky vytýkáme hlavně místy velice zanedbanou korrekturu. Neradi vytýkáme tuto věc. Víme sami dobře, že není každému dáno, vydržeti seděti nad trojnásobnou důkladnou korrekturou — nám jde více o věc, ale zde místy přece překvapuje množství chyb ať již p. spisovatelem zaviněných či tiskárnou. Také citování nebývá správné a v historickém oddílu cituje se kromě toho dle zcela zastaralých vydání, na př. vydání Jordanisa z r. 1861, ač vyšlo nové a jediné kritické vydání Mommsenovo. Na vrub této rychlosti práce padá také nemilý (v odděleném vydání již opravený) omyl, který se přihodil p. spisovateli tím, že jméno známého vídeňského archaeologa Ign. Spöttela na třech místech uváděl jakožto naleziště mezi jinými dolnorakouskými, a jejž, když mu bylo na to veřejně ukázáno, omluvil „přepsáním“. I stížnost — všeobecná — na nejasnost, nepřístupnost celého výkladu p. Píčova, dá se asi touto zběžností nejlépe vyložiti.

Se stránky věcné vytýkáme, že p. spis. uvádí ve svých výčtech hrobů mnohé, které buď do té které kategorie vůbec nepatří nebo zcela nejistě, na př. na str XXVIII. hroby u Brozánek, Braniček, hroby pod Sedlem, u Sobénic, mezi „hroby se staršími bronzy“, v skupině žarových mohyl nejsou oddělovány mohyly starší od pozdních, mezi výčet pozdních mohyl nepatří na př. čertyňské (právě dle dra. Woldřicha) atd. Že výčty tyto jsou kromě toho neúplné, již jinde bylo p. spis. ukázáno. Také na více chybných citátů jsme přišli, ač jen porůznu jsme kontrollovali na př. na str. XXIX.: Pohlsfeld, Pam. arch. VII., 505 místo 509, Řisuty, tamže XIV. 315 místo 320, Chrudim, (cihelna) tamže II. 235 místo III. 235, Čečovičky, tamže XIII. 103 místo XIV. 103, na str. 26. Křemyž, Mitth. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen VII. 165 místo Vratislav, Neumětely, Pam. arch. XI. 111 místo 115, Rataje, Pam. arch. V. 531 místo 231, Bílina, Pam. arch. X. 435 místo 436 atd., jinde na téže stránce jsou pojednou udávána místa bez udání pramene (Slupy, Přemyšlení), ač byly již zprávy o nich vydány. Zároveň jsme hojně pozorovali, že udání literárních pramenů ve výčtech je velmi neúplné. Na dokázání toho musili bychom zde uváděti celé stránky pokryté číslicemi, ale jest tomu tak. Kapitola o „skrčených kostrách jinde“ svědčí, že p. spisovateli, dosti jistě se pohybujícímu na poli české archaeologie, schází přehled a znalost connexí, jakmile se vypraví pro data do ostatní Evropy, zejména na jih a západ. Uváděti trepanaci ve spojení s hroby s kostrami skrčenými, není správné. Zasahujeť zvyk tento až do doby merovejské. Duté náušničky esovité nejsou známy jen z Rujany ale i z jiných míst, na př. z Meklenburska (Gnoien, Pinnow, Bartelsdorf, Hohen-Viecheln) a z Polska (Xiażenice). Chybné jsou i náhledy týkající se anthropologie. Že p. spis. se anthropologií vůbec neobíral, je ihned zřejmo, ale není to nectí. Divíme se proto, proč se vůbec pouští místy do tak kategorického posuzování (str LXXVIII), místy však ukazuje na první pohled, že základy její nezná. Měr lebečných, které uvádí na př. na str. 189, rozumný anthropolog jistě bez kontrolly neužije. Také geologii se spis. neobíral, a musíme rozhodně protestovati proti tomu, aby s takového stanoviska odbývaly se s vysoka různé geologické nauky a výzkumy, jako se to stalo ve „Výzkumu“ p. Píčově na str. LXXXII.

Mezi tyto nesprávnosti nepatří ovšem názory, s kterými sice referent také nesouhlasí, ale přichází k mínění svému na základě jiných soudů. Nezakládají se tudy na nevědomosti nebo povrchnosti. Tak referent jinak soudí o datování esovitých záušnic, míně, že je dlužno i dále datovati než jen do X.—XII. století (str. LXXVII), jinak soudí v souhlasu s P. Bogdanovem o výkladu kraniologického typu starých Slovanů,[1]) jinak soudí o existenci kultury a doby neolithické v Čechách, již p. spis. neprávem z české praehistorie vymítá, jinak o stáři části polí popelnicových a pod. Také v jedné otázce, týkající se spojení ruské archaeologie se západní slovanskou ref. po svých zkušenostech musí odporovati mínění p. Píčovu. Že by se několik nádobek ze šaňkovských mohyl z gub. kalužské mohlo spojiti s naším typem lužicko slezským, je nepravděpodobno, právě tak jako spojení s hroby rjazaňskými. Také ústní zprávě Antonovičově o tom, že by v každé slovanské mohyle kijevské oblasti se našly stopy našeho lužického typu, nelze víry dáti. P. spisovatel nemohl se ovšem přesvědčiti osobně o správnosti výroku Antonovičova. My jsme se po zřejmých a hojných stopách těchto marně ohlíželi v kijevských museích. Je proto málo odůvodněno, prohlásiti žarové pohřby ruských mohyl za poslední výstřelky typu lužického, a ještě méně odůvodněno je na základě této these a neurčitého datování mohyl černigovských, smolenských atd. prohlašovati, že se slovanští kmenové přistěhovali do Ruska z Lech určitě koncem V nebo nejdéle počátkem VI. věku! Za to referent rozhodně a rád souhlasí se spisovatelem v novém výkladu otázky o autochthonosti Slovanů, sám přišed svojí cestou k podobným závěrům.[2]) Souhlasí úplně, že „lužicko-slezský“ typ pohřebišť žarových je původu slovanského, a dosvědčuje nám, že Slované do Čech a Moravy vnikli mnohem dříve než v polovině I tisíciletí po Kr., toliko by byl nakloněn hledati vlast jeho dále k východu, ne ve vlastní Lužici a Slezsku. A to konečně je základní theorií celého díla, a doufáme, stane se i základem všeho moderního nazírání na českou praehistorii. Na tom zakládá se také naše pochvala díla p. Píčova.

Na konec ještě jednu poznámku. Z mnoha míst vidno, že p. spisovatel buď úmyslně nečte českých věcí, nebo čte a ve výkladu svém jich výsledků úmyslně pomíjí. Nedobře dělá, jak sám, tušíme, časem pozná. My jeho věci vždy budeme čísti a důkladně. *N.*

Dr. Robert Beltz. **Wendische Alterthümer.** (Schwerin 1893.) Neveliká práce, ale obsahem velmi zajímavá. Autor podává v ní přehled nálezů rázu slovanského odkrytých v nynějším Meklenbursku, zemi starých Bodriců. Výsledky, k nimž došel, jsou následující: Slované měli, když vytiskli Germany ze sídel, kulturu od jejich zcela rozdílnou. Stav její je však dosud temný, jediné o keramice můžeme si utvořiti obraz širší a detailnější. Znaky keramiky slovanské, jež povstala asi vlivem římským, jsou známé. Je však přirozeno, praví dobře Beltz, že v onom období 600 let, kdy se s ní setkáváme, nehotovily se nádoby stále jednoho stereotypního typu, že zde tedy i v tomto specifickém rázu nádob existoval vývoj. Archaeologii jde nyní o to i tento vývoj najíti,[3]) autor podává k němu první doklady z nálezů meklenburských. Nachází, že nádoby poslední doby (asi 1000—1200) jsou znatelny i na způsobu hotovení

---

[1]) Snažil jsem se to dokázati jinde, hlavně ve spisu „Lidstvo v době předhistorické“ str. 694 a násl. a nebudu to proto zde opakovat.

[2]) Srv. mé Lidstvo v době praehistorické str. 492, 570.

[3]) U nás také někteří archaeologové rozeznávají starší a mladší typ hradištný, ale jasný výklad o tom dosud žádný nepodal.

(více vypáleny) i na formě (jsou štíhlejší, okraj více vyhrnut) i na výzdobě (pásy na hrdle, znaky na dně). — Slované baltičtí byli asi po dvě století nositeli obchodu arabského, který šel od Volhy a Černého moře do Dánska a Skandinavie. Nicméně se zachovalo v Meklenbursku velmi málo stop po tomto obchodu, vlastně jen jediná, a to záušnice známého esovitého zakončení. Soudit totiž autor proti Lissauerovi, jenž původ slovanských záušnic hledá v Uhrách, že jsou obyčejné bronzové kroužky napodobeninami originálů stříbrných původu arabského, jak už jednou Virchow — myslíme však nesprávně — soudil. My se o této zajímavé otázce na jiném místě rozšíříme. Jiného sledu arabský obchod dle autora nezanechal. Za to se v době Ottonů silněji ukazuji vlivy kultury německé, nejvíce ovšem v mincovnictví. Mince německé rychle vytiskly arabské a sassanidské dirhemy. Svých domácích mincí Bodrici neměli. V tutéž dobu, patrně vlivem křesťanství, nastala i změna ritů pohřebních, nastává pohřbívání v pravidelných hřbitovech, v hrobech řadových, ač starší spalování ještě dlouho potrvalo. *N.*

Dr. Bolesław Erzepki. **Album przedhistorycznych zabytków wielkiego księstwa poznańskiego** zebranych w Muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. — Zeszyt I. Z 20 tablicami. Poznań 1893.

Poznaňská společnost přátel věd vydala již dříve velké „Album przedhistorycznych zabytków wielkiego księstwa poznańskiego“ ve foliu. Poněvadž pak, jak přirozeno, tato drahá publikace nemohla dojíti žádoucího rozšíření, počíná se vydávati nyní totéž album v menších rozměrech, 8° formátu a laciněji, provázeno jsouc textem dra. Bol. Erzepkiho. Sešit první přináší 20 tabulí se starožitnostmi doby kamenné a bronzové. Vidíme na nich, že mělo Poznaňsko zajímavé styky — v době bronzové — jak s Uhrami tak i se zeměmi východními přes Rusko. Z jednotlivých nálezů zajímají drobné pazourkové úštipky (šipky?) s transversálním ostřím z Miniszewa v pov. jarocińském, a ve vsi Łęgu v pov. pleszewském, neolithické ornamentované střepy z Rzeszynku nad Gopłem, velké závitové náramky uherského typu ze Skarbienic pod Żninem, poklad bronzových zbraní a náramků nalezený u vsi Grancwa v pov. bukowském, poklad śliwnický (pov. odolanowský), chobienický (pov. babimojský) atd. Pěkné tabulky doprovázeny jsou stručným ale věcným popisem. Těšíme se zejména na sešity další, jež budou věnovány době rozkvětu předhistorického Poznaňska. *S.*

Dr. M. Hoernes. **Grundlinien einer Systematik der praehistorischen Archaeologie.** (Zeitschrift für Ethnologie 1893. Heft II. S. 49.) Obsah tohoto článku vykládá a sestavuje následující schema pro veškeru látku praehistorické archaeologie: A) Definice: 1. O poměru praehistorie k dějinám a k historické archaeologii. 2. O poměru praehistorie k anthropologii fysické a k ethnologii. B) Třídění: 1. Propaedeutika: a) dějiny vědy, b) prameny, a to literární prameny přímé i nepřímé a památky zachované, c) kritika a výklad jich. 2. Systematický výklad: a) faktory základní (zemské okršky a skupiny v lidstvu), b) faktory vývojové (vynálezy, převzetí, přetváření, tradice), c) faktory jednotlivé (řeč, náboženství, právo, rodina, stát, dům a krb, potrava, oděv, šperky, zbraň a nástroj, industrie, obchod, plavectví, umění atd.) 3. Typologický výklad: tvary příbytků, dílen, opevnění, obětišť, hrobů, depotův, a tvary jednotlivých předmětů po stránce účelné a vývojové. 4. Historický výklad: a) část přírodovědecká (o původu člověka, jeho pravlasti, rozšíření, rozplemenění), b) část kulturně historická (počátky lidstva v době třetihorní, doba palaeolithická a neolithická, doba bronzová, hallstattská, laténská, Orient a jeho vlivy na vývoj kultury v Evropě, a postup příchodu nových národů do Evropy. *S.*

D. Anoutchine. **Sur les crânes anciens, artificiellement déformés, trouvés en Russie** Moscou 1893. V zajímavém tomto souhrnu podává známý učenec ruský Dimitrij Nikolajevič Anučin, professor university moskevské, zprávu o uměle stlačených lebkách ruských. Dimitrij Nikolajevič srovnal je s nálezy západoevropskými (Francie) a z Kavkazu M. Asie a j. a hledí stanoviti jich původ a stáří na základě zpráv starých autorů. K tomu posloužil mu nález dvou hliněných sošek z Kerče, které jsou kladeny do 1. stol. po Kr. a mají patrnou deformaci hlav. O národnosti jich dohaduje se D. A. v tento smysl: ... je suis arrivé à la conclusion, que c'étaient des peuples barbares qui pratiquaient cet usage, mais non des Scythes (encore moins les anciens Hellènes), et que partout probablement cet usage, adopté par divers peuples indoeuropeens et turcs, n'a pas eté l'apanage de tous les membres des tribus, mais seulement de quelques familles ou de quelques individus privilégiés des deux sexes. Šk

---

Památky archaeologické a místopisné. Orgán archaeologického sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze. Redaktor Dr. Jos. Lad. Píč. Díl XVI. Sešit 1.—2. V Praze 1893.

V. Schmidt a J. Felcman. Archaeologický výzkum údolí svatojiřského (str. 1., 57.). Údolí svatojiřské rozkládá se severně od Prahy od hradiště libušínského až po Kralupy, a obsahuje celou řadu osad památných svými praehistorickými nálezy, jež ředitel cukrovaru zvoleňoveského p. Felcman předsevzal systematicky probádati. Počátek již dříve učiněn byl prozkoumáním hrobů se skrčenými kostrami ve Zvoleňovsi (Památky XV. str. 411). Přítomná zpráva zabývá se předem důkladným popisem pohřebiště kostrového ze století XI., odkrytého u Želenic. Vykopáno bylo celkem 101 hrobů se 112 kostrami až na tři výjimky nataženými na znaku, stejně orientovanými a většinou neobloženými. Jedenáctkráte přišlo se na zbytky rakví. Nádoby hojně zdobené vlnicí byly dosti časté a vesměs postaveny u nohou. Z jiných předmětů našla se řada esovitých záušnic z bronzu a stříbra, hojně železných artefaktů a denár Spitihněva II. (1055—1061) v ruce jedné kostry, a mnoho skleněných a jiných korálů (z jantaru). Lebky z hrobů těchto (13 zachovalých) změřil a v následujícím článku popisuje Dr. J. Matiegka (str. 29). Neobyčejně je zajímavo, že všechny lebky jsou dlouhé (46%) a střední (54%), žádná krátká! — Druhé pohřebiště rozkládalo se u Libušína, ale zde byly jen 4 hroby objeveny, bez milodarů. Dříve však již byly tam objeveny esovité záušnice. — U osady Humen odkryto bylo pohřebiště žárové na trati „na Otvalce“, z něhož se zachránily opět jen 4 hroby. — U Libušína zjištěno bylo dále i pohřebiště koster skrčených (zachováno málo) a podobné u Osluchova. Hroby zdejší byly kameny obloženy, milodary jsou úplně rázu únětického. Nedaleko nich odkryt byl i pohřeb hromadný, jinde mohyla se 2 kostrami. U Netovic našlo se malé pohřebiště žárové, na „vinici“ u Želenic předhistorické žároviště a kulturní jámy, u Hrdlíva kulturní jámy. — Další články: J. Koula. České sklenice z dvorního musea vídeňského (str. 35.). J. Šimek. Zpráva o kutnohorských zednících a kamenících v XVI. věku (str. 37.). J. Smolík. Nález pražských a míšeňských grošů u Hlavečníku (str. 45.). V. J. Nováček. Drobné zprávy historické (str. 47., 99.). Fr. Mareš a J. Koula. Stříbrná stolice telčská (str. 83.). Jos. Šimek. O kutnohorských zámečnících a mečířích XVI. věku (str. 89.). J. Honza. O nálezu bronzů u Starého Bydžova (str. 93.). Je to důležitý nález bronzového pokladu, jehož jednotlivé předměty účelem svým zůstaly patrně p. spisovateli neznámy. K. V. Adámek. Holetín, osada okresu hlineckého (str. 95) V drobnostech uvádí se ještě zmínka o nálezu těnských hrobů u Lisovic a u Břve. *N.*

Časopis vlasteneckého musejního spolku olomouckého. V Olomouci 1893. Sešit 1.—3. (37.—39.).

Jaroslav Palliardi. Hroby se skrčenými kostrami na Znojemsku (str. 1., 41, 99.). I. Hroby oblekovické. Na Moravě byl dosud málo zastoupen typ našich pohřebišť rázu únětického. Jedním z nejdůležitějších nálezů a jistě nejlépe prozkoumán je nález oblekovický. Hrobů bylo nalezeno celkem 24 s inventářem zcela podobným inventáři českých hrobů, toliko známé jehlice s ouškem chybějí. Kostry ležely skrčené na pravém boku a obloženy byly velkými kameny. Vedle hrobů našly se jámy naplněné střepy a různými artefakty. Jan Knies. Předhistorické hradiště „Náporky“ u Oslavan (str. 17.). Popisuje se nevelike hradiště, na němž se našly kamenné a kostěné nástroje a zbraně, a zajímavá keramika, vesměs v ruce robená, většinou lesklá, tuhovaná, s uchy (jednou ansa lunata). Ve zbytcích fauny nápadný jest nedostatek zvířat domácích a hojnost divokých. Patrně máme před sebou hradisko z doby starší, bronzové (?). J. Slovák podává zprávu o nálezu kadlubů na srpy a ozdoby u Kotojed blíže Kroměříže (p. 27.). J. Palliardi krátkou zprávu o měděných nástrojích nalezených u Vevčic a Křepic (str. 113.), o hrobech se skrčenými kostrami u Horních Dunajovic (str. 30.) a s pp. L. Červinkou a K. Maškou podávají seznam římských mincí nalezených na Moravě (str. 31, 68., 70., 113.). J. Knies zmiňuje se předběžně o hrobech se skrčenými kostrami u Vedrovic (str. 67.). J. Knies. Předhistorické hradiště oslavanské „u Dvorka“ (str. 85.). Druhé hradiště u Oslavan, opět s hojnými nálezy předmětů kamenných (hlavně z pazourku), ale s málo střepy z nádob ve volné ruce robených, bez tuhového nátěru. Hradiště klade spisovatel do doby neolithické. Týž spisovatel podává ještě zprávu o nálezu sekery uherského typu u Křenovic blíže Kojetína (str. 112.). Ve všech třech sešitech pokračuje se kromě toho v polemice mezi redaktorem a drem. M. Křížem o řadu otázek moravské praehistorie. *N.*

Archiv für Anthropologie. Red. L. Lindenschmit a J. Ranke. XXI. Band. Heft 3—4. (Braunschweig, 1893.)

G. Jacob: Über eine Eisenfigur in der Sammlung des Henneberg-Alterthumsf. Vereines zu Meiningen (str. 209). Dr. O. Schaeffer. Über die fötale Ohrenentwickelung (str. 215). Thomas Dwight. Fossa praenasalis (str. 247). Dr. Aug. Hartmann. Becherstatuen in Ostpreussen und die Literatur der Becherstatuen (str. 253). Důležitý čánek pro ocenění kamenných bab ruských a staroslovanské skulptury vůbec. Literatura o nich, zejména ruská, není sice vyčerpána, ale přece je zde podán přehled velmi záslužný. Ve vých. Prusku našly se podobné staré skulptury u Schliewe, dle jedné starši zprávy staly i podobné sochy u Perkunsdorfu blíže města Bartensteinu. Proti Weiglovi nevykládá spisovatel tyto a podobné pomníky východním Německu za idoly bohů, ale za pomníky zemřelých. B. Reber. Die vorhistorischen Denkmäler im Einfischthal (Wallis), str. 305. Emil Schmidt. Die Körpergrösse und das Gewicht der Schulkinder des Kreises Saalfeld (Meiningen), str. 385 Velmi důležitá práce anthropologická (průměrná výše a váha, rozdíl v rythmu vzrůstu u obou pohlaví, poměry dítek z venkova k městským, výše rekrutů). Ukázalo se, že hoši rostou pravidelněji než děvčata, a že do jisté doby jsou také poměrně vyšší i těžší, že se však poměr tento později, asi v 10—11. roce, obrací. Největší porušení vzrůstu stávají se v době školní návštěvy. V téže době bývá v městech vzrůst pomalejší než na venkově. Celkový rhythmus vzrůstu je však téměř stejný. Dr. Ludwig Wilser. Badische Schadel (str. 345). Resultáty mé-

D. Anoutchine. **Sur les crânes anciens, artificiellement déformés, trouvés en Russie.** Moskva 1893. V zajímavém tomto souhrnu podává známý učenec ruský Dimitrij Nikolajevič Anučin, professor university moskevské, zprávu o uměle stlačených lebkách ruských. Dimitrij Nikolajevič srovnal je s nálezy západoevropskými Francie a z Kavkazu, M. Asie a j. a hledí stanoviti jich původ a stáří na základě zpráv starých autorů. K tomu posloužil mu nález dvou hliněných sošek z Kerče, které jsou kladeny do 1. stol. po Kr. a mají patrnou deformaci hlav. O národnosti jich dohaduje se D. A. v tento smysl: ... je suis arrivé à la conclusion, que c'étaient des peuples barbares qui pratiquaient cet usage, mais non des Scythes (encore moins les anciens Hellènes) et que partout probablement cet usage, accepté par divers peuples indoeuropéens et turcs, n'a pas été l'apanage de tous les membres des tribus, mais seulement de quelques familles ou de quelques individus privilégiés des deux sexes. Št.

Památky archaeologické a místopisné. Orgán archaeologického sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze. Redaktor Dr. Jos. Lad. Píč. Díl XVI. Sešit 1.—2. V Praze 1893.

V. Schmidt a J. Felcman. Archaeologický výzkum údolí svatojiřského (str. 1—37). Údolí svatojirské rozkládá se severně od Prahy od hradiště [illegible] až po Kralupy, a obsahuje celou řadu osad památných svými prahistorickými nálezy, jež ředitel cukrovaru zvoleňoveského p. Felcman [illegible], systematicky [illegible]. Počátek již dříve učiněn byl prozkoumáním hrobů se skrčenými kostrami ve Zvoleňovsi (Památky XV. str. 411). Přítomná zpráva zabývá se předem důkladným popisem pohřebiště kostrového ze stolet. XI., odkrytého u Želenic. Vykopáno bylo celkem 101 hrobů se 112 kostrami až na tři vesměs nataženými na znaku, stejně orientovanými a většinou [illegible]. [illegible] prišlo se na zbytky rakví. Nádoby bohatě zdobené v nich byly dosti časté a vesměs postaveny u noh. Z jiných předmětů našla se řada esovitých záušnic z bronzu a stříbra, hojně železných artefaktů a denár Spytihněva II. (1055—1061) v ruce jedné kostry, s mnoho skleněných a jiných korálů z jantaru. Lebky z hrobů těchto (18 zachovalých [illegible]) a v následujícím článku popisuje Dr. J. Matiegka (str. 38). Neobyčejně je zajímavo, že všechny lebky jsou dlouhé 46 %, a střední 54 %, žádná krátká! — Druhé pohřebiště řadové nalezlo se u L[illegible] na [illegible], ale zde byly jen 4 hroby objeveny, bez milodarů. Dříve však již byly tam objeveny esovité záušnice. — U osady H[illegible] odkryto bylo pohřebiště žárové na trati „na Osvěčeně“, z něhož se zachránily ovšem jen 4 hroby. — U L[illegible] z [illegible] bylo dále i pohřebiště koster skrčených zachováno málo a podobné u Os[illegible]. Hroby z nich byly kameny obloženy, milodary jsou rázu neolithického. Nedaleko nich odkryt byl i pohřeb hromadný, jenže malý, se 2 kostrami. U Netovic nalezlo se malé pohřebiště žárové, na [illegible] u Želenic prehistorické žároviště a kulturní jámy, u Hradiska kulturní jámy. — [illegible] J. Koula. České sklenice z dvorního musea vídeňského (str. 33). J. Šimek. Zpráva o kutnohorských [illegible] a kamenících v XVI. věku (str. 37). J. Smolík. Nález pražských a míšeňských grošů u H[illegible] (str. 45). V. J. Nováček. Drobné zprávy historické (str. 47, 90). Fr. Mareš a J. Koula. Stříbrná stolice [illegible] (str. 85). Jos. Šimek. O kutnohorských zámečnících a mědířích XVI. věku (str. 89). J. Hora. O nálezu bronzů u Starého Bydžova (str. 93). Je to [illegible] nález bronzového pokladu, jehož jednotlivé předměty účelem svým zůstaly patrně p. spisovateli neznámy. — h. V. Adamek. H[illegible], osada okresu hlineckého (str. 95) V drobnostech uvádí se ještě zmínka o nálezu těnských hrobů u Lisovic a u Břve. *N.*

Časopis vlasteneckého musejního spolku olomouckého. V Olomouci 1893. Sešit 1.—3. (37.—39.).

Jaroslav Palliardi. Hroby se skrčenými kostrami na Znojemsku (str. 1., 41, 99.). I. Hroby oblekovické. Na Moravě byl dosud málo zastoupen typ našich pohřebišť rázu únětického. Jedním z nejdůležitějších nálezů a jistě nejlépe prozkoumán je nález oblekovický. Hrobů bylo nalezeno celkem 24 s inventářem zcela podobným inventáři českých hrobů, toliko známé jehlice s ouškem chybějí. Kostry ležely skrčené na pravém boku a obloženy byly velkými kameny. Vedle hrobů našly se jámy naplněné střepy a různými artefakty. Jan Knies. Předhistorické hradiště „Náporky“ u Oslavan (str. 17.). Popisuje se neveliké hradiště, na němž se našly kamenné a kostěné nástroje a zbraně, a zajímavá keramika, vesměs v ruce robená, většinou lesklá, tuhovaná, s uchy (jednou ansa lunata). Ve zbytcích fauny nápadný jest nedostatek zvířat domácích a hojnost divokých. Patrně máme před sebou hradisko z doby starší, bronzové (?). J. Slovák podává zprávu o nálezu kadlubů na srpy a ozdoby u Kotojed blíže Kroměříže (p. 27.). J. Palliardi krátkou zprávu o měděných nástrojích nalezených u Vevčic a Křepic (str. 113.), o hrobech se skrčenými kostrami u Horních Dunajovic (str. 30.) a s pp. L. Červinkou a K. Maškou podávají seznam římských mincí nalezených na Moravě (str. 31, 68., 70., 113.). J. Knies zmiňuje se předběžně o hrobech se skrčenými kostrami u Vedrovic (str. 67.). J. Knies. Předhistorické hradiště oslavanské „u Dvorka“ (str. 85.). Druhé hradiště u Oslavan, opět s hojnými nálezy předmětů kamenných (hlavně z pazourku), ale s málo střepy z nádob ve volné ruce robených, bez tuhového nátěru. Hradiště klade spisovatel do doby neolithické. Týž spisovatel podává ještě zprávu o nálezu sekery uherského typu u Křenovic blíže Kojetína (str. 112.). Ve všech třech sešitech pokračuje se kromě toho v polemice mezi redaktorem a drem. M. Křížem o řadu otázek moravské praehistorie. *N.*

Archiv für Anthropologie. Red. L. Lindenschmit a J. Ranke. XXI. Band. Heft 3—4. (Braunschweig, 1893.)

G. Jacob: Über eine Eisenfigur in der Sammlung des Henneberg-Alterthumsf. Vereines zu Meiningen (str. 209). Dr. O. Schaeffer. Über die fötale Ohrenentwickelung (str. 215). Thomas Dwight. Fossa praenasalis (str. 247). Dr. Aug. Hartmann. Becherstatuen in Ostpreussen und die Literatur der Becherstatuen (str. 253). Důležitý článek pro ocenění kamenných bab ruských a staroslovanské skulptury vůbec. Literatura o nich, zejména ruská, není sice vyčerpána, ale přece je zde podán přehled velmi záslužný. Ve vých. Prusku našly se podobné staré skulptury u Schliewe, dle jedné starší zprávy stály i podobné sochy u Perkunsdorfu blíže města Bartensteinu. Proti Weiglovi nevykládá spisovatel tyto a podobné pomníky východním Německu za idoly bohů, ale za pomníky zemřelých. B. Reber. Die vorhistorischen Denkmäler im Einfischthal (Wallis), str. 305. Emil Schmidt. Die Körpergrösse und das Gewicht der Schulkinder des Kreises Saalfeld (Meiningen), str. 385 Velmi důležitá práce anthropologická (průměrná výše a váha, rozdíl v rythmu vzrůstu u obou pohlaví, poměry dítek z venkova k městským, výše rekrutů). Ukázalo se, že hoši rostou pravidelněji než děvčata, a že do jisté doby jsou také poměrně vyšší i těžší, že se však poměr tento později, asi v 10—11. roce, obrací. Největší porušení vzrůstu stávají se v době školní návštěvy. V téže době bývá v městech vzrůst pomalejší než na venkově. Celkový rhythmus vzrůstu je však téměř stejný. Dr. Ludwig Wilser. Badische Schädel (str. 345). Resultáty mě-

[illegible] města Ba[illegible]. Index [illegible] lebek [illegible]

[illegible] J. Ranke. [illegible] West- [illegible] Maass, [illegible] als intergla[illegible] [illegible] H. Schaartz. [illegible] L. Thomas. [illegible] N.

Correspondenzblatt [illegible] Jahrgang XX[illegible]

[illegible] str. 18. 21. 27. [illegible] str. 13. [illegible] Sergi [illegible] str. 44. [illegible] L. II. [illegible] Zweck der [illegible] J. Messi[illegible] Ferd. v. Andrian [illegible] pak obšírný [illegible] na místě [illegible] — S.

Glasnik [illegible] Hercegovini. [illegible] Kosta Hörmann. [illegible] Sarajevo [illegible]

[illegible] V. Radimský [illegible] zpráva Em. Lilka [illegible] dřev (str. 35). S.

Bullettino di paletnologia italiana [illegible] L. Pigorini e P. Strobel. Serie VI. [illegible] N. 1— [illegible]

Obsahuje články P. Castelfranco [illegible] koster v Fontanelly (Mant[illegible] [illegible] Castellucia, hlavně malované keramice, L. Pigoriniho o terramaře u Castellacza a A. B. Meyera o jantaru sicilském v praehistorii. *N.*

Wiedersheim Dr. R. **Der Bau des Menschen als Zeugniss für seine Vergangenheit.** II. umgearbeitete und vermehrte Auflage. Freiburg und Leipzig, 1893.

Garson G. G. and Read C. H. **Notes and queries on Anthropology, edited** for the Council of the Anthropological Institute. (II. vydání.) London, 1892. Anthropologický kvestionář.

Niederle L. Dr. **Lidstvo v době předhistorické** se zvláštním zřetelem na země slovanské. Praha (Bursík a Kohout), 1893. Stran 760. Dílo ukončeno jest sešitem 24, obsahujícím index a kapitolu úvodní.

Barrière-Flavy. **Les sépultures barbares de l'ouest et du midi de la France.** Industrie visigothique. Paris, 1893. 4°. S úvodom od barona J. de Baye. Kniha jest velmi důležitá pro studium kultury doby stěhování národů. Anthropologická stránka jest tu však zanedbána.

Reinach S. **L'origine des Aryens.** Paris (Léroux). 18°. 124 stran. 2 fr. 50. Jest to neveliká kniha, ale velmi vhodná. Obsahujeť přehled všech dosavadních mínění a sporů o původu Arijů. S anthropologického stanoviska je tu však výkladu nejméně a nejméně dobrého, ačkoliv mnoho lze povědět.

Reinach S. **Les monuments de pierre brute dans le langage et les croyances populaires.** Velmi důležitá práce uveřejněná v letošní Revue archéologique.

Brunn Heinrich. **Griechische Kulturgeschichte.** I. Die Anfänge und die älteste decorative Kunst. München, 1893. Obsahuje mnoho důležitého pro praehistorii jihovýchodní Evropy.

Nadaillac M. de. **Manners and Monuments of Prehistoric Peoples.** With. 113 ill. Transl. by Nancy Bell. London (Putnam), 1893.

Krause Ed. und Dr. Scholtensack Otto. **Die megalithischen Gräber (Steinkammergräber) Deutschlands.** (Otisk z Zeitschrift für Ethnologie, 1893.) Berlin, 1893. Popis megalithických pomníků nacházejících se v Staré Marce.

Müller Dr J. H. **Die vor- und frühgeschichtlichen Alterthümer der Provinz Hannover,** herausgegeben von Dr. J. Reimers. Mit 240 Abbildungen im Lichtdrucke. Hannover (Th. Schulze), 1893.

MacRitchie David. **The underground life.** Edinburgh, 1892. Str. 47. Příspěvek k poznání podzemních staveb irských a skotských.

Latyšev Bas. **Scythica et Caucasiaca** e veteribus scriptoribus graecis et latinis collegit et cum versione russica edidit B. L. (Извѣстія древнихъ писателей греческихъ и латинскихъ о Скиѳіи и Кавказѣ В. В. Латышева.) С.-Петербургъ, 1893.

Velmi důležitý svod statí týkajících se nejstarších dějin Ruska a tudy i Slovanů vůbec, jímž se spisovatel patrně uchází o cenu Uvarovskou archaeol. spolku v Moskvě. Díla budou dva svazky a zprávy sebrané zasahati mají až do konce 4. st. po Kr. Pak bude následovati sbírka svědectví spisovatelů byzantských o témže předmětě.

Соколовъ В. **Бѣлозерское городище на Днѣпрѣ.** Кіевъ, 1892. 8°.

Надлеръ В. К. Одесса въ первыя эпохи ея существованія. Одесса, 1893. 8°. 100 str.

Котляревскій А. А. Сочиненія. Т. I, II, III. Изд. Академій Наукъ С.-Петербургъ, 1893. 8°.

Jan Kollár (1793—1852). Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“. Na oslavu jeho stoletých narozenin redakcí F. Pastrnka vydaly český akadem. spolek ve Vídni a slovenský akadem. spolok „Tatran“ vo Viedni. (Vídeň, 1893.) Obsahuje statě o Kollárovi jako archaeologovi.

Hodl J. Topographisch-statistisches Ortslexicon des Königreiches Böhmen. Prag (Höfer a Klouček), 1893. Počíná vycházeti v sešitech.

Píč J. L. Dr. *Ze studijní cesty po muzejích.* Otisk z Věstníka české akademie pro vědy, slovesnost a umění. II. (1893). Praha. Spis. podává stručnou zprávu o návštěvě své v muzejích v Brně, Olomouci, Krakově, Moskvě, Petrohradě, Revalu, Rize, Vilně, Královci, Gdansku, Štětíně, Stralsundě, Berlíně, Poznani a Vratislavi.

Různé zprávy.

* **Nový doklad existence diluvialního člověka na Moravě.** Neširoký pruh devonského vápence na sever od Sloupu pokračuje úzkým hřbetem přes Němčice, Valchov dále a má týž ráz jako krajina odedávna zvaná Moravským Švýcarskem. Mezi Valchovem a Vratíkovem vytvořuje namodralý kalcit skalnatý horský pás, v němž nalézá se i několik menších jeskyní. Nejpřístupnější z nich jest sluj položená asi čtvrt hodiny na jihovýchod od Vratíkova, 20 *m* ve stráni nad potokem Žárybničím.

Vchod do jeskyně tvoří trojúhelník, jehož základna 2·70 *m*, výška 2·10 *m*. Podobu má gothického, ostře lomeného klenutí. Tvar ten zachovává po celé své délce 14 *m*, kde se však strop o něco málo zvyšuje. Voda stěnami prosakující na některých místech tvoří krápníkový povlak, který však nikde nedosahuje té krásy jako na Sloupě, Šošůvce, Ochozi i jinde.

Jeskyně, jež byla hustým lesem zakryta, nazývá se Sklepem. U vchodu bylo dno zaneseno neomletým štěrkem spojeným žlutou hlinou, nad nímž nalézala se 0·8 *m* mocná vrstva sypké tmavé hlíny, hojně kamením promíchané, povstalé setlením četných rostlin bujně při okrajích rostoucích.

Podobné složení jevilo se i v zadní části jeskyně. Ve vrchní vrstvě vykopány tři střípky pocházející z nádob ve volné ruce mačkaných, tuhovaných, a něco kůstek zvířat recentních (prasete a netopýrů). Na spodině vyskytlo se množství třísek větších kostí jakož i celé kůstky drobnějších zvířat. Kosti přináležejí koni, sobu, medvědu, lišce lední, zajíci běláku, sněhuli a různým netopýrům.

Přítomnost člověka zjištěna roztříštěnými kostmi, četnými kusy uhlí, kostmi opálenými a pazourkovým odštěpkem 5·5 *cm* dlouhým. Zajímavý jest také 16 *cm* dlouhý kus parohu sobího, uprostřed násilně přelomeného.

Tolik prozatím o výsledku kopání v jeskyni vratíkovské. Nálezy nejsou sice hojné, přece však dostačí, aby opět zjistily ve krajině zdejší přítomnost člověka již v dobách palaeolithických. Nalezišť podobných dosud máme s tímto 15, a to: I. jeskyně: 1. Býčí skála, 2. Jáchymka u Josefova, 3. Výpustek, 4. sluj Žitného u Křtin, 5. Pekárna č, Kostelík u Mokré, 6. Kůlna u Sloupu, 7. Čertova díra,

8. Šipka u Štramberka, 9. sluj u Mladče (také jeskyně knížete Jana) blíže Litovle, 10. jeskyně šošůvecká, 11. Sklep u Vratíkova, 12 Poustevna u Sloupu. II. Kulturní vrstvy: 1. u Předmostí, 2. u Jaroslavic a 3. u Brna. *J. Knies.*

* **Mezinárodní sjezd anthropologický v Chicagu.** Jak jsme již oznámili, konal se tento sjezd v čas výstavy chicagské od 28. srpna do 2. září. Nyní, kdy nás došly již obšírnější zprávy o jeho jednání, podáváme o něm zprávu, poněvadž, ačkoliv většinou se týkal Ameriky, přece projednával i leccos všeobecně důležitého Sedění první (v pondělí) otevřeno bylo zajímavou řečí presidenta sjezdu prof. Daniela G. Brintona, jejíž předmětem bylo théma: Národ v anthropologii. Ostatek dne vyplněn byl přednáškou seňora M. A. Munize o trepanaci lebek v starém Peru, G. M. Westa o výsledcích měření dětí severoamerických a dra. Fr. Boase o fysikální anthropologii Severní Ameriky na základech rozsáhlého měření. — Úterý bylo věnováno archaeologii a to především americké. Z řady přednášek jsou pro nás důležitější H. C. Mercera o umèle přitesaných kamenných nástrojích, nalezených u San Isidra blíže Madridu, pravděpodobně stáří palaeolithického, prof. Otise T. Masona o mechanických prostředcích, ktere vynalézají a vyvinují domorodí pracovníci americké pevniny. Kromě toho mluvil G. H. Perkins o výsledcích archaeologického badání v champlainské dolině, seňor Em. Montes o vysokém stáří peruanské kultury, dr. Karel Lumholtz o badání v cave-dwellerech v Sierra Madre. Největší zájem způsobil výklad pí. Zelie Nuttalové o kalendárním systému staromexickém, svým neobyčejně znamenitým rozluštěním tohoto známého problému. Odpoledne věnováno bylo rozhovoru ve sbírce her anthropologického ústavu. — Sedění ve středu věnováno bylo ethnologii. Z přednašek toho dne zajímají nás více následující: Úvodní řeč dra. Daniela Brintona o starém spojení Ameriky s jinými kontinenty. Řečník kategoric y popřel, že by se v řeči, umění, náboženství, institucích atd. i ve fysickém stavu Američanů nalézaly stopy podobného spojení. Slečna Alice Fletcherova a prof. J. C. Fillmore vykládali velice interessantně o primitivním zpěvu a hudbě, rev. S D. Peet předložil memoire o tajných společnostech u divokých národů Odpoledne zavládly rozhovory ve sbírkách státního ústavu, kde prof. Otis T. Mason vykládal o industrialní výstavě na základech linguistických, W. Holmes podal kritický výklad o vývoji kamenných nástrojů a dr. Cyrus Adler provedl těmi sbírkami musea, jež illustrují dějiny náboženství a ritů. — Dopoledne čtvrtka věnováno bylo folkloru. Mezi jiným vykládal tu W. W. Newell, že ritual jest dramatisací mythu a George Kunz o folkloru drahokamů; odpoledne v archaeologických sbírkách ústavu prováděl a úvodní řeč proslovil prof. F. W. Putnam. — „Náboženství“ bylo také předmětem pátečního dopoledne. Dr. Morris Jastrow podal výklad o methodě jeho historického studia, pí. Sarah J. Stevensonová zajímavý výklad o ritech staroegyptských, F. Parry o theorii vztahující se k jistým prvkům náboženského symbolismu. — Poslední den, sobota, náležel linguistům. Mezi nimi prof. D. Brinton podal krátký přehled o nynějším stavu známosti řečí amerických, dr. Boas klassifikoval reči severopacifického pobřeží a dr. K. Abel vyložil svoji theorii o příbuznosti řeči egyptské a řečí evropských atd. atd. Sjezd zavřen byl týž den řečí prof. Putnama a Brintona. O všech těchto přednáškách rozvíjela se, pokud čas byl, diskusse. Počet cizích delegátů byl však velmi malý (z Evropy se uvádějí pouze dr. K. Peters, dr. Karel Abel a C. St. Wahl). Vůbec, zdá se, účastenství nebylo valné. — Jednání sjezdu budou vytištěna a uveřejněna ve svazku asi o 500 stránkách v ceně 5 shillinků. Přihlášky přijímá dr. Fr. Boas v Chicagu (Secretary, Departement of Ethnology, Columbian Exposition).

Dle „*Science*“ XXII. No. 554. September 15., 1893.

* **Archaeologická komise české akademie.** [illegible] s českou akademií [illegible]

Prof. Alfred Ludwig [illegible]

* **Původ spečených valů.** [illegible] A. [illegible]

* **Zprávy z Ruska.** [illegible] prof. M. J. [illegible]

* **Římské mince na Moravě.** [illegible] J. [illegible] Časopis musea [illegible] 73, 115 [illegible] Červinky a [illegible]

* **XXIV. sjezd německé anthropologické společnosti** [illegible] o ruském archaeologickém sjezdu ve Vilně od 1.—14. srpna.

* **Nová anthropologická společnost** založena byla letošního roku v Římě. Předsedou zvolen prof. G. Sergi, místopředsedou C. Bonfigli, sekretáři L. Moschen a G. M[illegible].

◆

Selský statek ve Slezsku.

Popisuje V. Hauer.

I.

V těchto řádcích setká se čtenář se známými odjinud věcmi. Podobáť se slezský statek dvorům jiných krajů, neboť stejné zaměstnání má v zápětí i stejné zřízení domácnosti. Nicméně podávám tuto zhruba jeho popis, aby všecky končiny české poznány byly, i takový kout, jaký tvoří Opavsko v moři německém, a proto také, že i tu se snad najde něco nového.

Vsi ve Slezsku slovou **dědiny** a obyvatelé jejich jsou **sedláci**, **zahradníci**, **chalupníci** a **hofeři**. Sedláci mají průměrně 30 jochů pozemků, 4 koně, 10—20 kusů hovězího dobytka, hojně bravového (= vepřového) a drůbeže. Chasu tvoří jeden pacholek, jeden pohunek[1]) (též pogunič, pohonič, prostřední, tento název v Lubně), dvě divky, dživky (= děvečky), z nichž jedna pomáhá v kuchyni a opatřuje malý dobytek. Od 1. máje **kravarky** nebo **pastyrky**, po případě kravaři vyhánějí dobytek na pastvu a v zimě pomáhají ve stodole. Kde jsou děti dospělé, ubude chasy o jejich počet.

Zahradníci (půlsedláci v Dombrové = chalupníkům v západních Čechách) mají polovici pozemků, kolik mají sedláci v té oné dědině, i polovici chasy. Nemají pacholků, než jen jednu divku, nejčastěji jen jednoho koně nebo vola (Budišovice), po dvou koních mají v Kylešovicích — jsouť blízko Opavy. — Jména zahradníků dostalo se jim prý od velikých zahrad, jejichž plodinami se také živí.

---

[1]) Ve Slezsku neznají dlouhých slabik.

Chalupníci (= domkáři na Plzeňsku) nemají žádných pozemků nebo jen dost málo, mají však svou chalupu. Hofeři (= podruzi) konečně, kteří slovou na východě komorníci, kumorníci (v Dombrové, v Heřmanicích), nemají ani pozemkův ani chalupy vlastní, nýbrž najímají si byt, komory v domech cizích, obyčejně ve výměnkářském stavení.

Dle toho živí se sedláci téměř výhradně polním hospodářstvím. Pěstují nejvíce oves, rež (= žito), žito (= pšenici), hrách, boby, ščudlek nebo končinu (= jetel), kobzole (= brambory), řepu polnou i cukrovou. Na polích hlídá hutný. Málo kde dopřávají si sedláci vedlejších výdělků, v Budišovicích na př. dovážejí kmeny do Ostravy z tamějších lesů. Za to zahradníci nepovrhují takovýmto výdělkem: obdělávají chalupníkům pole, jezdí na zarobky vozíce písek, kámen, cihly, led atd. do měst. Podmíněna jest taková práce polohou dědiny blíže měst, průmyslových závodů, dolů atd. V takto položených místech jest také větší počet chalupníků a hoferů. Ti provozují především řemesla venkovu potřebná. Kde jsou lesy, drvaří (Budišovice), jinde chodí na práci do továren, na tesarsku, na zednicku, na robotu na velkostatky. Doma kromě toho rozličně se zaměstnávají: jeden hofer v Budišovicích na př. zhotovuje ze šišek jehličnatých stromů a ze žaludů rámečky, pouzdra atd. Nejobyčejnější prací jejich bývá pletení košů, košin,[2]) slaminek na utírání nohou přede dveřmi, dělání metel (košťat). V Lubné, kde pěstují také len, živí se někteří tkalcovstvím a pletením čepců. V Kylešovicích někteří — žabaři jim říkají — chytají žáby, které nosí na trh do Opavy. Že by tím lidový průmysl a způsob výživy ve Slezsku byl vyčerpán, netvrdím. Účelem bylo ukázati, jak i tu poměry místní mají vliv na průmysl a výživu. Jsou to zprávy nabyté jen zběžným pohledem do některých obcí rozložených téměř po celé oblasti české ve Slezsku, v Opavsku, v Ostravsku, ve Frýdecku, a buďtež také za povšechné pokládány.

Majetku nemovitému odpovídají i obydlí a dvory. Zahradničí statek jest přirozeně menší než selský; tak má stodolu jen o jedné humenici, nemá srubu, výměnku, konírny (Jakubčovice). Jinak podobá se selskému, který ihned popíšeme.

Statky jsou dřevěné nebo zděné. Všimneme si jen prvějších. Všecka stavení hospodářská tvoří obdélník, kratší stranou na náves obrácený. Na jedné delší straně pod jednou střechou jest obydlí hospodářovo, konírna, chlév a také kolna, druhou stranu tvoří výměnek, srub, po případě statek sousedův, není-li některého neb obou jmenovaných stavení. Výměnkářské stavení — zvané chalupka — jest obydlí hospodářovo v malém a nebudeme se více o něm zmiňovati. Chlévky pro bravkový (vepřový) dobytek bývají na vhodném místě ve dvoře. V zadu dvůr uzavřen jest stodolou a zahradou.

---

[2]) V Dombrové zvláště košíkářství kvete, máť obec vrbiny.

Stavení obydelné hledí 2—3 okny na náves, jedním na dvůr. Vysoký štít střechou způsobený jest nezbytnou vlastností selského stavení, aby hura (= půda) byla prostorná. Střecha pošita jest došky až na okraje a někdy i kalenici (= hřeben střechy), které kryty jsou šindelem. Na komíně bují hromotřesk (Skřipov č. 25). Štít zapeřen jest prkny prostě svislými neb ozdobně sestavenými, nebo tak, že spáry prken pobity jsou laťkami. U kalenice vybíhá nad něj kuželovitě nebo jehlancovitě přístřešek pobitý šindelem kosakem (= kosmo řezaným). Vrchol štítu bývá také prosté na zad sražen. Ve štítu vyřezána jsou malá okénka rozličné podoby, kterými se na půdu vede světlo a vzduch a kterých používají i tak, že jimi vystrkují desky, na kterých suší homolky (Jakubčovice). Mezi okénky jest tu a tam požehnání. V Radimi č. 53, ovšem na zděném stavení, stojí ve třech řádcích zde naznačených: POMOC BOŽÍ | BUDIŽ S NAMI | WŽDYCKY; ve Vršovicích č. 10 na nyní zbořeném výměnku bylo: „Po tom pracném putování čeká na nás z mrtvých vstání, hleď, až stanem s Kristem Pánem, budem Boha chválit věčně. Amen.“ — Sklopem, který jest dole, skládají seno na půdu. Na styku se zdí štít buď nemá žádného zvláštního zakončení nebo má šindelovou stříšku. Takovou stříškou mnohdy přepažen bývá i uprostřed své výšky. (Viz obr. č. 1.) Dvojitý štít na bývalé hospodě v Holasovicích vysvětlí se větší šířkou stavení. (Obr. č. 3.)

Pod okny obydlí jest zahrádka na květiny a zeleninu: přísadu (zelí), šalat, petrušku, šnitloch, koprek, cibulu, křin atd. Ohrazena jest deskami — nejčastěji tak na př. v Koutech, obci v Pruském Slezsku — plotem nebo hradbou plaňkovou. V rovné čáře se zahrádkou bývají vrata (obr. č. 1), častěji však stojí nyní u stavení. Ve vratech jest podjezd pro povozy a dverca pro chodce. Ráz dřevěných vrat viděti jest u statku v Holasovicích (obraz čís. 1.). Pilíři jejich jsou ukolniky neb okolniky, silné to trámy na vrchu příčkou spojené a stříškou opatřené. Zapeření nahoře působí oblouk. Takových vrat, ač ne tak pěkných, jest dosti i v Kylešovicích. Zděná vrata vzala na sebe podobu již rozličnou, ale i tu viděti často hlavní tvary starých dřevěných.

Vejdouce na dvůr spatříme především počinku, potinku („t“ zní ostře, jako bys chtěl vysloviti „ts“), t. j. podsíňku, besídkovitý to přístavek před vchodem do stavení (viz obraz podsíňky v Kylešovicích č. 20, obr. 2.). Podsíňky upomínají na žudra hanácká a slovenská, třeba jsou hanáckých prostší a slovenských prostrannější. Nemýlím-li se, také v severovýchodních Čechách mají podobné výstupky až do patra jdoucí. Před vchodem vyměří se čtverec, jehož jedna strana jest delší než šířka domovních dveří. V každém rohu čtverce vztyčí se kůl a tito sloupové spojí se nahoře příčnými trámci. Podlaha utvoří se tak, že na okraje čtverce urovnají se kameny, na ně položí se trámy, vnitřek pak vyplní se hlinou a prkny přikryje. Stává se, že podsíňka jest na jedné straně pro svah půdy vysoká. V tom případě sloupy nesou i dřevěnou podlahu, pod kterou povstane takto prázdný prostor.

Dva ze sloupů, stojících opodál stavení, nesou i krytbu, která jest jen prodloužením střechy nad stavením. Pobita jest šindelem pro

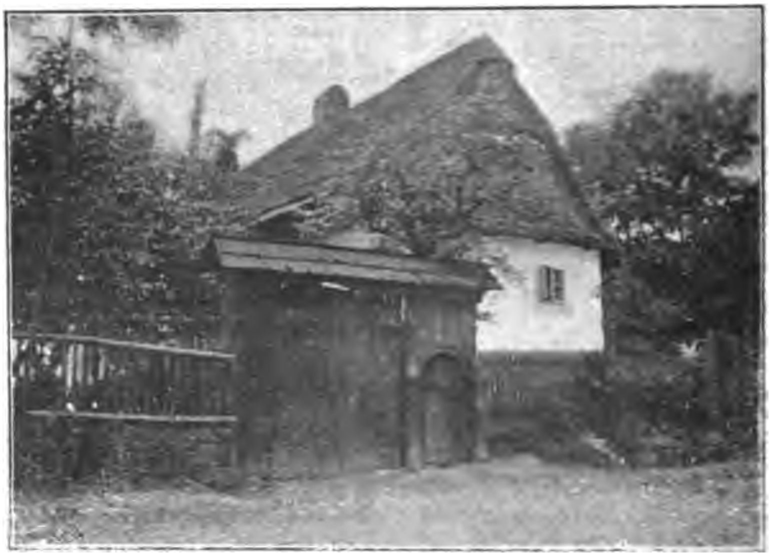

Čís. 1. Statek v Holasovicích. Fotografie řed. Kamberského.

jeho lehkost. Od podlahy do poloviční výšky může zapeřena jest podsíňka prkny buď na všech třech stranách, neboť dvírci se zavírá buď proti dveřím, buď na vchodech do ní jen do polovice. V té výši, jako jest podlaha její, jest i pohradka, naspa, chodník to podél stavení k chlévům. Učiní se jako podlaha podsíňky: na narovnané kameny položí se trámy, které příčnými, mečíky zvanými, připevní se ke stavení, by se nerozstupovaly, vnitřek vyplní se opět hlinou a vydláždí velkými kamennými deskami.

Podsíňka chrání síň od úpalu slunečního, poskytuje příhodného odpočinku za letních večerů a místa podél peření na uschování latek (latka = nádoba na mléko, smetanu, krajáč, vrhlice). O oblibě její svědčí, že nebývá jí opomenuto ani u nových zděných statků, jenom že tvar její přizpůsoben jest stavivu. Jest prostornější, má zděné sloupy sklenutými oblouky spojené a nad nimi vlastní vikýřovitou střechu. V jednom statku v Kylešovicích jest nad podsíňkou světnička. Pevnými stěnami jest podsíňka opatřena, je-li vchod z návsi. Takového druhu jest u rodného domku Křížkovského v Holasovicích a u bývalé hospody v téže dědině (obraz č. 3.).

Ráz budovy a nízká návsí sama sebou vedla k zřízení světnice nahoře a vchod do ní učiniti po schodech vedle. U obou těchto

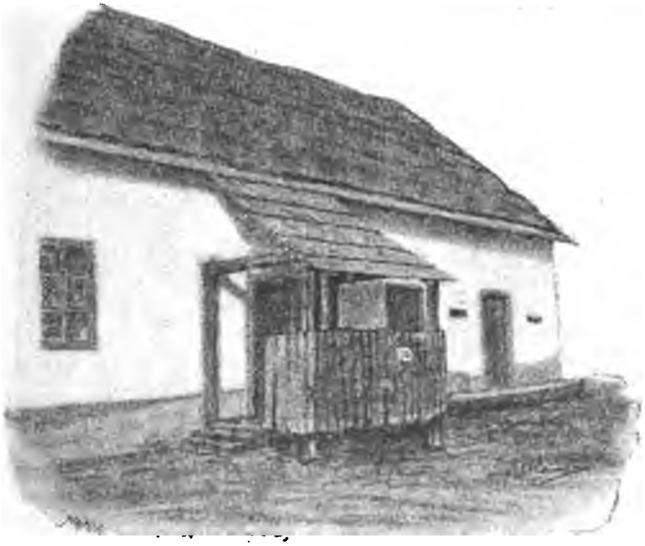

Čís. 2. Podsíňka v Kylešovicích č. 20. Kreslil V. Hauer.

staveb povaha místa nedovolovala, aby se vcházelo do vnitř ze dvora. Jest za nimi návrší, a u hospody konečně i pohodlí obecenstva žádalo si vchodu bližšího.

Z podsíňky vejdeme do síně (= domu), jejíž dlažka (= podlaba) jest z hlíny nebo cihlová. Síň je střed stavení, odtud vchází se do ostatních místností. V čísle 17. v Heřmanicích, kde síň jde až na druhou stranu stavení, mají v ní vybudovaný blot (plotnu) na vaření v létě, aby ve světnici nebylo dusno. Za ním jest pekarský pec na pečení chleba a vedle kotel na vaření kravám. Jak patrno, zastupuje zde síň kuchyni. Tato, kde jest, povstala přepažením síně, nalézá se zajisté vždy proti dveřím domovním. V kuchyni jest obyčejně také pec, ohniště, nebo ústa pece, kdežto pecovina nejčastěji do jizbečky proniká. Jsou-li ústa pece nízko, vstupuje hospodyně pekouc chléb do prohlubně pod nimi, zvané peklo nebo předpeklí (Jakubčovice), aby pohodlněji sázela. Jindy jest peklo uzavřeno poklopem.

Ze síně vchází se dále do jizby a z té do jizbičky, světnic to s okny na náves, na druhé straně síně vedou dvéře do maštale. Po schodech na půdu, do pivnice, je-li zde. Někde mají ještě komoru,

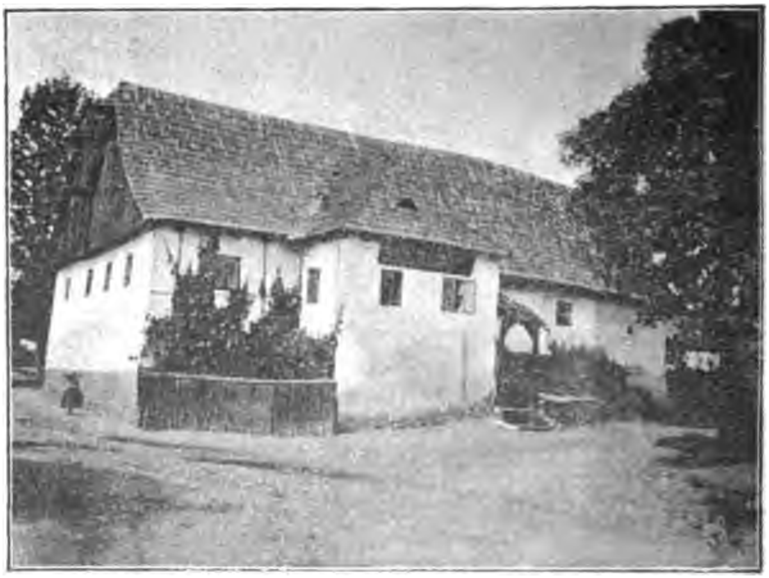

Čís. 3. Bývalá hospoda v Holasovicích. Fotogr. řed Kamberský.

ložnici to děveček, šatnu a sklepek = špižírnu. Účel obou těchto místností bývá zaměňován nebo ještě jiný jest. Vchody do nich jsou z kuchyně nebo ze síně, takže do maštale teprve komorou z pravidla se dostaneme.

V maštali (= konírně) jest řízňa (= řezárna), kde jest řezanka na sečku (= řezací stolice na řezanku), místo pro hříbata, v chlévě vedle stání pro velký dobytek i místo pro telata. Píce dává se dobytku za strzupy (= jesle). Kolňa jest z předu otevřena a v ní uschovány jsou vozy, pluhy atd. Větším statkům jedna kolňa nestačí.

Stodoly stávají opodál ostatních stavení; v Kylešovicích, v Heřmanicích na př. v zahradě neb až za zahradou. Patrně tam stavěny jsou z obavy, aby snad oheň v stodole vzniklý nešířil se na stáje a naopak. Ve stodole jest humno (= mlat), 2 humenice (= perny) a nahoře pjatro (= vodr[3]).

Obilí ukládají ve Slezsku na vyhrazené místo na půdě, kteréžto části říkají sypání, špýchar (Skřipov č. 25). To však tam, kde nemají srubů. Většina statků je má zrovna tak, jako v záp. Čechách, a jsou dřevěné nebo novější zděné. Starých dřevěných srubů jest dosti v zmíněné již obci Pruského Slezska, v Koutech, v Kylešovicích u Opavy byly čtyři, pokud mi známo, z kterých jeden největší letos zbořili. Srub stává buď hned vedle vrat nebo jest na dvůr do zadu posunut. První případ viděti jest na obrazech č. 4., 5., poskytujících pohledy na srub J. Richtra v Kylešovicích č. 20 ze dvora i z návsi. Měřením shledal jsem, že jest 5·6 *m* dlouhý, 4·15 *m* široký, až ke hřebenu střechy na dvoře přibližně 6 *m* vysoký. Vzadu jest nižší,

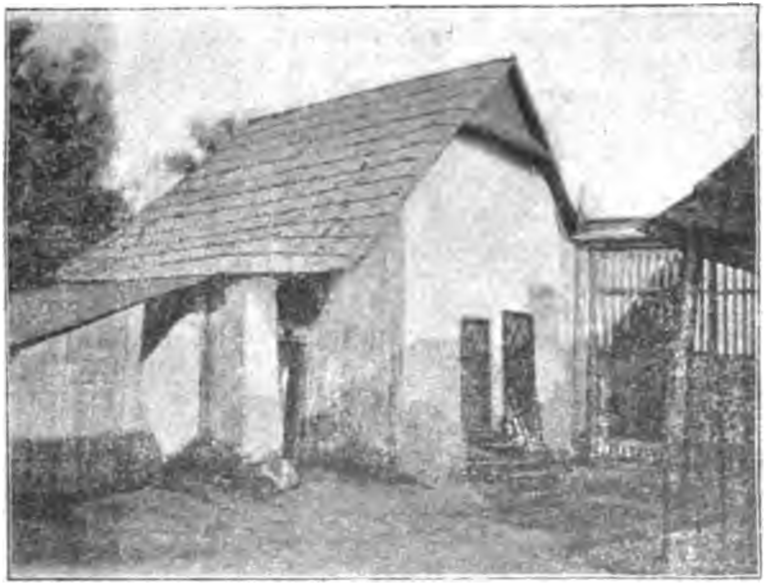

Čís. 4. Srub v Kylešovicích č. 20. Pohled ze dvora.
Fotografoval řed. Kamberský.

---

[3]) Názvy v závorkách na vysvětlenou vzaty jsou ze západních Čech.

jednak že půda jest vyšší, jednak že střecha na zad něco málo se sklání. Sroubeu jest z trámů 32 *cm* tlustých, tak že boční stěny v polovici své výšky se obloukem do vnitř sklánějí. Také zadní stěna se o poznání sklání. Činí proto šířka povalu uvnitř 2·44 *m*. Po celém povrchu jest nadeptána hlína promíchaná plevami a upevněná kolíky do trámů zaraženými. Střecha šindelová kryje srub tak, že okapy jdou přes stěny. Štítky v předu i vzadu zapeřeny jsou prkny a opatřeny dole přístřešky.

Do vnitř vchází se po třech schodech dveřmi 90 *cm* širokými a 160 *cm* vysokými. Jsou prolomeny poněkud na straně ve vzdálenosti 105 *cm* od levé hrany srubu. Dvéře jsou dvojí: vnější železné, vnitřní dřevěné. Vnitřek (obraz č. 6.) rozdělen jest na přízemek a patro. Výška přízemí činí 2 *m* a osvětlováno jest malým čtyřhranným okem v zadní stěně a světlem jdoucím dveřmi otevřenými. Strop přízemí a podlahu patra tvoří čtyři příčné trámy. Do patra vchází se po dřevěných schodech hned na pravo za dveřmi poklopem. Patro jest 198 *cm* vysoké a kryto povalem tak, že tento jest pokračováním stěn a tvoří takto jakési klenutí dřevěné. Osvětlováno jest třemi okénky v zadní stěně a jedním v předu. Poboční podlaha přízemí i patra kryta jest prkny. V obou částech nalézá se obilí v prkny oddělených prostorách, kromě toho jest ve srubu **židla**, **židelka** (= truhla na mouku), v patře na bidle na příč zaraženém visí hojně slaniny. Pod srubem jest pivnica, do které vzduch se přivádí otvorem vedle schodů na dvoře, dolů však jsem se nedostal.

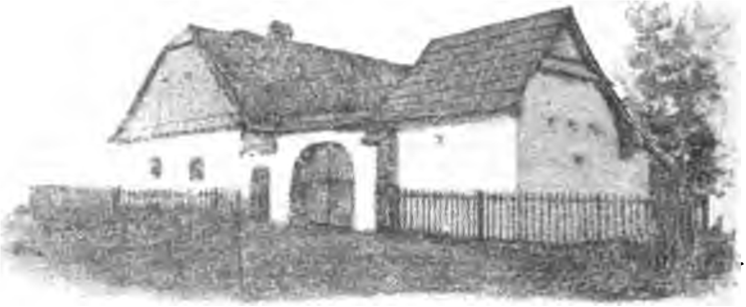

Čís. 5. Statek č. 20 se srubem v Kylešovicích. Pohled z návsi.
Kreslil V. **Hauer**.

Ob jeden statek jest srub rolníka Hulvy, zevnějškem i velikostí takový jako Richtrův. Do vnitř toho jsem nepřišel. Stojí zadní stěnou

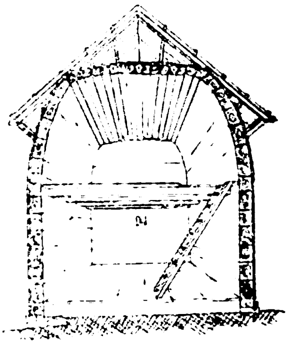

Čís. 6. Průřez srubu.

obrácen na náves, má jen jedny dvéře dřevěné, pobité hřeby s velikými plochými hlavami a opatřené dřevěným zámkem. Vypravoval pak hospodář, že by oheň pro nadeptanou hlínu na povrchu dovnitř se nedostal, leda dveřmi, chválil si jeho výhodnost, zvláště sucho v něm. Střecha, protože spočívá prostě na stěnách, dala prý by se celá převrátiti. Vysvětloval, že lepenice nedrží, kde setlelý jest trám, protože kolík v něm zaražený nedrží. Ve svém srubu pivnice nemá. O nedávno zbořeném vypravoval, že byl největší v Kylešovicích, že měl v zemi zamurovanu místnost, kam ukládali za války r. 1866 poklady. Aby nebylo ve srubu dunění slyšeti, naházeli na trámy kryjící pivnici hojně hlíny a na tu teprve dali podlahu srubu. Srub ten stavěl prý děd nynějšího majitele a trámy z něho byly tak silné a tak ještě zachovalé, že jich užili k přestavbě. Když prý bylo dost lesů, snadno bylo předkům tak pevně stavěti ze dřeva, a to ze dřeva v pravý čas poraženého, když nebylo mizgy a hodně vyschlého, tak že taková stavba i dlouho držela.

O studiu lidu a pohádek.

Poznámky od V. Tille.

> K své zábavě a kratochvíli studujeme a zobrazujeme lid; při tom zapomněli jsme, že máme mu sloužiti, ne jej studovati a zobrazovati.
> Tolstoj.

Nedávno četl jsem ještě v „Zeitschrift für Volkskunde", v recensi jedné sbírky lidového podání, stížnost kritika, že pravé „pohádky" nejsou ve sbírce té od pověstí atd. přesně odděleny. Recensent snad se domnívá, že „pohádka" tvoří zvláštní druh lidového podání, snadno rozpoznatelný od jiných lidových textů prosaických, a předpokládá pro ně mlčky zvláštní charakteristické značky, obsažené v jich obsahu či formě. Názor ten udržuje se od dob Grimmových stále, a rozdíl pohádek od ostatních plodů lidové literatury pokládá se jaksi za samozřejmý. Abych na známých příkladech prakticky ukázal: povídky o spící Růžence, o rekovi, jenž v podsvětí osvobozuje princezny od zlé bytosti je hlídající, o rekovi, jenž jde na dalekou cestu k netvoru pro tři zlaté vlasy, o smrti kmotřičce a j. p. jsou obecně uznávány za pohádky. Avšak povídky o spících rytířích v Blaníku, o bílé paní, o pokladech, strašidlech a p. řaděny bývají do jiných oddělení. (Toto dělení bývá zdůvodňováno různými úvahami o vnitřním ustrojení pohádek, o jich mythickém vzniku a historickém vývoji, na tom všem však nám zde nesejde.)

První a snad i jedině určitě formulovaný výklad o rozdílu pohádky od jiných plodů literatury lidové podal Grimm.[1])

Historická pověst připíná na obyčejné, obecně známé, přítomné, většinou cosi neobyčejného a překvapujícího, někdy i nadsmyslného, čímž zdá se často hranatá, ostrá, podivná; pohádka však je vždy mimo tento svět na ohrazeném, nerušeném místě, z kterého nevyhlédá na tento svět. Proto nezná ani jmen, ani míst, ani určitého domova, a je cosi celé vlasti společného.

Pohádky líčí jednoduchý život, vše je v nich oživeno, celá příroda žije jednotným životem v nich, a vypravování prosyceno je humorem. Udržely se po staletí v různých obměnách, ale základem jich je německý mythus (u Němců), příbuzný s mythy ostatních Arijců, jež u nich též v pohádkách jako přežitky se udržely, čímž vysvětluje se příbuznost pohádek u různých národů. Stopami pohanské víry jsou Grimmovi oživování přírody, proměny, spor dobra se zlem atd.

Obsahem jich je jednak boj dobra se zlem, jindy křesťanská idea, jiné souvisí zase s historickými pověstmi, konečně jsou pohádky zvířecí. Pohádky mají též své určité, stálé charaktery: mocného reka, neznámého reka, hlupce, Palečka, veselého chlapíka, vychloubače.

Názor Benfeyův, že lidové podání prosaické přeneseno bylo do Evropy z Indie, méně se ujal v pokusech o třídění lidové literatury, a učení Grimmovo platí téměř všeobecně. Na první pohled je v jeho výkladě patrno: vše to, co on praví, mohlo by (nemusilo však) teprv tehdy míti platnost, až by se nějakým určitým kriteriem dal stanoviti pro praktickou potřebu pevně rozdíl mezi pohádkami a ostatním podáním. Neboť všechny značky, které on uvádí, v praxi nikomu nemohou býti bezpečným vodítkem k rozeznávání pohádek od všeho ostatního. Dokladů hojnost u mnohých, kteří o pohádkách psali, opírajíce se o kriterium Grimmovo, a viděli pohádky dle jeho definice všudy, i tam, kde již Benfeyem na př. bezpečně byl dokázán historický původ látky a přenesení z Indie. O nápravu pokoušeli se mnozí; třeba jen čísti pokusy o rozdělení lidové literatury od Hahna, Kreka, Johna, Mogka, Katony, Sebillota atd. Avšak všichni vycházeli z apriorného přijatku, že rozdíl, a to rozdíl samoznatelný, tu jest v látce samé.

---

[1]) Kleinere Schriften etc. von Wilhelm Grimm. Hrsg. von G. Hinrichs. Berlin, Dümmler 1881, I. (333). Ueber das Wesen der Märchen. Zde vyňaty z něho jen hlavní body.

Nám nejde zde o určitou definici a vymezení pojmu, jen o jeho ujasnění a o výklad, jakým způsobem lze se domoci pevného podkladu pro třídění lidové literatury a pro umístění její v literatuře obecné. Nebudeme tudíž usilovati o to, abychom plně vystihli látkový obsah lidové literatury prosaické, ani abychom positivně odpověděli na základní otázky, jež vnucují se každému, kdo jen poněkud pokusil se o studium literatury lidové; půjde nám jen o to, abychom naznačili způsob, jakým nejhlouběji a nejbezpečněji lze studovati obsah oněch látek a jaké jsou ony nezodpověděné dosud otázky, tvořící základ studia.

Abychom však nabyli věcného podkladu k tomuto rozboru, nutno blíže vyložiti napřed otázku jinou, dosud málo při studiu lidové literatury všímanou, bez níž však nelze jíti dále. Třeba aspoň několik slov říci o oné třídě společenské, z níž lidová literatura vyvírá, čili jinak: chceme napřed odpověď na otázku: Co rozumíme lidem?

Rozdíl mezi lidovou literaturou a ostatní pokládá se rovněž pravidlem za samozřejmý a bývá udáván jen povrchně a zběžně vnějšími, málo značícími kriteriemi: literatura lidová založena je na podání ústním, ostatní je knižná. (Jak málo tu hleděno dosud k tomuto pro studium literatury velmi důležitému rozdílu mezi lidem a ostatní společností, patrno z toho, že ani nemáme pro onu ostatní literaturu určitého významu kromě „literatura knižná“, ač přece jest zřejmé, že rozdíl ten není nijak rozhodující. Co plodů literatury t. zv. knižné přešlo do lidu — užívejme zatím slova toho v obecném smyslu — a tradovalo se ústním podáním dále, co krvavých románů, jarmarečních písniček, kalendářů a p. tištěno je pouze pro lid, a naopak co motivů lidového podání sloužilo již za základ plodům literatury knižné, nebo bylo docela slovně přejímáno!)

Jiné rozdělení bývá dáno tím, že v knižné literatuře autor je znám, je takřka hlavním předmětem studia, v lidové literatuře však plody její jsou jen „výronem lidového ducha“, „nehynoucí poesie lidu“ a p., autoři však neznámí. Povrchnost tohoto dělení zdá se mi samozřejma. Že starší studium literatury knižné zabývalo se spíše osobami autorů, než jich látkami, je právě chyba tohoto staršího směru; a nad to, co plodů literatury knižné jest od autorů neznámých! Že v literatuře lidové dosud málo pozornosti věnováno bylo individualitě jednotlivých vypravěčů, je jednak opět vinou sběratelů, jednak prospívá právě tím, že místo zbytečných často biografií a rozvláčných podrobností spíše studium obrací se k vlastnímu cíli, k studiu plodů literárních. Že v literatuře „knižné“ individualita autorů ostřeji vystupuje a zanechává silnější stopy na látce zpracované než v literatuře lidové, nelze popírati, avšak nemůže to v praxi býti bezpečným, charakteristickým dělidlem.

Dosti na těchto dvou příkladech. Kdychom však i připustili z nouze obojí způsob rozdělení, neznamenal by ještě pranic pro základní otázka, co rozumíme oním lidem, z něhož vyvírá ona literatura, tak a tak od ostatních produktů slovesných rozdílná. Je, tuším, již patrno z těchto dvou příkladů, že pro praktickou potřebu, pro skutečné rozdělování literatury lidové od knižné, nelze užiti dělidla nějakého, tkvícího v látce, t. j. v literarních plodech, nýbrž že třeba zříti spíše k dělidlu vnějšímu, tkvícímu v oněch vrstvách společenských, jež produkují různé druhy literatury. Onen qualitativní rozdíl lidu od ostatní společnosti mimo rozdíl v literarních plodech tkvící, třeba ujasniti dříve, než možno mluviti o literatuře lidové.

Z toho, co dosud pověděno, plyne samo sebou, co třeba vyložiti: I. Co rozumíme slovem lid. II. Co rozumíme slovem pohádka.

Při tom půjde nám předně o to, všímati si po ujasnění pojmu slova lid, jak po historické i statické stránce rodí se, roste a odumírá literatura lidová, a po druhé, jaký je v povšechných rysech její obsah věcný a poměr k literatuře ostatní. Z toho pak podá se samo sebou, jaké plody lidové literatury rozumíme pohádkami a pokud lze je apriori děliti od povídek ostatních.

I.

Kdybychom chtěli skutečně rozbírati všechny pokusy, jež děly se o stanovení rozdílu mezi lidem a společností, popisovati je podrobně a podrobiti kritickému studiu, vzrostl by článek tento na objemnou knížku. Pro náš účel není toho potřebí. Stačí, budeme-li konstatovati dle pronesených již názorů a dle podmínek, daných věcí samou, několik skutečností nejbližších theorií, jež jsou zde možny, a to jen potud, pokud přispěti mohou k ujasnění poměru mezi literaturou lidovou a knižnou. Jsme k tomu nuceni již proto, že, vzhledem k naší potřebě, dosud velmi málo o rozdílu lidu a společnosti bylo pověděno a rozdíl ten spíše v různém způsobu byl mlčky předpokládán, než jasně precisován.

Že rozdíl stanoviti není tak snadno, jak zdá se snad na první pohled, bude patrno z oddílu následujícího.

Obtíží je tu hojně[2]) pro bezpečný theoretický výklad, jehož by bylo možno užiti v praxi.

Po stránce historické ukážeme dvě theorie:

1. řekl bych Grimmovskou, založenou na předpokladu, že v lidu hledati třeba přežitky původního, primitivního stavu společnosti;

---

[2]) Jak značné jsou to obtíže, ukazuje nejlépe program naší národopisné výstavy českoslovanské. Trvalo to přes rok, a byly nutny opětované pokusy jak v odborech, tak v celku, než bylo možno aspoň přibližně pevně ustanoviti rozsah jeho látky.

2. dle Toenniesova učení o rozdílu mezi obcí a společností, založenou na rozdílu ve způsobu pospolitého života.

Po stránce statické všimneme si jiných dvou theorií:

1. založené na rozdílu společenské moci;
2. založené na rozdílu mezi člověkem pracujícím rukama a člověkem pracujícím hlavou, dle učení Tolstojova, v němž hlavně moment ethický tiskne se do popředí.

Chceme o každé z nich říci několik slov řadem za sebou.

K usnadnění výkladu pomíjíme poměr lidu k národnosti, předpokládajíce jen, že každý národ t. zv. civilisovaný, je rozvrstven na kasty, v nichž dá se najíti živel, odpovídající pojmu „lid“.

1. Grimm pokládá pohádky za přežitky předhistorické, mythické doby toho národa, u kterého dosud jsou uchovány; jsou mu to „podivuhodné poslední dozvuky prastarých mythů“, z nichž časem vyvíjel se element jiný, epický; jsou prvním stupněm vývoje. Nebudeme zde rozbírati tento názor; pro nás plyne z něho jen, že tyto pohádky musily býti uchovány někým, nějakou vrstvou společenskou až do naší doby. (Zaměňuje-li Grimm primitivní stav minulý s duševním stavem našich dětí, je to jen logické nedopatření). Nutno předpokládati tudíž, že udržela se až do naší doby nějaká vrstva společenská, celým svým bytem — připustiti možno jen, že během času poněkud proměněným, v jádru však stejným — z doby mythické. Představa o oné době není mi dosti jasna. Možno jen usuzovati, že tehdy to, co nyní pojímáme jen jako vrstvu společenskou, přežilou, bylo základem celého společenského bytu.

Připustíme-li tuto možnost, jedná se o to, jaké tu je kriterium, jímž by se v mnohovrstvé společnosti nynější dal bezpečně rozeznati onen starý dochovaný element. Z Grimma nemohu nalézti nic jiného, než, že právě ty pohádky svým mythickým obsahem svědčí tomu, že ti, kteří je dochovali, udržují jimi tradice dávnověké. Avšak, jak z předu již pověděno, obsah látek sám o sobě nic nepraví o své starobylosti a zvlášť ne o prastarém původě z téhož národa, jehož primitivní stav onou vrstvou společenskou, pohádky uchovávající, má býti dochován na naše časy. Grimm sám připouští obměnu a zatemnění původního obsahu dochovaných látek. K důkazu jich starobylosti bylo by však právě potřebí ještě důkazu jiného, netkvícího v dochovaných látkách samých. Právě tak má se to s přežitky ostatními, obyčeji, zvyky atd. V tom je circulus vitiosus. Přežitky mají dokazovati, že ona vrstva společenská, která je dochovává, je dosud v primitivním, poněkud zatemnělém stavu — jinak nemohla by ústním, živým podáním zachovati ony přežitky — a naopak ten moment, že ona vrstva žije ještě v stavu původním, ryzím, má podpírati theorii o starobylosti obsahu pohádek. Tu však bylo by nutno induktivně, historicky ukázati, že skutečně ona vrstva společenská neměnila se, že zachovala veškerý byt původní. Dejme tomu — ač pochybujeme — že zdařil by se důkaz takový. Pak ještě věc není jista. Není jisto, že při tom i vše to, co ve vrstvě oné nalézá se v ústním podání, bylo v ní již dříve, až do oné nejstarší, předpokládané doby. Krátce, bylo by nutno ukázati induktivně, postupně od podání současného do doby nejstarší, historii všech látek, které jsou dochovány. A tu právě zkušenost i dosti povrchní učí, že překážky stavící se studiu tomu v cestu jsou téměř nepřekonatelné. In theoria možno připustiti, že najdou se látky jednotlivé, o nichž možno indukcí a srovnáváním dokázati původ až do oněch dob mythických, tím však není ještě řečeno, že nalezeno měřítko, jímž daly by se takové staré látky od ostatních snesených určitě rozeznávati. O látkách vyprávěných povíme více v části druhé. Zde jen k tomu ukážeme, že ani existenci oné vrstvy společenské, která má býti nositelem starých těch podání a zbytkem starého života, staré společnosti, nelze připustiti. Grimm pomýšlel ve svých úvahách na vesnický lid, ještě prostý, nezkažený, nedotknutý duchem civilisace.

Bylo by však nutno právě ukázati, pokud připouští to historie, o vesnickém lidu každého národa zvlášť. Pověděli jsme již v úvodu, jak obtížno, téměř nemožno to je vůbec; tím spíše pro toho, kdo podniknouti by chtěl tuto práci jen proto, aby zdůvodnil, že podání onoho určitého lidu, určité vesnice skutečně pochází z doby staré. Pomysleme na př. že by mělo býti dokázáno, pokud pohádky vypravované našimi Chody jsou skutečné zbytky prastarého primitivního stavu českého národa, specielně Chodů; že by mělo to dokázáno býti tím způsobem, že historický vývoj Chodů, celé jich dějiny byly by sledovány a všechny proměny jich duševního stavu vyloženy, a z toho všeho usouzeno, že to a to je u nich z doby mythické. Nevím, kdo by se podrobiti chtěl práci tak obrovské a nevděčné, nemluvě ani o tom, že kontinuita podání ústního až na nepatrné, náhodou zapsané výjimky nemůže být sledována, leda pokud sahá paměť žijících lidí nebo málo přes to.

Celkem můžeme říci krátce: předem, že nezdá se možno dokázati existenci vrstvy společenské v jistém národě, která by udržela původní primitivní stav ve svém soužití a podání; a po druhé, zvlášť že není nijakého měřítka v podání samém, jímž by se dala rozeznávati aspoň existence starého podání v ústní literatuře některé vrstvy společenské.

2. Theorie o rozdílu lidu od společnosti ostatní, konstruovaná dle učení Tönniesova,[3]) liší se výhodně od pojetí Grimmova tím, že nehledá kriterium pro rozlišení v produktech lidových, nýbrž v jeho

---

[3]) Ferdinand Tönnies: Gemeinschaft und Gesellschaft. Abhandlung des Communismus und Socialismus als empirischer Culturformen. Lipsko 1887. —

způsobu a qualitativním rozdílu socialního soužití. Opírá se při tom o historický vývoj potud, že lidový způsob soužití pokládá za starší, původnější, společenský za novější. Pokusíme se podati aspoň základní rysy jeho učení potud, pokud se týkají rozdílu lidu od společnosti v zevních útvarech.

Lidé, pospolitě žijící, druží se nestejným způsobem; dle určitých zákonů sice, ale zákony ty závisí na množství podmínek velmi rozmanitých. Lze postřehovati hlavně dva typické útvary socialního života:

1. soužití organické (jež je podstatou obce);
2. soužití mechanické (jež je podstatou společnosti).

Obec je živoucí organismus, společnost mechanický aggregat a artefakt.

Tönnies snaží se ukázati vývoj soužití mechanického ze soužití organického, vývoj společnosti z obce, jich vzájemný poměr v době moderní, a zákony, jimiž se řídí.

Jsme nuceni pominouti zde zajímavé jeho vývody, jimiž dospívá k níže uvedeným výsledkům, a odkázati toho, koho věc zajímá, aby přečetl si aspoň poslední díl jeho knihy, v němž obsah její stručně je rekapitulován. Pro náš účel stačí jen schema, poněkud zkrácené, k němuž studií svou dospěl.

Nalezl tedy, že stojí proti sobě dvě období v lidském soužití: Věk společnosti sleduje po věku obce.

Obecné[4]) soužití projevuje se na venek těmito třemi útvary:

1. Životem rodinným, jenž charakterisován je domácím hospodářstvím;
2. životem vesnickým, jenž charakterisován je polním hospodářstvím;
3. životem (malo)městským, jenž charakterisován je uměním(?).

Soužití společnosti je representováno na venek jinými třemi formami:

1. Životem velkoměstským, jenž charakterisován je obchodem;
2. životem národním(?), jenž charakterisován je průmyslem (?);
3. životem kosmopolitickým, jenž charakterisován je vědou.

Oba druhy soužití existují v různých dobách současně. V dřívějším věku však udává základní tón život rodinný; v pozdějším obchod a život velkoměstský. Věk obce celým svým vývojem blíží se společnosti; právě tak však s druhé strany udržuje se též ve společenském věku síla obce, třeba že jí ubývá.

Abych dvě hlavní vady jeho učení zhruba naznačil: věcně podléhá upřílišněné theorii vývojové, methodicky je ve vleku úsilné dedukce a nadbytečného třídění filosofie německé.

[4]) Užívám tu slova obec za německé Gemeinschaft. Lze snadno pozorovati, že Tönnies užívá ho v zcela jiném smyslu, než jak platí v obecné mluvě a významu politickém. Pojem však, který jím chce vyznačiti, je, tuším, dosti jasný.

Toenniesovy vývody jsou mnohem podrobnější, pronikavější a důsledněji do krajnosti vedené než tuto načrtnuto. Avšak i z toho, co pověděno, patrny jsou zjevné některé hlavní vady jeho systému. Těch však zde pomíjejíce, ukážeme jen stručně, pokud lze rozdělení jeho užiti k tomu, abychom stanovili pro praxi pevný rozdíl mezi lidem a ostatními vrstvami společenskými.

Mluvíme-li o soužití organickém, rozumíme tím ten byt pospolitý, jenž založen je na příbuzenstvu pokrevním a na všech důsledcích, jež z něho plynou; obdobně mechanické soužití založeno je na styku pouze zájmovém.

Tohoto rozdílu bylo by těžko užiti. Je již z předu patrno, že život rodinný rozvíjí se samostatně jak v obci, tak ve společnosti, a vezmeme-li za typ prvého vesnici, za typ druhého město, nalezneme v prvém právě tak mnoho styků čistě zájmových, jako v druhém pokrevních — nemluvě ani o vzájemných vztazích mezi oběma druhy společenského soužití. Avšak pospolitý život, jednak organický, jednak mechanický ještě jinak lze pojímati. Nejedná se jen o přímé vztahy mezi jednotlivci, nýbrž i o podmínky, v nichž ten neb onen útvar žije; a tu pozorovati lze, že život vesnický podmíněn je převahou podmínkami organickými, život městský mechanickými. Život vesnický je více založen na styku s přírodou, na bezprostředním zpracování země, život městský více na lidských artefaktech, na zpracovávání zpracovaných již a přizpůsobených přírodnin. Rozdíl tkví tedy ve menším nebo větším stupni podmanění přírody, v těsnějším nebo volnějším styku s přírodou.

Užijeme-li tohoto měřítka jak u jednotlivce tak u vrstvy společenské, osvědčuje se lépe než rozdělení první pro určení lidové vrstvy společenské, jednotným způsobem žijící. Žid na př., jenž zřídí si na vesnici obchod nebo krčmu, žije v týchž podmínkách životních na pohled jako vesničané, přece však není život jeho založen na bezprostředním styku a podmaňování přírody a nad to není též v pokrevních stycích s lidem, z něhož obchodním stykem žije. Velkostatkář, jenž je pánem půdy, užívá jednak k zpracování jí složitých strojů, jednak žije v podmínkách, nevyplývajících bezprostředně ze zpracování půdy, nýbrž obklopen je výrobky života městského. Naopak průmyslníci vesničtí, tkalci, košíkáři atd. užívají po většině jen té látky, jež jim skýtá okolní půda, a zpracují ji přímo vlastníma rukama. V životě městském zase přírodniny, jichž je potřebí, potrava, látky, dřevo atd., jsou několikráte zpracovány a nepocházejí bezprostředně z půdy okolní, jsouce nabývány pravidelně obchodem.

Avšak i zde naskytují se obtíže, jež umenšují cenu tohoto kriteria. Předem vzájemným stykem vesnického a městského života mizí ony určité, právě naznačené rozdíly, a to tím, že vesnice podléhá městskému vlivu. Do vesnice dovážejí se výrobky městské a život vesnický přizpůsobuje se životu městskému. Kromě toho mizí i rozdíl místní mezi vesnicí a městem. Továrníci užívají vesničanů pro práci tovární, podnikatelé drah, staveb a p. na venkově užívají dělníků městských. Kromě toho školy, milice a politika pomáhají rozdíly vyrovnávati. Po stránce historické vyskytují se při studiu tytéž obtíže, jen v jiné obdobě (vzpomeňme jen u nás na války, na spory náboženské, na mocná hnutí národnostní u nás, na vliv vládnoucího živlu a p.) a přistupují k nim i jiné, nedostatek spolehlivých pramenů a bezprostřed ního názoru.

* * *

Oba dosud vyložené názory o rozdílu mezi lidem a ostatními vrstvami společenskými rozumějí lidem obyvatelstvo vesnické, nedotknuté civilisací, proti obyvatelstvu městskému; snaží se historicky dovoditi jeho původnost a hledají kriterium jeden v obsahu jich plodů literárních, význačných od ostatní literatury starobylostí, druhý v různých útvarech pospolitého soužití, historickým vývojem zdůvodněných. Nedostatky kriterií jsou podmíněny tím, že rozdíl, jenž v historickém, postupném vývoji mohl by býti patrný, ztemňuje se, jakmile jedná se o rozlišení současných vrstev společenských.

Následující theorie o poměru lidu k ostatní společnosti, o nichž se zmíníme, liší se značně již v základě od předešlých. Předem nepokoušejí se již o historický výklad vzniku vrstvy lidové, jak již v předběžném přehledu ukázáno, ale počítají s danými fakty ve společnosti současné. Tendence jich namířena je do budoucnosti, ne jako u předešlých do minulosti, a cílem jich je náprava současného společenského bytu, ne jen výklad nebo pokus o udržení a oživení jistého odumírajícího typu přežité vrstvy společenské.

3. Nevím, na učení kterého autora bych nejpřípadněji demonstroval pojem „lidu“, jak vyskytá se v theoriích, jichž chceme se dotknouti. Není toho, tuším, též potřebí. Otázka ta je v moderní době tak akutní, že snadno každý sám, bez konkretního příkladu pochopí, oč jde. Jedná se o současnou otázku socialní, o veškeré ty theorie, jež založeny jsou na snaze, vyložiti příčiny nynějšího nepoměru vrstev společenských, upraviti poměr dělníků ke kapitalistům, chudoby k blahobytu. Oprav, studií, polemik tu nasypáno do nekonečna. Nám stačí z nich jen jich základní rys, všem společný: Společnost moderní rozvrstvena je na množství kast, jichž rozdíly založeny jsou částečně na historickém vývoji, částečně na stupni politické moci, již zastupují, částečně na vzdělání, jehož nabyly, částečně konečně na množství majetku, jímž vládnou. Tedy krajní protivy byly by na jedné straně privilegium, moc, vzdělání, majetek, na druhé bezprávnost, bezmocnost, nevzdělanost, chudoba. Tu rojí se ihned tolik ostrých, do posledních krajností přibroušených otázek, tak spletitých a obtížných, že nemožno zde se jich ani přibližně dotýkati. Ve všedním životě činí se obyčejně povšechně jen ten rozdíl: na

jedné straně beati possidentes, na druhé nuzní. Jakého tu však užiti měřítka? Život moderní je tak zimničný, tak proměnlivý, individua v něm tak málo vázána jak místem tak časem, že postřehujeme sice obrysy těch jednotlivých mass společenských v širokých konturách, avšak jich individua tak rychle a často se mění, přetvářejí, prosakují z jedné vrstvy do druhé, částečně udržují původní způsob života, částečně ihned přizpůsobují se novým způsobům onoho života, do něhož přicházejí, že nemožno qualitu jich vystihnouti bezpečným kriteriem.

Pro praxi běžnou můžeme říci: lidem rozumíme dělníky, vesničany, drobné živnostníky, zkrátka všechny, kteří jsou slabší, kteří jsou ovládaní proti kapitalistům, bohatým majetníkům půdy atd., kteří jsou silnější. Avšak tu bylo by třeba zase pro každý národ zvlášť vyložiti poměr jeho k vládě, poměr k národům ostatním, určité charakteristiky vrstev jednotlivě, zvlášť všímati si kast, jichž stav mimonárodní mocí je určován, kněžstva na př. atd.

A přijmeme-li již jakés takés hranice mezi lidem a ostatní společností, dané určitým nedostatkem nebo nadbytkem moci, co tu v t. zv. lidu pak prarůzných prvků jak po historické, tak po duševní stránce, jednak již v národě samém; vesnický lid, dělníci tovární, polní, řemeslníci, nižší úředníci, obchodníci, sešlá individua oné mocnější vrstvy atd. a kromě toho i komplikace jiná, způsobená vnikáním živlů cizích, na př. u nás cizí, italští, němečtí dělníci, cikáni a p.

Zdá se mi, že i z těchto jen porůznu nahozených poznámek dosti je jasno, že stupeň moci, ať již majetkové, politické, privilegované nebo duševní, nemůže býti bezpečným kriteriem pro určení oné vrstvy, kterou chceme nazývati lidem, aspoň potud ne, pokud jedná se zde o určitou vrstvu společenskou, z které má vyvírati určitý druh literatury, mající své zvláštní charakteristické značky. (Dokončení.)

◆

„Vypsání klokočkového dřeva moci“.

Podává B. V. Konečný.

Od dvaadevadesátiletého stařečka dostal jsem osmerkovou knížečku obsahující 16 stránek, z nichž 13 jest popsáno. Na prvých dvou stránkách jsou stručné záznamy týkající se událostí města Skutče a změn v držení panství rychmburského, na třetí a čtvrté stránce jest opis náhrobních nápisů ze špitálského kostela skutečského a od páté stránky do třinácté jest zajímavý „opis o dřevě klokočkovým“ aneb, jak ke konci uvedeno, „vypsání klokočkového dřeva moci“. Dle všeho psána jest knížka tato ve Skutči; ale své kombinace o pisateli a čase neuvádím, poněvadž přece jen se nezakládají na pevném podkladě. A nyní již přepisuji věrně „opis o dřevě klokočkovým“.

„Letha Páně 1560. Já kněz Joachym Rozín Pražský pokud sem byl téhož letha u vysoce urozeného pana pana Hanuše hraběte z Hardeku na Opočně za preceptora, svrchu pán hrabě měl jednoho ovčáka, který u něho byl 20 leth až do starosti a potom umřel (zanechav) znamenité lékařské knihy skušené předně lidem i jinému všemu dobytku, kteréžto knihy ten ovčák maje svůj život dokonati, panu hraběti dal a pověděl mu, aby jich sobě vážil, že k těm podobných, dokud živ, nenajde. Potom pan hrabě na smrtedlné posteli leže, takové knihy mně jest na památku odkázal, pročež tento nejhlavnější kus chci tuto poznamenati a naučení pravdivé dáti, jakou klokoček dřevo moc v sobě má, bude moci poznamenati a porozuměti.

Nejprve to dřevo aneb strom klokočkový má na sobě jádra, kterýž v sobě tuto moc mají: když jest mor, aby těch jader usušil a prachu nadělal a každý ráno usušíc topinku a vinným olejem polejíc tím prachem posipal, ráno kousek snědl a octem zapil i na noc budeš to mocti konati. Když budeš chtíti lehnouti, to povídám, by měl třebas 50 bolestí, v nic rozplynou se a zatkem vyjdou a jestliže by se buď hlíza aneb pryskyř zevnitř vyvrhl, tehdy usuše topinku a octem polej a tím prachem posípej, přivaž na bolest a nech do třetího dne tehdy se seberou a vytekou a sami se — — — [1] a zhojíš se s pomocí Boží. Potom ty měšečky, v kterých jádra klokočkovy bejvaj, usušíce je nadělej z nich prachu, ráno i večer kouřiti můžeš v světnici i kde líháš, od zlého povětří s pomocí Boží nakažen nebudeš, při tom také můžeš každý den snísti těch jader klokočkových, kolik se líbí v nakažené povětří. Probatum est.

Tuto již o dobytku ovčím, proč jest prospěšná a užitečná klokočka. Nejprve klokočkovy jádro tak z těch měchyřičků usušíc, nadělej prachu co můžeš nejvíce, potom napáliti popela dubového, lípového, hruškového a jabloňového, k tomu natrhej žihavek, též drobných kopřiv i s kořenem usuš a nadělej prachu, přidávej mezi to soli, co rozumíš, vše zmíchej, dávej ovcím do korejtek, jak budeš rozuměti z jara třikrát, v letě čtyrykrát a na podzim pětkrát a v zimě šestkrát, cokoliv budeš ovec míti, aby je třebas dvacet let měl žádná se nenakazí ani neumře leč starostí, ale totoť neradím, kdyby je tak dlouho měl, odbuď je a prodej a mladší chovej. Neb jest mi to vědomo a sám sem toho skusil, když sem tímto prachem a těmito recepty se zaměskával, by jiny sousedé měli nakažené ovce, že by mřeli a tvé mezi ně se vmíchali a mezi nimi se třebas 10 leth pásli, jejich zemřou a tvé žádné nic škoditi nebude. Probatum est.

Než pamatuj na to když jest mokro a prší z jara, aby nedal ovcím ven, též všelikému jinému dobytku. Když jim potravu jich dáváš do škopku, neb kterej buď v letě nebo v zimě tím prachem a těmi recepty, posyp, chcešli můžeš zmíchat a nechati, aby jedly, slibuji ti, že se šlechtiti budou a žádná čarodějnice jim škoditi ani kravám mléka odníti mocti nebude. Potom vezmi kořen a listí klokočkovy, vař to v vodě tekuté z potoka osolíc, dávej nápoj časně dobytku, co by se jednou mohli napíti, užitečna věc jim jest. Ittem klokočkovou jubku (?) vzíti až na krchově v bílou sobotu aneb před svatými Filipem a Jakubem před východem sluncem — — — vstav, jej sobě na hlavu, když chceš uhlídati čarodějnici, uhlídáš ji nahou na svým dvoře a budeš ji mocti popadnouti i mně samému se to na Moravě ve Velké Biteši, jsouce tam šafářem, v bílou sobotu u večer přitrefilo, že sem ji nahou popadl, nebo že se mi vyplatila a na 2 košile kmentu a 6 kop gr. míš. dala prosíc mne, abych toho na ní až do † nepovídal, což sem učinil a ji v tom nepronesl, až po její smrti teprve sem to o ní pověděl.

---

[1] V rukopise prázdné místo.

Kněz JOACHYM ROZÍN PRASKÝ.

Pro zachování dobytka hovězího i ovčího při dobrém zdraví a užití, listí klokočkového usušiti je dobře a udělati na prášek, potom dávati dobytku vezmouce něco votrubu, a co by se rozumělo k tomu soli a dáti dobytku do prázných žlabův, aby to lízal, ani žádné čáry uškoditi moci nebudou, než nemusí se témuž dobytku na to píti dáti, když se dá na noc, tehdy až ráno, pakli se dá o polednách, tehdy až na noc — — — — — —[2]. Probatum est.

Který dobytek na velkou žluč, a že od toho od . . padá. Vziti chmele a co bys rozuměl zeměžluče, udělati z toho prášek a dávati dobytku nadepsaným spůsobem s moukou a votrub málo přidajíce, může se i — — — zrníček prášek nadělajíc přidati, lízati opadne mu po druhým dání zase žluč, může se potom nějaký kus z téhož dobytku zabit, aby se věděti mohlo, bylo-li by potřeba více jemu dávati, sice aby se mělo mnoho toho prášku dobytku dávati, všecku žluč bys dobytku uhnal, jest věc zkušená paní Lidmillou Kabrnicovou, okolo níž všude dobytek na velké žluči mřel, ona nim všecken dobytek zachovala, že jí ani jeden kus nezhynul.“

O krojových názvech slovenských.

Napsal Dr. Frant. Pastrnek.

I.

Sbírám rozmanitým způsobem písemně i ústně nová data o slovenských nářečích. Mezi jinými otázkami, hlavně po výslovnosti, které jsem svým ctěným spolupracovníkům předložil, nalézala se také důležitá otázka po kroji lidovém. Chtěl jsem zvěděti, neobjeví-li se nějaké styky mezi rozličnostmi krojovými a nářečními. Výsledky mých dosavadních výzkumů jsou negativní: já podstatných rozdílů v původním kroji slovenském vůbec nenacházím. Takový výsledek při známé rozmanitosti slovenských nářečí snad poněkud zaráží, ale shoduje se výborně s tím, že se na Slovensku s nijakými kmenovými názvy nepotkáváš. Co se sem tam vyskytuje, jsou buď pouhá přezviska, jako Krekáči, Trpáci, Sotáci, anebo pojmenování podle bydlisk, jako Dolňáci, Horňáci, Vrchovci, anebo podle stolic, jako Oravci, Turčané,

---

[2] Nečitelné místo.

Zvolenčané atd. Slováci jsou tedy podle svého vlastního povědomí jednotným kmenem národním, jenž se také až do nedávna dosti stejně nosil. Nyní starodávný kroj domácí béře rychle za své, nejvíce v městečkách, pak v oněch krajích, odkud obyvatelstvo za výdělkem do světa chodí, jako v Turci. Pozoruhodno jest při obyvatelstvu nábožensky smíšeném, že katolíci v této věci jsou méně konservativní než evangelíci, kteří se staršího kroje houževnatěji drží.

Jaký je tento vlastní slovenský a to mužský kroj? Slováci sami označují bílý oděv, z domácího plátna (košel'a, gatě) a bílého (ovčího) sukna (halena = širica, kabaňa, úzké nohavice) doma od žen urobený, za svůj původní, slovenský kroj, k němuž ještě krpce na noby, opasek okolo pasu a širák (baranice) na hlavu náležejí. Nevím, zdali tato definice vlastního (mužského) kroje slovenského všude se potvrdí a uzná. Kdo bedlivě přečte znamenitou přednášku professora Kouly, která v I. a II. ročníku tohoto časopisu uveřejněna byla, nebude, tuším, dlouho na vahách.

Jak viděti, byl by to podstatně tentýž oděv, jejž nosí moravští Valaši a též polské obyvatelstvo severních stolic slovenských. Mohlo by se snad uzavírati, že jest to kroj valaský, jejž Valaši, to jest pastýři rumunští, do moravsko-uherského Slovenska přinesli.[1] Stopy takového původu dosud z povědomí lidu nevymizely. Dosud vyrábí se místy oděv ten z vlny ovec valaských (Dolní Badín v Honte, Sv. Petr v Liptově a j.); z Necpal v Turci krátký popis národního kroje takto se zakončuje: „Kroj tento je ale už zriedkavý, lebo ho nosia výlučne len valasi (pasáči oviec)."

Na těchto poznámkách přestávám. Stačí mi poukázati na tento důležitý moment v kulturním životě Slováků, s nímž se shoduje i ta okolnost, že se dosud v slovenčině zachovalo několik významných slov rumunských. Viz můj rozbor těchto slov v 11. a 12. sešitě loňských Slov. Pohl'adů.

Než však k vlastnímu předmětu tohoto článku, ke krátkému výkladu krojových názvů slovenských přistoupím, chci zde zaznamenati zprávu p. učitele Stan. Zocha z Cerova v Hontě, jak tamější obyvatelstvo zármutek po zemřelém členu rodinném oblekem na jevo dává. Takový tam panuje obyčej: Rodina zemřelého za celý ten čas, dokud nepochovají svého příbuzného, se neumývá ani do pěknějšího roucha neobléká, nýbrž chodí tak, jako ve všední dni, a tak jde i na pohřeb. Když velmi milý a potřebný člověk zemře, tedy oblekou se na pohřeb do nejhoršího roucha. Dokud nosí smutek, a to trvá do roku, i když čisté roucho oblekou, tedy nejhrubší. Smutící rodina sedává v kostele v nejzadnějších lavicích. Když z pohřbu přijdou, nic doma do rukou neberou, dokud si celá rodina nepoumývá rukou. Dům, v němž je smutek, až po okna zamažou hlinou, a teprve po roce opět vápnem zalíčí.

---

[1] Poznámka redakce. O kroji slovenském a výšivkách bude v Česk. Lidu psáti v další řadě článků také pan prof. Koula. Bude zajímavé srovnati výsledky obou pp. spisovatelů.

A dále předesílám opis lidu a kroje perneckého, jejž mi vd. p. kat. far. Jan Novák poslal:

U paty Malých Karpátů — někde Bílou horou řečených, odtud zde a v dalckém okolí a sousedství panující nářečí jmenuje se bělohorským — leží úhledná osada Pernek. Obyvatelé její jsou téměř bez výjimky lidé mírní, skromní, pracovití, zdraví. Kroj a oblek zdejšího obyvatelstva jest znázorněný na připojeném světlopisném vyobrazení. Na tomto vyobrazení viděti dědka, 82letého starce, a jeho ženu, 73letou stařenu. Oba, vzdor vysokému věku, jsou jaří, při práci vytrvalí, ano neunavní, často ještě sobě i zažertují. Jsou oblečení v čisto slovenský kroj, jeden i druhý v soukenný, dlouhý, téměř po zem sahající, modrobarevný, černou berančinou obroubený čili lemovaný mentýk. Barvy mentýkové čili modré jsou i jeho nohavice sivo šněrované, od kolen až dolu po chodíky za holenkama ukryté, okrajkama soukennýma na nohy přitáhnuté, a její u zpodu též sivými třemi stužkami kolem okrúžená kolomrážka. Starci, on i ona, obuté mají boty, kteréžto jako u mladších, tak i u starších jsou obuví každodenní, kdežto mladší muž se ženou, podobně mládenec s děvečkou (v pravo na vyobrazení) obuté mají čižmy.

Jako u mladších, tak i u starších oblek sváteční jest barvy modré, nebo jasnomodré, a též sivé, jmenovitě — jako to vidno u mladšího muže na obrázku — vrchním jeho oblekem jest modrosivý janklík, se soukennými téže asi barvy gombíky, a modrosivé, jako u toho staršího podobně šněrované, volně přiléhající a od kolen též za holenkama ukryté nohavice; oblek mládence, stojícího v pravo vedle své svobodné 16leté sestry, jest modrojasné barvy, a to netoliko jeho pootevřený hedbávný lajblík, než i soukenné jeho nohavice; podobné barvy jest i oblek jeho sestry, oblečené na způsob družičky, a sice kromě barvy bílé rukávců a fértochu, čili zástery, též do obleku modrého. Vůbec modrá, modrosivá, a též i modrojasná barva jest o svátečních příležitostech tu v Perneku a v okolí převládající.

Co týká se obleku ženského, kromě obleku ženy starší, výše nakrátko podotknutého, každá žena má a jako zvláštní okrasu na hlavě nosí pěkný bílý čepec s trúbelkama, čili čipkovými závitkami celou tvář obrubujícími a krásu její stupňujícími.

Každá žena mladší jako i děvče svobodné má vlasy úhledně učesané, z předu stužkou anebo několika uzounkými stužkami, čili tak řečenými tabírkami,[1]) přepásané a v zadu u tyle stáhnuté.

---

[1]) Či snad tabírky tyto nejsou maďarské „babére“ = německé Lorbeerkränze?

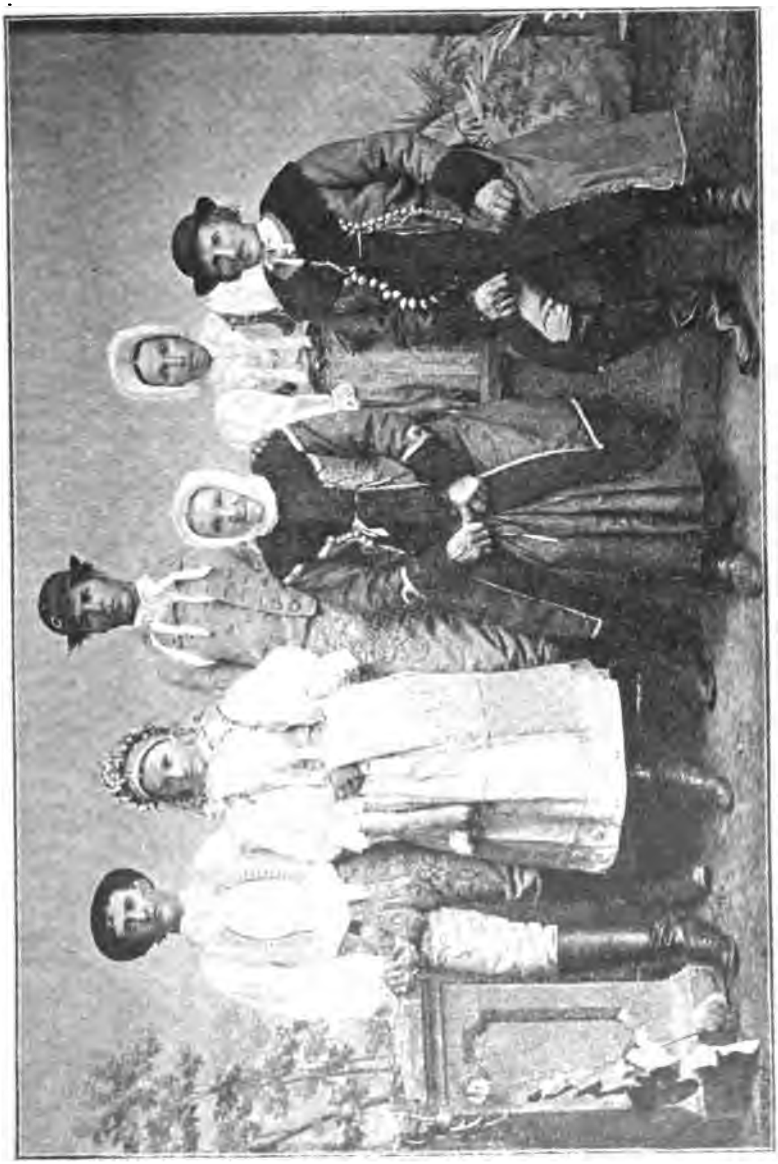

Kroj pernecký na Slovensku.

Děvče na místo čepce má na hlavě pěkný pestrobarevný šátek, a v létě nebo při obzvláštní sváteční příležitosti má na hlavě z rostlého nebo umělého kvítí věnec, čili korunku.

Každá žena mladší a podobně děvče svobodné má a v jisté dni kolem krku nosí čipkový golír, čili čipkový lémeček, tak řečený „krösel“, z předu s pěknou hedbávnou stužkovou přivázanou „mašlí“. Stužka z mašle volně visí pod bradou.

Kromě rubáča, tvořícího podstatnou, k samému tělu přiléhající částku obleku ženského, každá žena mladší a každé děvče svobodné má a o jistých svátečních příležitostech i nosí stříbro- nebo zlatobarevnými širokými čipkami v předu i v zadu ozdobený, hedbávný, barvy modré lajblík (kordulku), kterýžto v předu při otvoře zápinkami zapíná, a dle potřeby nebo libosti zúží nebo uvolní, příhodným k cíli tomu upotřebením spínadel a stužkové šněrovačky, čili stužky hedbávné, na spínadla postupně navlékané.

Pod lajblíkem má každá ženská oblečené rukávca; jest to vlastně košile, která kryje tělo až po pás. Poněvadž košile ta na rukách od loktů, nebo i níže loktů ozdobena jest čipkami, nebo i pěknými výšivkami, jsouc hlavní ozdobou rukou, proto jmenuje se rukávca. — Níže pod lajblíkem má každá ženská k sukni okolo pásu připásaný fěrtoch, čili zástěru.

Rukávce u ňader, kde lajblík čili kordulka podle vůle a potřeby příhodným upotřebením šněrovačky se zúží nebo uvolní, švarné nositelce poskytují půvabu.

Toto jest krátký opis kroje a obleku obyvatelstva zdejšího. Kroj a oblek tento západně od Malých Karpátů až po řeku Moravu s malou toliko někde odchylkou panuje od Prešpurka až po Uh. Skalici.

◆

O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku.*)

Podává **Otakar G. Paroubek.**

(Pokračování.)

Práce a platy, které lid poddaný konal a odváděl pro svou vrchnost, nebyly jediným — ač pro kruté nakládání nejtěžším — břemenem, pod kterým lid úpěl. Kromě platů k vrchnosti, byly tak zv. berně zemské, které se dle usnesení zemského sněmu českého králi povolovaly tak, jako i potřebné vojsko na válku i za jiných případů, kterážto berně pak od vrchností bývala rozvrhována na jednotlivé usedlosti, a vybírána buď čtvrtletně nebo měsíčně.

---

*) Nedopatřením po str. 137. v čísle 2. odpadla část jednající o poměrech poddanských na Poděbradsku před r. 1777.

Hlavní břímě berní zemských bylo na půdě, takže největší držitelé půdy, vrchnosti a zemané čítali se za první stav lidí (primum genus hominum), rolníci nebo poddaní byli druhým stavem, ve třetím stavu byli úředníci, pensisté a duchovní a vůbec pozemků nedržící, konečně r. 1759 uznán byl čtvrtý stav, který do té doby z pravidla daní neplatil, totiž sloužící, podruzi a čeleď. Daň pozemková (gruntovní) byla tak zvané ordinario a daň osobní či menší slula adminicula.

Podstatné změny nastaly tak zv. decennálným recessem z 30. července r. 1748, jímžto na 10 let a pak vždy obnovovaným postoupena byla králi (tehdy Marii Teresii) berně zemská v summě 5,270.488 zl., začež stát převzal na se rekrutování a remontování vojska slíbiv, že bude platiti za ubytování, na výživu i přípřeže k vojsku; při tom odpadnouti měla tak řečená postulata, jako: dona gratuita (dary z vděčnosti), nuptalia (snubné), kolibečné a j., také daně z jmění, z hlavy a na Turka, takže jen sbírka masitá, poenaltác a celnice tabáková mají připadnouti státu, ale ostatní dávky, jako: pivní a kořaleční tác, přirážka solní, kolek na karty a na kalendáře, daň na jistiny, hudební impost a j. mají připadnouti stavům zemským.

Následkem toho tak zv. „první rolla“ rolní, sestavená po míru vestfálském r. 1654, opravená jako rolla druhá r. 1683 a rektifikovaná r. 1713, byla nyní r. 1748 nahrazena rollou třetí, dle níž království České rozděleno bylo na 42.000 usedlostí a dle rolly čtvrté z r. 1757 na 53.367 usedlostí, z kterých se r. 1749 platilo po 60 zl., od r. 1764 po 66 zl. a od r. 1776 zase po 60 zl. ročně daně jménem militare ordinario. Kromě toho platilo se z půdy panské (dominikální) tak zv. extraordinario, což činilo od r. 1757 z velmi mírného výnosu ročního (na př. strych pole ceněn v tom případě na 1 zl. 36 kr., pastvin na 16 kr., lesu na 12 kr., louky či vůz sena na 1 zl. 10 kr.) $29^{0}/_{0}$, což trvalo až do katastrální opravy Josefinské r. 1779. Na panství poděbradském napočetlo se roku 1702 usedlostí celkem $420^{7}/_{8}$, r. 1748 $471^{9}/_{64}$ a r. 1778 $505^{4}/_{64}$; domů pak čítalo se r. 1758 v Poděbradech 146, v Sadsku 163 a ve vsech 1122, celkem 1431 domův.

S decennálným recessem souviselo na Poděbradsku i to, že byly stanoveny meze berničných obcí, což se dálo osazováním mezníků, hlavně po r. 1755 u přítomnosti hejtmana, forstmistra, důchodního a jiných úředníkův i rychtářův a starších obecních. Při tomto osazování byli též 10—12letí chlapci přítomni, kteří památné dostávali, musíce se na mezník zasazený položiti, obdrželi od p. hejtmana tři mírné rány šindelem na plece, což se také nazývalo „tři kopy pamětného dostati.“[18])

Tak jako staré platy a dávky vrchnostenské, podobně i berně (státní) bývaly vymáhány na lidu poddaném od úředníků vrchnostenských žalářem i tresty tělesnými; od první pak čtvrti XVIII. věku byla ustanovena dlužníkům jakožto odbojným vojenská exekuce, při které voják kromě jídla a pití dostával od dlužníka 9—15 kr. denně, což r. 1747 nově bylo upraveno. Kterak si vedli u sedláka panští drábové, Fr. J. Vavák v naší písni jasnými barvami zobrazil. Pro nezaplacené berně ukládalo se také poenale nebo pokuty; tak r. 1727 činilo poenale na Poděbradsku 6014 zl., a dle zprávy z r. 1747 vyměřovalo se jménem poenale ze 100 zl. po 18 zl. ročně. Často úředníci vrchnostenští ukládali poenale bezprávně, ale zřídka se stávalo, aby bylo vráceno.[19]) Také sekvestrace se uvalovala na dlužníka, obyčejně po žních tak, že se mu stodola zapečetila, jak nacházíme, že stodola ve mlýně sadském byla od 20. října r. 1748 až do 15. května r. 1749 zapečetěna.

Vedle pozemkové daně byla již od starodávna z některých domů v Poděbradech a Sadsku tak zv. berna domovní, která se však dle fase rolní z r. 1755 a 1766 uvádí mezi daněmi adminikulními, a tu majetník domu platil 12—36 kr. ročně. S tím souvisela daň z obchodu a řemesel či kontribuce obyvatelská, i platilo se od r. 1694 po 3½—6 kr. měsíčně, a od r. 1720 řemeslnická kontribuce měšťanská po 4 kr. měsíčně. Tuto na př. platili šenkýři a řezníci, ale tkalci platili z prvního stavu 6 kr. a z následujících po 4 kr., vdova po tkalci jen 2 kr. Tyto daně na pohled nepatrné bývaly dosti obtížnými, a zřídka se slevovaly, tak na př. nacházíme, že sleven byl (roku 1702) „z útrpnosti ze 4 kr. jeden krejcar“. Ale od r. 1762 tato daň převedena byla v daň usedlostní, takže pak, jak se r. 1778 počítá, činila v Poděbradech 7 a v Sadsku 4 usedlosti, řečené „in fictitio“ na rozdíl od vlastních usedlostí, a obnos této daně vybíral se od řemeslníků-měšťanův. Ale už před tím (jako r. 1744) se stávalo, že do řemeslnické daně pojati byli i podruzi, tak aby „handlující“ platil čtvrtletně 1 zl., „nehandlující“ 30 kr. a žena 15 kr. rýn., takže pak podruzi platívali více než sousedé (tito v Sadsku čtvrtletně 18 kr.).

Již v XVII. století nacházíme, že se na Poděbradsku platila daň z hlavy. Roku 1706 vydán byl cís. patent o placení z nájemníkův a čeledi a dle patentu z r. 1746 měli šafáři a ovčáci platiti po 30 kr., jich ženy a děti po 15 kr., sládci a mlynáři, „kteří dobře sedí“ po 1 zl. 30 kr., menší po 45 kr., řezníci a pekaři po 30 kr.

---

[18]) Z II. dílu Dějinopisu, str. 159.

[19]) Poděbradský úřad musel na př. r. 1745 vrátiti obci Sadské 100 zl. nespravedlivě uloženého poenalu.

a jich čeládka po 15 kr. z hlavy. Před tím už r. 1706 pastýři a ovčáci, pacholci a jich děti dle cís. milosti jsou vřaděni mezi lidi poctivé, a když proti nim lid písničky skládal a katů nebo rasů jim spílal, došla r. 1732 zápověď takových písní. Roku 1753 bylo nařízeno, že „rasové a kati zanechajíce živnosti své, mohou se rolnictvím živit a u sedláka sloužit, avšak měšťany že se státi nemohou." Ještě na sklonku předešlého století byla (dne 3. prosince r. 1799) nová daň z hlavy zavedena.

Jako se dříve dálo, tak i v XVIII. věku bývala ukládána daň turecká, „aby nepřítel křesťanstva Turek odražen byl". Tak r. 1704 bylo nařízeno, aby každý, kdo má jmění 500 zl.. dal pátý díl, morální osoby roční příjem, a kdo neměl jmění (kromě dětí) po 7 kr. z hlavy; avšak nařízení tomuto úřadové nerozuměli, což pak vysvětleno, že ze 100 zl. má se dáti 1$^0/_0$ a pod 100 zl. z hlavy 7 kr., kdo však má přes 3000 zl. jmění, má dáti 500 zl.

K tomu přistoupila daň ze služného sloužících a čeládky a r. 1734 daň kapitalistům, aby 6$^0/_0$ berouci platil 60 kr., 5$^0/_0$ 45 kr. a fondy 30 kr. ze sta. Také vrchnosti a nakladníci platili ze sudu piva po 32 kr. a sládci po 3 kr. Roku 1759 bylo nařízeno z každého 100 zl. obecních a záduśních jistin odváděti 3$^0/_0$, i bylo předepsáno na panství poděbradském 1006 zl., a to v Poděbradech 210 zl., v Sadsku 139 zl. a ve vesnicích 657 zl.; kdo však hned zaplatil, mohl si 10$^0/_0$ srazit. Tato daň týkala se hlavně čtvrtého stavu lidí, takže platili ti, kteří doposud pravidelných berní neodváděli, zejména uvádějí se kantoři, duchovní, sloužící „v liberaji", mládež a všecka čeládka atd. i podruzi, kteří pod platem nejsou. Téhož stavu čtvrtého, hlavně úředníkův a pensistů týkala se daň vděčnosti (donum gratuitum) činíc prve 20$^0/_0$ služného nebo pense, a od r. 1778 do 100 zl. 0$^0/_0$, přes 100 zl. 5$^0/_0$ a přes 1000 zl. 10$^0/_0$, ale následujícího roku 1779 přestala.

Daň z kol mlýnských dle zprávy z roku 1745 činila z jednoho složení na stálé vodě po 2 zl., na nestálé po 1 zl. Také z koní pro pohodlí chovaných platilo se z páru 6 zl. a z jezdeckého 3 zl. (Dle zpráv z r. 1704, 1745 a 1762).

Potravní daň nacházíme po celém XVIII. věku, a to velmi rozmanitou; tak byla sbírka masitá (poplatek z masa), akcis[20]) z dobytka, z obilí, posudné z vína i piva či vinný a pivní tác, také tác z kořalky. Tak r. 1702 činil pivní tác ze sudu 1 zl. 18 kr., pivo nesmělo se šenkovati než za 5 kr. pinta, vědro za 2 zl. 30 kr., sud za 10 zl. rýn. Ale r. 1704 „pasírován pánům dvanáctý sud na jich trunk a disposici bez tácu." Pozdější ustanovení zvýšila daň pivní

---

[20]) Akcis byl velice neoblíben, i vyšlo r. 1712 nařízení, dle něhož „každý, kdo by roztrušoval, že akcis pomine, stížen bude arrestem, ztrátou movitosti i života."

(od 16. srpna r. 1775 a z 3. května roku 1805) na 3 zl. ze 128 pint či ze 170 mázů, ale pivovárům jedenáctý sud jménem „báby k dolívání“ a pánům dvanáctý sud k vlastnímu žití byl bez daní ponechán. Tácu z páleného roku 1751 platily Poděbrady ze 468 pint a Sadsko ze 480, každá obec ročně 24 zl.

Za příčinou daně solní byl roku 1702 dospělý lid sčítán, a našlo se na panství poděbradském: V Poděbradech 596 křesťanů, — židů, celkem 596 lidu s 216 zl. daně solní; v Sadsku 655 křesťanů, 7 židů, celkem 662 lidu s 240 zl. daně solní; ve vsech 5059 křesťanů, 23 židů, celkem 5082 lidu s 1848 zl. daně solní. Na osobu počítalo se ročně 9 liber a z bečky (100liberní) platilo se 4 zl. daně solní; ale skutečná spotřeba byla větší nežli svrchu uvedený výpočet. Z tak zv. kasy solní (salis), založené v Čechách dne 8. března roku 1630, platilo se na chudé kostely a kněze a od r. 1771 také na školy.

Prodej tabáku byl (od r. 1705) svobodným prohlášen, a platilo se z jedné libry listů po 9 kr., „z tlučeného“ (šňupavého) a „z prýslového“ kuřlavého po 18 kr., „ze španělského tlučeného a voňavého“ po 24 kr.; pro osobní spotřebu platila se jen polovice, což r. 1706 poněkud změněno; podstatná však změna nastala, když r. 1738 byl lid přes 14 let spočítán, a obcím uložen paušál, který se při odvodu daní platil. Roku 1784 zaveden byl státní monopol. V XVIII. století rolníci seli tabák a do továren odváděli, což r. 1806 v Čechách bylo zrušeno.

V příčině podávání veřejných listin už v XVII. věku (r. 1691) král. patentem ustanoveno psáti na „cejchovaném papíru“, a r. 1749 vyhlášen patent „o štemplovaném papíru“ s kolkem o 3 a 15 kr. a 1 zl. dle stavu. R. 1755 vydán byl „Stempelpapier“ uprostřed s českým lvem, v levo s orlem a v pravo s písmenem B, a r. 1780 na plnomocenství byl papír dle 4 tříd 2 a 1zlatový, 15 a 3krejcarový, a rovněž dle tříd r. 1784 (dne 5. února) vydán byl zákon kolkový o spisech, kartách i kalendářích, ale spolu se zřetelem k summě (přes 1000 zl. byl kolek 2 zl., přes 500 zl. 1 zl., přes 100 zl. 15 kr. a pod 100 zl. 3 kr.)

Za soudní a vůbec úřední výkony platily se taxy, v XVIII. věku hlavně dle Eleonorského řádu taxovního z r. 1711 a pak dle akcidenčního patentu z r. 1779.

Za náboženské výkony od dávna dávala se knězi jistá odměna, kteráž se z pouhého zvyku vyvinula v právo, jehož často bylo nadužíváno, takže roku 1750 (30. května) stát byl nucen vydati taxu štolovou, dle níž rozdělena byla šlechta ve tři, měšťanstvo v pět a rolnictvo taktéž v pět tříd.[21])

---

[21]) Zajímavá je stížnost radního V. Kurky v Sadsku r. 1759 na faráře, že syn František platil za ohlášky 30 kr., od oddavek holandský dukát,

Na zábavy taneční byl uložen patentem ze 7. ledna r. 1708 tak zv. „Musikal-impost“, od něhož byla šlechta a kněžstvo osvobozeno. I platily Poděbrady a Sadsko dle III. třídy po 1 zl. 30 kr. a vesnice dle IV. třídy 1 zl. impostu všeobecného, a kdo neplatil všeobecného, platil impost zvláštní z hudebníků na venkově po 15 kr. Původní toto ustanovení ještě v XVIII. věku se měnilo, a musikal-impost řídíval se i dle množství ročního výčepu v hospodě.

K daním XVIII. věku musíme počítati daň dobrovolnou pro malou loterii, která byla patentem ze dne 13. listopadu 1751 zavedena a nově potvrzena r. 1796.

O dani židovské a o tak zv. dani z krve později na vhodném místě zmínku učiníme, tu jenom ještě uvedeme zvláštní druh daně z XVIII. věku, která nejméně poddaný lid tížila — daň vrabčí.

Daň z vrabců zavedena byla patentem ze dne 16. ledna 1750, načež z panství poděbradského bylo odvedeno spolu s kontribucí r. 1752 3376 a 7543 hlav, r. 1753 10.351 a r. 1755 rovněž tolik, což potom zůstalo až do dne 3. července r. 1782, ale tak, že se od r. 1762 platilo každému za jednu hlavu vrabčí po 1 kr.; celkem se odvedlo z panství poděbradského přes 330.000 hlav. Z každého domu v městě odvádělo se po 6, na předměstí po 12, každý sedlák po 12 a chalupník po 2 hlavách — v horách méně. Nevíme, kterak to pomohlo sedlákovi, ale brzo potom nacházíme zaznamenané dva lidové prostředky proti vrabcům, aby „v poli vobilí nejedli“, z nichž jeden pro jeho zajímavost tu uvedeme: „Vezmi mladý vrabce, hned holý a neber je do holý ruky a zakopej je do 4 rohů na poli, ale ne hned hlinou, nejpirve dej na ně kámen a do jed(no)ho každého rohu dáti jamky tři a na každého štyry kapky, ale do holý ruky hlíny ne(ber) a dej do jamky a zahrab a zasyp a nech tak. Nebudou tížádný vrabci na obilí lítati. Musí se to učiniti, když je měsíc na novu.“ (Ze zápisků starých).

Předeslavše tento přehled, už nadále klademe první skladbu Vavákovu samu, a to předem:

Nadpis: Píseň historická o zkáze, těžkostech a trestách roboty. Nejprve na panstvích císařských v zemi České a Moravské roku 1777 dne 1. ledna a potom teprv na jiných panstvích od 1. listop. 1789 zdvižené.

PrWnIho LIstopaDV tohoto rokV
SeDLskej LID pozbIL Lstno-SVžnoV robotV (1789).

---

nevěsta za šátek 30 kr. a od zápisu kaplanovi 48 kr., celkem 7 zl. $55^{1}/_{2}$ kr., kdežto dle stolataxy v III. třídě měl platiti faráři 30 kr. a kaplanovi 15 kr. — i žádal, „aby to v úředním protokole poznamenáno bylo.“

Šťastný rok letošní
A zlatý den dnešní,
V němž Moravané a Češi
Na stratou roboty plesají.

Nota jako: Kdož může v mysli stíhati
Boží dopuštění . . . .

VSTUP:

1. W jarV I W LetIe tento rok
ZnetabLa nás strašIL,
NInI přIjeMnI VDIaL krok,
Bázeň, oheň zhasIL (1789).
Přines nám mnoho radosti,
Děkujmež boží milosti.

2. Auskost, bída a soužení,
Nemilá klopota,
Chudoba, lidu hmoždění,
Ukrutná robota,
Hrůza, strach, cnosti zmenšení
Přišlo jest šťastně k zrušení.

3. Wy předkové milí naši,
Kdybyste vstát mohli,
Byste se nám v tyto časy
radovat pomohli:
Bělehrad jest Turkům vzatý,
A robota panům taky.

4. Aj! tisíce lidu, koní
U Bělehradu prej
Váženo v městě a poli, a)
Avšak, kdo chceš, to znej:
Že mnohem více robota
Hnala lid, koně ze světa.

5. Když sme tu robotu měli,
Nikdy nebyl pokoj,
Vždycky sme vojnu trpěli,
Ve dne, v noci rozbroj:
Ustavičně sme hynuli,
I nové nám těžce minuli.

6. Cokoliv v světě vidíme,
Vše můžem vypravit,
Buď že píšem neb mluvíme,
Potomkům oznámit;
Ale robotní soužení
Není možné k vymluvení.

7. Z Mitrovic když byl zajatý,
U Turků co vystál — b)
Dostav se do vlasti zlatý,
Všecko perem vypsal:
Však by měl robotovati,
Nemoh by všecko vypsati.

8. Naše milé zlaté děti,
Až z vás budou lidé,
Nebudete nic věděti
O té hrozné bídě,
Co sme my živi skusili,
Když sme robotit museli.

9. Kdos četl jak živ mnoho kněh,
Představ sobě, co chceš,
Vyber z nich každý hrozný zběh c)
A v hromadu je směš:
Proti robotě jeť malé,
Co bylo v Čechach, v Moravě.

10 Jestli že kdo v jakou dobu
Někdo koho cedil d)
Buď dle víry neb národa
V rovnosti s ním nebyl;
Zle pak vlastenec vlastence
Hmoždil víc než záhon žence.

O robotě pěší a jízdecké i ženní, jak nám vyličuje píseň Vavákova (sloka 11—43), dlužno především předeslati, by obraz byl jasnější a všestranný, zprávu, co o těchto a s nimi příbuzných robo-

---

a) V kolikterém dobývání za 300 let, letos r. 1789 dne 7. října od Laudona dobyt jest. Po třínedělním obléhání dobyt byl Bělehrad dne 8. října].

b) Baron Václav Vratislav z Mitrovic (řeč. Turček, * 1576, povýšen v panský stav římské říše r. 1633, zemřel r. 1635. Jeho Příhody vydal r. 1777 Pelcl a v II. vyd. r. 1807 Kramerius).

c) Příběh.

d) Trápil nebo soužil, mořil, smrtil.

tách nacházíme hlavně v urbářích svrchu uvedených vůbec a v onom z roku 1748 zvláště zaznamenáno, ježto náš skladatel dbá předem o to, kterak robotní povinnosti byly vymáhány, a v písni své nedotýká se všech způsobů robot.

I nacházíme (ur. 1748) zprávu „o všelikých zvyklostech“ následující: „Sedláci neb rolníci, kteří dle Commissí Visitationis za sedláky uznáni jsou a rolních gruntův až do jednoho lánu mají, jsou povinni týhodně, na jakoukoli robotu se jim vykáže, pracovati dva dni (t. s potahem), ti pak, kteří přes jeden lán gruntův rolních mají, jsou povinni na robotu vyjížděti s potahem každotýhodně tři dni, a kteří potahův dostatečných nemají, avšak předce na gruntech selských zůstávají a robotu pěší konají, jsou povinni celý tejden robotovati bezplatně;“ ale chalupníci, kteří rolí mají až do 18 str., sou povinni každej tejden jeden den na jakýmkoliv díle darmo pracovati; ti pak, kteří víceji nežli nadepsáno a až do 30 strychův svých role mají, jsou povinni každý tejden dva dni darmo pracovati; od ostatních dávno jest za obyčej chalupníkům následujícím způsobem platiti: Když zedníkům přidávají na den 6 gr., od jiného jakéhokoliv díla po 4 gr. 4 den. — prve se platívalo od sv. Jiří do sv. Havla po 5 gr. 5 den.“ (míš.). Co se týče baráčníkův i podruhů[22]), bylo ustanoveno, že mají vrchnosti pracovati za plat anebo za stravu půl neb čtvrt dne v témdni.

---

[22]) Slovo podruh značí někdy i majitele domku (domkáře), ale z pravidla dlužno za podruha pokládati nájemníka buď u sedláka nebo u měšťana, jimžto podruzi pracovali za plat, a povinnosti jich i práva bývaly sepsány ve zvláštních artikulích; tak v Nymburce měli je od r. 1638, a dle nich od r. 1731 v Sadsku, odkudž máme zprávu, kde podruhům či obyvatelům r. 1690 zakázáno bylo chovati dobytek velký i malý, „ježto nemajíce nic svého sousedům trávu a jiší vše ubírají“; r. 1691 bylo jim zakázáno choditi v čas žní jinam na práci: r. 1694 že ani oslův nesmějí chovati bez povolení a z prodeje oleje platili 10 kr. měsíčně; r. 1709 nařídil i hejtman, že s jeho povolením mohou krávy, ale nikoli prasata, husy a slepice míti; roku 1713 povoleno kus pole míti a husy chovati; po zavedení masité sbírky (r. 1715) obnosem 225 zl. zakázáno podruhům prodávání masa pod pokutou 1 kr. z libry, a téhož roku (21. března) dostali nařízení v artikulích: a) dobytek hovězí ani veprový nechovati, byť by i městskou dcerku za manželku měl, pod pokutou konfiskace; b) drůbež, husy kachny a slepice nedržeti pod ztrátou jich; c) zapovídá se všeliké setí obilí, lnu a konopí, aniž smějí sousedé kus rolíčka podruhovi k osetí dopřáti pod pokutou 10 k. gr. míš.; d) kdo z podruhů městské role má, má je po žních dokonce odprodati; e) vrby nesmí osekávati pod pokutou 5 kop k záduší; f) zapovězeno mezi hrstmi obilí sbírati, obilí krásti nebo z hrstí tahati; g) a žádný soused nemá bez vědomí magistratu podruha přijímati. Ustanovení tato změnila se novými „Artikuly podruhů v městě Sadsce“ na den sv. Marka r. 1731, jež tiskem vyšly v Mikovcově Lumíru 1857 (str. 423, 450 a 472) sdělením F. A. Paroubka a zůstaly v platnosti až do r. 1826.

Robota jízdecká a pěší tuto v základních rysech vypsaná dá se stopovat až do polovice XVI. věku, a během 200 let nedoznala na panství poděbradském podstatné změny; ale robota ženní a viničná jakož i roční dávky spatřujeme, že se měnily. Tak na př. v Sadsku r. 1594 Bart. Ryneš ze 39 kop záhonů rolí a z 29 jiter louky platí činže o sv. Jiří a Havle po 2 k. 30 gr. čes., slepic $7^{1}/_{2}$ a 1 kus, roboty ženní 5 dnů a $^{1}/_{4}$ dne; ale od r. 1643 z téhož dvorce kmetcího (nyní čís. 27.) platí Bart. Krodeška stejně v penězích, ale pak jen $7^{1}/_{2}$ slepice a roboty ženní jen 5 dnův; aneb z chalupy (nyní čís. 74.) o $^{1}/_{4}$ kopy dává r. 1590 Jan Mařík úroku po 34 gr. čes., 2 slepice, roboty „pod zelenou“ 6 dnů a ženní $^{1}/_{4}$ dne; ale Václav Kavká z téhož 1 k. 7 gr. míš. a jen $^{1}/_{2}$ dne roboty ženní.

Úhrnný počet $236^{3}/_{8}$ dne roboty ženní v Urburu (1748) uvedený nikterak se neshoduje se skutečností, ježto v XVIII. století, jak zprávy mimourbarní dosvědčují, nevázala se vrchnost stanoveným počtem dnů; nýbrž sedláci i chalupníci konali robotu tuto plné čtyři neděle, ano i déle, dle toho hlavně, jaké bylo počasí, sedláci posílajíce žence nebo chalupníci sami jako ženci, při čemž se též ostatní robota jízdecká i pěší (tak zv. celoroční) konala. Celkem páčí se robota jízdecká či tažná na poděbradském panství v XVIII. věku na 37.000 dnův a pěší či ruční přes 100.000 dnův,22) ano i více dle libovůle vyšších i nižších úředníkův a zřízenců panských. (Pokr.)

Kašařství na Novojičínsku.

Podává Karel Jar. Červinka.

V některých obcích okresu novojičínského na Moravě vyrábí se z pohanky (Polygonum fagopyrum L.) „pohanská kaša“. Jakým způsobem se upravuje, popíši v řádcích následujících.

Mlýnec kašový (viz obraz) jest úplně jednoduchý. Celý stroj umístěn jest uvnitř „šráků“, které jsou mu za podstavec (1). Na nejhořejší příčce „šráků“ připevněn jest rám (2), v němž zapuštěn je „koš“, do něhož se „zasýpá“ (3). Na přední straně koše je „zástrčka“ (4), kterou se pohanka z koše může „připustiť“ nebo „ujať“. Pod košem vidíme „lub“ (5), dřevěný to buben, který má uvnitř dva kameny podobné žrnovým — horní „běhoun“ a pod ním spodek. Z „lubu“

---

22) Dle zprávy úřední 36.842 dní roboty tažné a 100.500 dní ruční.

jde „pytel“ (6), dřevěný to kanálek, který má na spodní straně místo desky „síto“, jímž vsévá se „múčka“ z rozdrcené pohanky a padá do „truhlíku“ (7) pod „pytlem“. — Na dřevěném válci jest „palcové kolo“ (8), jehož pálce zasahují do „cévy“, rýhovaného to válečku, jenž připevněn jest k „běhounu“, a jehož na našem obrázku pro „múčkový“ truhlík viděti není. Kolo točí se dvěma dřevěnýma „klukama“ (9). „Céva“ se zdvihá „skládkou“ (10), dřevěným to šroubem, připevněným na přední střední příčce (11) „šráků“. Do té příčky zapuštěna je „dešcice“ (12), na níž spočívá spodní konec „cévy“. „Skládkou“ regluje se „céva“ a „cévou“ kameny, které posouvají se dle potřeby k sobě neb od sebe dle toho, má-li pohanka býti více nebo méně „odřená“. Od šráků jsou v jednom směru tři dřevěné „truhly“ (13, 14, 15), opatřené „přítruhlíky“. (Na našem obr. je třetí truhla výjimkou postavena na bok; také „přítruhlíků“ náš vzor náhodou neměl, ač jsou u velké většiny „mlýnců“.) K mlýnci kromě uvedeného patří ještě 10—12 druhů „řičic“, „fukar“ a jiné drobné nástroje.

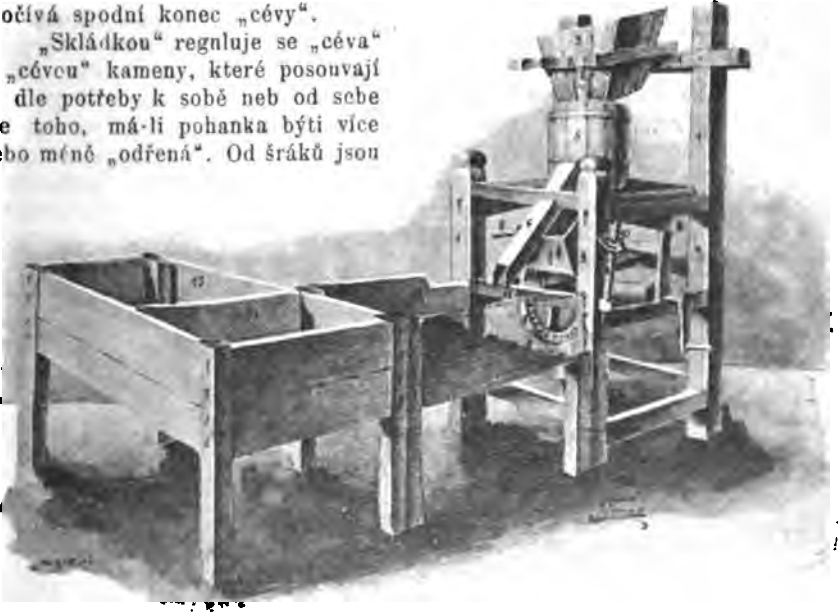

Mlýnec kašový. Kreslil J. U. Turek.

„Pohanská kaša“ dělá se takto: Pohanka se omlátí a vychrání na fukaru („fukaruje“). Poněvadž se na fukaru úplně nevyčistí, musí se očistiti na „hrachové“ řičici rukama. Tím se zbaví kaménků a jiného smetí. Pak se „cúdí“ (třídí) na rozličných řičicích ve tři druhy: hrubou, prostřední a slabou (dle velikosti zrna). Řičice se dle velikosti zrna střídají. Na mlýnci se pak „zdělá“ napřed hrubá, pak prostřední a konečně slabá.

Roztříděná pohanka sype se do „koše“ nad mlýncem, odkud otvorem pod zástrčkou padá do „lubu“, kdež mezi oběma kameny „se dře“ a zbavuje šupek. Část pohanky se ovšem zdrtí a padá „pytlem“ do truhlíku pod pytlem jako „múčka“. Pohanka „odřená“ a částečně i celá se šupkami padá „pytlem“ do „přítruhlíku“ prvé truhly. Ten má otvor uzavřený zástrčkou, pod kterým je řičice, do níž padá, otevře-li se zástrčka, „kaša“ jednou „hnatá“ — nevychráněná. Touto řičicí „kaša“ se osívá: část zpracovaná zůstane v prvé truhle, pohanka nepropracovaná „po prvém stočení“ se z řičice po osetí shrne do „opálky“, dřevěné to nádoby neckám podobné. Z opálky se celá pohanka na vrchu ležící shrne rukou do kadlubu, ostatní pak pohanka i se šupkami se na opálce „opálkuje“ — totiž dovedně vzhůru vyhazuje a zase do opálky chytá. Při „opálkování“ šupky z „odřené“ pohanky padají na zem, celá pohanka zůstane v opálce, odkud zase vsype se do kadlubu. Z kadlubu se pohanka zase sype do „koše“ a práce začne znova („po druhé se žene“). Je pořekadlem, že než se „kaša“ úplně „zdělá“, „žene se i devětkrát přes kámen“.

„Jednou hnatá kaša“ z prvé truhly se bere a dává na „řičicu“ hustší ve druhé truhle. Tam se zase rukama osívá, čímž odděluje se od hrubé kaše drobounká kaše a „múčka“, které zůstanou ve truhle druhé, kdežto „kaša“ z řičice dává se do truhly třetí. „Múčka“ ve druhé truhle osívá se ještě dvakráte na řičici o dvě „numera“ hustší nežli ve truhle druhé. Pak se osívá na drátěném „žíbře“ velmi hustém a pak po případě (mají-li se z „múčky“ péci buchty) na „žíbře“ ještě hustším, tak že je úplně jemná jako mouka.

„Kaša“ z druhé truhly jde do truhly třetí, kdež se osívá na řičici o číslo řidší než ve truhle druhé. Ve truhle třetí je pak „kaša“ celá — „jádra“, pak „prostřední“ a „lámaná“. Z třetí truhly jde pak „kaša“ zase na fukar.

Jsou dva druhy kaše: bílá a červená. Pohanka na bílou kaši se nepřipravuje, ale po vyfukarování hned sype do kaše. Pohanka na kaši červenou se napřed moří. Nasype se totiž do „kadě“, poleje horkou vodou a rukama se míchá. Z vody se vybírá a dává do měchů, kde zůstane asi hodinu; po té dává se do pece silně vytopené (více jak pro pečení chleba), kdež suší se 24 hodiny.[1] Odtamtud zase se vybírá a sype do měchů, kdež jest 24—30 hodin, aby důkladně vychladla. Z teplé kaše šla by samá „sečka“, jde těžko při dělání a málo vydá. Z měchů sype se na koš a „zdělá“ jako jiná.

Na jeden „zásyp“ (na jedno „dělo“) berou se 3 q pohanky. To „zdělá se“ najednou, totiž od 2 hod. po půlnoci do 2 hod. odpoledne.

---

[1] Dřeva k vytopení pece na jedno „dělo“ (3 q) pohanky třeba 15 polen (štěpného).

Lidí je k tomu třeba 3—4, dle toho, jak dovedně pracují. Nádeníkům (pomahačům) platí se 45 kr. a strava. Jinak dostane stravu, 10 kr., $^1/_2$ mesle kaše (přes 1 l.) a 2 mesle „múčky“ (asi 5 l.). Ve dne by se dělání kaše „nevyplatilo“. Jinak se ve dne „cúdí“, což trvá také asi 12 hodin.

Sedláci na Novojičínsku sejí pohanky málo (obyčejně jen po jitře), a to pouze pro svou potřebu. Chalupníci a „hofeři“ sejí ovšem ještě méně. Hloub na Valašsku (v Roštce u Vsetína i jinde), „kde přestává chléb a začíná voda“, sejí více tatarku (Polygonum tataricum L.), která spokojí se s půdou chudší a více sype. U nás pohanka ku zpracování po většině se kupuje. Berou ji od překupníků (z Nov. Jičína a ze Straníku), kteří ji objednávají prý z Götzendorfu z Rakous a z Tarnopole z Haliče, dle toho, kde se jí kterého roku více urodí a kde je lacinější. Soused, jehož mlýnec jsme tu popisovali (Čeněk Janyška v Hostašovicích), „zdělá“ jí ročně 150—200 q). Průměrně však „zdělá se“ v každém mlýnci přes 50 q pohanky. Metrický cent pohanky stojí 9 zl. 50 kr. Nejlepší druh kaše „jádra“ (kaša obíraná) stojí hl. 20 zl., prostřední 16 zl., „lámaná“ 9 zl. 50 kr. „Jádra“ se z ostatní kaše přebírají rukama na stole. Zabývají se tím obyčejně děti; také ostatní domácí v chalupách, kde není mlýnců, přebírají po celou zimu celé dny a večery, aby si vydělali aspoň „na světlo a na sůl“, když jiné práce v zimě není. Za přebírání „jáder“ platí se od měřice (60 l.) 80 kr. Dobře-li obírá, obere jedna osoba denně měrku 10 l. (tedy vydělá asi 13 kr. denně). Kolik obere, záleží také na čistotě kaše, kterou k sbírání dostane. — Hektolitrový „žoch“· šupek nejhorší jakosti stojí 20 kr. Mesla múčky stojí 12—13 kr. (tedy litr asi 6 kr.). „Pozrnové“ šupky jsou mnohem dražší; stojíť žoch 60 kr. Jsou výborným krmivem pro vepře. Výdělek na kaši není hrubě velký. Zbývá však hospodáři v domě „stěr“ pro statek, šupky pro vepře i krávy a „múčka“ na pohanské buchty. Od překupníků dostávají za každý metr. cent odebrané pohanky 2$^1/_2$ kr. na počastovanou. — „Pohanská kaša“ prodává se nejvíce na trhu ve Val. Meziříčí, kamž ji zvláště Hostašovjané každého pondělí vezou. Méně prodá se jí v Novém Jičíně.

Mlýnec kašový postaven bývá v místnosti asi 6 m. dlouhé a 3 m. široké, přistavené k chalupě a také „mlýnec“ zvané. Poněvadž místnost tato je hodně úzká a dosti dlouhá, bývají i truhly svrchu uvedené postaveny na podél za sebou a nikoliv na příč.

Z kaše připravují se mnohé živné pokrmy, které velmi dobře chutnají, ale pouze tomu, kdo zvláštní příchuti kaše přivykl. Dává se předem do polévky jako rýže nebo kroupy. Jinak vaří se „po hustu“ ve mléce. Kaše po hustu uvařená, vychladlá a politá chladným mlékem nevařeným je pokrm velmi chutný; vydrží pak po hustu uvařená i několik dní. Kaše je také velmi dobrým přídavkem k nádivce do jelit a „itrnic“. Téměř výhradně sype se také do polévky „ovarovice“

při zabíjení vepřů. „Múčka" se mlékem a kvasnicemi na řídko zadělává, a z těsta toho dělají se pohanské buchty chuti také dobré a zdravé.

Jak již řečeno, vyrábí se pohanská kaša v některých dědinách okresu novojičínského na Moravě. Jsou to dědiny: Hodslavice, Mořkov, Veřovice, ale hlavně Straník a Hostašovice. Zvláště poslední dědina je v tom ohledu první na Novojičínsku. V ostatních jmenovaných dědinách vyrábí se kaše nepoměrně méně. V Hostašovicích jest nyní 23 „kašařů". Čisté daně platí každý 3 zl. 57 kr., s přirážkou 5 zl. 54 kr. Lepenkový model kašového mlýnce se vzorky kaše jakož i s hotovými pokrmy z kaše vystaven byl na malé národopisné výstavce v Loučce u Nov. Jičína (panem učitelem Duškem).

* * *

Hříčka s místními jmény v království českém.

Podává Dr. Václav Řezníček.

Pan řed. J. Černý ve své knize nedávno vydané[1]) uvozuje řadu místních názvů českých, při nichž lid tropil si hříčky a žertíky na př. ženichové z Drážďan a Berouna a pod. V lidovém podání zobecněly některé tyto názvy. Otiskuji tu důkladnou starou sbírku těchto hříček, sestavenou pracně od nějakého dobrého znalce místopisu českého.

Bývala to druhdy v Čechách zde a onde sylvestrovská švanda, že někdo ve společnosti starý rok zapíjející přednášel následovní blahopřejný „vejhost", který jsem našel náhodou v nepatrné knize z první polovice tohoto století.

O novém roce **** vypovídají se všichni:

Zahálčiví z Lín přes Nechalov do Pracovic; ospalí ze Stojespal přes Budílku do Bdína; neúčinní z Minic přes Úmyslovice do Činova; pracovití z Pracna přes Mozolín do Podařova; přičinliví z Úsilova přes Účín do Blahotic; umdlení z Nespic přes Odpočínek do Spánkova; lakomí ze Skupic přes Nedánice do Štědříku; hladoví z Nesyté přes Lačnov do Obědovic; žízniví ze Žižnětic přes Kalivody do Studňovsi; nuzní z Chudenic přes Darov do Netřeb; chudí ze Skrovnic přes Spořice do Zboží; krátkozrací z Malovid přes Brejlov do Výhledky; bázliví ze Strašecího přes Babu do Nestrašovic; neopatrní z Nepomyšle přes Pozorku do Hleďsebe; ranění z Úrazu přes Mastice do Hojovic; vystonalí ze Slabec přes Masojedy do Silova; kulhaví z Křivic přes Rovensko do Běhání; zimomřiví ze Studené přes Sichrov do Teplic; opilci ze Žitné přes Bumbalku do Pivovan; hráči z Kratochvíl přes Pohranov do Ztratova; marnotratní z Maříku přes Poslední peníz do Dlužína; dlužníci z Nouzova přes Odranec do Hadrova; kuřáci z Kuřidla přes Páleč do Kouřimi; ušpinění z Bláta přes Močidlo do Prádla; nestydatí ze Smilkova přes Čistou do Všestud; ničemníci z Daremnice přes Jinočany do Mravína; zloději z Pokrad přes Lapačku do Věžníkova; pyšní z Nekoře přes Hrdoltice do Nižovic; neposlušní z Příkazů přes Metličany do Bejkovic; křiklouni z Bouřilky přes Hlasivo do Tišic; zlořečiví z Čertína přes Klejovku do Pekla; zlostní z Durdic přes Náhlík do Dobřína; nesvorní ze Svárova přes Oupor do Jednoty; nepřátelé ze Mstic přes Holubice do Smiřic; nevlídní z Potvorova přes Jemníky do Lidic; závistiví z Nepřejova přes Sobín do Obecnice; sokové z Černilova přes Nadýmačku do Chval; klevetářky z Klep přes Bezdružice do Neřečína; lháři z Velhánic přes Jistec do Věřic; mrzutí z Mrzína přes Drbohlavy do Neškaredic; nešťastní z Křížku přes Trpín do Dobrovic; smutní z Mutic přes Útěchovice do Veselíčka; malomyslní ze Zoufalky přes Samotu do Potěšilky; pošetilí z Blázňova přes Přemyšlín do Moudré; tupí z Hloupětína přes Brusy do Ostročína; mudráci z Bludova přes Nechybu do Pravdy; pokrytci z Licoměřic přes Zdánice do Zbožnova; zlosynové ze Zlosejna přes Litohlavy do Plačkova; hříšníci z Hřešic přes Ústupek do Litomyšle; nevolníci z Otročína přes Bezděčín do Prostějova; nádenníci z Neděliště přes Hodinu do Platu; rolníci ze Sejovic přes Senožaty do Žitína; včelaři ze Včelákova přes Rojovice do Úlovic; ptáčníci z Čížova přes Drozdov do Ptákovic; myslivci z Obořiště přes Nehonice na Číhání; vinaři z Vinoře přes Kopaninu na Zbirov; hrnčíři z Jílového přes Hrnčíře do Džbánova; kováři z Huti přes Měchovice do Kováně; kovkopové ze Skalska přes Rudy do Stříbra; zlatníci ze Zlatenky přes Svařenice do Zdobína; koláři ze Zákolan přes Kolovraty do Koloděj; tesaři ze Sekeřan přes Sukov do Dřevěnice; mlynáři z Nemělic přes Dobřemělice na Pílu; pekaři z Pecínova přes Nebasice do Pálčic; řezníci z Hubeného přes Pařivo do Tlustic; přádnice ze Lnář přes Předenice do Svijan; krejčí z Lokte přes Postřižín do Dobroměřic; pradleny z Mydlovan přes Peruc do Bělče; kuchařky z Popelova přes Hostivaře do Kuchyně; hospodští z Krčmy přes Hostivít do Hotovic; tanečníci z Rejdic přes Vyskočilku na Ples; muzikanti z Trubína přes Dudov do Libeznice; továrníci z Paliva přes Uhlice do Párníku; kupci z Drahotína přes Lacinou do Krámu; poslové ze Stojic přes Postupice do Přistoupína; listonoši z Pozdína přes Bystrou do Chvátalky; tamboři z Hluk přes Netluky do Bubenče; vojáci z Neplachova přes Bojiště do Hrdin; důstojníci z Vojovice přes Vojslavice do Ctinovsi; studenti z Nezamyslic přes Neznášov do Mysletic; inženýři z Plaňan přes Úvaly do Horoměřic; suplikanti z Prosenic přes Nadějkov do Obdrže; kandidáti z Čekánova přes Psáry do Chleba; advokáti z Bezpráv přes Radim do Pravnova; soudcové z Křivosoudova přes Pravonín do Sudislavic; vypovězenci z Vyhnánic přes Hostějov do Dědiny; kněží z Modlenic přes Božídům do Bohumil; urození z Veleslavína přes Sebeslavice do Milostic; milostpáni ze Slibovic přes Pamětník do Činětic; sloužící z Pánkova přes Neuslužice do Sluhova; sousedé z Nedruhovic přes Bližnoves do Druhova; příbuzní ze Strejčkova přes Tetín do Bratřic; nemluvňátka z Cuclavic přes Mlíkojedy do Mladějova; chlapci z Bosovic přes Holovousy do Botic; dívky ze Strojetic přes Libějice do Milenky; zamilovaní z Toužetína přes Sloučín do Svojetína; manželé ze Žebrova přes Chotěmír do Dobromyšle; staré panny z Děvína přes Staršov do Babic; starci z Dědkova přes Holohlavy do Pohodlí; umrlí z Hrobu přes Dušníky na Nový Svět!

---

[1]) Příspěvky k české etymologii lidové (Knihovny Českého Lidu sv. III.), v Praze, 1894.

Uvedením této hříčky, jak patrno, nechceme nic jiného říci, nežli že tak mnohé dnešní hledání jest zbytečností, poněvadž to, o co jde, třeba již před půl stoletím bylo pečlivě sebráno, urovnáno a uschováno, jako právě žertík tento.

* * *

Chození s „Luckami“ v Kostelci u Vorlika a v okolí.

Píše Frant. Racek. (S obrázkem.)

Tři až šest dívek 12—14letých přistrojí se do bílých šatů, obličeje si zahalíce buď řídkým závojem anebo zachoulí se šátkem anebo rouškou, aby jim nebylo na obličej viděti, ale samy aby viděly. Jedna chová z cucků sbalené dítě, druhá má hadr nebo mycí kartáč, třetí má metlu, čtvrtá košíček neb uzlík s jablky, pátá štětku k bílení. Místy chodí s nimi šestá za kněze oblečená, majíc knihu a kropáč, jakým se kropí v zahradě (totiž pouze kropítko čili růži, kterou voda se rozstřikuje).

Přijdou tiše z nenadání za soumraku do světnice. Dají pozdravení, ale nesrozumitelné. Chůva vyhledá si stoličku, sedne na ni, chovajíc dítě a napodobujíc jeho pláč. Jiná s kartáčem klekne na zem a drhne podlahu. Jiná se štětkou stojí u zdi a napodobuje bí-

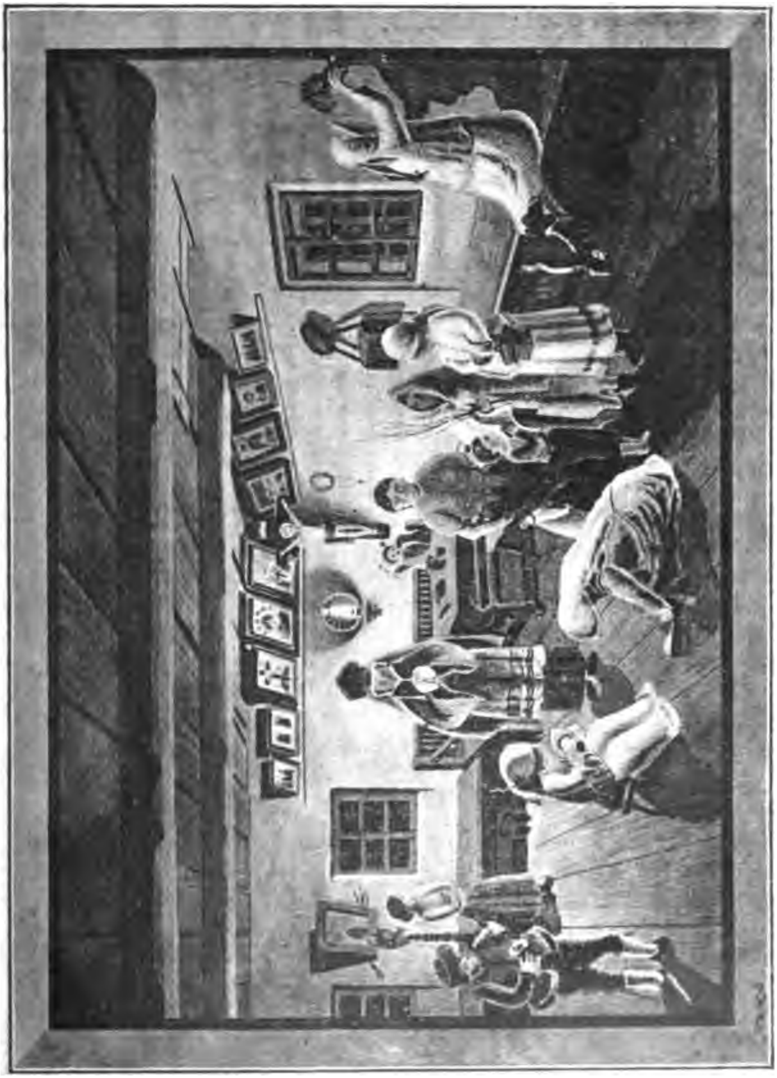

„Lucky“ v Kostelci u Vorlíka a v okolí. Kresba Fr. Racka v Kučeři.

lení. Dívka s metlou a košíčkem vyhledá si děti „nemodlence“, nutí je k modlitbě, hrozíc metlou. Umí-li se dítě dobře modliti, dá mu dívka s košíčkem několik jablek, ořech nebo „cukrle“. Pro panímámy a pantáty má lahvičku s dobrou kořalkou na zavdanou. Mezi tím kněz světí a modlí se, místy i žertovné věci káže. Přihodí-li se, že děvečka myje nádobí, tuť ovšem jí pomohou. Běda, když Lucky přišly mezi ženské, které draly peří a utekly. Rozfoukají hned peří. Utekla-li přadlena od přádla, vezme jí Lucka kužel a uteče s ním pryč. Přijdou-li Lucky do světnice, kde meškají svobodní hoši, všecka činnost obrátí se k těmto a první starost jest, hochy bitím ze světnice vypuditi. Některá Lucka ukryje si mezi záhyby sukně vzadu hachli (na len) a číhá, kde by mohla sednouti na nohy, neboť podaří-li se jí to, notně popíchá.

Když návštěvu vykonaly, tiše zas odejdou. Které dívky byly přestrojeny za „Lucky“ nesnadno rozeznati. Umyjí si totiž Lucky i kněz obličej a dokud je mokrý, fouknou do hrsti mouky a takto si zabílí obličej, že nikdo jich nemůže poznati.

◆

Staročeské sbírky „pohádek“ (hádanek).

Podává Dr. Čeněk Zíbrt.

(Dokončení)

II.

Záliby v „pohádkách“ (hádankách) využitkovali vychovatelé mládeže. Upravili otázky a odpovědi v ten rozum, že v nich byly shrnuty základní věty učení křesťanského, hlavní pravidla o mravech, o nábožnosti, o slušném chování, výklady obřadů církevních i lidových obyčejů, přidružených k jednotlivým slavnostem a památkám církevním. Vylíčenou snahou řídili se vydavatelé knížky „*Sprostnost katolická, to jest pohádky křesťanské, rodičův s dětmi, učitelův s mládeží, hospodářův s čeledí etc.*“ Sbírka tato byla vydána v Praze, v Staré koleji, r. 1637, ve formátu 16°, stran 441, „s dovolením J. M. knížecí P. P. kardinala z Harrachu, arcibiskupa pražského.“ Vydána byla k vánocům a podle tehdejšího obyčeje spisovatelského věnována byla za dárek štědrovečerní novorozenému Pánu Ježíši podle věnovacích slov: „Tobě, o nejmilejší Emmanueli a všeho světa vykupiteli, Tobě, pravím, tuto knížku, jádro z křesťanského učení vybrané, místo štědrého večera obětujeme . . .

Tvé Božské velebnosti vždycky a všady oddaná a poddaná mládež katolicko-křesťanská a křesťansko-katolická.“ Vysvítá odtud, že sbírku sestavovali studenti v koleji, chtíce shrnouti do knížky, podobné oblíbeným sbírkám „pohádek“, „jádro“ křesťanské věrouky i mravouky. Knížka charakterisuje tehdejší způsob výchovy i kmitne se v ní v proudu náboženského rozjímání leckde také zrnko, zajímavé pro studium zvykosloví staročeského. Vybíráme opět z objemné knížky ukázku hádanek náboženských, mravoučných, které mládež často jako hádanky zábavné opakovala a odtud uvízly jí v paměti jednotlivé nauky víry křesťanské i návody mravoučné. Na konec připojujeme zmínky o staročeských obyčejích, jakožto další doplňky ke snůškám zpráv o zvycích staročeských, které jsme již sebrali a uložili jinde.

„Proč jsi na tento svět přišel? Abych s pomocí Boží jeduou do nebe dostati se mohl. — Kdo nás prodal? Adam a Eva. — Jak draho? Za jedno jablko. — Které jest nejlepší řemeslo na světě? Pánu Bohu sloužiti. Proč jest nejlepší? Že člověk lehkou prací mnoho zaslouží? Co zaslouží? Život věčný. — Jaké má očičky (Děťátko Ježíš)? Velmi přátelské, těšící všeckua zarmoucená srdce hříšníkův i hříšnic. — Jaká má ústa? Pěkná, červená, milostná, cukrová, jeho též pysky blahoslavené, tak že žádná cithara, žádná harfa, žádná loutna, aniž housličky nemohou zarmúcené srdce tak utěšeně občerstviti.

Také-li v karty a v kostky hráváte? Tak hrávají čtveráci a kluci. — Také-li házíte na sebe blátem a sněhem? To činí nezdárné děti, prašiví marštalíři a pohunci. — Někdy-li se honíte házením kamene na sebe? Uchovej Bože! To činí lehkovážní nešlechetníci a padouchové. — Je-li vám dovoleno v kole se točiti a skákati? Dítě Ježíš žádného takového kola v svém spolku netrpí. — Jak tedy hráváte? Stavíme oltáříčky, chodíme s processí, držíme nešpor, schová-li se někdo, druhý ho hledá, hrajeme v ráje, míčem, jednak jezdíme, jednak zpíváme. — Má-li se dětem dovoliti matce jehlu neb peníz z pytlíka vzíti? Dokonce nic, neb z mladého zlodějíčka bývají viselci. Psáno jest nepokradeš. — Jsou-li dětem karty a kostky dovoleny? Zapovídati se jim má také hraní i za špendlík, vořechy, ani za nejmenší škořípku, sice svým časem statek a jmění své prohrají, jakž mnozí skrze hraní netoliko o své statky, ale i tělo a život přišli. — Co mládež k největší záhubě přivozuje? Nejškodlivější zahálka. Protož hned mají s svými syny do školy, na řemeslo neb jinou poctivou službu jíti. Dcery pak mají se učiti tkáti, šíti, přísti, vařiti, ne v okně ležeti, na hefle a lelky choditi, všetečnost činí drahé panny.

Jak u stolu se má chovati?[1]) Pěkně, střídmě a počestně. Před stolem požehnání, potom děkování s pobožností činiti. Má-li také ruce umyti? Ovšem, též pokrmy a nápoj znamením sv. Kříže požehnati. Kdež se má posaditi? Naposledy a na místě sobě uloženém, ne na loktu se podepříti, jako kovář, ani rozedřený, ani do mísy sahati, než čekati, až se mu předloží. Má-li také předkladači poděkovati? Náleží říci: „Děkuji vám, pane můj.“ Když pak chce před jinými od stolu vstáti? Servít složiti na talíři, levou rukou vzíti, pravou pak klobouk a uctivě odjíti. Jak od cizího stolu odjíti? Prvé uctivě za odpuštění žádati a přísedícím hostem říci: „S dovolením Pánův musím vstáti pro důležitou potřebu a zaneprázdnění.“

---

[1]) Srv. podobné, obšírnější návody, Zíbrt, Poctivé mravy a společenské řády při jídle a pití po rozumu starých Čechů, v Praze, 1890.

Výklad lidské ruky. Co znamená palec? Palec nejkratší prst znamená krátkost života našeho. Jiní článkové a kloubové znamenají, co po tomto životě následovati bude, buď radost neb trápení. Kterak se druhý prst jmenuje a co nám ukazuje? Druhý prst jmenuje se ukazatel, a učí, kterak se máme budoucího trápení varovati a k věčné radosti přijíti, totižto zlého se vystříhati, dobře činiti a v tom setrvati. Co znamená prostřední nejdelší prst? Pokání neb veliké milosrdenství Boží. Tři článkové znamenají tři díly pokání, totižto žalost, zpověď a zadostičinění. Co znamená prstenní? Zlatý též sluje pro prsten, znamená věčnou radost. Prsten nemá konce ani počátku v okrouhlosti své. Tak ani věčná radost. Tři článkové znamenají skutečné patření nejsvětější Trojice Člověčenství Krista Pána, Panny Marie i všech sv. anjelů a vyvolených Božích. Co nejmenší neb malík? Znamená pokutu. Nedáme-li, abychom dobře činili, z dětinské lásky k Bohu navésti, aspoň musí námi pohnouti strach trestání. Ten prst má tolikéž tři články, smrt, soud, peklo neb očistec.

Proč se dnes (na den sv. Jana Evangelisty) víno světí? Proto že sv. Jan jedem napuštěný nápoj beze škody vypil, a nazývá se ten truňk láskou sv. Jana, aby křesťané v svornosti a bratrské lásce toho tvoru požívali.[1]) Jakož i dne včerejšího oves svěcen byl a kněz v modlitbě žádal, aby Bůh ráčil toho daru Božího ve zdraví požehnati. — Proč sobě dnes (na nový rok) křesťané šťastné nové léto společně vinšují? Že z daru obřezaného Pána Krista žádají v dobrém zdraví a novém životě druhého léta vesele dočekati. — Proč se dnes svíce, hromnice řečené, světí a pálí? Protože Simeon Spasitele všeho světla k osvícení pohanův a k slávě lidu izrahelského připraveného našel. Hromnice tedy dnes posvěcené a rozžaté Krista v chrámě obětovaného znamenají. — Odkud masopust pochází? Od šeredného lucipera, kterýž se pěknosti stvořené sobě od Boha dané zbavil a z anjela v ďábla změnil, jakož i masopustníci tváře své od Boha dané barvami zastírají. Luciper také nejprvé maškaru začal, když se v podobě hada Evě v ráji ukázal a k hříchu ji přivedl. Též od Bacha dařitele a Boha vína u pohanův, jemužto k vůli v věncích břečtanových tancujíce, ohavné mrzutosti páchali. — Jaký půst předkův našich býval? Po západu slunce v Čechách teprva jídali, přes celý půst velikonoční vína nepili, na větším díle suché a nemastné krmičky v střídmosti jídali. — Proč se tato neděle (družebná) od růže jmenuje? Že růži posvěcenou na tento den římský papež některému z vzáctných knížat a pánův místo daru odsílá. — Co za obyčej děti v Čechách na smrtnou neděli[1]) mají? Smrt na dlouhých žerdích neb tyčkách ven z města nosí a do vody neb do louže s žehráním uvrhouc, rychle zase do města běží, křičíc: „Smrt z města, léto do města.“ Odkud toho počátek? Že Měčslav, kníže Polské, když sobě Doubravku, dceru Boleslava I., knížete českého, bratra svatého Václava, pojal, přijavši víru Krista Pána, všecky modly pohanské ztroskotati a do vody vmetati rozkázal. A tak Doubravka víru křesťanskou v Polště štěpila, Boleslava Chrabrého, prvního krále polského, porodila. — Proč Čechové od starodávna mandát dnešnímu evangeliu (na zelený čtvrtek) říkají? Ano jeden druhého zůve na mandát a druhému dar posílá, na znamení lásky skutečné. O tom nám Pán Kristus za dnešní večeři poručil, abychom se vespolek milovali. Druhé, že dnes Pán Kristus kšaft a poručenství učinil a mandát částku svého kšaftu položil, a tak od přednější částky kšaftu mandát sluje.“

---

[1]) Srv. stať „Truňk sv. Jana“, Zíbrt, Listy z českých dějin kulturních, v Praze, 1891, st. 79.

III.

Jak bylo vyloženo v stati I., bývala sbírka „pohádek kratochvilných“ často přetiskována. Při tom vhodně přizpůsobil vydavatel text předlohy svojí, změnil pořádek hádanek, nahrazoval slova nejasná srozumitelnými, přidával vtipy nevtipy a pod. Pro příklad všímáme si knížky:

„Pohádky velmi kratochvilné o rozličných věcech, pro ukrácení chvíle a obveselení lidské, z mnohých kněh sebrané a nyní opět v nově vytištěné.“ Pod názvem je hrubý dřevoryt, jak stařec vykládá muži, oděnému krojem ze sklonku věku XVII. Pod obrázkem: „V Starém Městě Pražském u Evy Polexiny Michalkové, léta 1695,“ 16 listů, 16°.

Jen trochu pozměněný název prozrazuje příbuznost této sbírky se sbírkou, otištěnou v I. stati. Hádanky jsou totožné, jen některými změnami odchyluje se vydání olomucké od tohoto pražského. Na př. hádanka z olomuckého vydání o ořechu, „jemuž říkají ‚pískej‘“, upravena ve vydání pražském: „Hádej: Uzřím-li, nezdvihnu; neuzřím-li, zdvihnu, a leč by se styděl, tehdy minu? Odpověz: Jest díra v ořechu, kterémuž říkají ‚pištěc‘." — Žertovná hádanka o mlýnu přikrytém upravena v hádanku o přikrytém kostele: „Hádej: Čím jest kostel přikrytý? Odpověz: Není přikrytý, neb kdyby byl přikrytý, neviděli bychom ho." — Vtip o ševcovském nádobí rozhojněn čtveračivou zmínkou o pití žen: „Hádej: Které jest nejlepší nádobí v ševcovském řemesle? Odpověz: Jejich zuby, neb nimi kůži natahují, a ten zisk potom jejich ženy na víně propíjejí." — V hádankách o svatých připletl vydavatel zmínku o staročeském truňku sv. Jana Dlijana[1]) při hádance o sv. Janu Evangelistovi, „když prý se jeden nejvíce vopije, že dále nemůž, proto musí Svatého Jana Dlejana píti." — Lokalní žertík, že nemohli Holomouce v kostele stavěti, změněn od vydavatele pražského: „Hádej: Proč v Praze kostel vstavěli? Odpověz: Neb nemohli Prahy v kostele stavěti."

---

[1]) Srv. Český lid, II. 453 a d.

Stáří těchto pohádek prozrazuje hádanka o starém počítání dnů (Cisiojanus) při datování:[2]) „Hádej: Šel jeden skrze čtyry křivé silnice, byli na nich dvě šesti samy čtveré sedíce; ty jsou hnedky zahnáni byli, avšak některé při nich ostali, kteréž jsou také za jinými poslaní, před sluncem a před měsícem schovaní? Odpověz: Palec počítá na čtyrech prstech Cisiojanus, ten má dvanácte měsícův, a každý čtyry neděle a několik dní, ti minou všickni."

Hádanky shodují se všecky skoro doslovně až na uvedené a podobné odchylky nevelikého významu s hádankami ve vydání olomouckém. Jen na konec připojil vydavatel čtenáři „vale": „Přijmi, laskavý hádači, tyto kratochvilné pohádky ode mne vděčně, neb pro krátkost živobytí svého více jsem jich položiti nemohl. S tím mne sobě poručeného měj."

IV.

Velikého rozšíření došly „pohádky duchovní", sbírky, podobné „pohádkám křesťanským" v II. stati. Míníme tu sbírky, uvedené u Jungmanna, Historie literatury IV. 747, IV. 1438: „Löbrina (Lobcina) Daniele Novoměstského z Hořejšího Slezska kazatele v Libochově nad Labem Pohádky duchovní z něm. v Dobrovici od O. Mizery 1616, 1617, v Trenčíně u Laurence Vodhaje 1660, 1675, 1695, v Brně 1722, 1726, 1729. — Pohádky duchovní, t. j. ukryté otázky z písma sv. vytažené, Holomouc, 1695, v Brně, 1722, 1729 v Jindř. Hradci." Pokud jsem mohl přirovnati jednotlivá tato vydání (přidej k nim vydání v Skalici a v Jindřicho-Hradci u Františka Petra Hilgartnera 1738), zdá se, že byly beze všech změn přetiskovány podle vydání nejstaršího z r. 1616. Jazykové archaismy, stará úsloví a nejasná slova bývala ovšem v nových vydáních nahrazena novějšími tvary. Obsah a směr těchto sbírek naznačen je plným titulem: „Duchovní pohádky, to jest ukryté otázky z písma svatého s odpověďmi kratičkými jak z starého, tak nového zákona sebrané znovu dle bible i jiných písem svatých bedlivě přehlídnuté a nyní zase v nově všem pobožným křesťanům k potěšení na světlo vydané a vytištěné, s dovolením duchovní vrchnosti.“ Tato sbírka doposud je rozšířena mezi lidem. Nejčastěji o svatbě bavívají se družbové a družičky hádankami, vybranými z „duchovních pohádek“.[1])

---

[1]) Na rozchodnou zavdávali si staří dlouhými, řádnými doušky naposled a přípitek tento slul „truňk sv. Jana Dlijana" (od slovesa dlíti). Srv. doklady Zíbrt, Poctivé mravy, l. c., str. 47.

[2]) Viz Dr. Jos Emler, Rukověť chronologie křesťanské, v str. XXIV.

Podáváme opět výběr z této sbírky podle nejstarších vydání. Některé z nich přese všechen přídech náboženský jsou dosti vtipně a zábavně zosnovány, napínajíce a bystříce paměť hadačů. Není pochyby, že z knižné literatury četné tyto hádanky rozlétaly se pak do lidového podání, častým opakováním utkvěly v paměti prostého lidu.

Pod neumělým dřevorytem (židé poskakují kolem zlatého telete) otištěno motto: „Kdo jest tento, ježto plete důmysly řečmi umělými? Přepas jako muž bedra svá, a tázati se budu tebe a odpověziž mi. Job 38. kapitola. Promlouvá pak vydavatel „K upřímnému čtenáři“ o užitečnosti těchto „duchovních pohádek“: „Laskavý milý čtenáři, vůbec všickni mladí staří, vidíte snad co se nyní v tomto světě děje, činí, všecky národy a stavy (dáš tomu každý za pravý) při nejprvnějším shledání jest nejprvnější jednání (i táže se jeden druhého, co by se sešlo nového). Tuto tobě podnět dávám, tyto otázky podávám, následuje na ně ihned z písma svatého odpověď. Prosím, žádám s uctivostí, tuto práci mou s vděčností ode mně nyní přijměte a nedostatky polepšte, s upřímností a sprostností, neb já to činím z milosti, ne pro mistry, bakaláře, učené kněží, faráře, kteří toho víc čítají, a lepší čas tomu mají, ale pro lejky, sedláky, a sobě rovné sprostáky, aby času nemařili, vždy nětčím se obírali, jenžto svými nedostatky stejskají sobě, já taky; pakli se knížka kterému člověku bohabojnému dostane do rukou jeho, přeji mu z srdce pravého, jestli může co nabýti, z této knížky pochopiti, aby jí s Bohem užíval, sobě i jiným prospíval. Vy pak Čecho-Moravcové, moji milí krajanové, jenž dojdete této knížky za malé, skrovné penízky, prosím, za mou práci chudou, všickni kteří vděční budou, ať Kristus Beránek tichý, odpustí mi těžké hříchy a nás spolu z své milosti, obdaří věčnou radostí.“

„Začínají se pohádky duchovní, na kteréžto krátká z písma svatého odpověď následuje: Kolik osob nejvíce pojednou Pána Boha viděly? Sedmdesáte a čtyři; neb tak dí Pán Bůh v druhých knihách Mojžíšových v 24. kapitole k Mojžíšovi: ‚Vstup ty, a Aron, Nadob a Abihu a sedmdesáte starších z Izrahele a klaněti se budete z daleka. I viděli Boha Izrahelského, pod nohama jeho jako dílo z kamene zafírového, a jako nebe, když jest jasně, i viděli Boha, jedli a pili.“ — Co jest Bohu nemožného? To, aby klamati měl, poněvadž sám pravda jest. Jakož Epištola k židům v 6. kapitole svědčí: Nemožné jest, aby Bůh lhal. — Co nemůže vyčtěno býti? Léta Páně Boha Všemohoucího a panování jeho; neb on jest a zůstává na věky. — Kdo jest nejumělejší řezbář obrazův byl? Pán Bůh; neb on z žebry nejspanilejší a nejpěknější obraz ženského pohlaví Evu vzdělal, jíž podobna na světě nižádná nebyla. V prvních knihách Mojžíšových v 2. kapitole. — Kdo nejumělejší barvíř neb hojič ran byl? Pán Bůh; neb on Adamovi jeho bok otevřel a žebru z něho vyňal, naplnil tělem místo to, takže Adam žádné bolesti nepocítil, aniž o tom zvěděl. V 1. knihách Mojžíšových v 2. kapitole. Item, Pán Kristus Malchovi ucho přihojil. Lukáš v 22. kapitole. — Kdo jest nejumělejší hrnčíř byl? Pán Bůh; neb on z truple hlíny země nejpěknější a živé pohlaví mužské udělal. V prvních knihách Mojžíšových v 2. kapitole. — Kde Pán Kristus vyčítá sedlskou pranostiku, a regule neb pravidlo strany povětří? U sv. Mat. v 16. a u sv. Luk. v 12. kapit. dí: „Když bývá večer nebe červené, říkáte: ‚Jasno bude‘, a ráno říkáte: ‚Dnes bude nečas, neb se začervenalo mračné nebe‘.“ — Z čeho Pán Bůh světlo učiniti ráčil? Mojžíš praví: Že Pán Bůh světlo z temnosti vzíti ráčil, v 1. knihách Mojž. v 1. kapit. Což sv. Pavel také vysvědčuje v druhém listu ke Korint. v 4. kap. Pán Bůh rozkázal, aby světlo z temnosti se zasvítilo. — Na čem zem jest založená? Na vodách. Jakož David v 135. žalmu vysvědčuje, kterýž roztáhl a utvrdil zemi nad vodami. Tu hle vidíš moc a sílu Boží nevystižitedlnou, že to, co jest tlustšího, většího a těžšího, skrze to, co jest tenšího, měkčejšího a subtilnějšího, zdržuje a zachovává. — Která země jen jednou spatřena byla? Země vespod moře červeného, když Mojžíš z přikázání Božího moře rozdělil, že synové Izrahelští šli prostředkem moře suchého a potom se zase hned zběhlo k prvnímu místu. V 2. knihách Mojžíšových 14. kapitole. — Která země není více, než třikráte viděná? Země vespod v Jordáně viděná jest toliko třikráte, kdyžto Pán Bůh předivné rozdělil Jordán, takže po suchu přejíti mohli: První, skrze Josue; druhé, skrze Eliáše; třetí, skrze Elisea. V knize Josue 2. a 4. kapit. a v druhých knihách král. v 2. kapit. — Kdo se nenarodil a v tomto světě živ byl? Adam, první člověk. Ten se nenarodil, ale od Boha na svět stvořen jest z truple hlíny země, v něm živ byl devět set a třidceti let. (Eva dle zdání jiných devět set a čtyrydceti let.) V 1. knih. Mojžíšových, v 5. kapitole. — Kdo se narodil a neumřel? Patriarcha Enoch a prorok Eliáš. Ti dva jsou nezemřeli, ale za živa do ráje vzati. V 1. knize Mojžíš. v 5. a 4. knih. král. v 2. kap. jiný život radostný a věčně trvající očekávati se má. — Který člověk nejstarší a nejdéle na světě živ byl? Methuzalem. Ten živ byl devět set šedesát a devět let. To jest nejvyšší starost, kteréž žádný člověk ani před ním ani po něm nedosáhl. V 1. knih. Mojž. 5. kap. — Kolik oudův tělo člověka má? Rovně tolik, co dní v roce, totiž tři sta šedesáte pět. Protož kdyby každý den Pánu Bohu díky vzdával, sotva v roce jednou za celé tělo i všecky oudy jemu díky činiti vykonáš. Kdež pak jiná mnohá a nesmírná dobrodiní božská zůstávají? — Co v člověku počátek má a konec nemá? Duše má svůj počátek, protože od Pána Boha stvořená a daná bývá, ale žádného konce nemá, protože nesmrtedlná jest a nezahyne v smrti. — Co jest lepšího na světě nad perly drahé? Pobožná a šlechetná žena; neb komu se dostává, jest dražší nad všecky perle. V Příslovích v 31. kap. — Kde ženám kázati zapověděno jest? V 1. epištole k Timoth. v 2. kap. Sv. Pavel takto dí: Učiti ženě nedopouštím, ale aby byla v mlčení. — Které jsou nejkrásnější ženy byly? Dcery Jobovy; neb tak psáno jest v knize Job. v 42. kap. Nejsou nalezené ženy tak krásné, jako dcery Jobovy, na vší zemi. — Kde se zmínka činí o ženách, že sedm žen o muže jednoho dráti se budou? U Proroka Iza. v 4. kap. takto psáno jest: Uchopí se sedm žen muže jednoho v ten den, řkouce: ‚Chléb náš jísti budem a rouchem naším se odívati budem, toliko ať jest vzýváno jméno tvé nad námi a odejmi pohanění naše.‘ — Která žena jest se nenarodila a umřela? Eva se nenarodila, ale z žebry Adamové stvořená a potom umřela jest. V 1. knih. Mojž. v 2. kapit. — Která žena se narodila a neumřela? Žena Lotova, která se u vyjití z Sodomy proti přikázání Božímu zpátkem ohlédla, obrácena jest v sloup solní. V 1. knihách Mojž. v 19. kapit. — Kde a od koho ženy pro jejich dlouhé vlasy, chválu dosáhly? Od sv. Pavla, v 1. epišt. k Kor. v 11. kapit., kterýž takto dí: Přirození učí nás k tomu, že muž bude-li míti dlouhé vlasy ohyzda jest jemu, ale žena, bude-li míti dlouhé vlasy, chvála jest jí, proto, neb vlasové k zakrytí daní jsou jí.

---

[1]) Srv. Fr. Bartoš, Lid a národ, I. 2. vyd., Vel. Meziříčí, 1891, str. 96 až 97; téhož, Moravská svatba, v Praze, 1892, str. 54. Srv. též Václavek, Valašská svatba, v Telči, 1892, str. 70—71.

Který jest nejmenší a nejužitečnější pták? Včela, jakož Ekleziastikus dí v II. kapit.: Malá mezi létajícími jest včela a počátek sladkosti má ovoce její. — Kdo učil, že srdce a játra rybí proti pokolení ďábelskému užívati dobře a užitečné jest? Anjel Rafael, když mladému Tobiášovi pravil: Částku srdce rybího, když vložíš na uhlí, dým ten zahání všecko pokolení ďábelské, buďto od muže nebo ženy, takže více nepřistoupí k nim. V knize Tobiášový v 6. kapit. — Kde železo v vodě plynulo? V Jordanu, když synové proročtí u Jordanu dříví sekali a jednomu sekera spadla z topořiště do vody, vzal prorok Elizeus dřevo a vrhl na to místo, kde jest upadla a ihned zaplynula sekera nahoru a vztáhši ruku svou, vzal ji. V 4. knih. král. v 6. kapit. — V které zahradě se nejvíce škoda stala? V ráji, když Adam zhřešil a všecko pokolení v smrti a zatracení uvrhl. V 1. knihách

Mojžíš. v 3. kapitole. — Kdo jest byl nejprvnějším vinařem? Noe byl první vinař, jak Mojžíš píše v 9. kap. Noe muž voráč, začal dělati zemi a štěpil vinici. — Kdo nejdivnější patuch (lázenzkou rouchu, utěradlo) měl? Kristus Pán; když mu Maria Magdalena vlasy svými nohy jeho utírala. Luk. v 7. kapit. — Kdo jest nejhlavnější muziku měl? David král; choval v Jeruzalémě čtyry tisíce zpěvákův v chrámě Božím, prozpěvujících pánu na rozličných nástrojích. V 1. knihách Parolep. v 23. kap. — Kdo nejprvnější vánoční jitřní zpíval? Svatí anjelé, kteří hned v noci, jak se Pán Kristus na tento svět narodil, počali Pána Boha z narození chváliti. — Od koho hudci a varhaníci svůj počátek mají? Od Jobala, syna Lamecha, ten byl otec těch, kteřížto hudou na housle a varhany. V 1. knihách Mojžíšových v 4. kap. — Kdo se nejmladší oženil? Adam, sotva mu jeden den bylo, když mu Pán Bůh Evu, jíž také sotva přes půl dne bylo, za manželku dal. V 1. knih. Mojžíš. v 1. a 2. kapit. — Kdo jest nejprvnější družba byl? Pán Bůh, kterýž Evu Adamovi přivedl a jemu ji v ruce dal. V 1. knih. Mojž. v 2. kapit. — Kdo jest sobě nejprv dvě ženy najednou vzal? Lomech, syn Methuzalemův. Ten jest první byl, který řád sv. manželství Pánem Bohem hned v ráji nařízený změnil a v nic obrátil a dvě ženy sobě pojal. V 1. knih. v 4. kapit. Kdo nejvíc žen měl? Král Šalamoun. Ten měl sedm set manželek a tři sta ženin. V 3. knihách král. v 11. kapit. — Také-li poctivý tanec v písmě svatém dopuštěn jest? Jest; neb Ekleziastes praví v 3. kapit.: Skákání neb tancování má svůj čas. A Jeremiáš v 3. kapit. dí: Ještě, panno izraelská, okrášlená budeš bubny tvými a vycházeti v shromáždění hrajících. Mladí i staří spolu se budou veseliti v shromáždění. — O kolikerých tancích svatá písma zmínku činí? O čtverých: Nejprvé o duchovních, jejž pobožní lidé ke cti a chvále Pánu Bohu činili, jako Maria prorokyně vyšla a všecky ženy izraelitské za ní s bubny tancujíce. V 2. knih. Mojž. v 15. kapit. Tak také tancoval David před archou Páně, 2. knih. král. v 6. kapit. Druhý, o modlářském tanci. Jakož židé na poušti okolo telete slitého tancovali, jak v 2. knih. Mojž. v 32. kapit. psáno stojí. A kněží Raabanovi okolo oběti, v 3. knih. král. v 18. kapit. Třetí o poctivém a mravném tanci, o kterémž psáno jest u proroka Jeremiáše v 31. kapit. Čtvrtý, o nešlechetném tanci, kterýž se v nezřízených žádostech těla vykonává . . . Matouš v 15. kapitole. — Které panny skrze tanec k stavu manželskému přišly? Panny v Sýlo; když ty před městem tancovaly, vyskočili synové Benjamina z vinic, a každý sobě z nich jednu uchvátil a za manželku pojal Judit. 21. kapit. — Které panně tanec v největší zármutek se obrátil? Dceři Jephty. Když otce svého s bubny a s tanci vítati chtěla, že se z boje šťastně navracoval, byla jí od otce smrt zvěstovaná, že ji musí zabit a Pánu Bohu v oběť zápalnou obětovati, poněvadž takový slib Pánu Bohu učinil: Kdožkoliby vyšel první ze dveří domu jeho, že toho Bohu obětovati chce. Jud. 11. kap.

Kdy lidi nejprve počali maso jísti? Po potopě; v tom roce, jak Noe zase z korábu vyšel, jenž jest od počátku světa 1657, tehdáž Pán Bůh Noelovi a potomkům jeho dopustil maso jísti, co prvé svatí otcové před potopou nesměli jísti. V knih. Mojž. 9. kapit. — Kdo na tom světě nejprv jest umřel? Abel, kterýž od bratra svého Kaina zabit a života svého zbaven byl. V 1. knih. Mojž. v 4. kapit. — Kdo oběšen jest bez ruky lidské? Absolon, neposlušný syn Davida, uvázl za vlasy na dubu, a potom třemi kopími proboden. V 2. knih. král. 8. kapit.

Kde zapovědíno, aby ženy v mužských šatech a muži v ženských šatech nechodili? V 5. knih. Mojž. v 24. kapit. Neoblečte se žena v roucho mužské, ani muž požívati bude roucha ženského, neb jest ohavný před Bohem, kdožkoli činí to. — Kde Pán Kristus krejčí zpravuje aneb vyučuje? U sv. Mat. v 9. kap., kdežto učí, aby nepřišívali záplaty roucha nového k rouchu starému, aby neodjímala pevnost jeho od roucha a potom větší díra nebyla. — Kteří lidé šaty a střevíce své nejdéle nosili? Synové Izrahelští, kteréž vodil a choval Pán Bůh na poušti čtyrydceti let pořád, tak že roucha ani obuvi jejich se nestrhaly, ani vetchostí zkažená jsou. V 5. knihách Mojž. v 29. kapitole. — Kdo nejprvnější suknĕ dělal? Pán Bůh sám, jak o tom stojí v 1. knih. Mojž. v 3. kapitole: Udělal Pán Bůh Adamovi a ženě jeho sukně kožené a zobláčel je. — Kdo nejprvé počali cihly dělati? V zemi Sinar, když potomkové Noelovi počali Babylon stavěti. V 1. knih. Mojž. v 11. kapit. — Která nejprvnější švadlí a krumplířka byla? Noema, dcera Lamechova a Zylle. O této praví, že nejprve hedbávné věci vázati, šíti a tkáti vymyslila. V 1. knih. Mojž. v 4. kapit. — Kdo jest nejumělejší šmukýř a hedbávných věcí řemeslný tkadlec byl? Goliad, syn Achisemata z pokolení Dán, o němž praví Mojžíš, že ho Pán Bůh vyučil moudrosti všelijaká díla hedbávných barev z žlutého, bílého a červeného hedbáví, z postavce modrého, z zlatohlavu, z šarlatu a z brunátu dvakrát barveného uměle a řemeslně dělati. V 2. knih. Mojž. v 31., 35. a 36. kap. — Kdo byl nejprvnějším kovářem? Tabalkain, syn Lamecha, kteréhož s Zylle zplodil; ten byl kovářem a dělníkem všelikého díla od mědi i od železa. V 1. knih. Mojžíš. v 4. kapit. — Kde psáno stojí, že kovářské řemeslo od Boha jest? U proroka Izaiaše v 45. kapit.: Hle, já stvořil jsem kováře, kterýž rozdýmuje v oheň uhlí a vynáší nádobí k dílu svému. — Kdo chválen jest vtipný a vyučený jsa v myslivosti? Ezau, syn Izáka, o kterém Mojžíš píše v 1. knih. v 25. kapit.: Ezau byl muž vtipný k lovení. — Kdo nejumělejší zlatník, tesař a truhlář byl? Bezelée, syn Uri, o kterémž sám Pán Bůh praví: Naplnilť jsem ho Duchem Božím, moudrostí a rozumem i uměním při každém díle, aby myslil, což by koli vtipně uděláno býti mohlo z zlata, stříbra a z mědi, mramoru také a z drahého kamení a rozličného dříví, v 2. knih. Mojž. 31. a 35. kapitole. — Kdo jest nejnemilostivější tyran? Smrt, neb ta žád-

stylisovaný tulipánový tvar skládá se z několika lístků, jakž to ukazuje i jeho původní tvar z přírody), jakož i jablka užívaly na vyšívkách veškeré větve československého národa v málo jen pozměněném utváření. Slováci přidrželi se tvarů oblých, Valaši a Hanáci široce rozložených a často hranatě omezených, Čechové pak užívali forem podobných slováckým, jako vidíme nejlépe na starém vyšívání z Litomyšlska a na některých zlatých čepcích, pokud ovšem v XVIII. stol. se nezaměnily tyto tvary ve formy naturalističtější, přizdobené barokními okrasami.

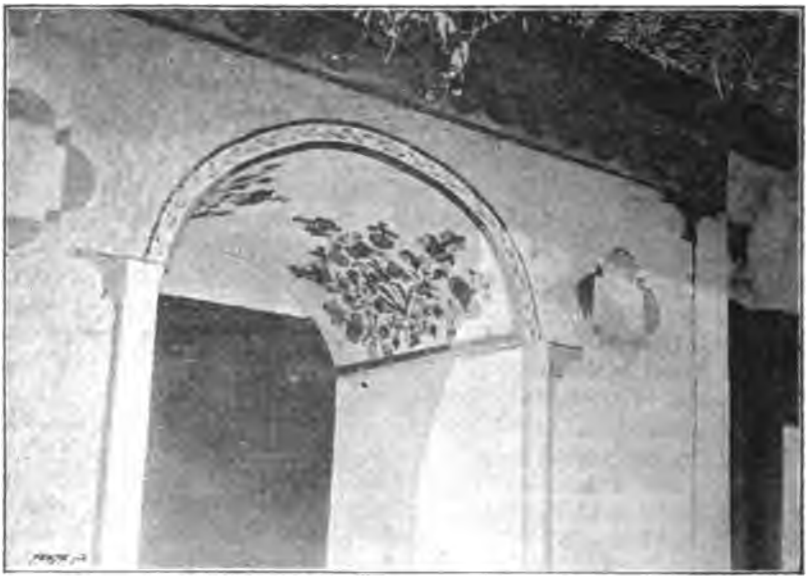

Čís. 10. Žudro z Nové Vsi (Dolní Rakousy).

Tato rozšířenost forem uvedených ukazuje dozajista k většímu stáří, než nahoře bylo poznamenáno. Nejstarší kusy vyšívání národního, které v tom způsobu jsou urobeny, datují se asi z polovice XVII. století. Museum království českého chová v české síni pokryvku z roku 1661 a jinou z r. 1663; obě jsou však kostelní a toho druhu, jako znamenité kostelní plachetky z Třebíče, Tišňova a Hodonína, které vystavila před několika lety v museu Náprstkových slečna Valtrova z Brna, a které všechny činí ve století uvedeném jakýsi přechod od kostelního vyšívání ve vyšívky národní.

Chceme-li sledovati tyto tvary květů a ovoce dále do minulosti, pak nezbývá nežli obrátiti se k pracím tak řečeným slohovým, totiž provedeným v slohu velkém. Na obr. č. 12., 13. a 14. podáváme několik vzorů vyšívání zlatem ze XVI. a XVII. stol. na českých kasulích (ornátech). I po bedlivém prohlédnutí nepoznáme valných rozdílů mezi uvedenými formami lidové ornamentiky a tohoto vypěstěného umění.

Poněvadž jsou pak tyto poslední památky staršího data, než vše před tím uvedené, mohlo by se tvrditi, že se snad jablíčka, tulipány a karafiáty dostaly do lidového umění československého původně z Čech. Ale ani tohoto původu nemůžeme nijak obhájiti. Podobné umělé vyšívání zlatem, jak jsme jej uvedli, neobjevuje se jen v Čechách; známe podobné práce i z Moravy, Rakous, Uher, Bavor a jiných zemí, tak že je pro veškeré tyto země pro konec XVI. a XVII. století vyznačně typické. Formy tyto nejsou pak jen na vyšívání, nýbrž i na majolikách, malbách a jiných umělecko-průmyslových předmětech. Pokud by se nenalezl další nějaký důkaz, dlužno z té příčiny se dohadovati, že formy uvedené byly v XVII. stol. v umělém slohu střední Evropy, tedy v renaissanci obvyklé a že se pak dostaly prostřednictvím kostelního vyšívání a majolikových ozdob v lidovou ornamentiku, která si v nich velice libovala a naučila se jich časem užívati.

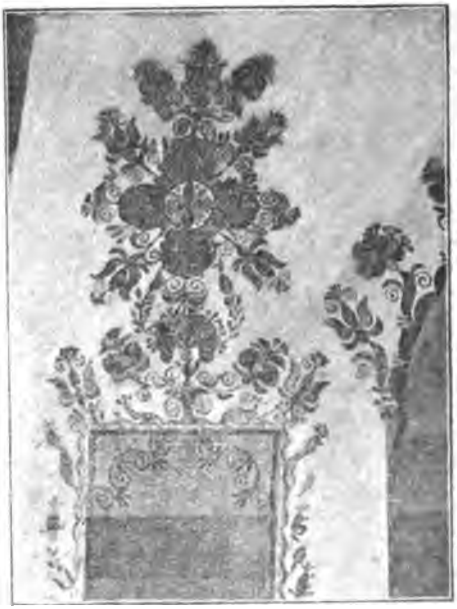
Čís. 11. Detail žudrového pilířku z Tvrdonic.

Srovnávaje celé řady takových forem ze všech dob a u všech národů, nabyl jsem přesvědčení, že původ jejich hledati dlužno v šeré dávnověkosti, neboť již na arabských majolikách, na rhodických proslulých misách a nádobách, jakož i na perských hrnčířských výrobcích a tkaninách se vyskytují téměř v těchže podobách, jak jsme je na slovenské vesnici nalezli. Pak vrátil jsem se opět k otázce, kterak se asi vyvinoval řetěz jich přenášení a stěhování, a tu se mi zdá, že

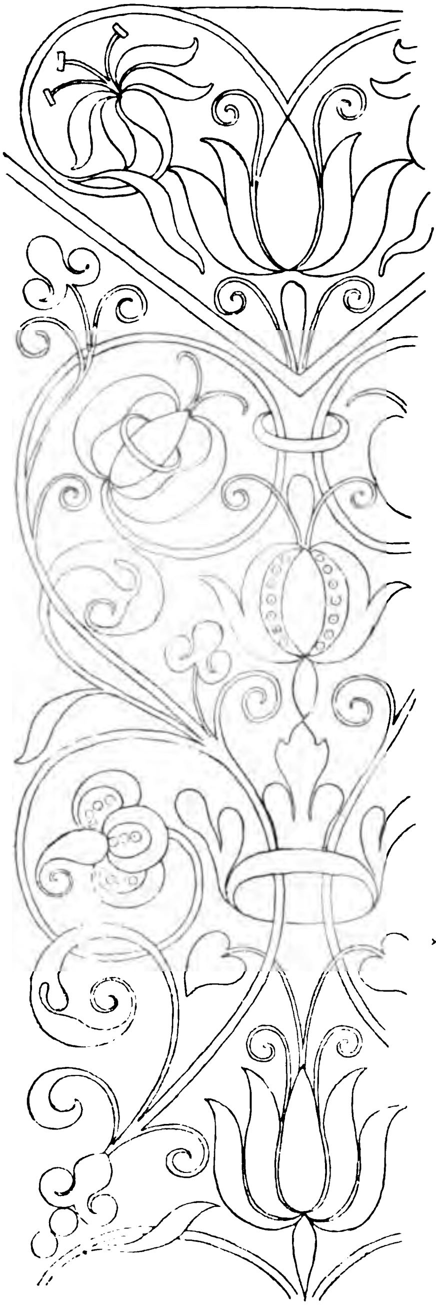

Čís. 12. Z ornátu pražského (XVII. věk, majetek J. Kouly).

konec XVI. století je nerozvinutelným uzlem, je překážkou, chceme-li vymotati pásmo vývoje forem popisovaných ve starších dobách. Italská renaissance nepěstovala celkem forem, o které nám tu jde. Z tohoto hlavního zdroje všeho téměř uměleckého pokroku výtvarného v XVI. věku naše květy a ovoce k nám nebyly zaneseny; vyskytly se i tam ovšem podobné útvary, ale nikoli v té rázovité souvislosti, ve které se ve střední Evropě v XVI. a XVII. věku objevily. Vyskytla se tu, jakož již i dříve v době pozdní gothiky, forma granátového jablka v tkaninách, která se celkem útvaru našeho jablka podobá, ale ovšem též v Orientě starý svůj původ má. Po mém však přesvědčení přišla obliba v tvarech, o které nám jde, v XVI. a XVII. věku taktéž bezprostředně z východu, přišla s tureckými nájezdy, doléhajícími v téže době nejbouřlivěji na střední Evropu.

Napodobování východních tvarů krojových i ornamentálních stalo se tehda modou nejen v Polsce i Uhrách, ale poněkud i v ostatní Evropě, právě tak jako ve stol. XVIII. napodobení Číny. Že ve stol. XVI. a XVII. znali Turci ornamenty tulipánové a jablíčkové, dokazují zcela určitě honosná sedla a čabraky, které v těch dobách v tureckých leženích ukořistěny byly, nebo kterých se dostalo za dary rozmanitým vznešeným osobám a jež se nyní chovají v různých musejích evropských, na př. v museu vídeňském a mnichovském. Skvostné tyto předměty ozdobeny jsou vzácným vyšíváním ve stříbře a zlatě. Jeho vzory podobají se našim ornamentům (č. 12., 13. a 14.), tak že pokud by nebylo zjištěno, odkud práce ty jsou, nikdo by nerozeznal, že jedny jsou původu západoevropského a druhé východního. Věc je tím podivnější, že vlastní ornamentalní těleso forem tureckých je v té době rázu docela jiného.

Taková vyšívání zlatem a stříbrem měla na podobné práce západní Evropy největší vliv, a proto byla díla taková nejdříve v témže materialu na západě prováděna.

Čabraky a sedla dříve uvedená pracována byla asi nejvíce v ležení a v krajinách opanovaných, dozajista od žen a mužů do otroctví a poroby přivedených. Asi tím možná vysvětliti různost forem ornamentálních jednak na předmětech těchto, robených v krajinách západoevropských, jednak na pracích tureckých ve vlastní říši.

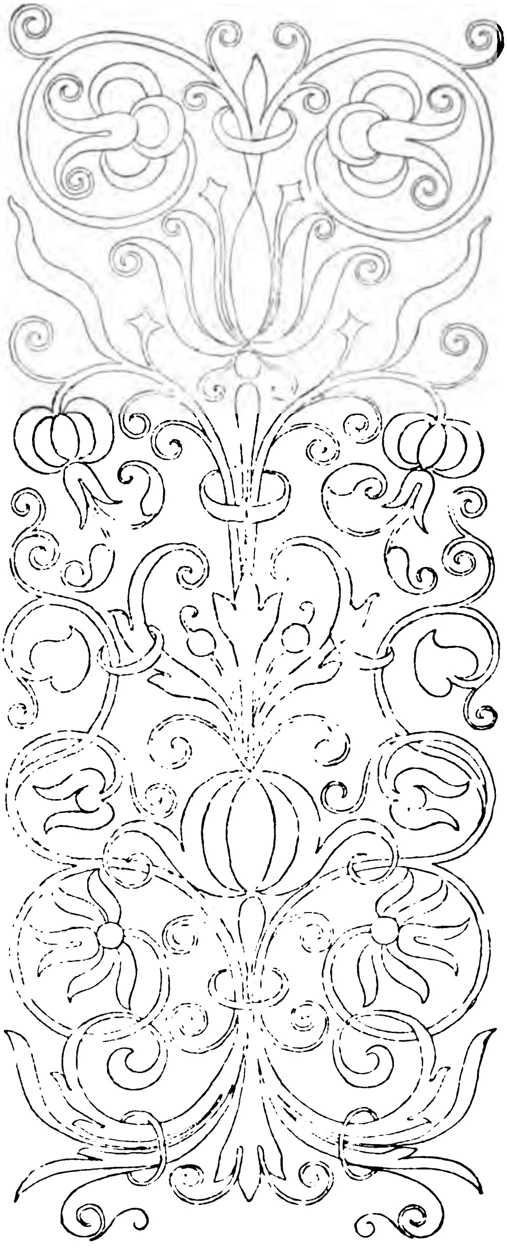

Čís. 13. Z ornátu v Českém Brodě ze začátku XVII. věku.

Čís. 14. Část ozdobného ornátu v Krumlově ze XVI. věku.

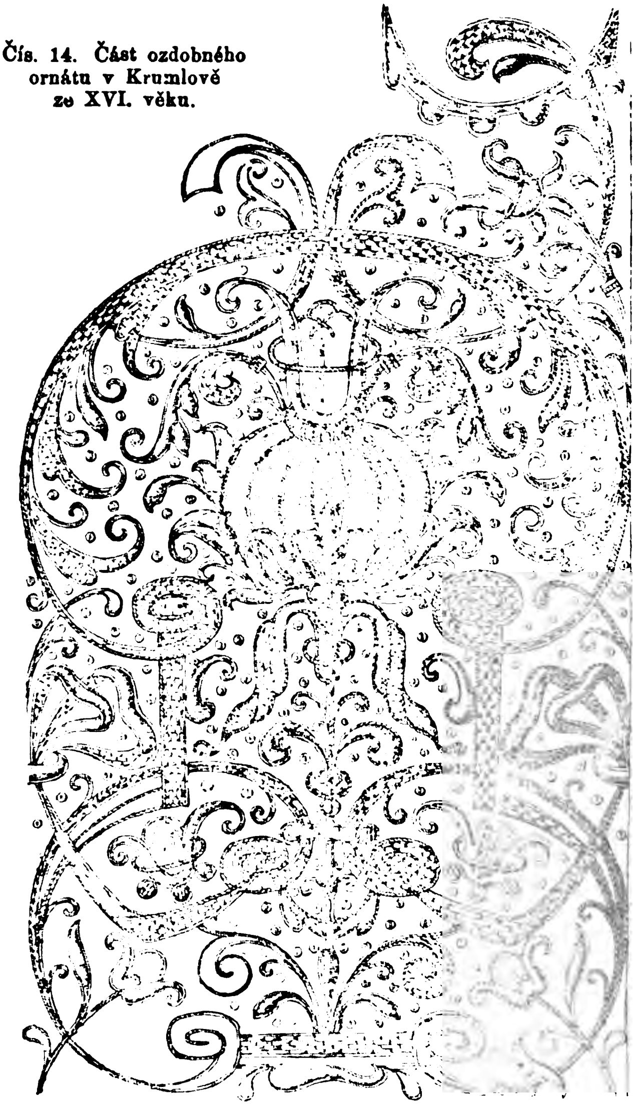

Nebudiž tedy s podivením, že vyslovuji domněnku, že práce tyto a podobné mohli pracovati ujařmení Slované a že takové ornamenty byly v dobách XVI. a XVII. věku v krajinách aspoň jihoslovanských a snad i západoslovanských dávno zdomácnělé. Konečně podotýkám, že vesnice moravské, kde ornamenty nástěnné (o které v tomto článku jde) se vyskytují, jsou nejvíce chorvatskými, a že jest o obyvatelích některých dědin dokázáno, že v minulých stoletích sem z Chorvat přišli, rovněž jako obyvatelstvo několika vesnic ostrůvku mikulovského, kde dle zprávy p. prof. Klvaně naskytají se malby nástěnné uvedeným docela podobné. Proto těšíme se na slibenou studii téhož badatele o uvedeném předmětu, která bude zajisté závažným doplňkem této stati.

Dospěl jsem zatím k dohadu vylíčenému, ve kterém dlužno dalším srovnavacím bádáním jak památek jihoslovanských, tak polských, ruských a uherských, jakož ovšem také i východních, pokračovati. Lidové umění těchto zemí ukáže pak dále, pokud můžeme přičítati původ ornamentů uvedených na vrub umělecké tvořivosti lidové, a pokud nesmíme při tom zapomínati také slohového postupu forem přirozeně vzniknuvších v lidové obraznosti a dávno užívaných od národů různých.

* * *

O Hoppovi.

Pověst od Bystrého. Podává K. V. Dvořák.

Jdeme-li z Bystrého mimo zámek směrem k Hartmanicům, vstupujeme do rozkošného údolíčka, t. zv. Valpurgina, táhnoucího se k Hamrům. Hned na počátku údolí tohoto zahýbáme-li k Hartmanicům, přicházíme k místu t. zv. „u lávek“, snad proto, že v době jarní, kdy vody tekou s kopců, musí se klásti přes nepatrný v létě potůček kláda k přechodu. O tomto místě se vypráví, že zde strašíval Hoppa. — Pověst sama dosti podobna jiným, avšak pro okres poličský na pověsti chudý, zajímavá

Hoppa byl správcem na zámku bysterském, muž krutý, divoký, povahy přímo ďábelské, poddané robotníky panství bysterského trápil a sužoval způsobem nejkrutějším. Ale ještě hůře si počínal, když koupil si vlastní hospodářství, t. zv. Tušlův grunt v Hartmanicích; tu krutost jeho neznala mezí. K tomuto gruntu náležela luka „u lávek“; v době senoseče po celý den neopustil Hoppa louky tyto, dohlížeje, aby robotníci jeho pilně pracovali, a když zahlídl, že některý odpočívá, pot s čela stírá, aneb že se chce napiti z blízkého potůčku, tu karabáč řádil po zádech nebožákových, a rány provázelo děsné klení Hoppovo.

Lid krutě trýzněný prosil Boha o přispění a záchranu před zuřivým Hoppou. Konečně mělo nadejíti vysvobození. Byla opět senoseč — slunce pražilo a robotníci s těží již se vlekli, když s klethami v ústech přihnal se Hoppa, aby dělníky karabáčem pohnal k rychlejší práci; někteří strachem se třásli před sužováním, které je očekávalo. Již byl Hoppa „u lávek“, když z čista nebe zabřmělo a Hoppa klesl, zasažen bleskem, mrtev k zemi.

Hoppa byl slavně pohřben, ale duch jeho neměl po smrti pokoje, byl zaklet. Když se lidé kolem půlnoci ubírali „po lávkách“, vídali Hoppu jedoucího tryskem na koni a za ním psa štěkajícího; jindy slyšeli hrčeti kočár, který rychle přejel a v něm seděl Hoppa; jindy zjevil se Hoppa bez hlavy, šlehaje karabáčem mimo.

Lidé pomalu vyhýbali se pod večer tomuto místu a nepomáhaly ani čáry, ani zaříkání, Hoppa se objevoval stále. Co nepodařilo se mnohým, zdařilo se „novosvěcenci“ z Hábovy chalupy v Hartmanicích; tento když byl vysvěcen a odsloužil první mši svatou v kapličce u Hartmanic, sešel v noci „k lávkám“, kde Hoppu zažehnal, a duše jeho našla pokoje, že se již neobjevoval. V Hartmanicích dosud volají na děti, jsou-li nepokojné a rozpustilé, „Hoppu“.

Referáty o spisech.

Okresní národopisná a průmyslová výstava a sjezdy ve Hlinsku konané r. 1893. V Chotěboři, 1893. Krátce po ukončení tohoto čísla byla nám zaslána pozoruhodná knížka o výstavě a sjezdech, které podnětem a vedením zasloužilého Karla Adámka i JUC. K. V. Adámka ml. byly pořádány s úspěchem znamenitým ve Hlinsku. Odkládáme obšírnější referát pro nedostatek místa do čísla 4. *R.*

Schurtz H. Dr. **Katechismus der Völkerkunde.** Mit 67 in den Text gedruckten Abbildungen. M. 8°. 370 str. Lipsko, J. J. Weber, 1893. Váz. 4 M. — Ačkoliv národopis stal se za našich dnů takořka vědou modní, přece v obrovské literatuře předmětu toho se týkající více než kde jinde není řádných knih přehledných a příručných, stojících na dnešní výši vědy. Co v jazyce francouzském vyšlo, není vše tak dokonalé, rovněž jako v německé literatuře. U Němců máme z vážných prací Peschela dnes zastaralého, Waitze a Gerlanda, jenž jest příliš obšírný a novými prameny také již předstižený, dále Müllera, taktéž zastaralého a dosti jednostranného, a posléze Ratzela, jenž však jiným směrem se nese, než aby byl přehlednou knihou příručnou. I Katechismus Schurtzův nevyhoví pro přílišnou místy stručnost tomuto požadavku, přece však možná jej nazvati v každém ohledu dílem potřebným a praktickým. Spisovatel, docent národopisu na universitě v Lipsku, jest chvalně znám svými spisy: „Das Wurfmesser der Neger“, Lipsko, 1889; „Der Seifenbergbau im Erzgebirge und die Walensagen“, Stuttg., 1890; „Grundzüge einer Philosophie der Tracht“, Stuttgart, 1891; „Die Pässe des Erzgebirges“, Lipsko, 1891. Nemáme dnes v národopise dvou původních děl přehledných, jež by systemem se shodovala. Také toto dílko má system zvláštní, jejž tuto uvádíme, neboť již z něho lze souditi na obsah a způsob zpracování katechismu. I. **Část:** Srovnávací národozpyt (ethnologie) rozdělen na anthropologii (všeobecný přehled, tělesné znaky raçové, výživa), anthropogeografii (ve smyslu Ratzelově) a kulturu, jež zahrnuje 1. všeobecný přehled, 2. rozdělení národů dle stupně vzdělanosti, 3 pomůcky a vnější známky kultury, průmysl přírodních národů, 4. duševní kulturní majetek lidstva (řeč, písmo, míra a počet, věda a umění, náboženství, morálka a právo, společnost, mravy a obyčeje). **Část II.:** Popisný národopis (ethnografie, str 122–359) liší obyvatelstvo země v 7 velkých skupin, a to: I. Skupina negroidů: 1. Austrálci a Tasmánci, 2. Papuové, Melanésci, Negritové, 3 Negroidé arijské povniny, 4. Černoši a) Bantu (Kafři, jihozápadní Bantu, usedlí východoafričtí Bantu, kmeny na Kongu a v Dolní Guinei), b) Sudanci (obyv. pobř. Guiney, států Hausských, středu. Sudanu, Horního Nilu), Černoši afrických ostrovů a mimoafričtí, 5. světlí Jihoafričané a afr. Pygmaeové (Koi-Koin čili Hottentotti, Křováci, středoafričtí Pygmaeové). II. Skupina malajská (Malajci, Madagašové, Polynésci a Mikronésci). III Skupina americká (Indiani amer severozápadu, Indiani severoameričtí, středoameričtí, jihoameričtí, Eskymáci). IV. Skupina Mongoloidů (kulturní národové vých. Asie, Indočiňané, Uralo-Altajci). V. Hamité (přid. Baskové) VI. Semité VII. Skupina arická (vých. Ariové, záp. Ariové, přid. Kavkazané). Právě tomuto ethnogr. rozdělení možno vytýkati jisté nedůslednosti, neodůvodněné novoty v nomenklatuře, ano místy i přílišnou odvahu (na př Bantu a Koi Koin v jedné skupině a j.). Část ethnologická zdá se nám zdařilejší než ethnografická. Že spisovatel musel zachovati největší stručnost, jest při rozměrech díla pochopitelno. Evropané jsou ovšem probráni příliš krátce, což však není tak velikou vadou, neboť právě zde jsou každému vzdělanci jiné, podrobnější prameny přístupny P. Dr. Schurtz vyšel z geografické školy Ratzelovy, čehož dobré následky spatřujeme v tom, že není tak jednostranným, jak často u specialistů bývá. Z čeho by si jiná díla populární mohla vzíti příklad, jest svědomité vědecké propracování látky až do poslední chvíle a důkladné využitkování literatury dnes jistě obrovské. Illustrace nejsou ovšem původní, za to však dobrý výběr a slušné provedení. Pěkná úprava jakož i levná cena budou jistě raziti knize této cestu v kruhy nejširší, čehož k prospěchu vědy samé i vzdělání všeobecného lze si jen vřele přáti. Něco podobného doporoučelo by se důrazně u nás, hlavně v době nynější, kdy ruch národopisný byl roznícen myšlénkou výstavy národopisné.

V. Švambera.

Bastian A. **Ideale Welten** nach uranographischen Provinzen in Wort und Bild. Ethnologische Zeit- und Streitfragen, nach Gesichtspunkten der Indischen Völkerkunde (Bd. I. Reisen auf der Vorderindischen Halbinsel im J. 1890 für ethnologische Studien und Sammlungszwecke; Bd. II. Ethnologie und Geschichte in ihren Berührungspunkten; Bd. III. Kosmogonien und Theogonien indischer Religionsphilosophien). 3 sv. lex. 8°. 289 + 270 + 232 str., 22 tab. Berlin, Felber, 1892. 45 M. Velice nesnadno referovati o dílech, jež napsal Adolf Bastian. Před referentem nahromaděna je při každém z velkolepé řady svazků spousta nových ideí a spousta ještě větší sebraného zcela nového materialu — vše to aspoň zdánlivě bez jakéhokoliv systému, z pravidla bez obsahu, bez indexu, často něco zcela jiného, než co titul knihy povídá. — Poslední cesta na břehy Indického okeanu zavdala Bastianovi podnět, aby na sklonku svého života naskizzoval veliký obraz své vědy a svých názorů, jak si jej vytvořil během čtyřicetiletého putování kolem světa. Humbold napsal před půl stoletím své Confiteor v pověstném „Kosmu“. Pokus Bastianův vypadl ovšem jinak. Kdežto veliký geograf dlouhou řadu let svého života obětoval formě díla, jež, pokud se věci týče, dávno se bylo v hlavě jeho vykrystalisovalo, vychrlil Bastian, jehož zásluhy o národopis sotva jsou menší Humboldtových o zeměpis, po svém způsobu, známým telegrafickým slohem názory své na papír, a tím dílo jeho stává se naprosto nepřístupným neodborníkům. Ve sv. I. marně bude někdo hledati cestopis po Indii, za to však nalezne zde velikou látku předvedenou u srovnání s ostatním světem. Že jest správně podána, musíme věřiti, neboť způsob citace Bastianovy předpokládá paměť tak obrovskou, jakou má zase jen jediný Bastian. Nejzajímavější, důležitý i pro historiky a geografy jest sv. II. Proti oněm frásovitým úvahám o té které vědě vystupuje zde moře myšlének. Žádný národopisec nesmí se zříci čtení této knihy. Často vytýká se národopisu stejně jako geografii, že zde nahromaděno tolik různorodé látky a upíráno jim s tohoto stanoviska příjmí vědy. Bastian ukazuje, že nahromadění jest jen dočasné a že mu bude ulevono, až vědy, jichž úkol zatím ethnologie byla nucena převzíti, rozšíří svůj obzor. Platí to hlavně o všeobecných dějinách. Bastian praví, že mínění, že ethnologie jako přechod mezi geografií a historií upadne v konflikt s těmito vědami, spočívá na povrchním odhadu, a že bude lze přesně vymeziti hranice. Mnozí kritikové vůbec ignorují stadium vývoje, v němž se ta která věda nalézá. Dnes nalézá se ethnologie ve stejném stadiu, jako krajinný zeměpis, to jest zaopatřování a systematické rovnání materialu. Stadium to blíží se ke konci a někteří soudí, že i methoda Bastianova dlouho je nepřetrvá. Napovídá se, že věda Bastianova obmezuje se na zodpovídání otázky „kde“ a nepraví „jak“. Tu dlužno vytknouti, že v počátcích svých každá věda (až na malé vyjímky) jest popisná, což však není důkazem, že by nemohla postoupiti dále, a nemůže býti výtkou těm, kdož ji v tomto stadiu tak pěstují, a zvláště při národopise lze jen děkovati osudu, že prvním a nejlepším jeho pěstitelem byl Bastian, inak by se dnes sotva mohlo říci, že sběrací stadium ethnologie blíží se ke konci. Věda by želela množství ztraceného materialu, jenž by nikdy nemohl býti nahrazen a měla by za to snad o několik hypothés více, jež by každý nový objev mohl podvrátiti. Nejdříve skutečně musíme věděti „kde“, než se ptáme „proč“ a „jak“. Otázka zeměpisného rozšíření jest základní otázkou světovou, jest universálním stanoviskem, z něhož lze hleděti téměř na každý předmět lidského bádání. Ostatně dlužno uznati, že práce monografická, jež se proti Bastianovi staví, nutně předpokládá sebrání veškerého nutného materialu a že jest i při ní nutný všeobecný rozhled, nemá-li práce tato klesnouti na pouhé řemeslo. Budiž nám dovoleno doslovně uvésti, jak se Bastian sám pronáší o své methodě (sv. II. 252): „Vom historischen Standpunkt, auf einem von wechselweis kreuzenden Linien durchschnittenen Geschichtsobject, war anfängliche Opposition gegen die Verwerthung darüber herausfallender Parallelen selbstverständlich erklärbar, wogegen auf geographischem Unterlage der Ethnologie für eine Polemik ausgegebenen Parole beigestimmt ist, ergibt sich der ethnisch variirende Elementargedanke als zwingende Consequenz, beim Fortschritt von physiologischen Grundlagen der geographischen Provinz zu dem Reflex der psychischen des Gesellschaftswesens, wie eingewoben in seine tellurisch-kosmischen Umgebungsverhältnisse bedingte Weltanschauung.“ Nejvíce positivně nového přináší III. sv. Bastianova díla, nemůžeme však zde zabíhati do soustavného referátu, jenž by vzrostl (kdybychom se chtěli všeho dotknouti) v objemnou knihu. *V. Šambera.*

Vykoukal F. V. **Z časů dávných i našich.** Obrázky zvykoslovné a kulturní. V Praze, 1893, nakl. Dr. Frant. Bačkovský. **Česká svatba.** V Praze, nakl. Jos. R. Vilímek, 1894. Jméno spolupracovníka našeho F. V. Vykoukala je známo i širším vrstvám českého čtenářstva z předních časopisů českých, kamž od roku 1884 ukládal svoje příspěvky národopisné a kulturně-historické, psané přístupným slohem, zosnované na základě literatury knižné i na podkladě látky, sebrané od spisovatele mezi lidem českým. Příspěvky tyto, pokud se týkají zvykosloví výročního, doplnil, přepracoval, opatřil místy srovnavacím materialem, čerpaným ze zvykosloví jihoslovanského, a podává je v úhledné knížce za příspěvek k české literatuře národopisné. Volil obvyklý pořad, postupuje od slavnosti zimního slunovratu, od vánoc (Štědrý den na našem venkově, koleda u nás i jinde, jesličky a dramatické hry vánoční, Nový rok) k masopustu (Ostatky masopustní), do doby jarní (Vítání jara a neděle smrtná, velikonoční týden na našem venkově, jarní slavnosti pražského lidu, máj na vsi), ku slavnosti letního rovnodenní (Lidové slavnosti o sv. Janě Křtiteli) a na konec vede čtenáře na „České posvícení“. Referent, jenž se touž látkou obíral v knize „Staročeské výroční obyčeje“ a posavad obírá, chystaje druhé, rozmnožené vydání spisu jmenovaného, rád přiznává, že Vykoukalova kniha zasluhuje bedlivé pozornosti odborníkovy i širších kruhů českého čtenářstva. Odborník dočte se v knize Vykoukalově mnohých zajímavých detailů, které mu ušly při četbě pramenů roztroušených, třeba by znal zase řadu jiných věcí, kterými by mohly býti doplněny jednotlivé stati knihy, psané slohem svižným, zábavným. Není potřeba široce o tom vykládati, že se spisovatel vzdal všech theorií zastaralých a podvrácených novějším bádáním i hlásí se oběma pěknými spisy k stoupencům školy nové, v níž si pojistil oběma pracemi místo záslužné. Čtenářstvo pobaví se příjemně záživnou četbou o výročních obyčejích, pověrách a slavnostech a bude jen s námi jistě litovati: Škoda, že spisovatel nepřibral do knihy všecky další ještě výroční slavnosti a obyčeje (na př. obchůzky na sv. Řehoře, letnice, obžinky a pod.) Také jiné pozoruhodné studie Vykoukalovy, na př. o uhranutí, o lékařství lidovém, jejichž ukázky jsme zahlédli po časopisech, byly by nám vítány v tomto souborném vydání. Zatím dlužno přestati na této sbírce a doufati, že spisovatel upraví i jiné články svoje v knihu opět novou. — Tentokráte byl zaměstnán také skladbou knihy „Česká svatba“, elegantně vypravena od knihtiskárny Vilímkovy. K Vavákově a Kuldově spisu o českém zvykosloví svatebním přibyla vedle Václavkovy knihy „Valašská svatba“ (1892) studie Fr. Bartoše „Moravská svatba“, vydaná roku 1892 v Knihovně Českého Lidu II. Knihu Vykoukalovu vítáme s povděkem, poněvadž doplňuje znamenitě zejména uvedené spisy o svatbě české na Moravě důkladným líčením, jak slavil a slaví svatbu lid v Čechách. Látku roztřídil v stati: I. Námluvy. Výbava nevěstina. Smlouvy svatební. Svatební smlouva. II. Ohlášky Kterak zvali na svatbu. III. Přípravy k svatbě. V předvečer svatební. IV. V den svatební. V. Po svatbě. Spis nabývá veliké ceny pro českou literaturu národopisnou tím, že látka jeho snesena je většinou přímo z lidového podání a že tedy obraz svatby české líčen je věrně podle skutečnosti s četnými podrobnostmi novými, doposud neznámými. Zejména proto si knihy Vykoukalovy o svatbě české vážíme a řadíme ji mezi přední národopisné publikace z nové doby. Cenu zvyšují četné notové vložky při písních svatebních. Spisovatel je si toho vědom (viz úvod), že kniha bude asi doplňována. Toho si přejeme v zájmu české lidovědy a budeme se o to v Č. L. starati. Základ však je knihou Vykoukalovou upraven. Hlavní rysy stanoveny jsou v knize, které bychom přáli hojného rozšíření mezi čtenářstvem českým. *Zbt.*

Černý Ad. **Svatba u lužických Srbů.** V Praze, 1893. Pěstitel vzájemnosti česko-lužické, Ad Černý, vybral si do této knížky ze soustavných studií svých o životě lidu lužického líčení svatby. Přednosti prací Černého, které v jiných skladbách již tolikráte byly po zásluze oceněny u nás i také u Slovanů ostatních (nejnověji referát Grabowského ve Wisle, 1893, 3 sv), vynikají také v této práci. Spisovatel nepřestává na materialu knižném. Projíždí horlivě kraje lužické, vyptává se a dopisuje soukromě i v časopisech lužických, aby jen nasbíral látky hojně. Látku takto sebranou roztřídil si v oddíly: I. Námluvy, zasnoubení. II. Braška (plampač). Pozvání na „kwas“. III. Před svatebním dnem. IV. Svatební hosté a kroje V. Jízda pro nevěstu. VI. Cesta do „cyrkwje“. VII Návrat z kostela. Hody. Tance. VIII. Odchod z domu otcovského. Text knihy propleten je písněmi a jejich melodiemi a vyzdoben sličnými obrázky svatebčanův i průvodu svatebního K uvedeným knížkám o svatbě lidu českého v Čechách a na Moravě důstojně řadí se pečlivě sestavená skladba Černého a vybízí bezděky k srovnávání, jak úzce souvisí naše lidové podání s lužickým. Knížka byla vydána nákladem spisovatelovým. Neváháme tu přidati pro ty, kdo by u nás nebo odjinud chtěli si opatřiti spis Černého, adressu: Prof. Ad. Černý, Král. Hradec (Bohême). *Zbt.*

Шишмановъ Ив. Дръ. Приносъ къмъ бьлгарската народна етимология. София, 1893. Zároveň s knihou Jana Černého, Příspěvky k české etymologii lidové (Knihovny Českého Lidu III), 1893, byla vydána kniha Šišmanova o lidové etymologii bulharské, otisk z bulharského Sborníku IX., vydávaného od ministerstva osvěty. V úvodu seznamuje Dr. Šišmanov podrobně s odbornou literaturou, uvozuje práce, týkající se lidové etymologie. Snesl tu literaturu neobyčejně hojnou, všímaje si pilně studií slovanských i cizích, čerpaje z nich podklad k dalším úvahám o soustavách při klassifikaci zjevů, jimiž se obírá studium lidové etymologie. Třídění 1. podle materialu, 2. pořadem abecedním, 3. podle formy a logického značení. Spis. třídí bohatý material z oboru etymologie bulharské: Lidová etymologie 1. v mythologii a daemonologii, 2. v křesťanské bájesloví a zvykosloví (legendy, pověry, obyčeje, slavnosti), 3. v historii a geografii podle lidových názorů, 4. v národní slovesnosti (v lidových zkazkách, písních, v humoru a pod). Vysvítá již z tohoto roztřídění, že četné příklady, které sebral autor, týkají se nejen studia etymologického, nýbrž nerozlučně jsou sdruženy s bádáním folkloristickým. Důkladně obírá se Dr. Šišmanov na základě nejnovější literatury otázkou o Svantovítovi, Velesovi a Svarohovi, podávaje rozbor všech posavadních stanovisek. Vykládá o slavnosti „rusalia“, o můře a pod. Lidové výklady při názvech svatých, světic, svátků, slavností, obyčejů, pověr poskytly spisovateli vhodnou příležitost, aby na základě neobyčejné sečtělosti a překvapující znalosti literatury rozvinul před námi obraz, jak si lid bulharský a (místy) slovanský vůbec vykládá původ obřadů, zvyků. Z dalšího velmi poučná je stať o etymologii v lidovém léčení. Při obrovském množství detailů, které sebral neunavný autor do své kniby, není možná všeho tu vyčítati v referátu, jehož úkolem bylo upozorniti čtenáře Česk. Lidu na důkladnou, záslužnou práci Dra. Šišmanova, při jehož činnosti literární zasluhuje výslovné zmínky, jak bedlivě stopuje rozvoj literatury české (srv. citáty na př. z Máchalova Bájesloví a j. v.). Vzoru tohoto měli by si povšimnouti, až na čestné vyjímky, také jiní badatelé *slovanští*, kterým česká ethnografie a česká lidověda, pokud není psána *německy*, je španělskou vesnicí, terra incognita! Jediné touto neznalostí a neomluvitelnou lhostejností k pracím českým možná vysvětliti poklesky i směšná nedopatření a zkomolené citáty i texty, kterými se hemží nedávno vydané literárně-historické a ethnografické spisy slovanské, k nimž se ještě vrátíme. *Zbt.*

Tom. Šílený. **Národopis a umění.** K národopisné výstavce tišňovské, pořádané od 6. do 20. srpna 1893. V Brně, 1893. Spisovatel dokazuje přesvědčivým výkladem, že studium národopisné sbírá a vyhledává svéráznou látku umělcům, ukazujíc způsob, jakým duch národa českého tvořil a jak umění má tvořiti, má-li skutečně z národa vyrůstati, v duchu národním kořeniti i z něho síliti a k lidovému původnímu umění se připjati Toto thema spisovatel zovrubně odůvodňuje. Knížka Šíleného je sestavena s láskou k studiu lidovému, slohem klidným, působivým. Rádi bychom častěji uvítali spisovatele na tomto poli. *Z.*

Náš lid jak jeví se ve svých zvycích, obyčejích, písních atd. z kraje litovelského a severní Moravy. Péčí národopisného odboru litovelského. V Olomouci, 1893. Mezi publikacemi, které byly vydány podnětem výstavek národopisných, líbí se nám zejména tato knížka proto, že podává beze všech zbytečných přítěží prosté material, ale material důležitý, sebraný z lidového podání v pečlivém výběru. V stati „Svadba“ podává pěkné varianty ku posavadním popisům svatby moravské. Obyčeje a pověry při koutu podobají se obyčejům téhož druhu, které Bartoš vylíčil v Č. Lidu II. str. 13 a d. Roztomilá je kapitolka „O dětech“, kdež hlavně hry dětské jsou zajímavé. V článku „Pěstování a zpracování lnu a konopí na Litovelsku“ poutá pozornost líčení přástev. Po sbírkách pověr na štědrý den, o můře a divých žinkách a pod. čteme o pranostice lidové, o lékařství, o stínání berana. Na konec jsou připojeny „Národní písně severní Moravy“ od J. Melhuby. Připojen též zdařilý snímek fotografický „Starého hanáckého gruntu se žudrem v Cholině“. Knížku doporučujeme. *Z.*

Referáty o časopisech.

Wisła, Miesięcznik gieograficzno-etnograficzny, red. dr. J. **Karłowicz**, wyd. M. Arct, Warszawa, 1893, VII. 2. L. Krzywicki podává důmyslnou studii o významu zvířat v představách lidu primitivního i ukazuje, jak přežitky těchto představ udržují se podnes v lidovém podání u národů vzdělaných. Witanowski. Z rodné nivy (z gub. Piotrkovské pověry, pranostiky, rozprávky, ptačí řeč, písně). Olechnowicz pokračuje v oznámených již studiích. A. Pl., Tkalcovské názvosloví W. Siarkowski, Příspěvek k materialu o kroji lidovém ze vsi Krzyżanowice v XVIII. v. J. Kibort, Zmujdsky, řád včelařský. K. Mátyás, Čepení na svatbě v Sandecku. R. Lubicz, dodatek k statím J. Franka „Bajka uherská“ a „Vojna židovská“. Týž, Roby jelení. Týž, Oběti lidské. Z. Wolski. Příspěvek k článku R. Lubicze „Podanie o prawdzie osieckiej.“ J. Kibort, Charakteristické významy źmujdské.

H. Biegeleisen, Ze studií o písních a obřadech svatebních. Sz. Jastrzębawski, Pozvání rýmované na svatbu. Bugiel obírá se srovnavacím studiem látky „Balladyny“ od Słowackého, hledaje v lidovém podání její ohlas (srv. Erbenův „Zlatý kolovrat“). Tatar, Svatba v Bierkově. Witanowski, Sedlák satirikem. Směs: lidové léčení, chata (s obr.), lidové představy o přírodě. oheň „živý“, památka mrtvých, kraslice, ohně svatojanské, hojné referáty (mezi časopisy referát o českých „Květech“ 1892). W. Eljasz nakreslil ukázky výrobků ze Zakopaného. S. Udziela poslal obrázek ovčího sýra ozdobeného, jaký nosívají venkované do Żywce, městečka v jihozáp. Haliči. M. Wawrzeniecki vyobrazil skupinu hraček dětských z Krakovska a obrázek sýru ovčího ze Zakopaného. W. Marrené-ova referuje obšírně o sicilské výstavě ethnografické. Srv. Č. Lid II. str. 84. Linguisty i také ethnografy bude zajímati obrana S. Ramulta proti dru. J. Karłowiczowi „Slownika języka pomorskiego“ (srv. Č. Lid II. str. 718) a nové důvody pro stanovisko Karłowiczowo od J. Sembrzyckého. — VII. 3. Juszkiewicz, Litevská svatba v okolí Veluny (překlad Kopernického). Dokončení studie Biegeleisenovy. Oczykowski, Obchůzky s jesličkami v Lowiczi. Nałkowski, Kronika geografická za rok 1892. Pokračování studie Bugielovy. Pasy (s obrázkem Wawrzenieckého). „Kopy“, t. j. hrsť obilí, kterou zastrkují na vánoce za obrazy, a „kropidelko“, kterým pokropují svěcenou vodou na veliký pátek pole a pak je zastrkují do země — rovněž s obrázkem od téhož. Týž malíř podal náčrtek lidového kroje z gub. Kielecké a obrázky „cinfagy“, sekerky obvyklé v okolí Zakopaného a obraz dívky horalské. Kibort, Humor lidu żmujdzského. Hempel, Hry a zábavy dětské v Skorzycích (gub. Lub.). Król, Obžinkové písně. Bohatá směs. Referáty (mezi nimi Karłowiczův o Sazonovičově studii o Lenoře, Grabovského obšírný referát o Svatbě u lužických Srbů od Černého). Pěkný časopis znova doporučujeme pozornosti českých čtenářů. *Zbt.*

Časové zprávy.

* **Osobní.** Tyto dny meškal v Praze univ. prof. J. A. Lundell z Upsaly, redaktor švédského folkloristického časopisu „Nyare Bidrag till kännedom om de svenska landsmälen ock svenskt folklif“. Studuje literaturu českou a jihoslovanskou, všímal si zejména lidovědných prací našich. Badateli švédskému líbily se ethnografické sbírky Náprstkova musea i pochvaloval vkusné upravení Selské síně v Museu království českého.

* J. Nikolaïdes, sběratel lidového podání v Malé Asii (srovn. spisy jeho Traditions de l'Asie Minneure, Les livres de Divination a j. v.) zemřel na ostrově Chios.

* E. Bonnemère, spisovatel znamenité knihy „Histoire des paysans“ zemřel v Louerre ve Francii. Spis jeho pokládán je za vzor historie selského lidu.

* **Národopisná výstava českoslovanská a Národopisné Museum českoslovanské v Praze.** O národopisné výstavě podáme obšírnější referát v čísle 4. Národopisné museum uspořádáno bude v místnostech paláce hraběte Sylva-Tarouccy, jenž ochotně propůjčil prostranné sály tyto pro sbírky Musea národopisného, jehož kuratorium právě se ustavilo po úradě výkonného výboru Národopisné

výstavy a Národopisné společnosti českoslovanské takto: Předseda a vrchní inspektor p. architekt Zeyer, sekretář a pokladník p. Dr. E. Kovář, kustos p. Dr. K. Plischke. O pořádání jednotlivých musejních odborů se rozdělí pp. architekt Herain, ředitel F. A. Šubert, Dr. J. Matiegka a Dr. L. Niederle.

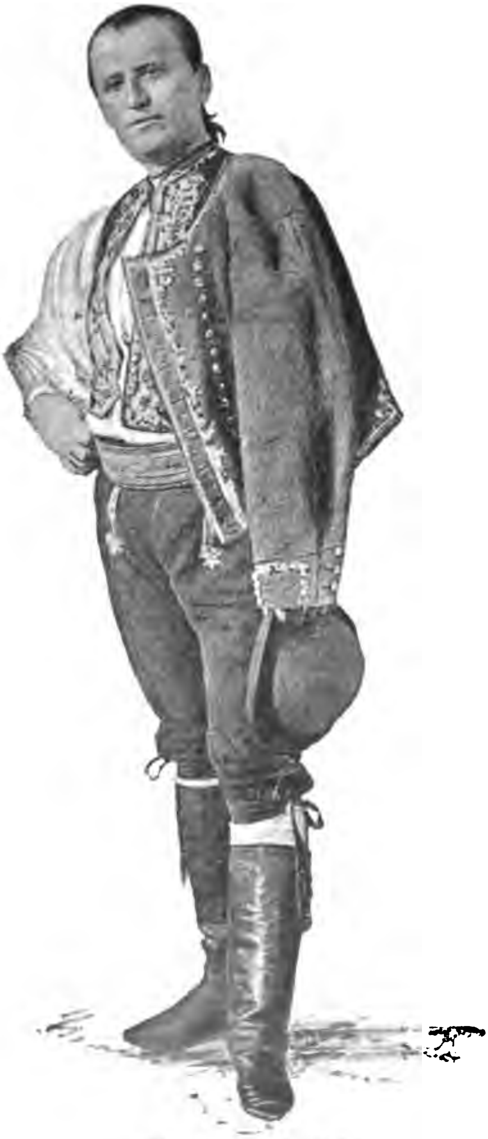

Mužský kroj hanácký.

SMĚS.

* **Mužský kroj hanácký.** (Viz obrázek). Prof. J. Klvaňovi podařilo se na ethnografických potulkách po Moravě zachytiti charakteristický typ hanáckého muže ve švarném úboru, který takto popisuje: „Zelenou frydku (špencl) přehodil si přes rameno, zajisté jen aby bylo viděti světle modrý, bohatě pestrými květy vyzdobený lajdík (vestu). A i tu má nedopjatu: to k vůli srdéčku na přednici košile, nejspíš od jeho „znémiléší“ uměle vyšitému. Pás ovšem je široký, pavími brky a stříbrnými nitmi ozdobený, i „červenice“ úzké, přilehlé mají boky samý květ a „podléčke“ mezi červenicemi a holínkovými botami („tvrdéma“) vykukující jsou jak padlý sníh“.

* Horlivý sběratel lidových výšivek a krajek ruských Dalmatov právě vydal 1. sešit objemného sborníku fotografií na základě skvostných exemplářů svojí sbírky. Sešit 1. podává výběr 50 obrázků velikoruského vyšívání. Dílo bude vítanou pomůckou při studiu ruské lidové ornamentiky a lidového umění.

* Prof. Dr. A. Brückner vykládal v Berlíně na schůzi tamějšího spolku „Verein f. Volkskunde“, jak pověsti z Dalimilovy kroniky se shodují překvapujícím způsobem s pověstmi lužickými.

O mladší době kamenné v Čechách.

Napsal L. Niederle.

U nás již od dřívějších let je mezi archaeology spor o to, zdali v Čechách existovala t. zv. mladší doba kamenná neboli neolithická, jestli Čechy byly kdysi obydleny lidem, který znal již orbu, chov dobytka, keramiku, ale neznal ještě kovu, a všechny nástroje a zbraně vyráběl dosti uměle z kamene, z parohů a z kosti. Professor Smolík po řadu let houževnatě zastává mínění, že u nás neolithu nebylo, naproti tomu professor Woldřich, Bř. Jelínek, Fr. Franc a jiní neolith uznávají, a L. Šnajdr několika články jej hájil.[1])

Prof. Smolík přijal kdysi stanovisko, které v třídění dob předhistorických a v jiných ještě otázkách zastávali Chr. Hostmann a hlavně L. Lindenschmit. Mínění těchto dvou archaeologů jsou již dávno, pokud se obecné jich platnosti týká, vyvrácena.[2]) U nás specialně, jak myslíme, neplatí, a neplatí, jak budeme hleděti ukázati, i mínění, které se ze stanoviska toho vyvinulo, že v Čechách nebylo mladší doby kamenné, že hlazené nástroje kamenné, jež se u nás nalézají, v starších dobách přicházely k nám obchodem, právě jako později výrobky bronzové.[3]) Podobně zamítavé stanovisko, ač ne tak rozhodně a také v detaillech jinak zaujal nejnověji v otázce této prof. Píč. Vyjádřil se následovně:

---

[1]) J. Woldřich v Pam. XI., str. 388, Beiträge III. str. 1 a násl., Jelínek passim ve svých článcích a L. Šnajdr hlavně ve svých „Počátcích předhistorického místopisu země české“ (Pardubice, 1891).

[2]) Srv. nejnovější článek Hoernesův „Geschichte und Kritik des Systems der drei praehistorischen Culturperioden“ v Mitth. wiener anthr. Ges. XXIII. str. (71).

[3]) Viz na př. Pam. arch. XI, str. 12, 543, XII., str. 308 nsl. Nejnověji vyslovil se prof. Smolík (v Ottově Slovníku Naučném, s. v. Čechy, Česká praehistorie) takto: „Setkáváme se sice u nás s rozličnými hlazenými předměty z kamene, jako s mlaty vrtanými, dláty, klíny, sekerami a pod., a to nejen v bydlištích, na hradištích, řídčeji v hrobech, nýbrž často na polích porůznu ve vrstvě hořejší málo jen centimetrů pod povrchem; ale kromě tohoto případu posledního objevují se skoro všude jinde ony hlazené nástroje a zbraně ve společnosti předmětů kovových. Kromě toho bývají velmi často z takových hornin, kterých u nás je buď poskrovnu nebo jichž zde vůbec není, tak že se podobá pravdě, že větším dílem odjinud sem jako hledaný tovar přinášeny byly. Pokud se pak týče hlazených nástrojů, jež se na polích vyskytují téměř na povrchu, ač nepocházejí-li ze starých rozoraných bydlišť, pokládám je za zbytky „hromadných nálezů“, t. j. někdy sem složených předmětů, které později pluhem byly zachyceny a po staletí sem tam roznášeny, čímž se jejich mělká poloha nynější vysvětluje. Poněvadž pak u nás na nejednom místě objevily se

„Jestli však tyto popelovité jámy se svými stopami někdejšího obývání za hlavní oporu tak zvané neolithické čili kamenné doby se pokládají, a jestli kostry skrčené poblíž takových pravidelně téměř již bronzové a zlaté pohřební dary při sobě mívají, pak plyne odtud i druhý důsledek, že totiž u nás té čisté doby neolithické asi nebylo, a tam kde u koster skrčených jen kamenné dary pohřební se vyskytují, že bezpochyby jen na starobylost ritu pohřebního souditi se dá." A dále: „Bylyť arci hroby podobné bez bronzu nalezeny již několikráte v Čechách, i bylo by tudíž podle běžného za hranicí i u nás třídění správným říci, že kostry skrčené patří z části do neolithu, většinou do doby bronzu, výstřelky svými do doby la Tèneské. Než i přes tyto nové doklady neolithu pisatel těchto řádek není přesvědčen, že u nás v Čechách čistá doba neolithická byla opravdu zastoupena, i kloní se vždy ještě k tomu náhledu, že neolith v hrobech těch jest archaickým obřadem, jakož by vysvítalo z hrobů brandýských a brázdímských, kde hroby neolithické s bronzí byly podle sebe a tudíž se vší pravděpodobností současné; vysvítalo by to i ze situace přerovské, kde na sídlišti v jamách nalezen byl bronz, v hrobu neolith, vysvítalo by to konečně i z jam radímských, kde vedle neolithických korálků (pak i střepin) přece nalezen bronz." [4])

---

vedle kamenných mlatů též vývrty (čípky z děr), jinde i mlaty nedovrtané, hotoveny byly některé tyto předměty zajisté u nás, a to řemeslnými lidmi, původně snad cizími, práce té dokonale znalými, kteří asi právě tak robili zde hlazené nástroje kamenné jako oni „marchands fondeurs" artefakty bronzové. Že se později chopili práce té i domácí obyvatelé, o tom není pochybnosti, ano jest jisto, že se zde jako jinde hotovily hlazené ty předměty dle potřeby i v dobách mnohem pozdějších, jak tomu nasvědčují i hroby i stará sídliště. Z toho tedy, že skutečně se u nás takové hlazené kamenné artefakty dosti hojně vyskytují, nemůžeme na ten čas uzavírati, že zde žili lidé kovu vůbec neznající, tedy už v době, která se „neolithickou" nazývá a přibližně až do druhého tisíciletí př. Kr. klade. Neboť k závěrkům tak důležitým a dalekosáhlým neopravňují nás ani na př. hromadně nalezené úštipky pazourkové u Bukvice blíže Jičína, ani tak nazvaná stanice diluvialního člověka u Lubna blíže Rakovníka rovněž s hojnými pazourky spracovanými, a to kromě jiného i proto, že se o vyrabitelích věcí těch, t. j. o jejich bydlištích a hrobech, zařízení oněch i těchto ničeho dosud neví. Konečný úsudek o tom budiž ponechán dalším výzkumům, kterých úlohou bude spolu rozřešení otázky: byla-li naše vlast už v tak hlubokých dobách vůbec obydlitelna čili nic." S náhledy vyslovenými v tomto odstavci ve více bodech nesouhlasíme. Zde se nejen upírá doba neolithická, ale nalezené nástroje kamenné vykládají se za zbytky hromadných nálezů, jež k nám do Čech aspoň v starších dobách přicházely obchodem — theorie zcela nepravděpodobná.

[4]) Archaeologický výzkum ve středních Čechách, str. 44 a 62. Totéž v Pam. arch. XV., str. 395, 412.

Upírá-li professor Píč existenci čisté doby neolithické v Čechách, jest jeho theorii podkladem patrně následující soud: Lid, který zde zanechal nejstarší hroby se skrčenými kostrami a který zakládal příbytky své nad částí zachovaných kulturních jam, nebydlil ještě v Čechách v té době, kdy neznal kovův a žil v čisté kultuře kamenné. Ale v jeho vývoji kulturním tuto periodu musíme předpokládat. Lid ten přišel sem teprve potom, když se již seznámil s bronzem. Jelikož musíme míti za dokázané, že v době diluvialní byly již Čechy obydleny, vysvítalo by z mínění předešlého, že mezi koncem doby diluvialní a dobou, kdy k nám přišel lid s prvním bronzem, nebyly vůbec Čechy osídleny. Byla by to tedy theorie hiatu přenesená k nám a rozšířená na celý neolith.

Že lid, který sem dle této theorie s bronzem přišel, žil před tím v době neolithické, toho nejlepším dokladem jsou zbytky neolithické kultury v památkách, jež po něm ostaly; to uznává i sám prof. Píč, vykládaje zbytky ty za „archaický obřad" téhož lidu. Jde nyní jen o to, kde prošel onen lid stupněm neolithické kultury, zda u nás, či jinde. Ten kdo u nás neolith upírá, soudí patrně, že jinde a že se lid onen teprve po projití své doby kamenné přistěhoval. To třeba si logicky domysliti k vyslovené theorii páně Píčově.

Vysloví-li se podobné mínění ode dvou předních našich archaeologů, nelze ovšem opříti se mu jen několika slovy. Zejména nyní, když prof. Smolíkovi přibyl nový spojenec v osobě prof. Píče, dostala se otázka do nového stadia. Starý spor nabyl váhy, a proto neváháme vyložiti českým archaeologům otázku tu a spolu se pokusíme obhájiti stanovisko jiné, mínění totiž: že v Čechách panovala po jistou dobu t. zv. mladší kultura kamenná.

Nejdříve však v jedné věci musí býti jasno. Pozorujeme dávno, že pojem mladší doby kamenné neboli neolithické není u nás dosti jasný, a že bývá od badatelů různě pojímán. Někomu stačí pro charakteristiku hotovení hlazených kamenných nástrojů, jinému úplná neznámost kovu, a mnozí opět jinak se na věc dívají.

My si vymezujeme pojem neolithu poněkud šířeji. John Lubbock, který první navrhl třídění periody kamenné na dvě doby, na dobu starší, palaeolithickou, a mladší, neolithickou, charakterisoval tuto pouze jedním znakem: totiž novou technikou (hlazení a vrtání), kterou se robily kamenné nástroje. Toť definice příliš úzká, jež se hodí sice na velikou část nálezův, ale ne na všechny. Jsou nálezy, kterým taková charakteristika schází, jež však rozumný archaeolog neváhá zařaditi do kultury neolithické. Tak zejména vyskytuje se řada nálezů, při nichž setkáváme se již s kousky kovů, bronzu, zlata nebo docela stříbra, také skla; ale nálezy ty náležejí přes to ještě době neolithické. Náležejí jí proto, že ne jeden, ale řada znaků nám charakterisuje a určuje archaeologické stupně

tak rozhodně a také v detaillech jinak zaujal nejno
prof. Píč. Vyjádřil se následovně:

„Jestli však tyto popelovité jámy se svými s
obývání za hlavní oporu tak zvané neolithické čili
pokládají, a jestli kostry skrčené poblíž takových
již bronzové a zlaté pohřební dary při sobě míva
i druhý důsledek, že totiž u nás té čisté doby ne
a tam kde u koster skrčených jen kamenné dary
tují, že bezpochyby jen na starobylost ritu pohře
A dále: „Bylyť arci hroby podobné bez bron
kolikráte v Čechách, i bylo by tudíž podle běžn
třídění správným říci, že kostry skrčené patří
většinou do doby bronzu, výstřelky svými do d
i přes tyto nové doklady neolithu pisatel těchto
že u nás v Čechách čistá doba neolithická byl
i kloní se vždy ještě k tomu náhledu, že neoli
archaickým obřadem, jakož by vysvítalo z hro
zdímských, kde hroby neolithické s bronzí b
se vší pravděpodobností současné; vysvítalo i
rovské, kde na sídlišti v jamách nalezen byl
vysvítalo by to konečně i z jam radímských,
korálků (pak i střepin) přece nalezen bronz.

---

vedle kamenných mlatů též vývrty (čípky
vrtané, hotoveny byly některé tyto předm
meslnými lidmi, původně snad c
nalc znalými, kteří asi právě tak r
menné jako oni „marchands fondeurs“ art
chopili práce té i domácí obyvatelé, o t
jisto, že se zde jako jinde hotovily hla
i v dobách mnohem pozdějších, jak to
sídliště. Z toho tedy, že skutečně se n
artefakty dosti hojně vyskytují, nemůže
žili lidé kovu vůbec neznající, tedy už v
nazývá a přibližně až do druhého tisíci
věrkům tak důležitým a dalekosáhlým
madně nalezené úštipky pazourkové
nazvaná stanice diluvialního čl
rovněž s hojnými pazourky spracova
že se o vyrabitelích věcí těch, t. j. o
zení oněch i těchto ničeho dosud ne
ponechán dalším výzkumům, kterých
byla-li naše vlast už v tak hluboký
čili nic.“ S náhledy vyslovenými v
souhlasíme. Zde se nejen upírá dob
kamenné vykládají se za zbytky
Čech aspoň v starších dobách přic
nepravděpodobná.

4) Archaeologický výzkum ve středn
v Pam. arch. XV., str. 395, 412.

to vymýtí z neolithické kultury a
po našem soudu nesprávně. Ani
přechodní nemusí nález onen ještě
, co se podobné drobnosti kovové
ly hlubšího vlivu na změnu kultury.
jednou stal se příchod bronzů častější;
vat prvé nástroje, první zbraně ko-
i dobou neolithickou a dobou kovovou
z níž je skutečně těžko ba i nemožno
k nové kultuře.

nás hojně, ale jak ukážeme, nechybějí
něle klásti ještě do vlastní doby neo-
robnosti kovové úplně mizejí v celkovém
a nálezy, v nichž vůbec po kovu stopy
v Čechách nejsou, buď jich nezná neb

k výčtu českých nálezů z doby neo-
ní, chceme zde stručně charakterisovati

představují nám jednak zbytky **bydlišť**,

v době neolithické v Čechách neznám, ale na
dobné častěji, na př. ve Výpustku, v Pekárně
e se u nás dosti hojně s **kulturními**
nebo vedle nichž si neolithický člověk stavěl
sah nám ukazuje na dobu neolithickou. Po-
je promísena celými i úlomky primitivních
ových a zejména kamenných, kostmi divokých
hliněnými přesleny a závažím známé podoby
lovité, a hlavně keramikou rázu, o němž se
řadou jiných drobností. Často nacházejí se v ja-
h koster, někdy i opracované a pořezané, jako
Trmicích, Nymburku, Horkách, v Čáslavi, v Pře-

to doby, jako v okolních zemích evropských, jsou
části hroby **kostrové**; **žarové** jsou řídké a
bývá vždy jisté.[7]) Jisto však je, že se ve střední

---

jichž kosti se nejčastěji objevují, jsou následující: různé druhy
Bos primigenius Rüt., Bos taurus L., Bos brachyceros Rüt.),
Equus caballus minor Woldř., Equus caballus L.), **vepř** (Sus
palustris Rüt., Sus scrofa L.), **ovce** (Ovis L.), **koza** (Capra
L.), **pes** (Canis familiaris intermedius Woldř., C. f. optimae
is Jeitt.), **zajíc** (Lepus timidus L.), **jelen** (Cervus elaphus L.)
jsou též **škeble říční**, nejvíce rodu **Unio**.

ické má [illegible] Břetislav Jelínek žarové hroby nalezené jím
Prahy [illegible] **Cihlářky** v Košířích (Mittheil. der wiener

kultury. V řadě francouzských dolmenů našly se kousky bronzu, v ruském nálezu u Utkiny dokonce i železo a sklo, ale přes to všechno celkový ráz nálezův odpovídá rázu kultury neolithické a nálezy správně do ní se zařadí. Pouhá přítomnost anebo nepřítomnost kovu sama nerozhoduje o tom, jestli nález dlužno klásti ještě do neolithu nebo již do doby kovové, ale celkový ráz nálezu. Vyložíme věc ihned. Mluvíme-li o kultuře nebo době neolithické určitého národa nebo kraje, řekněme Čech nebo Moravy, máme tím na mysli tu dobu, kdy v kraji tom žil lid v kultuře charakterisované proti starší době diluvialní a proti mladší době kovové následujícími znaky: Užíval nástrojů kamenných, ale již uměleji hotovených, hlazených, vrtaných, hotovil si keramiku zvláštního primitivního rázu, s kterým se i jinde v Evropě v téže kultuře shledáváme; živil se orbou a chovem domácích zvířat, uměl tkáti a stavěl si pevné příbytky, měl vyvinuté obřady pohřební a neznal, nebo lépe řečeno neužíval kovů k hotovení nástrojův a zbraní. Pravíme, že lépe řečeno „neužíval kovů“ proto, poněvadž se mohlo snadno státi a také stávalo, že prvé kousky kovové — byly to drobné šperky — počaly se sem trousiti obchodem jako první vzácné a drahé kousky. Přestal však u nás tím lid žíti v staré neolithické kultuře? Přestala příchodem prvních drobností bronzových existovati u nás kultura neolithická a počala kultura doby bronzové? Ne, jistě ne. Kultura té doby a s ní i nálezy mají ještě dlouho v celku svém ráz staré kultury, zůstávají tedy neolithickými, i když se v nich objevuje náušnička nebo prsten z bronzu. Proto i zmíněný nález utkinský a některé dolmeny francouzské správně se řadí do neolithu. Kmenové na severu Rusi žili dlouho v době kamenné, když se již na jih dovážely z Asie kovy, bronz, železo a i sklo, neboť obchod po Volze a Dněpru k nim nedosahoval. Ještě v pozdní době po Kristovu narození nechodili obchodníci do země Visů (severně od Kazaně). Nicméně kam i obchodník nepřišel, malý předmět kovový přece se dostal. Tak se stalo, že se v nalezišti jinak rázu neolithického vyskytl kousek bronzu, skla, však i železa. Proto obyvatelé utkinští nepřestali žíti v kultuře kamenné.[5]) Podobně dálo se i u nás. Dokud kov neovládl tak, že nastoupil v obecnější užívání nejen při hotovení šperkův, ale i zbraní a nástrojů, dokud stará keramika neolithického rázu neustoupila novým tvarům, do té doby nemáme práva mluviti o kultuře bronzové v Čechách. Pak teprve smíme měniti název kultury.

Předpokládati jest mezi čistou dobou neolithickou a dobou kovovou dobu přechodní a z té zařaďovat nálezy ještě k neolithu nebo již k nové kultuře dle toho, jaký celkový ráz převládá. Kdo setkav se v nálezu vedle čistě neolithické keramiky, neolithických nástrojů s bronzovou náušnicí, nález již proto vymýtí z neolithické kultury a zařadí jej k bronzové, počíná si po našem soudu nesprávně. Ani konci neolithu ani vlastní době přechodní nemusí nález onen ještě náležeti. Dlouhá to asi byla doba, co se podobné drobnosti kovové dostávaly k nám, aniž by byly měly hlubšího vlivu na změnu kultury. Ovšem musíme předpokládat, že jednou stal se příchod bronzů častější; vedle šperků počaly se i objevovat prvé nástroje, první zbraně kovové, a musíme pak uznávat mezi dobou neolithickou a dobou kovovou jistou periodu přechodní, z níž je skutečně těžko ba i nemožno řaditi nálezy buď k starší nebo k nové kultuře.

---

[5]) Ал. С. Уваровъ. Археологія Россій. I., str. 395 nsl.

Nálezů tohoto druhu je u nás hojně, ale jak ukážeme, nechybějí také nálezy, které můžeme směle klásti ještě do vlastní doby neolithické. Jsou nálezy, v nichž drobnosti kovové úplně mizejí v celkovém rázu neolithickém, nebo docela nálezy, v nichž vůbec po kovu stopy se nenalezlo. Kdo tvrdí, že v Čechách nejsou, buď jich nezná neb úmyslně pomíjí.

Dříve než přistoupíme k výčtu českých nálezů z doby neolithické a z doby přechodní, chceme zde stručně charakterisovati celkový jejich ráz.

Nálezy sem spadající představují nám jednak zbytky bydlišť, jednak hroby.

Jeskyň obývaných v době neolithické v Čechách neznám, ale na Moravě našly se vrstvy podobné častěji, na př. ve Výpustku, v Pekárně a jinde. Za to setkáváme se u nás dosti hojně s kulturními jamami, nad nimiž anebo vedle nichž si neolithický člověk stavěl svoje chýše, a jejichž obsah nám ukazuje na dobu neolithickou. Popelovitá a uhlovitá země je promísena celými i úlomky primitivních nástrojů kostěných, rohových a zejména kamenných, kostmi divokých a domácích zvířat,[6] hliněnými přesleny a závažím známé podoby jehlancovité nebo kuželovité, a hlavně keramikou rázu, o němž se ihned zmíníme, pak i řadou jiných drobností. Často nacházejí se v jamách i zbytky lidských koster, někdy i opracované a pořezané, jako v Blažimi, Řepíně, Trmicích, Nymburku, Horkách, v Čáslavi, v Přemyšlení a jinde.

Hroby z této doby, jako v okolních zemích evropských, jsou u nás z největší části hroby kostrové; žarové jsou řídké a datování jich nebývá vždy jisté.[7] Jisto však je, že se ve střední

---

[6] Zvířata, jejichž kosti se nejčastěji objevují, jsou následující: různé druhy tura (Bos primigenius Rüt, Bos taurus L., Bos brachyceros Rüt.), kůň (Equus caballus minor Woldř., Equus caballus L.), vepř (Sus scrofa palustris Rüt., Sus scrofa L.), ovce (Ovis L.), koza (Capra hircus L.), pes (Canis familiaris intermedius Woldř., C. f. optimae matris Jeitt), zajíc (Lepus timidus L.), jelen (Cervus elaphus L.) atd. Hojné jsou též škeble říční, nejvíce rodu Unio.

[7] Za neolithické má na př. Břetislav Jelínek žarové hroby nalezené jím v Libni u Prahy a u Kotlářky v Košířích (Mittheil. der wiener

Evropě již za doby neolithické počalo na místě pochovávání spalovat.[8] Kostry leží u nás v hrobě nejčastěji vyloženém velikými kameny a pokrytém, tak že tvoří skutečnou skřínku kamennou, a jsou na znaku nataženy nebo na boku, skrčeny. I o sedícím položení jsou zprávy.[9]

Setkáváme se, jak jsme připomenuli, i s těly pohřbenými v jamách odpadkových. Hrobů, jakož vůbec nálezů rázu neolithického nejvíce se našlo v severních a severozápadních Čechách; odpovídají celkem obdobným nalezištím saským a durinským.

V inventáři nálezů nejvíce zajímají kamenné nástroje a keramika.

Kamenné nástroje jsou nejčastěji hlazené i vrtané sekerky, pak menší dláta, šipky a nože z pazourku, různá drtidla a pod. Za material k sekyrkám sloužil nejvíce amfibolit, hadec, pak prahorní břidlice, zelenokam; méně žula, porfyr, diorit, pískovec, diabas. Zajímavo je i přirozeno, že se jich nejvíce vyskytuje tam, kde geologické složení půdy poskytovalo k tomu příhodný material, jak dále ukazuje ve svém článku Dr. Matiegka. Sekery z jadeitu a nefritu našly se, pokud vím, jen na Moravě, kde se vyskytly i nože z obsidianu, původu patrně uherského. Za to naše pazourkové nástroje jsou asi původu domácího;[10] lze tak souditi z objevených dílen, na příkl. u Bukvice na Jičínsku. Jiné dílny na kamenné nástroje ohlášeny byly ještě u Čistovsi blíže Hradce Králové, u Vosic (Osic) blíže Pardubic, u Vitiněvsi blíže Jičína, mezi Lipou a Chlumem u Hradce Králové atd.[11]

---

anthr. Ges. XXI., str. 29). Sem dále náležejí hroby žarové odkryté J. Matiegkou vedle kostrových u Lovosic (Český Lid I., str. 45), popelnice s kamenným provrtaným mlatem nalezená v Tursku u Prahy (dle sdělení p. P. Procházky), snad i hospozínské sem patří, část hrobů přílepských, žarová mohyla u Toužetína (Mitth. der Centralcommission 1889, str. 41), a prof. Woldřich zmiňuje se o hrobech popelnicových s kamennými sekerami, dlátky a pod. u Citolib (Beiträge IV., str. 8).

[8] Srv. mé Lidstvo v době předhistorické, str. 178 a násl.

[9] Zdá se, že u nás pochovávání v poloze natažené je starší a že teprve koncem neolithu nastal zvyk mrtvé pohřbívati v poloze skrčené, tak že na některých pohřebištích se setkáváme s obojím způsobem, na příklad v Hospozíně (Pam. arch. XIV. 437), a ještě do doby bronzové udržuje se tu a tam způsob první, na př. v únětických hrobech lovosických (Pam. arch. XIII. str. 23).

[10] Prof. Woldřich ještě roku 1886 soudil, že pazourek k nástrojům byl k nám dodáván z ciziny, z Dánska (Časop. olom. musea 1886, str. 91). Jak nyní soudí, nevím. Také prof. Kušta v popise diluviálního naleziště v Lubné u Rakovníka má tamější pazourek za cizozemský (Věstník král. spol. nauk 1890. Třída math. přír., str. 235.).

[11] Čistoves (Diviš v. Mittheil. d. Centralcomm. 1881, str. CXXXII), Vosice (Diviš tamže 1889, str. 60, chybně s. v. Volice), Bukvice (Šnajdr, tamže 1888, str. 202, Jičínský obzor 1888, čís. 32, Hlas Národa 1888, čís. 251), Vitiněves (Šnajdr v Mitth. d. Centralcommission 1885, str. 24), Chlum (J. Duška tamže 1888, str. 192).

Keramika neolithická je u nás jako v ostatní Evropě velmi význačná. Vidíme tu několik typů, které nás všude provázejí. První skupinu tvoří hrubé nádoby, určené k domácím potřebám, s nimiž se proto setkáváme nejvíce jen v bydlištích. Časté jsou vysoké hrnce s vyvýšeným hrdlem, hrubě ozdobené širokými plochými rýhami svisle nebo na hrdle horizontalně vedle sebe, a pak massivními ďubkovanými proužky a pod. Ale tyto provázejí nálezy i v dobách mnohem pozdějších a netvoří proto význačný znak neolithické kultury. Za to jsou význačné pro ni hrubé nádoby podoby kulovité, buď bez ozdob aneb ozdobené hluboce rytým ornamentem skládajícím se z linií spojujících vypíchané dírky (srv. obr. 1.), nebo z linií větévkovitých, pak malé nádobky velice primitivně a hrubě hotovené. Tento typ nádob nalezen byl na př. na Moravě v neolithické vrstvě v jeskyni Výpustku, v Náměšti, v Nákle, v bydlišti u Komína blíže Brna, pak u nás v jamách u Solopisk, Divic, u Lhoty na Žatecku, u Trotiny a Zderazi blíže Smiřic, v Rakousích ve Velkém Weikersdorfu, v žarovém hrobě u Guntramsdorfu atd.

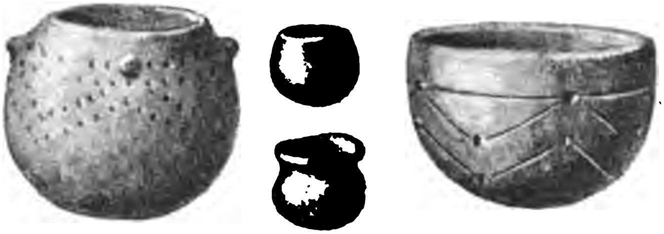
Obr. 1. Nádoby z jeskyně Výpustku na Moravě.

Druhou ještě význačnější skupinu tvoří nádoby menší, jemnějších tvarův i práce, tenkých stěn, na povrchu vyhlazených. Jsou do nich vypíchány nebo vyryty ornamenty bílou křídovou hmotou plněné. Jest to druh nádob pro neolith nejcharakterističtější a po celé Evropě s malými lokalními změnami rozšířený. [12]) Přímočarné ornamenty tvoří

Srv. i Šnajdr, Počátkové předhist. místopisu, str. 32, 33, 34. O lužických dílnách na pazourky srv. Behla „Über das Vorkommen von Feuersteinschlagstellen in der Lausitz (Mittheil. d. niederlaus. anthr. Ges. 1887, str. 176).

[12]) Keramiku tohoto typu u nás má Kl. Čermák za importovanou. Je to možné aspoň potud, že vzory její byly cizí. Již Much ukázal správně a po něm Virchow, že technika tohoto druhu nádob, totiž ornament hluboce vrytý a bílou hmotou plněný, je typická pro konec neolithu a přechod k době bronzové pro celou střední Evropu i části jižní. A jest velmi pravděpodobno, že se rozšířila z místa jednoho, nejspíše z jihu (setkáváme se s ní již na nejstarších věcech z Troje, Santorinu, z Kypru

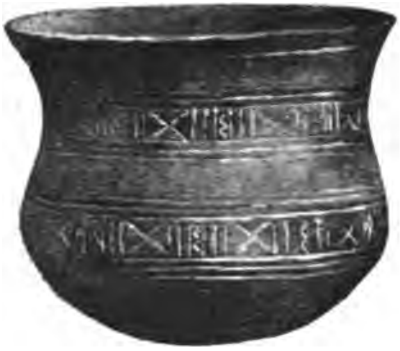

Obr. 2. Nádoba z Markovic.

pásky vodorovně kolem nádob běžící — nádoby toho druhu jsou hojné v západní Evropě, zejména v Anglii a Francii, u nás vyskytují se jen porůznu (obr. 2.), a to v přechodu z neolithu k době bronzové[13] — nebo tvoří různé, svisle a šikmo v úhlech k sobě sestavené pásky, k pupíkům nebo úškám paprskovitě se sbíhající, jejichž linie skládají se z řady píchaných bodů, čárek aneb úhlovníků. Typickým nalezištěm tohoto druhu nádob je na př. známé neolithické pohřebiště u Monnsheimu v Porýnsku.[14] Typ zove se proto typem monnsheimským. U nás se vyskytuje tu a tam v hrobech, ale ještě více v kulturních jamách, na př. u Čáslavi, Přemyšlení, Podbaby, Žalan, Polep, Miličevsi, Bydžova, Řepína, Kněžovsi, Libně, M. Černic, ve spodních vrstvách v Šárce a jinde (srv. připojenou tabulku).

Třetí skupinu neolithických nádob nazvali bychom nejlépe typem durinským. Provázejíť z pravidla, jak Kopffleisch a nejnověji Dr A. Götze ukázali, skříňkové hroby pozdější doby neolithické v Durinsku;[15] odtud, jak se zdá, vnikly i k nám

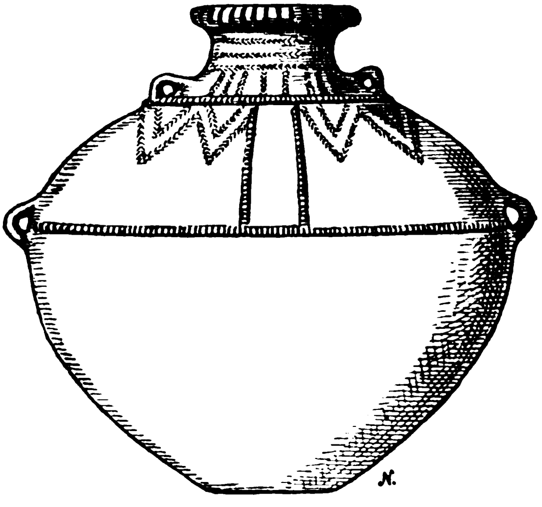

Obr. 3. Nádoba z hrobů lovosických.

---

a pod.), že dle jižních vzorů hotovily se na severu domácí produkty, někde hrubší, jako v kolových stavbách na jezeře atterském, měsíčném, jinde jemnější.

[13] Srv. článek Kl. Čermáka v Pam. arch. XV., str. 343, a v Mittheil. der Centralcommission 1891, str. 176.

[14] Popsal je Lindenschmit v Archivu für Anthropologie III., str. 101.

[15] O tomto druhu neolithické keramiky srovn. hlavně práci A. Kopfleische Über die neolithische Keramik in Deutschland (Brunšvik

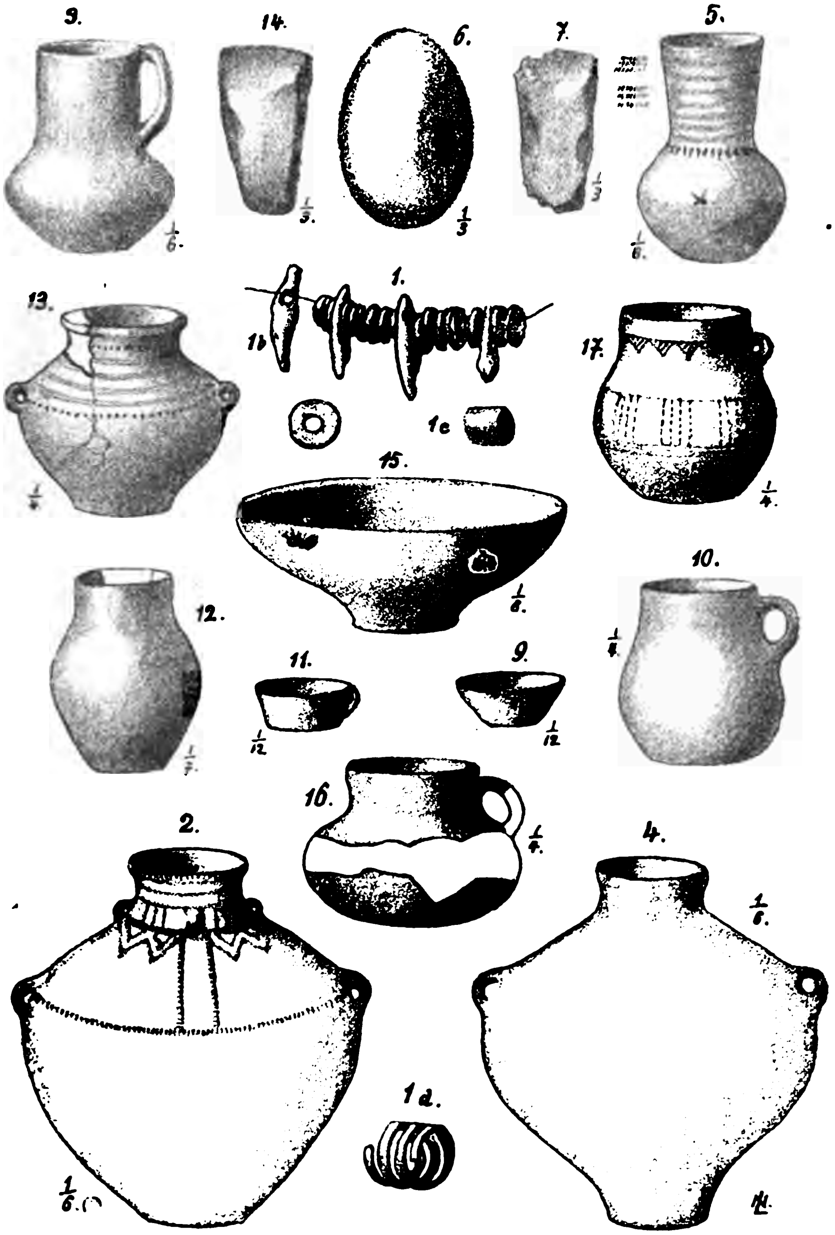
3.
1/6
14.
1/3
6.
1/3
7.
1/3
5.
1/6
13.
1/4
1.
1b
1c
17.
1/4
15.
1/6
12.
1/7
10.
1/4
11.
1/12
9.
1/12
16.
1/4
2.
1/6
4.
1/6
1d.

Obr. 4. Obsah hrobů neolithických nalezených u Čížkovic blíže Lovosic.

do Čech. Poukazuje k tomu jejich geografické rozšíření v severních Čechách. Ve skupině této vynikají především baňaté nádoby s nevelikým a nevysokým hrdlem, opatřené malými oušky — celkem na tvar amfory upomínající (srv. obr. 3.). Ornamentovány jsou nejvíce liniemi šňůrovými, skládajícími se z čárek vedle sebe šikmo ležících anebo v úhlu proti sobě postavených.

Vedle nich patří k téže skupině četné poháry různých tvarů. Nalezištěm sem náležejícím — asi také z konce doby neolithické — jsou pohřebiště Drem Matiegkou odkrytá u Lovosic. Typickou část inventáře hrobů s kostrami předvádí připojený obr. 4., v Č. Lidu již uveřejněný, jejž však pro vhodnost zde znova reprodukujeme.[16])

Také zvláštní skupina nádob t. zv. dvojitých (srv. na tabulce obr. 2.) a nádob dírkovaných (obr. 5.), jejichž účel není na jisto postaven (sloužily nejspíše k hotovení sýra), vyskytuje se u nás nejčastěji v nálezech z doby neolithické a doby nejblíže jí následující.[17])

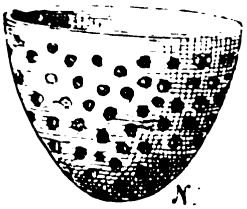

Obr. 5. Nádoba z Vokovic.

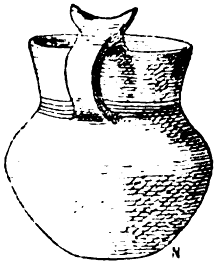

Obr. 6. Nádoba s rohatým uchem z hradiště na Řivnáči.

Zvláštní druh nádob na povrchu tak hustě posázených hliněnými pupky, že tvoří povrch plochu bodlinatou, zdá se také náležeti před koncí doby kamenné nebo počátku doby kovové. Našly se u nás na př. na vrchu Rubínu u Podbořan, na Julisce u Prahy, a o podobné z Přílep zmiňuje se Krolmus. Z Rakous znám podobné hlavně z [illegible]tersdorfu (okr. Ravelsbach). I nádoby s rohatými uchy (obr. 6.) vyskytují se u nás už v nálezech této doby. Všechny tyto skupiny,

---

1875) a A. Götze Gefässformen und Ornamente der neolith. schnurverzierten Keramik im Flussgebiete der Saale (Jena, 1891).

[16]) Srv. Český Lid I., str. 110.

[17]) Tyto dírkované nádoby nacházejí se ponejvíce v neolithickém oddělení museí, na př. ve vídeňském. Zde jsem viděl r. 1890 sedm kusů zařaděných v nálezech neolithických a jen dva v nálezech doby pozdější a to ještě ne zcela správně. Jeden pochází z hradiště stradonického, a je tedy stáří jeho těžce určitelné, druhý z nálezu u Kunwaldu na Moravě, jenž však byl v museu chybně zařaděn do doby hallstattské.

o nichž jsem se dosud zmínil, mají ještě jedno společné charakteristikon: vyvinutá ucha jsou řídká, a nalézáme na nich nejčastěji buď jen pouhé pupíky (z vnitřku vytlačené nebo zevně přidělané) nebo úška malá, opatřená někdy jen dírkou co by stéblo nebo provázek prostrčil.

Ale již v nálezech rázu jinak neolithického počíná se u nás objevovati keramika slohu jiného, opatřená vyvinutými uchy, jemnějších tvarů i techniky, hlazená, barvy černé, — keramika, která pak různě se vyvinujíc, provází nálezy předhistorické posledními výstřelky svými až do dob historických. Její nejstarší typicky vyznačené tvary tvoří skupinu nádob t. zv. rázu únětického v naší první době bronzové. Nemyslíme, že by snad byla k nám bývala přinášena zároveň s tovary bronzovými, nýbrž soudíme, že se počala vyvíjeti pomalu od konce doby neolithické. Shledávámeť se s počátky jejími ještě v nálezech s nástroji kamennými, a beze vší stopy kovů, smíme-li věřiti zachovaným zprávám. Sem bych kladl na př. naleziště bžanské, hospozínské, snad sem patří i Hořín, Líbeznice, Polepy a jiné. Ovšem se naopak i ony starší druhy, na př. typ monnsheimský, durinský udržují tu a tam i do kultury rázu čistě únětického.

Tyto znaky provázejí většinou neolithickou kulturu v ostatní Evropě, a provázejí-li ji i u nás, netřeba naší praehistorii upírati stupeň neolithický. Nálezů těch je u nás dosti značná řada.

Odpadkové jámy vyznačené touto kulturou našly se a byly velmi dobře prozkoumány v poříčí Úslavy na Plzeňsku hlavně na vrchu Bzy, u hradu Lopaty a blíže Šťáhlavic. 18) Sídliště u Bzů a Lopaty náležejí starší době neolithické. Bylotˇ tam sice nalezeno množství sekyrek hlazených, nožíků z pazourku, šipek, pak hrubých střepů, přeslenů a kusy spálené hlíny ze stěn chýší — ale ani jedna sekera vrtaná. Nálezy lopatské lišily se od prvých jen hojnějšími zbytky kostí domácích zvířat (spracovaných i surových). Bydliště u Šťáhlavic náleží již době pozdější, ale stále ještě neolithu. V obydlích jámových (jámy jsou až 2 *m*. hluboké) přišlo se na sekery vrtané, za to chyběly pilky, šipky pazourkové a nástroje kostěné.

Stejně sem patří neolithická bydliště prozkoumaná Kl. Čermákem v Čáslavi, hlavně v cihelně, v níž se našlo 100 jam téměř beze vší stopy kovu 19) a u Koudelova blíže Čáslavi, 20) pak kulturní

---

18) Szombathy v Annalen des k. k. naturhistor. Hofmuseums 1888, str. 130, Franc v Plzenských Listech 1893 č. 154 a nsl.

19) Čermák, Pam. arch. XII., str. 140, 423, XIII., str. 334, XIV., str. 527, XV., str. 343, v Českém Lidu I., str. 58, ve Verhandl. berl. anthr. Ges. 1887, str. 522, v Mitth. der wiener anthr. Ges. XXI., str. (13), XXII., str. (24). Much v Mitth. der Centralcommission 1889, str. 194.

20) Čermák v Mittheil. der Centralcommission 1887, str. 89, v Pam. arch. 1887, str. 158.

jáma **bydžovská** s hojnými střepy rázu monnsheimského, pazourkovými střelami, nožíky a úlomky, s hlazenými sekyrkami a pod., již odkryl v cihelně Schnabelově p. Šnajdr[21]), a sídliště u **Bukvice**[22]) na Jičínsku. Do konce neolithu musíme čítati i kulturní jámy na hradišti **Řivnáči.**[23]) Do konce neolithu mohli bychom čítati i jámy nalezené u **Velk. Horek.**[24]) Asi v 20 jamách (v nichž tu a tam se našly i kosti lidské) našlo se málo sledu po bronzu; nádoby mají ráz úplně neolithický, jsouce jednak píchaného typu monnsheimského, jednak typu hrubého, velkého, s nímž se hojně setkáváme ve skupině neolithických bydlišť ze severozápadních Čech, vystavené v XI. sále (skříň 35—39) přírodovědeckého musea vídeňského, ale v museu byly vedle nich vystaveny i kousky železa, a nevíme věru patří-li k nálezu, či dostaly-li se tam omylem.

Více méně jistě možno dále přičítati neolithu i část kulturních jam nalezených v **Nymburce** (na rohu ulice kostelní a náměstí) s kostmi lidskými, popelem, střepy a nástroji kamennými,[25]) jámy **mostecké**[26]), (možno, že dva hroby od Mostu, o nichž se dále zmiňujeme, patří vlastně sem), část jam v **Podbabě**[27]) a v **Přemyšlení**[28]) s keramikou monnsheimskou, v **Starém Kolíně,**[29]) a v **Hořelicích** u Prahy.[30])

Prof. Woldřich zařaďuje dále mezi jámy doby neolithické jámy **blažímské,**[31]) **jinonické,**[32]) **řepínské,**[33]) **trmické,**[34]) **sulejovické**[35]) (vedle hrobů z téže doby), všechny s věcmi kamennými, bez kovu a s hrubou keramikou, pak jámy u **Prašína** a u **Velkého Lipna,**[36]) u **Slavětína** v parku,[37]) u **Ročova, Divic,**

---

[21]) Šnajdr ve Verhandl. berl. anthr. Ges. 1881, str. 243, Mittheil. der Centralcommission 1882, str. 11 a ve svých Materialech.

[22]) Srv. poznámku 11.

[23]) Rýzner v Pam. arch. XII., str. 209, 241, 299. Smolík tamže XII. str. 303. Woldřich v Mittheil. d. wiener anthr. Ges. XIV., str. 205.

[24]) Pam. arch. XI, str. 589. Pecenka tamže XIV., str. 509, v Mittheil. der Centralcommission 1889, str. 61.

[25]) Pam. arch. XIII., str. 45. Srv. i Mittheil. der Centralcommission 1885, str. LXX.

[26]) Mitth. d. anthr. Ges. in Wien III., str. 57. — Srv. dále poznámku 55.

[27]) Píč v Pam. arch. XIV., str. 532.

[28]) Schulz v Pam. arch. XIV., str. 517. Srv. též katalog retrospekt. výstavy. Tab. 54—56.

[29]) Čermak v Mittheil. der Centralcommission 1890, str. 136.

[30]) Hochstetter v Mittheil. wiener anthr. Ges. XIII., str. 124.

[31]) Woldřich, Beiträge IV, str. 9, 10.

[32]) Woldřich v Mittheil. anthr. Ges. in Wien XVIII., str. (67).

[33]) Mittheil. anthr. Ges. in Wien XVI., str. (46), Beiträge III., str. 78.

[34]) Woldřich, Beiträge IV., str. 7. Srv. i Verhandl. berl. anthr. Ges., 1889, str. 789.

[35]) Woldřich, Beiträge IV., str. 19.

[36]) Tamže IV., str. 7, 10.

[37]) Tamže V., str. 25.

Hořešovic, Kounova, Nečemnic, Křivic a Touchovic v okolí Loun[38]) a na Oharce, kde také L. Šnajdr nově oznámil celou řadu sidlišť z doby neolithické u Března, u Vinařic, u Lišťan, Citolib, Veltěže[39]) atd. Týž mi listem oznámil ještě dvě neolithická bydliště ze severovýchodních Čech u Trotiny a Zderazi.

Břetislav Jelínek zařaďuje do neolithu i řadu nově nalezených jam (v jedné se našla lebka lidská) v cihelně smolnické.[40]) Prof. Píč klade sám jámy nalezené v Radimi u Peček do doby „t. zv. neolithické.“ [41]) Od výčtu celé řady dalších nálezů kulturních jam, v nichž můžeme nalézti sledy kultury neolithické, ale již více pomísené s kulturou pozdější, nebo o nichž jsou zanechány zprávy nedostatečné, jako jsou na př. jámy u Žalan, Nehasic, a na více místech v okolí Teplic a Prahy, v Chrudimi, u Milíčevsi, Malých Černic, Chotěboře, Dobřičan, Popovic, Kouřimi, Radhostovic atd. zde přirozeně opouštíme. Je jich veliké množství ohlášeno.

Kulturní vrstvy rázu neolithického našly se ještě na hradištích Slanské hoře u Slaného,[42]) na Hrádku u Čáslavi,[43]) na hradišti nad Cimburkem u Kutné Hory,[44]) v Šárce (ve sbírce Bergerově). na Rubínu u Podbořan;[45]) snad i hradiště bohnické sem patří.[46])

Na Moravě můžeme k obdobným neolithickým nalezištím čítati jámy u Mor. Krumlova, v okolí Znojma, u Komína blíže Brna, na Mírovci u Grešlova Mýta, u Obřan atd. Havelka kladl do neolithu i řadu jam z hor pálavských, Ign. Spöttel některá naleziště na hranicích rakouských.

Mezi nálezy hrobní, které můžeme čítati směle neolithické kultuře, patří předně řada hrobů s kostrami, u nichž se vyskytují jen zbraně a nástroje kamenné nebo zmíněná keramika rázu neolithického

Mezi podobné patří, pokud ze zachovaných zpráv můžeme souditi, některé hroby od Kojetic u Mělníka s předměty jen kamennými a kostěnými.[47]) Ve dvou před lety objevených hrobech, obložených kruhem kamení a pokrytých deskou, byly kostry s nádobkami, pak serpentinový klín a kostěná šídla. R. 1891 odevzdány byly opět do českého musea z hrobu u Kojetic kamenný mlat a sekera. Podobná mohyla s 3 kostrami a kamennými sekerami našla se nedaleko u Velké Vsi, a snad sem náleží mohyla s kostrou v Předboji a u Zlončic.[48])

---

[38]) Tamže II., str. 6, 7. V témž článku pokusil se prof. Woldřich i o třídění českých nalezišť neolithických dle stupně ve vývinu kamenných nástrojů a v bohatosti výzdoby keramické.

[39]) Šnajdr v Mittheil. der Centralcommission 1890, str. 109.

[40]) Bř. Jelínek v Mitth. wiener anthr. Ges. XXIII., str. (58), a Mittheil. der Centralcommission 1893, str. 54.

[41]) Píč v Pam. arch. XV., str. 387, 392.

[42]) Smolík v Pam. arch. XI. str. 447, Štech v Slanském Obzoru 1893.

[43]) Srv. hlavně články Kl. Čermáka v Mittheil. der Centralcommission 1888, str. 65, 1889, str. 194, 1890, str. 102, 1891, str. 6, 52, 64 atd.

[44]) Woldřich, Beiträge III., str. 71. Pam. arch. XIII., str. 241.

[45]) Woldřich, Beiträge V., str. 28.

[46]) Smolík v Pam. XI, str. 334. Osborne v časopise Isis (Drážďany, 1879), seš. 1.—2., v Zeitschrift f. Ethnologie XII, str. 82.

Dle všeho i část hrobů vebžanských[49]) (kostrové hroby vyložené kamennými plotnami) patří dle staré zprávy době kamenné (mlaty kamenné a nádobky). Do neolithu klásti musíme též hroby odkryté u Lhoty v Žatecku[50]) s nástroji z rohovce a amfibolitu a se střepy nádob kulovitých, velmi primitivně urobených a ornamentovaných. Dr. Woldřich našel vedle řady neolithických jam kulturních v Sulejovicích[51]) čtyry hroby (na poli parcel. 204) asi po 15 krocích od sebe vzdálené. Hroby uvnitř vyložené a také přikryté kameny chovaly kostry skrčeně ležící, u nichž nebylo nic než několik přeslenů. Woldřich soudí správně, že tyto čtyři hroby náležejí k jamám a s nimi do neolithu. Podobně řadí do téže doby část hrobů (kostrových) nalezených u švarcenberského cukrovaru blíže Postoloprt.[52]) Podrobněji vylíčil p. Vondráček pohřebiště hospozínské u Velvar, jihozápadně od Řípu.[53]) Kostry se tam nenalezly v řadách, nýbrž v nepořádku rozložené skrčené i natažené, v hrobech kameny vyložených. Také poloha koster nebyla určitá a stálá, pak u koster byla řada nádob ukazující již keramiku přechodní doby, nožíky z pazourku a jiné kamenné nástroje, ale ani jeden předmět kovový.

Nevím určitě, patří-li mezi hroby kostrové, ale jistě do neolithu náležejí hroby nalezené u Žalan. Na pozemku pana Svobody byl r. 1887 nalezen skřínkový hrob z desek fonolithových a uvnitř jeho nádoba (popelnice?) a střepy jiných nádob, kosti a zuby zvířecí, serpentinový vrtaný mlat, basaltové dláto a 31 nástrojů pazourkových. Druhý hrob našel Fassl roku 1891 v zemi (bez skřínky) a v něm serpentinové dláto, 10 pazourkových nožů, kostěnou jehlici, zvířecí zuby a střepy.[54] Dva hroby (dle Foedische v okrouhlých jamách) s provrtanou sekerou a pazourkovým dlátem našly se roku 1865 u Mostu,[55] a také ohlášený nález kamenné sekery v kruhu kamenném v chmelnici Ritschelově nebyl asi nic jiného než kostrový hrob.[56] Jiné dvě kostry s kamennými sekerami oznámil Foedisch z Havraně na Žatecku,[57] jednu nalezenou v diluvialní vrstvě, ale dle mlatu kamenného (umělého?) a hrubé nádoby nejspíše sem patřící Seehars z Trmice u Ústí nad Labem. Na jiném místě tamže rozkládá se dle Virchowa nejspíše neolithické pohřebiště pod tènským.[58]

---

[47]) Weissbach v Archiv für Anthropologie II., str. 236. Sacken, Mitth. d. Centralcommission XI., str. 46 (1836), a výtah z toho v Pam. arch. VII., str. 240.

[48]) Píč v Pam. arch. XV., str. 401, 403, 405.

[49]) Archiv für Anthropologie II., str. 291, Pam. arch. VII., str. 512, XI., str. 347. Mitth. anthr. Ges. in Wien IV., str. 71, X., str. 229. Kalina von Jäthenstein, Böhmens heidnische Opferplätze, str. 141. Archiv der Gesch. und Statistik von Böhmen (Dresden, 1792), str. 99; Materialien zur neuen Statistik (1789), str. 299.

[50]) Mitth. anthr. Ges. in Wien X. (1880), str. 265, 267.

[51]) Woldřich, Beiträge IV., str. 19.

[52]) Woldřich v Mitth. wiener anthr. Ges. XXIII., str. 33.

[53]) Vondráček v Pam. arch. XIV., str. 437.

Jeden z nejkrásnějších mi známých českých hrobů rázu neolithického chová ve svých sbírkách p. architekt J. Zeyer. Nalezen byl v zahradě jeho villy v Roudnici. U kostry silně dlouholebé, s neobyčejně vyznačeným typem nejstarších lebek evropských, našly se vedle jiného dvě kamenné sekery ale nic kovového. Od Křivenic blíže Mělníka chová opět Dr. J. Matiegka ve své sbírce obsah hrobu neolithického: řadu vrtaných zubův a nádobu tečkovaně zdobenou. Dle sdělení téhož náleží i jeden kostrový hrob nalezený jím u Malých Žernosek a část hrobů záhadného naleziště u Velkých Žernosek (a to hroby se skrčenými kostrami) téže době.

U Velkých Přílep nedaleko Prahy našel před lety P. Krolmus sedm hrobů v řadě a v nich u koster jen věci kamenné (mlaty, brousky) a nádobky. Nedaleko byla řada kulturních jam.[59] Také sem řadím kostru nalezenou v Bubenči roku 1887 a to dle význačné keramiky rázu neolithického, monnsheimského.[60] U nálezu nebylo znalce a M. Lüssner dostal ovšem z něho i věci železné, ale ty patrně vlastnímu hrobu nepatřily. U kostry byl krásný pazourkový nožík a serpentinová sekera.

Do konce neolithu náležejí na př. hroby odkryté Drem Matiegkou u Lovosic v cihelně Reiserově a skupina hrobů mezi Čížkovicemi a Jenčicemi,[61] při nichž se vedle keramiky rázu neolithického shodující se zcela s keramikou neolithických hrobů durinských našly ještě kamenné nástroje (mlaty), ale zároveň i první drobnosti z bronzu (prstének). U Bošína blíže Rožďalovic našel se při stavbě silnice r. 1886 v hloubi 1 *m* hrob s kostrou ležící na znaku a obloženou velikými opukovými kameny. U kostry se nalézala kamenná sekyrka z hadce a zbytky bronzového plíšku. Podobnou zprávu jen že o kostře sedící nalezené u Solan blíže Třebenic uveřejnil Dr. Matiegka.62) Nález kostry s kamenným mlatem v cihelně p. Krobota ve vsi Kozlech u Loun ohlásil p. L. Šnajdr.63)

---

[54] V Mitth. d. nordböhm. Excursionsclub XV. (1892), str. 216 otištěna zpráva z Biliner d. Volksschrift 3. září 1887 a Reichenberger Zeitung 14. dubna 1891.

[55] Foedisch v Pam. arch. VIII., str. 312, Mittheil. d. Verein. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen VII., str. 198.

[56] Luschan v Mitth. wiener anthr. Ges. III., str. 47.

[57] Foedisch v Pam. arch. VII, str. 64.

[58] Virchow ve Verhandl. berl anthr. Ges. 1889, str. 404, 789.

[59] Vocelův Pravěk, str. 6. Zapův Poutník z r. 1846, str. 284.

[60] Lüssner v Mitth. d. Centralcommission 1888, str. 55.

[61] Matiegka v Českém Lidu I., str. 41, 109.

Do doby přechodní patří dle všeho také nález hromadného pohřbu v Radími, odkrytý nedávno prof. Píčem mezi jamami rázu neolithického, část hrobů brandýských, brázdímských, přerovských, dobřichovských, číčovičských a pod.64) Zejména se s kamennými sekerami setkáváme dosti často v hrobech a jamách z počátku doby kovové, ba jich užívání sahá, jak dokázáno i našimi nálezy, do dob velmi pozdních.65)

Mezi nejistá naleziště kladl bych na př. hrob chomútovský,66) hrob odkrytý p. Šnajdrem u Jičína,67) hrob nalezený u Peruce blíže Stradonic v parku zámku slavětínského,68) hroby Krolmusem odkryté u Litovic, Šlapanic a Lunikova,69) hrob (?) v Dolínku u Vodolky,70) v Košíři (dvě kostry v cihelně p. Plavého v hrobech kameny vyložených s kusem mlatu a drtidlem na obilí,71) řadové hroby s kostrami bez milodarův u Lyskovic východně od Bíliny,72) u Ejpovic východně od Plzně, bez milodarů,73) na úpatí Chlumu a u Strupčic blíže Bíliny,74) hroby bez nejmenší stopy kovu nalezené p. Stifterem mezi Vescem a Křincem,75) část hrobův odkrývaných od r. 1870 v cihelnách v Kobylisích76) a jiné ještě, o nichž mám však zprávy velmi neurčité. Také v Podbabě přišlo prý se na hroby neolithické.

---

62) Stifter v Českém Lidu II., str. 182. Matiegka tamže I., str. 116.

63) Šnajdr v Mitth. d. Centralcommission 1890, str. 111.

64) Brandýs nad Labem (Pam. arch. XV., str. 407). Přerov (tamže XV., str. 409). Dobřichov (tamže XIII., str. 138). Číčovičky (Český Lid seš. 8.).

65) Kromě hrobů a jam starší doby kovové, v nichž se s kamennými mlaty velmi často setkáváme, byly nalezeny tyto ještě v nálezech doby železné, na př. u Peruce, u Dobrovic, v Kouřimi, u Brozánek, u Libčan, Hrdlíva, Bydżova, na Moravě v Rajhradě, u Lísně blíže Brna, u Zbejšova, Řeznovic, Kvasic a jinde.

66) Mitth. wiener anthr. Ges. II., str. 91.

67) Šnajdr v Mitth. d. wiener anthr. Ges. XIV. (1884), str. 190.

68) V. Teyzar v Pam. arch. XII., str. 474.

69) Pam. arch. I., str. 284, 285.

70) Pam. arch. XIII., str. 235, 381.

71) Píč v Pam. arch. (1889) XIV., str. 472.

72) Pudil v Pam. arch. X., str. 433. Verhandl. anthr. Ges. in Berlin 1879, str. 362. Šnajdr tamže 1878, str. 371.

73) Křikava v Pam. arch. XI., str. 139.

74) Pudil ve Verhandl. berl. anthr. Ges. 1881, str. 298. Šnajdr tamže 1879, str. 241, 365. Pudil v Pam arch. X., str. 431. Kopernicki tamže XII., str. 217.

75) Český Lid I., str. 190.

76) Vesmír, 1876, str. 58.

1

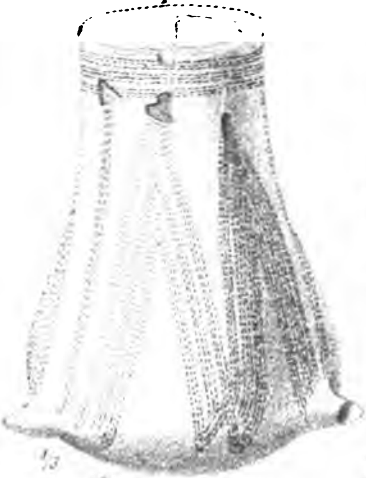

1/3

2

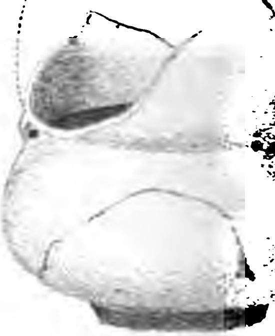

1/3

7

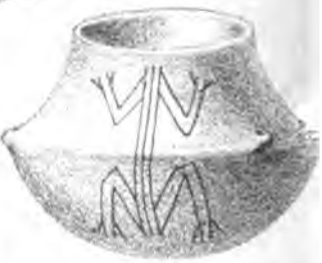

1/2

5

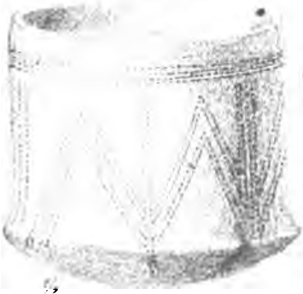

1/2

9

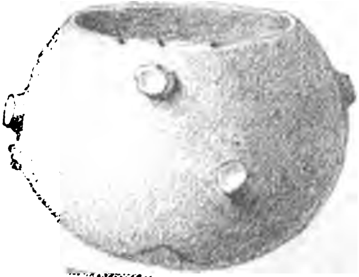

1/3

10

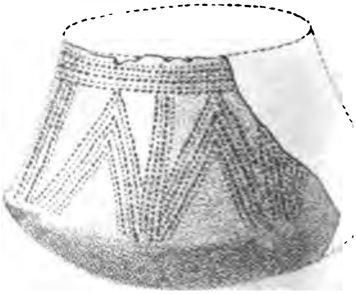

1/3

Nádoby z kulturnich jam v Přemyšlení (1—3

. ROČNÍKU „ČESKÉHO LIDU“.

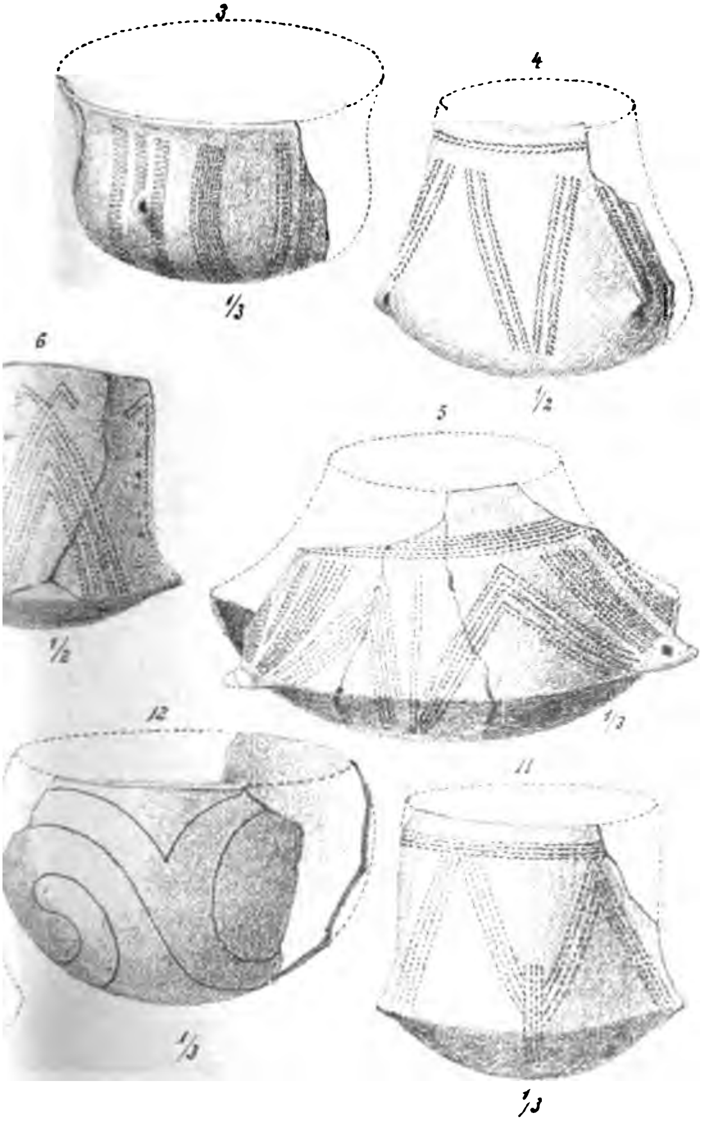
3
1/3
4
1/2
6
1/2
5
1/3
12
1/3
11
1/3

. Čáslavě (5—6) a v Podbabě (4, 7—12). (Ke str. 264.)

Jak jsme napřed napsali dle práce Kl. Čermáka, náležejí zvoncovité nádoby s páskovitou ornamentikou přechodu z doby neolithické do bronzové. Mohli bychom proto i hroby, v nichž byly u nás podobné nalezeny sem pravděpodobně přiřaditi a to hrob (?) markovický,[77] polepský,[78] smíchovský,[79] stelčoveský[80] a libeňský (u Balabenky),[81] poslední dva však již s věcmi bronzovými.

V Čechách je tedy hrobních nálezů slušná řada. Tím více překvapuje, že jich je tak málo na Moravě. P. Palliardi napsal nejnověji ve svém výborném článku o hrobech se skrčenými kostrami na Moravě,[82] že tu nezná dosud žádného hrobu se skrčenými kostrami, který by určitě náležel do doby neolithické, poněvadž na pohřebišti hajanském u Brna, kde Dr. Wankel našel hroby s kamennými a kostěnými nástroji, našly se dodatečně i bronzy. Dle všeho náleží však část tohoto pohřebiště ještě době kamenné, část již době přechodní.[83] Také bych se nerozpakoval klásti určitě do neolithu hrob, jenž nalezen byl prof. Komersem u Strážnice. U kostry byly hrubé střepy, hlazená neprovrtaná sekera, pazourkový hrot a malý plíšek měděný (patří-li k vlastnímu hrobu).[84] Přece však zůstávají hroby tohoto rázu na Moravě řídkostí (také p. Knies mi píše, že neolithického hrobu s kostrou dosud nenašel), a nevíme věru, máme-li to přičísti tomu, že Morava v poměru k Čechám je ještě málo archaeologicky prozkoumána, či tomu, že staré obyvatelstvo z doby diluvialní nebylo zde sesíleno novými proudy přistěhovalců od severu, žijícími ještě v neolithické kultuře jako v Čechách, ale teprve později, když již s bronzy se seznámili, či konečně pravděpodobně i tomu, že sem po obchodní cestě Moravou se táhnoucí bronz dříve přišel než k nám do Čech.

Já sám podle svých zápisků soudil bych, že i hrob s kostrou nalezený nedávno u Těšic,[85] a pak hroby šlapanické[86] mohou sem náležeti. U koster tohoto pohřebiště našla se keramika s ornamenty bíle plněnými, ale žádná stopa po kovu.

To jsou známé nám dosud nálezy, důležité ve sporu o existenci českého neolithu. Možno sice, že budeme musiti některé po podrobnějším ohledání z počtu vypustit, přece však jich tam zůstane dosti, o nichž můžeme určitě soudit, že jsou čistě neolithické.

---

[77] Čermák v Pam. arch. XV., str. 348.

[78] Pudil v Pam. arch. X., str. 206.

[79] Čermák v Pam. arch. XV., str. 347. Jelínek v Mitth. wiener anthr. Ges. 1891, str. 28.

[80] Pam. arch. IX., str. 475.

[81] Jelínek v Mittheil. wiener anthr. Ges. 1891, str. 8.

[82] Časopis olom. musea 1893, str. 138.

[83] Tamže 1884, str. 85. Palliardi l. c.

[84] Palliardi l. c.

[85] Trapp v Mittheil. der Centralcommission 1892, str. 245.

[86] Trapp tamže 1887, str. 169.

Shrňme nyní ještě jednou vše, co jsme pověděli.

Prof. Smolík a nyní i prof. Píč popírají, že by v Čechách byla kdysi čistá doba nebo kultura neolithická. Z theorie, kterou prof. Píč nejnověji vyslovil, lze logicky souditi, že si skutečnost představuje takto: Mezi dobou diluvialní a dobou kovovou byla v osídlení nebo ve vývoji kultury české země mezera, hiat. Kultura nevyvíjela se zde pomalu z palaeolithické v neolithickou a z této v kovovou, nýbrž na počátku doby bronzové přišel sem nový lid znalý kovu, který kdesi jinde prodělal kulturu neolithickou a přinesl si z ní zbytky, užíval na př. tu a tam kamenných nástrojů nebo je po archaickém obřadu kladl mrtvým do hrobu.

Naproti theorii této soudíme my na základě dat nahoře uvedených i na základě pouhé reflexe poněkud jinak. **Čechy a Morava byly po jistou dobu obydleny i v periodě mladší kultury kamenné. Žil tu lid již před tím, než sem vnikla znamost kovův a v tu dobu** pochovával zde mrtvé. Zkrátka část nejstarších nalezů, hrobův i bydlišť náleží ještě čistému neolithu. **Kov nepřišel sem s novým lidem**, jak z theorie p. Píčovy dlužno uzavírat, nýbrž **dostal se sem pomalu obchodem**, styky s krajinami jižními a snad i východními.

Obraz, který máme o této nejstarší části české praehistorie, jest v hrubých rysech asi následující:

Člověk žil v Čechách v době diluvialní i v době neolithické. V nejstarší době byly jednotlivé nálezy jen řídce rozsety po Čechách, ale rozmnožily se během doby, a jak se zdá, samy se vypracovaly do kultury neolithické. Přerývky v osídlení země nebylo. Ale připouštím, vzhledem k tomu, že se nálezy doby neolithické a jmenovitě nej[illegible] v severozápadní části země, a že nálezy v těchto končinách rázem svým [illegible] se [illegible] nálezům ze sousedních krajin [illegible] Sasko a Durynsko, že se sem nový lid během neolithické doby přistěhoval — jak již prof. [illegible] kdysi soudil[67] — [illegible] se na březích [illegible] dobu [illegible] Zdá se však, že [illegible] kovové, [illegible] a [illegible] se [illegible]

[illegible]

[illegible]

Je viděti, že se od theorie p. Píčovy mnoho nelišíme. Jako on, i my připouštíme nové přistěhování lidu. Ale kdežto p. P. klade je až do doby, kdy už lid přišel s kovovými nástroji v rukou a s kovovými šperky na hrdle a ramenou, soudíme my, že přišel ještě během své čisté kultury kamenné a v ní po jistou dobu v Čechách žil. Ovšem doba ta netrvala u nás tak dlouho, jako trvala jinde, na severu, v Německu, ve Francii. Ale byla zde. Teprve po některém čase začal přicházeti bronz a s bronzem nová hlubší proměna kultury. Neolithický ráz kultury měnil se povlovně na severu a ve středu Čech v nový ráz, který zoveme únětickým.[89] Keramika se zlepšila, zjemnila, dostávala nové tvary. Vedle hojného bronzu objevuje se hojně i jantar, zřejmé nám podávaje svědectví, jakým způsobem nový kov sem přicházel; i obřady pohřební se měnily. Dříve se pochovávalo v massivních skřínkách, nyní skřínek ubývá, hrob se obkládá jen menšími kameny, skrčení mrtvého těla stává se obřadem, a tělo se při tom pravidelně klade na pravý bok. Ale týž lid, který zakládal hroby doby kamenné na severu Čech, který zakládal hroby rázu únětického, nezmizel i později z Čech; seděl zde dále, přijal i kulturu prvé doby železné, ale co se s ním potom stalo, nevíme. Nelze říci, v jakém poměru se ocitl k lidu jihočeských mohyl, pokud splynul s ním a s pozdějšími novými proudy přistěhovalců gallských, germanských a slovanských.

Také jeho ethnickou příslušnost nelze na jisto postaviti. Toliko možno se domnívati, vzhledem k zeměpisnému rozložení neolithických a nejstarších hrobů doby bronzové, že přišel, jak jsme již řekli, od severu a ne od jihu, a že tedy velmi pravděpodobně náležel k té skupině kmenové, která seděla v mladší době kamenné na severu Evropy, v nynějším Německu, a kterou zoveme arijskou nebo indoevropskou. Lid ten beze vší pochyby náležel k čeledi indoevropské. Lze tak souditi i s hlediska anthropologického. Blíže však určiti jeho národnost nelze. Byla-li již tehda indoevropská čeleď rozlišena a rozvětvena na větve, s nimiž se později setkáváme: na Gally, Germany, Slovany atd., těžko pověděti a ještě tíže je určiti, které z těchto větví přináležel lid, jenž pravděpodobně v době neolithické od severu usídlil se ve vlasti naší. Kdo vidí v tom vlastenectví, může souditi i na jakési Protoslovany.

Tolik o českém neolithu po stránce archaeologické. (Dokončení.)

---

[89] Že lid tento nepřišel již s bronzovou kulturou k nám, svědčí mi také úplná svéráznost a „českost“ kultury únětické. Mimo Čechy nenalézáme typických ji charakterisujících bronzů. Zřejmo tedy, že se tato nejstarší bronzová kultura, s níž tu a tam se vyskytují ještě kamenné nástroje (srv. pozn. 64), vyvinula u nás. Kdyby s ní byl přišel lid odjinud, čekali bychom přirozeně vzory její i za hranicemi Čech.

◆

O rozšíření kamenných nástrojů v Čechách a na Moravě vzhledem ku geologickému složení země.

Napsal Dr. J. Matiegka.

Nazýváme-li „neolithem“ dobu nebo lépe řečeno kulturu vyznačenou tím, že za jejího trvání upotřebován byl kámen ke zhotovení nejnutnějších nástrojů, nelze popírati, že neolith v Čechách existoval. Neboť tolik přece z nálezů v hrobech a bydlištích předhistorických je jisto, že z počátku obýval naši vlast lid, který skutečně prakticky používal kamenných mlatů, klínů, kladiv, dlátek atd., neznaje neb alespoň nemaje ještě kovu k jejich hotovení. Na tom nemění nic okolnost, že se sem tam najde nějaký bronzový šperk vedle kamenných nástrojů, nebo že tyto nebyly hned pohozeny, když již bylo užíváno bronzových celtů a dýk; to dokazuje jen, že i v době, kdy obyvatelstvo Čech odjinud bronz v dosti velké hojnosti dostávalo a konečně také samo dovedlo jej zpracovati, přece ještě nemohlo se úplně zříci materialu kamenného.

Tím ovšem je těžko stanoviti hranice vlastního neolithu, jak do času tak do rozšíření místního. První vystoupení bronzových nástrojů (nikoliv šperků) jest hranicí „vlastního neolithu“ a počátkem doby bronzové — zmizení posledního nástroje kamenného jest koncem „neolithu v širším slova smyslu“. Ovšem, že se to událo již v dosti pokročilé době bronzové nebo snad i v době prvního železa. Za trvání kultury hallstattské a v době založení popelnicových hrobů typu lužického byly kamenné nástroje již zřídka v užívání, v hrobech laténských úplně mizejí. V době římské a pozdní době slovanské jistě již za nástroje užívány nebyly.

Tolik o ohraničení neolithu co do času. Keramika dovoluje ještě přesněji v jednotlivých případech stanoviti hranice mezi vlastním neolithem a neolithem v širším slova smyslu.

Co se týče místního rozšíření českého neolithu, jsme panu konservatoru Šnajdrovi díky zavázáni za to, že provedl sestavení všech nalezišť kamenných nástrojů („Počátkové předhistorického místopisu. V Pardubicích 1891): mapka jeho naznačuje místa, kde všude kamenné nástroje byly nalezeny, nehledě k tomu, že některé jsou současné s předměty bronzovými — jest to tedy mapka neolithu v širším slova smyslu (obr. 1.). Hranice vlastního neolithu jsou užší. Nahoře bylo uvedeno, že hranice časové pro neolith v širším slova smyslu spadají asi s hranicemi doby bronzové, ale to platí i pro místní rozšíření, jak se lehce přesvědčíme při porovnání mapy pana Šnajdra s mapou p. dr. Píčem pro nejstarší hroby v Čechách sestavenou (Archaeol. výzkum v středních Čechách. V Praze 1893). Ba ještě více: po celou dobu předhistorickou zůstaly tytéž krajiny předně neb alespoň nejhustěji obývány, jak učí pohled na ostatní tabulky p. dr. Píčem podané, na starší tabulku Vocelovu (Pravěk země české) a na tabulku Kaliny z Jäthensteinu (Böhmens heidn. Opferplätze atd. Praha 1836).

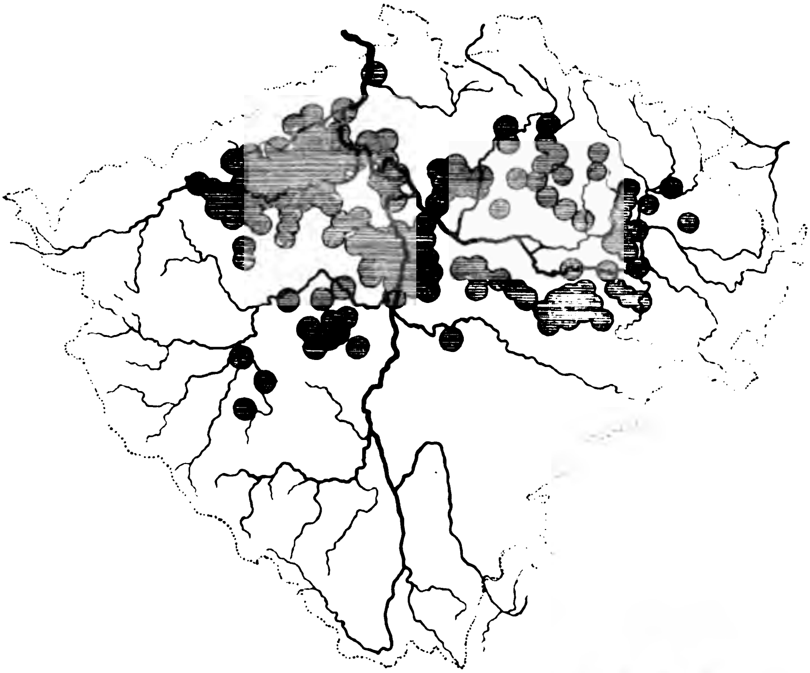

Obr. 1. Mapa nálezů kamenných nástrojů v Čechách (dle Šnajdra).

Mapu p. Šnajdrovu bude nutno stále doplňovati, avšak tím, tuším, se hranice původně stanovené mnoho nezmění. Z rozšíření kamenných nástrojů soudil p. Šnajdr za prvé na to, že osídlení v Čechách v oněch dobách dálo se postupně podél řek a potoků, za druhé na to, „že první zalidnění země české lidmi usedlými stalo se poříčím středního Labe skrze průsmyk u Děčína.“ K těmto oběma závěrkům přisvědčuji ne tak vzhledem k obrazu, který podává zmíněná mapa (neboť ona jednak vykazuje velké mezery podél velkých řek českých, jednak podává zvláštní nevysvětlitelný zjev, že často krajiny podél malých říček

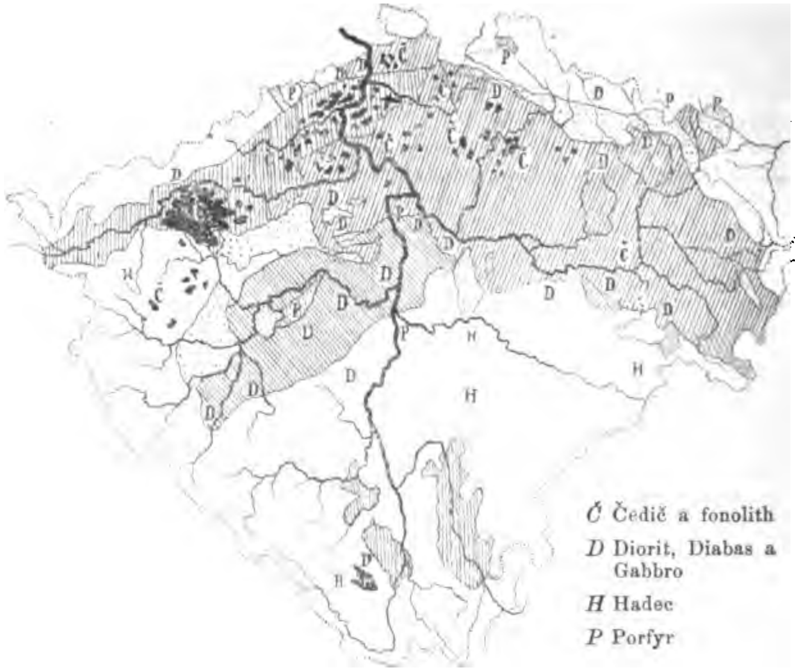

Obr. 2. Náčrtek geologických poměrů země české.

☐ Břidlice a žula
▧ Silur, Devon
░ Útvar kamen. uhlí
▨ Křídový útvar
▥ Tertiérní
▦ Porfyr
■ Čedič a fonolith

a potoků byly obydleny a jiné podél mohutnějších řek, na př. Sázavy a horní Vltavy, ne) — nýbrž ze zkušenosti vždy a všude potvrzené, že dobyvatelé neznámé země se přidržují řek jako jediných prostředků dopravních a orientačních.

Rozšíření neolithu v Čechách vysvětlíme si však lehce porovnáním mapy p. Šnajdrovy s mapou horopisnou a geologickou. Tu předně seznáme, že kromě vysokých pomezních hor nebyla obydlena i celá českomoravská vysočina, nebo jinak řečeno, obývány byly pouze krajiny, kde vrstvy jen do 400 m. nadmořské výšky ve větších komplexech vystupují (srovn. mapu výšek s vrstvami prof. dr. K. Kořistky v čl. „Čechy“ v Ottově Slovníku naučném). Dle toho bychom mohli souditi, že rozsazení lidu v době neolithické na jisté kraje mělo i telurické příčiny, hlavně založené v podnebí. Možno, že jest tomu z části tak, avšak ne výhradně, neboť vidíme zároveň, že severovýchodní část Čech, která v ohledu klimatickém předčí ostatní kraje české, nebyla v neolithu nejhustěji obydlena.

Porovnáme-li však naši mapku s mapou geologickou (obr· číslo 2.), že neobydleny zůstaly krajiny, kde převládá rula a žula; totiž vedle pomezních hor celá vysočina českomoravská; málo obydleny byly krajiny s útvarem kamenouhelným a s břidlicí fylitovou, hojněji již vrstvy křídového útvaru (v severovýchodu) a nejhustěji vrstvy třetihorní s čedičem v severozápadních Čechách a kraje silurské. Ostrovy třetihorního útvaru v jižních Čechách však zůstaly neobydleny. Ovšem není to samo geologické složení, které způsobilo nestejné obydlení naší vlasti v neolithu, nýbrž jest to rozšíření nerostů, které ke zhotovení nástrojů a zbraní kamenných byly používány, totiž hlavně: diorit, gabbro, serpentin, amfibolit, diabas, eklogit, čedič.[1])

Vyjma serpentinu (hadce),[2]) který nacházíme ve větším množství jihozápadně od Budějovic a roztroušeně (ale dosti řídce) po českomoravské vysočině (u Tábora a jinde), kryje se rozšíření ostatních nerostů úplně s rozšířením nástrojů kamenných, tedy s rozšířením osídlení neolithického. Pohled na přiložené mapky přesvědčí o tom nejrychleji.

Z toho vyplývá, že lid v době neolithické, který bezpochyby celé Čechy znal, přece jen se usazoval a zdržoval tam, kde nalezl vhodný material ke svým nejnutnějším nástrojům a zbraním, čímž geografické jeho rozprostranění nejlépe se vysvětluje.

* *
*

Z nálezů kamenných nástrojů na Moravě nejsem s to sestaviti podobnou mapku, jakou pro Čechy děkujeme p. L. Šnajdrovi, neznaje museí a sbírek moravských, a pronáším zde jen přání, by se některý z moravských archaeologů té práce ujal.

Avšak pokud nálezy byly popsány neb ohlášeny (zvlášť v Čas. mus. vl. sp. olom. při vypsání darů do musea), sestavil jsem je do mapy a tato potvrdila úplně to, co jsme seznali z naší mapy Čech: kamenné nástroje jsou na Moravě dosti hojné, chybí však takřka úplně v západních okresích, t. j. v okresu dačickém, třebíčském,[3]) jihlavském, velkomezeříčském, novoměstském, zábřežském a šumberském. Okresy tyto zaujímají moravskou část „českomoravské vysočiny“, skládající se z břidlice a žuly, a tvoří tak pokračování české části v neolithu též neobydlené. V znojemském okresu počínají naleziště také teprve poblíže Znojma, tedy nedaleko od hranic mezi břidlicí prahorní a neogenním útvarem.

---

[1]) Porfyr, rula, žula, trachyt a fonolith se užívaly zřídka.

[2]) A dioritu od Slavče.

[3]) Pouze z M. Třebíče byl ohlášen (osamocený?) nález jedné sekery kamenné (Čas. vl. mus. sp. olom. V. 142) a z Olšan (jsou li to Olšany v dačickém okresu) několik kamenných nástrojů.

Kromě toho chybí nebo jsou sporými nástroje kamenné na východních hranicích Moravy, zvláště v okresu velkomezeříčském. Tam — zdá se — nelákalo pohoří člověka neolithického.[4])

Dle toho jest pravděpodobno, že i na Moravě nebyla v době neolithické obydlena pohoří a — krajiny, které neposkytovaly obyvatelstvu látky v domácnosti nevyhnutelně potřebné, t. j. vhodného materialu pro zbraně a nástroje kamenné.

Homberk (Hohenberk).

Sděluje Bedřich Moravec.

Hodinu cesty od městyse Mirošova mezi obcemi Příkosicemi a Vískami, v lese nazvaném „Mlází“, vypíná se vysoká skála, kteréž místo lid okolní „na hradě“ nazývá.

Tímto pojmenováním upozorněn, navštívil jsem v létě 1893 místo to, chtěje se přesvědčiti, zdali zde hrad skutečně stával.

Na první pohled nic tomu nenasvědčovalo. Ale různé nálezy z dob dřívějších, o kterých jsem se buď dozvěděl a je částečně i zjistil, že zde skutečně se udály, přiměly mne k tomu, že jsem se odhodlal místo to podrobněji prozkoumati.

Tak zjistil jsem nález dvou svícnů, jež nálezcem někam prodány byly, nález peníze zlatého, nálezcem taktéž prodaného, dále stříbrné lžíce, t. zv. sběračky, kteréž nálezce v domácnosti užil. Dozvěděl jsem se i o různých nálezech hrotů šípů atd.

Nebylo nikterak úmyslem mým propátrati hradiště to po stránce archaeologické, chtěl jsem pouze, jak již řečeno, jistoty nabyti, co na pověsti v lidu kolující, že zde hrad stával, pravdy jest, a dopátrati se pak jména hradu, jehož jsem k jinému účelu potřeboval.

Za pomoci dvou občanů z Příkosic, kteří se o věc zajímali a v mnohém ohledu mi pomocí svou přispěli, jal jsem se pátrati kolem.

---

[4]) Mohlo by se namítati, že byly na Moravě jako v Čechách nalezeny kamenné nástroje všude tam, kde jsou sběratelé a musea, kde tedy byly hledány, ale správnější jest asi opak, zvláště vzhledem k tomu, že obě země jsou v archaeologickém ohledu již dosti v celku prozkoumány.

skály, neboť na skále samé ani nejmenších stop po hradě jsem nenalezl. Při bližším ohledání seznal jsem, že půda kolem skály na mnohých místech je rozkopána, což vysvětleno mi tím, že lid z blízkých Příkosic již po léta na hradišti tom po pokladu kopá, který zde dle staré tradice zakopán býti má. Prokopav silnou vrstvu lesní půdy přišel jsem na vrstvu uhlí dřevěného, kterou jsem zbytky shořelých dřevěných částí hradu býti soudil.

Nabyl jsem teď přesvědčení, že kopám skutečně na troskách hradu. Přesvědčení moje bylo ještě více utvrzeno, když jsem pod vrstvou touto přišel na pískovec. Poněvadž skála je buližníková a v dalekém okolí pískovce není, shledal jsem, že mám před sebou zbytky zdiva. Brzy objevily se i cihly a společně s rozdrobeným pískovcem táhly se v mocné vrstvě hluboko do země. Dospěl jsem k tomu úsudku, že hrad byl požárem zničen a trosky jeho s příkré skály dolů svaleny a během několika snad století půdou lesní pokryty, stromy a křovím pak porostly. I povrchní útvar půdy tomu nasvědčoval.

Účel můj na místě byl tímto vlastně dosažen a zbývalo mi pátrati teď jinde po jméně hradu, avšak veliké množství střepů a kostí zvířecích, které jsem vykopal, přimělo mne k tomu, že jsem půdu ještě na mnoha místech ve směru kolmém prokopal.

Kopání ve směru vodorovném pro hustý porost bylo naprosto nemožné. Dospěl jsem všude stejného výsledku. Pod vrstvou spálenou objevovaly se ve vrstvách zdiva střepy, ba nalezl jsem je i v značné hloubce, prokopav se zdivem. Poněvadž do hloubky střepy co do jakosti i tvaru nádob, z nichž pocházejí, stále jiné jsem nalezl, uznal jsem za svou povinnost o nálezu svém zde se zmíniti. Jakéhokoli úsudku o nálezu svém ovšem pronésti si netroufám, ponechávaje posouzení znalcům. Snažil jsem se proto vylíčiti vše co možná nejvěrněji.

Střepy jsou několikera druhu, poukazujíce k různému stáří, a počnu tedy s oněmi, jež jsem našel v největší hloubce, které jsou dle všeho též nejstarší. Střepy z vrstvy nejspodnější objevují se ve velikém množství, pocházejí z nádob baňatých, v ruce urobených, z hlíny řídké, silně pískem pomísené a málo pálené, beze všech ozdob, s povrchem červeným nebo bělošedým.

Jeden střep ze dna pocházející vykazuje dvě vrstvy hlíny ve svém složení, vnitřní šedou, zevní černou. I střepy nádob lahvovitých našel jsem druhu tohoto. Hrdla lahvic těchto vyznačují se zvláštní tloušťkou, jsouť některé střepy až 15 *mm* silné. Nad střepy těmito uloženy byly střepy tenčí z nádob taktéž baňatých. Neukazují taktéž, že by na kruhu zhotoveny byly. Jsou málo pálené s povrchem červeným anebo tmavošedým, beze všech okras. Tloušťka nepřesahuje 5 *mm*. Třetí druh střepů nad předešlými uložených je z nádob na kruhu hrnčířském kroužených. Tloušťka je rozličná. Našel jsem střepy tohoto druhu 4 *mm*, ale též 7 *mm* silné; jsou vesměs z hlíny jemnější, než střepy spodnější vrstvy, a do červena vypálené. Nádoby, z nichž střepy pocházejí, zdobeny byly čarami kruhovými kolem ústí, nebo vlnitými po povrchu, jenom jeden střep má kromě vlnité vyhlazené čáry ještě plamenkovité okrasy vyryté.

Nad těmito nalezl jsem čtvrtý druh střepů zdobený krohy hluboko vrytými a pravidelnými. Někdy je povrch celého střepu samými kruhovitými rýhami pokryt (karbován), což velmi pěkně vypadá. Mezi střepy těmito nalezl jsem i mnoho oušek rozličné velikosti. Střepy právě popisované jsou dobře pálené a rozličné barvy.

Jiné, které bezprostředně pod vrstvou spáleného dříví jsem našel, a které následkem kopání po pokladech místy i na povrchu nalézti lze, pocházejí z nádob rozličné podoby, baňatých i miskovitých. Střepy z nádob baňatých ukazují ústí nádob těch na venek přehrnuté, rýhované nebo okulacené. Jsou buď červené nebo světle šedé, z hlíny řídké, pískovaté, dobře však vypáleny. Celé nádoby přes usilovné hledání jsem nenalezl; tvrzeno mi však, že dříve celé zachovalé „hrnce" nalezeny bývaly, od dobyvatelů pokladu vždy však hned rozbity byly.

V hloubce nejmenší a částečně i mezi uhlem dřevěným našel jsem zbytky nástrojů železných, žárem i rzí k nepoznání znetvořené, mezi jiným i kousek plochého želízka s dírkou, což zdá se býti zbytkem čepele nože nebo podobného nástroje. Kosti zvířecí přicházejí v každé hloubce v stejném množství. Mezi vrstvou spálenou byl střep od všech ostatních v každém ohledu nápadně se lišící. Je to úlomek nade dnem nádoby velmi pěkně ozdobené a pochází asi z doby krátce před zničením hradu požárem. Pro nepatrný rozměr střepu nelze si představiti, jak as celá nádoba vypadala. Střep je z hlíny velmi jemné, do červena vypálen, povrch je však černý a ozdoben velmi vkusně a pravidelně vrytými kolmými čárkami a křížky. Čáry ty skládají pásy nad sebou oddělené čarami přímými a vlnitými kolem nádoby směrem vodorovným běžicimi. Žel, že nenašel jsem z nádoby této zbytků více!

Jsa výsledkem pátrání svého na místě přesvědčen, že hrad zde skutečně stával, ač obyvatelstvu okolnímu ani jméno jeho známo nebylo, zavedl jsem pátrání své různými směry, a dospěl konečně k tomu, že hrad zde stávavší je Homberk (Hohenberk), o němž v Slovniku Naučném též zmínka se činí, že mezi obcemi z počátku jmenovanými stával; též je tu udáno, že u lidu okolního Vimberk sluje. Jména toho však v krajině naší nikdo nezná, ba ani lidé nejstarší v osadě nejbližší (Příkosice) hradu nikdy vůbec jmenovati neslyšeli. Dle Slovníku Naučného byl hrad původištěm pánův z Hohenberka, kteří ve 14. a 15. stol. hrad napořád ještě drželi. Posledním držitelem uvádí se tu Zbyněk z Hohenberka, jímž rod jento vymřel a hrad co odúmrť na krále připadl (1454). Doba založení hradu je neznáma, sahá zajisté však v doby velmi dávné; neznámo též, kdy hrad spustl; avšak stalo se tak zajisté mezi lety 1520 a 1587. Neboť r. 1520 držel ještě Homberk Zdeněk z Rožmitála a z Blatné, a již r. 1587 prodává Krištof starší z Roupova Karlu Kokořovi z Kokořova mezi jiným zbožím i „pustou tvrz Homberk“. Že hrad byl zničen požárem, je nade všechnu pochybnost; nasvědčuje tomu vrstva spáleného, zuhelnatělého dříví, pak kousky železa žárem spečeného, jakož i hojně kamenů opálených a vrstvy popelu mezi vrstvou zdiva.

Jak opevnění hradu asi vypadalo, nelze si nikterak představiti, neboť na skále není stop nijakých, rozvaliny pod skalou jsou pak vysoko půdou lesní pokryty, skála sama nemá už ani původní své podoby. Před lety byla ze zlomyslnosti dynamitem roztržena, a veliký kus jejího vrcholu dolů svalen. Rozmetené balvany pokrývají teď nejbližší její okolí se tří stran a stěžují v nemalé míře veškerý přehled. Jenom na straně východní, kam balvany se nesvalily, pozorovati lze stopy valu, ovšem velmi nepatrné. Širší okolí hradiště rozryto je úplně kopáním po rudě železné, která se zde před necelými sto léty dolovala.

Zároveň je však zjištěno kopáním, že na místě pozdějšího hradu bylo již v době pravěké sídlo, nejspíše také opevněné, a že nám tudíž přibývá nové české hradiště z dob předhistorických.

Kritiky, referáty a literatura.

Jan Kollár 1793—1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce Slávy dcery. Na oslavu jeho stoletých narozenin redakcí Františka Pastrnka vydaly Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský spolok „Tatran“ (Vídeň 1893).

Jan Kollár byl také archaeologem, ba cíl jeho životní vědecké práce bylo jen odhalení pravěku slovanského. S této strany jeho činnost spadá předem i v obor Českého Lidu (nehledě k jeho činnosti folkloristické) a rádi dopřáváme zde místa referátu o oněch statích výše ohlášeného sborníku, jež se k této jeho činnosti vztahují. Jest to část článku J. Karáska „Jan Kollár ve Vídni 1849—1852“, pojednávající o posledních letech jeho života, kdy Kollár, jmenován byv professorem slovanských starožitností ve Vídni r. 1849 s největším úsilím počal se věnovati svému předmětu,[1] pak stať Fr. Pastrnka „O starožitnických spisech Kollárových“ a V. Vondráka „O Kollárově díle „Die Götter Rhetras“. Ve všech výborných článcích je Kollárova činnost posouzena správně, po zásluze. Kollár dal se unésti apriorními fantasiemi o velikosti slovanského pravěku, a hledal Slovany kde jen mohl, kde zdánlivý souzvuk jmen topografických, jmenných a pod. připomínal mu Slovany. Plodem této neobyčejné namáhavé a pilné, ale zcela pochybené činnosti je právě

---

[1] Přednášky měl však celkem jen 3: „O umbrických starožitnostech a nápisech“, „O slovanských starožitnostech sever. Německa“ a „O druhém mythologicko-astronomickém oddílu starožitností z Retry“.

Staroitalija slavjanská, jejíhož vydání však se nedočkal (vyšla celá až r. 1853). Jsou velmi zajímavé zprávy o odporu, který v Akademii vídeňské povstal proti jejímu vydání (hlavně to byl Miklosich, Ilg a jiní) a o tom, že to byl Palacký a Šafařík, kteří je prosadili. Prací tou však jistě Kollár české vědě neposloužil, a neposlouží jí i jiní, kteří po něm v podobných šlepějích kráčeli a dosud kráčejí.

Stejně pochybený byl i jeho druhý spis, jejž chystal, Die Götter Rethras. V 17. století ve vsi Prilvitz v Meklenbursku odkryl totiž pastor Sponnholz dvě nádoby se „slovanskými“ bůžky litými z kovů, jež popsal pak superintendent Masch. Nález způsobil sice sensaci ale i mnoho pochybností o pravosti, které pronášel zejména Lewetzow, později Dobrovský a Šafařík. Kollár však dal se na obranu — ale chybnou cestou. Modly ty jsou falešné.

Ale i článek dra. M. Murka „Kollárova vzájemnost slovanská“ je pro poznání Kollára archaeologa zajímavý. Ukazuje správně, opíraje se o Soběstijanského, původ jeho nazírání na minulost slovanskou, a tím vysvětluje nemálo, proč vzplanul tak nekriticky. Byl to vliv Herderův, jenž ovládl v této době všeobecně badatele slovanské.

Vůbec obsahuje sborník k dějinám slovanské archaeologie příspěvky velmi cenné. *M.*

Henry H. Howorth. **Das Mammut und die Flut.** Nach dem englischen bearbeitet von E. A. Engelmann. London 1893. 8°.

Kniha jest zajímavá hlavně tím, že autor z části přejímá opět již dávno od jiných opuštěnou theorii Cuvierovu o převratech ve vývoji kůry zemské, zejména pokud se týče diluvia.

Vymizení mammuta v Evropě přičítati se může dle spis. pouze náhlému převratu, a to jen potopě. Náhlá potopa převalila se po velké části pevniny a v ní zahynula ona velká zvířata, především mammut. Při tom se sever starého světa ochladil a nastala doba ledová. Není asi pochyby, že by u nás theorie tato dosáhla přízně u těch, kteří vykládají nálezy v Předmostí podle myšlének Steenstrupových. *S.*

Mittheilungen der anthropol. Gesellschaft in Wien. Band XXIII. Heft 1.—5. (Wien 1893).

Dr. J. Woldřich. Beiträge zur Urgeschichte Böhmens (str. 1). Obsah přinesli jsme již v Č. Lidu (II. str. 715). K. Penka. Die Heimat der Germanen (str. 45). Spis. sebral znova všechny důvody hlavně linguistické a archaeologické pro náhled, který již od 10 let hájí, že totiž pravlast Germanů se nacházela v Skandinavii, a vlast Indoevropanů vůbec na obou březích baltického moře. Neolithická kultura v Evropě severní a střední roznesena byla právě ze severu se odvětvujícími národy arijskými. Polemická část namířena je hlavně proti H. Hildebrandovi a O. Monteliovi. Při té příležitosti zastává se spis. také mínění o původním dlouholebém typu arijském se světlou komplexí, a toho, že Arijové znali již orbu (proti tomu byl Hehn, Schrader, Taylor, Fick). Vlast Slovanů hledá s Müllenhofem na horním a středním Dněpru. Otto Hermann. Der palaeolitische Fund von Miskolcz (str. 77). První určitý nález pazourkových seker rázu chelleského v Uhrách (v náplavě potoka Szinvy u Miskolcze). Dr. W. Melzer. Zur Homologie der menschlichen Extremitäten (str. 124). Svrchní i spodní končetiny jsou úplně homologické, a různosti dají se vysvětliti rekapitulací vývoje obratlovců. Dr. R. Moeringer. Studien zur germanischen Volkskunde. II. (str. 186). Popis lidových staveb v horním Štyrsku.

Ve zprávách o zasedání společnosti zajímají větší články: Th. Meynert. Genie und Verbrecher von Lombroso (str. 1). K. Reymann. Technische Vorkenntnisse zur Hausforschung (str. 12) a hlavně důkladný kritický článek dra. M. Hoernesa. Geschichte und Kritik des Systems der drei praehist.

Culturperioden (str. 71), v němž velmi šťastně poráží stálé pokusy udržeti v platnosti námitky Hostmannovy a Lindenschmitovy.

O českých nálezech zaslali sem zprávy J. Knies (str. 52), Fl. Koudelka (str. 53), M. Trapp (str. 54), E. Glocker (str. 54), J. Richlý (str. 55), Bř. Jelínek (str. 56). *N.*

Mitthellungen der k. k. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. XIX. Band. Neue Folge. Wien 1893.

Z bohatého obsahu zajímají především následující články věnované archaeologii předhistorické: Břet. Jelínek Zwei neuentdeckte Gräberstätten in Smolnic (str. 54). U Smolnice (okr. lounský) přišlo se vedle kulturních jam na zajímavý kostrový hrob matky s děckem v klíně z doby neolithické nebo jí nejbližší. Majonica. Nachrichten über das k. k. Staatsmuseum in Aquileja V., VI., VII. (str. 57, 113, 151). K. Freiberr v. Hauser. Ausgrabungen zu Frögg im Jahre 1892 (str. 84). J. Straberger. Fund einer römischen Töpferei bei Helpfau (str. 99). Zajímavý nález pece se zbytky římské keramiky. Setkáváme se tu opět s vlnicí, svědčící, že ornament tento jest asi původu římského· Franz A. Alte Steinkreuze und Kreuzsteine in Mähren (se 4 tabulkami) str. 106. Článek v nynějším ruchu důležitý seznamuje nás celkem se 43 kamennými kříži na Moravě. Spisovatel kloní se k témuž mínění, které prof. Šolta již ode dvou let v Českém Lidu zastává. (Srv. Český Lid III. str. 178.) Petter Alex. Ein Nachtrag zu dem römischen Grabfelde am Birgelstein in Salzburg (str. 170). Pohřebiště známé svými nádobami zdobenými vlnicí. Benak v. Dr. Ueber neueste Funde von Wels (str. 199). Římské starožitnosti. Jelínek Břetislav. Funde aus den Bronze-Schmelzöfen in der Šárka bei Prag (str. 201). Jižně od kostela sv. Matěje přišlo se r. 1889 na dvě jámy s hojnými střepy a šlaky bronzovými — patrně pece na tavení bronzu Kolem jámy našlo se více bronzových předmětů, mezi nimiž nejvíce zajímá poklad s dvěma bronzovými břitvami (lunullami); u nich byly ještě 3 šipky a 6 náramků. K popisu věcí připojil spisovatel výčet nálezů podobných pecí a lunull v Čechách,[1] a výklad názvu „Šárka“ od slova šar, šarý, tolik co srázný, divoký. V každém ze 4 sešitů jsou obsaženy ještě hojné menší noticky; dotýkají se však řídčeji praehistorie. *S.*

Praehistorische Blätter. Redacteur Dr. Julius Naue. V. Jahrgang. München 1893.

Z řady článků obsažených v tomto ročníku zajímavé jsou především pro nás všechny zprávy o nálezech v bavorských mohylách, z nichž tu jednotlivé vyčítati netřeba. Nejvíce je popisuje Dr. J. Naue, G. Wilke a Fr. Ziegler. Pozdní hroby řadové popsány jsou od dra. Zingelera z Hohenzollernska, od G. Wilkeho ze středního Francka, Eulensteina od horního Dunaje, Rotha od Dettenheimu; hlavně pak zajímá nález pohřebiště u Schretzheimu. W. Osborne podává zprávu o českém nálezu neolithickém v Julisce u Prahy (str. 81), kde se s nádobkou našel kus kamenného mlatu (patrně u kostry). Nádobka je zajímavá svým ornamentem, povstalým nejspíše otištěním hrubě pleteného pásku. Osborne navrhuje pro tento typus dosud neznámé ornamentiky název „Gurtornament“. Velmi hojné a zajímavé bývají drobné zprávy. *N.*

---

[1] Kromě těchto, jež jsou ve výčtu p. Jelínkově udány, našly se u nás lunully ještě v Hostomicích (Mittheil. der Centralcommission, 1887 str. 246, 887), v mohyle u Čirhan nedaleko Hluboké (v museu kn. Schwarzenberka), v mohyle na Hladomři u Blovic (v českém museu), jiné dvě máme zaznamenány z téže sbírky bez udání naleziště, a nevíme, nejsou li tedy již pojaty ve výčet hořejší. — Kusy břitvy, ovšem neurčito jestli lunully, našly se též v hrobech svijanských (Pam. arch. XV, str. 510), široká okrouhlá břitva (?) je v museu českém ze Stradonic.

Ranke Johannes. Der Mensch. II. gänzlich neu bearbeitete Auflage. Leipzig Bibl. Institut, 1893. Výborné toto dílo počíná znovu po sešitech vycházeti. Obšírnější posudek přineseme, až vyjde úplné.

Koken Ernst Dr. Die Vorwelt und Entwickelungsgeschichte. Mit 117 Abbildungen im Texte und 2 Karten. Leipzig (T. O. Weigel Nachf.), 1893. Jest to výborná příruční kniha věnovaná historické geologii naší země, ne praehistorii lidstva, jak by se z titulu mohlo souditi.

Bastian A. Controversen in der Ethnologie. I. Die geographischen Provinzen in ihren culturgeschichtlichen Berührungspunkten. Berlin (Weidmann), 1893.

Bryce J. The migrations of the Races of Men considered historically. 1892.

Bahnson Kr. Etnografien fremstillet i dens hovedtraek. Kjöbenhavn, 1893.

Sergi G. Sugli abitanti primitivi del Mediterraneo. Roma, 1892 (Estrato).

Naue Julius Dr. Die Bronzezeit in Oberbayern. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen von Hügelgräbern der Bronzezeit zwischen Ammer- und Staffelsee und in der Nähe des Starenbergersees. Mit 163 Abbild. im Texte und einem Album mit 1 Karte und 49 Tafeln. München, 1893. Cena 27 marek. Spisovatel je znám svým výborným dílem „Die Hügelgräber zwischen Ammer- und Staffelsee" (r. 1887). Již tam konstatoval v 32 mohylách zvláštní periodu bronzovou pro Bavory, která se mu pozdějšími pracemi čím dále tím více vyjasňovala. Oznámený popis založen je na nálezech v 306 mohylách. Velmi cenný je však i material srovnávací z vůkolních zemí evropských, jenž je tu velmi pečlivě sebrán a použit.

Dorr R. Übersicht über die praehistorischen Funde im Stadt- und Landkreise Elbing. Elbing. 1893.

Багалѣй Д. И. Къ исторіи ученій о бытѣ древнихъ Славянъ. Кіевъ, 1892.

Сергѣевичъ В. Русскія юридическія древности. Т. II. Власти. В. 1 Вѣче и князь. С.-Петербургъ, 1893. Cena 2 ruble.

Бѣляевъ Д. Ѳ. Бызантина. Очерки, матеріялы и замѣтки по византійскимъ древностямъ. II. С. Петербургъ, 1893. Cena 4 ruble.

Извѣстія IX Археолог. съѣзда въ Вильнѣ, 1893. 2. Вильна, 1893. N. 1—14.

Каталогъ предметовъ доставленныхъ на археол. выставку въ Вильнѣ. Вильна, 1893. 4. Str. 122 + 30.

Эварницкій Д. И. Путеводитель по Средней Азіи отъ Баку до Ташкента въ археологическомъ и историческомъ отношеніяхъ. Ташкентъ, 1893. 8°.

Сапуновъ А. Рѣка Зап. Двина. Истор. географ. обзоръ. Витебскъ, 1893. 4 ruble.

Передольскій В. С. Бытовые остатки насельниковъ Ильменско-Волховскаго побережья и земель Велико-Новгородскаго державства каменнаго вѣка. С.-Петербургъ, 1893. 8°, str. 337. Cena 2 ruble.

Закревскій Игн. Объ ученіяхъ уголовно-антропологической школы. Харковъ, 1893. 8°. 223 stran.

Панподовъ И. И. Антропологическія наблюденія въ Кавказѣ. Тифлисъ, 1893. Cena 1,50 r.

Пантюховъ М. Антропологическіе типы Кавказа. Тифлисъ, 1893. 30 stran. Otisk z časopisu »Кавказъ«.

Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Вып. XVI. Тифлисъ, 1893. 8°. Str. 366 + 186.

Různé zprávy.

Schůze archaeologického sboru musea království Českého konala se opět po delší době dne 24. listopadu 1893.

Nejdříve byl čten a schválen protokol schůze minulé a pak p. předsedající přečetl dopis dosavadního jednatele p. Smolíka, kterým se vzdává jednatelství pro poměry rodinné. Za nového jednatele zvolen byl p. prof. Píč a týž předložil i nově došlé starožitnosti, provázeje vše obšírným výkladem. Předně zajímaly odpadkové jámy p. Felcmannem odkryté v Knovízi. Byly to jámy příbytkové se známým inventářem. Keramika je z části typu únětického, z části ještě neolithického. To jakož i řada bronzových věcí nalezených na dně ukazuje, že jámy náležejí již počátku doby bronzové. Jámy ty zajímavy jsou však tím, že se v nich našly i kosti lidské, se zřejmými stopami toho, že byly úmyslně ořezávány a otvírány, což svědčí na lidojedství. O předmětu tomto podal výklad p. dr. Matiegka; článek vyjde v Památkách.

Pak byl předložen řetízek s klíči velmi starými a zajímavými, nalezený u Dobřichovic, a exemplář překrásného meče nalezený při orání na jednom poli u Náchoda, část bronzových kruhů (t. zv. obojků) od Čičovic, a inventář nové skupiny hrobů se skrčenými kostrami únětického rázu z téhož místa. Pan prof. Píč konstatoval tam čtyři pohřebiště se skrčenými kostrami (sám nově vykopal asi 30 hrobů) a našel zajímavé věci: pod hřbetem jedné zvláštní nádobku v podobě malé dlouhé vaničky, vedle jiná kostra měla u sebe 2 kamenná kladiva a pohár rázu durinského. Vše ostatní bylo únětické. Na konec předložen byl inventář hrobů vykopaných p. Felcmannem u Holubic. Ráz únětický (viz Pam. arch. XVI., str. 114).

Sjezd německé antnropologické společnosti v Hannoveru od 6. do 9. srpna, s předběžnou schůzí v Göttingách dne 5. srpna 1893.

Účastenství sjezdu bylo tentokráte menší (120 účastníků). Jako obyčejně otevřel sjezd R. Virchow přednáškou „Die heutigen Probleme der anthropologischen Alterthumsforschung.“ Byla však slabší než jindy a měla více ráz lokalní. Zprvu ukázal, že od 25 let, kdy počaly německé sjezdy, cíle a úlohy anthropologie v mnohém se změnily. Tehda byly v proudu problémy diluvialního člověka v Evropě, hledání staveb kolových, nyní se v tomto směru již intensivněji nepracuje (jen o třetihorního člověka je spor), ale v jiných. Nastoupila v popředí otázka o asijském nebo evropském původu Arijů, otázka toho, jak vypadali. Rozhodne to nejlépe intensivní studium neolithických nálezů v Evropě. Virchow sám soudí, že neolithický člověk v Evropě, dlouholebý, světlovlasý a světlooký nejlépe odpovídá původnímu typu arijskému. Ovšem patří k němu pak nejen Pragermané ale i obyvatelé jiných končin Evropy. — Jiným problémem moderního badání je stále ještě otázka o původu bronzu, původu spalování atd. Z dalších přednášek na sjezdu důležitější jsou následující: Rowald „Das Opfer beim Baubeginn“, E. Krause „Untersuchung der praehist. Steinmonumente der Altmark“, Joh. Ranke „Ueber Drutsteine“ (pověry o hromových klínech v Bavorsku), Dr. Alsberg „Ueber Rechtshändigkeit und Linkshändigkeit“ (s obšírnou diskussí), Dr. Mies „Ueber seltene Bildungen am menschlichen Schädel“. O podobném thematu mluvil též prof. Waldeyer a Dr. J. Ranke (prvý o torech a stenokrotafii, druhý o zvláštnostech tvrdého patra). Dr. J. Ranke podal také přehled posledního stadia, na němž stojí otázka sdělání praehistorické mapy Německa (viz dále naše Různé zprávy).

Velmi zajímavá byla dále přednáška R. Virchowa „Ueber die Zwergrassen“. Pojednával hlavně o trpasličích kmenech v středu Afriky a na jihu Asie (Wedda, Negrito). Konstatoval, že dosavadní zkoumání ukázala aspoň

Jak chytali na vojnu.

(Ze staré registratury nejvyššího purkrabství.)

Podává Dr. V. J. Nováček.

V úterý dne 19. října roku 1734 před svítáním vyšlo ze dvora panského v Motolech šest mužů, opatřených pádnými holemi a zaměřilo k Rusíni. V čele výpravy byl Konstantin Krempl, panský písař, a účastníci její Jiří Měchura, 23letý zahradník, rodák strakonický, Šimon Lang a Vít Ledek, oba ženatí nádenníci ze Strakonic, onen 40letý, tento o 10 let mladší, Tomáš Kratochvíl, 25letý syn vinaře z Motol, a podruh Martin Čejka. Než bylo šest hodin, byli na místě a zaměřili k bytu rychtáře Klingera, Němce 55letého, rodilého z Chomútova, který jako člověk nepoddaný v Rusíni statek a hospodu koupil a bezpochyby proto, že uměl s pány hovořiti po německu, rychtářem se stal. Jemu předložil písař cedulku německou od úřadu nejvyššího purkrabství toho obsahu, aby lidem pana velkopřevora řádu Maltánského nejen nebránil zmocniti se Víta Krále, jinak Kaliny, ze vsi Poříče na panství strakonickém, ale třeba-li bude, i pomocí svou k tomu přispěl. Rozkaz pana inspektora statků nejvyššího purkrabství rychtáři ani dost málo se nelíbil, ale co nařizovala vrchnost, musil vykonati. Aby aspoň část odpovědnosti svalil na bedra cizí, namítl, že k věci takové třeba assistence konšela. I zašli tedy rychtář s písařem do statku konšela Václava Kubra, jinak Krlína, a chasa motolská počkala zatím venku. Konšel ještě spal, ale chtě nechtě musil vstáti a jíti s sebou. Opatrně přiloudali se ke statku Václava Kučery, jemuž po statku říkali Kovář, muže 43letého, v Rusíni rodilého, otce pěti dětí, který byl od pěti let podruhé ženat a držel v nájmu panskou hospodu, a oznámili mu, oč běží. Kučeru zpráva, že má přijíti o čeledína, s nímž byl jak náleží spokojen, velice nepříjemně překvapila. Bez obalu vyčetl rychtáři, že měl mu v čas oznámiti, co ho čeká, že by byl Vítovi poradil, aby utekl a tím statku jeho pohany ušetřil, že se v něm „kvalt“ stal; ale konečně přece řekl, že ten, jehož hledají, mlátí ve stodole. Motolští úprkem běželi ke stodole, a ubohý Vít, sotva je zahlédl, věděl, kolik uhodilo; odhodil cep a postavil se na odpor vítaje slovy málo uctivými pochopy motolské. Ti jako zběsilí vrhli se na oběť svou a prali do Víta svými obušky. Povstal křik hrozný a lidé počali se sbíhati. První byl na místě Václav Šimon, 38letý panský kolář rodem ze Stodůlek, který nedávno se oženiv byl u Kučery v nájmu, jejž platil tříštkami a správkami, podal Vítovi špic od kola, a když mu byl vykroucen, špic druhý, neustále křiče: „Sakramente, Vítku, braň se, nedej se brát!“ Nebylo třeba vyzvání, Vít i pouhou pěstí bránil se dost vydatně, „na prstě měl prsten sekrytový, koho pěstí udeřil, hned se převrhl,“ svědčili o něm všickni. Hospodář vida, jak nekřesťansky ubohého hocha perou, začal motolské odtrhovati, také 30letá manželka jeho Kateřina čeledína se zastala, a uchopivši obušek, jejž jeden z motolských pustil vrhnuv se na rekrutu, zběsile pochopa do rukou tloukla. Rychtář slovy malomocnými napomínal Rusínské, aby neprotivili se nařízení milostivé vrchnosti; konšel byl nečinným divákem. Konečně statečný Vít podlehl přesile; byl poražen na zem a spoután pouty, která opatrný písař byl vzal s sebou z Motol. Pan Krempl nahlížeje, že Víta pěšky do Motol nedostanou, žádal rychtáře, aby poskytl k tomu povoz, ale ten se vymluvil, že nemá koní doma a také nikdo z obce že povozu neposkytne z obavy před pomstou ostatních čeledínů. Nezbývalo než poslati pro vůz do Motol. Než mohl přijeti, musila uplynouti drahná doba, proto vzali Motolští spoutaného Víta a nesli ho do hospody rychtářovy. Cestou zahlédl ubohý vězeň 13letého Josefa, syna Kučerova, a 10letého Josefa Helcla, syna sklenářova, a vyzval je, aby oznámili kamarádům, co se s ním děje. Čiperní hoši hned pochopili, oč běží. Josef Kučerův bez ducha přiběhl do stodoly statku Mannova, kde mlátili Matěj Kužel, 30letý z Kvasetic na panství planickém, poddaný hraběte z Martinic, který sloužil u Manna jako oráč za roční mzdu 15 zl., Jakub Mar, 25letý z Mičovic, poddaný knížete ze Švarcenberka, též oráč s ročni mzdou 18 zl., a volák Jakub z Hořiček, poddaný pána z Dejmů, a jménem Víta i otce svého vyzval čeleď, aby šli na pomoc Vítovi, jehož berou na vojnu. Stejné poselství vyřídil Josef Helcl ve statku Vopáleného čeledínovi Tomášovi z Oujezda, poddanému hraběte z Martinic, a u vdovy Šálkové oráči Václavovi z Hořiček, poddanému pána z Dejmů. Všickni vyzvaní ozbrojivše se holemi hned běželi do statku Kučerova kamarádovi na pomoc; bylit si již před časem svatě slíbili, že druh druha neopustí, a kdyby kterého z nich chtěli bráti na vojnu, že ho druzí nedají; Tomáš, oráč Vopáleného, dokonce již nabrousil vidle zaříkaje se, že každého probodne, kdo by naň ruku vložiti chtěl. Ke Kučerovům přišli obranci Vítovi pozdě, bylť zatím odnešen k rychtáři a tam ho právě nakládali na vůz, s nímž přijel šafář motolský, který bezbrannému jonáku uštědřil několik štulců. Vůz se zajatým a jeho stráží vyjel ze vsi sotva sto kroků do hlubokého ouvozu, když přiběhla za ním chasa rusínská a s ní mnoho zvědavců, hlavně žen a dětí; hospodářové tušíce zlé následky ostali opatrně doma. Motolští, sotva zahlédli zástup, seskočili s vozu a dali se na útěk, jenom šafář, který nezkusil ještě pádné pěsti Vítovy, se pozdržel. Také Vít Král zbaven jsa hlídačů slezl s vozu. Hned byli po ruce Tomáš, oráč Vopáleného, a Jakub, oráč Mannův, který jsa znalým němčiny, písaři po německu vynadal, a kamenem Vítovi pouta srazili a hodili za Motolskými. Ale žádný z nich jich nezvedl, neboť osvobozený Vít běžel za nimi křiče: „Pojďte sem, sakramentští kluci a šelmy, my vás na kousky zděláme,“ maje hlavně zálusk na šafáře, který ho, když se brániti nemohl, týral. Pouta zvedl Václav Šuran, kolář, a odnesl domů, aby se prý neztratila, kdyby se někdo po nich ptal. Teprve na domluvu druhů, kteří volali za Motolskými: „Sakramentští kluci holomští, počkejte, my vás budeme učit na vojnu brát,“ ale jinak k napadení jich se neměli, jsouce spokojeni tím, že osvobodili kamaráda, ustal Vít od pronásledování a vrátil se se svými osvoboditeli rovnou cestou do hospody svého hospodáře, kde za ně zaplatil sedm pinet piva. Že musí odejíti z Rusíně, věděl, ale dal si na čas. Chasa z celé vsi učinila ze všedního dne svátek a pila do večera; rychtář, aby nemusel o ničem věděti, šel na pole sít ozim, a hospodář Vítův z téže příčiny hnal prasata do Prahy. Teprve večer Vít provázen za ves přítelem svým Tomášem, čeledínem Vopáleného, opustil Rusín. Trestající spravedlnost šla tenkráte krokem volným. Písař motolský učinil relaci své vrchnosti, vrchnost dopsala nejvyššímu purkrabí, ten nařídil inspektoru svých statků, Danieli Janovi Eckerovi, aby věc vyšetřil, inspektor žádal správu země za pomoc, a konečně 12. listopadu vypraveno 20 vojáků s poručíkem do Rusíně, aby vinníky do Prahy přivedli. Hlavní vinníci Tomáš, oráč Vopáleného, Jakub, volák Mannův, a Václav, čeledín Šálkové, když přišli vojáci, rozloučili se se svými hospodáři a utekli. Aby přece někoho přivedli, zatkli vojáci vedle jediného účastníka osvobození Vítova, Jakuba Mara, dva chudáky, Tomáše Šoušu, 21letého z Rusíně, který maje zimnici a nemoha se dáti do služby, za kus chleba měl na starosti voly své tety, vdovy kovářky, která v poslední chalupě ve vsi řemeslo provozovala, a chromého 18letého Jiříka Šťastného, který u strýce svého Václava Kučery za šat a stravu byl pohůnkem při koních, kteřížto oba dle výpovědi všech svědků při celé události byli pouhými diváky. Zatčení, Kučera, jeho žena, kolář, rychtář, konšel i oba hoši vyslýcháni při právě města Hradčan od 15. do 18. listopadu syndikem Janem Ja-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

* * *

O naší světské písni lidové.

[illegible]

I.

[illegible]

[illegible]

nám spolehlivý výsledek. Že jako ve svých úvahách dřívějších i tentokráte obmezuji se písněmi českými, budiž zde prostě konstatováno. I začnu typem zvláště zajímavým a poučným:

Ach, není tu, není (EN. 10.).

Není snad nápěvu mezi lidem naším oblíbenějšího a rozšířenějšího nad prostou, ale v prostotě své tak jemnou a dojemnou melodii Ach, není tu, není, EN. 10. Zpívát se dle ní — počítáme-li v to i všechny varianty — neméně než 24 písní. Jsou to následující:[1]

1. Kdyby byla jiná; 2. Kdyby jinší byla; 3. Ach, Bože nebeskoj; 4. (Ach) Já tu nebudu; 5. Vzdor na vzdor někomu; 6. Když tě nedostanu; 7. Ach, není tu, není; 8. Nasili koukole; 9. Růžička červená, krví pokropená; 10. Pod naším okýnkem rostou tam dvě růže; 11. Pod naším okýnkem; 12. Co jsem tak darebná; 13. Každá má milého; 14. Přeškoda, má milá; 15. Měl jsem já panenku; 16. Každá má milého; 17. Ach ouvej, bolí mě; 18. Však nám tak nebude; 19. Truc na truc někomu; 20. Pořád (Vždycky) mně dávají; 21. Hej, pane hejtmane; 22. Škoda tě, Jeníčku — všechny dle vydání Erbenových písní z roku 1864 (a 1886). K tomu pak přichází ještě z prvního vydání (1842—1845) 23. V Táboře na rynku, a 24. Sluněčko zachází, kteréžto obě dle vydání posledních zpívají se na nápěv jiný, ale ovšem na variant nápěvu našeho. Podotýkám však, že píseň 14. Přeškoda, má milá, přidává se také k 24. Sluněčko zachází jako třetí sloka, nebo jinými slovy: že tato třetí sloka pokládá se druhdy za píseň samostatnou. Kromě toho texty 1. a 2., 5. a 19., 7. a 20., 10. a 11., 13. a 16. jsou varianty anebo mají stejné začátky (po případě sloky). Na které nápěvy zpívají se písně, při nichž mimo EN. 10. udán ještě nápěv jiný, dle potřeby dodáno bude příležitostně.

Všímáme-li si pokynů, jež Erbenovy sbírky poskytují pro topografii zpěvů lidových, shledáváme, že nápěv Ach, není tu skutečně rozšířen jest po celých Čechách; že větší část textů zde uvedených pochází z krajů jihozápadních, menší pak ze severozápadních, přirozeně plyne z toho, že kraje ony na lidové písně jsou vůbec bohatší, než tyto.

Ale co do počtu textů nápěvu Ach, není tu, nemnoho jen zadává *EN. 218*: Jetelka, jetelka, jehož 17 rozličných textů vesměs pochází z jižních a západních krajů českých:

25. Nechoďte, mládenci; 26. Vždycky mně říkají; 27. Na krátce, na dlouze, nic mě netěší; 28. Chovej mne, matičko; 29. Co jsem

---

[1] Cituji zde pouze začátky textů, poněvadž dle abecedních seznamů obou posledních vydání Erbenovy sbírky (1864 a 1886) každou píseň snadno lze nalézti.

se nachodil; 30. Netrucuj mně, holka; 31. Pod našim okýnkem roste oliva; 32. Pušperský mládenci; 33. Jetelka, jetelka; 34. U svatýho Jana; 35. Hezká je, hodná je; 36. Co je ti, synáčku; 37. Neber si děvečku; 38. Na krátce, na dlúze, že já se nevdám; 39. Pašmámo Jersouc; 40. A co pak já nejsem; 41. Neřek jsem dnes tejden. Texty 27 a 38 nejsou varianty; mají obsah docela rozdílný a toliko první verš společný; totéž platí o písních 11 a 31.

Čísloval jsem a budu i dále číslovati texty běžně, poněvadž patří k nápěvům, jež jsou sobě tak blízké, že je možno pokládati za varianty a derivace téhož základního útvaru melodického. Do této skupiny nápěvů patří mimo Ach, není tu a Jetelka ze sbírky Erbenovy ještě EN. 533: Pod našima okny jsou dva rybníčky, EN. 92: Slunéčko zachází, potěšení moje, EN. 127: Hop, chaso, hejsasa!, EN. 370: Marjánka kupcojic a EN. 458: Není tu, není ze sbírky Rittersberkovy z r. 1825, pak R. 267: Bude-li zas zejtra slunečko svítit, R. 270: Nasil jsem koukole a R. 115: Já tu nebudu, já od vás pryč pudu, konečně z chodských písní p. Hruškou v prvním ročníku Českého Lidu uveřejněných nápěv na str. 394: Na krátce, na dlúze. Nápěvy vzdálenější necháváme zatím stranou; a přece máme již 11 melodií těsně k sobě přiléhajících, tvořících skupinu jednolitou, jeden typ představující.

Než k bližšímu uvažování o nápěvech těch přistoupíme, doplníme si seznam textů jim svědčících.

Na nápěv *EN. 533* zpívají se tyto čtyři texty: 42. Pod našimi okny jsou dva rybníčky; 43. Která hodně mláti, která hodně žne; 44. Pod panskýma stájma tečou potůčky; 45. Nešťastnej ouvárek, že jsem já ho sík. Nápěv v Českém Lidu *(I. 394)* uveřejněný má text: 46. Na krátce, na dlúze nic mne netěší. Na melodii *EN. 92* pak zpívá se sedm textů: 47. Cesto zlá, nedobrá; 48. Červená růžička, krví pokropená; 49. Slunéčko zachází, potěšení moje; 50. V Táboře na rynku sejou rozmarínku; 51. Tu kúká, poslúchá, hoši nastrkuje; 52. Můj zlatej Matoušku! pejchu máš v kloboučku; 53. Má milá hubičko. *R. 267* má jediný text: 54. Bude-li zas zejtra slunéčko svítit; taktéž i *EN. 127*: 55. Hop, chaso, hejsasa! a *EN. 370*: 56. Marjánka kupcojic (Souckojic) mašle si váže. Na *EN. 458* zpívají se tři písně: 57. Vzdor na vzdor někomu; 58. Není tu, není, co by mne těšilo; 59. Já jinou nechci, než pražskou šenkýřku. *R. 270* a *R. 115* opět mají po jednom textu: 60. Nasil jsem koukole a 61. Já tu nebudu, já odtud pryč pudu. Mezi těmito je opět šest písní buď s dříve již uvedenými totožných anebo jen docela nepatrně pozměněných (46, 49, 50, 57, 60 a 61) a další dva varianty (48 a 58), tak že na oněch 11 nápěvů zpívá se celkem 54, po odečtení všech variantů pak *48* rozličných textů.

Nápěvy podány jsou zde v pořádku, jenž shodu jejich co možná nejvíce činí patrnou. Oba varianty R. 267 (Bude-li zas zejtra) a EN.

127 (Hop, chaso) jsou sobě tak blízké, že stačila na ně jedna řádka notová. Kde bylo na výběr, zvoleny i texty nejshodnější. Poslední nápěv, R. 115, jest o čtyři takty delší než ostatní; dle této analogie musí se ovšem i při nápěvu prvním, EN. 10, po taktu 12. opakovati celá první jeho část (takty 1.—8.) a ne toliko 5.—8. takt, když zpívají se k němu slova 4. Já tu nebudu (dle prvního vydání Erbenových Písní: Ach, já tu nebudu).

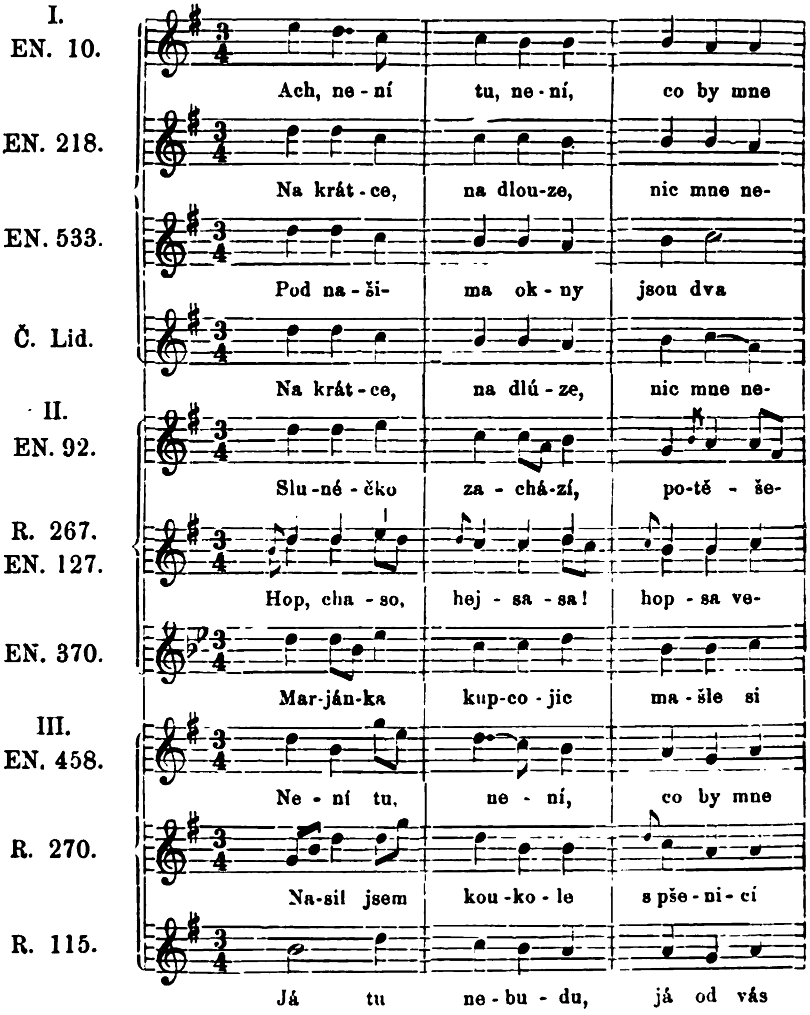
I.
EN. 10.
Ach, ne-ní tu, ne-ní, co by mne
EN. 218.
Na krát-ce, na dlou-ze, nic mne ne-
EN. 533.
Pod na-ši-ma ok-ny jsou dva
Č. Lid.
Na krát-ce, na dlú-ze, nic mne ne-
II.
EN. 92.
Slu-né-čko za-chá-zí, po-tě-še-
R. 267.
EN. 127.
Hop, cha-so, hej-sa-sa! hop-sa ve-
EN. 370.
Mar-ján-ka kup-co-jic ma-šle si
III.
EN. 458.
Ne-ní tu, ne-ní, co by mne
R. 270.
Na-sil jsem kou-ko-le s pše-ni-ci
R. 115.
Já tu ne-bu-du, já od vás

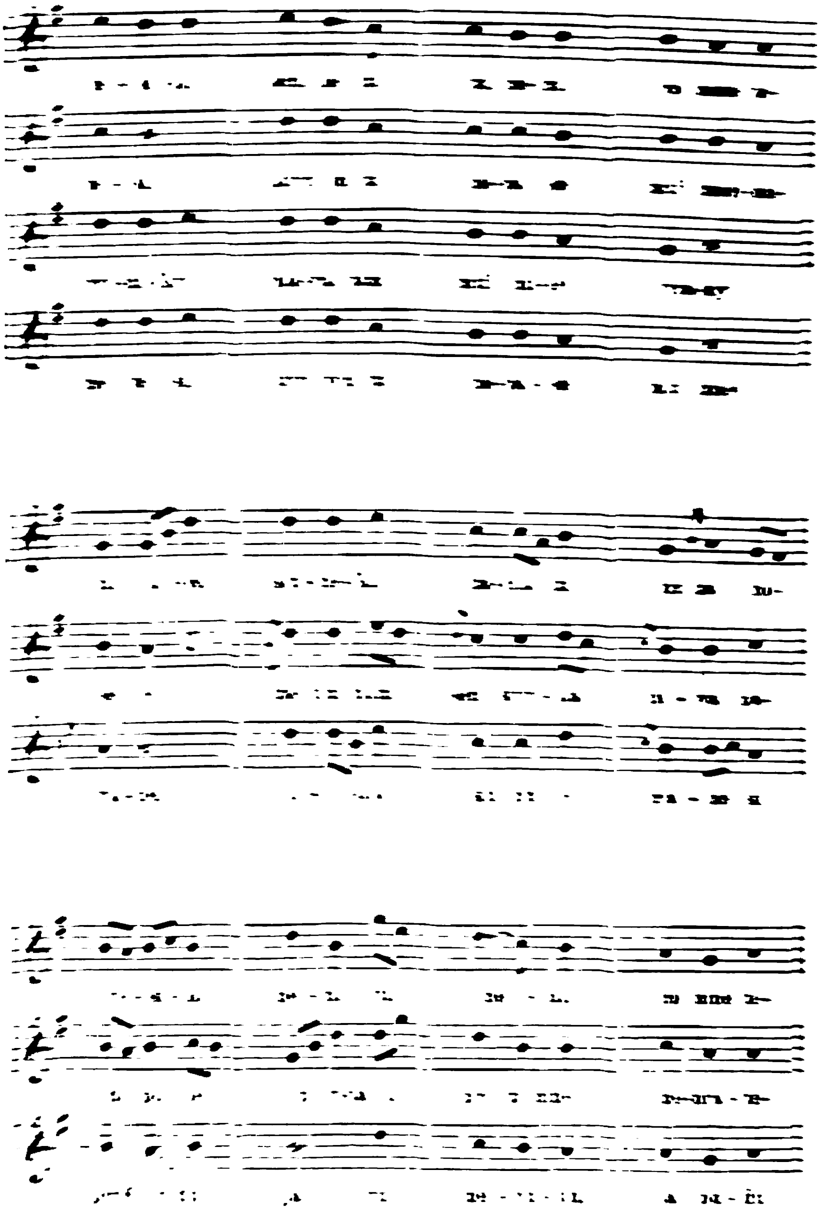

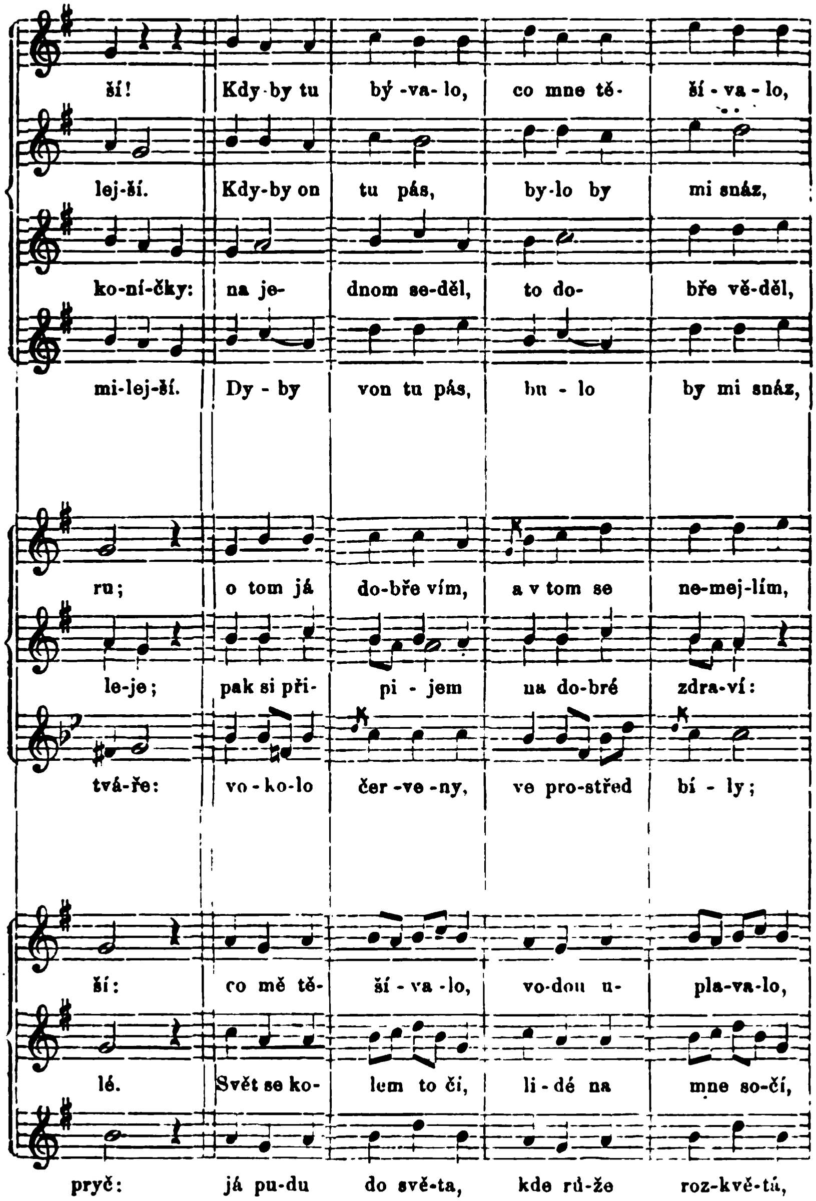
ší! Kdy-by tu bý-va-lo, co mne tě-ší-va-lo,
lej-ší. Kdy-by on tu pás, by-lo by mi snáz,
ko-ní-čky: na je-dnom se-děl, to do-bře vě-děl,
mi-lej-ší. Dy-by von tu pás, bu-lo by mi snáz,
ru; o tom já do-bře vím, a v tom se ne-mej-lím,
le-je; pak si při-pi-jem na do-bré zdra-ví:
tvá-ře: vo-ko-lo čer-ve-ny, ve pro-střed bí-ly;
ší: co mě tě-ší-va-lo, vo-dou u-pla-va-lo,
lé. Svět se ko-lem to čí, li-dé na mne so-čí,
pryč: já pu-du do svě-ta, kde rů-že roz-kvě-tá,

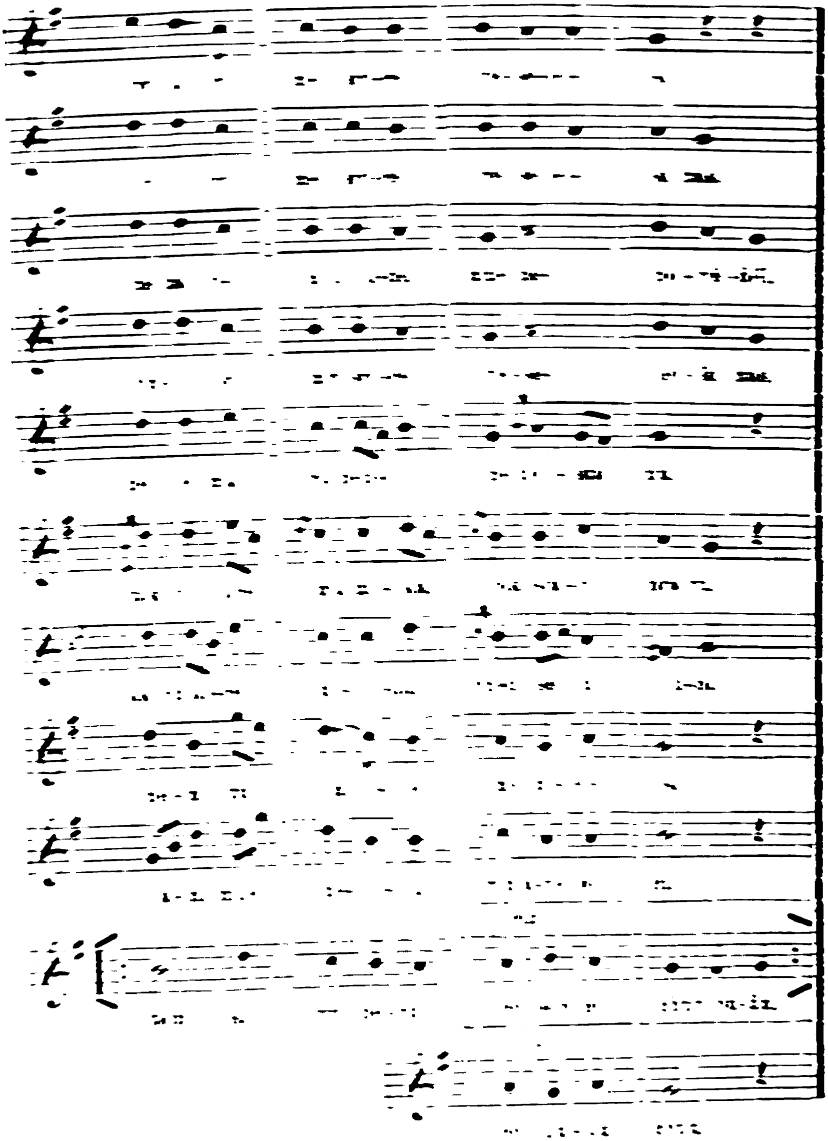

[illegible] i stavba [illegible]
[illegible] k [illegible]

repeticím a k jedné výjimce při R. 115 právě vyložené) šestnáct taktů. Z těch taktům 1.—4. odpovídají 5.—8., a těmto posledním zase úplně se rovnají 13.—16., kdežto 9.—12., tedy začátek druhé polovice celého nápěvu, od ostatních čtyřtaktí patrně se liší a oživujícím kontrastem působí, ačkoliv také jen na motivech jejich se zakládá, ba někdy prostě 3. a 4. takt buď beze vší změny (jako při nápěvu z Č. L., při EN. 127 a 458) anebo se změnami zcela nepatrnými dvakrát po sobě přináší. Je to forma, jak známo, mezi lidem našim zvláště oblíbená a písně, o nichž zde jednáme, nejlépe hodí se za příklad její.[2] Co do obrysů melodických první, druhé a čtvrté z těchto čtyrtaktí sestupují vždy s kvinty (k níž druhdy přibírá se i sexta) na sekundu, po případě i na primu, a první čtyrtaktí někdy (jako při nápěvu z Č. L., při EN. 10, 533 a 92) na samém konci zase vzhůru se obrací. Čtyrtaktí třetí však, není-li dvojím opakováním taktu 3. a 4., nejraději nenáhle ke kvintě jakožto východisku celého nápěvu stoupá (EN. 10, 218, 533, 92).

Dále mají všechny tyto nápěvy rhythmus rozhodně taneční a takt tříčtvrteční; píseň Na krátce, na dlúze sice p. Hruškou notována jest v Č. L. taktem tříosminovým, ale analogie se všemi ostatními nápěvy této skupiny, zejména pak s nejbližším jí variantem (EN. 533) žádala i zde takt tříčtvrtní. Konečně jediná melodie EN. 370 je v moll, všechny ostatní pak v dur.

Zcela zřetelně rozeznáváme zde hned na první pohled tři menší skupiny variantů: první a druhá skládají se ze čtyř melodií, třetí toliko ze tří. Charakteristické motivy první skupiny jsou sestupné: 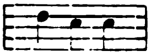 anebo 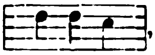, motiv druhé skupiny však je vzestupný: 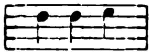;

skupina třetí základní útvary mění způsobem rozmanitým. První dvě skupiny vůbec jsou sobě velice blízké; přechod mezi nimi velmi pěkně znázorňuje nápěv z Č. L. a EN. 92: každý z nich některým rysem zasahuje do skupiny cizí, zejména takty 9.—12. při nápěvu z Č. L. shodují se se skupinou druhou (opakováním téhož dvoutaktí), při EN. 92 však mají tutéž stoupavou tendenci jako ve skupině první. Třetí skupina jest již o něco vzdálenější obou prvních, ale nepopíratelně s nimi dohromady náleží jednomu typu melodickému, třeba všechny prostředkující přechody nejsou nám známy — úvaha o textech mínění to dotvrdí.

Který z těchto nápěvů jest pratvarem, z něhož všechny ostatní jsou odvozeny, nebo lépe řečeno — poněvadž nemáme záruky, že pratvar onen mezi nimi skutečně se nalézá — který neb i které z těchto nápěvů původnímu jsou nejbližší, tedy jaksi genealogicky nejstarší? Odpověď na otázku tu není snadná a může vůbec býti jen přibližně přesná, neboť material písňový, jejž máme po ruce, přese všechnu hojnost svou přece jenom je kusý. Prozatím arci jen s hudebního stanoviska na záhadu tu pohlížíme. I jest patrno, že útvary původnější hledati budeme toliko v první nebo druhé oněch menších skupin. A tu především sluší uvážiti významu jediného nápěvu mollového, EN. 370.

---

[2] Že forma tato na architektonickém principu třídílnosti (a b a) původně se zakládá, poznamenal jsem svého času již v Českém Lidu (I. str. 365). Ve sbírkách písní moravských, u Sušila a Bartoše, vyskytuje se poměrně řídce.

Erben v „Slovu o písni národní“ při prvním vydání sbírky své (III. sv. 1845, str. 268) nápěv Ach, není tu, není vřadil do poslední, tedy do nejmladší oněch šesti tříd, na něž co do stáří zpěvy lidové dělí, i praví o této třídě, že „ze tříčtvrtního německého tance povstala, kterýžto však u nás v Čechách svůj zvláštní, původnímu německému Ländler docela nepodobný ráz na sebe vzal“, a kromě zmíněné již melodie EN. 10 za příklad uvádí: Dej, Bože, Barboře (EN. 101), Červená modrá fiala (EN. 68), Nic nedbám (EN. 479), Paňmámo, sládek jde k nám (EN. 499), Když jsem šel do Prahy (EN. 291), Nestůjte, mládenci (EN. 469), Na tej louce zelený (EN. 437) a j. v. To celkem je správné: nápěvy tyto se všemi svými varianty a odnožemi jednak jsou původně taneční a kupí se kolem Sousedské, jednak zajisté patří k mladší části našeho pokladu písňového. Jen tím doplnil bych charakteristiku Erbenovu, že souvislost s německým Ländlerem týká se především tance a následkem toho ovšem i rhythmu, ne však — nebo alespoň ne přímo — samotných písní, jakož i že nápěvy této šesté třídy nejsou všechny mladší než ony, které vlivem menuetu vznikly a u Erbena tvoří pátou třídu „do časů minetových předešlého století se hlásící.“

Dle toho nápěvy typu Ach, není tu nebo Jetelky náleží době, v níž dur již bylo vítězné téměř na celé čáře, a tudíž nových nápěvů rodu měkkého čím dále tím méně mezi lidem vznikalo. Píseň EN. 370, jejíž jediný žertovný text patrně není původní, mohla by se proto snadně pokládati za nápěv nejstarší, jakožto jediný mollový naproti 10 durovým. Pak by ovšem historický rozvoj postupoval na našem přehledu od EN. 370 vzhůru, tak že by nyní nejoblíbenější útvar EN. 10 Ach, není tu, není skutečně představoval melodii nejvyvinutější, nejmodernější. Do jisté míry bezprostřední dojem písně té arci podobnému mínění svědčí. Ale při typických nápěvech opravdu starých častěji než obyčejně se připouštívá, ústní podání zpěváků zachovává také slova písně, ne-li v znění původním, tož alespoň jejich variant nějaký nebo při nejmenším nějakou narážku, tak že hudební středisko většího kruhu písní zároveň v jakési souvislosti slovesné s kruhem tím zůstává. Než brzo přesvědčíme se, že právě při jediném textu nápěvu EN. 370 souvislost ta je minimalní, tak že mnohem přirozeněji vysvětlíme si věc směrem opačným: základní tvar celé této velké skupiny 11 nápěvů hledati budeme v první menší skupině (EN. 10, 218, 533 a nápěv z Č. L.), na jejíž čtyři melodie zpívá se přes 40 většinou mezi sebou příbuzných textů, z nichž některé jsou přímo vlastním myšlénkovým středem tohoto kruhu. Vyšli bychom tedy od nápěvů Ach, není tu (EN. 10) nebo Jetelka (EN. 218, v notových příkladech ovšem s textem Na krátce, na dlouze), a sledovali pak nenáhlý rozvoj až k EN. 370, jakožto k písni mezi poslední odnože typu původního patřící netoliko textem nýbrž i nápěvem, jenž představuje nám mollový variant druhé menší skupiny (blízký zejména nápěvu EN. 127); v dobách, kdy písně tohoto typu mezi lidem vznikaly a se šířily, variant takový byl zajisté ještě možný, ač vyskytoval se asi již dosti zřídka a nenalézal tolik půdy jako ostatní varianty durové, tudíž také jen v ojedinělém případě se nám zachoval. Poslední menší skupina tří nápěvů (EN. 458, R. 115 a 270) jeví se nám pak spíše jako odnož skupiny druhé než první.

Zdali vlastním východiskem tohoto rozvoje — pokud se jeví na 11 nápěvech před námi ležících — jest melodie Ach, není tu nebo Jetelka, s hudebního stanoviska rozhodnouti nelze. Bylo již naznačeno, že EN. 10 činí dojem melodie vyvinutější, modernější, řekl bych ještě: unylejší a zároveň elegantnější, než ostatní jí blízké, EN. 218 naproti tomu je prostší a přísnější. Ale i to jest možno, ba v případě našem pravděpodobno, že tvar základní sám dále se vyvinoval v nynější nápěv EN. 10 i potom, když se byl od něho odštěpil první variant EN. 218, jenž nejstarší formu svou beze změny podnes si zachoval vedle variantů jiných. Ostatně z nynějšího Ach, není tu bez velikých obtíží lze poznati onen jednodušší tvar základní: rozdíl mezi oběma spočívá hlavně v prvním taktu, jenž původně jistě obsahoval sestupný motiv nápěv ten charakterisující a teprve během času citovým stupňováním přednesu v nynější odchylnou unylejší formu se změnil. Restitucí však onoho charakteristického motivu v prvním (a souhlasně ovšem i v pátém a třináctém) taktu, tedy změnou jen docela nepatrnou vzniká nápěv, jenž co do prostoty a přísnosti věru nestojí za nápěvem EN. 218:

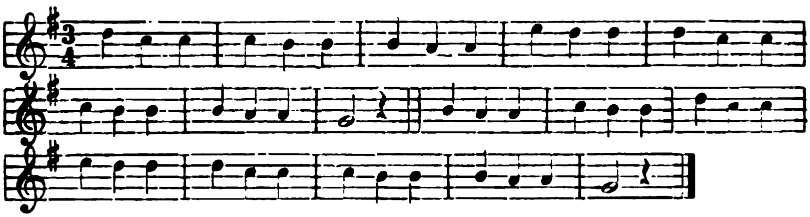

Samo sebou se rozumí, že tato rekonstrukce je pouhá hypothesa; ale nepředpojatý pozorovatel zajisté přizná mi, že hypothesa dosti pravdě podobná. Ale nechme všech hypothes, vraťme se k danému materialu a sestrojme si jakýsi rodokmen těchto 11 nápěvů, vycházejíce z dvojice EN. 10 a EN. 218 rovnoprávně vedle sebe postavené. Při tom přihlížejme jednak k charakteristickým motivům sestupným a vzestupným, jednak k ústrojí třetího, kontrastujícího čtyrtaktí nápěvů — o obém bylo již promluveno. Výsledek bude asi takový: [3])

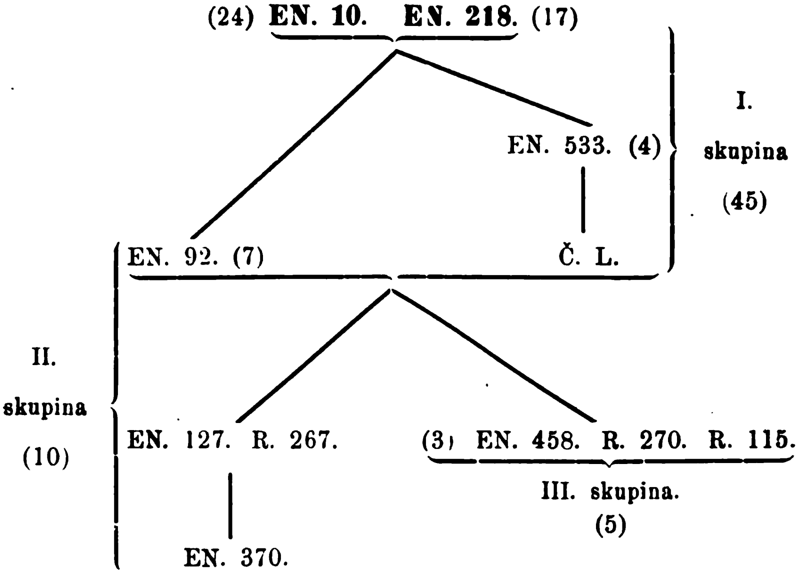

Tolik prozatím o nápěvech samotných. Zkoumejme nyní texty jejich, sledujíce celkem postup tohoto obrazce genealogického.

Základní myšlénku, z níž všechno ostatní přirozeně plyne, co podstatného a více méně společného ve většině textů shledáváme, vyslovují zcela všeobecně sice, ale přímo typicky slova první sloky nejznámější písně na EN. 10 zpívané, I.:

Ach, není tu, není, co by mne těšilo,

zároveň s logickým důsledkem této situace:

Kdyby tu bývalo, co mne těšívalo,
bylo by mé srdce veselejší.

---

[3] Číslice v závorkách připojené znamenají počet rozličných textů a jich variantů na příslušný nápěv zpívaných, ač jestli jich více než jediný.

Z ostatních textů téhož nápěvu stejnou myšlénku, touhu po milém nebo po milé, ať již vzdálené nebo nevěrné, nebo rozhněvané nebo z jakékoliv příčiny nepřístupné, tlumočí rozmanitým způsobem a v rozličných obrazech ještě tyto:

13. Každá má milého, *já nemám žádného,*
každá má milého, *já nemám nic:*
já ho taky měla, mně ho odloudila
ta Dorka darebná pastejřojic.

14. Přeškoda, má milá, *že nejsi upřímná . . . žes tak hrdá*
myslíš si o sobě, že není nad tebe . . .,

24. . . . o tom já dobře vím a v tom se nemejlím,
že tě, má panenko, nedostanu . . . .
Přeškoda, má milá atd.

15. *Měl jsem já panenku* jako rozmarinku . . . .
když mne nemiluješ, hrom tě rozraz!

23. V Táboře na rynku . . . .
můj milej se hněvá . . . .

21. Hej, pane hejtmane, kterak uděláme,
aby mě má milá zase chtěla?

22. *Škoda tě, Jeníčku* . . . . že jsi voják . . . .
škoda tě, *že musíš mašírovat.*

5. Vzdor na vzdor někomu . . . . rostou tam dvě růže,
žádnej jich nemůže pomilovat.

9. Růžička červená . . . .
já bych ji rád utrh, není možná.

10. Pod naším okýnkem . . . .
na stromě *ovoce, pěkné je velice,*
jenom že nezralé — je chyba v tom.

11. Pod naším okýnkem . . . .
jenom že paňmáma zbraňuje v tom.

8. Nasili koukole na to naše pole . . . .
ani mi nepřejou černých očí.

12. Co jsem tak darebná, vod lidí zhaněná? . . . .
chlapce mně nepřáli . . . .

3. Ach, Bože nebeskej, co pak nejsem hezkej,
že mě v těch Klatovech žádná nechce?

Anebo alespoň pochybnost o možném nezdaru námluv se pronáší:

6. *Když tě nedostanu . . . .*

Dále nejenom nešťastná láska, také vnucování nemilované osoby bývá zde motivem stesku:

1. (3. sl.) Pořád mně *dávají, co se mně nelíbí . . . .*
dávají mně vdovce . . . .

20. Pořád mně *dávají, co se mně nelíbí . . . .*
dávají mně starou, ošklivou, bublavou . . .

Jindy pouze mezi řádky čteme, že nešťastná láska hocha vyhání do světa:

4. Já tu nebudu, *já odtud pryč pudu* . . .
. . . . *tam já si vyberu, co budu chtít.*

I parodii bolu zamilovaných zde nalézáme:

17. *Ach, ouvej, bolí mě!* a nevím, co je mně . . .

Jen čtyři texty tohoto nápěvu (z 23) neobsahují stesky nešťastné lásky. Ale i z těch jeden anticipuje žertovně bol jiného druhu, tak že přímo stojí na stanovisku opačném:

18. *Však nám tak nebude, až se oženíme,*

druhý pak zase s jinou stránkou těchto textů, se vzdorovitostí, souvisí:

19. *Truc na truc* někomu . . . .

a tudíž jenom dva texty, nebo lépe řečeno dva varianty jedné písně jsou mimo všechen styk s podstatným obsahem ostatních textů, jednajíce o lásce šťastné a stálé:

1. Kdyby byla jiná zlatem obalená,
moje nejmilejší samy bláto:
já na to nic nedbám, já bláto oškrábám,
moje nejmilejší stojí za to.

2. Kdyby jinší byla zlatem premovaná . . . .
nechci žádnou jinší, než mou znejmilejší . . . .

Většina písní tohoto nápěvu však na projevech strasti lásky nepřestává. Nešťastný nebo nespokojený milenec buď hledá útěchu a pomoc, buď vzdoruje. Někdy sice stačí prosté nedbání protivenství:

12. . . . . *Nic nedbej, můj milej, na lidsky pomluvy* . . .,

avšak obyčejně nezbývá, než učiniti krok rozhodnější. Hejtman radí stěžujícímu si vojáku žertovně:

21. . . . . Vem vody, umej se, šátečkem utři se,
bude tě milovat holka jiná.

Do opravdy řekne se však velmi často: nechť si, vždyť najdu náhrady:

16. *Kdybych já ho chtěla, také bych ho měla.*

23. . . . Včera k nám nepřišel — *zůstaň i dnes!*
Co pak je, můj Bože, tak největší nouze,
když jednoho chlapce si rozhněvám?
Šátečkem zatočím, tři, čtyry vytočím;
pro tebe sobě smrt neudělám.

Hoch (v písni 3. i děvče) arci v takové situaci nejraději pomýšlí na to, že půjde do světa, třeba na vojnu:

3. . . . *já pudu do světa, kde štěstí rozkvětá,*
a tam si namluvím hezky děvče.

4. *Já tu nebudu, já odtud pryč pudu* ....
já pudu do světa, kde růže rozkvětá,
tam si vyberu, co jenom chtít budu,
tam si vyberu, co budu chtít.

15. .... Pro jedno stvoření svět ještě obstojí ...
já pudu do kraje, kde štěstí mé zraje,
tam sobě namluvím děvče jiné.

20. ... *lepší je,* tatíčku, *na vojnu jít.*

Ba dokonce i v klášteře chce hledati útěchu milenec, jenž sice není ještě bez naděje, ale přece patrně na překážky naráží, pro případ, že by milou svou nedostal:

6. Když tě nedostanu ...
půjdu do kláštera, dám se za frátera
a tam se za tebe modlit budu.

Vzdory uražené hrdosti konečně obracejí se proti vzdorům rodičů, když ti lásce do cesty se staví:

5. *Vzdor na vzdor někomu* do našeho domu....
... *až já budu chtíti vaši dceru míti,*
nepůjdu já oknem, *půjdu dveřma.*
(Var.: Kdybych já šelma byl, já bych k vám nechodil
... přede všema.)

Jiná píseň s podobným začátkem konečně obsahuje vzdorovitost a furiantství zcela všeobecné:

19. *Truc na truc někomu* do našeho domu ...
žádnej nám nemůže za naše peníze,
žádnej nám nemůže rozkazovat:
my můžem pivo pít a hezky holky mít,
žádnej nám nemůže zapovědít.

Přehled ten ukazuje nám, že skoro ze všech textů tohoto nápěvu (EN. 10) ozývá se první hlavní motiv této celé skupiny: toužebný stesk neukojené lásky, a kromě toho asi z polovice zároveň ještě motiv druhý: hledání útěchy a náhrady až do vyslovených vzdorů. Máme tedy před sebou kruh písní charakteristickými předměty a náladami určitě označený.

Jest ovšem přirozeno, že předměty a nálady ty přenášejí se také na texty nápěvu druhého, EN. 218, jakožto na nejbližší variant prvního. Především zpívá se na tuto druhou melodii píseň, která není ničím jiným, než konkretním případem onoho zcela všeobecného: Ach, není tu, není, co mne těšívalo; milým je zde pasák, po němž milenka na pastvě marně touží:

27. Na krátce, na dlouze, *nic mě netěší,*
když on tu nepase, můj znejmilejší!
Kdyby on tu pás, bylo by mi snáz,
bylo by mé srdce veselejší zas.

Jindy pouze mezi řádky čteme, že nešťastná láska hocha vyhání do světa:

4. Já tu nebudu, *já odtud pryč pudu* . . .
. . . . *tam já si vyberu, co budu chtít.*

I parodii bolu zamilovaných zde nalézáme:

17. *Ach, ouvej, bolí mě!* a nevím, co je mně . . .

Jen čtyři texty tohoto nápěvu (z 23) neobsahují stesky nešťastné lásky. Ale i z těch jeden anticipuje žertovně bol jiného druhu, tak že přímo stojí na stanovisku opačném:

18. *Však nám tak nebude, až se oženíme,*

druhý pak zase s jinou stránkou těchto textů, se vzdorovitostí, souvisí:

19. *Truc na truc* někomu . . . .

a tudíž jenom dva texty, nebo lépe řečeno dva varianty jedné písně jsou mimo všechen styk s podstatným obsahem ostatních textů, jednajíce o lásce šťastné a stálé:

1. Kdyby byla jiná zlatem obalená,
moje nejmilejší samy bláto:
já na to nic nedbám, já bláto oškrábám,
moje nejmilejší stojí za to.

2. Kdyby jinší byla zlatem premovaná . . . .
nechci žádnou jinší, než mou znejmilejší . . . .

Většina písní tohoto nápěvu však na projevech strasti lásky nepřestává. Nešťastný nebo nespokojený milenec buď hledá útěchu a pomoc, buď vzdoruje. Někdy sice stačí prosté nedbání protivenství:

12. . . . . *Nic nedbej, můj milej, na lidský pomluvy* . . .,

avšak obyčejně nezbývá, než učiniti krok rozhodnější. Hejtman radí stěžujícímu si vojáku žertovně:

21. . . . . Vem vody, umej se, šátočkem utři se,
bude tě milovat holka jiná.

Do opravdy řekne se však velmi často: nechť si, vždyť najdu náhrady:

16. *Kdybych já ho chtěla, také bych ho měla.*

23. . . . Včera k nám nepřišel — *zůstaň i dnes!*
Co pak je, můj Bože, tak největší nouze,
když jednoho chlapce si rozhněvám?
Šátečkem zatočím, tři, čtyry vytočím;
pro tebe sobě smrt neudělám.

Hoch (v písni 3. i děvče) arci v takové situaci nejraději pomýšlí na to, že půjde do světa, třeba na vojnu:

3. . . . *já pudu do světa, kde štěstí rozkvětá,*
a tam si namluvím hezky děvče.

4. *Já tu nebudu, já odtud pryč pudu* ....
já pudu do světa, kde růže rozkvětá,
tam si vyberu, co jenom chtít budu,
tam si vyberu, co budu chtít.

15. .... Pro jedno stvoření svět ještě obstojí ...
já pudu do kraje, kde štěstí mé zraje,
tam sobě namluvím děvče jiné.

20. ... *lepší je,* tatíčku, *na vojnu jít.*

Ba dokonce i v klášteře chce hledati útěchu milenec, jenž sice není ještě bez naděje, ale přece patrně na překážky naráží, pro případ, že by milou svou nedostal:

6. Když tě nedostanu ...
půjdu do kláštera, dám se za frátera
a tam se za tebe modlit budu.

Vzdory uražené hrdosti konečně obracejí se proti vzdorům rodičů, když ti lásce do cesty se staví:

5. *Vzdor na vzdor někomu* do našeho domu ....
... *až já budu chtíti vaši dceru míti,*
nepůjdu já oknem, *půjdu dveřma.*
(Var.: Kdybych já šelma byl, já bych k vám nechodil
... přede všema.)

Jiná píseň s podobným začátkem konečně obsahuje vzdorovitost a furiantství zcela všeobecně:

19. *Truc na truc někomu* do našeho domu ...
žádnej nám nemůže za naše peníze,
žádnej nám nemůže rozkazovat:
my můžem pivo pít a hezký holky mít,
žádnej nám nemůže zapovědít.

Přehled ten ukazuje nám, že skoro ze všech textů tohoto nápěvu (EN. 10) ozývá se první hlavní motiv této celé skupiny: toužebný stesk neukojené lásky, a kromě toho asi z polovice zároveň ještě motiv druhý: hledání útěchy a náhrady až do vyslovených vzdorů. Máme tedy před sebou kruh písní charakteristickými předměty a náladami určitě označený.

Jest ovšem přirozeno, že předměty a nálady ty přenášejí se také na texty nápěvu druhého, EN. 218, jakožto na nejbližší variant prvního. Především zpívá se na tuto druhou melodii píseň, která není ničím jiným, než konkretním případem onoho zcela všeobecného: Ach, není tu, není, co mne těšívalo; milým je zde pasák, po němž milenka na pastvě marně touží:

27. Na krátce, na dlouze, *nic mě netěší,*
když on tu nepase, můj znejmilejší!
Kdyby on tu pás, bylo by mi snáz,
bylo by mé srdce veselejší zas.

Ostatní pak texty melodie té více méně zjevně souvisící s oběma motivy, o nichž právě byla řeč vzhledem k písním nápěvu EN. 10, jen že poměrně netoliko vzdory, ale i pýcha do popředí se staví a kromě toho skoro naveskrz přímo o vdavkách, ne jen o lásce se mluví — tedy celkem základní tón zůstává týž, ale nabývá nového poněkud zbarvení. Odvedený si stýská:

41. ... *vzali mě od milej*, vzali mě v noci,
já pláču, naříkám, nemám pomoci ...

Nebo milenec pěje o marných námluvách:

29. Co jsem se našlapal pro tebe bláta:
přec jsem tě nedostal, hubičko zlatá.

A jako v písni 3. hezký hoch a hezké děvče si stěžují, že je nikdo nechce, tak praví se i zde o chudé a spořádané:

35. *Hezká je*, hodná je, čistě se strojí,
přijde do hospody, *přece tam stojí*.
A mnohá ze statku (var.: Lecjakás Němkyně), byť měla vole,
přijde do hospody, točí se v kole!

Ovšem bývá to především pýcha, která takto zneuznává, a která pak splácí se vzdory:

35. Jetelka, jetelka, tráva zelená:
Pušpersky mládence pejcha přemahá ...
A ten Adamojic, to je hned jeden: ...
dyť já tě, blázne, *dyť já tě nechci!*

30. *Netrucuj mně, holka*, ...
dyť já ještě nejsem s tebou oddaný,
ani těm Chuděnským pánům poddaný,

t. j. mohu svobodně odtud pryč, do světa. A chodí-li nyní k bohatému děvčeti jiný, řekne mu zrazený milý:

31. ... *Tobě je*, má milá, *snadno trucovat*,
když nemáš na práci, jen se pucovat ...

S písněmi 16. a 23. dříve již uvedenými srovnejme:

26. Vždycky mně říkají, *že já se nevdám*,
že já vyšívané zástěrky nemám:
Když nemám, nemám, *můžu ji míti*; ...
potom mne budete, mládenci, chtíti.

38. Na krátce, na dlúze, *že já se nevdám*,
že já damaškovej živůtek nemám;
estli ho nemám, *já si ho zjednám*:
tobě to, holečku, na truc hudělám.

Ale někdy dojde i na pyšného; musí utíkati se k čárům:

32. *Pušpersky mládenci jsou tuze pyšní*,
rejpali koření pod černou višní ...
dávali děvčátkům, aby je chtěly.

Na pyšnou holku stěžuje si i píseň tato:

25. Nechoďte, mládenci, *k panskej Mařeně,*
sice vás jako mě psema vyžene . . .

O něco vzdálenějších je několik málo textů, zcela všeobecně o vdavkách mluvících. Varuje se na př. žertovně před malou a před starou ženou:

36. Což je ti, synáčku, po malé ženě,
ona má sukničku do samé země . . . .

37. Neber si děvečku, která je stará,
ať tobě neleze brzo za kamna.

O vdavkách mluví také děvče šťastně milující:

28. Chovej mne, matičko . . .
až mne vychováš, za milého vdáš,
potom se, matičko, na mne podíváš.

Je zajisté zcela přirozené, že nápěvu, k němuž tolik písní o námluvách a sňatku se zpívá, užívá se i při dvou písních svatebních: 39 a 40. Docela mimo styky s vládnoucími motivy textů ostatních je žertovný popěvek 34.

Vidíme že alespoň valná většina textů nápěvu EN. 218 hlásí se k básnickým motivům písní dle EN. 10 zpívaných; zároveň však, že přibylo i něco nového. Poměr mezi texty — úhrnem vzatými — je tudíž podobný poměru mezi nápěvy.

Ze čtyř textů na nápěv třetí, EN. 533, zpívaných, má nejurčitější vztah k hlavním motivům skupiny té

42 *Pod našima okny* jsou dva rybníčky . . . .
že mé potěšení jinam chodilo.
Když že chodilo, *ať chodí ještě:*
já o tě nestojím, falešný chlapče!

Z jiné písně ozývá se zase nářek odvedeného:

45. . . . . *vzali mne na vojnu,* já jsem musel jít,
vzali mne na vojnu, *to pro mou milou,*
že jsem já miloval každý den jinou.

Oba ostatní texty, 43 a 44, povahou svou žertovné improvisace, nemají souvislosti s vlastním obsahem skupiny té; navejvýš upozorniti sluší na začátek druhé z nich: Pod panskýma stájma tečou potůčky, jenž podobá se začátku 42: Pod našima okny jsou dva rybníky, který zase připomíná 10 a 11: Pod naším okýnkem rostou dvě růže a 31: Pod naším okýnkem roste oliva. Ostatně podobných zcela zevnějších shod slovních namnoze i u písní obsahem od sebe vzdálenějších, kteréžto shody však zajisté spolu rozhodovaly o nápěvu nebo naopak jím způsobeny byly, nalezne pozorný čtenář mezi uváděnými zde písněmi tohoto typu melodického ještě víc.

Na nápěv v Č. L. p. Hruškou uveřejněný, jenž jest variantem od EN. 533 jen málo se lišícím, zpívá se 46. Na krátce, na dlúze, píseň totožná s 27, jen že zde v domažlickém nářečí podaná a o jednu další sloku prodloužená.

Přechod jakýsi mezi první a druhou menší skupinou nápěvů pozorujeme, jak bylo ukázáno, na EN. 92. Zpívajíť se na melodii tu také tři písně (jedna co variant, dvě beze změny), jež zaznamenány jsou již při EN. 10, a jež pro lepší přehled ještě jednou uvádím:

48. Červená růžička, v krvi namočená,
. . . . *já bych ji potrhal, není možná.*

49. Sluněčko zachází, potěšení moje . . .
že tě, má panenko, nedostanu . . .
Přeškoda má milá, že nejsi upřímná, . . . *žes tak hrdá;*
myslíš si o sobě, že není nad tebe . . .

50. . . . Včeras k nám nepřišel, *nechoď i dnes;*
. . . *pro tebe sobě smrt neudělám.*

V jiné písni vrací se motiv, jejž jsme našli v textu 4.:

47. Cesta zlá, nedobrá, kam si mě zavedla?
. . . . *Vedu tě do světa, kde růže roskvětá,*
vedu tě do světa, do ciziny.
Když se rozcházeli, oba dva želeli,
že sobě nemůžou ruce podat.

Nebo odvedený se loučí se slovy, která by se zcela dobře za třetí sloku hodila k písni 49:

53. Má milá hubičko, bude li ti teskno,
jenom se podívej na *sluníčko:*
kady sluníčko jde, tady mašíruje . . . naše vojsko.

S nevolí zase odvrací se děvče od váhavého a nevěrného milovníka:

51. . . . jdi, chlapče fortelnej, *jdi do pekla!*
. . . kerej vždycky říká: „za dvě léta!"
dyž dvě léta minú, von běží za jinú . . .

A o pýše alespoň všeobecně zpívá se:

52. Můj zlatej Matoušku, *pejchu máš v kloboučku,*
. . . však až se oženíš . . . sklopíš oči!

Tedy ani jeden z těchto sedmi textů není mimo souvislost s hlavními myšlénkami písní na EN. 10 zpívanými.

Zajímavý — arci ne poetickým obsahem svým, nýbrž styky svými s jinými písněmi této skupiny — je text nápěvu R. 267. Poněvadž u Erbena se nenalézá, podáváme jej dle Rittersberkovy sbírky celý:

54. Bude-li zas zejtra *sluněčko* svítit,
musím já mou milou do vsi navštívit;
bude-li tam jiný u ní seděti,
nemá mne odtud víc ve vsi viděti.

Jestli mně odpoví, že již mne nechce,
jinou si namluvím, to velmi lehce;
neb jest jich všady dost v každé vesnici,
i v městě jest jich dost, v každé ulici.

Dlouhou si nevezmu, *moc potřebuje,*
co se jen na šaty, na šperk jmenuje;
krátká, ta je lepší, potřebuje míň,
a je šikovnější, to já dobře vím.

Dokud jsem veselý, jen vy mně hrejte,
s darebným ženidlem pokoj mně dejte,
Alou hop hopsasa, alou vesele,
hrajte, muzikáři, den po dni směle.

Obě první sloky patrně ukazují, co píseň ta s četnými texty předešlými má společného; sloka třetí žertovně naráží na fintění — a text móllového variantu nápěvu toho, EN. 370, motiv ten dále rozvádí:

56. Marjánka Součkojic (kupcojic) *mašle si váže,*
líčidla kupuje, maže si tváře . . .,

kdežto čtvrtá sloka (s chutí do námluv arci nedobře se shodující) nalézá ohlas v písni EN. 127 (pouze ve sbírce nápěvů):

55. *Hop, chaso, hejsasa, hopsa vesele!*
zatím nám šenkýřka pivo naleje;
pak si připijem na dobré zdraví:
tak to chce muzika, jak staří praví.

Kdyby nápěvy těchto tří písní byly od sebe docela rozdílné, neměly by tyto styky a shody valné váhy; ale při variantech tak blízkých nelze nikterak ubrániti se myšlénce, že i slova jejich nevznikla beze vší závislosti vzájemné.

Poslední ze tří menších skupin, ovšem od prvotního nápěvu, nechť jím jest EN. 10 nebo EN. 218, poměrně nejvíce se vzdaluje, ač zejména srovnání s EN. 92 i zde příslušnost skupiny té k našemu typu činí zjevnou. Ale nepopíratelná stává se souvislost tří nápěvů těch s EN. 10, přihlížíme-li k textům jejich. Na nápěv EN. 458 zpívá se především nejbližší variant textu Ach, není tu (pro hocha se hodící, kdežto slova původní jsou písní dívčí):

58. *Není tu, není, co by mě těšilo* . . .
co mě těšívalo, vodou uplavalo,
není tu moje nejmilejší!

A druhý text nápěvu EN. 458 je přímo týž, jejž jsme poznali při EN. 10:

57. *Vzdor na vzdor někomu* do našeho domu . . .

třetí konečně obsahuje zase touhu odvedeného po návratu z vojny:

59. Já jinou nechci, než Pražskou šenkýřku . . .
ona má dukáty, *z vojny mě vyplatí* . . .

Nápěv R. 270 má za text variant písně 8 dle EN. 10 zpívané:

60. Nasil jsem koukole s pšenicí do pole,
povstali proti mně nepřátelé . . .
ani mně nepřejou v hlavě oči. [1])

---

[1]) Tak ve sbírce Rittersberkově. Patrně správnější je čtení Erbenovo při písni 8: ani mi nepřejou černých očí; z toho „v hlavě oči" mohly vzniknouti nanejvýše parodistickým žertem, ne-li nedorozuměním.

a také slova posledního nápěvu, R. 115, nejsou než písní 4., nám již známou:

61. *Já tu nebudu, já od vás pryč půjdu . . .*

Všechny tyto tři nápěvy poukazují tedy texty svými k základní melodii Ach, není tu způsobem dostatečně výmluvným.

* * *

Na těchto výkladech musím přestati, ač nemá-li projednání jedné skupiny písňové vzrůsti na objemnou monografii. Jen naznačiti chci, čím asi mohlo by se ještě pokračovati.

Zbývá především dost jiných nápěvů, kromě oněch jedenácti prozkoumaných, jejichž alespoň vzdálenější podobnost s typickou melodií naší i kromě stavby a rhythmu nelze popírati, a které i texty svými rozhodně do naší skupiny se hlásí. Jsou to hlavně nápěvy střídavé, t. j. takové, na něž se jednotlivé z uvedených textů nebo varianty jejich zpívají střídavě s některým oněch jedenácti. Uvádím na př. melodii EN. 594: Sloužila má milá mezi horama, jejíchž 10 textů valnou většinou shody myšlenkové nebo alespoň drobné narážky na písně shora probrané obsahují. Ale to, co jsem uvedl tuším stačí, aby nás přesvědčilo, že před sebou máme skutečný typ písňový i co do hudby i co do slov, jenž oběma směry z jednoho nebo, co se textů týká, nanejvýš z několika málo základních útvarů nenáhle dospěl k hojným variantům a odnožím, pendantům a parodiím, tak že z této pevné souvislosti jen nepatrný počet písní, patrně pouhých to okamžitým rozmarem nebo náhodou vzniknutých improvisací povahy obyčejně velmi podřízené, úplně se vymyká. Že při tom celkem nápěvy mnohem méně od sebe se odchylují než texty, je zcela přirozeno.5) Skupina tohoto typu je tedy zajisté dosti bohatá. Zvonař kdysi tvrdil, že kromě jedné melodie v Holanové „Kapli královské“ (1693), která s Ach, není tu má „trochu podobnosti melodické i rhythmické“, „nemá nápěv Ach, není tu sobě podobného; jest tedy jedináčkem matičky vlasti“ — dnes musíme vyznati, že nápěv ten naopak honosí se příbuzenstvem velice četným.

Dále bylo by rovněž tak poutavé a poučné, všímati si i těch nápěvů střídavých, které zase k jiným typům činí přechod. V našem případě museli bychom kromě toho míti na zřeteli i rozličné tance, k nimž se příslušné písně zpívaly. Shledali bychom na př.,

---

5) Docela zvláštní jest poměr nápěvu Ach, není tu k písním Nejsi, nejsi, jak jsi se dělala, EN. 454 a Přes hráz, přes hráz, přes votavičku, EN. 551 a jiným podobným. Souvislost i zde jest nepopíratelná (jistou podobnost konstatoval již Zvonař, ovšem jen co do prvního taktu); ale není to již pouhé melodické variování, nýbrž patrně i vliv vícehlasé hudby nástrojové

že v naší skupině: Ach, není tu, není, jíž, jak známo, Sousedská je tak blízká, nalézáme i Protivínskou, jejíž nápěvem dle Erbena (poznámky při písních: Kdyby byla jiná zlatem obalená, a Protivínský zámek, pod ním pivovárek) vedle EN 746 byl též EN. 10, a Kuželku, k níž zase zpívaly se na týž text (Však nám tak nebude) nápěvy EN. 10 a EN. 741. Samo sebou rozumí se, že při těchto vztazích tanečních písní běží toliko o formu a rhythmus hudební, ne však o taneční figury samotné. neboť téhož nápěvu možno užívati třeba při tancích choreograficky velice rozdílných. (Pokračování.)

Svatební a obžinkový průvod z pracheňského kraje r. 1836.

Podává Dr. Čeněk Zíbrt. (S 8 obrázky.)

Dne 14. září r. 1836 pořádali čeští stavové na počest korunovaného krále Ferdinanda a královny Marie Anny velikou slavnost lidovou vedle invalidovny. Lid z jednotlivých krajů ve svém rázovitém oděvu prováděl obžinkové a svatební obřady podle svého zvyku. Slavnost byla popsána v časopisech[1]) i samostatných knížkách.[2]) Pouhý popis slovný však nenahradí názoru jasnějšího o průvodech lidových při slavnosti této, jaký podávají náčrtky souvěké, vyobrazující skupiny z jednotlivých krajů. Průvod kraje pracheňského znázornil litograf Jos. Vetterl v Písku v zajímavé knížce, na kterou mě laskavě upozornil p. Fr. A. Borovský, kustod umělecko-průmyslového musea v Praze. Vzdávaje upřímné díky za to, podávám osm ukázek z Vetterlovy publikace,[3]) která je nyní velmi vzácná i v Písku, kde byla vydána, a v okolí tamějším. Obrázky jsou důležité pro studium kroje lidového na začátku věku nynějšího. Přirovnáme-li zprávy souvěké o kroji jihočeském k těmto kresbám, vy-

---

[1]) Na př. viz Květy, 1836, str. 311 a d.

[2]) Programm zu dem Volksfeste, welches zur Feier der Krönung S. M. des Kais. und Kön. Ferdinand und I. M. der Kais. und Kön. Marie Anna von den böhm. Ständen veranstaltet wurde. Prag, 1836.

[3]) Hochzeits- und Erntezug des Prachiner Kreises bei dem Volksfeste, welches am 14. September 1836 zur Feier der Krönung S. M. des Kais. und Kön. Ferdinand und I. M. der Kais. und Kön. Maria Anna zu Prag von den böhmischen Ständen veranstaltet wurde. Litographischer Anstalt von Jos. Vetterl in Pisek.

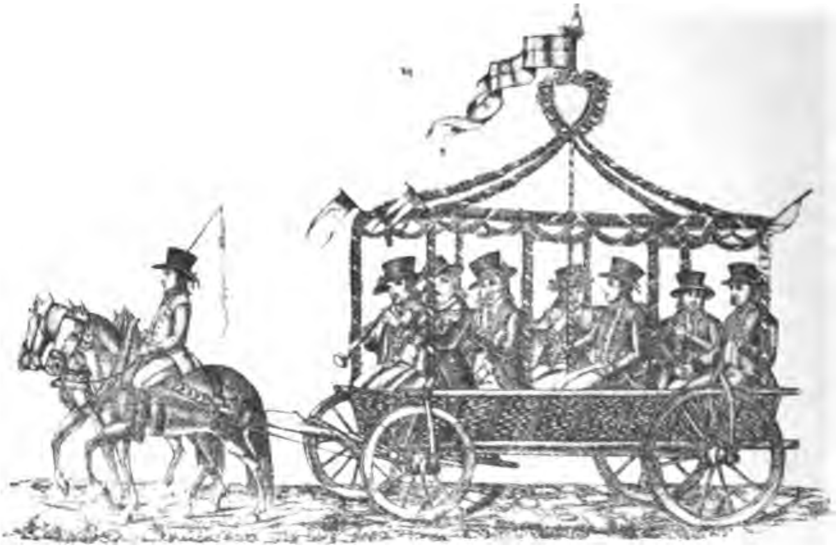

Čís. 1. Vůz se 2 muzikanty, plampači a svatebčany

svitne, že kreslič se snažil věrně napodobiti úbor lidový. Důkaz toho podám v III. dílu Dějin kroje v zemích českých.

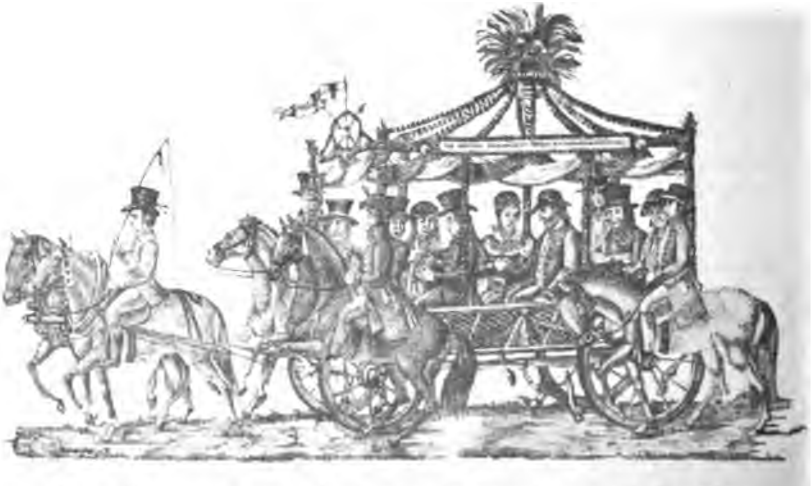

Čís. 2. Vůz s nevěstou, s družbou, se dvěma svědky a několika hosty, s nápisem: „Od Vltavy přicházíme, krále a královnu velebíme.“

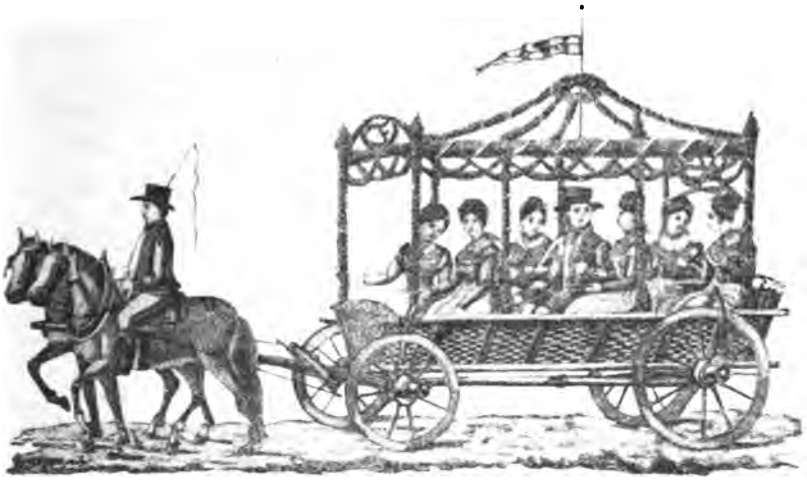

Čís. 3. Ženich s družičkami.

Průvod kraje pracheňského líčí spisovatel uvedeného spisku asi takto: Svatební průvod byl zahájen dvěma jezdci. Za nimi jel vůz s muzikanty a svatebčany (obraz čís. 1.). Za nimi vezla se nevěsta Marie Zborníková na voze, jsouc provázena družbou, svědky a družkami. Vůz doprovázeli čtyři jezdci. Nad vozem vine se nápis: „Od Vltavy přicházíme, krále a královnu velebíme.“ (Obr. čís. 2.) Dále jel ženich Jan Vokatý se šesti družičkami (obr. čís. 3.). Ženy vezly výbavu nevěstinu, peřiny, přeslici s kuželem, lžičník, truhlu a pod. (obr. čís. 4.).

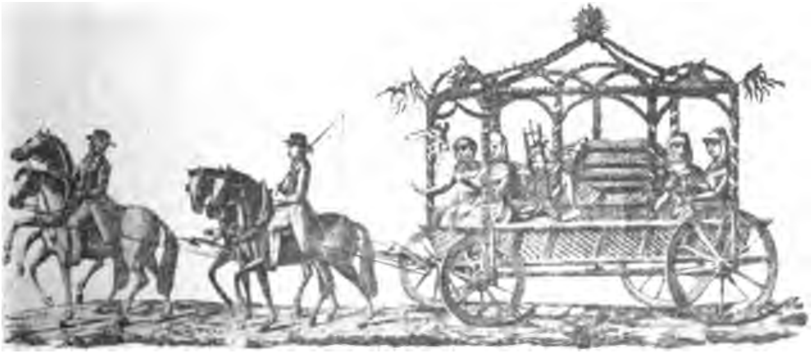

Čís. 3. Kmotřičky s výbavou nevěstinou.

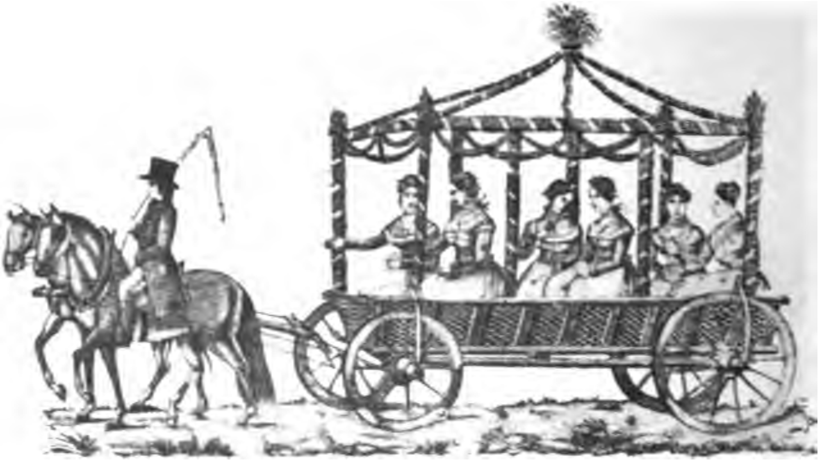

Čís. 5. Vůz se svatebčany.

Průvodu svatebního na konci súčastnili se svatebčané na dvou vozích (obr. čís. 5. a 6.).

Obžinky byly zahájeny vozem, na němž z předu hráli dudák a houslař v starém kroji. Na voze vedle dvou zasloužilých rychtářů byli tři ženci a tři žnečky. Vůz byl vyzdoben věncovím z obilí a

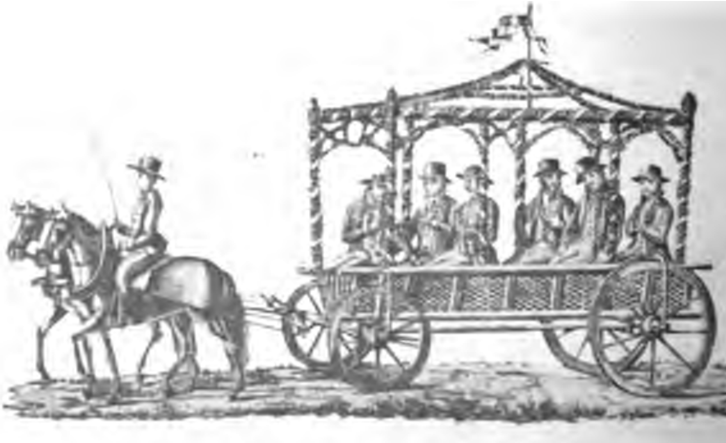

Čís. 6. Vůz se svatebčany.

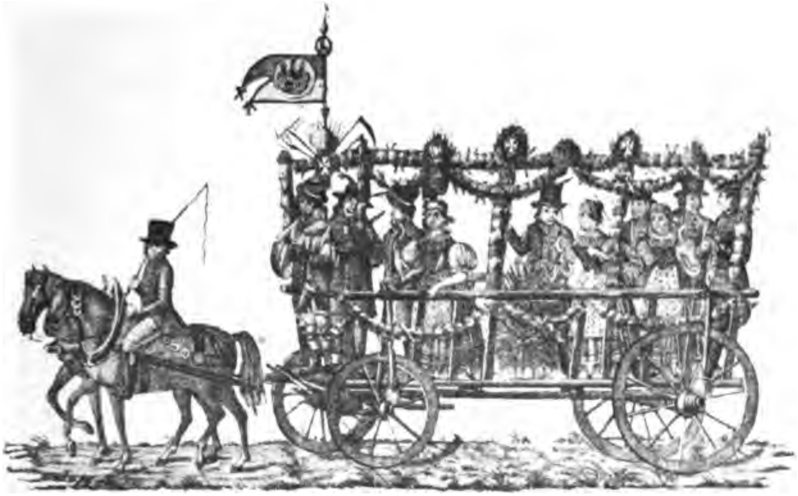

Čís. 7 Obžinkový vůz panství strakonického s dudákem a houslařem, se žnečkami a ženci.

nářadím hospodářským. Uprostřed byl snop ze žita, ovsa, pšenice a ječmene (obr. č. 7.). Poslední vůz byl podobně upraven (obr. č. 8.).

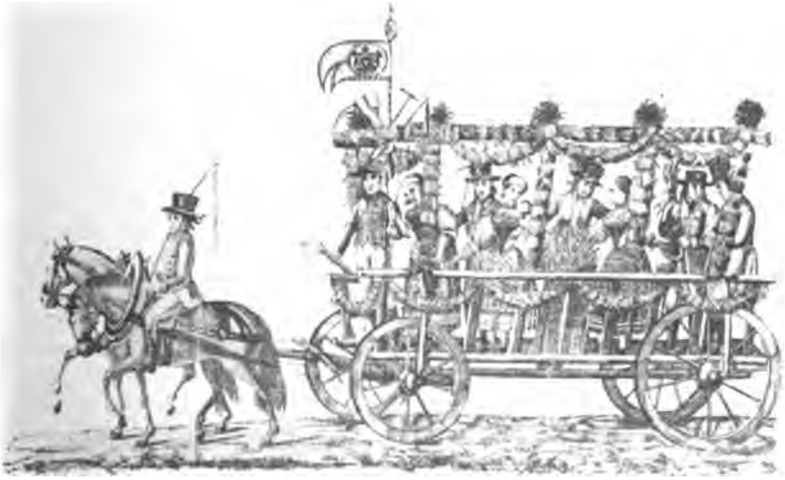

Čís. 8. Obžinkový vůz panství štěkenského se žnečkami a ženci.

Průvodu účastnili se rychtáři: Keclík z Pětína (Písek), Frant. Křivánek z Kostelce (Vorlík), J. Mikeš z Martinic (Březnicko), J. Adamec ze Březí (Rožmitál). J. Havelka ze Součice (Drahenice), J. Koraus z Malého Boru (Horažďovice), J. Matějka z Vnarova (Vimberk), Fr. Milčice z Radošovic (Strakonice), M. Krejčí z Chvaletic (Protivín), V. Pícha z Měkence (Netolice). Vachta z Přešťovic (Štěkná), J. Hoyden z Tuškova (Kašperské Hory), J. Schmidl z Roku (?, Sušice).

◆

Magické recepty slovenské.[1]

Vypisuje **Ludmila Ríznerova-Podjavorinská.**

1. Ljek proti Belmu na očoch ve Sne zgeveny. **Gedna Matka** mela syna ktereho asi tri **roky oči boleli tak že na** obidve Belmo dostal **všeligakóve** Ljeky potrebovala, **všecko ale bolo daremne.** Snivalo **sa** geg tedy že geden **stary človek prišgel kneg a** pital **sa** geg či gešte bolga oči geg Syna, **když odpovedela že ano** a že uš anj nevy čo robit, povedal geg, **aby nabrala Vonaveho Šypu** bgeleg vrby, Vonavych gakovych kolvek zelin **repyku rozchodnjka a** vaube každu ktora vonj obzvlašte Materiney **dušky, to aby v hrncy** neb **na kotle uvarila z tau vodu** Hlavu myla a Nohy **pokolena aby** si močyl. To ona tedy y hned v ten den **urobyla tak štestlive, že** po prvnem Hlavy zmitj Syn ktery nic **nevidel hnedky mohel videtj, ktym** Zelinam pridala potom Seného **trusu to varila Syn sa v tom** v Sude **koupal, a** nekolik krat když sa koupal **a vodu** Hlavu **umyval, Obe belma se mu** ztratili a ani znaku z nich nezostalo. **Tomu verim** neb posavad ten Syn žige ma asy 16 **Roku, a mue ge dobre znamy** neb ge obyvatel zdegšj.

2. Quoad Pisces captandos. Vezmi **Žihlavu skorenou a** netresk, to spolu stluč **a** namast Šat neb **Vršu pugdu ktebe Ryby.**

3. Quoad videndos Tesauros. Dostan **z trjch Hnjzdu** Dodka Ptaka, z každeho hnjzda tri mladé **a** vyced **snich krev** do Nového Pohára zavaž Platnem, **a** obmaž bjelkom zvayca **z** vápnom z mjšané, to do hnoga Konskeho zakopag nehag **tam 9 dni dno 9** vezmi ven **a** červiky z teg krvi vyber, **pohar vyplakni a polož zas do** neho, **a** nechag v hnogi za 14 dnj stoho **bude** oleg, **na masti** obočj **uzrjš** vzemi statky. Probatum.

---

[1] Z rukopisu z roku 1830: „Poznamenany Lekov proti **všeligakým Nemocem a** Pripadnostech rychtyk spomáhající“.

4. Proti Knahnj (červěne ruži) Erisipelas. Vezmi v Maštali na križ (?) pavaučin potom stareg Metli kde negvijc ludj chodj na prahu utrij tri razi prutku, zkonca metli k tomu pridaj šupini z raku zelinu čistec suche Šypky, ztym Knahnu odkadzag.

5. Item proti Knahnj. Vezmj Uhla žerave posip režnu Múku a sušom daj ljstky Slopeho Maku vanočny škrupyny orechove a vanočny strusynky, a nad tym sa kadz Červene sukno na Knahnu prjlož prve starym sadlem pomasty.

6. Proti Kašli. Vezmj devat Uzlov sprovgesla devat Kamgenkov s Potoka naber Vody do hrnca proti prudu v teg vode var a večer pred Spanjm potri razj py.

Zaklínacia formula proti červíkom v ranách dobytka. Keď gazda zbadá, že daktorý kúsok dobytka má v rane, udretím či akoukol'vek náhodou pôsobenej, červíkov, ide za rána „do východ sluka“ na miesto kde rastú „pichláče“ (Dipsacus silvestris) a vezmúc hodnij kameň, zastane pri menovanej byline hovoriac: „Ty pichláč pichlavý! až ty z N. (méno bydliska) Jozefovi N. (méno majitel'a chorelio dobytka) až ty svine[2]) na uchu červikov nevyženieš, nevypicháš, za tri dni tú ranu nezahojíš, já tebä s týmto kameňom zatial privalím, ani neodvalím.“ Po týchto slovách, sohnúc pichláč k zemi, priloží neň kameň. To opätuje tri razi. Potom ale nesmie za tri dni na ranu pozrieť bo nemalo by žiadneho učinku. Po trech dňoch nozostane vraj po červikoch ani stopy. Všetkym čtvornohym zvieratám možno pomôcť, iba tým nie, ktoré sú po narodzení za deväť dní slepé. V Hornych Bzinciach.

O studiu lidu a pohádek.

Poznámky od V. Tille.

(Pokračování.)

4. Podávám z názoru Tolstojova o lidu jen část toho, co vyložil o poměru lidu a společnosti ostatní v brožuře o významu umění a vědy.[1]) Pro poznání názoru Tolstojova to stačí.

---

[2]) krave, volovi.

[1]) Mám bohužel právě po ruce jen německý překlad tohoto spisku: Graf Leo Tolstoj „Die Bedeutung der Wissenschaft und der Kunst. Aus dem russischen von August Scholz.“ Dresden u. Leipzig E. Pierson. V nynějších poměrech není mi naprosto možno opatřiti si v krátkém čase ruský originál. Čtenář musí tedy vzíti za vděk výtahem a částečným překladem z tohoto německého vydání.

Tolstoj vidí u moderních vědců, kteří snaží se řešiti otázku sociální, tendenci, která nadržuje třídě vládnoucí; oni vymýšlí theorie, zákony o vývoji, o nutném třídění práce, o ustrojení společnosti a na logickém ustrojení organismu atd., jen aby dovodili, že stav takový, jaký jest, je nutný, t. j. že je třeba, aby jisté třídy, nepracující rukama měly výhody, jichž nemají třídy rukama pracující. Uznává, že vždy bude ve společnosti lidské třídění práce, ale o to se nejedná, bylo-li kdy třídění práce a je-li dosud, nýbrž o to, čím třeba se říditi, aby toto třídění práce bylo spravedlivé a mravné. Společnost bývá dělena na dvě vrstvy: jedni, kteří pracují hlavou, jejichž úkolem jest práce duševní, druzí, kteří pracují rukama, a jejichž úkolem jest práce svalová. Tito mají opatřovati a upravovati pro druhou vrstvu podmínky fysického života, ona druhá vrstva má navzájem starati se pro ně o stravu duševní. Ale my, kteří pracujeme hlavou, zapomněli jsme na svůj úkol, t. j. pracovati pro ty, kteří pracují pro nás rukama. a učinili jsme ten lid, jemuž jsme zdánlivě chtěli prospívati, předmětem naší činnosti vědecké a umělecké. Nevšimnuli jsme si ani, že to, co my měli jsme činiti, činili za nás jiní. Nevšimnuli jsme si, že v té době, kdy hádali jsme se o praplození organismů, o tvaru atomů, o pangenessi, o spiritismu, o zábadě protoplasmy a j., že v té době lid konečně projevil touhu po duševní stravě, a že zástup vědeckých a uměleckých šarlatánů vyhověl nabídkám obchodníků, kterým šlo jen o zisk, a opatřil duševní stravu pro lid. Od čtyřiceti let v západní Evropě miliony knih, novin, obrazův a kupletů podávají se lidu, a lid přijímá tuto duševní stravu pochybného původu. Zatím my, místo co bychom se starali o duševní stravu lidu, oddělili jsme se od něho, specifikovali jsme se, máme svou zvláštní úkonovou činnost — jsme mozek lidu! On nás živí, my máme jej poučovati. Jen pod tou podmínkou zbavili jsme se tělesné práce. Ale lid ničemu jsme neučili. A je jasno, proč nebyli jsme schopni úkolu svému dostáti: poněvadž učinili jsme ze své povinnosti — své právo.

Uvedl jsem schválně část učení Tolstojova téměř vlastními jeho slovy, poněvadž z nich nejlépe vysvítá, jak on na poměr lidu a společnosti se dívá.

Lidem jsou tu tedy všichni ti, kteří pracují rukama. Proti nim stojí všichni ti, kteří pracují hlavou. Kriterium je, tuším, zcela jasné. A byť by i v obou vrstvách takto rozdělených bylo množství různorodých individuí, jichž duševní práce i v každé vrstvě o sobě je prarozdílná a tím i plody její, nesejde zde na tom proto, poněvadž Tolstojovi nejde o povšechnou charakteristiku té neb oné literatury, nýbrž o povinnost, založenou na mravním podkladě, o povinnost obou vrstev, pracovati pro sebe navzájem. Ale i tomu, kdo studovati chce literaturu oné vrstvy lidové, třeba jen k tomu účelu, aby vnikl do jejího ducha a nalezl způsob, jakým nejlépe jej vzdělávati, rozdělení

Tolstojovo stačí — aspoň potud, pokud společnost moderní nepřimkne se k zásadě, že každé individuum povinno je nespoléhati na práci jiných, a potřeby své samo si obstarávati.

Tolstojovo učení tedy nejen věcně liší se od ostatních, ale též účelem práce, a v tom účelu spočívá i věcný rozdíl jeho dělení od ostatních. On připouští studium lidu jen potud, pokud děje se na prospěch lidu, pokud totiž ony vrstvy ostatní, jež od lidu se oddálily, snaží se tím studiem poznati lid jen proto, aby mu v duševním jeho vývoji mohly býti nápomocny.

* * *

To, co jsme až dosud o rozdílu lidu a ostatní společnosti uvedli, jsou jen poznámky zběžně nahozené a platí v povšechných rysech jen pro současné národy evropské. Patrno, že na př. u národů asijských a afrických, neb u říší historických, vymřelých, bylo by nutno užívati jiné methody, daným faktům přiměřené. Pro studium lidu u nás plynou i z těch zběžných poznámek některé zajímavé důsledky.

Je jasno, že slovo „lid“ neznamená vždy týž pojem. Jednou rozumí se jím vesnický lid potud, pokud u něho předpokládáme zachovaný původní stav národa, jindy různé slabší vrstvy společenské, slabší potud, že mohou pod tlakem vrstev silnějších jen méně účinně se rozvíjeti než vrstvy vládnoucí. A dle tendence, pro kterou ten neb onen autor si lidu všímá, jednak buď že chce konstruovati původní duševní činnost národa nebo původní byt jeho společenský, jednak buď že chce odůvodniti nynější ustrojení vrstev společenských, nebo že chce napraviti současný stav sociální, užívá opět pro vyznačení vrstvy lidové jiného měřítka a tím též pojem, který slovem „lid“ chce vyznačiti, se mění. Neexistuje tedy apriorně stanovený, určitě vyhraněný pojem „lidu“, třeba že dá se zahrnouti všeobecným pojmem oněch vrstev, jež pracují převážně rukama a jsou slabší.

Chceme-li mluviti o literatuře lidové a studovati ji, třeba z předu nutně dvojího:

Třeba určitě vytknouti, co chceme rozuměti slovem lid, kterou vrstvu společenskou, nebo vrstvy subsumujeme pod toto slovo. A ty vrstvy pak musíme charakterisovati, popsati, odlišiti od ostatních, studovati jich byt společenský a jich podmínky životní, a pak teprve můžeme počíti se studiem jich literatury. Pokud toho není, hromadí se pod pohodlným, povšechným titulem „lidové“ neb i „prostonárodní“ literatury manoteptů bez výběru a málo spolehlivě sbíraných, tím získává se pro studium prachatrný základ, a celá ta vyšperkovaná stavba, jež z takového materialu bývá stavěna, stojí jen na písku a rozsype se pod prvním náběhem rozumné logiky.

Podruhé však musí si býti každý, kdo studovati chce literaturu lidovou, jasně vědom, proč podniká toto studium. Poslední cíle jeho musí býti naprosto jasné, nemá-li celá práce utonouti ve svážení materialu, v planých sporech o bezvýznamných drobnostech a v rozmrhaném, bezúčelném uvažování. A tu ať již pracovník chce poznati hlavně současný duševní stav oné vrstvy, kterou si k studiu zvolil, nebo historický vývoj látek, v oné vrstvě kolujících a jich prameny, myslím že při všem tom konečným cílem má mu býti to, co Tolstoj již určitě vytkl: pracovati pro lid, snažiti se prospěti mu a sblížiti se s ním. Dáti mu to, nač má za svoji práci pro nás navzájem právo.

Můžeme hned z předu říci, jaký plyne důsledek pro studium literatury lidové z tohoto pojímání slova „lid“. Nám zdá se, že není možno mluviti vůbec o určité „lidové“ literatuře. Není jí krátce. Pod jméno to sešlo se tolik různých pojmů, že neplatí pro žádný z nich pevně. Při historickém studiu literárním, ať týká se jednotlivé látky nebo celého komplexu plodů literárních, stoupají a klesají látky ve vrstvách společenských, vzkvétají, rozvíjejí se, mrou, drobí se v nesčíslných formách a útvarech dle vloh a dle duší té neb oné vrstvy, a jen dle toho, studují-li autora, který konsumuje umělé látky, nebo studují-li látku, která je konsumována jistými autory, vrstvami společenskými nebo národy, anebo dle toho, studují-li snad určitou vrstvu v tom kterém národě po stránce literární, mohu tříditi literaturu a literární studium na jisté odbory.

A přece aspoň v jistém smyslu lze mluviti o literatuře „lidové“. U různých národů evropských shledáno množství příbuzných látek, a to právě v těch vrstvách, řekněme vážným slovem, nižších, které je nepíší, ale vypravují, které tedy ukazují na vzájemnou příbuznost, ale málo bývají recipovány v literaturách oněch vrstev vyšších. Naopak však ona „knižná“ literatura vrstev vyšších má skupiny látek výlučně svých a svým způsobem zpracovaných, jež jen málo poměrně prosakují do oněch vrstev nižších. Odkud tato shoda v látkách jistých vrstev, rozdílných od sebe místem, vývojem, národností, řečí atd.? A odkud navzájem difference mezi literaturou oněch nižších vrstev od literatury oněch vyšších v témž národě? Lze tu sice ukazovati na stejné životní podmínky jistých těch vrstev třeba národně různých a naopak na rozdíl podmínek životních mezi oběma vrstvami v témž národě, možno tu opakovati všechny uvedené theorie o rozdílu duševním, fysiologickém (pokud soužití sociálního se týče), o rozdílu moci, změnou práce, ale tím vším není rozluštěna záhada, odkud ona nápadná příbuznost látek (tedy ne způsobu zpracování). Musíme přiznati, že záhada ta jest, a doufati jen, že bezpředsudná, logická methoda a usilné, dobře organisované studium duševních plodů všech rozmanitých vrstev společenských samo sebou přivodí její rozluštění.

A onen komplex látek jistých, jež opakují se u různých národů v tradici vrstev nižších, ač nijak ještě pevně necharakterisovaný a nevynucený, tím méně prostudovaný a známý, ten tvoří až dosud „lidovou“ literaturu prosaickou, katexochén, a o tom chceme v druhé části říci několik slov.

* * *

Z Berounské knihy kšaftů.

Vypisuje Josef Vávra.

V c. k. úřadě pozemkových knih v Berouně zachovaly se dvě knihy kšaftů; první obsahuje zápisy z let 1536—1640, druhá se počíná teprve rokem 1734, a z této druhé knihy podáváme následující příspěvky k dějinám kulturním.

V čele jest kšaft paní Johanny Barbory rozené Evančické, která podědivši hojný statek po prvém muži Vilímu Preslovi, šichtmistru v Karlově Huti, r. 1718 vdala se za rytíře Martina Stránského ze Stránky a Greifenfelzu, vysloužilého rytmistra od gardy krále polského. Statek její záležel z nového prostranného obydlí na předměstí blíže krchova, které potom 1774—1869 sloužilo piaristům za residenci; k tomu se držel blízký červený mlýn při Litavce a dvůr Hvižďalka v blízkém Járově, 210 korců dobrých rolí, vinice, zahrada, louky a dílce lesů. Měla na onen čas nejlepší při městě živnost; jsouc z lidu českého, neuměla německy, paní pobožná a dobrodějná. O ní jest psáno, že dům její byl jako apatyka, hlava její — živý herbář, paměť její — živý protokol receptů. a radila nemocným lidem ke zdraví a pomáhala gratis. Umřela r. 1735. Ze kšaftu jejího, který pořídila pro svého pána a svého syna Františka Stránského, vyrozumíváme, že bydlela v šesti pokojích, dílem bílených, dílem různo malovaných. Pozůstalost její není úplně udána, a vytčeny jsou toliko cenné předměty. Ve třetím pokoji se jmenuje „galanteriekasten“ a velké zrcadlo, ve čtvrtém pokoji (ložnici) psací stůl žlutý a druhý černý, truhla dubová a černá almara, dvě černé postele pod nebesy s zelenými oponami a hrobová truhla dávno přichystaná. V pátém pokoji se popisuje dubová truhla, stůl vejčité podoby s koženým kobercem, a v šestém pokoji (jídelně) dlouhý stůl a stůl druhý, 2 kožené židle, spací lenoška soukenná, 2 židličky soukenné, kredenc, 2 psací stolky a truhlička černá.

Významná pro onu dobu jest hojnost náboženských předmětů v tom obydlí. V jídelně byl velký krucifix, obraz Salvatora pax vobis a Maria Panna Karlovská, v ložnici oltář sv. Jana Nep. a Panny Marie Zbraslavské se šňůrami korálů a perlí, obraz Corporis Christi, Panny Marie Karlovské a sv. Jana Baptisty, v jiných pokojích umučení Krista Pána, sv. Šebestian, sv. Anna, Panna Maria Klatovská, Ježíšek voskový za sklem, 4 obrazy ze života sv. Václava, pak svaté Rozalie a obraz Marianský. Jinak bylo tu několik obrazů s kvítím a melouny.

Čteme tu také o značném množství klénotů, dva velké dukáty portugaleser, jeden velký vikariusský, jeden zlatý rubler, zlatý křížek na hrdlo, jiný podobný s 19 diamanty velkými i malými, zlatý prsten s 7 diamanty, 3 zlaté prsteny se šmelcem, speciál-prsten s 15 diamanty a 7 jiných prstenů; dále dvě zlaté galanterie s diamanty a rubíny, jedna s Pannou Marií, druhá se sv. Janem Nep., zápona s diamanty, „halspant“ s křížkem perlovým, „oringle“ jedny perlové, troje zlaté, jedny s mouřenínama, 8 šňůr granátů, 6 šňůrek drobných perlí, 2 „orumpanty“ s dobrými perlami. Od stříbra tu byla „balzámpiksl“, dámská tabatěrka, „galanteriepiksl“, flaška zlacená, šálek s víčkem, 12 párů nožů, 12 lžic, ve futterale pár nožů zlacených se lžicí, velká naběračka, 14 malých lžic a slánka.

Od majoliky se shledalo 24 džbánků s víčky, 2 bez víček, 14 mis, 21 misek tirolských, 4 kusy „porcionálu“. Cínového nádobí hrubého i drobného bylo 286 kusů, měděného 33, mosazného 14, železného 19.

Peřin a polštářů zachováno bylo 45, v dubové truhle napěchováno bylo 16 povlaků na díle s krajkami, 9 ubrusů, 82 servitů, 7 ručníků, „badmantel“, 3 prostěradla, fěrtuch, „kamplfutter“, deka zelená a jiná červená. Tamtéž uloženo bylo 8 kokešových (kokosových) růženců. V černé almaře popisuje paní Stránská svou sváteční parádu, korsetl se stříbrnými květy, červený šteprok se stříbrnými krajky, červenou sukni se zlatými květy a širokým portem zlatým, šátek vyšívaný, jeden zelený šátek a jeden bílý, modlitby v zeleném aksamitu a stříbrem kované.

Zajímavé podrobnosti podává kšaft 45leté paní Marie Terezie Davidové, vdovy po úředníku císařského tácu pivního z r. 1736. Mnoho odkázala kostelům a chudým; z šatstva jejího se jmenuje „žampr“ černý damaškový, korsetle se stříbrnými prýmky, kukle černá dykytová, šteprok šagrýnový, šteprok žlutý, sukně hedbávné i kamrholové (kamelhaar), kožich cajkový, šněrovačky žlutá a růžová, pár aksamitových štuclí, modré punčochy hedbávné; užívala měděného zahřívadla do postele, a v ložnici chovala hrobovou truhlu. Zámožná měšťka Barbora Sládková roku 1758 odkazovala kamrholovou sukni, permpelc (medvězí kožich) jeden nový skořicový, kožich modrý damaškový, fěrtoch dykytový, 2 šteproky žluté, barchanový čepec, červenou šněrovačku, šátek, rukavice plyšové a 2 páry taclí. Paní Dorota Černá r. 1760 odkázala lastounové šaty a stříbrný čepec. Alžběta Mödrová, která v krámě prodávala melivo a hrách, máslo a sýr, štokfiš a sůl, r. 1746 odkazovala šaty kamrholové, šaty světlé, sukni mezulánovou a dlouhý kožich. Paní Anna Neumannová odkázala své neteři r. 1784 komotl a sukni z barchanu, grizetovou šněrovačku žlutou, 4 bílé šátky, kožich porterový, letní rukavice a 12 kusů cínu, v to počítajíc 2 kafékandle. Kostelu na ornáty odkázala komotl a sukni z porteru s bílým gruntem a červenými i zlatými květy, sukni dykytovou žlutě pruhovanou a 2 komotle z modrého damašku. Děvečce jedné odkázala komotl a sukni z kanafasu, kožich z modrého cajku a zimní čepičku porterovou.

O mužském šatstvu zřídka zmiňují se kšafty. Kromě kabátu, vesty a spodků z černého manšestru, které r. 1793 odkázal exbenediktin P. Ivan Laštovička faráři od sv. Jana pod Skalou, poznáváme garderobu Matěje Kestřánka, městského sládka r. 1797. Kromě vojenské montury měl na všední čas kabát a kozlové spodky do vysokých bot, na letní parádu kabát modrošedý, bílé spodky kytajové a mórovou vestu, pro studený čas kabát s knoflíky zlatem obšitými, vestu a spodky z černého manšestru, kaput soukenný, na krk černý hedbávný šátek, na nohy vysoké boty voskované.

V příčině klénotů nás zajímá pozůstalost Matesa Fialy, pekaře z r. 1739; měl stříbrnou konvičku s pozlacenými ciráty, 5 hladkých koflíků, kredenc s pukličkou, jelínka s oborou, dva pásy, vše ze stříbra 108 lotů váhy. Ignác Bernart, práv licenciat, r. 1761 odkázal svůj prsten démantový Matce Boží Loretánské v Praze.

Pozůstalost knih nenacházíme nikde, vyjímajíc kšaft děkana Josefa Každého z r. 1798; za to však bývalo drahně obrazů, zvláště nábožných. JUC. Matys Härdtl, emerit. radní syndik, r. 1792 měl doma oltář s klekátkem, stříbrný na něm relikviář, umučení páně, Matku Boží kapucínskou, Karlovskou i Svatohorskou v kastlích a sv. Jana Nep. Kromě toho měl obrazy krajin a květin.

Některé pověry hospodářské předešlého věku.

Podává M. Dvořák.*)

Starý sadař Klíma povídal mi, že na Bačálkách straší. „Viděl jste tam něco?“ zeptal jsem se. „Poníženě prosím, neviděl.“ „Tak, jak to víte, že tam straší?“ „Inu, mladý pane, to přec ví každej.“ Přemýšlel jsem často o tom, jak formulovati to, po čem se ptá studium lidové. Sadař Klíma mi to naznačil. Vynalézti to, co

---

*) Pozn. red. Otiskujíce úvodní stat bez umenšení, rádi bychom se v Č. L. vrátili k thematu, kterým se tu p. Dvořák obírá.

„ví každej“, to jest: zjistiti společnou podstatu lidového nazírání, pozadí, z něhož prýští myšlénky, činy a všechen ráz života. Vytknutím tohoto pozadí, v němž se lidová individualita jistě nejostřeji jeví, stanoví se již vše ostatní. A proč nás to zajímá? Nemyslím, že by to byl zájem čistě akademický. Pro práci vědeckou nebývá obyčejně tolik hluku. Je to spíše důsledek určitých poměrů společenských. Naše společnost pohořela namnoze se svým názorem na život, nebo jím aspoň není spokojena. Tu se pojednou objeví, že lidé na vsi tu neb onde, v celku svém, zdravým vývojem v morálce, životní filosofii, v názoru na svět dospěli dále, než se to podařilo nám se vším učeným balastem. I vrháme se instinktivně a s velkým hlukem, jak to u nás bývá, po nově objeveném zřídle, neuvědomivše si však zcela jasně, odkud naše horlivost vznikla, co chceme a co je nutno, aby se nadšení neproměnilo v bezvýznamný lomoz. Ruští romanopisci dávno pochopili jak tento rozvoj, tak pravý význam studia lidového a obé vyjadřovali v nejslavnějších svých dílech. Jimi byla věci zjednána pevná půda, a snaha jich nese již ovoce, ne-li i jinde, aspoň v literatuře. Jedině v jich pojetí může spočívati důležitost studia lidového, vyrovnávající se zápalu, s nímž se studium propaguje. Neuznáváme-li toho, zůstává folklor jen částkou obsáhlejší discipliny, a všeobecný zájem, jenž jej provází, je nejvýše produktem mody a okamžitého a téměř promarněného enthusiasmu.

Slyšíte-li starého sadaře vyprávět o dušičkách, jež chodí hřbitovem, o bludičce, jež v močál zavádí, o zlaté lani, jež hlídá na Zlívě poklad, cítíte jasně, jaký názor o světě nadpřirozeném vane krajem. Ale těžko názor ten vysloviti; nejlépe se to ještě podaří, podá-li se celé vypravování sadařovo. Nestačí několika slovy naznačiti: „Tam a tam jsou tací a tací lidé, žijí tak a tak, věří to a to.“ Z podobných výtahů, právě tak jako z různých diagramů, statistických dat a mrtvých plánů pochopí se hrozně málo. Vše to je jen materialem pro statistika, odborníka, učence. Jak jsem již podotkl, nedovedu si představiti, že by celé hnutí nemělo jiného účelu, než popularisovati určité odvětví určité vědy. Má-li však vzmáhající se studium lidové hlubší intence, stávají se statistická data a výtahy a p. pro celek bezvýznamnými. Život možno pochopit jen v spolužití, tu není možná reprodukce. Nanejvýše lze snad zachytiti několik kontur tohoto života, tak na příklad doslovným opakováním pověstí, písní, pověr atd. Je to obtížná mosaiková práce. Ale chce-li kdo seznati obrysy francouzské společnosti předešlých dvou věků, musí se nutně prodrati nekonečnou memoirovou literaturou současnou. A memoirovou literaturou lidu jsou právě písně, pověsti, pověry. Obraz z vyzískaných kontur je práce pro budoucnost. Život odumírá, třeba zachovati památky, z nichž bude možno nakresliti stín minulé doby. Nálada, již v nás budí život sám, zasmušilý podzimní čas, špinavá, chudá ves a starý vyprávějící sadař, ta ovšem mizí. Zbývají slova.

Pověry oživují vše: kraje, příbytky, jednotlivé osoby, zvířata, předměty atd. Nejvíce pověr pojí se přirozeně k tomu, s čím se lid nejčastěji stýkal. Na poli se po několik let nerodí; což divu, že bujná fantasie hledá nadpřirozenou příčinu neúrody, a že se ptá po nadpřirozeném léku, jímž by zlo zažehnala. Podobných nehod stíhajících hospodáře je mnoho, z nich vznikla celá řada zaříkání a pověr, jak se podobným nehodám odpomáhá. Celý souhrn těchto léků a pověr nalezl jsem v roudnické knihovně. *) Je to rukopis v 16⁰, psaný neumělou rukou a podle všeho z prvé polovice předešlého století; jak se do knihovny dostal, nedá se zjistiti. Podáváme jej v plném znění.

Velmi prospěšná a užitečná k hospodářským potřebám knížka tato učiněna.

I. Koňského dobytka oprava.

Komu koně nechtějí jísti, vezmi nášlapek z boty anebo ze střevíce, dobře s ním vytři žlab a pysky koňům votři a budou dobře jísti. — Jináč. Když koně nechtějí jísti ani k žlabu choditi, vezmi zpátečný vody z kola mlýnskýho, vymej s ní dobře žlab a koně dobře vomej a tak je tím sobě napravíš. — Jináč. Natrhej mateřidoušky u cesty vozní, o kterau se loukotě otírají, však na křížatkách a vody zpáteční z kola mlýnskýho vezmi, svař dobře a potom tau vodou, když vychladne, vymej žlab i koně a budou zase napravený. — Jináč. Natluč do volšovýho dřeva soli mokrej a dej do pece, aby shořelo to poleno a když shoří, sůl zůstane jako nějaká hůlka trčeti, tu sůl roztluč a dávej koním mezi obrok začasto a nebudou stonávati, ale dobře jísti. — Jináč. Kterej kůň nemá chuti k jídlu, vezmi horčice, na prach stluč a toho prášku dávej do vobroku ze dvě aneb ze tři lžíce a tak čiň, až se opraví zase kůň. — Jináč. Aby koně nestonali, vem koření netykavé na nov měsíce, dávej jim s chlebem jísti a s popelem, asi ze tři špetky, a nebudou stonati.

Aby se koně nekousali. Kde najdeš kámen jak člověk zabílý, uraz ho kus a dej do škopku, ať z něho pijí a nebudou se více koně kousati.

Abys měl pěkný a tlustý koně, dávej jim až do úplňka měsíce s chlebem kůži ouhořovou, a budou pěkný a tlustý. Zkušeno jest, po kůži ouhořovej ty koně plný budou.

Proti vozhřivce a kašli, tak že by měl zataženou hříbčici. Kořen diviznový i s listem krájenej dávej mezi vobrok. Za dvě nebo tři neděle zhojí se zase. — Jináč Vezmi v novou neděli do slunce vejchodu, aby na zrní nedopadlo, mejlí lískový, a když bude v ouplňku měsíc, navrtej novým nebozejzkem dirku před každým koněm v žlabě a strč kousek toho mejlí do každé dirky, a vorlíčkovýho semena ze trojího panství, však bílej bejt musí, dej do každej dirky a zahraď pernikovým voskem. Neboj se nic žádnýho udělání.

Kterej hospodář každej den koňům dává topinku natřenou česnékem s pupavou, všechny jiný koně na tah přemohou.

Aby se kůň neschvátil, dej nůž nový, s kterým jídáváš do škopku a dávej z něho koňům píti a neschvátí se.

Kdyby koně na hříbětcí stonali, vezmi tři žejdlíky mléka kravského, jak ho nadojí a jednu lžíci husího sádla a vlej mu to v hrdlo, a bude zdráv. —

---

*) Sub sign. VI. F. G. 28

Kterej kůň od hříběte zvozheřiví, vem skořápků vinnejch, vař je s vomanem a dávej mu píti ráno a na večer, vytečou mu nosem a tak se zhojí.

Pro hříbětci. Nakopati toho metlí, co z něho mlatci (zhamičky) dělají a myší ouško v vodě svařiti; přičiniž drobet mouky režný, aby se zvokalilo; pustí se mu ta jeho nemoc spodkem. — Jináč. Vezmi pepře na dvě špice nožů, křenu roztřeného ze lžíci, vocta půl žejdlíka a voleje dřevěného ze tři lžíce a do nosu mu to vlíti a jeti na něm až se zahřeje, pustí se nemoc z něho. — Jináč. Vohříti drobet voctu s husím sádlem, aby nehrubě horký bylo; skrze nějakou trubičku po několikráte nastříkej koni do nosu, a bude zdráv. — Jináč. Kup za dvě krešle šafránu, za dvě voleje, za jednu bobku a dej to všechno dohromady, vyzdvihni koni hubu nahoru a vlej do hrdla mu to, aby pozhřel a potom pusť dolů, dávej mu jísti a pozbude hřibětcí. — Jináč. Volej dřevěnej s mlíkem kozím smíchanej a do hrdla vlitej koni, taky hříbětcí vyhání. Zkušeno jest

Proti uřknutí koňskému. Kterej by se kůň převrhl a se nadul, uřež ze třech stromů po třech kouskách z každého po slunci tříšček a dej mu je s chlebem jísti, a bude zase zdravý — Jináč. Vezmi devět vrškův z koštištěte, ze dvauch trámů tři kausky dříví ze světnice, však musíš je na kříž řezati, jako i z devíti bobkův šlupin štědrovečerních, tím kouřiti a zhojí se.

Aby koně myši neměli. Ve velkej pátek do slunce vejchodu zařež holoubě udělaje na něm nožem tři kříže, vyceď tu krev na misku a dokud teplá jest, přeceď skrze šátek nepotřebovaný, natři koňům s ní žíly, a nebudau myši jmívati. Ten pak šátek můžeš sobě pro potřebu další schovati a v nedostatku tej krve můžeš s tím šátkem koně potírati každej velkej 'pátek, než slunce vyjde. Jest tak mnoho platnej, jakobys tou krví z holouběte potíral.

Proti červům anebo roupám. Žito ve vodě vařiti, přidajíce drobet kolzandru mezi to, zahání dobytku koňskému takovou nemoc To v pravdě jesti. -- Jináč Dej koňům roupník s chlebem snísti, nebude kůň stonati. — Jináč. Šťáva z čerstvých konopí do hrdla dobytku vlitá, moří červy v břiše.

Proti zabodení koně Vezmi diviznu aneb řepík zelený, stluč mezi dvěma kameny a s tím koni nabíjej a zhojíš ho sobě.

Pupenec ve víně nebo voctě vařenej a koňům píti dávanej pomáhá koním proti myším

Kdyby koně měli žáhu, vezmi skrojek od štědrého večera a soli, pusť na dlaň pysk a natři tím skrojkem a pomůžeš tak od ní.

Kdyby někdy kůň padl a nemohlo se věděti, co by mu bylo, aneb jaký by neduh měl, vlož mu pod jazyk kus kořene z kapradí a počni jej hladiti a povstane. Jest zkušená věc.

Kdyby koně nechtěli jísti, v novou neděli jdi nahej do svinskýho chlíva, vem hnoje, vytři s ním žlab a zuby koňům. Kde leží šestinedělka neb dítě nekřtěné, vem hlíny z hrobu a dávej koňům, a budou jísti. — Jináč. Ze studánky, kde je proti polední, vem vody po třikráte a obmývej s tím koně, zase budou jísti. — Jináč. Kde zajíc má lože, v novou neděli do slunce vejchodu, vem z toho hnízda tej hlíny a dej ji koňům, budou zase dobře jísti. — Jináč. Vem z trojího panství mateřídoušky, bílej komonice a verbinky a dobře svař a když bude vlažno, do žlabu vlej a zčista vymej, pak zase večer a vlej na šípek.

Aby koně nestonali. Vem košili od nečistej dívky, vyper ji v studničnej vodě a udělej tři kříže na prahu v marštale tou vodou nebudou koně ani jiný dobytek stonati

Aby měl koně tlustý. Kdybys mohl dostat z křtitedlnice vody, když bude k plnu měsíc, dej tři kapky tej vody na chléb a každému koni snísti ráno.

Aby snadně jel. Na Boží narození vem kus provazu od zvonu, dej ho do prostraňků a tak pojedeš snadně.

Vezmi ptáčka střizlíčka, zavrtej ho do žlabu proti klisnám a vem z hnízda sviňskýho slámy teplej, vytírej s ní žlab a z proudu vodou vymývej budou ti klisny hezky jísti. půjde jim k duhu a budou pěkný. — Jináč. Když nejprve z jara jedeš vorati a jakmile zavořeš, když stoupíš do brázdy pravou nohou, vezmi tu hlínu do šátku, každou novou neděli dávej tej hlíny po kusu koňům se solí a tak vždycky budeš míti pěkný a plný koně. A když z vorání přijdeš, tu hlínu, která na desce zustává, můžeš taky sestrouhati a do žlabu se solí k jedení vsypati.

Pro mouchy, aby koně neštípaly. Když nejprve malý housata z hnízda vysadíš, votři sobě s nima koně, nebudou jich mouchy štípati.

Kdyby ti někdo něco koňům udělal. Kup novej žbán s pukličkou, co procení, dej za něj a chyť od svých koní do něho moč a dej do vohně, zastavíš moč i s... jeho, však musíš na ten žbán dáti cihlu, aby to nevyhodilo, a nepůjčuj nikomu z domu svého nic, aby sobě zase neopravil, a taky dej pozor, aby nic nikdo neukradl a sobě nepomohl. — Jináč. V novej čtvrtek vomej nádobí i koně, kup novej žbán s pukličkou, vlej to do něho, zavař ať z toho pára vejde a dej do bahna, anebo k hodnému ohni a zvíš, jak tomu bude, kterej ti co takového uškodil; při tom nepůjčuj ani nedávej ukrást nic žádnému, aby se nemohl zase opraviti; bude vždycky stonati, dokud to tam bude. — Jináč. Kdyby se kdy přitrefilo, že by kůň v cestu rozkulhal na přední aneb na zadní nohy a ty nemoh poznati, co by mu bylo, tehdáž vem lejn do velkého hrnce, nalej na to dobrýho vocta, vař to u ohně dlouho až zhoustne jako kaše, namaž mu tím nohu, na kterou kulhá od kotníka proti srsti až nahoru všecko i plece. Potom mu to přivaž všudy, kde se mu to tře, nech ho tak přes noc státi; můžeš mu to udělati tak až do třetice, a tak se tím zhojí.

Od vytknutí nohy. Vezmi vopratku, válec a knytlík, natáhni přes ten válec, potom vezmi po vodě vody a vař v ní senný trusky, obkládej mu nohu s tím náležitě a koně sobě zhojíš.

Proti uřknutí koně. Vezmi kocoura, vrz jej po třikráte pod vodu ve škopku, toho koně tau vodou všeho mej proti srsti, roztav potom kus sejry a kočičích lejn, s tím koni kuř do skřípí, přidaje do toho kouře něco pavího peří a přikrejíc koně nějakou houní dobře, ať stojí v teple, a to můžeš kolikráte učiniti, až se zhojí.

Která klisna nechce sbřeznouti. Vezmi zajíce březího, a to malý zajíče spal na prach, dej toho prachu něco klisně sníst, každá zůstane březí. To pravda jest

Kterej kůň krví močí. Vezmi žahavek a kozích bobkův, stluč to dobře a dávej koni jísti v řezance a nedej mu píti do půldne. Můžeš mu dávati žahavky se senem. Potom bude zdráv.

Aby kůň línal. Dubový listí, sušený dobře, na prach tlučený; když koni voves dáváš, pokrop jej vodou a posypej tím prachem, tak čiň do některého času, pokud se zdáti bude. Od toho bude línati velmi dobře.

Když koni noha voteče. Vezmi sůl a loj jarej, spusť obý to v hromadu spolu a maž mu s tím nohu a zhojí se zase brzy.

Kdyby někdy zloděj koně ukradl. Pomůžeš sobě takto. Vezmi to, co ti po něm zůstane, buď uzda, vohlav, nebo prostraněk, cokoliv na sobě míval a jdi s tím na krchov a hleď, kde jest nejnovější hrob, zakopej to do toho hrobu asi pídi z hloubí, pak pošli, kdebykoliv zlíbilo, na cestu po něm, nebo ten kůň nebude moci daleko jíti, a tak se ho doptáš

Kdyby kterej kůň od větru ochvátil a tím zuby stonal, anebo se dmul, tomu pouštěti z tej žíly, která jest mezi očima a mezi ušima, tím zase mu k zdraví pomůžeš.

Kterej kůň mívá nehet. Přehni mu ucho jeho na půli a vnitř uřež mu kousek ucha a našti mu do něho a ve křípí soli, aneb strč mu do křípí špice na obě strany a natři mu je dobře solí. — Jináč. Vezmi kmín lesní, setři jej a vlož do hrdla koni, potom nařež mu ucho a dobře natři solí, v křípí jak svrchu psáno stojí.

Recept na prašivinu. Vezmi koňského sádla starého a roztři je sazemi a sírou, však nejprve drobet kolomastí namaž, potom tímto trojím sádlem, přidaje k tomu kousek nepravého másla, po všem koni namaž. Zhojí se.

Opal koni sehnati. Vezmi cihlu rozpálenou ve vohni a připaluj mu jej a tak mu jej umoříš.

Když se roh koni puká, rozetři cibuli v pánvici s kozlovým lojem a natírej tím koni. Zhojí se.

Na prašivinu, lupty a bradavice. Rozdělej vitrolinu s vaječným bílkem a potom umej mu nohu vodou po proudu dolů běžící, přidajíce drobet lutrocilu, rozdělej to a pomazej. Zhojíš koně bradavičného. — Jináč. Vezmi vitrolinu s vaječným bílkem smíchanou, umyj mu nohy, ať má čistý, bílý, potom s tím potírej. Každý lupty se zhojí.

Který kůň má mušky. Vymejvej hnojnou vodou a rozdělej s vaječným bílkem vitrolinu, tím pomazuj a vyhojí se.

Když se kůň tkne. Vezmi slaniny a zaškařuj mu s ní zlé maso, jinak zasejpej vápnem nehašeným, však slaniny musíš starý bráti.

Ochváceného koně zhojiti. Pusť mu třmennými žilami a stronovními i také pod kotníky a potom stoj s ním ve vodě na proudě až do břicha a pokrutinu neb záboj lněnej koupej, vař ve vodě a obvaž mu nohu a roh nabíjej. Zhojí se.

Který jest kůň plnorohý. Vezmi vitrolinu, řepíčku a vaječného bílku, spolu rozetři, přikládej a zhojí se.

Když koni roh chce sjíti. Vezmi vitrolinu, a rozdělej jej vaječným bílkem, spolu to přikládej na roh. Vysuší se mu všecko. Potom vem vysokej trank (?), černohlávek a řepíček, svař to, vezmouce vody po proudu; vymejvej mu. Byť se dost málo držel, zhojíš ho sobě. Můžeš mu taky starým sádlem zaškvařiti. (Dokončení.)

Titulní list Rittersberkovy sbírky českých národních písní z r. 1825.

Pan prof. Dr. O. Hostinský dovolává se ve svých důkladných a věcných studiích „O naší světské písni lidové“ často sbírky Rittersberkovy, která byla vydána r. 1825 v Praze na podnět nejvyššího purkrabí hraběte Fr. Ant. Kolovrata Libšteinského (srovnej Č. Lid I. 28). Podáváme snímek obrázku, litografovaného v Praze (litogr. Ant. Machek), který zdobil začátek sbírky této. Znázorněny jsou tu zpěv, hudba a tanec. Hudba vyobrazena hlavně lidovými nástroji, dudami a nyní již vzácným cymbálem, k nimž druží se po straně stařík s flašinetlem. O tančících bude obšírně vyloženo v knize podepsaného „Dějiny tance v zemích českých“, z níž obrázek tento je vyňat a která se právě tiskne nákladem Fr. Šimáčka v Praze. *Zbt.*

* * *

Titulní list Rittersberkovy sbírky českých národních písní z r. 1825.

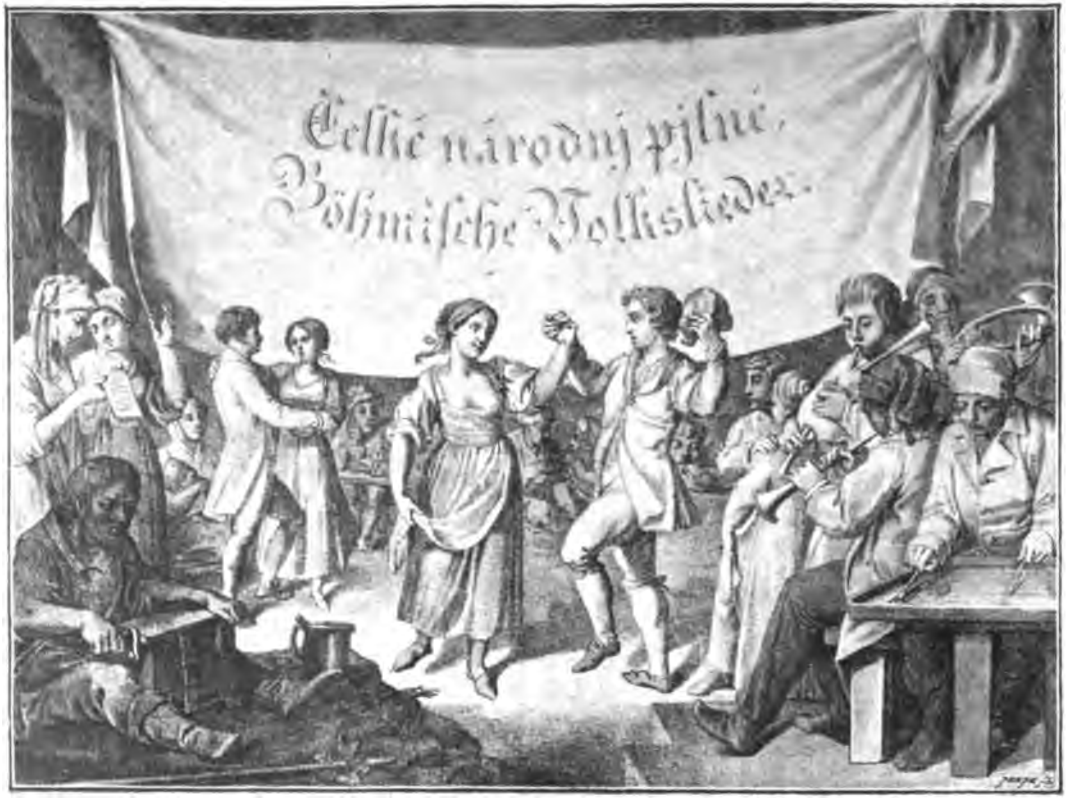
České národnj pjſně.
Böhmiſche Volkslieder.

Zvířecí mluva na Slovensku.

Napsal Josef **Čižmář**.

O zpěvu ptáků v Bošácké dolině pěkně se rozepsal J. L. Holuby v tomto sborníku (II. 29.). Od výrostků v Novém Městě nad Váhem zvěděl jsem několik dalších ukázek utěšené mluvy zvířecí.

O netopýrovi domnívají prý se ptáci, že je čert z pekla vyslaný. Tak prý celé hejno vrabců, uvidí-li „myšára" (netopýra), odletí rychle někam do křoví a trčí tam dotud, až se jim „myšár" zcela s očí ztratí. Potom ten nejsrdnatější vyskočí z úkrytu a táže se druhých: „Byl tu čert?" A všichni mu odpovídají: „Byl, byl, byl." A první se táže: „Vzal-koho?" Načež vrabci špatně čítajíce, volají: „Vzal, vzal, vzal." „A koho?" táže se opět prvý. „Chlapa, chlapa," odpovídají všichni, neboť, třeba se strachem před „myšárem" tetelí, přece sebe za „chlapy" mají.

Vrána majíc v létě dosti zobu, je vybíravá, a proto, když spatří „koňačinec" (koní trus), hnusí se jí z daleka, neboť provolává: „Kak, kak, kak". Ale v zimě, když je všecko pod sněhem, ráda jej vidí, neboť našla: „Koláč, koláč."

Straka pro svou všetečnost, tuším, i na Slovensku málo je oblíbena. Tak, když uvidí v poli zdechlého koně, hned táže se přítomných vran: „Čí je toto koň?" Vrány však sebevědomě ke své kořisti se hlásí volajíce: „Náš, náš." No, už samu ta otázka straky zlobí vrány a proto chystá se na ni jedna: „Bičikom, bičikom" a druhá: „Kolom, kolom."

Sejdou-li se pinkava, bažant, kuvík, vrabec a „jarabica", volá pinkava na bažanta: „Pichni, pichni." Dobrácký však bažant nemá nikoho nepřítelem a proto táže se udiveně: „Koho, koho?" Načež navádí kuvík: „Diévku, diévku." A dotěrný vrabec rychle se táže: „Čim, čim, čim?" Jarabica zlostná radí: „Krivákom!"

Slavík časně z rána dobírá si člověka ještě spícího: „Spi, spi, spi — čepica horí." Kohout sám a jediný slyší anděly v nebi prozpěvovati. Proto, když on zpívá, měl by se každý pobožný člověk pomodliti nebo aspoň přežehnati. Tak aspoň vykládala mně „bohyňa" z M. L. Ale šuhaji slovenští zlobí se na kohouta, neboť se každého z nich, pozdě od „frajérky" domů jdoucího, táže: „U keréj's ból?"

Jak oslavují ptáci Boží narození o vánocích, poznáváme z těchto veršů korednických: „V trní vrabci čvirikajú, pána svého privítajú. Síkorka vraví cin, cin, cin, že sa narodil Boží Syn. Straka vraví traka, raka, že premohl pekelného draka. Sova vraví uhu, uhu, sláva na vysostech Bohu."

Jednou odešla „gazděna“ na hody a zavřela husy do chléva, v němž bylo i tele umístěno. Když pak nedbalá děvečka prvého dne po odchodu gazděny ani hus ani telete nenakrmila, hladové husy mladší štěbotaly tázavě ke staré: Dlho-i ty hody budú?“ Stará však, sama jsouc hladová, žalostně odsekla: „Týdeň.“ Ale tele, slyšíc to, ještě smutněji zabečelo: „Běda mně.“ A bědovalo tak dlouho, až „gazda“ sám, bědování porozuměv, hlad jeho i hus upokojil.

Kohout „keď je pri slépke“, třískne křídlem o zem a zpívá prý: „Kúpím ti botky“ a tak vděčnost za lásku slibuje. Ale „slépka čuduje sa“, diví se velice dobrotě kohoutově, volajíc: „Čo, čo, čo?“

A slyšme ještě, jak drobná chasa slovenská, řídíc se asi pořekadlem: „Máš-li, člověče, škodu, o posměch se nestarej“, z kozy utrápené sobě posměch tropí: Jednou přivázal pasák na mlýnské kolo kozu. Mlynář nevěda o tom, spustil vodu, kolo vyneslo kozu nahoru a silně s ní o kládu třisklo. „Meleme, meleme,“ zvolala prý ještě na pasáka. Podruhé zase spadla koza i s capem (kozlem) kdesi do hluboké vody. „Ke by bol hák, ke by bol hák,“ křičel prý cap. Ale koza nedočkavši se už pomoci a plno vody v sobě majíc, bumlala jenom: „Ke-by bolo, bolo by, bolo by.“

I vrčení psů slovenský chlapec rozumí: Do osady přistěhoval se nový učitel, který hned po svém příchodu poklonu na faru učiniti šel. Šel pak s ním i věrný jeho pes gajdoš. Když přišli k faře, vyběhl jim v ústrety múrek (bedlivý strážce fary) a zhurta si štěkl na gajdoše: „Čí si ty?“ Gajdoš se představoval: „Rrrechtorrrov.“ Ale hned štěkl též on na múrka: „A ty čí?“ „Farrárrrov,“ vrčel hrdě múrek, ale hned už dobrotivě nabízel gajdošovi přátelství: „Budeme švagrrrové, švagrrrové.“

Jak se konečně žáby při svých koncertech baví, poznáváme ze žalostného tohoto dueta. Jedna si stěžuje: „Umrel mi muž, muž.“ „„Kedy, kedy?““ ptá se jí druhá. „Tedy, tedy, vondy, vondy.“ „„Čo ti poručil?““ „Enom samé plundry, plundry.“ A v podobném tónu naříkají prý žáby nekonečně dále.

◆

Pověsti o pokladech z Jihočeska.

Kdysi chtěli dva drvoštěpové zmocniti se pokladu, který prý jest v bývalé kapli Menštejnské zakopán. Kopali celý den, ale nenašli nic. Když se již šeřilo, ozval se pojednou v sousední rozvalené komnatě ohromný praskot, něco tam svištělo, jakoby se tam proháněla Meluzína. Při tom viděli vystupovati odtud kouř a slyšeli hřmot kladiv. Najednou začalo se všecko třásti a celý hrad jakoby tancoval. Drvoštěpové zanechali všeho a pádili z hradu ven, a tu zahléd i, že tam pracují malí mužíci bez kabátu a s ohrnutými rukávy u košil. Velice poděšeni přihnali se drvoštěpové domů a dlouho nemohli promluvit.

Česká Křemže. *Petr Valenta*, bohosl.

Na jihu ode vsi Roudné (u Budějovic) stojí cihelna „domek“ a pod ní byl kdysi veliký rybník, ze kterého zbylo několik tounì. O jedné z nich vypravuje si lid, že nemá dna. I vypravuje o ní dále takto: Před lety stával na místě jejím zámek. Obyvatelé jeho byli velice bezbožni a velice prý týrali své poddané. Kdysi také zmocnili se bezprávím jakýmsi velikého pokladu; bojíce se oň, schovali ho v lese na blízku zámku. Než míra jejich hříchů byla naplněna, zámek jejich se vším všudy se propadl a na místě jeho objevila se ona tůně. Páni zámku vraceli se právě z výletu, kočár jejich i s koni a kočím i s nimi sjel do hlubin země Toto prý lidé zahlédli, přichvátavše sem, poděšeni jsouce neobyčejnou katastrofou. Od těch dob prý ukazuje se časem na cestě pod „domkem“ ohnivý vůz čtyřmi koni tažený a za vzlykotu sjíždívá prý do hlubin země. O pokladu jejich, který, jak svrchu podotčeno, ukryli v lese, vypravuje se dále takto: Jeden pasák z Roudného šel o pašijových dnech do lesa na „bjičišťata“. Dlouho se mu nechtělo žádné líbiti. V tom ohlížeje se všude po lese, spatří jakýsi pařízek ze země na prst vyčnívající. I myslí si: tohle by bylo pékné „bjičiště“ — a jak za to popadne, pozdvihne rázem ten parýzek i s kusem okolní země. Pod zemí zvednutou spatřil množství peněz, nad nimiž poletovaly modré plaménky. Poděšen dá se na útěk a celý udýchán vypravuje vrátiv se do Roudného, co se mu přihodilo. Tam prý poznali, že pozvednutím země vlastně odkryl poklad, o němž se již dávno vypravovalo. S kvapem odebrali se do lesa, aby našli ono místo; ačkoli však nalezli místo, kde pasák chodil a bloudil, přece již nenašli ani památky po pokladu. Dokud nebude poklad ten vyzdvižen, potud nebudou páni propadlého zámku vysvobozeni. Na místě pokladu prý vídati světlo.

Plavo (u Č. Budějovic). Dle vypravování svého otce *V. Janás*.

Pod Kozím Hrádkem u Tábora jest louka, lid nazývá ji „zemanská“. Jest na jedné straně ohraničena strání, na druhé pak potokem „Kozským“ a lesem. Jednou, tak vypravuje sobě okolní lid, pásl na veliký pátek, když se pašije v kostele čtou, na té louce ovčák z blízkého „Červeného dvora“ ovce. Stál opřen o hůl a díval se, jak stádo jeho vesele se pase; byl obrácen zády k stráni, jež louku ohraničuje, a obličejem k potoku Najednou slyší za sebou cinkání, jako když někdo penězi o sebe zvoní. Obrátil se a zůstal nad tím, co spatřil, celý ustrnulý. Ze skály, na níž stával kdysi Kozí Hrádek, na jednom místě hrnuly se ven zlaté peníze, jež pěkně v řadě jeden za druhým kutálely se do protější stráně. Ovčák celý zaražený díval se na ten zjev, až teprve když viděl, že řada zlaťáků jest již u konce a brzo celá v skále zmizí, vzpamatoval se a hodil po penězích holí, kterou v ruce držel, zasáhl však již jen konec řady, z něhož dva peníze vyrazil, ostatní pak zmizely ve skále, jež se zavřela, a vše bylo opět jako dříve. Ovčák běžel ihned na místo, kam ty dva peníze, jež vyrazil, padly, zdvihl je, dal do kapsy a běžel rychle do dvora. Zde sebral motyku a pospíchal nazpět na louku, aby kopal na místě, kam peníze zmizely; nemohl se však ničeho dokopati. Když již celý byl kopáním utrmácen, chtěl se aspoň na ty peníze, jež holí svou vyrazil, podívati, jak se však ulekl, když místo nich z kapsy jen dva kusy kamene vytáhl. To bylo prý trestem za to, že nebyl spokojen s málem.

Táborsko. *J. Domorásek.*

* * *

„Puška“ při zakončení mlatu.

Jihočeský obyčej. Popisuje J. *Zítek*.

Domlacují-li ve vsi žita, což děje se okolo vánoc, nastává veliké napjetí mezi sousedy, který sedlák bude dříve hotov a který později. Obzvláště mladé, svobodné holky nebo selka, které byly již domlátily, pilně dávají pozor, kdy u souseda budou mlátiti poslední půldne, nebo ještě lépe poslední „řad“. Tu připraví si „pušku“, t. j. spletou ze slámy vích, jakým se myje, drhne zem, vloží do ní „slepičinu“, nebo rozkrájené košťály, nebo saze, a plíží se opatrně ke vratům, kde se domlacuje, aby hodily „pušku“ mlatcům do stodoly. Nosí ji výhradně mladé holky, obzvláště má li některá u souseda milého, nebo ji nosí selka, jež se slovy: „Tu máte pušku“ vhodí tuto mlatcům, když jsou v nejlepším, do stodoly. Okamžitě zahodí všickni cepy a běží za tou, která jim pušku vhodila. Ale ani ta nečeká na mlatce, až odloží cepy. Jakmile vhodí „pušku“ na mlat, již vezme nohy na ramena a utíká, co může. Dohoní-li ji, při čemž si ovšem „chlapci“ znamenitě pospíší, a mladá-li jest nebo snad dokonce jeho milá, musí dáti tomuto šťastnému hubičku. Ovšem že sama ji nedá, ale hoch vezme si nejen jednu, nýbrž co může. Po případě ji též počerní, dala-li do „pušky“ saze. Byla-li však chycena selka, musí dáti tomu, který ji chytil, při nejbližším jídle vejce na másle. Potom se jde domlacovat. Každý dává pozor, aby neuhodil poslední a puška nepatřila jemu, nebo tu má smích ode všech. Může ji dostati sedlák i selka. Třeba nikdy nemlátili, „domlacovat“ přece přijdou poslední půldne nebo aspoň poslední řad i tito. Má-li se již v několika úderech ukončiti mlácení, zahoří tváře všech a nastane veliká otázka: „Kdo to jen bude? Jen abych to já nebyl, jen abych to já nebyla!“ Napjetí roste; již jen asi 8 ran a čí bude „puška“? Tempo se drží. Ještě dvě rány by se měly dáti cepem, ale sedlák zdvihne cep a — nenechá ho více dopadnouti. Kdo udeřil před ním, nenadav se úskoku, má „pušku“ a za odměnu se všech stran mu zvoní smích, obzvláště ženského pohlaví, má-li „pušku“ mužský, a obráceně. „Pušku“ to ovšem velice mrzí, že ji dostal(a).

Výheň u Velešína.

Domlacuje-li se jakékoliv obilí, slaví se „puška“. Hospodyně pilně dává pozor na mlatce, aby jim mohla pušku, t. j. pánvičku, do stodoly vhodit při posledním „řadu“ se slovy: „Tu máte pušku“. Nastane hon. Chycena-li selka, mohou ji počernit, ale musí dáti všem mlatcům vejce na másle.

Rančice u Kamenného Újezda.

* * *

Pozn. red. S obyčejem tímto shoduje se zvyklost, kterou líčí p. J. **Šimánek**, theolog v Č. Budějovicích, v ten rozum:

Když se na Pacovsku domlacuje, nechce žádný z mlatců míti poslední ránu ze strachu, že by „dostal starýho“.*) (Jindy se říká, že „dodělal starýho“.) Po ukončeném mlácení jde jeden chasník do síně třikráte uhodit cepem do vísku slámy; chytí-li ho při tom hospodyné, musí dáti na kořalku, nechytí-li, dává hospodyně pití. Zvyk ten se nyní již zanedbává, dosud však pije se tak zvaný „domlatek“, t. j. hospodyně zavolá mlatce do sednice a nalévá jim tak dlouho, až „má každý dost“.

Čáry a kouzla z okolí Týna nad Vltavou.

Sebral **Mat. Staněk.**

Že slouhové a jich ženy, pohodní a některé staré baby čarují, je všeobecně známo, ač není znám dobře způsob, kterým své čáry provozují. Nejčastěji učarují kravám, buď že místo mléka dojí krev anebo přestanou docela žráti; ale mohou učarovati také člověku.

Slouha ze Slavětic učaroval Voběrkovi z Karlova. Tento si pozval nějakého jiného slouhu, který způsobil, že slavětický slouha otekl. Oteklý běžel hned k Voběrkovi a pobíhal jako šílený kolem něho, ale k samému se nepřiblížil. Konečně dopálil se Voběrka, kopl slouhu, následkem čehož otok mu splaskl, slouha domů odešel a své učarování zničil. Slouha v Netěchovicích k stáří žebral a čaroval. Přišed jednou do jistého statku, dostal méně mouky, než čekal. I zvolal na hospodyni: „Káčo, bude tě ruka bolet!“ a odešel. Týž den přestala jim jedna kráva žráti a nežrala ani druhý den. I poslali pro téhož slouhu, ten přinesl veliký klíč, otočil jím před tlamou krávy a ta počala hned žrát. Jeho ovdovělou ženu viděl jistý Korbel na veliký pátek, jak lezouc obráceně po zpátku na kříž, řezala z něho třísky. Odepjav pásek vysekal jí, co jen mohl; ona však ani necekla, třísky pevně v křídle držíc. Třísky ty nechtěla vysypati za žádnou cenu; až když se podařilo Korbelovi zástěru jí utrhnout, mohl tyto rozházet. Tu prosila Korbela, aby to nikomu neříkal. Táž pohádala se se svou sousedkou o husy, a představený, k němuž přišly, nemoha je srovnati a nechtěje déle jich huby poslouchati, zavřel obě do chlívka. V noci pak protrhlo jej ze spánku volání: „Vojtíšku, Vojtíšku!“ Otevřel dvéře, ale nezpozorovav ničeho, lehl si zase. Za chvilku slyší zase týž hlas; ale venku neviděl nikoho. Po třetím konečné volání překročil prážek, chtěje se podívati po dvoře. Ale najednou klesl a s místa se hnouti nemohl. Nemocného museli domů odnésti. Když již všecka pomoc lékařská byla marna, šli s ním do Bernatic k jistému pohodnému, který mu dal nahlédnouti do zrcadla. V tom zrcadle viděl rychtář onu slouhovou. Ta, dle výroku pohodného, mohla mu jedině pomoci, a to tou právě věcí (kořením), kterou mu to způsobila (přes niž jej nechala přejít); nenajde-li té věci, měla týž podzim umříti. Než přijel rychtář domů, roznemohla se slouhová a otekla, ale koření ono, které v lese zakopala, najít nemohla. Rychtář musel tedy umřít a slouhová umřela za týden po něm.

---

*) Na Č. Krumlovsku: že by „dřel kozu“.

V Načeradci dojila v jistém domě kráva krev. Bába prý jim poradila, aby smažili mezi prahem kůži, která se dává pod stěžeje, aby dvéře nevrzaly; za chvíli přišel soused a prosil, aby přestali, že ho to pálí, že krávě pomůže, a pomohl. V Pašovicích žila vojačka, která umytím rukou v nápoji uměla učarovati kravám, ale od toho pomoci neuměla. To uměl slouha v Doubravce, který radil lidem, aby ji hleděli zkrvaviti, pak že na ně nebude míti moci žádné. V Bohonicích v jedné chalupě přestala kráva žrát a hubeněla tak, že ji museli za babku prodat. Přivedli jinou a ta, právě jako předešlá, nevzala do huby. I šli se poradit k jednomu pohodnému pod Novou ves. Ten krávě pomohl a poučil je, že ta osoba, co jim to udělala, přijde téhož dne k nim; oni aby jí nic nedávali a z domu ji vyhnali. Vše se tak skutečně stalo.

Čarodějnice vůbec nemůže učarovat, nemá-li žádné věci od toho člověka, jemuž chce učarovat.

Udělá-li někdo krávě, vezmeme mléko od ní, to uvaříme v novém hrnku přiklopeném novou pokličkou. Do kůlu zarazí se železný hřebík, na ten lejeme to vařené mléko, a když teče po kůlu, mrskáme tento metlami. Než jsme s tím hotovi, dostaví se ta osoba, jež krávě učarovala.

V Litoradlicích přestávala kráva žrát a tak zhubeněla, že byla jen kost a kůže. Pohodná nějaká jim řekla, že mají vykropenou stáj umrlčí vodou a tím uděláno, a dala jim vodu, kterou se měl chlév vykropiti. Krávu měli prodat; ta byla tak bídná, že ji museli odvézt; za 14 dní prodali ji z Koloděj do Týna, a po jaru měla 2 telata.

Čarodějnice a čarodějník prý neučarují: 1. Když vylejeme za nimi vodu. 2. Když zarazíme za nimi nůž do futra. 3. Když zarazíme staré škrabačky do futra. 4. Před Filipem a Jakubem obložíme prážky drnem, do něhož dáme březinky; kdyby pak chtěla nějaká čarovat, musela by všecky kořínky spočítat. 5. Před sv. pannou Barborou uvážeme lýko syrové ke skobě a vykropíme příbytek svěcenou vodou. 6. Před Třemi králi vykropí se dům svěcenou vodou. Rovněž tak vykropuje se obydlí před 4 suchými dny.

V Ondražicích byl myslivec knížecí, jehož revír hraničí s hraběcím; ten prý také čaroval. Ráno, když spatřil někoho z hraběcího revíru dříve, než on jeho, měl ten den štěstí, a hraběcí mohli dělat co chtěli, nezastřelili nic. Byl-li však sám spatřen dříve, nezabil on nic. Jednomu člověku dal pušku, tomu ji však někdo ukradl. I šel si k němu stěžovat. Myslivec už věděl, co se stalo, a řekl: „Nic se nestarej, flinta přijde zas sama.“ A skutečně, než přišel domů, měl flintu na svém místě, ale byla nepokojná, stále se pohybovala, ano jednou, když ji nehezky pojmenoval, postavila se proti němu.*)

◆

Dešťoměr prý rozhání mračna.

Ukázka, jak vzniká v nynější době pověra mezi lidem.

Podává Dr. **Čeněk Zíbrt**.

Pěkný příklad, jak lid, neznaje dešťoměru a jeho vědeckého významu, zosnoval si v době nedávné pověrečný výklad, že rozhání mračna, a přidal si k tomu hned domnělé důvody, podává list,

---

*) Srv. podobné pověsti: Zíbrt, Myslivecké pověry a čáry za starých časů v Čechách. V Písku, 1889.

Městská … v …

který byl poslán p. prof. Drovi. Fr. J. Studničkovi (za laskavé zapůjčení pro Český Lid vzdávám díky) se steskem, že správce deštoměru N. v městečku N. nemůže podati bezpečné zprávy o deštoměrném zkoumání. Píše doslovně: „Koncem srpna bylo zde veliké sucho; mnoho mraků a bouřek přeletělo přes zdejší krajinu, aniž by z nich bylo pršelo. Vinu toho přikládalo zdejší nevzdělané a pověrčivé obecenstvo deštoměru; mezi lidem se vypravovalo, že náš deštoměr je .... elektrika, která na tři hodiny mračna rozhání. Nikde prý ji nechtěli přijmout.... Jiná bajka o tom zněla, že ty elektriky dávají do jednotlivých krajin pojišťující společnosti, aby rozháněly mračna, by nemusely platit náhrady za škody krupobitím způsobené. Dne 2. července shromáždilo se před bouřkou něco lidí u zahrady, na níž deštoměr stál, a ženy vybízely odrostlé darebáky, aby deštoměr rozbili; dva z nich vypáčili dvéře u zahrady, ale deštoměr nechali na pokoji. Teprve v noci někdo deštoměr vzal. Na neštěstí donesly se mi ony báje teprve pozdě večer téhož dne. Deště 3—4 dni trvající podnítily pověru tím více. Pomocí četníků, jiří tři mladé dareby na mé udání vyslýchali, dostal jsem deštoměr zpět; oni se sice nepřiznali, ale lidé poznali, že s deštoměrem nežertuji. Pachatel, uslyšev, že celá věc udána jest soudu, deštoměr podhodil na louku do proutí, kde jej děti dne 7. července našly. Neporušený deštoměr přenesl jsem na mlynářovu zelnou zahradu, kde jsou stále hlídači. Zde vidí lidé deštoměr a mne, kdykoliv měřím, tak poznávají, že není deštoměr žádná elektrika... Ačkoliv byly mysli lidí nejen zdejších ale i okolních obcí pobouřeny, přičinily se nynější hojné deště valně k zapuzení té pověry."

O hejkalovi.

Podle lidového podání v Borači na Moravě napsal **Jos. Soukal.**

Hejkal vyskytuje se tu ve dvojí podobě; buď jako pták nebo jako člověk. Určité podoby jeho nelze vyšetřiti Jako pták sedává na stromech, odkud pokřikuje na chodce v noci „hej, hej!" a tím lidi straší. Ozve-li se mu někdo, skočí mu na záda a tluče ho křídly a klove zobákem. Nejlepším prostředkem proti němu je opálené koště, jen tím „se mu to může oplatit" a lze ho odehnati. Jako člověk má podobu černého muže, sedá také lidem na záda. Může se proměnit v jakoukoli věc, nebo vzíti na sebe jinou podobu.

Jeden člověk šel do Jestřabí u Byteše lesem. V tom lese křičel hejkal. Pocestný to po něm několikráte opakoval a hejkal přiletěl a „klobal" ho do hlavy a bil ho křídly, až ho utloukl. — Čeledín z Borače hnal o dvou hodinách v noci koně na pastvu. Pásl sám a bylo mu tam smutno. Kdesi v dálce křičel hejkal a on to po něm opakoval. Hejkal přiletěl blíže a křičel zase. Čeledín opakoval to ještě. Hejkal vlétl mu na hlavu, „klobal“ ho a tloukl křídly. Čeledín ho shodil dolů, ale hejkal mu vlétl zase na hlavu a tak se na něho sápal, že byl čeledín už jen málo živ. Na štěstí sběhlo se tam již více pasáků a ti hejkala zabili.

U Mazáčů v Doubravníku bydlel nádenník. Ten šel jednou v noci z Prudké, i slyšel, že někdo za ním volá „hoj!“ Ozval se, ale hned přiběhl černý muž, skočil mu na záda a nechtěl se ho pustit. Když šel nádenník přes příkop, skočil hejkal na zem, a jak jej hejkal překročil, skočil mu hned zase na záda a zůstal tam až do Doubravníka. Teprve když přišel pod „odkap“, hejkal skočil dolů a utekl.

Chudý muž šel do lesa, aby si tam nasekal dříví Když svou práci vykonal, svázal dříví do veliké nůše a chtěl jíti domů Setmělo se již a ve velikém lese byla úplná tma. Ubožák dlouho bloudil. Tu zaslechl za sebou pronikavé hvízdnutí a neobyčejný hluk. Obrátil se a spatřil na vysokém buku černého muže, an se tam houpá. Tím způsobil takový hlomoz, že ptáky z hnízd vyplašil. Jak uslyšel kroky, vyhoupl se na nejvyšší haluz a volal silným hlasem: „hej, hej!“ Chuďas řekl mu: „Tobě se to hezky křičí a zpívá, ale já chudák nemohu najít cesty k domovu“ V tom skočil černý muž se stromu na polekaného chudáka. Ten odskočil a vytrhl z nůše tři březové pruty, a maje náhodou při sobě lahvičku se svěcenou vodou, pokropil ty pruty a hnal se po něm. Hejkal neznal patrně divotvorný účinek svěcené vody, i chtěl skočiti na něho. V tom však dostal ránu, zařval a svalil se k zemi, kde se proměnil v šedý kámen. Chuďas poděšen utíkal domů.

Doubravnický „panáček“ (kněz) pozván byl jednou na Křižovice. Když odcházel, řekl kuchařce, aby mu přišla naproti. Ona však se po tmě bála jíti. Když se panáček vracel, křičel v lese hejkal „hej!“ a tu se domníval, že je to kuchařka, proto se ozval. Hned přiběhl černý muž, skočil mu na záda a nechtěl slézt Až když přišli ke kostelu, řekl panáčkovi: „Kdybys neměl toho flíčku na hlavě, však bych tě tak nepustil.“ Potom utekl

Jestřabská chasa (u Doubravníka) jela jednou ze svatby cestou „honzovskou“ přes les. Když přijela do lesa, svalilo se jim dřevo přes cestu a svatebníci nemohli dále. Tu jeden z nich zaklel a vůz hned popojel dále, ale hned se zase zastavil. Muž ten slezl a šel se podívat, proč vůz nejede. Pod kolem uviděl malý kamínek, kterým bylo kolo opřeno. Vzal ho a odhodil; ale hned se proměnil kamínek v malého chlapečka, který stále rostl, až byl tak veliký jako stromy v lese. Potom chytil toho muže a zbil ho. Byl prý to také hejkal.

Tištěné formuláře lidových pozvání na svatbu a na křtiny.

Podává Dr. Čeněk *Zíbrt*.

Mám tu před sebou starý formulář, tištěný na listě zvláštním, určený pro mládence, kteří chodili zvát na svatbu. Podle tisku se zdá, že byl vydán pro praktickou potřebu ve století XVIII. Formulář je tak upraven, že mládenci si doplňovali jména osob, dobu sňatku a pod. Úprava neliší se od pozvání posavad obvyklých mezi lidem. Vedle formuláře zvacího listu na svatbu zajímavý je formulář zvacího listu na křtiny, který mně poslal p. J. Weger, studující v Ml. Boleslavi. K nim druží se list třetí, starý tisk z minulého věku, kterým zvali na kmotrovství.*) Otiskuji tyto tři dosti vzácné tisky pro budoucí paměť. Snadno se tyto neveliké listy upotřebením ničily, někam pohodily. Odtud jejich vzácnost. Otiskuji pozvání na svatbu švabachem věrně podle originalu. Pozvání na křtiny vytištěno je na archu, složeném na způsob psaní. Kdo chtěl, vyplnil si jméno a mohl list hned poslati.

Spůsob aneb Naučenj Mládencůw, kteřj ſe k zwanj na Swadby potřebowati dagj.

NB. Gedenkaždý, kdo na ſwadby zwanj potřebowati se dá, má pilný pozor dáti, aby oſobám mužſkého a ženſkého pohlawj, které zůwe, podle Stawu gegich tytulirowati a kde geſt N. N. položeno, netotiko Hoſtj, ale y ženicha Newěſty gméno gménowal.

Slowutné a mnoho wzáctné Poctiwoſti Pane N. N. aneb Panj N. N., že tento Přjchod a Žádoſt naſſý w dobré obrátjte, za to vctiwě žádáme. Na přednjm Mjſtě wzkazugj Páni Rodičowé, tolikéž y Pan ženich s ſwau neymilegſſy newěſtau dobrý a ſſtiaſtný den powěditi, přitom Pánu, tolikéž Panj i Panně Dceři / Štěſtj zdrawj / hogneho Božjho Požehnanj a wſſech ſpaſytedlnych wěcý podle Duſſe y Těla za prodlaužená Léta na Wſſemohaucým Pánu Bohu vpřimně winſſugj. Dálegi toho před Pánem teyná nečinjce, že z wnuknutj Pána Boha wſſemohaucjho poctiwý mládenec N. (neb Wdowec N.) umjnil w Staw Swateho manželſtwa / s poctiwau Pannau N. (neb wdowau N.) dcerau wlaſtnj Slowutneho Muže Pána N. N. Sauſeda zdegſſýho wſtaupiti: Y uznáwagjce to ti nowj manželé, že takowy poctiwý Sňatek Swadebnj bez dobrých a poctiwých Lidj obogjho Pohlawj nemůže / obljbili ſobě wzáctnau Oſobu Pána, ſpolu s neymilegſſý Panj Manželkau, s Pannau Dcerau aneb s kým by se koliw z přjbytku laſkawého Pána ljbilo, a ſyce nejprwe k wyslyſſenj Smlůw Swadebnjch, též take do Chrámu Páně Swatého N. N. ku Potwrzenj gich Manželſkém Dne N. N. w Hodinu N. N. Rannj (neb Neſſpornj) doprowoditi, po Potwrzenj pak gich / s ginſſýma Páni a Přátely do Přjbytku Pána N. N. Prácy wážiti / a tu počeſtnau kolacy / čim ge Pán Bůh naděliti ráčil, že budau ſpolečně laſkawě požjwati, žadagj. Naproti čemuž ti nowj manželé, tolikéž Páni Rodičowé, zakazugj ſe wſſým dobrým, nebudau-li moci Službami ſwými, aſpoň pokornými modlitbami odſluhowati. My pak dožádanj Služebnjcy w te Důwěrnoſti gſme, že Žádoſt Pána Ženicha, tolikež y naſſe od Pana Skutkem naplněna bude.

---

*) Zdá se, že z exempláru podobného otiskl pozvací list kmotrovský také J. Uzel, Česká Včela, 1843, str. 208.

Pochválen buď Ježíš Kristus! Mnoho vzláště vážená Paní kmotra!

Poněvadž Bůh všemohoucí na nás manžele dobrotivě vzhlédnouti a nás s dceruškou milostivě obdařiti ráčil: Pročež k mnoho vzláště vážené Paní kmotře jakožto otec a křesťan s manželkou mou mé celé outočiště beru, a poníženě prosím a žádám, aby tomu nekřtěňátku v hodinu 3tí odpoledne dnešního dne v zdejším chrámu Páně za laskavě nakloněnou Paní kmotru se dostaviti, sobě neobtěžovali.

Za kteroužto prokázanou lásku křesťanskou a velikou milost já s mojí manželkou všemožné služby vždy konati se zavazuji, zůstávaje

Mnoho vzláště vážený Paní kmotry! ponížený k službám volný

(Podpis.)

Pozvání za kmotry (List kmotrovský).

Slovutné poctivosti, mně obvzláštně milý Pane kmotře, štěstí, zdraví a hojného Božího požehnání, se všemi nejmilejšími domácími za prodloužená leta na všemohoucím Pánu Bohu vinšuju a přeji. S uctivou šetrností se důvěřuji, že mi za zlé míti nebudete, nýbrž tento příchod můj do příbytku vašeho, i také mé sprosté promluvení a žádost v dobré obrátíte. Předně vás za to, můj laskavý pane kmotře (neb paní kmotra), pro Boha prosím a žádám, jestli jsem co proti vám učinil a vás v čem rozhněval, abyste mi to milostivě a laskavě, jednou, podruhé i potřetí pro Pána Boha prosím, odpustili. Dáleji před mým laskavým panem kmotrem (neb paní kmotrou) tajiti nemohu, kterak Bůh všemohoucí okem svaté dobrotivosti na manželku mou vzhlédnouti a nám spolu s manželkou mou synáčka (neb dcerušku) dáti ráčil, z čehož buď Pánu Bohu věčná chvála! I starajíce my se o to jakožto rodičové křesťanští, aby to nemluvňátko křtu svatého dojíti a svaté církvi katolické přivtěleno býti mohlo, já podle téhož křesťanského řádu z povinnosti mé otcovské, mého laskavého pana kmotra (paní kmotru) mezi jiné pány a paní kmotry, spolu s manželkou mou sobě obvzláštně oblibujíce, abyste se k témuž nemluvňátku před Pánem Bohem a správcem církevním při svatém křtu za jednoho rukojmí a pána kmotra (paní kmotru) postavili, uctivě žádám. Za kterýžto milosrdný skutek Bůh všemohoucí hojná odplata býti ráčí, a já slibuji svého laskavého pána kmotra (paní kmotru) až do smrti v ničemž nehněvati, nýbrž vším dobrým se odsluhovati, v náležité uctivosti a vážnosti míti. Že tato má žádost při vás skutečně naplněna bude, poníženě žádám.

Lidové stavby na národopisné výstavě.

Výkonný výbor otiskuje prohlášení: „Bylo by záhodno postaviti na výstavě některý starý dřevěný vodní mlýn, větrný mlýn a pastoušku, jež by se v původní podobě přenesly na výstavu. Kdož by věděl o podobných pěkných charakteristických budovách, jež by bylo lze k tomu účelu získat, upozornětež na ně laskavě co nejdříve výkonný výbor.“ Neváháme tu znova poukázati na věcnou a podrobnou studii o dřevěných stavbách lidu českého, kterou na základě bohatých zkušeností sestavil a hojnými názornými obrázky ozdobil akad. malíř J. Prousek t. č. v Turnově. Podáváme tu čtenářstvu Č. Lidu dvě

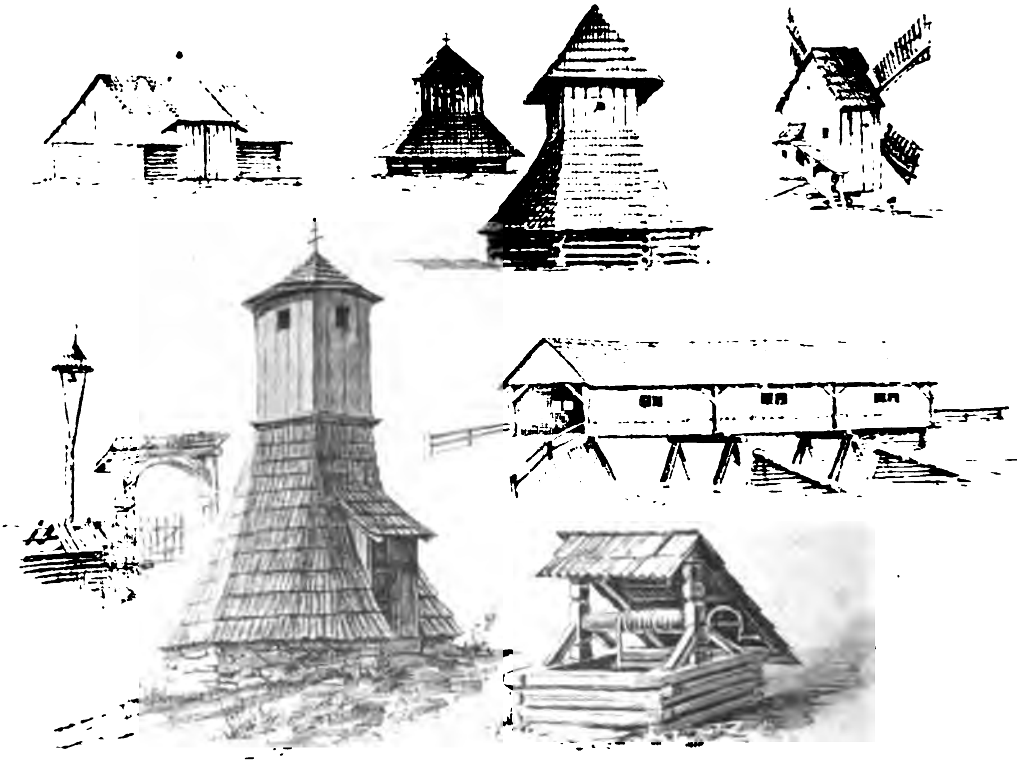

Dřevěné stavby lidu českého. Dle skutečnosti nakreslil J. Prousek.

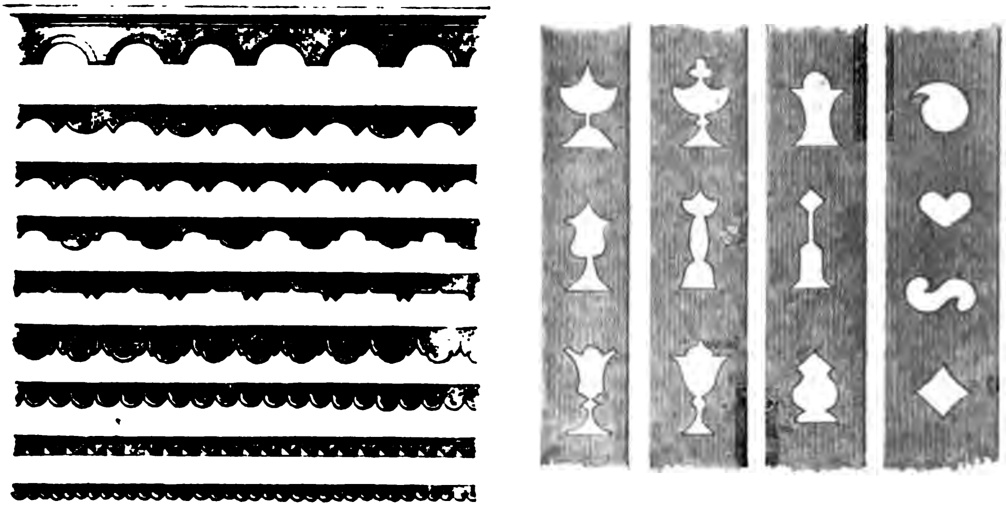

Podrobnosti při výzdobě dřevěných staveb. Sestavil Jan Prousek.

ukázky z této studie. Vedle prostých staveb, srubů (plot, zvonička, vrata, roubení u studně, stodola) znázornil Prousek tři staré zvonice (z Týna, ze Strakov a z Nedvězí), větrný mlýn starodávný (u Borovnice), bývalý krytý most (u Turnova). Zároveň připojujeme poučné sestavení detailů při výzdobě staveb dřevěných, okras vyřezávaných z prken v pestrém výběru. (Srv. Světozor 1891.) *Zpt.*

Obyčej „placení od máje" na Strakonicku.

Podává Václav Schwarz.

Svátkům svatodušním říká se v krajině strakonické „májové svátky". Prostřední svátek, t. j. v pondělí svatodušní odpoledne koná se „muzika" a při ní „placení od máje". Chasníci ověnčí malý jedlový stromeček fábory, připraví na talíř malé kytičky uvité z květin čerstvých a nesou pak s hudbou stromeček i kytičky ze stavení, kde se připravovali, přes náves do hospody. Tím dáno znamení, že počne „placení od máje", i ubírá se veškerá chasa, hoši i děvčata, do hospody.

Zde za stůl v koutě naproti dveřím zasednou muzikanti, na stůl postaví se opentlený „máječek“ a talíř s kytičkami, kolem stolu zaujme místo mužská chasa a naproti nim u dveří stojí v polokruhu děvčata. Hudba hraje známou melodii písně: „Panenka hezká je, platila od máje: dala nám dva zlaty, ty byly kulaty — my si je schováme.“

Hoši vyvádějí jedno děvče po druhém, s každou zatančí jednou nebo dvakrát kolem po šenkovně a zastaví pak s ní u stolku před hudebníky. Zde na ni žalují a odsuzují ji k pokutě, kterou ona musí zaplatiti. Žalobníka dělá tanečník, udávaje na tanečnici svou všeliké šprýmovné věci, na př.: „Přistihnul jsem to děvče v obecním lese, když z hnízda na sosně vybírala mladé zajíce, potrestejte si ji.“ — „Za to zaslouží pokutu 10 zlatých,“ ozvou se hoši — „Tolik já nemám,“ zdráhá se děvče, a vyhodí na stůl nějaký starý neplatící peníz.

Hoši se hádají s dívkou, že ty peníze již neplatí, ona pak vysadí krejcar, pak čtyrkrejcar nebo desetník, a když vše to hochům málo, položí na stůl konečně tolik, mnoho-li opravdu dáti chce — buď zlatý nebo dva zlaté; dříve dávaly dívky obyčejně stříbrný tolar.

Tím hádka ukončena, hudba spustí hlučné intrády, jeden chasník zavdá tanečnici sklenku s rosolkou, tanečník její podá jí talíř s kytičkami, z nichž ona si jednu vybere, a nyní musí zazpívati nějakou píseň. Obyčejně zpívá dívka něco případného, na př.: „Děkuju ti, mládenečku, za tu překrásnou kytičku! Tuto překrásnou kytičku vsadím já si do květníčku, budu si ji zalívati a na tebe zpomínati.“

Nyní začne hudba znova melodii písně: „Panenka hezká je“ atd., jiná tanečnice vezme se do kola a výše popsané obřady opakují se tak dlouho, až jsou všecky dívky vystřídány, načež teprve začne všeobecný tanec.

K placení vybírají se napřed nejprvnější dívky ve vsi, a ty méně váženější zůstávají naposled. Z vybraných peněz zaplatí chasa hudbu a co zbude, to propije. Z Lázu u Strakonic.

Lidové názory v Herálecku (v Čechách) o vodě, ohni a zemi.

Podává Antonín Tomíček.

Voda studničná má býti čistá. Proto děvčata „vylejvala“ studně a studánky vždy po jaru. Přišly se zpěvem ozdobené kvítím, „studýnku“ (též „studánka“) vylily, vyčistily, a za to obdržely od hospodyň, které vodu z ní braly, vejce a máslo, aby si mohly uspořádati hostinu. Nyní již žádných obřadů při tom není a o starších obřadech ani od zemřelé 80leté babičky nic bližšího nemohl jsem se dozvěděti. — Kdo vyčistí opuštěnou studýnku, ať v lese, na louce nebo kdekoli, volá na sebe štěstí — Znečisťovati vodu, a hlavně studýnky, je hřích. „Kdo plije do vody — plije panence Marii do oči a rozbolavějí se mu oči.“ Vůbec hladina vodní — oko panenky Marie. — Čímkoli znečistěná voda „pozbejvá své síly“, zvláště hojivé, kterou má každá voda pramenitá i tekoucí, hlavně „navrátivá“ — kde víříc vrací se. Na proudu je voda „nevrátivá“; jedné i druhé různě se upotřebuje.

Oheň v malém dobrodiní, ve velkém trest od Boha. Ubližovati mu není radno, aby nevzrostl a netrestal. Kdo plije na rozžhavené předměty nebo do ohně, dostane na ústa strupy. Děti rády „rozdělají si oheň“ na venku; mezi tím, co jeden rozdělává, ostatní utvoří kruh a otáčejíce se kolem ohně zpívají: „Hoř, vohýnku, hoř; Pánbůh ti dá groš. Nebudeš-li hořeti, povíme to kuřeti; kuře ti dá kamenem, ty rozhoříš plamenem!“ Po té se oheň obyčejně rozhoří; pak-li nic, uhaslý oheň kamenovánu. Hořící oheň kamenovati není radno, neboť podobný smělec prý se pak co nejdříve najisto popálí. — Kouř z ohně vystupující prozradí škůdce svého. Na koho se táhne, ten asi ohni jistě někdy ublížil anebo něco nekalého natropil. Aspoň děti kol ohně sedící zpívají: „Kouříčku, kouříčku, vokolo, kdo krade homolky — na toho.“ — A dost jsme tomu věřívali.

„Země je máma; kdo jí ubližuje, jakoby to vlastní mámě dělal.“ — „Netluč do země — biješ svou mámu! Norvi tu trávu zbytečně — rveš mámě vlasy.“ Tak napomínají a okřikují děti staří lidé. Zemi Pánbůh požehnal, člověk hříchy to požehnání jí odnímá a volá na ni kletbu. Již strom, se kterého by kdo konal svou potřebu, nenese sedm let ovoce. A tak se tresce každý hřích proti přírodě a přirozenosti. Kdo pozpátku chodí — vede rodiče své do hrobu. Kdo z rozpustilosti kopá nohama do země nebo nima klátí — zakopává je.

Referáty o spisech a časopisech.

Dr. Jakub Škarda, **Svatební obyčeje z okolí Plzeňska,** v Praze, 1894. Nový, zajímavý příspěvek k líčení zvykosloví svatebního. Z předmluvy se dozvídáme, že je to vlastně otisk článků, které Dr. Škarda uveřejňoval r. 1850 v Pražských Novinách. V novinářských sloupcích, jak vykládá spisovatel, byly by tyto články polozapomenuty, zejména když Pražské Noviny nebyly valně rozšířeny. Jsme za to povděčni, že autor se rozhodl znova otisknouti v knížce samostatné poutavý popis svatby plzeňské, sestavený od pamětníka, a podle zpráv, čerpaných přímo z lidového podání, beze všeho vlivu knižného. Popis svatby propleten je důležitými poznámkami o tamějším životě lidovém vůbec (na př. str. 13 a d. obšírný popis kroje plzeňského), veselými i zádumčivými popěvky, lidovými pořekadly, pověrami a pod. K tomuto popisu připojil Dr. Škarda ještě další články z Pražských Novin. Vedle „Námluv v okolí plzeňském“ upoutají pozornost čtenářovu líčení „Svatebních obyčejů již zaniklých v okolí plzeňském“, t. j. řeč při loučení se ženicha s rodiči svými, vykoupení nevěsty a hlavně popis, jak o svatbě odpravovali kohouta. K zprávám, které jsem snesl o tomto obřadu ve svých „Listech z českých dějin kulturních“ 1891, str 22, přibývá tu nový detail: Po odsouzení byl nebohý kohout od mládence, převlečeného za myslivce, zastřelen bambitkou a tedy nebyl sťat podle zvyku staršího. Slavnost svatodušní „májky“ shoduje se s popisem této slavnosti z Plzeňska od M. Kozáka v Č. Lidu, II 120—124. Vítáme knihu Škardovu jako pěkný, původní příspěvek ke studiu české lidovědy, psaný poutavě, zábavné. Vážíme si ho proto, že spisovatel v letech padesátých zachytil asi ze svatebního zvykosloví ještě více podrobností a pozoruhodných zjevů, které nynějšímu sběrateli již se nepodaří sebrati, poněvadž vymizely. Knihu doporučujeme všemu čtenářstvu. *Zbt.*

M. Dowojna Sylwestrowicz, **Podania żmujdzkie** (Bibl „Wisły“ tom XII., red Dra. J. Karłowicze), I, Warszawa, 1894. V objemné knížce (str. 472) sebral litvinolog Dowojna Sylwestrowicz, známý z četných studií ethnografických, velikou sílu pohádek a pověstí żmujdzských, přeloživ je do polštiny. Do závorek připojuje názvy v původní řeči a vplétá také do textu úsloví a jména původní. Pohádky shodují se často s našimi českými, pokud se týče látky. Vedle toho roztroušeny jsou v knize zajímavé drobty zvykoslovné, na př. jak otec umíraje káže svému synovi první noc po pohřbu na mohyle nocovati, jsou líčeny pohřební zvyky; jinde zkazka o sletu čarodějnic na horu Szatrja, o vědmách, o zaklínání pokladův, o sudičkách, o hoření peněz, o skřítkovi ve vlasech, lidové obyčeje při křtu, svatbě a při smrti, zkazky o obchůzkách Pána Ježíše s Petrem a Pavlem po světě atd. atd. Nemoha se tu pouštěti do obšírnějšího referátu, upozorňuji všecky, koho věc zajímá, na pěknou tuto sbírku, kteráž je patrně ovocem dlouholetého, pilného sbírání Cena 1 rub. 80 kop. Adressa: M. Arct, Warszawa, Nowy-Świat, 53. *Z.*

Folkloristické časopisy v r. 1893. Studium lidovědné všude nabývá velikých rozměrů. Nasvědčuje tomu dlouhá řada společností odborných (viz další stať) a potvrzuje to přehled časopisů. — Podle důležité publikace „Annuaire des traditions populaires“ sestavuji přehled odborných časopisů, které byly věnovány v r. 1893 výhradně studiu lidovědnému. Pomíjím při tom sborníků, které dopřávají místo lidovědě vedle jiných oborů. *Francie:* Revue des Traditions populaires, Recueil mensuel de Mythologie, Littérature orale, Ethnographie traditionelle et Art populaire (red P. Sébillot); La Tradition, Revue générale des contes, légendes, chants, usages, traditions et arts populaires (red. Blómont a H. Carnoy); Mélusine, Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages (red. H. Gaidoz). Povšimnutí zasluhují také Revue de l'histoire de religions (red. J. Réville) a Revue des études juives (red. J. Lévi). *Německo:* Zeitschrift des Vereines für Volkskunde (red. K. Weinhold) v Berlině; Globus, Ill. Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde (R. André) Brunšvik; Zeitschrift für Volkskunde (red E Veckenstedt) v Lipsku; Am Urquell, Monatschrift für Volkskunde (red. F. S. Krauss) v Hamburku; Am Urdsbrunnen (red. Höft-Carstens) v Hamburku; Blätter für Pommersche Volkskunde (red. Knoop a Haas) v Štětíně; Ausland, Wochenschrift für Erd- und Völkerkunde (Günther) v Štuttgartu. Všímáme si dále *Italie:* Archivio per lo studio delle Tradizioni popolari (red. G. Pitré a S. Marino) v Palermu. Archivio de Letteratura popolare, Giambattista Basile, v Neapoli, Rivista delle tradizioni popolari italiane (red. Angelo de Gubernatis). *Anglie:* Folk-Lore, A quaterly Journal of Myth, Institution and Custom (red. J. Jacobs). *Belgie:* Bulletin du Folk-lore wallon (red. E. Monseur); On Volksleven, Tijdschrift voor Taal, Volks en Oudheidkunde (red. J. Cornelissen a J. Vervliet), Volkskunde, Tijdschrift voor nederlandsche Folklore (red. P. de Mont a Dr. A. Gittée); Wallonia, Recueil mensuel de littérature orale, croyances et usages traditionnels (red. Colson, Defrecheux a Willame). *Španělsko:* Bulleti del Centre Excursioniste de Catalunya v Barceloně. *Portugalsko:* Revista de sciencias Naturaes e Socieas (red. R. Severo a R. Peixoto) v Portu. *Řecko:* 'Εστία (red. G. Drossinis) v Athénách. *Rumunsko:* Sezatorea, Revista pentru literatura si traditiuni popolare (red. O. Gorovei) ve Folticeni; Riudunica (red. E. D. Sevastos) v Jasích. *Hollandsko:* Internacionales Archiv für Ethnographie (red. J. Schmettz) v Leydenu; T'oung pao, Archives pour servir à l'étude... de l'ethnographie de l'Asie Orientale (red. G. Schlegel a H. Cordier) v Leydenu. *Dánsko:* Dania, Tidsskrift for folkemål og folkeminder (red K Nyrop a O. Jespersen) v Kodani. *Švédsko:* Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif (red. Lundell) v Stockholmu. Z maďarských časopisů: Ethnographia, orgán ethnografické společnosti uherské a uherského národního musea (red A. Herrmann a J. Janos) v Pešti; Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn (red. A. Herrmann) tamtéž; Erdély (red. V. Endre) v Kološi. *Asie:* Indian Antiquary, in Archaeology, ethnology, folklore, religion . . . (red. R. C. Kuple) admin. v Londýně; Deutsche Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens.....; North Indian Notes and Queries . ., A monthly periodical, devoted to the systematic collection of authentic Notes and Scraps of information regarding the Country and the People (red. W. Crooke) v Allahabadu. *Amerika:* Journal of American Folk-lore (red. W. W. Newell) v Cambridgi a Bostonu; The Folk-lorist (red. † Fletcher S. Bassett) v Chicagu. *Slovanské* sborníky jsou čtenářstvu Č. Lidu všecky dobře známy, poněvadž o nich pravidelně přinášíme referáty. K posavadním přibyl sborník nový ve Lvově. Viz následující stať. *Z.*

* »Жите и слово, Вистник літератури, історіі і фольклору« nazývá se nový maloruský sborník, který vydává ve Lvově počínajíc r. 1894 Olga Frankova a rediguje známý spisovatel Dr Ivan Franko, a který vedle jiného bude si všímati také lidovědy. První sešit ukazuje, že se mezi posavadní lidovědné sborníky přihlašuje ku práci sborník nový, s jasným, promyšleným programem, řízený pečlivou rukou folkloristy, osvědčeného kromě jiných prací pěknými přirovnávacími studiemi v Karłowiczově Wisle Také Č Lid přinese přirovnávací stať Frankovu doplňkem k Tillově článku o Přemyslovi. Sešit je zdoben podobiznou Dragomanovou, provázenou životopisem, psaným od redaktora, jenž líčí zásluhy D o studium folkloristické. Dragomanov podává Materialy pro historii veršů ukrainských (písně vánoční). Dr. H. Biegeleisen rozepsal se v znamenité studii o směrech v bádání bájeslovném. S důkladností, kterou známe již z jiných prací B, rozebírá jednotlivé školy bájeslovné v době novější a uvozuje vždy hlavní díla při jednotlivých autorech. K historii haličsko-ruských sedláků podávají doklady archivalní I. Franko a M. Zubrickij. I. Franko na základě studie Féerovy seznamuje čtenářstvo s učením Budhovým, a slibuje na konci pro příští sešity otisk pojednání o Barlamovi a Josefovi. Z dalšího zajímá nás úvaha Kolessova o vlivu Žukovského v básních Zaleského, Frankův přetisk z rukopisu starého s poznámkami (Соломон і чорти в бочці), sbírka písní a pověstí lidových. Dragomanov kriticky rozebírá činnost zasloužilého badatele Sumcova, Vasilevskij referuje s pochvalou o Karłowiczově Wisle, a mladistvý nadaný Ščurat o ukrajinských obřadech svatebních od Volkova (srv. Č. Lid II 632) a o Černého Lužické svatbě, oceňuje obě výborné práce. Ostatní obsah netýká se směru, kterým se v Č. Lidu obíráme. Pozornosti českého čtenáře neujde ještě zdařilý překlad Havlíčkových Tyrolských elegií od Franka. Z uvedeného obsahu vysvítá, že Frankův sborník zasluhuje povšimnutí a podpory. Předplatné ročně 5 zlatých r. č. *Z.*

* Počínajíc rokem 1894 vydává geografické oddělení družstva »Имп. общество любителей естествознанія, антропологіи и этнографіи« zvláštní orgán periodický pod názvem »Землевѣдѣніе« redakcí předsedy oddělení téhož D. N. Anučina. Za rok budou vydány čtyři knížky 8° po 10 až 15 arších s mapami, fotografiemi a pod. Cena ročně 6 rublů. První svazek již byl vydán. Kromě toho vydává oddělení geografické »Труды географическаго отдѣленія« (4° v Izvěstijích jmenovaného družstva) v Moskvě. *Z.*

* **Annuaire des traditions populaires,** Paris, 1894. Redakcí P. Sébillota vydán byl 9. ročník této publikace, vydávané od společnosti „Société des traditions populaires“. Sébillot seznamuje tu s činností v oboru studia lidovědného za rok 1893 především ve Francii a pak skoro ve všech zemích evropských i mimoevropských. Seznamuje nás s ruchem společností ethnografických, vyčítá všecky časopisy odborné, jmenuje důležitější musea odborná a přidává na konec seznam všech, kdo se obírají studiem folkloristickým a jakým odvětvím. Na konci jsou připojeny ukázky illustrací ze spolkového časopisu. Knížka je vkusně vypravena a důkladně uspořádána. Oplývá hojným materialem a skoro úplně vyčerpává udaje, kterých bychom hledali v příruční knížce podobné. Líbí se nám zejména úsečnost, s jakou shrnuje Sébillot v stručná data všecky nejdůležitější věci. Knížku tuto pokládáme za vademecum všech folkloristů. *Zbt.*

Časové zprávy.

* **Michal Hórnik †.** Nenadáli jsme se, oznamujíce čtenářstvu Č. Lidu jubileum stařičkého vůdce lužických Srbů (viz III., str. 60), že za krátkou dobu překvapeni budeme žalostnou zprávou o úmrtí jeho. Zemřel náhle dne 22. února t. r. Ocenili jsme zásluhy šlechetného kněze, jenž do posledního dechu pracoval pro milované lužické Srby. Žalostně bědují Srbové slovy faráře Jakuba Skaly: „Tak smy jeho pokhowali, našeho njezapomniteho, jeničkeho Hórnika! „Na Mikławšku“, w starosławnych rozpadankach cyrkwje swjateho Mikławša, nětko wotpočuje jeho ćěło, nam tak předrohe, zo by čakało na dźeń wstaća. Tola jeho duch budźe žiwy mjez nami, w jeho duchu chcemy my, jeho słabi duchowni potomnicy, dale dźěłać. Lubosć, česć a dźak, kotrež je naš zwěčnjeny pola tysacow blizkich a dalokich sebi dobył, su so při jeho wotkhadźe w njeličomnych horcych dopokazach wutrobneho podźěła wuprajiłe.“ Budiž zachována Hórnikovi v srdci každého Slovana čest a památka vděčná! *Z.*

* Spisovatel knihy »Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ«, С.-Петербургъ, 1886, 2. vyd. 1889, řady statí historických v Glasniku, **J. Jastrebov,** zemřel.

* **Fletcher S. Basset,** zakladatel „Chicago Folk-Lore Society“, redaktor časopisu „The Folklorist“ a hlavní pracovník při sjezdu folkloristickém v Chicagu, zemřel. Ze samostatných jeho prací uvádíme: Legends of the sea a Folk-Lore Manual. Jménem chicagského družstva vyslovují Fr. Starr a E. W. Clement projev hlubokého žalu nad úmrtím nadšeného pracovníka, jenž uměl znamenitě navazovati styky se všemi společnostmi a časopisy odbornými. Viz The Folk-lorist, Chicago, I. č. 4. str. 257. *Z.*

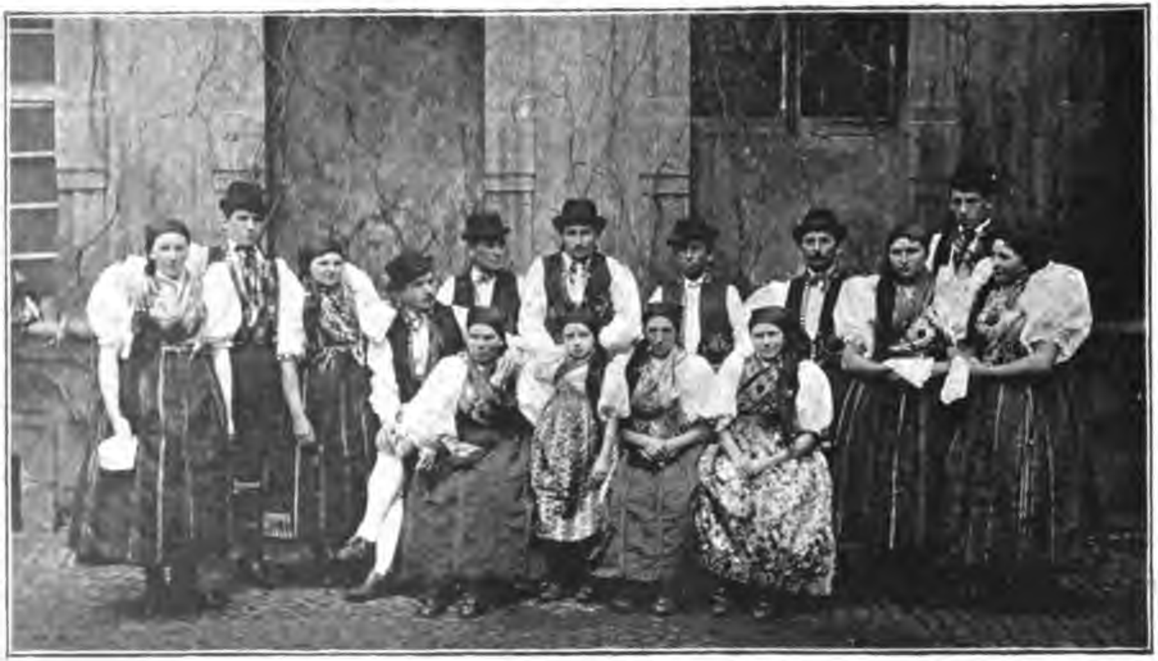

Skupina Chodův, účastníků prvního chodského večera v Praze, pořádaného místním odborem Národní Jednoty Pošumavské,

* **Chodský večer v Praze** pořádala Národní Jednota Pošumavská dne 10. února t. r. Vedle části zábavné přednášel prof. V. Dušek o Chodech po stránce historické. Zpívány písně chodské a zatančili přítomní Chodové, pozvaní do Prahy na tuto slavnost, pěkné svoje tance. Upomínkou na zdařilý večírek podáváme obrázek hostů chodských. K slavnosti vydána byla též příležitostná sbírka písní svatebních, jak jsme z denních listů zvěděli. *R.*

* **Národopisná výstava r. 1895.** Podnik národopisné výstavy vstoupil v měsíci březnu do zcela nové fase. Jenyní finančně zajištěn. Usnesl se totiž zemský sněm království Českého na žádané podpoře 60.000 zl., ovšem za podmínek, jak je komise rozpočtová navrhla. Bylo-li dříve mnoho lidí, kteří až do této doby nevěřili v uskutečnění národopisné výstavy, nedůvěra tato, i oprávněná, nyní zcela odpadá. Zbývá ovšem doplniti ještě jednu podmínku, totiž sebrati garanční fond ve výši 100.000 zl. Ale ta se již lehce a brzy splní. Neboť již nyní dostoupil garanční fond výstavy přes 70.000 zl. (vedle asi 30.000 zl. fondu subvenčního), a 30.000 není již summa taková, aby ji český národ, který na jiné podniky sebral milliony, v krátké době nedoručil novému čistě národnímu a nejvýše zajímavému a užitečnému podniku. Ku provolání, které za tím účelem vydal výkonný výbor, připojuje se ráda i redakce Č. Lidu vyzváním, aby, kdo může, ku garančnímu fondu výstavy přispěl! Výbor bude do výstavy, jak jednoduchý výpočet přesvědčí, disponovati kapitálem nejméně 200.000 zl., a s těmi již se může o výstavu pokusiti. Hojná návštěva nahradí pak zbývající vydání. — O finanční zajištění výstavy tedy již starosti není, více by mohl znepokojovati věcný její zdar. Mnozí mají stále ještě pochybnosti o tom, bude-li, až přijde k výstavě, dostatečně sil k installování, bude-li vše řádně organisováno. Víme však, že se touto otázkou nové úsilné organisace i výbor poslední dobu pilně zabýval, a doufáme, že ji zdárně rozřeší. Kancelář je značně rozšířena a svěřena správa její samostatnému, jen výboru zodpovědnému správci, jímž (po vypsaném konkursu) zvolen byl p. Schulz. — Z agendy uvádíme ještě, že na schůzi hlavního výboru, konané dne 1. března 1894, dosavadní akce byla schválena a zároveň přijat návrh výkonného výboru, aby stále placený úředník nesměl býti zároveň členem výboru. Následkem toho pp. dr. K. Plischke a jednatel dr. E. Kovář z výboru vystoupili. Na místo jich a místo některých jiných členů zvoleni byli nově pí. Vl. Havelková, P. J. Konrád, inž. A. Pecenka, za náhradníky dr. K. Kopista, pp. J. Hudl, A. Frumar a MUC. J. Hamza. Pražskou radu městskou zastupují pp. Alex. Storch a cís. rada J. Tichý. Z různých návrhů poslední dobu přijatých je důležité definitivní zřízení vsi z lidových staveb různých krajů zemí českých, a to z následujících: z Čech z Domažlicka, z Plzeňska, z horního Pojizeří, z Podkrkonoší, od českomoravské vysočiny, z Blatska;

z Moravy z Horácka, z Hané, z Valašska, ze Slovácka, a po jedné ze Slezka a Slovenska uherského. Kromě toho postaví se tam pastouška, pazderna, větrný mlýn a vinný slovácký sklep. Dále objednáno bylo 200 figurin u českých umělců. Členové výboru rozjedou se nyní na jaře po venkovských sbírkách, aby sestavili seznam předmětů vhodných pro výstavu. Z odborů pracuje nyní nejvíce odbor installační na definitivním plánu a roztřídění výstavy. *N.*

* **Pražská školní sbírka lidových vyšívek z Čech, Moravy a Slovenska.** Sbírka tato byla před sedmi roky založena přičiněním výboru pro šíření národního vyšívání, který se sestoupil na vyzvání městské rady pražské za tím cílem, aby naše originalni vzory lidové uvedl do škol a domácností, kdež ruční práce ženské se pěstují. Tehda širší obecenstvo takřka nevědělo o národním vyšívání, jen zcela úzký kroužek mladých dám z elitní společnosti pražské — upozorněných a povzbuzených umělci a odborníky — snažil se ve svém kruhu budit sympatie pro naše lidové vyšívky. Snahou výboru postavena zdravá myšlénka na širší základ. Uspořádány dvě výstavy, kdež vedle starých lidových vyšívek vyloženy práce žakyň jednotlivých pražských škol i soukromých dám, k nimž motivů národních bylo použito; o jubilejní výstavě vystoupil výbor s bohatou kolekcí „obrozeného“ národního vyšívání ve čtyřech vitrinách vyloženého,*) vesměs jen předměty vyšívané přesně v charakteru toho kterého místního ornamentu. Zásluhou téhož výboru předvedeno naše vzácné národní umění vyšívací též v cizině, v Paříži o výstavě umění ženských v Palais de l'industrie konané, o čemž jsme ostatně na tomto místě již zprávu přinesli (Č. Lid II.). Dnes dodáváme, že výboru zaslána za krásnou exposici jeho z Paříže od Union centrale de arts décoratifs pamětní medaile se zvláštním věnováním. Sbírka výborem na náklad obce Pražské založená slouží učitelkám škol dívčích za pramen vzorů pro vyšívání. Jsouc rok co rok novými předměty obohacována čítá dnes 450 čísel za obnos více než 800 zl. zakoupených. Ve sbírce této, jež v místnostech Vyšší dívčí školy jest uložena a každé soboty od 2—4 hod. je přístupna, vyloženy jsou vesměs pěkné, charakteristické lidové vyšívky v znaleckém výběru. Prostřednictvím pí. Renaty Tyršové, pí. Fantové, pp. prof. Kouly, prof. Šímy a j. získáno postupně mnoho předmětů, mezi nimi některé dnes již velmi vzácné. V některých školách pražských pěstuje se národní vyšívání velmi horlivě a namnoze s dobrým porozuměním — nemalý podil na tomto zdaru přísluší Výboru pro šíření národního vyšívání, jehož členy jsou vedle representantek ženských učitelských sborů veřejných dívčích škol a ústavů pražských i některé jiné dámy

---

*) Patnáctý sešit díla Sto let práce přinesl několik pěkných ukázek z této kolekce.

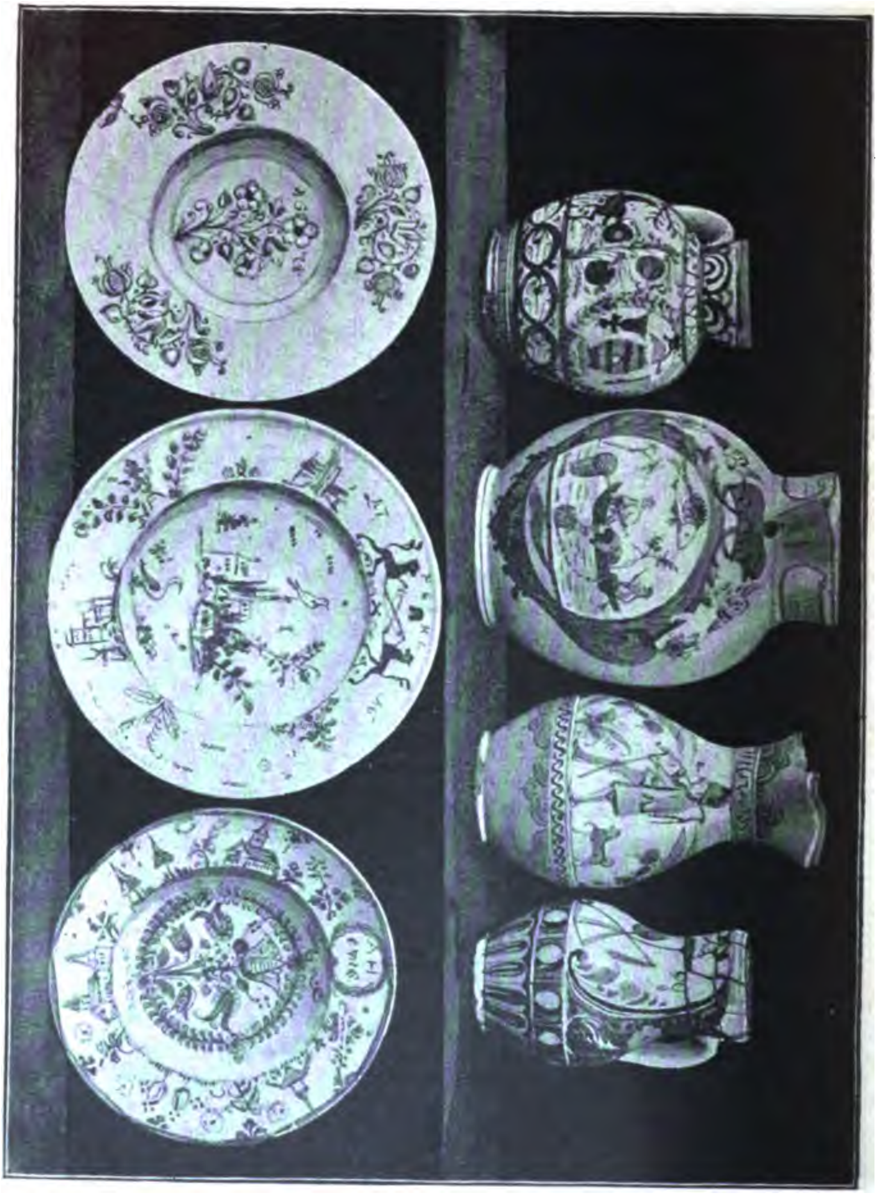

Význačné nádobí na výstavě hodonské. (Dle fotografie J. Havlíčka upravil prof. J. Klvaňa.)

o vyšívání se zajímající a jako dozorkyně na školách působící, jakož i někteří odborníci a přední znalci našeho umění lidového. *Red.*

* **Výstava národopisná v Hodoníně.** Dodatkem k referátu (Č. L. II. 732 a d.) podáváme ukázku lidového nádobí z této výstavy, kterouž upravil dobře již známý čtenářstvu Č. Lidu prof. J. Klvaňa v Uh. Hradišti.

* **Národopisná společnost českoslovanská** v posledních schůzích uvažovala o budoucí činnosti svojí. Zkonstituovány byly odbory jednotlivé za čilého účastenství všech vynikajících pracovníků. Za předsedu zvolen byl p. univ. prof. Dr. O. Hostinský na místo p. univ. prof. Dra. J. Reinsberga, jenž pro nával práce vzdal se čestné této hodnosti, místopředsedou kons. rada J. Wurm, jednatelem MUDr. Haškovec.

* **Společnost přátel starožitností českých** v Praze podává v č. 4. svého Časopisu zprávu jednatelskou za rok 1892. Touží na ochablost činnosti spolkové. V poslední době výčitka tato není oprávněna. Společnost vede si snaživě. Účastnila se řešení otázky, jak chrániti naše památky před vývozem a zničením, porad o opravě kláštera sv. Anežky, o výstavě národopisné. Pořádala přednášky (J. Herain, J. Soukup, J. V. Šimák) a vycházky. Společnost vydává Časopis pro své členy zdarma (redaktor J. Soukup).

* **Společnosti,** *které se obíraly v r. 1893 studiem ethnografickým a kulturně-historickým.* Přední místo zanjímá pařížská „Société des Traditions populaires“ (předseda Ch. Ploix, gen. sekretář Paul Sébillot, zasloužilý redaktor Revue des traditions populaires, jehož přehledu činnosti folkloristické v Annuaire des traditions populaires za r. 1893 zde používám). V Londýně od roku 1878 působí „Folk-Lore Society“ (předseda L Gomme). V Berlíně od roku 1890 založeno je družstvo „Verein für Volkskunde“ (předseda prof. Dr. K. Weinhold). Od ní liší se Veckenstedtova „Deutsche Ges. für Volkskunde“. V Belgii řízením E. Monseura účastní se ruchu folkloristického společnost „Société du Folk-Lore Wallon“. V Italii byla založena právě „Societa Nazionale per le tradizioni popolari italiane“ Ve Španělsku jest odbor folkloristický při spolku cestovatelském v Barceloně. V Řecku od roku 1882 obírá se studiem folkloristickým *Ἱστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἑταιρία τῆς Ἑλλάδος* v Athénách, vedle společnosti *Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς Σύλλογος* v Cařihradě a *Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός* v Athénách. V Budapešti vedle Akademie maďarské věnuje pozornost studiu lidovědnému ethnografická společnost „Magyaroszàgi Néprajzí Tarsasàg“. Z litevských společností věnují pozornost lidovědě ve svých publikacích komise společnosti litevské v Rize „Rigas Latvieshu Biedribas Zinibu Komisija“, literární sekce společnosti litevské v Mitavě „Jelgavas Latvieshu Biedribas Rakstniecibas Nuodala“ a družstvo „Lettisch-Litterarische Gesellschaft“. Folkloru estonského a finského všímají si ve svých sbornících „Gelehrte Estnische Gesellschaft“, společnost literátů estonských „Eesti Kirjameeste Selts“ a družstvo literatury finské „Suomalaisen Kirjallisuuden Seura“. O vzpružení činnosti spolku pro studium cikánského folkloru „Gypsy-Lore Society“ (v Edinburgu) staral se Dr. A. Herrmann v Pešti. V Americe horlivě pracují spolky „American Folk-lore Society“ (předseda Halle a sekr. W. W. Newell) a „Chicago Folk-lore Society“ (pres. Knapp). O činnosti družstva „African Folk-lore Society“ v Cape-Townu není zpráv. Ze *slovanských* společností, které ve svých publikacích otiskují studie kulturně-histo-

rické a folkloristické, zasluhuje zmínky „Towarzystwo ludoznawcze w Galicji“, „Towarzystwo historiczne“ ve Lvově, »Товарiство имени Шевченка« ve Lvově, »Этнографическiй отдѣлъ Имп. общества люб. ест. антр. и этнографiи« v Moskvě, »Имп. географическое общество« v Petrohradě, »Общество археологiи, исторiи и этнографiи при имп. казанскомъ университетѣ«, »Историческое общество Нестора летописца« v Kijevě, »Историческое общество при имп. С.-Пб. унив« v Petrohradé, »Историко-филологическое общество« v Charkově, »Историко-филолог. общ. при Новоросс. универс.« v Oděse Rovněž akademie krakovská, jihoslovanská a petrohradská v publikacích svých věnuje pozornost studiu ethnografickému. Dodáváme, že ve Lvově zakládá Dr. I. Franko družstvo nové »Товариство фольклорiстiв у Львовi«. Z.

* **O kraslicích slovinských** píše v zajímavém článku „Písanice iz Bele Krajine“, Prilog k slovenski narodni ornamentiki, Janko Barlè v publikaci „Izvestja muzejskega društva za Krajnsko“ (red. A. Koblar, Ljubljana, 1893, III. 6, str. 233—240). Všímá si pilně publikace Vlast. muz. spolku olomuckého i dovolává se studie prof. J Klvaně v Č. Lidu II. a statí Vlasty Havelkové.

* **Koulovy studie** „O kroji lidu slovenského“ (Č. Lid I.) používá týž badatel J. Barlè ve výkladu o ženském úboru „rálice“ v „Letopisu Matice Slovenske za leto 1893“ (red. A. Bartel), v Ljubljani, 1893, str. 29.

* **Anglický cestopis po Čechách** vydá ve známé sbírce „Illustrated books of travel“ spisovatel James Baker. Upozornili jsme již (Č. L. II. 740), jak pilně v Praze studoval naše památky a náš život národní a jak z tohoto studia těžil při svých publikacích. V chystané knize bude si všímati také národopisu českého, jsa podporován při práci této od pana Fr. A. Borovského, kustoda umél.-průmyslového musea v Rudolfině. Z.

* **Česká píseň na folkloristickém sjezdu v Chicagu r. 1893.** Při sjezdu folkloristickém byl pořádán koncert řízením F. W. Roda, při němž zpívali vedle jiných také Čechové svoje písně. Koncert byl zahájen sborem německým „Nun ruhen alle Wälder“. Po něm zahlaholil mužský sbor český. Podle časopisu „The folklorist“ (Chicago, 1893, IV. str. 246—247): „Bohemian folk songs by male chorus „Husitská“, „Byvale Cechové“ and „Zamitnuté Pozvrina“ (t. j. pozvání). Po benátských popěvcích gondolských a zpěvu norském zpívali Poláci „Ukraina“, „Mazur“ a „Kosciusko Polonaise“. Pak zpívány písně ceylonské, indianské, japanské, turecké, domorodců amerických a ruské. „Russian folk songs“ Madame E. Lineff „Lootchina“ and „Ya vetcho'r moloda“. Pořadem dále zazpívány písně švédské, irské, anglické, skotské, kreolské a na konec vlastenecké písně americké. Z.

◆

O mladší době kamenné v Čechách.

Podává Dr. Lubor Niederle.

(Dokončení.)

Po stránce anthropologické můžeme o české době neolithické a následující době přechodní málo povědět. Kostry lidské se dosti často našly i v hrobech i v jamách kulturních, jak jsme nahoře pověděli. Ale bývají pravidlem velmi špatně zachovány, uchovalá kostra nebo lebka tvoří výjimku, a tím schází ovšem širší podklad k anthropologickým vývodům. Nicméně to, co se našlo, jeví dosti jednotný a stálý ráz.

Naleziště, z nichž, pokud vím, zachráněny byly zachovalejší lebky, jsou následující:

Roudnice. Lebka v majetku p. J. Zeyera.

Kojetice. Dvě lebky popsal Dr. Weissbach.

Blažím. Kosti více individuí změřil a popsal prof. Woldřich.

Hospozín. Změřil p. Vondráček.

Řepín. Dvě lebky ohledal prof. Woldřich.

Kozly u Loun. Lebka v museu školy lounské.

Lovosice. Jednu lebku z cihelny p. Reiserů měřil Dr. Matiegka, druhou trepanovanou a nejspíše z téhož naleziště pocházející prof. Woldřich. Dvě jiné (z hrobů u nádraží) měřené Matiegkou náležejí již době o něco pozdější.

Z nalezišť pro neolith méně jistých ale aspoň časově nedalekých uvádím:

Kobylisy. Odtud jsem změřil dvě lebky v museu českém.

Velké Horky. V museu jsem ohledal jednu lebku neměřitelnou ale dlouhou.

Vebžany. Lebku změřil Weissbach.

Lovosice. Z hrobů u nádraží měřil dvě lebky Dr. Matiegka.

Radim. Uvádím s reservou míry dvou lebek, jež změřil prof. Píč.

Strupčice. Tři lebky v museu (dvě trepanované).

Chlum u Bíliny. Dvě lebky z hrobů skřínkových měřil p. Šnajdr.

Jičín. Lebku odsud poslal kdysi p. Šnajdr prof. Kopernickému, v jehož pozůstalosti se asi dosud nalézá.

Lyskovice. Lebka v museu.

Chomútov. Lebka dle výpovědi gymnasisty „velmi dlouhá.“

Libeň (Balabenka). Dvě velmi defektní lebky změřil Bř. Jelínek.

Naleziště	Číslo lebky	Index délky (céphal.)	Index výšky (de l'hauteur)	Index oční (orbit.)	Index nosní (nasal)	Index celého obličeje (fac. général)	Index svrchního obličeje (fac. supérieur)	Pohlaví (Sexe)	Měřil
Roudnice	I	62·65	—	—	—	—	—	♂	Niederle
Kojetice	I	74·86	71·12	—	—	—	—	♂	Weissbach
	II	68·0	—	—	—	—	—	♀	
Blažim	I	76·6	64·3	—	—	—	—	♂	Woldřich
	II	75·2	66·—	—	—	—	—	♀?	
Hospozín *	I	65·79	73·68	—	—	—	—	♀?	Vondráček
Řepín	I	dol ?	—	—	—	—	—	—	Woldřich
	II	[illegible]	—	—	—	—	—	—	
Kozly *	I	73·5	—	—	—	—	—	—	Šnajdr
Lovosice	I	74·17	—	—	—	—	—	♀	Matiegka
	II	67·8	—	—	—	—	—	—	Woldřich
Kobylisy	I	asi 63	—	—	—	—	—	♀	Niederle
	II	[illegible]	—	vys	—	—	—	♀	
[illegible]	I	74·86	—	86·11	48·—	—	—	♀	Niederle
	II	[illegible]	—	88·48	43·[illegible]	—	—	♀	
	III	—	—	82·[illegible]	[illegible]	—	—	♀	
	IV	[illegible]	—	—	—	—	—	♀	
[illegible]	I	74·[illegible]	[illegible]	—	—	—	—	[illegible]	Niederle

[illegible] neolitických [illegible]

[illegible] naleziště. [illegible]

[illegible]

Naleziště	Číslo lebky	Index délky (céphal.)	Index výšky (de l'hauteur)	Index oční (orbit)	Index nosní (nasal)	Index celého obličeje (fac. général)	Index svrchního obličeje (fac. supérieur)	Pohlaví (Sexe)	Měřil
Jičín	I	dolich.	—	—	—	—	—	♀	Šnajdr
Bílina	I	70·27	—	—	—	—	—	—	Niederle
Velké Horky	I	dolich.	—	—	—	—	—	♂	
Vebžany	I	72·7	73·88	71·79	—	—	—	♂	Weissbach
Lovosice	I	70 32	—	—	—	—	—	♂	Matiegka
	II	75·69	—	—	—	—	—	♀	
Radim *	I	67·9	—	—	—	—	—	—	Píč
	II	asi 67	—	—	—	—	—	—	
Strupčice	I	77·29	75·13	76·92	45 19	—	66·39	♀	Niederle
	II	70·81	—	—	—	—	—	♀	
	III	67·18	—	—	—	—	—	♂	
Chlum *	I	71·8	—	—	—	—	—	—	Šnajdr
	II	76·7	—	—	—	—	—	—	
Zlončice	I	dolich,	—	—	—	—	—	—	Píč
Trmice	I	82·7	vys.	—	—	—	—	—	Virchow
Libeň *	I	dolich.	—	—	—	—	—	♂	Jelínek
	II	74 7?	—	—	—	—	—	♀?	
Křivenice	I	plgiocf,	—	—	—	—	—	♀	Niederle

Tabulka indexů hlavních měr lebek z nálezův určitě neolithických
aneb aspoň z doby neolithu blízké.
Míry z nalezišť hvězdičkou označených uvádím jen s reservou.

čená nápisem „pohanský hrob u Bíliny“ (v katal. č. A. 2. V. 3), a snad i čtyři lebky z hrobů (které nedovedeme, nemajíce žádné určitější zprávy, časově určiti) u Bezděkova blíže Žatce, nalézající se ve vídeňském museu, a konečně by mohla náležeti do neolithu lebka v Trmici nalezená, s věcmi sice neolithickými ale sama typu odchylného.

Také lebky z hrobů rázu únětického, jež dle našeho mínění témuž lidu náležejí, jeví týž základní typ; jsou po výtce dlouholebé jako lebky zlonické dle Hegera, přemyšlenské (šest mnou změřených lebek má indexy ♂ 68·18, ♂ 71·89, dítě 73·05, ♂? 72·42, ♀ 77·84, ♀ 78·41), zvoleňoveské (70—72, 70? dle Matiegky), osluchovská (74·15 Niederle), libušínská (75·84 Niederle), číčovičská (75·42 Niederle), chrášťanská; k nim se druží ještě lebky bechlínské (68, 72·72, 65·21?, 68·5? Niederle) a jiné.

Z Moravy neznáme anthropologického materialu z doby čistě neolithické, za to o hojný a velmi pečlivě popsaný material z hrobů nejstarší periody bronzové postaral se nám právě pan Palliardi.[90]

Z výborně jím prozkoumaných hrobů se skrčenými kostrami v Oblekovicích zachovalo se 8 porouchaných lebek vesměs dle udání spisovatele ženských. Z těch mělo 5 následující indexy: 63·34, 70·24, 69·72, 62·93, 68·75. Z hrobů u Vrbovce je material četnější a zachovalejší: 12 lebek, z nichž 5 mužských a 7 ženských. Indexy 11 lebek jsou následující: 67·56, 69·70, 70·61, 68·73, 69·35, 72·26, 71·66, 74·17, 74·15, 69·07, 70·27.

Lebky obou pohřebišť jsou rázu velmi jednostejného, index střední všech je 69·54 a také oscilační bod všech jest u čísla 69. Výška je prostřední a indexy obličeje svědčí dle Palliardiho všechny na úzké dlouhé tváře. Dlouhé kosti ukazují na plemeno častěji vyšší než prostřední. V museu Františkově v Brně jsou, tuším, lebky z pohřebiště téhož rázu u Skoronic blíže Kyjova. Dosud jsem jich však nezměřil. Szombathy změřil dvě, a našel indexy 67·9 a 74·6. Lebka z hrobu u Měnína měla dle téhož index 64·50.

Obecná charakteristika českých lebek neolithických, pokud ze skrovného materialu možno souditi, je následující:

Všechny lebky jeví tvar dolichoidní a skutečná dlouholebost převládá, ba sestupuje dosti často k nízkým extrémům (Roudnice, Kojetice, Hospozín, Kobylisy, Radim (?), Lovosice). Ale i mesocefalie se vyskytuje, ještě více pak u pozdějších lebek hrobův únětických. Je možno, že extrémně dlouhé lebky představují nám zbytky nejstaršího, zde již z diluvia osedlého obyvatelstva, a že lid, který v neolithu sem od severu přišel, nebyl již tak výlučně dlouholebý. Ale i při mesocefalii tvar dolichoidní, znatelný zejména vypuklým occiputem, zřejmě vyniká. Ono sploštění occiputu, jež tak charakterisuje asijské a pozdější evropské krátkolebce, zde úplně schází.

---

[90] Material ten jest dosud jen z části uveřejněn v čísle 41 Časopisu muzejního spolku olomúckého. Ale s ochotou, za niž srdečně děkujeme, zapůjčil mi pan spisovatel otisky korrektury práce celé, tak že jsem ji mohl, ač nevydané, použiti.

Leb je prodloužena silně vypouklým occiputem. Obličej variruje, je dlouhý, úzký i nízký. Ale prvé převládá v celku i v detailech. Otvor nosní je buď střední nebo úzký, očnice častěji vysoké než střední. Oblouky nadoční bývají silněji vyvinuty jen u silných lebek mužských. Za to jsem pozoroval častěji jednu velmi charakteristickou známku v obličeji: kosti nosní kloní se k sobě pod ostrým úhlem, a obrys hoření symfysy vybíhá od švu nasofrontálního velmi silně, téměř zobákovitě do předu, tak na př. u lebky roudnické, kobyliské, chlumské, lyskovické.[91]) Patrně měl lid tento hojně vybíhající, orličí nos, a tvořil tím pravý opak k obličejům turanským, finským. Čelo bývá dosti široké, mírná prognathie dosti hojna.

Ostatní části kostry zůstaly pravidlem nepovšimnuty. Že však se na nich vyskytují velmi zajímavé úkazy, zřejmo z několika lépe ohledaných nálezů. Jedná se tu pravidelně jen o velké rourovité kosti, které bývají nejlépe zachovány. Pánev bývá pravidelně rozpadlá.

Dlouhé rourovité kosti jsou zajímavé nejen tím, že lze z jejich délky pravděpodobně souditi na výšku celého těla, tím při větším počtu měřených jednotlivců i na tailli lidu, a zjistiti tak znak v anthropologii velmi důležitý,[92]) ale poskytly již dvakráte zřejmé doklady toho, že byly člověkem ořezány, rozpolťovány — patrná to známka lidojedství.[93]) Jinak byla již vícekráte konstatována na kostech holenních silná sploštění (platyknemie) a to prof. Woldřichem v nálezu řepínském, blažímském, Koperníckým (Šnajdrem) v nálezu jičínském. Na femoru vyniká silná linea aspera.

---

[91]) Tutéž vlastnost konstatoval Lissauer na neolithických lebkách z Velkého Morinu u Innowraclawi a Bogdanov na lebkách utkinských z téže doby (srv. moje Příspěvky k anthropologii zemí českých I., str. 75).

[92]) Ukázali jsme na to v loňském ročníku Českého Lidu, reprodukujíce methodu, kterou k účelu tomu navrhl prof. L. Manouvrier (Český Lid II., str. 620). Navrženým tam exaktním způsobem nebyly, pokud víme, ještě měřeny kosti z těchto nejstarších nálezů, o něž se nám v tomto článku jedná (mimo nejnovější práci p. Palliardiho). A ze starších popisů znám jen poznámku prof. Woldřicha, který našel v Řepíně u jedné kostry délku femoru 405, humeru 340, radiu 265, u jiné tibie 405, fibule 395, v Trmici u kostry délku femoru 470, tibie 380, humoru 360, v Blažími délku humeru 340, radiu 265, femoru 405, tibie 405 *mm*.

[93]) O tom, že byl praehistorický člověk v Čechách jako jinde v Evropě lidojedem, jsme nikdy nepochybovali. Nejnověji u příležitosti popisu nálezu knovízského (kulturní jámy z doby bronzové), kde se našly opět na kostech lidských známky na kanibalismus svědčící, prohlásil se pro totéž mínění a jiné doklady sebral Dr. J. Matiegka (Pam. arch. XVI., seš. 4.). Připojili bychom však k nim ještě nálezy řivnáčské. Je-li femor tam nalezený a vyobrazený v Památkách skutečně lidský, nese, jak již z tabulky nálezů vidno (Pam. arch. XII. Tab. XIII. č. 69), neomylné stopy úmyslného otvírání. Jiné kosti jsou provrtány (čís. 79) a byly patrně noseny nebo zavěšeny v chýši na památku — jak nalézáme u celé řady moderních primitivních národů.

To jest asi vše, co možno říci o anthropologické stránce našeho neolithického obyvatelstva. Ale i to stačí, abychom ho mohli s dosti velkou bezpečností přiřaditi k ostatním neolithickým dlouholebcům střední, severní a i východní Evropy. Jest to patrně totéž plemeno, které sedělo na Lengyelu, v Německu i v Rusku, a dosti hojně i na severním západě Evropy.

Vzhledem k tomuto geografickému rozložení a vzhledem k tomu, že se jinou cestou došlo k theorii, dle níž již v této době osazena byla tato část Evropy plemenem arijským, neváháme i my míti tyto české praobyvatele za Arijce, za lid nejen dlouholebý, nýbrž i vlasův a očí světlých, ne sice docela světlých, ale světlejších než mělo plémě, které, jak se zdá, v téže době sídlelo na jižním pobřeží Evropy. Plémě toto, jehož zkoumáním se poslední dobou nejvíce obírá G. Sergi a jež zove „famiglia ibero-ligure-libica“, mělo beze vší pochyby complexi velmi tmavou, vlastnost, o níž u severních dolichocefalů již v této době velmi musíme pochybovat.[94] My již z jiného stanoviska řadíme náš neolithický lid ke skupině indoevropské. Soud ten je anthropologií velice podporován. Lebečný typ našich neolithických obyvatelů neliší se mnoho od pozdějších dolichocefalů t. zv. typu hrobů řadových, v nichž se vidí nejnověji representanti čistého plemene arijského. Tak i Virchow na sjezdě v Münsteru r. 1890 a v Göttingách r. 1893 správně konstatoval.[95]

Odmyslíme-li proto zbytky původního lidu z doby diluvialní, měli jsme Čechy v mladší době kamenné osídleny po výtce jedním lidem; nezasahovala sem ani jižní rasa iberoligurská, ani, jak dle dosavadních nálezů musíme soudit, ona dosud záhadná rasa brachycefalní, s níž se setkáváme na př. v neolithu Dánska, Pruska nebo v tak značné části neolithických dolmenů francouzských. G. Hervé našel je hlavně v dolmenech končin jihovýchodních.[96]

---

[94] G. Sergi na př. v článku „Liguri i Celti nella valle del Po“ (Archivio per l'antropologia 1883, str. 18), „Degli abitanti primitivi del Mediterraneo“ (Questionario de I. congresso geogr. italiano), „Sugli abitanti primitivi del Mediterraneo“. Roma, 1892. (Estr. Archivio per l'antropologia.) U nás, pokud víme, jen p. Šnajdr předpokládá pro náš neolithický lid typus zcela jiný než je ten, jenž pravděpodobně charakterisoval Indoevropany této doby. Dle pana Šnajdra byl lid ten typu tmavého, čímž vykládá u nás zároveň existenci brunetů v pozdějších dobách.

[95] Correspondenzblatt d. deutsch. anthr. Ges. 1890, str. 154, 1893, str. 78 Také K. Penka se nejnověji určitě prohlašuje pro arijskost dlouholebého neolithického obyvatelstva v Evropě („Die Heimat der Germanen“ v Mitth. wiener anthr. Ges. 1893, str. 55).

[96] Revue mensuelle de l'école d'anthropologie 1892, str. 80. Bulletins de la société d'anthr. 1892, str. 124. Doplňuje tu statistiku, kterou by

U nás těchto typických krátkolebců dosud není. Jedinou výjimku tvoří záhadný nález lebky v Trmici s indexem 82·7, jež se našla docela ve vrstvě diluvialní.[97] Ale jako se ji Virchow právem rozpakoval přiřknouti diluviu, tak se ojedinělostí svou u nás i v neolith nehodí, dokud odjinud nedostane opory nálezy novými, zjištěnými. Ovšem jen jako zjev typický. Neboť může míti krátkolebost této lebky své příčiny individualní a nemusí být znakem plemenným.

O tvarech srpů a jich užívání v době předhistorické.

Píše Dr. J. **Matiegka**.

Již mezi nordickými nástroji z pazourku jemně přisekanými nalézáme zvláštní ohnuté nožíky, které bychom mohli pokládati za prvotní srpy. Také v Čechách byly podobné nalezeny, ačkoliv jako vůbec nástroje toho druhu, velmi zřídka. Nicméně viděli jsme na zemské jubilejní výstavě dva, z nichž jeden jest majetkem kn. A. J. Schwarzenberga, druhý majetkem p. E. Mikše v Praze. Byly podobny nástrojům na tab. (obr. 1. a 2.) vyobrazeným. Z jakosti materialu vysvětlíme si i jejich nepatrnou délku, i to, proč ostří vždy je ozubeno, následkem čehož mohly býti a byly skutečně považovány i za pily[1]) a porovnány s bronzovými nástroji srpovitými uvnitř zoubkovanými (obr. 3., 4.[2]) V době bronzové vystupují však srpy již dobře charakterisované a velmi četně. Srpům bronzovým z Čech věnoval v r. 1879 prof. J. Smolík (Pam. arch. XI. str. 253) zvláštní stať;

---

před tím vydal Ph. Salmon, a uzavírá následovně: Kraje bez brachycefalů v době neolithické nalézají se za linií, která by protínala Francii diagonalně od Cotentinu k Přímořským Alpám. Departementy s hojnými brachycefaly jsou na východě. Je tedy zcela oprávněné domnění, že brachycefali přišli od východu podél Marny, Aisny a Oisy a soustředili se v bassinu Seiny. Z 337 měřených lebek je jich 46·8% s indexem pod 75 a 18·3% s indexem nad 80.

[97]) Virchow ve Verhandl. berl. anthr. Ges. 1889, str. 786. — Jen jedna lebka mohla by se uvésti, ale nejistě, na podporu: Woldřich našel v Řepíně kus lebky, jež jevila se středolebou nebo krátkolebou na branici mesocefalie. Ale lebka je neúplná a náležela dítěti.

[1]) O. Montelius: Congrès intern. d'anthr. et d'arch. préh. Compte rendu de la VII. Session. Stockholm, 1874. Stockholm, 1876. str. 494.

[2]) Menší pazourkové nožíky tvaru srpovitého se i u nás častěji nalézají; ale nejsou vypracovány jako velké, nýbrž jednoduše odštípány.

pojednávaje o různých tvarech srpů a jich rozšíření, rozeznává srpy s řapíkem a pokrajním zubem (obr. 5., 6., 7.) od srpů bez řapíku (obr. 8., 12.), ale s bradavičkou nebo knoflíkem na nejspodnějším konci. Oba tvary vystupují v různých odchylkách s dírkou v řapíku, s jedním nebo dvěma hladkými či vroubkovanými žebry, s menšími příčními žebírky atd. V severních krajinách střední Evropy převládá druhý, ve Francii a ve Švýcarsku první tvar. V Čechách jsou oba zastoupeny, první ve větším počtu.

K tomuto základnímu rozdělení druží se však ještě jiné, založené na zahnutí špičky.

Tu jest možno *a*) že ostrá špička ohnuta jest ve směru oblouku dovnitř, což bývá pravidlem u srpů s řapíkem (obr. 5, 8., 16.); *b*) ostrá špička jest ohnuta nazpět, jak to vídíváme nejčastěji u srpů bez řapíku (obr. 6., 10.—12.); *c*) špička vůbec chybí, t. j. srp končí tupě (obr. 7., 13.).

Rozdělení toto s předcházejícím kombinováno dává nám 6 tvarů, které nám znázorňuje přiložená tabulka.

Otázku, jak byla držátka připevněna, lze pro srpy s řapíkem lehce zodpovídati: držátko leželo patrně ve směru řapíku; ale následkem toho, že ostří srpů tvoří silnější nebo mírnější oblouk (polokruh nebo hyperbolu), jenž se různým způsobem pojí k řapíku, jest tetiva oblouku k držátku různě položena.

Při srpu č. 5. tvoří ostří skoro polokruh, jehož tetiva stojí k řapíku skoro kolmo nebo i v úhlu špičatém, při srpu č. 6. spíše hyperbolu, jejíž tetiva leží k držadlu šikmo.

Probereme-li řadu srpů, seznáme, že bychom mohli sestaviti v tomto směru celou stupnici od prvního druhu k druhému. Srp č. 5. podobá se více srpům některých národů starých i novověkých, na př. egyptským (obr. 25.—27.,[3]) a liší se od srpů římských (obr. 30.) a našich (obr. 50.), jichž ostří tvoří silný oblouk polokruhovitý, a tetiva leží skoro v pokračování směru držátka. Tento rozdíl má za následek zcela různý způsob vedení srpu při práci; při prvním směřuje pohyb k tělu pracujícího, při druhém více šikmo, na stranu.

Srpy č. 6. a 10. přibližují se tetivou svou více srpům našim, ale liší se zase ohnutím špičky na zad a tím, že ostří hned na počátku leží ve směru držadla, kdežto u našich srpů jde dříve v pravém úhlu na zad a pak se v oblouku vpřed obrátí.

Obtížnější jest zjistiti, jakým způsobem byla připevněna držátka k srpům bez řapíků.

Tu jest možno, že ležela ve směru dolejší části oblouku nebo kolmo na ně (obr. 9.—13.). V prvním případě podobají se srpy našim, mají však velmi plochý oblouk, upomínajíce na nože bronzové doby, které (obr. 42.) vykazují též slabé zahnutí.

---

[3] Též Číňané používají podobných srpů.

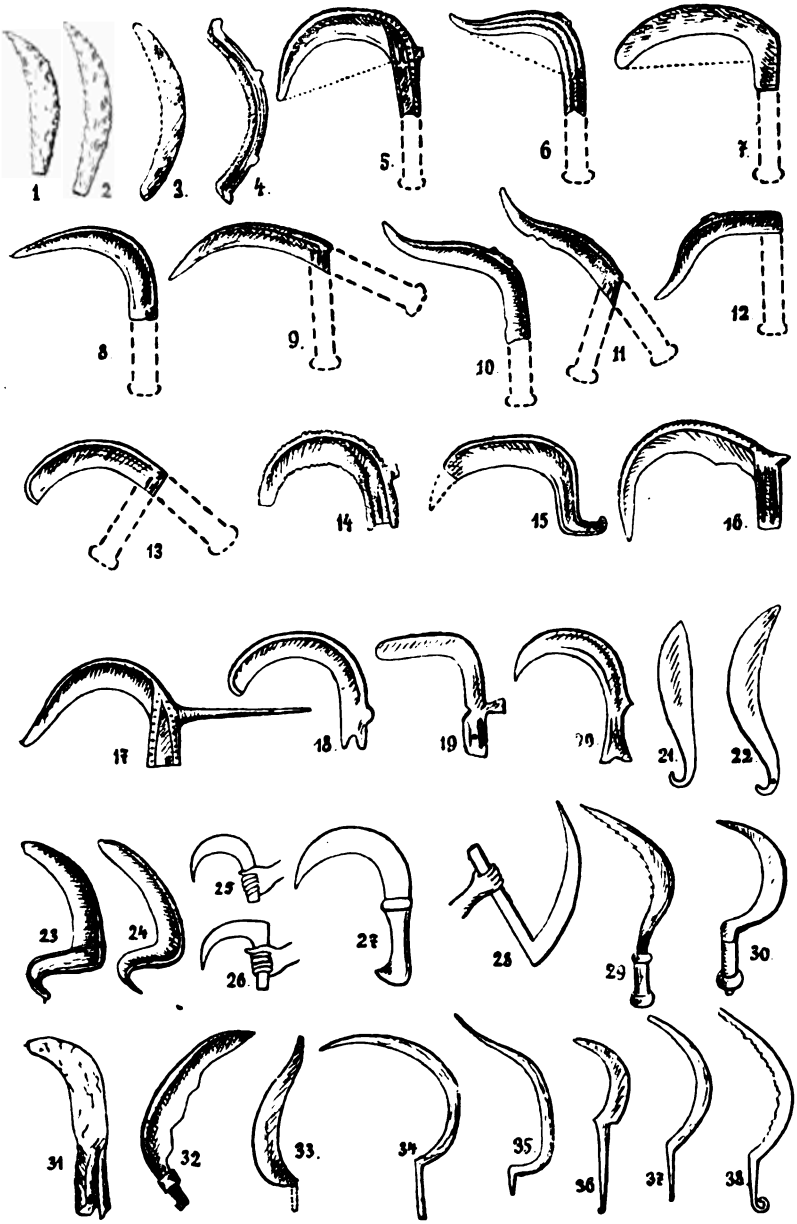
1
2
3.
4.
5.
6
7.
8
9.
10
11
12
13
14
15
16.
17
18.
19
20.
21.
22.
23
24
25
26.
27
28
29
30
31
32
33.
34
35
36
37
38.

Obr. 1.—38. Srpy předhistorické a antické.

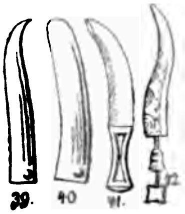

Nože z doby bronzové.

Kdyby však držátko leželo kolmo na dolejším konci oblouku srpového (obr. 9., 11.—13.), podobaly by se pak srpy více srpům s řapíkem nahoře popsaným.

S jistotou nelze rozhodnouti, který z obou právě uvedených způsobů připevnění držátka byl užíván; možno však, že obojí, ba že snad právě srpy lity byly bez řapíku, aby držadla dle obojího způsobu mohla býti připevněna.

Tomu by nasvědčovalo i to, že bývají nalézány pohromadě se srpy s řapíkem v nálezech hromadných, že tedy byly současně vyráběny i užívány.

Poukazuji však ještě na dolejší konce těchto srpů bez řapíku: oblouk končí někdy šikmo (obr. 9., 11.), někdy pak leží zde několik příčních žebírek (obr. 11.). Možno, že tato šikmá hrana anebo tato žebra naznačují směr držátka.

Konečně jest však možno, že tyto srpky neměly vůbec držátka; neboť srpy bronzové na Rusku[4]) se vyskytující (obr. 21., 22.) jsou na dolejším konci jednoduše ohnuté někdy i dírkou opatřené a neměly patrně žádného držátka právě tak, jako známé nordické břitvy a nožíky s kroužkem; u našich srpů by bradavička zastupovala zahnutí nebo kroužek.

Upevnění srpu v držadle jednoduchým ostnem pozorujeme teprve u srpu z doby laténské a pozdní; upevnění tulejkou jest u srpů bronzových i železných velkou vzácností (obr. 31.).

Že bronzové srpy, zvláště ony bez řapíku, jsou jaksi přechodním tvarem od srpů k nožům a v obojím způsobu v užívání byly podobně jako srpovité nože jistých národů (zvláště afrických) dokazuje též velká řada jen nepatrně od sebe se odchylujících tvarů až k oněm skoro úplně rovným, buď špičatým nebo tupým, které rozhodně za nožíky sloužily (obr., 39., 40.[5])

U některých afrických kmenů bývají podobné srpovité nože také užívány k házení (obr. 45.—47.) a přijímají pak prapodivné tvary (obr. 43., 44.). Není tedy vyloučeno, že i bronzové srpky v dobách předhistorických byly podobně užívány při hrách, házení do terče atd. Pro to uvedl bych následující důvody:

---

[4]) Z musea ufimského dle A. Lichačeva: O některých nálezech kazaňské gubernie; Práce 7. arch. sjezdu v Jaroslavě 1887. II. díl. Moskva 1891. Tab. IX.

[5]) Tyto pocházejí z hromadného nálezu ve Schwachenwalde (kr. Arnswalde, Braniborsko); v museu berlínském chová se z toho nálezu 6 ostrých a 4 tupé nožíky; jsou asi 6 cm. dlouhé.

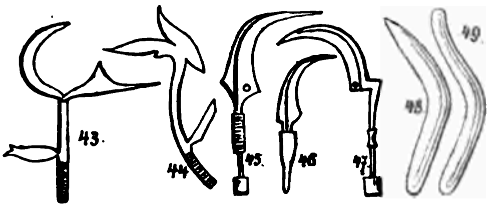

Házecí nože a bumerangy divochů afrických a australských.

1. Analoga poskytují nám zmíněné házecí srpy afrických národů.[6])

2. Tvar našich srpků jest oněm házecím nástrojům podobný (srv. tabulku.[7])

Hlavně ohnutí špičky nazad nelze nijak vysvětliti upotřebením jich při žatí (tu by tato odchylka naopak vadila), ale jest úplně vysvětlitelno z užívání jich při házení. Snad má také zub nebo knoflík na srpech podobný význam jako ozuby házecích nožů afrických; zejména velký zadní osten, jako se nalézá na srpu (obr. 17.) ze Szuszka (Bereg, Uhry.[8])

3. Velký počet srpů má špičky buďto ohnuté neb ulomené; vůbec bývá všude nepoměrně mnoho zlomků nalézáno u porovnání se zlomky jiných bronzových předmětů. To lze opět spíše vysvětliti jejich poškozením při házení, než při tiché práci hospodářské.

4. Bývá špička často silněji upotřebena a jako ubroušena.

5. Jest vůbec pochybno, že by bylo hotoveno tolik jednoduchých srpů, když uvážíme, jak řídké jsou bronzové nože a meče.

6. Hrají si ještě podnes chapci házením nože, jehož čepel jest v pravém úhlu ohnut, čímž nabývá podoby srpu (obr. 6.).

Z těchto důvodů myslím, že lze připustiti mínění, dle něhož srpy bronzové byly také užívány za házecí zbraně.

V střední Evropě jsou oba druhy bronzových srpů s řapíkem i bez něho velmi rozšířeny, a to, jak již prof. Smolík určil, v severních krajinách více srpy bez řapíku, ve Francii, Švýcarsku, u nás a v Uhrách srpy s řapíkem.

---

[6]) Jiný druh házecích přístrojů v podobě srpů s uvnitř nebo na zad ohnutou špičkou jsou dřevěné bumerangy (obr. 48., 49.) v Australii, v Indii a v Severní Africe rozšířené.

[7]) Při té příležitosti poukazuji na velkou podobu článkovaného držátka nože (obr. 42.) se srpem africkým (obr. 47.)

[8]) Congrès intern. d'anth. et d'archéol. préh ; Compte rendu de la VIII. session à Budapest 1876. J. Hampel: Trouvailles de l'âge de bronze en Hongrie. Budapest 1886. Tab XIV. obr. 8.

Který tvar jest starší a který mladší, lze těžko rozhodnouti. Mortillet a prof. Smolík mají prvé za starší; tento však udává sám, že oba druhy společně bývají nalézány. Totéž lze říci o tvaru špičky; nejřidčí jsou u nás i jinde srpy tupé. Z Čech není mi žádný nález takového srpu znám; zdali srp v Slatěnicích[9]) jest tupý aneb ulomený, nemohu posouditi. Srp č. 13. pochází z Pritzerbe (West-Havelland, okr. Potsdam) a chová se s jiným (z Dannebergu v Hannoversku) v berlínském museu; srp č. 7. pochází ze Seelowa (okr. Sebas, Braniborsko) a chová se tamtéž.

Častěji byly tyto srpy nalezeny v Uhrách[10]) vedle srpů tvarův u nás obvyklých.

Také v severní Italii vyskytují se ostré i tupé srpy v různých tvarech poněkud od našich se lišících. Vyobrazené (obr. 18., 19., 20.) chovají se v museu boloňském.[11])

V Bosně se nacházejí srpy podobné našim bronzovým. Pro Transsylvanii (Sedmihradsko), kde se již objevuje vliv klasických národů, jsou srpy (č. 23., 24.) charakteristické, které upomínají velmi na římské a naše moderní, jak ve svém vybočení na zad, tak ve svém upevnění.[12])

Neboť římské srpy (obr. 30.) měly tvar našich moderních. Podobný jest také srp vyobrazený na reversu peníze jednoho z králů Lagidských, který popsal Pellerin (č. 29.). Oba druhy egyptských srpů (č. 25. a 26.)[13]) se podobají našim srpům bronzovým (obr. 5. a 7. nebo 12.); tak i srp (obr. 28.) na malbě v staré Elethyii v Egyptě.[14]) O zvláštním tvaru srpů ruských jsem se zmínil již nahoře (č. 17., 18.).

Ve Skandinavii jsou srpy řídké; o nástrojích srpovitých, které byly pokládány za pily, stala se též nahoře zmínka (č. 3., 4.).

Tato zvláštnost, pilování bronzových srpů, zasluhuje i proto naši pozornost, že i ve střední Evropě a i u nás v Čechách nalézají se srpy ozubené (č. 14.[15]) Mohly by se též pokládati za pily, ale jsou i na hřbetě podobně zářezy nebo záseky opatřeny. Na vyobrazeném exempláru lze pozorovati, že sahaly tyto záseky, patrně ostrým nástrojem zhotovené, až ku špičce. že však na hřbetu poblíž špičky skoro zmizely následkem upotřebení. Špička se konečně ulomila. Není vyloučena možnost, že sloužil za zbraň, a to snad za zbraň házecí.

---

[9]) Čas. olom. muz. sp. 1891 str. 94.

[10]) J. Hampel: Trouvailles de l'âge de Bronze. Budapest 1886. Tab. XIV. 2. 5. a jinde.

[11]) Vyobrazení tato a jiné pokyny děkuji p. Dru Niederlovi. Též vyslovuji p. Dru. Píčovi díky za laskavost, s níž mně dovolil prohlédnouti a okresliti srpy ve sbírkách zemského musea.

[12]) Také v Uhersku se nacházejí. Č. 15. tvoří přechod k obvyklým tvarům.

[13]) Dle malby v hrobce Charuhati, XVIII dyn.; E. Prisse d'Avennes, L'hist. de l'art Egyptien.

[14]) Srv. držení tohoto srpu s držením srpů č. 25., 26.

[15]) Z Čech jest mi znám jediný exemplář ve sbírkách p. E. Mikše, jemuž děkuji za laskavě podané vyobrazení. Podobný srp viděl jsem v museu berlínském a zlomek jiného v museu drážďanském.

Bronzové srpy mizí prvním vystoupením železa, t. j dobou hallstattskou a laténskou. Že by však nedostatek srpů bronzových v hallstattském pohřebišti sloužiti mohl k ohraničení doby jejich užívání, nezdá se mi býti správné, protože právě v hrobech vůbec jsou velmi řídké.[16])

Tato okolnost zasluhuje povšimnutí, a lze z toho snad souditi, že většina srpů byla přece vždy jen výrobkem cizím, obchodem přineseným a v depotech nám zachovaným.

V době laténské mají srpy (ovšem již vesměs železné) částečně ještě podobu srpů bronzových, částečně se přibližují již srpům pozdní doby a našim (č. 31. srp z Finistère,[17]) č. 32. srp z kolových staveb;[18]) č. 33. srpek malý z hrobu u Kostomlat v museu zemském). Bývají však obecně již pouhým ostnem v držátku připevněny; některé prozrazují patrně vliv římský a tvoří tak přechod k srpům doby následující.

V pozdní době se vyskytují již tvary našim úplně podobné, jako u nás (č. 34. srp z hrádku v Semicích v museu zemském; č. 35. z hrádku u Chodovic, majetek p. Dra. Niederla; č. 36. srpek malý z Podbaby, majetek p. MUC. Jíry v Praze) tak i v Uhrách (Keszthély, s vlnicí nalezený[19]) a v Rusku (č. 37. a 38.[20]). Lichačev udává, že zvláštností těchto ruských srpů jest pilování, čímž upomínají na pilované srpy bronzové a pazourkové.

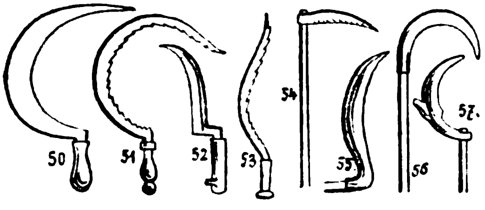

Srpy moderní.

---

[16]) V Čechách nalezeny byly pouze v mohylách, a to u Skal (Woldřich: Beitr. z. Urg. Böhmens III), v Roztockém háji (Smolík: Pam. arch. XI. 255.) a v mohyle u Kbel (Zemské museum v Praze).

[17]) L'Anthropologie I str. 401.

[18]) Figuier: L'homme primitif. 403.

[19]) Ungar. Revue 1886 str. 32.

[20]) A. Lichačev: Práce 7. arch. sjezdu v Jaroslavé 1887. Moskva II. 117—118.

Ještě ve středověku se však vyskytují pilované srpy mezi zbraněmi selskými.[21]

Konečně nalézáme i mezi nástroji hospodářskými a zahradnickými nejnovější doby (č. 50.—57.[22]) takové, které upomínají svým tvarem a svou úpravou na předhistorické srpy: srv. srp z okolí Říma (č. 51.), ze Španělska (č. 52.), z Valencia (č. 53.), srpek pro strniště s 40 cm. dlouhým čepelem z Beauce (č. 54.), srp k řezání sítiny (č. 55.), srp zahradnický na bodláky z Andalusie (č. 56.), srpek zahradnický z dep. Landes (č. 57.). Ještě větší podobu bychom našli, kdybychom srovnali naše předhistorické srpy se srpy různých národů mimoevropských.

◆

Ochrana památek a starožitností u nás.

Referuje JUDr. **Jaroslav Haasz.**

II.

Podrobné návrhy a výsledky jejich.[1]

Návrhy činěné sněmu království českého a zemskému výboru v příčině ochrany památek a starožitností obsahovaly toliko některé hlavní zásady a pokyny, jakým směrem by se měla bráti celá akce ochranná; nebyly však uváženy a propracovány odborníky, a neměly bližších ustanovení, jak by akce příslušná měla býti organisována. Věc byla u nás přes dřívější pokusy přece jen novou, otázka celá velice rozsáhlou a nesnadnou a nebylo tu dosti korporací odborných, jež by byly chtěly podrobně ji prozkoumati a naznačiti prostředky, které by nejbezpečněji vedly k cíli.

Nejrázněji chopila se otázky té „Společnost přátel starožitností českých v Praze“, zvláště když požádána zemským výborem, by návrhy své podrobně formulovala v určitých směrech.[2] Vyzvání to stalo se v čas zasedání sněmovního r. 1892.

Vzhledem k tomu Společnost zahájila ihned schůze členské, v nichž jednala především o právní ochraně památek, tudíž o tom, jaké zákony a která nařízení by se mohla vydati beze zvláštních obtíží, aby se zabránilo rychlému mizení památek. Referent radiv se v té věci s koncipistou obchodní komory p. Drem. Čuhelem, navrhl, aby vláda byla vyzvána, by vzhledem k § 1. a § 15. čís. 12., pak § 24. živnostenského řádu ze dne 15. března 1893 č. 39 ř. z. vydala nařízení, jímž by se živnostenský prodej a koupě památek umělecko-historických a starožitností učinily závislými na udělení koncesse. Při poradách ve schůzích Společnosti doplněn návrh ten tak, že se mělo živnostníkům oném uložiti, by vedly knihy o tom, od koho nabyli a komu zcizili takové předměty; pak měl býti vzhledem k bezpečnosti majetku a z jiných příčin veřejných zostřen policejní dozor na veškeren prodej a koupi takových předmětův a měla býti přísně stíhána každá živnost podobná, provozovaná pokoutně. Doba byla tehdy dosti příhodna k této žádosti, poněvadž se mělo jednati o revisi řádu živnostenského a zvláště živností koncessních.

---

[21] Názorný atlas k Slovníku naučnému, část III. tab. 6. obr. 64.

[22] Gf v. Lasteyrie: Sammlung v. Masch., Instr., Geräthsch. f. landw. häusl. u. industr. Ökon. 1823. Sensen u. Gabeln. Taf. 2; versch. A. d. feldg. Taf. IV.

[1] Viz předchozí článek na str. 168.

[2] Viz str. 176.

Ve zprávě podané o věci té zemskému výboru dle nástinu referentova ukazováno, že především nesvědomití překupníci zavlékají památky naše do ciziny a že nebezpečí to vzrostlo pořádáním jubilejní výstavy zemské, jejíž příslušnými odděleními upozorněny širší kruhy na cenu a důležitost památek. Uváděna také zvláště křiklavá fakta, naznačená ve schůzi přátel národopisu v Měšťanské Besedě dne 25. března 1892, že překupníci vylákali v čase výstavy na Voticku a v jiných krajích českého jihu různé části krojů, zvláště holubinky, pod záminkou, že budou vystaveny se jmény dárců, načež je draho prodali do ciziny; dále že skvostný pacifikál vyoraný rolníkem na poli u Českého Brodu nabídnut nálezcem museu království českého za 200 zl., a nežli smlouva uzavřena, koupen bývalým restaurátérem na pražském nádraží za 300 zl. a prodán museu v Drážďanech za 1.400 zl., konečně že překupníci kupují zvláště od kostelníků mešní roucha odložená, obsahující často umělé, starožitné a cenné vyšívání, hlavně zlaté a stříbrné, a že správy obecní a veřejné ústavy prodávají za fatku a mnohdy zúmyslně stará privilegia královská a jiné listiny nebo knihy, zvláště původu českého.

Rovněž požádán zemský výbor, by předložil sněmu resoluci, kterou se vláda vyzývá, by vzhledem k naléhavosti otázky předložila říšské radě osnovu zákona, jímž by se zakázal vývoz památek umělecko-historických a starožitností z říše rakouské.

Při poradách ve Společnosti uváděno sice, že v této příčině naskytují se nemalé obtíže plynoucí především z toho, že otázky týkající se vývozu a obchodu náležejí do působnosti rady říšské (§ 11. a) d) zák. z 21. pros. 1867 č. 141 ř. z., a že sluší tu jednati dle zásad společných s Uherskem dle § 2. odst. 1. zák. z téhož dne č. 146 ř. z.), že se týkají smluv obchodních a celních s cizinou, právě tehdáž uzavřených, a že vláda nevyhověla dosud v tom směru naléhavým žádostem ústřední komise vídeňské a sjezdův anthropologických, ale očekáváno, že hlas sněmu království českého nebude tu oslyšán, zvláště když bude podporován také s jiných stran, především poslanci říšskými.

Také projevovány pochybnosti v příčině pojmu „starožitnosti a památky“, a navrhovány různé definice, zvláště aby ochrana týkala se předmětů starších padesáti let a důležitých pro historii kulturní, pro umění nebo národopis; neustanovena však přesná definice a právem, neboť v praxi by zajisté o tom rozhodovalo dobré zdání odborníků nebo sborů znaleckých.

Konečně požádán zemský výbor, by navrhl sněmu zřízení zemského sboru archaeologického, jenž by podával dobrá zdání o památkách a starožitnostech, zvláště o zachování, opravě a získání jejich pro sbírky veřejné, o provádění staveb monumentálních a umělecké stránce jejich. Sbor měl se skládati z odborů, vypracovati pro sebe i pro ně stanovy, jež by schválil zemský výbor a dodatečně sněm, a na základě dobrého zdání sboru měl zemský výbor provésti další kroky a podati sněmu zprávu a návrhy zvláště o upravení činnosti sběratelské, pak organisaci musei příslušných.

V příčině programu a složení sboru rozšířen tu tedy původní návrh zemského výboru z roku 1887 (viz číslo 2., str. 174) a navrženo, že ve sboru mají také zasedati zástupcové archaeologického sboru musea království českého, křesťanské akademie, společnosti přátel starožitností, výboru pro uspořádání výstavy národopisné a po případě také zástupci jiných podobných korporací.

Avšak tyto návrhy, podané ovšem již ke sklonku sněmovního zasedání v dubnu r. 1892, nebyly již vyřízeny. Týž osud stihl také petici spolku architektův a inženýrů v království českém v Praze, podanou o něco později. Petice ta vypracována spisovatelem p. J. Lierem, jenž již dříve horlivě se zasazoval o ochranu památek a starožitností (Feuilletony, díl II. 1888).

Petice velice obsažná a věcná uváděla především, že zničeny z neznalosti a libovůle mnohé archivy (mincmisterský a berní na Horách Kutných) a obsáhlé panské registratury, že bývalý archiv guberniální, nyní místodržitelský, nejdůležitější v království českém, je nedostatečně umístěn ve sklepích pod kostelem sv. Mikuláše, že není statistiky památek ani orgánů dozorčích pro ochranu jejich, které by měly potřebné exekutivy a prostředky. Vytknuto také, že museum království českého nemá k tomu dosti prostředků, mohloť na př. r. 1887 věnovati na záchranu starožitností z celé země pouze 21 zl. 50 kr. (!, ač by mělo obsahovati velikou a soustavnou sbírku památek.

Petice jednala o zákonné ochraně památek v cizině, o dosavadních příslušných ustanoveních u nás, pak o nedostatku vlivu a prostředkův ústřední komise vídeňské.

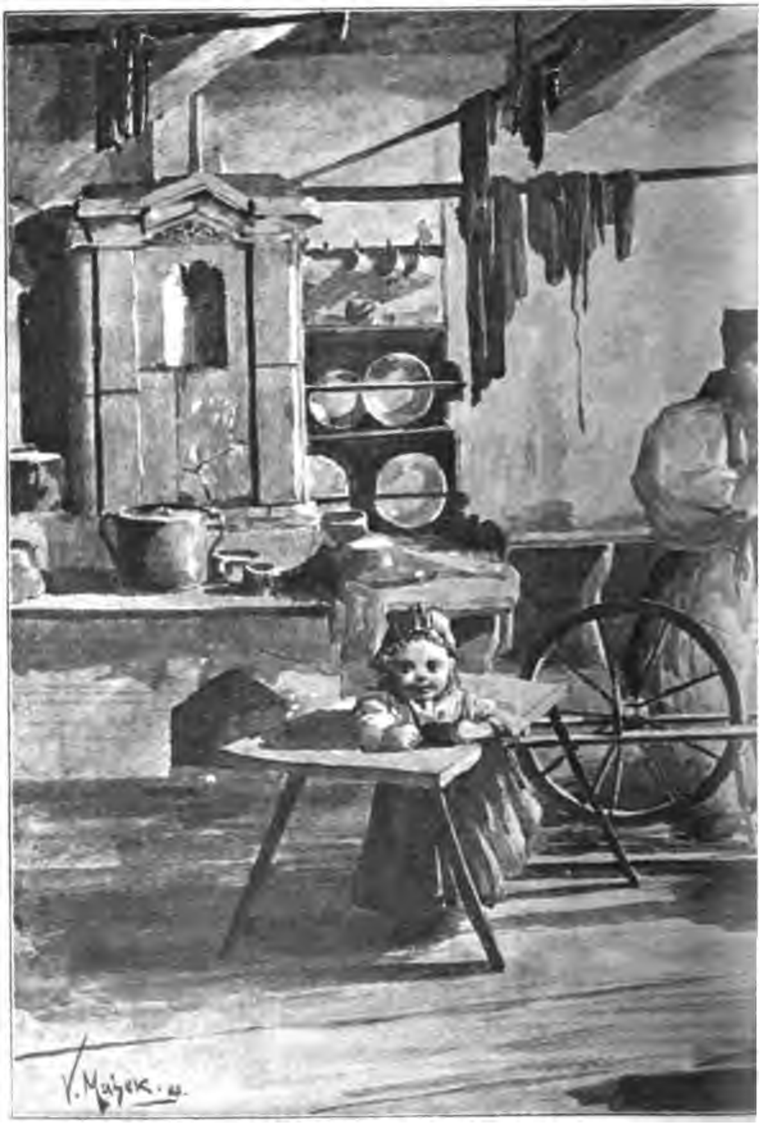

Na přástkách

Původní kresba Vi

Ke článku J. F. Hrušky: »

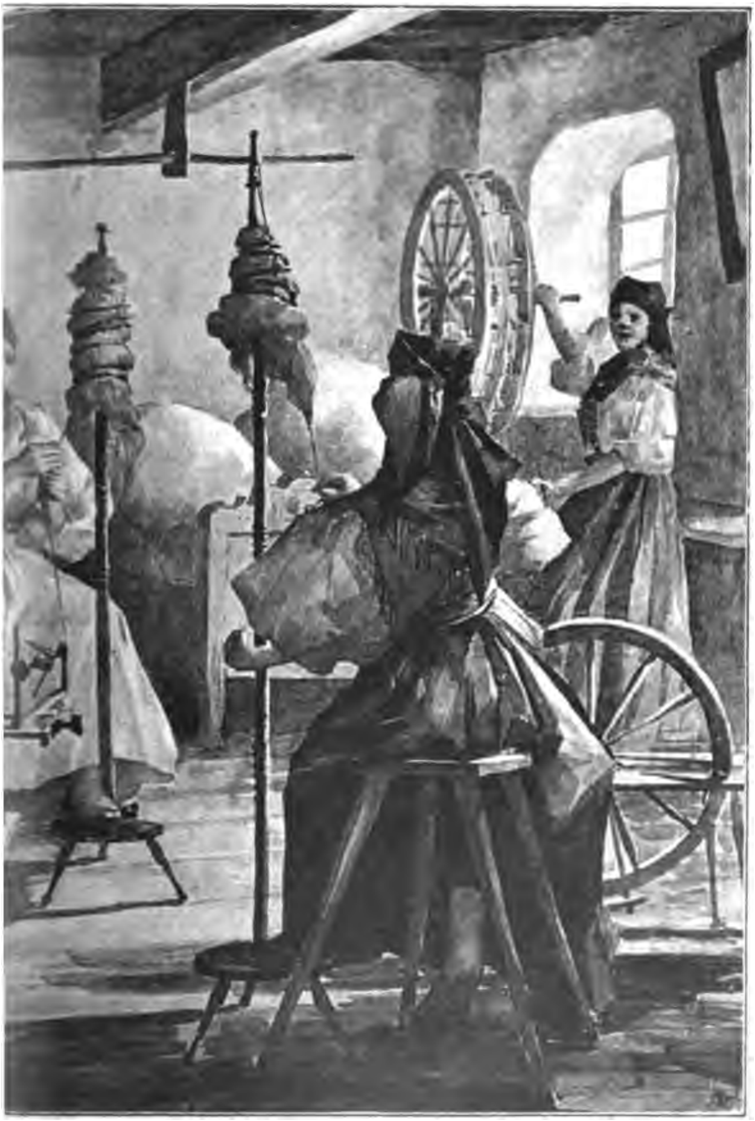

v Domažlicku.

ězslava Maška.

atek i chalupa na Chodsku«.

Zvláštní příloha „ČESKÉHO LIDU“ III. 5.

Zvláště pak navrhovala: zřízení zemského sboru k vyhledávání a zachovávání památek za spolupůsobení okresův a obcí; sbor byl by v těsné souvislosti s museem království Českého, oba měly by plnou moc a prostředky k zakupování předmětů (jako v Dánsku), výkonnými orgány sboru byli by placení zemští konservátoři; měl by se založiti inventář památek jako v Německu, zvláště ve státech [illegible], a cennějším předmětům propůjčiti ráz veřejné důležitosti po způsobu Francie — caractère d'utilité publique, a tím i ochrana veřejná. Museum král. Českého mělo by se systemisováním štábu a zvýšením stavu [illegible] vědecké a kulturní práce v Čechách jako germanské Nationalmuseum pro celé Německo, mnichovské národní museum pro Bavorsko. Mělo by se brániti vývozu památek do ciziny a ztrátě jejich [illegible] trestní na základě [illegible] navrhována také kontrola vývozu památek do jiných zemí rakouských a [illegible] jejich pro cizí musea, konečně opatření zákonná k ochraně památek, jako vydán v Uhrách zákon r. 1881, jenž [illegible] různé nesnáze plynoucí z práva soukromého, patronátního a [illegible].

Zcela neodvisle od těchto návrhů konány r. 1892 další snahy Společnosti přátel starožitností v Praze, jež ve svém [illegible] vedly k podobným výsledkům.

Na základě programu navrženého referentem jednáno za předsednictví pp. architektů Zeyera a Herajna a za [illegible] o doplnění [illegible] zemského výboru z r. [illegible] v příčině ochrany památek, pak o úpravě sborův archaeologických a služby konservatorské.

Otázka organisace musejí a poměru jejich k museím ústředním (zvláště k museu království Českého), pak ochrany archivův zůstala odložena, až bude upravena potřebná statistika a vzhledem k souběžné akci známé i zemského výboru v příčině archivů. Z té příčiny nezmiňujeme se také zde těchto složitých otázek, o nichž slušno zvláště pojednati, jak naznačeno již na str. [illegible].

Co se týká [illegible] k okresním výborům o ochraně památek, doplněn navrženým předmětům [illegible] jednotlivých [illegible] k různým památkám archaeologickým, stavebním, uměleckým i národopisným, zvláště [illegible] památek, především archaeologických a [illegible], které by mohly [illegible] ochranu památek, nalezených při různých pracích [illegible] a stavebních. Tak upozorněno na př., že [illegible] kamenů [illegible] kopáním [illegible] staré hroby pod velikými [illegible] kameny a pod

V [illegible] místních sborův [illegible] vaší je v [illegible] památek a že by to bylo nemožno, ježto by se nenalezlo dosti způsobilých osob. Slušíť tu především spoléhati na učitelstvo a duchovenstvo, avšak školní obce a farnosti nekryjí se s obcemi politickými; často náleží obec svými částmi k různým školám. Převládal názor, aby se místní sbory zřídily pouze v každém městě nebo městysi, neb aby je zřídilo zastupitelstvo okresní, kde uzná za dobré; sbory ty měly býti malé a pečovati především o soupis památek.

Také sbor okresní měl býti malý, asi pětičlenný, a skládati se měl ze zástupce voleného okr. zastupitelstvem, ze zástupců duchovenstva a učitelstva v okresu a 2 odborníků, jmenovaných sborem zemským.

Co se týká sboru zemského, kladena váha na to, aby v něm zasedal i zástupce České Akademie, protože dle návrhu posl. Adámka měl zemský výbor zříditi sbor ten společně s ní. Sbor měl vydávati oběžníky a poučení sborům ostatním, starati se o přednášky v okresích a o podpory sborům okresním na zakupování památek v nejnutnějších případech. Mělo se také žádati na sněmu, by dal zemskému sboru přiměřenou roční subvenci k účelu tomu.

Ku zredigování zprávy, jež by se podala zemskému výboru, zvolen komitét, skládající se z arch. Heraina, Dra. K. Chytila Dra. Em. Kováře, Dra. L. Niederla, arch. Zeyera a referenta. Konečnou úpravu celé zprávy obstaral Dr. Kovář a zpráva podána dne 29. března 1893. Obsahovala především návrh oběžníku k okresním výborům, pak návrh základního programu pro zřízení zemského sboru konservatorského. Zemský výbor předložil návrhy ty sněmu zprávou ze dne 5. dubna 1893 (č. tisku LXXXV.,[3]) tedy brzy po začátku sněmovního zasedání, jež skončeno, jak známo, dne 17. května 1893. Ve zprávě navrženy pouze resoluce v příčině koncessionování obchodu se starožitnostmi a zákazu vyvážení památek dle osnovy, podané Společností. Zároveň požádal zemský výbor Českou Akademii, by zřídila dle § 2. e) stanov a § 50. jedn. ř. stálou komisi pro ochranu památek a starožitností, a aby podala dobré zdání o navrženém základním programu zemského sboru, protože návrhy Společnosti došly právě před zahájením sněmu, tak že zemský výbor nemohl již svolati poradní schůzi znalců, jež by podala dobré zdání o jednotlivostech tu navržených.

V obšírné zprávě zemského výboru uvedeny dosavadní dekrety a nařízení, vydaná u nás na ochranu památek (na str. 8. a 9.), zmíněno se o zákoně uherském z r. 1881, o zákonodárství cizozemském, a připojeno jako příloha nejnovější nařízení příslušné, vydané u nás 22. května 1892 pro Bosnu a Hercegovinu, a to pro stručnost svou a jako doklad, že bylo by možno vydati podobná ustanovení také pro Rakousko.

---

[3]) Otištěna je v Časopise společnosti přátel starožitností 1893, č. 1. a 2.

Ale ani tato zpráva zemského výboru nebyla sněmem vyřízena právě tak jako návrh posl. Adámka, obnovený dne 10. dubna 1893, č. tisku LI., a předložena sněmu opětně hned na začátku zasedání r. 1893/4, dne 28. prosince 1893 zprávou ze dne 19. října 1893, č. sn. 191. Zatím zemský výbor vydal okružník všem okresním výborům v příčině ochrany památek, ze dne 23. prosince 1893, č. 36.141, k němuž připojil také 1. seznam konservátorův a 2. seznam veřejných musei a spolků musejních v království českém.[4]) Zároveň požádány zemská školní rada a konsistoře, by prostřednictvím okresních školních rad a vikariátů působily na učitelstvo a duchovenstvo, by toto pečovalo o záchranu památek. Oběžník ten neminul se s účinkem: okresní výbory pečují, aby byl rozšířen v obvodu jejich a aby rad v něm uvedených se šetřilo, a oznamují zemskému výboru k žádosti uvedené v oběžníku musea a spolky, jež v seznamech 1. a 2. nebyly naznačeny.

Podobně jako v oběžníku z r. 1868 děje se v úvodu nového oběžníku stručná zmínka o dosavadním stavu ochrany památek u nás i v cizině, uvádějí se způsoby, jak se památky u nás obyčejně hubí, naznačují se (dle návrhu Společnosti) A) předměty, o něž se jedná, dle jednotlivých odborův, a B) způsob, jak by samosprávné orgány mohly spoluúčinkovati při ochraně památek, tak aby okresní výborové působili na obce i jednotlivce poučováním a oznamovali nálezy orgánům zřízeným dosud k ochraně památek, totiž konservátorům, museím veřejným a spolkům musejním. Doporučuje se také přesný dohled na překupníky a užívání §§ 934. a 935. obč. zák. v příčině zrušení smlouvy (kupní) pro zkrácení přes polovici obecné ceny (dle návrhu Společnosti).

Ostatní návrhy Společnosti nebyly věcně vyřízeny (jednání s Českou Akademií v příčině zřízení sborův archaeologických a služby konservatorské není totiž dosud ukončeno, nelze tudíž o něm také referovati). Dle konečné redakce návrhů, předložené zemskému výboru, spočívala organisace ta na zřízení malých musei v každém soudním okresu založených okresním výborem a zastupitelstvem obce nebo spolkem musejním a spravovaných kuratoriem, v němž by zasedal zástupce okresního výboru, zástupce obce, duchovenstva i učitelstva v okresu, musejního spolku, zemského sboru (virilista) a kustos musea, volený ročně kuratoriem a stvrzovaný zemským sborem. Kuratorium okresní mělo pátrati po památkách a zříditi k tomu po případě širší sbor, získati je museu, vésti seznam jejich, pořádati přednášky odborné aspoň půlletně a referovati čtvrtletně zemskému sboru, jenž by vydával roční zprávy ze všech okresů.

---

[4]) Seznamy ty sestaveny dle spisu „Handbuch der Kunstpflege in Oesterreich“ 1893, 1. vyd., dle starší statistiky a jiných zpráv veřejných. Omylem při tisku vynechány při jménu konservátora Ant. Wiehla přidělené mu politické okresy Dubá, Ml. Boleslav a Mělník. Dle zpráv pozdějších sluší do seznamu 2. vřaditi ještě městská musea v Kostelci nad Orlicí, v Šluknově, ve Vysokém nad Jizerou a Třebechovicích a musejní spolky „Pelcl“ v Rychnově nad Kněžnou a „Heimath“ v Nové Bystřici.

V každé obci měli by starosta, duchovenstvo a učitelstvo na zřeteli památky hodící se do musea.

Pamětní knihy vedla by osoba určená okresním výborem v každé obci, farnosti neb aspoň okresu, dle instrukce dané zemským sborem, a revidovali by je kustodové okresního musea a zemští konservátoři.

Zemský sbor svolával by předseda (přísedící zemského výboru) aspoň půlletně; kromě osob naznačených shora zasedali by v něm i 3 zemští kustodové, stálí úředníci zemští nemající jiného úřadu veřejného, kteří by revidovali veřejná musea i činnost na ochranu památek a organisovali přednášky o nich, starali se o výměnu předmětů v museích, o sjezdy a výstavky krajinské několika museí, navrhovali koupě pro zemské museum a redigovali společné zprávy roční. Zemský sbor měl vésti celou organisaci k zachování památek, a navrhovati zemské subvence museím.

Na sjezdu musejních spolkův, odborů národopisné výstavy československé a přátel vlastivědy české, konaném ve Hlinsku 15. srpna 1893, žádáno za vydání zákona o zřízení komise zemské na ochranu památek, dle návrhu posl. Adámka z 15. března 1892, a to komise zemské jako poradného orgánu zemského výboru, jež by dohlížela k činnosti komisí okresních a místních. Dle vysvětlení zpravodaje JUC. K. V. Adámka „zamlouvalo by se zříditi místní komise jen ve větších osadách“, komise zjistily by památky, zřídily seznamy jejich, dohlédaly k archivům a řídily památní knihy místní dle instrukce zemské komise. Způsob a rozsah součinnosti úřadův obecních ve směru tom by se upravil (dle resoluce přijaté upravilo by se vůbec spolupůsobení samosprávných orgánů zákonnou cestou). Okresní komise by vedla správu okresního musea, podporovala činnost odborných spolků, dohlížela na místní komise a pečovala o sebrání látky vlastivědné. Zemská komise by podávala roční zprávu a statistiku všech musei a sbírek, dávala instrukce a rady okresním komisím. Předsedal by jí odborník, volený jí na určité období, členy „byli by zástupce musea království českého, České Akademie, zástupce ostatních odborných spolků pražských a delegáti všech okresních komisí.“ Funkce předsedy a náměstků byly by čestné, „kancelářské práce obstarávali by placení úředníci; schůzí komise súčastňoval by se ovšem zástupce zemského výboru.“

Návrhy tyto srovnávají se tedy celkem v povšechných rysech s tím, co navrhla „Společnost přátel starožitností českých v Praze“. V resolucích přijatých žádáno dále, aby se jednalo „o vydání zákona proti vývozu starodávných a uměleckých památek, aby se zrevidovala a doplnila ustanovení soukromoprávní, zvláště o nabytí vlastnictví nálezem a vyvlastněním, aby živnostenská koupě a prodej památek byly závislými učiněny na propůjčení koncese, aby upraveno bylo přispívání země a jiné k dotyčným účelům, aby byla organisace muscí provedena. Usnesení měl provésti šestičlenný výbor, jejž by zřídil hlavní výbor národopisné výstavy českoslovanské.

Výbor ten vskutku jmenován a požádány také společnost musea království českého a Česká Akademie, by vyslaly do něho zástupce; korporace ty odpověděly, že přejí podniku tomu, že se však súčastniti nemohou, očekávajíce, že budou vyzvány zemským výborem, by se súčastnily porad o ochraně památek.

V zasedání sněmovním r. 1893/4 obnovil poslanec K. Adámek opět návrh svůj dřívější „na ochranu a zachování domácích památek uměleckých a historických“ dne 28. prosince 1893 (tisk XXIII.), doplniv jej tím, že zemský výbor má položiti do rozpočtu zemského zvláštní dotaci na kupování památek výtvarného a lidového umění i uměleckého průmyslu.

Odůvodňuje návrh ten poukázal posl. Adámek v osmé schůzi ze dne 15. ledna 1894 (sten. prot. str. 173) na příslušný zákon uherský, nařízení pro Bosnu a Hercegovinu a na okružník zemského výboru království haličského a tamní osnovu zákona v příčině zachovávání památek stavebních a konkurence ku stavbám kostelním, zvláště že obce mají hybné památky uschovávati v místnostech klenutých a bezpečných pod dozorem orgánů zemských, jimž se odevzdá také jeden inventář jejich, nebo že je mají uložiti v museu krakovském nebo lvovském.

Rozpočtová komise, jíž návrh opět přikázán, podala o věci zprávu dne 7. února 1894 (tisk CXXXIX.), jež rozdána dne 13. února 1894. Ve zprávě, vypracované zpravodajem Drem. Podlipným uvádí se, že zemský výbor oběžníkem ze dne 23. prosince 1893 vyhověl intencím původní petice „Společnosti přátel starožitností“ z r. 1889 a návrhu posl. Adámka, i dovozuje se, že měl by býti bez průtahu zřízen poradní sbor archaeologický, po způsobu zemské komise historické, ježto by jiný sbor, který by nestál v té těsné spojitosti k zemskému výboru, nemohl mu v té míře vyhověti. Po zřízení sboru toho mohl by zemský výbor snadněji zkoumati návrhy ostatní učiněné Společností přátel starožitností a posl. Adámkem a návrhy v peticích „Spolku architektův a inženýrů“ a obecního zastupitelstva král. svob. horního města Kutné Hory. V této petici,[5] podané sněmu dne 7. ledna 1894, č. 535. pet. hlavně z podnětu spisovatele J. Liera se žádá, aby 1. byla zřízena vědecká komise zemská, jež by s plnou mocí zemské správy a se zajištěnou pomocí výborův okresních i obecních, úřadů duchovních, patronátních, povolaných korporací a faktorů lokálních, a hlavně honorovanými konservátory provedla hned a soustavně probádání a soupis starožitností, jenž by byl uveřejněn; 2. aby bylo postaráno o vyvlastnění vzácných památek, o příspěvky na udržování jejich, o převádění cenných hybných starožitností do veřejného majetku musea zemského nebo musei krajinských; 3. museum království českého mělo by býti nadáno dostatečnými prostředky, by získalo soustavnou sbírku všech památek, a býti ve styku s musei ostatními v příčině výměny, doplňování a vědeckého spořádání sbírek; 4. měly by se novelou k stavebním řádům zajistiti architektury umělé; republikací dvor. dekretu z 28. prosince 1818 a novými zákony po příkladě uherském měl by se obmeziti vývoz památek a zavedením koncesí obchod s nimi.

---

[5] Uveřejněna v odpoledních vydáních Národních Listů ze dne 13. a 14. února 1894

Ochrana jejich měla by se organisovati zákonem hlavním a zákony podrobnými na půdě práva veřejného. Komise zemská a samosprávné orgány měly by býti nadány přiměřenou autoritou dle vzoru okružníku, vydaného zemským výborem království haličského v prosinci r. 1892.

Rozpočtová komise „neuznávala za včasné a přiměřené pouštěti se do úvah o různých návrzích shora uvedených, jediné pokládala za nutné a neodkladné to, co i bez komise samým zemským výborem ve zprávě dřívější uznáno za způsobilé k provedení," protož navrhla sněmu, aby různé návrhy ty byly přikázány zemskému výboru „k podrobnému a bedlivému s komisí archaeologickou zkoumání a podání zpráv i eventuelních návrhů v nejbližším zasedání;" dále navrženy obě resoluce shora naznačené (v příčině koncesionování obchodu památkami a zákazu vyvážení jejich do ciziny jakož i právní ochrany podobně jako se stalo v jiných zemích a státech). Zemskému výboru se též ukládá, „aby co nejdříve zařídil stálý poradní sbor ze znalců starožitností a archaeologických památek vůbec jako „komise archaeologická při zemském výboru pro království české".

Sněm přijal tyto návrhy v poslední (27) schůzi dne 17. února 1894 (sten. prot. str. 1050) a když je byl zpravodaj Dr. Podlipný stručně odůvodnil ukázav k tomu, že v 26. schůzi při speciální debatě rozpočtové posl. Adámek, Tonner a Hlávka ukázali na nutnost ochrany památek.[6]) Resoluce, na nichž sněm se usnesl, sděleny ovšem vládě a bude záležeti především na poslancích říšských, aby účinně podporovali tuto akci.

---

[6]) Posl. K. Adámek uvedl (sten. prot. str. 982), že v posledním století sbouráno v Praze přes 40 budov památných (26 kostelův a kaplí, a to 8 ze XIV., 4 z XIII. a 2 z XII. století), zvláště kostel sv. Bartoloměje, jediná gotická památka z doby Vladislava II., kostel sv. Křížo z r. 1256, atrium kostela na Vyšehradě, Pohořelecká brána na N. Městě, románský kostel sv Jakuba na Smíchově. Jde o sboření kaple sv. Ludmily v Týně z doby Otakara II. a Dienzenhoferova chrámu sv. Karla Boromejského, jehož vnitřek kazí výpary z laboratoře české techniky. Na paláci Clam-Gallaském v Praze rozbity sochy Matyáše Brauna z ballustrady; v Jindř.

Zřízením stálého poradního sboru jako zemské komise archaeologické, jež uloženo zemskému výboru, nabude ovšem otázka ochrany památek určité formy a bude lze přikročiti k organisaci celé akce.

Konečně sluší uvésti, že také král. hlavní město učinilo důležitý krok u věci té, zřídivši stálou komisi poradní z odborníků, jež by se postarala o seznam památek v Praze.

Těmito kroky vstupuje otázka ochrany památek do druhého a bohdá šťastnějšího stadia!

Vala a Hrádek u Miletína.

Popisuje **Jan Nálevka.**

Při silnici asi v půl cestě z Miletína k Pecce je vesnička Vřesník na návrší, které k jihu a severu dosti prudce klesá. Asi 1 *km* cesty k severozápadu ode vsi slévají se dva potůčky, prameny říčky Bystřice, která tekouc k Miletínu vlévá se nad Chlumcem do Cidliny. Z ostrohu obou potůčků, lučinami lemovaných, zdvihá se příkrý kopec **Vala**, mající od jihu podobu komolého čtyřstěnného jehlanu. Díváme li se na Vala s Vřesníku, pojímáme ihned myšlénku, že kopec ten je snad rukou lidskou své podobě přizpůsoben, neboť ani jediný okolní vrch není Valům podoben, ač mají jinak podobu stejnou, i nade všechny vynikající nedaleký Zvičín. Vrcholy všech těch kopců jsou kulovité a svahy více méně vrcholu odpovídající, jediná Vala jsou nápadně rovinata a tři svahy jejich jako přisekány, tvoříce k jihovýchodu téměř ostrou hranu. Podoba i jméno Vala svědčí o starém rozsáhlém hradu, ne nepodobném onomu u Ostroměře. Do dvou třetin Val na mírnějším svahu rozkládají se pole **Hradiště** řečená. Třetí třetina, lesem porostlá, vystupuje velmi příkře. Les na severovýchodním svahu Val jmenuje se Sedliště (plur.), pod Valy k jiho-záp. místu, kde přes polní cestu přetéká potůček, říká se „u pstruhových rybníků“. Zbytky staré hráze něco výše v louce dosud lze spatřiti. Na břehu pod polem roste starý dub zrovna naproti hrázi.

Vrchol Val je rovinka, v jejíž západní končině nalézá se nepatrná kruhovitá vyvýšeninka, lesem porostlá. Říká se tu „na kolečku“. Odtud přes pole

---

Hradci zkaženy malby, ostříleny štuky, mříž z r. 1565 kazí se rzí, rotunda z XVI. stol. pustne. Při restaurování kostela sv. Jiří rozneseny památky nalezené tam (srovnej Časopis Společnosti přátel starožitností českých, 1893, číslo 1); z královského hradu pražského odvezeny poslední obrazy do Vídně, podobně má se státi na Karlštejně. — Posl. **Tonner** stěžoval si, že dům Melantrichův a Veleslavínův sbořen, že památky stavební a ozdoby (mříže, klepátka) ustupují stavebním čarám a vandalismu. — Posl. **Hlávka** zasazoval se o znovuzřízení sousoší sv. Františka a sv. Ignáce na Karlově mostě zničeného povodní. — Posl. **Kaftan** promluvil o stavbě chrámu sv. Víta a restaurování Karlštejna.

k východní hraně Val zdvihá se v přímce půda jako vlna velmi mírná. (Snad nějaký střední násep?) Rovinka na Valech je sdělána v pole a má podobu pravoúhlého lichoběžníka, jehož severo-západní úhel je sříznut do čtvrtkruhu; podobně zakulacen je úhel severo-východní. Toliko na sever v západní polovině strany ke vsi Kalu je kopec přístupný, velmi mírně svažitý, souvise s ostatní krajinou polem.

Oblížejícímu se po rovině valské ihned utkví oko na severní obrubě její, kde zdvihá se značný val (násep), odkudž lid zajisté kopec pojmenoval, zapomenuv původní jméno bývalého hradu. Plurál Vala poukazuje, že tu kdys bylo náspů několik, jež v polích zanikly, byvše s půdou srovnány. Hrad asi mohl býti podoben hradu u Ostroměře, kde dosud zachovány jsou mohutné valy.

K lepšímu porozumění stůjž zde jednoduchý náčrtek:

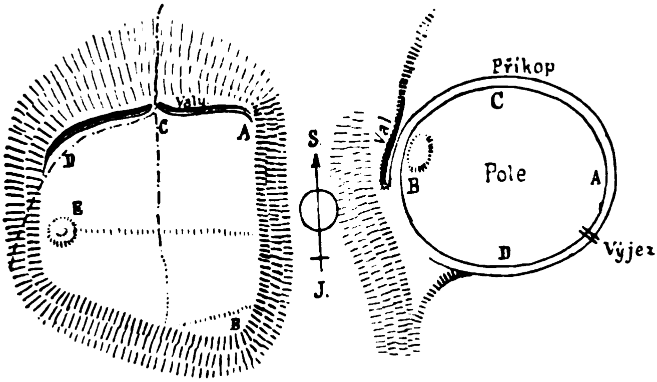

Plán hradiště „V a l ů“ a „H r á d k u“ u Miletína.

Od *A* k *B* jest asi 400 kroků, od *A* k *C* jest asi 150 kroků, od *C* k *D* jest asi 200 kroků. Část rovinky kolem do kola i val je porostlý lesem. Na sever Val je ves Kal, na východ Bezník, na jih Vřesník, na severozápad Bukovina.

Vedle silnice asi na 1 *km* cesty od Vřesníku k Pecce k levé ruce zdvihá se výšinka Hrádek, která k severozápadu a k západu velmi příkře klesá a lesem zarostlá jest, na ostatní strany má svah mírný, v pole zdělaný. Na Hrádku jsou patrné stopy bývalého jakéhosi hrádku, jehož jméno se nezachovalo.

Od *A* k *B* měří se 55 kroků, od *C* k *D* měří se 40 kroků. Mezi *BH* je vejčitá prohlubinka 50 kroků v obvodu. Příkop je 10—12 kroků v hoření šířce, 2—10 metrů hluboký svah příkopu vnitřní. Příkop má v obvodu asi 225 kroků. Západní svah Hrádku je příkrý a lesem porostlý. Na severozápadu je krátký val. Pod Hrádkem je rokle, kterou se vine lučinami potůček K vých. pod silnicí je roklina, dělící Vala od Hrádku a Vřesníku. Protéká ji pramen Bystřice. Z Hrádku na Vala není v přímé vzduchové čáře ani půl *km*. Obvod *A*, *C*, *B*, *D* měří asi 170 kroků.

Ani o Valech ani o Hrádku nezachovalo se nic v ústním podání lidu. Vala nalézají se v téže řadě starých hradišť jako hradiště ostroměřské a valy u Češova. Příkop a násep kruhový nalézá se také v Dobši, vsi na cestě k Hořicům. Na Valech nalezena byla jakás stará podkova, pod Hrádkem žlutý hrubý prsten jako pečetní, který se však ztratil.

Kritiky, referáty a literatura.

И. М. Собѣстіанскій. Ученія о національныхъ особенностяхъ характера и юридическаго быта древнихъ Славянъ. Charkov 1892. Stran 336.

Д. И. Багалѣй. Къ исторіи ученій о бытѣ древнихъ Славянъ. Kijev 1892.

Dva důležité vzájemně se doplňující spisy. První podal autor jako dissertaci k dosažení hodnosti doktora na fakultě charkovské, a při veřejné disputaci vzbudil mnoho ruchu a odporu. Kritiku svou a odpověď vydal jeden z examinatorů prof. Bagalěj v druhé knížce uvedené.

Soběstianský vzal si následující úkol: ukázati, jak povstalo zvláštní, jak praví „sentimentalno-poetické“ nazírání na život a povahu starých Slovanů. Je obecně známo, že se pravidlem líčí staří Slované jako národ povahy mírné (slovo „holubičí“ je přímo okřídlené), nemilující válek, ale za to milující orbu, život rodinný, hudbu z zpěv. Příznakem Slovana stala se loutna a rádlo, ne meč. Ale již z předu zaráží, že Slované v primitivním stavu měli se takto lišiti od jiných národův, a také staré prameny nám to nepotvrzují. Soběstianský pokusil se proto hledati původ tohoto podivného nazírání, a nalezl ho hlavně ve vlivu, který způsobila stať Slovanům věnovaná v Herderově díle „Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit“ z r. 1791. Tam Herder první vylíčil Slovany tak, jak právě pověděno, a vliv té stati byl veliký. Kdežto před ním dívali se slavisti na starý byt Slovanů kriticky (na př Anton, Tatiščev), zavládl po něm úplně názor vlastenecko-sentimentální, a to právě u největších slavistů, jako Surowieckého, Šafaříka, Maciejowského, Vocela a jiných. Jen málo jich tvořilo výjimku: u Čechů Dobrovský, u Rusů Karamzin, Venelin. Také rukopisy Zelenohorský a Kralovédvorský musíme míti za plody tohoto hnutí, jež zase dále samy silně působily. Nejvíce se rozmohlo toto nazírání u západních Slovanův, a zejména se vykrystalisovalo v bádání o právním a sociálním bytu Slovanů ve známou theorii o bytu rodovém, o zádruze (občina, gmina). Vývoji této theorie věnována jest pak specielně druhá část díla Soběstianského. První ji sformuloval Lelewel, pak Maciejowski, u Čechů ji prohloubil Palacký, Jireček, nadšeně přijal Vocel. Theorie proklestila si odtud cestu i na Rus a stala se tam základem učení moskevských slavjanofilů (Chomjakova, Kiréjevských, Aksakova) a i některých Němců, na př. Hakathausena. (O tomto vývoji přináší obšírnější referát revue „Naše doba“ v čísle březnovém tohoto ročníku.)

Soběstianský sám, jak je přirozeno, opírá se se vší rozhodností tomuto v celku svém jistě nesprávnému sentimentálnímu názoru na povahu a byt starých Slovanů V detailech však leckde upřílišňuje a detaily tyto daly ruské kritice dosti příležitosti k takovému odsuzování knihy, jakého však nezasluhuje.

Jednou z podobných kritik je nahoře oznámený spisek prof. Bagaléja, v němž se snaží celou řadu detailů v knize Soběstianského vyvrátiti. K detailům těm zde se vraceti nemůžeme. *P.*

Franz Heger. **Ausgrabungen und Forschungen** auf Fundplätzen aus vorhistorischer und römischer Zeit bei Amstetten in Niederösterreich. Wien 1893. Mit 62 Abbildungen (Separat-Abdruck).

Práce pro nás velmi důležitá. Hlavní část její obsahuje popis nálezů z mohyl blíže vsi Winklarn, jež z velké části upomínají na naše mohyly v Podšumaví, z části i na bavorské a uherské nálezy. Spisovatel věnuje proto těmto analogiím bedlivou pozornost. Mohyly patří čisté době bronzové.

Jiným důležitým nalezištěm jsou žarové mohyly z doby římské mezi vsi Winklarny a Wasseringem (dle spis. z 1.—2. století po Kr.). Nádoby jsou dělány na kolo a ozdobeny vlnicí. Sponky mají římskou formu provinciální, zbraně chybějí. *N.*

Josef Szombathy. **Ein Tumulus bei Langenlebarn in Niederösterreich.** Wien 1893. Mit 23 Abbildungen (Separat-Abdruck).

Pojednání důležité pro mnohé uvedené vztahy k nálezům českým. V jedné mohyle z doby hallstattské u jmenovaného místa na Dunaji našla se velmi zajímavá okrasová nádoba dvojitá a více jiných malovaných Nález ten dal spisovateli příležitost sebrati a posouditi i jiné nálezy dvojitých nádob, jež se i u nás v Čechách častěji vyskytují a vyznačují se tím, že rovné původně a vysoké hrdlo nádoby rozšířeno je v podobu břichaté nádoby. Spisovatel uvádí jich z Čech 21 a soudí, že nám představují tu zvláštní lokální formu z mladší doby bronzové současné s počátky doby železné v Alpách), jen málo příbuznou jednak s jihoněmeckými mohylami jednak s podobným okruhem severoněmeckým.*)

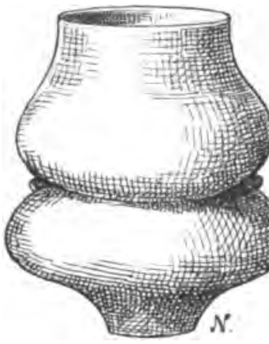
Nádoba dvojitá.

Původní vzory přišly však asi z Orientu, kde podobné tvary v době bronzové a v první době železné jsou hojny (na příklad na Cypru). *N*

Dr. Moriz Hoernes. **Zur praehistorischen Formenlehre.** Bericht über den Besuch einiger Museen im östlichen Oberitalien. I. Theil. Mit 63 Abbildungen im Texte. (Wien 1893).

V práci dosud nevelké spisovatel počíná probírati jednotlivá musea severoitalská, zastavuje se u význačných tvarů předhistorických artefaktů, hledá jejich původ, účel a co hlavní analogie v Evropě. Dosud vyšlý oddíl obsahuje popis musejí v Padově, Veroně (musei civici) a v Este (museo euganeo). Důležitější odstavce jsou věnovány známým sekáčkům z okruhu hallstattského, bronzovým kruhům opatřeným ostny, rohatým uchám nádob, kamenné době v Italii, primitivním lidským a zvířecím podobám a soškám, votivním závěscím a rožním (kozlíkům). Obsah knihy jest velmi bohatý a zejména odstavec věnovaný záhadné kultuře italských terramas poskytuje mnoho látky k přemýšlení a také pochvale. *N.*

---

*) Podobných našlo se v Čechách dosti. K výčtu nálezů p. Szombathym uvedenému připojujeme ještě nádobu z mohyly u Velké Dobré (Pam arch. XV. str 497), z popelovité jámy u Horních Kšel vedle laténských hrobů a z okolí Č. Brodu a Čáslavska dle prof. Píče (tamže str. 401), z Dobroměřic u Loun (Mittheil. der Centralcommission 1890 str. 111), z Libušína (Pam. arch. X. str. 749, Šnajdr Počátkové str. 51), z kulturní vrstvy u Holetic blíže Žatce (Mitth. f. Gesch. d. D. in Böhm. 1888 str. 46). Prof. Píč (Pam. XV. str. 402) zná ještě podobné z Vobořan a Sv. Ludmily (kde?), Dr. Matiegka jednu ze sbírky barona Raucha v Netlukách u Lovosic z okolí. O dvojité nádobě (Doppelurne) v kostrovém hrobu nalezeném u Ledvic blíže Duchcova podal zprávu Paudler (Mittheil. des nordböhm. Excursionsclub 1892 str. 216 dle Bohemie ze 12 května 1891), ale nevím, vztahuje-li se to na popsaný tvar nádob. Kus dvojité nádoby ze Slup nachází se v městském museu v Praze Za to však nezařaďovali bychom do skupiny nádob dvojitých tvar urny z Klentnic u Mikulova. Také jejich datování do konce doby bronzové máme za úzké. Aspoň nálezy vzbuzují o tom pochybnosti. Soudil bych proto, že bude lépe rozšířiti jejich trvání na dobu od konce neolithu nebo od počátku doby bronzové (Nehasice, Přemyšlení, Libeň) do doby železné (Hájek. Kšely).

Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomuckého. Red. Jaroslav Palliardi. Čís. 40 a 41. Olomúc 1893—94. Jar. Palliardi. Hroby se skrčenými kostrami na Znojemsku (str. 129., 19.). Redaktor dokončuje tu popisem hrobů u Vrbovce objemnou stať o hrobech odpovídajících asi našemu rázu únětickému se stránky archaeologické, a počíná v ročníku novém důkladný a znalecký popis anthropologický. Material jeho je tím vzácnější, že my v Čechách, ač hrobů je mnoho, máme z té doby velmi málo zachovaných lebek. U lebek moravských překvapuje jeden tah: silná dolichocefalie.

Z hrobů se skrčenými kostrami v Oblekovicích zachovalo se osm porouchaných lebek, vesměs dle udání spisovatele ženských. Z hrobů u Vrbovce je material četnější a zachovalejší: 12 lebek, z nichž pět mužských a sedm ženských. Lebky obou pohřebišť jsou rázu jednostejného, index střední všech je 69·54, a také oscilační bod všech jest u čísla 69. Výška je prostřední a indexy obličeje svědčí dle Palliardiho všechny na úzké dlouhé tváře.

M. Václavek. Obrázky folkloristické z mor. Valašska (str. 142.). Obsah: Húkalky. Had s korunkou a had hospodář. O koleře. Padoucnice. J. Lolek. Chalupa na Zábřežsku a Šumbersku r. 1840 (str. 145.). J. Klvaňa. O kroji lidovém v okolí Uh. Brodu a paběrky z výstavek loňských (str. 154.). Jan Knies. Předhistorické nálezy v Křenovicích a okolí (str. 1.). Popisují se důkladně různé nálezy v Křenovicích samých, hlavně však na blízkém Hradisku a v podhradí na trati „Korábu“. Na západním svahu Hradiska našel se žárový hrob v jámě s předměty rázu doby po Kristu. Zd. Tobolka. Kůň v bájesloví slovanském (str. 13.). Práce ze slovanského semináře české university.

V drobných zprávách nalezáme popis pozdních hrobů u Dunajovic od redaktora (str. 159.), hrobu s kostrou v Slatenici od pí. Havelkové (str. 161.), dodatky k nálezům římských mincí na Moravě od L Červinky (str. 159. a 30.), popis dvou mohyl s kostrami doby pozdní u Jarohňovic od J. Slováka (str. 26.); redaktor podává pak stručný, pěkný přehled našich známostí o keramice rázu hradištného (str. 27.), Ed. Peck ukazuje na důležitost místních jmen na Moravě pro archaeologii a vlastivědu vůbec str. 31.) — článek malý ale velmi důležitý. — Na konci loňského ročníku P. Papáček uveřejňuje proti dru. Křížovi polemický článek „Keltové či Slované“. *N.*

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Urednik Kosta Hörmann. V. seš. 3.—4. (Sarajevo 1893).

Nejdůležitější, co tyto dva sešity obsahují, jsou popisy V. Radimského, první jednající o nekropoli na Jezerinách u Pritoku blíže Bihače, provázený 25 bohatými tabulkami (dodatek ke článku dříve publikovanému), druhý o různých archaeologických nálezech v Bosně a Hercegovině (str. 369., 479., 575.). Fr. Fiala v článku o římských nálezech v Hercegovině osvětluje novou řadu nálezů slovem i obrazem (str. 511.), v článku o výsledcích zkoumání ve známém pohřebišti na Glasinci za r. 1893 doplnil starší výsledky novými krásnými nálezy z doby hallstattské a pozdější (str. 717.) Naplňuje nás radostí, vidíme-li, že i v Bosně a Hercegovině největší část práce vykonávají krajané. Dr. Truhelka popsal ještě římské výkopy u Bitini (str. 673.) a spolu s dr. K. Patschem výkopy v dolině Lašve (str. 685.) s bohatými nálezy starožitností římských a pozdějších. *M.*

Revue mensuelle de l'école d'anthropologie de Paris publiée par les professeurs. III. ročník 1893.

J. V. Laborde. Coup d'oeil historique sur les origines et la fonction du langage (str. 1.). Velmi zajímavý článek. J. Hervé. Squelette humain de Brünn (str. 20). Referát o domněle diluvialním nálezu Makowského. Hervé však proti Makowskému a Schaaffhausenovi spatřuje v nálezu jen pozdější, neolithický pohřeb ve vrstvě čtvrtohorní. A. Bordier. Naissance et évolution des idées et des pratiques médicales. Superstitions médicales (str. 41.). A. Hovelacque et G. Hervé. Couleur des yeux et des cheveux dans le Morvan (str. 60.). G. de Mortillet. Age du bronze. Tourbières et habitations lacustres (str. 105.). Velmi důkladný článek. L. Capitan. Les maladies dans les diverses conditions sociales (str. 123.). L. Manouvrier. La volonté (str. 141.). Ab. Hovelacque et G. Hervé. Le crane morvandeau (str. 160.). Doplněk k článku hořejšímu. G. Hervé. La race des Troglodytes magdaléniens (str. 173). V diluvialním poddobí zvaném madeleinském žilo v záp. Evropě výrazné plemeno lidské, nejspíše příbuzné nynějším Eskimákům a Čukčům. Neliší se anatomicky. Fr. Schrader. De l'influence des formes terrestres sur le développement humain (str. 205.). A. de Mortillet. Les torques ou colliers rigides (str. 237.). O tvrdých neohýbatelných nákrčnících ve všech dobách předhistorických. P. Mahoudeau. Types corses (str. 257). Ch. Letourneau. Le passé et l'avenier de la guerre (str. 269.) Válka v minulosti a přítomnosti. Je-li válka nutna, a o prostředcích k jejímu odvrácení. L. Capitan. Les habitations actuelles dans le rocher (str. 292.). O dosud obydlených skalních bytech v různých krajích francouzských. A. Bordier. Toxicologie primitive (str. 301.). Velmi zajímavá data o upotřebování jedů u primitivních národů. G. de Mortillet. Statues anciennes de l'Aveyron (str. 316). Velmi zajímavé ploché stély v podobě primitivních postav z konce doby neolithické nebo ze začátku doby bronzové. Šat ukazuje k Orientu. K tomu se druží i následující článek A. de Mortilleta o skulptovaných kamenech z Héraultu (str. 321.). L. Capitan. Contribution à l'étude de l'influence physique et morale du milieu social sur les sujets atteints d'arrêts de développement (str. 348.). G. P. Mahoudeau. La depigmentation des primates (str. 365.). Příspěvek k rozřešení otázky barvy pleti plemen lidských se stanoviska theorie vývojové. Depigmentace evropského člověka a zároveň poslední opice evropské, magota, udála se za doby diluvialní. Depigmentace tato bude dále pokračovati ve shodě s pokrokem ochlazení země šířícího se od polů. L. Manouvrier. Étude sur les variations morphologiques du corps du fémur dans l'espèce humaine (str. 389). Anthropologické variace vývoje linei aspery a síly symphysy (sploštění zove spisovatel platymerie). *N.*

Bulletino di paletnologia italiana. Diretto da L. Pigorini e P. Strobel. Serie II. T. IX. N. 7.—9. (Parma 1893).

G. Colini. Nálezy v jeskynich u Balzi-Rossi (str. 117.). Důležité. Pigorini. O neolithické stanici u Alby, prov. Como (str. 162.). Meyer. O nefritu na Sicilii (str. 168.). Pigorini. Kadluby na bronzové nástroje nalezené u Cermenato (str. 187.) a mnoho drobných zpráv a recensí. *S*

Archaeologiai Értesitö. Redaktor Hampel József. Díl XII. Sešit 1—5. (Pešť 1892).

Práce uveřejňované v tomto časopise jsou pro nás velice důležité. Z velmi bohatého obsahu uvádíme aspoň tyto:

Otto Herman. Paleolithický nález v Miskolczi (str. 1.). První nález svého druhu v Uhrách. Srovnej o něm Český Lid III. str. 284. Ludvík Bella. Dvě nádoby z Purgstallu u Šoproně (Oedenburgu) str. 25. Z doby hallstattské. Géza Nagy. Mohyly u Alsó-Szent-Ivány (župa fejérská) str. 28. Hroby z doby pozdní. Robert Fröhlich. Zbytky římského táboru u Pilis-Maróthu (str. 38.). Dr. Val Kuzsinszky. Pokroky archaeologických bádání v Římě za posledních 15 let (str. 97) Rob. Fröhlich. Okolí Acquinca a bývalá hranice Pannonie (str. 115). Mikuláš Kubinyi. Poklad bronzů nalezený u Krásné Horky (župa oravská) str. 151. Jan Reizner. Hroby u Szegedu-Röszke (župa csongrádská) str. 161. Dr. Ondřej Józa. Pohřebiště u Karászc (str. 171) se slovanskými esovitými záušnicemi. Štěpán Téglás. Poklad segesvárský (str. 173.). Dr. Ondřej Jósa. Stanice předhistorická mezi Rakamazem a Timárem (str. 205). Dr. A. Söter. Nálezy z doby bronzové u Mosony-Szolnoku a Mosony-Jessehofu (str. 207). M. Wosinszky. Nálezy v Gerjenu (Tolna, str. 212). Al. Könyöki. Nálezy v Selypu (Novohrad). Vlnice (str. 227). Gabriel Téglás. Předhistorická Dacie (str. 403). M. Wosinszky. Jeskyně u Abaligetu a nedalcká mohyla z doby římské (str. 403). A. Farkas. Pohřebiště z doby stěhování národů u Martély (str. 413).

M.

Behla Rob. Dr. **Die Abstammungslehre und die Errichtung eines Instituts für Transformismus.** Kiel (Lipsius & Fischer), 1894.

de Quatrefages A. **Les Émules de Darwin.** (Paris, 1894.) 2 vols. 8°. 12 franků.

Haacke W. **Gestaltung und Vererbung. Eine Entwickelungsmechanik der Organismen.** (Lipsko, 1893.) Stran 337.

Haacke W. **Die Schöpfung der Thierwelt.** Leipzig und Wien, 1893. Stran 557.

Schwalbe. **Über einige Probleme der phys. Anthropologie.** Strassburg, 1893. 26 stran.

Weigel M. Dr. **Das Grabfeld von Dahlhausen,** kr. Ostpriegnitz, Prov. Brandenburg. Braunschweig (F. Viewegh & Sohn), 1893. Důležité pohřebiště žárové z III.—V. stol. po Kr., o němž soudí autor, že náleželo Longobardům.

Ghirardini. **La situla italica primitiva studiata specialmente in Este.** Parte I. Roma, 1893. 4°. 48 stran.

Orsi P. **Necropoli sicula presso Siracusa con vasi e bronzi micenei.** Roma, 1893, str. 18.

Orsi P. **Contributi all' Archeologia preellenica Sicula.** Parma, 1894. 64 stran.

Kaindl R. Dr. **Zur Alterthumskunde der Bukovina.** Wien, 1892. (Otisk.) 14 stran. O museu zemském a seretském musejním spolku a starožitnické sbírce černovické university

Mikkola Joos. J. **Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen.** Helsingfors, 1893. Kniha důležitá pro linguisty i pro archaeology.

Bissinger. **Der Bronzefund von Ackenbach.** Karlsruhe, 1893. 4°.

Paulus E. **Kurze Überblick über Kunst und Alterthum in Würtemberg.** Stuttgart, 1893. 45 stran

Mercer H. C. **Trenton and Somme gravel specimens compared with ancient quarry refuse in America and Europe.** Washington, 1893.

Отчетъ Импер. археогол. коммиссіи за 1891 годъ. Съ 200 политипажами. С. Пб. 1893.

Чекалинъ Ѳ. Ѳ. Саратовское Поволжіе съ древнѣйшихъ временъ до конца XVII. в. Саратовъ, 1892. Cena 20 k.

Звѣревъ С. Воронежскія древности Памѣт. книга Вор. губ. на 1893 г.

Берты-Делагардъ А. Л. Древности Южной Россій. Раскопки Херсонеса. (Матеріалы по археологій Россій N. 12). С.-Петербургъ, 1893. Výborná kniha.

Franc Fr. **Doba předhistorická v okolí plzeňském.** Přednáška v literárním spolku v Plzni. (Otištěno v Plzeňských Listech č. 154—155 r. 1893 a č. 1. r. 1894). Důležitý přehled výsledků bádání spisovatele v poříčí řeky Úslavy.

Das Franzensbader Moorlager und seine Vorkommnisse Franzensbad, 1893. 4°. 27 stran. Sepsal nejspíše Dr. Cartillieri. Souhrnný popis nálezů ve zbytcích kolové stavby v rašeliništi u Františkových Lázní, dosud jediném ověřeném nalezišti toho druhu v Čechách. Nemnohé památky ukazují svým rázem na konec doby neolithické a počátek kovové.

Různé zprávy.

* **Ochrana starožitností na sněmu českém a archaeologická komise České Akademie věd a umění.** V letošním zimním zasedání sněmu vyřízena byla důležitá věc české archaeologie se týkající. Vzhledem k různým peticím, které na ochranu starožitností podaly Společnost přátel starožitností, Spolek architektův a inženýrův a obecní zastupitelstvo města Kutné Hory, přijal sněm řadu návrhů, doporučených hlavně poslancem Adámkem, a to: 1. aby zemský výbor zřídil stálý poradný sbor znalců starožitností pod názvem „Komise archaeologické při zemském výboru pro království české“, 2. aby vláda byla vyzvána k zavedení přísné právní ochrany starožitností (při koupi a prodeji), zejména aby vydala zákaz vyvážeti je do ciziny, a 3. aby zemský výbor na základě dobrozdání uvedených petic a archaeologické komise podal další detailní návrhy v nejbližším zasedání sněmu království českého. Zároveň obnovil zemský výbor staré provolání z r. 1868, rozhojniv a pozměniv ho v duchu času, a doplniv seznamem c. kr. konservátorů ústřední vídeňské komise, v němž se vyzývají všechny okresní výbory k spolučinnosti v ochraně zemských památek. Provolání bylo rozesláno, a jak s potěšením pozorujeme, dochází povšimnutí. C. kr. hejtmanství měla by po příkladu mělnického otiskovati výtah z něho i ve svých úředních listech. Mělnický úřední list připojuje i stručné ponaučení o tom, co jsou starožitnosti a jak s nimi dlužno zacházeti.

Ke zprávě o archaeologické komisi České Akademie, uveřejněné na str. 192 t. r. Českého Lidu, zaslal nám spisovatel p. J. Lier obšírnější list, z něhož s díky uveřejňujeme zde některé doplňky a opravy.

Popud k aktivování této komise vyšel v Akademii od p. Liera samého (srv. Věstník Akademie I. str. 117 a 145). Komise sama není pak jen sestavena od třídy jedné, nýbrž ode všech. Dne 4. března 1893 bylo valnému shromáždění oznámeno skonstituování. Z I. třídy zvoleni jsou do komise monsignore F. Lehner, prof. J. Píč, skriptor F. Tadra, z II. třídy prof. B. Brauner, docent K. Kruis, prof J. Šolín, z III. třídy prof. J. Kvíčala, rada K. Tieftrunk, prof. A. Truhlář, a ze IV. třídy rada J. Hlávka, prof. M. Pirner a spisovatel J. Lier. — Předsedou je p. rada Hlávka, náměstkem jeho prof. Kvíčala, referentem prof. Píč, zapisovateli pp. Lier a Kruis. Prvním naléhavým předmětem jednání byly návrhy na ochranu památek a starožitností v zemi české. Elaborát ve věci té svěřen byl subkomitétu, složenému z pp. Hlávky, Braunera, Lehnera, Píče a Tieftrunka, a sloužil pak za základ jednání v plenu, a závěrečné redakci pp. Liera, Píče a Tieftrunka. Skončen byl v prosinci r. 1893 a ihned odeslán. — Nyní se radí komise o nové organisaci, při čemž se vezme ohled na definitivní usnesení sněmu v téže záležitosti Neboť pak se uvidí, co země sama podnikne a co jiným zbude ku práci. *N.*

*** Hradby města Hradce Králové.** Po dlouhém vyjednávání přešly konečně hradby do majetku obce a počalo se ihned s jejich odstraňováním u Pražské brány. Při tom, jak se dočítáme, městská rada pojala do podmínek prodeje, jimiž se všem těm, již pozemky na blocích A a B u Pražské brány koupili, říditi jest, následující ustanovení: „Prodávající obec vyhrazuje si veškeré starožitnosti, které na prodaném pozemku uličním vůbec nalezeny budou, buďsi při bourání zdí, buďsi při odkopávkách anebo při kopání půdy pro základy nových budov. Předměty ty odevzdají se do kanceláře purkmistrovi neb úřadu stavebnímu, v němž se tyto starožitnosti pro městské museum přijmou“.

Jednání městské rady jest zcela správné, neboť jest více než pravděpodobno, že se skutečně přijde na množství starověkých památek. Na to ukazuje řada starších nálezů. Už když se hradby stavěly a kopaly příkopy, přišlo se na stará pohřebiště, o nichž nám zachoval zprávy rytíř z Bienenberka. Pravděpodobně se odkopala jen část země, totiž příkopy a základy zdí, jinde, kde bylo třeba jen navážky, jest kulturní půda asi netknuta, spočívajíc pod hradbami, a může se velmi snadno státi, že se tam setkají dělníci s pokračováním hřbitovů z části odkrytých již koncem předešlého století. Bude pak záhodno, aby k vlastnímu odkrývání byl vždy volán znalec. Budou-li památky řádně vykopávány, dostane se tím městskému museu velikého obohacení. Myslíme proto, že dobře činíme, upozorníme-li v Českém Lidu znova v stručném přehledu na nálezy, na které se přišlo buď při stavění nebo při opravách vlastních hradeb i opevnění v nejbližším jich okolí. Uvedeme tím na paměť místa, kde se na podobné nálezy přišlo dříve a kde opět nyní pravděpodobně se s nimi setkáme. Až se k nim při bourání dojde, bude nutno pozornost a dohled zdvojnásobiti. Nejdůležitější jsou zprávy rytíře z Bienenberka.[1]) Dle jeho popsání přišlo se při stavbě hradeb a předvalí čtyřikráte na hroby popelnicové různého stáří. Popelnice vesměs byly nehluboko v zemi a v nich se kromě popelu nacházely bronzové jehlice, stočené dráty, kousky řetízků, kroužky, také prý šipky a jiné hroty. Mince a dva „bůžkové“, kteří se tam nalezli, ale jež Bienenberk neviděl, patrně k těmto hrobům nepatří. Prvá skupina hrobů našla se r. 1768 při stavbě hradeb před mýtní branou, tedy na severovýchodě města, směrem k bývalému Rožberku, druhá skupina r. 1772 v místě řečeném „Kapounka“, tam kde dříve stával kostel sv. Jakuba (místo to slulo též „Pohřeb na Louce“). Na třetí skupinu přišli r. 1774 při stavbě hlavního příkopu mezi stokem Labe a Orlice, na čtvrtou r. 1778 opět na straně severovýchodní, za t zv. dvorem Klofeciuským. — Jest zajímavo, jak mimochodem podotýkáme, že Bienenberk tyto skupiny i časově rozlišoval a skupinu 1. a 4. přičítal Němcům, 2. a 3. mladší, Slovanům.[2]) Více o hrobech popelnicových v nejbližším okolí Hradce neznáme. Za to nejnověji uveřejnil pan Břetislav Jelínek opět zprávu o tom, že na Pražském předměstí od let již vykopávají se různé starožitnosti (hlavně zbytky nádob a železných věcí, také bronzy), které přicházely do majetku p. Ed. Riedla a odtud do pražského městského (!) musea. Dle všeho jedná se tu o zničené pohřebiště kostrové z konce doby předhistorické, a jest naleziště toto totožné s tím, o němž byla již vícekráte podána zpráva.[3]) V těchto starších zprávách mluví se o kostrách (i o kostře skrčené) vedle jam kulturních, naplněných popelem, střepy, kostmi zvířecími i lidskými; jámy i kostry náležely patrně již době pozdní, nejméně konci I tisíciletí po Kr. V městě samém, jak známo, učiněna byla také řada nálezů. Zejména svitky zlaté zde vícekráte nalezené, jsou pověstné[4]). *N.*

---

[1]) Versuch über einige merkwürdige Alterthümer im Königreich Böhmen. II (Králové Hradec 1779) str. 102 nsl, a Geschichte der Stadt Königgrätz I. (Prag 1780) str. 27 nsl. — Srv. Pam. arch. XI. str. 346.

[2]) Gesch. d. Stadt Königgrätz str. 49.

* **Sjezd německé anthropologické společnosti v Hannoveru roku 1893.** (Dokonč.) Prof. Ranke měl dále delší přednášku o normálním vzrůstu plovací blány u člověka a o zvláštních útvarech na tvrdém patru lebky lidské. Dr. H. Stolpe o významu prvků ornamentačních, a na konec Dr. Majer o žitě, nejstarším druhu obilí u Indogermanů. Tím byly přednášky vědecké skončeny a sjezd uzavřen několika slovy R. Virchowa.

* **Archaeologie na rakouských školách.** Jak jsme v předešlém čísle oznámili, vydalo pruské ministerstvo vyučování nástěnné tabulky praehistorických předmětů pro školy. Příkladu toho následuje nyní i ministerstvo rakouské. Tabulky sestavuje Dr. Much, kreslí L. Fischer. Vydány budou, jakož i krátký připojený výtah, ve více řečech.

* **Zprávy ze světa slovanského.** Petrohradská společnost anthropologická ustavila se následovně. Předseda prof. A. Tareneckij, místopředseda prof. N. Ivanovskij, sekretář docent S. Delicin. Společnost má své místnosti v carské vojensko-medicinské akademii. — Ruská vláda povolila ročních 12.000 rublů zlata na vydržování ruského archaeologického ústavu v Cařihradě,*) jehož úkolem bude obírati se starožitnostmi Řecka, Byzantia a Malé Asie. V ústavě budou se konati specialní kursy pro epigrafiku, paleografii, numismatiku, archaeologii atd., bude tam zvláštní musej a bibliothéka. — Rokem 1894 počalo zeměpisné oddělení »Общества Любителей Естествознанія, Антропологіи и Этнографіи« v Moskvě vydávati pod redakcí Dmitra Anučina nový sborník anthropologický místo zašlého „Dněvníka“ pod názvem »Землевѣдѣніе«. Bude vycházeti čtyřikráte do roka v částech po 10—15 arších. Předplatné 6 rublů. První sešit již vyšel; později přineseme referát. — Archaeologie v Bulharsku. Na filosofické fakultě university ve Srědci založena byla přede dvěma lety iniciativou Dra. Ivana Šišmanova stolice pro paleoetnologii. Čtení má s úspěchem sám Dr. Šišmanov. *N.*

* **Ingvald Undset**, znamenitý norský archaeolog, zemřel 3. prosince 1893 v Christianii. Byl jedním z nejlepších znatelů předhistorické archaeologie celé Evropy, jejíž musea vícekráte sjezdil a prostudoval. I české věci dobře znal. Z hlavních prací jeho uvádíme „L'âge de la bronze en Hongrie“ (Budapest, 1880), „Jernalderens begyndelse i Nordeuropa“ (Christiania, 1880, německý překlad vyšel od J. Mestorfové v Hamburku 1882). Řadu jiných jeho článků přinášely různé archaeologické časopisy evropské, nejvíce německé.

---

[3]) Lüssner v Mittheilungen der Centralcommission 1884 str. LXXX. a v Mitth. der wiener anthr. Ges. XIV. str. 158, 191.

[4]) Srv. na př. Vocelův Pravěk str. 55, 57 (Pam. arch. I. str. 45), Musejník 1853, XXVII. str. 573. Mittheil. wiener anthr. Ges. XXI. str. 13, Mittheil. der Centralcommission 1883 str. 331, 1888 str. 255, 1891 str. 57.

*) O tom, kde má býti ústav tento nejlépe umístěn, zda v Římě či v Athénách nebo v Cařihradě bylo debattováno již na archaeologickém sjezdu v Moskvě r. 1890. Volba Cařihradu je jistě nejvhodnější.

A. P. Zátureckého Slovenské porekadlá.

Podává Dr. Jan V. Novák.

Pro sbírání moudrosti lidové u Slovákův ode dávna jeví se čilý smysl. Tak J. A. Komenský, první soustavný sběratel přísloví u nás, rodem byl moravským Slovákem, a první grammatik slovenský, Pavel Doležal, ke grammatice své z r. 1746 přidal sbírku přísloví, jež měla namnoze osvědčovati jeho pravidla, podobně jako Komenskému „Moudrost starých předků, za zrcadlo zůstavená potomkům“ býti měla přídavkem k české „Bráně jazykův“. Po příkladě těchto mužův činili také jiní, pro znalost čisté slovenštiny všímajíce si přísloví a pořekadel lidových, jako Ant. Bernolák (při své mluvnici z r. 1790) kromě Doležalových přidal i vlastní přísloví, po něm Fr. Trnka vydal „Porěkadla moravských Slovákóv“, o nichž jsme se tuto již zmínili (v ročn. II., str. 703). Po Trnkovi nastává delší přestávka ve sbírání přísloví. protože mezitím pozornost sběratelův obracena byla k jiným plodům poesie lidové, hlavně k písním a báchorkám, leč že prof. M. Hattala ve své Mluvnici slovenské tu onde i lidovým rčením se dokládá. Větší sbírku přísloví a zvláště pořekadel shledáváme teprve opět ve „Sborníku prostonárodním“, vydaném ve Vídni r. 1870, kdež obsažena jsou přísloví několika sběratelů. V době nejnovější zvláště „Slovenské Pohľady“ podávají čas po čase příspěvky k lidové filosofii slovenské.

Darem p. školního rady a ředitele Fr. Bartoše dostala se mi, pořádajícímu II. vydání Mudrosloví Fr. L. Čelakovského, do rukou dosti rozsáhlá rukopisná sbírka přísloví a pořekadel slovenských od známého i jinak spisovatele paedagogického a pilného přispěvatele do časopisu „Dóm a škola“, A. P. Zátureckého, učitele v Brezně, jež svým obsahem i spořádáním zasluhuje naší pozornosti také proto, že sběratel od té doby neustával a posud neustává ve své práci, nýbrž má nyní již velikou sbírku pohotově a chystá se ji vydati, jakmile dostane se mu k tomu náležité podpory.

Sbírka dle mého rukopisu má název „Slovenské porekadlá“ a datum z roku 1871. Toho asi roku provisorně sbírání bylo ukončeno, a spis hotov byl k tisku, k němuž však nedošlo asi proto, že sborník roku 1870 vydaný dále se nepořádal, a tak spisovatel i později hotovou již sbírku rozhojňoval připisky hlavně tužkou psanými. Předmluva (Pripomienka) jest z nejedné příčiny zajímava. Sběratel tu doznává, že tyto plodiny ducha národního sbíral „po horách a dolách, po poliach a lukach, ba i jaskyniach mysle a srdca, tuženia a konania“ ľudu slovenského. Již od dětinství náramně ho dojímalo, jakmile zaslechl nějaké přísloví, později stýkaje se s lidem neustále při každé jeho práci, měl hojné příležitosti takových rázovitých vět nasbírati. K takové práci pak by rád povzbudil všech mladých lidí, zvláště studujících, místo bezúčelného potulování o prázdninách. Než aby ta práce byla i výdatná, zdá se mu býti vhodné „vypísať isté schéma, ktoré aby sa od patričných vyplnilo, a tak by nám podalo celý náš národ slovenský tak, ako je. Myslím,“ dokládá, „že by toto malo isť istými organičnými žliebkami, aby práca išla s istotou napred, od raky.“ Vybízí tím k jakési organisaci a soustavě ve sbírání národopisných pramenů, kterážto myšlenka, jak známo, u nás teprve v době nejnovější a to jen v některých oborech počíná se ozývati a také skutečně prováděti. Ale i k svědomitosti prý třeba sběratele upomenouti: „lebo už to, čo z úst samého ľudu počuté verne podáme, nie je všetko vlastne slovenské, poneváč ako každý národ viacej menej, tak aj náš z rozličných žriedel do seba naberal, menovite jeho vzdelané a mešťanské triedy (nemčina, latinka, čeština, aristokratický, židovský živel atd.), odkiaľ až na ľud nám všelijačoho sa dostalo a prilipio.“ Dle mínění jeho pak jen ten národ je skutečně národem, jenž těchto svých zvláštností, znamení svého ducha národního, opravdu šetří a všímá; naproti tomu za živa odnárodněn jest národ, jenž ačkoli mluví svým vlastním jazykem takovými zvláštnostmi pohrdá; odejme-li se mu i jazyk, je po národě veta.

Sbírka Zátureckého sestavena jest v pořádku věcném: sběratel [illegible] tím hlavně na [illegible] sestavovatelů sbírky přísloví slovenských [illegible]. Vzorem byla mu česká sbírka přísloví [illegible] z r. [illegible]. Také Záturecký činí rozdíl mezi příslovím a pořekadlem [illegible] myšlénkovou a [illegible] výrazem jazykovým. Ale po [illegible] při každé kategorii [illegible] za příslovím a [illegible] jim také [illegible]. Aby nebylo třeba tatéž přísloví opakovati [illegible] kde se ho užívá [illegible] kategorii [illegible]. Pro hlavní sběratele a sestavovatele, jak [illegible] podobné věty, [illegible] rozhodnutí, které asi přísloví je původní, a které přejato odjinud; také jmenuje několik cizích sbírek, z nichž tyto parallely čerpal, mezi nimi jednu maďarskou.

Původní sbírka Záturecké̇ho bez pozdějších přípiskův obsahuje 2025 vět, přísloví a pořekadel, s přídavky jest jich asi 2500; některé věty později přidané jsou ovšem pouze varianty sentencí nejprve nasbíraných a soustavně spořádaných.

Celá sbírka rozdělena jest na 26 hlavních částí: I. Bóh, náboženstvo. II. Čert. III. Stav človeka, menený behom veku. IV. Svojäď vôbec. V. Rozum, myseľ. VI. Smýšlanie, srdce, mravy vôbec. VII. Slovo zvlášte. VIII. Ľudia s ľudmi zvlášte. IX. Iné pravidlá života a výstrahy. X. Majetok, jeho dobývanie a užívanie zvlášte. XI. Na nesúcosť. XII. Pohodlie, šťastie, nešťastie. XIII. Pravda a krivda. XIV. Správa a poddanosť. XV. Panstvo. XVI. Beh vecí vôbec. XVII. Jednotlivé ľudské stavy, zamestknania. XVIII. Hospodárstvo a obchod zvlášte. XIX. Občasnosť, život a príroda. XX. Jedlá, nápoje. XXI. Odev, obuv, fintenie sa, trhanstvo. XXII. Telesná a telesno-duchovná príroda človeka. XXIII. Podobenstvá. XXIV. Rozličné výrazy, povedačky, formulky. XXV. Prídavok, obsahujíci rozličné porekadlá. XXVI. Hlasy niektorých živočichóv, odené do reči ľudskej. Poslední oddíl ovšem vlastně mezi pořekadla ani nenáleží.

Všimneme-li si blíže přísloví v jednotlivých oddílech, seznáme, že mnoho tu vět českým podobných nebo s českými větami shodných, ale mnoho také od českých naprosto odchylných, poukazujících na samostatný názor; mezi nimi pak zvláštní zajímavosti nabývají věty, k nimž sběratel připojil vysvětlení jich původu, leckde i v podobě celé anekdoty.

I. Rouhači, nespokojenému s Božím řádem, Slovák říká: „Choď na Boha s kyjom!“ O poměru mezi lidmi a k Bohu: „Keby Pán Boh tak nakladal s nami, ako človek s človekom, zle by bolo.“

II. Nikdo nemá se vymlouvati, že střeliv na někoho nechtěl zabiti, neboť prý: „Čo vylúčiš, čertu poručíš!‘

III. O původu dětí rodičům podobných Slovák říká: „Trieska daleko od kláta nepadá.“ — O malých a velkých dětech: „Dieťa, kým je malé, jie chlieb, keď je velké, jie srdce.“ — O počtu dítek: „Čím viac detí, tým viac Otčenášov, čím viac Otčenášov, tým viac chleba.“ Též: „Kolko Otčenášov, tolko okružkov“ (velké rodině Pán Bůh požehná chleba). — O tom, kdo s rodiči svými dobře nenakládá, Slovák říká: „Na sebä si korbáč pletie.“ A jiné: „Kdo svojho rodiča povliekol pred prah, toho vlastné deti povlečú na záhumnie.“ — O macoše pěje slovenská píseň: „Macochy, macochy povešať na sochy, a moju macochu na najvyššiu sochu.“ — O sirotách: „Ak umre otec, sú deti len pol-siroty; ak umre mať, su celé“ (třebas otec žije). „Kde je macocha, tam je aj otčim“ (vlastní otec při druhé ženě stává se otčimem). — Dětí chudých, jichž v budoucnosti nečeká nic příjemného, Slovák se zastává: „Nebi ho; dosť sa ho bieda nabije.“ —

ruku umýva, aby obe boly čisté.“ — „Známosť lepšia ako peniaze.“ — „Múdremu neraď, mocnému nedvíhaj.“ — Každý nejlépe zná své slabosti: „Každá gazdiná vie, ako jej v hrnci vrie.“ — „Kde si si pojiel smetanu, pojedz si aj kýšku.“ — Spolků Slovák nemá rád: „Ani holub spolky nemiluje.“ (Nerozumí se tím společné obydlí, neboť právě holubi obývají pospolu, ale přísloví vzniklo prý z jakési bajky: Holub, kačer a houser koupili si sud vína. Kačer a houser majíce delší hrdla napili se do vůle, ale holub, jenž měl hrdlo příliš krátké, nemohl dosáhnouti do sudu a nedostal nic; proto holub takových spolků nemiluje). — O společnosti zlých lidí: „Kdo do mlýna chodí, lahko se umúči.“ — „Kdo prijde medzi vrany, musí kvákať ako ony.“ — „Dobrých sa moc vmestí, a jeden zlý šetko pohubí.“ — „Mrcha psovi chlieb hádžu.“ — O odvetě: „Keď ma budú kliať, budem sa jim smiať; keď ma budú biť, budem sa jim kryť.“ — „Na tvrdé drevo tvrdý klin.“ — „Ošiň, Kubo, tu je hrubo!“ (Pán chtěje zkusiti mlatců, zdali dobře mlátí, schoval se pod obilí, rozestlané po mlatě. Mlatci přišli, a nalezše na jednom místě povýšené obilí, dodávali si chuti tímto pořekadlem, ať už o pánovi věděli či nevěděli; a tak pán ovšem okusil, co jsou cepy.) — Pohostinství Slováci jsou nakloněni, proto mají o něm hojné přísloví: „L'udia s l'udmí, psi so psy.“ — „K vóli kamarátstvu sa mnich oženil.“ — „Raz do roka i v pekle hostina býva, trebas je dávno doskamí zabité.“ — „Kde ťa neprosia, nech ťa čerti nenosia.“

IX. O naději: „Nič to preto, vyschne blato, bude leto.“ — „Po búrke býva slunce.“ — „Najde si zlato zlatníka.“

X. O majetku: „Pri zlatom voze sa vše najde zlatý klinec, a pri drevenom len drevený.“ — „Čo zjiem, to viem; čo vypijem, to užijem; a čo ze mne ostane, čert vie, kdo to dostane.“ — „Čo užiješ, to vieš; čo vo meno Božie dáš, to u Boha máš; a čo po tebe ostane, to Bôh vie, kdo dostane.“ — „Bohatý sa diví, ako sa chudobný živí; chudobný sa živí snadne, bohatý sa uazdá, že kradne.“ — „Najviac pohoršenia v dome pochodí z biedy.“ — „V hlade i pes psa jie.“ — „Bieda všetkému naučí, aj kradnuť.“ — „Hriešna chudoba je dva razy prekliata, i pred Bohom i pred svetom.“ — „Chudobný človek sa nikdy dobre nemal; chcel sa prežehnať, vybil si oko.“ — „Ako tam, tak i tu.“ (Jakýsi chuďas nespokojený se svým stavem šel do světa zkusit štěstí. Putuje přišel k osamělému mlýnu, a tu zdálo se mu, že svým klepotem tak na něj volá: „Ako tam, tak i tu.“ — „A když je tomu tak,“ pravil na to chuďas, „to se raději vrátím s Pánem Bohem domů.“) — „Chudobný sa dva razy hreje pri dreve“ (raz, keď ho hotoví, druhý raz od peci). — O práci Slovák správně soudí: „Robota je mati života.“ — „Modli sa a pracuj, a čo vyrobíš, zavaruj.“ — O lenivosti: „Kdo včas stáva, vytiera si zuby, kdo neskoro, vytiera si oči.“ — „Kdo včas líha, včas stáva, zle sa máva; kdo včas líha, neskoro stáva, horšie sa máva." — „Lenivá ruka — hotová psota." — O spořivosti: „Pridaj babku k babce, nasbieraš na krpce, a naposledok i na nohavice." — „Nemôže sa mu vyplatiť, ako L'ubtov za Jánošíka." (Dle pověsti Janošík jsa lapen sliboval králi postaviti pluk vojska, bude-li propuštěn. Ale páni L'ubtovští odsoudili ho na smrt a popravili. Král zvěděv o úmyslu Janošíkově smrtí jeho zmařeném, přisoudil L'ubtovu za pokutu roční daň za jeho usmrcení.)

XI. Bezcennost práce obyčejné: „Ký je to čert za robota, jedna čižma, druhá bôta."

XII. O štěstí: „Z čoho sa najlepšie žije, o to najviac pečuje." — „Odvrát, Bože, l'utovníkov a prispor nám závistníkov!" — „Kdo sa topí, pien sa lapá."

XIII. O právu a poddanství: „Pravda je taká, akú páni spravia." — „Na kom vláda, na tom pravda." — „Páni jiedia a psi hlädia."

XIV. O poslušnosti: „Kdo si nevie urobiť, nevie si ani rozkázať."

XV. O pánech: „Vysoký dom, zlé býva v ňom." — „Bláznom a pánom všetko slobodno." — „Nemaj s pány, ako so psý."

XVI. O zlých časích: „Ešte raz bude zle, a potom nikdy lepšie." — „Už budú l'udia skoro na hlavách chodiť." — O novinách: „Pospi hodinku, počuješ ráno novinku."

XVII. O lidských stavech: „Sedliak Božie stvorenia, ale huncút od koreňa." — „Úradník — úkradník." — „K vojenskému stavu sú široké vráta, ale nazpät úzke." — „To má čižmár v zisku, čo natiahne v pysku." — „Nieto majstra nad kováča, ten zo starého nové spraví." — „Nieto väčších bláznov nad kňaza, rechtora a baníka; lebo kňaz, ten oblieka na vrch, čo druhý na spodok; rechtor, ten spieva, keď druhý plačú, a baník, ten hlädá, kde si nepoložil."

XVIII. a XIX. O hospodářství a počasí: „S Bohom je dobre kupčiť" (o rolnictví). — „V lete — dobre je aj Bete; ale v zime, charissime!"

XX. O neomaštěném jídle říká Slovák: „To by aj Rusnák na Velký piatok môhol pojiesť." — „Kaša — mať naša." — O nápoji: „Voda nenie dobrá ani v čižme." — „Víno skáč, pálenka spáč."

XXI. O roztrhaném oděvu Slovák říká: „Ešte je nič, keď sa tkáč díva na súkenníka, ale keď sa mäsiar!"

XXII. O nemoci jest přísloví: „Nemoc prichodí klasom, odchodí vlasom."

O zjevování duchů: „Ak mu je tam dobre, nebude sa mu chcieť sem prisť, ak zle, nepustia ho."

Některé výrazy žertovné: „Dva cigáni ti ho nesli na kole, a ten prední išiel po zadku" (když někdo něco hledá). — „Či ho čert vie, kde ho psi jedia." — „Zapál, Bože, tu dedinu, nech vyhorí z dom' do domu; azda budú lepšie dávať, keď sa budu znovu stavať.“ (Tak prý kdesi v maďarské vesnici, kde nedávali almužny, zazpíval žebrák Slovák, a Maďaři, zpěvem jeho jsouce dojati, hojně prý ho podarovali.) — „Čo tam slýchať?“ „Nechcú staré baby zdychať a mladé za muž brať.“

Statek i chalupa na Chodsku.

Podle skutečnosti a podle zpráv hodnověrných pamětníků napsal

Jan Fr. Hruška.

Věnováno milovaným rodným bratřím.

(Pokračování.)

Jiných místností, v nichž by se mohlo pohodlně bydleti, Chodové za stara hrubě si nehleděli. Teprve na chalupách začínali s útulnými „malými sencemi“ a „sedničkami“, a po příkladě těch stavěli potom i noví hospodáři na dvorech obnovovaných síně podobné.

Na starém statku chodském mívali nejraději, jakož už též řečeno, senci jedinou. Ale rádi stavěli už také dávno při sencích místnosti menší, skrovné a jednoduché, do nichž se mohlo aspoň něco nábytku a nářadí, co mělo býti čas od času při ruce a v senci by jinak překáželo, skliditi, po případě, byla-li rodina četnější, aby tam mohl někdo, snad „vejmluvník“ a s ním větší děti nebo dospívající dcery aspoň noc přespati. Tak vznikly všelijaké „vejstupky“ a přístěnky, dobře podle místa a položení zvané, později po novějších komorách většinou překřtěné.

Pokud ještě tyto názvy všecky zachovány, nelze již z nich žádného věcného rozdílu vystopovati.

Komora, vejstupek, přístěnek — všecko značí v podstatě místnost stejnou nebo aspoň po všech hlavních stránkách podobnou.

Místnost tato jest v sousedství sence, je skrovná a u porovnání s obyčejnou chodskou sencí nepoměrně úzká. Má jediné okno, na starých dvorech i chalupách o jediné tabuli, a to často tak malé, že by jím žádný zloděj tak hned neprolezl. Obyčejně bývá v okénku tom ještě železná mřížka.¹) Místnost nemívala ani podlahy a nemá

---

¹) Mívalyť staré Chodky v komorách v truhle také „krony“.

dosud žádných kamen. Místo nich mívají někde do komory z kuchyně vystrčenu pec, která tu aspoň v zimě mrazivý vzduch „oráží“ a zároveň komoru, ne-li otepluje, aspoň vysušuje. Strop a stěny jsou jako v senci, jen se tak pečlivě komora, je-li „vobrh“, nebílívá.[2])

Z nábytku najdete v komoře truhlu nebo dvě, na ní stává v čas přástev motovidlo, mezi jinou prací denní odklizeny sem obyčejně také kolovraty. Jestli hospodář písmák, bývá tu někdy též halmárka nebo police s knihami a lejstry. Často stává též v těchto místnostech lože, nyní obyčejně jen dospívajících dcer.

K okénkům chodívají za dcerkami chlapci „na volání“ — opatrný táta chce je tu míti na očích, aby nezačínali tuze brzy nebo aby nezačínal některý, na kterého není ani pomyšlení: proto se tu spáti dcerkám ne tak vyhrazuje, jako spíše poroučí.

Ostatně bývají v těchto místnostech zásoby šatstva a prádla i jiných věcí, jež ukládají jinde, kde mají „sklep“, hlavně do sklepa. Kde je o vhodné místo nouze, zvláště na chaloupkách, dávají do komory i potraviny a přípravy na ně, zejména bývá tu v zimě mléko.

V chalupách nejchudších, zvláště dřevorubeckých, chudé rodiny do komor se i stěhujou. Říká se, že „jdou na senci“, ale jsou v zimě v létě v komoře, v senci si jenom na společné plotně s „hospodářem“ vaří.

Pokud se místa týče, bývají komora, vejstupek atd. v sousedství sence, obyčejně podél.

Někde neodděluje obě místnosti ani celá stěna, nýbrž proti kamnům a ještě kus za nimi je prázdno. Stěna tvoří místo obdélníku čtverec, sotva polovici celé délky vyplňující, a není pak do komory žádných dveří — není jich zapotřebí!

Takto asi právě všecky tyto místnosti začínaly!

Zdá se, že si tak už připravovali sami hospodáři stavíce skrovné bydlo, až budou výminkáři. Bylot to zařízení i z míry moudré! Nemuseli se starati o topení: z důkladných starodávných kamen, která hřála celou noc, šlo jim do toho ústraní tepla víc než s dostatek.

Sem tam se najde komora i vejstupek ne při senci podél, nýbrž za sencí na příč. Tak to mají i na starodávném dvoře se srubem z Újezda. Tam zachována nejen stará místnost, nýbrž zachován i starý domácí název vejstupek. Poloha dvora na tu stranu stoupá, musí se ze sence do vejstupku vystupovati po jednom stupni — odtud ten název! Vejstupek tento jest 3 *m* široký, dlouhý s šířku světnice.

Poněvadž tu mají na dvoře srub, není přeplněn; mají v něm jen věci lepší a takové, jež chtějí míti při ruce (v truhle, halměři i porůznu vně, j. na hřebech atd.). Pravou parádu ve vejstupku a hospodáři nemalou čest dělá jednoduchá, ale dosti prostranná a skoro plná halmárka s knihami. Z obsahu knih poznáte hned majitele Choda. Nejvíce je čtení nábožného a dějepisného (kroniky), odborných hospodářských knih málo! Těmto dosud na Chodsku ani nejbedlivější písmáci mnoho nedůvěřují!

---

[2]) Senci bílívají 3—4krát za rok: pravidelně před velkonocí a před posvícením, vedle toho ještě nepravidelně o některých jiných svátcích.

Malá sence i sednička jsou hlavně v chalupách, starých i nových. Účel jejich jest týž jako sencí: mají tedy tutéž úpravu, jen ovšem všecko chudší, a zvláště rozměry jsou o mnoho menší.

V malé senci nebydlí hospodář,[3]) nýbrž „podruh". Jeho dospělé děti dostanou místa pro lože na půdě, ostatní všecko musí se obyčejně směstnati v „senci". A ta větší, „malá sence", zaujímá nejvýše 10 až 15 metrů plochy, menší sednička má sotva deset!

Je-li táta podruh dřevorubec a nadělil-li mu čáp tak osm, deset dětí (což nebývá na Chodsku zrovna vzácno), bývá v malé senci a ještě hůře v sedničce v tom hluku dřevorubcova dlabání a sekání a koplování mezi houfem dětí a mezi hromadami třísek a odpadkův i hotového zboží pravá mučírna. Hostu aspoň zdá se přeskrovná na to všecko místnost spíše mučírnou než bydlem, ale chodský dřevorubec, člověk tvrdé práce i tvrdého živobytí, je tu, jen když vydělá, aby nemusel „jít na dluh", spokojen.

V malých sencích a sedničkách na chalupách rolnických je to ovšem útulnější. Na dvoře má nový hospodář tyto místnosti pro sebe a pro svou rodinu, podruha béře jen výjimkou.

Pokud se místa týče, staví se malá sence nejčastěji proti velké přes dům, sednička při té nebo při oné a mívá vchod přes kuchyni.

Důležitá, předůležitá místnost ve stavení chodském jest půda, chodsky **punebí**. Je to přirozeno, kde není hojně místností jiných.

Na statku jest punebí skladištěm nejrůznějšího nádobí a náčiní pro hospodářství i pro domácnost. Kde nemají „sklepa", musejí sem stěhovati valný díl všeho, co jsme na našem dvoře ve sklepě našli. V chalupách bývají na půdě vedle obdobných věcí i zásoby píce, a na statku i v chalupě stávají zhusta při četných rodinách na půdách lože mladých členů rodiny, zejména „chlapců".

Obyčejně bývá celá půda na příč rozdělena pěřením o dveřích, jež se mohou uzamknouti. V předním oddělení bývá nametáno píce a pak tu stávají a leží hrubší věci i nářadí atd. V oddělení zadním, „na zavřeném punebí" stávají „špížerny", moučné truhly, díže, „košinky" chlební a prkénka, truhly s plátnem a šatstvem, halměře (na šaty; ty jsou ovšem zařízení pozdější) atd. Kde mají „sklep", je toho tu méně, jinde a všude na chalupách více.

---

[3]) Hospodářům jmenují domácího pána vůbec, ať je sedlákem, ať třeba dřevorubcem. Nájemníci ho tak za vážnější řeči i oslovují, ale jen otec a matka, dětem „jejich je strejčkem" a hospodyně „tetou", jako všickni ostatní vdaní i ženatí ve vsi. Mluvíce hospodář a podruh jedni o druhých, nazývají se navzájem „náši". Jsou-li na chalupě podruzi dva, jsou „náši z malý senci" a „náši ze sedničky" nebo prostě „sedničkuc".

Při postavení všech těch věcí hledí se, aby bylo ve středu volno. Kusy nižší a skladnější, zvláště které se jen jednou za čas potřebují (mědlice, počísadla) dávají se až „pod vejstřeší“ — díl punebí nad „vodvedením“. Menší věci, jako jsou srpy, kosy („sklepnuté“, t. j. bez kosišťat), hrábě, kosišťata o sobě, války na cepy, „hřebeny“ na „drhnutí“ lnu, drkačky dětí a jiné podobné drobotiny zastrkují se „za leméz“, t. j. na krokve do štěrbin mezi jednotlivými latmi pod krytbou.

O stavbě punebí bude ještě později zmínka při řeči o krovech.

Jiné, pro domácnost neméně důležité místnosti jsou sklepy v obecném slova smyslu.

Zvláštní svérázný „sklep“ chodský už popsán. Zbývá dodati něco o „lochu“, vlastně o starodávné „jámě“ a o „pinvici.“

Přednosti zvláštního chodského sklepa, na Chodsku před lety velmi oblíbeného (zvláště že do něho v zimě nepronikal mráz a v létě úpal sluneční i že byl snadnější přístup do něho), samy sebou odnímaly obyčejným sklepům, pokud se stavěly, důležitosti a tím i důkladnosti. Kdo měl „sklep“, měl se jen starati, aby bylo ještě zemáky kam uschovati a na to jediné nebylo třeba žádných nákladných klenutí ani zdí, postačila „jáma“, původně skutečná jáma, ve tvrdé zemi vykopaná a půválky, mezi nimiž nechán otvor pro poklop, přikrytá, později i půválky vyroubená a nejpozději — když už přestávaly „sklepy“ zvláštní — obšírněji kopaná a zděná i klenutá.

Tato poslední změna zatlačila asi i domácí název a přilákala cizí „loch“. Ale sem tam mají přece ještě také „jámu“: někde skutečnou, někde zůstal jenom název.

Tyto sklepy v obecném slova smyslu kopávány pod komorou, pod sklepem, druhdy i pod sencí, po případě i mimo stavení (v nějaké stráni při chalupě atd.).

Šikmá chodba do lochu se schody nazývá se podnes šíje. Ale všecky lochy a zejména starší jámy nemívaly šíjí. Někde, zvláště v chalupách, mívali jámy mělké, takže nebylo schodů hrubě ani třeba.

Ženské odklopily prostě poklop a rukama se o okraj opírajíce jen se do jámy spustily. Tak to bylo zejména, kde byla jáma pod komorou nebo pod sencí. Za namáhavé sestupování byla tu ta přednost, že když nebylo prostranných prostorů pod podlahou, světnice od sklepa tak nechladla a sklep sám byl bezpečný proti mrazům i proti zlodějům.

Pinvice a pinvičky byly jenom na některých statcích. Myslíme dle toho jakož i dle původu názvu, že pinvice stavěny asi hlavně na rozkaz pánů v dávných dobách, kdy musel rychtář prodávati na vsi jejich pivo, a to že stavěny tedy původně opravdu jen na pivo. Ačkoliv možná i dost, že už svobodní Chodové, v lepších časich, za týmž účelem stavěli pinvičky pro sebe!

Nejčastěji byly pinvičky kopány pod sklepy, tak že byly ovšem nejchladnější a tudy nejlepší, po případě kopány i při důkladnějších jamách, hlouběji.

Co asi mívali v pinvičkách staří kromě piva, napovídá žertovná sloka novoroční písně. — „Náš pan táta hodnej vdovec — hukrád pánu tři sta vovec — zavíral je do pinvici — zvrátily tám smetanici“. Mléko, smetana, máslo atd. se ovšem v tom chladu nejlépe a nejdéle před zkázou uchovalo.

Když začali hospodáři odstraňovati rázovité „sklepy“, museli rušiti i pinvičky. „Sklepy“ předělávali zúplna na nové sence, při tom se pinvičky prostě zasypávaly, až nezbyla než někde nějaká jediná ve vsi.[4]

Konečně patří k domácnosti chodské, selské i chalupnické, pec.

Na našem dvoře se srubem mají pec vystrčenu z kuchyně do sklepa, jinde bývá v komoře, a kde není sklepa ani komory ani jiné příhodné místnosti, vystrkují ji i ze stavení, při čemž ji zvlášť pokrývají stříškou z prodloužené hlavní krytby. „Husta“ do pece bývají pravidelně v kuchyni.

Na dvorech mívají velké pece. Hospodyně na dvoře se srubem v Újezdě pekává v čas pilné práce i třicet bochníků — tři vejražné,[5] ostatní „pořadovní“, k tomu šest „rozpeků“ a třebas ještě nějaké „špendy“ (bochánky pro žebráky) a bochníčky pro děti.

Velikou péči mívali od jakživa hospodáři chodští o „maštal“.

Aby mohli dobře v čas zpozorovati a slyšeti, co se v ní děje, měli ji vždy nejraději v bezprostředním sousedství se sencí. Zároveň dbali, aby byla dosti prostorná a ještě více aby byla teplá. O světlo tuze nepečovali; nestáliť hrubě o ně ani ve světnicích. Pro získání a zachování nejlepšího tepla stavěli do nedávna nejraději maštale dřevěné: drahé dříví a časté požáry teprve tu zálibu potlačily. Z téže příčiny mívala maštal, nebyla-li při senci, nýbrž při domě, kromě vchodu se záspi i vchod druhý, z domu.

V zimě se vchod vnější pečlivě zabednil dvojími dveřmi, k nimž se ještě přiložily slaměné vrkoče a víchy, aby dovnitř nečišelo, a chodilo se jen dveřmi z domu, druhé se otvíraly jen jednou za čas, když byla nutná potřeba.

Zvláštní je, že se staří bávali o maštal více než o celé stavení. Aby se tam nikdo bez vědomí domácích nedostal, zandavali dvéře večer po spravování dlouhou mocnou závorou z domu nebo i přímo ze sence! Byl na to zvláštní otvor v rohu ve zdi, jímž se závora prondavala. Myslíme i dle jiných obyčejů, vztahujících se k maštali, že se tak nebáli ani zlodějů, nýbrž spíše „čarodenic“ a kouzelníkův a vůbec zlých lidí, kteří prý by mohli dobytku, dostali-li by se k němu, „hudělat“. To bývalo na dvorech i v chalupách.

---

[4] Jest zajímava shoda, že mají podnes pinvice také některé domy v Domažlicích; ale tyto jsou spíše podobny rázovitým chodským „sklepům“, jenže jsou hlouběji v zemi.

[5] Tyto pekou se po starodávném obyčeji dosud pro příhodu, aby bylo co předložiti, přišel-li by do stavení host. Nepřichází-li nikdo a chléb tvrdne, sní se vejražné bochníky s ostatními a při novém pečení opatří se zase jiné.

Co do velikosti stará maštal na celém dvoře má doklad ve vzoru na našem dvoře se srubem. Tato maštal jest 8 *m* široká, 10 *m* dlouhá.

V každé maštali mívají velkou truhlu na řezanku, jíž říkají na Chodsku míchárna nebo také stírka.

Postupujíce dále v téže řadě stavení přicházíme obyčejně k ovčínu, řezárně či řezajně (též rezárna), kde řezanku řežou, a naposled ke kolně. Na menších statcích a při chalupách ovčína ani zvláštní rezárny nemají. Chalupník a i „podsedek“,[6]) má-li nějakou tu ovčičku, snadno je zavře, co jich má, do skrovného chlívka ve skupině chlévů na drobný dobytek. A řezanku řežou v stodůlce a kde je! Kolna však neschází ani na chalupách. (Srv. obrázek Chalupa z Postřekova, Č. L. II. 2.). Kolna nemívá zhusta žádných vrat a nebývá z předu ani zapěřena. Aby se tudy do ní v zimě neprášilo, zatarasují někteří část otvoru do ní hranicí dříví.

Půdy všech těchto prostor jsou na statku skladišti píce, slámy, plev a tomu pod.

Také nic zvláštního není poznamenati o chlívcích na drobná zvířata, leda to, že je už staří hospodáři nejraději staví všecky do jedné skupiny přes dvůr naproti senci nebo vůbec někam, aby byly před zloději na očích. (Srv. obrázek Chalupy z Postřekova a půdorys dvora se srubem z Újezda.)

Zbývá nám poslední, obyčejně osamotnělé stavení na statku chodském, stodola.

Nejraději stavívali Chodové, a to už staří, stodoly, jak na nárysech nejobyčejnějších půdorysů znázorněno (Č. L. II. seš. 1.), na konci dvořiště do polí, na příč, takže jednak výhodně s té strany stodola dvůr zavírá, jakož i — stojíc vraty přímo proti brance — snadný vjezd poskytuje. Krom toho stojí tu povýš, je v suchu.

Někde se také od této pravidelnosti odchylovali (Postřekov), ale zdá se, že tu nebylo vyhnutí, jelikož širší stráň za humny snáší vodu do dvorů, a kdyby stodola statek zavírala, neměla by na takovém místě sucha. Tu tedy stavěny stodoly též o samotě a na konci dvora, ale ještě v přímém směru se staveními hlavními. Statek je pak v zadu otevřen a po cestě z polí může protékati v čas dešťů voda, aniž dosahuje ke stodole.

---

[6]) Hospodář na polovičním nebo vůbec na menším dvoře.

Pokud se stavby a úpravy stodoly týče, připomenouti jest především, že bývaly do nedávna stodoly úplně nebo jen na skrovnou část (rohové pilíře) dřevěné, ale už za stara stavěny velmi bytelně. Sloupy, na nichž spočívá krov, spojoval vždy na metr a výše mocný věnec roubení, jemuž říkali „podrub“; nad ním teprve začíná prkenné pěření. Při zařízení takovém nemohlo se ani stavení hodně sestárlé při největším obtěžkání obilím rozviklati a poddati. Na stodolách zvláště velkých nahrazovali sloupy záhy zděnými pilíři.

Části stodoly jsou: mlat uprostřed, na našem vzoru 5 *m* šiširoký, 10 *m* dlouhý, a dvě perny (na chalupách a menších statcích častěji jediná), na témž vzoru 6·5 *m* široké a stejně dlouhé jako mlat.

Mlaty si hospodáři sami upěchovali ze hlíny, do peren dávali někde, aby obilí ležíc na pouhé zemi neplesnivělo, půválkovou podlahu. někde prostě nastlali „březí“ nebo „hívin“ (ratolesti dřezové a jívové).

Dřevo, jež dělí pernu od mlatu, zapuštěné v sloupech asi po rozkrok, sluje záteň. Mezeru pod ním vyplňují prkna nebo i samá dřeva.

Půdě na stodole (patru) říkají na Chodsku vodr. Je-li ještě jedno přepažení nad vodrem, to sluje hambalka.

Perny i vodr i hambalka jsou především skladišti sváženého obilí, později i píce a slámy.

Tolik o stodole, a tím bychom byli v celku se staveními na dvoře i při chalupě hotovi, zbývá však ještě zvlášť obšírněji si všimnouti některých jednotlivostí a částí na nich. (Pokračování.)

Oprava. V 1. čísle III. roč. tištěna v našem článku některá slova a zvláště výrazy dialektické chybně. Má býti hej*č*edlo a hej*č*eti místo hejšedlo . . . (str. 13.), „neroz*m*iklaly místo neroz*v*iklaly (str. 14.), o Božím těle přidávají ratolest lípovou m. jívovou (str. 15.), otvor pod lajcí bývá zapě*ř*en m. zapěněn (str. 15.), stavívají lžíci já*b*lem dolů m. jáhlem (str. 19.), bednář zařezává h*ou*tor h*ou*torníkem místo hantor hantorníkem (str. 20), předánka slují p*or*vazky m. pozvazky (str. 21.), děvčata si dělají hej*č*ečky m. hejšečky (str. 21.), mezi náčiním řemeslným je strouh*áč* m. strouhač a špíce m. špíse (str. 21.). V sešitě 6. (II. roč.) dostala se do našeho článku mechanickým přeložením slov chyba věcná: na str. 649. v odstavci co v senci stojí a visí má býti: kamna (jsou) v rohu za dveřmi po téže straně, kde (přes senci) lože a suden na lavici u dveří po téže straně, kde stůl. Věc je tedy taková: v rohu u dveří, ke kuchyni jsou kamna, v rohu u oken, přes senci v úhlopříčně stůl; v druhém rohu u dveří je suden, v druhém přes senci lože. *H.*

* * *

O krojových názvech slovenských.

Napsal Dr. Frant. Pastrnek.

(Pokračování.)

I. Mužský kroj.

Mužové nosívali druhdy dlouhé vlasy, uprostřed pútcem (= cestičkou) rozdělené; v některých krajinách zaplétali je do käčiek, jak to dosud ve Zvoleně a mezi „vrchovci“ honťansko-novohradskými kde tu obyčej jest. Slovenská kečka neboli käčka t. j. *kъčьka a česká kštice t. j. *kъčica jsou nevelmi různé odvozeniny z původního *kъka, staroslov. kъkъ = vlasy na hlavě.

Letní pokryvka hlavy zove se nejvšeobecněji klobúk. Staří Čechové říkali též kolbúk. Podle etymol. slovníku Miklosichova znají i Poláci obojí formu kłobuk i kobłuk. Ačkoliv toto slovo všem Slovanům je známo a ačkoliv máme starobylé osady jménem Klobúky (dvojí na Moravě, jedny na Krakovsku), přece nelze pochybovati, že pochází z ciziny. Jakou však cestou se věc a název její ke Slovanům dostala a jak z tureckého kalpak = Mütze, insbesondere die mit Pelz verbrämte (Miklosich, Türk. Elem.), vznikl slovanský klobúk, to je dosud dosti záhadné, a Miklosichova hypothese, že slovo přejali Slované v prvních stoletích po narození Krista Pána, dokud ještě, nečetni jsouce, východní kraje evropské vespolek obývali, není s to, aby obtíže odstranila. Jelikož s hláskovou stránkou i význam slova tak podivně se přeměnil, že z čepice (baranice) se utvořil klobouk, myslím, že třeba hledati národ, u něhož obé se událo aneb udati mohlo. Který by z východních národů to býti mohl, určitě pověděti neumím. Ze Slovanů mohli nejspíše Poláci slovo přijmouti. Z původní formy kalpak, tvrdou výslovností *l* a následovně i *p*, mohlo vzniknouti *kołbok, *kołbók a z toho pravidelnou polskou změnou *kłobók, kłobuk.

Útvary klobouků jsou na Slovensku rozličné; za pravý slovenský pokládá se klobouk s hodně širokou střechou, širák. To je název domácí, podobně jako hromovník nebo hromovják. Tak jmenovaly se totiž vysoké klobouky bez střech, jako moždíře, které se nosily v Hontě. „Teraz ich už nevidať; len chlapci, keď na vianoce, ako valasi oblečení, s Betlehemom chodievajú, si také klobúky, kalpachy, z papieru narobia“ (G. Štollman v Beluji). Střechu na klobouku volají partica. Pojmenování dosti divné, protože parta je dívčí ozdobou hlavy. Slovo parta = corona virginea, jež znají nejen Slováci, ale i Slovinci, Chorvati, Bulhaři a Malorusové, není slovanské, nýbrž dostalo se ke Slovanům prostřednictvím maďarským (párta = Kopfschmuck ungarischer Mädchen), kteří ho snad sami odjinud dostali, neboť i cigánská děvčata nosí tutéž partu. Partica je malá parta, a byla kdysi zajisté jakousi menší ozdobou hlavy a pak i klobouku, jehož původní forma byla bez střechy, napřed asi u mládenců a později, když nabyla jednoduché formy střechové, u mužů vůbec. Název partica by tedy pocházel z oné doby, když nevěsta a ženich jednak se zdobili, ona bohatější partou, tento skromnější particou. V Hontě „nosili klobúky nízke so širokými particiami, vymastené mastou, tak že taký klobúk vážil viac kilogramov, a pod nim nezmokol, a na partici nosili si fajky a dohấň (= tabák) i kremeň s ociel'kou a s práchnom.“ (Ján Slávik z Dačolômu.) V Gemeri a na dolní zemi zaniklo namnoze jméno klobúk a užívá se více maďarského kalap. Ve Velké Revúci (v Gemeri) nosili kdysi vysoké soukenné úzké kalpaky. Tak na jihovýchodní hranici proniká vliv sousedních Maďarů, kdežto na západě německé názvy převládají, jako v Horních Bzincích (v Nitranské), kde nosí klobúky s vysokým krepelom = strechou. Ve východní Spiši, na samé hranici šariské, mají široké klobouky s vysokou krysou (K. Schich v Brutovcích). Je to slovo polské: krés, krys, jež však pochází z německého Kreis, jako české kres, okres. „Malý, okrúhlý, vybíjaným remencom opásaný klobúk“ slúje dětvanským, „sedí na vrch hlavě“, jejíž velikosti neodpovídá. Nosí ho na Dětvě (ve Zvolenské), též v sousedním Tekově. Ve Spiši panuje u Slováků širák, na severu pak „malý, polský klobúk“ (Št. Mišík); tam „v Zamagórzi“ obyvatelstvo dosud svůj polský původ zachovalo.

Ozdoby klobouků jsou rozmanité. V Zárječi (v Trenčanské) mají mládenci pět až šest „barvistých šnúrek a zubovačky so strapcami, kdežto ženatý iba čiernu samatku s krátkyma koncami nosí“ (Bož. Križanova). V Zázrivé (v Oravě, na hranici trenčanské) takovou černou aksamítovou stužku na klobouku volají fáborec (J. Štefanica). Podle Matzenauera (Cizí slova 153) pochází fábor, plur. fábory = stužky rozličných barev, na ozdobu milého, svatebních osob atd., z francouzského faveur, jež nejen „přízeň“, nýbrž i malý dar, stužku, závoj, kterým býval vítězný rytíř milenkou ozdoben, znamenalo. Skromný fáborec je tedy, jako partica, zbytkem ozdoby někdy bohatější. Jinakou ozdobou klobouku je pierko (Liptov), jež na západě, jako na sousední Moravě, zovou kosierkem. To je slovo domácí a skládá se takto: kos-êrъ-kъ, jako je slovinské kosêr, kosir = falx vinacea (Habdelich), od kmene kosý = šikmý, od něhož i kosa = Sense pochází. Kosierek = kosírek jest tedy věc jako kosa neboli srp ohnutá; a takové ty kosírky na kloboucích skutečně jsou.

Jako letní, tak ani zimní pokryvka hlavy, čapka, čiapka, někde i čapica, není původně slovenská. Česky díme čepice, ale čapka, na Moravě též čepka, zajisté podle čepce, kdež *e* jest obecně slovanské. Dále máme i v polštině czapka, kdežto Chorvati, Bulhaři a Rusové vyslovují šapka. Odkud a jakou cestou dostala se tato slova ke Slovanům? Odpovědí, že ze středolatinského cappa (Matzenauer, Cizí slova 137), je věc lehce odbyta, ale nikterak není vysvětlena. O formě s *š* (šapka) podal Miklosich (Türk. Elem. Nachtrag, Zw. Hälfte, Wien 1890, str. 37) výklad, že vznikla z cappa prostřednictvím francouzského chape = Chormantel, ze staršího čape, starofranc. chapel = Kranz statt des Hutes, středohornoněm. tschapël, schapël. Tímto výkladem Miklosichovým vyjasňuje se i původ formy s *č*: čapka. Obojí pocházejí z frančtiny, čapka je starší, šapka mladší: jen ve frančtině proměnilo se ka v ča a později v ša. Novější české čapka = Kappe, Mütze pochází nejspíše z polštiny, neboť oba naše Naučné slovníky svorně vysvětlují: čapka = polská čepice. V starší češtině, u Veleslavína a Komenského, znamenala čapka „capitium“, Haubtuch (Jungmann I. 259). A tak může lehce býti, že i na Slovensko dostala se čapka prostřednictvím polským. Jiného původu je česká čepice, již nelze odloučiti od čepce. Slovo čepьcь nemůže pocházeti od nějakého *čapьcь, nýbrž slabika čep- již původně obsahovala hlásku *e*. Názvy čepec a čepice — divným způsobem jsou tato slova opačného rodu, než jakému za pokryvku na hlavu slouží — budou tedy velmi staré, snad původně slovanské. Slovenská pak čapica jest jen napodobením české čepice. Domácí jest název baranica, česká beranice, v tomto významě, jak se zdá, na území československé obmezený; už ani Poláci čepice z berančiny ušité tak nezovou. V dolní Oravě (v Malatiné) je „čiapka z belasého súkna, na vrchu čiernou kistkou ozdobená a zúkolvúkol čiernou koštičkou z barančeka abo z kozliatka oprámovaná.“ Kysť a kystka (= Quaste) jsou starobylá slovanská slova, která nejspíše odvoditi lze od kyty, kytice (kystъ = *kyt·tъ, srovn. Miklosich, Et. Wörtb.), tím však zajímavá, že Moravu a Slovensko spojují s ostatním severo-východem slovanským: polsky kiść, rusky kistь. Koštička (= kožka) je zdrobnělé slovo, mimo Slovensko tuším neznámé. „Mlinári do nedávna i v lete nosili biele baranice, valasi tiež“ (Sv. Michal v Turci). Tak i jinde, na př. v Hontě.

Krky bývaly holé, či v zimě či v létě. V novější době rozšiřují se mašle, šály, halstuchy, nákrčníky, polovičky (= půlky).

Všeobecný je název košeľa pro košili. Za starý tvar pokládá se košeľa krátká, jen „po pupok“, „pod pazuchy“, „do polovice prs“, „po opasok“ sahající, na všední (robotný, dělaci) den z jedné poly domácího (konopného) plátna prostě sešitá, na svátek (do kostela) vyšívaná, s širokými rukávy. Starobylost takové formy už i z toho vysvítá, že se podobá ženskému oplecku. Košel'a taková je bez krágla (Púchovská dol. v Trenčanské), při krku zavázaná šnorkami (Sobotiště, Nitra), pantlíkami (Modra v Prešporské). Nověji nosí se košile dlouhé „do kolen“ „za gatě“, s golierom (= límcem), též gorielom (Černová, Liptov), a na něm šatkou (Liptov) anebo halstuchem (Hont). Z názvů těch jediné slovo košel'a zasluhuje bedlivějšího povšimnutí. Obyčejně se myslí, že košulja vzniklo „hláskoslovnou obměnou“ ze středolatinského casula. Viz Zíbrt, Dějiny kroje I. 21. Ale tato etymologie je málo pravděpodobná, a Miklosich, Et. Wört. 134, se jí též více nedrží. Spíše zdá se, že by košulja, košelja byl domácí slovanský název nějakého oděvu a že slovo souvisí s košem. Dosud v některých slovanských řečech, jako na př. v ruštině, košela, košulja znamená koš, jakýs kožich a košili. Co se pak významu týče, zajisté „koš“ není „košile“ vzdálenější, než domnělá „casula“, jež znamená původně „malou chýži“: căsula, dimin. od casa = Hütte.

Jelikož rukávy na košilích bývaly široké a volné, nosívaly se kdysi a nosí se částečně dosud, obzvláště v zimě, zápästky (Zvolen, Tekov), zápeske (Zelenovo, Novohrad), na další cesty i rukavice (Zvolen), obé doma nejvíce z vlny pletené či drugané (Selce). Slovo druga (= kolík na kroucení vlny, Bartoš, Dialekt. 208) je na moravském a uherském Slovensku rozšířeno, ale jihoslovanského původu: srbsky druga, což podle slovníku Vukova též znamená „dřevce, jako velké vřeteno, na něž se napředená nit navíjí“. Z toho by se mohlo uzavírati, že drugať naučili se Slováci od Srbů anebo Chorvatů.

Od Jihoslovanů, tak podle názvu se zdá, přišly i gatě (gati, gaty, a všechny tvary též s *ä*). Nosí se v létě, do práce, a bývají obyčejně široké, ve dvě půly, sahajíce jen něco níže kolen, při spodku střapcemi, vypluskaným plátnem, okrášlené. Československá forma slova by byla hace: a skutečně se v Gemeri (Píla u Tisovce) horný kraj, do kterého se šnúrka vthahuje, nazývá hačník. Srovnej staročeský hacník, Zíbrt, Dějiny kroje I. 289, 290.

Úzké, k tělu přiléhající nohavice, jež tvoří část oděvu po výtce zimního, zhotovují se ze surového, valaského sukna čili postavu, a proto se prostě též valaskými zovou. Černé šnorované (šnorou, šnôrkami, šnurovačkou, portkami ozdobené) nohavice jmenují uherskými. Jména tato tuším jasně ukazují, odkud tyto útvary původ vzaly. V Gemeru, též ve Zvolenské a snad i jinde, říkají nohavicím kološně nebo chološně, ve Spiši hološně. Slova toho vysvětliti neumím. V Černové (v Liptově) nohavice v létě zaměňují tenkými, z domácího plátna shotovenými puligermi, leč jen mladší. V Slovníku Kottově nacházím pulidery, s vysvětlením, že jsou to plundry = Plunderhose. Takové

„farbené pl'undre“ nosí též v Sv. Michale, v Turci. Po městečkách objevují se pak pantalóny (Ratková v Gemeru), pantalónky, v létě z plátna, v zimě z caigu (Špania dol ve Zvolenské), galoty (Modra v Prešporské). Služebný slovenský lid v Čabe (v Békešské) nosí též kožanky.

Na bedrách stahují se nohavice řeménkem a mají na předu jeden rázporok aneb obranku (Fr. Šujanský). Holé břicho kolem pasu pokrýval kdysi všeobecně široký, mohutný opasok řemenný, s velikými mosaznými, a proto ligotavými sponami, prackami, vybíjený gombíky (= knoflíky), jež čtyrročné děti již nosívati začínaly. Název knoflíků, gomby, pochází z maďarského, ač slovo samo je původu slovanského; pracky pak jsou německé Prazzen, Brazzen, z nichž i české preclíky = Bretzel vznikly. Někde nosí za řemenem na boku „cifrovaný vyšívaný ručník“ (= šátek) a „cifrovaný koštok čili žačkó“ (Zelenovo v Novohradě). Koštok znělo by česky kožček = kožený míšek; žačkó pak je maďarské slovo, vzniklé asi ze sáčku, jež zase je zdrobnělé sak, jako německé „Sack“ pocházející z latinského saccus, jež prostřednictvím řeckého *σάκκος* vzniklo z hebrejsko-chaldejského sak.

Francouzsko německý název vesta je obyčejný jenom na západních stranách Slovenska, v sousedství Moravy, pak tu onde po městečkách, jako v Ratkové (Gemer) a jinde. Rozšířenější je lajblík, velmi známý je též název brusl'ak, jenž má rozličné podoby, jako prusl'ak, brucel', prucel', bruncl'ík (Malatiná, Or.), prucnik (Jablonka, Or.), konečně i prsljak, což zní již takřka úplně slovensky, dále slyšeti i kamizol, pak i slovenské názvy náprsník a driečnik (Krivá, Orava). V Čabě oblékají pod náprsník vlněný undrc (Unterzieher). V zimě nosí se místo náprsníku kožušok čili kožuštok bez rukávů, někdy výšivkami z červeného karmažínu ozdobený. V Očové (Zvol.) jmenují takový kožíšek cucaj, ve Velkém Hnilci (Spiš) serdak. Poslední slovo je zároveň polsko-rusínské, pocházejíc od serdo = srdce, a jest tedy název slovanský.

„Nejnárodnější a dozajista nejstarobylejší“ z oděvů svrchních „pro zimu a nečas a také pro zvláštní dny,“ tak dí prof. Koula v I. ročníku tohoto časopisu, na str. 379, „je halena“ Název však očividně není slovenský, aniž lze jej s Matzenaurem (Listy fil. VII., 212) odvozovati z němčiny, nýbrž pochází ze slovanského jihu: chorvatsko-srbsky haljina, bulharsky halina. Viz obzvláště rozvětvenost a množství dokladů v jihoslov. akad. Rječniku, dílu třetího str. 161 a násl. Původ slova dosud nevyjasněn. Domácí epitheton široké haleny je širica, jako širokému klobouku přidáno jméno „širák“. V severních stolicích je zase více v obyčeji huňa, huňka, mezi polským obyvatelstvem oravským guňa. Česky zní slovo houně, ač význam poněkud je jiný. Slovo guňa je známo po celém jihovýchodě evropském a doloženo již v středověké řečtině (γοῦνα) a latině (gunna); protož bude nejspíše původu cizího, ač Matzenauer, Cizí slova 33, tomu odporuje. Jiné názvy toho oděvu jsou surovica (Hrachovo, Dlhá Lúka v Gem.), kuba (Sv. Michal v Turci), hazucha (Selce, Zvol.).

V západních stolicích nosí se kabáty, jichž název je patrně cizí. Výklad Jirečkův, že slovo souvisí s franc. capot, vlaským capotto (Světozor 1877, str. 15), neuspokojuje. Dále na východ všeobecně je kabaňa, kabanica. Opět slovo cizí, evropské: srovnej francouzské caban (= lat. capānus). Pozoruhodné je při tom, že kabanica je společná Srbům a Slovákům. Jiné názvy kabátového oděvu: kebeš (Žlkovce, Nitr.), kamizol jinak flanjér (Horné Bzince, Nitr.), špencer (V. Ostratice, Trenč.), dolomáň = dlhý kabát (Zázrivá, Or.), cuzka = delší, přiléhající kabát s vývratným límcem, z černého „valaského sukna“ (= huně) (Jablonka, Or). to jest podle tamějšího nářečí = čužka, zdrobnělá polská czuha, slovo turecké (viz Miklosich, Türk. Elem. I. 42). Ve Spiši, a v sousedním Liptově nazývají krátký kabát sukňa, suknica, anebo kurtka, delší kabát pak zove se čuha; tyto názvy, jak již při posledním slově připomenuto, jsou vesměs polské. Slovo kurtka je původu romanského (lat. curtus), sukňa je název domácí. Konečně nosí se místo kabátův i kacabajky (na příklad v Prenčově, Hont) z černého sukna. I tento název je cizí, snad perský (Miklosich, Türk. Elem. Nachtrag, I., 53).

O starobylosti kožuchů není pochybnosti, jak tomu již tento všeslovanský, domorodý název zřejmě nasvědčuje. Ozdobu kožichů „dubenatých, dubených, dubových“ tvoří na západě, jako v Čáčově, v Sobotišti atd. (Nitra) hazuchy, jež se i s halenami spojují. Tak se zove takový široký, čtyřhranný límec i na sousední Moravě. Hazucha je dozajista totéž slovo jako české hazuka, a odvozuje se ze středolatinského „cazaca“ (Miklosich, Et. Wört. 83). Románského původu je i mentiek čili mentieka, z latinského „mantellum“, snad prostřednictvím maďarským (mente) přijmuté. Od Maďarů (ködmön) přišly též, jakož se zdá, kudmeny, a podle akad. Rječniku I., 735 i bundy, z ovčích koží zhotovené. Ve Spiši pak objevují se vilčure, to jsou bundy z černé ovce, po kolena sahající; název je polský: wilczura = kožich vlčí, jenž pronikl i k sousedům ruským.

Název veliké huněné torby čili tanistry — obě tato jména jsou cizí — jež si Valaši přes levý bok zavěšují, cedidlo, cedilo, cedilko, tím zajímavý je, protože upomíná na prvotný účel této věci, totiž na „cezení“ ovčího mléka. Byl by to opět jeden původně slovanský terminus, jenž se mezi ovčáky — Valachy vyvinul, jako žinčica, košár a některé jiné.

Do téže řady patří snad i název valaské obuvi, krpce (původně slovansky *кърпьце). Domácí jsou též črievy, na západě (v Púchovské dolině) strevice, na východě (ve Spiši) trzeviky, onde moravsky, tu polsky nazvané. Ostatní však názvy rozličné obuvi jsou skoro vesměs cizí. Tak papuče (z tureckého „papuč"), topánky (původu nejasného, srovnej turecké „taban" = podešva), bačkory, ve Spiši boćkory (což snad nějak souvisí s tureckým bašmak, jak to již Jungmann myslil), čižmy (z tureckého čizmé, prostřednictvím maďarským), jež slovou jančiarky, mají-li krátké sáry (maď. szár holieň), boty (jež jsou původu románského: franc. botte). Ze sukna (ratkovského) zhotovené botoše jsou maďarské; doma utvořený název jejich jest hunienky. Jinde (na př. v Oravě, v Liptově, v Gemeri a jinde) nazývají takové boty z tmavého „valaského sukna", t j. huně, kapce, kopice anebo kopica. Původ těchto názvů není jasný. Poslednější mohla by býti „kopytьca", zdrobnělá „kopyta"; ze slovanského „kopytca" mohlo vzniknouti maďarské „kapcza", jež se pak u Slovákův a sousedních Polákův a Rusínův opět ujalo. Konečně slyšeti na Slovensku i název slovanský škorně (Selce, Zvol.).

Nohy se pod krpce „okrúcajú" do onic. Tak totiž, onica, říká se na Slovensku (v Turci, ve Zvolenské, v Hontě atd.) místo onuca. Jinde (v Zázrivé, Or.) zovou jich šätjenky. Krpec bývá k noze připevněn tenkými a úzkými řemenci, jež slovou nákončä (Zázrivá, Or.) nebo nádkončia (Jastrabia, Tekov) anebo naodkončia, též húžvice (Selce, Zvol.). Širší řemence, jež v lýtkách otáčejí a žlutými plíšky pospájejí, to jsou návlaky čili naovlaky (Selce, Zvol.), ve Spiši by řekli strokance (od stroka = pásek), v Gemeri svršky (Píla). Tolik o rozličných názvech kroje mužského.

* * *

O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku.

Podává **Otakar G. Paroubek.**

(Pokračování.)

Robota tažná záležela v práci hospodářské hlavně při dvorech panských (orání, vláčení, rozvážení hnoje, vození sena, otavy i obilí), ale v zimě hlavně ve vození dříví; robota pak ruční konala se na struhách,24) příkopech, rybnících, cestách, v le-

---

24) Na př. r. 1736 „jelikož struha kanovní robotním lidem panství poděbradského se opravuje, aby i sousedé (sadští), jak se zvoncem znamení dá, ku pomoci tam pracujícím vypravi i se hleděli." Dějinopis II, 84.

sích, na polích i lukách, na mlatě, při dělání plotů, došků i cihel, při hotovení příze i plátna.

Dle našeho Urburu (1748) „jedenkaždý sedlák jest povinen darmo napříst ročně 1½ štuky, chalupník 1 štuku, podruzi po ½ štuce; kdyby se pak předivo obrodilo a víceji se komu dostalo předení, má se platiti sedlákům i chalupníkům od 1 štuky tenké příze po 8 gr. a od 1 štuky tlusté po 6 gr.“ [25]) Od tření konopí a lnu od jednoho svazku platívalo se předešle po 2 gr., od vochlování od jednoho každého obláče po 3 gr.“, ale od r. 1672 se neplatilo nic.

Při jiné práci, zvláště „na úkol“ (akkordní, od kusu či dle Urburu: „Když se oukolem dělá“), spatřujeme chalupníky, domkáře, podruhy i řemeslníky, jimžto se platilo:

„Od požetí a svázání jednoho záhonu všelikého obilí, když zrůstný neb od větrův a dešťů ležatý jest, po 3 gr.; když ale řídký jest, dle uznání 2 gr. 2 den. aneb po 2 gr. Od posečení a svázání jednoho záhonu též všelikého obilí po 1 gr. Od skládání obilí v stodole na vrstvách denně po 4 gr. 4 d. Od posečení 1 jitra trávy na seno nebo votavu po 5 gr. 5 d. Od sušení a hrabání sena jednoho jitra nebo votavy po 3 gr. Od vyházení 1 řadu hnoje v těch dvořích, kde se nádvorníci nechovají, po 3 den. Od nařezání 100 strychů řezanky též v těch dvorech, kde nádvorníci nejsou, 30 gr. Od udělání jedné kopy došků na krov též 1 gr. 3 d. Od udělání jednoho novýho mlatu 1 k. 10 gr. Od hlídání hrachu jedny osobě 35 gr., žita jeden věrtel. — Od udělání 1 sáhu dříví drobnýho k hvozdu a pálení po 5 gr. 5 d. Od udělání jedné hranice šejtů (= velkých štěpin) pro pivovár, cihelnu a vápenku po 11 gr. 4 d. Od udělání jedné kopy kolův dubových do plotu, též vostavků, po 4 gr. 4 d. Od vbití, též vpletení proutův 1 kopy, kolův neméně, nasekání sobě proutí, však bez tejnění 12 gr., a když se vostavky postavějí, otejní a trním pokladou od 1 kopy společně i s opletením 35 gr. — Tesařům poddaným na dlouhých dnech mistru na den po 14 gr., tovaryšům po 11 gr.; na krátkých dnech mistru za den po 12 gr., tovaryšům po 10 gr. Od udělání 1 kopy latí z dříví domácího 45 gr., od udělání 1 kopy šarholců v z dříví domácího 1 k. 30 gr. — Od pálení uhlí uhlířům od každého sáhu po 7 gr. a jest povinen z každého sáhu odváděti 4 koše uhlí. Od napálení jednoho vědra kolomasti v lesích J. M. Cis. totiž 1 k. 10 gr. — Cihlářům se platí od udělání tisíce cihel zdicích, sklepových, dlaždiček a prejsů 1 k. 30 gr.; od tisíce háků 1 k. 45 gr., od tisíce cihel osmihranných velkých 4 k.; od vypálení jedné pece cihel, která drží 24.000 více nebo méně, přidává se žita 2 strychy, od vypálení 1 pece vápna, která drží na 60 džberů, platí se 2 k. 30 gr. a přidává se na vypálení pece žito. Tisíc cihel vypálených za 5 k., osmihranných za 12 k., 1 džber vápna za 36 gr. — Tkalcům od dělání plátna: od jedny kopy lněnýho tenkýho platna 2 k., od 1 kopy žemněnýho 1 k. 30 gr., od 1 kopy pačesnýho 1 k 30 gr., od 1 kopy tlustýho 1 k., od kopy cvilinku na pytle 2 k. — Běličkám od bílení jedny kopy loket plátna 30 gr., od obrubování téhož plátna k bílení od každé kopy 5 gr.; však dříví, též kotel pro zahřívání pláten z důchodu se jim zaopatřiti má“.

---

[25]) Na štuku (= 6 přadýnkům = 12 čeenkům, po 10 pásmech, pásmo po 4 nitích a nit = 5 loktům) příze tlusté bralo se 1½ libry lnu a tenké 1 libra. Zralý len se vytrhal, svázal do snopků, vymlátil, v snopích dal do močidla nebo rozložil na rosu, usušil na slunci nebo v pazdernách, pak se třel na vohýbačce a vytíral na trdlici, vochloval na vochlici (vochle řídká, hustá a ježek, tento hlavně na konopí), ze lnu pazdeří zbaveného vázaly se žemničky či panenky, jichž 12 činilo obláč (oblouč), len nadítý na kužel a ten nastrčený na přeslici předl se u nás na kolovratě a v Zálabí též na vřetýnku, a příze se svíjela s vřetene na moták. Koudel se kraclovala dvěma hřebínky a byla přední či hrubá a zadní či pěkná, tak zv. pačíska, ze kteréžto poslední zhotovená příze byla k dělání plátna pačesného a z oné plátna hrubého či pytlového; z příze lněné hotovilo se plátno tenké a žemněné. Bílení plátna obstarávaly běličky na bělidlech. — R. 1755 vybízela vrchnost Sadské, „aby se na hospodářství samotné nespoléhali, nýbrž také předli a jiné živnosti provozovali, k čemuž sobě len od úřadu po 8—9 kr. libru pro sebe koupiti mohou.“

Také poddaní města Poděbrad a městečka Sadska v jistých urburně stanovených povinnostech byli na roveň postaveni s poddanými vesnic, ač proti útiskům úředníků panských byli svými výsadami chráněni. Tak Poděbradští (Ur. 1748) platili ze sousedských rolí (1034 str.) ouroku svatojirského a svatohavelského po 28 k. 25 gr., slepic ouročník 102, z pastvin plat někdy 12 k. byl jim darován, z 12 masných krámů po 2 kamenech loje a mimo to, „cokoliv do roka dobytka tepou, povinni byli na zámek poděbradský prodávati droby, totiž játra, plíce. dršťky, hlavu“ za sjednaný plat — „od sv. Trojice po 8 a od sv. Hromnice po 5 gr.“; ale pak to bylo změněno v plat „z hovada po 30 gr. 6 d.“ a posléze i z platu sešlo. „Ittem všichni forebníci na předměstí nymburském sou povinni každého roku o vánocích na zámek J. M. Cis. po 1 fůře dříví přivézti, učiní těch fůr 19“; rovněž byli povinni seno s luk voziti. Také „klidívají též Poděbradští seno ve voboře za mostem 4 jitra a platí se jim za to, jak jinším poddaným Ittem sekávají každoročně, když se jim věděti dá, ječmena neb ovsa 6 kop záhonů“ za plat obyčejný. Rovněž rybáři poděbradští směli ryby jen v městě prodávati platíce z místa po 4 den. tržného, ale brali 1 str. žita z toho, že museli „na Labi stříž stavovati“.[26]

---

[26] Dle Urburu z 1553: „Rybáři povinni jsou, cožkoli bobrů popadnou, každý ocas i nohy na zámek Poděbradský přinésti a platí se jim 1 gr. a při dvou dává se jim k tomu konev piva“; neodvedl-li, propadl pokutě 1 k gr č.

Ještě více povinností k panství měli Sadští, a to kromě platu z rolí sousedských pololetně 80 k. 22 gr. odváděli 4 k. 16 gr. peněz ženních, 139 slepic, 1 kapouna a konali $17^7/_8$ dne roboty ženní, ale „když robotují, platí se týmž lidem každodenně na den 2 gr.“ Nejvíce bylo roboty luční, a to společné („všichni spolu povinni byli“), na louce „Wosí (nyní „v busejch“) seno svézti do dvora sadského“, dále „z louky Kozího hřbetu do řady složiti“, dále „klidí louku celou na Kanůvkách (jméno upomíná na kanovníky při kapitole sadské) a svážejí seno také všechno do stodoly tam postavené“, rovněž „louku v Kersku ... a to seno také svážejí na stáj zvířecí“ a posléze z louky Satalické museli seno „svézti do stohu, ano když by toho potřeba byla, mají je i do Prahy svézti a má se jim od každé fůry platiti po 36 gr. míšenských.[27]) Na sadské vinici (přední i zadní), která tu bývala od nepaměti, konali práci robotní jen někteří, hlavně chalupníci sadští, a to z nynějších čísel 70, 74, 90, 95, 169, 181, 249, 252, 254, 272, 278, 336, 383 a 384 po 3, 5, 6, 8 a 10 dnech, celkem 86 dnů, z kteréhožto počtu byli povinni „na vinici sadské dělati podzelenou jednou v roce 36 dnů, a když lidé též robotu činí, povinno jim za jeden každý den té roboty dva groše míšeň. dáti, a když by tu robotu nečinili, nejsou za ni ničímž povinni.“ [28])

Vedle svrchu uvedených robot zachovala se písemní pamět o některých zvláštních povinnostech lidu poddaného na Poděbradsku. Tak ve vsi Chotouni byla rychta výsadní bez platu s 3 lány rolí a k ní krčma svobodná s povinností „při tažení ze země dáti 1 kůň zbrojný,“ kterouž povinnost tamže měl Tomáš Mandlík na dvoře svobodném s kaplí sv. Prokopa. Ve Lhotě Písečné (nyní Pískové) dvůr osvobozený měl za povinnost (r. 1553) „na nařízení a k potřebě 1 střelce s kuší a se zbrojí na zámek odeslati, kde na stravě ostati má,“ a tamže „Vaněk svobodník sedí na gruntě svobodném a nic neplatí, ale tenata k lovu dováží.“ Z obce Štolmíře vozili (r. 1575) „žernovy aneb kameny mlejnské“ do Poděbrad, a mimo to „jeden kus bořicí střelby čtyřmedcítma koňmi“ až na pomezí království Českého měli voziti. Ve Velenicích dvůr manský měl povinnost, „když se rybník Blato loviti má a hejtman nařídí, by při lovení dohlížel,“ za to držitel došel některých výhod, „ale myslivost pro panství vyhražena“ (r. 1546). Ze vsi Kluku „jabloně a babří vozí (r. 1553) ke mlejnu poděbradskému.“ V Činěvsi byli povinni „na lov a hony choditi,“ což bylo i v jiných obcích povinností zpravidla baráčníkův. „Sousedé Písečtí dle Urburu jsou povinni z kusu Labe odváděti ročně hodných rakův 12 kop,“ a podobně „z gruntu jednoho v Pískovy Lhotě“ dávali 6 kop (Ur. 1748). Některé z posléze uvedených rob v XVIII. věku již se v Urburu nevedou. Ostatně za zvláštních případů dovolovali si úřadové poddaným robotu ukládati. Tak, když r. 1746 císař František I. u vsi Křečkova na velkém rybníce „ptačí honbu aneb střelbu“ konal a při tom drahocennou pikslu ztratil, byl „rybník spuštěn, a robota pěší i podruzi z celého panství nařízena;“ ale vše marně tehdy, až teprve v den sv. Marka 1792 děvečka při pletí pikslu našla. I poslali pikslu císaři Františku II., jenž dívčici „30 dukátů in specie vydati poručil, které ona dostavši 5 zl. toliko si vzala, a 130 zl. v kase ležet nechala,“ jak nám zaznamenal F. J. Vavák, k jehož písni se vracíme.

---

[27]) Kterak robota luční byla obtížnou pro chudý lid, svědčí, že Martin Horák, servus, jenž dohled míval při robotě, odkázal 50 zl. (26 ledna 1753), že poloviční úrok 1 zl. „lidu chudému při hrabání sena na Kanůvkách rozdělen býti má“.

[28]) Užitek z vinice v XVI. st. 200 věd. ročně sklesl v XVIII. st. na 80 věd., a proto úřad poděbradský r. 1730 nabízel vinici k nájmu Sadským, kteří prohlásili, že mohou dáti jen 2 k. míš. z 1 kopy záhonů, i žádali spolu za potřebné dříví na plot kolem ní, chtíce platiti pouze 35 kr. za kopu kolův a ostavkův, ale proutí a trní zdarma. Jednání nevedlo k cíli, a tak r. 1747 zrušena byla zadní vinice a roku 1770 přední byla opět nabízena Sadským ke koupi za 300 zl. mimo urburní úrok, a když obec nepřijala, byla přední vinice r. 1777 rozdělena „na familie“, čímž povstala v prostřed města Sadska ves, původně o 20 domcích, k nimž připadla i zadní vinice na měřice rozdělená. Stará presovna stala se domkem čís. 18 a vinařovna (nyní čísla 177, 178 a 395) byla obci prodána r. 1782 za 60 zl. a 1 zl. 52 kr. činže urburní pro německou školu a učitele.

11. Leckdys chlap karabáč nes,
Jenž při zámku sloužil,
S ním hůře nežli Herodes
Malé děti soužil. e)
Když přišel mezi ně z rána,
Byla v nich morová rána.

12. Ti byli zbyti pro Krista, —
Tito pro robotu;
Ti dosáhli v nebi místa,
Ti třebas u plotu;
Ti tam v radosti plesali, —
Ti zde v bolesti plakali.

13. Bůh sám ukrátil těch zlostí
A hrozné poroby,
Nyní místo těch necností
Jdou děti do školy; [29]
Prv se učili klít a lát,
Teď se učejí Boha znát.

14. Věcší chasa, jenž jezdecky
Ke dvorům jest jela,
Násilí víc než turecký
Časem jest trpěla.
Čerstvě jezdit, koně dříti,
Musel chlap i sám bit býti.

---

e) Pěší neb drobnou robotu, kterou odbývali chlapci a děvčata.

[29] Starodávný způsob zřízení škol obecných změnil se r. 1773, tedy také školy na Poděbradsku byly nově upraveny a rozmnoženy; načež pak měly přispívati: panství jednou třetinou proti zdvižení bývalého deputátu, záduší kostela patronátního rovněž třetinou, ke které se připlácelo z kasy solní, a posléze obec třetinou, a to z pohřební štoly, naturaliemi a tak zv. školním penízem, který činil z každého domu 13 kr. ročně, za to však sobotales měl přestat. Poměry tyto objasní nám následující tabulka (dle Dějinopisu II. str. 525).

Jaké byly důchody učitelů před r. 1773, uvedeme si alespoň jeden příklad. V Sadsku od r. 1698 měl kantor z kasy obecní 20 k míš. služného „nomine stantis“; z mlýna 2 korce žita, 1 věrtel krup a 1 jahel; od obce 3 korce žita jménem „posnopného“ z obecní stodoly až do r. 1782, pak nájem z pole; měl deputát 2 čtvrtce soli od obce a

Číslo	Jméno školní obce	Počet			Roční služné učitelovo		Platy, které na služné připlácí														Třída škol
							důchod pole hotový		záduší kostelní				obce								
									kostel		kasa školní		sbírkou po hlavách		naturaliemi		školním penízem				
		[illegible]	[illegible]	[illegible]	zl	kr	zl	kr	zl	kr	zl	kr	zl	kr	zl	kr	zl	kr			
1	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]	[illegible]	100	1	10	4			16	30	55	30					I Školy v dobrém stavu nalezené
2	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		30	[illegible]	[illegible]	[illegible]	10	11½	18		[illegible]		[illegible]	11½			
3	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	10½			[illegible]		[illegible]	[illegible]	10	[illegible]			
4	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	10			3		10		3	2			
5	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]	[illegible]	10		8	[illegible]	1	10	10	[illegible]	10	27			
6	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		10	[illegible]	21	4			12	30	18	37	[illegible]	4			
7	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]	[illegible]			14	50			11	10	10	30			II Školy postavené bez [illegible]
8	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]		[illegible]	10			[illegible]		11	[illegible]	17	16			
9	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]	[illegible]	10	[illegible]			[illegible]	[illegible]	11	[illegible]	11	[illegible]			
10	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]	[illegible]	21	10			3		4	1	13	[illegible]			
11	[illegible]	[illegible]			[illegible]		[illegible]	[illegible]			10	30			[illegible]	[illegible]	11	[illegible]			
12	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	10			[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	2			
13	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			[illegible]		11	[illegible]	[illegible]	1			III [illegible]
14	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]		[illegible]	[illegible]	10		10						[illegible]	4			
15	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]				4	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]			
		[illegible]			[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]			

15. V zimě na dříví do lesu
Muselo se jeti,
Ostrost větší než na Plesu *f*)
Bývalo viděti.
Jak večír nakrmil mile,
Do rána byl na tři míle.

16. Naloživ, jel zas s nákladem
Třebas i den celý,
Hovada tíží a hladem
Trápit se museli;
Složiv večer zas domů jel,
Kamžto třebas dvě míle měl.

17. Tak den a půldruhé noci,
Když na to naložil,
Sebe. hovad s velkou mocí
Co při tom nasoužil;
Však zlé takové tíhoty
Neměl nežli den roboty.

18. Pakli někdy pro zlou cestu
Nemohl dojeti,
Zůstal den roboty v restu,
Sám pak se stavěti
Musel v sobotu do zámku
Tam byl bit, že neměl známku. *g*)

19. Přišel-li kdo o hovado,
Nebylo ad notam, *h*)
Vozů co se polámalo,
Všecko bylo to tam;
Sám robotník třeba zhynul,
Bylo, jako by den minul.

---

zastávaje úřad varhaníka měl od obce: dar zeleného čtvrtku 6 lib. telecího masa nebo po 4 gr. v penězích za libru a dar štědrého večera 10 liber ryb nebo po 10 gr. za libru; dále měl kantor kolody od sousedů: o sv. Dorotě, o Všech svat. nebo Dušičkách, o sv. Martině, o sv. Kateřině a sv. Mikuláši, ale r. 1772 změněno to bylo na peníze i platilo se z domu po 1 gr., pak po 1 kr. rýn.; k těmto koledám přistoupila i posvícenská o sv. Bartoloměji. Starodávná koleda vánoční konala se třikráte, na Štědrý den, na Nový rok a na Tři krále, při čemž kantor v průvodu duchovního domy obcházel a svěcenou křídou psal: C † M † B s letopočtem, začež sousedé platili po 15 gr. (pak 15 kr) knězi a 3 gr. (pak 3 kr.) kantoru. Tu uvedené koledy byly patentem z 6. července r. 1786 zrušeny, ale platy z nich zůstaly. Dále měl kantor od kuru literáckého za službu při církevních obřadech 10 zl, od záduší kaple P. Marie Bolestné 10 zl. a za službu při téže kapli od obce ještě 42 kr. Veškeré důchody na peníze uvedeny činily 88 zl. 22 kr. rýn. Kromě toho zvonil kantor klekání, začež měl od záduší až do roku 1783 (tehdy se toho zřekl) 2 zl. 20 kr. Posléze dle zprávy z roku 1691 „ucházel se kantor prostřednictvím úřadu při panu faráři opět o dopřání vedení matrik“ a nad to zastával „při svatbách obřad řečníka nebo družby“. V Poděbradech bylo podobně, ale tam měl ještě kantor pěkný důchod z nadace Kunky ze Šternberka, první manželky Jiříka z Poděbrad, zemřelé r. 1449, totiž v hotovosti 38 zl. 36 kr. rýn, $10^{1}/_{2}$ sáhu dříví (26 zl. 15 kr.), 320 žejdlíků soli (10 zl. 40 kr.), $5^{1}/_{2}$ míry hrachu (11 zl.), $8^{1}/_{2}$ míry ječmene (8 zl. 30 kr.), 23 měr žita (49 zl. 30 kr.), $7^{3}/_{4}$ míry pšenice (15 zl. 30 kr.) a užitek z 24 měr rolí (36 zl.), což bylo v ceně v závorkách udané na peníze převedeno r. 1773 a činilo 196 zl. 1 kr. rýn. Na tak zv. sobotáles, jenž se řídil přízní sousedův a platil se v sobotu, při čemž v zimě přinášely dítky i po štěpině dříví, musel hlavně spoléhati učitel na vesnicích Dotace učitelům z r. 1773 zlepšila se na Poděbradsku již r. 1778, při čemž učitel německý v Poděbradech měl 200 zl. služného a pomocník německy v Sadsku 100 zl. a kromě toho říkali mu sousedé „professor“. Při vesnických školách bylo služné od 60 do 200 zl.; kromě toho měl školdozorce 100 zl. a na školní knihy dávalo se 50 zl. pro celé panství.

f) Na pevnosti Plesu neb Josefstadtu, kde tisíce lidu dělalo z dobrého platu. Ježto až císař František II. nazval novou pevnost Josefstadt, vidno, že poznámky jsou později přičiněny.

g) Když odbyl den, dostal známku plechovou, ty v sobotu do zámku rychtář odváděl.

h) Nebylo na to pamatováno

20 Čas žní když jest přibližoval,
Ač jest pán radosten,
Avšak sedlák se rmoutíval
Pro hrozné starosti:
Jak v ty žně spraví roboty.
Měl strach větší než z komety.

21. Tři dni musel s vozem jeti
V témdni i) na mandele.
Dva silné žence — ne děti
Skrz čtyry neděle
Musel vypravit z domu ven,
Ty tam dělali každý den.

22. Jestli nemohl silného
Nikde dostat žence,
Dostavil chlapce malého,
Kterýž hlídal rance:
Však za to drábovi dáti
Musel dva nebo tři zlatý.

23. Chceš-li věděti, co drábové
Byli při robotě:
Lidé horší než katové;
Ti při té sirotě k)
Pracující lid soužili,
Křičeli zlostně a bili.

24. Jakého tu bylo hnání
Lidu při tom žetí,
Hrozného křiku a řvaní,
Až hrozno slyšeti:
Na děvky, ženy i muže —
Zvlášť když jel pán[30] — lál nejhůře.

25. Byl-li kdo vzadu — hned ránu
Dal mu ukrutnou dráb,
A když jen nerek nic pánu,
Ještě byl ten žnec rád:
Pakli se to dověděl pán,
Dal ho bít neb ho bil sám.

26. Též žádného odvolání
Lidského retunku,
Dost nejmenšího zastání
Anebo slevunku.
I kdo stonal, šlo to stěží,
Co u Turků z sedmý věži l)

27. Chlapci, jenž vodu nosili
V konvích nebo v hrnci,
Ti čerstvě běhat museli
Skoro jako srnci.
Drábi, ač pak z nich plat měli, m)
Však je dost bili a kleli.

28. Jestli se někdo rozstonal,
Pravda istotná jest,
Když jen čtvrt dne nepracoval,
Již měl celý den rest;
Pak ho musel nahraditi
Aneb dobře zaplatiti

29 Při vázání a snášení
Takový zlý byl zvyk
Jako při ohně hašení,
Hrozný, strašlivý křik,
Lidu bití, proklínání,
To jen bylo k poslýchání

30. Když od jednoho k druhému
Dvoru[31] lidi hnali,

---

i) V týhodni (Vavák vysvětluje starou správnou formu tvarem své doby).

k) Robotník neměl žádného lítostivého otce nikdy, ale vždycky bez sluchu osiřelý, a protož sirota.

[30] Slovem pán míní skladatel nejen držitele panství ale i panského úředníka.

l) V Konstantinopoli v sedmé věži nejtužší arest, z něhož není vykoupení.

m) Dva zlaté za žně

[31] Nelze se diviti, že práce robotní v XVIII. století byla nad míru obtížnou, když uvážíme, že v polovici XVI věku (dle Urburu 1553) byly tři panské poplužní dvory: Předměstský (se zahradou kuchyňskou, kde byl r. 1552 „vysázen kus šafránice“). Novej dvůr a dvůr při vsi Velimi, pak nově zřízený dvůr Sadský, kdežto dvůr Badra připomíná se pustým a jiné dvory byly manskými, takže robota při dvorech byla, hledíme-li k počtu robotníků, velmi mírnou. Ale po stu letech (dle Urb. 1651) připomíná se 8 dvorů: Poděbradský, Pňovský, Kelský, Velimský, Chvalovský, Srbecký, Radovesnický a Opolanský, pak r. 1677 přibyl dvůr Velenický, k nimž náleželo úhrnem 1052 kop 51 záh. role orné a chovalo se v nich koní 152, krav 310, železných 225, svinského 390 a platu za drůbež bylo 259 k. 40 gr. míš. K týmž dvorům anebo přímo k zámku náleželo hojně různých luk, úhrnem 1917 jiter, a nad to byly 4 ovčíny: kelský (pro 800 bahnic), velenický (pro 800 hammelhaufů či jalových ovcí), srbecký (pro 600—700 bahnic) a vopolanský (pro 600—700 ham-

Nešel li čerstvě, každému
Ihned na záda dali
Jako Prajz z kolínské bitvy 32)
Museli dělat krok rychlý.

31. Když mandele vozili,
Ubohé hovádka.
Co sou tu při nich zkusili
I lidi chuďátka:
Na poli bit, když nakládal,
I v stodole, když je skládal.

32. Dokud bylo viděti snop,
Dotud se vozilo,
Hromů a ran na mnoho kop
Při tom se množilo.
Když nebylo viděti nic,
Jeli a šli dělníci pryč.

33. Tuť ta nebohá pěchota
Místo večeřadla
Vo dvoře třebas u plota
Kde sedla, tu padla.
Než se dost málo vyspali,
Bubnovalo se, by vstali. *n*)

34. Jezdeci sotva v půl noci
Domů jsou přijeli,
Po cestě z dobré comoci,
Co kdo mohl, kleli.
Jak hovádkům jídlo dáno,
Po chvilce hned bylo ráno.

---

melhaufů), kdežto „již od mnoha leth svedeny ovčíny velímský a chvalovský“. — Příkladem, kterak poplužní dvůr byl od XVII. věku zaveden, budiž nám (dle Ur. 1748) dvůr poděbradský (předměstský), jenž dle staršího měření měl 9 lánův a 2 kopy a „dle bedlivějšiho vyšetření“ 119 kop 18 záh či 11 lánů 9 k. 18 záh.; při něm pak „Potahův konských chovalo se a chovati může dvaceti čtyry kusy, totiž šesterý potah se choval, že se pro zámek, pivovár, mlejn, též mosty vždycky fůr potřebovalo; nyní se chová toliko trojí potah, a co ten dostačiti nemůže, to musejí fůry poddaný zastati. Dobytka hovězího se chovati může krav dojných 40, jalovýho rohatýho dobytka 40, svinského 60, kteréhožto svinského se však nyní víceji chová. Krávy dojný má šafář pronajaty a platí ročně z každé celé krávy 5 k. 3 gr, z jalových, pometalých a prvotelek poloviční, pro vychovávání čeládky zanechávají 2 krávy bez platu. Drůbeže pernaté — ta jest železná — kteroužto sobě šafář odvedenou má, totiž: kohout indiánský 1, slepic 6 (při dvoře pňovském „morek“ 5), houser 1, husej 6, kačer 1, kachen 6, kohouti domácí 2, slepic 30; z tej drůbeže a co jí připlemení ročně odvádí 32 k. 30 gr.“ Podobně bylo i při druhých dvorech, až na to, že se také voli chovali. Kromě toho dlužno se zmíniti, že „ze dvorů bere se z jara všechen dobytek hovězí kromě malých telat a rozdělí se na dva díly, v jednom dílu jalovičky, a ten se dává do pastvy na Vostrov blatský, druhej díl volkův a běhounův, a ten se pásává u vsi Opočnice a také na Badrách přes léto; potom na zimu zase se do dvorův rozdílně dělí a chová se ke každýmu dílu skoták. Podobně berou se hříbata ze dvorův a pásávají se též na předdotyčném Ostrově blatským (ostrov v rybníce) přes léto, k nimžto se obzvláště hříbek chová“.

32) Posud přirovnání toto jest obvyklým na Poděbradsku a náš skladatel v písni své o bitvě u Kolína sám píše:

Král se zajetí lekal,
Napřed k Nymburku spěchal,
Aby všichni za ním táhli,
Befel po sobě nechal

a o Bedřichovi II. tamže dokládá:

Tam (v Nymburce) si sednul do kotce,
Složil hlavu na ruce,
Na podloubí, kde prodává
Baba ve dne ovoce.

n) Ve dvořích mívali buben.

35. Sedlák maje též svou práci,
Mandele svázané,
Musel nechat ležet radši
Hovádka stahané;
Když si odechli, teprv jel,
A tak neuďál, co by měl. *o*)
36. Když pak pán k práci přijížděl,
Kdo koliv ho viděl,
Stranou se na něj ohlížel,
Jako by čert přijel.
Každý co kdo mohl dělal,
On předc příčin k bití hledal
37. Dionis z Siracusanu *p*)
Často byl k vidění,
Jen že neměl žádnou bábu,
Která by modlení
Činila za zdraví jeho,
By nebyl horší nad něho.
38. Nad práci — pak říci mohu —
Psota byla věčší,
Že lid řídili ke dvoru.
Kam jest cesta delší
Která ves blízko dvůr měla,
K němu nešla i nejela. [33])
39. A to proto, by lid pěší
Doma přes noc nebyl,
Že by ráno aneb večír
Hned chvilku prochodil
Blízký lid, když je u dvoru,
Bývá prý práci na škodu.
40. Hle, jaká to zatvrzelost
U těch pánů byla,
Že i lidem — příležitost
Domu jet — bránila.
Doma by se předc najedli,
Tu pak lačněli a bledli.
41. Když bylo po žněch — hned resty
Do vsí psány byly,
K placení jich i skrz tresty
Sedláky nutili.
Co promeškal v žně minuty,
Za den sedm krošů lhůty. *q*)
42 Jízdnou pak za dne jednoho
Vždy musel odbýti,
Byť skrze to doma dost mnoho
Škody musel míti.
Byť v polích mandele hnily,
Koně předc v robotě byli.
43. Po žněch, když se již obilí
Při dvořích sklidilo,
Sedlákům jeho bídy
V ničem neubylo:
Na vorání a vláčení
Měl jednostejné skrácení

V následujících slokách líčí nám Vavák věrnými barvami **tresty** na lid poddaný, liše je v lehčí a těžší, připojuje, kterak poddaný pochodil se **stížnostmi**, ač z veršů jeho patrno, že při vrchnostech, hlavně na královských panstvích, byla snaha upřímná o zlepšení bídného stavu, ale panským úředníkem vše nejen na zmar, ale i v útrapu větší lidu selského přicházelo; k tomu pak v **přechodu** dodává, že co tu píše, „všeho jest tu velmi málo.“ Pročež nebude tu nemístno, předešleme-li několik ukázek trestů, při nichž v závorce daný letopočet značí, kdy se případ dotčený stal.

Poddaný býval k soudu povolán ústně nebo písemně tak zv. citací nebo cedulí řezanou (1715, 1741), v městech obeslaný čekal na předvolání v tak zv. mazhauze a byl li od drába nebo servusa po třikráte volán a nepřihlásil se, byl „kontumacirován“ (1719). Při sporu, nechtěla-li některá strana se porovnati, byla dána do šatlavy neb i „na lavici,“ by se stala povolnější (1732); před rozsudkem bývala tak zv. sentence (1714), když se strany nechtěly

---

o) V ten den udělat, neudělal.

p) Veliký tyran [Dionysios], za něhož se bába modlila, aby déle živ byl, aby po něm nepřišel ještě horší.

[33]) Tak ovšem bylo i na jiných panstvích, na př. Třebestovští robotovali až v Brandýse n. L, kde mimo jiné odvážeti museli písek po zátopách Labe.

q) Za jízdnou 1 fl

porovnati. Pro dluhy byl dlužník tak dlouho žalářován, až zaplatil (1713) nebo dal rukojmí (1705).

Tresty byly vězení (pro měšťany arrest měšťanský, pro jiné šatlava nebo bacilka) a pokuty penčžité nebo naturální, odváděné do důchodů nebo k záduší (1733, 1768), po trestu byl vinník „na cti opatřený“ zvláštní listinou, a vytýkání jemu trestu pokutovalo se až do 30 kop míš. O větších vinnících vedly se „černé knihy,“ a výpisy z nich se výše posýlaly (1738). Rozsudek činil se jménem J. M. Cís, a připojovalo se: „to vše podle práva;“ ale k jednomu takovému výnosu poznamenal syndikus (1706): „To nebylo podle práva, ale podle moci.“ Někdy i farář o své vůli rozsudek měnil, na př. ustanoviv, aby na místě 15 kop pro něho a jeho čeledína dáno bylo „8 kop na červený sukno k oltáři“ — i stalo se tak. Při konkubinatu svobodných platil mladík pokutu dle své zámožnosti a dívka dostala 14 dní vězení (1716) nebo dala na př. „dvě lité svíce na oltář P. Marie“ (1731), a farář trestal dívku tím, že ji uváděl „v šesti nedělích s černou svíčkou“ (1724) a zemřela-li byla pochována o samotě, ale r. 1755 byly podobné tresty zakázány; přísnější však trest byl při ženatém, tak r. 1704 v Sadsku musel dáti soused 100 kop míš. na positiv a 100 zl. rýn. na pedál k varhanám, „tak že tu se vší slavností jeho nákladem varhany míti budeme, zaplať Pán Bůh“ — poznamenal syndikus. Kostelní krádež pokutovala se až 3 lety práce v železech (1704), opilství 5 kopami (1720), hraní v karty ½—1 kop. míš.[34] (1736), lichva propadnutím jistiny (1695), chození za dne s rozsvícenou lucernou jakožto „urážka proti Bohu“ 20 zl. (1743) k záduší, neopatrnost s ohněm pokutou na světlo do kostela (1718); pytláctví krutě trestané od vrchností vůbec bylo promíjeno z nařízení české komory, byli-li pytláci usedlí, aby „živností se nespostili“ (1703), na zahálku byl arrest, jenž byl vedle pokut peněžních i za urážku úřadu. Samovrah byl na neposvěceném místě pochován (1776) a dopustil-li se samovraždy ve vazbě vyšetřovací, byla mrtvola od pohodného nebo kata do Poděbrad odvezena a tam pod šibenicí zahrabána (1747). (Dokončení.)

---

[34] Zvláštní trest nacházíme ok r. 1755, že náruživý milovník hry v karty, když u syna studenta o prázdninách karty našel, „vzal jej za ruku, vedl mocně do kuchyně, kde nad ohněm karty tak dlouho napaloval a hořící o ruce synovi třel, až karty spálené byly“.

* * *

Horia a Gloska.

Studie o lidovém divadle. Napsal Dr. **Arnošt Kraus.**

Během letošních prázdnin [1]) vyskytl se jednou v novinách telegram, že rumunský lid v Sedmihradsku se bouří a to v těch krajinách, kde vypukla před sto lety vzpoura Horie a Glosky. Nebylo asi málo těch, kteří slyšeli tato dvě jména poprvé jako jména historická, ač jim byla dávno dobře známa — z dětských vzpomínek na hry loutkové.

Ve sbírce „Komedií a her“ Matěje Kopeckého na stránce 198 prvního svazku čteme čtyřaktové drama nazvané „Horia a Gloska aneb zapálení Hermannstadtu“, jehož obsah jest tento.

Gloska a Harum, loupežníci, sedí spolu a stěžují si na svůj osud, který je zbavil společnosti lidské, a doufají jen, že bratr Horia jim přinese „svobodný list“, který dle slov Gloskových má působiti, „aby zase srbskými pány a zemany slouti mohli“.

Ze slov Harumových vysvítá, že doufají též v navrácení statků svých; bližšího se o těchto nárocích a žádostech ničeho nedozvídáme. Horia vrací se s radostnou zvěstí, že má svobodný list, že mu jej ochotně vydali. Přece musí ještě jednou do města, ale když mu to pak nedají hned, zapálí prý Hermannstadt na čtyřech stranách. Harum jde to oznámiti soudruhům, zatím Horia, zapřisahav dříve Glosku, aby mlčel, svěří mu, že lhal, že ho hrdě odbyli, a že list byl falešný. Dostal jej prý od nějakého úředníka, jemuž zaplatil penězi vzatými zavražděnému židovi. Mezi tímto hovorem zabloudil k nim krejčí Kašpárek, a Horia přijímá ho do loupežnického sboru.

Jednání druhé začíná zpěvem ponocného v Hermannstadtě, pak přijdou loupežníci a zapálí město; hned po té však Harum se sám udává a prozrazuje ostatní.

V jednání třetím prozpěvuje si Horia o své slávě, Kašpárek zpěv jeho paroduje. Obávajíce se nějaké zrady od pohřešovaného Haruma, postaví loupežníci Kašpárka na stráž; ten je nejdříve zbytečně poplaší, volaje „berdo!“ a když mu to zakázali, usne, a loupežníci jsou chyceni.

Jednání čtvrté odehrává se před soudem. Soudce oznamuje Horiovi a Gloskovi jejich hrozné tresty. Oba uznávajíce spravedlnost jich, přijímají je s radostí, prosíce za své nevinné děti. Kat si je odvádí, a oni si připomínají, že přísahu svou vyplnili. Co se děje s Kašpárkem, loutkář nepraví.

---

[1]) Psáno r. 1892

Naskytá se otázka; co má toto loutkové drama kromě jména společného s historickými nositeli těchto jmen?

Horjah jmenoval se dle Wurzbachova slovníku vlastně Mikuláš Ursz; jméno Horjah je prý appellativum a znamená kostelního zpěváka. Narodil se r. 1748 v Nagy Aranyos, a stal se, nabyv vlastním namáháním neobyčejného vzdělání, sudím obce Bradu. Naučil se na př. němčině tak, že četl, ovšem s obtížemi i autora tak těžkého pro rodilé Němce, jakým je Klopstock. Roku 1784 odebral se do Vídně, aby vymohl obci právo na odbývání trhů. Neměl-li od lidu uhněteného šlechtou ještě jiné poslání, není známo; jisto jest, že navrátiv se, ukazoval krajanům listiny o povolení trhů, vydávaje je za císařské patenty, opravňující ho, mstíti lid na pánech. Vyžádal si od svých přívrženců přísahu na křížek měděný (domněle zlatý), který nosil na krku. Mezi nimi vynikal bývalý pravoslavný kněz Klocska (jméno různě se píše). Horjah byl sice zajat, ale byl od sedláků osvobozen, a shromáždil více než 15.000 Rumunů pod svým vedením. S těmi počal vzpouru proti šlechtě, která patří k nejhroznějším v dějinách mocnářství. Sta a sta šlechticů byli zavražděni, některé prý šlechtičny za živa pohřbeny, se zajatými tropili hrozné žerty, oddával na př. mnichy se starými cikánkami, zkrátka jevilo se ukrutné divadlo zběsilé pomsty lidu. Šlechta se ozbrojila, dostala podporu od vojska a počala ještě ukrutněji řáditi mezi přemoženými sedláky. Horjah uveden jsa do úzkých, chtěl se nějaký čas spojiti se šlechtou proti císaři, a skrýval se, když se tento plán rozbil, s Klocskou a s malým hloučkem v houštinách bařinatých. Začátkem r. 1785 jistý podplukovník získal si podporu šesti bývalých soudruhů jeho, a podnikl s nimi honbu na bývalého vůdce, který byl zajat a v březnu t. r. ukrutným způsobem popraven. Za živa mu byly čtyřikrát rozbity ruce a nohy a pak střeva vyňata.

Tak skončila se ukrutná ona vzpoura selská, v níž 62 vesnic a 132 dvorců lehlo popelem, a nesčetné životy padly pomstě za oběť. Stala se záhy předmětem několika spisků, referujících o ní; nějakého zpracování básnického jazykem německým nebo českým nemohl jsem se však dopátrati. Rumunský román Jachyma Dragescu „Nuptile Carpatine“ (Karpatská svatba) jednající o tomto povstání, na který mne upozornil p. Vodák, byl mi nepřístupným.

Je patrno, že naše drama ne pouze jmény se shoduje s historií. Tu i onde klame Horia své přívržence falešnou listinou, oboukráte vyžaduje aspoň na jednom z nich slavnostní přísahu, zapálení Hermannstadtu vhodně repraesentuje zapálení tolika sedmihradských vesnic (ostatně v tom městě vyšel spisek o Horjovi, o němž se ještě zmíním); obоukráte padne zradou vlastních přátel, jeho hrdost, kterou jeví zpěvem, odpovídá skutečnosti, psalť se Horjah skutečně králem Dacie, jako zpívá ve hře, že jako král jest nad nimi; zavraždění žida odpovídá dosvědčené jeho ukrutnosti, a konečný trest je dokonce u loutkáře mírnější, než byl ve skutečnosti: má býti pouze čtyřmi voly roztrhán.

O souvislosti velmi blízké nelze tedy pochybovati a zbývá jen otázka, kterak se látka dostala do Čech a zde tak houževnatě se udržela, a jak vyložiti odchylky dramatu od historie.

Vhodná bývá v takovém případě myšlénka na pramen německý, avšak nenalezl jsem nic podobného. Ani titule připomínajícího naši hru nenalezl jsem v celém repertoaru lidového divadla, který sestavil Richard Maria Werner ve svém díle „Das Laufner Schifferspiel vom Don Juan“. Vzpomínáme-li si pouze na jméno Hermannstadt, pak slibuje nám něco příbuzného loutková hra, otištěná v Englových „Deutsche Puppenspiele“ ve sv. V.; jest to „Autrascheck und Juratschek oder die Räuber in Siebenbürgen“.

I zde loupežníci jsou nepřátelé měšťanů, Autrascheck dává svým druhům nové heslo „Tschuhey“, a pak celý skoro kus se vyplňuje žárlivostí Hanswursta na Autraschka, který mu hrozí svým „schandkar“. Juratschek Autraschka prozradí, ale zastřelí ho sám, aby ho zachránil před rukama katovýma.

Jsou zde malé podoby, nové heslo odpovídá zapřísahání, jest tu zrada, slovanský kolorit, jako v českém dramatě místo rumunského, ale přece jen jsme sklamáni ve svém očekávání, vztahy obou těchto kusů jsou sotva znatelné; jestliže se přece zakládají na podobných předlohách, pak zpracovatel německý měnil k nepoznání. Proto bych si přece netroufal říci, že německý původ je vyloučen; vždyť máme pouhé zbytky z bohatého repertoaru kočujících herců v minulém století; možná, že se německý kus o této látce ještě nalezne, anebo že sice byl, ale ztratil se na dobro. Jisto jest, že básníku mimo Sedmihradsko zvláště německé spisy látku sprostředkovaly; tak hned roku 1785 vyšel v Sibini spisek: „Horia und Gloska, Oberhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen. Physiognomische Skizze, historisch und charakteristisch nebst der Geschichte dieses Aufruhrs“. Zde jest látka již jaksi pro básníka upravena; mělať německá fysiognomika vždy poměr velmi blízký k poesii. Látka zajímala hlavně v době, kdy byla aktualní, original kusu našeho byl by tedy povstal zajisté v době této, a byl asi po nějaký čas provozován od ředitele, sensace milovného. Jelikož však právě v té době také české jeviště pod aegidou josefinské svobody těšilo se krátkému rozkvětu, byl kus záhy přeložen do češtiny, a jest také možno, že byl složen přímo pro divadlo české dle onćch zpráv.

Ale proč tento německý nebo český básník učinil z vůdců vzpoury pouhé loupežníky? Tuto věc vykládá doba, ve které kus vznikl.

„V letech třicátých,“ praví Jaroslav Vrchlický na str. 48 svých Studií a podobizen‘, „byl loupežník osobou daleko zajímavější než dnes. Jakýsi nimbus prostíral se nad divokostí a nevázaností vášně. I vražda měla jakousi aureolu neb aspoň jakousi tajůplnost. V plodech literárních celé doby hráli loupežníci velkou úlohu. Vzpomeňme jen Schillera. Nemusíme ani připomínat z naší literatury Máchův „Máj“, kde jest rovněž hlavní osobou „strašný lesů pán“. Totéž vidíme v Grillparzerově „Pramáti“. Hugův Hernani hlásí se tu jako Byronův Korsar. Loupežník byl tenkráte zosobněním revolty proti shnilému řádu společenskému, on byl vykonavatelem pomsty tříd a vrstev utlačených, v jádru svém byl vždy šlechetný a velkomyslný, oblit poesií hvozdův a ruin bral jen obyčejně bohatým a rozdával chudým.“

K pěkné té charakteristice bych jen dodal, že nelze obmeziti loupežnickou romantiku na tak úzkou dobu. Doba romantická jest tu, jako v mnohem jiném pouze dědičkou doby Rousseauovské, a podobné názory o loupežnících vyskytují se již v době mnohem starší.[2]

Národní píseň česká, zvláště na Moravě, pěje někdy o nevázaném životě zbojníků. Chudému lidu loupežník nebyl tak nepřítelem jako spíše mstitelem na utiskovatelích jeho. V pověstech a anekdotách žijí podnes někteří lupiči, na př. Babinský, na něhož přeneseny byly mnohé starší povídky.

Jeden z nejprvnějších obyčejných loupežníků, kteří se ocitli na divadle (nejsouce ani loupeživými rytíři), byl Mutowský v Möllerově dramatě „Sophie oder der gerechte Fürst“ (1777), který vypravuje o povstání českých sedláků. Drama Möllerovo mezi jinými provozovalo se také na divadle vojenské akademie v Štuttgartě; viděl je tu elév Schiller, a čerpal z něho o motiv více ke svým „Loupežníkům“.

Velké toto drama vyšlo r. 1781, tedy ani ne čtyři roky před zahynutím Horiovým, a nemusím ani říci, v jaké záři se jím octnul loupežník, mstitel na shnilé společnosti, muž, který titansky podniká, mstíti zákony bezzákonností, ale konečně poznává své pobloudnění a vrací se ve společnost, aby učinil zadost pozemské spravedlnosti.

Na jeviště rakouská dostaly se tyto rysy, zhrubělé ovšem dříve četnými napodobiteli než originalem samým, který pro censuru na divadlo nesměl, ale jako kniha tím více působil.

Na divadle místo Karla Moora ocitli se loupežníci prosaičtější, skutečné osoby, které bývaly postrachem cestujících a vrchností, především Bavorák Mathias Klostermeyer, popravený r. 1771, uvedený již bavorský „Hiesel“.

---

[2] Velmi pěkně sledoval literární vývoj této romantiky J. Minor ve svém „Schiller“ I. 313 a nn. od loupežníka Bullasa u Diona Cassia až k loupežníkům osmnáctého století: Cartouche, Howard, Mathias Klostermeyer (bayrischer Hiesel), a literární tradici od španělských románů pikarských, šlechetného loupežníka Roque Guinart v Don Quijote a episodě loupežnické v „Simplicissimus“ až ke „Götzovi“, Vulpiovu „Rinaldo Rinaldini“ a nejnovějším operetám.

Drama „Der bairische Hiesel“ známe z dvou textů velmi sobě podobných; jeden je otištěn v Schlossarových „Deutsche Volksschauspiele. In Steiermark gesammelt“ II., 200; druhý na str. 195 nn. sbírky her dolnorakouského loutkáře „Deutsche Puppenspiele“, vydané od Kralika a Wintra.

Hiesel dle této hry je původně pouze pytlákem; zamiloval si svobodný tento stav a nedal by jej za místo vrchního lesmistra pro Horní a Dolní Bavorsko, které mu nabídl kurfiřt. Druhové jsou mu tak slepě oddáni, jako loupežníci Schillerovi Moorovi. Monolog Hieslův nám zjevuje historii jeho života: lidé nechtí mu dopřáti svobody, štvou ho a proto chce se státi loupežníkem a nechce šetřiti ani dítěte nevinného. Podoba s Moorem je dokonalá, když peskuje své druhy, které přistihl při hrubé neopatrnosti,[3]) a hrozí jim, že je opustí. Do lesa přichází Kašpárek, aby chytil Hiesla a vydělal si tím vypsanou odměnu, ale Hiesel ho poleká a najme ho pak za člena tlupy, k čemuž se Kašpárek zavazuje komickou přísahou, dostav jméno Hans Steigimsack. Kašpárek postaven pak na stráž, a proti svému zvyku nespí, nýbrž zastřelí fojta zemského. Hiesel mstí pak na vrchním sedláky, které tento dal zavříti, tím, že ho dá zastřeliti. Kašpárka vyšle, aby v hostinci v Osterzelli objednal oběd pro loupežníky. Stane se. Sklepnice je však prozradí poručíkovi, ten loupežníky přepadne a zajme, neboť nemají prachu ani olova.

V žaláři zpívají epickou píseň o svém osudu, ubezpečujíce se svou věrností vzájemnou, jen Kašpárek ruší tuto náladu. Poslední jednání ukazuje nám soudce „bannrichter“, jenž vyřkne soud Hiesel s díky přijímá rozsudek, že má býti všit do kravské kůže a kolem lámán. I Kašpárek podroben výslechu, ale vyvázne s lehkým trestem.

Srovnáme-li s tímto dramatem následující kus ve sbírce Kralika a Wintera, nazvaný „Hans Pückler, genannt Schinderhannes“, shledáváme, že tato hra je vlastně totožná s onou jen s malými odchylkami. Vidíme z toho, jak spisovatelé takových her často pracovali: na kostru známého již kusu navlékali novou látku s malými nebo většími změnami. Pro každý druh dramat, jako rytířské, kouzelné atd., byl jakýsi typ pohotově, pro drama loupežnické Hiesel nám může repraesentovati tento typ.[4])

(Dokončení.)

---

[3]) V kuse „Schinderhannes“, který je skoro totožný s Hieslem, hrozí vůdce proto, že jeden loupežník zavraždil spícího žida: Moor a Schufterle!

[4]) Srovnání těchto dvou dramat a obou variant Hiesla provedl R. M. Werner v Anzeiger für dtsch. Alterthum XIII., 80—89.

O lidových krojích na moravském Slovensku.*)

Píše prof. Jos. Klvaňa.

II. Kroj velecký čili horňácký.

Kroj tento, patřící k nejstarším, v jednotlivostech až do dávného středověku sahajícím krojům moravským, nosí se ve farnosti velecké (Velká, Javorník), kuželovské (Kuželové, Hrubá a Malá Vrbka), novolhotské (Nové Lhotky s kolonií Vápenkou), lipovské (Lipov, Louka), jež všechny v minulém století ještě do Velké byly přifařeny, a v boršické (Boršice, Súchov). Z těch Súchov patřil v minulém století na faru do Velké, Boršice však s Dolněmčím do Hluku patřily. Proto mají Boršice jakýsi kroj spletený, většinou však přece jen takový, jako v Dolněmčí a na Nivnicku se nosí. Súchov má však kroj zcela horňácký.

Hlavní znaky kroje toho horňáckého (po „Horňákoch“, jak se obyvatelstvu uvedených osad v Pomoraví povídá) jsou velmi dlouhé měkké halcny mužské, s límcem až ke kříži sahajícím, otřásněným a často bohatě šňůrečkovaným a s výložkem velice pestře složeným (obr. č. 1.). Dále zvláštní bílé kabáty huněné, poněkud na polské připomínající. Ženské vyznačuje hlavně šátek ve velkou kuklu uvázaný a bílá flanelová kordulka i čtyřhranný obojek rukávcový, po způsobu námořnických límců dolů přeložený (viz obr. č. 2.). Kde nosí se pravidelněji, t. j. i v neděli, t. zv. šatky rázu čistě středověkého, jako na př. v Javorníku, tam tyto ještě nápadněji kroj ten u ženských charakterisují.

A. *Kroj mušský* skládá se především z krátké košile s otevřenými, nedlouhými rukávy. Mládež nedělní košili v zápěstí zavazuje. U krku se svazuje i dělní i nedělní košile 4 „žinkami“, tak jako na příklad v Lanžhotě. Všední košile konopné vyšívány jsou bíle nebo červeně, nedělní jemné pestře nebo černě.

Nohavice úzké, z předu šňůrečkované, bývaly druhdy bílé huněné nebo „světlé“, t. j. bledě modré, dnes hlavně u mládeže jen uvidíme nohavice černé. V létě zastupují je volné konopné gatě jako všude na Slovensku.

Kordula čili „prucel“ nebo „prucle k“ bývá buď kratičká a z lehké pestré látky, z předu elipsovitě od svrchního knoflíku ke spodnímu jakoby vykrojena a podobna strážnické; nebo delší z bílého flanelu a kolem kapes i direk vlnou vyšita. Prvá šňůrečkami

---

*) Srv. Český Lid II. roč., str. 18 a násl.

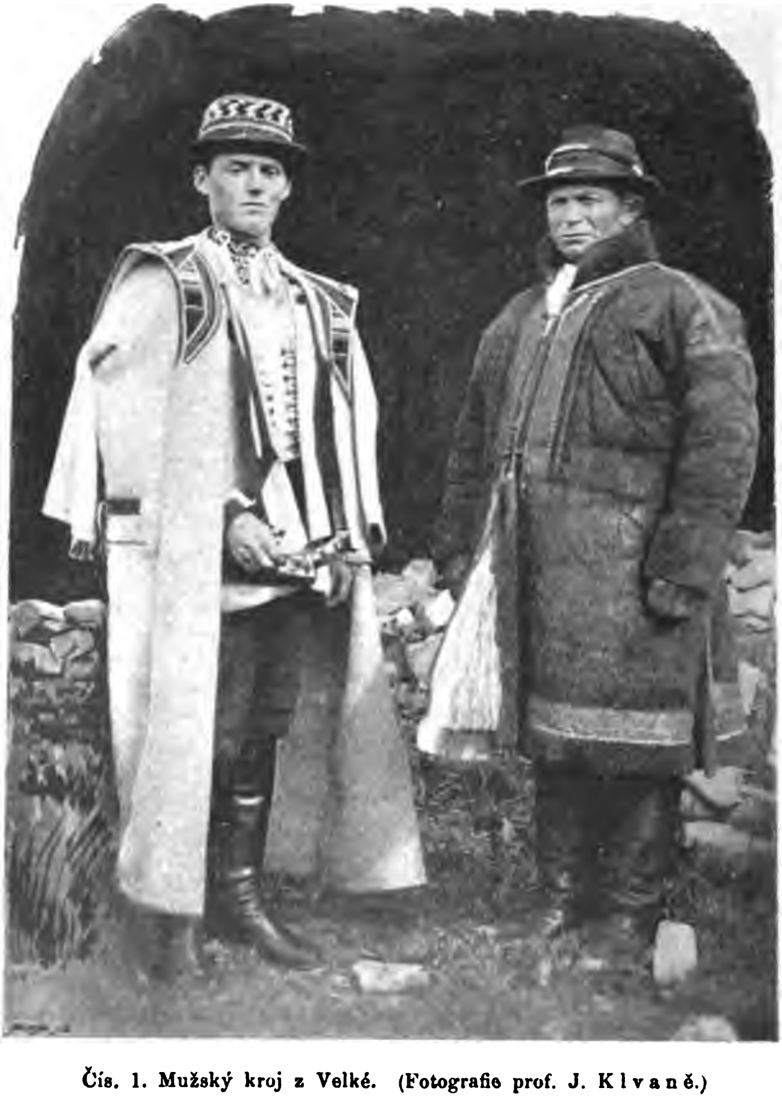

Čís. 1. Mužský kroj z Velké. (Fotografie prof. J. Klvaně.)

se stahuje, druhá se zapíná. Boršičané mají dlouhé tmavé kordule rázu nivnického.

Lajbík se v kraji tom nenosí. Místo něho jest „kabát“ z ovčí bílé vlny, v pasu utažený, se šůsky odstávajícími a přednicemi

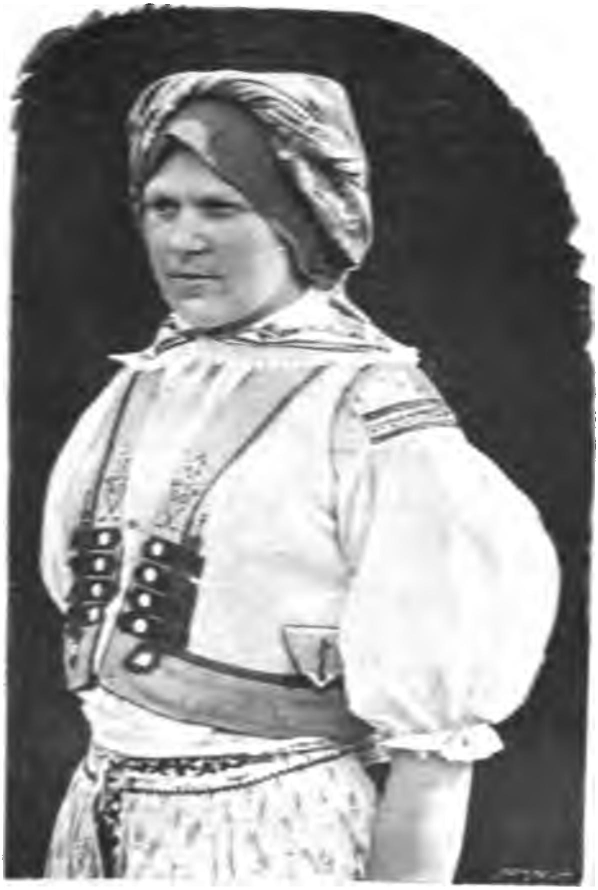

Čís. 2. Ženský typ z Velké. Fotografie prof. J. Klvaně.)

přeloženými. (Srv. obr. 30., str. 380. Česk. Lidu, roč. I.) Na přednicích jsou ozdoby ze sukna černého a červeného, na levé straně skorem vždy nahoře bývá „srdce“, dole „květ“. Na rukávech jest v zápěstí černý výložek. Dřívější „světlé“ kabáty téhož střihu zachovaly se jen ke svatebnímu úboru, kterýž vlastně nám starý kroj zdejší v jeho ryzosti i původnosti představuje. Ještě v minulém století přepásáván kabát červeným šňůrečkovým „prakem“ čili „sakem“. Dnes na to připomíná pouze zvyk, dle něhož ženich ve světlém kabátě

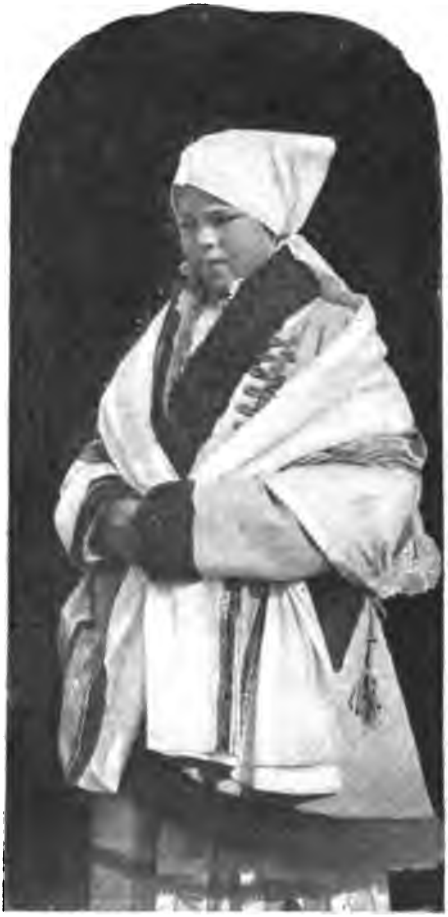

Čís. 3. Děvče z Velké v „mentýku“, šatce a úvodnici.
(Fotografie prof. J. Klvaně.)

bývá opásán šatkou, která v minulém ještě století kolem uvedeného „saku“ se otáčela.

Haleny jsou dvojího rázu: jedny sprostší, „trhovice“, z hrubé huně a téhož rázu jako na př. na Ostrožsku se nosí, mající límec „hazuchu“ jen do polou zad a nikoli vyšitý i bez výložků, a druhé „valašské čili vokšovice“, dlouhé na paty, s výložkem sestaveným z modrého, červeného, černého, ba i fialového sukna z pravidla stereotypně a s „hazuchou“ (místy „darmovisem“ zvanou) otřepenou a šňůrečkovanou, až skorem ke kříži sahající (viz obr. č. 1.). „Vokšovice“ jsou tu původními, „trhovice“ importovanými z Pomoraví.

Kožich bývá hnědý, poněkud na způsob ostrožského, leč jen ke kolenům nebo něco pod ně sahající. Kolem krku a rukou jest tmavo-modrá baránčina (viz obraz čís. 1.). Dříve bývaly prý kožichy tulipány na zádech zdobeny.

Širák nosí se v různých místech různý. V Boršicích a na Lhotkách širokostřechý se svrškem nízkým a kulatým, jinde úzkostřechý s vrškem vysokým a ostrohranným. Tu bývají boky vrchu, zvláště u mládeže, velice vyzdobeny: třepením stříbrným, housenkami hedvábnými a pentličkami, což vše dohromady tvoří t. zv. „šmuky“.

Beranice jsou nyní na Slovensku moravském tvaru obyčejného — černé „astrykánové“. Druhdy podobaly se „čépkám“ st.-hro-

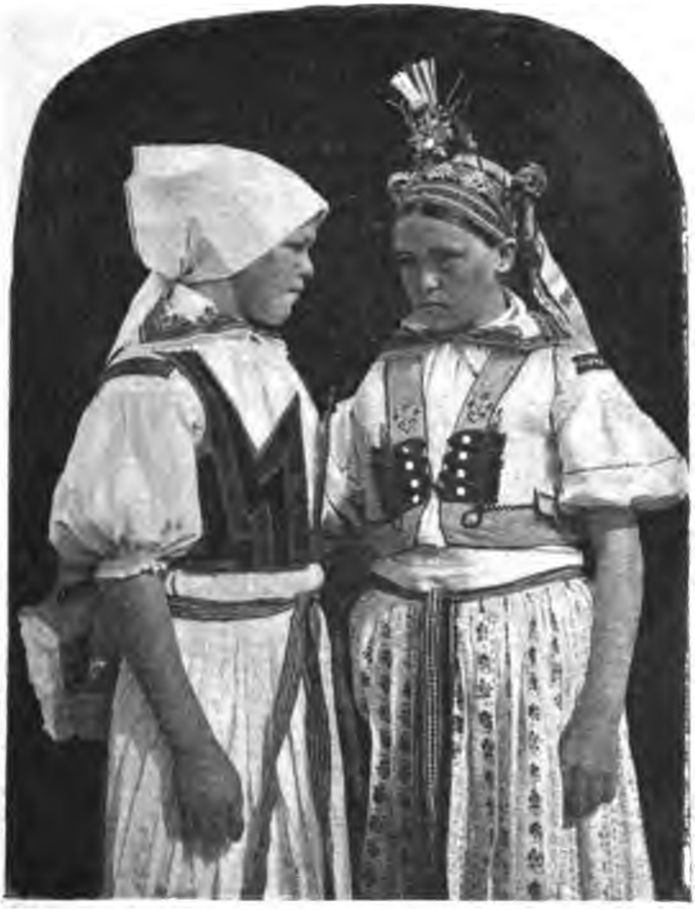

Čís. 4. Děvče v šatce a „kabátku“ a druhé ve svatebním pentlení. Z Velké. (Fotografie prof. J. Klvaně.)

zénkovským a uherským, majíce po způsobu vydrovek z předu i zezadu „prém“ liščí nebo tchoří, ano i vydří, a nahoře malý barovný střapec.

Boty nyní nosívají se obyčejné „německé“, ovšem holínkové s malou modrou „kytkou“ v předu. Do nedávna nosívaly se čižmy pěkné se střapcem bledě modrým až po nárt sahajícím a „krajovicemi“, t. j. opatky cele ze železa vykutými. Na den všední dostačují ještě i dnes neforemné boty „úkladové“ s podešvemi skládanými a přicvokovanými.

Úprava vlasů jest starožitná: vlasy se nesou dlouhé, v zadu rovně zastřižené, uprostřed cestičkou na dvě části rozdělené a namaštěné. Bývají obyčejně černé a při rázovité formaci tváří horňáckých pomáhají dovršovati zdánlivou podobnost zdejších mužů.

B. *Kroj ženský.* Rázovitý a starobylý ženský kroj horňácký nejlépe poznáme v helvitském kostele javornickém v neděli. Jinde jen o svatbách se s ním setkáme. Ale v Javorníku konservatism bývalých českých bratří zůstal i při jich potomcích helvetských a protože tamější pan farář Molnár má pro starobylost kroje toho vzácné porozumění, nepřipouští v přístroji ženském, pokud do kostela patří, žádných novot. A tak setkáme se tu s tvary zcela určitě XV. až XVI. století připomínajícími.

Rubáč má tvar obyčejný, ale na opléčku bývá z předu červený nebo modrý pruh vetkaný. Na rubáč obvyklým způsobem (ze zadu) klade se šorec poměrně drobně skládaný, černý nebo černomodrý se žlutými tištěnými ozdůbkami, jež v pruhách s hora dolů se táhnou. Vlastním starým rouchem jest ovšem i tu slavnostní fěrtoch konopný, drobounce vrapený, což s barvou — bývá obyčejně šafránem na žlutavo zbarven — činí neobyčejně pěkný dojem a jistě ve středověku obojí — vrapování i barvení — původ má.

Fěrtuška bývá rozmanitá, u mladších světlá, převážně červená, u starších modrá. I bílé fěrtušky s kytičkami natisknutými, rázu abych řekl rokokového, jsou v obyčeji. Na slavnosti užívají děvčice fěrtušek čistě bílých s pruhem vodorovně vyšívaným hedvábím, obyčejně žlutým (obr. č. 3.). Žlutá barva vůbec zdá se, že je slavnostní na Slovácku. Vedle toho má fěrtuška slavnostní ještě svislou umělým sešitím dvou půlek způsobenou „mřežku“ nebo jednodušší „stinek“.

Rukávce mají duté rukávky s malým okružím a čtyřhranný, jak uvedeno, do zad spadající límec. Na Lhotkách límce ty bývaly druhdy větší, skorem do polou zad, nyní však jen na 10 až 15 *cm* hluboko po způsobu t. zv. límců námořnických sahají. Jsou jako příslušné k nim „šatky“ (viz tyto) velmi pěkně do kola po zdejším způsobu vyšity, často oboustrannou (moderně Holbeinovou zvanou) technikou, a kordulky čili prucleky ženské jsou skorem vždy z bílého flanelu, vyšité z předu a zelenou pentlí zdobené. Podrobnosti udá nejlépe obrázek čís. 4. Za starších dob, dnes jen na svatby a slavnosti, nosíval se z pravidla „kabátek“, o němž promluvíme při oděvu svatebním.

Lajbel (t. j. kazajka rukávová) bývá z flanelu a tvaru skorem téhož jako jinde na moravském Slovensku. Kožich nosí ženské pohlaví bílý, dlouhý, s přednicemi obyčejně na zad přeloženými. Límec jeho jest stojatý a výložky rukávů jsou z modročerné beránčiny. Na prsou a pod límcem na zádech bývá výzdoba z brunatných a černých pěkně vystřihávaných kůžiček. Kožich obvazuje se kolem beder červeným, někdy i modrým opaskem, pod nějž v zadu přeložené přednice — to aby nepřekážely — se podstrkávají. I ženské kožichy mívaly druhdy na zádech tulipány.

Na hlavě nosí se nyní již z pravidla šátky (ten šátek) turecké, t. j. červené (viz obr. č. 2.) nebo bílé kvítečkované, na velkou kuklu uvázané. Dříve všeobecně, dnes jen jako slavnostní roucho, nosívaly se šatky (ta šatka). Šatka (viz obr. č. 4.) jest ručníku podobný prun z jemného plátna, mající konce často převzácně vyšité a prolamované a na krajích ještě krajkami kopřivovými zdobené. Šatka obváže se kolem hlavy a v týle uzel se udělá, konce pak splývají někdy až ke kolenům po zádech. U muzik se obvazují — aby nepřekážely — konce ty zvláštním způsobem malebným kolem hlavy. Nejstarší a pestré konce nacházejí se na Lhotkách. Ty místo krajek mají třepení z česaného, nekrouceného hedvábí stejně jako vyšívání jejich barvy žluté, modrozelené, brunátně červené, tmavomodré, někdy i černé. Kusy takové pocházejí skorem vesměs ze století minulého. V ukázkách ornamentálních na konci této stati přidaných najde laskavý čtenář takový lhotácký „konec“ nade dvěma kraslicemi vyobrazený. Ženy vdané nosí pod šátkem i pod šatkou velké čepce s dýnkem ozdobně svrapeným a uprostřed těmiže formičkami obyčejně jako šatka a rukávce příslušně vyšitým. Druhdy tvořila šatka, rukávce a dýnko čepce jednotnou stejně vyšitou garnituru. Konce starých hlavně žlutě šitých šatek zdejších dostaly se v posledním desítiletí obchodem do všech větších měst našich i cizích a právem každá „odbornice“ podivuje se jejich skvostně prováděnému i rázovitému vyšití.

Úprava vlasů jest taková jako všude — kromě Břeclavska — na Slovensku moravském: děvčice splétají vlasy v lelík jeden a zdobí konec jeho na záda spadající pentličkami; ženy mají lelíky dva a schovávají je pod čepec — ten ovšem pak pod šátek.

C. *Kroj dětský.* Z kroje dětského hlavní je ta zvláštnost, že košilky dětí rozstřihují se nikoliv ze zadu, nýbrž z předu. Poskytuje pak tu malé Slováče rychle ubíhající s vlající rozstřiženou košilkou vzácně komický pohled. Ke košilce druží se asi ve třetím roce počátky pořádného kroje: u chlapců alespoň pruclek a širáček, u děvčátek kordulka a šáteček a malé rukávce. Nejmenší děti mívají na hlavičkách zvláštní čepky s dýnkem nasbíraným a po bocích jsou pěkně vyšité. I jinak mají obvyklé pestré pentličky.

D. *Úprava svatební a křestná.* Úprava svatební předvádí, jako všude na Slovači, vlastní starý kroj se všemi jeho zvláštnostmi bývalými. Proto je nejen zajímavou, než i pro znalce krojů důležitou.

Mužáci oblékají se na svatbu (ovšem hlavně ženich) do obleku světle modrého (viz obr. č. 5.). Kabát světle modrý slove pak „mentýk“. Za klobouk i družbové i ženich dají si lopatovitě upravenou kytici z krámského kvítí a peří. Ženich pak ováže si bedra

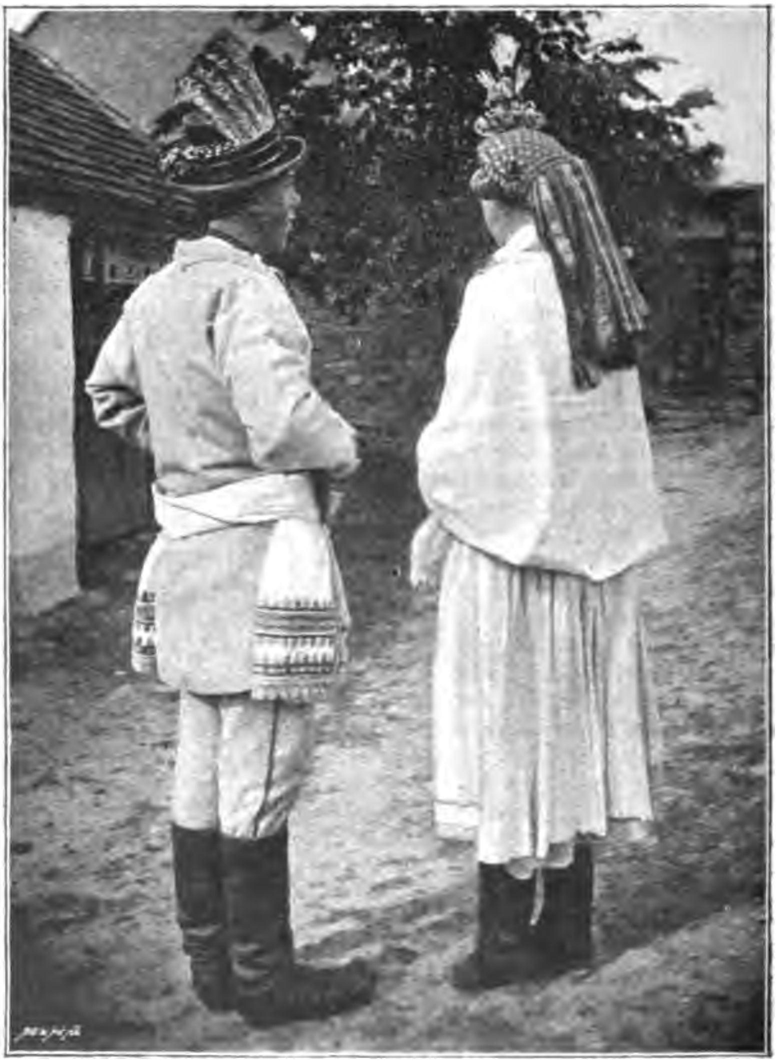

Čís. 5. Ženich a nevěsta z Javorníka. (Fotografie prof. J. Klvaně.)

šatkou dívčí, ale s vyšitím strakatým. Šatku tu opatřuje nevěsta, druhdy do ní bývala čepena.

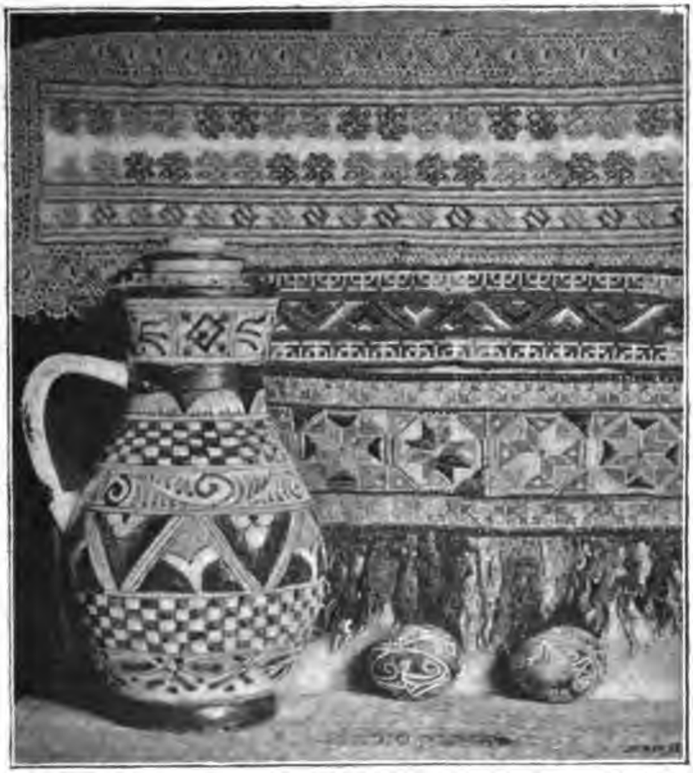

Čís. 6. Konce šatek, „bedněný“ (t. j. nahoře až na malý otvor uzavřený) džbán a kraslice z okolí Velké.
(Fotografie professora Jos. Klvaně.)

Nevěsta a družičky mívají hlavu půvabně zapentlenu. Obrázek 4. a 5. objasní lépe pentlení to, kteréž kromě starodávného pentlení březovského a brozénkovského patří k nejstarším tvarům moravským. „Kánka“ ze zrcátek a skleněných perel nad čelem, kulaté „záušnice“ na bocích, „věnec“ (vlastně kytice) na vrchu hlavy a „vrkoč“ z pentlí v zadu jsou hlavní součásti jeho. Důležitým rouchem slavnostním jest t. zv. kabátek, t. j. kordulka z aksamítu často i z damašku se dvěma špičkami při předním výstřihu (viz obr. č. 4.). Celý kabátek je z předu lemován pentlemi. Kabátky takové druhdy i v Pomoraví a na Nitransku se nosívaly, ba i těšínský živůtek na ně poněkud připomíná. Nyní se tratí z užívání a jen Javorník je v nich stálý.

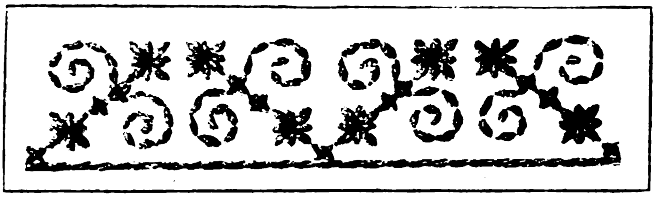

Čís. 7. Stehové kvítky.

Úvodní plachta ovšem nesmí scházeti ani na svatbu, ani na křest, ani na úvod (viz obr. č. 3. a 5.). Uprostřed mívá „mřežku“, podle ní pak bývá po zdejším způsobě více méně vyšita. Šatka skvostná, bílý fěrtušek a žlutý fěrtoch ovšem také patří ke slavnostnímu úboru. V zimě, kdy pentlení někdy nebývá, nosívá i nevěsta někdy světle modrý „mentýk“, dlouhý až pod kolena, z předu a nad šosky kermezínové nebo tmavomodře šňůrovaný a kol do kola pěknou liščinou lemovaný. Krásný oděv ten však bohužel se již vytrácí. Místo něho bývají ženské světlemodré mentýky kratší a černou beránčinou zdobené (viz obr. č. 3.). Nejsou nehezké, ale také ne starobylé, připomínajíce na mužské mentýky Bošácké doliny.

Koutných plachet ovšem druhdy všude užíváno. Byly dosti jednoduše bíle nebo červeně vyšité a konopné. Dnes je tetky již dotrhávají na ubrusy a plachty nebo na „hyntuše“, v nichž děti chovají.

E. *Obrovnávky, kraslice a jiné ornamentalní památky zdejší.* Obrovnávky jsou v kraji zdejším jednoduché, ale vždy živě zbarvené a tvoří s květy, jež tu a tam v oknech a kolem nich bývají namalovány, onen veselý a přívětivý dojem, jenž pro slovácké dědiny je charakteristickým. Kraslice mají z pravidla rázovitý zdejší ornament vyšívkový, provedený „stužkou“ na půdě červené, žluté, ano i bílé (viz obr. č. 6.). V osadách blíže k Pomoraví kazí se však starý vkus jiným ornamentem a jinými barvami. Zcela zajímavé jest také zdejší, bohužel již zaniklé „**džbánkářství**“ nejen tvarem svých rozmanitých džbánů, talérků, mis, čepáčků neboli kubaň s úzkým hrdlem a džbánků „bedněných“, nýbrž i ornamentem. Ornament ten, provedený v barvách žluté, zelené, modré, fialově šedé a černé připomíná často na výzdobu horňáckých kancionalů (viz obr. č. 8.). Psané ty kancionaly, také již známé i širšímu obecenstvu, pokud se rázovitého ornamentu týče, dlužno přiřaditi k nejzajímavějším památkám zdejším. Kancionaly ty, většinou ze století minulého pocházející, vyznačují se zvláště vkusnými inicialami, u několika pak i zajímavými pruhy ornamentalními — vesměs ve vkusu lidovém. Obrázek vedle položený lépe ráz kancionalů znázorní než popis, který musel by býti pro omezenost místa krátký.

Ukázka vzata jest z kancionalu boršického, který byl psán roku 1727. Jiné slavné kancionaly zdejšího kraje jsou lhotecký z r. 1752, súchovský z r. 1830 a j. v. Olomúcké museum získalo si velikých zásluh, že jako III. díl „Moravských ornamentů“ v pěkné úpravě s četnými typickými i barevnými ukázkami vydalo spis o těchto moravských kancionalech. Na spis ten laskavé čtenáře upozorňujeme.[1])

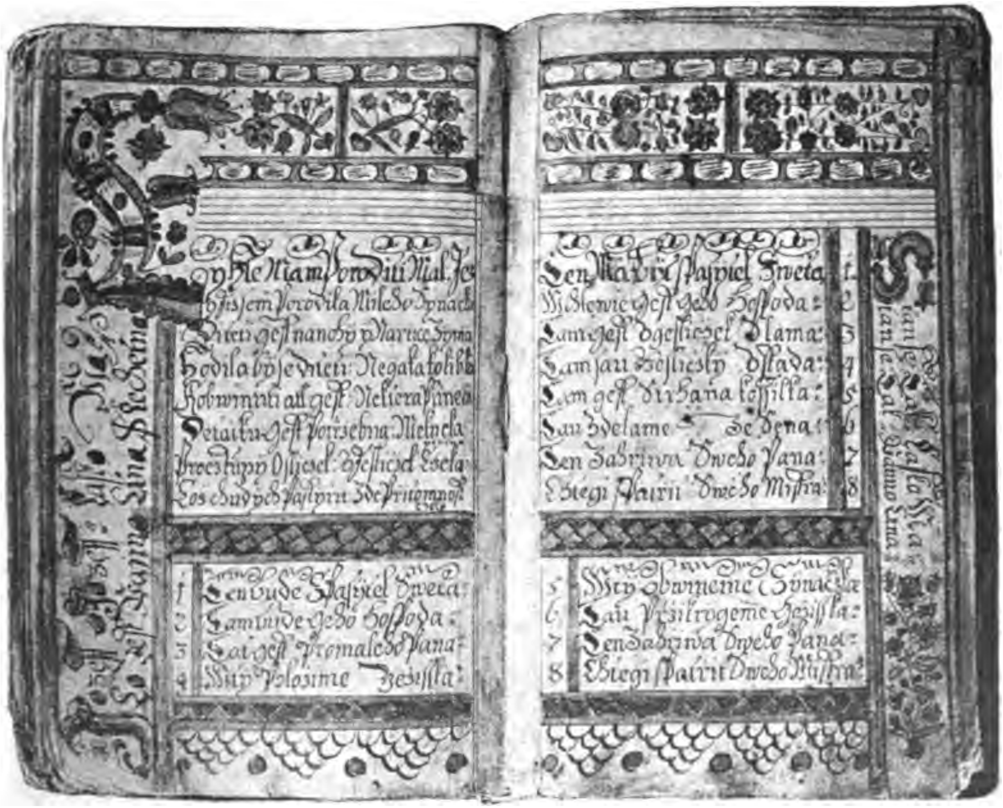

Čís. 8. Ukázka z kancionalu boršického. (Fotografoval prof. J. Šíma.)

F. *Ráz vyšívání zdejšího.* Vyšívání a jeho ornament jest tu tak zvláštní, že pozná je i slabší znalec, viděl-li ukázku jedinou. Charakteristickým je při něm nejen ornament, ale i technika. Tato bývá nejčastěji oboustranná, t. j. jak na jedné tak na druhé straně jest vyšívání provedeno. Moderní názvosloví vyšívačské nazývá tento způsob šití prací či technikou Holbeinovou, hlavně tam, kde objevuje se steh čárkový či jak tu a tam na Horňákoch říkají „kvítkový“ (protože jsou jím „kvítka“, t. j. různé ornamentalní motivy provedeny). K tomuto stehu druží se i plochý, vrkůčkový, ano i t. zv. italský skříňkový steh. Všechny tyto techniky provozují se ve zdejším kraji již po staletí, rovněž jako i různá prolamování. Novější dobou ovšem technika upadá — nehledí se tak na oboustrannost i jemnost práce — neníť na obojí času. (Viz obr. čís. 7.)

---

[1]) Cena pro členy spolku 1 zl., pro nečleny 3 zl.

Ornament zdejší jest veskrze geometrický a při tom velice starožitný. Lze bez rozpaku říci, že ornament vyšívkový naprosto nemá příbuznosti se žádným z historických slohem a jest tedy ryze domácí a samostatný. A při tom krásný a účinný. Obrázek 6. snad lépe to objasňuje. Barvitost ornamentu vyšitého jest různá. Převládá žlutá a smetanová barva, sestavuje se však i červená, žlutá a černá, červená, žlutá a zelená (této málo), nebo na starších modrá a smetanová, modrá a rudá. Zcela zvláštní jsou staré šatky ze Lhotek, které provedeny mají svůj ornament stehem vrkůčkovým nebo skříňkovým (viz obr. č. 6. dole) v barvě tmavožluté, tmavomodré, zelené, rudé, místy i smetanové, a vše to v nejlíbeznější harmonii, kteráž arciť také způsobena i stářím — vyšívky ty, jak již uvedeno, pocházejí většinou ze století minulého Motivy ornamentalní mají ovšem v různých osadách různé názvy. Pro zvláštnost buďte alespoň následující uvedeny: Kvítky: stehové, babičkové, chrobákové, stromkové, trojaké, tulipánové, rapuškové, o šesti kľučkách atd. Formičky: na makový víšek, na půl růže, na celou růži, na háčky, na jačmenové zrnko, na gulovatý chám, na srdcá, na krpadlá atd. Prolamování slove „katerynky“, jiné „vyrezávání“, jiné konečně „hrachovinky.“

Ty ornamentalní prvky, které ve všech osadách horňáckých mají stejné názvy, sluší pokládati za nejstarobylejší.

◆

Staré zprávy o hospodáříčkovi.

I.

Mezi nejstarší zprávy o ctění hada domového, hospodáříka patří jasná zmínka v popisu obyčejů litevských od Jeronyma Pražského ze začátku věku XV. Vypravuje, jak na Litvě každý hospodář krmí hada hospodáříka.[1]) Zprávu tu obšírně potom rozvádějí Guagnin a Łasicki. U nás vypravuje o tom Jan Mirotický z Kroměříže r. 1579[2]): „Jeronym Pražský, kterýž za papežství Eugenia IV. v té zemi (litevské) evangelium kázal, a kterýž obyčeje toho národu až do toho času neznámé našim lidem ukázal, pravil, že někteří z Lithvinův, ke kterýmž jest ponejprve přišel, duom od domu hady měli, kterýmž jedenkaždý sám od sebe jako bohům těch míst obětovali, ale on že jest to obdržel, že kromě jednoho, kterýž spálen býti nemohl, sou všickni od svých ctitelův zmordováni.“

---

[1]) Viz A. Brückner, Archiv für slav. Phil. XIV. 179—180.

Dr. Čeněk Zíbrt.

II.

Jak všeobecná a hluboce zakořeněna byla ještě v 16. století víra v báječné tvory, dokazuje „Silva quadrilinguis vocabulorum,“ vydaná Danielem Adamem z Veleslavína 1598, kdež se na str. 286. uvádí, že drak jest starý had, který stářím dosáhl neobyčejné velikosti. Téhož spisovatele „Nomenclator“ pojednávaje na str. 214. cap. 55. de reptilibus et serpentibus, přijímá do seznamu těchto živočichů: baziliška, hada s korunkou[3]) — draka a dračici — hada o dvou hlavách a domovního hada (Boa). Bylo by velmi zajímavo a platně by obohatilo známosti naše v tomto oboru, kdyby se někdo uvázal v prohlédnutí památek staré literatury, jichž český původ jest dokázán, a ohledal vyobrazení všech: draků, čertů, saní, bazilišků a j., pokud a jak se shodují se staročeskými popisy a posavadními představami lidu. Přestávati na pouze psaných svědectvích zdá se nám příliš jednostranné a neúplné.

Nově nalezl jsem zprávu o diblíku v Münsterově Kosmografii, kterou v češtinu převedl a vlastními doplňky rozšířiv tiskem vydal v Praze r. 1554 Zikmund mladší z Puchova. Uvedl mne na ni rejstřík doplněný rukopisně v 16. století. Při písmeně D četl jsem: Diblík jinak hospodářík list DXXXII. B. a při písmeně H: Hospodářík s odkazem na týž list. Obě jména kryla tedy jednu představu.[4]) Zmíněná zpráva, nade vši pochybnost vložená překladatelem, jest na druhé straně listu 532. v kapitole o zemi litevské a pro zajímavost přikládám ji v doslovném znění: „Národ Litevský hned od počátku za své Bohy držal a ctil oheň, lesy, hady, kteréž obyvatelé obzvláštně v každém domě jako domácí Bohy ctili, a poctivě chovali, a jim oběti činili. Ta víra ďábelská až posavád v zemích křesťanských až i zde v zemi České při mnohých zůstává, kteřížto ač srdce svého tím ďábelstvím naplnéného, zjevně pronésti nesmějí, však hadům v domích svých a jiným ďábelským a nepokojným duchům, překážeti nedopouštějí, a štěstí sobě v tom zakládají a mnohému když se vede šťastně, domnívá se, že mu to štěstí pro věci dotčené přichází. Pak Bůh věčný coť nemá z hněvu takovým ďáblíkům, kteréž oni diblíky nazývají, křesťanův dopouštěti mámiti, v takovém jsouce světle slova jeho, a čert také chytrý nešlechetník, takových lidí nepokouší, jako svých, anobrž skrz ně, Bohu věrné, jako skrz své nástroje, ještě trápí, pak když se jim dobře tím spůsobem vede, praví, že to štěstí jest, kterýžto blud takový svůj hrozný tím stvrzují, že když takovým ďáblíkům překážejí, a po jich vůli nedělají, že jim překážejí, štěstí odnímají, a některým i do smrti škodí.“ Spisovatel dává se nyní na rozjímání náboženské.

---

[2]) Překlad knihy Jana Aubana Bohema, Obyčeje, práva, řády anebo zvyklosti všech národův, v Holomúci, 1579, III. kap. 7. — Srv. o ctění hadů Zíbrt, Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku (Indiculus superstitionum et paganiarum“), Rozpravy České akademie, I. třída, Ročník III. 2. č., 1894, str. 70.

[3]) Nejstarší to zmínka o hadu s korunkou. Druhá, známá již, je r. 1613 u M. Poličanského, Dr. Čeněk Zíbrt: Skřítek v lidovém podání staročeském, 1891, str. 33.

[4]) Jinou zprávu o hadu se zlatou korunkou registruji tuto, aby neušla pozornosti badatelů. Uveřejnil ji Frt. Kafka v „Rolnických Listech hospodářského spolku politického okresu sedlčanského.“ Ročník X., 1894, str. 48.

Zpráva tato z r. 1554 jest také tím důležita, že patří mezi nejstarší posud známá svědectví o hadu hospodáříčkovi u nás, neboť doklad z Mat. Poličanského jest teprve z r. 1613, a že jako tento srovnává přežitek český s litevským.[5])

Jinou zmínku o hospodáříčku, a to v podobě dítěte — jak z obsahu vysvitne — nalezl jsem ve spise: „Kniha lékařská pro rozličné nemoce a neduhy lidský. Též pro konský, hovězí a skopový dobytek, též výborné naučení pro zahrady, též pro myslivost, na slepice a na husy, vypsaná od S. P. Jošta z Rožumberka Léta Páně 1609 dne posledního července. A nyní v nově vypsaná od Františka Karlíka(?) Léta Páně 1817 dne 20. června. Nákladem Joseph Jandi z Polehrad.“ Rukopis tento chová se v archivu Společnosti přátel starožitností českých v Praze pod sign. II. 8. V dílu I. jedná se o nemocech koňských, v dílu II. o rozličných nemocech lidských, v dílu III. proti rozličným nemocem hovězímu a skopovému dobytku a pak posléze jest: Knížka o štěpování a spravování štěpnic.[6]) Ve zmíněném již díle III. proti nemocem dobytka hovězího a skopového čte se na str. 229. toto: „Aby hospodáříček dobytku nepřekážel. Vezmi v nový čtvrtek před sluncem[7]) třemchy a sdělej z ní střelu maličkou s tětivou, a louček, a pověs v chlívě na dveřích, tak bude míti s tím kratochvíl, a dobytka nechá s pokojem.“ [8])

---

[5]) Skřítek v lidovém podání staročeském, Dr. Č. Zíbrt. str. 32.

[6]) Mám za to, že nahoře uvedený společný titul celého rukopisu jest dílem pozdějším, přepisovatele, a že autorství Joštovo vztahuje se jen na Knížku o štěpování, která tu také má předmluvu vysoce urozenému P. P. Petrovi Vokovi z Rožumberka. Za společným titulem pro celý rukopis není předmluvy, a Jungmannova historie literatury české, knihovny musejní a universitní takového spisu neznají a nemají. Jungmann na str. 177, IV. 869 zná také jen: Jošta z Rožumberka Knížku o štěpování, vyd. v Praze u Buriana Valdy 1598 v 8. Toto datum, jakož i datum na společném titulu 1609 dokazuje nejlépe, že máme před sebou přepis dvou samostatných spisů. Autor prvého trojdílného snad se později zjistí. Tolik uznal jsem za dobré promluviti pro ty, kdož by chtěli řádky mé kontrolovati.

Pro další studium jest doklad tento také proto pozoruhoden, že jím dochází nové opory oprávněná domněnka Zíbrtova (Skřítek v lidovém podání str. 21.), že „byl čtvrtek od pradávna dnem jaksi svátečním, kdy na počest skřítkovu nesmělo se přísti, kdy jemu připravovány oběti, nechávány drobty a zbytky jídel na noc.“ Svědectví toto jest čtvrté.[9])

Jan Soukup.

III.

V Hořicích byl chycen r. 1766 prodavač koření a olejů Josef Brabenec. Byl zavezen do Pardubic a tam byl vyslýchán od vikáře P. J. Reichla. Byl potom vydán krajským hejtmanům v Ml. Boleslavi a odvezen do Semil, kdež byl opět od faráře vyslýchán. Zajímavá jeho výpověď jest uložena v registratuře krajského soudu v Ml. Boleslavi. Kromě jiného přiznává se, že uměl čarovati, a že umění toto má od hospodáříčka. Přiznání jeho zasluhuje pozornosti. Podává příspěvek k víře lidové o této bytosti bajeslovné. Praví v pásmu řeči: „Scházel jsem se s nimi (se sousedy) dvakráte do roka, a když o posvícení jsem tam utrácel, domnívali se, že mám spiritusa čili domácího hospodáříčka: zatím byli sami čarodějové. Sedm let do kostela prý nešli, nemodlili se, a jejich hospodáříček ani růženec míti jim nedovolil. Kdykoli jsem chtěl, ukázali mi ho: má podobu mužskou, řeč huhňavou, je veliký jako prst a nepomáhá, leč se mu kdo krví zapíše. Co umím jak stran lidí tak dobytka čarovati, to větším dílem od nich pochází. Jednou ve vesnici na Chybě mně někdo ukradl šátek: já jsem jisté věci do hrnce zamazal, to k ohni dal, a hned ten jistý velice odulý přišel a mně šátek vrátil. Od té doby byl jsem od lidí držán, že něco umím.“ — „Nenaučil vás čarodějství hospodáříček?“ — Ten mě ničemu nenaučil, jen mně sliboval, budu-li jeho vůli plniti, že mně zaopatří každých 24 hodin 3—4 zlaté! Měl jsem ho u sebe osm neděl, a když jsem ho zahodil, zase se vrátil. Byl veliký jako

---

[7]) Patrně vynecháno: východem.

[8]) Dovoluji si ještě poznamenati, že zpráva tato byla již otištěna v „První výroční zprávě Společnosti přátel starožitností českých v Praze“ r. 1889 na str. 49., ale ne ve věrném přepise a bez udání pramene, který jsem teprve nyní nalezl.

[9]) V uvedené knize „Seznam pověr“ otiskuji řadu dalších podobných, zevrubných svědectví o svěcení čtvrtka u starých Čechů z věku XVII. a XVIII. Zíbrt.

prst, podoby lidské, přičernalý, oči měl černé. Nosil jsem jej ve škatulce, často dost jsem s ním mluvil, ale rozhněval se na mne, že jsem se mu nechtěl krví zapsati (!), nýbrž že do pekla jsem ho odsuzoval (!). Prodal jsem ho v Opatovicích stárkovi za 5 grešlí, k čemuž mně kožené spodky přidal.“ ***Fr. Bareš.***

* * *

České tance.*)

Z Jíkve u Nymburka. Sebral Aug. Hajný.

A) Kozly.

Tance kolové.

a) Já mám vyšitou.

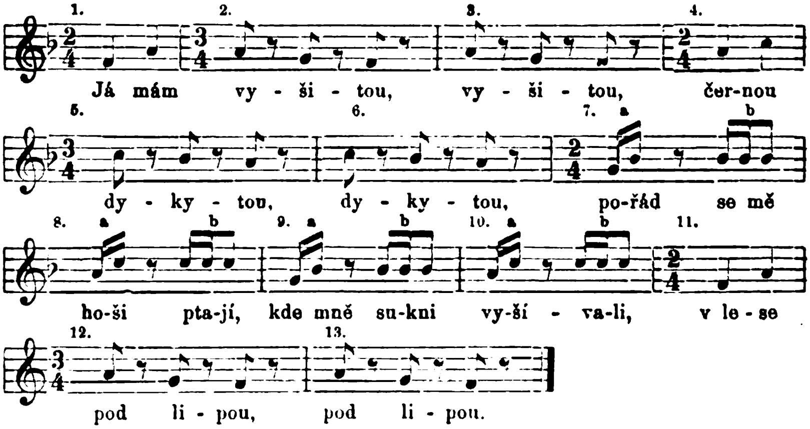
1.
2.
3.
4.
Já mám vy - ši - tou, vy - ši - tou, čer-nou
5.
6.
7. a b
dy - ky - tou, dy - ky - tou, po-řád se mě
8. a b 9. a b 10. a b 11.
ho-ši pta-jí, kde mně su-kni vy-ší - va-li, v le - se
12.
13.
pod li - pou, pod li - pou.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou. (U nás jmenují obkročák „s nohy na nohu“.)

2.— 3. valčík.

4. = 1.

5 — 6 valčík.

7.—10. na *a* každého z těchto taktů tanečník učiniv krok levou nohou, na této poskočí a koleno pravé nohy zdvihne, tanečnice naopak na *a* učinivši pravou nohou krok, na ní poskočí a koleno levé nohy zdvihne. Na *b* tanečník stoupnuv na pravou nohu, na ní poskočí a koleno levé nohy zdvihne. Tanečnice zase naopak. Při tom oba ovšem tančí do kola. (Krok takový i u ostatních „Kozlů“ se tančí a budeme jej krátce nazývati „krok s poskokem“.)

11. = 1.

12.—13. valčík.

b) Holka neznámá.

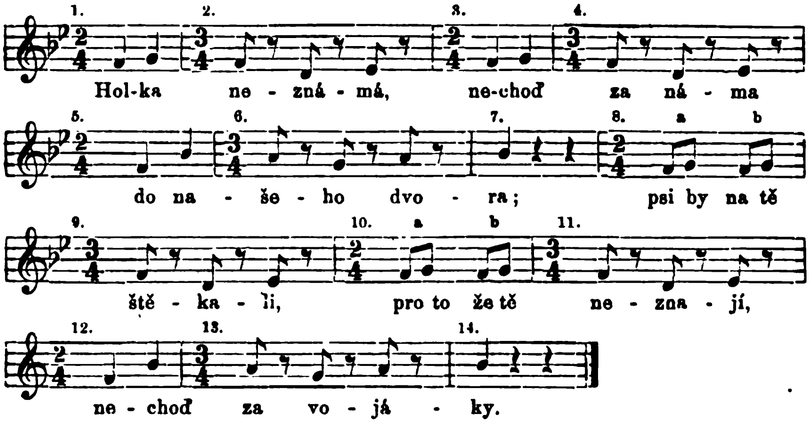
1. 2. 3. 4.
Hol-ka ne - zná - má, ne-choď za ná - ma
5. 6. 7. 8. a b
do na - še - ho dvo - ra; psi by na tě
9. 10. a b 11.
ště - ka - li, pro to že tě ne - zna - jí,
12. 13. 14.
ne - choď za vo - já - ky.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou
2. valčík.
3. dva kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou.
4. valčík.
5. = 1.
6.— 7. valčík.
8. na *a*, *b* dva kroky s poskokem; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.
9. valčík.
10. = 8. tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou.
11. valčík.
12 = 1.
13.—14. valčík.

c) Počkej, hošíčku.

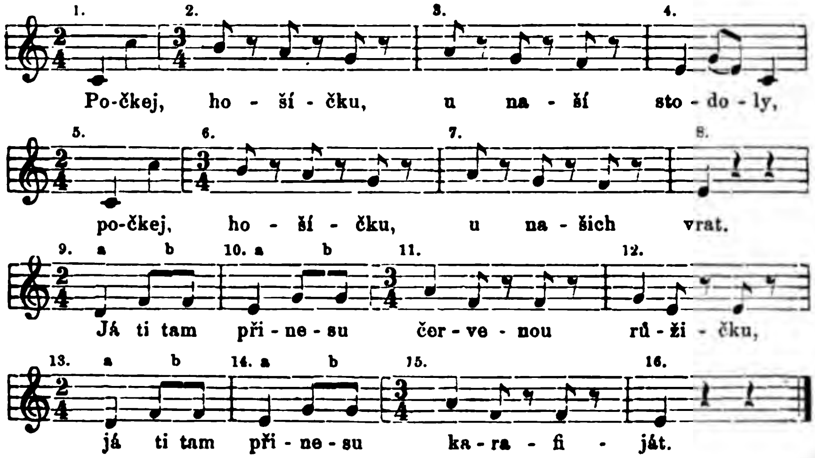
1. 2. 3. 4.
Po-čkej, ho - ší - čku, u na - ší sto - do - ly,
5. 6. 7. 8.
po-čkej, ho - ší - čku, u na - šich vrat.
9. a b 10. a b 11. 12.
Já ti tam při - ne - su čer - ve - nou rů - ži - čku,
13. a b 14. a b 15. 16.
já ti tam při - ne - su ka - ra - fi - ját.

Tanečník a tanečnice postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

2.— 4. valčík.

5. opět dva kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

6.— 8. valčík.

9.—10. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem (*a*, *b*), tanečník počne levou, tanečnice pravou nohou.

11.—12. valčík.

13.—14. = 9.—10.

15.—16. valčík.

d) Čočka, hrách.

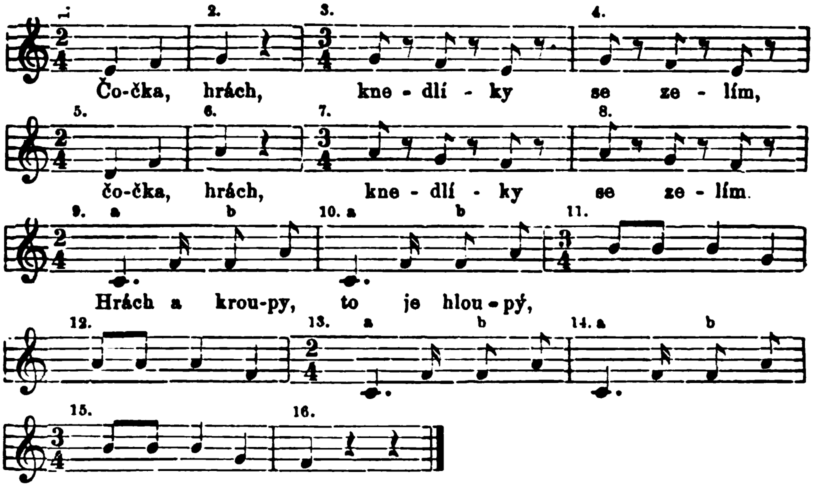
1.
2.
3.
4.
Čo-čka, hrách, kne - dlí - ky se ze - lím,
5.
6.
7.
8.
čo-čka, hrách, kne - dlí - ky se ze - lím.
9. a b
10. a b
11.
Hrách a krou-py, to je hlou - pý,
12.
13. a b
14. a b
15.
16.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. tři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

3.— 4. valčík.

5.— 6. tři kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou.

7.— 8. valčík.

9.—10. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem (*a*, *b*), tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou

11.—12. valčík.

13.—14. = 9.—10.

15.—16. valčík.

e) Všeha, slepičky.

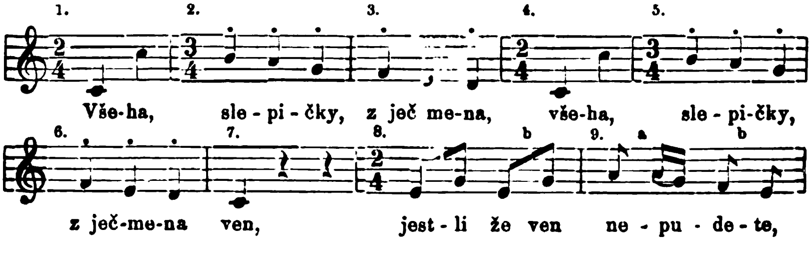
1.
2.
3.
4.
5.
Vše-ha, sle - pi - čky, z ječ me-na, vše-ha, sle - pi-čky,
6.
7.
8.
b
9. a
b
z ječ-me-na ven, jest - li že ven ne - pu - de - te,

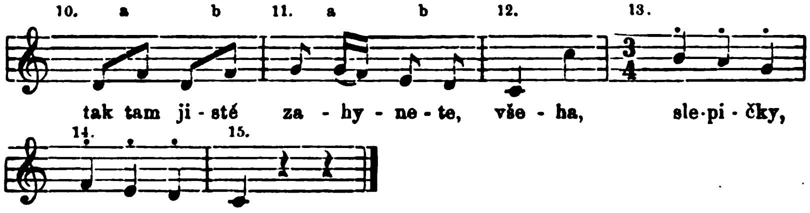
10. a b 11. a b 12. 13.
tak tam ji - sté za - hy - ne - te, vše - ha, sle-pi - čky,
14. 15.
z eč-me-na ven.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

2.— 3. valčík.

4. opět dva kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

5.—7. valčík.

8.—11. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem (*a*, *b*); tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

12. = 1.

13.—15. valčík.

f) Poznám, poznám.

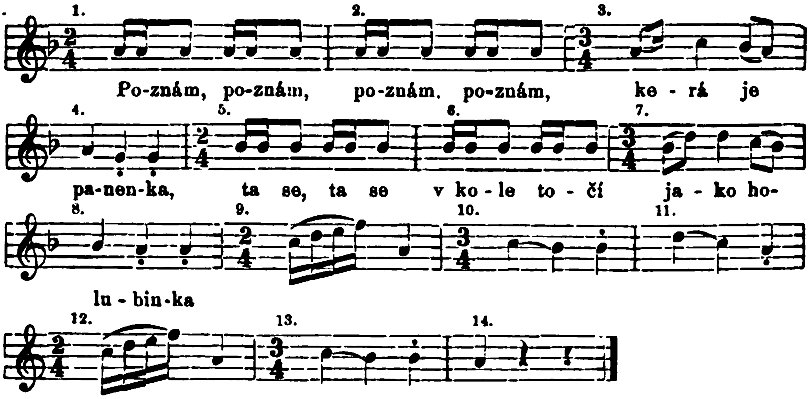
1. 2. 3.
Po-znám, po-znám, po-znám, po-znám, ke - rá je
4. 5. 6. 7.
pa-nen-ka, ta se, ta se v ko - le to - čí ja - ko ho-
8. 9. 10. 11.
lu - bin-ka
12. 13. 14.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. obkročáku 4 kroky (na takt dva); tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

3.— 4. valčík.

5.— 6. = 1.—2.

7.— 8. valčík.

9. dva kroky obkročáku; tanečník počne pravou, tanečnice levou nohou.

10.—11. valčík.

12. = 9.

13.—14. valčík.

Někdo zpívá pak též druhou sloku:

Poznám, poznám, poznám, poznám,
kerej je mládenec,
ten se, ten se v kole točí
jak zelenej věnec.

g) Salát.

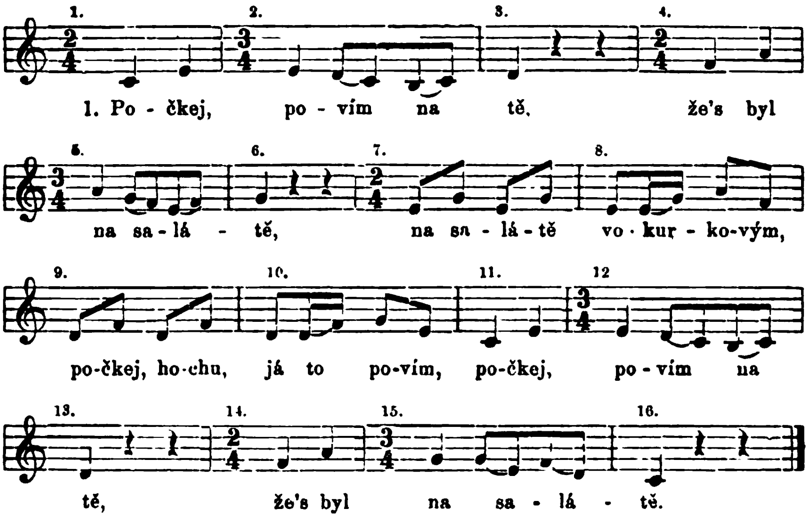
1. 2. 3. 4.
1. Po - čkej, po - vím na tě, že's byl
5. 6. 7. 8.
na sa - lá - tě, na sa - lá - tě vo - kur - ko-vým,
9. 10. 11. 12
po-čkej, ho-chu, já to po-vím, po-čkej, po - vím na
13. 14. 15. 16.
tě, že's byl na sa - lá - tě.

2. Salát vokurkovej, ten je tuze dobrej, nají se ho, jak se patří,
se smetanou eště lepší, salát vokurkovej, ten je tuze dobrej.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou, tanečnice pravou nohou.
2.— 3. valčík.
4. = 1.
5.— 6. valčík.
7.—10. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.
11. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou, tanečnice pravou nohou
12.—13. valčík.
14. = 11.
15.—16. valčík.

h) Dyž si mě nechtěla.

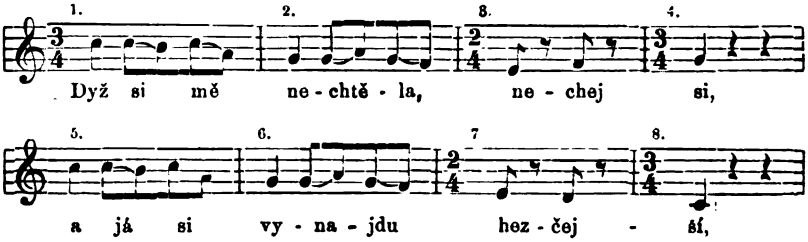
1. 2. 3. 4.
Dyž si mě ne - chtě - la, ne - chej si,
5. 6. 7 8.
a já si vy - na - jdu hez - čej - ší,

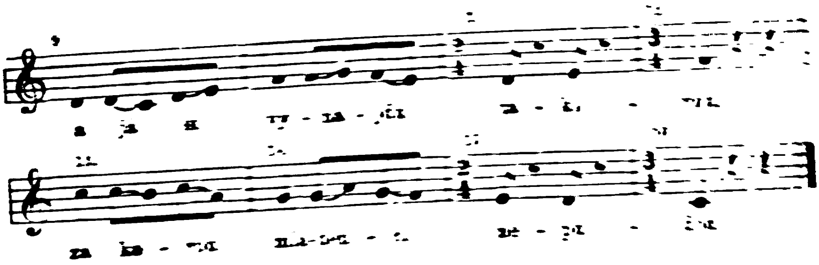

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. valčík.

3.— 4. na a, b, c tři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou. Na druhou čtvrt ve 4. taktě počíná opět valčík.

Podobně tančí se v taktě 8. 12 a 16.

5.— 6. valčík.

7.— 8. tři kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

9.—10. valčík

11.—12 = 3.—4

13.—14. valčík.

15—16 = 7—8

[illegible] Má zlatá maminko.

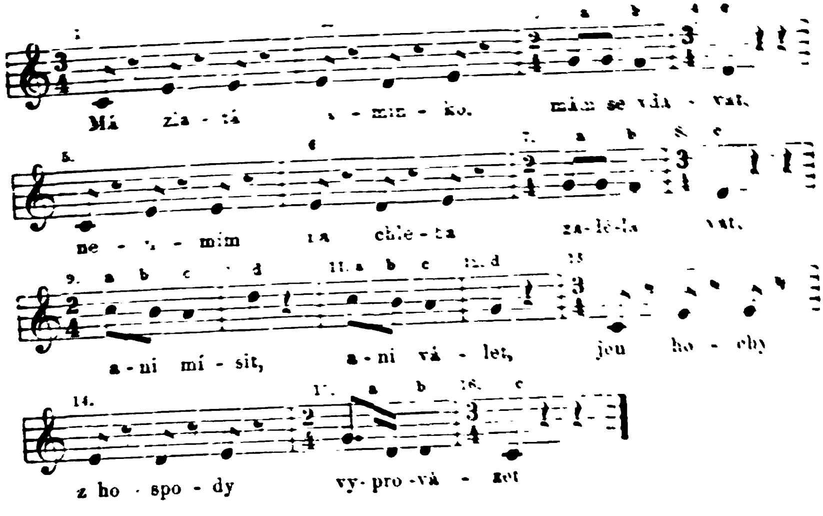
Má zla - tá ma - min - ko, mám se vdá - vat.
5.
ne - ví - mim za chle - ba za - dě - lá - vat.
9. a b c d 11. a b c d
a - ni mí - sit, a - ni vá - let, jen ho - chy
14. 15. a b 16. c
z ho - spo - dy vy - pro - vá - zet

Páry postaví se jako k tanci vůbec

1.— 2. valčík.

3.— 4. na *a*, *b*, *c* tři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou. Na druhou čtvrt ve 4. taktě počíná opět valčík. Podobně tančí se v taktě 8. a 16.

5.— 6. valčík.

7.— 8. tři kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

9.—10. páry zastavivše se a s místa se nehybajíce na *a*, *b*, *c*, *d* čtyřmi velmi rychlými obkročákovými kroky otočí se na pravo. Na druhou čtvrt 10. taktu se zastaví.

11.—12. = 9.—10. pouze s tím rozdílem, že páry otočí se opět na levo.

13.—14. valčík

15.—16. = 3.—4.

i) Kaprál.

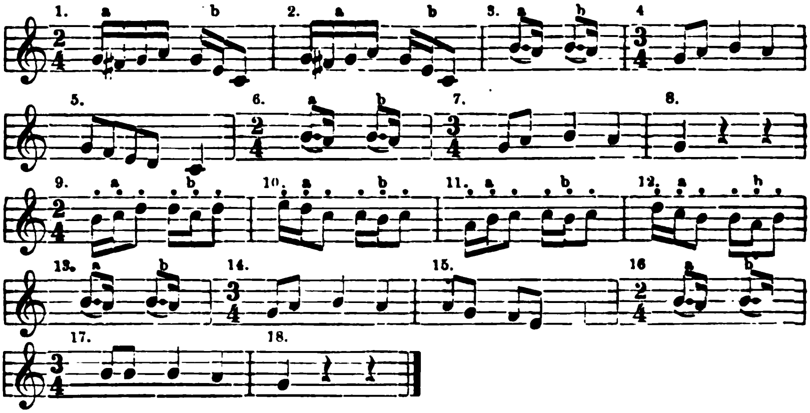
1. a b 2. a b 3. a b 4
5. 6. a b 7. 8.
9. a b 10. a b 11. a b 12. a b
13. a b 14. 15. 16 a b
17. 18.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.—2. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem (*a*, *b*); tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

3. na *a*, *b* dva kroky obkročáku.

4.—5. valčík.

6. dva kroky obkročáku; tanečník levou (na *a*) a tanečnice pravou nohou.

7.— 8. valčík.

9.—12. osm kroků s poskokem, na každý takt dva (= *a*, *b*); tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

13. dva kroky obkročáku.

14.—15. valčík.

16.=13.

17.—18. valčík.

j) Dyž si mě nechtěla.

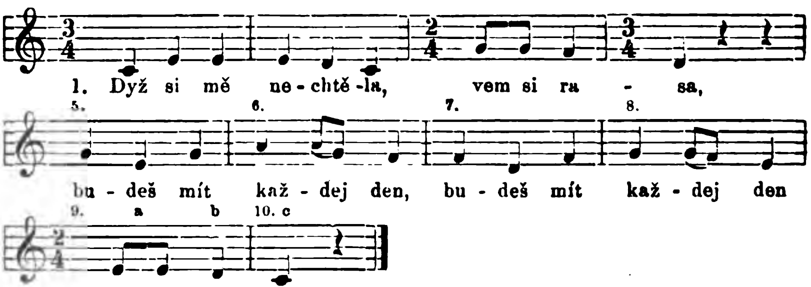
1. 2. 3. a b 4. c
1. Dyž si mě ne-chtě-la, vem si ra - sa,
5. 6. 7. 8.
bu - deš mít kaž - dej den, bu - deš mít kaž - dej den
9. a b 10. c
kou - sek ma - sa.

2. V pondělí, outerej, ve středu zas,
aby si věděla, aby si věděla, že tě má ras.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. valčík.

3.— 4. na *a*, *b*, *c* tři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

5.— 8. valčík.

9.—10. tři kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

k) Já ty voly nepoženu.

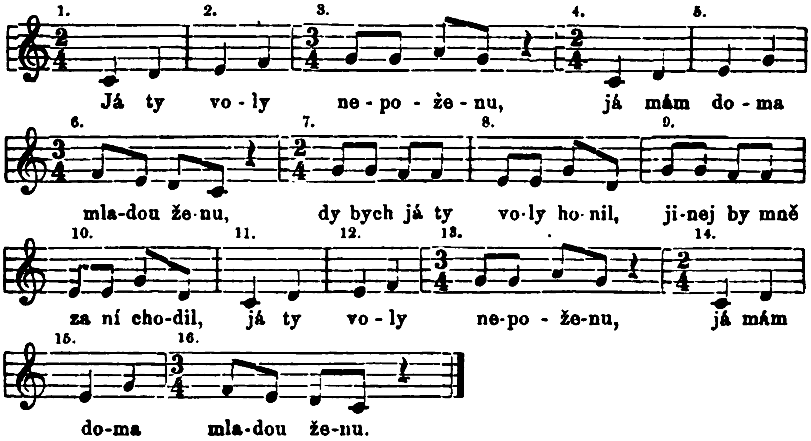
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
Já ty vo-ly ne-po-že-nu, já mám do-ma mla-dou že-nu, dy bych já ty vo-ly ho-nil, ji-nej by mně za ní cho-dil, já ty vo-ly ne-po-že-nu, já mám do-ma mla-dou že-nu.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. čtyři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

3. valčík.

4.— 5. = 1.—2.

5. valčík.

7.—10. osm kroků s poskokem (na takt dva), tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

11.—12. = 1.—2.

13. valčík.

14.—15. = 11.—12.

16. valčík.

l) Voves.

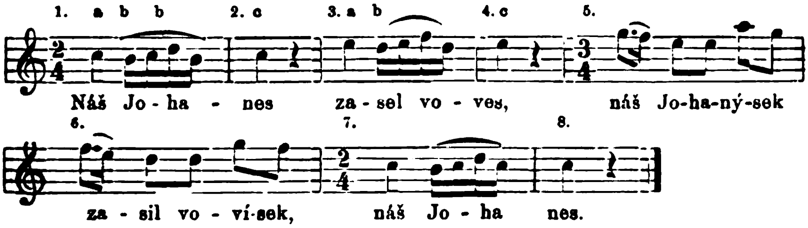
1. a b b
2. c
3. a b
4. c
5.
6.
7.
8.
Náš Jo-ha-nes za-sel vo-ves, náš Jo-ha-ný-sek za-sil vo-ví-sek, náš Jo-ha-nes.

Tanečník a tanečnice postaví se jako k tanci vůbec.

1.—2. tři kroky obkročáku na *a*, *b*, *c*; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou. Učinivše na *c* levou nohou třetí krok, pravou nohu k ní přišoupnou a na druhou čtvrt druhého taktu se zastaví

3.—4. = 1.—2. pouze s tím rozdílem, že tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou.

5.—6. šest kroků s poskokem (na čtvrt jeden); tanečník počne levou, tanečnice pravou nohou.

7.—8. = 1.—2. (Dokončení.)

◆

Staročeské zaříkadlo bolesti zubní.

Podává Václav Tille.

V rukopisu (sign. I. G. 22) v Olomucké knihovně zapsáno je zaříkadlo proti bolení zubů. Rukopis z XV. století obsahuje vedle jiného Nový zákon. Poslední list 375., původně prázdný, popsán je na první straně štěpařskými poznámkami, na druhé straně několika zápisy a na konec zaříkáním. Písmo zápisku je rozdílné od ostatních, z XVI. století. Zapsáno tu doslova: „Stojíc na drnu proti slunci a říkaj Otče náš, Zdráva Maria a Věřím v Boha. A rci: „Milá země! Žaluji tobě, zuby mě bolejí, prosím tebe, odejmi tu bolest ode mne, až budu zase v tobě. Ve jméno Otce i Syna i Ducha Svatého.“ A to říkaj po třikrát a po třetí rci: „Vše jednoho Hospodina“, a potom říkajž Otče náš, Zdráva Maria a Věřím v Boha. A potom ten drn obrať, na kterémž jsi stál, ve jméno Otce † i Syna † i Ducha Svatého udělajž tři kříže na to líce, kde bolí. A učiň to, kde lidi nechodí.

◆

Vítací řeč při návštěvě stavby.

Zaslal B. Č. na Mělníce.

Dva učňové zedničtí zatáhnou hosta šňůrou a starší zedník vítá: „Poníženě vítáme mnohovážené pány! Povolením — — — — tato zde stavba kamenná založena jest dle řádu nového, my rádi Vám tu čest prokázali, byste vše viděli, co dílo naše jest, těší nás Vaše navštívení, neb jest to pro nás čest. Kdyby tato šňůra zlatá byla, nebyla by nám tak milá jako Vaše návštěva. Kdyby přišel císař pán, kníže pán neb jiný vážený pán. každý se z toho díla raduje a nám nějaký dárek na pivo věnuje, neb tito dělníci pijou rádi víno, pivo i slivovici ‚na jejich zdravé tělo‘. Prosím tímto za odpuštění, pakli to nějaké provinění — co u nás zvykem jest.“ Učiní poklonu.

LITERATURA.

Svátek J. **Povstání lidu selského v Čechách r. 1680.** V Praze, 1894. Pěkný příspěvek k českým dějinám kulturním.

Václavek M. **Moravské Valašsko.** Lidopisné obrazy příspěvkem ke kulturním dějinám českým sepsal . . . Na Vsetíně, I. 1894. Cena 90 kr. Pěkná sbírka lidového podání valašského a líčení života tamějšího. Zajímají nás zejména výroční obyčeje, pověry, pověsti a stať o bájeslovných bytostech. Knihu doporučujeme.

Dufek Jos. **Naše Horácko jindy a nyní.** Vel. Meziříčí, 1893. Cena 1 zl. Kniha vznikla podnětem národopisného odboru ve Vel. Meziříčí. Podává hojný, cenný material ke studiu lidovědy moravské. Otiskneme obšírnější správu o této knize.

Ciszewski Stan. **Krakowiacy,** Monografja etnograficzna. Kraków, I. 1894. Spisovatel, známý již čtenářstvu Č. Lidu, začíná uveřejňovati důkladnou monografii, výsledek dlouholetého studia a činnosti sběratelské. V I. díle obírá se pověstmi, pohádkami, bajkami, hádankami. V předmluvě vykládá o dalším postupu této publikace. Upozorňujíce na znamenitou práci, z níž možno čerpati mnoho pro přirovnávací studium českého podání lidového, chystáme o ní delší referat.

Pitrè G. **Bibliografia delle Tradizioni popolari d'Italia.** Torino-Palermo, 1894. S údivem prohlížíme objemnou knihu (603 str.), kde uložil známý badatel v oboru lidovědy vlaské plody neúmorné práce, sestaviti v ladný celek přehled posavadní italské literatury folkloristické. Kniha je rozdělena podle obsahu na: pověsti, legendy; písně; hry a zábavy dětské; hádanky, říkadla, úsloví; přísloví; zvyky, pověry; směs. Klíčem k udajům předchozím jsou rejstříky: autorů a pseudonymů; rejstřík míst; rejstřík látkový, věcný. Kniha tato je nezbytná pro folkloristické bádání.

Chatelain H. **Folk-tales of Angola,** Memoirs of The American Folk-Lore Society, vol. I., Boston and New-York, 1894. Kniha tato, která byla zaslána red. Č. Lidu od folkloristického družstva amerického, obsahuje 50 pohádek v původním znění na jedné stránce a na druhé v překladě anglickém. V úvodě a v závěrku seznamuje autor čtenáře s folklorem africkým vůbec, uvozuje bohatou literaturu odbornou. Poznámky k jednotlivým pohádkám vysvětlují mythické názory afrických domorodců, jejich zvykosloví a způsob života.

* **The Rewiew of Folk-Lore** nazývá se nový časopis odborný, jenž bude vydáván v Chicagu redakcí Fred. Starra. Časopis bude přinášeti biblio-

prst, podoby lidské, přičernalý, oči měl černé. Nosil jsem jej ve škatulce, často dost jsem s ním mluvil, ale rozhněval se na mne, že jsem se mu nechtěl krví zapsati (!), nýbrž že do pekla jsem ho odsuzoval (!). Prodal jsem ho v Opatovicích stárkovi za 5 grešlí, k čemuž mně kožené spodky přidal.“ *Fr. Bareš.*

* * *

České tance.*)

Z Jíkve u Nymburka. Sebral Aug. Hajný.

A) Kozly.

Tance kolové.

a) Já mám vyšitou.

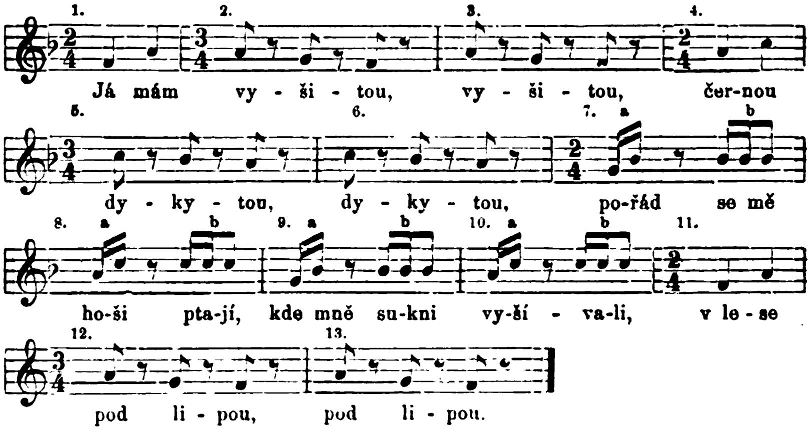
1. 2. 3. 4.
Já mám vy - ši - tou, vy - ši - tou, čer-nou
5. 6. 7. a b
dy - ky - tou, dy - ky - tou, po-řád se mě
8. a b 9. a b 10. a b 11.
ho-ši pta-jí, kde mně su-kni vy-ší - va-li, v le - se
12. 13.
pod li - pou, pod li - pou.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou. (U nás jmenují obkročák „s nohy na nohu“.)

2.— 3. valčík.

4. = 1.

5 — 6 valčík.

7.—10. na *a* každého z těchto taktů tanečník učiniv krok levou nohou, na této poskočí a koleno pravé nohy zdvihne, tanečnice naopak na *a* učinivši pravou nohou krok, na ní poskočí a koleno levé nohy zdvihne. Na *b* tanečník stoupnuv na pravou nohu, na ní poskočí a koleno levé nohy zdvihne. Tanečnice zase naopak. Při tom oba ovšem tančí do kola. (Krok takový i u ostatních „Kozlů“ se tančí a budeme jej krátce nazývati „krok s poskokem“.)

11. = 1.

12.—13. valčík.

b) Holka neznámá.

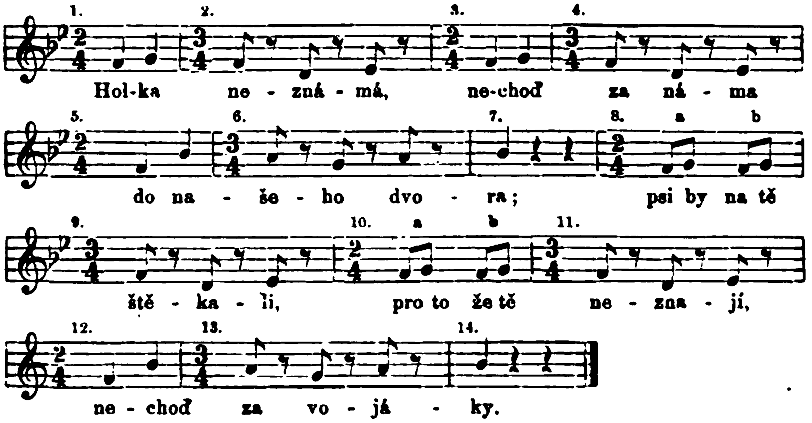
1. 2. 3. 4.
Hol-ka ne - zná - má, ne-choď za ná - ma
5. 6. 7. 8. a b
do na - še - ho dvo - ra; psi by na tě
9. 10. a b 11.
ště - ka - li, pro to že tě ne - zna - jí,
12. 13. 14.
ne - choď za vo - já - ky.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou
2. valčík.
3. dva kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou.
4. valčík.
5. = 1.
6.— 7. valčík.
8. na *a*, *b* dva kroky s poskokem; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.
9. valčík.
10. = 8. tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou.
11. valčík.
12 = 1.
13.—14. valčík.

c) Počkej, hošíčku.

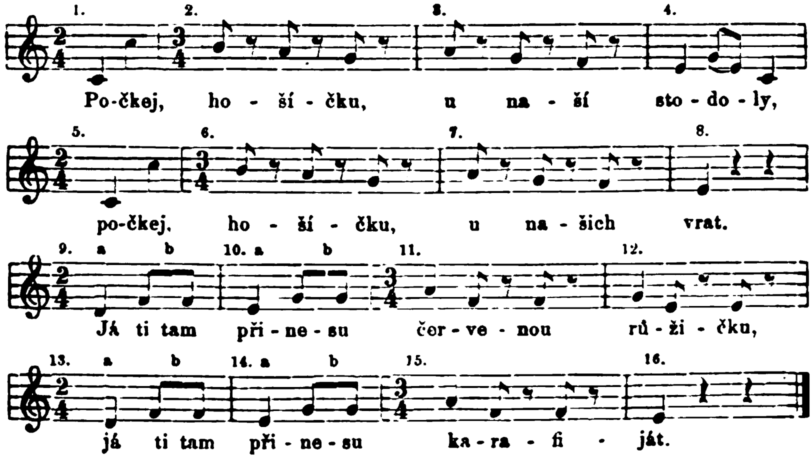
1. 2. 3. 4.
Po-čkej, ho - ší - čku, u na - ší sto - do - ly,
5. 6. 7. 8.
po-čkej, ho - ší - čku, u na - šich vrat.
9. a b 10. a b 11. 12.
Já ti tam při - ne - su čer - ve - nou rů - ži - čku,
13. a b 14. a b 15. 16.
já ti tam při - ne - su ka - ra - fi - ját.

Tanečník a tanečnice postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

2.— 4. valčík.

5. opět dva kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

6.— 8. valčík.

9.—10. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem (*a*, *b*), tanečník počne levou, tanečnice pravou nohou.

11.—12. valčík.

13.—14. = 9.—10.

15.—16. valčík.

d) Čočka, hrách.

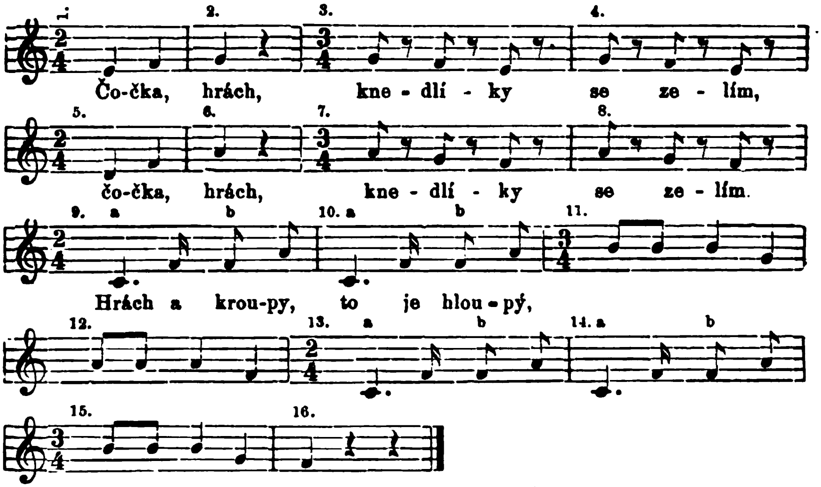

1. 2. 3. 4.
Čo-čka, hrách, kne - dlí - ky se ze - lím,
5. 6. 7. 8.
čo-čka, hrách, kne - dlí - ky se ze - lím.
9. a b 10. a b 11.
Hrách a krou-py, to je hlou - pý,
12. 13. a b 14. a b
15. 16.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. tři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

3.— 4. valčík.

5.— 6. tři kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou.

7.— 8. valčík.

9.—10. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem (*a*, *b*), tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

11.—12. valčík.

13.—14. = 9.—10.

15.—16. valčík.

e) Všeha, slepičky.

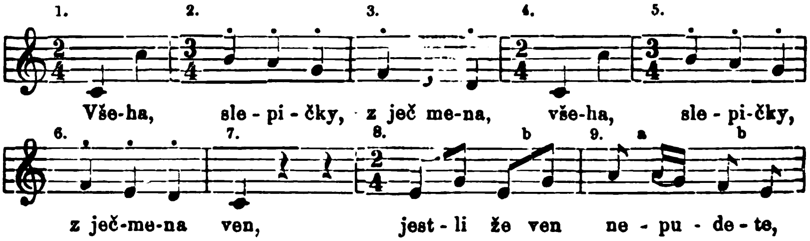

1. 2. 3. 4. 5.
Vše-ha, sle - pi - čky, z ječ me-na, vše-ha, sle - pi-čky,
6. 7. 8. b 9. a b
z ječ-me-na ven, jest - li že ven ne - pu - de - te,

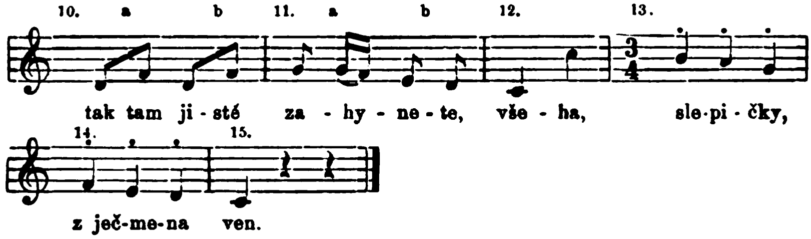
10. a b 11. a b 12. 13.
tak tam ji - sté za - hy - ne - te, vše - ha, sle-pi - čky,
14. 15.
z ječ-me-na ven.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

2.— 3. valčík.

4. opět dva kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

5.—7. valčík.

8.—11. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem (*a*, *b*); tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

12. = 1.

13.—15. valčík.

f) Poznám, poznám.

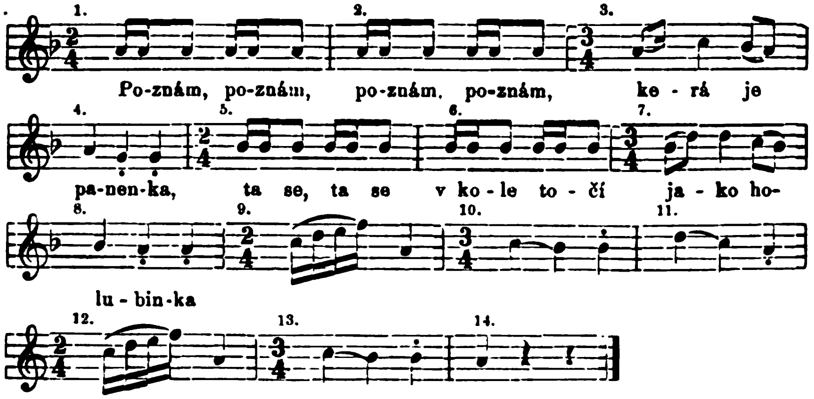
1. 2. 3.
Po-znám, po-znám, po-znám, po-znám, ke - rá je
4. 5. 6. 7.
pa-nen-ka, ta se, ta se v ko - le to - čí ja - ko ho-
8. 9. 10. 11.
lu - bin-ka
12. 13. 14.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. obkročáku 4 kroky (na takt dva); tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

3.— 4. valčík.

5.— 6. = 1.—2.

7.— 8. valčík.

9. dva kroky obkročáku; tanečník počne pravou, tanečnice levou nohou.

10.—11. valčík.

12. = 9.

13.—14. valčík.

Někdo zpívá pak též druhou sloku:

Poznám, poznám, poznám, poznám,
kerej je mládenec,
ten se, ten se v kole točí
jak zelenej věnec.

g) Salát.

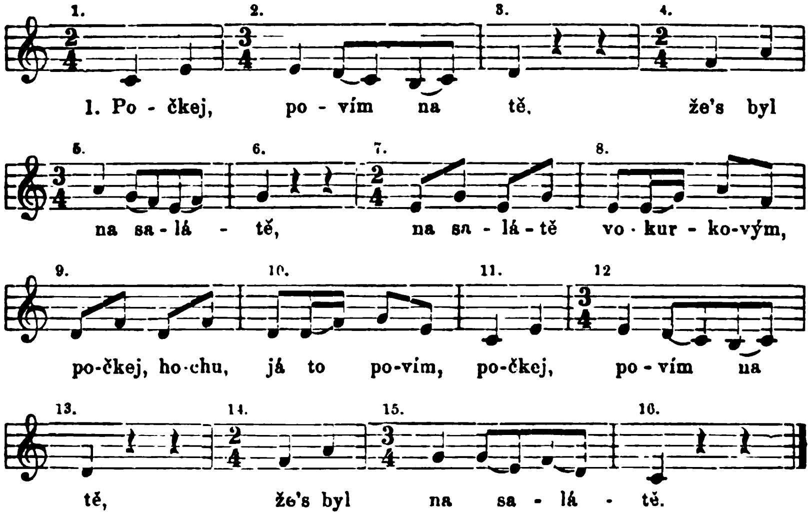
1. 2. 3. 4.
1. Po - čkej, po - vím na tě, že's byl
5. 6. 7. 8.
na sa - lá - tě, na sa - lá - tě vo - kur - ko-vým,
9. 10. 11. 12
po-čkej, ho-chu, já to po-vím, po-čkej, po - vím na
13. 14. 15. 16.
tě, že's byl na sa - lá - tě.

2. Salát vokurkovej, ten je tuze dobrej, nají se ho, jak se patří,
se smetanou eště lepší, salát vokurkovej, ten je tuze dobrej.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou, tanečnice pravou nohou.
2.— 3. valčik.
4. = 1.
5.— 6. valčík.
7.—10. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.
11. dva kroky obkročáku; tanečník počne levou, tanečnice pravou nohou
12.—13. valčík.
14. = 11.
15.—16. valčík.

h) Dyž si mě nechtěla.

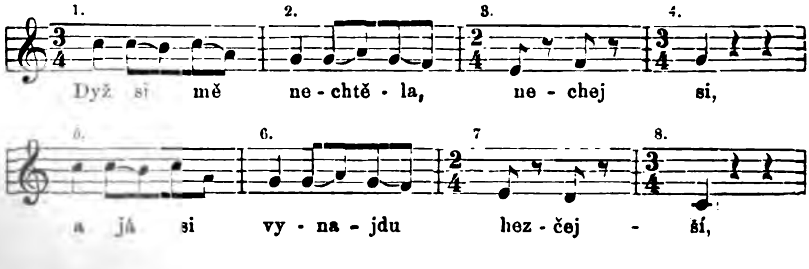
1. 2. 3. 4.
Dyž si mě ne - chtě - la, ne - chej si,
5. 6. 7 8.
a já si vy - na - jdu hez - čej - ší,

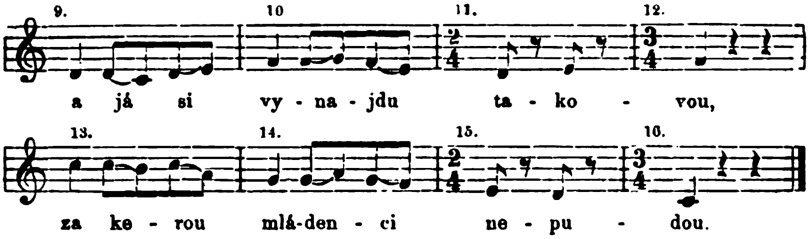
9.
10
11.
12.
a já si vy - na - jdu ta - ko - vou,
13.
14.
15.
16.
za ke - rou mlá-den - ci ne - pu - dou.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. valčík.

3.— 4. na *a*, *b*, *c* tři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou. Na druhou čtvrť ve 4. taktě počíná opět valčík.

Podobně tančí se v taktě 8., 12. a 16.

5.— 6. valčík.

7.— 8. tři kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tenečnice levou nohou. —

9.—10. valčík

11.—12. = 3.—4.

13.—14. valčík.

15.—16. = 7.—8.

ch) Má zlatá maminko.

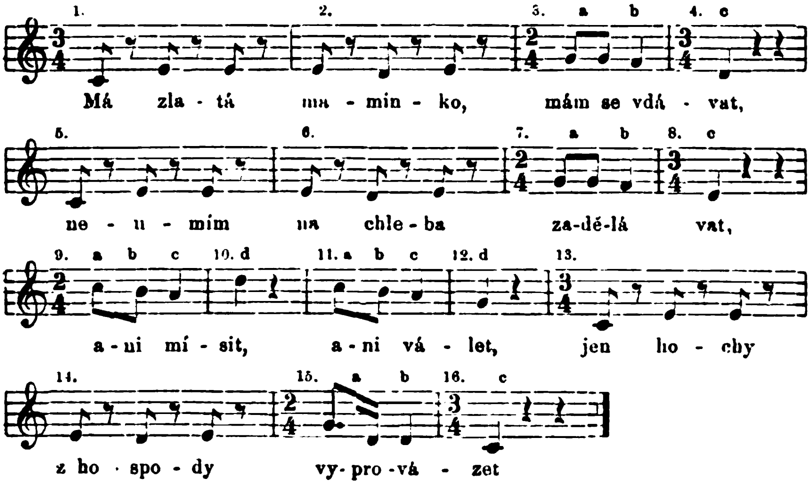
1.
2.
3. a b
4. c
Má zla - tá ma - min - ko, mám se vdá - vat,
5.
6.
7. a b
8. c
ne - u - mím na chle - ba za-dé-lá vat,
9. a b c
10. d
11. a b c
12. d
13.
a - ni mí - sit, a - ni vá - let, jen ho - chy
14.
15. a b
16. c
z ho - spo - dy vy- pro -vá - zet

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 2. valčík.

3.— 4. na *a*, *b*, *c* tři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou. Na druhou čtvrt ve 4. taktě počíná opět valčík. Podobně tančí se v taktě 8. a 16.

5.— 6. valčík.

7.— 8. tři kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

9.—10. páry zastavivše se a s místa se nehybajíce na *a*, *b*, *c*, *d* čtyřmi velmi rychlými obkročákovými kroky otočí se na pravo. Na druhou čtvrt 10. taktu se zastaví.

11.—12. = 9.—10. pouze s tím rozdílem, že páry otočí se opět na levo.

13.—14. valčík

15.—16. = 3.—4.

i) Kaprál.

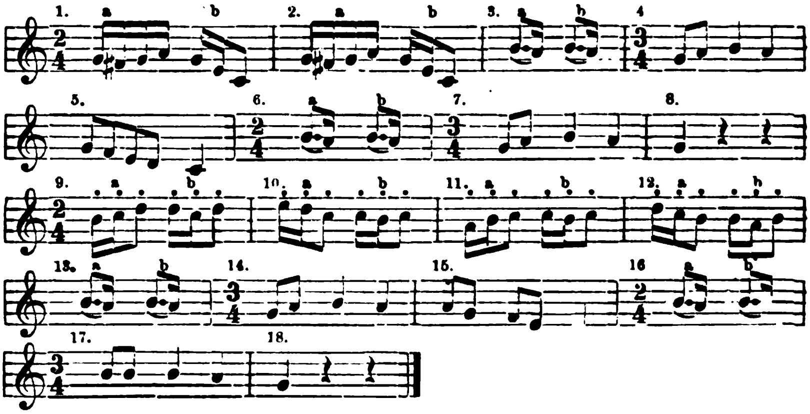
1. a b 2. a b 3. a b 4
5. 6. a b 7. 8.
9. a b 10. a b 11. a b 12. a b
13. a b 14. 15. 16 a b
17. 18.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.—2. na každý z těchto taktů dva kroky s poskokem (*a*, *b*); tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

3. na *a*, *b* dva kroky obkročáku.

4.—5. valčík.

6. dva kroky obkročáku; tanečník levou (na *a*) a tanečnice pravou nohou.

7.— 8. valčík.

9.—12. osm kroků s poskokem, na každý takt dva (= *a*, *b*); tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.

13. dva kroky obkročáku.

14.—15. valčík.

16.=13.

17.—18. valčík.

j) Dyž si mě nechtěla.

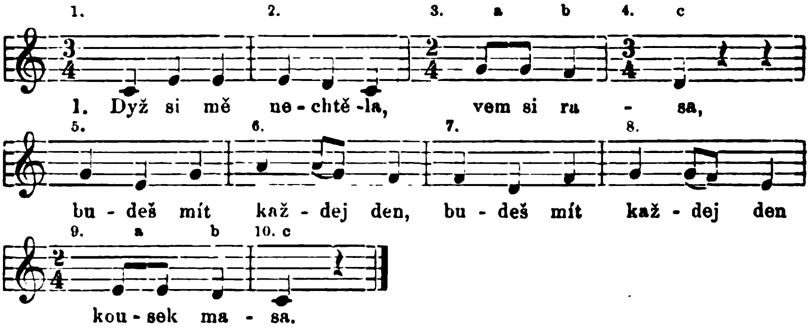
1. 2. 3. a b 4. c
1. Dyž si mě ne - chtě -la, vem si ra - sa,
5. 6. 7. 8.
bu - deš mít kaž - dej den, bu - deš mít kaž - dej den
9. a b 10. c
kou - sek ma - sa.

2. V pondělí, outerej, ve středu zas,
aby si věděla, aby si věděla, že tě má ras.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.
1.— 2. valčík.
3.— 4. na *a*, *b*, *c* tři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.
5.— 8. valčík.
9.—10. tři kroky obkročáku; tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou. —

k) Já ty voly nepoženu.

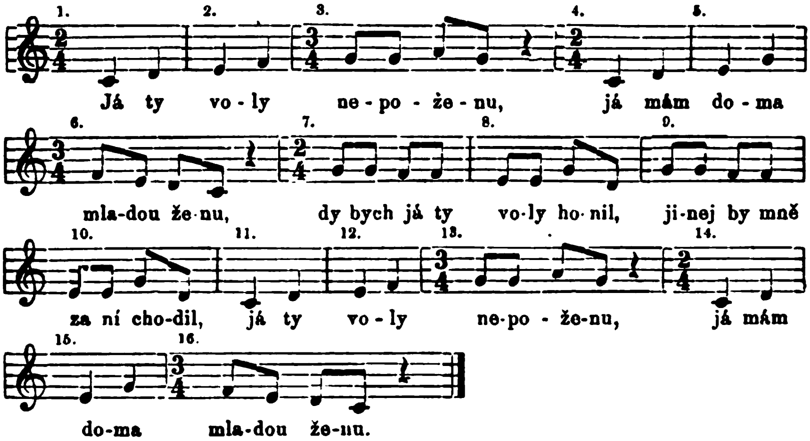
Já ty vo - ly ne - po - že - nu, já mám do - ma
mla-dou že-nu, dy bych já ty vo-ly ho-nil, ji-nej by mně
za ní cho-dil, já ty vo - ly ne-po - že-nu, já mám
do-ma mla-dou že-nu.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.
1.— 2. čtyři kroky obkročáku; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.
3. valčík.
4.— 5. = 1.—2.
6. valčík.
7.—10. osm kroků s poskokem (na takt dva), tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou.
11.—12. = 1.—2.
13. valčík.
14.—15. = 11.—12.
16. valčík.

l) Voves.

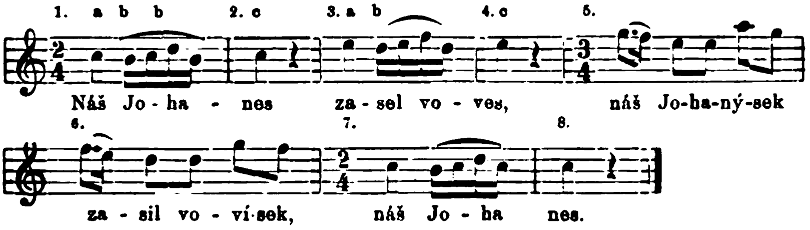
Náš Jo - ha - nes za - sel vo - ves, náš Jo-ha-ný-sek
za - sil vo - ví-sek, náš Jo - ha nes.

Tanečník a tanečnice postaví se jako k tanci vůbec.

1.—2. tři kroky obkročáku na *a*, *b*, *c*; tanečník počne levou a tanečnice pravou nohou. Učinivše na *c* levou nohou třetí krok, pravou nohu k ní přišoupnou a na druhou čtvrt druhého taktu se zastaví

3.—4. = 1.—2. pouze s tím rozdílem, že tanečník počne pravou a tanečnice levou nohou.

5.—6. šest kroků s poskokem (na čtvrt jeden); tanečník počne levou, tanečnice pravou nohou.

7.—8. = 1.—2. (Dokončení.)

Staročeské zaříkadlo bolesti zubní.

Podává Václav Tille.

V rukopisu (sign. I. G. 22) v Olomucké knihovně zapsáno je zaříkadlo proti bolení zubů. Rukopis z XV. století obsahuje vedle jiného Nový zákon. Poslední list 375., původně prázdný, popsán je na první straně štěpařskými poznámkami, na druhé straně několika zápisy a na konec zaříkáním. Písmo zápisku je rozdílné od ostatních, z XVI. století. Zapsáno tu doslova: „Stojíc na drnu proti slunci a řiékaj Otče náš, Zdráva Maria a Věřím v Boha. A rci: „Milá země! Žaluji tobě, zuby mě bolejí, prosím tebe, odejmi tu bolest ode mne, až budu zase v tobě. Ve jméno Otce i Syna i Ducha Svatého.“ A to řiékaj po třikrát a po třetí rci: „Vše jednoho Hospodina“, a potom říkajž Otče náš, Zdráva Maria a Věřím v Boha. A potom ten drn obrať, na kterémž jsi stál, ve jméno Otce † i Syna † i Ducha Svatého udělajž tři kříže na to líce, kde bolí. A učiň to, kde lidi nechodí.

Vítací řeč při návštěvě stavby.

Zaslal B. Č. na Mělníce.

Dva učňové zedničtí zatáhnou hosta šňůrou a starší zedník vítá: „Poníženě vítáme mnohovážené pány! Povolením — — — — tato zde stavba kamenná založena jest dle řádu nového, my rádi Vám tu čest prokázali, byste vše viděli, co dílo naše jest, těší nás Vaše navštívení, neb jest to pro nás čest. Kdyby tato šňůra zlatá byla, nebyla by nám tak milá jako Vaše návštěva. Kdyby přišel císař pán, kníže pán neb jiný vážený pán, každý se z toho díla raduje a nám nějaký dárek na pivo věnuje, neb tito dělníci pijou rádi víno, pivo i slivovici ‚na jejich zdravé tělo‘. Prosím tímto za odpuštění, pakli to nějaké provinění — co u nás zvykem jest.“ Učiní poklonu.

LITERATURA.

Svátek J. **Povstání lidu selského v Čechách r. 1680.** V Praze, 1894. Pěkný příspěvek k českým dějinám kulturním.

Václavek M. **Moravské Valašsko.** Lidopisné obrazy příspěvkem ke kulturním dějinám českým sepsal... Na Vsetíně, I. 1894. Cena 90 kr. Pěkná sbírka lidového podání valašského a líčení života tamějšího. Zajímají nás zejména výroční obyčeje, pověry, pověsti a stať o bájeslovných bytostech. Knihu doporučujeme.

Dufek Jos. **Naše Horácko jindy a nyní.** Vel. Meziříčí, 1893. Cena 1 zl. Kniha vznikla podnětem národopisného odboru ve Vel. Meziříčí. Podává hojný, cenný material ke studiu lidovědy moravské. Otiskneme obšírnější zprávu o této knize.

Ciszewski Stan. **Krakowiacy,** Monografja etnograficzna. Kraków, I. 1894. Spisovatel, známý již čtenářstvu Č. Lidu, začíná uveřejňovati důkladnou monografii, výsledek dlouholetého studia a činnosti sběratelské. V I. díle obírá se pověstmi, pohádkami, bajkami, hádankami. V předmluvě vykládá o dalším postupu této publikace. Upozorňujíce na znamenitou práci, z níž možno čerpati mnoho pro přirovnávací studium českého podání lidového, chystáme o ní delší referát.

Pitrè G. **Bibliografia delle Tradizioni popolari d'Italia.** Torino-Palermo, 1894. S údivem prohlížíme objemnou knihu (603 str.), kde uložil známý badatel v oboru lidovědy vlaské plody neúmorné práce, sestaviti v ladný celek přehled posavadní italské literatury folkloristické. Kniha je rozdělena podle obsahu na: pověsti, legendy; písně; hry a zábavy dětské; hádanky, říkadla, úsloví; přísloví; zvyky, pověry; směs. Klíčem k udajům předchozím jsou rejstříky: autorů a pseudonymů; rejstřík míst; rejstřík látkový, věcný. Kniha tato je nezbytná pro folkloristické bádání.

Chatelain H. **Folk-tales of Angola,** Memoirs of The American Folk-Lore Society, vol. I., Boston and New-York, 1894. Kniha tato, která byla zaslána red. Č. Lidu od folkloristického družstva amerického, obsahuje 50 pohádek v původním znění na jedné stránce a na druhé v překladě anglickém. V úvodě a v závěrku seznamuje autor čtenáře s folklorem africkým vůbec, uvozuje bohatou literaturu odbornou. Poznámky k jednotlivým pohádkám vysvětlují mythické názory afrických domorodců, jejich zvykosloví a způsob života.

*** The Rewiew of Folk-Lore** nazývá se nový časopis odborný, jenž bude vydáván v Chicagu redakcí Fred. Starra. Časopis bude přinášeti bibliografické přehledy, podobizny vynikajících folkloristů, výbor článků z evropských sborníků lidových, zprávy o ruchu folkloristickém (časopisy, spolky, sjezdy), jak obšírně vykládá redaktor v listě zaslaném, kde zároveň žádá, aby směl v novém sborníku otisknouti překlady prací z Č. Lidu, na něž byl zejména upozorněn.

* * *

Михельсонъ М. Мѣткія и ходачія слова, Сборникъ русскихъ и иностранныхъ пословицъ, изреченій и выраженій, С.-Пб. 1894.

Буличъ С. Церковно-славянскіе элементы въ современномъ литературномъ и народномъ русскомъ языкѣ, I. С.-Пб. 1893.

Дикаревъ М. А. Программа для этнографическаго изслѣдованія народной жизни въ связи съ голодомъ и холерою, Екатеринодарь, 1894. Důležitý a praktický návod ke sbírání lidového podání o hladu a choleře.

Русскія былины старой и новой записи, подъ редакціей Н. С. Тихонравова и ВС. Ѳ. Миллера. Москва, 1894, str. 304.

Post A. K. Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz. I. Allgemeiner Theil. Oldenburg, 1894.

Brunn H. Griechische Kulturgeschichte. I. Die Anfänge und die älteste decorative Kunst. München, 1893.

Nerrlich P. Das Dogma vom klassischen Alterthum in seiner geschichtlichen Entwickelung. Leipzig, 1894.

Fijałek Jan. Średniowieczne ustawodawstwo synodalne biskupów polskich. I. Życie i obyczaje kleru w Polsce średnowiecznej na tle ustawodawstwa synodalnego. Kraków, 1893.

Bogišić V. Le statut de Raguse, Codification inédite du XIII. siècle. Paris, 1894.

Letourneau Ch. L'évolution littéraire dans les diverses races humaines. Paris, 1894.

Bédier J. Les fabliaux, Étude de littérature populaire et d'histoire littéraire du moyen-âge. Paris, 1894.

Martinengo-Cesaresco. La poésie populaire, (XI. vol. Collection internationale de la Tradition, ed. H. Carnoy), Paris, 1893. Knížka důležitá pro studium poesie lidové.

Мочульскій В. Слѣды народной библіи въ славянской и въ древнерусской письменности. Одесса, 1893.

Eisen J. M. Wanapagana jutud (sbírka estonských pohádek o čertu). Reval, 1893.

Matuszewski J. Djabeł w poezji, Studjum krytyczno-porównawcze, Warszawa, 1894.

Świętek J. Lud nadrabski od Gdowa po Bochnię. Kraków, 1893.

Henne-Am Rhyn. Eine Reise durch das Reich des Aberglaubens. Leipzig, 1893.

Hoffheinz W. Giesmin Balsai, Litauische Kirchen-Gesänge. Tilsit, 1894.

Pitrè G. Costumi di venditori ambulanti di Palermo. Palermo, 1894. Zajímavé líčení pouličních typů jihoitalských se zdařilými obrázky.

Sébillot P. Les travaux publics et les mines dans les traditions et les superstitions de tous les pays. Paris, 1894.

Lopez Maria Savi. Miti e leggende degli indigeni americani Milano, 1894. Leggende del Mare. Torino, 1894.

Hartland Sydney E. Welsh Folk-lore, its collection and study. Liverpool, 1894.

Pires A. Th. Calendario rural, dictados relativos os meses, comparados com os dictados similares de varios paises romanos. Elvas, 1894. Cancionero popular politico. Elvas, 1893.

Eisen J. M. Rahbwa raamat (kniha pohádek estonských). Dorpat, 1893.

Ungarelli G. Le Vecchi danze popolari italiane ancora in uso nel Bolognese. Roma, 1894.

Panken P. N. Nordbrabantsche Sagen. Te Brecht (v Belgii), 1893.

Cocheries P. Les parures primitives. Paris, 1894, 290 obr.

Meige H. Le Juif-Errant à la Salpêtrière. Étude sur certains néoropathes voyageurs. Bataille, 1893.

Časové zprávy.

* **Národopisná výstava českoslovanská v Praze roku 1895.** V poslední době soustředěna je činnost hlavně v odboru stavebním, který se radí o budovách pro jednotlivá oddělení, aby základní práce na výstavišti mohly býti již zahájeny. Po venkově chystány jsou výstavky krajinské. V dnech svatojanských byla pořádána zdařilá výstavka v Kyšperku přičiněním horlivého odboru tamějšího. Výbor prosí za zprávy, kde se chovají památky umění církevního. Nově ustavil se právnický odbor, který chce znázorniti právní stránku našeho života kulturního. Podle návrhu p. mag. rady Fuxe bude pořízeno z figurin životní velikosti zasedání zemského soudu roku 1500, zřídí se mučírna a pod. Má li býti myšlénka výstavy českoslovanské uskutečněna v neumenšeném rozsahu, tak jak nyní je rozpočtena a zosnována, je potřeba horlivé činnosti všech. Obracíme se k čtenářstvu Českého Lidu s prosbou, aby podporovali tuto práci přípravnou, zejména nyní, kdy již svrchovaný čas, aby práce na výstavišti byly pořizovány a předměty pro výstavu vhodné chystány. *R.*

* **Michal Żmigrodzki**, bibliothekář hrabat Branických v Suché a známý badatel polský v oboru lidovědném, byl poctěn od ministerstva osvěty v Paříži čestným názvem Oficier d'Académie a od Americké společnosti folkloristův v Chicagu čestným členstvím.

* **La chanson slave.** Pod tímto názvem referuje s pochvalou H. Breton v Carnoyově čas. La Tradition 1894, 52—56 o činnosti Ludvíka Kuby, jenž právě meškâ v Paříži, o jeho cestách a sbírkách.

* **Bogumil Hoff** †. Pilný tento pracovník na poli slezské lidovědy zemřel na začátku tohoto roku ve vsi Wisle v rakouském Slezsku. Z prací jmenujeme I. tom díla „Lud Cieszyński“ (1889). V posledním sešitě Karłowiczowy „Wisły“, 1894, 63 a d. otištěna jeho stať: Kolęda w Wiśle.

* **American Folk-Lore Society** jmenovala čestnými členy vedle jiných tyto pracovníky v oboru lidovědy, známé čtenářstvu Českého Lidu, J. Karłowicze, P. Sébillota, G. Pitrè.

* **O epickém básnictví slovanském** vykládá v tomto roce v Collège de France prof. Louis Leger, obíraje se právě ukrainskými dumami.

* **Lattwju dainos**. Známí folkloristé litevští Kr. Baron a H. Wissendorf oznamují, že chystají velikou sbírku písní litevských. Vydána bude za tři léta a bude obsahovati 80.000 písní.

* **I. Jahresbericht des wissenschaftlichen Vereines für Volkskunde und Linguistik in Prag, 1893**. Pod tímto názvem oznámena byla publikace družstva německého v Praze, kteréž vedle jiného patrně chce si všímati také lidovědy. O obsahu a o stanovisku sborníku tohoto podáme zevrubnější zprávu.

* **Bibliografii pohádek maďarských** sestavil s obvyklou důkladností svojí L. Katona v časopise Munkacsiově Ethnographia, Budapest, 1894. I. str. 52 a d. Studie tato je důležita i pro studium lidového podání slovenského a jihoslovanského.

* **O kulturní historii**, o jejím stanovisku a literatuře moderní poučně vykládá ve svých přehledech literárních Dr. L. Finkel v Balzerově Kwartalniku historyczném, we Lwowě, 1894, II., str. 364 ad.

* **V. Houdek** píše v 5 seš. letošních Slovenských Pohľadů, vyd. od J. Škultétyho, zajímavou studii o nábožných písních kancionalu turolúckého z r. 1684, pozoruhodný příspěvek k české hymnologii i ke studiu lidové poesie československé.

* **Příroda, rodina a Bůh v písni lidové** nazývá se článek Alex. Průchy v listě bohoslovců českomoravských „Museu“ (red. J. Sedlák), v Brně, 1894, II., str. 75 a d.

* **Dějiny knížectví Těšínského** z péra V. Praska tisknou se jako II. dílu Vlastivědy slezské 1. část. Spisovatel všímá si opět bedlivě vývoje poměrů vzdělanostních na Těšínsku.

* **Co je folklore?** Zajímavou poznámku připojil M. Dragomanov k článku svému o Ogonovskem ve Frankově čas. Жите и слово, Львов, 1894, III. 478. Vyložil svoje stanovisko v ten rozum: Neshoduje prý se s těmi nadšenými folkloristy, kteří vyhlašují folklore za vědu samostatnou. Soudí, že folklore podává prostý materiál, který možná právem nazvati novým, neboť do nedávna málo pozornosti bylo mu věnováno — materiál, který souvisí s vědami staršími jednak s historií, jednak s literárním studiem, se studiem náboženství, práva a pod. Vedle jiného folkloristé ukázali, že mezi ústním podáním, mezi slovesností národní a mezi knižnou slovesností existuje poměr vzájemný, vzájemné vlivy. Proto část folkloristiky patří do historie literatury. — Vrátíme se v Č. Lidu ještě k tomuto thematu.

* * *

Předhistorické nálezy z pozdní doby slovanské na Moravě.

Píše Jan Knies.

Literatura slovanských nálezů na Moravě doby pozdní.

Literatura archaeologická týkající se pozdního tohoto období slovanského na Moravě roztroušena po různých časopisech odborných i listech denních. Jelikož články ku věci té se vztahující psány jsou začasté neodborníky, kteří více z lásky k dobré věci upozorniti chtěli na nálezy tu onde učiněné, třeba při použití těchto dbáti přísného výběru. Z té příčiny použili jsme ku pojednání tomuto článků pouze autorův osvědčených anebo jsme sami přesvědčili se o věrohodnosti pisatele prohlédnutím předmětů buď v museích nebo soukromých sbírkách uložených. Proto také uvedli jsme v závorkách, pokud dalo se zjistiti, jméno majitele nálezu. Objevy jinde důkladně popsané vytkli jsme krátce, nálezy však již v zapomenutí upadlé nebo nově učiněné popsali jsme podrobněji.[1])

Altschallersdorf: Mitth. der Centralcom. 1890. K. Maška.

Blatnice: Viz Javorník.

Blučina: Mitth. der Centralcom. 1875 str. XIX. Sitzber. wiener Akad. 1854 str. 487. B. Dudík

Bohuslavice: Památky bohuslavické Č. Ol. 1886. K. Tvarůžek.

Boršice: Viz Javorník.

Bořitov: Předhistorické nálezy bořitovské. Č. Ol. 1892 str. 11. J. Knies, dr. L. Niederle. Sb K. — Staroslovanské hradiště a pohřebiště bořitovské. Národ a Škola. Vel. Meziříčí 1891. J. Knies. — Mitth. der Centralcom. 1890. K. Maška.

Brno: Brünner Zeitung 1864. M. Trapp. — Brünner Morgenpost 1864. M. Trapp. — Ein prähist. Grab bei Brünn. Mitth. A. G. — Der Spielberg in Brünn 1873. M. Trapp. — Předhistorické nálezy ve městě Brně a jeho okolí. Mor. Orlice 1887. J. Knies — Mitth. der wiener Ges. XXI. str. (16).

Budějovice Moravské: Starožitné nálezy z Mor. Budějovic. Č. O. 1888 J Palliardi.

Bůhslavice: Viz Slavičín.

Bylavsko: Viz Kostelec.

Bzenec: Č. Ol. „Z Bzence“ 1886 Fr. Myklík. Tamže 1887. 82.

---

[1]) Při udání majitele nálezu použili jsme těchto zkratek:
DM (Dvorní museum ve Vídni),
MSO (Vlast. mus. spolek olomúcký),
MSB (Český mus. spolek brněnský),
FM (Františkovo museum v Brně),
K (Sbírka J Kniese v Blansku),
Kř (Sbírka dra. M. Kříže v Ždánicích),
Ma (Sbírka řid Mašky v Telči),
Peck (Holešov),
P (Palliardi Jar., Znojmo),
Telička (Citov).

Citov: Viz Bořitov.

Dobrotice: Vlasť naše za pravěku slovanského. Č. O. 1885. J. Havelka. — Über einige zumeist praehist. bei uns in Kremsier gemachte Funde. Prog. něm. gymn. 1884 H. Struschka.

Divnice: Viz Slavičín.

Dunajovice Horní: Slovanské pohřebiště kosterné u Horn. Dunajovic u Znojma. Č. Ol. 1890. 69. J. Palliardi. Wiener anthr. Mitth. 1890 str. (40). Mittheil. der Centralcom 1889 262 a 1891 str. 52. Pam arch XV. 250 — Pohřebiště z pozdní doby slovanské v Horn. Dunajovicích. Č Ol. 1893. J. Palliardi.

Fryšták: Č. Ol. 1886 „Z Fryštáku“. Fr. Fišer.

Hostýn: Hradisko hostýnské. Č. Ol. 1888. V. Houdek. — Archaeologická vycházka na Hostýn. Sborn. musea Val Meziříčského 1884. K Maška — Vpád Mongolů do Moravy. Olomouc 1842 A. Šembera. — Předkřesťanská pohřebiště na Moravě. Čas. Mat Mor. 1875. Dr. B. Dudík.

Hradisko u Kroměříže: Pravěk řeky Hané. Prostějov 1888. J. Knies.

Hradiště sv. Hypolita nad Znojmem: Čas. Ol. „Ze Znojma“ 1891. J. Palliardi.

Cholina: Staré hroby u Choliny. Č. Ol. 1884 str. 128. Dr. J. Wankel.

Ivančice: Hradiště ivančické. Mor. Orlice 1883 V. Čapek. — Vorgesch. Alterth. am Rheinberge bei Eibenschitz in Mähren. Mitth. An. G. 1868. Fl. Koudelka.

Jarohňovice: Praehist. nálezy u Kroměříže a Kvasic. Č. Ol. 1890. Fr Přikryl. — Pravěké mohyly na Kroměřížsku. Č. Ol 1884. J. Havelka. — Mittheil. der Centralcom. Wien 1888 str. 243, 1890 str. 229. Dr. J. Wankel. — Č. Olom. 1894 str. 26: Hroby s kostrami u Jarohňovic. J. Slovák.

Javorník: „Z horné země“. Č. Ol. 1888. M. B.

Kostelec: Viz Kunovice.

Kroměříž: Pravěké zbytky v okolí kroměřížském. Čas Olom. 1884. J. Klvaňa. — Praehist. nálezy u Kroměříže a Kvasic. Čas. Olom. 1890 str. 14. Fr. Přikryl.

Kroužek: Mitth. der wiener anthr. Ges. XXI. (63). Fl. Koudelka.

Kunovice: Pravěké nálezy na Záhoří. Č. Ol. 1891. Fr. Přikryl.

Kvasice: Viz Kroměříž.

Lhota Podhradní: Viz Kunovice.

Lidečko: Viz Slopná.

Lipůvka: Předhistorické nálezy u Lipůvky. Č. Ol. 1886. Fl. Koudelka.

Líšeň: Předhistorické hradiště líšeňské. Č. Ol. 1891. J. Knies. — V údolí Říčky. Mor. Noviny 1885. J. Knies. — Hradiště „Staré zámky“ u Líšně. Komenský 1883. J. Knies. — Brünner Zeitung 1864. Mor. Trapp. — Kůlna a Kostelík 1890. Dr. M. Kříž. — Mittheil. der Centralcom. 1864. Mor. Trapp. — O předkřesťanských pohřebištích na Moravě. Čas. Mat. Mor. 1875. Dr. B. Dudík

Maloměřice: Soukromý dopis zkoumatele J. Fily. — Mittheil. der wiener anthr. Ges. XXIII. (54). M. Trapp.

Měnín. Sitzber. wiener Akad 1854 str. 482. B. Dudík.

Mikulovice. Slovanské pohřebiště kosterné v Mikulovicích u Znojma. Č. Ol 1890. Jar. Palliardi. — Mittheil. der Centralcom. 1891 str. 52.

Moravičany: Viz Dobrotice

Náměšť: Z pravěku Olomoucka. Č. Ol. 1884. V. Houdek.

Nechvalín: Č. Ol. „Z Kyjova“. K. Tvarůžek.

Olomouc: Die vorgesch. Alterth. der Stadt Olmütz und ihrer Umgebung. Mittheil d. A. G. I., II. Jeiteles. — Kolové stavby v Olomouci. Č. Ol. 1887. Dr. J. Wankel.

Palava: Zweiter Bericht über die urgesch. Ansiedelungen in Nieder-Österreich. Mitth. d. A. G. Wien II. Dr. M. Much.

Pole Vysoké: Viz Slopná.

Předmostí: Nové nálezy předmostecké. Č. Ol. 1890 str. 135. Vl. Havelková.

Ptení: Viz Náměšť

Rokyteň: Die alten Gräber bei Rottigel. Schr. d. hist. Sect. Brünn VII. Alb. Heinrich. — Pam. arch. I. 240

Rudice: Prähist. Eisenschmelz- und Schmiedestätten in Mähren. Mitth. d. A. G. Wien 1879 (také zvláštní otisky). Dr. J. Wankel.

Rudimov: Viz Slavičín.

Rybešovice: Über die alten heidn. Begräbnissplätze in Mähren. Sitzungsber. d. kais. Akad. Wien 1854 str. 473. — Čas. Matice Mor. 1875 str. 9. Dr. B. Dudík. — Mitth. d. wiener anthr. Ges. VII. 76. J. Wankel.

Řeznovice: Předhistorické nálezy u Řeznovic. Rodinná kronika. Brno. J. Knies.

Sedlešovice: Mittheil. d. Centralcom. 1888 str. 243. J. Wankel.

Senohrady: Notizenblatt d. histor.-stat. Sect. Brünn 1861. — Č. Ol. „Z Oslavan“. V. Čapek.

Skalice. Mitth. der Centralcom. 1887 str. 184. K. Maška.

Slavičín. Okolí Slavičína za pravěku. Č. Ol. 1889. Jan Kučera.

Staré město u Uh. Hradiště. Mitth. d. wiener anthr. Ges. 1889 (30). M. Trapp.

Slopná. Čertovy kameny a jiné starožitnosti morav. Slovenska. Č. Ol. 1890. J. Kučera.

Sudoměřice: Viz Skalice.

Šaratice: Kopeček šaratický u Brna. Č. Ol. 1891. Dr. J. Wankel. L. Bakešová.

Telnice: Předhistorické nálezy telnické na Moravě. Český Lid I. 1892. J. Knies. — Předhistorické pohřebiště telnické. Komenský. J. Knies.

Tlumačov: Mitth. der Centralcom. 1883 str. 70. M. Trapp.

Tvarožná: Předhistorická pohřebiště u Tvarožny. Národ a Škola V. Meziříčí. J. Knies.

Újezd: Viz Slopná.

Ústí: Viz Kunovice.

Vedrovice: Viz Bořitov.

Velehrad: Z čeho můžeme souditi, že stojíme na půdě starého Velehradu. Č. Ol. 890. Fr. Myklík.

Vranovice: Soukromý list paní L. Bakešové.

Zábrdovice: Mittheil. der Centralcom. 1890. K. Maška.

Zbejšov: Předhistorické starožitnosti u Zbejšova nalezené. Mor. Orlice 1883. V. Čapek. — Starožitné nálezy u Zbejšova. Mor. Orlice 1883. V. Čapek. — Pravěké pohřebiště u Zbejšova. Komenský 1883. V. Čapek.

Znojmo: Předhistorické památky města Znojma. Č. Ol. 1888, 1889. Jar. Palliardi. — Eine heidnische Opferstätte beim Heidentempel in Znaim. Notizen-Blatt 1883. Aug. Komers. — O pohanském obětišti znojemském a jeho nejbližším starožitném okolí. Mor. Orlice 1883. Jar. Palliardi. — Mittheil. der Centralcom. 1890. K. Maška.

Žabčice: Chronik der Orte Selovitz und Pohrlitz und ihrer Umgebung von J. Eder. Brünn 1859.

Ždánice: Mitth. der Centralcom. 1891 str. 54. — Mitth. der wiener anthr. Ges. XXI. (15).

Židlochovice: Viz Rybešovice.

Prvé objevení Čechů moravských do nynějšího jejich území zahaleno jest temnou rouškou, která však stále víc a více se odhrnuje. Spisovatelé historikové dosud kladli je do téže asi doby, kdy dle pověsti staré národ slovanský vedením Čecha osadil zemi bratrskou; jeho jméno po té přešlo na veškerý lid i jeho krajinu.

Dnes k těžkému řešení úkolu přikročily však vědy nové, jimiž odkryta byla řada známek, z nichž můžeme souditi, že osazení to stalo se již mnohem dříve, ano daleko ještě před narozením Krista, a že neudálo se náhle, vlnou jedinou.

Geografická rozloha dialektů moravských vrhá zajímavé světlo na původní kolonisaci naší vlasti, praví nejlepší znatel jazyka lidu moravského, ředitel Fr. Bartoš v předmluvě své k dialektologii moravské.

Nejprve osazeny mírné svahy a žírné nivy podél řek a teprve dalšími návaly i krajiny hornaté a lesnaté. Poukazuje k tomu již kmenová zvláštnost lidu moravského. Že kolonisace ona děla se buď korytem řeky Odry a Bečvy nebo některým průsmykem karpatským, nasvědčuje ráz krajiny.

Mnohonásobné toto osazování krajin zanechalo na Moravě po sobě četné stopy ve způsobě hrobů, kulturních vrstev i opevněných osad, v nichž nacházíme starožitnosti zvláštního rázu, o němž níže šířeji bude pojednáno.

Ráz tento ryze slovanský zasahuje na Moravě do předchozího období těnského, jest jeho pokračováním, jest jeho dalším nepřetrženým článkem. Na základě těchto určitých známek pokládáme starožitnosti těnského rázu za zbytky slovanské kultury, na niž buď přímo nebo nepřímo velký vliv měli Římané.

Z dosavadních nálezů vidno, že ukončení periody těnské na Moravě spadá do těchže dob, kdy zničena byla okupace Římanů na Dunaji, kdy Kvádi roku 375 rozbořili nejdůležitější jejich město Carnuntum.

Doklady k tomu podali jsme na místech jiných.[1])

Pomineme však mlčením zajímavého toho období a přidržíme se pouze nálezů přináležejících stoletím následujícím.

Doba ta, pro jejíž počátek máme doklady pouze archaeologické, znenáhla přechází ve slavnou dobu dějin říše Velkomoravské, která jméno Moravanů na vždy nesmrtelným učinila. Zde také poprvé nastupují prameny historické, skutečné to doklady, vztahující se k vlasti naší, zde tedy počátkem devátého století nastává pro naše krajiny teprve doba historická, kdežto vše před tím nespolehlivými zprávami matně osvětlené dlužno přičísti předhistorii.

V době té stala se v krajích našich změna veliká. Zakořeněné pohanství, hlavně přičiněním kněží vyučených v duchu cyrillo-methodějském, zneenáhla mizelo, ale patrné jeho stopy sledovati lze ještě i ve stoletích následujících, již historií osvětlených.

---

[1]) O římských starožitnostech na Moravě nalezených. Český Lid roč. II. a Forschungen und Funde in Mähren im Jahre 1892. Mittheil. d. anthrop. Gesellschaft. Wien 1893.

Kdežto dříve celý staroslovanský život státní i obecní spočíval na žití rodinném, ustupuje tento způsob života hlavně přičiněním vlivu cizího, německého, rázu jinému, který ve stoletích následujících jest již patrný v osadách, jak je nyní nalézáme.

V řádcích následujících chceme tedy vylíčiti pozůstatky Slovanů moravských z dob od IV. až do XII. století a na základě nálezů ze země dobytých, částečně i pramenů historických aneb i tradic vylíčiti kulturní stav této mladší předhistorické doby slovanské.

Osady z dob těchto jsou především na hradiště — opevněná to sídla, v nichž celé rodiny — zádruhy — pospolu bydlily. Rozmnožením populace zakládány byly dědiny i na místech jiných, často rovinných, neopevněných, v nichž tu onde na nepatrném návrší nalézala se tvrzka starešiny. Vesnice ty zanechaly nám hojně zbytků ve způsobě mocných vrstev kulturních, v nichž nalézáme množství starožitností.

V osadách těch, hlavně přičiněním vlivu cizího, vyvinuly se pozdější poměry poddanské, jeden ovládal druhého, nade všemi vévodili jednotliví manové, osazení na hradech nejprve dřevěných, později i zděných, o jejichž dějinách dočítáme se již v každé topografii. K osadám starším druží se také četné hroby žárové, později i kosterné.

O každém tomto předmětu budiž zvláště pojednáno.

Hradiště slovanská.

Jako jiní národové, tak i naši předkové při svém příchodu rozšiřovali se podél řek a potoků, kdež horské ostrožiny a vysoké břehy, již samou přírodou chráněné, sloužily jim za osady, v nichž nejen stále žili, oběti své bohům přinášeli, nýbrž poblíže i mrtvé své pochovávali.

K nejpěknějším hradištím moravským původu slovanského přináležejí Staré zámky u Líšně (K., FM., MSB., Kř.). Severně osady této zatáčí se potok Říčka v podobě velikého S, a omezuje patu dvou horských ostrožin, z nichž na pravém břehu se nalézající „Na starých zámcích“ se zove. Trať tato má podobu trojúhelníka, tvoříc ostrožinu na vše strany sráznými stráněmi chráněnou a toliko úzkým pruhem souvisící s ostatní rovinou.

Na této severozápadní straně opevněna byla plocha trojnásobným valem, na východní spojena pravěkou cestou s údolím potoka, kdežto vodou pitnou zásoboval obyvatele silný pramen v roklině při vchodu do opevnění vyvírající.

Na ploše té nalézá se mocná kulturní vrstva, často přes metr do hloubi zasahující, v níž nalezeno ze starší doby hojně pazourkových i broušených a vrtaných nástrojů a zbraní, předmětů kostěných, hliněných i skleněných, bronzových i železných. Zbytky nádob, jež se velmi často naskytují, jsou dvojího druhu: jedny, pouze volnou rukou robeny, tvoří asi třetinu počtu; ostatní patří již keramice mladší, která však nepřetržitě souvisí se starší a jest jejím pokračováním.

Mladší nádoby nejčastěji zdobeny jsou vlnou, řídčeji ozdobami routovými, vtlačenými důlky a půlměsícovitými kolečky.

Dna některých hrnců jsou opatřena různými odznaky: buď křížem, jehož ramena jsou hákovitě zahnuta, vtlačeným důlkem a p. Obrazec jiný tvořil čtverec, v němž vedena buď jedna neb obě kolmice, často i úhlopříčny na rozdíl od jiného obrazce podoby kruhu, jehož vnitřek na způsob vozového kola špicemi byl rozdělen. Zajímavo zde jest, že i dno jedné nádoby staršího rázu bylo označeno skupinami vytlačených důlků.

Hradiště líšeňské obýváno bylo lidem slovanským dlouhou dobu; nalezeny zde římské mince, patřící již Vespasianu (69—79) a Divě Faustině, rozmarné manželce Marca Aurela (161—180). Ostatní nálezy však nasvědčují, že osídlení to táhlo se ještě po několik století následujících.

Stejného rázu i stáří jest hradiště ivančické (K., FM.).

Jihovýchodně od města zvedá obrovské týmě své hora Réna, oblíbené výletní místo Ivančických. Severozápadní výběžek této hory zasahuje až k soutoku Rokytny s Jihlavkou táhna se odtud v podobě úzkého hřbetu dále podél řeky posledně jmenované a ovládaje celou kotlinu, v níž leží město Ivančice.

V podobě mohutného rohu zabíhá zmíněný výběžek napřed k západu, pak ztrácí na šířce a obrací se ponenáhlu k severu.

Jižní svah tvoří příkrá, doubím porostlá stráň, kteráž k Rokytni se sklání, na západě a severu strmí srázné, trnovníky spoře zakryté stěny skalní nad Jihlavkou a na severovýchodě jest svah též příkrý, objímaje útulné zákoutí se stromovím ovocným. Toliko na východní straně souvisí popsaný ostroh s ostatním něco vyšším temenem Rény; s této strany byl tedy nejsnáze přístupen.

Jdeme-li od východu, spatříme, že se půda náhle zvýšila, a že nabyla temné barvy. Zvýšení pochází od bývalého náspu, temné zbarvení půdy od četných ohňů, kteréž na celém hradišti kdysi planuly.

Násep čili val přepažoval celý výběžek na příč, tedy ve směru severojižním; se strany vnitřní byl ovšem nižší Před ním nacházel se veliký příkop, jenž nyní jest zorán. Na jižní straně, kde posud rozkopán není, lze poměry tyto nejlépe pozorovati.

Povrch hradiska není úplně plochý a zvedaje se se všech stran směrem ku středu, tvoří tu mírné návrší, s něhož bývalou osadu úplně lze přehlédnouti. Celá plošina zaujímá asi půl čtvrta hektaru, val má délku 120 m.

Také hradiště ivančické původem svým sahá mnohem dále do předhistorie, čemuž nasvědčují mnohé pazourkové nožíky, pilky, šipky, kamené sekyrky, mlaty, předměty bronzové a j.; zasahovalo však stářím svým do dalších století a zdá se, že pokračováním jeho jest nynější město Ivančice, o nichž pověst jde, že vystavěny jsou českým vévodou sv. Václavem roku 936. Z této doby vykopáno zde taktéž hojně starožitných předmětů, z nichž nejdůležitější jest množství střepin mladšího rázu. Pocházejí nejvíce z hrnců baňatých ze hrubé, pískem a slidou hojně promísené hlíny.

Základní rysy ozdob na nádobách těch se nalézajících jsou rýhy vodorovné, jež po dvou i více obepínají nádobu, a vlnice, tu jedna o větších záhybech, tam několik těsně souběžných, vrytých patrně nějakým hřebenitým nástrojem. Často jsou také z teček složené šikmé přímky, jakoby vidlicí vytlačené, často na způsob listí jedle k sobě nakloněné. Velmi zřídka nachází se na nádobě ozdoba jednoho způsobu; takřka vždy jsou to vkusné kombinace jednotlivých druhů. Dno nádobky jedné ozdobeno malým vypouklým kroužkem.

Zajímavo jest, že hrnčíři, podobné zboží vyrábějící, nalézají se dosud v Ivančicích. Berou k tomu tmavou hlínu třetihorní, kterou mísí se svorem na prach rozemletým. Svor onen, směs to křemene a slídy, odedávna dovážel se z Oslavan, prastarého to sídla kultury předhistorické, sype se na cestu, kdež vozy rozemlet a blátem smísen bývá, načež přesývá se a mísí se s hlinou, z níž se dělá známé po vlastech černé ivančické zboží „vančáky".

Pozoruhodno jest, že i ornamenty nádob ze hradiska Rény začasté dosud nalézáme na těchto výrobcích novověkých. Kromě toho nalezeno zde hojně nástrojů železných, přeslenů, skleněná perla. Nejdůležitější však nalez z této doby jest obuší tvaru nepravidelného, neuzavřeného kroužku průměru 44—52 mm., vytvořeného ze drátu 2 mm. silného. Jeden jeho konec jest tupě zaseknut, druhý roztepán a esovitě zatočen. (K. F. M.)

Třetím staroslovanským hrazeným městem bylo Znojmo (P.). Část návrší, na němž se staroslavné královské město rozkládá, vybíhá v ostroh ohraničený řekou Dyjí a jejím přítokem Hradnicí (Granitz). Se tří stran jest výběžek tento od přírody opevněn strmými stráněmi a příkrými skalisky a toliko na straně východní souvisí s ostatní částí výšiny, kterou nynější Znojmo zaujímá. Na hradišti tom, dnes vesměs domy zastavěném, jakož i v jeho nejbližším sousedství učiněny již začasté nálezy předhistorické různých dob počínaje neolithem. Poblíž hradní kaple, zvané pohanským chrámem, nalezl Jar. Palliardi podobných vrstev šest, z nichž tři nejvrchnější obsahovaly hojně zbytků historických, čtvrtá však velezajímavé památky staroslovanské kultury. Nalezeno hojně střepin pocházících z hrnců na kruhu točených, zdobených vlnitými čarami rýh kolem nádoby se vinoucích a p., ozdoby dna na způsob čtverce křížem zdobeného, sekáčovým křížem a p. Kromě toho vyskytlo se hojně přeslenů různé podoby, kostěné dláto, krychlová kostka hrací, na jejíž šesti plochách oka od 1—6 v podobě drobných kruhů s ústředními body jsou vyznačena. Význačny jsou opětně dva otevřené kruhy bronzové, zhotovené ze silného, 2·5—3 mm. tlustého drátu, který jest na jednom konci hladký, na druhém pak na plocho rozklepán a do S zatočen.

Obuší tato mají průměru 6 cm. a na jednom z nich shledáváme patrné stopy postříbření. Kromě toho nalezena ještě bronzová jehlice a kulatý dutý svršek knoflíku.

Z četných předmětů železných, které se ponejvíce v nepatrných, rzí silně strávených úlomcích zachovaly, buďtež uvedena četná želízka nožů, dláta, kroužky, zlomky ostruh s jehlancovitým bodcem, hrot kopí, šípu, přesky, úlomky podkov atd. *Nalezená olověná podoba Kristova nasvědčuje, že obyvatelé zde usazení byli již křesťané.*

Obsah dalších vrstev nepatří již v rámec našeho pojednání; zajímava jest však věta závěrečná, která ze skoumání J. Palliardiho vysvítá, v níž poukazuje na okolnost tu, že keramika starší i mladší na některých nalezištích v takovém spojení se vyskytuje, že o tom nikterak pochybovati nelze, *že obě keramiky v jisté době přechodní byly soudobnými.*

Hned naproti hradišti znojemskému vypíná se trojhranný ostroh týmiž vodami ohraničený, mocnými valy odříznutý od ostatní roviny. Na něm spočívá částečně vesnička zvaná *Hradištěm sv. Hypolita* nebo *Hradištěm* nad Znojmem, německy Pöltenberg. (P.) Nálezy svými shoduje se opevněná osada úplně s nálezy svrchu líčenými.

I na plochých temenech *Palavských kopců* nalezl Dr. Much stopy slovanského osídlení (M.). Sem také přináleží hradisko *Dobrotické* *11. (MSO, Peck.)

Zbývá nám promluviti ještě o nejdůležitějším hradišti staroslovanském, které však dosud téměr nedotknuto ladem leží — o župním hradišti *rokyteňském.*

Jednu hodinu severně od Krumlova vyrývá říčka Rokytna v permském pískovci a slepenci hluboké údolí, které se půlkruhovitě zatáčí a omezuje patu rozsáhlé horské ostrožiny. Celá tato na povrchu rovinná plocha oddělena na jihu ohromným příkopem, od ostatní polohy uměle, částečně ve hlíně, jednak ve zvětralé skále vyhloubeným. Na ostatních stranách spadá příkře k řece kolem tekoucí. Odtržená tato část země téměř v polovici přerušena jest opětně příkopem 130 m. dlouhým, dole přes 4 m. širokým; východní jeho svah stoupá 6 m, západní 9—13 m. šikmo příkře nahoru. Příkopem tím rozdělena plocha na část severozápadní, zvanou Velkým hradiskem, a na část jihovýchodně, k ní přiléhající, pojmenovanou Malým hradiskem. Na poslední této ploše nalézá se také malá vesnička Rokytna. Od strany severní vedla z údolí nahoru pravěká pěšina náspem chráněná, jenž na mnoha místech dosud se uchoval, jinde však byl spláknut přívaly se skály. Široká vozová cesta podnes užívaná vedla od východu po svahu mírnější stráně. Obě tyto plochy pokryty jsou mocnou kulturní vrstvou, dosud však neprozkoumanou. Náhodou nalezeny střepiny staršího rázu, kamené sekyry, provrtané koule i předměty bronzové. Mnohem více však nalézá se již na povrchu střepin rázu mladšího s vlnitými ornamenty, ozdobami dna a p. Až hradiště rokyteňské řádně vědecky prozkoumáno bude, stane se zajisté důležitým, pevným bodem pro praehistorii Moravy. Známoť o něm, že již roku 1052 přináležela „urbs Rokiczen“ kapitole boleslavské. Konec staroslovanskému městu učinil biskup Zdík a kníže olomoucký Otto roku 1146, kteří města dobyli a je spálili. Stalo se tak při tažení, jež podnikl český kníže Vladislav proti údělnému knížeti svému odbojnému Kunrátu Znojemskému.

Popisem hradiska rokyteňského ukončili jsme líčení opevněných slovanských sídel, která však svým původem zasahují již do prvých století našeho letopočtu a vyznačena jsou tím, že vedle nádob mladšího rázu typu slovanského mají i něco střepin přináležejících starší keramice.

Přistupujeme nyní k líčení několika hradišť, význačných úplným vymizením starší keramiky.

Hradiště tato jsou pěti druhů: buď jsou zbytky skutečných opevněných osad staroslovanských, tedy rázu onoho, jaký jsme výše uvedli, s rozdílem, že nálezy svými jsou mladší, nebo jsou to opevněné zbytky staroslovanských hrádků dřevěných, na nichž vojvodové slovanští své čeledi vládli, pak ohrady, kamž se v čas potřeby obyvatelé z dolin utíkali, okamžitá opevnění vojenská a konečně středověké zříceniny, často do základů rozmetené.

Uveďme nyní příklady každých z těchto opevněných osad a sídel.

A) Opevněné osady staroslovanské stávaly buď na horských ostrožinách, nebo pouze na nepatrných vyvýšeninách, a bývaly chráněny hlubokými příkopy a náspy.

Pěkným příkladem pro osady tyto jest Valč, městečko okresu krumlovského (K.).

V samé obci vystupuje malá plošina 370 kroků v ochozi, nad okolí asi 8 metrů vyvýšená. Podoby jest podkovovité a na všech stranách ohraničena příkrou mezí. Jihovýchodní strana „Kopce“, jak lid trať tuto nazývá, odříznuta jest od ostatních polí příkopem 120 kroků dlouhým, podnes 1 m. hlubokým. Ohraničená takto plocha pokryta jest 1—4 dm. silnou kulturní vrstvou, která často hnízdovitě do země zasahuje.

V ní vykopali jsme hojné střepiny z nádob vesměs již na hrnčířském kruhu robených z hlíny hojně tuhou promísené. Ornamentovány jsou buď vlnou nebo prostými, podél břicha vyrytými čarami. Dno jedné zdobeno kruhem třemi průměry na šest dílů rozděleným. Z nástrojů nalezli jsme: hliněný přeslen, křesací kamínek, hliněné kolečko ze střepiny vybroušené, železný klíč a nůž. Okolí hradiska bylo kdysi močálovité, a dosud pod jihozápadním svahem močály se nalézají.

Podobné hradiště nalézá se u Račic (okr. Vyškov), kde jednu hodinu severně městečka přijímá potok Rakovec malý přítok Podomnici. Obě bystřiny obmývají rozsáhlou horskou pláň vysokým lesem zarostlou, známou v okolí jménem „Černov“. Na temeni kopce nalézá se kruhovitá náhorní rovina, zvaná „Na starých zámcích“. Místo jest na všech stranách chráněno příkrými stráněmi, toliko na východě úzkým pruhem souvisí s ostatní plání. Zde nalézá se i vchod na Staré zámky, dnes pohodlná voznice. Již před vlastním hradiskem protíná lesní tuto cestu napříč hluboký příkop, jemuž o něco dále následuje mohutný val.

Týž táhne se krahovitě podél severního, východního a jižního svahu v délce 550 kroků a skládá se výhradně z větších kamenů na sebe složených. 30 kroků dále dovnitř hradiska jest val druhý délky 260 kroků.

Plocha takto ohrazená valem, na ostatních stranách strmými stráněmi, jest vlnitá náhorní rovinka, místy pokrytá kulturní vrstvou, kterou však těžko stopovati pro množství stromů a setlelého listí. Nalezli jsme zde střípky z nádob na kruhu robených, hojně slídou promísených.

K místu váží se taktéž četné pověsti, mezi jinými, že pod kopcem v rovinném žlabě stávala osada zvaná Černov, která náležela ke hradu stejnojmenému. Ku hradištím těmto náleží i „Starý hrad“ bzenecký (Ma.).

B) Daleko zavedlo by nás vypisování jednotlivých staroslovanských rodinných opevněných sídel, a proto omezíme se pouze na popis jednotlivých, charakteristických.

Za tvrz takovou vyvoleno obyčejně nevysoké, ale příkré návrší z roviny vystupující, někdy, ač řidčeji, i horská ostrožina. Mnohé z těchto podnes ční nad dědinkami a zasmušilým okem pohlížejí do území dnes cizím rodům patřícího. Rodinná tato sídla jsou poslední zbytky staroslovanského zřízení žití pospolitého. Tvrze lehly většinou popelem; z té příčiny na nich nalézáme nezřídka ložiska uhlí a opálených trámců, řidčeji i některé předměty starožitné. Uveďme nyní několik vzorů těchto staroslovanských rodinných sídlišť.

Severovýchodně Svitávky (K.) vypíná týmě své kuželovitý vrch příkrými stráněmi ohraničený, který toliko na straně východní s ostatním horským hřbetem prohnutým sedlem spojen jest.

Týmě vytvořuje elipčitou rovinku 162 kroků v ochozi, při jejíž východní straně stojí kaplička a kříž. Ke straně severní a jižní mění se rovinka náhle v strmý sráz, k západu však snižuje se ve stupeň 158 kroků v obvodu, na němž nachází se prohlubeň, kde dle tradice lidu stávala studně. Nižší tento stupeň opětně k západu se náhle sklání a k vůli lepšímu opevnění jest přetržen půlměsícovitým násypem 70 kroků dlouhým.

Nejmírnější jest svah východní, který jest opevněn dvojnásobnými příkopy a valem. První z nich, vnitřní půlměsícovitý, 120 kroků dlouhý, opevněn vyhozeným náspem 3 m. vysokým, uprostřed branou opatřeným.

Hned za tímto jest druhý val, 54 kroků dlouhý, 1·5 m. vysoký. Náspy těmito vedla kdysi cesta, dosud patrná, po jižním svahu týmě až k nejvyššímu bodu.

Kulturní vrstva hradiska svitáveckého se uchovala a obsahovala hojně střepin tuhou promísených s pěknými odznaky na dnech, na př. rozdělenými čtverci, sekáčovými kříži, propletenými čtverci atd. Z nástrojů nalezeny rezavé nože a železné kopí s dutým násadcem. Vrstva hojně promísena byla kostmi domácích zvířat. O hradišti koluje pěkná pověst, v níž důležitou roli hraje jakýs vladyka Stránský, ve válkách křižových proti Turkům táhnoucí.

Podobné staroslovanské hrádky na vysokých horských ostrožinách nalézají se i jinde, na př. u Kramolína (okr. Náměšť), Zbraslavi (okr. Ivančice), Újezda (okr. Boskovice), Lulče (okr. Vyškov, zde na předhistorickém hradišti), Náměště, Ptení atd.

Mnohem častěji však nalézají se sídla ta na nepatrných, obyčejně homolovitých kopečkách, kteréž jedním aneb i více kruhovitými valy jsou obepjaty.

Tak nedaleko Lipňan (okr. Hrotovice) nalézá se nad močály dříve rozsáhlými vyšší břeh podoby podkovovité mající v ochozi 130 kroků. Stranou přímou přiléhá ku zmíněným močálům, ostatní strany obloukovité obehnány jsou hlubokým příkopem, přes nějž na dvou místech vedou dovnitř nasypané cesty. Kulturní vrstva byla slabá, nalezena pouze spálená omítka, střepiny mladšího rázu, z nichž jedna měla na dně ozdobné kříže.

Pěkný vzor staroslovanského hrádku dvojnásobného podává nám tvrz senohradská (okr. Náměšť).

Obec protéká nepatrný potůček, který severozápadně u senohradského mlýna ústí do Oslavy. Západně obce vytvořuje potok malou okliku, která obmývá nevysokou ostrožinu podoby podlouhlé, jež jest opásána příkopem 10 kroků širokým, uzavírajícím plochu 90 kroků dlouhou, 40 kroků širokou, uprostřed na způsob kokonu bource morušového súženou. Uzavřená část tato příčným průkopem opětně rozdělena ve dvě části, kteréž možno nazvati předhradím a hradem vlastním. Předhradí má podobu sploštělého kruhu, 12—19 kroků v průměru, nad hlavní příkop 2·5 m. vyvýšeného, hrad vlastní podobá se více obdélníku s oblými rohy, průměru 28 a 16 kroků, nad hlavní příkop 5 m. vyvýšenému.

Hlavní val mimo sever, kde nehlubokým příkopem odtržen od okolní roviny, mění se náhle v příkrou stráň, která ku potoku se řítí.

Z nalezených předmětů nejdůležitější jest stříbrná mince s nápisem „Rex Andreas a Pannonia“, dle níž můžeme souditi i na stáří tvrzky senohradské, která do 13. století spadá.

Podobných tvrzí po vlastech našich, dnes opuštěných, zapomenutých, nalézá se množství veliké, a o mnohých z nich dochovaly se nám i pěkné pověsti. Tak na př. o hradisku petrovickém, kteréž spáleno bylo Vokem mladším z Holštýna roku 1406.[2])

C) Přistupujeme nyní k líčení starých ohrad, obyčejně v hustých lesích ukrytých, beze všech nálezů, kamž utíkali se pokoje milovní naši předkové ze žírných rovin v čas nouze. Stávalo se tu ovšem nezřídka, že obyvatelé používali začasté i hradišť starších, na nichž příkopy a náspy tehda byly ještě zachovalé. K těmto počítáme i hradisko hostýnské, jehož pravěk dostatečně dokázán nálezy zde učiněnými.

Památná hora ta, dominující to výstupek moravských Karpat, věnčena jest na temeni svém mohutnými náspy podoby nepravidelně oblé, délky 1800 m., v nichž prolomeno v různých dobách 5 bran, z nichž dosud jedna železnou se nazývá. Na straně západní pod náspem mimo hradisko vlastní vyvírá vzácný pramen vody, ač i uvnitř hradiska nalézají se dvě prohlubně vodou naplněné, které se za cisterny pokládati mohou.

Podobnou ohradu, ale beze všech nálezů, zjistili jsme letošního roku blíže Čekyně (okr. Přerov).

Zde mezi Malými Penčicemi a Čekyní přijímá potok Olešnice horskou bystřinu od Žabeční Lhoty přicházející, s kterou společně obmývá ostrožinu u lidu zvanou Hradiskem. Plocha ta na severu přetržena valem 170 kroků dlouhým, nerovným, který však vede celkovým směrem východozápadním. Za jeho příkopem jest opět plocha rovinná, načež následuje příkop druhý, který kruhovitě obepíná vlastní hradisko, 664 kroků v ochozi, mající nad okolí příkře vyvýšené. K jihu se ostrožina súžuje a přechází v mírnější svah, taktéž uměle srovnaný. Odtud vede nahoru stará cesta nejprve po stráni, pak v délce 190 kroků přechází ve vývoz, jenž dosahuje znenáhla hloubky 2—6 metrů. Cesta ta ústí při jihozápadní straně na hradisko.

Podobných ohrad nalézá se po vlastech našich hojně; jsou ponejvíce ukryty hluboko v horách lesy porostlých, ne snadno přístupných.

Nejvíce ovšem nalézá se jich tam, kde se ubíraly hlavní proudy lidstva, hlavně kde se dály časté vpády nepřátel do země, tedy ponejvíce kolem průsmyků karpatských. K nim patří na př. hradisko u Velké (okr. Strážnice), které má přepěknou formu kuželovitou a vznáší se do výšky 639 *m* nad mořem.

---

[2]) Brandl Půhony II. 26.

Celé témě hory této je v obvodu bezmála jedné hodiny obklíčeno mohutným náspem kruhovitým, z hlíny nasypaným. Podobné ohrady jsou u Slopného, Újezda, Vysokého Pole, Lidečka, Javorníka, Blatnice, Boršic, Nechvalína, Bohuslavic, Kelčan, Vlkoše, Moravičan, Kunovic, Ústí, Kostelce, Podhradní Lhoty, Krahulova a j., jejichž stáří namnoze není úplně dosud zjištěno.

D) Zbývá nám dodati ještě něco o opevněních okamžitých, které z nouze a k vůli jistotě zbudovalo sobě vojsko té které strany.

Opevnění ta často brzy vymizejí z paměti a matou příchozího, jenž je za předhistorická sídla pokládati může. Zbudována bývají na místech dominujících, odkudž daleko široko viděti po kraji, aneb ovládají důležité strategické body. Bývají nejčastěji zřízena do čtverce a ohrazena příkopem, přes nějž jedna neb více zasypaných cest vede. Opevnění podobná nalézají se na př. u Horních Moštěnic (Švédské šance), Střížova (okr. Olom. šance), Lidečka (šance), Javorníka (šance) a j. K opevnění takovému náležejí i tak zvaná kola u Čejče a Mutěnic po stráních hojně se nalézající. Jsou to patrně opevnění jednotlivých stanů podoby kruhů 25 kr. průměru, kolem nichž vykopán příkop. Lid o kolách těch vypravuje, že pocházejí z dob Marie Terezie, která za hladu je nechala stavět a za každé jeho pořízení dvacetník zaplatila.

E) Popis hradů zděných nepadá již v rámec našeho pojednání.

Odpadkové jámy, hroby žárové a kulturní vrstvy.

Přistupujeme nyní ku popisu hrobů žárových a odpadkových jam a to napřed opětně těch, v nichž se ještě vyskytují střepiny staršího rázu, potom k nálezům, kde tyto úplně vymizely. Pěkným vzorem jest nám zaniklá osada tvaroženská (okr. Brno) (K.).

U Tvarožny jsou dvě cihelny, z nichž jedna těsně přiléhá ku severní straně obce, druhá však pošinuta něco na západ pod pamětní kopec tvaroženský, z něhož Napoleon řídil bitvu slavkovskou. Mezi oběma prostírá se malá rovinka zvaná „Krókarky“, do níž od severu se kloní poslední výběžky vysočiny českomoravské. Na této ploše nalézala se stará osada, po níž zůstaly mocná ložiska popele a j. odpadků, kteréž někdy tvoří souvislou vrstvu, jinde uloženy jsou v jamách podoby hranolů, nálevkovité, kulovité a p.

Ve vrstvách těch vykopali jsme hojně starožitností, n. př. přesleny, tkalcovské závaží, nástroje z parohu, pazourkové nože, přeražený kamenný klínek a železný srp a množství střepin často i ornamentovaných z nádob rázu staršího, méně rázu mladšího.

Osada tato rozšiřovala se patrně na východ. Forma jam ve hliníku, který k obci přiléhá, jest sice totožná, střepiny staršího rázu však vesměs již ustoupily nádobám na kruhu točeným s ozdobami routovými, vlnicemi a p. Zajímavo jest, že ozdobu tuto nalezl jsem i na jednom střípku vykopaném v západní cihelně rázu staršího.

Z jiných předmětů uvádíme pazourkové odštěpky, kostěné hroty a pěknou brusli.

Podobné nálezy učiněny i u Měnína (K), Telnice (K), Loděnice (K), Vérovan (T), Újezdu (T), Staré Vsi (T), Teršic (T).

Kterak znenáhla nádoby staršího druhu pracně ale dovedně vyrobené ustupují nádobám neúhledným rázu mladšího viděti, na osadě řeznovické.

Blíže Vel. Řeznovic, po levém břehu řeky Jihlavy, jest malá rovinka, přetržená průrvem zvaným „Potěhova zmola“.

Kulturní vrstva přechází zde často v jámy tvaru kotlů, často přes 2 *m* hlubokých, z nichž jeden byl i vydlážděn. Ve vrstvách nalezeno hojně železných předmětů, obroušené střepiny, brusle, zbytky tlustostěnných nádob mladšího rázu, mezi nimiž objevily se, ač velmi pořídku, ještě střepiny ve volné ruce hnětené.

Stejné kulturní vrstvy nalezeny u Velehradu, Mor. Budějovic, Lipůvky, Fryštáku, Kroměříže, Ledkovic, Hodonic; k nim dlužno částečně připočísti i kolové stavby olomoucké.

Znenáhla však střepiny keramiky starší mizejí docela a ustupují nádobám nevynikajícím sice krásou, za to snadno vyrobitelným. Nádob staršího rázu neznali již na příklad obyvatelé zaniklé osady zbejšovské (K).

Ve hlubokém údolí potoka zbejšovského (okres Brno), asi od místa, kde nyní vesnice do žlábku zasahuje ve tratích Brodky a Lísky pod lesnatou strání Kamínky zvanou, nalézala se velká staroslovanská osada, jejíž obyvatelé zanechali zde četných zbytků, a jejíž paměť se však i u občanů nynějších uchovala. Dle tradice stávala zde vesnice Studenec a dosud možno prý tu slyšeti hlahol zvonů; jindy tu pozorovány v noci jakés postavy. Jisto jest, že nynější úzká pole zde se vyskytující jsou dnem rybníka, jehož hráze doposud jsou patrny na pokraji lesa a v polích. U rybníka, na pokraji zmíněného svahu, stával mlýn, z něhož zbylo několik dolíků s nepatrným zdivem kamení.

Vrstva po staroslovanské osadě leží tu několik *dcm* pod povrchem a potok zbejšovský ji přerývá. Jámy odpadkové, z nichž i hroby zjištěny, vyznačují se tvarem koule ke dnu něco sploštělé a někdy ve krátké, ne velmi široké hrdlo vybíhající. Obsah prokopaných jam mým přítelem V. Čapkem nalézá se nyní v mých sbírkách a byl následující:

Výška okrouhliny prvé jámy byla 1·5 *m*, největší šířka 1·6 *m*, nejdůležitější nálezy učiněny ve vrstvě spodní, uložené asi 4 *dcm* ode dna, kterouž tvořila hlína tmavší. V ní ležela při stěně levé, východní, úplně zachovalá kostra psí v poloze přirozené, poněkud na boku, s okončinami pod trup složenými; vedle, blíže středu, ležela čelem nahoru hlava kozy, s pahýly 1 *dcm* dlouhými a s jedním obratlem.

Poblíž leželo asi $^1/_4$ stěny pěkné nádoby 2·5 *dcm* vysoké, nad ní skoro polovice menšího hrnéčka silně očazeného. Obě ozdobeny byly horizontálními řadami důlků. Mimo to bylo zde hojně střepin vesměs rázu mladšího, tři kostry ptáka zvící křepelky, kostra myši, porůznu zuby kozy, krávy, prasete, rozbité kosti trubicovité, na třech místech skořápky z vajec slepičích, kousky uhlí, dva nezřetelné kousky železa, malý hřeb z téhož kovu, tu a tam větší kameny, ploché pískovce permské nebo hranaté karbonské, často jako střepy začazené a opálené.

Nad touto dolní vrstvou tvořila obsah hrobu hlína něco světlejší, v níž byl tu onde zub, střep, kousky uhlí a větší kameny. Nahoře bylo opět několik větších plochých pískovců.

Asi 4 *m* odtud byla jáma druhá, o něco menší; obsahovala střepy téhož rázu, některé kosti a zuby kozí a kravské. kousky uhlí, dole více popelu; mimo to vyskytl se zde nůž železný, 8 *cm* dlouhý, silnou rzí pokrytý.

Třetí jáma byla též menší prvé a poněkud podlouhlá, obsahovala střepiny, z nichž jedna nesla na dně ozdobu podoby vypouklé kružnice s křížem uprostřed.

Čtvrtá jáma nalézala se již na blízkém svahu a srovnávala se velikostí a tvarem s prvou. V dolní vrstvě obsahovala kousky uhlí, něco střepů, zub kozí a čelist prasete a několik kusů rudy železné, na nichž byly patrné účinky delšího působení ohně. Důl vyplněn byl tmavou hlinou a kostmi, střepinami a opálenými kameny svorovými a křemennými.

Pátá prohlubeň měla týž obsah, na dně kousky uhlí, střepy, něco kostí zvířecích, na to něco větších kamenů a hlína.

Šestá jáma nalezena asi 12 *m* od prvé; tvar její byl zřetelně kulovitý, dole něco zploštělý, z čehož 1·1 *dcm* na výšku dutiny, 4 *dcm* na dosti úzké hrdlo připadá, kdežto šířka 13 *dcm* činí. Na dně ležela 4 *dcm* vysoko vrstva čistého sypkého popelu, jenž dole byl tmavý, nahoře trochu do červena. Tu nalezeno kus nádoby mladšího rázu s vlnitou čarou kolem; mimo to obsahoval hrob dva menší střepy, několik spálených částí kostí lebečných lidských a jednu ohořelou kost trubicovitou. Nad touto vrstvou bylo množství malých a větších kamenů, hlíny, z části polovypálené (s četnými otisky slámy) a popelu, porůznu kousky uhlí a 2 střípky. Vše bylo velmi sypké, obsah prášivý. Z celého vidno, že mrtvola položena byla do jamy na palivo a jím obložena, kteréž zapáleno; na to narovnáno kamení, jež spojeno vlhkou hlinou a tím mrtvola znenáhla spálena. Že hlina mezi kameny dávaná, bylo vlhka, blátiva, dosvědčuje ta okolnost, že polovypálena jsouc, přiléhala těsně ke kamenům, nesouc otisky jejich ploch a hran, což by nemožno bylo, kdyby teprv po spálení mrtvoly do hrobu byla vsypána za sucha. Hrob až ke hrdlu vyplněn jest hlinou sypkou i polovypálenou, popelem a kamením.

Z důležitého nálezu toho vidno, že naši předkové na Moravě skutečně hloubili jámy v podzemí a částečně v nich spalovali i těla zemřelých.

Z kulturní vrstvy jakož i z jam částečně rozrušených vykopáno hojně střepin mladšího rázu, dva kamenné klínky, zlomek ohromného mlatu přelomený a opálený, pazourkové nožíky, nucleus, železné hřebíky, šídla, hroty, násadce nože, z nichž jeden má držadlo ornamentované a závěsným otvorem opatřené, část mosazné sponky s měděnými hřebíčky a zlomky okrouhlého žernovu. Některé střípky obroušeny byly do kolečka, jiné pocházejí ze dna ozdoby vypouklé sekáčovým křížem, kruhem, v němž úhlopříčny naznačeny jsou.

Podobné nálezy učiněny i na trati „za mosty“. (K).

Ještě mladšího rázu jest osada brumovická.

Zde mezi Klobouky a Brumovicemi táhne se mírný hřbet, jehož nitro chová početně jam na průřezu podoby vejčité, při vrchním konci nálevkovitě rozšířených, vynikajících velkými rozměry.

Tak jsme prokopali jámu hloubky 2·75 *m*, šířky 2·20 *m*; obsahovala samý popel, střepiny a kosti domácích zvířat. Jiná ukrývala dva džbány pokličkami přikryté, vyrobené z černé, slídou promísené hlíny, podobající se svým rázem nynějšímu zboží ivančickému. Z jiných zbytků nalezen křesací kamének, četné kosti z vepře, krávy a kury. Z této byla zde lebka, kosti noh, ostruha, a vejce, v jehož nitru se nacházely četné drobné kůstečky, pocházející z nasazeného kuřete.

Trať, na níž osada stávala, jmenuje se „Harásky“, a tradice lidu vypravuje o ní, že zde stávala kdysi osada stejnojmenná.

Podobné zbytky nalezneme zajisté všude v nynějších obcích aneb poblíž, které svým původem zasahují před století XII., kdy nynější způsob stavby nebyl ještě v obyčeji.

Mocná taková vrstva nalezena na př. na Starém Blansku (K), v níž nalezeny hlavně zajímavé ozdoby dna, u Bořitova při staroslov. pohřebišti (K), Kokor, Bzence (Ma) (ve trati Bábí), Olšovic, Kelče, Višňového, Holubic, Vojkovic (K) (u vesnice), Němčic (K) (trať „Kratiny“) a j., jichž výčet a podrobný popis by nás daleko zavedl.

Žárové hroby popelnicové.

Již popisem zaniklé osady zbejšovské dokázali jsme, že staří Slované moravští spalovali své odumřelé jednak v jamách, jednak popel z nich do těchto sypali. Zbývá nám ještě dodati popis hrobů žárových, kdy popel ukládán jest do nádob.

První objev toho druhu učiněn v Brně (FM.). Na východním svahu kopce Špilberku, na skále, uložena jest kulturní vrstva, která hlavně při upravování sadů již několikráte byla proříznuta. Při tom nalezen ve skále zvětralého granitosyenitu hrob, který obsahoval skupinu popelnic tvaru hrnce křídélkou přikrytého a pokálu. Jedna nádoba měla podobu komolého jehlance menší základnou dolů postaveného. V roce 1864 taktéž v takovémto kotlovitém hrobě nalezena forma k lití z kamene dovedně vypracovaná, představující nějakou závěsnou ozdobu nebo část sponky, dva kusy opracovaného jeleního parohu a zbytek nádoby obrovských rozměrů, při okraji 4 cm. tlustý.

Podobné nádoby, popelem a dřeveným uhlím vyplněné, vykopány na místech, kde se nyní poštovní budova nalézá. (*FM.)

Ke hrobům toho způsobu přináleží i osamocená urna velikých rozměrů, vykopaná při kopání dolu na řízky ve farské zahradě v Předmostí. Nádoba ta, výšky 1 m., vyplněna byla spálenými kůstkami, popelem a hlinou, mezi čímž nalezeno hojné předmětů železných, polámaných drátů a j. (K.)

Pohřebiště kosterná.

Rozšiřováním křesťanství mezi starými Moravany záhy vzal za své způsob pohřbívati mrtvoly v prach obrácené. Z té příčiny nalezeno na Moravě také více pohřebišť tohoto rázu, a až v zemi této archaeologická věda více systematicky se pěstovati bude, pak najdeme zajisté k tomu dokladů velmi hojných.

Nejlépe tu prozkoumáno slovanské pohřebiště kosterné u Horních Dunajovic u Znojma. (P.)

Východní část osady tvoří mírné návrší, pod nímž se na straně východní dunajovický potok vine.

Když na návrší tomto z jara 1889 základy k nové školní budově kopány byly, přišli dělníci na pohřebiště. Kostry spočívaly na zádech temenem nejčastěji k severozápadu, řídčeji k západu obrácené. Ruce jejich byly buď vedle těla nataženy, jindy některá z nich, mnohdy i obě spočívaly na těle. Kostry jsou dětské i lidí dospělých, ve hrobě VI. kostra dospělého člověka měla setlelé zbytky kostry malého dítěte v obětí.

[illegible] obušími s esovitým zakončením, [illegible] jedna měla ruku zdobenou [illegible] nápis.

[illegible] VI. nalezen stříbrný denár shodující se s [illegible] známého nálezu rakvického, pocházející [illegible] XI. století, do kteréžto doby [illegible] posunouti.

[illegible] měly při sobě i zbraně, na př. [illegible] i nádoby známých slovanských [illegible] ležely v truhlách naší podoby, [illegible]

[illegible] a jistě i starší nalezeno v Mikulovicích [illegible] uprostřed městysu stojí na nepatrném [illegible] hřbitovní zdi ve hloubi 1 m. nalezl [illegible] šest větších a stejný počet menších kroužků s ∞ [illegible] některé při vykopaných kostrách, ostatní [illegible] ležely. Jedna z koster ležela nohama k [illegible] ruce měla k tělu přitažené, hlavu pak [illegible] k severu obrácenou. U hlavy nalezeny [illegible] straně pod sánkami, pod levým otvorem [illegible]. Nedaleko nalezen bezuchý hrnec se [illegible] ozdobou.

Jednou [illegible] ve pravěku moravském byly [illegible] rozsáhlé pohřebiště žárové rázu halštatského [illegible] kosterné staroslovanské. Koster [illegible] jest zničeno. Kostry leží zde ve [illegible]; některé z nich měly mezi nohama [illegible] jedné kostry nalezen stříbrný kroužek, [illegible] u Horodyscze v Polsku byl nalezen. U [illegible] po jednom obuší. Jedno jest tenčí a větší stříbrné, [illegible] konci charakteristické ∞, druhé jest v průměru [illegible] porouchané, třetí jest malý hákový kroužek s [illegible]. Průměr činí 1·5 cm., a [illegible] nalezeno také na pravé straně.

Nedaleko odtud [illegible] vyvýšené místo — snad mohyla, pod níž byly [illegible] kostry ve dřevěných rakvích, při nichž nalezeny i mince dosud [illegible]

V samém středu Moravy, [illegible] hlavního města, objeveno taktéž kostrové pohřebiště u [illegible] (MSM). Hned vedle obce v rovinné poloze směrem k severu [illegible] se rozsáhlé kulturní vrstvy, obsahující [illegible] střepy rázu slovanského. Střepy ty, známými ozdobami rýsované, vynikají se od [illegible] podobných nálezů velmi jemným provedením ornamentu. Nedaleko odtud odkryty tři kostry, z nichž dvě zdobeny byly po stranách hlavy esovitými kroužky původně pozlacenými. Jedna kostra vyznačovala se patrně kratší nohou, druhá měla ve svém lůně kostru dětskou.

Podobné hroby vykopal jsem i u **Bořitova** (K.). Nalézaly se těsně vedle hřbitovní zdi. První obsahoval kostru dítěte asi třináctiletého, směrem východozápadním ležící s obličejem poněkud schýleným. Levá ruka spočívala vedle těla, pravá zahnuta byla na prsou. Kostra zdobena byla 7 kroužky, z nichž 6 bylo malých s ∽ zakončením, jeden větší kruh neuzavřený. Tři z nich uloženy byly na pravé straně hlavy na sobě a kryly se asi polovicí tak, že přední ve směru kostry byl obrácen esovitým závitkem nahoru, ostatní dva dolů. Na levé straně hlavy uloženo obuší velké, uvnitř něho čtvrtý malý kroužek. Ostatní ležely poblíž klíční kosti.

Druhý hrob obsahoval dvě kostry nad sebou, od prvé 1·50 m. vzdálené. Vrchní kostra zdobena byla řetězem šesti obuší, která od ucha k uchu pod bradou vedla. Obuší jsou 6—6·3 cm. průměru a byla původně postříbřena. Stejně asi vzdálen byl třetí hrob od druhého. Obsahoval kostru dítěte taktéž řetězem 6 obuší zdobenou, z nichž 4 představovala hada s naznačeným očním obloukem, provrtaným okem, vytepanými šupinami, v kruhu svinutého, jehož ocas jest esovitě zakroucen.

Hrob čtvrtý byl valně rozrušen, a kostra původně uložena v jakési bedně z kamenů složené.

Taktéž blízko hřbitovní zdi nalezeny kostry ve **Vedrovicích**, v okresu krumlovském. Ve tmavé půdě nehluboko vykopány dvě kostry, z nichž jedna měla kolem krku asi 10 menších, ale massivních kroužků s charakteristickým S.

Do téhož stáří spadají i nálezy učiněné v **Citově** (K.) na Přerovsku. Zde kolem kostela nalézá se hřbitov, který se prostíral kdysi až pod odkap nynější školy. Když v letech 1781—1782 stará škola se stavěla, odebrána část hřbitova a proměněna na školní zahradu. Při nové stavbě školy vykopán v ní důl, v němž ve hloubi 1—2 m. naraženo na žlutavý jemný říční písek, Moravou sem naplavený.

Při tom nalezeno několik koster, často i nad sebou. Nejspodnější uloženy již v písku, na jehož průřezu tvary rakví dobře se odrážely. Jedna kostra měla u sebe nůž s kostěným držadlem, zdobeným koncentrickými kruhy, jiná skřivenou ostruhu s bodcem. Nůž jest zajímavý tím, že jeví na sobě patrné otisky tkaniny jakéhos šatu.

I v **Budišově**, okres třebíčský (škola v Budišově), vykopány kostry u nynějšího hřbitova, při jedné u ucha nalezeny zlomky velké železné náušnice.

V letech 1846 dal známý topograf moravský Řehoř Volný kopati po starožitnostech blíže zámečku **rybešovického** (okres Hustopeč) a odkryl celkém 20 koster směřujících od severu k jihu, které měly vedle sebe důležité přídavky, a proto budiž šíře o nich zmíněno.

1. hrob: kostra, u hlavy nádoba, na levo železný nůž, okolo hlavy spirálovitý drát a jantarové perle.

2. hrob: kostra, u hlavy pozlacený a postříbřený spirálovitý drát, skleněné a kostěné koraly, bronzová ozdoba a stříbrné náušnice. Náušnice jsou podoby neuzavřeného kruhu průměru 4 cm., vyrobeného ze dvou stočených drátů. Spodní polovice plochy ozdobena jest různými ornamenty podoby půlkruhů neb S.

3. hrob: kostra, při ní tři nádoby, z nichž jedna větší ostatních, kovová obručí; u nohou nádoba bez ucha, kus nože a hřebík, pak shnilé dřevo a obruče s vědérka.

4. hrob: kostra, ráfy, dvě ostruhy, železná sekerka, na levo u hlavy zlomek jiné sekery.

Hrob 5.—8. obsahoval kostry, z nichž pouze jedna měla při sobě sekeru a nůž, jiná střepiny z nádoby.

Hrob 9.—11. kostry ve hloubi jednoho metru bez hrobních darů, hrob 12. ve hloubi 2 m kostru, při níž nalezeny střepiny z nádoby. Dne 16. května vykopán hrob 13.—17., u dvou koster nalezen nůž a dýka, u poslední 8 skleněných koralů, emailovaná(?) kovová plotna, spirálovitý drát, u jiné kotel. Dva dny po té objeveny hroby 18.—20. ve hloubi 1 m. První kostra měla u hlavy nádobu, na krku koraly, druhá — dětská — na krku řezanou mušli, na ruce dva prsténky, třetí u nohou nádobu. 20. května vykopána kostra, mající při sobě nůž; 23. kostra dítěte, které mělo při hlavě nádobu, šíp, kopí a nůž. Hrob č. 23. nalézal se téměř 2 m. hluboko; kostra měla u hlavy dvě nádoby, na jejichž dně nalézal se popel, sekera a tři obruče s vědérka. Hrob 24. obsahoval kostru dětskou, při ní nalézaly se dvě nádoby, z nichž jedna svalená, a 3 kousky okras; hrob 25. kostru dospělého člověka s nožem.

Ze starších nálezů známo ještě pohřebiště židlochovické. Zde jsou dvě místa, kde se kostry nalézají: Prvé rozloženo na levém břehu Svratky směrem k Nosislavi, asi 400 m. od č. 170. Tamtéž se sesul břeh, voda pak vymlela na povrch mnoho koster směřujících hlavou k východu, a bývají často dvoje až troje nad sebou, jsouce odděleny od sebe 1—2 m mocnou vrstvou hlíny.

Druhý hřbitov nalézal se ve Farské ulici. Přišlo se na něj v č. 96 při dělání cihel. I zde byly kostry nad sebou taktéž trojnásobně. Nejspodnější jsou až 5 m. hluboko, nad těmi 1—1·5 m druhé, nad nimiž podobně vysoko třetí. Leží obličejem k východu; ve druhé vrstvě každá z koster spočívala na prkně nebo nějakém dřevě. Při nejspodnějších nalezeny skleněné perle, u jiných všech pak náušnice 3—5 cm. průměru z mědi, olova nebo cínu esovitě zakončené. Později nalezena kostra v poloze stojící se zlomky podobných náušnic a želvovým nožem, jiná kostra měla kromě náušnic na krku měděný drát. (Dokončení.)

◆

Devátý ruský archaeologický sjezd ve Vilně.

(1.—14. srpna r. 1893.)

Dle prvních nás došlých zpráv podáváme o sjezdu následující zprávu. Sjezd zahájen byl za dosti hojného účastenství a v kraji pro archaeologická bádání velmi výhodném. Čítát archaeolog Tatur jedině v minské gubernii na 30.000 kurhanů a okolo 1000 hradišť, počet, který jistě není úplný. Sjezd, jehož uskutečnění se tentokráte, jak předsedkyně hr. Uvarova v závěrečné řeči podotknula, postavilo takové množství překážek v cestu, jako žádnému druhému sjezdu, zasedal celkem jedenáct pracovních dní a v 25 schůzích projednal na 80 referátů.

Referáty tyto jako pravidlem v ruských sjezdech třídí se po skupinách. Nemůžeme si všech skupin důkladněji všimnouti. Zmíníme se několika slovy jen o těch, a v nich jen o těch přednáškách, které jsou pro slovanskou archaeologii nejdůležitější.

Ve skupině, jejíž látky se vztahovaly k historii Litvy a Ruska vůbec, vykládal A. J. Efimenko, A. I. Pavinskij, A. F. Měržinskij (O litevském „Krive“), A. A. Kočubinskij (Litevský jazyk a náš pravěk), L. Schmid, Linničenko a jiní, v skupině vztahující se k severozápadnímu kraji Rusi, specialně k městu Vilně G. Orlovskij (O počátcích města Vilna), G. Longinov, M. N. Berežkov, J. F. Kračkoskij, V. G. Veselovskij a Storožev. Ve skupině předhistorické archaeologie mezi 22 referáty zajímají nejvíce následující: V. Z. Zavisněvič „O drazích pohřbů v újezdě mozyrském, rěčickém a bobrujském gubernie minské“ (na základě rozkopání 627 kurhanů z X. věku; v nich převládají dlouholebci). Tatur hájil existenci bronzové doby v minské gubernii proti Antonovičovi. Antonovič popsal řadu kurhanů ze staré vlasti Radimičů (s kostrami, dlouholebců je 84·8 %), Ljuba Radziminski 20 kurhanů z doby kamenné z újezda ostrožského ve Volyni, hrabě de Fleury hroby z kraje mezi Gdanskem a řekou Narevem a bohaté neolithické sídliště a dílnu na kamenné nástroje v Kempě (u stoku Bobry a Nareva). Prof. A. von Bezzenberger z královecké university podal pak interessantní přehled charakteristiky starožitností východního Ruska a Litvy.

Jinou velmi zajímavou přednášku měl Vl. B. Antonovič „O bronzové době v poříčí řeky Dněpru“. Antonovič souhlasí s těmi, kteří již dříve prohlašovali, že na velké části dnešního Ruska nebylo bronzové doby, a železná kultura přímo sledovala za kamennou. Dle Antonoviče tři jsou příznaky existence doby bronzové: 1. nálezy bronzových předmětů, hlavně nástrojů a zbraní, pokud možno neojedinělé, 2. nálezy dílen na bronzové nástroje s kadluby, šlakami a pod., a 3. nálezy hrobů rázu doby bronzové. Bronzová kultura vnikla do Ruska ze dvou stran, ze dvou center; ze střední Asie (rozvila se hlavně v Biarmii, dále však ve svém celku nedošla) a z přední Asie přes Černé moře a od středu Evropy, jež vnikla až k Dněstru, Smotriči a k záp. Buhu. Mezi těmito hranicemi, v středu Rusi bronzové kultury dle všeho nebylo, ani ve Finsku ani v Litvě, Bělorosiji ani v poříčí středního Dněpru. (Jen je v novorosijském kraji, ač původ její je tu nejistý.) Všude bronzové a měděné věci nalézáme už se železnými. Prof. Anučin nesouhlasil však v mnohém a připouštěl existenci jakési bronzové doby, ukazuje zároveň, že třetí její pramen přišel od Kavkazu, který měl věk bronzový. I ve Finsku, Polsku a záp. Rusi jsou dle něho zřejmé toho stopy.

Delegát petrohradské archaeol. komise A. A. Spicin podal pak pěkný přehled starožitností z končin slovanské Rusi; vylíčil různé druhy v konstrukci kurhanů, náležejících různým slovanským kmenům.

Selivanov popsal pohřebiště borkovské u Rjazani, Vl. Sizov hradiště ďakovské nedaleko Moskvy. Na sjezdě se však rozcházela mínění o tom, jsou-li to ještě památníky slovanské čili finské. Anučin podal zprávu o stopách trepanací v Rusku, paní Melniková o 40 dílnách na kamenné nástroje v poříčí Dněpru, Linničenko o starožitnostech města Glinska v poltavské gubernii, kníže Pavel Ars. Putjatin o klassifikaci předmětů kamenné doby v Rusku (baron de Baye byl proti ní), Popov o pevnosti Sarkelu mezi Donem a Volhou, Sluckij o otázce kamenných bab, Dr. Píč zaslal referát o svých výsledcích v bádání české archaeologie.

Také v sekci věnované památkám jazyka a písemností pronesena byla řada referátů prof. Vladimirova, Sobolevského, Sozonova (k otázce o původu ruských bylin), Karského, Sobolova a Bogorodického, v oddílu církevních starožitností účastnili se výkladů akademik Vasiljevský, prof. Kirpičnikov, Petrov, Istomin, Suslov, Averanius (o drogičinských plombách), hrabě de Fleury, baron de Baye, Trojický.

V sekci ethnografické mezi jinými P. J. Tichovský vykládal o úpadku národní písně u Rusů, Sobolevský o topických názvech a jich významu v historické ethnografii. Referáty o byzantské kultuře, o starožitnostech klassických v Rusku, o archivech (D. J. Samokvasova a jiných) pomíjíme. Na konec Běljajev předložil projekt na zřízení nového archaeologicko-ethnografického musea.

Desátý archaeologický sjezd konati se bude dle lednového usnesení předsednictva v Rigě od 1. do 20. srpna 1896, a věnován bude, jak přirozeno, hlavně bádání v starožitnostech krajů baltických. Sjezd má být spojen s výletem do musejí kraloveckých, a zároveň s krajskou ethnografickou výstavou. *N.*

Kritiky, referáty a literatura.

Dr. J. N. Woldřich. **Zur Vorgeschichte Böhmens.** Wien, 1894. Separat-Abdruck.

Jest to otisk článku uveřejněného v díle „Österreichische ungarische Monarchie in Wort und Bild". Práce neveliká, ale velice interessantní pro naše kruhy odborné. V nynější době rozkvětu české archaeologie, kdy tolik nových myšlének a otázek kvasí, budí ovšem přirozeně velikou zajímavost, jak se k různým těm otázkám a hypothesám staví všestranně uznaný autor, jehož jednotlivé náhledy o české době archaeologické byly sice velmi dobře známy, ale jenž jejich souhrn, ucelený v obraz, poprvé tuším zde předvádí.

Poslední dobu pokusilo se více pracovníků u nás podobný obrázek se svého stanoviska nakreslit, vedle prof Woldřicha ještě prof. Píč ve svém archaeologickém výzkumu středních Čech a prof. Smolík v Ottově slovníku naučném.[1] Prof. Smolíkovi se práce nezdařila, a referent nemá dosud žádné příčiny, aby slevil něco z posudku kdysi v Českém Lidu uveřejněného (I, str. 609). Také je proto práce p. Smolíkova v stálém odporu s prací p. Woldřichovou. Ale i s prof. Píčem v důležitých bodech se prof Woldřich rozchází, na př. v otázce českého neolithu, jehož se zde proti mínění prvého vřele zastává. Referent sám jen v málo bodech méně důležitých k jinému se kloní náhledu.

Obsah kapitoly „Doba palaeolithická" je dobře znám. Tvoříť tato perioda v střední Evropě nejvlastnější rayon prací autorových, jimiž se stal také uznanou kapacitou v celé Evropě. Člověk dle prof. Woldřicha žil již v té době v Čechách; sledy jeho jsou hlavně nálezy sudslavické, pak nálezy v Lubné u Rakovníka, v Prachovských skalách u Jičína a jiné méně důležité a jisté. Mosteckou lebku klade Woldřich do doby mladší.

Doba neolithická v Čechách existovala. Svědčí pro to množství sídlišť (nejstaršího rázu je na př. sídliště u Lopaty a Bzů pak u Řepína blíže Mělníka) i hrobů. Pouze jižní Čechy dle všeho nebyly buď vůbec obydleny nebo jen velmi řídko. Dobu bronzovou nezahájil v Čechách nový lid, ale bronz přišel sem obchodem; ovšem se brzy i doma počaly robiti předměty z tohoto kovu. Mezi nejstarší naleziště doby kovové patří ty, které stojí na rozhraní neolithu a doby bronzové, na př. hroby v okolí Lovosic, u Předboje, Velké vsi, Přerova atd. Později je už skupina únětická.

Doba železná povstala u nás také pomalým vývojem, a to stykem s kulturou jižních zemí, t. zv. hallstattskou. Do ní řadí spis. zejména mohyly milavečské, mohylu u Dobré blíže Unhoště, u Rovné, u Plava, Husína, část v poříčí Klabavky, hroby u Brozánek atd

Pole popelnicová datují se správně již od doby bronzové. Spisovatel se určitě nevyslovuje o národnosti obyvatelstva, jež je zakládalo, ale dle všeho má je za slovanské. Doba laténská v Čechách přivoděna byla vlivy západními. Spisovatel nestaví se proti mínění, že by naše hroby rázu laténského nenáležely gallskému kmeni Bojů, jenž je historicky v Čechách zajištěn. Doba přechodní od doby latènské do doby Přemyslovců ukazuje u nás hojné vlivy římské, jež se ostatně již na konci doby latènské počaly ukazovati. Do konce této doby do 5.—7. století řadí spisovatel hroby vinařické a podbabské s typy merovinskými, Úherce a Pátek do 7.—8. století. Žalov je asi starší, želenecký hrob datuje se do 10.—11. století

---

[1] Také referent dovolí si sem přičísti příslušné stati v díle „Lidstvo v době předhistorické".

V této době znamenati lze v celé zemi ochuzení, zaviněné jednak úpadkem obchodních styků země s jihem a východem následkem bouřlivých stěhování národů. Ale i domácí industrie upadla, jak hroby s esovitými záušnicemi prozrazují.

Po té následuje neveliká ale pěkná stať o hradištích; tato zakončena je několika řádkami věnovanými otázkám ethnologickým.

Jak jsme již řekli, nestaví se spisovatel příkře proti náhledu, že země byla kdysi osídlena gallskými Boji a germanskými Markomany. Prvým by se musily přičísti nálezy z doby časně tènské, druhým z doby pozdně tènské. Ukázáno je dále na to, jak od doby neolithické přibývá brachycefalů. Zde dlužno něco opraviti. Článek byl napsán a k tisku upraven před 2 lety Tím se vysvětluje, že spisovatel udává ještě jen 20% dolichocefalů v době pozdní proti mnohem většímu počtu brachycefalů.

Nálezy posledních 2 let změnily však tento poměr, dlouholebí a krátkolebí udržují se ještě v pohřebištích s esovitými záušnicemi v rovnováze.

Výběr obrazů, jež provázejí článek, je velmi pečlivý a vhodný. Důležité jsou ještě odstavce připojené na konci kapitol o fauně, s kterou v té které době člověk v Čechách byl ve styku. Kapitoly podobné scházely dosud všude v celkovém líčení české praehistorie.

Neveliká práce prof. Woldřicha, upoutá jistě pozornost všech českých badatelů. My se těšíme z toho, že s ní téměř ve všech hlavních bodech jsme stejného mínění. *N.*

Jaroslav Palliardi. **Výzkumy předhistorické na jihozápadní Moravě.** I. Hroby se skrčenými kostrami Olomouc 1894.

Dosti objemná knížka jest jen zvláštní otisk článků spisovatelových z minulého ročníku Časopisu vlasteneckého spolku musejního. Nechtějíce proto opakovati, co jsme již jinde v Českém Lidu (III., str. 187, 379) o obsahu vyložili, jen stručně upozorňujeme ještě jednou na tuto pěknou a důkladnou práci. Spisovatel se zdarem se pokusil pracovati i v disciplinách, jež největší část našich pracovníků jen velice povrchně zná, na př. v kraniologii, a vyšinul se touto prací na jedno z nejpřednějších míst na poli moravské archaeologie.

Knížečka obsahuje popis hrobů se skrčenými kostrami v Oblekovicích a Vrbovci u Znojma s rozhledem po nálezech podobných. Následovati budou sídliště a hradiště. *N.*

K. J Maška. **Výzkumy na tábořišti lovců mamutích v Předmostí r. 1893.** Praha 1894. Rozprav České akademie třídy II., r. III., č 9. (Bez titulu na obálce!)

Ke známému sporu mezi Wankelem a Steenstrupem na jedné a spis. s jinými na druhé straně poskytlo kopání v zahradě Chromečkově v Předmostí roku loňského nový dosti bohatý material.

Zvířena diluvialní doplněna byla mnohými pěknými kusy (hlavně z mamutů; i hnáty úmyslně roztříštěné). Na jednom místě leželo 13 klů na sobě naházených, jinde se přišlo na 4 lebky mamutí vedle sebe stojící. Nástrojů kamenných, zhotovených rukou lidskou, napočetl řed. Maška na 3000 (nejvíce nožíků z pazourku, rohovce, křemene a pod). neporušených mezi nimi asi 500. Nové jsou dvě sekery z přibroušeného vápence Kostěných výrobků je velmi málo, hojnější jsou již sloňové (i ornamentované).

Do naleziště diluvialního stáří zasahovaly také dvě popelovité jámy z pozdějšího věku, s černou ornicí, kostmi zvířat, nožíky z pazourku a střepy nádob, kteréž však s dobou mamutí u nás nemají co dělati.

Celkem potvrdily loňské nálezy znova původní mínění, dle něhož člověk zde žil kdysi současně s mamutem. *S.*

Congrès international d'archéologie préhistorique et d'anthropologie. XI. session à Moscou. Tome I. et II. Moscou 1892—93.

Oba díly jednání minulého sjezdu jsou již hotovy První díl obsahuje všechna větší pojednání sjezdu zaslaná, byť i nepronesená, díl druhý protokoly vlastních schůzí a zprávy ostatní.

V díle prvním seřaděny jsou v obsahu příspěvky v 5 odděleních, jež i my zde budeme sledovati. V oddílu prvním „Géologie et paléontologie dans leurs rapports à l'homme primitif" obsažena jsou následující pojednání: S. Nikitin "O složení diluvialních depotů v Rusku se vzhledem k člověku předhistorickému." Článek obsahuje přehled všech diluvialních nálezů ruských do r. 1892. Stejného obsahu je následující stať F. Černyševa „Přehled depotů postterciarních a jejich vztahy ke kultuře předhistorické na severu a východu Ruska". Menší práce uveřejňují dále O. Clerc o jeskyních uralských a Dm. Anučin o zbytcích medvěda jeskynního a tura fossilního nalezených v Rusku; jinou práci, jednající o diluviu sibiřském z okolí Krasnojarska (gub. jenissejská) podal J. Savenkov. Poslední sem spadající práce je velmi zajímavá stať V. Dokučajeva „O stepi ruské jindy a nyní." I on zde dochází k výsledku, že člověk ruský v okolí Poltavy viděl ještě velký ledovec skandinavský, a byl svědkem tvoření se jižních ruských veletoků

Oddíl druhý „Archéologie préhistorique, les kourganes et les gorodichtschés exceptés" obsahuje: G Chauvet „Srovnání primitivních industrií Francie a Asie". Jde tu o otázku, může-li se třídění předhistorického průmyslu, jak se v Evropě a hlavně ve Francii užívá, upotřebiti také na předhistorickou dobu asijskou. Spisovatel odpovídá: ano. Celkem byl vývoj týž, po době paleolithické neolith, pak bronz a doba železná. Někdo rozeznávati lze i periody menší, na př v době kamenné v Indii, v Sibiři. Ale zbývá ještě mnoho objasniti, a bude dobře při nynějších velkých pracích kommunikačních k věci té přihlížet. Lubor Niederle „Poslední výsledky předhistorické archaeologie v Čechách a její vztahy k Evropě východní". Obsahuje stručný přehled české předhistorie dle posledních bádání, při čemž se autor rozhoduje na základě některých důvodů pro slovanskost polí popelnicových a původní dlouholebý typ Slovanů, což později jinde šíře a důvodněji zastával. (Článek psán byl koncem r. 1891.) C Barriere-Flavy „O hrobech barbarských z doby Visigothů na jihu Francie". Hrabě Cassiny „O nefritu v Číně" („iuy") O. Clerc „O domnělých nálezech nefritu v pohoří uralském". Jsou pochybné, neboť se tu jedná asi o nerost jiný. Kníže P. Putjatin „Ohryzené kosti v nálezech z doby diluvialní a neolithické". Zajímavá je stať týkající se ohryzených kostí lidských z ruského nálezu v Bologém. V. Peredolskij „Paleolithická doba v okolí města Velkého Novgorodu". Jedná se tu o předůležité naleziště z doby neolithické na uročišti zvaném „Kolomcy" a vtoku řeky Volchova do jezera ilmenského Našlo se tam ohromné množství hrubých kamenných nástrojů z pazourku, tisíce střepů hrubě ornamentovaných a množství opracovaných kostí zvířecích, mezi nimi i kosti lidské a 5 lebek. Peredolskij ustrojil r. 1893 v Petrohradě celou zvláštní výstavu svých nálezů odsud.

Oddil třetí: „Kourganes et gorodichtschés", jest na sjezdu v Rusku konaném poměrně slabě zastoupen. Patří sem články: A. Spicyn), „Gorodišče na severu Rusi" (jedná se o bydlišti s hojnými zbytky kostí" P. Krotova „Dílny na kamenné nástroje v kraji jaranském gub. vjatské a V. Peredolského „O žalníku (pohřebišti) jurjevském nedaleko Velkého Novgorodu" (kurhany s kostrami). K tomu přistupuje ještě malý článek M. Brandenburga o nádobkách, jež staří Skythové nosili zavěsené u pasu.

Oddil čtvrtý: „Anthropologie" obsahuje zajímavou stať P. Topinarda o pojmu plemene v anthropologii, M Gilčenka práci o váze mozku některých kmenů kavkazkých, D. Anučina o starých deformovaných lebkách nalezených v Rusku. (Srv. o tom Český Lid III., str. 186.) Velký zájem, třebas i odpor, vyvolává v mnohém článek Kollmanův: „O plemenech evropských a otázce arijské“. Shrnuje tu své, již odjinud známé výsledky. Od doby neolithické až po dnešní den existují v Evropě 4 plemena: 2 dlouholebá (s úzkým a s širokým obličejem) a 2 krátkolebá (podobně rozdělena) Všechny tyto typy nemění se žádnými vlivy, jsou definitivné, ale skřížily se navzájem. Zároveň nám svědčí anthropologie proti původu indickému ras evropských. V Indii se nenašla příbuznost fysická, ovšem intellektualní spojení kdysi existovalo.

Oddíl pátý „Ethnographie préhistorique“ obsahuje práce: J. Smirnova „Příspěvky k ethnografii předhistorické středního a severovýchodního Ruska“ (o paletnologii Finů), M. Trojického „Stopy pohanství v kraji mezi Obou a Donem“ (stopy kultu kamenů, stromů a ohně), E. Chantrea „Projekt nové nomenklatury kmenů asijských“ spolu s žádostí o novou revisi jmen, a dva články A. Ivanovského o simultanní existenci spalování a o kamenných babách.

Na konec celého dílu připojen je velký článek, souhrn všech prací Anat. P. Bogdanova v ruské anthropologii: „Které plémě je nejstarší v centrálním Rusku?“ O článku, který je velice důležitý pro anthropologii slovanskou a mluví svými výsledky pro původní dlouholetý typus Slovanů, přinesl Český Lid již loni obšírný kritický referát (II., str. 402).

Druhý díl jednání sjezdu (silný 358 + 64 + 24 stran) obsahuje v části věnované předhistorické archaeologii následující rozpravy: L. Sireta „Bádání archaeologická ve Španělsku“, P. Giroda a E. Massenata „Nové předhistorické nálezy v údolí Vézèry“ (o diluvialních nálezech v jeskyních Gorge d'Enfer, Laugerie Basse, Laugerie Haute), M. Obolonského „Lebky z jeskyň krimských u Sundurli-Koba“ (náležející nejspíše Tatarům); E. Chantre podal odpověď na otázku položenou A. Bogdanovým „Jaké jsou dosavadní výsledky anthropologických a archaeologických bádání v Kavkazu“, R. Virchow promluvil o tom, jak se mění problémy, o kterých jednají sjezdy anthropologické. Baron de Loë podal přehled doby bronzové a železné v Belgii, P. Kudrjavcev referoval o stopách předhistorického člověka na stanovišti z mladší doby kamenné u Volosova (gub. vladimirská) baron de Baye o skulptovaných stélách kamenných z doby kamenné, nalezených ve Francii, a o východním původu zlatnické práce vykládané, kterou po jeho známém mínění přenesli k nám do Evropy Gothové od břehů Černého moře. Další menší články jsou: I. Savenkov „O stopách doby neolithické v gubernii jenissejské“, hrabě L. de Fleury „Hřbitovy starého kraje Jadzwingů“, V. Polivanov „Exkurse do poříčí Volgy“, D. Anučin „Poznámka o některých mečích bronzových“ a P. Nefedov „Kurhany v stepi kirgizské“.

Stejně bohatý je oddíl anthropologický. Nejznamenitější prací v něm je článek Zografův „O anthropologickém typu Velikorusů středoruských gubernií“, výtah to z jeho velkého současně se sjezdem uveřejněného díla, o němž přinesl již Český Lid obšírnou úvahu v tomto ročníku na str. 87. Týž připojil k tomu i sdělení svých zkušeností při měření živých osob spolu s několika novými návrhy k methodě jeho. — Velmi závážnou práci podal E. Dementijev „O vlivu rasy, podmínek hygienických a socialních na tělesný rozvoj člověka“ a M. Zeland: „Temperament s hlediska psychologického a anthropologického“. E. Chantre shrnul výsledky dosavadních anthropometrických bádání v Kavkazu, N. Jadrincev podal přehled vědění o mongoloidských národech sibiřských. Do anthropologie fysiologické spadá dále práce J. Oršanského „Dva typy anthropologické v rodině. Úvod k studiu dědičnosti“ do — antropometrie řada následujících článků: Aurel Török „O reformě kraniometrie“, L. Stieda „O různých tvarech příčného švu patrového,“ M. Benedict „O principech kraniometrie“ a G. Sergi „O nové methodě klassifikace lebek lidských“. Všichni tři reformatoři kraniometričtí nepodali však ve svých přednáškách nic nového, než to, co odborníkům již dříve bylo známo a nač jsme měli příležitost i v Českém Lidu upozorniti (srv. II., str. 130, 540, III., 358). Názory žádného z nich, nejméně tuším Sergiovy, nepotkaly se s úspěchem

Sem přiřaďujeme ještě zbývající práce: D. Anučina „O některých datech kraniometrických nynějšího obyvatelstva v Moskvě“, G. Sergiho „O prvotních obyvatelích pobřeží středozemního moře“ a J. Smirnova „O kanibalismu a lidských obětech u starých Finů na Východě“.

Pak následuje ještě podrobný protokol jednotlivých schůzí a seznam členů sjezdu. Těch, jež skutečně přijeli, bylo málo, vkladů však zaplaceno bylo dosti, z Ruska na 350, z ciziny 167. *N.*

Památky archaeologické a místopisné. Redaktor dr. J. L. Píč. Dílu XVI. seš. 3.—4. (1893.)

V. Schmidt. Archaeologický výzkum údolí svatojiřského (str. 113.). Pokračuje se v popisu nálezů vykonaných p. ředitelem J. Felcmanem, jejichž část již v předešlých sešitech byla projednána, Zde se líčí pohřebiště se skrčenými kostrami u Holubic (ráz únětický) a hromadný nález bronzů (náramky, dýka, srp atd.) od Minic. J. Koula. České šípy z XV. věku (str. 139.). Fr. Mareš. Materialie k dějinám umění, uměleckého průmyslu a podobným (str. 141.). Výpisky z archivů. Ed. Fiala. Nález praehistorických mincí (str. 157.). V Nechanicích našlo se několik gallských mincí „duhových misek“. F. Bareš. Zvonaři a konváři mladoboleslavští (str. 169.). V. Schmidt. Archaeol. výzkum údolí svatojiřského (str. 243.). Popisuje se dále předhistorické sídliště s popelovitými jamami u Knovíze. Spis. datuje je do doby hallstattské. Zajímavy jsou jámy ty zbytky lidských kostí, které nesou na sobě zřejmé stopy úmyslného roztříštění, z čehož lze soudit na to, že byl tuk z nich požíván, jako z jiných kostí zvířecích. To zřejmě dokazuje v následujícím článku Dr. Matiegka „Lidožroutství v předhistorické osadě u Knovíze a v předhistorické době vůbec“ (str. 285.). Dr. J. Píč. Paběrky rukopisné (str. 302.). Pokus z obrázku představujícího Čingischána s čaroději na zámku častolovickém, nálezu staré stráže na kopci Skále v Černém lese u Přestic, a výkladu názvu „Hrubé“ skály u Turnova — hájiti pravost rukopisu královédvorského. *N.*

Zeitschrift für Ethnologie. Organ der berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Redactionscomission: A. Bastian, R. Virchow, A. Voss. Bd. XXV. Berlin 1893. — Dr. R. Kaindl. Ein deutsches Beschwörungsbuch (str. 22.). Dr. Moriz Hoernes. Grundlinien einer Systematik der praehistorischen Archaeologie (str. 49.). Obsah tohoto výborného článku podali jsme již v Č. Lidu I. ročn. na str. 185. Ed. Krause und Dr. Otto Schoetensack. Die megalithischen Gräber (Steinkammergräber) Deutschlands (str. 105.). Popisují se zde hroby ze Staré Marky v pruském Sasku, s pěknou povšechnou předmluvou. Hroby jsou z doby neolithické, je jich dosud zachováno 45 (dle starších zpráv bylo jich 190). Jsou hrubé kamenné komory, někdy s kruhem kamení kolem nasypané mohyly. Kostry jsou úplně zetlelé, ale ležely. Milodary tvoří nejvíce kamenné nástroje a keramika, stopy kovu náležejí pohřbům pozdějším. *N.*

Verhandlungen der berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Berlin 1893. Z velice bohatého obsahu uvádíme tu jen nejdůležitější články: Waldemar Beck. Archaeologische Forschungen in Armenien (str. 61.). O. Olshausen. Über die angeblichen Funde von Eisen in steinzeitlichen Gräbern (str. 89.). Přehled všech oznámených nálezů. Kritika musí je však uznati za nesprávné a tím padají i theorie Hostmannovy, jež na nich byl kdysi zbudoval. Není ani jeden jistý případ znám, kde by železo bylo už v neolithickém nálezu Lissauer. Drei Bronze-Analysen des H. Helm (str. 130.). Brückner. Ergebnisse von Schliemann's letzter Ausgrabung auf Hissarlik (1890) str. 136. A. Götze. Menschenopfer im Bärenhügel bei Wohlsborn (Sachs. Weimar) str. 142. W. von Schulenburg. Giebelverzierungen in Norddeutschland (str. 149.). G A. Schierenberg. Neue Ansicht über Entstehung der Schlackenwälle (str. 154.). Srv. o tom Č. Lid III. str. 192. P. Ascherson Die Sage vom Goldkraut (str. 164.). O. Olshausen und Bartels. Über Alsenpemmen (str. 197., 198. . Bastian. Die Schöpfungssagen der Polynesier (str. 211.). Fr. Boas. Sagen der Indianer in Nordwest-Amerika (str. 228.). M. Weigel. Die Ausgrabungen in Hissarlik (str. 306). Srv. dále o témž i listy Weigelovy a Dörpfeldovy na str. 322. Rud. Virchow. Schädel aus oberbayrischen Gräbern (str. 323.). Z doby bronzové, dolichocefalní, dvě z doby pozdní, z nichž jedna středolebá, druhá krátká. A. Götze. Palaeolithische Funde von Weimar (str. 327.). P. Putjatin. Funde aus dem ersten Eisenalter in Bologoje, Russland (str. 335.). Důležitý nález, řídký v Rusku. W. Townsend Porter. Untersuchungen der Schulkinder in St. Louis in Bezug auf die physischen Grundlagen ihrer geistigen Entwickelung (str. 337.). Velmi důležitý článek. Praktický jeho závěr vyjadřen jest následovně: Žádné dítě, jehož tělesný vývin zůstal pozadu za průměrem jeho věku příslušicím, nemělo by býti připuštěno do třídy vyšší než je průměr jeho stáří, leda by lékařským vyšetřením bylo zjistěno, že síly jeho jsou s to vyhověti požadavkům na ně kladeným. F. von Luschan. Über altorientalische Fibeln (str. 387). Dr C. Heintzel. Über den Fettgehalt norddeutscher Urnenscherben (str. 401.). R. Forrer. Römische Gefässe mit farbiger Bleiglasur (str. 425., srv. i 553.). Římané dobře znali olověnou glasuru, což se dosud popírá. O. Olshausen. Vorgeschichte Helgolands (str. 500.). S literaturou. O Olshausen. Über Säbelnadeln (str. 528). Nezná našich bojných nálezů. Dr. Bartels. Beiträge zum Steinbeil-Aberglauben in Nord-Deutschland (str. 558.). Th. Gluck. Anpassung bei Menschen (str. 614.). *N.*

Archeologial Értesitö. Redaktor Hampel József. Díl XIII. Sešit 1.—5. (Pešt 1893.)

Otto Hermann. Paleolithický nález v Miszkolci (str. 1.). Srv. o tom Č. Lid III. str. 284. Géza Nagy. Mohyly u Alsó-Szent-Ivány (Fejér) str. 28. Z doby pozdní. R. Fröhlich. Zbytky římského táboru u Pilio-Maróthu (str. 38.). L. Bella. Existovaly kolové stavby na jezeře fertöském? (str. 97.). Géza Nagy Hroby starých Hunnů (str. 103). M. Wosinszky. Nástroje z kostí, rohů a parohů z bydliště lengyelského (str. 118). F. Milleker. Měděné nástroje předhistorické nalezené mezi řekou Dunajem, Tiszou a Marošem (str. 126.). G. Téglás. Památky po starých dolech u Nagy-Almásu (str. 133.). Ondřej Jósa. Nalezy z doby bronzové v župě szabolcské (str. 165.). Koloman Darnay. Nález v hrobě u Galamboku (str. 170.). Z doby gallské. M. Wosinszky. Kamenné nástroje ze stanice lengyelské a jich hotovení (str. 193) G. Téglás. Lázně a doly římské z Kis-Kalanu v župě huňadské (str. 202) Dr. Aug. Sötér. Pohřebiště u Bezenye (župa mosonská) str. 211. Z doby stěhování národů. Ant. Pór. Hroby šlechticů uherských (str. 223.). Ondřej Jósa. Nález z doby bronzové u Tisza-Szent-Martonu (str. 259.). Theodor Lehóczky. Starožitnosti z župy berežské (str. 260). Fr. Cumont Pomníky kultu Mithrova v Uhrách (str. 289.). Felix Milleker. Předhistorická stanice u Szerb-Keresztúru (župa torontálská) str. 300. Důležité naleziště z doby kamenné a počátku doby bronzové, se zajímavou keramikou. Géza Nagy. Ráz hrobů hunnských, avarských a hrobů pohanských Uhrů (str. 313.). Theodore Lehóczky. Památky v župě turčanské (str. 345.) Albert Kovách. Hrob bojovníka z Tisza-Zughu (župa peštská), z konce doby předhistorické (str. 354.). Petr Cséplö. Pohřebiště z doby Arpádovců (str. 356.). J. Hampel. Nálezy rázu skythského v Uhrách (str. 385.) Velmi důležitý článek. Věci skythské (ba docela i sibiřské typy) jsou v Uhrách dosti hojné (dýky, meče, zrcadla, kotliky, zvonce a pod.). Gabriel Téglás. Římské doly v Dacii (str. 408) Viktor Myskowszky. Památky župy oravské (str. 425.). K tomu se pojí ještě jednou taková řada zpráv a článků menších.

M.

Regalia Em. **Note sulla nuova classificazione umana** del Prof. G. Sergi (Archivio p. l'antr. e l'ethn.) Firenze, 1893. Extract.

Bastian A **Vorgeschichtliche Schöpfungslieder** Berlin, 1893.

Sergi G. **La várietà umane.** Torino, 1893. Sep. otisk.

Orsi Paolo **Di due sepolcreti Siculi nel Territorio di Siracusa.** Palermo, 1893. 20 str.

De Hoyos Sainz L. **Técnica antropológica.** Madrid, 1893.

Tomaschek Wilhelm. **Die alten Thraker.** Eine ethnologische Untersuchung. II. Die Sprachreste I. Hälfte. Glossen aller Art und Götternamen. (Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosphisch-historische Classe. Band CXXX.) Wien, 1893.

Woldřich Dr. J. N. **Reste diluvialer Faunen und des Menschen aus dem Waldviertel Niederösterreichs** in den Sammlungen des k. k. naturhistorischen Hofmuseums in Wien. Mit 6 Tafeln und 9 Textfiguren. (Besonders abgedruckt aus dem LX Bande der Denkschriften der mathematisch-naturwissenschaftlichen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.) Wien, 1893. II + 70 S.

Grosse Ernst. **Die Anfänge der Kunst.** Freiburg i. B., 1894. (J. C. B. Mohr.)

Richlý Heinrich. **Die Bronzezeit in Böhmen.** Mit LV Tafeln und einer Karte Prag, 1894 VIII + 216 pp. Přineseme příště obšírný referát

Jelínek Břetislav. **Materialien zur Vorgeschichte und Volkskunde Böhmens.** II. Theil. (Wien, 1894.) Přineseme referát.

Hauser K. **Die alte Geschichte Kärntens** von der Urzeit bis Kaiser Karl dem Grossen, neu aus Quellen bearbeitet. Klagenfurt, 1893. Obsahuje i pěkný přehled materialů předhistorických. Počínaje dobou hallstattskou líčí spisovatel dále dobu okupace gallské, římské a bavorské. Poslední kapitola věnována jest otázce příchodu Slovanů.

Bielenstein A. **Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert.** Petrohrad, 1892. 4°, stt. 548 Mit Atlas der ethnol. Geographie des heutigen und praehistor. Lettenlandes. Petrohrad, 1892. Cena 7 a 2 ruble.

А. Маркевичъ. **Городъ Качибей или Таджидей, предшественникъ города Одессы.** Одесса, 1893.

Николай Харузинъ. **Обзоръ доисторической археологій въ Балтійскихъ губ. по трудамъ мѣстныхъ изслѣдователей.** Revel, 1894. 8°. 151 stran.

Sergi G. **Catalogo sistematico delle varietà umane della Russia.** Padova, 1893. (Estr. Bull. Soc. Veneto-Trent. die Science.)

Радловъ В. В. **Труды Орхонской экспедицій. Атласъ древностей Монголій.** С.-Пб. 1892. 70 tabulí.

Дрогичинскія пломбы **изъ коллекцій К. В. Болсуновскаго.** Кіевъ, 1892. In folio 21 tabulí.

Покровскій Ѳ. В. **Археол. экскурсій по Виленской губ.** Вильна, 1893. 8°. 50 stran.

Дневникъ **разкопокъ Борковскаго могилника.** Рязанъ, 1893. 4°. 25 stran.

Různé zprávy.

* **Schůze sboru archaeologického** při museu českém dne 14. dubna 1894. Archaeologický sbor král. hlavního města Prahy žádal archaeologický sbor musejní za vyslání zástupce. Sbor zvolil k tomu účelu prof. Koulu. — Další debatta se rozpředla o zásadním principu, mají-li se cizí věci, darem slíbené, přijímati, a mohou-li se — zaslané — vystavovati. Sbor usnesl se zatím na tom, cizí věci s díky přijímati, ale nevystavovati je dotud, dokud finanční prostředky nedovolí zvláštní oddělení pro ně ustanoviti. Platí to zatím i o Moravě. — Předloženy starožitnosti ze žárových hrobů z první doby železné z Číčovic, z hrobů s kostrami rázu tènského z Letek a Ďáblic, a nálezy z popelnic v Čermici s velice pěkným, naturalisticky modellovaným býčkem, práce patrně římské. Bohužel, je velmi porouchán, buď již při lití nebo později v ohni. Vzácné pohřebiště odkrylo se u Podboře (žárové hroby z doby hallstattské). *N.*

* **Organisační pravidla stálé kommisse České Akademie** ku prozkoumání a zachování dávnověkých památek země, jejich dějin, literatury a umění (kommisse archaeologické). § 1. Na základě § 2. lit. *e*, *f* a § 3. stanov, jakož i §§ 18 a 50. jednacího řádu zřízena jest při České Akademii zvláštní kommisse k vědeckému zkoumání v oboru památek uměleckých, historických, písemných a slovesných, jakož i k ochraně těchto památek. § 2. Úkol kommisse dělí se: I. na část výzkumnou, a to 1. zkoumání doby předhistorické v sídlištích, hrobech, předhistorických nálezech atd.; 2. zkoumání památek umění výtvarného z doby historické: *a*) památek architektury, sochařství, malířství, *b*) zlatnictví, zbrojířství, zámečnictví, sklářství, keramiky a p., *c*) mincovnictví, medailérství, sfragistiky, *d*) památek krojových, výšivek, tkanin; 3. zkoumání památek jazyka českého: *a*) památek slovesnosti, *b*) dialektů domácích, *c*) mravů, obyčejů, pověstí a názorů lidových; 4. zkoumání archivů, nyní jinými ústavy a korporacemi konané, kdyby se objevila toho potřeba; II. na část zachraňovací. V této příčině náleží kommissi, aby 1. podávala zprávy a dobrá zdání o jednotlivých památkách domácího umění výtvarného a způsobě jich restaurace; 2. zasazovala se o záchranu ohrožených památek u příslušných organů samosprávných a zeměpanských. § 3. Kommisse založí a povede o zkoumání soustavný inventář, obsahující popisy, výkresy, fotografie atd.; výsledky zkoumání, mají-li formu stručného referátu, uveřejňuje kommisse sama v periodické publikaci; mají-li formu souborného zpracování, předkládá je k uveřejnění příslušným třídám. Předměty zkoumáním získané postoupí se na základě zvláštního sjednání Museu království Českého s výhradou práva publikačního. Inventář, výkresy, fotografie, popisy atd. zůstanou majetkem Akademie s tou výhradou, že přední právo, užiti jich k publikaci, přísluší tomu, kdo práci výzkumnou vykonal; přední právo badatelovo k publikování týče se i předmětů vykopaných nebo jinak získaných. V příčině zkoumání a zachraňování ohrožených památek, jakož i založení a vedení inventáře snažiti se bude archaeologická kommisse o součinnost s c. k. centralní kommissí ku prozkoumání a zachování uměleckých a historických památek na základě §§ 1. a 11. stanov této kommisse. § 4. Kommisse archaeologická České Akademie skládá se: 1. z 12 členů skutečných, zvolených po 3 od každé třídy ze členů třídních na 3 léta; 2. z 12 přísedících, zvolených od skutečných členů a to ze členů Akademie neb i mimo ni; 3. z jednatelů mimo Akademii dožádaných nebo zvolených. Kommisse rozdělí se na sekce pracovní dle odborů a bude udržovati spojení se spolky a ústavy domácími podobného směru. § 5. Výlohy výzkumné, jako na jízdy, práce dělnické, fotografování, kreslení atd., hradí se ze stálé dotace kommisse archaeologické, jakož i z příspěvků, které poskytnou

a) jednotlivé třídy Akademie, *b*) stát, *c*) země, *d*) okresy a obce, *e*) jiní příznivci. § 6. O výlohách peněžných a věcech právně závazných mohou hlasovati pouze členové Akademie. § 7. Valnému shromáždění, které jí po návrhu správní kommisse povoluje společným rozpočtem určitou roční dotaci, podává kommisse archaeologická každého roku zprávu o své činnosti; praesidiu Akademie, správní kommissi a valnému shromáždění náleží vzhledem ku kommissi archaeologické týž obor působnosti, jako vzhledem ku kommissím prováděcím vůbec, případně ku třídám. §. 8. Jednání komisse archaeologické spravuje se jednacím řádem Akademie.

*** Z odboru archaeologického národopisné výstavy československé.** Program a plán sbírek archaeologie předhistorické na národopisné výstavě r. 1895 určen je definitivně následující. Sbírky budou se nacházeti ve zvláštní pěkné budově. Až bude obstarán přehled všeho, co do tohoto oddělení bude zapůjčeno, a tím zjištěn rozsah sbírky a spotřeba místa, rozhodne se teprve definitivně, bude-li umístěna v známém a pěkně zachovalém pavillonu Živnostenské banky, či bude-li pro ni vystaven pavillon zvláštní, jehož stavba je již výkonným výborem povolena. Princip sbírek je následující. Sbírky nebudou skládati se ze všech předmětů nebo celých nálezů, které by se k vystavení poslaly, nýbrž sestrojí se jen jakési vzorné museum české a moravské předhistorie. Budou totiž ze sbírek, jež projevily ochotu výstavy se účastniti, vybrány jen nálezy pěkné, totiž typické a dobře prozkoumané, a ty budou pak srovnány chronologicky tím způsobem, že počínaje od vchodu počne se na jedné straně předměty z diluvia českého, na druhé moravského, a tak se parallelně, s rozličným zastoupením dob dle bohatosti nálezů té které periody bude pokračovati, až se Morava i Čechy ovšem sejdou v době slovanské. Moravská kollekce už je téměř celá připravena. Dr. L. Niederle objel právě většinu hlavních sbírek moravských a to museum vlasteneckého spolku v Olomouci, museum spolku brněnského, sbírku p. J. Kniese v Blansku, p. Kučery ve Veletinách, p. Červinky t. č. v Hradišti a p. Palliardiho ve Znojmě, a vybral z nich nálezy, které se vystaví, dohromady již přes 120 kartonů. Již z toho zřejmo, že Morava bude velmi pěkně zastoupena, přes to, že se bohatostí prozkoumaných nálezů nemůže dosud rovnati Čechám. Také z Čech se bude hleděti co nejdříve sestaviti úplný obraz příští výstavy. Installace výstavy bude dle všeho vynikati nad installaci sbírek archaeologických v roce jubilejním. Vedle nálezů vystavených ve skříni, bude tam i řada celých přenesených hrobů, řada modelů hrobů a hradišť, hojnost plánů, diagramů, a i olejové obrazy nástěnné. Velkou attrakci budou asi míti tři obrazy ze života předhistorických našich předků, předvedené figurinami v životní velikosti. Umístění jich není ovšem dosud ustanoveno, a také dosud nejsou určeny doby, které mají býti representovány. Nejspíše to však bude moravské diluvium, česká doba laténská a doba slovanská, asi 8—9 století po Kr. Důležité pro vystavovatele je následující: Kartony, na nichž předměty menší budou připevňovány, mějtež pokud možná stejnou velikost a barvu, a buďtež celé nálezy pohromadě připevňovány. Kdyby jeden nález, na př. do doby bronzové, vyplnil jen polovinu kartonu, prosí odbor, aby nebyl na týž karton připevněn už nález jiný, třebas z jiné, pozdější doby pocházející, ale aby karton byl na polovinu rozříznut. Tak se budou moci i menší nálezy ze stejných dob a z různých sbírek k sobě skládati. Velikost kartonu navrhuje se 45 : 35 cm., barva pak tmavočervená, táž, jaké bylo užito na výstavě jubilejní. Na barvě žlutavé, které nyní bude užito v zemském museu, vyniká sice pěkně železo a bronz, ale ztrácí se jiný material, na př. kosť, a pak jest barva ta velmi choulostivá. Za podklad sloužiti bude nejlépe t. zv. soukenný papír, jejž lze objednati v papírnickém obchodu Hynka Fuchse v Sirkové ulici (arch 35 kr.). Kancelář národopisné výstavy ráda zašle, tomu, kdo požádá, vzorek, aby se dle něho mohly učiniti všude objednávky stejného tónu v barvě.

* **Z činnosti c. k. centrální komisse pro zkoumání a zachraňování památek ve Vídni za r. 1893.** Právě vydaná zpráva o činnosti centrální komisse za loňský rok obsahuje některá dosti zajímavá data. Změny ve stavu konservatorů v Čechách a na Moravě staly se tyto: Konservator prof. K. Štěpánek resignoval na svůj úřad přesídliv se jinam, a kons. Dr. Wankel resignoval vzhledem na své vysoké stáří; novým konservatorem stal se p. arch. J. Herain, novým korrespondentem byl jmenován p. J. Palliardi ve Znojmě. Jak jsme v předešlém čísle Českého Lidu oznámili, zamýšlelo ministerstvo vyučování po příkladu pruském vydati nástěnné tabule archaeologických předmětů pro školy. Ze zprávy této dovídáme se, že však od úmyslu svého upustilo, ale slíbilo podporu k vydání jich centrální komissi. Komisse se podniku ujala a svěřila sestavení tabulek i textu Dru. Muchovi, kresbu samu malíři H. L. Fischerovi. Tabule jsou již hotovy i německý text. Překlad český, polský, slovinský a italský vyjde později. Zajímavá je dále odpověď, jakou dala centrální komisse na přípis ministerstva, kterým toto žádalo komissi o dobrozdání návrhů podaných v sněmu českém poslancem Karlem Adámkem na zřízení české zemské centrální komisse. „Die Centralcommission konnte keine Veranlassung finden, den Antrag des benannten Herrn Abgeordneten dem Ministerium befürwortend zu empfehlen“ (str. 47.). Komisse se dále usnesla znova požádati ministerstvo kultu a vyučování o zřízení chemicko-fysikálního ústavu pro archaeologické předměty (srv. Český Lid III. 96.), a rozhodla principielně, že starožitnosti dobyté s podporou centrální komisse, bezplatně se mají odevzdati ústavům komissí naznačeným, při čemž se bude míti zřetel hlavně na musea zemská.

* **Sjezdy.** Při 66. sjezdu německých přírodozpytců a lékařů, jenž bude konati se ve Vídni od 24.—30. září 1894, utvořila se také zvláštní sekce (č. 12) pro ethnologii a anthropologii. Rozesílané pozvání k účastenství s prosbou za udání přednášek nebo demonstrací do konce května, podepsali svob. pán Ferd. Andrian-Werburg a kustos Fr. Heger. Adressa kanceláře sjezdu: I. Franzensring, Universität. — Při VIII. mezinárodním sjezdu pro hygienu a demografii, jenž se bude konati pod protektorátem císaře v Pešti od 1.—9. září t. r., utvořily se v oddílu demografickém následující sekce: 1. pro historickou demografii (president Dr. B. Földes), 2. pro anthropometrii (pres. Dr. A. Török), 3. pro techniku demografickou (pres. Dr. J. Jekelfalussy), 4. pro demografii zemědělskou (pres. Dr. Jul. Vargha), 5. pro demografii řemeslných tříd (pres. Dr. Alex. Matlekovics). 6. pro demografii měst (pres. J. Körösi) a konečně 7. pro statistiku tělesných a duševních defektů (pres. Dr. K. Laufenauer). V sekci anthropometrické ustanoveny jsou na př. následující body k jednání: O nynějším stavu anthropometrie; o výsledcích anthropometrických bádání v Uhrách; kritika dosavadních method anthropometrických a pod. — Kdo by se chtěl účastniti, nechť obrátí se na sekretariat sjezdu (Budapest, Rochus-Spital).

* **Album starožitností sbírky Palliardiho.** Zmínili jsme se již v I. ročníku Českého Lidu o pěkném albu archaeologických předmětů, které vydává Včela Čáslavská. Podobné album nálezů své vzorně uspořádané sbírky chystá také p. Jaroslav Palliardi ve Znojmě. Dosud vyhotovené a nám zaslané fotografie ve velikosti kabinetního formatu vynikají čistotou práce a lácí; předvádějí nám hroby se skrčenými kostrami (8 kusů) nalezené a pečlivě panem Palliardim prozkoumané v Oblekovicích, jedna pak sbírku kamenných šipek ze sbírky jeho. Myslíme, že není třeba příliš upozorňovati na podobné kollekce naše odborníky a hlavně naše krajinská a městská musea. Žádné museum nemělo by scházeti mezi podporovateli takového pěkného podniku českého.

◆

Ozdoby ovčáckého bičiska na Moravě a na Slovensku.

I.

Píše Lucie Bakešová.

O starých pastýřích na Moravě podáme zvláštní studii.[1] Zatím tuto upozorňujeme, jak pečovali pastýři o své karabáče, o jejich výzdobu. Poznáváme to z různých obyčejův a pověr, vedle jiného z nakuřování svěceným paškálem. Prvé zapráskuutí bičiskem provázeli svatým znamením a na rukověti vykládali pěkně a uměle kromě podob zvířat a rostlin i ornamenty geometrické i znaménka tajůplná, čarodějná. Jest to zejména muří noha ⛤, svaz a sousvaz 卐, trojhran, sekáč ∽ ∾, kříž, slunce, měsíc, rozličné hvězdy, kola a jiná znaménka. Zeptám-li se však pastýřů, proč znaménka divná na bičiska, nebo dudy nebo na své hůlky vykládali a rýsovali, posud mi nemohli opdověděti, jen že to dělávali jejich předchůdci a oni po nich. Z toho vysvítá, že znaménka ta tradičně se mezi pastýři zachovala, od otce na syna se přenášela od nepamětných dob. Není pochyby, že ornamentika těchto bičisek má ráz starobylý a zasluhuje pozornosti všech, kdož si všímají lidového umění našeho. Podáváme obrázek rukověti (č. 1.), kterou darovala spisovatelka pí. Gabriela Preisová národopisnému museu v Praze. Náleželo pastýři Jos. Halouskovi z Oslavan na Moravě. Vedle ozdob čteme tu jeho jméno a letopočet 1844. Obrázek druhý (č. 2.) představuje rukověť podobnou, zdá se, od téhož samouka robenou. Vedle okras čteme dole opět letopočet 1844. Za to jméno nahoře je nečitelné. Tato památka uložena je nyní v Náprstkově museu v Praze. Ukázkou výzdoby bičiska ovčáckého je také vyobrazení č. 3., kde je znázorněna vrubovitá okrasa rukověti, uloženého ve sbírkách vlasteneckého musea v Olomouci. Pochází od pastýře z Těšan u Klobouk na Moravě. Obrázky prvních dvou rukovětí jsou tak upraveny, že podán pohled na rukověť a pak vedle jest ozdoba jeho rozvinutá. Obrázky jsou pečlivě kresleny [2]) a podávají jasnou představu o této ornamentice lidové.

---

[1] Pěknou studii o pastýřích v Čechách poslal nám p. JUC. J. Kakš. Bude otištěna v IV. ročníku Č. L. Ž.

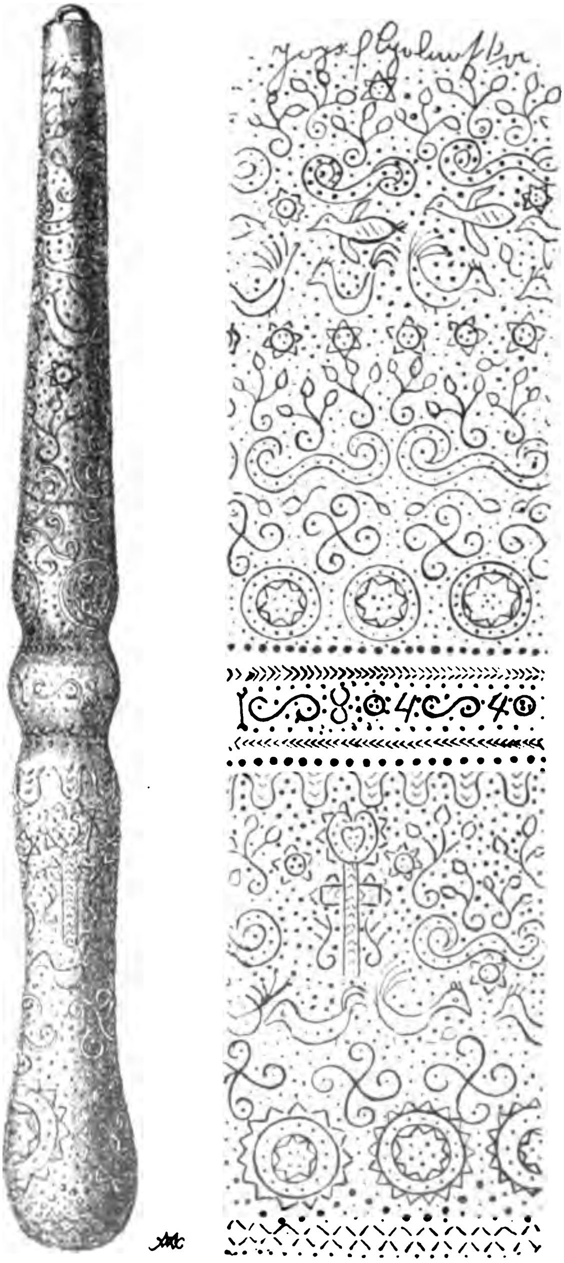

Čís. 1. Ozdoba rukověti bičiska pastýřského. (Majetek Národopisného Musea v Praze.) Kreslila M. Wanklova.

II.

Píše J. L. Holuby.

V južnom Trenčiansku už dávno nemáme bačov, ktoríby cez leto pásli po vrchoch stáda oviec, za to ale na pánskych, a od pánov žídmí á-

---

[2]) Za zdařilé náčrtky děkuje redakce sl. Madlence Wanklové, která s ochotou pro Č. Lid obrázky nakreslila.

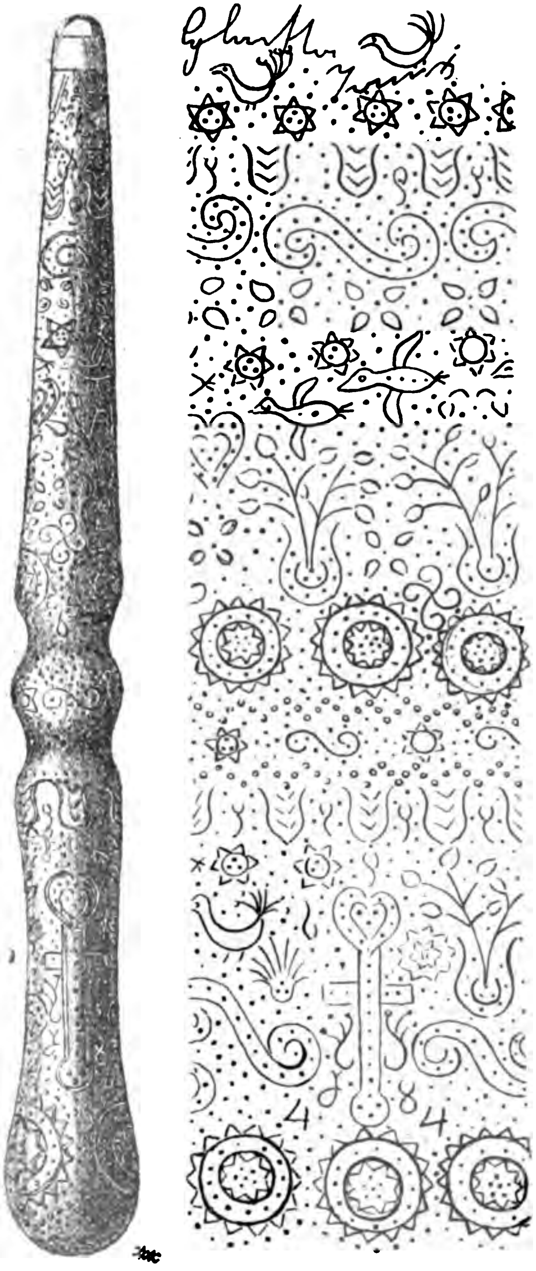

Čís. 2. Ozdoba rukověti bičiska pastýřského. (Majetek Náprstkova Musea v Praze.) Kreslila M. Wanklova.

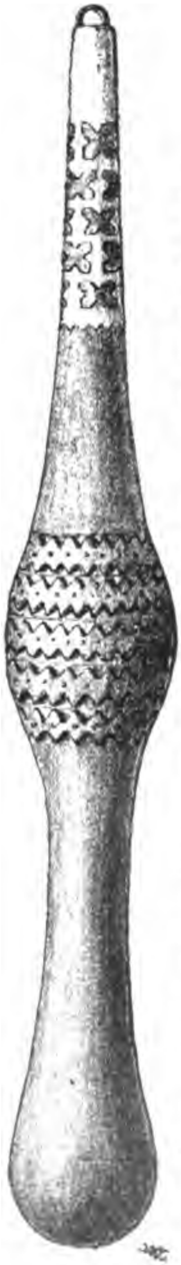

Čís. 3. Rukověť bičiska pastýřského. (Majetek Vlast. Musea v Olomouci.) Kreslila M. Wanklova.

rendovaných alebo už aj odkúpených statkoch „juhásí“ (maďarsky juhász = ovčiak) pásavajú väčšie, menšie stáda po vŕškoch a po strniskách a úhoroch svahov a dolín; v dedinách ale málo ktorý sedliak drží si dakoľko ovečiek, ktoré mu „valach“ pase. V Kopaniciach je viac takých gazdíkov, ktorí dakoľko vlastných, s dakoľkými od židov „na chovanie“ prijatými ovečkami, „valachom“ lebo „valaškou“ (chlapcom lebo dievčaťom) pásť dávajú, nietak mlieku, jako vlne a mäsu k vôli. Pýchou takého pánskeho juhása je pekne vyrezávané a vo výrezoch olovom vylievané bičisko, a na ňom o železnú kariku upevnený, u vrchu hranato, dolu níž oblo pletený, ščugárom sa končiací „čapor“ (bič). V plieskaní takým bičom nezkusený, o mnoho snadnejšie si ním došľahá svoje vlastnie uši, než aby mu ščugár biča zapleskol, jakoby z pištoľe vystrelil. Keď sa ale svalovitý juhás čaporom popod ruku rozženie a zapleskne, ozýva sa to, jako výstrel mohutnej, do poly prachom a sekancami nabitej švihovky.

Že v dávnejších časoch aj v južnom Trenčiansku ovce bačovia opatrovávali, svedčí rodinné meno „Bača“, dosť často sa vyskytujúce v doline moravsko-lieskovskej a bošáckej. Pod Lopeníkom stávala v bošáckych Kopaniciach do nedávna valcha, v ktorej sa z domácej vlny, doma vyrobené, biele halenové súkno váľalo. Bolo to súkno hrubé, ale zázračnej trvácnosti, tak že z neho ušité nohavice, kabanicu lebo halenu, temer ani zodrať nebolo možno. Fabričné, úhľadnejšie, lacnejšie — ale o mnoho slabšie halenové súkno zapríčinilo, že si teraz málo kto v Kopaniciach sám súkno tká, ale z ovečiek nastryhanú vlnu predáva. Z ovčích čriev robievala jedna chudobná židovka výborné struny na kolovraty; po jej smrti zanikla tu výroba strún.

Svatba v okolí Chrasti (na Chrudimsku).

Dle vypravování své milé matky (r. 1807 narozené) a jiných starších osob napsal Vinc. Paulus.

(Dokončení.)

Stůl u dveří zaujali muzikanti; v předsíni měli stůl čeledínové a služky hostů vzdálenějších. Neříkalo se nikdy, kolik hostů bylo na svatbě, nýbrž o kolik stolů se jedlo (obědvalo).

Poněvadž tehdáž nebylo takových krbů[1]) jako nyní, a ohniště pod komínem dosti místa neposkytovalo, vařily se polévky a omáčky na ohništi, které se na dvoře nebo v zahradě zřídilo a prkny ohradilo. Při větším topení na ohništi pod komínem by mohly snadno do hrnců napadati saze; hospodyně říkala, že má strach, aby jim do jídla nešláp' kominík. Pečeně se pekly v pekárnách.

---

[1]) Sporokrbů, ploten.

Dříve než polévka na stůl byla nesena, vyhlídl si družba někde nějakou prasklou mísu, do níž něco vody se vlilo a s tou, jakoby polévku nesl, přes práh schválně klopýtl a vše rozbil; aneb aby způsobil se poplach, jakoby se s polévkovou misou nehoda stala, udeřilo se za dveřmi nějakým střepem. To dělo se obyčejně proto, aby se kuchařkám více času k upravení jídel dopřálo.

Družba postaviv mísu s polévkou na stůl nevěstin, poodstoupil doprostřed světnice, kde odříkav hlasitě modlitbu před jídlem, všem vespolek dobrého chutnání vinšoval. Stůl nevěstin měl na starosti družba, u ostatních stolů posluhovali mládenci.

Každé podání pokrmu doprovázeno bylo vždy případným žertem nebo řízným vtipem, což hosté, zvláště zkušenější ve svatbách, opláceli; tím se společnost stále v dobré náladě udržovala.

Nevěsta se ženichem jedli s jednoho talíře, na nějž jim starší družička jídla kladla a také je rozkrajovala. Nevěsta jevila při všech jídlech i při pití vždy velikou zdrženlivost, proto se o každé stydlivé dívce říká, že se upejpá jako nevěsta.

Po polévce přinesen byl na každý stůl přiměřený kus hovězího masa na dřevěných talířích, na nichž se rozkrájelo a hostům podávalo. U stolu nevěstina krájel družba, u druhých mládenci nebo někdo z hostů.

Na muzikantský stůl a na stůl v předsíni dávalo se něco zbytků. Hosté sami pak podávali čouhalům okny otevřenými nebo (vetřel-li se některý opeslý blíže) i pod stůl, za kamna, pod lavice z hojné zásoby na stole nahromaděné.

K hovězímu masu býval obligátní bílý křen s hrozinkami a mandlemi. Na míse nakrájený chléb, tentokrát přilejvaný (do obyčejného kvasu zamísil se výražek), podával se kolem; skrojek nabídnut byl obyčejně ženichovi na syna, nevěstě krajíček, aby se na ni ženich smál.

Po hovězím mase následovala sladká kaše. Mísa se vymazala medem, po té se vylila vrstva krupičné mléčné kaše, na tu med, opět vrstva kaše a navrch zase med, na který se silná vrstva perníku rozstrouhaného nasypala.

Rozjaření hosté, aspoň ti důvěrnější, se touto kaší velmi rádi mazávali; někdy se arci některý podivně tvářil, když místo na ústech kaši v očích nebo ve vlasech ucítil. Jaká pak by to byla svarba, kdyby se ňákej ten špás neproveď.

Čtvrtým jídlem byla slepice s nudlema. Na veliké míse byla pečená (nejdřív obvařená) slepice celá nudlemi obsypaná tak, že nebylo ji viděti. Když pak družba, zabodnuv do nudlí vidličku, leknutím vzkřikl, že v nudlích něco tuhého jest skryto, bylo plno všelikých domněnek pronášeno.

Vydařil se vždy někdo, kdo se obětoval, že část nudlí odebral, aby se věc vyšetřiti mohla. Ale za to pak někdy i celé slepice se zmocnil, o kterou se s jinými, nepoužívaje ani vidličky ani nože, přátelsky dělil.

Nyní střídaly se pečeně: vepřová se zelím nuceným (v létě), kysaným (v zimě), řepným nebo vodnačkovým, telecí s nádivkou, dle které se dovednost kuchařčina odhadovala; při telecí vařené suché slívy (švestky) nikdy nescházely; husy byly před vložením do pekárny syrovými jab(l)ky vyplněny a s těmi upečené na stůl přinášeny. Kromě jablek v huse, nazývaných „vejce“, předkládala se jablka na pekáči pečená a omaštěná. Kachny se připravovaly buď jako pečeně s nádivkou nebo na divoko s černou omáčkou (jíška a syrob), v níž bylo hodně (h)rozinek a mandlí. Pečená kuřata vkládala se také do černé omáčky (z perníku). Byla-li k tomu doba příhodná, nescházely jitrnice, jelita, ani klobásy, zvláště v dobách dřívějších. Salát hlávkový a okurkový byl vždy se smetanou, okurky si namáčely hospodyně do zásoby do několika krajáčů.

Přední místo mezi pečeněmi zaujímala vždy sekaná, mající podobu obrovského ježka, jehož bodliny byly z mandlí. Při sekané probírán obyčejně přírodopis; zvíře zařaďováno brzy sem, brzy tam, až konečně uznáno, že jest tím mezi čtvernožci, čím úhoř mezi rybami.

Při drůbeži menší kosti pečlivě očištěné konaly pouť od hosta k hostu z kapsy do kapsy. Časem některá poněkud rychleji (k hostu vzdálenějšímu) vykonala cestu, když chlebovými kostkami, perníkovými penízky, srdéčky a rybičkami, sušeným ovocem (švestkami, hrozinkami, mandlemi), hrachem i čočkou házeti se počalo. Bývalo tochvílemi pravé krupobití, které, ač některým se nezdálo (nelíbilo se), za nutnost se pokládalo.

Mezi pečeněmi podávána byla hostům odvárka (omáčka ze sušených švestek) se zlodějkami (malé čtyrrohé koblížky). Svatební odvárka bez množství hrozinek a mandlí nedala se ani mysliti.

Sluší ještě připomenouti, že hned při hovězím mase pivo v konvicích nebo ve džbánech pilně hostům k ruce stavěti se začalo.

Na každém stole byla menší nádoba k pití, do které hosté sami dle libosti si nalévali a jeden druhému zavdávali.

Po vepřové, po jitrnicích nebo klobásách podávána kořavka; mužským obyčejná, ženským vždy nějaká lepší (kmínka, větrová a j.)

Když začalo požívání kávy, také tohoto panského nápoje bývalo ke konci svatební hostiny hojnost. Tenkráte se ovšem jen nepatrné množství zrnek kávových do mléka zavařilo. Zrnka kávová se dříve v několikeré vodě dobře vyprala, na pánvi upražila a v hmoždíři utloukla. Když se odvar ustál, slil se do konvice a medem, později syrobem osladil. Z konvic nalévala se káva do malých mělkých misek, z nichž se lžicemi s nadrobenou buchtou, věncem nebo koláčem jedla.

Ode všech masitých jídel odkládal si každý host vejslužku na zvláštní talíř z toho, co na misách a pekáčích pozůstalo.

Každou přestávku mezi jídlem vyplňovali jednotlivci přednášením písní, které blaženost stavu manželského, loučení nevěsty s rodiči aneb oplakávání stavu svobodného a pod. líčily.

Škádlení a vtipkování nevěsty, starší družičky nebo mládenců i jiných hostů střídalo se se zpěvem, a mnohé muselo býti opakováno těm, kteří pro hluk a šumot některou část dobře nezaslechli.

Když se hostina ke konci blížila, opatřil si družba čistý menší dřevěný talíř, zabodl doprostřed vidličku, na tu uvázal červenou stužkou prut rozmariny a vedle té postavil láhev vínem nebo rozolkou naplněnou a prázdnou štamprli.

Po posledním jídle družba vyvstal, vyzdvihnuv talíř naplnil kalíšek a přednesl novomanželům blahopřání. Po té pak říkal zvláštní vinš nevěstě, kterou v ochranu manželovu doporoučel a k šetrnému s ní zacházení jej vybízel, uváděje hojně příkladů biblických. Ku konci jménem nevěsty děkoval rodičům za pečlivé vychování, sousedkám a sousedům za přízeň jí vždycky, zvláště však v památný den sňatku osvědčenou. Neopomenul dodati, aby rodičové z celé řady mňoučátek dlouho radovati a jimi obírati se mohli. Závěrkem tohoto dlouhého vinše jakož i všech ostatních byla vždy slova: „Vivat, páni muzikanti!"

Proto, kde nemohli hudebníci pro obmezenost místa v hodovní síni býti přítomni, byli aspoň k přípitkům z hospody povoláni, aby těm, jimž se připíjelo, vzhůru zahráli.

Po družbovi říkali vinše mládenci družičkám, které byly povinny přiměřeně odpověděti. Neuměla-li družička vinše, řekla pouze: „Vivat, páni muzikanti!" zavdala si a položila na talíř stříbrňák. Když družička vinš uměla, odříkala jej, ale nepřipila; bylo to vybídnutím mládenci, aby jiný vinš přednesl. Neuměl-li se zodpovídati, byl zahanben. Některý mládenec si ku přípitkům za sebe zjednal družbu; peníze za připíjení připadly tomuto. Vinše družičkám se opakovaly, zvláště nechtěla li družička se stříbrňáky dlouho se vytasiti. Mnohá, ač mládenci dobře odtrumfovati dovedla, za každý vinš dvacetník, ba i tolar položila. Jiná opět dotěrného ve svých vinšech si dobírala a k mlčení donutila takto: „Když jsem šla okolo Lhoty, visely tam kalhoty, neměly límce ani nohavice, byly to tohoto (nebo dnešního) pana mládence. Vivat, páni muzikanti!"

Nechtěl-li mládenec slyšeti, že se družičce musel poddat, odvětil: „Když jsem šel okolo hruštičky, visely na ní střevíčky, neměly pod'švičky ani vršičky, byly to naší (nebo této) panny družičky. Vivat, páni muzikanti!“

Družičku, která více přípitků odříkávala, s penězi však dlouho na světlo nešla, mládenec si dobíral: „Panna družička z Nemanic, když přišla jednou do Honvic, snědla za tolar jitrnic, vypila vína pět sklenic; všecky peníze utratila, pro mládence nic nenechala. S tím pak já již konec dělám, za odpuštění všech pánů hostů žádám. Vivat, páni muzikanti!“

Družba připíjel také jednotlivým sousedkám (mužům se nepřipíjelo), za to sypaly se mu na talíř dvacetníky, od některých i větší peníze.

Když byly přípitky ukončeny, přinesl družba na necičkách, na ošatce nebo na míse ze šátků a klůcků velmi dovedně udělané děťátko, jehož pláč napodobuje o výpomoc v kolébání a příspěvek na kaši požadoval.

Nejdříve musel kolébati ženich, po něm rodiče, prarodiče (byli-li) a přítomní členové příbuzenstva; pak přišla řada na všecky ostatní hosty. Dokud se ten, jemuž dítko bylo podáno, od kolébání nevykoupil, nemohl je jinému odevzdati.

Všickni si chtěli sice zakolébati, ale ne dlouho; proto každý raději dal na kolíbku, jen aby kolébání byl sproštěn. Sbírku přijala stará svatbí a odevzdala ji v šátek zavázanou nevěstě. V dřívějších dobách se na kolébku velmi mnoho dávalo: mezi velikým stříbrňáky mnohdy i dukáty se vyskytly.

Po kolébce podává se kolem ručník a mísa s trochou vody, v níž je vařečka, aby si páni hosté ruce očistili. Každý host pustí při smočení prstů do vody peníz — to na kuchařku.

Po té vybídne některý host ke sbírce pro zasloužilého pana družbu. Na muzikanty se vybíralo s talířem, na němž část některého hudebního nástroje byla položena.

Mezi tím postaví se na každý stůl mísa koláčů, věnec (věnec, který se dostal na nevěstin stůl, byl vyznamenáním pro toho, kdo jej dal), bábovka a některé zbytky pečení. Vše se rozdělí na tolik dílů, kolik hostů u stolu sedělo, aby páni hosté slušnou vejslužku ze svatby přinesli. Pro nevěstu a pro družbu odkládala vejslužku stará svatbí, na mládence musila pamatovati družička.

Po ukončení hostiny zavedena byla nevěsta od staré svatbí a některých starších sousedek do přístěnku nebo do komory, kde byla čepena.

Nevěstu posadily na židli, odepjaly jí věneček s hlavy a široké pletence vlasů jí rozpletly. (Každý výkon doprovázen byl přiměřenou písní.) V dřívějších dobách část (menší) rozpletených vlasů ku předu oddělily, zadní (větší část) krátce přistřihly. Později se od toho upustilo a zapletl se do zadu jediný culík (rulík), který se v dudek stočil.

Vlasy v předu pozůstalé se uprostřed čela stežkou rozdělily a přičesaly tak, aby skráně klapkami byly zakryty. Na hlavu takto upravenou uvázaly nevěstě zlatý, stříbrný také dracounový čepec (dle poměrů majetkových), z kterého na čele uzounký, na skráních širší proužek vlasů vyzíral. Když pak nošení čepců vyšlo z mody, uvazovaly nevěstě na hlavu při témž účesu šátek na pokos.

Hedvábný šátek, dar to ženichův nebo staré svatbí, z rohu do rohu přeložen položil se (též za zpěvu písně k tomu přiměřené) středem na čelo; cípy postranní byly přes střední cíp v zadu hlavy pod dudkem na jeden uzel staženy a visely volně dolů. Jako z podčepce tak i z podšátku vyčníval uzounký proužek vlasů na čele a na skráních.

Očepenou nevěstu mladou paňmámou nazývajíce přiváděly ženichovi za zpěvu a tance. Tančily kotka. Svatebnice vezmouce se za ruce (muži málokdy se přimísili) utvořily řetěz, postupujíce sunem a poskokem proplítaly se mezi nábytkem do všech východů obyčejných i nahodilých (do oken), hopkovaly přes dvůr, kolem špejchárku aneb osamocené stodoly, ano i na náves se dostaly, při čemž zpívaly:

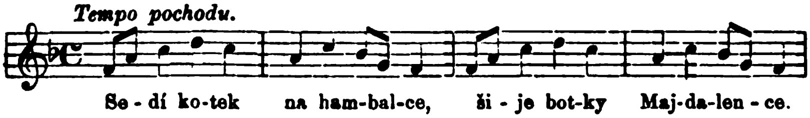
Tempo pochodu.
Se - dí ko-tek na ham-bal-ce, ši - je bot-ky Maj-da-len - ce.

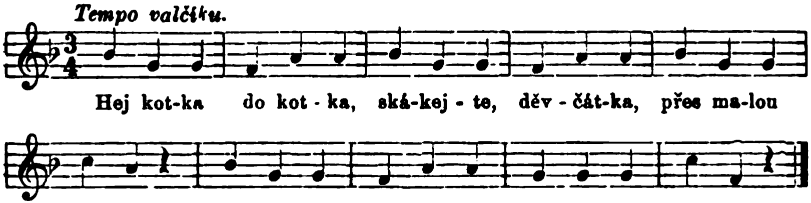
Tempo valčíku.
Hej kot-ka do kot - ka, ská-kej - te, děv - čát-ka, přes ma-lou
struž ku, kte - rá ji pře-sko - čí do - sta - ne hru - šku.

Když nevěstu k čepení odvedly, shlukla se jiná skupina sousedek kolem ženicha, všelijak si ho dobíraly a také jej čepiti chtěly. Často se jim podařilo, že mu hlavu husím prachem obalily. Totéž přihodilo se každému muži, který se přiblížil k místnosti, v níž se čepení konalo.

Někdy byla ženichovi přivedena starší sousedka za nevěstu přestrojená a jemu odevzdávána. Nastalo domlouvání a smlouvání, než podvod byl dokázán a pravá nevěsta ženichovi navrácena. V takovém případě ženich chtě nechtě musel se dát vidět.

Jindy již mezi obědem vedrala se maškara s děckem na ruce do hodovní síně, za zrazenou milenku ženichovu se vydávajíc. Žádala, aby jí ženich v slovu stál, jí a toho neviňátka neopouštěl.

Vytýkala mu nevěrnost a tvrdost připomínajíc, že si dříve z její chudoby nic neďál, ač mu velmi dobře známa byla. Dovolávala se soucitu přítomných, aby její staré právo na ženicha uznali a jej k napravení křivdy jí učiněné pohnuli. Stalo se nejednou, že dovedná maškara tu ženicha, jinde nevěstu u veliké rozpaky a nesnáze přivedla, zvláště nemohla-li býti brzy poznána.

Jestliže se nevěsta ze své domovské obce do jiné vyvdávala, nechtěly ji domácí sousedky dříve propustiti, dokud sousedky se strany ženichovy na ni práva nenabudou. Namítaly, že ženich nabyl sice práva sdíleti společnou domácnost s nevěstou, ale k tomu práva nenabyl, aby jim jejich sousedskou dcerku odváděl, aby obec jiná ku mladé, hezké sousedce zdarma přišla. Dle okolností ještě i jiné důvody se uváděly a ke konci projevena ochota, že se přesídlení nevěstě dovolí, bude-li domovské obci náležitá náhrada vyplacena. Nastalo vyjednávání. Domácí žádali za nevěstu: kočár, koně, kola do zásoby, čeledína, někdy vůz, hříbata, bič a pod. jiné věci.

Z té příčiny měli již cizí sousedky a sousedé připraveny láhve vína nebo kořalek v přikryté putně, kterou někdo bedlivě hlídal.

Za každou požadovanou věc postavili na stůl láhev a dodávali: „Když jináč nechcete, tu máte kočár“ — velká láhev —; „tu máte vůz“ — velká láhev — atd. I na věci menší a na drobné potřeby bylo pamatováno: hříbata — menší láhve —; lounky — malé lahvičky; bič — úzká vysoká láhev. Když byla koupě ukončena a kupujícím v putně láhve ještě zbyly, utržili si prodavači veliký výsměch, což si pak při odevzdávání zboží v domově ženichově hleděli vynahraditi.

Po prodání nevěsty odebrali se svatebníci opět do hospody, kde se až do bílého dne veselí oddali.

Netančil-li se kotek po čepení u nevěsty, tančil se při příchodu do hospody.

O pohodlí novomanželův a hostů přespolních při návratu z hospody všickni účastníci svatby z místa (zvláště ženy) velikou starostlivost vždy na jevo dávali: snášeli peřiny a pokryvky, upravovali lůžka, dali k ruce ještě něco k zahnání hladu i žízně a pod.

Brzy však příčina starostlivosti té se vysvětlila: tu jeden na postel lehaje naráží na ostrou hranu polena pod spodnicí skrytého; druhý nadzdvihuje svrchnici táhne všecky peřiny dolů — bylť sešity; třetí chtěje ulehnouti ucítí někoho na posteli, který mu ustoupiti nechce — byly tam vycpané hospodářovy šaty položeny; jiný propadl se slamníkem na zem, poněvadž mu prkének v posteli nenechali; novomanželům obyčejně vytahali všecky hřebíky, aby se postel rozbořila.

Že pak muži při vstávání měli boty buď smíchané, řezankou nebo senem vycpané, u čepic a kloboukŭ všeliké tretky přišité, kabáty zobracené a pod., nikdo se nedivil. Ozýval se opět smích a prozpěvování, výskání a vřískání, jako večer při obědě.

Ve středu byl zase v domě ženicha oběd, na němž brali účastenství zase všickni hosté. Při jízdě do vzdálenějšího bydliště ženichova, když se týž k nevěstě přiženil, zachováván byl týž pořádek jako při jízdě z kostela. Měla-li však nevěsta přesídliti, vezla se hned také její výbava.

Na vozy chvojím a kyticemi ozdobené srovnán byl nábytek tak, aby na každém vždy pro několik hostů místa vybylo. Postele vysoko peřinami vystlané (do každého rance peřin dala matka pecen chleba, aby dcera neměla o chléb nikdy nouzi), vařenka a šatník, truhla s kanafasem, všecko potřebné dřevěné nádobí od dojačky až k velkému škopku, dřevěné nádobí kuchyňské, všecky ostatní potřeby v domácnosti byly zde jaksi na odiv vyrovnány a hosty, nevěstu doprovázejícími střeženy.[1]) Opět výskání, provolávání a zpěv.

Kolébka dřevěná, pestrými květy pomalovaná, podobně jako postele potřebnými peřinkami a prádlem vystlaná, trůnila na některém voze, jsouc se zvláštní pozorností od svatebnic opatrována. Na posledním voze býval kužel. (Viz níže.)

Když svatba na místo přibyla, sběhla se celá osada a oči všech obráceny byly na nevěstu — mladou paňmámu — aby viděli její tvář, svatební roucho a výbavu.

I tlačili se, aby zahlédli, jak počínati si bude při sestupování s vozu, až jí židli nohami vzhůru přistaví. Která věděla si rady a na pomoc k sestoupení nečekala, měla vyhráno. „Hodí se k nám, bude rázná, dovede si pomoci, nebude pod pantoflem a pod." sudičky si šeptaly. Dříve než taková nevěsta práh svého nového obydlí překročila, většina žen z místa byla jí nakloněna.

Na nevěstu, která čekala, až někdo židli narovná nebo sestoupiti jí pomůže, pohlížely s nedůvěrou. „Ta jistě ještě neví, kolik dír se dělá do trpalek" nebo „ta jistě s hrachem pro čeládku přebírati se nebude" a podobně.

Po sestoupení s vozu vedli nevěstu do jejího nového obydlí, kde jí někdo z domácích (mnohdy sama paňmáma) koště v cestu položil. Nevěsta, která koště zdvihla a stranou odhodila, bude se s paňmámou dobře srovnávat, která však si koštěte nevšimla, udála si u paňmámy špatné oko a byla v první dny ještě jiným zkouškám podrobována.

Ve velké světnici rodiče ženichovi nevěstu uvítali, udělili jí požehnání a prohlásili ji za dceru. Nastalo představování příbuzných, kteří na kopulaci nejeli. Hlavní slovo měl opět družba.

---

[1]) Při stěhování bývala bohatá nevěsta doprovázena maškarami na koních.

Ale když domácí sousedky se shlukly, aby novou sousedku uvítaly a jí domácnost urovnati pomohly, nechtěly tomu nevěstu provázející připustiti a žádaly (jako včera za nevěstu) za každý kus nábytku náhradu. Ženy na peřinách sedící se také dříve nehnuly, dokud nebyl výkup složen.

Hádání, smlouvání a domlouvání trvalo dlouho, až někdo na sebe prostřednictví přijal a vyrovnání docíliti se zavázal. Výkupné se pilo někdy teprv druhého dne u rodičů nevěsty.

Po té následovala hostina, která v ničem hostině včerejší nezadala. Hosté upozorňovali novomanžely, kteří nyní vlastní domácností měli vládnouti, aby si dali zvláště pozor na to, co se jim první noc zdáti bude; to se jim jistě vyplní. Kdo z novomanželů dříve usne, také dříve se světem se rozloučí. Mnozí tvrdí, že ten dříve zemře, kdo dříve na lůžko ulehne. Snad v slovech těch spočívati mělo trochu morálky.

Zůstala-li nevěsta v místě, sešly se ve čtvrtek odpoledne sousedky, které se svatebních hodů súčastnily, v domě novomanželů, aby nevěstě vystrojily kužel, na který stará svatbí obyčejně nejvíce přispěla. (Jak již praveno, byl kužel nevěstě jinam se stěhující při nábytku vystrojen.)

Na vůz s fasuňkem položilo se doprostřed kolo, do jehož náboje silná žerď se zastrčila. Na tuto navázaly se od dola počínajíc klouby lnu, výše také žemě a obláče (dole na voze býval někdy ještě len nevytřený) až do vrchu, tak že se formou dosti značné kupě sena podobal. Mezi ty zavěsily se pestrobarevné šátky a stužky, na vrchol kytice s vlajícím fáborem. Ostatní prázdné místo na voze vyplnily veselé paňmámy.

Za dovádivého prozpěvování, naplněné láhve vínem nebo lihovinou v rukou, jimiž mávaly, za výskání, někdy i hudbou doprovázeny objížděly s kuželem po osadě. Len s kužele byl majetkem mladé hospodyně.

V následující neděli vystrojili rodiče nevěstiny zvláštní hostinu pro nejužší kruh přátel. Hostina ta se jmenovala dobrá vůle, při které obyčejně peněžité věno do rukou novomanželů se odevzdávalo.

Do dobré vůle nesměla nevěsta od ženicha nikam se vzdáliti, tím méně do domu rodičů sama, byť i vedle bydlila, vstoupiti; taková by se nesrovnávala s paňmámou, nebo by od muže utíkala.

Svatebníci, zvláště družičky a dívky přijdouce z hodů svatebních zasazovali větvičky rozmariny, kterou byli ozdobeni. Komu se neujala (kořeny nepustila), obával se brzké smrti; dívkám se musela ujmouti, aby své okolí o své poctivosti přesvědčily.

Sluší ještě připomenouti, že se svatba nikdy nekonala, připadla-li do křížového týdne, aby křížům v manželství se zabránilo.

Měsíc květen (máj) pokládán sice vždy za lásky čas, ale k uzavírání manželství se nedoporučuje, nepřináší prý štěstí, zvláště nevěstě.

* * *

Naši dědečkové a babičky, vzpomínajíce bývalých zvyků a obyčejů, tvrdí, že v nich jevila se vždy bratrská upřímnost a sousedská snášenlivost. „Dříve dovedli lidé špás provést, dovedli ho také přijmout; teď — darmo povídat!“

Všem zde uvedeným pověrám věřili na slovo a posud jim věří, dokazujíce pravdivost jejich četnými příklady.

Horia a Gloska.

Studie o lidovém divadle. Napsal Dr. Arnošt Kraus.

(Dokončení.)

Pro toho, kdo chtěl uvésti povstání Horie a Glosky na jeviště, bylo pak ovšem snáze sáhnouti k hotovému rámci, nežli vymýšleti nový plán, a proto proměnil oba povstalce v loupežníky, při čemž ovšem mohl původní kus míti ještě mnohem více živlů historických než nynější zbytky jeho.

Celá komposice připomíná nám toto drama dle způsobu Hiesla: rozhovor loupežníků, najmutí Kašpárka a jeho strážcování, nový zločin, soud. Uvádím z vážných scen jen, jak přijímají ortel:

Horia: S velkou radostí umřu, neboť jsem dávno větší trest zasloužil — (pak prosí za své děti).

Gloska: S velkou radostí umřu, milostivý pane, jenom prosím za své děti.

Hiesel (u Schlossara): Vyslovuji vám slušné díky, pane soudče, za milostivý rozsudek.

Pückler (Schinderhannes): Ano, vím, že umříti musím, ano, pane zemský sudí, vždyť umírám rád — — mínil jsem, co činím, že bylo správné a spravedlivo. Ne, nemá člověk po zákonech šlapati. Teď jsem došel svého cíle, teď jsem tam, kam jsem dávno patřil, ale vždyť jdu s radostí vstříc smrti.

Z těchto tirád poznáváme jasně zdroj tohoto poděkování, jsou to reminiscence na slova Karla Moora: „Ó, blouda mne, který mínil, že okrášlí svět ohavnostmi, a udrží zákony bezzákonností“ atd.

Zcela dle vzoru tohoto typu jest celá úloha Kašpárkova. Na stráži rozumuje takto:

„Ti chlapi jdou do valacha spat a já tu musím vartu stát. Ale co? Já si na ně zavolám: Berdo! Berdo! — Co to? Kdo to? — Nikdo, pane bratře, nikdo. — Proč tedy křičíš berdo? — Já jsem myslil, že mne neuslyšíte; tedy mne bylo slyšet? — Hrozně daleko; teď ale nesmíš volat berdo, pokud někdo nepřijde. — Nesmím-li křičet, lehnu si, a také sobě drobet odpočinu —"

Rozumí se, že usne, podobně v četných hrách německých. V „Don Juanu" u Kralika a Wintera má hvízdati, tu se cvičí ve hvízdání a zbytečně pobuřuje, potom vůbec nehvízdá. I v „Hieslu", kde se chová poněkud odchylně, přece, maje zavolati, přijde li někdo v zelené a modré montuře, zavolá Hiesla, uviděv zeleně uniformovaného — koníka.

Také parodování zpěvu Horiova má svou analogii v „Hieslu", když Kašpárek v žaláři připomíná svým druhům, zpívajícím o své slávě, nynější jejich osud.

Je zjevem až nápadným, že „Horia a Gloska" jest u nás jediné drama tohoto typu, že v celé sbírce Matěje Kopeckého s četnými jejími dramaty loupežnickými nesetkáváme se již s kusem, kde byl loupežník vlastním hrdinou, osobou poněkud sympatickou. Neboť drama „Rytíř Vonomysl" posunuto jest do „temných dob středověku", kdy pro loutkáře přestával ponenáhlu rozdíl mezi rytířem a loupežníkem. I zde děj počíná písní, kterou „vrahové" a „vůdcové vražednických spolků" ujišťují svého vůdce Mariano svou věrností. Mariano chce dobyti hradu, který mu odňal ukrutný jeho bratr Vonomysl, zavraždiv mu manželku. Doporučuje vrahům svého milého Václava; ale Václav jest vlastně jeho sestra Marie, přestrojená za loupežníka, o čemž ví jen její milenec Bojustroj. Loupežníci zvítězí, a na prosbu Marie, která se dá poznati, i Vonomysl obdrží milost, ač vrahové prý k tomu „vrčí". Toto drama snad je z pramene německého, aspoň v jistém přehledu titulů loutkových her u Engla shledáváme také: „Mariano, der weibliche Strassenräuber". Dle toho by vlastně Mariano a Marie byli touž osobou. Marie v přestrojení nazývala se Mariano. Tento kus nemá s typem Hieslovským nic společného, spadáť v drama rytířské.

Jsou však stopy známosti toho typu ještě v jiných loupežnických hrách. Jsou tu nejprve v některých hrách hrozné tresty, kterých se loupežníci rovněž málo lekají:

Rytíř Roleko má býti pouze z hradu vymrskán, ale on nepřijímá milosti této: chce a musí zemříti; podobně vrah Kovařík, když mu oznamují, že bude do Brna až do smrti odsouzen — volá: Dejte mi smrt, ta mi bude vítána! V „Opilém sedláku" Marcelin má býti kolem lámán; on však volá: „To jest málo, dejte mně kůl se sedmi špicemi, a na ten se sám narazit míním. Kdybych toho nechtěl sám přijmout, vaše vůle by byla to poslední.“ Téhož trestu si přeje Kurando, ale z lepších důvodů, má se totiž dle rozsudku v oleji vařit. Oblíbený jest zvláště trest roztrhání čtyřmi voly. I jiné rysy se vyskýtají.

V dramatě „Kazimír Šuk aneb Spolek vrahů na švabských mezích“ nařizuje Šuk chuďasovi, aby mu vystrojil hostinu, právě, jako Kašpárek v „Hieslu“ ji objednává v Osterzell. Ale Šuk nechce opravdu na hostinu, chce jen, aby lidé to myslili, a tam naň číhali, rád by zatím přepadnul zámek hraběcí, ale právě jako Harum, tak zde Řepa náhle pocítí lítost a prozradí vše.

Podobně se pozve Kovařík k hostině u otce děvčete, které o něm nechce nic zlého říci a jež bohatě obdaruje; vidíme tu zbytky nějaké sceny, která objasňovala oblíbenost loupežníkův u prostého lidu.

Scenu, jak loupežníci oberou nějakou osobu, obyčejně lakomce, na př. v Schinderhannes mlynáře, representuje v „Turnaji na vltavském hradu“ zavraždění žida. Také Horia aspoň vypravuje o činu takovém.

V dramatech „Kurando a Špadolíno“, v „Hanáckém strážníku“ a „Opilém sedláku“ Kašpárek vstupuje mezi loupežníky, ale nečiní toho tak naivně jako v „Horia a Gloska“, kde se jedná pouze o to, aby živel komický nějak byl vpraven do hry, nýbrž s tím úmyslem, aby loupežníky přelstil a zradil. Bez takového úmyslu vstupuje však také ještě do společnosti Valentovy v „Paliči cecilianského města Mostravy“ a paroduje tu zpěv Valentův jako onde Horiův.

V činohře „Anton Belenkardo“ shledáváme zbytky komické přísahy Kašpárkovy. Předříkává se mu: Já přistupuju — Já nepřistupuju — či přistupuju — Za věrného — Za nevěrného — či věrného — To je v originale mnohem obšírnější, na př. v Hieslu.[5])

Tímto jediným typem nejsou ovšem všechny motivy loupežnických her vyčerpány; shledáváme hlavně ještě typ druhý, který vytvořil herec, později knihkupec karlovarský Heinrich Cuno, vydav roku 1816 drama „Die Räuber auf Maria Culm oder die Kraft des Glaubens.“ Tato hra, která jest zpracováním místní pověsti loketské, s motivy ze současných her rytířských a z Schillera, zdomácněla úplně na českém repertoaru, třeba se tu tak dlouho neudržela, jako na menších jevištích německých (R. M. Werner viděl ji hráti ještě roku 1885 v St. Gilgen), a byla zvláště oblíbeným dramatem Kopeckého, u něhož shledáváme nejen dosti dobré zpracování nazvané

---

[5]) Ich schwör (vysloveno ich schwier) — Ich schmier — Ich schwör bei dem Himmel — Ich schwör bei dem Lümmel — Ich schwör bei den Göttern — Ich lieg a gern in guten Bettern — atd.

„Loupežníci na Chlumu“, nýbrž dokonce i pokračování od nejmenovaného básníka.

Hrdinkou dramatu jest Bibiana, dcera kasteléna na hradě a rozumí se milenka syna rytířova, který ji hned na začátku kusu předčítá z legendy o kapli chlumské. Rytíř přijíždí večer domů a seznav, že zapomněl na Chlumu u kaple drahocennou hru dámu, posílá syna, aby mu ji přinesl. Syn jeví se však malým hrdinou, zcela lehce dá se přemluviti Bibianou, aby tam poslal panoše. Zatím jde tam Bibiana sama. Utekši před blížícím se hlukem do kaple, stává se svědkyní hrůzné sceny. Kurt, vůdce loupežníků, přichází s Leokadií, unesenou dcerou sousedního rytíře, a vraždí ji, při čemž Bibiana jen ochranou Matky Boží sama vyvázne z nebezpečí. Když se vzdálili, uprchne i s oblekem a šperkem, který Leokadie musila odložiti. V těchto šatech hraje pak velkou úlohu, když loupežníci přijdou také na jejich hrad, aby je přelstila a konečně pomohla chytiti. Rozumí se, že Bibiana dostane Otomara. Ona též rozhoduje, aby z nalezených pokladů byl vystavěn na místě kaple chrám.

U Kopeckého nalézáme velký počet her, které by bylo lze zařaditi pod tento druhý typ. Loupežnická tlupa, zle řádivši v okolí, zamíří obyčejně lstivě na nějakou rodinu rytířskou, ale lstí nebo zradou, nebo věrností poddaných neštěstí se odvrací. A jako v „Loupežnících na Chlumu“ Bibiana si zasluhuje Otomara, tak obyčejně i jinde rodinné drama je spojeno s loupežnickým. Milenci, slečna a panoš, na př. prchnou, upadnou však mezi lupiče, chystající se právě na hrad otcův, a zachrání jej. Nebo otec dává dceru svou ne milenci, nýbrž cizímu, který jest vlastně vrah, a jen zavržený milenec zachraňuje ho pak před jeho dýkou. — Rytířka vyhání dceru hradního, milenku synovu, a tím jí umožňuje zachrániti hrad před loupežníky. Falešný dopis, který Leokadii přivedl v náruč Kurtovu, a přestrojení za rytíře hrají i v těchto napodobeninách velkou úlohu. Ale jedna je změna, pravá změna loutkářská: hlavní osobou při přelstění vrahů je vždy čiperný a věrný Kašpárek. Ukrutnému a bezúčelnému vraždění naučil se loutkář rovněž od Cuna. Trest dle vzoru tohoto se obyčejně odkládá na pozdější dobu, loupežníci jsou prozatím jen odvedeni do vězení.

Ještě třetí typ můžeme odvoditi z pramene v knižné literatuře, jest to „Krčma v lese“.

Hrabě Kylián, plukovník ze Strassburku, zabloudil na cestě a ubytoval se v krčmě; hostinská odepírá jim dáti světlo nebo klíče, a ke všem těmto známkám podezřelým objeví Kašpárek loupežníky ve sklepě schované. Pomocí služebné Marie podaří se jim a vojákům, které Kašpárek přivedl z města, loupežníky chytiti. Kylián si pak vezme Marii.

Vzorem jest tu Hanffova povídka „Das Wirtshaus im Spessart“, nejen celým dějem, ale i jednotlivými charakterickými rysy; odepření svíčky, dále, jako Kašpárek jde k vozu pro olej, tak i v povídce vozka jde k vozu na výzvědy a vezme odtamtud voskové svíčky s sebou. I jména Grünperk a Strassburk svědčí patrně o cizím prameni.

Tím jsou charakterisovány až na některé podrobnosti všechny loupežnické hry v sbírce Kopeckého; vražd je sice ještě mnoho, ale ty spadají v obor dramatu rytířského nebo rodinného, tragedie občanské, pro kterou nalézáme tu zajímavé jméno: Civilní hra.

Není mou vinou, že jsem se v úvaze o loutkových hrách českých musil obmeziti na sbírku ne dosti pečlivě vydaných Komedií a her Matěje Kopeckého. Neměl jsem dosud příležitosti, viděti a slyšeti hry lepšího loutkáře; hrávajíť beztoho již jen v zimě, provozujíce v létě umění jiná. Proto bych vyzýval každého, kdo má ještě příležitost, zachytiti nějaký rys z tohoto vymírajícího odvětví poesie prostonárodní, aby nelenil tak učiniti. V Českém Lidu máme teď vhodný orgán k uveřejnění takových her, ne-li stenogramem nebo otiskem rukopisu loutkářova, tedy aspoň obsahem a scenářem. Vždyť jsou takové hry jediným zbytkem české dramatiky z doby, kdy český repertoar jest pro nás pouhou řadou titulů, z doby po roce 1770. A ne-li ještě starší? Kdo se ubrání myšlénce o vysokém stáří skvostné „Komedie o Františce, dceři krále englického a Honzíčkovi, synu kupce londýnského“, uveřejněné v druhém ročníku Českého Lidu? Zachovala nám ji paměť starého pána, ale byl tu také rukopis z r. 1769, ze kterého on se jí nazpaměť naučil. V půdě, kde byl nalezen takový poklad, leží bezpečně ještě více.

* * *

České tance.

Z Jíkve u Nymburka. Sebral Aug. Hajný.

(Dokončení.)

B) Tance různé.

1. Kolovrat.

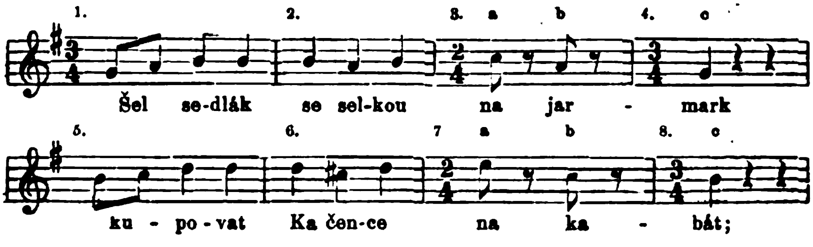
1.
2.
3. a
b
4. c
Šel se-dlák se sel-kou na jar - mark
5.
6.
7 a
b
8. c
ku - po - vat Ka čen-ce na ka - bát;

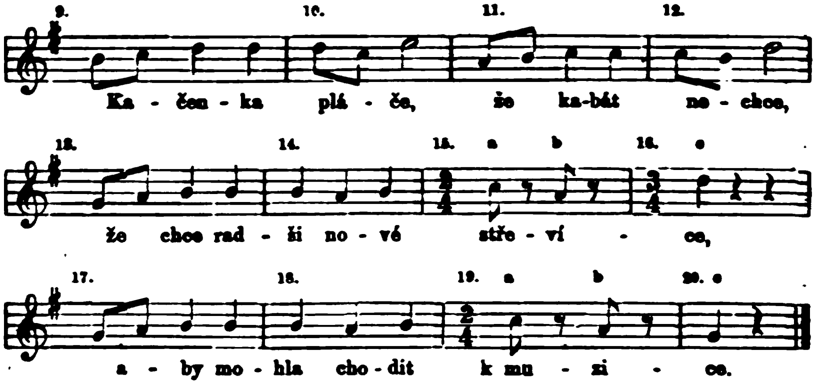
9. 10. 11. 12.
Ka - čen - ka plá - če, že ka-bát ne - chce,
13. 14. 15. a b 16. c
že chce rad - ši no - vé stře - ví - ce,
17. 18. 19. a b 20. c
a - by mo - hla cho - dit k mu - zi - ce.

Tanec kolový.

1.— 2. valčík.

3.— 4. *a.* tanečník poskočí na levé noze a koleno pravé nohy zdvihne, *b.* na pravé poskočí a levé koleno zdvihne, *c.* tančí opět jako *a.* Tanečnice taktéž třikráte poskočí, počne však na *a.* pravou nohou. Při tomto poskakování tančí oba do kola.

5.— 6. valčík.

7.— 8. *a.* *b.* *c.* = 3.—4. *a.* *b.* *c.* s tím pouze rozdílem, že tanečník poskočí na *a.* pravou a tanečnice levou nohou

9.—14. valčík.

15.—16. *a.* *b.* *c.* = 3.—4. *a.* *b.* *c.*

17.—18 valčík.

19.—20. *a.* *b.* *c.* = 7.—8. *a.* *b.* *c.*

Zpívá se též takto:

Šel sedlák se selkou na jarmark
kupovat Kačence kolovrat,
kolo-kolovrat,
nechtěl koudel brát,
[: nemuseli ste ho kupovat. :]

Mohli ste mi koupit střevíce,
abych mohla chodit k muzice,
Frantovi boty,
Vaškovi kalhoty,
[: aby nechodili nabatý. :]

2. Kucmouch.

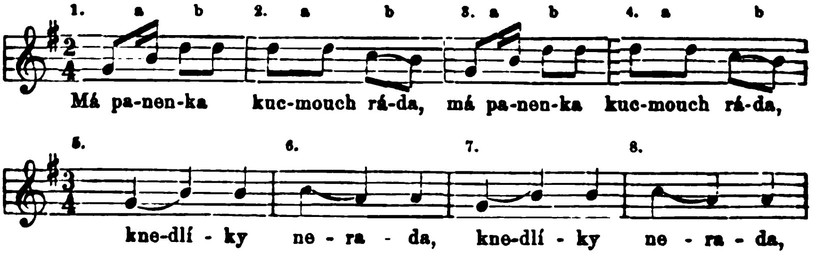
1. a b 2. a b 3. a b 4. a b
Má pa-nen-ka kuc-mouch rá-da, má pa-nen-ka kuc-mouch rá-da,
5. 6. 7. 8.
kne-dlí - ky ne - ra - da, kne-dlí - ky ne - ra - da,

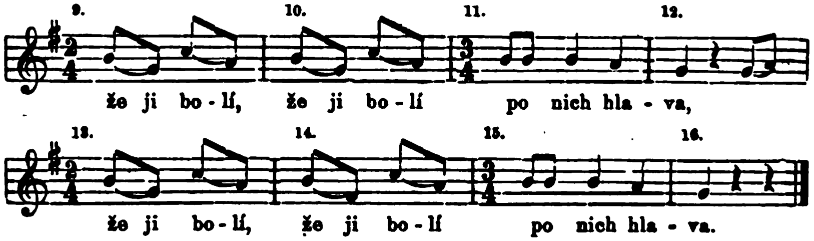
9.
10.
11.
12.
že ji bo - lí, že ji bo - lí po nich hla - va,
13.
14.
15.
16.
že ji bo - lí, že ji bo - lí po nich hla - va.

Tanečník s tanečnicí postaví se jako k tanci kolovému.

1. *a.* *b.* dva přísunné kroky v pravo. (Rozumí se vždy strana tanečníkova.)
2. *a.* *b.* dva přísunné kroky v levo.
3. *a.* *b.* = 1. *a.* *b.*
4. *a.* *b.* = 2. *a.* *b.*
5.— 8. valčík.
9.—10. obkročák (na každý takt dva kroky).
11.—12. valčík.
13.—14. obkročák.
15.—16. valčík.

3. Šandy.

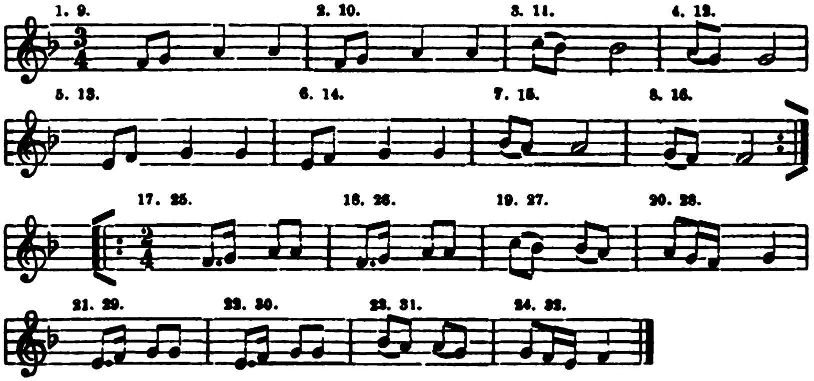
1. 9.
2. 10.
3. 11.
4. 12.
5. 13.
6. 14.
7. 15.
8. 16.
17. 25.
18. 26.
19. 27.
20. 28.
21. 29.
22. 30.
23. 31.
24. 32.

Tanečník postaví se mezi dvě tanečnice (maje každou z nich po jednom boku). Každá z tanečnic drží v ruce k tanečníku obrácené za roh šáteček. Tanečník opět drží v každé ruce druhý roh šátečku obou tanečnic. Takto šátečky spojeni jsouce na

1.— 8. takt postupují v před krokem valčíkovým.

9.—16. = 1.—8. a na 16. takt se zastaví. Tanečnice ruce, v nichž rohy šátečků drží, zdvihnou do výše a taktéž učiní tanečník.

17.—24. tanečnice stále drží se šátečků, čtyřikráte se pod ně podvléknou (vždy na dva takty jednou). Tanečnice po pravici tanečníkově, podvlékajíc se otáčí se na levo a tanečnice po levici tanečníkově otáčí se na pravo.

25.—32. = 17.—24.

4. Komárno.

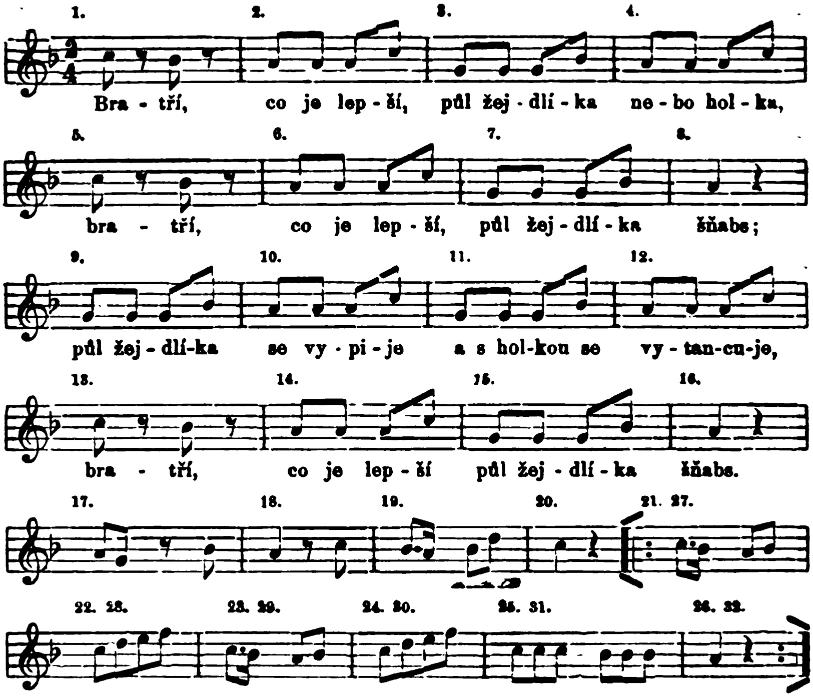
Bra - tří, co je lep - ší, půl žej - dlí - ka ne - bo hol - ka,
bra - tří, co je lep - ší, půl žej - dlí - ka šňabs;
půl žej - dlí-ka se vy - pi - je a s hol-kou se vy - tan-cu-je,
bra - tří, co je lep - ší půl žej - dlí - ka šňabs.

1.—16. tanečnice postaví se před tanečníka tváří v tvář a uchopivše se oba za pravice, tančí postupujíce krokem polkovým, a to tanečník po předu a tanečnice po zpátku. Na první čtvrť 16. taktu učinivše poslední krok, zastaví se tak, aby připraveni byli (nakročeni) ke kroku řezankovému.

17.—20. stále za pravice se držíce, tančí „Řezanku“ z Besedy známou, a to tak, že na 17. a 18. takt učiní po jednom kroku, na 19. dva kroky a na 20. poslední krok.

21.—26. zavěsí se pravicemi a otočí se třikráte na pravo (vždy na dva takty jednou).

27.—32 zavěsí se opět levicemi a otočí se třikráte na levo.

5. Šmikoranda.

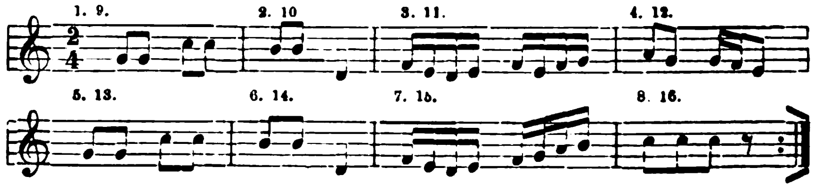

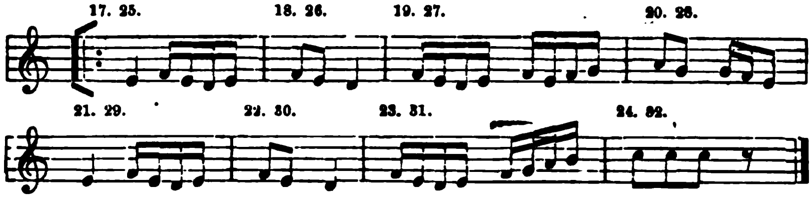
17. 25.
18. 26.
19. 27.
20. 28.
21. 29.
22. 30.
23. 31.
24. 32.

Tanečník i tanečnice postavivše se proti sobě (ruce v bok), připraveni jsou ke kroku řezankovému.

1. dva kroky řezankové.

2. tři kroky řezankové.

3.— 4. vezmou se za prsty ukazováčky („na háčky") pravých rukou, zdvihnou je poněkud do výše a učiní zátočku na pravo.

5.— 6. = 1.—2.

7. = 3.—4.

8. třikráte dupnou, vždy jednou nohou střídavě.

9.—16. = 1.—8.

17.—32. polka.

Někdy též tanečníci při tanci zpívají na 1.—4. takt: „Jednou, dvakrát, po třetí, po štvrtý se zatočí." Totéž opakují při 5.—8. taktu.

6. Pojte, hoši, na vinici.

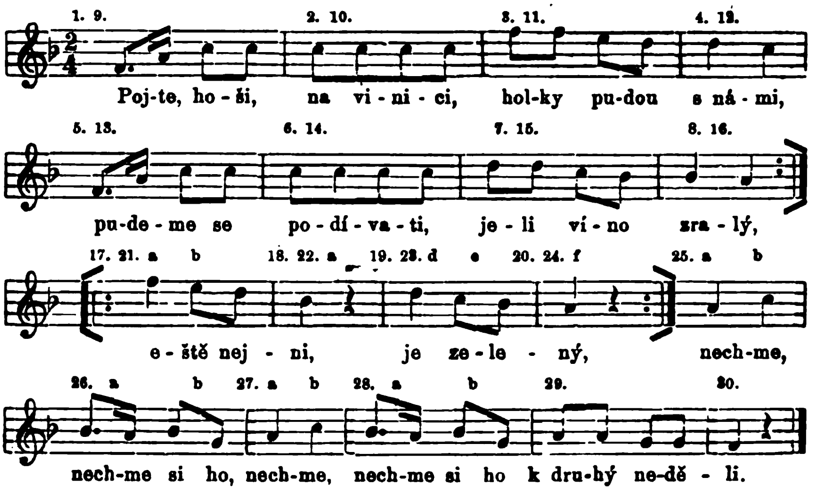
1. 9.
2. 10.
3. 11.
4. 12.
Poj-te, ho - ši, na vi - ni - ci, hol-ky pu-dou s ná - mi,
5. 13.
6. 14.
7. 15.
8. 16.
pu-de - me se po - dí - va - ti, je - li ví - no zra - lý,
17. 21. a b
18. 22. a
19. 23. d e
20. 24. f
25. a b
e - ště nej - ni, je ze - le - ný, nech-me,
26. a b
27. a b
28. a b
29.
30.
nech-me si ho, nech-me, nech-me si ho k dru-hý ne-dě - li.

1.—16. polka. Na sedmý takt páry se zastaví a tanečnice postaví se proti tanečníkovi.

17.—18. tanečník vezme ve svou levici pravici tanečnice a plácne třikrát pravicí do její dlaně (*a*, *b*, *c*).

19.—20. tanečnice vezme ve svou levici pravici tanečníkovu a plácne do ní třikrát (*d*, *e*, *f*).

21.—22. = 17.—18.
23.-24. = 19.—20.
25. *a.* tanečník i tanečnice plácnou do svých rukou, na *b.* plácnou do rukou jeden druhému.
26. = 25.
27.—28. = 25.—26.
29.—30. oba otočí se na pravo a tančí znova polku.

7. Proso.

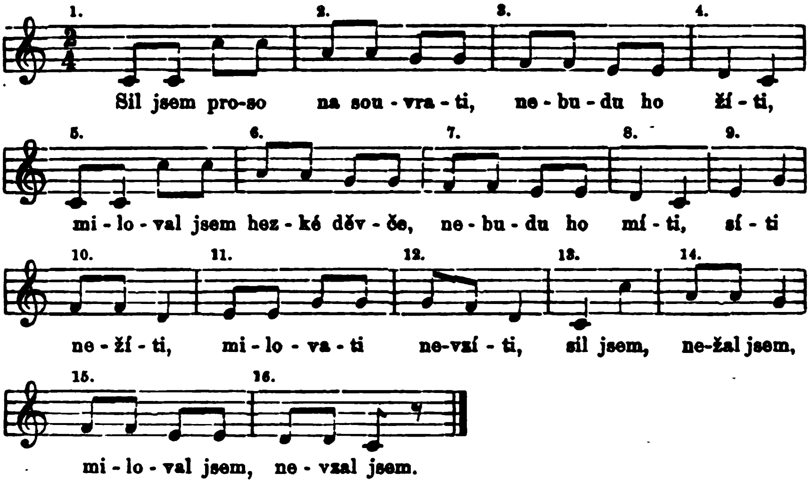
1. 2. 3. 4.
Sil jsem pro-so na sou-vra-ti, ne-bu-du ho ží-ti,
5. 6. 7. 8. 9.
mi-lo-val jsem hez-ké děv-če, ne-bu-du ho mí-ti, sí-ti
10. 11. 12. 13. 14.
ne-ží-ti, mi-lo-va-ti ne-vzí-ti, sil jsem, ne-žal jsem,
15. 16.
mi-lo-val jsem, ne-vzal jsem.

Tanec kolový.
1.— 8. páry tančí třasák.
9.—12. obkročák.
13.—16. třasák.

8. Šeucouská.

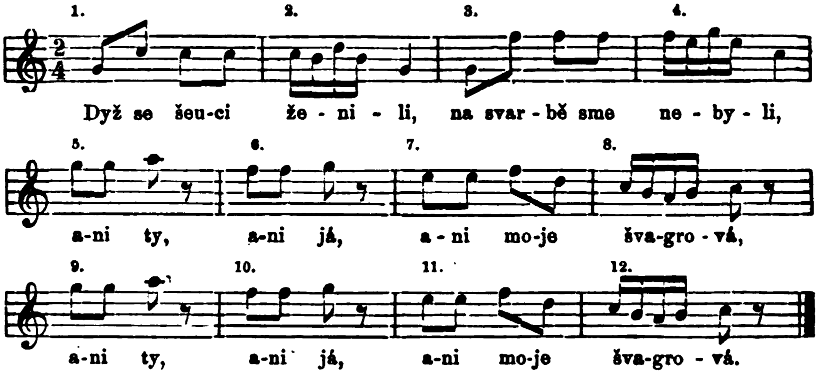
1. 2. 3. 4.
Dyž se šeu-ci že-ni-li, na svar-bě sme ne-by-li,
5. 6. 7. 8.
a-ni ty, a-ni já, a-ni mo-je šva-gro-vá,
9. 10. 11. 12.
a-ni ty, a-ni já, a-ni mo-je šva-gro-vá.

Tanečník a tanečnice stojí proti sobě a mají ruce v bok.

1.—2. čtyři přísunné kroky v pravo (na každý takt dva).

3.—4. čtyři přísunné kroky v levo.

5. dva přísunné kroky v pravo.

6. dva přísunné kroky v levo.

7.—8. oba vezmou se za pravé ruce na háčky a učiní zátočku čtyřkrokovou v pravo.

9. dva přísunné kroky v pravo (opět ruce v bok).

10. dva přísunné kroky v levo.

11.—12. vezmou se za levé ruce a učiní zátočku na levo.

9. Manžestr.

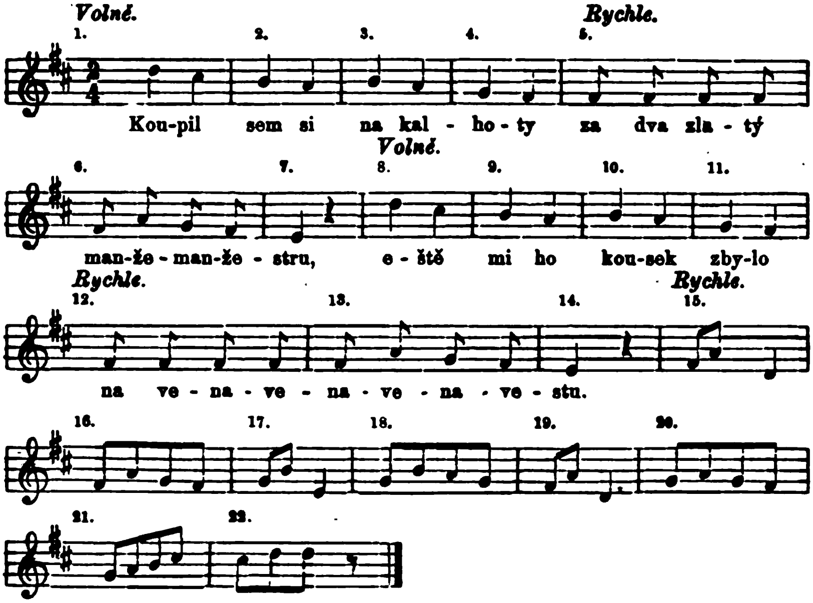
Volně.
Rychle.
1. 2. 3. 4. 5.
Kou-pil sem si na kal - ho - ty za dva zla - tý
Volně.
6. 7. 8. 9. 10. 11.
man-že - man-že - stru, e - ště mi ho kou-sek zby-lo
Rychle.
Rychle.
12. 13. 14. 15.
na ve - na - ve - na - ve - na - ve - stu.
16. 17. 18. 19. 20.
21. 22.

1.— 4. tanečník i tanečnice jako obyčejně k tanci připraveni jsouce nakročí se a s nohy na nohu přestupujíce se houpají, a to osmkráte (na každý takt dvakrát). při tom s místa se nehýbají.

5.— 7. 5 posunných rychlých kroků (na takt dva kroky) v pravo.

8.—11. = 1.—4.

12.—14. 5 posunných rychlých kroků v levo, tedy zpět.

15.—22. rychlá polka.

10. Kukavá.

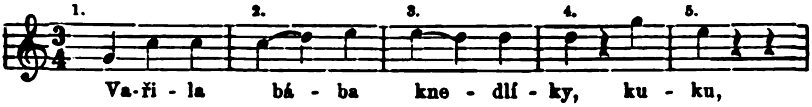
1. 2. 3. 4. 5.
Va-ři - la bá - ba kne - dlí - ky, ku - ku,

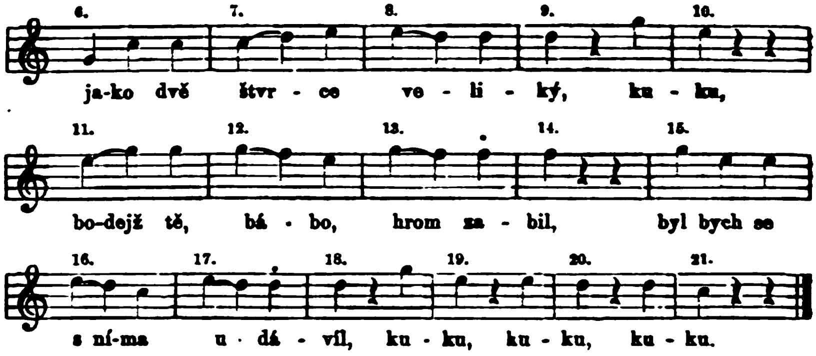
6.
7.
8.
9.
10.
ja-ko dvě štvr - ce ve - li - ký, ku - ku,
11.
12.
13.
14.
15.
bo-dejž tě, bá - bo, hrom za - bil, byl bych se
16.
17.
18.
19.
20.
21.
s ní-ma u - dá - vil, ku - ku, ku - ku, ku - ku.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 3. valčík. Na prvou čtvrť taktu.

4. páry se zastaví a na slovo „kuku“ jeden druhému (tanečník tanečnici a tanečnice tanečníkovi) se pokloní. Při pokloně stojí stále k valčíku připraveni, jenom jeden od druhého poněkud ucouvne.

6.— 8. valčík.

9.—10. = 4.—5.

11.—17. valčík.

18.—21. na každé ze tří „kuku“ vzájemná poklona.

11. Na hoře v Táboře.

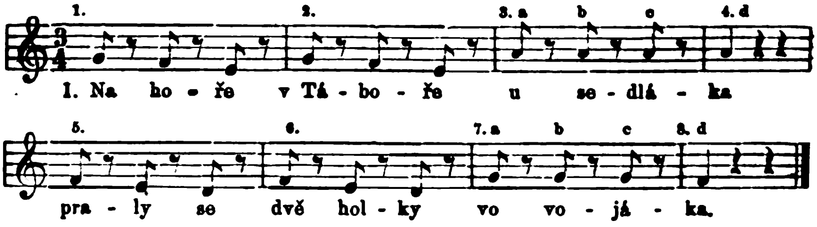
1.
2.
3. a
b
c
4. d
1. Na ho - ře v Tá - bo - ře u se - dlá - ka
5.
6.
7. a
b
c
8. d
pra - ly se dvě hol - ky vo vo - já - ka.

2 Mí zlatý holčičky, neperte se,
tamble má kalhoty, rozdělte se.

Páry postaví se jako k tanci vůbec.

Tanec kolový.

1.— 2. valčík. Na konec taktu druhého páry se zastaví a tanečníci i tanečnice, davše ruce v bok a tváří v tvář proti sobě stojíce na takt

3.— 4. každý čtyřikrát (*a*, *b*, *c*, *d*) zadupnou pravou nohu s levou střídajíce. —

5.— 6. valčík.

7.— 8. = 3.—4.

12. Káča.

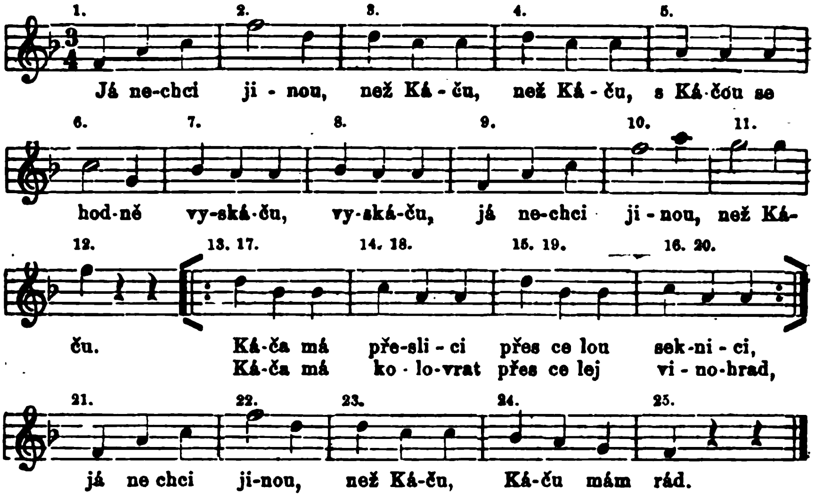
1. 2. 3. 4. 5.
Já ne-chci ji - nou, než Ká - ču, než Ká - ču, s Ká·čou se
6. 7. 8. 9. 10. 11.
hod·ně vy-ská·ču, vy·ská-ču, já ne-chci ji - nou, než Ká-
12. 13. 17. 14. 18. 15. 19. 16. 20.
ču. Ká·ča má pře-sli - ci přes ce lou sek·ni - ci,
Ká·ča má ko - lo-vrat přes ce lej vi - no·hrad,
21. 22. 23. 24. 25.
já ne chci ji-nou, než Ká-ču, Ká-ču mám rád.

Tanec kolový.
Tanečník i tanečnice postaví se jako k tanci vůbec.
1.—12. valčík.
13.—20. třasák.
21.—25. valčík.

13. Minet.

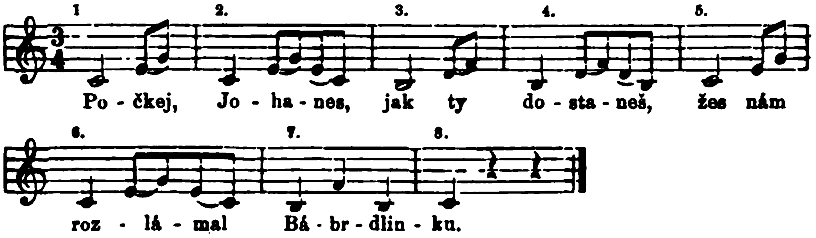
1 2. 3. 4. 5.
Po - čkej, Jo - ha - nes, jak ty do - sta - neš, žes nám
6. 7. 8.
roz - lá - mal Bá - br - dlin - ku.

2. Já ji nelámal, já ji objímal,
já ji nelámal, já ji měl rád.

Tanec kolový.

Tanečník a tanečnice postaví se jako k tanci vůbec a nohama nešoupajíce tančí do kola krokem valčíkovým, velmi kolébavým.

14. Že nevíte, pane kmotře.

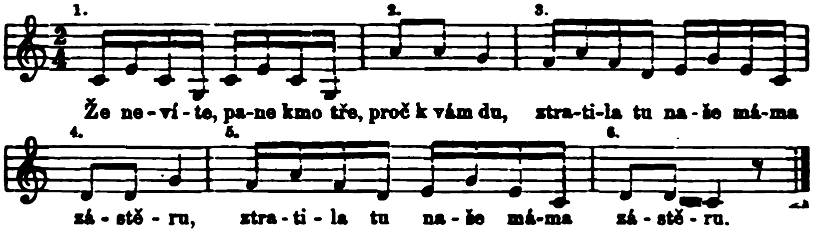
1.
2.
3.
4.
5.
6.
Že ne-ví-te, pa-ne kmo tře, proč k vám du, ztra-ti-la tu na-še má-ma
zá-stě-ru, ztra-ti-la tu na-še má-ma zá-stě-ru.

2. Jaká byla? Pane kmotře, strakatá.
[: Tahali ji po ulici prasata. :]

Tanečník a tanečnice postavivše se vedle sebe (tanečnice po pravici tanečníkově) dají ruce do zadu a uchopí se za ně křížem.

1.— 2. postupují krokem pochodovým v před. Na druhou čtvrť taktu druhého, stále za ruce se držíce, obrátí se oba čelem v zad, a to tanečník otáčí se na levo a tanečnice na pravo, tak že po obrácení jest tanečnice po levici tanečníkově.

3.— 4. postupují zase v před a na konec taktu čtvrtého opět se obrátí. Taktéž tančí se takt 5.—6.

Též zpívá se: Vyletěla holubička ze skalky,
probudila modré oči ze spaní,
Dyby byly modré oči nespaly,
byly by tu atd. známá národní píseň.

15. Hulán.

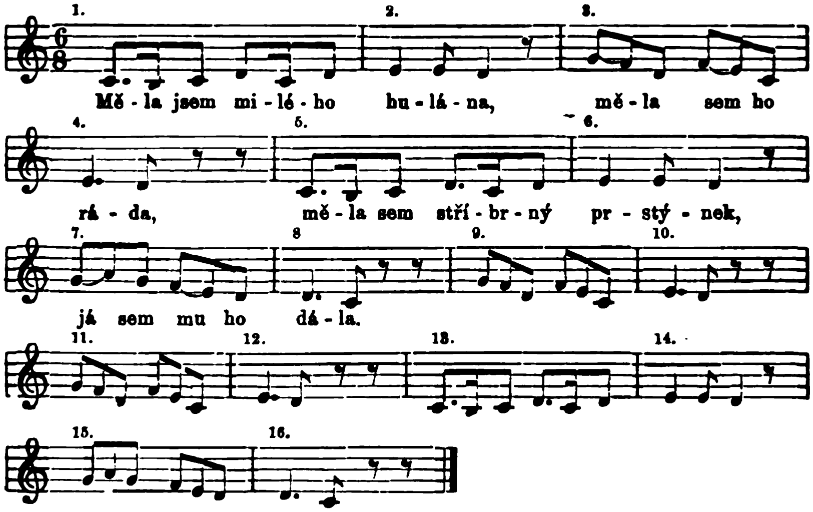
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
Mě-la jsem mi-lé-ho hu-lá-na, mě-la sem ho
rá-da, mě-la sem stří-br-ný pr-stý-nek,
já sem mu ho dá-la.

Tanec kolový.

Tanečník s tanečnicí postaví se jako k tanci vůbec a tančí od taktu 1.—16. stále obkročák.

16. Kocour, též „Mazurka" zvaný.

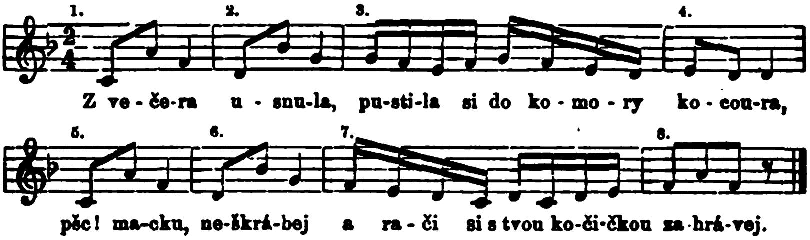
1.
2.
3.
4.
Z ve - če-ra u - snu-la, pu-sti-la si do ko - mo - ry ko - cou-ra,
5.
6.
7.
8.
pšc! ma-cku, ne-škrá-bej a ra - či si s tvou ko-či-čkou za-hrá-vej.

Tanečník s tanečnicí postaví se jako k tanci vůbec.

1. dva přísunné kroky v pravo.
2. dva přísunné kroky zpět.
3.—4. sedm rychlých obkročákových kroků (na čtvrtý takt tři).
5. = 1.
6. = 2.
7.—8. = 3.—4.

17. Ševcovská.

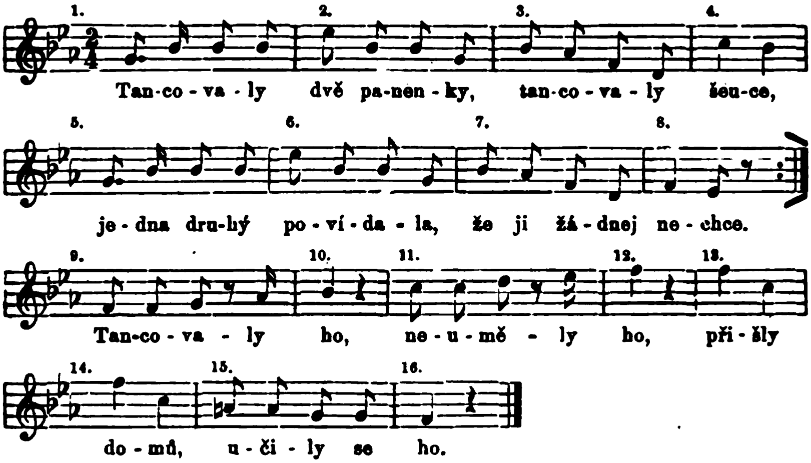
1.
2.
3.
4.
Tan-co - va - ly dvě pa-nen - ky, tan-co - va - ly šev-ce,
5.
6.
7.
8.
je - dna dru-hý po - ví - da - la, že ji žá - dnej ne - chce.
9.
10.
11.
12.
13.
Tan-co - va - ly ho, ne - u - mě - ly ho, při - šly
14.
15.
16.
do - mů, u - či - ly se ho.

Tanečník i tanečnice postaví se jako k tanci vůbec.

1.— 8. polka. Na konec taktu osmého se zastaví a tanečník s tanečnicí postaví se proti sobě tváří v tvář a dají ruce v bok.

9. stojí.

10. dupnou pravou nohou.

11. dupnou čtyřikrát nohy střídajíce.
12. dupnou jednou.
13.—14. na každý z těchto taktů dvakrát plácnou do svých rukou.
15. zatočí rukama v ten způsob jako děti říkajíce říkadlo: „Šiju boty do roboty“.
16. rychle rozpaží.

18. Libichouská.

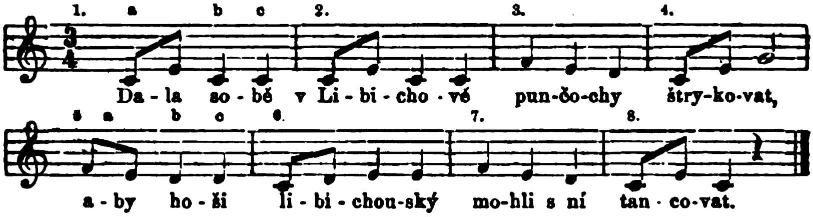
1. a b c 2. 3. 4.
Da - la so - bě v Li - bi - cho - vé pun-čo-chy štry-ko-vat,
5 a b c 6. 7. 8.
a - by ho - ši li - bi - chou-ský mo-hli s ní tan - co-vat.

Tanečnice zavěsí se na pravou paži tanečníkovu.

1. na *a*. (prvá čtvrť) učiní jeden přísunný krok v pravo, na *b*. *c* dvakrát na levé noze poskočí a současně pravou nohu nadhodí na levo před levou.

2.—4. každý z těchto taktů rovná se prvému.

5. na *a*. učiní jeden přísunný krok v levo, na *b*. *c*. dvakrát na pravé noze poskočí a současně levou nohu nadhodí na pravo před pravou.

6.—7. každý z těchto taktů rovná se pátému.

8. tanečník vezme tanečnici jako k tanci vůbec a zatočí se třasákovým krokem do kola.

19. Kaplan (Pusltanc).

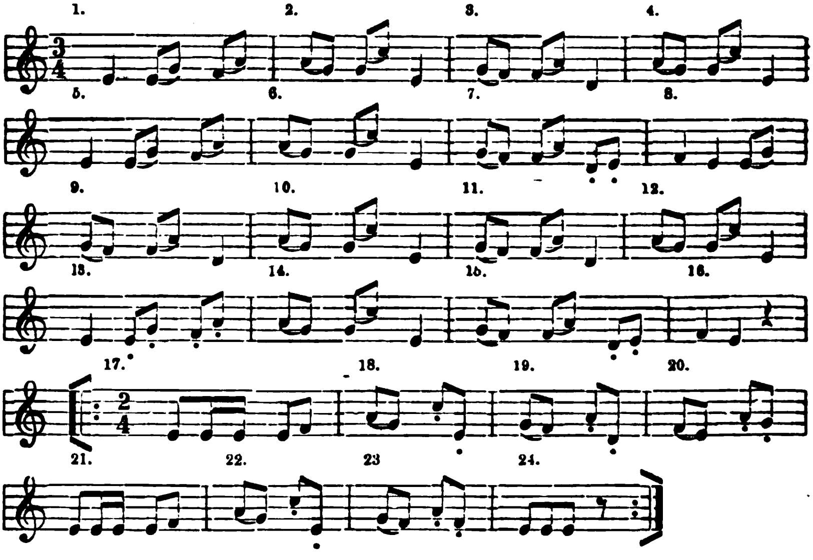
1. 2. 3. 4.
5. 6. 7. 8.
9. 10. 11. 12.
13. 14. 15. 16.
17. 18. 19. 20.
21. 22. 23 24.

Hudebníci počnou hráti kteroukoliv polku, kterou tanečníci tančí. Přehravše ji, hned počnou hráti „Kaplana“, a to díl prvý (1.—16.). Páry přestanou tancovati polku a uchopivše se za ruce, utvoří veliký kruh, tak že v kruhu stojí vždy tanečník vedle tanečnice. Jeden z tanečníků zůstane státi v kruhu a má v ruce připravený šáteček, který položí před jednu tanečnici. Dříve však, než tak učiní, musí si nějakou vyhlédnouti. Obchází tedy kolem celý kruh, který točí se při tom směrem opačným, než jakým on obchází, a to krokem pochodovým dle taktu hudby. Vyhlédnuv si tanečnici, položí před ni na zem šáteček, na který společně kleknou a políbí se. V tom hudebníci přestanou hráti prvý díl a hrají druhý (17.—24.). Tanečník s tanečnicí tančí uvnitř kruhu rychlou polku. Při tom kruh tančících stojí. Když hudebníci druhý díl dohráli, počnou zase hráti díl prvý (1.—16.). Tanečník, který uvnitř kruhu tančil, z něho vystoupí a tanečnice tam zůstane. Ta opět tímtéž způsobem, jako prve tanečník, v ruce majíc šáteček a točící se kruh obcházejíc, vyhlédne si tanečníka, položí před něj šáteček, oba pokleknou, políbí se a zatančí v kole rychlou polku. Potom tanečnice vyjde z kruhu a zůstane tam opět tanečník. Tak střídají se tanečníci s tanečnicemi dále, a kruh tanečníků se stále úží. Při tom činí se různé žerty. Tak na př. tanečník, po případě tanečnice kruh obcházející, staví se, jakoby si již tanečnici vyhlédnul a klade před ni šáteček. Ta chce kleknouti, tanečník však šáteček z ruky nepustiv, obrátí se a jde dále.

Hudebníci při tomto tanci hrají vždy první díl tak dlouho, dokud tancující se nepolíbili. Jeden z hudebníků obchází kruh a od tanečníků, kteří z kruhu vycházejí, dostává na litr piva. Konec tance jest také žertovný. Poněvadž ten, kdo v kruhu obchází, volí vždy hezkou tanečnici, po případě, byla-li to tanečnice, hezkého tanečníka, zbývá v kruhu, když se již hodně súžil, několik tanečnic a tanečníků méně hezkých. Tu čtverák nějaký přiběhne do sálu s koštětem a zbylé „vymete z kola ven“. Tito ovšem, spatří li ho s koštětem, rychle se rozutíkají.

20. Kominík.

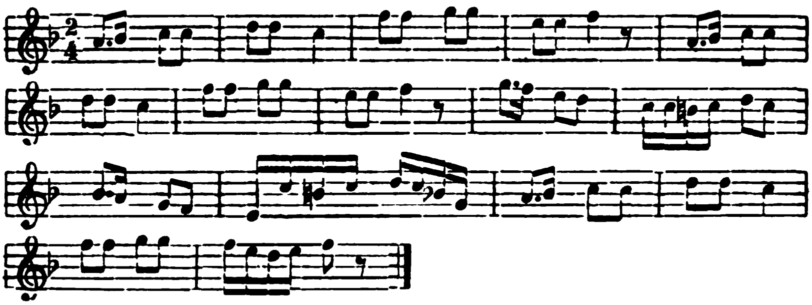

Kominík vlastně není tancem, nýbrž hrou. Poněvadž však ode dávna byl u nás součástí zábav tanečních, jest ho též třeba uvésti.

Když se již všichni o muzice tance nabažili, tedy tak po půl noci, poručí některý tanečník hudebníkům, aby zahráli pro zasmání „Kominíka“. Súčastní se ho mnoho tanečníků, kteří postaví se do řady jeden za druhého a spojí se mezi sebou tak, že každý z nich rukama obejme předcházejícího tanečníka v pasu. Nejpřednější má v ruce koště a vodí celý řetěz po sále sem a tam, tak že tento hadovitě se kroutí. Při tom hledí tanečník s koštětem rychlým zatočením řady dostati se k nejzadnějšímu tanečníkovi a plácnouti ho koštětem. Ten ovšem hledí rychlým ústupem tomu uniknouti Všichni poskakují dle taktu hudby. Rozumí se, že o smích a hluk při „Kominíku“ není nouze.

* * *

O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku.

Podává Otakar G. Paroubek.

(Pokračování.)

Co se týče trestů církevních, nacházíme je na Poděbradsku v XVIII. stol. pro hojnost pramenů hojněji než za věku XVII., ale pomineme je mlčením a pouze připojíme několik případův o čarodějství v Sadsku; tak r. 1701 Anna Doležalka „z ohledu jistých čar, které na dobytku vykonati měla," musela dáti 1 kopu míš. a dobytka nechovati, r. 1717 očistila se z čarodějství Rozina Houžvičková a r. 1737 Jiří Černý žalován z čar „se sýrem" a musel „dokázat, že to žádné čáry s tím sejrem nejsou."

Kromě toho zvláštní tresty měli mezi sebou poddaní, jako sousedé proti pasení dobytka mimo stádo, řemeslníci, podruzi, kůry literácké,*) při čemž pokuty byly pro členy dospělé a pro nedospělé (učedlníky) tresty tělesné, které doma i ve škole byly hlavními strážci řádu a kázně; hůře však bylo, že přímo nelidské tresty byly vykonávány od pánů na lidech poddaných, jak dále píseň naše svědčí.

44. Jaké měli tresty pro ně —
Běda! kdo je dostal.
V jednom zámku,[8] co pro koně
Měli nízkou maštal,
Kdež tma, neřády a smrady —
Muže i ženy tam cpali.
45. V žízni, hladu — vody, chleba
Museli prositi
A ještě drábovi třeba
Dobře zaplatiti,
Aby došel na rynk pro to,
Aby pán nezvěděl o to.

46. V městě jen (v) šatlavě býti
U kmotra biřice,
Pouta na nohách nositi
Aneb náručnice:
V zámku pavlače, placy mést,
To měli nejlehčejší trest.
47. Na stolici, když se lehlo
Při plném řízení,
Jestli jen deset ran sedlo,
To bylo divení
Na oslu dvě, tři hodiny
Byl trest malý, nevinný.

---

*) Viz pojednání „Pobožný kůr literácký v Sadsce" od F. A. Paroubka, hlavně artikul VI. „Vyměření pokut". Lumír VII. (1857), str. 138 a 160

[8] V Černém Kostelci [kteréžto panství ještě s jiným zbožím držela od r. 1712 po svém otci Janu Adamovi z Liechtensteina Marie Terezie, od 24. října 1713 provdaná vévodkyně savojská, jež sídlila na Kostelci a po 60 let byla pravou dobroditelkou svých poddaných, tak že v poslední vůli své († 20. února 1772 ve Vídni) odpustila všecky dluhy do důchodu svým poddaným. Po ní dědil Fr. Jos. kníže Liechtenstein, po něm roku 1781—1805 syn Alojs Josef].

48 Při každém zámku osel stál
Jako šibenice, *t*)
Na toho se sedlák dostal,
Byť neměl nic více
Zmeškáno jen den robotu,
Seděl tam celou sobotu.
49. Někdy soused dost poctivý,
Hoden vší vážnosti,
Třebas i všecken šedivý,
Plný dnů starosti,
Byť byl klekal, s pláčem prosil,
Předce na osla jít musil.
50. Kolik jich tam sedět mohlo,
Tolik jich tam dali,
A co se jich vejít nemohlo [25]
Dole u něj stáli,
Byť se jen i napit chtěli,
Hnout se od něho nesměli.
51. Místem jakous díru měli
V věži neb pod zemí,
„Kabát“ jí jméno převzděli —
Jaké v ní soužení!
Jako psy lidi tam cpali,
Jísti, píti jim nedali.
52. Někde zas železné kruhy
Na krky dávali,
Nebo dřevěné dudy
Těžké připínali.
Ruce co k kříži připali
A tak v bráně stát nechali.
53. Na bití měli stolici
Schválně udělanou,
Po té museli vinníci
Lehat dolů bradou,
Krk i nohy mu připali,
Ukrutně tloukli a prali.

54. Šel-li někdo k své vrchnosti
Časem na žalobu,
Nadělal si outrat dosti
I své práci škodu.
Domů když přišel chudinec,
Byl bit co jiný zločinec. *v*)
55. Neb nežli tam dojel, dříve
Již tam psaní bylo,
V němžto se o něm nelibě
I lstně vypravilo.
Vrchnost majíc ho zastati,
Poručila ho trestati.
56. Mnohá vrchnost z své dobroty
Comissi vyslala,
Inspektory a Hofroty
Na panství poslala
K vyslichnutí [26] svého lidu,
By žádný netrpěl křivdu.
57. Však ti a takoví páni
Cokoli řídili,
Z návodu-li čili manni [27]
Častokráte chybili.
Direktor, purkrabí obstál,
Sedlák pak předc vinnen zůstal.
58. Tuť po takovém řízení
Ještě hůř bývalo,
Sedlákům v jejich soužení
Se nevěřívalo.
Za zrádce, šelmy je měli,
Víc soužili, bili, kleli.
59. Tak vrchnost měla outratu
S tou Comissí ještě
A sedlákům pak odplatu: [28]
„Nic šelmám nevěřte!
Purkrabí je dobře řídí,
Ale ten lid vrchnost šidí.“

60. O jakého tu kvílení
A Boha volání
Bylo z velkého stížení,
Též i proklínání.
Otec, matka, děti lkali,
Těm pánům všecko zlé přáli.

61. Považte, milí Čechové,
Potomkové naši,
Jaké sme, vaši předkové,
Měli těžké časy,
Dokud ta robota byla,
Kterak nás velmi soužila.

---

t) Třeba 7 i 8 loket dlouhý, na 5 loket vysoký a do třech hran △ hraněný, po řebříku naň lézt museli.
[25] Verš nadměrný.
v) Tak se stávalo, kdo šel k své vrchnosti.
[26] Místo „vyslechnutí“. Následující verš nadměrný.
[27] Správně: maní.
[28] V rukopise jest: od platu.

62. Cokoliv v těchto verších
Ode mně [39]) se psalo,
Ještě mnohem více v skrejších
A v zadu zůstalo.
Všeho jest tu velmi málo,
Cokolivěk se kde dálo.

63. Bůh sám laskavý spomocník,
Vidouc tu ukrutnost,
Nás, všech svých dětí, milovník
Zahladil jest tu zlost;
Pánu země [40]) vlil tu bídu
Sprostého, selského lidu.

64. Nyní teprv vědí mnozí,
Že tak každým věkem
Sedlák jest stvoření boží
A pravým člověkem.
Prve — psů, koček a ptáků
Vážili si víc než sedláků. [41])

O **krutých pánech** pěje rychtář milčický nejprve všeobecně a dav se unésti zmínkou **o škodách z roboty**, o nichž v pravdě rhetoricky zapěl, vrací se k pánům, aby líčil jich **vzdělání a chování se**, spolu udávaje, kterých **trestů** se jim časem dostalo; při tom hlavně v poznámkách později přičiněných jmenuje některé úředníky i majitele statku výslovně a jiné jen počátečním jménem označuje, jak z následujících strof a poznámek patrno.

65. Mnohý pán *w*) — ó, zlost proklatá,
Říkával bez žertu,
Že vždy raději než sedláka
Uhlídal by čerta.
Chrapounů, šelem všudy jen
Měli sme mnoho jiných jmen. [42])

66. K takovému když někdo šel
O něco prositi,
Ó, kterak se před ním musel
Velmi pokořiti.
Do kuchyně třeba dones,
Byl mu přece šelma a pes.

67. V tom vždycky hrozném soužení
Když sme přebývali,
Že snad nad námi moc není,
Tak sme myslívali,
Aby se to kdy změnilo,
Že to snad nebe vtělilo.

68. Ó, země česká, ó, Čechové, [43])
Měli sme zlý osud,
Trápili nás tyranové
Domácí až posud.
Ach! trápili a soužili,
Jako bychom v zajetí *x*) byli.

69. Škoda otce, škoda dětí,
Škoda hovad, statku,
Všecko jako špatné smetí
Přicházelo k zmatku
K vůli pánů neb písařů,
Zlostných chlapů, partikářů.

---

[39]) Místo správného: ode mne.
[40]) T. j. zemépánu, císaři Josefu II.
[41]) Verš nadpočetný.
w) Hospodářský pan oficier.
[42]) V naší písni nacházíme potupná jména sedlákům: darebák (sloka 118), zatracená duše (100), hundsfut (159), chlap (14, 56), chrapoun (55), pes (66, 116), zlá rota (116), šelma (58, 59, 65, 66, 159, 187), všivák (116) a zrádce (58); ostatně viz v Kottově slovníku III., 289. článek „Sedlák“, k němuž připojme ještě nadávku: drnodrap, kdežto pro baráčníky býval hryzoplot, měšťanům šosák, zástěrkář, zástěrník (dle modré zástěry). Pro panské úředníky a zřízence: ďábel (181), darober (87), chlap (11, 69), karabáčník (110), kat (23), kluk (199, 205), partikář (69), sviňák (203) a tyran (68); pro žida: šelma (215). Známé názvy pro písaře: pan franc a škrabák nejsou písní doloženy.
[43]) Verš o 9 slabikách.
x) U pohanů nebo nějakého nemilostivého nepřítele. [Verš slabikou nadměrný.]

70. Kdybychom lidé bezbožní
a pohané byli,
Krádeže neb mordy hrozný
Konali — pálili,
Pak za to někam vehnáni,
Dost — těmi tresty trestáni.
71. K tomu všemu utiskání
Trápilo nás všecky,
Že v kanceláři před námi
Mluvili německy.
A což nejhorší ještě věc,
Mnohý býval pouhý Němec.
72. Nu, tu vlk s beranem
Moh v přátelství vjíti,
Čech sedlák s německým pánem
Srozumění míti.
Pán se vztekal po německu,
Sedlák proklínal po česku.
73. Kterak rozkošmi oplýval
Dost mizerný písař,
Krmil se, skvostně odíval
Víc než Josef císař. *y*)
A při tom jen po tom toužil,
Kterak by sedláky soužil.
74. Mnozí z nich šli na spravednost
Velice na oko,
Avšak naďáli partik dost,
Že časem až proto
Služby své zbaveni byli,
Ba i v arrestu vši bili. *z*)
75. Někteří náhle umřeli
Bez všeho pokání,
Zvlášť ti, kteří nepoměli, [44]
Že jest Bůh nad námi.
Kostel jim býval daleko
A pán Bůh příliš vysoko.
76. Po mnohých manželky, děti
Bídně živy byly,
Tuť kde jen mohli viděti,
Sedláka hned ctily.
Měltě lásky víc než strachu,
Byť jen přines trochu hrachu.
77. Spěváku můj, [45] co o zlostných
Píšu, vše jest málo;
O pánich pak dobrých, ctnostných,
Nic tu není psáno.
Dobrých se ten spis netýká,
Těm vždy všudy čest vyniká.

78. Mlčím o pobraných statcích
Poctivým sousedům,
O partikách a zmatcích
Vesnicím a rodům.
O smrti, hrozných chromotách,
Co sme trpěli v robotách.
79. Mlčím o škodách na dětech
I na tom dobytku,
Neb každý v mladých letech *aa*)
Musil ven z příbytku
Chodit na robotu pěší,
Potom na jezdecí těžší.
80. Mlčím, co na řemeslníky
Sme vynaložili,
Když sme nářadí všeliký
Spůsobit museli
Na koně, vozy a pluhy,
A tak sme dělali dluhy.
81. Mlčím o světla pálení,
Celé noci bdění,
Hnoje sem tam rozházení *bb*)
S robotami těmi.
Co by mohl a chtěl míti,
Sedlák musil to pozbýti.
82. Mlčím o psotě s čeládkou, [46]
Kterou sme trpěli,
Jistě drsnatou — ne hladkou —
Neb co jenom chtěli,
Museli sme služby dáti
K vůli robotě proklatý.

---

y) Císař Josef mimo slavnosti nechodil v takových šatech jako oni.

z) Scoti, Janovský a jiní. NB. Opuštěných 6 veršů [slok] na kus papíru přidaných ztraceno.

[44] Místo: nepomněli.

[45] Oslovení to svědčí, že píseň složena byla ke zpěvu, jakož známo i dle jiných písní duchovních i světských od Vaváka složených, které v přepisech na Poděbradsku kolovaly. Následující „o pánich“ je místo pánech.

aa) Místo školy.

bb) Každý týden tři dni nebyla hovada doma [na některých panstvích šlechtických bylo roboty jízdní až 12 dní v témdni či dvě spřežení po šesti dnech].

[46] V době nedostatku sil pracovních, jako o žních, musel sedlák více platiti, než soused v městě, ježto se podruhům nedovolovalo jíti na práci jinam

83. Mlčím o zmeškání času,
Domácího díla,
Vorby polí, žetí klasů —
Ó, jak velká síla!
Hospodářství zahynulo,
Se sedlákem se minulo.

84. Mlčím o zkáze hříbátek,
Klisen pometání,
V čemž sice sedlákův statek
Bývá v dobrém stání.
Když o to s robotou přišel,
Řeklo se mu — aby vyšel.

85. Mlčím, co v letě i v zimě
V statku se zrodilo,
Že těm pánům do kuchyně
Všecko se hodilo.
Drůbež byla jenom pro ně,
Dost málo dali za koně. *cc)*

86. Mlčím, jestli rychtář [47] dlouho
Nepřinášel dary,
Dalo se mu příčin mnoho,
Že jest chlap nedbalý.
Udělal se v brzce jiný,
Jenž by víc těšil kuchyni.

87. Mlčím, jak rozličné soudy
Dost v maličké částce
Porovnané býti mohly
Najednou a krátce;
Však ale pro darobera [48]
Trvaly dlouho až běda.

88. Mlčím, že i vinníkové
Nejspíš vyhrávali,
Protože exepti mnohé
Paním podávali. *dd)*
Paní — pánu to podala,
Vinníkům padnout nedala.

89. Mnohý direktor, purkrabí,
Důchodní, fischmistr.
Zvláště když přijel ze Prahy,
Tuť byl všeho mistr.
Mněl, *ee)* že zná všecka umění,
Však měl svědomí hubený.

90. Tuť na římské oratori
A mudrce řecké
Provozoval své báchory [49]
Zvlášť v řeči německé,
Nechtěl víc číst knihu českou
A sotva uměl německou.

---

a čeleď svou měl měšťan z pravidla ze vsi. Do služby vstupoval čeledín o Novém roce a děvečka na Tři krále, vystupoval o sv. Štěpáně, tato o Novém roce.

cc) Když se sedlákův kůň pánu líbil, musel mu ho prodat, zač pán chtěl, ještě všech peněz nedostal — jestli upomínal neb za málo dáti nechtěl, brzy pomstu shledal.

[47] Jak svrchu zmíněno jmenuje se rycht svobodných na panství poděbradském devět, totiž ve Velimi, Kost. Lhotě, Vrbové Lhotě, Pískové Lhotě, Milčicích, Vrbici, Koutech, Pátku a Chotouni, kdežto roku 1558 měly rychty svobodné a výsadní obce: Sokolčí, Velim, Milčice, Chotouň, Štolmíř, Sadská, Kost. Lhota, Písk. Lhota, Vrbová Lhota. Zboží, Kouty, Vrbice a Pálek. Když pak po r. 1777 počet vsí na Poděbradsku se rozmnožil, nacházíme tak zv. rychet správních či vrchních osm: Kluk, Přední Lhota, Polabec, Zboží, Pátek, Choťánky, Chrčice a Srbec — osady (mimo Chrčice) vesměs v nejbližším okolí Poděbrad, při čemž ovšem zůstali rychtáři místní, kde druhdy bývali, na př. v Milčicích i v Chotouni. ač obě vsi patřily k vrchní rychtě předolhotecké. Rychtáři „když povinnost rychtářskou skutečně nezastávají“, platívali obyčejně ročně 5 k. míš. (Ur. 1748.)

[48] Pro braní darův.

dd) Kdo paní hodně zanesl a zavezl, ten vyhrál.

ee) Myslil neb za to mněl [měl].

[49] Dělati báchory značí na Poděbradsku dělati pošklebky, posmívati se, zlehčovati.

91. Cicero a Demosthenes,
Oni muži vážení, *ff*)
Solon, Plato, Diogenes
Všichni byli blázni *gg*)
Proti němu — jistě nelhu —
Však předce nic neměl v kvelbu. *hh*)

92. Považ každý, kterak soudil
Nebohé podané, 50)
Když sám od mladosti bloudil,
Neměl bázně Páně.
Do čehokoliv se vmísil,
Vždy Machiavella křísil. *ii*)

93. Při soudu je(n) sakramenti
Byli v jeho hubě,
Tisíc hromů, všichni čerti *kk*)
Třásli se mu v čubě.
Vrátnej měl pořád hlas v uše:
Per, tluč, třeba z něj šla duše!

94. Hle! takové soudy byly
U těch mnohých pánů,
Neznal práva ani bibli,
Leč ňákou Zuzanu. *ll*)
Když přestal sedláky bíti,
Šel hrát v karty neb . . . . .

95. Vězte, když na to zpomínám,
Dosaváde trnu,
Ani snad tak nešturmoval
Někdy Arnheim k Brnu, *mm*)
Jak ti chlapi šturmovali,
Lidi, statky mordovali.

96. O jednom řeknu zajisto,
Až přísloví vzešlo,
Když se na některé místo
Mnoho lidu sešlo,
Říkávali: „Pane Bože!
Chraň nás purkrabího Brože!“

97. Ten pán, kam jenom kolivěk
K lidem přijížďíval,
Nemluvil on jako člověk,
Ale hned řičíval
Jako bujný kůň nějaký,
Při tom sám tlouk lidi taky.

98. Jednoho sedláka pro nic
Tak velice zstřískal, *nn*)
Zdrobiv hůl — nemoha bít víc
Rukama ho stiskal,
Pobral mu obilí z mlatu,
Že (prý) patří na oplatu. *oo*)

99. Z té hole tak roztřískané
Sedlák třísky sebral
A on komissi vyslané
V dvouch letech je dodal.
Tuť byl svědek pána zlosti,
Svržen byl z své povinnosti. 51)

100. Jiný střílíval co z kuše
Přeostrými slovy,
Vždycky: „Zatracené duše!“
Říkal sedlákovi.
V tom v jednu noc duše jeho
S hrůzou vyšla také z něho. *pp*)

---

ff) Jejich knihy vážené jsou. [Verš sedmislabičný a pro rým lépe vážní.]

gg) Takový všem bláznů nadal a každá kniha proň byla špatná. [Cicero 106—43 př. Kr., římský řečník; Demosthenes 384—322, řecký řečník; Solon 639—559, státník řecký; Plato 429—348, filosof; Diogenes 414 až 323, kynický filosof.]

hh) Jeden žid svému prokuratoru řekl: „Pán pro mně mnoho pracoval, ale měl málo v kvelbu.“ [Posud značí: míti málo v kvelbu, tolik co v hlavě, tedy hloupý.]

50) Místo poddané — a tak i jinde.

ii) Machiavell tyranský škůdce byl. [Nicolo Machiavelli 1469—[illegible]27, svým spisem „Il principe“ známý.]

kk) Tak on uvyknul mluviti na soudu, ne ale každý.

ll) Jako onino starci v Babiloně. [Příběh ten opěvá se v písni, dle jejíž noty tato je složena.]

mm) L. 1645 co švédský vůdce. [Hans Jiří Arnim umřel už r. 1641 v Drážďanech; Brno však bylo od 14. dubna do 15. srpna 1645 obleháno od Linharta Torstensohna a pomocným vojskem Rakoczyho, obhájeno pak slabou posádkou, již vedl hugenotte Ratmir de Souches, a občanstvem tamním.]

nn) Až hůl na třísky zdrobil.

oo) Co se vydlužil.

51) V rukopise svržel.

pp) Jeho příjmení od littery C.

101. Jiný, když mnoho ze zlosti
Sedláků povolal,
Jak ráno je dá do kosti
Tlouci, si snotoval.
Zatím tu noc sám prst Boží
Setřel ho na jeho loži. *qq*)
102. Ráno když přišli sedláci
Smutní — ubožátka,
Čekali na jeho práci
Ukrutnou chuďátka;
On chtěje z nich duše hnáti,
Musel sám svou dříve dáti.
103. Řeklo se jim, že umřel pán,
Aby šli zas domů,
Žádný: „requiem aeternam“
Neřekl jest k tomu.
Někteří z nich proklínali,
Zlou cestu mu vynšovali.
104. Jiný, když odbyl řízení
Ukrutně a vztekle,
Nebylo tam než řičení
A bití co v pekle.
Jak k stolu sed, šlak hned honem
Dal mu ránu — bylo po něm. *rr*)
105. Jiný jezdíval co hrabě
Čtyrma, šesti koňma,
Měl své blázny a lokaje,
Vedl sobě z dvorna.
Koně v strojbách a s kytkami,
Drahý kočár s Windlichtami. *ss*)
106. Žádný sedlák nesměl vjíti
Do jeho pokoje,
Nic jiné nechtěl činiti,
Než války a boje.
Tak jako vtělený ďábel
S měšťany, sedláky válel. [52]
107 Ó, kdo to může vypsati,
Co ten pán činíval,
Hůře než zločince kati,
Sedláky sužoval.
Bral jim koně, krávy, statky,
Ve všem všudy činil zmatky.
108. Byl k tomu ustanovený,
By podané řídil,
On co peklo rozevřený
Jen je zžíral, šidil
Ukrutník co lité zvíře
Pracht [53] svůj vedl jako kníže.
109. Ještě jedno řeknu zkrátka,
Až se srdce točí,
Přišla-li kdy jeho matka,
Nesměla mu na oči. [54]
Co jí jen kuchařka dala,
Ta ubohá s pláčem vzala.
110. Když jí poslal sedmnáčník, [55]
Spolu rozkaz k tomu —
Přines jí ho karabáčník, *tt*)
Aby šla hned domů.
Ta šla domů a plakala,
V vesnicích chleba žebrala.
111. Na tu jeho slávu všecku
Jak pak rod měl předc?
V jednom malém městečku *vv*)
Jeho tatík byl švec.
Matka jeho jako vdova
Žebrala dlouho ubohá. *ww*)
112. Jaký pak měl ale konec
svého panování?
Ba ani nezavzněl zvonec
K jeho pohřbívání.
Jel pyšně kamsi s svým prachtem *xx*)
A nevrátil se víc zpátkem.
113. Zahynul on a je ten tam,
Ale jeho věci,
Co kde naplet nešťastný pán,
Zůstávají předci.
Jakých outrat soudu vzdělal,
Neb všem všecko vzíti hledal. △)

---

qq) Žádný nevěděl, kdy umřel H.
rr) Přijmení od litt F.
ss) S nočními pochodněmi.

[52] Váleti, tolik co válčiti, je na Poděbradsku slovem zastaralým.

[53] Pracht či nádheru.

[54] Verš sedmislabičný.

[55] R. 1693 byl zvýšen pětigroš (= 15 kr.) na 17 kr. a dvougroš na 7 kr.; ale teprv od r. 1750 a 1751 byl ražen 15kr. jakožto sedmnáčník s cifrou XVII., což vzato třikrát = 51 kr. konv. měny = 1 zl. rýn. a 6 kr. jako sedmík (VII) vzat sedmkrát = 49 kr. konv. m. = 1 zl. rýn.

tt) Dráb.
vv) V Černovicích blíž Jindř. Hradce [na sever].
ww) Až do smrti.
xx) Do Vídně.
△) Jak měšťanům, tak sedlákům statky ve vsích bera, celé rodiny hubil.

114. Taky v městečkách měšťané
Ještě sprosti byli,
Jak s hurtem promluvil na ně,
Oni se kořili.
A tak skrz tu poníženost
Pobral jim lesů, luk dost. 56)

115. Hle, nepřítel horší mnohem,
Nežli bojovný jest,
Neb ten bere, loupí, co jen
Sebou může unést.
Ten loupil zboží *yy*) i krunty *ss*)
I potomkům činil hunty. ◁)

116. Jeden hned zlostí ďábelskou
Sedláky holdoval, 57)
Co Herodes Asmonejskou ▽)
Rodinu mordoval.
Říkával, že jsou sedláci
Zlá rota, psi a všiváci.

117. Však co se stalo, věřte mi,
Jeho velebnosti,
Seděl v trestu pod zemí,
Kdežto měl vší dosti.
Ty ho tam dlouhý čas žraly,
Pak když žebral, psi trhali. *a*3)

118. Jiný také přál sedlákům
Co pes kočce mlíka,
Říkal, kýž těm darebákům
Všem kat kůži svlíká.
Dostal pak za to slušný plat,
Když jeho kůži hojil kat. *b*3)

119. Jeden pán když se stěhoval
Tři míle v zlé cesty,
Žádal sedláka, by ho dal
Čtyrma koňma vézti.
Dal pak přeci za tu výpravu
Pacholkům sedm krejcarů. □)

120. Jeden měl v Praze mluviti,
Když přijede domů,
By mohl sedláky hubiti, 58)
Aby měl sto hromů,
By mu je pomohl tlouci.
Hádej, jak měl lásku vroucí. *c*3)

121. Však když jel domů — na cestě
Hrozné hromobití
Strhlo se dřív, než byl v městě,
Stlouklo krupobití.
Koně se v běhu ponoukli,
Kočár převrhli, roztloukli.

122. On padna na zemi ležel,
Nevěda o sobě,
Synek jeho do vsi běžel,
Napadnul v hospodě
Čtyry sedláky pospolu,
Smek klobouk u jejich stolu.

123. Žádal snažně v pokornosti
A co za to kdo chce,
Aby v největší rychlosti
Šli pro jeho otce,
Dřív než ho kroupy ubijí,
Že jest již jen trochu živý.

---

56) Tak i městu Nymburku smluvený roční plat 10 zl. z dvoru šlotavského zvýšen byl od r. 1750—1788 bez srozumění s městem na 117 zl. činže robotní. V téže době městečku Sadsku „louka v luzcích“ byla odňata a pouze zbytek z ní dle přípisu ze dne 29. kv. 1760 per 5349 □° ponechán obci, jež dokázala právo vlastnické; ale roku 1842 přece onen zbytek připsán byl do vlastnictví nového držitele panství poděbradského barona Sina. Již dříve (r. 1722 a 1725) museli se ohraditi Sadští proti úředníkům vymáhajícím větší robotu luční, dokládajíce, že „tak ne z povinnosti nýbrž z dobré vůle učiní“ — a robotu konali.

yy) Skrze útraty a aresty.

ss) Zemské, pole, luka, obce, lesy.

◁) Je[ho] příjmení počínalo se s lit. W. [hunt z něm., dle huntovati = kaziti, zkáza, škoda].

57) Holdovati ve smyslu loupiti.

▽) Neb Machabejský, jejž Herodes setřel dle Jos. Flavia [při čes. překladě „O válce židovské“ knihy sedmery (1553) je přidáno „O mučednictví Machabejských“].

*a*3) Sirotčí Jos. Scoti.

*b*3) Jeho příjmení od lit. P.

□) P. Schmiedt, hejt. Podb., když se z Pod. do Čelakovic stěhoval r. 180[6] — vrš přidaný jest teprv roku 1809. Verš před tím nadměrný.

58) Čti moh z ohledů metrických.

*c*3) Příjmení od lit. N.

124. Oni, ač ho dobře znali,
Jakou čest má pro ně,
Ale však se nezdráhali,
Hned zapřáhli koně,
K rychtáři ho dopravili,
Strachu i smrti zbavili.

125. Odměnil se on v sobotu
Za tu ctnost sedláku,
Který neodbyl robotu,
Trhal z nich co z ptáků *d*3)
Sám svými rukami vlasy,
Tlouct je dal co cepem klasy.

126. Jiný nedávno dost známý,
Sám vrchnost i správce, *e*3)
Kterak řídil své poddaný
Nemožno psát krátce.
Ty, Bože, víš, jak je řídil,
Ukrutně tlouk, sžíral, šidil.

127. Jeho chudobná poddaná
Sbírala klest *f*3) v lese,
On potkal ji v cestě z rána,
An ho domu nese.
Hned ji karabáčem šlehal,
Potom v zámku tento trest dal.

128. Kruh železný dosti těžký,
Jenž měl špice čtyry, *NB*)
Okolo, železné všecky,
Půlloketní míry,
Na krk jí zamknout poručil
A tak ji kolik dní mučil.

129. S tím kruhem nemohla dělat
Ani u zdi sedět,
Tím méně pro spaní lehat,
Až jí dal kdos vědět,
Vidouc, jak s tím chodí bídně,
Aby šla zrovna do Vídně.

130. Dal jí pár krošů na cestu
A potřebné psaní, *g*3)
Došla ona k tomu městu
A k královně paní
To k Marii Terezii,
Všech poddaných matce milý.

131. Ona nad tím ustrnula
Vidouc ty okovy,
Odevřít je poručila
Hned zámečníkovi,
Ženě krk hojiti dala
A pro pána do Čech psala.

132. Když pak přijel, zas jí dala
Ten kruh pověsiti,
A tu se ho přísně ptala,
Má-li ten trest míti
Pro kus chvoje chudá žena,
Jenž byt a nikde nic nemá.

133. Tu on na kolena padl
A prosil milosti,
Kterou ač sice dosáhl,
Však trest své přísnosti,
Jenž nad tou ženou provodil
Takový sobě uhonil.

134. Té ženě cestu platiti,
Domu dát dovézti, *h*3)
By nemusela choditi
Pro dříví *i*3) — jej nésti —
Do smrti jí dříví dávát,
K tomu stravou vychovávat.

135. Ten pán před tváří těch lidí,
Které tužně trápil, 59)
Přišel do veliké bídy
A všecko potratil.
Potom v své dlouhé nemoci
Potřeboval jich pomoci.

136. Nemoc byla taková
S smradem 60) páchající,
Rovně co Herodesová
Lid odháněající.
V tom zámku, v němž lidi tepal,
V jednom chlívku život nechal. *k*3)

---

*d*3) Peří.

*e*3) Bojákovský na Konárovicích. [Krištof Bojákovský z Konárova držel Konárovice od r. 1756—66; statek měl asi 1420 jiter.]

*f*3) Upadané kousky větví.

NB) Podoba kruhu 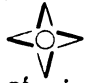

*g*3) V Kolíně jeden vzáctný pán.

*h*3) Z Vídně do Konárovic.

*i*3) Aby nikdy víc pro svou starost do lesa nechodila.

59) Tužně od tuhý, těžce, krutě.

60) V rukopise: s medem.

*k*3) Nejprv paní Kvaskovičová, jenž od něho Konárovice koupila, jej živila i v té nemoci v jednom pokoji, když pak odtud velký smrad pocházel, byl dán do ponocárny, pak do chlívku se dostal a tam skonal. [Alžběta, mladší dcera hr. Václava Netolického z Eisenberka, provdala se za Alex. Quasco a držela Konárovice do r. 1818.]

137. Jeden chtě mít od šenkýře
Valacha pěkného,
Však mu nedával peníze,
Jen vždy: „Nechte mi ho!“
Šenkýřovi jest říkával,
Na cenu se nic neptával.
138. Šenkýř čekal, chtě ho přáti,
Zda by mu co podal,
Však když se nemoh dočkati,
Koně jinam prodal.
Ten správce za tu proměnu
Vzal mu šenk, dal ho jinému.
139. Takových příhod skrz koně
Mnoho bych moh psáti,
Co pěkného měl v svém domě
Sedlák musel dáti.
Za mnoho peněz nebo darmo,
Nedal-li je, bylo larmo.[61]
140. Jak pak těm svou lest skrývali,
K nimžto neměli nic,
Jenž robotu odbývali
I vše, co bylo víc?
Když měli pěkného koně,
Posýlávali si pro ně.
141. Poručili se posadit
A piva nalili,
Kterak umí hospodařit,
Sedláka chválili.
Koně na něm vymluvili,
A jak chtěli, zaplatili.
142. Ačkoliv dost poznávali,
Že sedlák je nuzný,
Avšak přece zůstávali
Za ty koně dlužní.
Když chtěl dluh zbejt, strach připustil, [l3]
A sedlák mu to odpustil.
143. ab.[62]
144. A co více, mnozí páni
V koních handlovali,
Když vo vsích tři, čtyry — sami
Jsou vyholdovali.[63]
Do Vídně je posýlali
A tam draze prodávali.
145. Jeden pán sedláka mlátil
Na cestě v marastu
A při tom knoflíčky stratil
Na ruce od taclu.[64]
Musel je sedlák platiti
Šest zlatých za ně složiti. [△]
146. Jiný když sedláka mlátil
V hrozném křiku, hluku,
Vítr mu klobouk převrátil
A vzal pryč paruku.
Tu sedlák více ran skusil
A paruku platit musil. [▽]
147. To též za obyčej bylo,
Když sedlák pána vez,
Jestli se co přihodilo
Tomu kočáru kdes,
Co ta škoda koštovala,
Sedlákovi se připsala.
148. Jestliže pak přišel sedlák
O celou kobylu
Zlou cestou — prudkost(í) [m3] jednák,[65]
Tuť neměl posilu,
Jen se řeklo na vzdoru,[66]
Proč nedal dobře pozoru.
149. Není vše možná vypsati,
Co se stalo všudy,
Těch oučinků naschledati
Byl by to spis hrubý.[67]
To zde jen psané tyranství
Zběhlo se v paterém panství.[68]

---

[61] Z ital. all'arme. Verš před tím slabikou nadměrný.
[l3] Chtěl ho dát pro něco bíti.
[62] V opise sloka 143. není, a připojená tu písmena *ab* značí as: abest.
[63] Tolik co vzali, uloupili.
[64] Tacel = krajky či okruží u rukávův.
[△] Přímení od písmeny L.
[▽] Příjmení od písmeny O.
[m3] Prudkým během.
[65] Místo jednak.
[66] Verš slabikou nedoměrný.
[67] Tolik co velký.
[68] Viz svrchu: Český Lid, str. 142., řádek 11.—15. shora.

Do panské **myslivosti** těžce stěžuje si náš skladatel, a to vším právem; neboť panství poděbradské i plochou zalesněnou patřilo k nejrozsáhlejším, a co do množství a jakosti zvěře sotva které se mu v Čechách vyrovnalo, takže blízké sousedství lesů panských bylo k tím větší zkáze rolnictva, jehož povinností bylo zvěř vyživovati i škody od ní na polích způsobené trpělivě snášeti.[69])

Svrchu (str. 143.) uvedená rozloha lesů poděbradských dělila se (r. 1748) v následující hájemství či revíry, jichžto některé zajímavé názvy místní v závorkách položíme: „kerský[70]) jinak sadský revír“ (u jeleních uší, na zvířecím, voříšek, pod zabitým, pod kalinovem, panský mejto, melešburský lov, na liškově, nad královou loukou, trnová ochoz, bor v dlouhé ochozi), „hradišský a pistký“ (kněží hájek,[71]) v hyzdině, lísek vedle Labe, vochoz zákoutí, lísek rovce, v houští,[72]) lusce, vochozka), hájemství vrbické (kruh borový, dubina, brus), pňovské (ochoz v kočkově, březina), hořátevské (vokrouhlek), chvalovské („les luh slove vrchluží“), čiňoveské („les na šarhánky slove puklice“, hájek harholec), radovesnické (les domanovský) a libické (nad hrachovištěmi, na másnici, v kruhu).[73])

V těchto hájemstvích byla „slaniště pro nabízení lízu“ pro červenou zvěř (jeleny, srny, daňky), i „kůlny a stáje pro vysokou zvěř“, boudy zelené pro kratochvíl J. Mti Cís., obory bažantní, záspy (zásypy) pro černou zvěř, záspy bažantní; nad to však připomíná se (v Ur. 1748) „obora zvířecí za mostem poděbradským u kostelíka Matky boží, kterážto dle urburu (r. 1651) má v sobě obsahovati 9 lánů. V týž oboře chovalo se někdy předešle danielův od 300 do 400 kusů, nyní jest jich tam 60 kusův, které z obory bubenecké pražské posláni jsou.“ Byla tu tedy „zvláštní zvěř z vůle Jeho Milosti krářovské“ (l. 1553), jak svědčí i pozdější zpráva r. 1642, mluvíc o „oboře danielově“,[74]) kde se chovaly šelmy dravé, čehož dokladem jest i zpráva: „Pohodnému poděbradskému dávalo se předešle za vožení bader[75]) do obory vlčí, neb kde se mu rozkáže, jeden sud bílého piva, nyní dává se za ně, že se nevaří, 5 k. 50 gr.“ (Ur. 1748).

---

[69]) Příklad vzácné lidumilnosti nacházíme r. 1770, kdy císař Josef II. nařídil, aby sviňská obora (u kančího zásypu) byla vystřílena, protože zvěř z ní vycházejíc sousedům sadským v polích škodila.

[70]) Nynější les Kersko (krsy, kře, keře oproti Sadsku jakožto osadě) připomíná se již r. 1357 (11. ledna) jakožto Krzy, když sem k nově založenému kostelu od Bočka z Kunštátu byl dosazen kněz Petr, pak roku 1379 Matěj a po smrti Matějově Antonín de Sadzka sem v Nakrzy a r. 1414 Henrik de Choczna v Krzie. Kostelík Božího Těla v Kersku obdařen byl r. 1690 od papeže plnomocnými odpustky a náležel k patronátu obce Sadské, která jej r. 1732 opravovala; ale l. 1771 byl jí kostel odňat a r. 1786 zrušen a rozbořen, tak že během času zůstaly jen nepatrné stopy a název „u kostelíka“ v ústech lidu, jenž kromě svrchu urburně doložených poloh zná ještě v Kersku: Na kyrylce, na švandáku, na káni, chobota (v chobotě), v křivanovejch, u zámku a j. V poloze „u zámku“ býval lovecký zámeček asi na místech staré tvrze, při níž byla osada, nejspíše Kersko; odtud se psal Pavel Dolín z Kerska, forstmistr poděbradský, ok. r. 1580, ale bydlel v Sadsku v čísle nyní 250. Kromě toho okolo r. 1579 Michael Alb. z Šentálu a z Kerska, hejtman na Přerově a Lysé, a roku 1671 Jindř. Alb. z Šentálu a Kerska, jako dárce křtitelnice do kostela v Kounicích.

[71]) Roku 1593 jako „kniežű hájek“.

[72]) Roku 1593 jako „les ouští neb záhouští“.

[73]) Roku 1593 uvádí se také hájemství sokolské dle vsi Sokolče.

Roční platy úředníků při tak zv. „jägerpartaji“ byly tak jako platy panských úředníků vůbec malé,[76]) takže ani s deputátem nestačily k slušnému živobytí; avšak, jak nám Vavák ve své písni zaznamenal, dovedli si i myslivci pomoci k lepšímu důchodu, než jak jim urburně bylo vyměřeno. Největší plat měl forstmistr 233 k. 20 gr., po něm hofjäger 213 k., kdežto nynější lesní míval 60 k. 40 gr. Vedle toho byl plat „od škodlivé zvěři“ a to od r. 1714,[77]) jak následuje: „od starého vlka 1 k. 30 gr., od mladýho 45 gr., od starý kočky 2, od starý lišky 5, od starý kuny 2, od starýho tchoře 2, od starý kolčavy 9 gr. 3 den., od jezevce 2 gr., od vydry 5, od starého orla 1 k., od starého pochopa 1 k., od st. vejra 30 gr., od st. jestřába 8, od sovy 4, od krahulce 3, od poštolky 3, od straky 3, od vrány 3, od volavky 6, od bukače 4, od naháče 3, od vodního havrana 6 gr. míš., od mladýho polovice se platí a při tom nohy musejí být.“ Také sousedům sadským, kteří museli choditi jako střelci či lovci, nikoliv jako honci, což náleželo hlavně podruhům, platilo se „od zabití zvířete velkého“ po 3 gr. míš., od každého vlka po 3 gr., od každého zajíce neb lišky po 1 gr. Při tom však zakazovalo se jim i jiným poddaným nositi zbraň a bráti psa do polí pod pokutou žaláře; byl-li pes přistižen, platil majitel jeho bečku soli do slanišť a 1 zl. 30 kr. neb půl strychu pšenice lesnímu za ránu, kterou pes byl zastřelen; zbraň se každému vzala a v městech „na rathouz“ odvedla (r. 1746); za lesní pych bylo od starodávna vězení do 14 dnů, což v l. 1728, 1743 a 1788 bylo patenty obnovováno; za chytání koroptví a střílení zajíců vyhrožovalo se „3letým zuchthausem“ na útraty vinníkovi neb jeho obce (r. 1745). Jen sousedu městskému podařilo se lacino vyváznouti z trestu, jako na př. svrchu (str. 140) zmíněnému Václavu Paroubkovi, jenž, ač zbil r. 1755 mysliveckého mládence panství radimského, platil jen 1 dukát ve zlatě; hůře bylo lidu vesnickému, jak v naší písni dále se líčí.

---

[74]) Správným není čtení „obory danělíkové“ a výklad na „danělíky“ (daňky), jak čteme v Sborníku historickém I., str. 361 i v „Popise panství nyní velkostatku poděbradského“ od L. Doležala r. 1891.

[75]) Badra či badry jako jméno obecné není v slovnících našich posud doloženo a značí zde nejspíše odpadky zvířecí; zdaž souvisí s rus. бадровь (kvas, původ), бадрово (těžce, škodlivě) či se srbským бадрлица (stonek, pápěrka) či s jinými slovy, zůstavujeme pp. filologům. Toliko dokládáme, že jako jméno místní jest doloženo již listinou vyšehradskou okolo r. 1088 „Badreh de terra VII manses cum vinitoribus“, a pak po celé věky připomínají se Badry či Badra, vlastně dle nich Baderští z Bader, r. 1553 dvůr pustý i posud samota Badra u Odřepes, kteréž jméno s nimi věcně by souviselo. Rovněž v katastru sadském směrem ke Zvěřínku nacházíme polohu polí, jež slove Badersko.

[76]) Nejvyšší úředník hejtman měl 700 kop gr. míš., purkrabí 300 a písař od 180—46 k. 40 gr. a mnozí z nich deputát neb peníze zaň.

[77]) Do r. 1714 byla taxa „za škodnou“ poněkud jiná.

150. K té již podotknuté zlosti
A trápení lidu
Jakou též od myslivosti
Sedlák trpěl křivdu.
Kdož to zas vypsati může,
Anť nestací dračí kůže, *n*3)
151. Na níž někdy Solonové
Práva byli psané
A v národech věky mnohé
Byli držené, chované.
Myslivci za častý novou
Instrukci dávat nemohou.
152. I to bylo k podivení,
Jakou to zlost měli,
Když sme dali pozdravení,
Neodpověděli.
Nechtěli s námi nic míti,
Leč na posvícení jíti.
153. Sedlák do lesa jedoucí
Musel práskat bičem,
Náklad panský týž vezoucí
Odpovědět v ničem
Nesměl pro pana myslivce,
Sic měl rány hned na blízce.
154. Když nějaké malé věci
Sme potřebovali,
Lišniště. bidlo k peci,
Hrabiště utali,
Sekyru vzali a bili
A pokutu vysadili
155. Když měl sedlák trní státi
V poli neb příkopu,
Nesměl ho nikde sekati,
A když ho na plotu
Potřeboval při stavení,
Musel jít o dovolení.
156. Jestliže pěkný dar přines
Panu Forstmistrovi,
Šel mu vykázat myslivec
Kus toho trnoví;
Při tom zůstal u oběda
A pil třebas do večera.
157. A tak svoje trní vlastní
Musel zaplatiti,
Sic jinak byl hned nešťastný,
Dostal také bití.
„Per ho, až v něm duše zbrní,
Proč vysekával to trní!“
158. Psi domovní měli kláty78)
Na svém krku těžké,
Když šel vizitirovati
Myslivec, to věřte,
Který pes s klátem nechodil,
Hned ho na dvoře zastřelil.
159. A k tomu ještě pokutu
Musel sedlák dáti,
Bývalo po půl zlatníku,
Potom až dva zlatý,
K tomu všemu hanlivých jmen,
Šelem, hundsfutů slyšel jen.
160. Jestli pak myslivec viděl
Psa v srsti hladkého,
Že by kůži na boty měl
Pohodlnou z něho,
Do oka mu kulku vrazil,
Aby kůži nepokazil.
161. Když myslivec odjel ze vsi,
Brzy přišel biřic,
Odřel tam ty zabité psy,
Žádnému neřek nic.
Jenom se s myslivcem spravil,
Že mu vejdělek připravil.
162. Aby pak i s klátem ty psi
V polich neběhali,
Chodili jednou v rok po vsi,
Pazoury sekali
Psům na obouch předních nohách,
Nechali je v velkých mdlobách.

---

*n*3) V knihovně Ptolomea Philadelpha v Alexandrii, kterou Pompejus váleje s Antoniem vypálil. [Část knihovny zmíněné shořela za Caesara, jenž válčil s Pompejem.]

78) Klát, dřevo, které psu překáží při běhání.

163. Lítostně se dívat bylo
Na ty psy nebohé,
Než se jim to zahojilo,
Jak velké a mnohé
Bolesti a hlad vystáli
A potom za nic nestáli.
164. Kočky také nenechali
Dle jejich postavy,
Ale uši jim řezali
Až u samé hlavy;
Když prý jí tam rosa padá,
Že kočka doma zůstává.
165. A když tu práci konali,
Trojí lidé byli:
První ti se radovali,
A druzí kvíleli,
Třetí pak dělali z platu —
Biřic neb pacholek katův.
166. Sedlák psa neb kočku držel,
Nad tím bolestně stál,
Prosil, klel, všechen se mrzel
Myslí, ač pak se smál,
Biřic sekal, řezal chutně,
Pes, kočka skučela smutně.
167. Když se myslivec pomstít chtěl,
Na mnohým sedláku,
Jenom k němu na pole šel,
Maje voka z ptáků,
Která do hrsti zaručil,
Ruku do kapsy mu strčil.
168. Řekl k němu, vytáhna ji:
„Vy voka líčíte,
Protož k panu forstmistrovi
Stavět se musíte!“
Tam dozajista musel jít,
Kdežto byl přeukrutně bit.
169. Tam do strašlivé stolice
Jej zašroubovali,
Krk, nohy, také i ruce
Pouty k ní připjali.
Hůř než Turci a Tataři
Tloukli se zuřivou tváří.
170. Ó, jak mnozí lidé měli
Své zdraví odňaté,
Které ti zuřivci mleli
V té dílně proklaté.
Sám vím, že jeden třetí den,
Jiný později — smrt z toho měl.
171. Než jak sami spravedlnost
Sou vykonávali
Těm vrchnostem, od nichž živnost
A plat dostávali,
Jak spravedlivě sloužili,
Jen proti komu kouřili. 79)
172. V lese na vejstavních stromích
Cejchy vyřezávali, *o*3)
Komu chtěli, tomu o nich
Věděti jsou dali —
A prodali je v glejchu 80)
Jako od panského cejchu.
173. Co dříví za celou zimu
Rozpartikovali,
To sedláku podanému
Nikdy neprodali;
Aby se neprozradili,
Z cizích panství lid vodili.
174. Panské trávy v malé ceně
Po lesích ujali,
To podruzi neprodleně
Sekali, sebrabali;
Ještě co víc přisekali
A za to jim nic nedali.
175. Srnce, zajíce, koroptve,
Co ostřílet měli,
Oni, kde jen chtěli, sotvě
Sami je stříleli.
Něco někam darovali,
Nejvíc do Prahy prodali.
176. Opět nemožné vyslovit
Myslivecké běhy,
Ani každému pochopit
Jejich chytré vzhledy. 81)
Žádný je nesmí haněti,
Jen vždycky ctít, se klaněti.
177. Když předc skrz velké partiky
Mnohý byl prozrazen,
Nebyl v tom slech 82) veliký,
Všudy byl ostražen.
Brzy tomu pan forstmistr
Vyhledal nevinný mustr.

---

79) T. j. jako by dělali kouř proti vrchnostem, aby jich hospodářství nebylo viděno.

*o*3) Jakoli panskou cejchovačkou uhozený byl.

80) Verš sedmislabičný.

81) Tolik jako záměry, úmysly.

82) Výslech.

* * *

Některé pověry hospodářské předešlého věku.

Podává M. Dvořák.

(Dokončení.)

Aby kravám v mléku uškozeno nebylo, vezmi kořen kopřivovej, vlož ho do sýřištěte, chovej tak do roka s tím kořenem, přilívaje vždy na sýřiště, jakž potřebu seznáš, a tak se ti sejry kaziti nebudou a žádný červy v nich míti nebudeš, a dobytku potud taky žádnej nic neuškodí.

K rozmnožení mléka kravám vezmi ropuchu, velikého vratiče a bílého slezu, rozetři to dobře, upec s tím bochník chleba, dávej pak jísti každý ráno.

Která kráva mléko ztratí. Vezmi střemchy, obvaž krávě rohy a vezmi psí lejno, tluč je na drobno, vlej na to sýřiště a mej krávě vemeno i žlab, a tak se jí pomůže.

Aby odjinud šafářky s jinejma čarodějnicemi mléka kravám odníti nemohly, vezmi svařeného koření, čertkus a Matky Boží lýčího, s tím podkuřuj krávy každého měsíce a nebudou zlého ďábla čáry panovati nad tím dobytkem, nýbrž budou před zlým vždy bezpečny.

Aby krávy hojnost užitku dávaly. Vezmi pupavy nebo devěsil, napec s tím kravám bochník chleba a dávej kravám po kusu tenkráte, když se dojiti mají, a zajisté hodný užitek dávati budou a nikdo jim taky mléka neodejme.

Jináč. Když se každé ráno kravám dává s routou libeček, taky odhání všecky čáry.

Aby se krávy dařily. Vezmi ledku, prostřelenec a podražec, dávej kravám na chlebě, budou znamenitě dobře dojiti a se spravovati a žádnej jim nebude moci jakou zlou překážku učiniti.

Aby dobytek hovězí nemřel. Vem kus kočičího stříbra, zavundaje jej do šátku, zavrtej do žlabu, z kterého dobytek jídá, a udělajíce kolík z dubu mladého přímého, co by žádnej poskvrny neměl, zaraž a nebude mříti.

Kde má kráva celistvý roh, zavrtej jí do něho živej rtuti a po píru husím jí tam vpusť, zamažíc dirku dobře jarejm voskem. Žáden jí nikdá neodejme mlíko.

Aby kravám uškozeno nebylo. Vezmi kořen kopřivovej a vlož jej v sýřiště na štědrej den, a to sýřiště do roka schovej s tím kořenem, ale přidávej jiného sejřiště k tomu. Znamenité sejry budou a nebudou v nich červy.

Jináč. Vezmi samotnej podražec a dávej kravám do týhodne po dvakráte, nebo kdyby více dával, přetrhly by se dojením. Zkušená věc jest.

Komu často dobytek mřívá. Nasuš v peci pelyňky, tluč a dávej ten prach s votrubami žitnejmi, přidajíce mezi to něco soli, věř tomu, že ti tak brzo nebude dobytek hovězí mříti, když mu to budeš za tepla dávati jísti.

Aby krávy mnoho mléka dávaly. Vezmi sýřiště bejkový a tak je připrav, jakoby se mělo sýřiště podsýřiti, potom řezej na drobno, dej kravám sníst a budou dobře dojiti.

Jináč. Vezmi devěsil, netík, černuc, kmín a vratič, napec s tím chleba a dej kravám jísti. Budou mnoho mléka míti.

Když krávě kdo mléko odejme. Lejčí namočený na nov měsíce do slunce vejchodu; uvaž jím krávu nebo jalovic v anpolku a nech ji tak státi do třetího dne, a nebude moci kravám žádnej škoditi.

Která kráva jest učarovaná. Vezmi devaterník, vratič a mateřídoušku, k tomu ze třech panství čekanky a střemchy, vař to všechno ve vodě nabrané po proudu, s tím mej krávu, kolikrát jest v ouplňku měsíc, tu pak vodu někde stranou vylej, aby tvůj dobytek na to místo nepřišel, a tak ji sobě zase dobře napravíš.

Když chceš poznati, kdo ti překáží, že nemůžeš stlouci. Uřež dva proutky jednoroční šípkový a vlej drobet tej smetany na necky a mrskej s těma pruty tu smetanu, až bude červená, nebo ta osoba, která tobě překáží, to bude dobře cítiti.

Aby tu čarodějnici vyzkoumal, která tobě škodí. Podoj své krávy ráno na nov měsíce, kterejkoliv den a do toho mléka načesej vší, lejna a všelikej nečistoty nandej a to do polévaného hrnce, pak po tomto si počínej, jakobys dělati sejry měl, a když to sobě tak všecko opatříš, zakopej s tím ten hrnec pod svý krávy, nebo ta jistá čarodějnice musí ti zase do 24 hodin oddělati, ale žádnému ze svého domu tenkrát nic nedávej, ani nic nepůjčuj.

Jináč. Po tři čtvrtky ráno do východu slunce vem mateřídoušky, kde jsou tři kopence mravenčivý pospolu, usekej drobně a upeč s těstem nějakou bochnici a po kusu dávej kravám po třikráte do týhodnu, totiž v outerý, ve čtvrtek a sobotu do vejchodu slunce, nebo tej osobě mravenci budou sejry jísti a pronese se to na ni.

III. Dobytka ovčího oprava.

Když ovce stonou, chovej moč dítěte malého pacholete a dávej jim píti.

Jináč. Sůl, pelyňku, kůru smrkovou a popel, smíchej to vše v hromadu a dávej začasté jim lízati, též chvojí dávej jísti, však nedávej jim na to ten den píti nic.

Jináč. Motoličný kořen s jasanovým dřívím vařené, rozetři něco bobku mezi to; v nápoji slaným dávati jim. K tomu také zesekej ty hubičky, co na šindelech rostou a dávej jim jísti.

IV. Dobytka svinského oprava.

Pálenou šalvěji svař v syrovátce, dávej sviním každej den píti a nebudou mříti.

Jináč. Když by svině začaly pod krkem míti hlízy, dej do nápoje hlízového koření, ať z něho tak pijí, a chceš-li, můžeš jej taky svařiti a přestane jim ta jejich nemoc.

V. Všeliká hospodářská správa a potřebná oprava domovní.

Myši z domu zahnati. Na novej čtvrtek uřež prut lískovej do slunce vejchodu a říkej tato slova: „Jděte myši ven z tohoto domu ke myším a nechoďte sem více zase, až bude měsíc o třech rozích, toho mi dopomáhej Bůh Otec †, Bůh Syn †, Bůh Duch Svatý †. Amen.“ Tím proutkem po stavení nebo stěnách mrskej a tak je sobě zaženeš.

Aby kroupy neuškodily obilí. Dej do něho tyto slova napsaná na lístkách v nějakejch dřívkách nastrčený: Lukáš †, Marek †, Matouš †, Jan †.

Koho zuby bolívají. Zavrtej tyto slova do vrby: „Škata †, Škada †, Čaddaz †, Zallata †††, Aare †, Ava †, Robama †, Riaxmil †, Aj †.“ To jest pravda zkušená, že přestanou zuby bolet.

Proti myším. Na den sv. Jana Křtitele a sv. Jana Buriana posekej žehavky a uvař je ve vodě, tou vodou pokrop v stodole a perni, kde vobilí bude, a nebudou jej myši jísti. Jest zkušená věc.

Aby vrabci pšenice nežrali. Kterej člověk bude pšenici vosejvati, ten ať sobě natře ruce starým zaječím sádlem a laštovčím hnízdem rozsivku napráší, mezi to roztluče kus sejry, více k tomu, jak jen slepice vejce snese, bílek z něho vzíti a do pšenice rozmíchati. Nebudou ji vrabci zajisté žráti.

VI. Polní správa.

Na kterejm poli vostružiny aneb křoví roste, zakopej na něm slepý kotata, tehdy obý to všecko vyhyne.

Jináč Na kterejm poli trní nebo rákosí roste, na svátek Abdona, ten den začni planiti, namáčíc nebo potřejíc sobě motyku umrčí kostí z krchova, a tak sobě takovou neřest vyplemeníš.

Když má se hrách síti. Sej hrách na prvního měsíce dubna, a pokudž by příležito nebylo, tehdy vo velkej pátek, zajisto budeš míti krásnej hrách.

Aby hrachu mušky nekazily. Když jedeš hrachu vorati, uřež tři pruty šípkový jednoroční a jak nejprv vsadíš plouh do země do první brázdy, hned polož tam jeden prut.

VII. O rozličných všelikých věcech a pravdivejch kusích zapsání.

Aby šenkýř měl mnoho hostí. Napros máku bílého a nemůžeš-li naprositi, kup, na štědrej den vyjdi z domu ven a ten mák vem do fěrtochu a jdi pozpátku domů, ten pak mák házej přes hlavu do domu. Jak mnoho budeš házet, tak mnoho hostí budeš míti.

Jináč. Kup telecí hlavu, co ji procení, a svař ji do dne v zelenej čtvrtek a pak s tou slanou vodou pokrop všudy po domě i před domem taky v zelenej čtvrtek a to do dne; zajisté budeš míti dosti hostí.

Kdyby tě někdo otrávil. Pomůžeš sobě takto. Vezmi bedrník, vař jej ve víně a zase jej na slunci usuš, každý ráno jez jej na štitrobu. Byť pak i po jídle bylo, jest taky užitečno. Zkušeno jest.

Aby tě nemohl žádnej raniti, ani rány udělati. Na svatou Markétu vykopej kořen, jenž slove myší ouško a to do slunce vejchodu a vem chrpy k tomu, která v obilí roste. Natrhej ji na sv. Jakuba ve dvanácte hodin a dej to obý do bezový trubky a zašpuntuj to dobře a nos to při sobě. Tehdy tě žádnej nerani.

Aby na tě panna laskava byla. Vem bravenečních vajec 9 a 9 pepřových zrn, dej to jí kdykoliv vypiti, tehdy tě sama bude prositi. To v pravdě tomu tak jest.

Jináč. Kup čtvrtku vína a zakopej ji do braveništěte, na 9 dní nechej tamže a v 9 dni vem to, a bude z toho vína mast učiněna. Tou mastí pomaž sobě ruku pravou a dotkni se dívky kterejkoliv, a bude na tě laskava.

Kterej strom ovoce nenese. Na velkej pátek vyvrtej v něm díru a zaraž tu díru hlohovým klínkem a bude nosný strom.

Kterej člověk nosí při sobě miru (mirhu) a kadidlo, ten jest bezpečný před nepřáteli a lásku ode všech míti bude.

Kdo něco cizího ukradne. Dej mu na sejru tato slova snísti: „A † B † A † A † N † T † A †.“ Jestli jest vinen, nebude jej moci pozříti, pakli není vinen, sní jej lehce. To jest zkušeno.

Kterej člověk nosí při sobě celý den zem kopanou na den sv. Petra a Pavla a při tom kopání říká tři Otčenáše a tři Zdrávas Maria, neboj se žádného vězení, aby v něm zdržován byl.

Aby na tě lidé byli laskaví. Nos při sobě ze třech laštovek srdce a budou tě lidé milovati.

Jináč. Napiš na levé ruce tato slova: 9, 4, 10, 4, 3, 4, 3, 4 a dótkni se hlavy buď vdovy nebo děvečky. Uzříš, jak na tebe laskavy budou.

Proti hře v kostky. Vezmi pár bílých kamenů, napiš na ně: „Alon Elen ma“ a dej sobě je pod pravou páždí ruky, vyhraješ vždycky.

Aby dobytka mouchy neštípaly. Potírej sobě dobytek lákem z vokurek kladených aneb listem tykvovým a nebudou štípati.

Proti můře, kteráž v noci dusí. Vem pivoňky patnácte zrn, však ať jest černá pivoňka, roztluč je a v medu míchej nebo ve víně, vypi! Jest náramně prospěšný lék proti můře.

Proti spadnutí fíku v zadku. Žlutá fiala sušená, svařovaná s voskem, náplastem rozdělaná a přiložená, léčí rozsedlé střevo v zadku, konečník řečené. S medem smíšená fiala dobrá jest proti vředům a oteklinám oust.

Proti jedovatému uštknutí hada. Kdyby někdy se trefilo, že by někoho had uštknul, ten sobě vař buď krkavčí zrna nebo zvonečkem červenejm obkládej; budeť pomoženo.

Abys před vrchností nebo před právem buď před jakejmkoliv řízením obstáti mohl, dřív než tebe soudcové, vrchnost nebo kdokoliv, s nímž co činiti máš, nebo pořádnost nějakou dělati budeš, uhlédají; tato slova: „Pane milý, já du k vám, sv. Jana hlavu mám, já ji vám odevzdám, rozumu a smyslu sobě zanechám, cokoliv budu mluviti anebo říditi, Bože, rač mi to dáti, abych mohl všechno dobře a šťastně obdržeti. Čeho mi dopomáhej Bůh Otec †, Bůh Syn †, Bůh Duch sv. †.“ A po třetí řekneš „Amen.“ Pak hleď, abys ty je dřív, než voni tebe uhlédati mohl, byť skrze nějakou dirku nebo škouli bylo. Tehdy všechno, co potřebovati budeš, při nich obdržíš.

Koho hlava bolívá. Vezmi beraní hlavu a svař v kravském mlíce a ten mozek jez na štitrobu a mlíko vypi, a nebude boleti.

Jináč. Vezmi trus skopčí, směs s voctem a klaď na bolest hlavy. Vezmi vysokej slez, vař jej ve vodě, a to klaď na čelo.

Kdo má hlavu prašivou nebo nečistou, v níž vši a hnidy jsou. Zmyje hlavu posyp kejchavkou a obviň rouchou hlavu, všecky vši do rouchy vylezou a hnidy pomrou. Vezmi routu, tluč dobře a směs s louhem; mej anebo maž s tím hlavu a pozbudeš vší i hnid. Česněková šťáva zahání lupiny a moří vši a hnidy.

Komu vlasy moli jedí. Vezmi hořčici, smíchej s medem a po umytí hlavu maž.

Dlouhý a pěkný vlas míti. Květ bzový v louhu vařený. Často vlasy tím mazaný a na slunci sušený budou růsti pěkný.

Jináč. Dubový žalud vařený ve vodě. Tou vodou mej začastý, nad míru pěkný a dlouhý vlasy míti budeš.

Ozdoba židlic na Moravě.

Popisuje M. Wanklova.

Přijdeme-li na venkově do některé chaloupky nebo hospody, nezřídka shledáme ještě staré massivní židle čili legáty z tvrdého dřeva, s vyřezávanými opěradly, hrubě urobenými sedadly, do nichž jsou otesané nohy šikmo vklínovány.

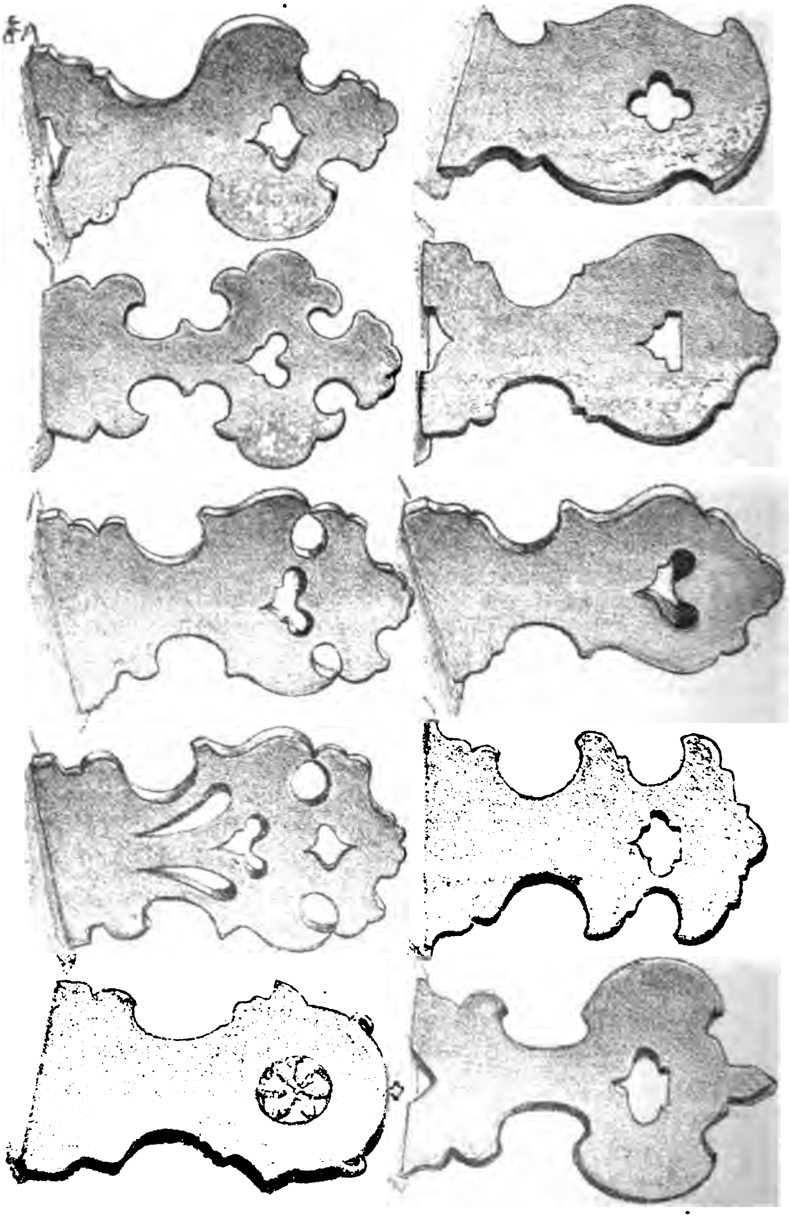

Židle z Dřevohostic, z Ořechoviček, z Horní Bečvy a Dolní Nečice. (I. skupina.) Kreslila M. Wanklova.

Tyto staré židle vynikaly solidností práce a volbou materialu, hlavně velkou trvanlivostí přetrvavše i několik pokolení, pro kteroužto vlastnost požívaly obliby u našich starých venkovanů, jejichžto konservativní povaha nepřipouštěla velikých novot, nýbrž dochovala staré, ustálené a již osvědčené formy. Ku zdobení židle používalo se jen opěradla, jehožto obrysy se v rozličné formy vyřezávaly, někdy plocha krášlena byla řezbou nebo vkládáním jiného dřeva.

Svým přirozeným esthetickým smyslem naši staří truhláři postihli pravý účel židle, z kteréžto příčiny nezdobili je tak vypouklým vyřezáváním, které by snad bylo na ujmu přiměřenému upotřebení jejich, nýbrž řezba tvořila vždy jen jakousi plochu. Též malování nebylo způsobilé k ozdobě sedadel již z příčiny častého upotřebení. Dřevo, jehožto struktura nebyla porušena nijakým nátěrem, nabylo časem temnější barvy a dalo se dobře čistiti.

Formy, ačkoliv jednotného rázu, byly přece rozličné a řídily se dle vkusu a fantasie zhotovitelů. Nahoře vyřezal se otvor pro uchopení židle, nejčastěji podoby srdéčkovité. Řídil se obyčejně celkovým tvarem tak, že byl ve shodě se zevní formou opěradla. Ukázku podává na obr. I. na př. čís. 1. okrouhlejší forma s růžicovitým otvorem, čís. 3. se srdéčkovitým a čís. 10. s kulatým výřezem. Někdy ve spodní části opěradla umístěn otvor, neb i několik různých výřezů tvoří ozdobu, jak vidno na obr. I. čís. 9. Na obr. I. sestaveny jsou židle tvaru pravidelného, některé jednodušší, jiné bohatěji vyřezávané s pěknými ušlechtilými tvary. Židli (čís. 10.) nějaký zbožný řezbář ozdobil i malým křížkem. Od této skupiny liší se skupina II., kterou podáme ve IV. ročníku Č. Lidu.

◆

O Velesovi.

Podává *Zd.* V. Tobolka.

Slovanské bájesloví posud zastřeno rouškou záhad nesnadno rozluštitelných. Na př. otázka o božstvu Velesovi posud není nadobro rozluštěna. Rádi bychom s ní seznámili čtoucího v této stati. Nejdříve dlužno zmíniti se o důležitějších studiích, které se týkají uvedené otázky. První z nich stůj zde studie Kačenovského.[1] Autor hájil mínění, že sv. Blažej dal podnět k domnění o existenci božstva Velesa v dobách předkřesťanských. S myšlénkou touto souhlasí i Veselovskij [2]) a Miklosich. [3]) Proti ní postavil se J. Jireček, [4]) který vyvrací důvodem filologickým mínění uvozované a popírá kromě toho tvrzení, jako by některé názvy místní na Velesa upomínaly, uvádí obyčeje u Slovanů s narážkou na Velesa a na konec srovnává Velesa s keltickým bohem slunečným, zvaným „Belinus“, a litevským: ďáblem = vélinas. Dr. Krek nejen linguistickými, nýbrž i historickými důvody dokázal, že u Rusů Veles nevyvinul se z křesťanského sv. Blažeje. [5]) Spor tím nebyl odstraněn. Krátká zpráva Ljapunova, [6]) v níž podává nové doklady pro mínění Krekovo, vyvolala odpověď A. Sobolevského. [7]) Tvrdí, že Veles vůbec neexistoval a že jméno sv. Blažeje, které okrášlil v 10. st. Jan Geometr přívlastkem „býků veliký strážce“ stalo se podnětem k dohadu o Velesovi, velikém strážci býků. Věc je sporná.

---

[1] Dr. Ř. Krek. Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. 1887. 401.

Kromě polemických těchto statí pojednal o Velesovi A. Afanasjev. [8]) Pokládá Velesa podle známého stanoviska svého za boha oblačného, který pokrývá nebe deštivými mraky, což metaforicky prý se vyjadřuje: vyhání na nebeská pastviska oblačná stáda. Kotljarevský [9]) Velesa nazývá „boga tučepokrovitelja“; v jeho říši ve vzdušném moři, žijí duše zemřelých. Podle domnění Sněgireva [10]) pocta Velesova k Rusům přinesena byla od Čudův, kteří se zvláštní pílí pěstují skot a měli boha Storjunkara (t. j. velikého pána), vedoucího vladařství nade vším živočišstvem kromě člověka. I modla Velesova v Rostově zničena byla prý v čtvrti „Čudský konec“ zvané. Názor o Velesovi, že přebývá v zámoří, kam se na podzim stěhují divoké husy (dle některých duše zemřelých), zakládající se na dokladech z Rešela a pak Zámrského, vyvrátil dokonale Č. Zíbrt [11]) a došel k výsledku, že Veles v staročeských památkách značí tolik co čert. Podobá se ze všeho pravdě mínění, [12]) že Veles (Volos) byl skutečně pohanský bůžek slovanský, jehož pocta v době křesťanské přenesena byla na sv. Vlasija (Blažeje), který u byzantských Řeků slove „strážce býků“. Přes to, že etymologie slova Veles[13]) byla několikráte vykládána, zůstává až dosud temná. Význam Velesův byl srovnáván též s některými božstvy jiných národů. Kromě Jirečka učinil tak Sabinin. Podle něho Veles podobá se Odinovi.[14]) Srezněvský[15]) a Erben[16]) vidí v něm obdoby Apollona; kníže Vazemskij svozuje jej s řeckým βέλιος, ἀφέλιος = ἥλιος (slunce[17]) a R. Heinzel se staronordickým „Volsi“.[18])

---

[2]) Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ. 1872. XIV.

[3]) Jenaer Literaturzeit. 1875, č. 25. 399.

[4]) O slovanském bohu Velesu. Č. Č. M. 1875. 405—416.

[5]) Krek. Beiträge zur sl. Mythologie. Archiv für sl. Philologie I. 134—151.

[6]) Ljapunov. *Βλάσιος* — Волосъ. Archiv für sl. Philologie. IX. 315—316.

[7]) А. Соболевскій. Волосъ и Власій: Русскій филологическій вѣстникъ. XVI. 1886. 185—187. Mínění, že Veles povstal ze sv. Blažeje, zastává také И. Д. Шишмановъ. Приносъ къмъ българската народна етимология. София, 1893. 80 a d.

[8]) А. Аѳанасьевъ. Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу. 1865. I. 693 a d.

[9]) Č. Č. M. 1875. 414.

[10]) Ibid. 414.

[11]) Č. Zíbrt. Něco o bohu Velesu. Slovanský sborník. 1886. 318—319. Anučin v stati „Санья, лады и кони, какъ принадлежности похороннаго обрѣда“ (Древности Труды имп. моск. археол. общества XV. 1890. 180) věří ještě v theorii Jirečkovu o zámořské říši Velesově.

[12]) Dr. H. Máchal. Nákres slovanského bájesloví. 1891. 84 a d.; Krek. Einleitung. 451 a d.

V staročeských památkách první[19]) zmínka o Velesovi zaznamenána jest u Tkadlečka. Nešťastný milovník rozhořčuje se: „jakýť jest črt aneb ký Veles aneb ký Zmek té proti mně zbudil a navedl!“ Doklad tento nevysvětluje nám význam božstva tohoto. Nečiní tak také ani nějaký kněz podobojí v Litoměřicích po roce 1471 v kázání slovy: „O! nechmež již těch hřiechuov u Velesa!“[20]) ani Rešel[21]) r. 1561, ani Zámrský[22]) l. 1592, kteří stejně zaznamenávají nářek novomanželův brzy po svatbě, an si přeje, aby žena jeho „divokou husí byla a někam k velesu pryč za moře zaletěla“. Ve všech těchto zmínkách, jak již uvedeno, je Veles jen ve významu čert nebo běs, v čemž patrně pozorujeme vliv křesťanství na původní názor pohanský.

Cennější jsou zprávy staroruské. Letopisec Nestor při r. 907 líčí smlouvu, již učinili Leon císař s Olegem, praví:[23]) „I kleli se (Rusové) zbraní svou a Perunem, bohem svým, i Volosem, bohem dobytka, a stvrdili pokoj“, a při r. 971 opakuje[24]) téměř totéž. Podstata jeho jako boha dobytka zřejmě vyslovena. V životě[25]) sv. Vladimíra z XI. věku vypravuje se, že Vladimír „Volosa idola, jego že imenovachu skotija boga, velě v Počajnu — rěku vъvrešti.“ Legenda[26]) o sv. Avraamii Rostovském vypravuje, že berlou (žezlem) rozdrtil modlu Velesa, kterému se klaněl lid ve čtvrti Rostovské, „Čudskij konec“ zvané. V „Slovu o polku Igorevě“ zove se pěvec Bojan „Velesův vnuk“. 27) Důležité svědectví pro povstání Velesa nalézáme v staré památce „Choždenie bogorodicy po mukam“. Veles jmenuje 28) se tu mezi osobami, které byly v bohy proměněny.

---

[13]) Потебня. Слово о полку игоровѣ. 1878. 21 a d.; Erben. Dvé zpěvů staroruských, totiž: O výpravě Igorově a Zadonština. 1869. 80; Krok. Einleitung. 49.

[14]) Волосъ языческое божество славяно-руссовъ, сравненное съ Одиномъ Скандинавовъ. Ж. М. Н. П. 1848. XL. 17–52.

[15]) Срезневскій. Объ обожаніи солнца у древнихъ славянъ. Ж. М. Н. П. LI. 1846. 36—60.

[16]) Erben. Dvé zpěvů staroruských, l. c. 8.

[17]) Č. Č. M. 1875. 414.

[18]) Archiv für slav. Philologie. XII. 601.

[19]) Glossa v Mater verborum jako falsum odpadá. Viz A. Patera. Č. Č. M. 1877. 511.

[20]) J. J. Hanuš. Malý výbor ze staročeské literatury. 1868. 84.

[21]) Č. Č. M. 1875. 408—409.

[22]) Postilla. 1592. 135.

[23]) Erben. Nestorův letopis ruský. 1867. 21; Fr. Miklosich. Chronica Nestoris. 1860. 16: »и каяша ся ороужиимь своимь и Пероуномь, богомь своимь, и Волосомь, скотиимь богомь, и оутвердиша миръ.«

[24]) Erben. Nestorův letopis. 55; Fr. Miklosich: Chronica Nestoris. 42.

[25]) Č. Č. M. 1875. 407.

[26]) Č. Č. M. 1875. 408.

Tím vyčetli jsme zprávy ze starých památek o božstvu tomto, jehož kult až dosud žije. Na Rusi jižní znají boha toho ještě původním jménem. Žnečky, když vycházejí do pole, zahrnují hrst klasův a zakroutivše je nad kořeny, ohnou je na zemi, čemuž se říká „zavinouti Velesovi bradu“ nebo „nechati Velesovi hrstku zlatých klasův na bradu“. 29) Rozšířenější je úcta jeho pod jménem sv. Blažeje, který u byzantských Řeků, jak uvedeno, slove „býků strážce“. Jméno jeho převzal na se v době křesťanské. Z Velesa stal se sv. Vlasij 30) (Blažej), ochránce stád. U Čechů Poličanský 31) arci první zaznamenává, že sv. Blažej vládne „vlky a jinou lítou zvěří, že jest tedy ochráncem stád, patronem pastýřů“. Několik pak zaříkávacích formulí, kde jest jmenován sv. Blažej jako ochránce stáda, zapsal Bílovský ve spise „Coelum vivum“. 32)

U Rusů záhy místo Velesovo zaujal sv. Blažej. Jeho chrám, který stávával na velikém pastvišti u Kyjeva, byl proměněn ve chrám sv. Blažeje a potrval až do r. 1651. 33) Ochráncem dobytka pak až do nynějška je sv. Vlasij. Po vší Rusi prosívají ho dne 11. února za plodnost dobytka, za ochranu před morem. 34) Jinde na Rusi, když hrozí nákaza, tu obnášejí obraz sv. Blažeje i vykonávají tím obřad vyhánění morové zkázy. 35) Pastýři ruští vyhánějíce poprvé skot na pastvu, nosí s sebou obraz sv. Blažeje. 36)

Přehlédneme-li sebraný material, poznáváme, že Veles jako bůh dobytka byl ctěn u Rusů. Historické zprávy o něm zachovaly se také u Čechů. Na Rusi měl modly, které příchodem křesťanství byly zničeny. U Čechů zpráv o tom nenalézáme. Upomínky na boha toho u Rusů pozorujeme dosud. Vlivem křesťanství proměnily se názory o Velesovi. Přechod ten stal se jak u Čechů, tak i u Rusů. Kult jeho v této podobě trvá dosud.

---

27) M. Hattala. Slovo o polku Igorevě. 1858. 2.

28) Archiv für slav. Philologie. IX. 305.

29) Pr. Sobotka. Rostlinstvo. 1879. 25 a d.

30) Krek. Einleit. in die slav. Literaturgeschichte. l. c. 451—473.

31) Č. Zíbrt. Star. výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy. 1889. 245.

32) Vyd. v Opavě. 1724. 306—310. Text otisknul Č. Zíbrt, Staročeské výroční obyčeje, l. c. 246.

33) Fr. J. Zoubek. Vypsání hradu Potenšteina v Hradecku. 1870. 55.

34) Аѳанасьевъ. Поэтическія воззрѣнія, l. c. I 696.

35) Č. Č. M. 1875. 411.

36) Успенскій. Опытъ повѣстованія о древностяхъ русскихъ. 1818. 404.

Zbývá vysvětliti vznik jeho. Někteří dovozují, že Veles jest personifikací jevu přírodního. Asi neprávem. Zpráva v památce „Choždenie bog. po mukam“ nasvědčovala by tomu, že při Velesovi nalézáme příklad pro theorii animismu. 37)

Lidové žerty o letnicích.

Podává Fr. Vaňous.

V noci z Božího hodu na pondělí svatodušní pohůnci a chasníci zlobívají lidi. Upletou z povřísel dlouhé provazy a vedou je po střechách kolem vsi, „kšírujou stavení“. Tomu zatáhnou vůz nebo kolečka do rybníka na návsi, onomu zas naházejí tam různé potřeby hospodářské i nářadí. Z chlévů, kde mohou, pokradou stoličky, svážou povřísly a hodí do rybníka. Ráno, když jdou ženské dojit, musejí si dříve vytáhnouti stoličky z vody, čímž se mnohá omešká, a slouha, již od chasy navedený, aby troubil dříve, jí užene. Nebo zatloukají komíny drnem, aby se kouřilo, a jiné a jiné čertoviny provádějí. Některé se jim zvláště vydaří. Kdysi vzali jedné děvečce spící na hůře peřinu, přivázali na tyč, kterouž postavili na hřebenu stodoly. Jindy vedli povříslový provaz s jedné střechy přes cestu na druhou, doprostřed zavěsili putnu a do ní dali husu, jíž svázali peruti. Ráno se majitelé husy notně zapotili, než husu sundali; bálit se, aby s putnou nespadla a se nezabila. Komárov, Vlastiboř.

Záklopy – křestními listy našich staveb lidových.[1]

Příspěvek k vesnické epigrafice z okresu hlineckého.

Sepsal Karel Václav Adámek.

I.

Stavba domu — zvláště na venkově — jest zajisté stejně řídkou jako i důležitou událostí rodu i obce. Mnohá desítiletí přeletí, aniž by se opakovala. Praděd buduje dům, v němž stojí

---

37) E. B. Tylor. Die Anfänge der Cultur. Leipzig. 1873. II. 491 a d.

[1] Ve IV. ročníku bude tištěna příbuzná práce Ter. Novákové O lomenicích na Litomyšlsku.

kolébka mnohých generací jeho potomků, kteří v starobě své při útulném krbu domácím dojdou klidu a útulku. Což tedy divu, že sedlák, jenž příbytek svým nákladem zbudoval, postará se přiměřeně, aby vnukové zvěděli, který děd nebo praděd jim vystavěl jejich rodný dům. Když byla stavba dovršována, tu nad lomenicí pod kuklou zasadil záklopu a na ní dal napsati nápis památní. Ráznými rysy přečasto v pestrém rámci vyzdobeném různobarevnými květy, ratolestmi, hvězdicemi a jinými příkrasami maloval tesař, zednický mistr nebo jiný zručný písař, kdy z čího nákladu pro koho bylo vyzdviženo toto stavení. Tu okořenil nápis furiantským vtipem, onde zase připojil zbožnou sentenci anebo dějinnou vzpomínku. Na nejstarší sídlo v dědině byl majetník jeho vždy hrdý.

Když v prvém ročníku Českého Lidu otiskli jsme svou stať „Selský statek v okresu hlineckém“, připověděli jsme, že o jednotlivých otázkách většinou jen stručně zmíněných nebo pouze napověděných, jak právě volný čas nám dovolí, budeme jednati. Tato rozprava budiž věnována památním nápisům záklopním.

Záklopa jest prkno neb deska vodorovně pod kuklou tak upevněná, že před horní okraj lomenice vybočuje. Záklopa bývá na spodní straně, jež z venku od průčelí jest dobře zřejmá, pomalována všelikterakými ornamenty, v jichž středu bývá nápis památní. V XVIII. století i též v dřívějších dobách, kdy téměř napořád bývalo též v českomoravském pohoří ode dřeva stavěno, byla záklopa nad lomenicí každého venkovského stavení. Jak při jiné příležitosti ukážeme, i do měst vnikl tento obyčej. Ovšem nyní i na venkově zvláště, když z kamene a cihel se staví, nebývají do štítu stavení psány nápisy památní. Avšak při stavbách dřevěných lze dosud velmi často a zvláště v osadách odlehlejších čísti na záklopách nápisy s letopočty z doby novější. Pokládajíce této své rozpravě za základ resultáty, jichž v okresu hlineckém v tomto směru jsme došli, promluvíme nejprve o formě a úpravě památních nápisů.

Převážná většina všech venkovských příbytků na Hlinecku jest dosud opatřena záklopami s nápisy památními. Nejstarší z dosud zachovaných nápisů vznikly v polovici XVIII. století, zvláště v době vlády Marie Terezie. Daleko četněji jsou zastoupeny nápisy z doby Josefa II. a jeho nástupců, jmenovitě z let 1781—1788, 1791, 1792 a j. Čím blíže k roku 1848, tím více vzrůstá v jednotlivých ročnících počet staveb, v jichž nápisech příslušný letopočet se čte. Ještě v letech 1850tých byl u nás obyčej označovati stavení takovými nápisy všeobecně rozšířen. Od těch dob obmezuje se vždy více a více. V posledním desítiletí se již málokdy obnovuje. Naopak! Lze pozorovati, že zde onde zmizí mnohý starý nápis pod vrstvou vápna. Nicméně svědčí některé exempláře záklop, že tento starý stavitelský obyčej zcela nevymizel ani v naší době elektřiny a páry.

Již bylo řečeno, že bývá v nápise pamětním udán rok, v němž statek nebo chalupa byly zbudovány. Na př. na č. 6. v Košinově čte se: „Pochválen Buď Pán Ježíš Kristus. Tento dům jest vyzdvižen z nákladu Petra Adámka. Anno Domini 1796. dne 8. Mai.“ Na č. 16. v Zalíbeném: „Tento krov jest vyzdvižen z nákladu Františka Vodičky léta Páně 1841.“ Na č. 71. v Studnicích: „Toto stavení jest vyzdviženo z nákladu Václava Durdjla. Pán Bůh račiž vopatrovat. Roku 1790.“ Na jednom stavení v Hamrech: „Tato chaloupka jest vyzdvižena z nákladu Jana a Václava Jirmáska léta Páně dne 4. Juni 1798.“ Na č. 69 ve Svatouchu: „Tento grunt jest vyzdvižen s pomocí Boží (z nákladu) Václava Severy. Roku 1798.“ Na č. 56. v Českém Herálci: „Tato lomenice jest vyzdvižena nákladem Matěje Zavorala léta Páně 1764.“

Na některých záklopách bývá nápis obzvláště stručný a úsečný, takže kromě letopočtu neobsahuje žádných zpráv; na př. na č. 6. v Blatnu jest rudkou namalován pouze letopočet: „1799.“ Na mlýně (Neumannově) v Milovech čte se: „1812.“

Když bylo stavení přestavěno nebo znova od základu zbudováno, byla v četných případech stará záklopa znova pod kuklu upevněna i starý nápis na záklopě zachován. Pouze byl doplněn druhým letopočtem, označujícím, kdy bylo stavení přestavěno. Na č. 27. v Jeníkově mají nápis: „Žehnej Pán Bůh toho domu vystaveného od Václava Bartuňka r. 1754. a kryt od Václava Bartuňka předělán r. 1861.“ Na č. 17. ve Studnicích: „Pochválen Pán Ježíš Kristus. Tento.....náklad Josefa Myšky. (Roku) 1863. Starý základ 1792.“

Pravidelně bývá na jednom statku nebo chalupě jen jediný nápis, a to na záklopě pod kuklou v průčelí. Nicméně někdy bývá nápis i nad zadní lomenicí, na př. v Milovech na č. 16. jest nad průčelím na záklopě nápis a v zadu tohoto stavení se čte: „MDCCCXIII. dne 1. září.“ Při staré rychtě ve Rváčově, kteráž stojí na dvoře nynějšího domu tamního obecního starosty p. Fr. Krejčího čteme na záklopě nad jedním štítem: „Pochválen Buď Ježíš Kristus. Toto stavení jest vyzdvižené nákladem Jana Krejčího dne 5. (Juni) A. 1793. Roku.“ A nad lomenicí přístavku patrně později k staré rychtě přibudovaného a s ní jeden celek tvořícího jest na záklopě napsáno: „Anno 1810. dne 18. Juny Francz Kregczij.“

Kromě letopočtu, k němuž, jak jest z některých výše zařaděných příkladů patrno, bývá do nápisu památního zařaďováno podrobnější určení doby, kdy byla stavba vyzdvižena, dočítáme se na záklopách též jména stavebníkova. Jen zřídka se nám naskytl nápis, z něhož mohli jsme kromě křestního jména a příjmení též zvěděti dalších personalií stavebníka. Většina nápisů jmenuje jenom majetníka usedlosti jako stavebníka, t. j. toho, jehož nákladem byla stavba vyzdvižena. Některá stavení byla vyzdvižena z nákladu majetníka usedlosti a jeho manželky a jiná zase z nákladu majetníka usedlosti a jeho syna. Několik záklopních nápisů svědčí, že žena v sirých letech svého vdovství dala si sroubiti chalupu. Málo kdy poví nápis, jakého povolání byl stavebník. Někdy aspoň jsou nakresleny emblemy řemesel. Na č. 12. v Milovech: „Vzhůru pozdvižen jest tento krov z nákladu Františka Trávníčka a jeho manželky. R. 1836.“ Na č. 33. v Jeníkově: „Toto stavení jest vyzdviženo s pomocí pána Boha nákladem Jozefa Kaplana, souseda jenikovského. O Bože, račiž mně udělit v tomto domě Boží požehnání. Dne 24. července Ro 1842.“ Na č. 156. ve Svratouchu: „S pomocí Pána boha jest toto stavení vystavený z nákladu Vavřince Jadrnýho Magstra Řezníka dne 5. srpna Roku 1843.“ Na č. 36. v Kladnu: „Pán Bůh žehnej tomu domu, vystavěl sem, nevím, komu, z nákladu Jana Balka a jeho manželky Anny po pádu ohně. Léta Páně 1848 dne 23. září. Tomáš Křivka mistr.“ Na č. 41. v Hamrech: „Budiž Jméno Páně pochváleno. Tento domek jest vyzdvižen z nákladu Jana Bouška, mistra kolářského. Dne 28. Juli 1836.“

Další osobou, o níž byla na záklopách činěna zmínka, jest stavitel, nejčastěji tesařský mistr, jenž při stavbě působil. Z několika záklopních nápisů dověděli jsme se i jména písaře, jenž je psal a maloval. Na př. na č. 52. v Chlumu: „Pochválen Buď Ježíš Kristus. Tento domek z nákladu Jana Podroužka. Jan Ledl tesař. R. 1832.“ Ve Vitanově na č. 25.: „Tento dům jest zřízený z nákladu Tomáše Cacha skrz poctivého tesařského mistra Johan(a) Kouby z městečka Žumberka. Pochválen Pán Ježíš. Dne 13. července Roku 1820. Až na věky Amen.“ Důkladný nápis má stavení č. 2. v Petrkově: „Pochválen Buď Ježíš Kristus. Tato chalupa jest vyzdvižena z nákladu Matěje Boháče dne 19. Máje Roku 1796. Žehnej Pán Bůh toho domu, vystavěl sem, nevím, komu, kdo v něm bude přebývati, Bože, rač mu Boží požehná(ní dá)ti. Mistr byl Jozef Maress. Jan, syn Boháče psal.“

Třetí osoba, na niž nebývá pravidelně zapomenuto, jest dědic stavebníkův. Vždyť pro sebe i pro něho dává stavebník stavěti stavení, jako na př. na statku Malinského (č. 7.) v Blatnu nápis hlásá, že jest budováno z nákladu „Jozefa Wokalka. Stavěl z Boží Pomoci Pro sebe a své Budoucí dne 23. červen(ce) A. 1804.“ V Hamrech na č. 70.: „Toto stavení je z pomoci Boží z nákladu Matěje Vaška pro France syna vyzdviženo. 1803.“ Na č. 16. v Milovech: „Hospodin Požehnej tomu domu. Vystavěl sem, nevím, komu, zdaliž dědicovi mému nebo někomu jinému, neb tento krov jest vyzdvižen s pomocí pána Boha nákladem France Kaštánka a Josefa (syna jeho). Josef syn, mistr a dědic toho domu. Léta Páně 1813.“

Jiný majetník usedlosti pouze připomíná, že stavěl pro sebe i pro své budoucí. Avšak leckdy jest i sám v nejistotě a rozvažuje, staví-li dům pro svého dědice anebo pro někoho cizího, a mnohý se otevřeně přiznává: „Vystavěl jsem, nevím komu.“ Na č. 58. v Jeníkově: „Žehnej Pán Bůh tomu domu, vystavěl sem, nevím komu Vyzdviženo z nákladu Jozefa Adámka. Léta Páně 1785.“ Na č. 16.

v Dolních Babácích: „Tento domek jest (vyzdvižen z nákladu. . . .) Kdo v něm bude přebývat, pán Bůh rač mu zdraví dát.“

S Boží pomocí vystavěná stavba do ochrany Boží dána. Zvláště v předešlém století nebylo téměř nápisu jednoho bez nábožné a bohabojné průpovídky. Na č. 22. ve Vortové: „Žehnej Bůh toho statku. Toto stavení je z nákladu Jana Sázavskýho. Léta Páně 1799.“ Na jednom stavení v Dolních Babácích jsme četli: „P. B. J. K. svaté a nerozdílné Trojice Boží, vystavěl sem tento domek. Kdo v něm bude přebývati, Pán Bůh rač mu zdraví a štěstí dáti. Vyzdviženo s pomocí Boží a z nákladu Karla Křička (a) jeho manželky. Roku 1824. (19.) Juni.“ Na č. 37. ve Filipově: „Tento dům jest vyzdvižen z pomocí Hospodina a k památce nástupců z nákladu Josefa Kosteleckýho. MDCCCXLIII.“ Na č. 4. v Čachnově: „V tomto domě budiž od Hospodina Boha našeho pomoc. Tato chalupa jest vyzdvižena nákladem Jakuba Vítka. Roku 1808.“ V Studnicích na jednom stavení mají napsáno: „...v něm jej Pane Bože požehnej. Ty v něm buď sám vždycky Pánem a já jen Tvůj služebník. Amen. Vyzdviženo z nákladu Jozefa Boušky léta Páně 1796.“ Na č. 45. v Jeníkově: „Budiž od Hospodina v tomto domě požehnání. Toto stavení vyzdviženo jest z nákladu Jana Lašťuvky 1827.“ V téže osadě na č. 77.: „P. B. P. J. K. Zachovej Bůh toho domu ode všeho pádu. Jest vyzdvižen z nákladu Mat. Adámka, též syna jeho. Léta 1821.“ Na záklopu svého stavení (č. 6.) ve Stanu dal stavebník napsati prosbu k sv. Floriánu, aby jeho příbytek se vším příslušenstvím (špejchárek z r. 1790 a j.) chránil proti ohni: „Tento krunt jest vyzdvižen z nákladu Jozefa Pekarze. Svatý Frolijáne, ochraň tento krunt od ohně. Roku 1774.“

Když stavba jest dovršena, přeje si její majetník, aby v novém tomto jeho příbytku se zahostily klid a spokojenost i aby zůstaly pod jeho novým krovem stálými hosty. Nápis na č. 19. v Křižánkách Českých zní: „Toto stavení jest vyzdviženo nákladem Stanislava Vondry dne 13. července Roku 1807. Pán Bůh rač žehnat práce mej, tak budu ve všem požehnanej, ve vycházení i vcházení až do života skonání.“ Tamtéž na č. 27.: „Toto stavení jest vyzdviženo nákladem France Pavlíka dne 28. Máje Léta Páně 1791. Žehnej Pán Bůh tej mej práce. Vystavěl jsem velmi těžce. Z toho budiž pochváleno jméno Pána nej(více).“ A na záklopě č. 13. na Dolním Holetíně dal si tamní soused Jan Muttr napsati: „Pochválen buď Ježíš Kristus. Tento dům vyzdvižen s pomocí Boží z nákladu Jana Muttra, souseda Holetínského dne 8. Juni roku 1804. Kdo v něm bude přebývati, Pán Bůh mu rač zdraví, štěstí a Boží požehnání dáti a po jeho smrti do radosti nebeský přijíti. Amen.“

Položme zde též trojici nápisů z Vojtěchova, kdež na č. 58. jsme četli tento nápis: „Dům tento jest vyzdvižen ke cti Hospodina, který stvořil nebe i zemi. Hospodine, pravice Tvá ať provádí všecky, kteří v něm přebývají. A jedině na Tvou pomoc spoléhám, Hospodine. Pomoc Tvá přebývej s námi. Z nákladu Jana Nejedlíka, který dům tento založil roku 1839 dne 24. června.“ Na č. 101. stojí psáno: „Bůh buď přítel domu toho a žehnej těm, kteří přebývají v něm. Léta Pá. 1834.“ Na č. 51.: „Roku Páně 1828. dne 3. července tento grunt jest z nákladu v tom času Josefa Nováka s pomocí Boží. Požehnej Hospodine...tvé svaté požehnání ochraňuj nás a potomky naše na věky amen.“ Na Petrově mlýně v Lánech jest památní nápis tohoto znění: „Pán Bůh všemohoucí jest hospodář příbytku toho vyzdviženého (od) Jana Vambery. 1791.“ Antonín Kyncl ze Svratoucha si stýská v nápisu památním na svém stavení č. 67.: „Požehnej Bůh toho domu, vystavěl sem nevím komu, vystavěl sem velmi těžce, ubylo mi z mého měšce, nákladem Antonína Kyncla léta Páně roku 1833. dne 29. července.“

Dovedeme si představiti radost, jakou měl majetník usedlosti, když již poslední hřeb byl do hrotu makovice zaražen, a když měli zedníci a tesaři poslední výplatu. Že tato radost a uspokojení nezůstává bez patrných stop ani v nápisech památních, svědčí na př. nápis č. 93. v Jeníkově: „P. B. J. K. Tento domek jest vyzdvižen s pomocí Boží z nákladu Karla Bartuňka roku 1818. Od tesařů a zedníků vysvoboď nás, Pane.“ Avšak proč vzpomínat mrzutostí a starostí, jichž stavebník po čas stavby snad zakusil! Peníze jsou již ty tam. Máš za to, sedláče, výstavnou chalupu, v níž jest všechno „jako na sloupku“ a proto pusť starost mimo sebe a buď vesel, těše se z dovršené stavby, jako se veselili, když dostavěli ve Všeraďově hospodu (č. 6.). Svědčí o jejich veselosti podnes záklopa svým nápisem: „L. F. K. Toto stavení jest vyzviženo. Pijme s pomocí Boží. 1800.“

Záklopní nápisy památní obsahují často i jiné dosti charakteristické poznámky. Podáme z nich několik na ukázku. Stavení č. 2. v sv. Mikuláši u Rváčova má nápis z roku 1783: „Pochválen buď Ježíš Kristus. Žehnej Pán Bůh tomu domu, vystavěl sem, nevím komu — — kdo v něm bude přebývati, Bože, rač mu zdraví a štěstí dáti. Z povolení nejmilostivější vrchnosti a všech pánů officírů i také z povolení vysoce učeného dvojctihodného PP. faláře z nákladu...(Vacka?)...v zádušním místě.“ Na staré škole holetínské (č. 105.) byla zasazena tabulka[2]) s nápisem: „Nechte dítek, ať jdou ke mně a nebraňte jim, neb takových jest království Boží.“ Na staré chlumské škole byl nápis, jenž oznamoval, že byla „vystavena s nákladem materiálního od Jeho Milosti Biskupské Josefa Hay a rukou prací od počestné obce Chlum dne 13. Juli 1793.“ Jako stará škola blatenská, tak i stará škola hamerská byla vystavena r. 1785. Na statku „u Chmelíků“ v Blatnu se čte: „P. B. J. K. Tento grunt jest vyzdvižen z nákladu Jana Homoláče měsíce 22. června roku 1805. toho roku korec žita za 27....“

---

[2]) K. V. Adámek: Paměti o školách v okresu hlineckém, str. 94. — Záklopního nápisu nemá tato škola, poněvadž její střecha na všechny strany šikmo sbíhá. Stavení č. 105. bylo vystavěno r. 1823.

Obšírný nápis na č. 6. v Millesimově obsahuje reminiscenci dějinnou. Zní takto: „Pochválen buď Ježíš Kristus. Požehnej Pán Bůh tomu domu, vystavěl sem, nevím komu. Kdo v něm bude přebývat, pán bůh mu rač požehnat. Z nákladu France Nováka Jakub Pekař. Ta chalupa se stavěla, když s Francouzem vojna byla. l. p. 1794.“

Nápisy památní psány jsou vesměs česky, ovšem pravopisem té doby obvyklým. My uvádíme je napořád pravopisem nynějším. Bílou vranou jest nápis č. 7. z r. 1790. ve Všeradově: „DEUS ME(U)S ET DOMINUS ME(U)S TIBI COMENDO M : D : K = Pochválen buď Jezus Kristus. Toto stavení jest vystavěno A. 1790 z nákladu Václava Pekarze. Pán Bůh rač dát požehnání tomu domu. Vystavěl sem nevím komu. PRZ : T : R : P.“ Nejčastěji je psáno švábachem, řidčeji ležatým latinským písmem nebo latinským písmem tiskovým.

Starobylejší nápisy bývají velmi úhledné a mnohdy vzorně namalovány. Barev bylo užíváno různých. Buď byla některá slova různobarevná nebo byly aspoň začáteční písmeny jednotlivých slov namalovány barvou odlišnou. Nejoblíbenější barvou bývala barva rudá, červená, zelená nebo černá. Mezi novějšími nápisy nalezne se dosti neúpravných a ledabyle psaných.

Promluvivše o úpravě nápisů záklopních, jak se nám jeví v Železných horách, zvláště v okresu hlineckém, můžeme již zabývati se druhou stejně zajímavou otázkou o territoriálním rozšíření těchto nápisů, o jich množství se zřetelem k jich starobylosti, posléze i o tom, jaké formy záklopních nápisů jsou v různých vesnicích okresu hlineckého obzvláště oblíbeny a četně zastoupeny.

Přehled ze všech vesnic těchto — vyjma Holetín — podáváme dle vlastního pozorování r. 1891 dokončeného. S povděkem vzpomínáme na tomto místě horlivé ochoty a účastenství, jež pánové Josef Pilař, správce školy z Blatna, František Tamchyna, učitel z Holetína, a Jaroslav Adámek, studující gymnasia z Hlinska, při pracích našich nám osvědčili. Prvější dva učinili zejména soupis dosud čitelných nápisů holetínských

---

Jména pozemků u lidu českého.

Důležitost místních názvů lidových pro studium archaeologické, kulturně-historické a ethnografické i jazykozpytné jest uznávána ode všech pracovníků v oborech jmenovaných. [1]) V názvech často původu prastarého zachovaly se nám podnes třeba v podobách zkomolených hojné upomínky historické i předhistorické, bohatý zdroj k vědeckému bádání. Chystajíce pro příští ročníky Českého Lidu material vylíčeného druhu, prosíme laskavé čtenáře, aby si všímali jmen pozemkových a sbírky z jednotlivých krajin nám poslali. Zatím vybereme ukázky v prvních číslech IV. ročníku z materialu, který sebrali pp. kandidáti učitelství na paedagogiu v Praze návodem p. prof. K. Vorovky. Poněvadž praktický návod páně Vorovkův se osvědčil znamenitě, neváháme tu podati základní jeho vzorec a připojujeme zároveň prosbu, aby jej čtenáři Českého Lidu laskavě šířili mezi známými a výsledky své činnosti pak nám laskavě zasílali pro otištění v Českém Lidu.

---

[1]) Srv. úvahu A. Sobolevského, Жив. Стар., 1893, III. 4, str. 437—439.

Jméno pozemku	Druh	Poloha	Důvod jména	Tradice lidová	Kdo vyprávěl

Příspěvky buďtež upraveny přesně podle tohoto vzorce. Do jednotlivých rubrik buďtež vpisovány příslušné údaje. Jde zejména o věrné zapsání názvů beze všech změn se všemi zvláštnostmi dialektickými. Při rubrice „Důvod jména“ budiž naznačen skutečný i domnělý původ, proč lid nazývá pozemek. Zevrubněji poučí a objasní praktičnost tohoto vzorce otisky příspěvků uvedených, sebraných od pana prof. Vorovky.

Zbt.

Referáty.

Okresní národopisná výstava a sjezdy ve Hlinsku konané r. 1893. V Chotěboři, 1893. Čtenářstvo Č. Lidu již v II. ročníku i v ročníku III. poznalo z referátů, jaký úspěch měla okresní výstava hlinecká a jak soustavně a promyšleně bylo tam řízeno jednání na sjezdu musejním a průmyslovém. Aby byla zachována budoucí paměť o vzorné činnosti horlivého národopisného odboru hlineckého, vydán byl zajímavý spis, jenž podrobně zaznamenává především postup vlastivědných prací v okresu hlineckém a líčí potom obšírně památné dny pro Hlinsko, kdy byla výstava a sjezdy uspořádány. Čteme v úhledné knížce podrobný popis sjezdu musejních spolků, odborů národopisné výstavy českoslovanské a přátel vlastivědy české i líčení sjezdu průmyslového. Pozoruhodné a věcné úvahy K. V. Adámka o záchraně starodávných památek a zpracování vlastivědného materialu zasluhovaly by toho, aby v otiscích byly rozšířeny při nynějším ruchu národopisném mezi lidem místo všelijakých planých a obšírných frásí o starožitnostech, z nichž konečně lid přece jen se nepoučí, oč vlastně jde. Doporučovali bychom zejména, aby naše listy krajinské otiskovaly z této knihy vůbec jasně a věcně sestavená poučení o důležitosti lidových památek. Pečlivě dále je popsána výstava národopisná, která přesvědčila každého o tom, co se podaří sebrati přese všecky stesky o mizení památek z chat lidu našeho, když se uchopí práce s nadšením a s cílem vědomým muž tak vážné opravdové snahy jako zasloužilý poslanec Karel Adámek s družinou všech jiných příznivců národopisu českého v okresu hlineckém. Vybíráme z publikace hlinecké poznámku (str. 63) pro dějiny nynější československé výstavy národopisné v Praze. Důležitost výstavy této byla objasněna před zemskou výstavou jubilejní tímto návrhem K. Adámka v knize vydané r. 1890 „Z naší doby“ IV. str. 304: „Proti všeobecné výstavě zemské zdvihají odpor Němci, nuže, podnikněme velkou jubilejní výstavu probuzení, kulturního vývoje českého národa, historickou výstavu naší práce hospodářské a kulturní, jež by byla zrcadlem někdejších a i nynějších poměrů našich...“ Uskutečnění této myšlénky zásluhou F. A. Šuberta uvidíme příštího roku na výstavě národopisné v Praze. *Zbt.*

Černý Ad. **Třeća zběrka łužiskoserbskich pěsni.** Budyšin, 1893. (Z Časopisu Maćicy Serbskeje 1893.) Horlivý pěstitel česko-lužické vzájemnosti Ad. Černý vedle jiných příspěvků k lidovědě lužické uveřejnil dvě sbírky písní, které na svých potulkách sebral: „Narodne hłosy“ a „Druha zběrka narodnych hłosow“. Máme tu před sebou třetí sbírku lidových písní lužických, zapsaných věrně se všemi zvláštnostmi dialektickými (89 písní) a se 164 nápěvy. Zajímavá je totožnost některých nápěvů lužických s českými, na příklad č. 105 shoduje se úplně s nápěvem písně „Já husárek malý“ (Erben č. 151); č. 106 s nápěvem „Zelená se louka“ (Erben č. 783); č. 112 („To su konje“) s českou písní „Já mám koně“ (Erben č. 179); č 113 s českou „Zahrajte mně mou“ (Erben č. 768). Sbírka je vypravena s obvyklou pečlivostí autorovou. Důkladný rejstřík usnadňuje studium této pěkné sbírky, kterou doporučujeme všemu čtenářstvu, zejména těm, kdož obírají se studiem lidové poesie a lidové hudby. *Zbt.*

Tischer Frant. ml. **Jindřich IV. z Hradce.** Nástin životopisný. V Jindř. Hradci, 1894. Knížka tato jest upravena z německého originalu, který sestavil na základě dlouholetých studií kanovník Jan N. Cori († 1887). Vydavatel, mladý, nadaný bohoslovec Fr. Tischer jest znám z Pelclova památníku, vydaného v Rychnově, kdež uveřejnil důkladný životopis Pelclův. Studii Coriho upravil po česku a opatřil poznámkami, vhodně připojenými na několika místech. Monografie o Jindřichovi IV. z Hradce týká se souvěkých českých dějin politických vůbec a dočítáme se v ní zajímavých drobnůstek kulturně-historických. Důležita je také pro studium genealogie českých rodů. *Zbt.*

Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác v storočnú pamäť prvého „Učeného slovenského tovaryšstva“, uspořádal Fr. Richard Osvald, V Rožumberku, 1893. V V. oddělení čteme práce lidovědné pod názvem společným: „Slovensky ľud a jeho žitie“. Jsou to zajímavé čláuky: P. Tomkuljak, Detvan. A. Kmeť, O výšivkách i čipkách v Honte. R. Zaymus, Minulosť a prítomnosť ľudu hornotrenčianského. Š. Furdek, Z Ameriky. J. Tomik, Môda a starý ľudový kroj, Slovo za jeho zachovanie. J. Bohúň, Včelárstvo.

Torr Cecil. **Ancient ships**. Cambridge, 1894. Dějiny plavby v době 1000 r. př. Kr. až 1000 r. po Kr.

Bintz J. **Deutsche Kulturbilder aus sieben Jahrhunderten** Hamburg, 1894.

Cantor Moritz. **Vorlesungen über Geschichte der Mathematik. I.** (2. vyd.) Leipzig, 1894. Z nejstarší doby až do r. 1200 po Kr.

F. Lüdecke. **Die Ironie in der Geschichte.** Gotha, 1894.

Bertelli T. **Studi storici intorno alla bussola nautica. I.—II.** Roma, 1893—94.

Noël O. **Histoire du commerce du monde depuis les temps les plus reculés.** I. Temps anciens. Moyen-âge Paris, 1891. II. Depuis les découvertes maritimes du XV. siècle jusqu'à la révolution de 1789. Paris, 1894.

Franke J. H. **Kulturbilder aus der Kultur- und Sittengeschichte der Menschheit älterer und neuerer Zeit** Zürich, 1894.

Herzberg G. **Schneidergewerbe in München.** München, 1894.

Regnaud P. **Les premières formes de la religion et de la tradition dans l'Inde et dans le Grèce.** Paris, 1894.

Hickmann. **Karte der Verbreitungsgebiete der Religionen in Europa.** Berlin, 1894.

Goblet d'Alviella. **La loi du progrès dans les religions.** Bruxelles, 1894.

Crooke W. **Introduction to the popular religion of Northern India.** Allahabad, 1894.

Bastian A. **Buddhismus als religions-philosophisches System.** Berlin, 1893.

Tiersot J. **Les types mélodiques dans la chanson populaire française.** (Extr. de la Revue des Trad. pop.) Paris, 1894.

von Torma Sofie. **Ethnographische Analogien.** Ein Beitrag zur Gestaltungs- und Entwicklungsgeschichte der Religion. Jena, 1894.

Hirt's F. **Bilderschatz zur Länder- und Völkerkunde.** Vydání upravili A. Oppel a A. Ludwig. Leipzig, 1894. Jsou tu vyobrazeny na str. 43. také typy lidu československého.

Rohde O. **Die Erzählung vom Einsiedler und dem Engel in ihrer geschichtlichen Entwickelung.** Leipzig, 1894.

Jiriczek O. Dr. **Anleitung zur Mitarbeit in volkskundlichen Sammlungen.** Brünn, 1894. Prof. K. Weinhold upozorňuje ve sborníku Zeitschrift des Vereines für Volkskunde 1894, str. 218 na Jiriczkovu nevelikou (str. 30) publikaci, dodává seznam starších, objemnějších návodů ke sbírání látky lidovědné: P. Sébillot, Instructions and Questionnaires Paris, 1887. Vraagbeck tot het zamelen van Vlaamshe Folklore of Volkskunde, Gand, 1888. E. Monseur, Questionnaire de Folklore, Liège, 1890. G. L. Gomme. Handbook of Folk-Lore. London, 1890. — K tomuto výčtu Weinholdovu dlužno přidati vedle českých a jihoslovanských dotazníků také návod: Fletcher S. Basset, The Folk-Lore Manual. Chicago, 1892.

Истоминъ а Дютшъ. **Пѣсни русскаго народа.** С. Пб., 1894.

Bastian A. **Controversen in der Ethnologie.** Die geographischen Provinzen in ihren culturgeschichtlichen Berührungspunkten. Sociale Unterlagen für rechtliche Institutionen, Ueber Fetische und Zugehöriges. Berlin, 1893—94.

Brinton D. M. **Nagualism.** A study in American Folk-Lore and History. Philadelph, 1894.

Haddon A. C. and Browne C. R. **The Ethnography of the Aran Islands, County Galway.** Otisk z Proc. Roy. Irish Academy, 1893.

Добровольскій В. Смоленскій этнографическій сборникъ. II. С.-Пб., 1894.

Драгановъ П. Македонско-славянскій сборникъ. С.-Пб., 1894.

A Dictionary of British Folk-lore. Edited by G. Laur. Gomme. Part. I. The traditional Games of England, Scotland and Irland with Tunes, Singing-rhymes and Methods of playing according to the variants extant and recorded in different parts of the kingdom, collected and amutated by Alice Bertha Gomme. 1. vol. Accroshay-Nuits in May. London, 1894. Hry dětí anglických.

Spiller R. Dr. **Zur Geschichte des Märchens von Dornröschen.** Beil. zum Programm der Thurgauischen Kantonschule zu Frauenfeld für 1892—1893.

Eckart Rudolf. **Allgemeine Sammlung niederdeutscher Rätsel.** Leipzig, 1894.

Apocrypha anecdota. A collection of thirteen apocryphal books and fragments now first edited from manuscripts by Montague Rhodes James. Cambridge, 1893.

Köhler R. **Aufsätze über Märchen und Volkslieder.** Aus seinem handschriftlichen Nachlass herausgegeben von Joh. Bolte u. Erich Schmidt. Berlin, 1894. Obsah důležité publikace této: 1. Stať všeobecná o pohádkách evropských. 2. Lidé zazdění. 3. Sv. Petr, klíčník nebeský. 4. Ballada o mluvící harfě. 5. O štěstí a neštěstí. 6. Košile šťastného. Seznam spisů, odborné literatury. Z obsahu vysvítá, jakou důležitost má spis pro studium lidovědné.

Hauser Chr. **Sagen aus dem Paznaun und dessen Nachbarschaft.** Innsbruck, 1894.

Knopp O. **Sagen und Erzählungen aus der Provinz Posen.** Posen, 1894. Mnoho pohádek a pověstí polských.

A. Baronin v. Reichlin-Meldegg. **Regensburger Volkssagen für Jung und Alt.** Regensburg, 1894.

Carola v. Eynatten. **Deutsche Sagen u. Geschichten.** Bonn, 1894.

Kieswetter K. **Faust in der Geschichte und Tradition.** Leipzig, 1894.

Перетцъ В. Современная русская народна пѣсна. Сравнительные этюды. I. С. Пб. 1894.

Dunger H. **Kinderlieder und Kinderspiele aus dem Vogtlande.** Ein Vortrag über das Wesen der volksthümlichen Kinderlieder. 2 vyd. Plauen, 1894.

Lewalter Joh. **Deutsche Volkslieder in Niederhessen aus dem Munde des Volkes gesammelt.** Hamburg, 1894.

Довнаръ-Запольскій. **Мотивы свадебныхъ пѣсень Пинчуковъ.** Гродно, 1893.

Wolfram E. H. **Nassauische Volkslieder.** Berlin, 1894.

Ewert M. **Über die Fabel »Der Rabe und der Fuchs«.** Berlin, 1894.

Borchardt W. **Die sprüchwörtlichen Redensarten im deutschen Volksmunde nach Sinn und Ursprung erläutert.** 2. vyd. Leipzig, 1894.

Richter A. **Deutsche Redensarten.** Sprachlich und kulturgeschichtlich erläutert. 2 vyd. Leipzig, 1894.

Eckart E. **Niederdeutsche Sprichwörter und volksthümliche Redensarten.** Braunschweig, 1894.

◆

Časové zprávy.

* **Světnice chodská a světnice z okolí Turnova** v selské síni Musea království českého v Praze jsou již uspořádány, takže v hlavních rysech je toto oddělení lidových památek českých hotovo Chystáme do IV. ročníku obrázky z těchto nových, zajímavých sbírek, jimiž bylo národopisné oddělení v Museu obohaceno předměty pěknými a vzácnými, seskupenými opět v ladné výjevy ze života lidového z Chodska. Byli jsme často svědky, jaké přízni se těší selská síň u všech návštěvníků Musea a jak v poslední době zaujímá pozornost obecenstva zejména skříň, zobrazující život v jizbě z Domažlicka

* **Sjezdy letošní.** Vedle sjezdů, o nichž referuje II. oddíl Česk. Lidu, upozorňujeme na mezinárodní sjezd Amerikanistů v Stockholmu dne 3. až 4. srpna 1894. Mezinárodní sjezd Orientalistů bude v Ženevě 3. až 12. září 1894 pod předsednictvím prof. Ed. Navilla s odborem pro geografii a ethnografii orientalskou. British Association Avancement of Science bude míti sjezd v Oxfordu dne 8. srpna 1894. V programu čteme také přednášky z oboru ethnografie. — O II. sjezdu literátův a žurnalistů polských ve Lvově budou vedle jiných přednášek zařaděny na program také přednášky: Narodowy folklor polski. Potrzeba większego wozględnienia etnografii w nauce. Etnologia. O literaturze ludowej czeskiej. Literatura ludowa Szlązka pruskiego i Łużyc. Předsedou komitétu je Dr. L. Kubala, sekretářem Dr. A. Lisiewicz.

* **Společnosti.** V Grenoblu byla založena právě společnost anthropologická a ethnologická (Société Dauphinoise d'Ethnologie et d'Anthropologie). Sekretářem byl jmenován Dr. Bordier, jenž vykládá ve vyhlášce o založení společnosti obšírně o významu a úkolech studia folkloristického.

* **„Český ďábel“.** Na obvyklé přátelské schůzi folkloristů, sdružených v „Société des traditions populaires“ ukazoval T. Volkov, známý již čtenářstvu Č. L. svými studiemi z dějin svatebního zvykosloví slovanského, figurku, jak si lid český představuje ďábla, kterou mu darovala slč. Z. Braunerova. Zprávu tuto čerpáme z referátu v Sébillotově Revue des tradit. populaire (1894, č. 6., str. 359), kdež zároveň jest vyobrazení této figurky a na srovnanou francouzské obrázky (ďábel a podsvětí v iconografii) rovněž od Sébillota. Srv. též Journal des débats, 28. prosince 1893 v referátu o výstavě ženského umění v Paříži, kdež je zmínka o této figurce.

* **Faut-il couper le frein de la langue?** Knížku, vyd. v Paříži 1894, pod tímto názvem poslal právě redakci Č. L Dr. Chervin, upozorňuje ve zvláštní příloze a dotazníku folkloristy na zajímavý obyčej starodávný a podnes rozšířený, podřezávati děcku jazyk, aby mohlo brzy a dobře mluviti.

* **Museum pro německé kroje lidové.** Aby při liknavosti poslední doby neutuchla myšlénka, kterou měli zakladatelé tohoto musea v Berlíně, založili ethnografové němečtí Bartels, Bastian, Joest, Virchow a j. spolek „Musea p. n. k. l.“ a vybízejí německé obecenstvo k hojnému účastenství. Členství stojí 10 marků ročně. Při tom čteme stesky, jak i povolané kruhy nevšímají si lidových památek krojových.

* **Bibliotheku Fr. v. Hellwalda** nabízí na prodej antikvář K. Heller v Ulmu. Knihovna podává bohatý výběr knih kulturně-historických a ethnografických. Heller rozepsal seznam v přehledné katalogy No. 199, 200, 202—205.

Předhistorické nálezy z pozdní doby slovanské na Moravě.

Píše Jan Knies.

(Dokončení.)

Vedle opevněné osady **hradištské** (u Kroměříže) nalezl jsem také kostru, bohužel, oráním valně porušenou, na zádech nataženou s hlavou skloněnou, mající uši zdobeny bronzovými náušnicemi onoho rázu, jak vykopány jsou u Rybešovic; jiná kostra, již dříve vyoraná, měla při sobě železnou sekeru zvláštního typu. (K.)

Do stejného stáří přináleží hrob vykopaný na ploském hřbetě, táhnoucím se od **Blatnice** (MSO.) ku předměstí Uh. Hradiště, na jehož severovýchodní patě se vine potok Oklnky, kdežto jihozápadní sklon obtéká potok Svodnice. Zde vedle žárového pohřebiště rázu staršího vykopána kostra. Ležela tváří vzhůru, hlavou obrácena k jihovýchodu. Na rameni pravém podepřeno měla kopí železné, hrotem vzhůru, kdežto po levém boku ležela sekera zvláštního sekáčkovitého tvaru, téměř 2 kgr. těžká. Kromě zbraně nalezeno při kostře několik železných obručí s vědérce dřevěného. I u **Velehradu** nalezeny kostry na zádech natažené, s hlavou poněkud na levo nachýlenou, nohama k východu směřujícíma, z nichž mnohé měly u nohou nádoby vlnicemi zdobené. (MSO.)

Nedaleko **Choliny** (MSO.) na Litovelsku nalézá se taktéž pohřebiště staroslovanské. Kostry leží 0·5—1 m. hluboko a jsou hlavami obráceny k východu; lebky jsou dolichocefalní a mesocefalní. Skoro u každé kostry byly nalezeny bronzové kroužky s S zakončením, z nichž jeden byl ze stříbra.

Tím ukončili jsme popisy kosterných hrobů rovinných, totiž takových, nad nimiž buď nebyla žádná mohyla nasypána nebo tato během času, v dobách nám neznámých, za své vzala.

Že však starým Slovanům na Moravě usedlým byl i tento způsob pohřbívání znám, dokazuje zvyk u lidu podnes zachovalý. Zavítejme pouze do některé odlehlé vísky, na příklad vysočiny drahonské, a súčastněme se pohřbu lidu venkovského, při čemž všímejme si zvyků oblíbených. Pozůstalí hořekují a naříkají za nebožtíkem slovy básnickými, často používajíce slov ve krajině neobvyklých.

Člověk žasne nad látkou i formou a házeje hroudu na rakev, mané napodobuje takto nasypávání mohyly. Slovo mohyla není na Moravě dnes obvyklým; kořen jeho uchoval se pouze ve slově přesmyknutím hlásek utvořeném homole, značící vrch osamocený, a mugle, jak říká se v jižní a západní Moravě tu onde osamoceným balvanům granitosyenitovým nebo žulovým.

Patrným důkazem, že slovanští předkové naši mohyly nasypávali, jsou však slovanské hroby odkryté v okolí Kroměříže.

Z těchto překopal u Jarohňovic (MSO.) Dr. J. Wankel a Fr. Přikryl sedmnáct. Byly to kopečky nasypané z hlíny 5—18 m. průměru, 1—3 m. výšky. Pod mohylami vyříznuty hroby ve žlutém slínu 2—3 m. hloubky, 2—2·9 m. zdélí a zšíří 1—1·85 m. Na dně každého hrobu vyryta 7 cm. hluboká prohlubeň pro mrtvolu. Poloha všech koster byla od západu k východu, tak že obličej nebožtíkův obrácen k východu slunce. Hrob vyplněn hrudkovitým, tmavěšedým slínem, tu a tam jako vápnem postříkaným, v němž častěji uhlíčky se nacházely. Nad hrobem udupána mohyla vrstevnatě ze žlutého slínu. Největší mohyla 6 m. zvýší kryla hrob 1 m. hluboký; na dně ležela deska a pod ní kostra silného muže. Na levé straně ležel 11 dm. dlouhý meč železný s dvojím ostřím, na pravé straně dýka železná a pravá ruka držela železnou sekeru na topoře ve způsob francisky. U nohou nalezeny ostruhy s bodcem.

Ostatní dvě mohyly byly valně porušeny.

Pod mohylou V., 1 metr vysokou, tolikéž hluboko ležela kostra, při jejím pravém spánku kosti ptáka, u levého ramena železná dýka, v pravé ruce sekera na dřevěném topoře, u nohou prázdná nádobka ozdobená vlnitým ornamentem.

Mohyla VI. měla kostru, při její pravé ruce kostra ptáka dravce, u levé pazourek, u nohou železné ostruhy a za nimi popelnička. U levého lýtka kostra nějakého zvířátka. Přes kostru přeloženo kopí se zachovalým železným hrotem.

Mohyla VII. obsahovala kostru, za jejímž temenem ležela železná jehlice, u levé ruky sekera, u nohou rozpadlá nádoba a v levo železné hroty šípů.

Mohyla VIII. Kostra rozpadlá, při levém spánku kostra ptáka; na prstu prostředním pravé ruky dutý bronzový prsten v podobě knoflíčku drženého dvěma hadími hlavami. U lýtkové kosti sekera železná. Bokem pravé nohy stály dvě popelničky nestejné velikosti.

Mohyla IX. Kostra, v levé ruce železná dýka.

Mohyla X. Pod jejím povrchem nalezena bronzová přeska, snad s obuví odtržená a zadupaná do slínu. V zemi hrob 1 m. hluboký, na jeho dně pouze lebka s dvěma obratly krčními. U dolní čelisti dýka, v levo nádobka. Na východní straně nalezeno koryto vypálené na černo, znenáhla do červeni přecházející. V uhlí sem tam třísky kostí.

Mohyla XI. obsahovala pouze lebku.

Mohyla XII. Kostra setlelá, na prsou zdobená dvěma bronzovými kroužky, při nichž zvonkovité ozdoby. U levé ruky železná dýka, u levé nohy železná obruč a za ní přílba z kůže a železných obručí. U pravé nohy kostra ptačí a za ní nádobka.

Mohyla XIII. obsahovala dvě kostry, mužskou a ženskou; XIV. a XV. kryla rozpadlé kosti.

Z důležitých nálezů těchto vidíme důležitý zjev, že staří Moravané mohyly nasypávali, dále že kladli do hrobu mrtvoly neporušené, někdy, jak vidno z hrobů číslo X. a XI., částečně neporušené, částečně spálené.

Mohyly seřaděny jsou ve čtyřech řadách po čtyřech, a Dr. J. Wankel klade stáří jich do 8.—9. století.

Úplně soudobné pohřebiště nalezeno východně odtud ve trati zvané Tabarky. (MSO.) Všem společno jest, až na malé výjimky, že pod každou mohylou 3—8 m. širokou a 1—6 m. vysokou ležela na udupané zemi v rovině kostra taktéž tváří k východu. Uložení koster i pohrobní dary byly totožné. Při jedné kostře trup scházel, jiná měla kost stehenní podloženou pod kost lýtkovou.

Pod jinou mohylou nalezena kostra ženská, u jejíhož pravého spánku byla zlatá náušnice a u dolní čelisti malé stříbrné zvonkovité ozdoby. Náušnice skládá se ze stejnoramenného kříže, mnohonásobně složeného z drobných kuliček na zlatém oblouku. V témže hrobě nalezeny dvě jiné náušnice stříbrné s podobnými ozdobami.

Ozdoby tyto svým tvarem podobné nalezeny, jak z hořejších řádků bylo vidno, na Moravě již vícekráte, na př. u Ryběšovic, Hradiska (okr. Kroměříž), Předmostí, a dosud jsou obvyklé u Jihoslovanů. Často také vykopány v řeckých osadách černomořských.

Pozoruhodno jest, že mohyly na Tabarkách nalézají se poblíž hradiska Obranica zvaného, které však dosud ohledáno nebylo.

K mohylám pozdní doby slovanské na Moravě přičísti možno i kopečky nepatrné, které nemohly za tvrz sloužiti, nicméně často příkopem bývají obepjaty.

Jeden z nich nalézá se u cesty vedoucí ze Žabčic k Pohořelicím. Jest to nasypaný pravidelný kopeček 7 m. vysoký, nahoře 6 m. průměru. Kolem něho jest dvojnásobný příkop, z nichž jeden jej obepíná, druhý na způsob elipsy vede, v jejímž ohnisku vršek se nalézá. Prokopán byl již r. 1848 nejstarším archaeologem J. Ederem. Na temeni, při samém povrchu, nalezeny kusy omýtky a roztlučených kamenů, vše ohněm opáleno. Ve hloubi 0·5 m. a níže nalezeno množství střepin, popelu, uhlí a spáleného jehličí, velké ohnuté hřeby i jiné kusy železa, dále mnoho kostí zvířecích. Ve spodních vrstvách, které proříznuty jsou až do 3 m., byla pouze hlína, štěrk a písek, a jen tu onde něco popelu.

Podobné kopečky nalézají se u Popovic (okr. Hustopeč), Sokolnic, Šaratic, Hocákova, Blučiny a j. Mnozí domnívají se, že jsou to pahorky nasypané na památku jakési důležité události, jako na př. mohyla Kościuškova a Vandina u Krakova. Měli jsme příležitost prohlédnouti si téměř veškeré dosud u nás známé podobné kopečky a shledali jsme tuto pozoruhodnou okolnost: že se nalézají buď na návrší v místě, dominujícím celému okolí nebo v rovině, takže s nepatrné celkem vyvýšeninky daleko okolí lze přehlédnouti. Z těchto okolností, jakož i z toho, že obyčejně příkopy jsou obehnány, soudíme, že jsou to staroslovanské strážnice, odkud dáváno znamení o blížícím se nepříteli. Poukazují k tomu i jména dvou zjištěných, u Hocákova, kdež kopeček sluje „Hlásnice“ (na dominujícím návrší s dalekým rozhledem) a u Sokolnic, kdež kopeček se nazývá „Stráží“. O všech však se vypravuje, že nasypán byl za dávných dob vojáky, kteří hlínu v čepicích na něj nosili. Že stráže ony i do starších dob často zasahují, dokázal Dr. J. Wankel prozkoumáním „Kopečku“ šaratického.

Zbytky staroslovanských dolů a sléváren.

Řádkami hořejšími ukončili jsme popis hrobů z pozdní doby slovanské na Moravě, které podnes byly objeveny.

Dlužno se však také zmíniti o důležitém odvětví průmyslu železářského, v našich krajinách hojně provozovaného, totiž o dolování rud a tavení železa.

Přiznáváme otevřeně, že povždy jsme pokládali, a tak činiti chceme i na dále, pokud pádné důvody mínění naše nabyté dlouholetým zkoumáním Moravy nevyvrátí, veškeré to množství bronzů na Moravě nalezených za výrobek cizí, do vlastí našich importovaný. A jestliže tu onde na př. nalezeny jsou krušce bronzové, jinde opět, na př. u Kroměříže, Brna, Líšně, Zábrdovic (okr. Krumlov), Obřan (okr. Brno) a j. formy k lití, že tyto vlastně sloužily k přelévání zbraní porouchaných, nepotřebných. Pohnutkou k podobnému tvrzení byl nám téměř úplný nedostatek materialu, totiž mědi a cínu. Jinak se to má s předměty železnými. Materialu, a to dobrého, nalézá se zde hojnost, a i jiné okolnosti nasvědčují, že dobývání železa a jeho zpracování na zbraně a nástroje dálo se vesměs již doma.

Nalézámeť téměř na každém hradišti i ve vrstvách kulturních rázu slovanského hojně rudy železné, strusek i nezpracovaného železa, svědčícího o jeho domácí výrobě.

Kromě toho však zjištěny jsou na Moravě dvě rozsáhlé dílny slévačské, jejichž nálezy nás o tom nezvratně přesvědčují.

Kdy poprvé železo na Moravě ve známost přišlo, nesnadno pověděti. Jisto jest, že šperk železný nalézá se dosti často v popelnicích, na příklad u Obřan, vedle předmětů bronzových, jichž nálezy však jsou mnohem hojnější. Klademe-li tyto žárové hroby do doby hallstatské, nutno pošinouti i známost železa v našich krajinách již daleko před narození Krista. V následujícím období tènském znenáhla ubývá bronzu a týž ustupuje železu, z něhož nejen zbraň, nýbrž i šperky jsou hotoveny. Nálezů podobných máme na Moravě hojně, na př. od Ivanovic, Křenovic (okr. Kojetín), Němčic (na Hané), Kokor (okr. Přerov) a j, jichž popis však nepadá v rámec našeho pojednání.

Řemeslnické slévárny vyskytly se u nás u Rudice a Kunštátu.

Rudice (DM., K., MSB.) jest ves v okresu blanenském, nalézající se na náhorní rovině, složené z útvaru devonského, jehož dutiny, zde „závrtky“ zvané, vyplněny jsou písčitohlinitými vrstvami jurskými.

Voda vyluhuje z vrstev těchto součástky železa a usazuje je na pevném dně vápencovém ve způsobě hlíz, pecek i ložisk hlinitého hnědelu, snadno tavitelného, obsahujícího 29—34% železa zrnitého a měkkého. Vedle rudy vyskytují se zde mocná ložiska ohnivzdorné hlíny, jíž používáno k výrobě tyglíků, rozsáhlé lesy pak poskytovaly hojně dřevěného uhlí k výrobě potřebného.

Zbytky sléváren počínají v samé vesnici a táhnou se někdy ostrůvkovitě, jindy souvisle v délce více jako 1 kilometru na jih do lesů k Habrůvce přináležejících. Jelikož ruda zde často na povrchu se nalézá, nedalo její dolování mnoho práce, možno však na mnoha místech v lesích stopovati i pravidelné šachty, jichž původ byl neznám.

Ruda, uhlím mísená, dávána do tyglíků, obložených žhavým uhlím, jemuž uměle dýmáním přivádělo se více kyslíku. Roztavené železo vytékalo po straně rourkami na spodním okraji zasazenými.

Zlomky těchto tyglíků, často struskami zalité, jakož i rourek, možno hojně na celé ploše té vykopati. Nalézají se obyčejně v hromadách trusek, dřevěného uhlí a popelu roztlučené, nalezeny však v zemi i tyglíky namnoze zachovalé. Vedle nich vyskytují se střepiny z nádob na kruhu točených, vlnou nebo čarami na břiše, kříži, kolečky a j. ornamenty na dně zdobené, dále kosti domácích i divokých zvířat, vesměs to odpadky stálých osad zde rozložených.

Dle domněnky Dr. J. Wankla vyrobené železo zpracováno bylo v nadaleké jeskyni „Býčí skále“ na nástroje. Zde nalezeno nakupené množství napolo zpracovaného železa, ohromná kladiva, kleště i jiné nástroje ke kutí potřebné, dále srpy, klíče, háky, hřebíky, nože a j. předměty patrně zde vyrobené. (DM)

Druhou slévárnu nalezli jsme poblíž Kunštátu (K.). Při severní straně městečka vystupuje mohutný kopec, zvaný Milenka, složený z usazenin křídových. V těchto nalézají se taktéž hojná ložiska železných rud. Zpracování jich dálo se na jižním svahu Milenek. Na pastvisku zde rozloženém již na prvý pohled nápadny jsou tmavé skvrny, ostře lišící se od bílého písečnatého podkladu. Místa ta složena jsou ze strusek, železné rudy, uhlí a popelu, v nichž taktéž hojně zbytků tyglíků a rourek se nalézá. Tyto různí se od rourek rudických tím, že jsou tenčí ve stěnách a na svém konci šikmo hubičkovitě seříznuty. Zajímavo jest, že i zde vedle nálezů rozložena jest malá víska nazvaná Rudka, která taktéž jako Rudice děkuje svůj vznik starým slovanským horníkům a slévačům.

◆

Pravěká sídliště v poříčí Olšavy, Vláry a Senice na moravském Slovensku.

Píše Jan Kučera.

Poříčí Olšavy, Vláry a Senice, jsouc na všech téměř stranách obejmuto vysokými pásmy horskými, bylo za stara důležitou přirozenou baštou, která již za pravěku hojně byla zalidněna. Pravěká sídliště, t. j. místa taková, na kterých člověk pravěký delší nebo kratší dobu se zdržoval, v končinách zdejších jsou dvojího druhu: otevřená nijak nechráněná, hrazená a jinak chráněná. O tom, který z obou druhů sídlišť dlužno pokládati za starší, a který za mladší, může na ten čas býti jen soud předběžný; soudíme, že sídliště otevřená mohou býti původu staršího, hrazená a jakkoliv chráněná původu mladšího. Sídliště otevřená a nechráněná jeví se v četných kulturních vrstvách a jamách, hrazená v hradech, hradiskách, hrádcích a v místech jmen podobných.

I. Kulturní vrstvy.

Kulturní vrstvy vyskytly se ve znamenité hojnosti, zejména na středním a dolním toku řeky Olšavy na mírných svazích pobřežních a náhorních rovinách, ve hloubkách rozličných, nejčastěji při samém povrchu zemském. Tam, kde blíže povrchu zemského se nacházejí, hlubším oráním s tímto se míchají a vidíme pak místa, jež tmavou svou barvou od jiných se odnášejí, a popelem jsouce prosycena, kyprostí svou nad ostatní vynikají. Někde zabírají celé polní trati, jinde jen nepatrný kousek země často podoby okrouhlé. O více vrstvách paměť lidská nedochovala podání žádného, o několika málo praví, že na nich osady stávaly a se propadly. O stáří těch kterých vrstev dnes ještě na jisto souditi nelze. Systematicky neprozkoumal je potud nikdo, a na základě starožitností, jež rádlo z nich vyzvedlo, jež náhodou byly nalezeny a jen z nepatrné části co úmyslným ohledáním ve známost přišly, nemůže než toliko předběžně o jejich stáří souzeno býti.

Za vrstvy nejstaršího původu pokládáme ty vrstvy, v nichž vedle střepin z nádob ve volné ruce hrubě hnětených s okrajem vzpřímeným, málo jen pálených, prostými otisky prstů a nehtů, hrubými pupíky a laloky zdobených, vyskytují se významné střepiny z nádob jemných a menších barvy šedé, z plavené hlíny ve volné ruce robených, píchaným, důlkovaným a rýhovaným ornamentem, pupíky kulatými i zahrocenými, provrtanými i neprovrtanými zdobených, kamenné výrobky broušené a štípané se vyskytují. Příklady takových starožitností význačny jsou pro kulturní vrstvy z doby nejspíše neolithické nebo přechodní její fáse. Takové kulturní vrstvy chovají v sobě následující polní trati: Újezd u Hradšovic, Nivky, Losky a Díly u Veletin, Druhé u Podolí a Hrabal u Popovic (zde nalezeno i dno z nádoby otvorem opatřené).

Pro kulturní vrstvy původu mladšího význačny jsou střepiny z nádob do žluta na jedné neb obou stranách do žluta vypálených a kolmo rýhovaných, a vedle nich střepiny z nádob ve volné ruce z hlíny tuhou silně promíchané robených s okraji vzpřímenými a dny neobyčejně tlustými, na hrdle vtisky nehtů, na břiše kolmými, mělkými a hustými rýhami zdobených, kamenné výrobky hlazené a štípané. Takové vrstvy až potud vyskytly se v hliníku u Hradšovic (tu nalezena byla střepina do kruhu obroušená s otvorem uprostřed), při Kojatínku (les) u Veletin, v Podvinobradí u Popovic, v Bukoviném u Mistřic, na Bešcenách u Derfle, v Mladoticích u Slavičína; nejrozsáhlejší a nejmocnější toho druhu vrstva nalezena byla na náhorní roviné v Krůžku u Vlčnova, kde, v lese, znamenati jest také asi 60 umělých větších a menších vyvýšenin v řadách od východu k západu se táhnoucích, které nejspíše za mohyly hrobů dlužno pokládati.

Na staveništi nového pivovaru v Uh. Brodě narazilo se ve hloubce asi 1 m. na kulturní vrstvu, v níž vedle množství střepin z nádob hrubých ve volné ruce a snad i na kruhu robených, dobře i slabě pálených, prsty svisle rýhovaných, na hrdle a okraji vyhnutém důlkovaných, střepiny jemné z nádob podoby ušlechtilé, rázu staršího, tuhované a oušky opatřené, o nichž však nelze na jisto říci, zda ve volné ruce či na kruhu robené a střepiny neobyčejně silné, tuhovité a vlnovkou zdobené se nalézaly. Také závaží hliněné bylo nalezeno.

Jak se mají střepiny z nádob starších ku mladším, nebylo lze zjistiti. Snad pozdějším soustavným zkoumáním se poměr ten objasní. Vzhledem k tomu, že vrstva tato málo jen kostí obsahovala, dá se souditi na krátké osídlení tohoto místa a z té okolnosti, že na střepinách z nádob rozměrů velkých a tuhových zřejma jest železná struska a tato i sama o sobě v hojnosti se tu vyskytla, jde na jevo, že v místech těchto tavírna na železo bývala Vrstva tato, aspoň její horní část, nejspíše spadá do pozdní doby pravěké.

Střepiny z nádob silných a tuhových s okrajem vzpřímeným a mnohonásobnou vlnicí zdobených, vyskytují se také u Újezda při Uh. Brodě a u Šumic.

Kromě uvedených již kulturních vrstev vyskytlo se v poříčí Olšavy a Vláry ještě mnoho jiných, o jejichž původu nelze ani předběžně souditi. Střepiny v nich, ačkoli v množství značném, vyskytly se v tak malých rozměrech, že nelze o nich s jistotou říci, pocházejí-li z nádob ve volné ruce či na kruhu robených. Vrstvy takové jsou v hliníku u Kunovic, na Mezivodí a na Radovém u Mikovic, na Nadluží u Popovic, na Padělcích (tu vedle takových střepin vyskytly se i kousky bronzu) a Zápotočí u Veletin, pod Oborou a na Četoryjích u Drslavic, na Skákavci u Havřic, na Hůrce a Měchorách u Uh. Brodu, na Sudínkách, Spálici a Paličkách a na Kamenné u Rudimova, na Kamenci u Roketnice, v okolí Obětové u Petrůvky.

Konečně vyskytly se i vrstvy takové, v nichž potud ničeho kromě popelnaté a uhelnaté země nalezeno nebylo, jako ve vrstvách ve Veščanském žlebě a v Podvinohradí na Javorovsku a na Milenově na Popovsku.

II. Kulturní jámy.

Kulturní jámy v poříčí Olšavy a Vláry z pravidla vyskytují se v sousedství kulturních vrstev. Podobou a obsahem svým dvojího jsou druhu; jedny širší než hlubší, jiné hlubší než širší; jedny naplněny jsou pouze hlinou popelnatou, jakoby upěchovanou, s málem dřevěného uhlí, v jiných kromě tohoto vyskytuje se množství střepin a jiných artefaktů.

První popelovité jámy objevil pisatel těchto řádků při mlýně Vazovém u Brodu na pravém břehu Olšavy r. 1889 ve vysoké stěně ze žlutice, která tu následkem podemýlání břehu vodou povstala, v hloubce asi 1 m. pod ornicí Byly dvě: jedna 1·5 m. široká a 2 m. hluboká, druhá 1·5 m. široká a něco přes 1 m. hluboká. První jáma byla zajímavá tím, že obsahem svým ukazovala ke dvojímu, dosti dlouhou dobou od sebe oddělenému osídlení; neboť co v popelnaté zemi při dně vyskytovaly se střepiny z nádob hrubých, málo pálených a ve volné ruce robených, v popelnaté zemi vrstvy horní, od spodní asi 4 cm. silnou vrstvou tmavočervené hliny oddělené, ukazovaly se střepiny z nádob hrubých ve volné ruce robených s okrajem vzpřímeným, hrubými vypuklinami na břiše a na hrdle zdobených, potuhovaných a nepotuhovaných a vedle nich střepiny z nádob jemnějších z plavené hlíny rovněž ve volné ruce robených s ornamentem důlkovaným a rýhovaným. Dílem spálených, dílem také celých kostí, asi jen zvířecích, a do červena vypálených kusů mazanice vyskytlo se tu dosti značné množství.

Jáma druhá, od první asi 10 m. vzdálená, měla s touto, ale jen pokud se týče vrstev horních, z osídlení pozdějšího stejný skoro obsah. Na jaře r. 1892 podemletím této stěny sesula se značná část a objevily se jiné dvě jámy v nejbližším sousedství obou právě uvedených jam pod ornicí asi $^1/_2$ m. vysokou. Obě naplněny jsou zemí popelnatou se střepinami z nádob stejného druhu, jako v prve popsaných jamách, zvířecími kostmi a vypálenou mazanicí. Jámy jsou asi 3 m. dlouhé a $^1/_2$ m. hluboké a sloužily nepochybně člověku pravěkému za obydlí.

Vysoká pobřežní stěna, v níž jámy právě uvedené byly objeveny, sváží se k severozápadu ve břeh nižší, a v tomto objevena byla kulturní vrstva se střepinami stejného druhu, jaké jámy nahoře popsané obsahovaly, a kromě těchto bylo z ní až potud vyzvednuto kus jeleního parohu a při něm kamenná sekerka, kus parohu osekaného, plochá kostka s ornamentem rýhovaným, malá plochá kostečka s dirkou, hliněný přeslen a mnoho kusů vypálené mazanice. Kulturní jámy i vrstva tato stejného zajisté jsou původu a pocházejí nejspíše z doby neolithické.

U Podolí na trati „Díly“ zvané a u Bilnice v levém břehu Říky, naskytly se kulturní jámy stejné velikosti a stejného skoro obsahu. Obě, 1 m. široké a asi 1·5 m. hluboké, naplněny jsou zemí popelnatou, jakoby upěchovanou, s málem dřevěného uhlí a vypálené mazanice. Rozdíl je jen v tom, že jáma u Podolí na dně má vrstvu čistého popelu asi 3 cm. silnou, kdežto jáma u Bilnice stejně jest vyplněna. V nejbližším sousedství kulturní jámy u Podolí nalézají se kulturní vrstvy z doby neolithické.

Zajímavější byla jáma, kterou jsem objevil na pravém břehu Olšavy na Hrbále u Popovic ve hloubce 1 m. Jáma byla asi 1 m. široká a rovněž tak hluboká a byla ve spojení s kulturní vrstvou, jež od ní k západní straně se táhne. Za základ měla skalnatou půdu. Na dně do výše asi 5 cm. byla do červena vypálená hlína, na ní vrstva čistého popelu s dřevěným uhlím. Ostatek naplňovala zem tmavá, popelem prosycená s četnými střepinami z nádob větších ve volné ruce zhotovených, hrubými laloky a vypouklými pásy zdobených, s okrajem vzpřímeným ven a také dovnitř zahnutým, po jedné straně tuhovaných a také netuhovaných. Jediná nádoba, čapatý hrneček, hrubě hnětený, netuhovaný a neornamentovaný, s ouškem, nalezena celá. Z broušených a štípaných kamenů nalezen kámen do kostky obroušený, kamenné malé dlátko, několik pazourkových odštipků a něco spálených a nespálených kostí, nejspíše zvířecích.

Zajímavé bylo nalezené dno z nádoby menší, na jehož obvodu jeví se rýha asi $^3/_4$ cm. široká, z které by se souditi mohlo, že ostatní část nádoby, břicho a hrdlo totiž, zvláště urobena a ke dnu byla přilepena.

V Hradšovicích na gruntě p. Fr. Cahla přišlo se při kopání základů a jámy pro řízky na 3 kulturní jámy. První dvě jsem viděti nemohl; obsahovaly prý mnoho popelnaté země a mnoho střepin starého rázu. V jedné našlo se kamenné kladivo. Jáma třetí byla asi 2 m. široká a něco přes 1 m. hluboká; obsahovala šedou, popelem prosycenou, místy do červena vypálenou hlínu se střepinami dvojího druhu. Jedny pocházely z nádob velikých, ve volné ruce hrubě hnětených, s okrajem mírně vyhnutým a křížkovým ornamentem zdobeným; hrdlo přes noc divoká svině rozházela; dále, že tu černokněžníci do země vcházeli a na nedalekých Kruhách a Matějatkové, polních to tratích, ze země vycházeli. Jižně od Hrádku vystupuje z horského hřbetu **Holá stráž**; jest to vyvýšenina, rozhledu do daleka a široka poskytující, na jejíž podobě že ruce lidské dlouhé doby pracovaly, již na první pohled se vidí. Na vrcholišti jest několik umělých vyvýšenin s umělým násypem na straně západní a jihovýchodní. Ústní podání vypravuje, že se tu jakási ruda kopala, a že se tu černokněžníci zdržovali.

Hrádek u Ščudlova jest vyvýšenina osamělá s příkrými svahy bez jakéhokoli umělého opevnění. Podání ústní o Hrádku praví, že se na jeho úbočí kopala za stara jakási vzácná pryskyřice, akštýn prý zvaná, jíž se za kuřidlo při službách božích užívalo. Také se vypravuje, že tudy mimo dvůr Radošín z Uher vedla prastará cesta v údolí řeky Senice. Západně od Hrádku vystupuje nevysoká vyvýšenina „Stráž“ zvaná. Téhož jména vyvýšeniny jsou i při blízké Poteči a u Val. Klobouk.

Hrádek, lesní trať mezi Francovou Lhotou a Pozděchovem, bez umělého opevnění.

Hrádek, ves, stojí, jak se zdá, také na prastarém opevnění.

Gradca u Rudimova a Slavičína, viz Čas. vl. sp. olom. čís. 21. str. 33. Zbytky pravěkého opevnění jeví se v dlouhých dvojnásobných násypech. Nálezy: Vedle střepin z nádob, jak zdá se, ve volné ruce robených, málo pálených a neornamentovaných, střepiny z nádob jemných, z plavené hlíny slidou silně promíchané, nelze však na jisto říci, zda ve volné ruce či na kruhu robených a střepiny z nádob na kruhu robených s okrajem ven vyhnutým a vlnicí zdobených; železná sekera a ostruhy velmi starého rázu.

Na sousední rovněž náhorní polní a lesní trati **Sudinky** zvané spatřují se umělé vyvýšeniny, jež na straně severní obkličují málo již znatelné zbytky násypů z hlíny, v nichž při povrchním ohledání naskytly se střepiny velmi starého rázu, málo pálené, neornamentované, barvy žluté a porovaté na povrchu, o nichž však nelze najisto říci, z kterak robených nádob pocházejí. Na Sudinkách, vypravuje podání ústní, bylo město veliká „Sudina“ zvané, které se propadlo. Ku pravěkému osídlení této polohy ukazuje také rozsáhlá a mocná kulturní vrstva, v níž kromě necharakteristických střepin a kostí polovice velké perly z modrého skla byla nalezena. Na vedlejší polní trati Kakové byla vyorána měděná sekera, podobná klínu.

I **Kruhy u Rudimova** s dvojnásobnými hliněnými a málo již znatelnými násypy s nalezišti kamenných výrobků broušených a štípaných, a také Hradská niva, náhorní rovina s umělými vyvýšeninami a úvaly, na všech téměř stranách chráněná a úzkou převlakou od hradiska Gradce oddělená, zdají se býti s touto v jakési souvislosti. Podání ústní vypravuje o Hradské nivě, že tu bývalo veliké město, které se propadlo, a že tu seděl jakýsi národ, který od jiného poroben byv, mnohého příkoří a soužení od tohoto zakoušel. Také se vypravuje, že těmito místy k nedaleké hoře Obětové, na jejímž vrcholišti také zbytky přebývání se spatřují, vedla za starých časů cesta daleko široko známá, po níž prý již mnoho národů a vojsk přešlo. Při vykopávání v těchto místech lesních stromů přichází se často prý na vypálenou hlínu, popel a uhlí.

Bolegradica u Hradšovic jest náhorní rovina severozápadně od osady, ze které rozhled na několik pravěkých hradisk se otvírá. Na straně západní, kde rádlo zemi často rozhrnuje, násyp velmi dlouhý a již jen málo znatelný od severu k jihu se táhne. Za to na straně východní při lese násyp zachoval se v původní velikosti. Místní podání nepraví o tomto hradisku ničeho, a z nalezených tu malých střepin rázu starého nedá se také na nic souditi. Že Bolegradica původu jest velmi starého a pravěkého, praví jméno samo, že hradisko toto i v dobách historických důležito bylo, svědčí nález zajímavé mince (snad knoflíku), která má na jedné straně korunovanou hlavu s opisem IMP G POSTVMVS PI AVG, na druhé straně pak hladká jest.

Hradiska.

Hradisko u Vlachovic jest vysoký kopec severozápadně od osady se zvedající, na jehož východním úbočí táhne se k řece Bojatínce kamenný val 230 kroků dlouhý, Skalka zvaný, v němž dle sdělení přišlo se již několikrát na nádoby velmi starého způsobu. Kulturní vrstvy, jež v okolí Skalky se vyskytují, ukazují ku starodávnému osídlení. S Hradiska na blízkou Volavou, kdež viděti umělé vyvýšeniny mohylám podobné v řadách, vídán prý přecházeti bílý kůň.

Na protější straně za Bojatínkou z polních tratí, Záluží a Krůžcí, vystupuje Dulův kopec, o němž by se z vlnité polohy sousedních polí souditi mohlo, že byl také kdysi uměle opevněn. Na Dulovém kopci vykopalo prý se mnoho nádob s popelovitou a kostmi promíchanou hlinou. Také na povrchu samém nalézají se střepiny velmi starého, snad neolithického rázu. Střepiny pocházejí z nádob bez kruhu robených, málo jen pálených, na povrchu porovitých, pupíky a vtisky nehtů zdobených. Při povrchním ohledání tohoto místa nalezen i pazourkový nožík, který domněnku pro osazení těchto míst za doby neolithické zdá se potvrzovati. Velmi zajímavá jsou některá topická jména u Vlachovic, o jichž pravěkém původu nemůže býti pochyby, jako: Krůžka, Bojatín, Bohutínec a Kysylov.

Hradisko u Pulčin, viz Časop. vlast. spol. mus. v Olom. č. 28., str. 183.

Hradištné, polní trať u Cichova, o níž nelze říci, zdali ostrožna tato byla uměle opevněna.

Hradíštka.

Hradíštěk u Vlčnova vyrůstá z polní trati a praví se o něm, že jej vojáci v čepicích nanosili. Násyp, nyní již málo znatelný, objímá Hradíštek vyjma stranu jižní na všech ostatních stranách. Vypravuje se také o něm, že bylo spojeno s blízkým Valem ve Vlčnově koženým mostem. Za doby nynější užívá se Hradíštka k pálení ohňů za rozličných slavnostních příležitostí, a mládež s něho v předvečer sv. andělů strážných po starém zvyku hyláňá, t. j. vyvolává.

Hradíštko u Záhorovic jest kopec vysoký, hustým lesem porostlý, o svazích velmi příkrých. Zdá se, že neobyčejná tato příkrost na některých místech docílena byla okopem, ze kteréhožto okopu na straně severní vybíhá po úbočí do údolí násyp z nastaveného kamení, jaký často při pravěkých hradíštkách se vyskytuje. Lid o Hradíštku neví ničeho. Pod Hradíštkem na poli vyskytují se střepiny starého sice rázu, o nichž však nelze najisto říci, pocházejí-li z nádob ve volné ruce či na kruhu robených.

Hradíštko u Pitína rozkládá se na horské, ze všech stran vyjma stranu východní těžko přístupné ostrožině na pravém břehu Olšavy. Vrch Hradíštka je rovina nyní stromovím porostlá, která v rozloze 150 kroků na šíř a 200 kroků na délku obejmuta je násypem z větší části už jen málo znatelným. Někde násyp ještě vystupuje do výše 2 m. Na straně východní, kde přístup k Hradíštku je snadný, násypu není na délce asi 40 kroků, tím nabývá násyp podoby podkově podobné. Severozápadně od Hradíštka zdvihá se vrch Strážná. Na východě vystupují Jahodiska, o nichž jde pověst, že tu dřevěný hrad stával. A skutečně umělé vyvýšeniny, nasypané nejvíce z hlíny a kamení, často do červena vypáleného, zdají se tomu nasvědčovati. Na severním úpatí Jahodisk u vesnice Hostětína jsou Kruhy a Lebky, polní to trati se zbytky jakýchsi násypů. Na jihovýchodním úbočí Jahodisk je nějaký památný nasypaný kopec, Kočičí zámek zvaný. O Hradíštku a okolních polohách zachovalo se podání, že sem okolní lid před Tatary utekl a se tu ohradil. Tataři však hradu dobyli a lid všecek pobili. Zachovali se při životě toliko dvě babičky a muž. Tataři prý měli na sedle přivázené malé psíky, a ty po lesích rozpustili, aby po lidech slídili a svým hlasem na ně upozornili. Ony dvě babičky tím prý se zachránily, že psíka, když k nim doběhl, chytily a uškrtily. Krev se prý s Hradíštka potůčky řinula.

Hradíštko u Štítné jest malá vyvýšenina, jež z náhorní roviny, Prohlavky a Chříby zvané, vystupuje na pravém břehu Říky. Obvod její u paty měří 135, nahoře 80 a její svah 5 kroků. Vrchol je rovina, která na dvou místech mírně jest vyvýšena. Jižní svah Hradíštka přechází ve svah pobřežní vyvýšeniny, který v údolí dosti z příkra spadá. Na straně severní odděleno jest od okolní polní trati hliněným násypem asi 2·5 m. vysokým a na svahu 8 kroků měřícím. Při ohlédání vyvýšeniny při svahu jižním přišel jsem na vrstvu popelu, uhlí a do červena vypálené hlíny, která byla asi 5 dm. silná a spočívala na kamenných plotnách do výše asi 3 dm. na sebe naložených. Plotny byly tak vypáleny, že při dotknutí se rozdrobily. Kromě popele a uhlí bylo kolem těchto kamenných ploten značné množství střepin z nádob velkých i menších na kruhu robených, s okrajem vzpřímeným a vodorovnými rýhami zdobených (úplně podobných oněm, které jsem na Hradíštku u Újezda na Vysocku vykopal) a vrstva rozpadlých spálených kostí. Ústní podání praví, že tu stával hrad, na kterém, když chtěli postaviti kostel, co za dne vyzdvihli, to za noci divoké svině rozházely.

Pozoruhodna jsou některá místní jména okolních polních tratí a vrchů. Hned pod Hradíštkem na levém břehu Říky je trať Kruhy s umělým násypem asi 5 m. vysokým a 80 kroků dlouhým. Trať tato přechází v polní trať Babí a tato ve vyvýšeninu Habedové. Jižně od Hradíštka vypíná se hora Blahové nazývaná, o níž jde pověst, že na jejím vrcholišti stávalo božiště jakéhosi boha. Část západního jejího úbočí slove Žírové, kde dle pověsti často na lidské kosti se přichází. Za Blahovým jest Grofova lúka s umělými prý vyvýšeninami v řadách. Snad jsou to mohyly hrobů. Západně od Hradíštka vystupuje velmi příkře od Říky polní trať Brálovy s četnými stopami starého opevnění.

Hradíštko u Újezda na Vysocku viz Časop. vlast. spol. mus. v Olom. č. 27., str. 123.

Valy.

Valy, jež obkličují město Brod Uherský, na jisto pravěkého jsou původu. Rozkládají se na horském výběžku, který příkopy a úvaly na straně východní a západní, dosti příkrým svahem a řekou Olšavou na straně jižní jsa od přírody chráněn, hodil se znamenitě pro hrad pravěký. Na některých jejich místech, zejména v jižních jejich částech, kde i dvojnásobny jsou a v umělé vyvýšení se rozšiřují, přišlo se na kulturní vrstvy se střepinami hrubými i jemnými tuhovanými a mnohonásobnou vlnicí zdobenými.

Val na Vlčnově jest vyvýšenina, jež uprostřed osady z hlubokých příkopů a úvalů vystupuje a jen na straně jižní s ostatní polohou nepřetržitě souvisí. Dle pověsti starých lidí byl nejvyšší bod vyvýšeniny této násypem obehnán, do té doby, dokud stavební ruch nebyl sem zanešen. Aby i tu při náhlém vzrůstání osady stavebního místa se nabylo, byl násyp rozkopán a srovnán s ostatní zemí, při čemž prý přišlo se na mnoho památných věcí měděných i železných. Četné pověsti o pokladech víží se k místu. Také se vypravuje, že blízký

Hradíštek spojen byl s Valem koženým mostem. Okolí Vlčnova jest bohato na nálezy z doby kamenné a bronzové.

Val u Mistřic. Zajímavá tato vyvýšenina z části již odvezená a vysokým násypem od východu obklíčená jest částí osady. Pod povrchem asi 1 m. vysokým ve zmíněné vyvýšenině táhne se asi 1 dm. silná vrstva uhlí a popelu, která odebráním značné částky vyvýšeniny této se objevila. Pod vrstvou touto nalezl p. učitel Orsák bronzový celt, kterýžto nález oprávňuje k domněnce, že hradisko toto již za doby bronzové bylo osídleno. Tato uhelnatá a popelnatá vrstva s četnými kusy vypálené mazanice je nepochybně zbytek onoho dřevěného hradu, který ústní podání v tato místa klade. K pozdějšímu osídlení Valu ukazují četné střepiny z nádob na kruhu robených, vodorovnými čarami zdobených, barvy šedé.

Val u Záhorovic jest skalnatá vyvýšenina, která z horského hřbetu nad ostatní okolní vyčnívá a rozkošného rozhledu, zejména do údolí řeky Olšavy poskytuje. Obklíčena jest kolkolem vysokým násypem, který má v objemu asi 500 m. a na dvou místech, od severu a jihozápadu, jest prolomen. Takový jest Val na prvý pohled. Avšak ohledáme-li okolí jeho blížeji a pozorněji, shledáváme v něm zbytky starodávného i do dalšího okolí rozvětveného opevnění. K průlomu severnímu přiléhá rovina 20—30 kroků široká směrem k Záhorovicím, násypem od východu k západu směřujícím chráněná. Směr násypu již ukazuje kamení ze země vyčnívající; někde násyp dosahuje ještě výšky $^1/_2$ m. a více. A také níže násypu tohoto, na úbočí hory, vyskytují se zbytky umělého opevnění. Rovněž i k jihozápadnímu průlomu přiléhá rovina násypem chráněná s umělou vyvýšeninou. Odtud vychází násyp a táhne po úbočí vrchu směrem k potoku, který se vlévá mezi Záhorovicemi a Nezdenicemi do Olšavy. O Valu vypravuje se podobná pověst jako o blízkém Hrádku u Komně, že totiž tu stavili a nedostavili hrad; neboť prý co za dne bylo vyzdviženo, to zase v noci od divokých sviň bylo rozmeteno. Také se praví, že v nebezpečných dobách válečných okolní lid sem běhy míval, t. j. se vším, co bylo vzácno a draho, sem utíkal. Z nálezů tu učiněných možno na ten čas uvésti pouze římskou minci.

Šance.

Šance u Mirošova jest náhorní poloha s umělými vyvýšeninami, snad mohylami v řadách na dvou od sebe oddělených místech od východu k západu se táhnoucích. Hlubším oráním v místech těchto objevují se na povrchu zemském střepiny na kruhu robených, menších, na břiše vodorovnými čarami zdobených nádob s okrajem vzpřímeným a také mírně vyhnutým.

Šance u Provodova, Lidečka a Staré Hutě zdají se býti původu pravěkého, ostatní, jako u Strání, Březové, Starého Hrozenkova, Šanova a Střelné pocházejí nejspíše z dob historických.

Křivý šanec u Žítkové zdá se býti památníkem nějaké důležité události.

Zamčiska.

Podání ústní klade na mnohá místa, přírodou chráněné vrchy a stráně, zámky a nazývá místa taková zamčiska, obetkávajíc je pověstmi zajímavými. Ohledáme-li místa taková, nenalézáme kromě poněkud schválně urovnané půdy a hromad často do červena vypáleného kamení ničeho, co by k zámkům jakýmkoliv, třeba i středověkým se odnášelo. Že by předkové naši bez příčiny to které místo podobně byli pojmenovali, nedá se mysliti. Zdá se tedy, že všady tam, kde s pojmenováním takovým se potkáváme, dlužno si mysliti místo v čas potřeby na rychlo dřevěnou ohradou opatřené, uzamčené a nijak jinak násypy, okopy a příkopy chráněné. Důležitost takového hradu potrvala jen po tu dobu, po kterou v zemi byl nepokoj. Jmenujeme zamčisko u Újezda při Uh. Brodě, u Pulčin a na Slopové u Vysokého Pole. Zamčisko u Lipiny dlužno nejspíše pokládati za památník nějaké důležité události. Také se praví, že na Stráni u Veletin býval zámek. Podobné hrady, zdá se, že pořizovali předkové naši i na Skalkách; neboť o všech, kolik jich v končinách zdejších jest, jde pověst, že na nich bývaly dřevené hrady. Jmenujeme Skalku u Vlachové Lhoty, Přečkovic, Rudic, Bojkovic a Bánova.

Jak již z předcházejícího pojmenování i místní jméno Kruhy a Kružek, podobně i Okrouhlá svědčí pro pravěká sídliště hrazená.

Kruhy jsou rozlohy nejčastěji v rovinách a po táhlých úbočích, zřídka jen a skoro nikdy na horských hřbetech a ostrožinách. Zbytky pravěkého opevnění objevují se v takových místech v táhlých násypech, které následkem obdělávání půdy skoro vždy až na nepatrné zbytky jsou se zemí srovnány a jen tam poněkud jsou ještě znatelny, kde půda ladem leží nebo lesem porostlá jest. Střepiny starožitného rázu, které v Kruhách anebo v jejich okolí se vyskytují, svědčí pro pravěký jejich původ.

Kromě již uvedených jsou ještě Kruhy u Roketnice, na svahu Strážné u Vysokého Pole, u Lidče, u Vrbětic, u Rudic, u Příkaz, u Újezda při Uh. Brodu a na Březové.

Kružek jest u Vlčnova a u Šumic.

Okrouhlá jsou vrchy u Haluzic a u Vláry. Stejného asi významu je Rondel u Veletin.

Také místní jména háje a hájky ukazují k místům za stara hrazeným anebo zahájeným. A skutečně na každém háji a hájku znamenati ne-li všady stopy starého opevnění, tedy stopy jakéhosi osídlení. Největší toho druhu hradisko jest

Vincův háj u Mirošova. Jest to vyvýšenina osamělá, holá a odevšad v okolí viditelná. Svahy její spadají na straně jižní a západní dosti příkře v koryta někdy mohutných vod a na ostatních stranách jsou povlovnější a velmi rozsáhlé. Na vrcholišti je kamenný násyp asi 200 kroků dlouhý, místy až 30 kroků široký a 2 m. vysoký z kamení nasypaný. Na západním konci rozšířen jest v rovinu 50 kroků dlouhou a 20 kroků širokou a asi 2 m. nad okolní půdu vyčnívající. Podobné asi rozšíření násypu spatřuje se i na jeho východním konci. Uprostřed násypu jsou dva hrboly asi 1 m. zvýší. Pod násypem k jihu je rovina, která po 10 krocích přechází ve svah skoro svislý. Od násypu po úbočí západním táhne v údolí potoka kamenný násyp, jaký často při pravěkých hradiskách je viděti. Ústní podání klade sem hrad a mnoho sklepů zlatem naplněných. Jiné háje jsou: Kubův háj u Vrbětic a háj u Slavičína; hájky u Hradšovic a u Divnic.

Konečně i všechny Kamenné a Kamence dlužno pokládati za pravěká sídliště hrazená; neboť i tu vyskytují se stopy pravěkého opevnění a lidského osídlení ve zbytcích násypů z drobného kamení naházených a vrstvách kulturních, v nichž často na střepiny rázu pravěkého se přichází. Největší toho druhu na ten čas známé hradisko je

Kamenná u Rudimova. Jest to náhorní rovina, lesem porostlá, která mezi dvěma potoky směrem severozápadním se táhne a směrem od východu k západu na několika místech kamennými násypy je přepažena. Tam kde oba zmíněné potoky se sbíhají, byl snad přístup ke hradisku nejsnadnější, neboť v místech těchto násypy rozměry svými obzvláště vynikají. Pokračováním této náhorní roviny je les Důbravy od Kamenné úzkou převlakou oddělený. Na této převlace je několik umělých vyvýšenin, snad mohyl. Její východní úbočí slove Paličky; i tu vyskytly se kulturní vrstvy. Také v Důbravách, o nichž jde pověst, že tu osada stávala, znamenati jest podélné násypy kamenné.

Jižně od Kamenné, při spojení potoků Kladenky a Rudimovky, vystupuje vyvýšenina již na prvý pohled zajímavá. Na jejím vrcholišti jsou umělé vyvýšeniny, příkopy, a v rovině, jež k jižnímu svahu přiléhá, uloženy jsou pod povrchem asi 2 dm. silným popelnice s přídavky bronzovými. Návrší toto nyní Řezníkov, spíše, jak ze starých listin je zřejmo, Řehníkov se nazývalo. Jiné Kamenné jsou u Podolí se Strážným, u Ludkovic s hradiskem Oberské (viz Časop. vlasten. spolku olom. č. 27., str. 123.), u Starého Hrozenkova a u Luhačovic. Kamenec u Rudimova, Roketnice, Vlachové Lhotky, u Prečkovic a u Lačnova.

Tím naznačil jsem v krátkosti známosti o poříčí Olšavy, Vláry a Senice za doby pravěké. Shrnou-li se v jeden celek, možno říci, že lidstvo posunovalo se v končiny zdejší od západu údolím řeky Olšavy nejspíše hned v oněch dobách dávných, kdy kovy nebyly ještě známy tedy v dobách neolithických, a že osídlení od těch dob až do pozdních dob pravěkých bylo tu stálé a kulturní rozvoj souvislý a pokračující. Dále i to možno říci, že poříčí Olšavy, Vláry a Senice, vyznačující se takovým neobyčejným množstvím sídlišt hrazených nebo jakkoliv chráněných — kterých účel, jak z pojednání samého je patrno, nemohl jiný býti, jako v první řadě ochranný a obranný, v druhé pak sakrální — na prostranství tak skrovném, bylo v dobách pravěkých za dlouhých věků kolbištěm rozličných kmenů národních, domácích i cizích, ano, zdá se, že všechny ty strašné bouře, které hned od narození Kristova po staletí zmítaly střední Evropou téměř veškerou, ty děsné boje markomanské a římanské, hunské a avarské, tak jako v dobách pozdějších zhoubné nájezdy maďarské končinami zdejšími se nesly, tu právě nejvíce zůstavujíce stopy děsného působení svého. Od systematického prozkoumání končin zdejších, jemuž pojednání toto bude zajisté vodítkem dobrým, dlužno v té příčině mnoho světla očekávati, jakož i ku potvrzení toho, že národové kmene slovanského jsou obyvatelé Evropy prastaří, od nepaměti tu osedlí.

Předhistorické nálezy na Lounsku.

Popisuje MUC. František Kučera.

Není snad v Čechách okresu bohatšího na předhistorické nálezy nad okres lounský. Že krajina ta jest tak velice bohata, vyložiti lze velmi příhodnou její polohou. Člověk předhistorický poznal zajisté, že krajina, kterou prochází řeka dosti mocná, hodící se ke snadné dopravě, krajina s lučinami pro stáda, krajina, v níž klima jest mírné, kde změny počasí nejsou tak nebezpečnými jako na př. v Krkonoších — velmi jest vhodna k obývání, jak na konec této práce ještě blíže vysvětlíme

Na doklad velkého bohatství archaeelogického, jež okres chová, uvádím napřed prostý výčet nalezišť: Citoliby, Dobroměřice s pokladem římským, Slavětín s neolithem a žárovými hroby slovanskými (sbírky p. Jana N. Ráže v Slavětíně, hospodářského správce hraběte Františka Thuna z Hohenšteinů), známé naleziště latènské ve Stradonicích (ve vzorných sbírkách místního statkáře p. Benedikta Klapky a ve sbírkách školních), Úherce se znamenitým pokladem merovejským a pohřebištěm kostrovým slovanským, Veltěže s kostrovými hroby latènskými a kulturními jamami a jiná naleziště, jako Chlumčany, Pátek, Vinařice, Vrbno, Toužetín, Donín, Hříškov, nově odkryté pohřebiště ve Volenicích, Počedělice, Křtěno (recte Třstěno), Louny, Černochov, Telce, Smolnice, Hřivice, Chrabřece, Vobora (recte Obora), Brašín, Ročov, Divice, Lišťany a Solopisky, Panenský Týnec, Radonice a Peruc, Dibeř, Kystrá, Chlumčany, Kozojedy, na Dřevíči, v Chodžově, Kameném Týnci a ve Vršovicích.

Málo jest tudíž obcí, kde by se památky předhistorické nenalezly.[1] Hodlajíce o některých nálezech sděliti zde zprávy podrobnější počínáme s úhereckým.

I. Pohřebiště úherecké.

Na jaře 1893 dělníci při stavbě silnice z Kokovic do Úherec narazili na kostry. Když viděli na jednotlivých kostech zelené skvrny, ptali se mimójdoucího drnomistra, muže v kostech znalého, po příčině zeleného zbarvení. Tázaný odpověděl: „Za živa ti lidé měli veliké boláky a tu mazali si je zelenou mastí, kteráž tak ostrou byla, že až kosti podnes zeleně jsou zbarveny,“ — a to jim stačilo. Pojednou však nalezli na zeleném místě kosti lebeční zelené kroužky kovové a tu poznali omyl, vědouce od čeho zeleň pochází. O tomto nálezu p. MUC. Frant. Jirásek z Panenské Týnice zpravil museum slanské, jež dalo kopati na pozemcích statkáře úhereckého p. Josefa Macka č. p. 699, a požádán byl p. Jirásek o dohlídku při kopání. V několika dnech přijel od musea zemského p. dr. Píč, jenž prozkoumal vše a odvezl pro museum: jeden denárek vratislavský s několika esovitými záušnicemi a 6 lebkami, dva prsteny (?), 1 řetízek (?), dva achatové (?) korale typu prý orientalního a dva korale hliněné (?).

Slanské museum konečně kopati ustalo. Hleděl jsem se tedy dopátrati posledních protokolů, abych ve volné chvíli v pátrání pokračoval. Pan Jirásek sdělil mi asi následující:[2])

Na č. p. 699 uhodilo se ve hloubce asi 1 metru na kostru muže asi 40letého (lebka majetkem nyní koll. Václava Malce). Nalezeny 4 železné hřebíky z rakve a kousek železa (snad nůž). V hrobě druhém nalezena kostra prý muže; radius pravý byl v první čtvrtině patinován, ačkoliv nic se při ní nenalezlo. V hrobě třetím ve hloubce jednoho metru uhozeno na kostru prý muže. Jak mi bylo sděleno, byla prý velmi brachycefalní. V hrobě čtvrtém našlo se u kostry asi 16leté dívky 10 esovitých bronzovitých zaušnic. V hrobě pátém nalezena při kostře ženy silná stříbrná záušnice u levé kosti stehenní. Že by snad byla na prstu navlečena, proti tomu svědčila prý velmi malá světlost její. V hrobě šestém nalezena kostra hocha; u té nenalezeno nic. V hrobě sedmém ležela kostra muže s kusy dřevěné rakve. V hrobě osmém nalezen nad mrtvolou staré ženy v hloubce asi 18 palců kámen klínovité podoby; při kostře nenalezeno ničeho. Takových kamenů prý nalezeno v různých hrobech několik, ale marně jsem se po nich pídil, bezpochyby se zase zahrabaly. V devátém hrobě nalezeny zpráchnivělé kosti, pohlaví prý nebylo možno rozeznati.

---

[1] Z nalezišť těchto mnohá jsou ještě buď neprozkoumána neb aspoň nedostatečně prozkoumána. Rozumné systematické výkopy jsou velmi žádoucí, a nelze-li se od ústředních zemských ústavů podpory naditi, mohly by snad místní korporace této práci býti nápomocny. Výsledky budou jisté vděčné. Pozn. red.

[2] Mám proto za povinnost tuto p. kollegovi poděkovati.

Pak kopáno na několika místech, ale nic nenalezeno, až konečně nalezena kostra dítka s několika železnými hřebíky. V jedenátém hrobě při kostře mladé dívky nalezeno 8 záušnic; lebka rozmačkaná. V hrobě dvanáctém při kostře ženy nalezeno u hlavy 11 záušnic. V hrobě třináctém nalezena u cesty lebka a 4 kousky železa. Ostatní kosti již dříve dělníci při stavbě silnice vykopali. V hrobě čtrnáctém nalezen v hloubce 1·5 m. při kostře muže denár s nápisem prý Bracislaus Venceslaus (majetek musea slanského). Hroby ležely prý vesměs od západu k východu v hloubce asi 1 m., někde byly prý i 2 kostry nad sebou.

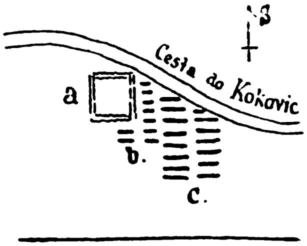

Plán pohřebiště úhereckého.

Jak mi pan Jirásek sdělil, byl by plán pohřebiště asi taký, jak vedle vyobrazen. Na obrázku představuje *a*) zbytky zdí, *b*) hroby dětské, při kterých nalezeno několik kamenů, jako v hrobě osmém, a zároveň prý nalezeny tu kostičky plodů lidských, *c*) hroby dospělých.

Záušnic bylo prý všech asi 94; bylo jich však rozhodně více, neboť v to nejsou počítány ty, které p. Tautermann, sklenář v Lounech, po okolí a v Praze u obchodníků se starožitnostmi prodal. Tak prodal v Praze jednomu obchodníku 5 malých bronzových, 2 malé stříbrné, pak velkou stříbrnou. Hrobů prý bylo celkem asi 150, jak dělník p. Lukáš mi sdělil (vykopali jich totiž velmi mnoho dělníci při stavbě silnice). Toť vše, co jsem zvěděl. —

Když pak přišel jsem o prázdninách do Úherce, dovolil mně laskavě p. Josef Macek, místní statkář, na svém pozemku, ač osázen byl řípou, zbylé dosud hroby prozkoumati, za kteroužto vzácnou ochotu a obětavost srdečně děkuji; ale musel jsem již jen „paběrkovati“ po slanském museu.

Vždy ochotný p. Josef Macek ukázal mi s plnou jistotou místo, kde prý jest dosud kostra, kterou dříve již odkryli, očistili, ale jinak jí nehnuli, zachovávajíce ji „pro jednoho pána“. Zakryli ji pytlem a znova zasypali. Brzy skutečně uhodili jsme na kostru ženy, lebka však byla velmi v přední části pohmožděna. Po levé straně lebky nalezeny 2 bronzové záušnice. Kostra ležela v hloubce 1 m., obložena v nohou, u hlavy a pánve plochými kameny. Podle kostry, jež ležela natažena na znaku, byly dosud zbytky dřeva, pozůstatky to rakve.

Na jiném místě uhodili jsme pak na dětskou kostru silně porušenou. Lebečka byla zemí tak zvlhlá a na nesčíslné kousky rozpadlá a téměř rozmočena, že slepiti se nijakž nedala. Po té mnohokráte dostali jsme se na hrob dříve již vykopaný, ačkoliv najal jsem dělníka právě téhož, který kopal dříve již pro museum slanské. Asi v polovici vykopané již části slanskými nalezena ve vykopaném již hrobě lebka muže v stáří asi 60 let. Po té po dva dni marně bylo patráno po nových hrobech, až konečně ukázal se nám opět hrob dosud netknutý. Již hlína nad hrobem jevila mísení s opukovitou zemí (se spodkem). Dělník Lukáš už při prvním kopnutí motykou oznamoval, že přišel na hrob; dospěl totiž v tom už k znalosti. V hloubce 130 cm. ležela na znak natažena kostra děvčete asi 12letého, za hlavou jeden velký plochý kámen tak zv. řasák a po obou stranách hlavičky opět po jednom podobném kamenu. Rovněž byly kameny podle pánve a kol nohou. Podle kostry mezi kostrou a rameny byly zbytky dřeva z rakve, o nichž se přítomní mistři dřeva vyslovili, že jest to mastné dřevo borové. Délka hrobu 170 cm.

Po té hledáno opět dlouho marně, až nalezli jsme blíže cesty pod hrobem již vykopaným hrob jiný. Byla to kostra ženy asi 60leté, kostí silných. Kostra ležela 140 cm. hluboko, obložená opět kameny plochými, podobně jako předešlé. Rovněž i zbytky rakve. V nohou byla nádoba (s ohrnutým okrajem slovanského typu s cikcakovým ornamentem). Po stranách lebky bylo po jedné stříbrné záušnici, silně patinované a v ruce pravé měla kostra denárek. Kostru tu vyzvedl jsem pro výstavu národopisnou tak, právě jak v zemi ležela, nyní jest hrob ten vystaven v lounském museu.

Po té na pozemku p. Opaty na druhé straně cesty uhodili jsme v hloubce 125 cm. na kostru děvčete asi 14letého s velkou bronzovou postříbřenou esovitou záušnicí. Poměry hrobů jako u předešlých. Konečně hledali jsme dále, ale marně, do řípy jsme nemohli, a na pozemku p. Opaty marně jsme dělali strouhy. Toť výsledek kopání.

Ještě zmíniti se musím, že četnický pan strážmistr z Loun daroval mi železný nožík, jejž odevzdal jsem zároveň s ostatními mnou nalezenými předměty do musea lounského.

Souhrn: Hroby ležely všecky v hloubce aspoň 1 m., největší hloubka byla 130 cm., někde byly dva hroby nad sebou. Všecky byly směrem od západu k východu v řadách paralelně. Mezi hroby byla prostora asi 30 cm. Všecky byly (aspoň co jsem sám viděl) obloženy kameny v hlavách, v nohou a v bocích. Podle koster zbytky truhel. Že skutečně to byly již jakési truhly a nikoliv jen jedno prkno pod kostrou a druhé nad kostrou, nebo vydlabané kmeny, dokazují hřebíky, nalezené dosud ve zbytcích dřeva, kterými rakev byla sbita. To vše dokazuje již křesťanství toho lidu. Do které doby určitě klásti máme žití jejich, ukazují nalezené denárky: do století jedenáctého. Zajímavo jest, že v celém pohřebišti nalezena jen jediná nádobka.

O nejstarší historii Úherec viz zprávu prof. Smolíka v Archaeologických Památkách XIII., 321, jíž v dodatku uvádíme.

* * *

Čtyři lebky, jež jsem obdržel, a pátou u p. Malce chovanou, prozkoumal jsem a změřil, jak následuje:

I. Lebka ženy asi 35leté, barvy hnědé, švů srostlých sotva znatelných, jen šev lambdoidní jest nesrostlý; norma parietalní jeví dosti zřetelný šestiúhelník. Přední část lebky schází, norma týlní jeví nízký pětiúhelník s otupenými rohy.

II. Lebka muže asi 60tiletého; velmi těžká, silná, barvy žluté, šev korunní a šípový úplně srostlé, skoro neznatelné, lambdový rovněž srostlý, ale ještě zřetelný; na levé kosti čelní defekt v podobě kruhu průměru asi 4 cm., bezpochyby povstalý posmrtně macerací vlhka, neboť při vyzvednutí lebky z hrobu byla ona na onom místě vlhká. N. parietalis ukazuje široký oval, n. lateralis velmi vyvinuté inion, dlouhé asi 5 cm., jakož mocný úpon pro svaly krční.

III. Lebka děvčete (?) asi 12letého; barva hnědá, švy nesrostlé, dosti slabé, leb lehoučká. N. pariet.: dosti široký oval. Čelo široké. N. later: jeví lebku ve švu koronálním vpadlou.

Číslo běžné	Pohlaví	Stáří	Leb			Šířka čela		Spodina			Podélný oblouk				Oblouk příčný	Obličej		Hoř. čelisti		Šířka mezioční	Šířka biorbitalní	Očnice		Nos	
			délka	šířka	výška	malá	největší	délka	šířka	Obvod	část čelní	č. temenní	č. týlní	v celku		šířka	výška	výška	šířka			výška	šířka	výška	šířka
I.	♀	35?	177	141	—	92	119	—	100?	516	135	260	385	—	308	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
II.	♂	60	181	—	—	93	—	—	—	—	129	251	360	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III.	♀	12	175?	138	—	95	117	—	111?	—	—	120	—	—	288	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV.	♀	14	170	140?	—	89	110	—	95	—	110	223	—	—	290	—	—	53?	78	21	84	30?	35	—	—
V.	♂	40	165	144	115?	97	121	90	100	500	110	220	330	—	295	110	115	70	93	20	102	33	40	52	24

Hlavní míry lebek úhereckých.

IV. Leb děvčete asi 14letého: barva žlutohnědá. Švy nesrostlé. Zuby ve výměně. Lebka velmi porušena N. pariet.: Dlouhý oval s naznačeným šestiúhelníkem N. occip.: nízký pětiúhelník se zakulaceným vrcholem.

V. Lebka muže asi 40letého, z prvního hrobu (Majetek p. MUC. Václava Malce.) Barva žlutá, švy jednoduché. Orthognath. Lebka pěkně zachovaná. N. front.: čelo kulaté, oblouky nadoční prostředně vyvinuty. Obličej široký, důlky oční zakulaceny. Třenovní zuby v obou čelistech z části za živa vypadlé, z části cariesní. N. pariet.: Téměř kruh. Na švu šípovém vormská kůstka, rovněž mezi švem lambdovým pravým a šípovým. Na pravé kosti temenní zahnědlá skvrna, posmrtně vzniklá macerací. N. occip.: kruh na spodině stlačený. Lebka ta je ze všech nejzachovalejší. K měrám vedle připojeným možno připojiti zde ještě délku a šířku otvoru týlního (317 : 30), délku (28), největší (12) a nejmenší šířku kostí nosních (10).

Dodatek. Jak známo, v cihelně p. Rosalie Prokopové nalezena již dříve v hloubce asi 2 metrů pod povrchem kostra hlavou k západu, tváří k východu (hrob prostý, ničím neobložený).[1] Na prsou 4 korále, 2 stříbrné spony (byly prý tři, jedna z nich má býti ve Slaném) pozlacené velké, asi 10 zlatých závěsků (bylo jich jedenáct, jedenáctou má dosud pan Suk v Úhercích) z náhrdelníků s poměrně silným ouškem. Dvě přesky stříbrné, jedna celá, druhá bes ozubin, dva závěsky ze stříbrného drátu v podobě esovité a čtyři jiné úlomky stříbrné. Za hlavou kostry asi 30 *cm* hliněná nádoba s velmi úhledným ornamentem a skleněná miska.

Pan prof. Smolík klade tento nález do VII.—VIII. stol. po Kr. a srovnává jej s nález vinařickými. Pan konservator Šnajdr[2]) klade tyto předměty do konce IV. století po Kr. a srovnává nález tento s podobným, ač mnohem bohatším, učiněným r. 1859 v Uhrách na pustě Bakodské. Opírá se tu o Arnetha, jenž datoval tento nález IV. stol. po Kr. (Mitth. der Centr.-Com. 1880 p. 102). Předměty podobného typu nalezeny na okresu v Pátku a ve Vinařicích (o tom promluvíme později). Pan Dr. Niederle[3]) řadí tento nález k typu jihoněmeckých hrobů merovejských a vidí v něm sledy kmene německého, jenž kdysi, snad jen krátce, sídlil v pražském okolí (Podbaba), a jehož stopy našly se též na druhé straně Vltavy a shoduje se v datování s p. prof. Dr. Píčem, klada je do V.—VI. stol. Pan Dr. Matiegka v souhlase s ostatními tvrdí,[4]) že tato kultura nikdy v Čechách nepanovala, a co nalezeno, jest jen cizí import, aniž by domácí kultura na to vliv měla. Popisuje lebku pokládá ji za ženskou a řadí ji v typus lebek žalovských; vidí v oné kostře příslušníka kmene žalovského; rovněž mohl by prý se pokládati dle lebky za příslušníka řadových hrobů germanských (podobné žalovským).

---

[1]) Pam. XIII., str. 235, XIII., str. 321—326.

[2]) Počátkové předhistorického místopisu země České, str. 48.

[3]) Lidstvo v době předhistorické, str. 597.

[4]) Crania bohemica, 1891, str. 155.

* * *

Drobné zprávy archaeologické.

Nález v Dobrovicích.[1] Asi uprostřed ledna byl jsem upozorněn, že v hlinovníku p. K. Holendra (mezi Sýcínem a Dobrovicí na úpatí Chlumu) odkryta byla jáma zvláštního tvaru a černou zemí naplněná. Neměškal jsem a na místo se odebral. Tu přišel jsem k tomu, když právě dělníci asi do polovice oné jámy kolmým odkopáváním hlíny se dostali. Shlédnuv celé hlinoviště, spatřil jsem, jak na mnohých místech jest hlína prostoupena vrstvami černé země, v níž jsem malinké kostičky sesbíral. Tato místa zdála se býti tvaru válcového a shledal jsem jich pět. Hned jsem poznal, že zde činiti jest s jamami popelovitými, o nichž dr. Píč praví, že jsou tvaru rozmanitého, ačkoliv mezi uvedenými tvary onen džbánovitý neuvádí. Proto měl jsem za to, že dosud podobný tvar nalezen nebyl. Při tom vypravoval mně majetník p. Holendr, že v jeho hlinovníku již na mnohé nálezy přišel; tak na př. asi před 2 lety nalezl v hlíně kostru skrčenou. Kromě toho pak často že přijde na kosti malé i větší, a při tom některé věci nalezené též mně odevzdal. Jsou to: kost přišpičatěná (jako šídlo snad kdysi užívaná), kus kamenné sekery (asi $^1/_2$) z černého kamene, 2 kusy vypálené hlíny provrtané (tyto kusy jsou tvaru hranolového); dvě části nějaké ozdoby na způsob perel, taktéž kruhovitě provrtané a na obalu kolem rýhované; veliká kost (patrně zvířecí) a rozštípnutý roh (ale obě části pěkně k sobě přiléhají — původně byl onen roh pevný, pak prý později se rozpoltil sám), několik střepů z velmi hrubé suroviny pracovaných a pak střepy ze zmíněné zprvu jámy tvaru džbánovitého. Z těchto posledních podařilo se mně až na malé mezery sestaviti velmi pěkný talíř velmi ušlechtilého profilu — 22 cm. v průměru a 7 cm. hloubky. Talíř jest z jemné hlíny a krásně na povrchu zpracovaný, úplně hladký, téměř lesklý. Talíř tento nalézal se v onom hrobě džbánovitém a naplněn taktéž onou černou zemí. Bohužel, že majetník onou černou zemí pohnojil si zahrádku; bylo jí na tři velké vozy. Až prý z jara bude zahrádku přehrabovati, dá si pozor, zdali by scházející třepiny a ony malé kůstky, jichž prý bylo velmi mnoho, neshledal. Zvláštní tvar onoho hrobu přiměl mne, že jsem profil (velmi pěkně odkrytý) změřil. Hrdlo hrobu toho bylo pod ornicí (50 cm.) vyplněno asi 7 většími pískovcovými kameny a pod nimi něco stranou nalézal se shora zmíněný talíř. Nalezené věci, jakož i správně kreslený profil objeveného hrobu uschoval jsem na městském úřadě. Dle úrady zašleme všechny věci ty na výstavku národopisnou do Ml. Boleslavi a pak do Musea českého, jehož tajemník p. Kvapil se již o to dříve přihlásil. Dle sdělení p. Holendra nalezl dělník něco dále v poli opět veliké kameny, pod nimiž se domníváme že opět bude podobný hrob, neboť ve zmíněných válcovitých jamách žádné kameny nebyly. Jak majetník tak i dělníci jsou již náležitě poučeni, by v případě nějakého nálezu opatrně si počínali. Hrob ten při nastalé oblevě se již z větší části sesul. Zde na tomto hlinovníku činiti jest jistě z rozsáhlým pohřebištěm.

---

[1] Národní Listy dne 24. ledna 1894 přinesly ještě tento dodatek ku zprávě o nálezu dobrovickém: Nález archaeologický. Ku zprávě pod tímto záhlavím v pondělním čísle uveřejněné oznamuje se nám, že před osmi lety byl v téže krajině a sice v Rokytovsi u Ml. Boleslavi učiněn podobný objev jako v Dobrovici. Při rozšiřování nádvoří ve statku p. starosty Bláhy přišlo se v odkopávce na podobný hrob žárový tvaru džbánovitého, téže hloubky a světlosti jako v Dobrovici. Dělníci dostali se k němu se strany, takže objevila se celá dutina s neporušeným hrdlem, jež bylo však nápadně úzké (asi 30 cm.) a nebylo zabrazeno kameny, nýbrž ucpáno černou zemí s popelem smíšenou, jaká se vůbec na žárovištích nachází. Hrob byl jen z nepatrné části zasypán, uvnitř pak byla nalezena popelnička (džbánek) a třecí kámen kotoučovitý s otvorem, o něco však větší než u Dobrovice a nikoli z pískovce, nýbrž jiné, jemu podobné porfyrovité horniny. Ve všem se tudíž jeví veliká podobnost mezi oběma nálezy. Ku prohlédnutí byl tehdy povolán na slovo vzatý starožitník, p. říd. učitel Vaněk z Bezna (jenž asi na jiném místě nabytý material spracoval). Dobrovický nález musí patrně být i jediným svého druhu v onom kraji.

Josef Černý, ředitel měšť. školy v Dobrovicích.

Studněves v Čechách. V Cihelně hraběte Clam Martinice ve Studněvsi počalo se tyto dny se stavbou nové peci. K tomu konci odkopávána země podle staré, bývalé peci do hloubky asi 6 *m*. V cihlářské hlíně tak zvané žlutnici asi 4 *m* pod ornou půdou, kde červená země mezuje s bledším podkladem, připadli dělníci na zajímavé zbytky kultury z doby čtvrtohorní. Nalezena tam zachovalá nádobka hliněná dosti pěkného díla, několik střepů větších nádob a zvířecí kosti. Nedaleko předmětů těch uprostřed dvou vrstev nedotknuté hlíny cihlářské spočívala kostra lidská, jejíž lebku pozorně jsme odkopali a spolu s obalem hlíny vyňali. Mrtvola ležela ve hrobě vykopaném ve spodní šedavé vrstvě hlíny cihlářské a touž zemí maličko byla přikryta. Hlava obrácena byla pravým uchem k zemi a nohy směřovaly k severu. Lebka tlakem země poněkud zploštělá vykazuje pěkné tvary, zejména čelo její jest oble klenuto. Ježto v místech studněveské cihelny uhodilo se již častěji na kosti zvířecí z doby diluviální a nález svrchu popsaný k téže době náleží, bije důležitost jeho sama do očí. Z diluviálních náplavů českých známy jsou sotva tři lebky lidské: mostecká, podbabská a střebechovická. Přičinili jsme se, aby nalezené předměty odevzdány byly městskému museu ve Slaném. Správce hraběcí cihelny pan Frant. Thon, jehož opatrnosti děkovati jest za neporušení nálezu, slíbil ochotně v tom vyhověti.[1] (Slanské Světlo ze dne 7. dubna 1893.)

---

[1] Patrně se nejedná zde o nález stáří diluviálního, ale nález mladší.
Pozn. red.

Z Horažďovic. (Objevené pohřebiště.) Na předměstí zvaném „u vody“ na tak zv. „parkáně“ po levém břehu Otavy asi 150 m. na sever od řeky staví p. Daniel Majer, techn. stavitel, dva domky. Při kopání základů k těmto domkům přišli zedníci na různé střepiny, kterých si z prvu nevšímali. Teprve když nalezli větší kusy černých střepů, zkoušeli jimi po kamenech psáti a přesvědčivše se, že lze jimi dělat čáry, vybírali si větší kusy v domněnce, že to tuha. Toho povšimnul si otec p. stavitele, p. Jos. Majer st., který tou dobou na stavbu dohlížel a poručil střepiny sebrati. Laskavostí jeho dostaly se ještě týž den večer dne 25. srpna střepy tyto mně do rukou. Šel jsem proto druhý den ráno na ono místo a tu mi zedníci odevzdali i ostatní kusy střepin, ale asi ne všechny, neboť již některé pohodili a některé již ku psaní v roubíky přiřezali a ukázali mi místo nálezu. Dvě jamky zřejmě ukazovaly, že v místech oněch stály dvě nádoby, jedna velká asi na 4—5 l. ale již jen z části (asi z osminy) zachovaná, druhá asi na $^1/_4$ l. z většího dílu zachovaná. Nádoby tyto stály v zemi na dně, v poloze vodorovné, tedy snad v původní, ostatní střepy ze mnoha, více než 20 nádob, byly poblíž těchto na ploše asi 1 metru roztroušeny. Střepiny nalezaly se jenom asi $^1/_2$ metru hluboko v zemi pod návozem štěrku a písku. Po částečném odstranění návozu ukázala se vrstva šedohnědá, jemné to prsti popelem smíchané, pod ní opálené oblázky a nad ní vrstva černého jílu, ve hroudy spečeného. Popelovitá prsť tato promíchána byla hojnými dřevěnými uhlíčky a zmíněnými střepinami. Dle sebraných střepin — jichž větší díl buďto je ještě v zemi, nebo se ztratil — souditi lze na nádoby velice rozmanité. Máme zbytky nádob, malinkých to hrníčků asi na $^1/_{16}$ l. o tenkých 2—3 mm., stěnách i zase části nádob velikých na 3—4 l., o stěnách silnějších než 1 cm. Nádoby byly forem rozmanitých, a zdá se, že všechny bezuché. Některé podobají se známým již hrnečkům s okrajem přehnutým a hrdlem širším než dnem; jiné byly tvaru láhvovitého s hrdélkem úzkým, a některé (ony největší) o svislých stěnách tvaru kotlíků s rovným dnem. Také jakost nádob nebyla stejná. Některé jsou úplně černohnědé, grafitované, jiné jen tuhou potřené, některé i světle žlutohnědé. Ozdoby na nich jsou rozmanité. Na některých jen čárky kolem, na jiných vlnovky, cípky nebo i čárky nějakým ostrým předmětem vytlačené. Na jediném nalezli jsme čtverečkovou ozdobu na dně. V nádobách zmíněných, poměrně zachovaných, které v zemi stály, byl zuhelnatělý obsah buď pokrmu nebo čeho jiného. V jedné veliké nádobě je několik direk ve stěnách a hřebík železný ve stěně zaražený, který při nepatrném rýpnutí se rozsýpá. Kromě střepin nalezeno bylo též několik kostí a plíšek bronzový nebo měděný (?), který se při zvednutí rozsypal v několik kousků. Dle všech těchto okolností soudím, že bylo na tomto místě pohřebiště našich dávných předků, kteří na březích řeky majíce svá sídla, ryžováním zlata se zabývali, a to v dobách, kdy na protějším břehu trůnil ještě župní hrad Prácheň ve svém rozkvětu a kdy kol hradu bydlili až dolů k řece četní rýžovníci po obou březích Otavy. Leč pohřebiště toto nenašel jsem neporušené. Buď tehdy, když kopány byly městské příkopy (snad ve stol. 15. nebo 16.), bylo již pohřebiště částečně překopáno, a to tak, že rozbity nádoby a vrstvou spodní jen málo bylo hnuto a střepy částečně ponechány na svém místě; anebo snad mnohem později, když sázeny v tato místa stromy, jichž ztrouchnivělé kořeny pronikají i vrstvu nejspodnější, vrstvu popelovitou. Snad při kopání jam pro stromy byly nádoby rozbity a střepy dílem vházeny do jam vzdálenějších a zemí zaházeny, dílem ze země odstraněny. Jinak neumím si vysvětliti, že na malé prostoře asi 1—2 m. mohlo býti tolik různých střepů, patřících aspoň 20 nádobám, z nichž však nejspíše nebude ani jediná celá. — *Št. K. V.*

Hlasy ze Šumavy
ze dne 9 září 1893.

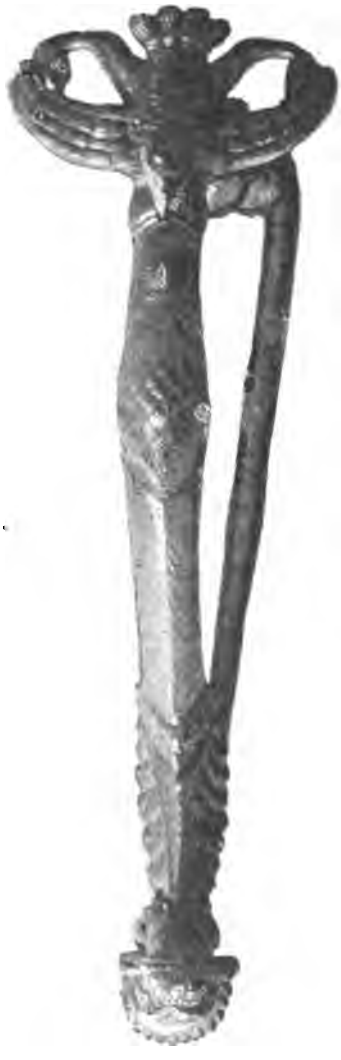

Sponka z Panenské Týnice.
Pohled s vrchu.

V Panenské Týnici, okresu lounského, asi 20 metrů od silnice do Vrbna, na pozemku p. Houfa č. parc. 528 našla se spona nádherné práce (srv. obr.).[2] Asi uprostřed jmenovaného pozemku byla nápadná vyvýšenina (jakého rozměru, nedozvěděl jsem se), kterou před dvěma roky majetník dal rozkopati, hlínu po poli rozvésti. Podle vypravování dělníků, kteří tehdy prací tou byli zaměstnáni, nejhořeji byla hlína

---

[2] Jsem povinen velikými díky velect. p. učiteli Josefu Šlégrovi za bližší zprávy, jakož i sl. výboru musea lounského za laskavé povolení k reprodukování spony.

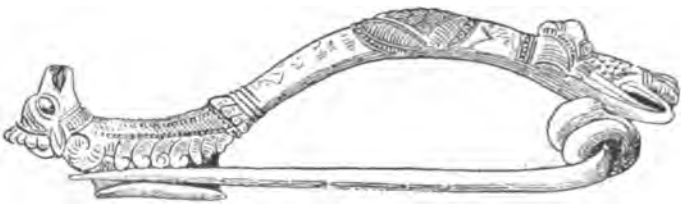

Sponka z Panenské Týnice. Pohled ze strany.

(jaká, nedozvěděl jsem se), pak narovnáno kamení a pod kamením opět hlína, ve kteréž nalezena sponka, kosti a lebky; jaké však, není známo. Tolik mi sděleno. Patrně byla tu kostra, nad kterouž nasypána mohyla. Sponka ta bohatě ornamentována, s ozdobou na oblouku v podobě síťoví, jakéž hojně se vyskytuje u sponek typu německého, mezi kteréž i lze tuto čítati. Stáří její možno, dokud více okolností není známo, odhadovati do poloviny I. tisíciletí po Kr.

MUC. *Fr. Kučera.*

Kritiky, referáty a literatura.

Břetislav Jelínek. **Materialien zur Vorgeschichte und Volkskunde Böhmens.** II. Theil. Mit 71 Text-Illustrationen. Wien 1894. (Otisk ze zpráv víděň. anthr. spol.)

Druhý díl materialů (o prvním viz referat v Českém Lidu I. str. 303) jest opět velmi zajímavý. Obsahuje předně důkladný popis hrobů u Ovence, na něž se přišlo při nivellování půdy pro výstavu z r. 1891. Pohřebiště to, jež klade spis. do první doby bronzové, zajímá jednak tím, že se na něm vyskytly tři druhy současných hrobů (2 hroby s kostrami, 134 kotlových hrobů žárových a 3 hroby s částečným spalováním). Všech hrobů bylo původně asi 170, téměř samé kotly v zemi vyhloubené, stejné konstrukce a jen různých rozměrů. Spalování mrtvých dělo se však asi na místě jiném, a do hrobů byl už přinesen jen popel. Z dvou lidských lebek zde nalezených jest jedna mesocefalní, druhá delší. K popisu hrobů s částečným spalováním připojil spis. i přehled podobných nálezů v Evropě.

Dále následuje popis hradu u Komořan, různých menších nálezů od Zbraslavi, Zlíchova, hrobu s kostrou u Poříčan (Latèn), žárových hrobů u Vescí blíže Jičína, u Úpohlav blíže Lovosic, hradiště u Hostími (valy z části spečené) a hradiště Kodýsu u Berouna.

Keramika hostímská podala spisovateli příležitost rozhovořiti se o původu naší keramiky rázu hradištného. Rozhoduje se pro původ římský, jak již více badatelů soudilo. (O téže věci publikoval i referent p. spis. neznámý článek „Příspěvek k ocenění vlnovky na našich nádobách“ v Čas. muz. olom. 1891 str. 101.) Technika byla importována k nám z jihu za doby latènské.

Na úplné publikování dalších materialů se opravdu těšíme. Ještě jedna věc se nám líbí u prací p. Jelínkových: není tu nikde zbytečného, dlouhého popisování.

N.

Karl Müllenhoff. **Deutsche Alterthumskunde.** III. Band. Berlin (Weidmann) 1892. Stran XVI a 352.

Tento III. díl známého díla sestavil z nařízení německého ministerstva vyučování Max Röd'ger z různých starších Müllenhoffových prací a statí, z nichž některé byly už v letech padesátých napsány. Nicméně při významu Müllenhoffově pro palaeethnologii Evropy mají dosud svůj vážný význam.

Kniha tato obsahuje stati směřující celkem k výkladu nejstaršího osídlení Evropy hlavně východní a při tom k výkladu otázky o původu Germanů. Jak je přirozeno, jedná se v ní neustále též i o starých Slovanech, a nebude tedy nevhodno podati zde z výkladů těchto stručný výtah a přehled.

Nejdůležitějších jest pro nás již prvních pět kapitol jednajících 1. o Herodotově Skythii, 2. o severovýchodních sousedech Skythů, 3. o Skythech na pravém břehu Tanaisu, 4. o popisech východní Evropy před Herodotem a po něm, 5. o řeči pontických Skythů a Sarmatů. Národy ve vlastní Skythii umísťuje Müllenhoff celkem dle běžných výkladů, jeť ostatně pořádek jich u Herodota dosti jasný a určitý. Vlastní Skythie počínala od Dunaje a táhla se až k Donu, za nímž žili již Sarmaté. Méně jistoty je pro umístění severních sousedů Skythů, a snad nejvíce těžkostí působilo správné umístění kmene Budinů. Müllenhoff klade je s Melanchlaeny na střední Don a k Volze, a řadu severních sousedů, počínaje Agathyrsy v Sedmihradech a Valašsku, vyčítá dále k východu takto: Neuri, Androfagi, Melanchlaeni, Budini, Thyssageti. Budini a Thyssageti, oba kmenové lovečtí, jsou dle Müllenhoffa původu finského, naproti tomu prvé tři kmeny musíme míti za Praslovany. V otázce pak, v jakém poměru ke Slovanům stojí záhadný národ Skythů a Sarmatů Müllenhoff rozhodně se prohlašuje pro theorii, která vidí v nich sice Arijce, ale větev iranskou. Slované od nich nepošli, užší příbuzenství zde není. Mínění to zakládá na detailním rozboru slov skythosarmatských, jichž nám zachoval nejvíce (asi 60) Herodot, pak jiní zeměpisci a nápisy olbijské. Z nich téměř polovina jasně ukazuje původ iranský, zejména v systemu hláskoslovném. Velmi zajímavá je kritika všech hlavních zeměpisců nebo dějepisců, kteří nám zachovali zprávy o staré Skythii a vůbec vnitřním Rusku. Probrány jsou zprávy Hekataia Milétského, Herodota, περιπλοῦς t. zv. Skylakův (výtah ze spisu Phileova), popis Strabona, Eudoxa z knihy Ephora, chorografa (zachovaný u Pomp. Mely), Plinia — zde zejména obšírně probírají se prameny, z nichž Plinius čerpal*) — mapa Agrippy a kosmografa ravennského, popis Dionysia Periegety, Ammiana Marcellina a Ptolemaiovu redakci práce Marinovy. Tři poslední jsou velmi nepříznivě posouzeni.

Za východisko Arijů vůbec pokládá Müllenhoff východní Iran. Odtud přišla evropská část jejich podél jižního břehu kaspického moře a podél Kavkazu k úpatí Karpat, kde žila delší dobu ještě pohromadě. Odtud se pak začly oddělovat jednotlivé větve další, Germani mezi Labe a Odru, Slované na sever a dále na východ. Slované se tu setkali s Finny, kteří zatím buď současně s Arijci nebo po nich osídlili valnou část východní Evropy. Od té doby počaly se teprve vyvíjeti jednotlivé národnosti. Na jihu Alp setkali se Arijci s Ibery, Sikany, Corsy a hlavně Ligury. Nejstarším znakem oddělení větve germánské je t. zv. Lautverschiebung. Germani žili pak pro sebe na Labi a Odře a tam vypěstili svoji národnost.

Ke knize připojeny jsou přídavky: 1. Řecké nápisy z jižního Ruska. 2. O mapě světa a chorografii císaře Augusta. 3. O tabuli národů v Genesi. 4. O římské mapě světové. 5. O veronské a 6. o francké tabuli národů.

N.

---

*) Kontaminatorem Pliniovým byl hlavně M. Ter. Varro, jenž založil svůj spis nejspíše na řecké práci Eratosthena. Po Varronovi důležit je Sallustius.

Николай Харузинъ. Обзоръ доисторической археологіи въ Балтицкихъ губерніяхъ по трудамъ мѣстныхъ изслѣдователей. Revel, 1894. Stran 151.

Baltické provincie (nyn. gub. estlandská, livlandská a kurlandská) mají pro starožitnosti slovanské velikou důležitost, a musíme býti proto díkem zavázáni Nik. Charuzinu za přehled všech dosavadních prací a nálezů, jejž nám v ohlášené knize podává.

Hranice těchto provincií nejsou na východě a na jihu od ostatního Ruska nijak zřejměji geograficky vyznačeny. Nelze proto při zkoumání archaeologickém spustiti se zřetele i kraje sousední. Nicméně hranice tyto spadají přece v jedno s hranicemi starého osídlení finnských plemen Estů, Livů, částečně i Kurů. A ve vztazích, v jakých je archaeologie k těmto ethnografickým skupinám, leží přirozeně velký vědecký zájem.

Kraj sám je velmi bohat na nálezy velmi různé. Procházeloť kdysi krajem mnoho obchodníků ze severu a jihu. Dříve se mělo za to, že již staří Řekové ve 4. stol. př. Kr. tu obchodovali. Ale ukázalo se později, že mnohé z nalezených tu mincí starořeckých jsou jen padělky 17. a 18. stol., a nelze proto v nálezy ty míti více důvěru. Zajištěn je za to obchod římskými mincemi v době římských císařů, jenž trval asi do 5. století. Nejživěji obchodovalo se tu v kraji v století 8.—12. Mince arabské, anglosaské, byzantské, německé atd. jsou hojné. Obchodní dráhy šly jednak po vodě, po řekách (hlavně Dvině) a podél břehu mořského, jednak po souši. O těchto však víme málo.

Rozkvět kultury spadá tu do dobu, v níž se objevilo železo a v níž se počínají objevovati více méně bohaté mohyly. Před tím však i zde uznává spisovatel věk kamenný a bronzový. O kamenném věku — a to jen neolithickém — svědčí hlavně řada bydlišť, jejíž výčet se tu podává (bohaté bylo sídliště Astiero na břehu burtenkského jezera). Dle dosavadních nálezů neznali zdejší neolithičtí obyvatelé chovu domácích zvířat, ale živili se jen lovem a rybařením. Mohyl rázu této doby je nemnoho; jsou kostrové i žárové a nejisto, patří-li vůbec do neolithu. Za to je jako všude hojně porůzných nástrojů kamenných, hlavně toporů. Rozdělení kraje na 5 oblastí v kamenné době, jak kdysi Grewingk provedl, považuje spisovatel právem za nesprávné, právě tak jako všechny další jeho vývody ethnologické, založené na podobnosti inventáře těchto nalezišť s nálezy jiných krajů finnských, od jezera Ladogy, ze Skandinavie atd. Také Worsaae i Aspelin uznávají vlivy skandinavské na neolith ruského Pobaltí, Aspelin docela soudí, že celá neolithická kultura byla do Ruska přinešena od západu a jihu. Ale důkazů je pro to málo, jako vůbec ještě mnoho zbývá objasnit.

Sledů doby bronzové je v pobaltických provinciích dosud velmi málo a samé téměř jen porůzné nálezy. Mohyla, jež by se do této doby dala určitě zařaditi, dosud nenalezena. Není tedy dosud zde existence doby bronzové prokázána; je to divné proto, že v době blízké Kristovu narození nedaleko v severním Německu a v Skandinavii bronzový věk byl v rozkvětu; patrně tu však v době té nebylo styků se sousedy. Ovšem mnoho nám ještě mohou povědět výzkumy na řadě nalezišť, hlavně na hradištích. — Následuje nyní výčet hradišť baltických, pak zprávy o kolové stavbě na jezeře araššském, o jeskyních (je jich málo a dosud neprozkoumány) a o t. zv. obětních místech. Tato jsou dvojí: kruhy kamení a hromady z kamenů nanesené. Účel jejich není jasný. Grewingk má poslední pravděpodobně za pomníky na paměť zemřelých. Nejdůležitějšími památkami jsou ovšem hojné hroby. Třídění jich provedl nejprve Kruse (dle konstrukce), pak Grewingk, tento na 2 skupiny: žárové a kostrové, obě s menšími oddíly. Ze skupiny žárových nejzajímavější jsou hroby obklopené řadou kamenů, jak se pravilo, v podobě lodi (Steinschiff, корабельные могилы), jež zde však v pravdě s podobou tou nemají co dělati, a pak hroby s nasypanou hromadou kamení v podobě loďky, zvané Wella-laiwe (jen v gub. kurlandské).

Spisovatel podav pak v následujícím přehled hrobního inventáře, při čemž ukázáno i na to, že bronz zdejší neliší se svým složením od bronzů Ruska a Germanie, ač z části asi je původu domácího, přechází k otázce, jak lze zdejší mohyly tříditi národnostně. O tom bylo jako všude jinde proneseno mnoho mínění Krusem, Baerem, Grewingkem, Siversem a skandinavskými archaeology.

Spor šel o to, které z pohřebišť patří Kurům, Livům, Estům, Slovanům a Skandinavcům. Nejvíce Grewingk v té věci pracoval a změniv několikráte své mínění po odkrytí známého pohřebiště u Slaveku (gub. livlandská) postavil novou t. zv. gotskou theorii. Hr. Sivers měl „korábovité“ hroby za normanské, Grewingk proti tomu je prohlásil za gotské. These, že Gotové v I. polovině tisíciletí po Kr. delší dobu zde sídlili, ujala se, i Montelius, Undset, Worsaae, Aspelin ji přijali a hájili. Rozebereme-li však důvody pro ni, objeví se nyní nicotnými. Proto se spisovatel obrací proti Grewingkovi, pro něho gotská theorie již padla (str. 124). Také staré mínění o delším bytu Skandinavců není více oprávněno (hájili je Sievers, Grewingk, Russwurm). Nejvýše tu byly menší kolonie.

Z přehledu obyvatelstva, jak se nám jeví v prvních dobách historických, můžeme souditi, že největší část pohřebišť pozdějších náleží Estoncům, a to hroby s kostrami i žárové. Spalování to trvalo do XII. století. Mezi nimi žily ovšem i menší různorodé větve (na př. Krevini, finští?). V jižní části baltického kraje nyní je nejvíce Lotyšů, ale v XIII. st. nalézáme tu i finské Kury a Livy. Tu nějaké hranice a třídy hrobů postavit dosud nelze. Shody v hrobním inventáři s jinými končinami staré Rusi možno vysvětliti obchodem. Ještě livonské nejspíše se určí a finské dle orientace koster. Ale to vše dosud nestačí a mnoho práce zbývá, než se dojde k správnému řešení otázky po národnosti mohyl zde jako v Rusku ostatním.

Práci svoji zakončuje spisovatel ještě přehledem obchodních styků, které měli s baltickými provinciemi Slované, a přehledem slovanských osídlení v něm. Slované to byli, již sem přinesli známost rozkvětlé metallurgie. Měli tam na břehu mořském i své kolonie a byli tam dosti četní, v jejich rukou ležel obchod sem směřující. Veske ukázal, že finský, nyní od Estů pro Rusy užívaný název Vene, Venne pochází od názvu Slovanů baltických, Vendové. Jest proto také jisté část mohyl pobaltických provincií slovanská, ale která, dosud nedovedeme rozpoznat. Později i ruští, novgorodští Slované činně sem zasáhli, hlavně produkty orientálního původu.

Již z podaného přehledu zřejmo, jak jest práce Charuzinova bohatá obsahem. Dodáváme, že bude velmi důležitou pomůckou každému, kdo se obírati chce starožitnostmi Slovanů, hlavně baltických a ruských, a nezbytnou tomu, kdo by se chtěl dostatečně informovat pro jednání příštího archaeologického sjezdu v Rigě. *N.*

F. Barthélémy. **Contribution à l'étude des camps vitrifiés et calcinés.** Extrait des Mémoires de la société archéologique lorraine pour 1892. Autor resumuje nejdříve vše, co známo o spečených valech. Pro něho jest spečení constructivní záhadou. Na celý val působil oheň, ne jen, jak nověji colonel Noé myslí, jen nahoře na temeno, na povrch. Zajímavé jest srovnání spečených valů žulových s valy z vápence zbudovanými, jejichž jádro tvoří pak vápno na místě vypálené. Tyto valy vápenné jsou stejně rozšířeny a jako sklovitě spečeny. Budovány byly v době od neolithu až do doby římské okkupace.

◆

REJSTŘÍK.

Sestavil F. Pátek.

Adámek K. 251, 533
Adámek K. V. 62, 250, 533
Annuaire des traditions populaires 316
Archaeologiai Értesitö 380
Archiv für Anthropologie 187

Bakešová L. 22, 481
Багалѣй Д. И. 377
Bareš Fr. 436
Barthélemy F. 576
Basset F. S. 346
Bastian A. 251
Beltz B. Dr. 184
Beroun (knihy kšaftovní) 321
Běhadlo pro děti na Chodsku 20
Bibliografie lidovědná 160, 445, 448
Bibliotheka Hellwaldova 541
Biče ovčácké 481
Blätter Praehistorische 285
Bludičky 32
Böhm-Romanovský L. 151
Brückner A. Dr. 256
Bukáč (bukal), obyčej vánoční r. 1777 147
Bulletino di paletnologia italiana 188, 380

Cikánů studium 63
Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie und Urgeschichte 188
Cvendy (bludičky) 32
Cvrček J. 42

Čáry a kouzla 334
Casopis Maćicy Serbskeje 52
Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze 52
Časopis vlasteneckého mus. spolku olomúckého 187, 379
Časopisy folkloristické v r. 1893 344
Čermák Kl. 101
Černý J. 253, 541
Červinka K. J. 224
Čižmář J. 30, 330

Dalimil (pověsti) 256
Dědek horský (Krakonoš?) 32
Deštoměr (pověry) 335
Diluvialní člověk na Moravě 190
Divadlo lidové 417, 493
Doba kamenná (mladší) v Čechách 257, 353
Dobytek (léčení) 211—212
Domorázek J. 332
Domečka L. 50
Dopis selky z r. 1620 101
Dowojna-Sylwestrowicz M. 344
Dudy na Chodsku 134 a d.
Dušičky (pověra) 148
Dvořák K. V. 249
Dvořák M. 323, 524
Džbánkářství na Slovácku 430

„Ďábel český“ v Paříži 544

Erżepki B. Dr. 185

Fantová J. 349
Faustův poměr k Žitovi 63
Formuláře lidových pozvání na svatbu a křtiny 337
Franko J. 345

Gaidoz H. 55
Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 188, 379
Grabowski B. 253

Haasz J. Dr. 168, 366
Hadů vzývání 433
Hádanky staročeské 33, 232
Hajný A. 436, 497
Halékání skotácké na Náchodsku 8
Haron A. 51
Hauer V. 194
Hebadlo na pletení na Chodsku 21
Heger F. 377
Hejčedlo na Chodsku 13
Hejkadlo 336
Hejkal. Pověsti o něm 336
Hellwaldova bibliotheka 544
Hodiny u Chodů 20
Hoernes M. Dr. 185, 378
Holubička z „pouku“ na Chodsku 15
Holuby J. L. 30, 64, 157, 482
Homberk (Hohenberk) 280
Horia a Gloska (divadlo lidové) 417, 493
Hornik M. 60, 346
Hospodáříček 432
Hostinský O. 122, 292
Houdek V. 448
Howorth H. H. 284
Hra v karty (trest) 415
Hry dětské na Moravě 22
Hrady na mor. Slovensku 555
Hradby města Hradce Králové 383
Hrádek u Miletína 375
Hrádky na mor. Slovensku 555
Hrádek A. 31
Hradiska na mor. Slovensku 556
Hradiště slovanská na Moravě 453
Hradištka na mor. Slovensku 558
Hrob se dvěma kostrami ve Mcelích 81
Hrob s kostrou v Jeseníku 82
Hroby z mladší doby kamenné 261
Hrob žárový v Sovenicích 82
Hroby žárové popelnicové na Moravě 465
Hruška J. F. 10, 392

Chalupa chodská 392
Харузинъ Н. 575
Chytání na vojnu 290
Chytil K. Dr. 102

Jámy kulturní na mor. Slovensku 552
Jámy odpadkové z doby neolithické 267
Janás V. 332
Jelínek B. 72, 573
Jeronym Pražský o ctění hadů 433
Jirásek Al. 8
Jména místní v Čechách a hříčka s nim 228
Jména iozemků 539
Jména pístní česká (žertovná skladba) 228 m

Karłowicz J. 52, 254, 314, 448
Kašařství na Novojičínsku 224
Keramika neolithická 263
Klasy (pověst) 30
Klokočkového dřeva moc 210
Klvaňa J. 256, 421
Kmotrovství (pozvání za kmotry) 339
Knies J. 449, 545
Knihy modlitební malované z XVIII. a XIX. století 1
Kolébka na Chodsku 13
Kommise archaeol. české akademie 192
Konečný B. V. 210
Konopická 48
Korunovace (slavnosti lidové) 311
Košák Fr. 148
Kotyška V. 90
Koula J. 112, 159, 213, 243, 349, 350
Koza v lidovém podání 30
Kozák M. 43
Krajky ruské 256
Krakonoš 32
Krakonoš (zpráva o něm z roku 1618) 49
Král pasteveů 8
Kraslice slovenské 352, 430
Kraus A. Dr. 416, 493
Kristus na oslici o kolečkách (při průvodu na květnou neděli) 156
Kroj horňácký 421
Kroje na mor Slovensku 421
Kroj plzeňský 43
Kroj velecký (viz Kroj horňácký) 421
Krojů názvy slovenské 212, 399
Kroj starodávný obnoven 157
Krzywicki L. 51
Kříže cyrillomethodějské 288
Kříže starobylé z okolí Domažlic, Něm. Brodu, na Táborsku a v Lužici 178

Křtiny 337
Křtiny (úprava) 430
Kšafty staré 321
Kučera J. 550
Kučera Fr. 563
Kult hadů 433
Kůň, koní léčení 325
Kůň (pověst) 31
Kůň (pověsti) 151
Koní názvy v XVI. stol. 102
Kwartalnik historyczny 53

Léčení lidové 316
Lego Fr. 97
Letnice (pálení ohňů) 48
Letnice (máje) 341
Lid poddaný na panství poděbradském za XVIII. věku 137, 216, 405, 510
Lidu a pohádek studium 201
Lidu studium 317
Literatura 54, 189, 286, 381, 445, 512
Loupežníci v lidových hrách 418—419
Lucky. Chození s l-ami v Kostelci n Vorlíka 230
Ludwig A. Prof. 192
Lundell J. A. 255

Máje na letnice 341
Malby domků v nejjižnější Moravě 112, 243
Malba z doby Jiříka Poděbrada 137
Maška K. J. 472
Materialů k předhistorické anthropologii zemí českých sbírka 65
Matiegka J. Dr. 1, 65, 276
Matějková M 1
Mince římské na Moravě 192
Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 284
Mittheilungen der k. k. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale 285
Mlatu zakončení (obyčej „puška“) 333
Mluva zvířecí 330
Mlýnec kašový (na pohanku) 225
Modlitby lidové 46
Moravec B. 280
Mračna zaháněna troubou 39
Mračna (pověry s deštoměrem) 335
Mračna (pověra) 148
Much H. 89
Müllenhoff K. 571
Müller W. 89
Museum království českého 544
Muž lesní 32

Nálevka J. 375
Nález v Dobrovicích 569
Nálezy předhistorické na Lounsku 563
Nálezy předhistorické z pozdní doby slovanské na Moravě 449, 545
Nálezů předhistorických mapa 288
Námluvy v okolí Chrásti 103
Nástroje kamenné z doby neolithické 262
Nástrojů kamenných rozšíření v Čechách 277
Názvy koní v XVI. stol. 102
Názvy krojů slovenských 212, 399
Názvy místní a památky slovanského pravěku v nich 72
Neděla květná (průvod) 156
Niederle L. Dr. 257, 353
Nováček V. J. Dr. 41, 290, 385

Обозрѣніе историческое 53
Обозрѣніе этнографическое 54
Obyčej „Konopická“ 48
Obyčej „placení od máje“ 341
Obyčeje štědrovečerní 41
Obyčej vánoční z r. 1777 147
Obyčej žertovný o letnicích 533
Obyčeje právní ruské 64
Obžinky 311
Oheň v lidovém podání 343
Ohňů pálení v Pošumaví 47
Ornamenty na svatebních praporcích 99
Ornamentika bičisk ovčáckých 481
Ornamentika domků na Moravě 112
Ornamentika židlic na Moravě 527
Ovce (pověry) 211

Palliardi J. 472
Památek a starožitností ochrana u nás 168, 366
Památky archaeologické a místopisné 186, 475
Paroubek O. G. 137, 216, 405, 510
Pastrnek Fr. Dr. 212, 399
Paulus V. 103, 484
Píč J. L. Dr. 162
Píseň lidová 122, 292
Píseň česká v Chicagu 352
Písně lidové uherské 64
Pitrè G. 445, 418
Pohádek a lidu studium 201
Pohádek studium 317
Pohádky na sjezdu folklor. 51
Pohádek maďarských bibliografie 448
Pohádek (— hádanek) staročeské sbírky 232

Pohanka na Moravě 224
Poklady (pověsti) 331
Pohřebiště v Horažďovicích 571
Pohřebiště uherecké 564
Pohřebiště kosterná na Moravě 465
Poměry poddanské (viz Paroubek)
Pořekadla slovenská 385
Postele na Chodsku 10
Pověry hospodářské z minulého století 323, 524
Pověra jak vzniká 335
Pověry o vodě, ohni a zemi 342
Pověry štědrovečerní 41
Pověst o dušičkách 148
Pověsti o hejkalovi 336
Pověst o Hoppovi 249
Pověst o koňské noze 32
Pověst o lesním muži 32
Pověsti o pokladech 331
Pověst o původu koní 151
Pověsti o rýhách na zdech kostelních 29
Pověst o stodolníkovi 32
Pověsti o světýlkách 32
Pověsti slovenské 30
Pověsti o zlatě v Krkonoších 149
Pověsti ze Železnobrodska 31
Pověsti u Dalimila 256
Práce a platy lidu ve stol. XVIII. 216
Praporce svatební z okolí Počátek 97
Prasek V. 50, 448
Prousek J. 340
Průvod svatební a obžinkový z prácheňského kraje z r. 1836 311
Přástky v Domažlicku 62
Přástky na Domažlicku (příl.) 385
Přísloví (sbírky české) 385
Puška (jihočeský obyčej při mlatu) 333

Racek Fr. 39, 230
Recepty magické slovenské 316
Revue des traditions populaires 54
Revue mensuelle de l'école d'anthropologie de Paris 379
Riznerova-Podjavorinská L. 316
Roboty 222 a d.
Robota tažná 405
„Rolníci“ bzenečtí r. 1777 42
Růže z Jericha (Anastatica hierochuntica) v lidovém podání 41
Rýbrcol (r. 1618) 49

Řeč vítací při návštěvě stavby 444
Řezníček V. Dr. 228

Sborník „Jan Kolár 1793—52“ 283
Sébillot P. 54, 316, 448
Sídliště pravěká na mor. Slovensku 550
Sídliště hrazená na mor. Slovensku 554
Síň selská v Museu král. Českého 544
Sjezd německé anthropologické společnosti v Hannovoru 287
Sjezd anthropologický v Chicagu roku 1893 191
Sjezd archaeol. ruský ve Vilně 469
Sjezd amerikanistů 544
Sjezd orientalistů v Ženevě 544
Sjezd polských spisovatelů ve Lvově 514
Slunce (jízda po nebi) 9
Smutek u starých Čechů 6
Собѣстіанскій И. М. 377
Soukal J. 336
Soukup J. 52, 435
Společnost národopisná českoslovanská v Praze 62, 156, 351
Staněk M. 331
Starožitností ochrana 382
Starr Fred. 445
Statek na Chodsku 10, 392
Statek selský ve Slezsku 194
Stavba (řeč vítací) 444
Stavby lidové 340
Stavení obydelné ve Slezsku 195
Stodolník 32
Studněves v Čechách 570
„Suden“ na Chodsku 16 a d.
Svatba, praporce 97; průvod 311; formuláře zvací 337; svat. píseň 124; spisy o s. 252, 253, 343
Svatba v okolí Chrasti 103, 485
Svatební šat na Slovensku 427
Světýlka 32
Szombathy J. 378

Šance na mor. Slovensku 560
Šat smutku u starých Čechů 6
Šílený T. 254
Šíma J. 159, 349
Шишмановъ Ив. Дръ. 253
Škarda J. Dr. 343
Šolta A. 28, 149, 178
Štein-Táborský V. 48
Štědrý den (obyčeje) 41
Schurtz H. Dr. 250
Schwarz W. 341

Tance české 328, 436, 489, 497
Tille V. Dr. 201, 317, 444
Tischer Fr. 541

Tomíček A. 342
Tobolka Zd. V. 529
Tresty církevní 510
Trouba proti mračnům 39
Truhla hrobová v domácnosti 322
Tyršová Ren. 349

Undset J. 384

Vala u Miletína 375
Valů spečených původ 192
Valy na mor. Slovensku 559
Valenta Petr 332
Vánoce (obyčeje staročeské) 41
Vánoční chození s bukačem roku 1777 147
Vaňous Fr. 533
Vávra J. 147, 321
Veles 529
Verhandl. der berl. Ges. für Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte 475
Věstník národopisné výstavy českoslovanské v Praze 52
Voda v lidovém podání 342
Vrbina proč má listy kropenaté 30
Vrchlický Jar. 418
Vrstvy kulturní na mor. Slovensku 550
Vykoukal F. V. 252
Výstava národopisná českoslovanská v Praze r. 1895 60, 151, 255, 318, 447
Výstava národop. v Hlinsku 250, 510
Výstava národop. v Josefově 151
Výstava národop. v Netolicích 153
Výstava národop. ve Slavkově 156
Výšivky československé 349
Vyšívání lidu slovenského na Moravě 431
Výšivky ruské 256

Wanklová M. 482, 527
Winter Z. Dr. 6
Wisła 52, 254
Woldřich J. Dr. 471

Záklopy na stavbách selských 533
Zámčiska na mor. Slovensku 561
Zaříkadlo na bolesti zubů 444
Záturecký A. P. 335
Zbiór wiadomości do antropologii krajowej 53. 576
Zeitschrift für Ethnologie 475
Země v lidovém podání 313
Zíbrt Č. Dr. 33 49, 232, 311, 335, 337
Zítek J. 333
Zlato v Krkonoších 149
Зографъ Н. 87
Zubní bolesti zaříkání 444

Želízko J. V. 47
Žen padlých trest 29
Жите и слово 315
Žito čaroděj staročeský 63

OBSAH.

Kulturni historie a ethnografie:

TEXT.

Strana
Matějka. J. Malované modlitební knížky z XVIII. a ze začátku XIX. století 1
Winter Zikmund. Šat smutku a smrti u starých Čechův. Zprávy ze XVI. století 6
Jirásek Alois. Skotácké halekání na Náchodsku 8
Hruška J. Fr. Statek i chalupa na Chodsku 10, 392
Bakešová Lucie. Dětské hry tělocvičné na Moravě 22
Šolta A. Lidové zkazky o rýhách na zdech kostelních 28
Čižmář Josef. Proč? Zkazky lidu slovenského 30
Hrádek Albert. Pověsti ze Železnobrodska 31
Zíbrt Čeněk. Staročeské sbírky „pohádek“ (hádanek) 33, 282
Racek František. Trouba proti mračnům 39
Nováček V. J. Růže z Jericha v staročeském zvykosloví štědrovečerním 41
Cvrček J. Prosba „rolníků“ bzeneckých r. 1777, aby lány jim udělené zase jim odňaty byly 42
Kozák M. Paběrky o kroji plzeňském 43
Vaněk Václav. Modlitby našeho lidu 46
Želízko J. V. Pálení ohňů v Pošumaví v září a na letnice 47
Štein-Táborský Vojta. Konopická 48
Zíbrt Čeněk Dr. Zpráva o Krakonošovi (Rýbrcolovi) r. 1618 49
Lego Fr. Svatební praporce z okolí Počátek 97
Čermák Kliment. Dopis selky od Ronova n. D. z r. 1620 101
Chytil K. Dr. Staročeské lidové názvy koní v XVI. století 102
Paulus Vinc. Svatba v okolí Chrasti (na Chrudimsku) 103
Koula Jan. Malby domků na nejjižnější Moravě 112, 243
Hostinský O. O naší světské písni lidové. I. II 122, 292
Paroubek O. G. O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku 137, 216, 405, 510
Vávra Josef. Vánoční chození s bukálem (bukačem) v Berouně r. 1777 147
Košák Frant. Dušičky nosívají šedivá mračna 148

Strana

Šolta A Staré pověsti o zlaté v Krkonoších . . . 149
Böhm-Romanovský L. Pověst o původu koní na Mělnicku . . . 151
Hauer V. Selský statek ve Slezsku . . . 193
Tille V. Dr. O studiu lidu a pohádek . . . 201, 317
Konečný B. V. Vypsání klokočkového dřeva moci . . . 210
Pastrnek Frant. Dr. O krojových názvech slovenských . . . 212, 399
Červinka Karel Jar. Kašařství na Novojičínsku . . . 224
Řezníček Václav Dr. Hříčka s místními jmény v království Českém 228
Racek Frant. Chození s „Luckami“ v Kostelci u Vorlíka a v okolí . 230
Dvořák K. Vl. O Hoppovi . . . 249
Nováček V. J. Dr. Jak chytali na vojnu . . . 289
Zíbrt Čeněk Dr. Svatební a obžinkový průvod z pracheňského kraje roku 1836 . . . 311
Ríznerova-Podjavorinská L. Magické recepty slovenské . . . 316
Vávra Josef. Z Berounské knihy kšaftů . . . 321
Dvořák M. Některé pověry hospodářské předešlého věku . . . 323, 524
Titulní list Rittersberkovy sbírky českých národních písní z r. 1825 . . . 328
Čižmář Josef Zvířecí mluva na Slovensku . . . 330
Pověsti o pokladech z Jihočeska . . . 331
Zítek J. „Puška“ při zakončení mlatu . . . 333
Staněk Mat. Čáry a kouzla z okolí Týna nad Vltavou . . . 334
Zíbrt Čeněk Dr. Dešťoměr prý rozhání mračna . . . 335
Soukal Jos. O hejkalovi . . . 336
Zíbrt Čeněk Dr. Tištěné formuláře lidových pozvání na svatbu a křtiny 337
Lidové stavby na národopisné výstavě . . . 340
Schwarz Václav. Obyčej „placení od máje“ na Strakonicku . . 341
Tomíček Ant. Lidové názory v Herálecku (v Čechách) o vodě, ohni a zemi . . . 342
Novák Jan V. Dr. A. P. Zátureckého Slovenské porekadlá . . . 385
Kraus Arnošt Dr. Horia a Gloska . . . 416, 493
Klvaňa Jos. O lidových krojích na moravském Slovensku . . . 421
Staré zprávy o hospodáříčkovi . . . 432
Hajný Aug. České tance . . . 436, 497
Tille Václav. Dr. Staročeské zaříkadlo bolesti zubní . . . 444
B. Č. Vítací řeč při návštěvě stavby . . . 444
Bakešová L. Ozdoby ovčáckého bičiska na Moravě a na Slovensku . . 481
Wanklová M. Ozdoba židlic na Moravě . . . 527
Tobolka Zd. V. O Velesovi . . . 529
Vaňous Fr. Lidové žerty o letnicích . . . 535
Adámek K. V. Záklopy — křestními listy našich staveb lidových . . . 533
Jména pozemků u lidu českého . . . 539

Referáty o spisech.

Domečka L Osídlení krajiny jindřichohradecké a novobystřické. V Jindřichově Hradci, 1893 . . . 50
Prasek V. K dějinám řemesel ve Slezsku. V Opavě, 1893 . . . 50
Krzywicki L. Ludy. Warszawa, 1893 . . . 51
The International Folk-lore Congress. London, 1892 . . . 51
Harou A. Mélanges de traditionnisme de la Belgique. Paris, 1893 . . . 51
Okresní národopisná a průmyslová výstava a sjezdy ve Hlinsku konané. V Chotěboři, 1893 . . . 540
Schurtz H. Katechismus der Völkerkunde. Leipzig. 1893 . . . 250

Strana
Bastian A. Ideale Welten nach uranographischen Provinzen in Wort und Bild, 1892 . . . 251
Vykoukal F. V. Z časů dávných i našich V Praze, 1893 . . . 252
Týž. Česká svatba. V Praze, 1893. . . . 252
Černý A. Svatba u lužických Srbů. V Praze, 1893. . . . 253
Шишмановъ И. Приносъ къмъ блъгарската народна етимология. София, 1893 . . . 253
Šílený Fr. Národopis a umění. V Brně, 1893 . . . 254
Náš lid jak se jeví ve svých zvycích, obyčejích, písních atd. z kraje litovelského a severní Moravy. V Olomouci, 1893 . . . 254
Škarda J. Dr. Svatební obyčeje z okolí Plzeňska. V Praze, 1894 . . . 343
Dowojna-Sylwestrowicz M. Podania żmujdzkie. Warszawa, 1894 343
Sébillot P. Annuaire des traditions populaires. Paris, 1894. . . . 346
Václavek M. Moravské Valašsko. Ve Vsetíně, 1894 . . . 445
Dufek Jos. Naše Horácko jindy a nyní. Val. Meziříčí, 1893 . . . 445
Ciszewski Stan. Krakowiacy. Kraków, I. 1894 . . . 445
Pitrè G. Bibliografia delle Tradizioni popolari d'Italia. Torino-Palermo, 1894. . . . 445
Chatelain H Folk-tales of Angola Boston, I. 1894 . . . 445
Černý Ad. Třeća zběrka łužiskoserbskich pěsni. Budyšin, 1893 . . . 541
Tischer Frant. ml. Jindřich IV. z Hradce. V Jindř. Hradci, 1894. . 541
Oswald Richard Fr. Towaryštwo . . . 541

Referáty o časopisech.

Věstník národopisné výstavy českoslovanské. V Praze, 1893 . . . 52
Časopis společnosti přátel starožitností českých, redaktor J. Soukup. V Praze, 1893 . . . 52
Časopis Maćicy Serbskeje, red. M. Hórnik. Budyšin, 1893 . . . 52
Wisła. Miesięcznik gieograficzno-etnograficzny, red. Dr. J. Karłowicz. Warszawa, 1893 . . . 52, 254
Kwartalnik historyczny, red. Dr. O. Balzer. Lwów, 1893 . . . 53
Историческое обозрѣніе, red. prof. Karějev. С.-Пб., 1893. . . . 53
Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, XVI. (Materyały etnologiczne) Kraków, 1893 . . . 53
Этнографическое Обозрѣніе, red. N. A. Jančuk. Москва, 1893 . . . 54
Revue des traditions populaires, red. P. Sébillot. Paris, 1893. . . . 54
Mélusine. Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages, red. H. Gaidoz. Paris, 1893 . . . 56
Přehled všech časopisů folkloristických v r. 1893. . . . 344—345

Časové zprávy.

Nekrology.

M. Hórnik . . . 346
Památka G. F. Kvitky . . . 60
Machado y Alvarez . . . 69
J. Nikolaïdes . . . 255
E. Bonnemère . . . 255
J. Jastrebov . . . 346
Fletcher S. Basset . . . 346
Bogumil Hoff. . . . 448

Strana

Osobní zprávy.

Jubileum M. Hórnika . . . 60
J. A. Lundell z Upsaly v Praze . . . 255
Michal Żmigrodzki . . . 447
Ludvík Kuba v Paříži . . . 447
J. Karłowicz, P. Sébillot, G. Pitrè členy American Folk-lore Society . . . 448

Výstavy.

Národopisná výstava československá v Praze 1895 . . . 60, 151, 255, 348, 447
Národopisná výstava v Josefově . . . 151
Národopisná výstava v Netolicích . . . 153
Národopisná výstava v Slavkově . . . 156
Národopisná výstava v Hodoníně . . . 351
Výstava zemská ve Lvově . . . 544

Nové odborné časopisy.

Rindunica, red. E. D. Sevastos v Jasích . . . 63
Zeitschrift für Kulturgeschichte, Neue Folge, red. Dr. G. Steinhausen v Berlíně . . . 157
Жите и Слово, red. Dr. J. Franko ve Lvově . . . 345
Землевѣдѣніе, red. D. N. Anučin v Moskvě . . . 346
The Rewiew of Folk Lore, red. Fred. Starr v Chicagu . . . 445

Společnosti.

Československá národopisná společnost v Praze . . . 63, 156, 351
Gypsy-Lore Society v Londýně . . . 63
Société des traditions populaires v Paříži . . . 157
Společnost přátel starožitností českých v Praze . . . 351
Přehled společností ethnografických a kulturně-historických v r. 1893 351—352
Jahresbericht des wissenschaftlichen Vereines für Volkskunde u. Linguistik in Prag 1893 . . . 448
Société Dauphinoise d'Ethnologie et d'Anthropologie v Grenoblu . . . 544

Musea. Sjezdy. Přednášky.

Národopisné museum československé v Praze . . . 255
Dra. A. Brücknera přednáška v Berlíně o pověstech u Dalimila . . . 256
Selská síň v Museu království českého v Praze . . . 544
Sjezd amerikanistů . . . 544
Sjezd orientalistů . . . 544
Sjezd spisovatelů polských ve Lvově . . . 544
Museum pro německé kroje lidové . . . 544

Hudba a píseň lidová.

Sbírka písní z Uher . . . 64
Česká píseň na folkloristickém sjezdu v Chicagu r. 1893 . . . 352
La chanson slave (slovanská píseň v Paříži) . . . 447
Lattwju dainos (sbírka písní litevských) . . . 448
Příroda, rodina a Bůh v písni lidové . . . 448

Strana

Směs.

Staročeské pověsti o čaroději Žitovi a nejstarší vydání Carchesiovy „Historie o životu Dra. Jana Fausta“ v Praze 1611 (článek Dra. Zíbrta ve Květech, 1893) 63
Z procházky po Minčově 64
Právní obyčeje lidu ruského 64
Obnovení starodávného dívčího kroje v Bošácké Dolině na Slovensku . . . 157
Všeobecná bibliografie studia lidovědného v Paříži 160
Mužský kroj hanácký 256
Dalmatova publikace o ruských výšivkách a krajkách v Moskvě 256
Chodský večer v Praze 348
Pražská školní sbírka lidových výšivek z Čech, Moravy a Slovenska . . . 349
O kraslicích slovinských 352
Koulova studie „O kroji lidu slovenského“ 352
Bakerův anglický cestopis po Čechách 352
Légerova přednáška o epickém básnictví slovanském v Paříži 448
Katonova bibliografie pohádek maďarských 448
Finkelův výklad o kulturní historii ve Lvově 448
Houdkova studie o nábožných písních kancionalu turoluckého 448
Praskovy Dějiny knížectví Těšínského 448
Dragomanov: Co je folklore? 448
Návody ke sbírání látky lidovědné 542
„Český ďábel“ 544
Bibliothéka Fr. v. Hellwalda 544

Literatura.

Pod tímto záhlavím oznamovány byly nové zjevy literární. Celkem bylo oznámeno přes 100 spisů ze všech literatur, zejména slovanských.

ILLUSTRACE.

Dvě tabulky ke článku „Malované modlitební knihy z XVIII a ze začátku XIX. století“ . . . . . 2—3

Illustrace ke článku „Statek i chalupa na Chodsku“:

  Sence. Pohled na roh s kamny a krbem 11
  Sence. Lože vystlané na „tratar“ 12
  Sence vylištovaná. Pohled na roh ke stolu 16
  Sence vylištovaná. Pohled na roh se sudnem 17
  Starodávné hodiny s truhlíkem 20
Zeď s důlky a rýhami 29
Trouba proti mračnům z Kučeře u Milevska 40
Sedláci postřekovští v Chodsku na přástkách . . . . . 56—57
Skupina předmětů z národopisné výstavy v Josefově 59

Národopisná výstava na Zbraslavi:

  Vnitřek světnice z jižního cípu okresu zbraslavského 61
  Ruční mlýn 62
  Malebná ozdoba pilíře 62
  Vnitřek čeledníku 63
  Židle ze zařízení kanceláře z doby robotní 64
  Kované svícny 64

Drobné zprávy archaeologické. A. Stifter. Hrob se dvěma kostrami ve Mcelích (str. 81). — Týž. Jednotlivý hrob v Jeseníku (str. 82). — Týž. Nový žárový hrob v Sovenicích (str. 82). — Nález kamenné sochy v Lomech u Jindřichova Hradce (str. 83). — Drobné zprávy z denních listů (str. 85). — J. Černý. Nález v Dobrovicích (str. 569). — Hroby v Studněvsi, u Horažďovic a Panenské Týnice (str. 570).

Kritiky, referáty a literatura 87, 182, 283, 377, 471, 573

Různé zprávy 91, 190, 287, 382, 478

ILLUSTRACE.

Kamenná socha u vsi Lomů blíže Jindřichova Hradce 84
Kamenný kříž v Chrastavici u Domažlic 178
Kamenný kříž v Lubnici u Milaveč 179
Kamenný kříž u Rejkovic (blíže Domažlic) 179
Kamenný kříž u vsi Neswačidla v Lužici 181
Nádoby z jeskyně Výpustku na Moravě 263
Nádoba z Markovic 264
Nádoba z hrobů lovosických 264
Obsah hrobů neolithických nalezených u Čížkovic blíže Lovosic 265
Nádoba z Vokovic 266
Nádoba s rohatým uchem z hradiště na Řivnáči 266
Mapa nálezů kamenných nástrojů v Čechách (dle Šnajdra) 277
Náčrtek geologických poměrů země české 278
Srpy předhistorické a antické 361
Nože z doby bronzové 362
Házecí nože a bumerangy divochův afrických a australských 363
Srpy moderní 365
Plán hradiště „Valů“ a „Hrádku“ u Miletína 376
Nádoba dvojitá 378
Plán pohřebiště úhereckého 565
Sponka z Panenské Týnice. Pohled s vrchu 572
Sponka z Panenské Týnice. Pohled se strany 573

Zvláštní příloha. Nádoby z kulturních jam v Přemyšlení, Čáslavi a v Podbabě.

Rejstřík 577

D
191
C54
V.3
1894

Stanford University Libraries
3 6105 013 820 522

DATE DUE

Stanford University Libraries
Stanford, Ca.
94305